1855
1906

LITERATURĂ ȘI ARTĂ-ROMÂNĂ

IDEI · SIMȚIRE · FORMĂ

ANUL IX

1905

PROPRIETATE LITERARĂ ȘI ARTISTICĂ

Cuprinsul

NUMĂRULUĬ DE LA 25 IANUARIE, 1905

TEXT:

1. LA ROMA, PE VÂRFUL ORTYGIEI, STEJARUL, DIN LEGENDA EVEĬ, *poezii* . . . . . de A. NAUM
2. BANUL ALB, *nuvelă* . . . . . » D. C. OLLANSCU
3. FANTOMA, *poezie*. . . . . » G. TUTOVEANU
4. MARIN GELEA, *roman, partea VI* . . . . . » N. PETRAȘCU
5. BOGDAN-SERAĬ, *ruinele unei biserici moldovenești din Constantinopol* . . . . . » MARIA BENGESCU
6. CÂNTECE TRĂITE, *versuri* . . . . . » I. N. NIRVAN
7. EROINELE LUĬ SOFOCLE, *studiŭ* . . . . . » N. BĂNESCU
8. CRONICĂ :
   Manase dramă, de Ronetti Roman; 30 de anĭ, memoriĭ de d-na Ar. Romanescu. . . . . } » CORN. MOLDOVANU
   Teatrul Național: Papa Lebonard . . . . . » EL. ROVIN
9. CARȚĬ ȘI REVISTE STRĂINE . . . . . » D. SPINEANU

ILUSTRAȚII:

10. MÂNĂSTIREA TISMANA . . . . . * * *
11. BOGDAN SERAĬ, *Ruinele unei Biserici moldovenești din Constantinopol* . . . . . * * *
12. VALEA DOFTANEĬ . . . . . * * *
13. TIPURĬ DE ROMÂNCE DE LA MUNTE . . . . . * * *

Revista LITERATURA și ARTA ROMÂNA

APARE LA 25 ALE FIECĂREĬ LUNĬ

DIRECTOR: N. PETRAȘCU

DIRECȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA, STR. FÂNTÂNIĬ No. 46, BUCUREȘTĬ

Abonamentul la Revistă e de 30 leĬ pe an în țară; în străinătate 40 leĬ
Un număr 2 leĬ 50 bani.

— COLECȚIA PE 8 ANI 240 LEĬ. —

1855
1906

Intrat înainte
de anul 1933
Biblioteca Universității Iași
19 JAN. 1935

LA ROMA

Idile din (15) Marte

Avusese pân'atuncĭa cincĭ triumfurĭ strălucite,
Regĭ în lanțurĭ și regine carul său împodobiau,
Și'n cetatea de el mândră, consularii se'nchinau
Ca rogoazele la vânturĭ frunții sale pleșuvite;

De la Nil până la Gadez neamurile cucerite,
Cu-a lor turme, cu-a lor nave le vânduse în robie,
Se înspăimântase Roma de atâta avuție,
Și de faptele-ĭ viteze în războaie dobândite;

Glorios până la vâlfă, singur cezar cu renume,
Singur purtător de sceptru, domn peste întreaga lume,
Singur și a-tot-puternic!... în viață încă zeŭ...

In cerești le palaturĭ tronul i se pregătise
Pintre zeĭ... de nemurire un comet i se vestise...
Dar priviți-l cum expiră sub statua luĭ Pompeĭu.

Pe vârful Ortygieĭ

Tremură pământul, codriĭ tremur subt a zileĭ raze,
Falniciĭ stejarĭ în freamăt pân'la creștet s'aŭ plecat,
Faunĭĭ s'ascund prin scorburĭ, luna'n țihlet scânteează,
Sub Quadriga repezită muntele s'a 'nconvoiat ;
Prin vârtejurile oable, roțile în fuga mare,
Zvârl țărina 'n ferbântată, paserile cu ochĭ blânzĭ
Sar și fug înspăimântate, iar prin văĭ și prin ponoare,
Gâfâind alerg în copce droaea câniloř flămânzĭ ;
Zbor săgețile din tolba de spinare atârnată,
Fără greș, până la una, toate sunt omorâtoare,
Despletită, sus cu fruntea, și cu narea încordată
Trece mândră și străbate Artemis la vânătoare!

STEJARUL

Cine n'a văzut adesea, la sfârșitul toamneĭ... când
Vântul de la miază-noapte se aude șuerând
Și despoaie fără-milă, c'o prădalnică suflare,
Pe câmpia pustiită un stejar ce'n depărtare
Și-a întins a sale brațe... e de frunze plesuvit !?..
Trunchiŭ înfruntător de nourĭ și de veacurĭ neclintit !
Vaĭ !... podoada luĭ... pierdută !... La tulpina sa staŭ toate
Ramurile luĭ, sărmanul, sfărâmate și uscate !..
O tăcere de morminte... frigul înprejurul luĭ se'ntinde,
Și din când în când o frunză de pe vârf se maĭ desprinde,
Palidă și înnegrită, spulberat' apoĭ, de vânt,
Cade cine știe unde și se pierde pe pământ.
Dară el, așa cum este, fără umbră, fără nume,
Prada viforilor aprigĭ, tot domnește peste lume,
Tot stă falnic, tot e mândru, ș'în suprema sa prădare
Tot înalță pân la ceruri fruntea sa biruitoare...
Căcĭ așa ți-a fost menirea.... Zeiĭ aŭ vroit să fiĭ
Tot puternic și tot mare chiar lovit de vijeliĭ !

Din Legenda Evei

(FRAGMENT BIBLIC)

Și Dumnezeŭ aŭ văzut că nu este bine ca omul să fie singur pe pământ; și aŭ creat pe femeie din coasta omuluĭ.

(Cartea Facerĭĭ)

De pe zărĭ neapropiete, luminoase, diafane
Aurora poleise culmile Edeniane
Și înrubinase munțiĭ. Splendid soarele s'arată,
Astru generos, prielnic, înviind făptura toată.
Nu de mult cerescul geniŭ îl crease c'un cuvînt
El să fie și viață și podoabă pe pământ.

Limpede răcoarea zileĭ pretutindenĭ se'ntindea
Și câmpia 'nrouată de opaluri licăria;
Zefiriĭ se'ntrec zburdalnicĭ printre crengile de laur,
Lenețele Oceane clatin solziĭ lor de aur
Pe nemărginitul luciŭ. Subt a ceruluĭ tărie
Paradisul desfășoară înflorita sa câmpie.

Din dumnezeeștiĭ codri, din întregul univers
Zburătoarele orchestre aŭ sosit cu a lor viers,
Și în infinit înalță peste 'ntinsa depărtare
Imnul sfânt al luĭ Jehova și puterea sa cea mare!
Freamătul creațiunĭĭ sboară pe aripĭ de vânt,
Cine n'ar fi vrut atuncĭa să se nască pe pământ?

Căcĭ în ziua asta plină de minunĭ strălucitoare
Subt a ramurilor șoapte s'auzi o sărutare,
Cea întâĭ și cea mai dulce!... Staŭ planetele 'npietrite,
Soarele gelos s'ascunde, cântărețele uimite
Se opresc privind în față o ființă dumnezee,
Căcĭ Iehova izbutise și crease pe femee!

Iași, 1904.

A. Naum

BANUL ALB

I

Îl chema Dosi Lungo, era italian și zugrav de binale. Scurt și gros, cu picioarele aduse, cu barba stufoasă până sub ochĭ, când îl vedeaĭ în mersul luĭ legănat de abea răsărind de la pământ sub o pălărie largă și țuguiată, te apuca spaima orĭ râsul, atât de slut și de înfiorător era.

Și cu toate astea avea firea blândă sărmanul și pe noĭ copiiĭ ne iubea căcĭ de cum se urca pe schele și începea să cânte, ne lăsam joaca de afară și stăteam ceasurĭ întregĭ, smeriță lângă zid, ascultându-l. Cânta așa de frumos!

De vorbit nu vorbia el mult și nicĭ la om nu se uita, când îĭ spunea ceva; era maĭ mult trist de cât ursuz și nu putea să vadă vinul roșu, nicĭ să pue mâna pe cuțit.

Intr'o zi, când ne cântase maĭ cu foc de cât altă dată, îĭ aduserăm în chip de mulțumire, un pahar de vin și o bucată de plăcintă de la masă, dar cum le zări se încruntâ atât de cumplit și, scuturând cu putere capul, strigâ atât de tare: *Via! via!... sangue!... pugnale!...* că cel maĭ mic dintre noĭ care purta tava o scăpâ din mânĭ și cu toțiĭ îngroziță fugirăm țipând, iar două zile nu ne maĭ apropiarăm de odaea în care lucra.

Cuvintele cu care ne apostrofase — luate de noĭ drept ocară — ne fură tălmăcite de popa catolic, un bun bătrân prieten al caseĭ, careĭ făcu se vede mustrărĭ, căcĭ de atuncĭ căută toate prilejurile să ne îmbuneze, ne atrase iar lângă dânsul și fu maĭ prietenos și maĭ vorbăreț zugravul. Orĭ și cum însă împrejurarea ne făcuse prea multă impresie pentru a nu ne lăsa urme adâncĭ în minte și a nu ne făuri fel de fel de închipuirĭ despre înrâurirea ce putea să aibă asupra luĭ cuțitul și vinul roșu, așa că — neastâmpăraţĭ și indiscreți cum sunt copiĭ — îl iscodiam și-l necăjiam, doar doar ne-o da taina luĭ pe față, încredințațĭ fiind că este o taină la mijloc.

Atâta hărțuială, atâta stăruință, maĭ ales, isbutiră a ne face să pătrundem încet, încet, tot maĭ adânc în buna luĭ voință, căcĭ bucuros acum îșĭ lăsa lucrul și cântecul pentru a ne povesti despre întâmplărĭ și oamenĭ din țara luĭ, despre palaturĭ ce se oglindesc în apele măriĭ, despre orașe vechĭ desgropate din cenușă, despre Roma, despre Venezia, despre minunățiĭ negrăite și nevăzute aiurea de cât sub cerul vecĭnic albastru *della bella Italia!*

Și vorbia într'o limbă adevărat păsărească — dulce și răsunătoare — de care făceam mare haz la început, dar cu care, deprinzându-ni-se urechile, sfârșisem prin a-l înțelege aproape deplin și mai vârtos a-i împărtăși înflăcărarea și entusiasmul ce-i însufleţeaŭ cuvântul.

De pe schele, de unde vorbia dând din mâni și din picioare, pentru a ne face să-i pricepem și să-i urmăm mai cu dinadinsul rostul, cu ochii lui mari și scânteetori, cu gura ce i se deschidea când largă, când rotundă în desișul bărbii, cu chivăra de hârtie ce purta pe cap și cu haina lungă brăzdată de vopsele, ni se arata nouă — care-l ascultam de jos, ghemuiți ori în picioare pe scânduri — ca Irodul la vicleim, ori ca actorii pe scenă la teatru. Și ne era tot mai drag să-l îndemnăm la vorbă și tot mai cu plăcere îi sorbiam cuvintele, care îmbrăcate în atâta mișcare și vioiciune, luaŭ parcă farmecul celor mai năsdrăvane poveștĭ...

Apropierea dintre noi și dânsul se făcea, din zi în zi, mai intimă și dorința de a fi la olaltă tot mai vădită.

Fără Dosi Lungo, care acum avea alt preț și chiar altă înfățișare în ochii noștri, ni s'ar fi părut zilele searbede și fără de căpătâiŭ, așa că dumineca când nu ucra, îl arvuneam dinainte să petreacă cu noi.

Aveam acasă o grădină mare, plină cu pomi roditori, în fundul căreia se întindea o pajiște verde și moale.

Acolo ne alcătuiam noi jocurile, acolo alergam ori ne înălțam zmeele făcute de Dosi în chip de balaur cu sbârnâitori sgomotoase la gură și cu felinar de hârtie în vârful coziĭ.

Acolo culcați pe iarbă steteam la sfat cu dânsul și ne învăța imnul lui Garibaldi, la Marcia di Carlo Alberto și un fel de rugăciune compusă de el, care, neînțelegând-o, ne făcea să râdem cu hohot, când pronunțam strofa din urmă, ce se încheia cu vorbele : *razza latina !*

— Razza latina !... tu eşti grosule rață latină, îi ziceam în cor, imitându-i umbletul șoldiŭ ca de rață...

Și el nu se supăra, ba râdea deopotrivă cu noi, și ne alunga prin toată poiana ca să ne trântiască...

Intr'o zi când ne săturasem de cântec, de zmee, de alergături și ne odihniam la rădăcina unuĭ nuc bătrân prinse el a ne spune câte ceva despre ceĭ de acasă, și mai ales despre mă-sa, de care când pomenea îl înecaŭ lacrămile.

— Heĭ băeți ! ne zicea, și eŭ am avut o mamă, ca voĭ, și surori și o casă frumoasă cu flori și cu pomi în grădină și puteam să staŭ toată ziua cu burta la soare fără să fac nimica, de cât să cânt și să număr pasările din sbor ! N-am zugrăvit toată viața tavanuri și pereți, dragiĭ meĭ... și ofta... ofta !...

— Apoĭ daca a fost așa, ce te-a făcut să le părăsești, cine te-a adus pe aicĭ?!.. îi răspunserăm noi.

— Ce ?, strigă el bolovănind ochii... Cine ?, gemu, ștergându'și fruntea de sudoare. Cine ?... și își trăgea sufletul cu greŭ și suspina, ca și cum ar fi stat să plângă... Noi miraţi cătam unii la alții și tăceam așteptând să-i treacă turburarea, dar nicĭ nouă nu ne era prea bine... parcă ni se 'mlădia în piept un ce fără de voea noastră și simțiam că fierbea ceva în sufletul luĭ.

— E răŭ când n-are omul noroc și vaĭ de cel pe care-l prigonește soarta.... șopti el într'un târziŭ.

Auzindu-l vorbind așa molcom și văzând mișcarea luĭ blândă, ne învoirarăm din din noŭ și râzând, unul mai zglobiŭ dintre noi îi zise :

— Mă prind, grosule, că iar te munceşte aşa ceva ca: *sangue* şi *pugnale*, cu care ne-aĭ băgat odată în sperieţĭ?

Ca ars tresări şi se ridică privindu-ne, dar văzând o nevinovată linişte pe feţile noastre, trosni de maĭ multe orĭ din degete şi murmură: *forza... forza*, precum avea de obiceiŭ, când voia să facă orĭ să spună ceva.

— V-am speriat şi mi-a părut răŭ, dar când veţĭ şti că spaima mea a fost maĭ mare şi când veţĭ cunoaşte pricina pentru care mă muncesc astfel, o să-mĭ daţĭ voĭ cel puţin dreptate, căcĭ de la alţiĭ nu o maĭ pot căpăta.

— Vaĭ Dosi!... dacă de la început eştĭ aşa de jalnic, ce are să fie la urmă— întrerupse unul din noĭ. — Nu vreĭ un pahar cu apă?

— Nu vreaŭ nimic, vreaŭ să mă ascultaţĭ orĭ altfel mă duc şi dete să se scoale...

— De! de! nu te înfierbânta că e destul de cald şi zi înainte că te ascultăm.

In Ravenna unde m'am născut, începu Italianul nostru, şi unde tată-meŭ fusese negustor, aveam la Şcoala de Arte şi Meserii un camarad Steffo Belli, care îmĭ era şi vecin de casă şi tovarăş din copilărie. De patru anĭ stăteam cu dânsul pe aceeaşĭ bancă şi având aceeaşĭ vărstă, aveam maĭ tot aceleaşĭ gusturĭ şi apucăturĭ. Iubiam tot ce era frumos şi nimic nu ne umplea maĭ mult inima decât o arie duioasă, un chip plăcut şi prietiniĭ veselĭ.

Fără grijă de ziua de mâne, fericirea pentru noĭ era mulţumirea momentuluĭ şi cum găsiam orĭ şi unde mulţumire ne socotiam fericiţĭ.

In oraşul nostru se perindaŭ ceĭ maĭ vestiţĭ cântăreţĭ aĭ Italieĭ, muzeele eraŭ pline de lucrările celor maĭ de seamă maeştri, grădinile măreţe coprinzând comorĭ artistice eraŭ deschise tuturora, ochiĭ ni se puteaŭ desfăta, mintea ni se inobila şi sufletul îşĭ putea lua tot maĭ sus avânt, tot maĭ sus către seninătatea şi liniştea ceruluĭ sub care trăiam! Şi să nu fiŭ desnădăjduit?... Să nu blestem soarta şi viaţa, pentru-că le-am perdut pe toate, pentru-că azĭ nu maĭ am nimic, nu maĭ sunt nimic, decât un străin, un nenorocit pretutindeniĭ, fără rude, fără amicĭ, fără patrie?!...

— Bine dragă Dosi, după ce ţi-eĭ sfârşi lucrul aicĭ, nu te poţĭ duce să-ţĭ vezĭ iar ţara şi părinţiĭ? îl întrerupseĭ eŭ.

— Să mă duc înapoĭ? Doar mort, dar viŭ nicĭodată... răcni el strângând pumniĭ.

— Dar pentru-ce? Aĭ făcut ceva? Eştĭ vinovat de ceva?...

— Vouă vă pot spune, că pe voĭ vă iubesc, pe voĭ numaĭ — care aţĭ fost buniĭ şi prietenoşĭ pentru mine — pe voĭ lângă care am regăsit puţin din mila şi din căldura cea de acasă. Pe nimeniĭ alţiĭ însă nu, nicĭodată!...

Induioşaţĭ, cu toţiĭ îĭ întinserăm mânile, iar el cu ochiĭ în lăcrămĭ luă capul celuĭ maĭ mic dintre noĭ şi sărutându-l zise: Aceasta să fie pentru voĭ toţĭ şi pentru fiecare în parte, amicilor!

— Inconjurat de atâtea bunătăţĭ şi în mijlocul atâtor scumpe podoabe, urmă el, am fi putut duce un traiŭ dumnezeesc dacă diavolul gelos de liniştea şi de bucuriile oamenilor, nu ne-ar fi eşit în cale sub chip de femee...

La capătul oraşuluĭ nostru se deschidea un câmp larg, unde se făcea în fiecare an, două săptămânĭ, bâlciul Sfinteĭ Mariĭ. Acolo furnica lumea, să cumpere orĭ să petreacă, acolo ne duceam şi noĭ maĭ mult să privim decât să cheltuim baniĭ pe lucrurĭ de care nu aveam trebuinţă.

In mijlocul bâlciuluĭ era un fel de piaţă unde cânta muzica şi se afla o arenă pentru exerciţiile gimnastice.

De jur împrejur laviţe de lemn, la distanţă de 10 metri doĭ căprioră în cruce, pe jos o bucată lungă de covor, iar pe coarda de sârmă o arătare îngerească — bălană cu ochiĭ negri — care călcând cu băgare de seamă, se ţinea în cumpănire aruncând pe vârful degetelor sărutări la dreapta şi la stânga. Dedesubt cu capul în sus şi cu braţele încrucişate pe pept un fel de colos negru, cu părul vâlvoiŭ, o urmăria pas cu pas, iar la capătul scăriĭ, pe unde se urcase, un superb câne lăţos purtând în labe un coş împodobit cu panglicĭ şi cu florĭ-

— De-aşĭ trăi o sută de anĭ priveliştea aceasta nu mi se va şterge din minte!

Când s-a dat jos, cum şi de unde a început să facă *queta*, nu ştiŭ, căcĭ m-am pomenit deodată cu dânsa în faţa mea. Cu un zâmbet graţios, care-ĭ deschidea puţin buzele rumene — lăsând să se vadă două şiruri albe de mărgăritar, — ea îmĭ zise, făcând să salte monedele în coş: *prego Signore*, cu atâta dulceaţă, cu atât farmec, încât sculându-mă şi scoţându-mĭ pălăria, i-am depus binişor un ban alb, noŭ nouţ pe grămada de aramă ce adunase, şi de i-am răspuns orĭ nu ceva, nu-mĭ aduc aminte fiindcă plecându-mă prea adânc înainte-ĭ, îmĭ perduiŭ echilibrul şi dăduiŭ peste câne, care mă mârâi arătându-mĭ colţiĭ.

Prietenul meŭ şi câteva persoane dinprejur pufniră de râs, iar eŭ roşu de necaz şi de surprindere, mă făcuiŭ că nu bag de seamă şi n-o scăpaiŭ din ochĭ, până ce încheiă ocolul publicului şi cu o adâncă închinăciune ne dete a înţelege că şedinţa era terminată.

— Frumoasă fată saltimbanca, ce zicĭ Dosino, mă întrebă Steffo, pe când ne întorceam acasă.

Nu ştiŭ pentru ce cuvântul de «saltimbancă» mă făcu să-mĭ încreţesc fruntea şi să daŭ din umerĭ. El crezând că nu-s de aceeaşĭ părere, repetâ maĭ apăsat cuvintele, adăugând:

— Dar nu e vânat de nasul nostru, păzită cum e de dulăiĭ ceia. N'aĭ văzut, că de-abia te-aĭ întins puţin cu complimentul şi unul era gata să te înhaţe...

Dacă ar fi ştiut ce răŭ îmĭ făcea vorbind astfel, Steffo ar fi tăcut maĭ bine din gură...

In inima mea se încrucişaŭ tot felul de simţirĭ şi în ochĭ îmĭ jucaŭ atâtea stele şi culorĭ, încât îmĭ părea că umblu printr-un curcubeŭ!

Mărturisesc că pentru întâia oară găsiam pe prietenul meŭ anost. Noroc că abătându-ne pe la o *tratoria*, mâncarăm nişte stridiĭ şi băurăm un minunat vin de Capri, care ne schimbă şirul ideiilor şi mă făcu iar vesel şi vorbăreţ.

In noaptea aceea am visat că jucam pe frânghie şi că mă luptam să scap pe Steffo din gura câneluĭ...

— Heĭ!... şi aĭ maĭ văzut-o după asta pe fetiţa cu ochiĭ negri? întrebă curios bălanul cel mic... Spune Dosino?

— Vezĭ bine!... şi nu maĭ departe decât adoua zi, dar a trebuit să iaŭ lucrurile pe departe cu amicul meŭ, ca să nu bănuiască pentru ce îl îndemnam să ne ducem la bâlciŭ. I-am spus că aveam să iaŭ ceva pentru casă. După ce am târguit, el mi-a propus să mergem în piaţă, şi l-aşĭ fi sărutat de bucurie dacă nu înţelegeam că mă pândea să vadă de-mĭ pare bine. Şi m-am ferecat, cu câtă nepăsare am putut culege înlăuntrul meŭ, pentru a nu mă trăda către dânsul privind pe Florina; însă când s'a apropiat de mine şi i-am auzit glasul, mi s'a împaenjenit ochiĭ şi tremurând i-am depus banul în coşul eĭ împanglicat.

De astădată putea să spună Steffo ce vroia, că nicĭ nu-l ascultam, dar nicĭ nu mă impresiona alt nimic decât privirea lungă şi focoasă ce pironise asupră-mĭ.

M-am dus de-adreptul acasă şi m-am închis în odae; aveam nevoe să fiŭ sin-

Biblioteca Universitatea

gur, să gândesc și iar să gândesc. Eram atâta de turburat, că mama văzându-mă la cină, mă întrebă dacă nu-s bolnav. Bolnav eŭ? se putea oare să fiŭ bolnav? Ingrijorat da, fiindcă prin miĭ și miĭ de alcătuirĭ și de chibzuelĭ, căutam să pătrund misterul ce înconjura un asemenea înger, care trăia între o namilă de atlet și un câne. Cine era?... o fată de nobil furată, de sigur; de unde venia? din cine știe ce regiunĭ necunoscute fără îndoială, altfel nu ar fi îndrăznit balaurul s-o prezinte în public; ce făcea? cum trăia?

Oh! de m-ar fi mușcat o sută de șerpĭ deodată, tot nu m-aşĭ fi svârcolit, nicĭ m-aşĭ fi chinuit, ca în noaptea aceea nenorocită, în care o clipă nu am închis ochiĭ, gândindu-mă la dânsa. Aveam gura uscată și-mĭ eșia foc din obrajĭ.

— Tot nu ți-a fost ție bine — îmĭ zise iar biata mamă — că uite ce îmbujorat eștĭ și nu mănâncĭ nimic. Culcă-te și ia chină...

Să mă culc?!... când deabea așteptam să se scurteze ziua pentru a alerga acolo unde-mĭ găsiam și binele și tortura!?...

De astădată mă duseiŭ singur. Trimisesem de cu vreme lui Steffo răspuns că plec cu mama la țară....

Și o văzuiŭ odată, și o văzuiŭ de două, şi o văzuiŭ de zece orĭ suind și coborând sârma și la fiecare dată îĭ dăduiŭ câte un ban alb, cercând de la al cincilea să-l însoțesc cu o vorbă duioasă saŭ cu un compliment. Ba mă încumetaiŭ să mângăiŭ și cânele și isbuțiiŭ să-l fac să dea din coadă, semn că mă privia bine și era mulțumit... In sfârșit la al zecelea ban îndrăzniŭ să-ĭ spun că e frumoasă și că voiŭ veni în toate zilele s-o văd... I-aşĭ fi spus eŭ mai multe, dar se uita lumea și mai ales Titanul la mine...

— Dar eŭ vă spun poate lucrurĭ, ce pentru că fac parte din viața mea le cred maĭ interesante de cât pot fi, pentru voĭ bunăoară copiĭ, și nicĭ le înțelegețĭ deplin,.. spuse Dosi căutând răspunsul în ochiĭ fiecăruia.

— Ba nu, ba nu... ziseiŭ eŭ... spune mereŭ că le spuĭ frumos ș'apoĭ suntem băeți marĭ doară și ce n'om înțelege, n'eĭ maĭ tălmăci tu, de va fi nevoe.

Bine!... Așa în ziua următoare când să ies din casă, mă întâlniiŭ pept în pept cu Steffo, care mă aștepta în uliță. Cum îl văzuiŭ roșiiŭ, căcĭ îl mințisem și nu știam cum avea să mă întâmpine.

— Heĭ! cavalerule, te-aĭ întors? îmĭ strigâ el râzând.

— Precum vezĭ, răspunseiŭ cam îngâimat

— Atuncĭ aĭ sosit înainte de a pleca, căci pe *padronna* (mama) am întâlnit-o și aseară și azĭ dimineață și nu părea gata de ducă, zise amicul meŭ luându-mă de braț. Spune drept, aĭ vrut să te rupĭ de mine, ca să te bucuri singur de bălănica de pe sărmă? Apoĭ prietenĭ suntem noĭ dacă te fereștĭ de mine? Ce? nu m'eĭ fi luând drept rival la inima saltimbanceĭ? adăogă el....

— Te rog, Steffo, ziseiŭ cam apăsat, să nu maĭ vorbeștĭ astfel, că-mĭ facĭ răŭ...

— Vorbind de mine, orĭ de ea?

— Și de ea și de tine, amice, frate Steffo, îĭ spuseiŭ strângându-ĭ mâna.

— Heĭ... dar tu arzĭ ca focul, ce aĭ? urmă el și apucându-mă de umerĭ mă privi în față.

— N-am nimic, ce să am? Imĭ e cald, poate că umblăm iute...

— Uite băiețĭ, ne zise Dosi, tăindu-șĭ iar firul vorbeĭ, toate câte vi le spun și vi le voiŭ spune, îmĭ sunt tipărite ca într-o carte în minte și parcă — vorbind — întorc filele și citesc, atât de mult le-am prefirat și le prefir mereŭ de atunci și până acum. Să nu vă pară dar ciudat că intru în amănunte și stăruesc asupra celor maĭ micĭ lucrurĭ. Mie îmĭ fac bine, parcă mă maĭ răcoresc. Vouă să nu vi se urască doar cu atâta vorbă lungă...

— Băeți, strigaiŭ eŭ celor dinprejur un *tuș* pentru Signor Dosi, un *tuș* monstru!... și cu toții începurăm a striga:

Eviva Dosi!... Eviva la razza latina!!... de treĭ orĭ, după cum făceam la sfârșitul fiecăriĭ lecții de cântărĭ.

— Bată-vă, să vă bată!... că mare haz maĭ aveți!... zise răzând Italianul și după ce îșĭ aprinse pipa, urmă:

— Din una în alta o luarăm la vale spre Muzeŭ, dar în loc să intrăm în sălile cu tablourĭ, trecurăm prin gangul de la mijloc și fără să ne fi zis un cuvânt, ne pomenirăm în câmpul bălciuluĭ.

Acolo ne aștepta o neplăcută surpriză. Piața era ocupată de Comisia municipală pentru cercetarea vitelor aduse la târg și pretutindenĭ nu eraŭ decât caĭ, boĭ, berbecĭ... «ființa angelică» însă nicăerĭ.

Acuma Steffo parcă era el maĭ înciudat decât mine și mă trăgea în toate părțile, mă purta prin toate baracele doar am da de dânsa. Ne plimbarăm așa maĭ bine de o oră, era zăduf răŭ și ne puserăm sub un umbrar să bem ceva răcoritor!

Ostenit și desgustat — căcĭ nimic nu te dărămă maĭ tare decât să umbli în silă prin mulțime căutând orĭ așteptând ceva — mă întinsesem pe o bancă și îmĭ făceam vânt cu pălăria, uitându mă peste drum la un negustor de mărunțișurĭ care bătând într-o tobă adunase o sumă de oameni

Deodată săriiŭ în sus și mă repeziiŭ în partea loculuĭ, fără de a răspuude măcar amiculuĭ meŭ, care-mĭ întindea un pahar plin. Zărisem printre lume pe cânele cel lățos și-mĭ închipuiiŭ că și ea trebue să fie pe acolo. Cu *scusi* și *prego* și cu câteva îmbrânceli ajunseiŭ lânga taraba individuluĭ, făcuiŭ ochiĭ roată, însă nu văzuiŭ nimic. Cânele era cu un fel de moșneag care târguia o batistă de mătase. Ca să-mĭ fac treabă și să-mĭ astâmpăr nerăbdarea, începuiŭ să tocmesc — în chip nesăbuit — din toate câte ceva, până când negustorul înțelegând că-și perde vremea cu mine mă dete draculuĭ fără multe complimente și se ocupă de alțiĭ.

Moșneagul după ce plăti batista eși la larg și o porni șchiopătând în spre oraș cu cânele alături. Eŭ fără să-l perd din ochĭ, rupseiŭ din noŭ rândurile, îmĭ sorbiiŭ pe nerăsuflate paharul și smucind pe Steffo de la umbră ne luarăm după dânsul.

O *osterie,* două cârciumĭ, un măcelar și un debit de tutun, iată popasurile ce făcurăm urmărind pe bătrân. La ușa tutungerieĭ fiind înghesuială, cânele rămase afară — să schimbe saluturĭ cu nișteĭ camarazĭ — iar eŭ profitând de începutul meŭ de prietenie cu dânsul, îĭ eșiiŭ înainte, îl mângâiaiŭ și prezentându-ĭ o bucată din cornul ce cumpărasem pe drum, îĭ intraiŭ cu totul în voe.

In acel moment eși bătrânul fumând, fluerâ cânele și dete să plece. Un îndemn lăuntric îmĭ zise: acum orĭ nicĭodată, nu pierde ocazia... și înaintând spre dânsul îĭ spuseiŭ cu cel maĭ dulce surâs: frumos animal, iubitule!

— Frumos și cu minte, răspunse el, cu un glas ce dovedia cu prisosință precedentele popasurĭ.

— Ce rasă, mă rog?

— Rasă de la nord, nu știŭ cum îĭ zice, că nu e al meŭ.

— Da? întâmpinaiŭ cu o particulară întonație și făcând pe nevinovatul îl întrebaiŭ: al cuĭ e?

— Al uneĭ artiste din trupa luĭ fiu-meŭ, o dănțuitoare unică în felul eĭ! Joacă pe sârmă, domnilor, ca o păpușe, de crezĭ că sboară. Cum?... N-ațĭ văzut-o pe piață în bâlciŭ?

Eŭ nu putuiŭ răspunde simțind un nod care mă strângea de gât, de aceea

Steffo molcom și blajin cum era, îi zise că, fiind streini azi ne dusesem pentru întâia oară în bâlciu, dar nu văzusem așa ceva nicăeri.

— Ah! astăzi nu sunt aici din pricina vitelor. S-au dus la Cervia pentru două zile, dar poimâne când se sfârșește mezatul se întorc și joacă până la spartul târgului...

Să-mi fi dăruit cânele nu i-aș fi fost mai recunoscător șchiopului, decât îi eram pentru această bună veste.

— Și e mare trupa fiului d-tale, îl întrebarăm, rugându-l să ne dea puțin foc.

— Nu e mare, dar e aleasă. Mai întâi e Fausto — fiu-meu — atlet și jongleur, apoi Florina dănțuitoarea, Marco și Toni, unul om șarpe și altul echilibrist. Eram și eu bun gimnastic până acum câțiva ani, când am căzut din vârful unui trapez și mi-am rupt piciorul. Acuma, când e de lucru fac pe clownul, căci știu multe limbi și cunosc meșteșugul mai bine decât un englez. Așa crede publicul că fac pe șchiopul într'adins și râde mai cu poftă.

— Va să zică o trupă de familie, întrerupse Steffo.

— Cum de familie ?

— Negreșit. D-ta tatăl, Fausto fiul și ceilalți trei nepoți.

— Oh! nu. Fausto nu s'a însurat niciodată. Ceilalți sunt... dar iată am ajuns acasă, zise bătrânul scoțându-și șapca și, fluerându-și din nou dobitocul, intră într'o curte, lăsându-ne cu gurile căscate în drum...

Adevărat cu gura căscată! Mai întâi că tăiase vorba tocmai când puteam afla ceva și apoi intrase într-un fel de desiș de copaci și bălării, din care nu se mai vedea omul, nici se putea cunoaște de era ori nu vre-o locuință înăuntru.

— Dacă am intra și noi după dânsul, zise Belli, am ști cel puțiu unde-și tăbăcește pelea șchiopul draculuĭ.

— Ar fi mai bine să ne orientăm pe la vecini, înainte de a începe explorarea acestei păduri virgine, ziseiu eu, și mă și îndreptaiu către un băetaș care dregea un scaun în pragul unei case din apropiere.

— Mă rog prietene aĭ putea să-mi spuĭ cine șade în încăperile din curtea asta ?

— Care curte! răspunse băiatul ridicând capul.

— Asta cu copaci. Cine e proprietarul ?

— Asta nu e curte, e un loc viran, care dă la gropile cu petriș ale orașuluĭ. Nu șade nimeni, căci nu e nici o casă înăuntru. De-abia e o potecă care scurtează drumul de aici la a treia ulița, în curmeziș.

— Heĭ, bravo! frumoasă păcăleală! Aĭ văzut afurisitul! Nu e clown de geaba mascalzonul, exclamă râzând Steffo..,

Ne uitarăm unul la altul nu atât de mirați, pe cât de furioși că ne prostise saltimbancul și ne găsiam cu totul în neputință de a ne răzbuna..,

— Haĭ, Dosino, că n'o să prindem rădăcini aici, haide că găsim noĭ combinațiunea... și ne întoarserăm acasă rupți de oboseală, și cu entuziazmul ceva mai știrbit din împrejurarea asta.

Nu vă mai spun cum am petrecut ceasurile ce mă despărțiau de ziua probabilă a întoarceriĭ, căci așĭ minți numărându-le printre cele de liniște orĭ de înțelepciune.

Planurile cele mai nebunești, închipuirile cele mai fantastice, avânturile cele mai extra-ordinare, simțirile, desigur, cele mai neexplicabile mi-au sdruncinat creeriĭ și inima, moleșindu-mĭ puterile, slăbindu-mĭ energia, îmbolnăvindu-mă.

In momentele lucide, când mă puteam judeca mai de aproape, mă cuprindea mânia: cum pentru o părere, pentru niște ființi și niște împrejurări lipsite de legătură intimă cu mine, să mi se răstoarne astfel firea și să mă chinuesc în zadar. Zic în za-

dar fiindcă eram încredințat atunci că totul era o himeră și că cele petrecute nu vor avea nici o urmare și, mai puțin, nici o înrâurire asupra mea.

Hei!... să vă apere cel de sus — cât veți fi — de un astfel de sbucium, băeți, căci nimic nu pregătește și nu înlesnește mai repede de cât dânsul maturitatea primejdiei și primejdia aceasta este amorul!...

Tăcu, perdut în gânduri și în amintiri!

Părea un alt om Dosi, vorbind astfel. Ochii lui înviorați și umezi, fruntea lui netedă și lucitoare, gura palpitând încă de emoția vorbirii, atmosfera ce crease în jurul nostru povestirea lui, ne făceau să-l vedem cu alți ochi, de cât cei de până acuma și cu încetul diformitatea și urâciunea lui începu să dispară, înfiripând în locu-i o altă ființă — străină de cea adevărată — cu un cap expresiv și simpatic, cu un trup înalt și arătos, cu mișcări cumpănite și alese, cu barba — cu chiar barba lui, cea atât de neîngrijită — impunătoare și buclată ca a unui preot chaldean!..

Se întrupase de a doua oară el care purta pe frunte pecetia durerii!

— Să nu vi se pară ciudate toate acestea, nici să credeți că exagerez ceva reluă Dosi, din potrivă azi, la depărtare de atâția ani, cele întâmplate și suferite poate că răsar mai slabe și mai șterse de cât au fost atunci și totuși ori cum vi le-aș înfățișa eu, ele au existat și m-au muncit cu o negrăit de mai întinsă putere.

Ș'apoi felul nostru de a fi și de a simți n'are seamăn cu al altor neamuri.

Născuți pe un pământ deschis vânturilor și copt de arșița soareluĭ, sângele ne este mai repede curgător și mai înflăcărat; înconjurați de fățurile cele mai măreție și mai desăvârșite ale naturii, năzuințile ne sunt mai îndrăsnețe și dorințile mai vii; slăvitori ai frumuseții, idol zămislit din spuma și din valurile mării, iubirea ne este ca dânsele cotropitoare și vijelioasă; crescuți sub cer albastru în libertatea mișcării și a gândirii. dacă suntem entusiaști până la frenesie, suntem și pasionați până la crimă!

Se opri ca să-și umple din nou pipa, apoi după ce trase câteva fumuri zise:

— Dar să nu'mi perd firul, căci văd pe micu nerăbdător să afle ce s'a întâmplat mai departe.

In sfârșit sosi ziua mult dorită. De dimineață mă îmbrăcaiu cu ce aveam mai bun, mă răseiu până la sânge. — cu toate că la 20 de ani nu mă năpădise încă barba — dar aveam în mine un îndemn tainic, de a mă face frumos, de a momi cu ceva deosebit privirile, de a arăta mai altfel de cât mă croise D-zeu.

Luaiu de la o soră o legătură de gât stacojie, de la alta unsoare pentru păr și turnaiu pe obraz, pe mâni și pe haine aproape o jumătate de sticlă de parfum a mameĭ. Mie care'mi erau urâte fleacurile astea, îmi părea acum rău că nu întâlneam destule geamuri, ca să mă văd în ele. O curată nebunie, care însă pe atunci îmi părea un omagiu datorit idoluluĭ meu. Steffo, care trecuse de două ori pe la mine, mă surprinse tocmai când mă păunam în fața uneĭ prăvălii cu oglinzi și-mi strigă râzând!, Capul sus! bratul rotund! surâsul pe buze! și nu te mișca! Ești perfect! *Bagatella!* Domnul își face portretul de s'a fasonat astfel!?.. Ai aerul unui conquistador!... Apoi lovindu-se cu palma peste frunte zise: *Che bestia!...* vreĭ să răpuĭ pe Florina, tâlharule:

Când ajunserăm în bâlciu reprezentația era începută și avurăm greutate să ne strecurăm până la cercul lavițelor, tixite de lume. Ființa Angelică — așa o numiam în mine — nu era acolo. Colosul Fausto făcea scamatorii, iar dintre ceĭ doi băeți unul se încolăcise pe un scaun, iar altul ținea în dinți o prăjină, cu o lampă aprinsă pe dânsa, pe când cu mânile arunca și prindea pe rând portocale, un iatagan și un sfeșnic cu lumânări.

Spectacolul era în adevăr interesant, dar nu avea nicĭ o atracţie pentru mine.

Deodată auzirăm o gălăgie de chiote şi de lătrăturĭ şi văzurăm intrând în arenă un căruţ, tras de cânele lăţos, în care şedea, ca într'un cuib de florĭ, fetiţa bălană, pe când un clown dându-se roata pe alăturĭ îĭ făcea cele maĭ comice declaraţiunĭ de dragoste şi complimente. In acest echipagiŭ ea ocoli de două orĭ arena, apoĭ sprintenă sărind din căruţ, bătu repede din călcâie, luă mâna ce-ĭ întindea colosul şi se urcă pe sârmă, pe când mascalzonul nostru prinse o armonică şi cu felurite strâmbăturĭ executa polcĭ, marşurĭ şi romanţe.

Intâmplarea făcuse ca locul nostru să fie chiar în faţa coardeĭ, aşa că umblând Florina se uita drept la noĭ, zâmbind şi aruncând sărutărĭ — pe care, mărturisesc — că le încasam eŭ singur, deşi eraŭ trimise la adresa tuturora, ear când veni cu coşu-ĭ panglicat înaintea mea îĭ ziseiŭ, dându-ĭ banul alb, ca de obiceiŭ : adorabilă Florino, am suferit martirul cât aĭ lipsit!

Ea surâse, ah! numaĭ pentru mine atuncĭ şi-mĭ răspunse cu un glas adevărat îngeresc: *Zitto, per Dio santo, zitto!*

Nu era nimic şi era imens, înţelesul acestor vorbe, pentru un creer învăpăiat ca al meŭ; nu o lega nicĭ într'un fel şi mă robia totuşĭ pe mine şoapta aceasta, scurtă ca un ordin şi duioasă ca o rugăciune! Un curent se stabilise între noĭ, o taină ne pătrunsese în inimă, o taină de care atârna fericirea şi viaţa noastră poate!...

In felul acestora, nenumărate gândurĭ mă împresurară pe când ochiĭ, care o sorbiaŭ urmărind-o, îmĭ păreaŭ prea micĭ şi prea neputincioşĭ ca s-o poată strejui şi coprinde, după cum îmĭ cerea mie dorul...

Ah! băeţĭ numaĭ îmĭ aduc aminte şi simt trecându-mĭ ca atuncĭ un fior molatec prin trup!

O clipă de exaltare mă ridicase în niştе regiunĭ atât de înalte, în cât crezuiŭ că mă deştept dintr'un vis când Steffo ghiontindu-mă zise: Da ce-ţĭ este, omule, aĭ amorţit de nu simţĭ şi nu auzĭ?!... destul atâta artă, haĭ că mi-e foame!

Pentru a doua oară găsiiŭ că prietenul meŭ era o grosolană zidire de om, dacă putea în asemenea momente, să se gândească la asemenea lucrurĭ.

— Du-te tu, eŭ rămân, jocurile astea mă interesează; saŭ maĭ bine ia ceva şi te întoarce, mă găseştĭ tot aicĭ, îĭ răspunseiŭ.

— Dosino, jocurile astea sunt primejdioase, răspunse el, bagă de seamă!... şi se depărtă.

Imĭ fu ciudă şi avuiŭ o mişcare de mânie înpotriva luĭ, dar în curând vorba «primejdioase», îmĭ sună şi'mĭ reveni mereŭ în urechĭ, aşa că şedinţa trecu fără să'mĭ daŭ seama, de cât doar când Florina ajunse în dreptul meŭ cu coşul întins.

De astă dată, pentru a-ĭ da banul mă făcuiŭ că-l caut prin buzunare spre a-ĭ putea strecura, cu un glas tremurător, cuvintele: Este neapărată trebuinţă să-ţĭ vorbesc, când şi unde?; iar ea făcându'mĭ un salut graţios îmĭ şopti din noŭ: cu neputinţă.., ia seama!...

— S-a isprăvit!... mĭ-am zis. S'a legat curentul!... şi cum începusem să tremur de-al binelea m-am sculat, şi încet, încet am luat drumul spre casă.

Steffo, pe la care trecuiŭ, nu se întorsese.

— Hotărât mâne am să-ĭ scriŭ — îmĭ ziseiŭ — şi cum nu ţiŭ să o compromit, mă voĭ duce singur şi găsesc eŭ mijloc să-ĭ strecor scrisoarea.

Liniştit, ca prin farmec, de această hotărâre, pentru prima oară, de atâta vreme mâncaiŭ cu poftă şi dormiiŭ dus.....

— La şcoala noastră, deşi eram în vacanţie, trebuia să facem niştе desenurĭ de ornamentaţie, după care se stabilea la începutul anuluĭ coeficientul clasificărĭ. A doua

zi era tocmaĭ rândul meŭ de lucru, aşa că porniiŭ de dimineaţă pentru a isprăvi înainte de amiază ce aveam de făcut. Sala de desen era însă închisă şi un bilet lipit pe uşă arăta că nu va fi liberă de cât după prânz. Aiurea nu puteam lucra având planşeta şi cutia cu instrumente în dulapul din năuntru. Asta mă supără şi cum portarul de la care ceream lămuriri îmĭ răspunse răstit că «ordinile nu se discută», intră dracu în mine şi nu puţin lipsi să fac scandal, dacă nu sosea Steffo, care ştia că mă aflu acolo.

— Nu te turbura Bonino, zise el portaruluĭ, nu vezĭ că e necăjit?... Aşa e omul cu verme la inimă... şi mă scoase din curte afară.

— Frumos îţĭ şade! mă laşĭ şi te ducĭ, cu toată făgăduiala c'o să mă aşteptĭ. Te-am căutat de jur împrejurul areneĭ, aşa că fără de voie am asistat la toate şedinţele bambineĭ şi vaĭ! multe aŭ maĭ fost!... I-am dat tot ce aveam în pungă, dar fie că şi răsplata mi-a fost frumoasă. Acum sunt prieten intim cu mascalzonul, pe care l-am îmbătat turtă. Pe mititica n-am putut-o apropia, c'a perit ca o nălucă după reprezentaţie, dar ştiŭ unde şade şi sunt pe cale de a afla: de unde şi până unde şi cum şi ce fel?!..., căcĭ trebuie să fie o mare încurcătură la mijloc!... Să mă ia dracu dacă ţiganu îla de Fausto nu o creşte şi o păzeşte pentru seama luĭ însuşĭ.

Balaurul şi Zâna Blondă!... Melodramă în maĭ multe perdele, plină de îndeletniciri caraghioase şi de întunecate împrejurări!... Heĭ? ce zicĭ Dosino de asta?!..

Şi vorbia aşa de repede şi cu un ton atât de mucalit, încât nu mă putuiŭ opri să nu râd şi privindu-l cum stetea — cu o mână în jos şi alta în sus, cu capul plecat şi cu buzele ţuguiate — par c'ar fi fost Pulcinella, îĭ dăduiŭ un pumn zicându-ĭ: Mare nebun maĭ eştĭ!...

— Va să zică aĭ intrat şi tu în căpcană? Jocurile nu maĭ sunt primejdioase?... apoĭ ne aşezarăm pe o bancă şi începuiŭ a-l descoase cu de amăruntul asupra celor petrecute în ajun.

— Foarte simplu, îmĭ răspunse el. La ultima şedinţă mascalzonul a făcut nişte exerciţiĭ atât de nostime cu cânele, încât a stârnit furtunĭ de aplause şi se adunase o lume nebună să-l vadă. Era într'adevăr foarte ingenios şi bufon.

Până să se împrăştie lumea, până să-şĭ strângă saltimbancĭĭ lucrurile, eŭ care aveam ochiul asupra feteĭ şi o vedeam rotindu-se pe lângă eĭ, deodată nu maĭ văzuiŭ nimic — parcă intrase în pământ. In schimb moşneagul şontâc, şontâc, trăgând căruţul cu boclucurile o luă pe unde-l urmărisem noĭ. Ah!... gândiŭ eŭ, de acum te am în palmă şi nu mă veĭ maĭ amăgi ca dăunăzĭ. Voĭ afla unde staĭ, orĭ de mine nu te scapĭ cu una cu două...

Imĭ închipuiam ce plăcere o să-ţĭ facă când ţi-oiŭ spune: Camarade, turturica îşĭ are cuibu în cutare stradă, număru cutare şi... *vira la barca Peppino!*... Ca de obiceiŭ se opri la o cârciumă. — Eŭ îl aşteptaiŭ afară; se opri la două, — eŭ stătuiŭ lângă căruţ, ba nişte soldaţĭ mă întrebară de nu jucăm comedia; — se opri la a treia cârciumă, în care — ridicându-mĭ gulerul haineĭ şi trăgându-mĭ beretul pe ochĭ — intraiŭ şi eŭ şi bătând pe berbantul nostru pe umerĭ, îĭ făcuiŭ complimente asupra dibăcieĭ ce arătase şi-ĭ propuseiŭ să bem *un fiasco di vino*, în sănătatea luĭ şi a câneluĭ

— Şi zi ţi-a plăcut? îngână el, căcĭ limba îĭ era cam greoae. Aşa ceva nu se vede pretutindenĭ!... că... eŭ sunt vestit maestru pentru dresatul dobitoacelor.., numaĭ pe femeĭ nu le-am putut dresa... *corpo di bacco*... şi scuipând un muc de ţigară ceardea pe buze, sbucni într'un râs bestial şi răguşit. In sănătatea d-tale, zise el ciocnind paharul, se cunoaşte că eştĭ artist!... Un câne ca Dido, Domnule... e o comoară. Mititica l-a căpătat în dar... de la... dracu să l ia că nu-l cunosc... pe când eram la To-

rino la Circul Mare. Of!... de când mi am rupt piciorul, mi s'a dus și norocu și am dat de multe orĭ mâna cu mizeria!...

Uite!... și Steffo vorbia sughițând și împedecat, ca bețivĭ, acum cutreerăm bâlciurile, ce batjocură pentru artiștĭ ca noĭ! Of!... Of!!... Golise sticla și se făsuse ghem pe scaun, cu o țigară desfăcută între degete... Cum începuse să se însereze îĭ șoptiiŭ: da noĭ nu mâncăm astăzĭ?... haidem acasă!...

El mă privi, strâmbând gura și ducându-și degetul la frunte răspunse: *Maledizzione!...* adevărat!... apoĭ strigă: heĭ micule! *piccino!...* o sticlă de ăl bun!...

Cu ajutorul băiatuluĭ care-ĭ aduse sticla, îl puseiŭ în picioare, îl așezaiŭ în căruț, căcĭ nu putea face un pas și după ce de zece orĭ îl întrebaiŭ de adresă, îl târâiŭ... da îl târâiŭ, mă înțelegĭ, până la No. 33 din via San Pietro, care cade tocmaĭ de-a curmezișul loculuĭ viran, unde ne părăsise atuncĭ, făcându-ne figura mascalzonul!,.

A servi printr'o faptă eroică — căcĭ eroizm este de a face pe măgarul, înhămându-te la căruța unuĭ saltimbanc — a servi astfel amorurile problematice ale unuĭ prieten se chiamă dragul meŭ virtute și așa ceva se întâmplă numaĭ odată în viața omuluĭ.

Noroc că era noapte și că'n mahalaua ceea nicĭ petrele, nicĭ poporul nu mă cunoșteaŭ...

Si dacă nu-mĭ mulțumeștĭ în genunchĭ și cu mâna pe inimă eștĭ un ingrat Dosino, un ingrat precum sunt toțĭ muritoriĭ fericițĭ!...

— Eram transfigurat și nu știam ce să admir maĭ mult: dovada de prietenie ce-mĭ dedea saŭ jertfa ce făcuse acest înalt și frumos băiat, care dacă avea multe puncte de contact la cele din năuntru cu mine, la cele din afară se deosebia ca ariciul de o căprioară. De aceea pentru a mă pune la nivelul luĭ, plecaiŭ un genunchiŭ în pământ și scoțându-mĭ pălăria întonaiŭ Cavatina:

Ti ringrazzio Signor mio
et ti donno questo cuor'

El îmĭ întinse mânile pe care ni le strânserăm cu dragoste, apoĭ luarăm drumul către casă rămânând înțeleșĭ, ca după ce-mĭ voiŭ isprăvi bucata de desen să tacem o recunoaștere în Via San Pietro, căcĭ din pricina întunericuluĭ și a oreĭ de mâncare Steffo n'avusese timp să afle nimic.

Ziua începută răŭ de dimineață, tot răŭ se sfârși însă.

La școală ușa claseĭ era tot închisă și trebuiiŭ să aștept pe portar — trimis la Municipalitate — să ia cheia de sus și să-mĭ deschidă. Inăuntru peste putință de lucrat, căzuse tavanul și era praf și moloz pretutindenea. A trebuit să intru în altă sală. Toate acestea pricinuiră întârzierĭ, astfel că grăbindu-mă făcuiŭ maĭ multe greșelĭ și vre-o două pete. Zăpăcit și enervat rupseiŭ desemnul, aruncaiŭ planșeta într-un colț, lăsaiŭ cutia cu compasurĭ și culorile vraiște și plecaiŭ fără să închid ușile, fără să spuiŭ nimic bruteĭ de Bonino...

Pe Steffo care trebuia să vie să mă ia, orĭ să mă aștepte nu-l găsiiŭ nicĭ pe uliță, nicĭ acasă și când să es de la el din curte, aud pe mama chemându-mă. Mă văzuse și cum era gata să plece la via ce aveam lângă Savarna, îmĭ puse hățurile și biciul în mână și fără de voe fuiŭ silit să îndeplinesc de astădată, aceea ce mințisem zilele trecute.

Ne-am întors pe o noapte splendidă, ea veselă și cu o poftă nespusă de vorbă, eŭ bătut de gândurĭ și de părerĭ de răŭ, țiindu-ĭ duo cu câte un *da* și câte un *nu*, atât de ne la locul lor, că-mĭ era și rușine de falsitatea mea...

Imĭ era maĭ cu seamă necaz că nu puteam...

Deodată, din celălalt capăt al grădineĭ răsună, în mijlocul povesteĭ un glas

ascuțit și trăgănat strigând: *Zanfans allons dîner* !... Era nemțoaica din casă, care în loc să vorbească în legea ei, schimonosia biata franțuzească, sub cuvânt că e Alsaciană.

— Dracu să te ia, urâto, că ne-ai stricat petrecerea! zise unul din noi, apoi sculându-ne, cam a lene, pornirăm înconjurând pe Dosi și care de care întrebându-l: când urmarea, mai e mult? vrei să ne spui mâne? Ne adunăm tot aici, vino zău, după masă, că acum e lună !... ear el se uita la fiecare pe rând și când furăm aproape de casă, răspunse:

— Pentru azi e destul și nu știu chiar daca se cuvine să cunoașteți ce urmează mai departe... In sfârșit vom vedea... apoi strângându-ne mânile eși pe poartă legănându-se parcă ar fi fost o căpățână de zahăr, pusă pe labe de rață, cu pălăria lui ascuțită și trunchiu la trup cum era.

II

— Vezi d-ta, slutu draculuĭ!?... Eŭ cred că i s'a întâmplat ceva cu atletu !... Hei așĭ! numaĭ c'un pumn îl turtea ăla daca se punea cu dânsu !... Mai de grabă cred că prietena luĭ nu i-a fost credincioasă până la urma urmeĭ!... Ba eŭ zic, că a fugit cu fata și a făcut moarte de om, altfel ar rătăci el pe aicĭ?... Dar eŭ nicĭ nu cred să poarte numele luĭ cel adevărat, că dacă o fi făcut vre-o faptă și o fi fugit, îĭ e frică să-l prindă !... Orĭ cum săracu mare încredere și iubire ne a arătat, ca să-și deschidă el inima așa la noĭ!... Dar daca ne-o fi făcut figura, cum zicea el, povestindu-ne vre-o snoavă cetită prin cărți?... Hei !... la sfârșit om ști dacă el e saŭ altul la mijloc; n'a zis vom vedea?... vom vedea !... Cel puțin mie mi-a făcut plăcere, în cât cu toată pofta ce aveam să mănânc ceva, nu m'am mișcat de lângă dânsu, ca să nu perd un cuvânt.

Așa se încrucișaŭ părerile și reflecțiile, în odăile noastre de culcare și vorba nu încetă până când cel din urmă cap nu se liniști, furat de somn pe perină...

Zilele următoare ne aduse atâtea prefaceri însă, că legătura noastră cu zugravul luă un neașteptat sfârșit. Pornirăm cu părinții la țară și nu ne întoarserăm de cât dupe două luni în oraș.

La început deprinderea de a-l vedea și de a fi ziua întreagă cu dânsul, ne stânjeni mult și pe câțiva dintre noi îĭ aduse să le pară chiar răŭ că plecasem deacasă, cu toată nerăbdarea și dragostea cu care — de când eram micĭ — vedeam apropiindu-se momentul de a merge la moșie, unde câmpiile și pădurea, caiĭ de călărie, vânătoarea, pescuitul, scăldatul în gârlă și dantul alăturea cu flăcăiĭ la horă, întrupaŭ pentru noi cele mai dulcĭ și mai neîntrecute plăcerĭ ale vieții.

Prin slugile orĭ logofețiĭ care se duceaŭ la târg, cercetam mereŭ ce făcea, ce zicea, de întreba și de se gândea la noi, ba i-am trimes și scrisorĭ foarte duioase și pline de speranțele revederiĭ... Dar farmecul loculuĭ și al libertățiĭ în care trăiam, coprinzându-ne tot mai mult, interesul despre amicul de la oraș se micșoră până ce mai târziŭ se stinse, ca și cum n-ar fi fost.

Mintea și sentimentele copiilor sunt atât de schimbăcioase și de ușurele!

La întoarcere găsirăm casa pretutindenĭ înfrumusețată de lucrul mânilor luĭ, dar amintirea noastră pe el nu-l mai găsi nicăirea, mai mult... pe orĭ cine întrebam nu ne putea da nicĭ o veste despre dânsul. Tot ce puturăm afla, căcĭ dorul de a'ĭ cunoaște sfârșitul povesteĭ se aprinsese acum din noŭ în noi, fu că plecase la țară undeva să lucreze peste earnă, cu făgăduiala să se întoarcă.

Și l-am așteptat și ne părea răŭ că nu mai vine... și ni s'aŭ început școlile.. a sosit vacanția Crăciunuluĭ... earna chiar era aproape pe isprăvite, iar el tot dus rămânea...

Prin postul Paşteluĭ, unul dintre logofeţiĭ de la moşie, care ne împlinia nouă vrerile şi ne orânduia petrecerile căzu greŭ bolnav şi fu adus la spitalul din oraş.

Medicul fiind prietenul nostru, bietul Gheorghe era cu osebire îngrijit, iar noĭ ne foloseam de toate prilejurile spre a-ĭ îndulci suferinţele. Având intrarea liberă îl vedeam maĭ în toate zilele şi uneorĭ însoţeam pe doctor la căpătâiul altor bolnavĭ.

Intr'una din zile după ce «făcusem visita», în sala unde zăcea omul nostru, intrarăm într'o odae în care se aflaŭ numaĭ treĭ paturĭ şi doĭ bolnavĭ: unul cu piciorul rupt, altul cu junghiŭ în pept. Intâiul gemea cumplit, al doilea de abia sufla, amândoĭ însă istoviţĭ de puterĭ.

— Poate să geamă el mult şi bine — zise Doctorul — că până în cincĭ săptămânĭ n-am ce-ĭ face, trebue să-l ţinem în ghips ca să i se fiarbă osu... Să se urmeze tratamentul plus un remontant, ceva Cola în vin... puţin vin...

— Dar cu ăsta ce maĭ e ?... şi prinse pulsul celuilalt... 112, 113, 114... 121.. 125,.. la-ĭ pus termometrul ?

— Da, răspunse asistentul, avea 39.7 azĭ dimineaţă.

— Proastă treabă !... A mâncat ceva ?...

— Absolut nimic, nicĭ lapte chiar n'a putut lua, că nu e chip să-l întoarcem, nicĭ pe o parte măcar...

— Aide, luaţi-l binişor, că se poate înăbuşi cu faţa în perinĭ. Iĭ trebue aer nenorocituluĭ şi să-ĭ daţĭ zeamă de carne cu orĭce chip... şi cognac, porunci Doctorul, apucându-ĭ el însuşĭ capul.

Un fluerat lung şi strident eşi din gâtul bolnavuluĭ, care bătu cu braţele în gol apoĭ căzu pe perine cu faţa în sus.

— Vaĭ de mine, el e ! strigaiŭ eŭ sprijinindu-mă de perete... El e !...

Galben, cu ochiĭ vineţĭ, duşĭ în fundul capuluĭ, slab de-ĭ atârnaŭ periĭ ca nişte fuioare jilave pe amândoĭ obrajiĭ şi lipsit într'atâta de viaţă, că de-abea, când şi când sbucnia printre buzele negre, câte o slabă şi chinuită răsuflare, Dosi, sărmanul nostru prieten, zăcea mistuit de frigurile ce-ĭ ardeaŭ sângele şi ţintuit fără simţire de junghiul ce-ĭ încleşta plămâniĭ.

Durerea şi mila ce mă cuprinseră, văzându-l astfel, şi rugăminţile cu care aproape, plângând, ceruiŭ tuturor să-l scape mişcară într'atât pe ceĭ de faţă, încât, de unde — precum aflaiŭ maĭ târziŭ—nenorocitul era osândit morţiĭ—Doctorul rândui un noŭ medicament, făgăduind să se întoacă seara şi cerând să i se noteze, ceas cu ceas mersul boaleĭ.

Din acel moment grija şi stăruinţele noastre, le împărţirăm între doĭ bolnavĭ,— deopotrivă scumpĭ — punând la contribuţie toate ajutoarele, toate influenţile, toate mijloacele, chiar şi cele maĭ absurde, — precum descântatul şi datul cărţilor — pentru alinarea şi îndreptarea lor.

Şi aŭ luptat Doctoriĭ cu voinţa şi cu ştiinţa, bunătatea şi iubirea de oameni i-aŭ sprijinit şi i-aŭ însufleţit, aşa că târziŭ—prin luna luĭ Maiŭ—Gheorghe putu să plece tămăduit iar zugravul, deşi cu o mână de suflet încă, avu mângâerea să se scoale puţin din pat pentru a-şĭ răcori peptul la aerul cald şi proaspăt, ce-ĭ venea prin fereastra deschisă, de afară.

Cu încetul îmbunătăţirea mergea crescând şi întărirea puterilor îĭ veni treptat cu stingerea foculuĭ din-năuntru şi cu reînoirea firelor vieţiĭ... Era scăpat acum, după patru lunĭ de boală, slobod se intre iar în lume, să ţie piept nevoeĭ, să pătimească, să rabde orĭ să piară... Era slobod, dar unde să meargă, de ce să se apuce căcĭ lucru n'avea şi nicĭ putea să lucreze, spitalul la altul maĭ vrednic de îngrijire îĭ dedese locul şi totuşĭ trebuia să trăiască, totuşĭ nu vrea să-şĭ capete hrana cerşind-o, prea mândru era să cadă silă la alţiĭ !...

Medicul ne spusese că deși însănătoșit, plămânii lui rămăsese atât de gingași că cea mai mică atingere de vânt saŭ de oboseală îl poate iar doborî, că i-ar trebui câteva luni să petreacă la un loc retras dar sănătos.

Părinții, care de dragul nostru, îi purtaŭ mult lui Dosi de grijă, hotărâră să-l trimeată la casa pădurii ce aveam pe un vârf de dealuri, unde pe hrană și pe odihnă să stea până i se va urî. Bucuros și căpătuit cu cele trebuincioase plecă el, având din parte-ne făgăduelî de a ne duce să-l vedem, de cum ne va fi cu putință.

In fiece Sâmbătă îi trimeteam merinde proaspete, cărți și ziare, printr-un om înadins, care ne aducea veștî mai totdeauna bune despre dânsul. Odată ne-am dus chiar noi de l-am văzut. A fost atât de mișcat, că ne privia fără să scoată o vorbă și boabe de lacrimi îi picuraŭ din ochi.

L-am lăsat întremat mult, deși se plângea că nu poate dormi de ajuus, iar nevasta pădurarului spunea că scrie în niște foi toată vremea și că dimineața mai ales nu-i era îndămână...

Noi l-am sfătuit, l am rugat să bea mult zer și să stea ziua culcat afară la aer.

Știrile primite, după aceasta, fură minunate, aflarăm însă că apucat de o ploae răcise și cam tușia. Îi trimeserăm doctorii; omul în urmă ne spuse că «îl îneca în piept» și «nu mănâncă mai nimic», apoi că a căzut la pat și când ne întoarserăm la Septembrie dela moșie, pădurarul însuși veni să ne vestească că-i e răŭ de tot.

Porniiŭ îndată cu doctorul, dar când ajunserăm acolo murise sărmanul din ajun și zăcea întins sub un umbrar, cu două lumânările de ceară galbenă la cap.

Mâhnirea ce mă cuprinse fu cu atât mai adâncă, cu cât nenorocitul murise singur departe de a-i lui, fără o mână de prieten care să-i închidă ochii, fără o inimă duioasă alături să-i asculte ultima dorință, să-i primească ultima suflare!... Și lacrimile îmi curgeaŭ și mă durea în suflet, pe când, împreună cu doctorul și cu pădurarii, îl petrecurăm la groapă și-l așezarăm pe un pat de frunze verzi și de flori pentru veșnica odihna!

Sărmanul Dosi, pasăre pribeagă, care de pe țărmii mărilor albastre, venise, bătută de furtună să cadă într-un colț de pământ străin, nu mai avea acum, drept orice amintire, decât o cruce de lemn — cu câteva slove ce se vor șterge de ploae — la căpătâiŭ.

Sărmanul Dosi!

La plecare pădurarul îmi dete un sul de hârtie și o mică geantă de pele, tot ce rămăsese de la dânsul, căci celelalte lucruri le pusesem pe foc.

Jalania fu mare când mă întorseiŭ acasă și povestiiŭ cele întâmplate; copii plângeaŭ și-l căinaŭ ca pe un adevărat martir!

Le-a trebuit mai multe zile ca să se liniștească, iar când am desfăcut lucrile surprinderea ne fu atât de mare, în cât ne mișcă până la lacrimi.

In sul eraŭ două tablouri, unul mic reprezentând capul amiculuî nostru, foarte viŭ și plin de asemănare; celălalt, mai mare, ne înfățișa pe noi stând cu dânsul sub nucul bătrân, dar fie-care în felul și în poziția ce avea de obișnuit și semănând cum nu se poate mai bine. Cu cât priviam cu atâta dovedeam pătrunderea luî despre cele mai neînsemnate amănunte, precum legătura veciuic strâmbă a unuia, părul sburlit în creștet al celuî mic, dar mai vârtos mișcarea și viața, ce răsăriaŭ din scena astfel fixată de dânsul, eraŭ de o uimitoare realitate.

Jos la mijloc scrisese cu litere roșii: *La razza Latina*, iar într'un colț următoarele cuvinte: «Tinerilor meî amicî, întru memoria fericitelor momente petrecute cu dânșii de către afectuosul lor Dosi».

(Urmează). **D. C. Ollănescu**

MÂNĂSTIREA TISMANA

MARIN GELEA

ROMAN

VI

SALONUL D-NEĬ SECALY. — UN CÂNTEC DE LEBĂDĂ

Toamna cea frumoasă și lungă, cu foĭ de aur și de purpură și cu zâmbetu verilĭ călătoare, se arătâ și ea și se perândâ cu lunile luĭ Septembrie și Octombrie, înălbind, dimineața, pământul cu bruma-ĭ argintie și încălzind, peste zi, aerul cu raze blânde de soare.

Intr'una din cele din urmă zile ale luĭ Octombrie, Gelea se trezi din somn maĭ demânecate și maĭ vesel, — așa cum se trezia el la Sinaia, — și fu împresurat de o mulțime de gândurĭ, din care unele îngrijitoare ca niște răspintiĭ necunoscute în drumul vieții, iar altele pline de bucurie și de speranțe, de-l făceaŭ să surâză singur. La vârsta aceea, lumea realității se atinge cu lumea iluziilor, cum se atinge malul solid al mărilĭ cu valurile nemărginirilĭ eĭ.

Primise veștĭ scumpe — ca ierĭ-seară — de la familia Binu, și dorul inimiĭ luĭ de a vedea apropiindu-se ziua în care va avea pe Elena lângă el, îĭ cuprinse sufletul în întregime. Ca s'o aibă, însă, lângă el, trebuia să lucreze ceva maĭ de seamă, un plan, o clădire maĭ însemnată care să-l arăte lumiĭ de ce e în stare să facă, să-ĭ pue numele în adevărata luĭ vază.

Și gândindu-se așa, planul saŭ clădirea aceea măreață i se înălța în minte cu frumusețĭ minunate și cu armoniĭ nouă.

In pat, dimineața, el avusese cele maĭ fericite inspirațiĭ de arhitectură,—ceea ce-l făcea să zică glumind cu prieteniĭ luĭ, că «patul, în care se întindea seara ca într'un mormânt, îl apropia de viața vecĭnică, făcându-l să afle inspirațiĭ traĭnice și poate chiar neperitoare.»

In stradă, se auzia oamenĭ demânecațĭ, pășind grăbițĭ pe trotuar. Prin vecinĭ, răsună prelung cântecul unuĭ cocoș răgușit. La cârciuma din colț, băețiĭ ridicaŭ obloanele.

Pe la șapte ceasurĭ și jumătate, mă-sa, umblând în vârful picioruluĭ, îĭ aduse cafeaua cu lapte. Iĭ era drag să-ĭ-o aducă ea singură în fiecare dimineață, să-ĭ-o puie pe mesuța de noapte și să-l întrebe cum a dormit.

— Afară, bruma de un deget, zise ea intrând cu tăviţa în mâna dreaptă şi mestecându-şĭ încă bucăţica de corn din gură.

Gelea se sculâ şi se îmbrăcâ, fluerând şi făcându-şĭ de două orĭ nodul la legătoare. Flueratul luĭ răsuna maĭ frumos ca altă dată.

El trecu în biuroŭ, unde era curat şi unde stofele şi covoarele îĭ desmerdară câteva minute privirea. Pe lângă frumuseţea lor, lucrurile acestea vechĭ, semănate pretutiudenĭ şi peste care, cum zicea el, trecuse atâtea mâinĭ prefăcute în pulbere, i se păreaŭ luĭ ca sfinte. O lumină plăcută venia pe fereastră şi cădea pe planşeta de lucru, pe care sta, acoperită cu o hârtie subţire, schiţa unuĭ noŭ plan de casă. Dădu hârtia la o parte, luă creionul în mână, îl suci între degete şi privi îndelung lucrarea, fluerând încet şi bătând tactul arieĭ cu capul.

Portiţa de fier a curţiĭ scârţii, şi împărţitorul aduse o scrisoare. Era o invitaţie, tipărită în franţuzeşte, din partea d-neĭ Secaly, prin care Gelea era poftit la o serată artistică a eĭ.

El reciti invitarea:

«*Madame et Monsieur Secaly prient Monsieur M. Gelea de vouloir bien leur faire l'honneur de passer la soirée du samedi* $^{30}/_{13}$ *octobre chez eux*».

Şi, apoĭ, adăogat cu mâna.

Mr. Nerva, le poète bien connu, parlera sur la «Nature du poète.»

Cu serata aceasta, cam prea timpurie, d-na Secaly urmăria un scop: voia să impue pe bărbatul eĭ ca ministru la portofoliul vacant al justiţieĭ. Câteva gazete interesate, vestise probabilitatea veniriĭ luĭ la minister.

Salonul d-neĭ Secaly era unul din cele dintâĭ, dacă nu poate chiar cel dintâĭ din Bucureştĭ. In el, pătrundea numaĭ nobleţea, numaĭ familiile cu pretenţii aristocratice şi cu nume istorice şi, prin amica d-neĭ Secaly, naţionalista Zoe Tăut, şi câţiva artiştĭ şi scriitorĭ români maĭ de seamă, — cu alte cuvinte, «le Bucarest connu».

Disertaţia luĭ Nerva hotărî pe Gelea să se ducă la serata d-neĭ Secaly.

Lumea se pregătia pentru seratele eĭ în chip cu totul deosebit. C'o săptămână două înaintea lor, magazinele «A l'Etoile de la mode» şi «Aux villes de France», în faţa cărora staţionaŭ echipajele pe două şiruri, eraŭ răscolite până în tavanuri de către familiile invitate. Pe cicmigelele lor, se vedeaŭ munţi de mătăsuri, de atlazuri, de lustrinuri, de tafte, de museline, de tuluri, de panglice, care maĭ de care maĭ scumpe şi maĭ subţiri. In pregătirile lor, ar fi crezut cineva că damele societăţiĭ noastre se duceaŭ să cucerească pe împăraţiĭ şi pe feţi-frumoşiĭ lumiĭ cu frumuseţile şi podoabele lor. Tot ce ele puteaŭ cheltui şi, adesea, şi ce nu puteaŭ, îl dădeaŭ numaĭ şi numaĭ ca să strălucească în seratele d-neĭ Secaly.

E adevărat că şi d-na Secaly răspundea acestor pregătiri, atât prin luxul extraordinar ce-l desfăşura în casa sa, cât şi prin aerul şi vorbele sale afabile, care eraŭ ticluite de maĭ înainte pentru fiecare persoană în parte, potrivit stăriĭ şi importanţeĭ sale sociale.

La seratele eĭ, se făceaŭ muzică şi teatru franţuzesc, maĭ arare-orĭ câte o conferinţă tot în franţuzeşte, iar după douăsprezece ceasuri, se danţa. In deobşte, cântaŭ la dânsa străiniĭ artiştĭ care treceaŭ prin ţară, orĭ cât de mediocri ar fi fost eĭ. Cu greutate se strecura, din timp în timp, şi câte ceva românesc. Aşa, cu mare ce se ascultase într-o seară două compoziţiĭ de ale luĭ Despin, pe care d-na Secaly le găsise «n'atteignant pas même une bonne moyenne», voind adică să zică că-s slabe de tot.

Casa d-neĭ Secaly era pe strada Romană, o clădire întinsă, cu un singur rând, zidită pe locul unor ruine ale familieĭ Cerneştilor. In faţa eĭ, o grădină mică de florĭ; împrejurul eĭ, grădina cea mare cu arborĭ bătrânĭ care umbriaŭ toată ziua cărările. Trăsurile intraŭ pe o poartă, se opriaŭ dinaintea scăriĭ cu treĭ trepte de piatră şi eşiaŭ

pe ceealaltă poartă, aşteptând în răspintia din răscrucea stradelor. Invitaţiĭ coboraŭ, maĭ întâĭ, în vestibul, unde patru feciorĭ le luaŭ hainele, şi pătrundeaŭ, apoĭ, în «hall».

Inaintea trăsuriĭ luĭ Gelea, trase la scară echipajul d-neĭ Palea, mama şi fata, brune şi slabe, urmate de echipajul familieĭ Monticĭ: doamna, sveltă şi naltă, bărbatul, gros şi mic, suflând ca o locomotivă şi cu pântecele înainte ca o cocoaşă.

Intrând în hall, o lumină orbitoare isbi pe Gelea şi o atmosferă caldă şi parfumată, deasupra căreia flutura murmurul confuz al gurilor ce vorbiaŭ în toate părţile. Părea că se aud stupurĭ cu albine. Mişcarea tualetelor deschise, a sinurilor goale, a piepţilor albĭ de la cămăşĭ, a obrajilor îmbujoraţĭ, a gesturilor şi mătăsurilor în freamăt, a strălucirii de diamante şi zâmbetelor de bucurie saŭ de cucerire, văzute toate sub lumina aurie a electricităţiĭ, avea ceva din valurile uneĭ mărĭ sub soare.

Naltă, subţire şi palidă, cu ochiĭ eĭ marĭ, strălucind subt ochelariĭ de mână ca două diamante negre, cu părul pieptănat în bandoane late, încadrându-ĭ figura şi dându-ĭ aparenţa uneĭ umbre, d-na Secaly purta o rochie de mătasă albastră ca cerul de noapte şi ale căreĭ străluciriĭ o făceaŭ şi maĭ palidă. Ea sta în apropiere de uşă şi da mâna persoanelor ce intraŭ, conducând pe unele maĭ de seamă cî ţ̆va paşĭ înăuntru şi spuindu-le la fiecare câte un cuvânt plăcut.

Văzând pe Gelea, d-na Secaly se îndreptă spre dânsul, ĭi întinse mâna şi ĭi zise cu surâsul împrejurăriĭ:

— *C'est vraiment bien aimable à vous, Monsieur, d'avoir répondu à notre invitation... Vous savez que mon mari est en défaut envers vous, il ne vous a pas rendu la visite... Vous l'excuserez, enfign, vu ses affaires politiques auxquelles il donne tout son temps...*

Apoĭ, cum sosiaŭ alte persoane, ea-ĭ zise graţios privind la noiĭ veniţĭ prin ochelarĭ:

— *Vous savez que vous rencontrerez ici de charmantes demoiselles; dites-leur, je vous en prie, de jolies choses, des gentillesses... enfign... ça leur fera plaisir, venant de votre part.*

Gelea se strecură până în mijlocul hallului prin mulţimea care vorbia, râdea, se înclina, da mâna şi se mişca de colo până colo.

Hallul era o încăpere mare şi naltă având, pe o parte, alte două salonaşe, iar pe de alta, biuroul şi sofrageria. In fundul luĭ, era o scenă cu decoruri improvizate.

Pe pereţĭ, icĭ-colo, tablouri de pictură străine şi câteva busturĭ pe socluri: Napoleon I, Talleyrand, Victor Hugo, Lamartine. Mobilele în stil «Empire», acoperite c'o matasă galbenă ripsată.

Cu uşile deschise pe de lături, cu vederea sereĭ în fundul sofragerieĭ şi a argintărieĭ strălucitoare de pe bufeturile şi poliţele eĭ, cu biblioteca înaltă din biuroŭ — în care eraŭ peste două miĭ de volume, maĭ toate nepipăite, deşi frumos legate în marochin verde şi aşezate în rafturĭ de abanos sculptat, — cu oglinzile marĭ, puse faţă în faţă în salonaşele din stânga şi cu candelabrele electrice ca nişte snopĭ de luminĭ ce atârnaŭ din tavanurĭ, — casa aceasta avea ceva impunător şi măreţ prin simplitatea şi calitatea lucrurilor din ea.

Lumea continua să intre, perechĭ şi grupurĭ, pe uşa din faţă care se deschidea şi se închidea necontenit. Dame gingaşe, aĭ căror obrajĭ păreaŭ artificialĭ de pudra şi crema de pe eĭ, cu braţele şi gâturile de o albeaţă delicată ca puful, destăinuind frumuseţĭ ascunse, intraŭ uşoare, privindu-se în cele dintâĭ oglinzĭ de sus şi până jos, mulţămite de frumuseţea şi haĭnele lor. Gătite ca nişte mirese, ele înaintaŭ în mijlocul hallului, una câte una, lovind mătasa rochieĭ cu vârful picioruluĭ şi oprindu-se, vesele, în faţa cunoştinţelor lor.

Gelea privi, discret, grupurile de lângă dânsul, ascultând pe ceĭ ce vorbiaŭ tare ca să fie auziţĭ. Din întâmplare, la dreapta luĭ, era Prinţul Ilarie, cu pieptul plin

de decoraţiĭ, ca totdeauna, înconjurat de câţĭva devotaţĭ, printre care şi stăpânul caseĭ, bătrânul Secaly, cu ochiĭ atârnaţĭ de buzele luĭ. Două dame, dintre care una strălucind de briliante, vorbiaŭ pe rând Prinţuluĭ care le asculta cu capul plecat şi cu ochiĭ în jos, privindu-le pe sub gene şi prefăcându-se că nu vede pe adversariĭ politicĭ şi pe indiferenţiĭ ce treceaŭ pe-alăturĭ.

Faptul că el se afla acolo astă seară, fie chiar pentru o singură oră, era semn că Secaly e cu piciorul pe scara ministeruluĭ de justiţie. D-na Corneanu din faţa luĭ, «*le blazon doré*», cum îĭ zicea lumea, era o femee maestoasă şi avută — «*la plus grande dame de chez nous*», pentru care cuvântul «*monde*», pe care-l pronunţa cu un fel de evlavie şi de unflare de gură particulară, era maĭ presus de orĭce. Cea maĭ mare laudă ce putea ea s'aducă cuĭva, era să zică că e «*du monde*». Inteligenţa, învăţătura, talentele nu însemnaŭ nimic pentru dânsa. De altfel şi spiritul eĭ nu se manifesta decât printr-o tăcere despreţuitoare de tot şi de toate şi printr-o atitudine curioasă de iniţiată în misterele lumiĭ marĭ. Ea mergea cu capul în sus, cu paşiĭ solemnĭ ca o regină şi făcea ochiĭ micĭ când se întâlnia cu cineva care nu era «*du monde*».

Privind cu un fel de mândrie stăpânitoare în jurul săŭ şi făcând să-ĭ strălucească mulţimea de pietre scumpe de pe ea, d-na Corneanu zise prinţului Ilarie:

— *Que de beau monde ce soir, Prinee, chez madame Secaly!..*

— *En effet, madame... Aussi y est-on si bien !..,*

Lângă ea, d-na Zoe Tăut, o Românca de viţă veche şi o femee frumoasă, potrivită la statură, cu sprincenele arcate pe sus şi cu ochiĭ negri, scânteetorĭ, având gura puţin cam mare, deşi voluptuoasă şi înfrumuseţată de o aluniţă de-asupra buzeĭ drepte. Distinsă în mişcările şi vorbele sale, ca ţinea la tradiţiile vechĭ româneştĭ, fundând societăţĭ spre a vedea renăscând acele tradiţiĭ şi flind sufletul societăţiĭ femeeştĭ «România Una» care făcu mult bine şcoalelor şi bisericilor din Ardeal.

Ţara noastră era pe atuncĭ într-o fierbere de ideĭ naţionale, de formărĭ de ligĭ, de trimiterĭ de ajutoare pentru desvoltarea intelectuală a Românilor din provinciile supuse. Avântul era frumos şi părea a cuprinde toate sufletele româneştĭ. Câteva greşelĭ ale unor oamenĭ de Stat de la noĭ, desbinările dintre Românĭĭ subjugaţĭ de peste munţĭ şi maĭ ales exemplele triste date de ceĭ ce veniaŭ din acele ţărĭ la noĭ şi care, sosiţĭ aicĭ, uitaŭ cu totul lupta grea a fraţilor lor, îngrijindu-se numaĭ de interesele lor personale, aŭ slăbit acea mişcare generoasă, încât azĭ ea nu maĭ deşteaptă nicĭ un entusiasm... Vor trebui, de sigur, alte generaţiĭ vergine în credinţele şi sentimentele lor spre a putea relua din noŭ lupta de unde ea a fost părăsită.

D-na Tăut ruga pe primul ministru să-ĭ deie sprijinul săŭ în ideile ce urmăria. Prinţul Ilarie îĭ răspunse c-o frază ministerială obicĭnuită care nu-l lega la nimic, cu toate că avea aerul de a promite ceva.

La stânga prinţuluĭ, nepotul săŭ, Charles Melissesco, un tânăr fudul şi spăsit, venit din Paris să-şĭ iee arenda câştiuluĭ de Sfântu Dumitru de la moşiile sale şi să încerce a-şĭ pune candidatura de deputat la viitoarele alegerĭ. Cu monoclul în ochiŭ, cu mustăţile ridicate în sus fir şi flr, ras în colo, tăcut ca un diplomat şi plin de el însuşĭ, el nu putea suferi nimic din ţara noastră şi nu ştia să deie decât un singur răspuns la orĭce întrebare: «*Oh ! en cela, il n'y a que la France !*»

Maĭ încolo, o altă constelaţie: Polidor Logotheti, «Arhontele», cum îl luaŭ peste picior amicĭĭ făcând aluzie la arhonţiĭ literaţĭ aĭ Grecieĭ, un Român care întreţinea două şcolĭ din Atena şi care avea surâsul pe buze la tot ce vedea în juru-ĭ, voind prin aceasta a încredinţa lumea de superioritatea luĭ. Cu părul negru, lucitor, adus din creştet spre urechĭ, cu nasul subţire şi coroiat, cu trupul mic şi bicisnic, — un plăcintar îmbrăcat

în frac, — el «poza» sub candelabrul cel mare, când jucându-se cu lanțul de la ceasornic, când încrucișând brațele și dându-și ifose.

Dinaintea lui, d-na Rătescu, o figură de păpușe, în care luciau doi ochișori verzi ca de sticlă, și cumnată-sa, d-na Bogor, o femee delicată și de o frumusețe atrăgătoare, calmă în gesturile și mișcările ei, deși vibrând ca o coardă de instrument la orice idee poetică, la orice lucru frumos și lăsând să i se vadă lumina sufletului la fiecare surâs, cum străbate lumina unei lămpi prin globul ce-o înconjură.

Ea vorbia cu Logotheti de prefacerea societății române și de însușirile frumoase ale unor tineri fără nume de familie și care, cu toate acestea, zicea dânsa, «sunt atât de bine în toate privințele.»

Aruncându-și ochii asupra lui Gelea și măsurându-l de sus și până jos, Logotheti răspunse, cu zâmbetu-i obicinuit pe buze, prin fraza următoare, găsită în vr'o carte:

— *Il ne faut pas oublier, madame, que nous autres qui avons un nom, nous sommes comme ces grands chênes qui ombragent toute une contrée et qui prolongent ces ombrages de génération en génération, tandis que les hommes nouveaux, dont vous prenez la défense, même s'ils ont quelques menues qualités, ce sont des plantes annuelles qui naissent et meurent dans la même saison!..*

Alături de ei, Aga Pavlovici, un fost pretendent la tron, susținut de Rusia, «l'homme à femmes», odinioară, bărbat frumos și oarecum deștept, azi, cu părul văpsit roș, adus în zulufi deasupra urechei și cu coarda creeruluĭ muiată de tot. In vremea lui, când avea gradul de colonel rusesc — fără să fi fost vr'odată în armată — plăcuse mult femeilor și în deosebi femeilor măritate, «celor care, cum zicea el, stăteau în front la asaltul ce li-l dă Cupidon», și care, prin urmare, «sunt ursite să cadă mai întâi.» Pentru a-și atinge țelul, pândia ca un copoiu «momentul psicologic», adică «sezonul rece al căsătoriilor, când încep a sufla vânturile și a cădea frunzile»... «Mai curând, afirma el, ar fi fost timp pierdut; mai târziu, ar fi riscat să găsească locul ocupat de altul»... Cu modul acesta, tot trecutul lui se rezuma în cuvintele: făcuse curte 60 de ani, mai întâi, neamurilor lui, și mai apoi, întreg sexului. In casa lui, erau pe toți pereții sute de portrete de femei, de care nici nu-și mai aducea aminte, dar pe care le privia și acum — punând pe nas două perechi de ochelari — c'o voluptate extraordinară ca pe niște popoare cucerite și peste care domnise el odată...

Astăzi chiar, la vârsta de opt-zeci de ani, avea o fată tânără în casă, pe care o scotea la șosea în echipajul lui cu roate galbene, în vreme ce el o privia fericit de pe una din băncile aleei.

In salonul d-nei Secaly, el urmăria cu ochii umerii goi ce treceau pe lângă dânsul, — când fu oprit de nepoată-sa, d-șoara Cernescu, un ultim lăstar, estropiat, al Cernești lor, fată săracă, peltică și pretențioasă, care se pieptăna și se îmbrăca ca Elisabeta, Impărăteasa Austriei, fiind că-i spusese unchiu-său, într'o zi, că seamănă cu ea. Făcându-și de dragoste cu buruieni de urât, dânsa reamintia totdeauna lui Pavlovici istoria aceasta.

— *Vous m'avez dit un zour, oncle, que ze ressemble à l'Impératrice Elisabeth.... Mais, ce qui m'a paru drôle, c'est lorsque vous avez azouté que ze lui ressemble... en bien!,.. Ze le crois, oncle,... ce n'est pas malin .. n'est-ce pas? si z'ai trente ans de moins qu'elle?!*

Bătrânul râdea clătinând din cap într'una și întinzând mâinile familiei Săun, care sosia atunci, — doamna, cu sprincenile atinse cu răstic și făcându-și gura rotundă când vorbia, d-șoarele, nalte și palide amândouă, cu gâturile lungi și cu urechile în lături ca niște torți de oală. Ele înconjurară pe Pavlovici spunându-i câteva glume. El le răspundea râzând mereu de tot ce spunea și repetând din vreme în vreme câte o maximă absurdă.

— Ha, ha, ha! *Il faut que jeunesse se passe*, ha, ha, ha! *Vous ne comprenez rien?* ha, ha, ha! *Cherchez la femme*! ha, ha, ha!

La spatele luĭ Gelea, d-na Arcășanu, o Mater Dolorosa, cu părul pus, cu obrazul pururea în ecstaz, spunând lucruri alandala și întrebând necontenit pe toată lumea «dacă n'are dreptate» în cele ce spunea. Acum sta de vorbă cu o faimoasă secătură a Bucureștilor, Leandru Polip, căruia ea îĭ număra pe degete de câte orĭ îl văzuse săptămâna aceea.

Leandru Polip era un tip din școala d-ruluĭ Maurescu.

Conferențiar asupra istorieĭ diplomatice, asupra artelor, asupra literaturii, el trăgea foloase din fiecare specialitate asupra celorlalte: când vorbia despre literatură, lumea zicea că trebue să fie maĭ tare în artă; când vorbia despre artă, că trebue să fie maĭ tare în diplomație, și așa maĭ încolo, fiindcă nu spunea de cât prostiĭ. Tremurând de toate vanitățile omenești, dar neavând nicĭ o putere de a și le susținea prin ceva, el găsia, cu toate acestea, mijlocul de a atrage atenția celor maĭ simpli de cât dânsul. Azĭ, aduna, spre pildă, scrisorile intime ale unuĭ artist mort, «fost amic al luĭ», dar pe care, în realitate, nu-l cunoscuse decât la moarte, și scria în fruntea lor o prefață stupidă, voind cu orĭ ce pret să-șĭ pue numele în zona luminoasă a unuĭ om de talent, doar o fi văzut și dânsul; mâine, făcea o expoziție de fotografiĭ «interesante», înfățișând pe oamenĭĭ noștri iluștri de la 48; altă dată, altceva de felul lor. Și ce dărĭ de seamă, scrise de el singur, prin gazete, ce sgomot, ce asurzenie pentru nimicurile acestea care nu maĭ aveaŭ efect decât în ochiĭ naivilor!

A-șĭ vedea numele tipărit, era pentru el ca o halucinantă fericire, căcĭ mergea până acolo de subscria de sărbatorile Crăciunuluĭ, cel întâĭ, în *La Fine Fleur Roumaine*, 20 leĭ pentru săracĭ, spre a i se tipări numele în fiecare zi până la complectarea listeĭ!

Intocmaĭ ca pantomimul care trebue să facă multe gusturĭ spre a fi înțeles, așa și dânsul făcea mult sgomot spre a fi crezut că e ceva.

De la el, nu scrisese nimic în viață, și acest nimic fusese secretul puținuluĭ lul prestigiŭ: de-ar fi scris ceva, ar fi fost pierdut pentru totdeauna.

Atenția luĭ Gelea fu atrasă de-odată de perechea ce trecea braț la braț de-a curmezișul salonuluĭ: d-na Lila Mireș, o femee de o distincțiune rară, pășind încet și vorbind cu Andreĭ Mangra, primul secretar la legațiunea română din Paris. Lila Mireș născută Blanche, fata unuĭ profesor de limba franceză, era ființa cea maĭ gingașă, încarnând desăvârșit rasa eĭ și amintind tipurile femeilor franceze din veacul XVIII. Potrivită ca înălțime și ca talie, cu umerĭĭ și cu spatele de o linie dulce, aristrocratică, cu părul de un argintiŭ ideal, deși n'avea de cât 30 de anĭ, c'o peliță fină și transparentă, și c'o ușoară umbră de suferință încrestată în colțul gurii, — aĭ fi crezut un semn al vieții eĭ triste, — Lila Mireș asculta ce-ĭ spunea Mangra, un tânăr inteligent, înalt și brun și un scriitor delicat în «orele luĭ pierdute».

El o vedea astă seară, după maĭ mulțĭ anĭ de absență din Bucureștĭ, și-ĭ împrospăta în minte prietenia lor de odinioară: cum o vizita în fiecare miercurĭ în casa părintească, rugând-o să-ĭ cânte romanțe franțuzești și italienești; cum îĭ aducea buchete de violete de Parma, o pasiune a eĭ; și cum, într'o seară, la balul de la Curte, o ținuse la brațu-ĭ până la patru dimineața, uitând cu totul lumea cealaltŭ, ceea ce făcu pe tragedianul Rossi, în trecere prin Bucureștĭ, să rostească versurile cunoscute din Petrarca:

Quante montagne ed acque,
Quanto amor, quanti fiumi,
M'ascondon quei due lumi!..

Toate aceste amintirĭ se răsfrângeaŭ c'o umbră de melancolie pe fața luĭ Mangra. «Ce-ar fi fost, dacă ar fi luat-o el de nevastă?...»

Astăzi, ea era măritată cu avutul și bătrânul Mireș care o iubia și-i făcea toate plăcerile, dar pe care ea nu-l putea iubi.

D-na Secaly îi întrerupse apropiindu-se de ei și, luând de mână pe Lila Mireș, îi zise grațios:

— *Vous nous donnez, ce soir, la fête de votre beauté, et... aussi, de votre talent, n'est-ce pas?*

D-na Mireș surâse și ridică ușor din umeri, cu înțelesul că se va supune.

In momentul acesta, înaintă grațios în mijlocul salonului Olga Lari ca o lumină de frumusețe. Ea întâlni pe d-na Secaly și pe Lila Mireș, cărora le dădu mâna zâmbind și le vorbi câteva cuvinte, căutând cu ochii în jurul său. Salută încă două trei persoane și, văzând la câțiva pași pe Gelea, se apropiă de dânsul în tualeta-i splendidă de mătase, coloarea onixului, cu umerii și pieptul gol și alb, ca un câmp de crini, cu capul strălucind de pietre scumpe, așa cum Gelea n'o văzuse nicîodată.

Ea avu impresia ce o simte cineva când întâlnește un amic bun într'o țară străină, dar voi să-și ascundă emoția sub aparența alteĭ impresii din salon.

— Ce cap frumos de «Greuze», Lila Mireș! zise ea cu privirea întoarsă și clipind din ochi. *Elle est, vraiment, jolie, mon amie d'enfance!...* O! și cântă admirabil! Și astă seară va cânta mai admirabil de cât ori când! E cu d-nu Mangra... Scânteĭ dintr'un foc aprins de demult... adăogă dânsa cu o mică intențiune răutăcioasă și prefăcându-se a privi în jurul său ca distrată.

Păru-i pieptănat frumos și undulat, și diadema de briliante de pe el, aruncaŭ răsfrângeri la fiece mișcare. Obrajii îi eraŭ mai colorați ca de obiceiŭ, ochii mai calzi, dinții lucind mai albi între buzele-i de carmin, pe care flutura parcă dulceața sărutatului lor. Capul ei delicat, umbla domol pe gâtu-i alb și rotund când într'o parte când într'alta ca o floare ideală clătinată de vânt. Pieptul îi sălta în respirații cu un ritm de o voluptate amețitoare.

— *Si nous causions un peu?! Voulez-vous me donner votre bras?* întrebâ ea pe Gelea cu ceva copilăresc în înfățișare.

El îi oferi bucuros brațul și se îndreptară încet spre unul din saloanele laterale, în pragul căruia doi domni vorbiaŭ nemțește, ultima modă a străinismului nostru social.

Brațul ei tremura subt al lui Gelea.

— Cum ați petrecut timpul de când n'am avut plăcerea să vă văd? o întrebă el mergând spre masa din fața unei oglinzi.

Olga ridică ochii asupra lui și surâse spre a-l lăsa să înțeleagă că întrebarea lui nu era de cât o formulă de politețe; când fură în fața mesei, ea îi răspunse lăsându-i brațul.

— Vara... am petrecut-o la moșia mea din munții Gorjului... singură... cu gândurile mele... cât s'a putut mai departe de București și de lumea din București... O viață liniștită,... îngrijind de florile mele și privind, seara, din balconul culeĭ cum se aprindeaŭ stelele pe cer... una câte una... Sărbătorile, aveam nunți de tineri din sat... Mi se părea că fac ceva, înlesnindu-le putința de a se iubi și fi fericiți!...

O mică tăcere urmă. Ea își aruncă privirea în oglindă, își atinse cu mâna florile de la corsaj și se așeză pe canapea, aducând coada rochieĭ lângă dânsa. Gelea luă loc alături.

Pe parchet cobora din candelebre o lumină dulce care auria podeala, așternând pe ea ca o lume ideală de soare. O atmosferă liniștită plutia în camera aceasta; parfumul celor câțiva trandafiri «maréchal» de la corsajul Olgeĭ răspândia în aer ca un balsam amoros.

Ea plecă privirea în jos câteva secunde. Așa cum sta, se desprindea dintr-însa, din mâna eĭ dreaptă, din care scosese un moment mănușa, din umeriĭ și sânul eĭ, din liniile întregeĭ sale făpturĭ, un farmec, care impresionă adânc pe Gelea și de astă dată. Fără voia luĭ, el se opri cu ochiĭ pe părul eĭ undulat, pe gura și sânul eĭ, și le privi înfiorat ca pe niște lucruri fără seamăn și fără preț.

— Nu-ĭ așa că e maĭ bine să-și ascundă cineva sentimentele ce le are pentru un prieten?... zise ea ridicând capul și privindu-l în ochĭ.

Apoĭ, bătând ușor cu vârful degetelor de la mână pe masă:

— *Pas vrai*?... Nu-ĭ maĭ bine de a-și ținea cineva lumea sufletuluĭ săŭ pentru sine, decât de a o expune ca pe un trist spectacol altuia?... O știam că e maĭ bine, urmă ea după o secundă, cu un fel de impresie dureroasă în obraz și aruncând mâna ca abandonată pe poala rochieĭ. O știam,... și cu cât o știam maĭ bine, cu atât am făcut-o maĭ puțin față de d-ta... Uitasem totul, până și experiența mea, zilele când ți-am vorbit la mine acasă. Aveam iluzia că întâlnisem inima cea maĭ bună din lume; eram ca obsedată de credința aceasta!...

Cu toate astea, dacă aș fi putut învinge, pentru moment, iluzia aceea, de câte suferințĭ de maĭ pe urmă și de câte umilințĭ față de mine însămĭ, n-aș fi fost cruțată!...

Căcĭ timpul ce a urmat după vizitele d-tale și până azĭ, lunĭ și lunĭ întregĭ, am suferit mult, — trebue să ți-o mărturisesc, — deși fac răŭ și de astă dată!.. In ziua celeĭ din urmă vizite a d-tale, când — ți-aducĭ aminte — stând în casă la mine, mi-aĭ promis prietenia d-tale, am simțit o așa bucurie, cum nu maĭ simțisem poate din copilărie... Iar de atunci și până azĭ am suferit...

El asculta glasul eĭ care cânta ca o melodie tristă, dar simția că sufletul luĭ acum se schimbase, că inima luĭ nu maĭ era decât a uneĭ singure ființe și i se părea că privirile lumiĭ îĭ imputaŭ chiar puținul ce făcea stând alăturĭ cu Olga.

— Sunt și azĭ sinceră, continuă ea, cum am fost atuncĭ, desvălindu-ți tristețea sufletuluĭ meŭ; și sunt sinceră, pentru că știŭ că am în fața mea un om sincer. Către alțiĭ, am putut fi altfel; către d-ta, mi se pare și mi s-a părut că nu puteam fi decât așa. In cuvintele mele, străbătea căldura uneĭ dorințĭ de prietenie adevărată... Și această căldură, pe care eŭ o credeam ca un gaj puternic pentru d-ta, spre a te încredința de curățenia gândurilor mele, a-ĭ luat-o în nume de răŭ; aĭ crezut că așa e felul meŭ de a fi cu toată lumea pe care o cunosc!... Eĭ bine, te-aĭ înșelat!... In intențiile mele și în emoția sufletuluĭ meŭ, era altceva; nu era o deprindere, cum ți-aĭ putut-o închipui: era puterea unuĭ sentiment extraordinar, căcĭ, încă odată, îmĭ păruse că întâlnesc în d-ta un prieten rar și un om deosebit de ceĭlalțĭ, pătruns de idealul arteĭ luĭ și promițând a fi mare prin înălțimea sufletuluĭ săŭ, în care nu putea intra decât sentimente marĭ. Această idee mi-am făcut-o despre d-ta din cea dintâĭ zi când te-am văzut, și am rămas cu ea până azĭ, cum rămâĭ cu o convingere nestrămutată...

Ea îĭ vorbi cuvintele acestea maĭ duios și maĭ în șoaptă, apropiindu-și capul de dânsul, ca și când i-ar fi spus un secret ce o transfigura. Apoĭ, reluându-și iar atitudinea eĭ de maĭ înainte, adăugă respirând lung cu un aer de tristețe:

— Acum știŭ că n'am fost înțeleasă!... Și poate te veĭ încredința singur că nu m-aĭ înțeles, când veĭ afla, peste câteva lunĭ, c'am plecat din țară pentru maĭ mulțĭ anĭ... poate pentru totdeauna... Voiŭ călători în lume... Voiŭ rămânea cine știe în ce colț de pământ!...

Ea tăcu câteva secunde. Apoĭ, adăugă cu bunătate:

— Veĭ ști, însă, că chiar acolo unde voiŭ fi, mă voiŭ gândi din timp în timp la d-ta, îmĭ voiŭ aminti cu plăcere orele care le-am petrecut împreună...

D-ta mă veĭ uita și maĭ mult... Eștĭ tânăr... Te veĭ însura cu o ființă gingașă

și iubită... Veĭ fi iubit, căcĭ o meriță... Veĭ face pe o femee fericită, căcĭ eștĭ în stare s'o facĭ... în vreme ce eŭ voiŭ rătăci !...

Astfel vor trece aniĭ... d-ta înălțându-te în ochiĭ oamenilor ca artist și în ochiĭ femeeĭ d-tale ca bărbat, iar eŭ ștergându-mă, zi cu zi, dispărând din ce în ce maĭ mult, atât din lumea ce m-a cunoscut cât și din amintirea d-tale !...

Gelea o asculta turburat, ascunzându-șĭ greŭ mișcarea sufletuluĭ. El încercâ a se scuza, imputând împrejurărilor care fusese maĭ tarĭ decât voința luĭ și rugându-se să fie iertat, dacă a contrariat-o fară voia luĭ. Olga îșĭ luâ mănușa de pe mesuță privind pe Gelea, se sculă dreaptă, zâmbind din noŭ, îĭ ceru brațul și se întoarse în ușa salonuluĭ mare, unde după câteva minute, începu concertul.

Un servitor în livrea veni și deschise pianul. Incetul cu încetul se făcu tăcere. Damele se așezară jos care cum putură, domniĭ se retrase în picioare spre ușĭ. Numaĭ în biuroŭ se maĭ auzia vorba avocatuluĭ Siropulo, al căruĭ glas pițigăiat străbătea până în hall.

Concertul fu deschis de Lila Mireș. Ea se apropiâ de pian, ușoară și surâzând cu capul întors puțin îndărăt d-neĭ Secaly și celorlalte dame ce o înconjurase ; scoase încet mănușile și inelele din degete, pe care le puse pe marginea pianuluĭ ; privi caetul de note deschis un moment și făcu pe pian introducerea bucățiĭ tot surâzând. Apoĭ, de odată, figura eĭ zâmbitoare deveni serioasă, sentimentală. Ea cântâ aria Dalileĭ din «Samson și Dalila» a luĭ Saint-Saëns, și, maĭ pe urmă, după cererea sălиĭ, cunoscuta și populara romanță La paloma în limba spaniolă.

Lila Mireș avea puțină școală de cântec ; dar glasul eĭ era atât de frumos că fiecare notă era ca o mângâere, pătrunzând și făcând să vibreze cele maĭ intime coarde ale sufletuluĭ omenesc, acelea ce nu pot fi puse în mișcare decât de arta cu adevărat extraordinară.

Cu vorbele spaniole din Paloma, — o romanță cubană — ea înviorâ în mintea luĭ Geleapământul Orientuluĭ strălucit și sufletul fantastic și dureros al Maurilor. De la primele note, și cât durară cele două cuplete, închipuirea luĭ fu transportată, așa fără veste, în măreția Spanieĭ din Evul de mijloc, dinaintea incomparabileĭ splendorĭ a Andaluzieĭ și feeriilor eĭ din o mie și una de nopțĭ. I se părea că pășește pe ulițile pitoreștĭ ale Sevilleĭ, făcându-șĭ loc printre mulțimea de pe ele, pururea în mișcare, și printre echipajele nobleței sevillane din Parcul de «Las Delicias», — că se simte în Cordova în fața minunatelor resturĭ de architectură ale vecheĭ capitale musulmane a Spanieĭ, — orĭ în Grenada, privind, în mijlocul verdețiĭ și florilor, Alhambra, somptuosul și delicatul juvaer al geniuluĭ Islamuluĭ.

Pe Olga Lari, cântecul Lileĭ Mireș o legână atât de dulce, încât îĭ deschise din noŭ visurile eĭ de dragoste, și o făcu să se creadă iubită de Gelea, simțind mâinile luĭ desfăcându-ĭ părul seara... printre cuvintele-ĭ calde de iubire, pornind, ca dintr'un foc, din inima luĭ și ajungându-ĭ ca o flacără pe buze...

Când Lila Mireș sfârși, în aplausele entusiaste ale sălиĭ, eĭ reveniră amândoĭ din lumile în care rătăcise.

Continuând încă momentele luĭ de absență, Gelea zise fără să-șĭ deie bine seama aplaudând :

— Cât de departe mă dusese cântecul eĭ !...

D-na Lari, privindu-l lung, îĭ întinse mâna ce lunecâ într-a luĭ cu albeața și dulceața fildeșuluĭ, și-ĭ zise cu zâmbetu-ĭ trist :

— Pe mine, din potrivă, mă adusese atât de aproape cântecul eĭ !...

(Urmează) **N. Petrașcu**

Cântece trăite

I

Ea m'a rugat să-ĭ cânt ceva —
Un cântec trist din ţara mea,
Mai trist ca plânsu-uneĭ femeĭ
Să nu-l cunoască decât ea
Şi nimenĭ alta 'n ţara eĭ.

Să-ĭ plâng pe strune tot ce ştiŭ
Din largul inimiĭ pustiŭ
Să-ĭ plâng pe ceĭce plâng mereŭ
Şi 'n cântec să-mĭ îngrop de viŭ
Tot plânsul, dacă-am plâns şi eŭ.

Şi i-am cântat povestea mea...
Castanul frunzele 'şĭ plângea
Şi-un asfinţit însângerat.
Părea că plânge ca şi ea
De mila celuĭ ce-a cântat.

II

— Cântă-mĭ lâutare doina
Celor ce pornesc departe
Şi pornind se pierd în zarea
Năzuinţelor dăşarte.

Dar bătrânu 'şĭ pleacă fruntea
Şi sub braţ vioara 'şĭ strânge :
— Imĭ ceriĭ doină care 'n viaţă
Nu se cântă, ci se plânge.

— Plânge-mĭ dar atuncĭa cântul
Celor care nu maĭ vin —
Celor ce pornesc în lume
Şi se sting sub cer străin.

Dar bătrânul mă priveşte
Cu ochĭ micĭ şi plinĭ de pace :
— Imĭ ceriĭ cântul care 'n viaţă
Nu se plânge, ci se tace...

Paris, 1903.

I. M. Nirvan

RUINELE BISERICEĬ MOLDOVENEȘTĬ «BOGDAN-SERAĬ» DIN CONSTANTINOPOLĬ

BOGDAN-SERAĬ

Ruinele uneĭ biserică Moldovenești în Constantinopole

Numeroase sunt, în Constantinopole, palaturile și ruinele care păstrează până în ziua de astăzĭ, urme din istoria noastră; așa sunt de pildă, ruinele castelului cu cele șapte turnurĭ, (Jedi-Cule), unde aŭ fost gâtuiți Constantin Brâncoveanu cu familia sa, mănăstirea sfântuluĭ mormânt, vechia casă a Cantacuzenilor, palatul Ipsilanților, unde și-a așezat reședința de vară Ambasada franceză; Vlah-Seraĭ, palatul gospodarilor Munteniei (Valahia) care a devenit un metoh al peșterei celeĭ marĭ din Peloponez. Intre acestea, maĭ este o ruină, mult maĭ puțin cunoscută, *Bogdan-Serai* care merită un studiŭ deosebit, din întreitul punct de vedere al istorieĭ, al arteĭ, și al dreptuluĭ.

Fostul palat al Domnitorilor Moldoveni unde aceștia trăgeaŭ de câte orĭ mergeaŭ la Constantinopole, găzdui în mod oficial tot personalul reprezentanților lor în capitala Imperiuluĭ otoman [1]) adică pe soliĭ domnești și adeseorĭ beyzadelele, care ședeaŭ acolo pentru credință, ca să se afle în chip de zălog (ostaticĭ) și împreună cu ele, fiĭ de boierĭ trimișĭ cu eĭ etc.

Acest palat, care acum a dispărut, era situat în valea ce se întinde între al cincilea și al șaselea deal; din el nu maĭ rămâne în zilele noastre de cât ruinele uneĭ bisericuți [2]) cu o navă unică, a căreĭ absidă poligonală încântă privirea artistuluĭ prin eleganța dimensiunilor sale bine potrivite. Cu douăzecĭ și șease de anĭ maĭ înainte, această biserică maĭ păstra o mulțime de picturĭ, zugrăvite în frescă; un învățat grec, *D. Paspati*, care le descria în anul 1877, deplânge, în următoarele cuvinte, starea de derăpănare în care se află această clădire.

«Mare păcat, zice el, că *ctitorii* (fundatorii) acesteĭ biserici, *Moldoveni*, «aŭ fost atât de nepăsătorĭ față cu această casă de rugăciune, și nu s'aŭ «îngrijit maĭ mult de ea, lăsând-o să ajungă a fi un depozit de gunoaie [1])».

De la 1877 încoace, câte stricăciunĭ aŭ maĭ atins acest monument!

1) Letopisețul luĭ Nicolae Costin, Ediț. M. Kogălniceanu pag. 35.
2) Dr. Nordtman, Esquisse topographique de Constantinople 1892. Le couvant de St. Jean Baptiste ne peut être mieux placé qu'à l'endroit appelé aujourd'hui Bogdan-Serai, entre les quartiers de Balat et de Tekfom-Serai.

Frescurile aŭ dispărut cu totul; pietrele singure ar ști să ne povestească despre o istorie, care a fost a noastră; pietrele singure ar putea cineva să le întrebe despre trecutul lor, în umbra grădineĭ cu pomĭ roditorĭ, care a acoperit în iarba'ĭ deasă, gunoaele de care vorbește Paspati în fața uneĭ priveliștĭ din cele maĭ frumoase din lume; acolo domnește o singurătate absolută, un bivolar cu bivolii săĭ sunt singurii oaspeți aĭ aceleĭ biserici, pe lespezile căreia domnitorii Moldoveni s'aŭ închinat, și poate adeseaorĭ aŭ pregătit destinele țăriĭ lor.

La ce epocă fost-a clădit acest edificiŭ? Care fost-a gândul ce'ĭ a dat naștere? Care este *arta* care l-a înființat?

Aicĭ ne isbim la Paspati de o contrazicere stranie. După ce atribuește *Moldovenilor* întemeierea acesteĭ biserici, maĭ la vale el emite părerea că ea ar fi *singura* rămășiță (și pentru aceasta foarte prețioasă) din acele *paraclisurĭ* care sunt adesea menționate în descrierea vechilor locuințe ale patricianilor byzantinĭ. Ruina care ne ocupă ce este ea în realitate? Un supraviețuitor, unic în felul luĭ, al uneĭ clădirĭ din vechiul Bizanț grecesc, saŭ un martor maĭ recent al concesiunilor acordate de Poarta Otomană suzerană, Moldoveĭ supuse, și a dreptuluĭ acesteĭ din urmă de a-și face o biserică pe locul hărăzit eĭ de Sultan? Putem să explicăm aceste părerĭ contradictorii ale luĭ Paspati, împăcându-le prin presupunerea următoare: Domnitorul moldovean, care încheiă tractatul de supunere, a putut foarte lesne clădi o capelă, un paraclis noŭ, pe locul uneĭ alte bisericuțe maĭ vechĭ care se află de sigur în casele, despre care ne vorbește pe larg un autor aproape contimporan, Capelanul ambasadeĭ împărătești germane *Gerlach*. In jurnalul săŭ care'l ținu zi cu zi în cursul uneĭ lungĭ șederi în Constantinopole, de la 1572 la 1578, Gerlach vorbește de «niște case, aparținând unuĭ grec bogat, numit *Raul*; acest patrician pribegit în Rusia, muri acolo, iar fiul și moștenitorul luĭ, vându casele părintești luĭ *Mihail Cantacuzino*, poreclit *Șeitan-oglu*, care la rândul luĭ le dărui domnitoruluĭ Moldoveĭ, pentru a-ĭ servi de reședință luĭ și agenților săĭ [1]) *(und seinen Bedicten)*, aceasta cam pe la anul 1512, data probabilă a încheeriĭ tractatuluĭ de supunere încheiat între Moldova și Turcĭ.

De altă parte, un confrate în științe istorice al luĭ Paspati, *C. Byzantios*, spune că«palatul zis Bogdan-Seraĭ a fost *«întemeiat* de logofătul Tăut», «solul luĭ Bogdan saŭ al luĭ Petru Rareș, care fu trimis pentru a supune «ambele Moldove luĭ Soliman sultanul Turcilor, pe când acesta se afla în la«gărul săŭ, înaitea Budei, capitala Ungarieĭ, în anul *1516*».

Autorul grec confundă datele adevărate. Dar, putem noĭ oare să'l învinuim pentru aceasta, când zilele noastre d-nu *A. Xenopolu*, cu toată erudițiunea sa, n'a isbutit încă a hotărî data certă a supuneriĭ Moldoveĭ către Turcia [2])

De altminterea Byzantios urmează o tradițiune demnă de tot respectul, vorbind de solia luĭ Tăut la Țarigrad, solie menținută și de vechiul cronicar Grigore Ureche [3]) și de Ion Neculcea [4]). O ipoteză care are înfățișarea adevăruluĭ este că aŭ exisiat maĭ mulțĭ membri din familia Tăuților [5])

---

1) Vezĭ Journal de *Gerlach*.

2) A. Xenopol. Istoria Românilor (edițiunĭ și corecțiunĭ, p. 297. 1) am admis că supunerea Moldoveĭ a avut loc în timpul luĭ Selim între 1512—1520. Dar în acest caz n'ar fi Logofătul Tăut care ar fi putut să negocieze contractul de vreme ce el a murit în anul 1511 (ediția franceză).

3) **Letopisetul,** edit. M. Kogălniceanu. Domnii Țării Moldovei și viața lor de Gr. Ureche, vornic mare în Moldova p. 179.

4) Letopis: M. Kog. p. 182. Tom II.

5) 1. Inscripțiuni mortuare din Biserica din satul Bălimești culese de episcopul Melchisedec. 2. Ureche p. 184. letopis M. Kog. Tom I.

care aŭ fost îmbrăcaţi cu demnitatea de Logofăt astfel că unul din eĭ ar fi putut foarte lesne fi solul luĭ Bogdan-Vodă saŭ al luĭ Petru Rareş.

Atât trimiterea unuĭ Tăut ca sol la Ţarigrad cât şi supunerea Moldoveĭ Turcilor, sunt nişte fapte, care nu se pot tăgădui, cu toate că până în ziua de astăzĭ nicĭ un istoric nu le-a precizat data în mod hotărâtor. Această nesiguranţă sperăm că va dispare în ziua când arhivele imperiuluĭ otoman, vor fi destul de bine clasate pentru ca să poată fi studiate ; nu este maĭ puţin adevărat că această nesiguranţă care învăluieşte de la început, unele date atât de importante pentru istoria noastră, este foarte jignitoare, maĭ ales în ce priveşte pe Bogdan-Seraĭ. Tractatul [1]), saŭ maĭ bine zis Hatişeriful primitiv, prin care se încheia supunerea Moldoveĭ în schimbul unor privilegiĭ bine hotărâte, înfiinţa între altele, dreptul, pentru Moldova, de a cumpăra şi ţine o casă la Constantinopole, pentru şederea solilor, *unde vor putea face şi o biserică.*

Era admis până acum că tractatul (din 1511 saŭ 1513), cuprinzând dreptul de a clădi o biserică saŭ un paraclis, ne fusese păstrat, cu clauzele sale împărţite în articole, de Neculae Costin.

Insă d. N. Iorga [3]) a demonstrat într'un mod peremtoriŭ, că din greşală s'a atribuit luĭ N. Costin textul care conţine acel tractat, şi că lucrarea aceea este în mod învederat cu mult posterioară vechiuluĭ cronicar din secolul al XVIII-lea. Insă aceasta nu slăbeşte câtuşi de puţin temeinicia în credinţa existenţeĭ unuĭ document diplomatic primitiv, a căruĭ realitate se confirmă prin tradiţiune, prin observaţiunea clauzelor de către ambele porţĭ contractante, prin consimţimântul permanent al Porţeĭ otomane. Astfel că, în lipsa unui text scris saŭ tipărit, trebue să recurgem la mărturia petrelor : ele se rostesc, în această împrejurare, cu o deosebită elocinţă ; ele restabilesc textul vechiuluĭ hatişerif, căruĭa nimenĭ nu'ĭ poate da de urmă ; ele dovedesc consecinţele efective care aŭ decurs din privilegiile dobândite de Domniĭ Moldovenĭ ; ele mărturisesc că dreptul de a clădi o biserică era tocmaĭ unul din acele privilegiĭ ; ele ne spun şi ceva maĭ tainic îndemnându-ne a căuta dacă nu cumva *stilul moldo-byzantin* a trecut peste hotarile ţărĭĭ, acest stil [4]), care se născu în Moldova în secolul al XIV-lea, 'şi-a urmat desfăşurarea aproape fără de întrerupere, până în veacul al XVIII-lea. In arhitectura bisericească proporţiunile acestuĭ stil se arată modeste ; totuşĭ el a dat atât pe pământul Moldoveĭ cât şi pe acel al Bucovineĭ numeroase roade gustoase, cum sunt de pildă bisericile din Suceava, S-tu Niculae şi S-tu Ioan Botezătorul, mănăstirile Putna, Sucevița, Dragomirna, din Bucovina, episcopia din Roman, Treĭ Erarhĭ din Iaşĭ şi câte altele.

Caracterul obştesc al acestor clădirĭ şi care le deosibeşte de celelalte bisericĭ byzantine din răsăritul creştin şi chiar din Valachia este că ele n'aŭ decât o singură navă, ceeace le dă o armonie elegantă în proporţiunĭ, şi o înfăţişare înaltă care le fac să fie recunoscute la întâia privire. Din cauza dimensiunilor restrânse ale acestor bisericĭ absidele lăturalnice sunt maĭ în totdeauna suprimate cu totul, saŭ reduse la cea maĭ simplă expresiune ; pe când cele două cămăruţe care în bisericile greceştĭ, îşĭ aŭ locul într'o parte

1) Gabriel Efendi Noradunghian fixează acest tractat în anul 1513.

2) Acte şi documente relative la Renaşterea Românieĭ, publicate de Ch. Petrescu, D. R. Sturdza, şi D. C. Sturza 1888, vol. I p. 9.

3) N. Iorga. Istoria literaturei Române în secolul XVIII-lea Vol. II p. 81.

4) Romstorffer. Lehman und Wentzel, 1896 Wien. Die Moldauische—Byzantinische Baukunst.

și într'alta a altaruluĭ, ele sunt înlocuite prin două *nișe*, scobite în zid, menite a păstra obiectele care servesc slujbeĭ bisericești și odăjdiile preoților.

Biserica saŭ paraclisul din Bogdan-Seraĭ are și ea o singură navă, și are două nișe în dreapta și în stânga altaruluĭ. Dacă ar apropia cineva, în trăsăturile sale generale, planul eĭ cu acela al S-tuluĭ Ioan din Piatra [1]), clădit în 1497 de Ștefan cel Mare, dacă l-ar alipi, cu acela al bisericeĭ din satul Bălinești, întemeiată de unul din Logofeții Tăuți, cu acela al bisericeĭ albe din Baia (Suceava) și cu planurile multor altor biserici din Bucovina, s'ar găsi între ele multe și mariĭ asemănăriĭ. Biserica ruinată din Bogdan-Seraĭ n'a fost câtuși de puțin studiată până acum, nicĭ chiar reprodusă prin fotografiĭ. Am făcut observațiunile mele de maĭ sus în fața unor vederĭ fotografice scoase de mine, și care, sunt niște documente foarte îndestulătoare pentru a stabili în mod evident o înrudire între bisericile noastre din Moldova și Bucovina și acea din Bogdan-Seraĭ.

N'am putut, până acum, să mă întemeiez decât pe niște presumțiunĭ care izvorăsc din comparațiunea monumentelor între ele; pe lângă aceste presumțiunĭ însă, maĭ găsesc și altele, de ordin intelectual, care vin în ajutorul tezeĭ mele. Într'adevăr dacă în Moldova și în Bucovina există numeroase clădirĭ care se pot aproape întru tot asemăna cu acea din Bogdan-Seraĭ, pe când aceasta este singură de felul eĭ aflătoare din Constantinopole, se naște următoarea întrebare: ar fi oare admisibil ca Turciĭ, care arată pentru pietrele vechĭ un respect atât de mare, în cât le lasă să se dispice singure din trupul zidărieĭ, cu rizicul de a strivi, în căderea lor, pe trecătorĭ, ar fi oare admisibil ca eĭ să fi dărămat, distrus toate paraclisurile care aveaŭ un caracter identic cu cel din Bogdan-Seraĭ?

La Constantinopole, puține clădirĭ aŭ fost nimicite. Bisericile creștine s-aŭ schimbat în geamiĭ; zidurile cele vechĭ cu întreita lor incintă, sunt locuite atât de morțĭ cât și de viĭ, pentru ce oare Turciĭ s'ar fi năpustit numaĭ și numaĭ pe acele paraclisurĭ care, după cum se știe, eraŭ atât de obicĭnuite în casele patricianilor byzantinĭ? Nu este decĭ maĭ firesc să ne gândim că dacă pe pământul nostru în Moldova, se găsesc monumente numeroase care într'atât se aseamănă cu cel din Bogdan-Seraĭ, acesta a fost clădit saŭ de vre un domnitor Moldovean saŭ de vre un sol al luĭ? Tradițiunea ne vorbește despre un oarecare Tăut; cunoaștem [2]) data preciză a încetărĭĭ din viață a doĭ Logofeți [3]) din acest neam ilustru; unul în 1501, celalt în 1511, acest din urmă ar fi adus sultanuluĭ Baiazet supunerea Moldoveĭ; dar dacă admitem că această supunere a avut loc cu un an saŭ doĭ maĭ în urmă, oare nu ne este îngăduită ipoteza că un al 3-lea Tăut, îndeplinind aceeași dregătorie de Logofăt a fost solul luĭ *Bogdan-Vodă* către sultanul Selim (1512—1520), a căruĭ domnie tocmaĭ concorda cu data maĭ preciză a tractatuluĭ primitiv. Această dată *(1513)* este chiar arătată într'o lucrare aproape oficială, a unuĭ diplomat turcesc, *Gabriel Noradunghian Efendi* [4]), a căruĭ autoritate nu poate fi pusă la îndoială.

Nu-mĭ aparține mie ca să ating și chestiunea de drept; însă reiese dintr'o notiță oficială adresată luĭ C. Negri, agentul Principatelor Unite la

1) Vezĭ Culegerea de fotografiĭ ale luĭ Alpar.

2) Mormintele din Biserica din Bălinești, 1-ul Marele Logofăt Ioan Tăut, moare la 1504.

3) Grig. Ureche, ediț. M. Kogălniceanu, Leopisețile tom. I. p. 184.

4) Gabriel Effendi Noradunghian, recceuil d'actes internationaux de l'empire ottoman Paris 1897. Maĭ vezĭ și Xenopol, citat maĭ sus, pag. IX care și el pune încheierea acestuĭ tractat între 1512—1520, deci în timpul domnieĭ luĭ Selim.

Constantinopole că în acele dintâi zile ale renașterei noastre, România avea oarecare drepturi de invocat, drepturi consfințite de istorie, asupra posesiunii vechiului palat al domnitorilor Moldoveni Bogdan-Seraĭ, al căruĭ loc fusese vândut în parcele, de administrația bunurilor *Vakuf*. Intre alte năzuințe premergătoare dobândirii aceleĭ autonomiĭ relative, care ne-a condus la neatârnarea întreagă de care ne bucurăm astăzi noĭ cercăm, drept dezdăunare un alt teren, pe care trebuia să se ridice un palat, pentru găzduirea Agenției Principatelor-Unite. Codrescu afirmă că negocieri, în această privință, eraŭ pe cale de a fi începute.

Intr'un cuvând, orĭ încotro ne am întoarce, ruinele din Bogdan-Seraĭ ating istoria noastră. Ambițiunea mea ar fi mulțumită, dacă prin această modestă lucrare aș fi deschis calea unor cercetări maĭ amănunțite, dacă aș fi atras asupra acestuĭ subiect băgarea de seamă a acelor care, în iubirea lor de neam, se încearcă a ridica un colț al văluluĭ ce apasă încă pe comorile ascunse ale trecutuluĭ nostru. In acest ordin de ideĭ, părerea mea este că ruinele din Bogdan-Seraĭ, merită de a fi studiate, și, dacă este cu putință, păstrate.

Maria Bengescu

Fantomă

De mijloc mă prinzi și cu grijă
La mine privirea-ți ridici:
«Ești trist, și-ĭ atâta lumină.
Și cântec de valuri aici.

Adoarme-ți furtuna din suflet
In taĭna măeastră din zări:
Amurgul spre noĭ înflorește
Pe-'ntinsul de ape, cărări.

Pribelnicĭ, găsi-vom departe
Sub ceruri senine, popas:
Orĭ viselor mele-arzătoare
De-apururĭ străin aĭ rămas!»...

Mĭ-ești dragă, ți-e chipul din basme
Și ochiĭ noian de văpăĭ,
Dar uite-te cum crește din spume
Fantoma iubiriĭ de-întâĭ...

G. Tutoveanu

Colecţia Alpar

VALEA DOFTANEI

EROINELE LUI SOFOCLE

(URMARE)

III

Electra. Piesa luĭ Sofocle ne reprezintă mitul răsbunării morţiĭ luĭ Agamemnon. Inainte de dânsul, aceeaşĭ acţiune fusese tratată în *Choeforele* luĭ Eschyl. Sofocle o ia de la acesta şi modificând-o după obicĭnuinţele arteĭ sale, scoate, în primul plan al sceneĭ, figura Electreĭ.

Choeforele ne înfăţişază mitul tratat în felul însuşirilor geniuluĭ luĭ Eschyl, care nu vedea în urmarea acţiunĭĭ decât împlinirea oracolelor, realizarea sentinţelor divine şi inevitabile. Potrivit acesteĭ concepţiunĭ, Eschyl nu se opreşte asupra personagiilor care poartă acţiunea: ele sunt instrumente ale destinuluĭ. Protagonistul pieseĭ trebuia prin urmare să fie la dânsul Oreste, predestinat de Apollo să execute legile fatalităţiĭ răsbunătoare. Electra nu are decât un rol secundar. Asupra acestuĭ rol s'a oprit Sofocle, desvoltându-l cu o artă vrednică de admiraţie.

In piesa luĭ Eschyl, Electra, cu tot rolul săŭ secundar, descoperă deja o fire neobicĭnuită. În acestă înfăţişare de scurtă durată, ea ne apare într'o atitudine eroică; figura sa este puternic schiţată. Tăria de caracter, ura implacabilă ce nutreşte împotriva omorâtorilor luĭ Agamemnon, rugăciunile tânguitoare de la mormênt, cu care se amestecă chemarea sinistră a răsbunării divine, speranţa care face să-ĭ tresalte inima la indiciile întoarcerii luĭ Oreste, violenţa limbagiuluĭ în convorbirea ce are maĭ apoĭ cu acesta, sunt atâtea trăsăturĭ esenţiale care-ĭ fixează fizionomia şi pe care le vom regăsi desvoltate în tragedia luĭ Sofocle.

In Choeforele, după scena recunoaşterii cu Oreste, Electra, care a fost faţă la omorârea tatăluĭ săŭ, povesteşte fratelui eĭ toate amănuntele acesteĭ crime, insistă asupra lor, vrând parcă să-ĭ scormonească toată simţirea, pentru a lăsa într'ânsa impresia vie a fapteĭ odioase. Zugrăvirea Electreĭ, făcută în cuvinte de o energie rară, deşteaptă în minte tabloul plastic al crimeĭ făptuite. Trecutul ia astfel o formă concretă în această povestire

aprinsă. Toată ferocitatea de inimă a Clytemnestreĭ e adusă dinaintea luĭ Oreste:

«Aĭ fi putut vedea, zice Electra, mișcările mâneĭ sale dând lovitură după lovitură, atingând diferite părțĭ ale corpuluĭ cu lovituri îndoite, de sus, foarte de sus. Capul meŭ isbit și covârșit de durere răsună încă de acel sgomot» [1]).

Sfârșind povestirea adaugă:

«Aceste lucrurĭ auzindu-le, intipărește-ți-le în inimă și din urechĭ înfige-țĭ povestirea aceasta în adâncul cel maĭ ascuns al sufletuluĭ.

— Acestea sunt astfel, iar celelalte (ce trebue să urmeze) află-le însuțĭ, în prada mânieĭ. Trebue însă a ajunge acolo printr-o ură neînduplecabilă» [2]).

Aceste vorbe teribile aprind setea de răsbunare a luĭ Oreste. Până la desnodământ nu e decât un pas.

Sofocle folosește în Electra acțiunea Choeforelor, căutând însă a scoate dintr'ânsa efecte nouă; căcĭ pentru dânsul ca și pentru Eschyl, interesul dramatic nu este în acțiunea însăși, dar în ceeace fiecare scoate din această acțiune [3]). El modifică unele date ale mituluĭ, pentru a face din Electra primul personagiŭ al piesiĭ. Preocupat de zugrăvirea și desvoltarea caracterelor, Sofocle nu putea ocupa locul întâiŭ al piesiĭ cu Oreste, care lucrează sub impulsia poruncilor fatale ale oracolelor. Eroul trebuia să le aducă la îndeplinire, căcĭ altfel s'ar fi expus la urmărirea lor. El însuși, după ce comite crima, declară, ca justificare, că a avut de partea sa pe profeticul Loxias, care-ĭ prezisese că de va îndeplini oracolele va fi în afară de orice pericol, dar de le va evita, o pedeapsă teribilă îl așteaptă [4]). Luĭ Oreste îĭ lipsește prin urmare impulsia voințiĭ conștiente.

Electra, din contră, lucrează numaĭ sub impresia propriilor sale sentimente. Imprejurările cunoscute ale crimeĭ, vederea zilnică a criminalilor care se bucură de fructele faptelĭ lor, mizeria ce îndură din parte-le, insultele necurmate la adresa memorieĭ părinteluĭ iubit, sunt pentru ea atâtea motive psichologice de acțiune. Libertatea morală a eroilor fiind una din inovațiile principale ale tragedieĭ luĭ Sofocle, Electra era indicată pentru a ocupa locul întâiŭ în această acțiune.

Poetul, rezervându-ĭ acest rol, isbutește să varieze prin combinațiunĭ meșteșugite expresia sentimentelor Electreĭ. El o ia cu fizionomia-ĭ caracteristică din piesa luĭ Eschyl, și adăogând la simplicitatea fabuleĭ maĭ multă mișcare, rezultată din succesiunea unor incidente combinate cu artă, ne zugrăvește în acest chip emoțiile variate ale sufletuluĭ eĭ.

Scena se deschide prin apariția luĭ Oreste însoțit de Pylade și de guvernorul săŭ, carĕ-ĭ anunță sosirea în locurile atât de dorite: acesta e anticul Argos, aicĭ e piața liciană, dincolo templul Herei. Orașul în care intră e bogatul Mycene; palatul ce se vede este al Pelopizilor. De aci l'a primit pe Oreste din mâinile surorii sale, după uciderea luĭ Agamemnon. După ce dă aceste lămuriri, guvernorul îndeamnă pe soții luĭ să se sfătuiască numaĭ decât asupra împrejurărilor, căcĭ ziua se apropie și nu e vreme de pierdut.

Oreste mulțumește guvernoruluĭ pentru credința luĭ neclintită, rea-

1) Versurile 425—429. Pentru textul grec s'a folosit ediția luĭ E. Ahrens (1842).
2) V. 450—455.
3) Patin: Etudes sur les tragiques grecs, Sofocle, p. 299.
4) Choefor, vers. 1029—1033.

mințește oracolul luĭ Apollo și expune planul său de acțiune. Guvernorul va intra în palat și dându-se ca trimis din partea luĭ Phanoteu, va anunța omorâtorilor că Oreste a perit de o moarte violentă, târât din car la jocurile Pythice. Iĭ recomandă să-și întărească la nevoie spusele chiar cu jurământ, căcĭ dânsul nu se teme de a trece drept mort. In fine, urmează o invocațiune la adresa zeilor Myceneĭ ca să ajute această întreprindere.

S'a lăudat cu drept cuvânt această scenă, cap-d'operă de introducere în subiect. In aceste puține cuvinte, privitorul are toată descrierea locului și toată expunerea acțiunii ce se va desfășura.

In timpul acesta, câteva plângerĭ care se aud din palat, anunță pe Electra. Spectatorul o cunoaște din aceste accente dureroase, înainte de a se arăta. Oreste, printr'o pornire firească a inimiĭ, se oprește să asculte tânguirile soreĭ sale; dar guvernorul, cu autoritatea ce-ĭ dă poetul, îl îndeamnă să meargă mai înainte a depune ofrande pe mormântul tatăluĭ, căcĭ de la aceasta atârnă succesul întreprinderiĭ lor.

Eĭ se retrag, și Electra își face aparițiunea în scenă, pentru a nu o maĭ părăsi de loc. Ea ne informează asupra stăriĭ sale: își deplânge soarta amintește de omorârea mișeleasca a tatăluĭ său, pentru care varsă atâtea lacrimĭ, și declară că nu va înceta de a plânge, cât timp va vedea focurile sclipitoare ale stelelor și lumina zileĭ. Apoĭ învoacă toate puterile infernuluĭ, pentru ca să răsbune moartea luĭ Agamemnon și să-ĭ trimită pe Oreste.

Corul, compus din fecioare myceniene, încearcă s'o consoleze. Electra le răspunde pe acelaș ton, cerându-le să-ĭ lase singura mângâiere a suferințiĭ sale, s'o lase în desperarea eĭ. Când corul pronunță numele luĭ Oreste, ea isbucnește în imputărĭ energice la adresa acestuia: «De câte orĭ nu mi-a dat speranțe înșelătoare! El e nerăbdător de a se întoarce și, cu toată nerăbdarea luĭ, nu se grăbește de a se arăta!» [1]) Viața iĭ trece în disperare, curajul iĭ slăbește, ea se consumă în regrete, ne-având un amic care s'o apere, tratată ca străină în palatul tatăluĭ eĭ, îmbrăcată în haine nedemne și redusă la servicĭĭ umilitoare. Durerea iĭ dă accente puternice: ea plânge, se aprinde, se revoltă și blăsteamă cu furie. «Incetați, încetați de a mă consola. Suferința mea nu va avea sfârșit, și gemetele mele vor fi eterne ca și durerile mele.» [2])

De la această primă aparițiune, Electra ne desvăluie o inimă torturată de suferințĭ și obosită de atâta așteptare în năzuința sa spre bine. Durerea îngrămădită zi cu zi în sufletul său, se revarsă la fiecare ocaziune în accente sfâșietoare, fără a admite ca ceva să-ĭ poată opri cursul. In momentul de față, Eghist lipsind din palat, isbucnirile acesteĭ suferințĭ nu cunosc nicĭ o margine.

Corul împărtășește aceste manifestațiunĭ ale Elcctreĭ, dar cu acea rezervă ce caracterisează demonstrațiunile timide ale mulțimiĭ pe care o reprezintă.

In timp ce el se întreține cu Electra asupra întoarcereĭ luĭ Oreste, Chrysothemis, care se ducea să depună ofrande, din partea mameĭ sale, la mormântul luĭ Agamemnon, atrasă de plângerile surorĭĭ sale, se oprește pentru a o mustra și sfătui să se resemneze. Electra contrariată de această intervenire, dojenește cu asprime pe Chrysothemis, o acuză de lașitate și merge până la a o crede complice cu vrăjmașiĭ săĭ. «Cât de nedemn este ca tu, copila tatăluĭ tău, să-ți uiți de dânsul pentru a te îngriji de o mamă cul-

1) Vers. 169—173.
2) Vers. 229—232.

pabilă! Căci toate aceste sfaturi pe care mi le dai, ea ți le-a dictat, și tu nu-mi spui nimic de la tine.» [1])

Când Electra răsbună pe tatăl său cum poate, a veni s'o oprească în loc de a o încuraja, i se pare o laşitate. Ea invită pe Chrysothemis să-şi ducă înainte viaţa în mijlocul plăcerilor ce o înconjoară, căci nu-i invidiază onorurile. In violenţa indignării sale, ea o numeşte de două ori criminală, fiindcă îşi trădează în acelaş timp pe tatăl şi pe amicii săi.

Chrysothemis n-ar merita să fie tratată cu atâta cruzime, căci numai pentru a preîntâmpina o nenorocire încearcă să pună frâu transporturilor de mânie ale Electrei. Aceasta însă, în explozia durerii, se îndoeşte de sinceritatea surorii sale, sfaturile ei prudente îi par interesate. Pornirea aceasta nu face decât să adauge la adevărul caracterului Electrei. Ea ţine de natura violentă a acestui suflet turmentat, care nu se poate stăpâni.

Printr'o inovaţie fericită, Sofocle a pus alături de dânsa natura mai slabă a sorei sale. Deosebirile lor de vederi isvorăsc din deosebirea caracterelor. Electra e natura induplecabilă, care suferă adânc de crima mereu împrospătată în mintea sa de prezenţa asasinilor. Inima ei mare simte puternic : durerea îi e sgomotoasă, ura răsvrătitoare. Chrysothemis e de un caracter mai docil, mai timid. Şi pe dânsa o mişcă oroarea situaţiunii, dar se stăpâneşte, nu se revoltă, nu protestează în gura mare. «Dacă vreau să-mi păstrez libertatea, zice ea, trebue să mă supun în totul celor puternici [2])».

Pentru ca să justifice intervenirea ei, Chrysothemis anunţă Electrei intenţia lui Eghist şi a Clytemnestrei, care vor să o îndepărteze într'o peşteră retrasă, unde să-şi plângă mizeria în voe. Chrysothemis îngrozită ea însăşi de această tristă perspectivă, s-a grăbit a o aduce la cunoştinţa Electrei, încercând s'o convingă a-şi schimba atitudinea. Aceasta însă manifestă o stranie bucurie, la auzul planului a cărui realizare o doreşte cât mai grabnic. Destăinuirea sorei sale nu face decât să-i mărească mânia. Ea îi aruncă o ultimă insultă, când îşi justifică atitudinea prin dorinţa de a fi cât mai departe de dânşii :

«Pentru ca să fiu cât mai departe de voi».

In acest energic *de voi*, se distinge încă intenţia sa răutăcioasă, de a cuprinde pe Chrysothemis la un loc cu vrăjmaşii ei.

Chrysothemis ne mai sperând s'o înduplece, vrea să plece pentru a-şi îndeplini misiunea dată de Clytemnestra. Electra o întreabă atunci asupra ofrandelor ce duce şi soră-sa îi răspunde că o viziune nocturnă turburând somnul Clytemnestrei, aceasta a trimis-o să facă libaţiuni la mormântul lui Agamemnon. Această ştire, care respunde la aşteptarea aproape desnădăjduită a Electrei, îi scoate o exclamaţiune de satisfacţie: «O, zei părinteşti, acum dar ne veniţi într'ajutor !» [3]).

Viziunea Clytemnestrei din timpul nopţii, ne arată intervenţia Divinităţii în acţiune. Printr'o coincidenţă fericită, Sofocle ne arată în acelaş timp pe Oreste rugându-se la mormântul tatălui său, pe Electra cerând cu ardoare ajutorul zeilor răzbunători şi pe Clytemnestra torturată de prevestiri sinistre. Totul contribue a concentra atenţia privitorilor asupra ideei fundamentale. Interesul piesei atinge un grad superior şi se presimte apropierea catastrofei.

1) V. 341—345.
2) V. 339—340.
3) V. 411.

Chrysothemis, pentru a satisface curiozitatea Electreĭ, îĭ povesteşte în amănunte visul Clytemnestreĭ, aşa cum l'a aflat de la un martor care a auzit-o povestindu-l Soareluĭ. I s'a părut că Agamemnon reînviat s'a înfăţişat dinaintea eĭ, şi luând sceptrul pe care-l purta odinioară, şi pe care acum îl poartă Eghist, l-a înfipt în vatra caseĭ, şi că din acest sceptru a eşit o ramură verde care a acoperit cu umbrele sale tot ţinutul Myceneĭ.

In drama luĭ Eschyl, visul acesta al soţieĭ criminale, are o culoare maĭ sinistră, maĭ înfiorătoare. Clytemnestra pare că dă naştere unuĭ dragon care suge din sânu-ĭ lapte amestecat cu sânge. Ea dă un ţipăt de groază care pune în picioare tot palatul. Luminile s'aprind în toate părţile şi toţi aleargă să-ĭ potolească spaima. Eschyl pune în această teribilă viziune însuşirile puternice ale geniuluĭ său, înfăţişându-ne un tabloŭ propriŭ a deştepta cea maĭ mare teroare. Concepţia luĭ Sofocle, tot aşa de profetică, reflectă seninătatea geniuluĭ său luminos, manifestată în toate creaţiunile luĭ.

Electra însufleţită de această povestire care-ĭ măreşte speranţa, pune toate stăruinţele pe lângă sora sa, pentru a o face să renunţe de a servi planurile mameĭ lor. Ea o îndeamnă să arunce aceste ofrande care nu pot fi decât odioase părinteluĭ lor, să le îngroape în pământ, să nu le apropie de mormântul pe care l-ar profana. In locul lor să depună ca un pios omagiŭ câte-o şuviţă din părul lor şi cingătoarea lipsită de podoabe; şi îngenuchiând pe mormânt, să implore pe Agamemnon de a le ajuta împotriva duşmanilor şi de a aduce pe Oreste ca să-ĭ răpună. Această îndemnare pasionată a Electreĭ, ascendentul pe care i-l dedea asupra suroreĭ sale apărarea uneĭ cauze drepte, amintirea memorieĭ scumpe a victimeĭ ce aşteaptă răsbunarea, schimbă fără împotrivire hotărârea Chrysothemideĭ. Rugăciunea expiatoare pe care avea s'o pronunţe la mormânt, devine acum o rugăciune de răsbunare, ceeace nu era fără efect în spiritul tragedieĭ antice. In chipul acesta, ultima armă de apărare ce maĭ rămânea Clytemnestreĭ, se întoarce asupră-ĭ.

Introducerea acestuĭ noŭ personagiŭ, pe care nu-l aflăm la Eschyl, departe de a împedeca progresul acţiuniĭ, contribue a o preciza, a o concentra şi a ĭ da un puternic impuls. Povestirea ce face Chrysothemis semnalează apropierea expiaţiuniĭ; iar schimbarea ce se operează în sufletul eĭ, e de cel maĭ mare efect. Prin această fericită combinaţiune, Sofocle aduce la mormântul luĭ Agamemnon rugile tutulor copiilor luĭ. Vocile lor se unesc, fără s'o ştie, în implorarea spirituluĭ ocrotitor al caseĭ. Această unitate de acţiune cheamă toată atenţia privitoruluĭ asupra drameĭ sângeroase ce va urma.

Chrysothemis pleacă la mormânt şi corul celebrează apropierea justiţieĭ anunţată prin aceste semne prevestitoare. Dacă visurile şi oracolele au un sens în faţa muritorilor, trebue numaĭ de cât să se iveaască neobosita Erinnys

Acum vine o scenă violentă între mamă şi fiică. Clytemnestra mergând să implore pe Apollo, ca să depărteze de la dânsa teroarea care o turbură, se opreşte un moment dinaintea Electreĭ, pentru a o mustra de purtarea ce are faţă de dânsa şi a căuta să-şĭ justifice fapta de la care pornia toată ura fiiceĭ sale. Această atitudine a Clytemnestreĭ nu e fără legătură cu viziunea ce avusese noaptea şi pentru care mergea la altarul luĭ Phoebus. In groaza ce ĭ-a pricinuit această viziune, ea simte nevoia de a-şĭ justifica crima în faţa nemângâiateĭ copile. Pentru aceea îĭ declară că justiţia însăşĭ a ucis

pe Agamemnon prin intermediul ei, drept răsplată a morții Iphigeniei, că fapta ei a fost dreaptă și că nu se căește de dânsa. Aceste vorbe provoacă un răspuns teribil din partea Electrei. Ea o întrebă pentru ce atunci se acoperă de rușine trăind cu infamul complice care a ajutat-o să comită crima, pentru ce exilul nefericitului Oreste și nenorocirile de care dânsa e copleșită? «Ia seama, îi strigă Electra, ca stabilind această lege între muritori, să nu-ți pregătești ție însăți nenorocirea și căința. Căci dacă vom ucide pe unul pentru altul, tu ai putea muri cea dintâi, dacă ai găsi dreptatea.» [1])

Clitemnestra îi răspunde brusc și o amenință cu pedeapsă după întoarcerea lui Eghist. Ea-i cere să nu turbure mai mult prin strigătele sale sacrificiul ce aduce lui Apollo. Urmează acea rugăciune hipocrită, în care dânsa se ferește de a-și desvăli toată gândirea, din cauza prezenței fiicei sale. Ea se roagă lui Apollo să-i împlinească dorințele, pe care fără să le exprime el i le cunoaște, căci «nimic nu poate scăpa fiului lui Zevs.» Printr'o fatală coincidență, Clytemnestra imploră tocmai ajutorul lui Apollo care-i pronunțase sentința de moarte și care, în aceste momente sinistre, călăuzia mâna răsbunătoare a lui Oreste. Este una din acele crude ironii pe care Sofocle le presară în dramele sale cu mult meșteșug.

In acest moment intră guvernorul, care anunță regineĭ, din partea lui Phanoteu, moartea lui Oreste. Electra, de față la primirea acestei triste știri, isbucnește de odată în exclamațiuni de durere, în timp ce Clytemnestra o dojenește, sfătuind pe călător să nu se uite la dânsa și să se explice, să-i povestească lucrul mai pe larg. Scena aceasta, în simplicitatea ei admirabilă, ne descoperă tot caracterul pervers al Clytemnestrei. Pentru a avea mai bine impresia acestei scene în care Sofocle resfrânge minunat facultățile sale de analiză, trebue să o avem dinaintea ochilor. Pentru aceea o reproducem în traducere:

Guvernorul. Oreste a murit. Ți-o spun în puține vorbe.

Electra. Vai de mine, nenorocita! Astăzi m-am prăpădit.

Clytemnestra. Ce zici, ce zici străine? N'o asculta pe aceasta.

Guvernorul. Iți repet că Oreste a murit.

Electra. Nenorocita sunt pierdută, s'a sfârșit cu mine!

Clytemnestra. Vezi-ți de lucrurile tale, și tu, străine, spune-mi mie adevărul: în ce chip a murit?

Atitudinea aceasta a Clytemnestrei răspunde într'un mod minunat concepțiunii generale a caracterului ei. Sofocle pune într'însa, în această scenă, sentimentele mumei denaturate, prinse și redate cu o dibăcie rară. Vestea acestei morți nu putea produce alt răsunet în inima ei, din care Oreste fusese de mult alungat. Femeia care-și omoară soțul și își oropsește copiii pentru a trăi cu un amant, nu e capabilă de emoțiunile delicate ale inimii de mamă. Clytemnestra, care se întrăinase cu totul de Electra, care, de la îndepărtarea lui Oreste, nu se gândește la el de cât cu mânie și groază, văzând într'însul o amenințare continuă, care câteva momente mai înainte se ruga lui Apollo să întoarcă asupă-i calamitatea ce o amenința, nu putea primi de cât cu răceală știrea morții lui. Sofocle pune într'un contrast isbitor cu această indiferență, durerea sguduitoare a Electrei. Durerea aceasta e cu atât mai mișcătoare, cu cât Sofocle ne-o arată pe Electra încrezătoare în vestea ce i se aduce. La Eschyl durerea ei e rece, pentru că e prefăcută;

1) Vers. 580—584.

aci însă Electra nu știe nimic asupra întoarcerii lui Oreste și, amăgită de falsa veste ce i se aduce, plânge din adâncul inimii.

In fine, guvernorul povestește amănuntele morții lui Oreste. Intr'o descriere strălucită, admirată de toți criticii, el desfășură înaintea spectatorului tabloul patetic al acestui sfârșit, cu tonul plin de emoție al martorului ocular. La încheierea povestirii sale, Clytemnestra rămâne un moment încurcată și, pentru a masca ușurarea sufletului ei, la vestea nimicirii brațului ce atârnà asupra-i, găsește câteva cuvinte de compătimire. Nu sunt accentele adevărate ale inimii înduioșate, pentrucă ea își revine îndată și dă ordin să se trateze bine acest străin, care îi aduce cea mai îmbucurătoare știre. Clytemnestra se simte în fine liberată de această temere ce apăsa mereu asupra ei, torturând-o zi și noapte. Pentru a se achita față de străin, îl conduce în palat. Electra rămâne astfel singură în scenă, spre a da liber curs durerii sale covârșitoare. Ultima ei speranță se spulberă și, de acum înainte, singură în mijlocul vrăjmașilor săi, fără nici un sprijin, nu mai așteaptă decât moartea. In această stare sufletească, mângâerile Coruluì sunt de prisos.

In timpul acesta, Chrysothemis năvălește pe ușă, într'un avânt de bucurie, pentru a anunța soreì sale o veste bună. Ea a găsit pe mormântul tatăluì lor lapte vărsat și tot felul de florì; observând mai bine, a aflat și o șuviță de păr de curând tăiat. La aceste semne, o bucurie mare o cuprinse și e încredințată de întoarcerea luì Oreste; căcì cine altul, afară de ele, ar fi putut depune aceste prețioase ofrande pe mormântul iubit? — «Vaì! de când îți plâng nebunia!» îì răspunde brusc Electra. «A murit nenorocito! și mântuirea din partea luì ți s'a spulberat. Nu mai spera nimic de la dânsul» [1]).

Prin aceste cuvinte de un laconism dureros, Electra sdrobește bucuria de o clipă a soreì sale. Aceasta își plânge acum la rândul ei amara desamăgire.

In fața acesteì triste situațiunì, Electra ia o hotărire supremă. Ea conjură pe soră-sa să-ì fie de ajutor în executarea unuì plan mântuitor. Acum când nu mai aŭ pe ce se bizui, trebue să lucreze singure: să omoare prin urmare înșile pe asasinì. Ea-ì vorbește de situația fericită ce-și vor creia prin această faptă, de mulțumirea manilor tatăluì și fratelui lor, de gloria ce va încununa această acțiune uriașă. Ce cetățean, ce străin nu le va lăuda? Cine nu le va respecta și nu le va onora curajul în sărbătorì și în solemnități? Își vor asigura o faimă nemuritoare.

In pornirea pasiunì sale, Electra, pentru a hotărî pe Chrysotemis, îì reamintește astfel datoriile de familie și îì desfășură în acelaș timp această sublimă viziune a viitoruluì lor. Incercările ì rămân însă zadarnice. Chrysothemis socotește această concepție ca o stranie nebunie și din noŭ încearcă să potolească pornirea periculoasă a Electreì. De aci o dispută energică între dânsele, care sfârșește prin a le despărți și mai mult. Corul intervine spre a celebra generozitatea copileì nenorocite și a-ì face cele mai bune urărì pentru isbândirea visuluì săŭ.

Oreste vine însoțit de Phylade, aducând urna în care spune că se găsesc rămășițele nefericitului fiŭ al luì Agamemnon. Electra apucă această urnă și, isbucnind într'o plângere în care amintirea trecutuluì fericit se amestecă cu vaetele durerii prezente, atinge cel mai înalt grad al pateticuluì. «Vaì!

1) 924—925.

Vaĭ ! rămășițe demne de milă ! Vaĭ ! O, drumurĭ prea nenorocite pe care aĭ fost trimis ! Vaĭ de mine, prea-scumpe, cum m-aĭ prăpădit ! m-aĭ prăpădit, frate ! Primește-mă dar și pe mine sub acest acoperământ al tău, în acest neant, pe mine care nu maĭ sunt nimic, ca să locuesc de acum înainte cu tine sub pământ. Căcĭ atâta timp cât eraĭ în viață, mă bucuram împreună cu tine de o soartă egală ; și acum doresc, murind, să am parte de mormântul tău. Căcĭ pe morțĭ cel puțin nu-ĭ văd în suferințe» [1]).

Sofocle a avut ideia fericită de a pune pe Oreste de față la expresiunea sfâșietoare a durerii Electreĭ. Inaintea acesteĭ triste priveliștĭ, Oreste se înduioșază și e gata să se dea pe față. «Vaĭ ! Vaĭ ! ce să spun ? In ce încurcătură am intrat ? Căcĭ nu maĭ pot să-mĭ stăpânesc limba» [2]). Electra, intrigată de aceste vorbe, începe un dialog cu Oreste, se miră de compătimirea luĭ, declarându-ĭ că e singurul care-ĭ plânge soarta. Oreste mișcat din ce în ce mai mult, nu-și maĭ poate stăpâni inima, și încet-încet, din vorbă în vorbă, aduce pe Electra să-l recunoască.

Cu o explozie de bucurie se aruncă aceasta în brațele fratelui său. Sufletul eĭ amărât, pentru prima oară vibrează de un sentiment plăcut și pare că vrea să se răsbune de atâta durere, prin această sgomotoasă expansiune. Violentă în durerea eĭ, Electra nu se poate stăpâni nicĭ în bucurie : inima eĭ viguroasă are nevoie de revărsărĭ puternice în afară pentru a se ușura. Exclamațiunĭ nepotolite, strigăte de bucurie ies fără nicĭ o rezervă din gura Electreĭ, ceea ce îngrijește pe Oreste, care-ĭ recomandă tăcerea. Cu multă greutate el isbutește s'o potolească, pentru a proceda la executarea planuluĭ cât maĭ neîntârziat.

Sofocle vrând să ne dea zugrăvirea unor gingașe emoțiunĭ, prelungește într'adins scena recunoașterĭĭ, care e atât de bruscă în Eschyl. Intr'un mod admirabil el ne desvăluie simțirile celor doĭ frațĭ. Emoțiunile pe care durerea Electreĭ le trezește în Oreste, sunt vibrările cele maĭ naturale ale inimĭĭ omenești. Electra exprimă aci odată cu sentimentele de răsbunare împotriva asasinilor și pe acele ale iubirĭĭ fraterne. Ambele sentimente se unesc într'însa, se contopesc, pentru a nu forma decât unul. Trebuie să recunoaștem împreună cu Saint-Marc Girardin, că într'adevăr caracterul Electreĭ n'are nimic care să nu fie în natura omenească. De aceea, scena aceasta între frate și soră, oricât e de lungă, se susține prin cea maĭ deplină înțelegere și zugrăvire a sufletuluĭ nostru.

Guvernorul, care în timpul întreținerĭĭ Electreĭ cu Oreste a stat de pază la ușă pentru a împiedeca orice surprindere, găsește că e timpul de a sfârși cu aceste transporturĭ de bucurie. El invită pe tovarășiĭ săĭ să intre, căcĭ totul s'a aranjat. Urmează o a doua recunoaștere între Electra și Guvernor, pe care aceasta îl salută cu o vie mulțumire. El scurtează repede vorba, anunțând că Clytemnestra e singură în acest moment cu femeile în palat, și că, de vor maĭ întârzia, vor avea să lupte cu vrăjmașĭ maĭ numeroșĭ și maĭ prudenți.

Oreste și Pylade după ce se prosternă înaintea chipurilor zeilor părintești, pătrund în Palat. Electra invoacă ajutorul luĭ Apollo, iar corul celebrează sosirea momentuluĭ fatal. Totul prepară spiritele pentru catastrofa iminentă și din moment în moment se așteaptă strigătele victimeĭ. Electra

1) Versurile 1160—1170.
2) » 1174—1175.

postată la ușă pentru a preveni sosirea luĭ Eghist, ține pe soațele sale în curent cu ceea ce se petrece în interiorul caseĭ: acum Clytemnestra gătește urna pentru înmormântare, Oreste și Pylade sunt alăturĭ de dânsa. Parcă simțim acea tăcere lugubră care se face în tot teatrul, acel fior al morțiĭ care înghiață inimile în ajunul uneĭ clipe fatale. In fine dinăuntru s'aud țipete de groază: e vocea Clytemnestreĭ care strigă pe Eghist și imploră pe Oreste. Dar acesta o isbește în tăcere. Clytemnestra se vaită, iar Electra încurajează pe fratele său la omor cu aceste vorbe barbare: «Lovește dacă poțĭ, îndoit.» Spectatorul maĭ aude odată vaetele regineĭ și corul celebrează împlinirea blăstemelor.

Furia Electreĭ în aceste momente este foarte probabilă: totul o pregătește. Dar ne unim la observația luĭ Patin, că încurajările la paricid par a ne răci pentru acest personagiŭ până acum atât de interesant [1]).

Se anunță sosirea luĭ Eghist. Oreste se retrage. Regele intră cu o bucurie sălbatică și, întâlnind pe Electra, o întreabă unde sunt străiniĭ care aŭ anunțat moartea luĭ Oreste. Ea îl îndreptă în interiorul palatuluĭ. In aceste câteva momente se angajează între dânșiĭ un dialog, în care Electra pronunță cuvinte teribile, cu îndoit înțeles, care amăgesc pe rege. In aceste cuvinte spectatorul citește sentința de moarte a luĭ Eghist. Acesta dă ordin să se deschidă ușile poporuluĭ, pentru ca toțĭ aceea care maĭ nutriaŭ vre-o speranță pentru întoarcerea luĭ Oreste, să se resemneze în fine sub autoritatea voințelor luĭ. Apoĭ se apropie de cadavrul, acoperit cu un văl și dă ordin să se descopere spre a-l vedea. Oreste însă, care sta în picioare dinaintea luĭ, îl sfătuește să ridice însuși vălul. Inainte de a o face, Eghist întreabă de Clytemnestra, dorind să fie și ea de față.

«E lângă tine, n-o maĭ căuta într'altă parte», îĭ răspunde Oreste. In acelaș moment, Eghist ridicând vălul, se dă cu groază îndărăt. «Vaĭ! Ce văd? [2])» exclamă zăpăcit. Trezit la realitate, el își dă seama de cursa în care a căzut și vrea să se justifice, cerând un moment ca să vorbească; dar Electra îĭ răpește această ultimă dorință. Ea îndeamnă pe Oreste să mântue fără zăbavă: ce-ĭ folosește unuĭ nenorocit covârșit de rele câteva momente, când trebue să moară? Oreste poftește pe Eghist în palat, vrând să-l ucidă chiar în locul unde a pierit Agamemnon. «Piesa, zice admirabil Patin, ne lasă sub impresia acesteĭ pedepse începute, ca pe Eghist în așteptarea, maĭ teribilă decât moartea, a chinuluĭ său».

Astfel se încheie acțiunea în care figura Electreĭ rămâne totdeauna pe primul plan. Ea ne desfășoară oarecum lupta între două datoriĭ tot așa de marĭ: deoparte datoria de a răzbuna pe un tată asasinat, de alta iubirea filială, care oprește de a lovi pe o mamă vinovată. Modul în care poetul rezolvă această luptă tragică, răspundea așteptărilor privitoruluĭ. In moartea luĭ Agamemnon se violase legea sângeluĭ și se lovise drepturile familieĭ. Se știe ce importanță avea capul familieĭ în organizarea societățeĭ antice. La acestea se adăuga încă trufia asasinilor și tirania lor față de copiiĭ luĭ Agamemnon.

Sfârșind cu analiza pieseĭ, e locul să lămurim o judecată asupra eĭ a celebruluĭ La Harpe. Criticul francez făcând o comparație între Electra luĭ Sofocle și aceea a luĭ Voltaire, găsește două locurĭ în piesa franceză, care

1) Sophocle, pag. 333.
2) Vers. 1471—1475.

îl fac să proclame pe Voltaire «infiniment supérieur à Sophocle» [1]). Concluzia ne pare neîntemeiată, pentru motivele ce se vor arăta.

La Harpe observă că în Electra luĭ Sofocle, Eghist nu apare de cât la sfârșit, pentru a vedea pe Clytemnestra ucisă și a cădea victimă la rândul său. Ce rezultă de aci? Că Oreste nu e nicĭodată în pericol. «Știŭ bine, continuă La Harpe, că soarta Electreĭ inspiră mila, și că situația sa și aceea a fratelui său înduioșează sufletul și susțin curiozitatea; dar mila chiar se usează și se slăbește, când situația e totdeauna aceeași în patru acte, și nu e variată prin incidente care produc temerea saŭ care măresc nenorocirea și pericolul. Nu e destul ca personagiile să fie într'o posiție interesantă, mai trebue ca acest interes să meargă crescând». Pentru aceea, în piesa franceză, imediat ce Oreste e recunoscut de sora sa, e descoperit de Eghist care l-aruncă la închisoare împreună cu tovarășul său Pamène. Astfel, spectatorul care a respirat un moment, văzând pe frate și pe soră reuniți, este mai înfricoșat de pericolul care îĭ amenință. Apoĭ, aceasta aduce intervenția Clytemnestreĭ în favoarea fiuluĭ său, ceeace alcătuește pentru La Harpe al doilea loc care-ĭ dă cuvânt să proclame superioritatea luĭ Voltaire asupra luĭ Sofocle.

Admitem în totul afirmația coprinsă în citația de mai sus, recunoaștem împreună cu La Harpe necesitatea progresiuniĭ crescânde a acțiuniĭ uneĭ drame; dar nu suntem de acord în ce privește lipsa acesteĭ progresiuni în acțiunea luĭ Sofocle. Mai întâĭ credem că toată atenția privitorului, în drama greacă, se concentra asupra Electreĭ. Interesul reprezentațiuniĭ ținea în primul loc de acest personagiŭ. Aceasta a fost intențiunea autoruluĭ, când prin toate incidentele care se urmează, figura Electriĭ nu părăsește un moment scena. Ea stă într'una dinaintea privitorilor, desvăluindu-și simțirile, exprimându-și emoțiile variate prin care trece. Oreste nu vine, din punctul de vedere al interesuluĭ dramatic, de cât după Electra. In piesa luĭ Sofocle, nu suntem interesați la soarta luĭ Oreste, de cât numaĭ întru cât această soartă se leagă de a Electreĭ. Un incident din acelea «care produc temerea saŭ care măresc nenorocirea și pericolul» cum o vrea La Harpe, este tocmaĭ intenția ucigașilor de a izola pe Electra într'o peșteră întunecoasă, departe de lume, intenție descoperită și anunțată de Chrysothemis și încă odată repetată de Clytemnestra. E un pericol care mărește nenorocirea Electreĭ.

Așa fiind, nu vedem întru cât pericolul noŭ care ar amenința viața luĭ Oreste, ar fi de natură să adaoge la înaintarea acțiuniĭ, mai ales după scena morțiĭ sale false atât de plină de emoțiĭ și după aceea a înfățișăriĭ urneĭ funebre, obiectul celeĭ mai patetice plângeriĭ. N'ar fi fost oare aceasta o repetire a acceluiaș mijloc, care ar fi contribuit a face monotonă plângerea Electreĭ, ajunsă deja la punctul eĭ culminant în scena cu urna funebră? Noĭ credem că da. *Non bis in idem.* Am văzut pe Electra desfășurându-și durerea de la începutul pieseĭ. Printr'o gradație minunată, poetul a condus-o prin toată gama pateticuluĭ, și aparițiunea luĭ Eghist pentru a amenința viața luĭ Oreste, nu mai putea adăoga nimic la progresul acțiuniĭ.

Nu se poate pretinde, de alfel, că situația e aceeași în piesa greacă. Sunt atâtea incidente care se combină într'un mod fericit, pentru a aduce mereŭ o schimbare în această situație. Plângerea de la început a Electreĭ, care fixează atenția asupră-ĭ, intervenirea surorii sale Crysothemis, convorbirea cu Clytemnestra, guvernorul anunțând moartea luĭ Oreste, prezentarea

1) Cours de Littérature, Poésie, Ch. V, Section III.

urneĭ funebre, recunoașterea, comiterea îndoiteĭ crime : iată destule momente importante ale acțiuniĭ, care sunt ca tot atâtea trepte în mersul eĭ ascendent spre desnodământ.

In ceea ce privește intervenția neașteptată a Clytemnestreĭ, credem că nu putea avea loc la Sofocle, fără a contrazice caracterul eĭ general conceput de poet. In cele două-treĭ momente de compătimire ale soției luĭ Agamemnon, după anunțarea morțiĭ luĭ Oreste, nu se poate vedea accentele remușcăriĭ, ci maĭ degrabă o simulare, cu intenția de a-șĭ acoperi bucuria pe care nu șĭ-a putut-o stăpâni, căcĭ imediat o trădează. La Sofocle, Clytemnestra păstrează aceeașĭ fire ca și la Eschyl, conformă tradițiuniĭ homerice.

Iată pentru ce este absurd a se proclama superioritatea luĭ Voltaire asupra luĭ Sofocle. Din contră, acțiunea pieseĭ luĭ Sofocle deșteaptă cel maĭ puternic interes, iar caracterul Electreĭ, protagonistul pieseĭ, e zugrăvit și desvoltat într'o gradație condusă cu toată arta.

N. Bănescu

CRONICA
LITERARĂ ŞI ARTISTICĂ

Manasse, dramă în patru acte de Ronetti Roman. Faptul că piesa d-luĭ Roman se menţine încă pe afiş făcând serie, se interpretează de unii ca un succes al Teatruluĭ nostru. Aceasta a fost şi părerea colaboratoruluĭ nostru De la Robia. Să vedem, însă, cum staŭ lucrurile.

Intriga drameĭ, adânc căutată, se întemeiază pe următoarea teză: elementul evreesc care formează o bună parte din populaţia oraşelor noastre din Moldova, nu poate fi asimilat decât prin legăturĭ intime: prin căsătorie. Şi o atare căsătorie nu e cu putinţă decât prin înălţarea nivelului moral al celor două clase: prin iubire — înălţarea inimiĭ, prin cultură — înălţarea minţiĭ. Tradiţia nu maĭ are putere, maĭ ales tradiţia evreiască.

Din cadrul piesiĭ se desfac în primul rând două iubirĭ, Mateĭ Frunză preşedinte de tribunal (!) iubeşte pe Lea, fata bancheruluĭ Nisim Cohanovicĭ, — iar Lazăr, doctor în filosofie iubeşte pe Natalia Frunză, sora preşedinteluĭ.

Sunt prin urmare două iubirĭ paralele şi de condiţiĭ opuse. — Acest paralelism duce foarte rar la succes. Căcĭ, orĭ că o iubire va sta pe planul al doilea, şi aceasta în dauna desfăşurăriĭ bogate şi pline de efect a drameĭ, orĭ că ambele iubirĭ sunt pe acelaş plan, fiind tratate cu egal interes, în dauna intensităţiĭ intrigeĭ. Nu excludem imposibilitatea unuĭ paralelism de acţiunĭ, intriga dublă şi de condiţiĭ opuse; acest gen de intrigă a fost cultivat cu succes de romanticĭ, şi maĭ ales de romantismul degenerat în melodramă, — şi, dat fiind dispoziţiile ce concurg spre împlinirea intrigeĭ uneĭ melodrame, acest paralelism de acţiunĭ fundamental opuse, constitue chiar un procedeŭ melodramatic.

Potrivit celor susţinute de noĭ, autorul drameĭ Manasse neglijează dragostea luĭ Lazăr (evreŭ) cu Natalia (româncă), înălţând la treapta intrigiĭ principale, dragostea luĭ Frunză (român) cu Lea (evreică). Şi pe cât de susţinută şi bine desfăşurată e dragostea celor din urmă, pe atât de ştearsă şi de palidă e dragostea celor dintâĭ E uşor acum de închipuit că Lazăr şi Natalia sunt tipurĭ nereuşite, fără viaţă, de prisos. Puteaŭ foarte bine să lipsească fără ca piesa să sufere, ba chiar spre binele eĭ. Despre defectele tipurilor Frunză şi Lea, vom vorbi maĭ la vale. Să continuăm cu expunerea subiectuluĭ.

Ester şi Nisim Cohanovicĭ, părinţiĭ Leceĭ şi aĭ luĭ Lazăr, sunt evreĭ de modă nouă. Nimic nu-ĭ maĭ leagă de trecut, decât inteligenţa practică şi instinctivă a neamuluĭ lor şi un respect inconştient pentru tradiţie, — căcĭ, lipsindu-le cultura nu se pot emancipa de influenţa tradiţională. — Întemeindu-ne pe aceste consideraţiĭ, vom putea uşor înţelege viaţa lor, traiul lor casnic, care numaĭ evreesc nu e, precum şi slaba opoziţie ce-o fac când iaŭ cunoştinţă de iubirea copileĭ lor cu un creştin. Am zis *slabă opoziţie*, pentru că adevărata opoziţie deşi o fac până la o vreme tot eĭ, porneşte nu de la dânşiĭ, ci de la Manasse, tatăl luĭ Nisim şi bunicul Leceĭ, un evreŭ consumat, cu respectul legiĭ strămoşeştĭ şi a formelor tradiţionale: puţină cultură istorică

TIPURI DE ROMÂNCE DE LA MUNTE

şi religioasă evreească, şi în consecinţă mult bun simţ şi puţin sentimentalism. Dacă Manasse ar fi fost bine reuşit, ar fi trebuit să facă impresia unuĭ patriarh, a unuĭ filosof, — pe când în realitate dacă e maĭ mult decât un negustor, e de sigur maĭ puţin decât un filosof. In tot cazul nu e un tip care va trăi, nefiind isprăvit. Prezenţa luĭ Manasse îĭ forţează oarecum pe părinţĭ să nu cedeze rătăcirilĭ uneĭ copile şi să procedeze energic în aparenţă.

De aicĭ începe şi Zelig Şor, un personaj însemnat, a contribui la acţiunea adevărată a pieseĭ, devenind tipul principal,—căcĭ după părerea noastră, Zelig Şor misitul, e singurul tip care trăeşte, fiind cel maĭ reuşit. Şi dacă nu el e eroul recunoscut al drameĭ de care ne ocupăm, el e susţinătorul pieseĭ, luĭ i se datoreşte succesul dobândit— şi fără el piesa n'ar avea nicĭ o valoare.

Zelig Şor, misit, îndeplineşte toate cerinţele temperamentuluĭ trebuitor pentru această carieră, e cea maĭ reală copie a spirituluĭ evreesc, practic, abil şi şiret din instinct. Un neam obijduit, cum e neamul evreesc spre a putea dăinui şi lipsindu-ĭ energia raseĭ, şĭ-a ascuţit spiritul, înzestrându-se astfel în scurgerea vremurilor cu o inteligenţă instinctivă neîntrecută. Să-l lăsăm pe Şor să se recomande singur: «Cine nu ştie să-l facă pe un om ca în loc de o vacă cu lapte să cumpere un ţap râios, acela nu e misit».

Când Şor vesteşte părinţilor că are un mire pentru Lelia, şi dat fiind că dânşiĭ aflaseră de dragostea Lelieĭ cu Frunză, oferta e primită cu uşurinţă. Lelia se logodeşte — supusă şi revoltată în acelaş timp — şi pentru a o face să uite pe Frunză, Nisim o trimete împreună cu Ester la Viena. După maĭ multe săptămânĭ se reîntorc pentru nuntă. In actul al treilea se petrec pregătirile de nuntă. Acţiunea devine foarte greoaie, din cauza multor amănunţimĭ de prisos. Intârzierea trenuluĭ din cauza inundaţiilor, amănuntele cu chelnerul Jorj, un evreŭ botezat, dama grasă, dama cu nasul ascuţit, sunt toate zadarnice.

Acţiunea trebue lăsată să se desfăşoare natural, de la sine, fără influenţe secundare. Nu că aşĭ fi împotriva detaliilor, dar le găsesc zadarnice atuncĭ când stânjenesc acţiunea. Emil Horn, mirele Lelieĭ e bine reuşit, poate sta în piesă alăturĭ de Şor. Brutal şi incult, nu poate conveni Lelieĭ din nicĭ un punct de vedere, şi aceasta cu durerea uneĭ iubirĭ neîngăduite în suflet, se hotărăşte să fugă.

E bine reuşită scena când Lelia găseşte argumentul fugeĭ sale, argument foarte logic, oferit de Horn. Să cităm:

Horn (către Lelia)

«Acuma arăţĭ ceva maĭ bine... Mama are dreptate. Viaţa asta de hotel, alergăturile în Viena... dar aşteaptă, la mine acasă te îndreptĭ repede... Vezĭ, merge şi fără rochie de mireasă. De te-aşĭ vedea deja trecută şi prin rochia ceea! N'aĭ idee cât mă plictisesc formalităţile astea. Abia aştept să fie deja seară şi să plecăm, (scoate ceasornicul). Mai avem opt ceasurĭ şi jumătate, şi un ceas şi jumătate până la Ploeştĭ face zece. Părinţiĭ d-tale cred că voĭ umbla toată noaptea până la Botoşanĭ... aşĭ! Nu rabd eŭ atâta. Mă mir numaĭ cum aĭ putut să-mĭ scrĭĭ din Viena să amân nunta. Eŭ număram zilele. In sfârşit astă seară ne dăm jos la Ploeştĭ. (Lelia se uită la el). Ştiŭ la ce te gândeştĭ, depeşa la părinţĭ. Am îngrijit şi de asta. Sunt om practic, nu uit nimic. Am lăsat o telegramă scrisă cu mâna mea: «Sosit sănătoşĭ şi voioşĭ, salutărĭ şi sărutărĭ la toţĭ, Emil şi Lelia Horn». Contabilul meŭ o dă mâine la 12 punct din Botoşanĭ, iar toată noaptea te voĭ strânge în braţe, singur cu micuţa mea ascuns într'un otel... am pregătit tot, două odăĭ frumoase şi un singur pat., şi un mic supeŭ cu şampanie..

Lelia ca trezită din vis

Singură... într'un otel..

Horn

Nu te maĭ face copilă. Spune-mĭ drept... acuma doar nu trebue să-ţĭ fie ruşine de mine (îĭ pune mâna sub bărbie şi-ĭ ridică capul) spune-mĭ drept, tu n'aĭ dorit? Nu te-aĭ gândit?

La auzul cuvintelor: «Singură... într'un otel...» sufletul ei plin de pozia unei iubiri care are obstacole în cale, se cutremură: groaza și hotărârea cea din urmă se imprimă cu putere în creerul ei, și puține clipe după aceasta, fuge. Scena e plină de analiză sufletească, momentul e culminant psichologic.

Să ne întoarcem la Manasse. Câteva citate:

Manasse

Știi, Zelig, mie nu-mi plac glume de astea. Ovreiul ovreiu să fie! Si creștinul să fie creștin, e mai bine așa. Lumea asta nouă fără Dumnezeu, nu vezi ce ticăloție? Cu boierii ceĭ vechĭ care se duceau la biserică și aveau în iatac o icoană cu o candelă, și dacă întâlneau pe popă îĭ sărutau mâna în mijlocul drumului și nu le era rușine, cu boierĭ ceiia te mai puteai înțelege câteodată pe cuvânt. Să se ducă la judecător, asta era rușine pentru un boier vechiu...

Nisim

...Și mă întreb și eu: ce se mai învață atâta și la ce folos?

Manasse

Folos, Nisim? Din toate folos? Pentru folos sunt afacerile. Să ĭ dee Dumnezeu noroc luĭ Lazăr și o să câștige și el. «Învățătura nu e un hârleț pentru săpat» aŭ zis înțelepții noștri. Știi, Nisim — dar de unde s'o știĭ tu? — Tu n'aĭ învățat nicĭ carte ovreiască, nicĭ cealaltă. Lasă-l pe băiat, tu n'aĭ dreptul să vorbești, nu pricepĭ. Învățătura cea mai dulce e aceea care nu aduce folos...

Acum un punct de întrebare: După ce Lea fuge la Frunză acasă, ce caută acest om sfânt (nu-ĭ mai zicem filosof) cu o armă rușinoasă — baniĭ, ca să cerce tăria de caracter a amantuluĭ.

Frunză iubește sincer pe Lea; zâmbește cu dispreț în fața celor 100.000 leĭ cu care se încearcă a fi conrupt, și atunci Manasse distrus moralicește, se stinge. Dacă lovitura primită la finele actuluĭ al treilea, când i se spune că Lea a fugit, lovitură întărită și de forța împrejurărilor, dată fiind solemnitatea momentului, nu-l doboară pe Manasse, cum poate să-l doboare o lovitură incomparabil mai mică, aceea de la finele actuluĭ IV, când Lea îĭ dă refuzul categoric de a se întoarce la părinți și aceștia învoesc căsătoria neîngăduită de tradiție? E drept că în actul IV, Manasse are un rol liric foarte pronunțat, însă neverosimil, fals cu totul. Moartea luĭ Manasse trebuia să se întâmple în actul al III. Tot actul final face impresia că ar fi adăugat cu intentia de a se lungi piesa. Rolul omuluĭ sfânt, al bătrânuluĭ patriarh, devine afectat, nenatural, ilogic, compromis.

Pentru a încheia, pe lângă menționarea câtorva scene rele, să facem o mică privire asupra caracterelor. Mai trebue ținut în vedere și faptul că unele monoloage sunt prea încărcate.

Scena în care Frunză cere pe Lea în căsătorie e de-o naivitate ridiculă. Șor nu mai are ce căuta în actul al IV, un act de pur lirism, serios și solemn. Roza — studentă în medicină — e un personagiŭ pendinte de Șor. Dacă Șor n'ar scoate-o în evidență prin câteva zeflemele, saŭ mai bine zis proverbe la adresa medicinii, ar rămânea în umbră. Ar fi fost mai bine să nu apară pe scenă de loc. Foarte bine s'a făcut la teatru că s'aŭ redus multe, schimbându-se în unele locurĭ chiar structura pieseĭ. Șor e un personagiŭ epizodic; el duce piesa de la început și până la *sfârșit*, asigurându-ĭ succesul — cam dubios.

Câteva reflecțiĭ: Ce importanță are pentru noĭ lucrarea d-luĭ Roman?

Nicĭ una alta, decât aceea, că sub o formă foarte semnificativă jignește prestigiul nostru ca popor. Soluția pe care-o dă problemeĭ destul de îndrăzneț pusă, nu ne poate bucura. Valoarea pieseĭ e fală; toatsă înlănțuirea acțiuniĭ se alcătuește din proverbe evreești, orĭ în uz la eĭ. Limba e cea românească vorbită de evreĭ, și așa se explică de ce nicĭ fragmentele lirice din actul ultim, nu impresionează. Tipurile sunt

evreeşti, multe antipatice şi în viaţa de toate zilele şi pe scenă, la care se mai adaugă şi părţile slabe în sine ale pieseĭ. Tot aşa cum te-ar interesa faptul de a asista la manifestaţiile vieţiĭ evreeşti, luând parte la intimităţile lor casnice şi familiare, tot aşa te interesează şi drama Manasse, cu simpla deosebire că drama mai loveşte indirect în simţul nostru românesc. Piesa, dacă nu e evreiască, apoĭ nici românească nu-ĭ.

In alte ţări, nu mai departe, dar la vecinii noştri, o astfel de piesă ar fi fost primită cu protestări generale şi îndestul de îndreptăţite ; la noi, ea a făcut serie pe scena mareluĭ teatru românesc, a salvat bugetul de deficit. Dacă pentru literatura noastră, ea n'are nici o valoare şi nu constribue cu nimic la îmbogăţirea eĭ, fiind o piesă evreiască scrisă în româneşte, apoĭ pentru istoria teatruluĭ nostru constitue un moment ruşinos.

30 de anĭ, memoriile doamneĭ Aristitza Romanescu, aduc un prisos de lucruri noĭ, de fapte neştiute. D-sa îşĭ povesteşte viaţa de teatru, cu peripeţiile eĭ, oprindu-se adeseaorĭ cu un cumpătat spirit critic, asupra fazelor caracteristice, orĭ asupra influenţiĭ împrejurărilor.

Citind volumul, cunoşti pe deplin întru cât d-sa şi-a îndeplinit chemarea pentru teatru, evoluţia talentuluĭ său dramatic, cunoşti mai bine zis viaţa teatruluĭ nostru, — căcĭ, dacă nu în persoana d-neĭ Romanescu se poate urmări viaţa teatruluĭ în aceştĭ 30 de anĭ, cunoaşterea mulţumitoare a fazelor şi a punctelor culminante pe care le-a atins teatrul românesc în evoluţia sa, numaĭ prin cunoaşterea persoaneĭ d-neĭ Romanescu îşĭ capătă adevărata lor fire.

Şi ce sunt memoriile de care ne ocupăm, decât însăşĭ istoria teatruluĭ nostru scrisă de o specialistă din punctul eĭ de vedere şi în jurul persoaneĭ sale .Insă sinceritatea cerută unuĭ povestitor al vremurilor trăite, are în totdeauna o margine.

Parţialitatea orĭ jena aduc multă scădere sincerităţiĭ trebuitoare pentru a scrie asemenea istorie; şi în volumul numit, vom găsi maĭ puţină jenă decât parţialitate. După mine aicĭ stă unul din puţinele cusururĭ ale lucrăriĭ.

Prea multe chestiĭ de *intrigă de culise*, prea multe nemulţumirĭ, şi prea cu patimă spuse cititorilor, — ca şi cum fără acestea, gloria mareĭ actriţe n'ar fi deplină. Din potrivă, ele întunecă mult din lumina erouluĭ, care în vreme de 30 de anĭ a fost povăţuit numaĭ de o idee. Părerea mea este că atuncĭ când *cineva* îşĭ scrie memoriile — şi maĭ ales când acel *cineva* a fost un eroŭ, — nu trebue să iee în seamă, nu poate lua în seamă micile mizeriĭ, prea josnice, prea pământeştĭ. Memoriile aŭ darul de a aduce curată înţelegerea împrejurărilor care aŭ complinit orĭ aŭ hotărât o anumită manifestare, făcându-ne să pricepem nu atât *omul*, cât opera luĭ. D-na Romanescu pare maĭ puţin entusiasmată de opera sa, decât pătimaşă pentru lucrurile micĭ de ordin inferior moral, de micile mizeriĭ ce i s'aŭ făcut, — cu prisosinţă credem.

Valoarea lucrăriĭ tipărite nu e numaĭ istorică, ci şi literară pură. Dacă istoricul găseşte documente preţioase, fără care nu s'ar putea scrie o dreaptă istorie a teatruluĭ nostru, dacă găseşte indiciĭ şi note explicatoare pentru precizarea multora din datele biografice şi bibliografice ale istorieĭ literaturiĭ noastre, — cititorul de gust găseşte şi el oarecare interes pentru lucrarea d-neĭ Romanescu, găseşte frumuseţi literare netăgăduite ; autoarea stăpâneşte minunat talentul povestiriĭ prin slove, ca şi acel al povestiriĭ prin graiŭ.

Ar fi bine ca şi ceilalţĭ actorĭ, care aŭ însemnat ceva în istoria teàtruluĭ nostru şi în istoria noastră culturală, să imiteze pe D-na Romanescu, publicându-şĭ memoriile, saŭ notele prinse asupra diferitelor personalităţĭ orĭ împrejurărĭ interesante, şi vor aduce de sigur un folos netăgăduit.

Corneliu Moldovanu

TEATRUL NAŢIONAL

Odată cu schimbarea regimuluĭ s'a numit şi un noŭ director al Teatruluĭ Naţional. In principiŭ, obiceiul, ce tinde a se consfinţi, ca fiecare ministru de instrucţiune publică să vie cu directorul său de Teatru, numaĭ prielnic nu este ; căcĭ se poate întâmpla ca persoana însărcinată cu conducerea uneia dintre cele maĭ importante instituţiunĭ să n'aibă nicĭ vreme a se orienta în deajuns, necum a'şĭ aduce la împlinire gândurile şi intenţiunile. Apoĭ, îndată ce se dă un caracter politic şi postuluĭ de direc-

tor de teatru, e fatal ca el să fie atribuit după consideraţiuni străine de bunul mers al instituţiuniĭ însăşĭ. Ar fi vreme ca aci cel puţin să nu aibă nicĭ o înrâurire fluctuaţiunile politice. Astădată însă, schimbarea îndeplinită de D. M. Vlădescu nu numaĭ că e bine venită, dar să şi impunea. D. A. Davila, noul director, a fost salutat de toată lumea cu deosebită simpatie şi a redeşteptat temeinice speranţe. E de netăgăduit că fericituluĭ autor al luĭ *Vlaicu-Vodă* nu-ĭ lipseşte nicĭ cultura aleasă, nicĭ bunul gust, nicĭ energia, adică nicĭ una din calităţile esenţiale ce se cer unuĭ director de Teatru. Dar nu trebue să ne ascundem — şi credem că nicĭ d-sa nu-şĭ ascunde — că va avea mult de făcut pentru a-şĭ îndeplini în chip într'adevăr mulţămitor misiunea reparatoare. Va avea de îndreptat deprinderĭ rele învechite, de stabilit o disciplină maĭ severă, de ţinut maĭ cu seamă cumpănă dreaptă între năzuinţele tuturor. Va trebui să înfrâne icĭ-colea egoizmul artistic, cel maĭ cumplit dintre egoizme, şi să se ferească de influenţele ce vor căuta a i se impune. Va avea de pus orânduială în repertorul chaotic al Teatruluĭ Naţional, care a fost alcătuit fără discernământ, şi de dat o atenţiune specială montărilĭ pieselor atât de neglijată, figuraţiunĭ maĭ totdeauna ridiculă. Publicul devine din ce în ce maĭ exigent şi refuză de a complecta prin închipuire lipsurile de pe scenă ; cunoştinţele luĭ nu-l maĭ lasă a suferi confuziunea secolelor şi a regiunilor globuluĭ. D. Davila a şi schiţat un program, la care subscriem bucuros şi în care a atins maĭ toate aceste puncte. Sperăm că nu-l va da uitărĭĭ cum se face adesea cu programele şi că odată cu d-sa a venit nu numaĭ un director noŭ, dar şi o *direcţiune nouă*. Imprejurările'ĭ sunt favorabile şi nicĭ un concurs nu-ĭ va lipsi. Din partea noastră ĭĭ dorim izbândă deplină.

* * *

Papa Lebonard. Printre reprezentaţiunile luĭ *Manasse* — a căruĭ frumoasă serie dovedeşte cât ar prospera Teatrul nostru Naţional dacă burghezia semi-românizată n'ar sta departe de dânsul — s'a jucat, de treĭ orĭ până acum, *Papa Lebonnard*. Nu zicem s'a reluat, fiindcă unica reprezentaţiune de an, dată în pripă şi în afară de stagiune, nu contează.

Se cunosc în deobşte peripeţiile prin care a trecut comedia luĭ Jean Aicard, maĭ mult poet decât dramaturg. Jucată la Teatrul Antoine şi apoĭ la Comedia Franceză de artiştĭ de frunte, a fost totuşĭ primită cu răceală. Novelli, sedus de tipul blajinuluĭ Lebonnard, atât de potrivit însuşirilor sale, a prelucrat piesa punând-o în proză, cu acea libertate care la adoptatorĭĭ italienĭ merge uneorĭ — când e vorba de capo-d'opere consacrate — până la sacrilegiŭ. In schimb i-a dat o faimă universală, căcĭ a făcut din bătrânul ceasornicar poate cea maĭ bună creaţiune a sa, o creaţiune desăvârşită. Autorul, uimit şi încântat, a admis toate modificările mareluĭ artist italian ; şi astfel am avut şi noĭ un *Papa Lebonnard* în proză, mult maĭ puţin declamator şi maĭ omenesc decât cel dintâĭ.

Dar nicĭ sub noua sa formă comedia saŭ, maĭ bine zis, onesta melodramă a luĭ Aicard, n'a avut, la reluarea eĭ, mare succes la Paris, deşi nu-ĭ maĭ rea decât multe altele. Socotim că defectul eĭ principal e că pune în discuţiune o temă învechită, prea mult tratată, tocmaĭ de la Diderot şi până la Alex. Dumas fiul : situaţiunea în societate a fiilor naturalĭ. Negreşit că azĭ, într'o epocă de triumf al democratizmuluĭ, de slăbire a religiuniĭ şi a legăturilor de familie, odraslele amoruluĭ nelegitim nu maĭ sunt nicăerĭ oropsite ca altădată. Astăzĭ, dimpotrivă, avem parcă prea multă indulgenţă pentru tot felul de păcate săvârşite în contra aşa ziselor prejudecăţĭ şi vreme ar fi să se arate — propun aceasta amatorilor de teze izbitoare — răul produs în societate de toleranţa ce ea acordă la asemenea păcate, de prea marea elasticitate a conştiinţiĭ omuluĭ modern. Un al doilea defect al pieseĭ este însuşĭ caracterul protagonistuluĭ. Lebonard, adevărată închipuire de poet sentimental — e atât de bun, iartă atât de multe, că devine iritant. La teatru ne farmecă şi ni se impun caracterele puternice, statornice, care urmăresc cu voinţă ţeluri bine definite. Şi, un om stăpânit de femeea luĭ, călcat în picioare de fiul săŭ, de toată lumea, care boceşte prea des, nu ne poate insufla simpatie, ci milă dispreţuitoare. Nu putem primi bucuroşĭ nicĭ faptul că aflând de necredinţa nevesteĭ luĭ, aflând că copilul pe care îl socotea al săŭ este în realitate al altuia, a tăcut ca să nu dea loc la ceartă şi la scandal. Asemenea bunătate merită, ni se pare, un alt nume Dar, chiar aşa cum este, piesa bine scrisă, nu oboseşte atenţiunea şi are scene de efect. Astfel scena în care Lebonnard, văzând ameninţată fericirea Jeaneĭ sale, la a căreĭ căsătorie cu Dr. Andrè, copil din florĭ, se opun d-na Le-

bonnard și presupusul său fiu Robert, își ese în sfârșit din răbdare și se revoltă. Astfel scena în care Lebonnard, îndârjit peste măsură de semeția lui Robert, îi strigă la rândul său: «bastardule!». La asemenea lucruri nici un public nu poate rezista. La noi era evident că această dramă-comedie va avea și mai puțin succes decât în Franța. Totuși nu ne așteptam la săli atât de goale. Se vede că nu e chip să se joace la Teatrul Național în toate serile și e mare păcat. Numai așa s'ar putea întrebuința toate elementele de care el dispune, și s'ar da prilej tuturor să se formeze și să progreseze.

Interpretarea lui *Papa Lebonnard* merită laude în întregul ei. Rolurile se știu cum trebue și ansamblul e desăvârșit. Seria lui *Manasse* îngăduise să se facă destule repetiții!

D. Nottara în Lebonnard avea de luptat cu două greutăți: amintirea lui Novelli și chipul de a juca cu care s'a obicinuit de atâția ani, așa încât i-a devenit o a doua natură. D-sa n'a avut, ca artist, o fire exuberantă, nici nu era făcut pentru ceeace se numește *le jeu en dehors*. Totuși, atras de școala franceză, a căutat a-și apropria avânturile unui Mounet-Sully și *panasul* unui Coquelin.

In prea îndurătorul ceasornicar se cereau tocmai calități opuse și pe care le posedă într'un așa mare grad Novelli: putere de concentrațiune, simplicitate, natural desăvârșit. Era de temut că d. Nottara nu va putea birui aceste greutăți și a-și însuși măcar în parte maniera școalei italiane. Insă, deși se simte în jocul său puțină sforțare și unele lucruri prea voite, a reușit a ne înfățișa un Lebonnard înrudit cu acela pe care l-am admirat cu toții. Aceasta pune în evidență iarăși facultatea extraordinară de asimilare pe care o posedă acest excelent artist și care i-a fost întru câtva chiar fatală, căci l-a ademenit să adopte multe de la alții, și bune și rele. E, de altfel, o calitate-defect specific românească.

D-ra Voiculescu s'a manifestat de la început ca una din speranțele Teatrului Național și n-a adormit pe laurii câștigați. D-sa dovedește pe fiecare zi că iubește arta căreia s'a devotat și o înțelege. E un temperament, e un talent incontestabil. Ne-a arătat în Jeana Lebonnard, ca și în Lea din Manasse, că posedă nota duioasă pe care unii i-o cam tăgăduiau. Nu mai puțină bună impresiune a făcut d. Anton Bulandra în doctorul Andrè. Frumoasa d-sale voce, caldă și pătrunsă de accente patetice, îl destină rolurilor de june-prim din marile drame romantice și din tragediile clasice. Deși obține meritate succese și în repertorul modern, locul nu-i este tocmai acolo; avântul său firesc îl duce mai sus. Parcă ar fi o pasere care ar bate din aripi ca să zboare și s'ar izbi de gratiile unei colivii. Sperăm că noua direcțiune va ști să se folosească mai mult de talentul său în genul pentru care e în deosebi menit.

D-na Levanda-Chrisenghy a fost o frumoasă și elegantă d-nă Lebonnard. A avut și pornirile de mândrie și de caracter îndărătnic ale acestei femei ambițioase. D-l Aurel Petrescu a ținut în mod satisfăcător rolul lui Robert; a exagerat însă, până la comic, în scena de ceartă cu tatăl său. D-l Achil, o utilitate neprețuită, a scos în relief neînsemnatul personaj al servitorului Martin. D-l Livescu (marchizul d'Estrèes) și d-ra Ciucurescu (Blanșa d'Estrées), corecți ca în totdeauna.

Traducerea de și în proză curentă, lasă prea mult de dorit. Textul francez e redat adesea cuvânt cu cuvânt, școlărește. Am auzit fraze ca acestea: *Este că suntem doi buni bătrâni* (C'est que nous sommes deus bons veillards); *Găsește de datoria lui* (Il tronve de son devior); *Iată. zău, aceste inimi molatice!* etc.

El. Rovin

Cărţi şi reviste străine

La societé française sous la troisième république, de Marius-Ary Leblond.

Cea din urmă lucrare a fraţilor Leblond aminteşte metoda şi invenţia bunilor cercetătorĭ de documente. Simţul istoric dovedit prin ultimul lor roman: *la Sirabande*, se menţine cu acelaş succes şi în critica literară şi socială a societăţiĭ franceze din vremea celeĭ de-al treilea republicĭ.

Admiratorĭ a luĭ Taine, aŭ adoptat metoda luĭ. In opera de care ne ocupăm, vom găsi admirabil zugrăvite şi studiate în evoluţia lor, toate tipurile caracteristice din epoca amintită, ofiţerul, financiarul, nobilul, anarhistul şi socialistul. Doreştĭ să cunoştĭ cum se prezintă într'o epocă oarecare un personaj general, de pildă nobilul, deschizĭ şi cercetezĭ toate scrierile, maĭ ales romanele, şi din părerile diferiţilor autori îţĭ construeştĭ tipul psihologic. Cam acesta e procedeul critic original pe care-l întrebuinţează autorul nostru în critica societăţiĭ de care ne ocupăm, şi de care critica istorico-socială ar trebui să ţie seamă, de oarece îĭ oferă multe avantaje şi uşurinţă de deducţiune.

Les Charmes, poem de m-me Catulle Mendès.

Intr'o largă grădină, printre florĭ şi copacĭ îmbătrâniţĭ, o tânără îşĭ petrece ceĭ dintâĭ anĭ aĭ vieţiĭ, sub supravegherea tatăluĭ eĭ; destul de mândră, micile supărărĭ n'o pot tulbura. Conştientă de propria sa splendoare, cântările poeţilor care se înalţă în preajma eĭ, o sfătuesc pentru glorie şi fericire amintindu-ĭ de bucuria clipelor când stăpânul şi alesul sufletuluĭ eĭ, va sosi pentru a-ĭ picura o sărutare Şi atunci ea se va da luĭ întreagă, aducându-ĭ ca dar iubiriĭ, toată comoara trecutuluĭ.

Mais tu m'as prise avec mes anciens amours,
Mon esprit a gardé le souvenir d'une aile
Et pour ce beau destin que tu m'aimes toujours
Mon âme enferme un peu de la mer éternelle
. . . . . .

Retrouve en mon baiser profond, o mon amant,
Ce gout d'azur, d'air libre et de vie exaltée,
L'extase sans objet, sa beauté, son tourment,
Tous les divers soucis dont j'étais enchantée.

Şi poemul se continuă cu versurĭ tot aşa de pasionate, pline de puterea unuĭ suflet care iubeşte, a unuĭ suflet frământat de femeĭ. Fiecare vers conţine frumuseţĭ şi în armoniĭ nouă.

Le Prisme, roman de Paul și Victor Marguerite.

E studiul psihologic al unuĭ tânăr din ziua de astăzĭ. Autoriĭ îșĭ recomandă opera destul de bine: «Nous avons essayé d'y mettre, avec l'antique egoïsme masculin, et cet aveugle amour des mères, qui est un des vices de notre éducation familiale, et ce culte avilissant de l'argent, qui est une des tares de notre mariage contemporain». Autoriĭ nu se mulțumesc a fi numaĭ romancieriĭ, ci apar și ca moraliștĭ și istoricĭ, denunțând mareluĭ public pericolele moravurilor contimporane, orĭ judecând oameniĭ marĭ care aŭ lucrat pentru destinele Franței. Darul povestiriĭ care e atât de intens la fraților Marguerite, face o citire plăcută din această operă plină de calități literare și scrisă într'un stil noŭ, plin de viață. Mult pitoresc, mult interes în descrieriĭ și analiză, adeseaorĭ lirism cumpătat — iată calitățĭ care vor asigura tinerilor scriitorĭ un succes de librărie cel puțin egal cu al operelor precedente.

* * *

Le passé vivant, roman de H. de Régnier, — este de sigur cel maĭ bun roman pe care l-a dat la lumină până în timpul de față H. de Régnier, poet distins.

Pe lângă calitățile de stil, puternice și fermecătoare, care aŭ făcut admirația celor dintâĭ opere în proză, se maĭ adaugă acum și meritele distinse ale uneĭ compozițiunĭ ireproșabile și ale uneĭ observațiunĭ pătrunzătoare. Fiind ajuns la maturitatea talentuluĭ săŭ apreciat, autorul volumelor *Double Maîtresse* și *Bon Plaisir*, descrie și face să trăiască prin forța spiritului săŭ creator, indivizĭ contimporanĭ, cu culoarea lor socială, fără a știrbi nimic din grația și amploarea stiluluĭ francez care a ilustrat nenumăraților scriitorĭ aĭ marilor veacurĭ. Romanul e plăcut, povestirea fiind liniștită, sentimentală, romantică. Originalitatea luĭ de Régnier ese bine în lumină din cartea de care ne-am ocupat. Trebue adăugat că eminentul scriitor se bucură de un intens succes de librărie, care e pe punctul de a depăși hotarele Franței.

Mercure de France. — 15 Ianuarie. Sub semnătura Tei-San, publică un articol foarte documentat, asupra isvoarelor de inspirație a japonezilor. Încă de prin secolul al XVIII, Portugezĭi și Olandezĭi aŭ procurat Europenilor cele dintâĭ mostre de artă japoneză, însă cu totul de valoare mediocră, de oarece serviaŭ ca articole de comerț, și consistaŭ maĭ ales în produsele arteĭ ceramice — faianțe și porțelanurĭ. Ceea ce e original — e procedeul de împodobire a vaselor, — căcĭ forma și technica de producere sunt pure imitațiunĭ chinezeștĭ.

Insă adevărata artă originală japoneză, pictura orĭ lucrările de cizelare și sculptură, a deșteptat foarte târziŭ curiozitatea noastră Primele cercetărĭ științifice le-aŭ făcut Burty și frații Goncourt, cercetărĭ foarte palide față de bogăția de originalitate și frumusețe ce se citește în ornamentațiile edificiilor din Tokio și Tosa. Spiritul de evlavie pentru trecut a păstrat neatinsă opera veacurilor trecute: scule, pânzeturĭ fine, cizelurĭ și sculpturĭ, toate sunt păstrate ca cea maĭ sfântă comoară, și — lucru curios — în muzeurile lor, ca de pildă în Yamato, nimic nu e expus priviriĭ cercetătorilor orĭ a simplilor curioșĭ. Foarte rar, în fața intimilor saŭ a specialiștilor, destoĭnicĭ de a le prețui, eĭ le arată cu o mândrie tăcută, cu venerația cea maĭ sacră pentru trecut.

Arta japoneză se face vrednică de studiat din toate punctele de vedere: social, științific și pur artistic. Ca orĭce manifestațiune artistică fiind productul diferitelor cauze și elemente, care o ajută la desvoltare, un studiŭ asupra arteĭ japoneze și asupra isvoarelor eĭ, nu trebue să neglijeze pentru fericita înțelegere, nimic din totalitatea circumstanțelor.

Etnografia contimporană ne arată în Japonezĭi actualĭ, rezultanta multor migrațiunĭ și invaziĭ succesive. Nicĭ un punct de asemănare, până la declararea originiĭ comune, nu există între Chinezĭ și Japonezĭ. Ceĭ dintâĭ sunt un popor constant, imobil în ideile sale destul de învechite, foarte refractar; cu totul opus, ceĭ din urmă sunt foarte flexibilĭ, și după cum spune L. de Rosny, «aptes à subir toutes les influences».

Examinând limba japoneză sub forma cea maĭ pură și anume idiomul zis Yamato-Kotoba, se vede că diferă cu totul de cel al Chinezilor purĭ, al Ainoșilor. Uniĭ etnografi văd în el, idiomul cel maĭ înrudit cu acel al raseĭ tatare.

Japonezĭi posedă în mare doză spiritul de observație. Admirația naturiĭ e împinsă până la cea maĭ superioară treaptă. Poezia nu face saŭ nu făcea exclusiv, decât să exprime sentimentul naturiĭ.

Sezoanele oferă cel mai bogat izvor de motive inspiratoare, picturii, sculpturii, cizelării și chiar arteĭ *laculuĭ* — artă proprie raseĭ lor.

Pe lângă darul observațiuniĭ, artistul japonez mai adaugă și o extremă facilitate emoțională El vede cu multă preciziune impresia momentuluĭ orĭ cât de fugitivă ar fi. O altă calitate a neamuluĭ japonez, e că eĭ aŭ știut să dogmatizeze totul, să tragă învățăminte din faptele cele mai neînsemnate în aparență. Se mai adaugă o dragoste nemăsurată pentru simbol. Artiștiĭ japonezĭ vor să evoace o idee prin un simplu gest numaĭ. Ideea argumentăriĭ, a unuĭ profet predicând cu mâna stângă către pământ și cu toate degetele unite prin arătător, iar cu dreapta ridicată către cer, invoacă în totdeauna pe Buda. O ramură de maslin invoacă în totdeauna nevinovăția, o pană în mână invoacă caritatea. Zeul Hotei (unul din ceĭ patru zeĭ aĭ fericiriĭ) e reprezentat în tetdeauna cu un sac de orez subțuoară. Mitologia și cosmogonia revin foarte des în arta japoneză.

Autorul articoluluĭ închee cu multe vorbe de admirație pentru această civilizație nouă și originală. Totul a contribuit pentru înflorirea arteĭ japoneze : caracter național, tradiție, religie ; iată decĭ unde trebuesc căutate izvoarele de insirație.

Jean Marnold studiază cu prilejul centenaruluĭ, opera luĭ Berlioz «C'est une curieuse figure. Entre les plus marquantes de l'époque, sa silhouette se détache violemment, comme isolée dans un geste de révolte ou de lassitude. Parmi la lignée des musiciens, grands ou autres, en remontant aux plus lointains ancêtres, il apparaît à peu près unique de son espèce».

Secolul al XIX a fost în adevăratul sens al cuvântuluĭ, secolul armonieĭ. In opoziție cu sensibilitatea clasică, a botezat această simțire nervoasă care se întrevede în muzica nouă, o sensibilitate romantică. Berlioz este un exemplu din cele mai curioase a școliĭ romantice în muzică.

Revue bleue, 21 Ianuarie.

A. Bossert publică o privire asupra uneĭ chestiunĭ filosofice propuse de Nietzsche și anume : *L'idée du «retour éternel»*. Critica filosofică a format în primul rând miezul ocupațiunilor cugetăriĭ mareluĭ filosof german. Dar e idealistă, materialistă, panteistă orĭ ateistă critica sa ?

Nicĭ un cugetător nu s'a folosit mai mult decât el de permisiunea dată filosofilor, de a se putea contrazice ; critica sa e când idealistă, când materialistă, e de toate felurile. N'aĭ putea spune preciz dacă Nietzsche e mai mult filosof decât moralist, și mai mult moralist decât poet. Nu poate fi clasat cu totul într'un cadru oarecare — și acest fapt se interpretează ca una din probele originalității luĭ.

Nietzsche s'a comportat față de o influență străină — reacționând în totdeauna. Mare parte din ideile luĭ i-aŭ fost sugerate prin contrast. Doi maiștri aĭ cugetăriĭ sale, aŭ fost recunoscuțĭ de Nietzsche : Schopenhauer și Wagner. De la dânșiĭ a învățat Nietzche a se cunoaște pe el, căcĭ — el crede — ceeace e superior într'o filosofie, e filosoful însăși, adică un geniu superior. Metoda filosofică se alcătuește de ordinar din două procedee, care se complectează unul pe altul, și anume: observația și raționamentul. Observația la Nietzsche e rapidă și sumară ; raționamentul său e scurt și tranșant ; concluziunile sale nu sufăr replică. Trăind în singurătatea cugetăriĭ sale personale, el scoate totul din el însuși. Istoria oamenilor marĭ e singura care se face vrednică de a fi transmisă secolilor viitorĭ, spre a servi omeniriĭ ca exemplu. Batjocorind degenerarea oamenilor vremiĭ de astăzĭ, își caută mângâerea în tipul *supra-om*.

Vorbind despre «retour eternel», Nietzsche se exprimă : «Măsura forței totale e hotărâtă ; această măsură n'are nimic infinit — să ne ferim de a-ĭ da această extensiune nemăsurată. Urmează de aicĭ că numărul situațiilor, schimbărilor, combinațiilor și dezvoltărilor acesteĭ forțe, a fost neînchipuit de mare și aproape «incomensurabil» ; dar nu e mai puțin determinat, nu e infinit. E adevărat că timpul, în care *totul* își exercitează forța sa, e infinit, adică forța e vecĭnic egală și vecĭnic activă. Până acum, o infinitate deja s'a scurs, ceeace înseamnă neapărat ca toate dezvoltările posibile să fi avut deja loc. Trebue prim urmare ca dezvoltarea actuală să fie o repetiție tot așa cum a fost și aceea din care s'a născut și aceea care se va naște, și tot așa mai departe în trecut și în viitor.

Totul a existat deja de un număr incalculabil de dățĭ... etc.

In numărul de la 28 Ianuarie, Jane Michaux, semnează «*Impressions d'hivers*

au Norrland», iar Du Dezert continuă studiul său asupra Clericalismului în Spania. Ernest Charles studiază frumosul poem al lui Jose-Maria Cantilo: *Jardins de France*. descriind în versuri armonioase tablouri care dezmiardă simțurile și încântă sufletul.

Ah! mettre tout l'avril dans un baiser, pouvoir
Dans une même offrande unir mon âme aux choses,
Te serrer dans mes bras tremblante et sans savoir,
Si ton plaisir vient de mes lèvres ou des roses.

La Revue. — 15 Ianuarie. Manuel Ugarte semnează un articol de psichologie socială: *L'âme espagnole*.

Extragem câteva fragmente caracteristice: «En Espagne on ne réclame rien, on ne souhaite rien, mais on attend tout. C'est un reste de mysticisme, la survivance du vieux dicton: Si Dieu le veut. Quand le luxe de louage d'un enterrement passe par les chemins boueux devant l'image de saint Millan de la Cagoule, beaucoup de gens conservent l'espoir de voir ressusciter le mort, — tant est grande la confiance générale dans les forces inconnues».

«Le voyageur qui arrive en Espagne, croit vivre dans un pays chimérique. Rien n'y est plus logique que l'absurde. Les fanatiques qui passent la moitié du jour agenouillés dans les églises, clament dès qu'ils souffrent une contrariété, les pires injures contre la vierge et le saint de leur dévotion».

«L'Espagnol vit sons la terreur de deux choses: la contrabande et la pièce de cinq francs fausse».

«L'Espagnol est poli, courtois, aimable, docile, droit et sincère; mais cela ne suffit pas pour assurer l'avenir d'une nation...

La décadence de l'Espagne n'est pas le résultat de ses défaites historiques. Elle est due à l'âme nationale, veule, lasse, paresseuse, inconsciente et romantique».

Foarte interesant e articolul: *La Fin des écoles littéraires*, datorit lui Georges Pellissier, prin care dovedește cât de nedibace sunt stăruințele multor critici, când clasifică scriitorii după școli literare.

Edouard Schuré se ocupă de poetul Saint-Georges Bouhèlier, declarându-l: *un poète de la sentimentalité nouvelle*. Din noua lucrare tipărită de curând de către numitul poet, și anume: *Les Passions de l'Amour*, se ridică o voință puternică de a glorifica viața în toate manifestațiile și nuanțele ei. Sub diferitele aspecte se zărește acelaș gând și aceeași dorință. Influența pe care a exercitat-o opera valorosului poet asupra contimporanilor nu poate fi de cât bine-cuvântată, avându-se în vedere filosofia ce propovăduește.

Renalssance latine. — 15 Ianuarie. Subt titlul: *Idearium Espagnol*, Angel Ganivet încearcă și el o psichologie a poporului spaniol și expune vederile sale asupra rolului pe care e menit să-l joace în lume. După el *individualismul* este singura trăsătură esențială a caracterului spaniol, care se manifestează, în morală prin stoicismul castelan, în religie prin misticism, în războiu, prin sistemul *guerrilas*, în societate printr'o concepție nejuridică a justiției, în artă, prin lipsa oricărei școale. Revista publică mai multe extracte din numita operă. Directorul revistei, compatriotul nostru, d-l Constantin de Brâncovan, se ocupă sub titlul de: *Quatre anées de régime libéral en Roumanie*, de evoluția ultimii legislaturi liberale de la noi, laudă politica d-lui D Sturdza, politica economiilor, găsindu-i un singur cusur, acela de a fi aplicat această politică prudentă și înțeleaptă și la armată. Neglijarea armatei, iată singura greșeală în adevăr mare a acestui om politic.

L'Occident. — Ianuarie. Pierre Valbranche scrie un articol interesant: *De l'organisation du travail chez nos artists du moiyen age*. Autorul se întreabă de la început, ce pretindem că admirăm în catedralele, sculpturile, miniaturile și picturile anterioare renașteriĭ, dacă nu scăparea plină de măreție a robustului geniu occidental, sprijinit și călăuzit de o tradiție puternică, de sufletul incult și barbar al strămoșilor. Căci cine își dă osteneala de a privi și a medita asupra acestor opere, atât de simple și maestoase în măreția și grația lor, se convinge că nu pot fi productul decât al unor

inteligențe sănătoase, stăpâne pe ele înseși disciplinate de o civilizație în armonie cu cele mai profunde tendințe ale rasei noastre. Studiul imparțial al faptelor întărește aceasta primă impresiune și probează până la evidență, că în decursul nici unei epoci, artiștii n'au fost organizați prin muncă cu atâta înțelepciune prevăzătoare, ca în evul de mijloc. Istoria ne oferă argumentele pentru susținerea acestei teze.

Cu totul alta e viața artiștilor din societatea contimporană. Multă instrucțiune practică și profesională, mult învățământ teoretic, cu totul steril. O singură sforțare călăuzește tânărul nostru artist, anume aceea de a fi original, și de a-și căuta calea fără a recurge la nimeni. Strămoșii artiști — ceĭ din evul mediŭ — înțelegeau cu mult mai bine necesitățile vieții, și știau să se organizeze după trebuințele lor. Fără a-i imita orbește, să ne inspirăm deci din înțelepciunea lor, care nu era făcută numai din rațiune, ci și din instinct, experiență și simț practic.

La Revue de l'art, Ianuarie. André Girodie continuă studiul său asupra Muzeurilor din Alsația. In muzeul din Colmar de care se ocupă în acest număr, se găsesc mai multe pânze datorite lui Martin Schongauer. Pânza: *Passion* e considerată de unii ca o capodoperă din tinerețe, iar de către alții ca un lucru de atelier făcut sub ochii maistrului. Se mai adaugă: *Saint Jean Baptiste et Saint Georges tuant le dragon*, și o *Pietà* a aceluiași artist poate, și cu siguranță, dacă el e autorul, e o copie după vreun model primitiv alsacian de prin secolul al XV. Merită a fi amintită pânza; *La vierge au buisson de roses*, de acelaș pictor, care face cea mai mândră podoabă a Bisericei S-t. Martin

Revista mai are și un portret a lui Janssen, datorit cunoscutului pictor Achille Jacquet. Marcel Nicolle trece în revistă: *les récentes acquisitions du musée du Louvre.* Printre aceste noi achiziții, cităm: *L'Enlèvement de Rebecca*, datorit lui E. Delacroix; *Le Singe Peintre* a lui Descamps; *La Route d'Arras* a lui Corot.

Prosper Dorbec continuă studiul său asupra pictorului P. H. Drouais și se exprimă astfel: «*Drouais* était avant tout, aux yeux de ses contemporains, le peintre des grâces ingénues de l'enfance!» Multă vreme societatea înaltă n'a cerut pictorului decât portrete de copii. Mai târziu, în 1764 când isprăvi portretul d-nei de Pompadour, elogiile fură unanime. *Portrait de femme* a lui Drouais e de sigur capodopera cea mai prețioasă lăsată moștenire nemuririi talentului său.

Nuova Antologia. — Ianuarie, începe a publica romanul cel mai recent a d-nei Grazia Deledda: *Nostalgie.* Renumele de care se bucură valoroasa scriitoare, renume care a trecut nu de multă vreme hotarele țării sale, — se mărește simțitor prin noul roman. Guido Biagi consacrează mai multe pagini pentru glorificarea poetului *Eugenio Cecconi.* Emanuele Gianturco, publică un articol de politică economică și anume relațiunile dintre Congo și Englitera după convenția internațională din Berlin.

Emporium. — Ianuarie. Marcel Montandon se ocupă într'un studiu foarte dezvoltat de opera lui Nicolaĭ Grigorescu, ilustrând articolul cu numeroase clișee îndestul de reușite, ca: *O fată de la țară, In Bretania, Țiganca, Peisagiu, Boi la muncă, Studiu, Flori, și Convoiu de prizonieri.* (*Convoglio di prigionieri-guerra* **russo-turca del** *1877—78* Tot nu știu încă străinii că și noi am luat parte la războiu, și de nu mai mult, dar cel puțin egal cu Rușii...

După ce face biografia minuțioasă a *celei mai curate glorii românești*, trece la studiul personalității mareluĭ pictor, statornicindu-i locul de frunte ce i se cuvine în istoria artelor frumoase a lumii întregi. Jean de Gourmont sub rubrica: *Letterati Contemporanei* se ocupă de poetul francez Fr. Jammes. Citez câteva versuri din cele citate de revistă:

Et toi que j'ai quittée, tu ne m'auras pas vu,
Tu ne m'auras pas vu ici, songeant à toi
Et trainant mon ennui aussi grand que les bois.....
Et d'ailleurs toi non plus, tu ne comprendrais pas,
Car je suis loin de toi et toi de moi...

D. Spineanu

NICOLAE IONESCU

nr. 2

NICOLAE IONESCU

1820—1905

Fost profesor la Universitatea din Iași, fost membru al Academiei române, fost om politic, Nicolae Ionescu nu lasă o amintire mai adâncă decât în cea din urmă din aceste trei activități ale vieții sale, și anume ca orator al tribunei parlamentare.

Ca profesor de Istoria Românilor s'ar putea zice că numele său n'a trecut dincolo de ușile claselor în care a profesat.

Incercările sale istorice, puține la număr, ca : *Discursuri asupra epocei lui Mateiu Basarab și Vasile Lupu și Despre Impărăția Româno-Bulgară*, n'aŭ putut nici ele străbate în public și nici rămânea în literatura noastră istorică.

Ca academician, de asemeni, comunicările sale aŭ fost rare și fără prea mare însemnătate.

Singură viața sa politică a avut un răsunet mai îndelung și mai puternic ; dar și acolo chiar, nu ca om de stat în înțelesul adevărat al cuvântuluĭ, căcĭ năzuința aceasta a luĭ n-a avut destule mijloace spre a se susține.

Deși cariera sa politică începe, s'ar putea zice, de la 1848—când se întoarse ca student din Paris, spre a fi și el alăturĭ cu tineriĭ ce luaŭ parte în mișcările revoluționare de atuncĭ — și sfârșește abia maĭ aniĭ trecuți, adică durează maĭ bine de o jumătate de veac, ea n'a putut săvârși vr-un act maĭ de seamă și n'a dat dovada uneĭ personalități politice.

Faptul că într-un moment a fost ministru de externe (1876—77) în Cabinetul luĭ Brătianu, nu poate schimba părerea ce avem despre el, căcĭ rolul său a fost șters : dovadă că, fiind ministru, Brătianu a încheiat convenția cu Rusia pentru trecerea armateĭ rusești prin țară, fără ca Nicolae Ionescu să fi știut nimic.

Tot așa, cariera sa politică n'a dat semne de vr'o independență semnificativă în momentele când desidența liberală se răsvrătise contra luĭ Brătianu și când discursurile luĭ Nicolae Ionescu de la Ploești și de la Orfeŭ lăsară impresiĭ adâncĭ,—căcĭ atuncĭ maĭ tot partidul marcant părăsise pe Brătianu.

Ca orator politic însă, propriŭ zis, el a avut însușiri frumoase. Elocuțiunea sa era vehementă, colorată și îngrijită. A fost poate unicul dintre improvizatoriĭ noștri parlamentari, ale căruĭ discursuri, reproduse de stenograf, se puteaŭ citi fără să izbească gramatica și dicționarul.

Ca fond, discursurile sale erau în parte ecoul ideilor culese în treacăt din presa engleză, pe care aproape singur dintre oamenii noștri politici o citea, pe vremea aceea. In deobște, el păcătuia prin lipsa de cunoștințe mai întinse în ramurile care ajută știința politică.

Dar, prin firea talentului său de improvizator, el era totdeauna gata de a răspunde, și de a răspunde cu succes. Nimeni nu știa să mânuiască mai cu multă îndemânare decât dânsul ironia parlamentară, fină, acută, înțepătoare, și vai! de acela, care ar fi cutezat să-l întrerupă în mijlocul unui discurs.

Fraza sa era de o corectitudine aleasă, iar timbrul său, până la vârsta cea mai înaintată, avea o virilitate impunătoare și câte odată te încânta ca armonia unei harpe. Mânia sa avea ceva din mânia profeților. Cu toate acestea, nu te puteai aștepta de la dânsul la acele avânturi ale inimii, care înalța pe Kogălniceanu în sferele cele mai nobile, nici la acele figuri de imaginație și gândiri mișcătoare care transportă pe oratorul mare mai presus de propria lui emoțiune și ne face să fim, cel puțin pentru moment, totdeauna de părerea lui.

Ni s'a întâmplat să vedem pe Nicolae Ionescu în luptă cu Kogălniceanu, atunci ministru, un adversar pe care nu-l dobora nimeni pe timpul lui. Kogălniceanu, neastâmpărat prin temperamentul său, arunca de pe banca ministerială spre tribuna unde se întronase Nicolae Ionescu, niște ochi care scânteiau prin lentilele ochelarilor săi ca doi tăciuni de foc; se scula pe bancă și căuta să-l deconcerteze prin întreruperi și apropouri. Nicolae Ionescu, însă, cu un surâs, care te făcea să-ți pierzi cumpătul și care totuși nu avea nimic insolent, îi asvârlea, în discursul său, câte una din acele săgeți, care, dacă nu intră adânc și nu face să țișnească sângele, dar se agață și sbârnie pe epidermă. Ministrul se svârcoli sub înfigerea cuvintelor lui, se sbătu din mâini, spumegă, în discursul lui, dar, pentru ziua aceea, căzu la pământ. Și era marele Kogălniceanu!

Astfel de amintiri, vor fi multe la cei ce au fost alături în cameră cu Nicolae Ionescu, și vor trăi cât vor trăi și dânșii. In ele, adică în frumusețea auzită a discursurilor sale, se rezumă întregul lui talent de orator. Citite, astăzi, în *Monitor* sau în colecția sa *Cuvântări parlamentare*, par fără interes. Scopul lor era acțiunea momentului, și pe aceasta au îndeplinit-o ele.

A. Costin

Scrisori către Simforoza

Să rump tăcerea, prin urmare, și să răspund scrisorii d-le cu prologul tainei ce presupui, pe drept, sufletului meŭ. E prea adevărat că și eu sufeream de acest lung apus epistolar, pentru care mă dojenești atât de dulce. Dar crede-mă că puterea unei prime scrisori și-a altora după ea, care să reîmpreune cele două maluri ale întreruptei noastre corespondențe, îmi lipsea cu atât mai mult cu cât însăți nu-mi dădeai nici un ajutor (nu-mi mai scriai nimic), și afară de aceasta, după cum veĭ înțelege mai departe, «podul ce voești să reclădesc» e vorba să biruiască un fluviŭ ! străin științei, ba chiar bănueleĭ d-tale.

Iți aducĭ aminte, din cea din urmă a noastră întrevedere, că între planurile pe care ți le numiam și ți le înfățișam ca povara mea de călătorie era și acela — să caut să studiez subiectul evangelic al Resurecțiunii, în profitul unei pânze cu largĭ dimensiunĭ. Sosit în acest oraș german, am început să lucrez cu toată râvna și cu toată stăruința, pe care dorul dupe pinacoteca și după mediul luĭ laborios le strânsese în mine de atâta vreme. Am petrecut zile întregĭ la picĭoarele câte unuĭ cap-d-operă și alte zile întregĭ în mansarda mea, trudindu-mă să scot, din praful muiat în uleĭ, viață și velură. Am agonisit vreo 30 de motive și-am creat mansardeĭ mele oarecare cinste și căutare în mica lume de artiștĭ în auroră în care mă găsesc...

Era firesc ca în fața atâtor subiecte inspirate din Scripturĭ, subiectul cu aceeași origină, la care mă gândiam din când în când, să ajungă să mă preocupe cu dinadins. Fantasma luĭ deveni precizăși se înfipse în raza ochilor meĭ, definitiv. «Rabboni !» fu numele viziunii ce pusese stăpânire cu încetul pe creeriĭ meĭ de pictor. Rabboni (mai corect Rabbuni, dar prefer pe o luĭ u) este exclamațiunea Marieĭ Magdalina, în dimineața Invieriĭ

In Evangelia luĭ Ioan, cap. XX, 11—16, se istorisește astfel : «Iar Maria sta plângând la mormânt afară, și pe când plângea se plecă să se uite în mormânt, și văzu doĭ îngerĭ, îmbrăcațĭ în alb, șezând—unul de către cap și unul de către picioare, unde zăcuse corpul luĭ Iisus. Femee, de ce plângĭ ? îĭ zic aceia. Le răspunde : pentru că mi-aŭ luat pe Domnul și nu ştiŭ unde l-aŭ pus. Zicând acestea se întoarse înapoĭ și vede pe Iisus stând în picioare, și nu știa că e Iisus. Femee, de ce plângĭ ? pe cine cauțĭ ? îĭ zice Iisus. Ea, gândind că este grădinarul, îĭ răspunde : Domnule, de l-aĭ luat tu, spune-mĭ unde l-aĭ pus și eŭ îl voiŭ ridica. Marie ! îĭ zice Iisus. Rabboni ! (adică, pe evreește, Invățătorule !) îĭ zice ea întorcându-se».

Am citit aceste 6 versuri de numeroase ori și am căutat să le pătrund până în cele mai mici detalii pe care le implică icoana lor. Am citit locurile paralele, Noul Testament, Biblia toată... și diferite cărți introductive, din popor în popor, după lumina în creștere a cunoștinții mele—o lumină neașteptată, care îmi răsăria întâia oară — și urmărind dorința să fiu cât mai bine informat și cât mai veritabil, în tabloul meu.

Versurile citate se par destul de clare și în oglinda lor poți să vezi cam următoarele: Maria stă la gura unei cripte, în poziținea de jale și de bocet a femeilor din Orient (și a femeilor noastre de la țară, când jelesc la cimitir) — cu vălul curs devale, cu părul desnodat. «Sta plângând la mormânt afară» pare că însemnează că groapa mortuară era scobită în pardoseala unei încăperi mai mari, scobită, la rândul ei, în coastele Golgotei. Căci «locul unde s'a crucificat Iisus era grădină, și în grădină un mormânt nou—săpat în piatră—în care nimeni, niciodată, nu fusese pus».

Să nu ne întrebăm și să nu punem la preț: dacă cele 3 spânzurători fuseseră ridicate chiar în acea grădină, saŭ afară, la poarta ei. E destul de verosimil că grădina coprindea o parte din coastele Golgotei și se învecina cu zidul Ierusalimului. Ne interesează mult mai mult: cum era mormântul. După confruntarea celor 4 rapoarte evangelice și cu informațiuni suplimentare, trebue să ne modificăm reprezintarea de mai sus în modul următor: Mormântul în care fu depus Crucificatul avea o prispă, ori poate o mică tindă fără ușă, și apoi o cameră catacombală propriu zisă, în care pătrundeai printr'o deschizătură scundă — aceasta cu ușă. Locul de repaos era scobit nu în pardoseală, ci într'un perete, la oarecare înălțime deasupra pardoselei, și probabil în peretele din fața ușei. Scobitura era în lungul peretelui și forma ei: ca o albie ori ca un jghiab.

Recitește acum fragmentul reprodus și desnoadă, nod cu nod, fibra lui: Maria sta plângând la mormânt afară. In jalea ei, de eri și de alaltăeri, crescută astăzi întreit peste cât era (nici trupul Lui să nu-l mai regăsiască!) ea se pleacă și privește încă odată în camera mormântului. Durerile extreme, în ceasul lor dintâi, resping evidența și cer verificarea ei. Dar iată că pe peretele din fața Mariei, la un capăt și la celălalt al firidei mortuare, aŭ crescut doi crini de miracol! doi îngeri în vestminte albe. Ochii Marieĭ văd, dar spiritul ei se târăște zdrobit, jos, în prăpastia desnădejdii. Intre ce-i arată ochii și înțelesul arătării e un gol ce se contractă progresiv. Femee, de ce plângi? aude Magdalina. Cu o forțare dureroasă, Maria reurcă pare că la suprafața realității și răspunde, cu ochi ce vor să rumpă perdeaua lor de lacrămi: Pentru că mi-aŭ luat pe Domnul și nu știŭ unde l-aŭ pus. Dar nu apucă să-și dea răspunsul și cele două drăgălașe apariții, deabia văzute bine o clipită, își ascund fețele în palme, vestmintele lor se înserează, genunchii lor se frâng! Maria îndrăznește să se întoarcă pe jumătate, dar fără să se scoale: Cine i-a surprins și spăimântat pe acești misterioși (și pare că atât de favorabili) cunoscători ai furtului? Un bărbat stă în picioare în dreptul Magdalinei: Femee, de ce plângi? pe cine cauți? Maria ezită... Dureros de dulce, plângător și privind în pământ, ea răspunde cu inima strânsă de durere și de bănuială (Nu cumva chiar acest grădinar o fi cel care a furat pe Invățătorul?..): Domnule, de l-ai luat tu, spune-mi unde l-ai pus și eŭ îl voiŭ ridica. Marie! răsună vocea mult iubită. Maria e în genunchi! și brațele ei sboară înainte: Rabboni!

Aceasta este clipa pe care voesc s-o congelez în tabloul meŭ. Caut printre diferitele schiţe în care am încercat să prind această clipă, dar nu găsesc nicĭ una care să mă mulţumească şi după care să ţĭ-o descriŭ. De aceea, îţĭ voĭŭ zugrăvi-o după... natura eĭ cea impalpabilă trăitoare în ochiĭ meĭ.

Pivește maĭ întâĭ pe Magdalina. In figura eĭ, lacrimile şi durerea sunt tăiate de o fericire superlativă. Un rest de umbră pe obrajĭ, două diamante animate în gene, o fugă de durere peste gura întredeschisă..., dar fulgerul certitudiniĭ pe fruntea liberată brusc din părul leonin, în ochiĭ care recunosc pe Invăţătorul adorat, în transportul şi încordarea braţelor întinse! — de sigur, o splendidă problemă de pictură: multiplă, lunecoasă, minţitoare, în stare să te chinuiască anĭ de zile şi să te satisfacă mediocru saŭ de loc. Această apariţiune de durere în stingere şi de surprindere topită în iradiantă bucurie răsare, în tabloul meŭ, celuĭ ce o priveşte, aproape faţă către faţă. Cu totul de profil şi deabĭa atingând pământul, Mântuitorul pluteşte în faţa Magdalineĭ, într-un vestmânt îndefinit, pare că de spumă. Lumina care îl înconjură în elipsă aĭ zice că e scutul auroreĭ, căcĭ într'adevăr, departe, pe ultimele planurĭ ale pânzeĭ şi pe crestele munţilor Moab, zoriĭ «primeĭ zile a săptămâniĭ» aŭ ridicat până la luceafăr sulițe de mărgean.

Suprema scenă are loc pe o terasă, din ale căreĭ marginĭ grădina Mormântuluĭ se prăvale, înclină repede către zidul cetăţiĭ. Chiparoşĭ şi terebinţĭ împrejmuesc terasa, descrescând de la stânga spre dreapta, adică plantând în preajma peşterei un mănuchiŭ viguros şi deşirându-se apoĭ devale, buchete-buchete. La dreapta — perspectiva Ierusalimuluĭ. Oraşul sacro-sânt înfige în răsărit o siluetă sumbră, încovăiată, colţuroasă, din care icĭ şi colea proeminează marile edificiĭ: Palatul luĭ Irod, circul luĭ: încheind în uriaşe cătarămĭ de bronz centuroanele-ĭ de granit, Cetatea Antonia imperioasă şi lapidară — şi însfârşit celebrul Templu: moşneag paralitic, pironit în scaun de privdoare şi purtând pe capu-ĭ alb ca neaua un diadem de aur. In fundul zărĭĭ, printre crestele de azurită ale Moabului: adâncătura Mărĭĭ-Moarte.

Acesta e tabloul meŭ — ceva să fie — Rabboni!»

*

Ştiĭ că sânt un cap în care totul trăeşte şi valorează: maĭ întâĭ subt raportul formeĭ şi-al coloarĭĭ. Ţĭ-am mărturisit adesea că filosofia (cu sitele eĭ logice, cu valţurile eĭ demonstrative şi cu toată curelăria-ĭ de subtilităţĭ şerpuitoare), îmĭ dă, vecĭnic, impresiunea unuĭ interior de fabrică, în care m'am sfiit şi mă sfiesc să intru. Darul meŭ e să capturez frumoasa formă vie, falduriĭ şi fiorĭĭ acesteĭ existenţe: în oglinzĭ înmărmurite; darul d-le: să te întrebĭ de unde aceste forme, reală orĭ nu această existenţă, şi de ce aceştĭ fiorĭ la suprafaţa eĭ. Zadarnic m-aĭ tot încredinţat, cu câteva ocaziunĭ şi pe temeiul câtorva răspunsurĭ la care m'aĭ constrâns, că aş putea şi eŭ să stabilesc catechismul vreunuĭ filosof.

«.... Sânt hughenot născut
Şi n'am să mor catolic!

Neputinţa mea ca să gândesc, chiar şi gândurile cele maĭ abstracte, altfel decât în cojocul imaginiĭ mĭ-a legat mie însumĭ despre mine, icoana unuĭ cioban cu totul nechemat la asemenea lucrurĭ boereştĭ. Imĭ simt ideile,

subt frunte, crescând atât de rămuroase și atât de încărcate cu noduri de imagini, încât, nicĭodată, gândesc eŭ, nu voĭŭ putea să scot din ele, riglă de geometru într'ale filosofieĭ orĭ cot de pânză metafizică. Departe de mine ca să-mĭ pară răŭ de această incapacitate ; căcĭ dacă ea însemnează o față a medalieĭ mele sufletești, cealaltă, drept despăgubire orĭ drept consecință e bătută cu efigia luĭ Apollo.

De ce cred necesar să-ți recapitulez acest paragraf familiar? Pentru un întreit motiv : 1) Ca să trag o brazdă cu putere de hotar, între, ce este al meŭ și ce nu este. In scrisorile mele de maĭ departe mă voĭŭ menține cu luare aminte pe ogorul propriŭ — al *faptuluĭ* bun de pus în cadră, al lucrului *văzut* și *vizibil* — iar data trebue să știĭ aceasta din capul loculuĭ. 2) Vreaŭ să te feresc de bănuiala că — maĭ știĭ ! de când sânt în Germania îmĭ va fi căzut drag vre un sistem filosofic și de acolo : o regretabilă confuziune în capul meŭ numaĭ de pictor. N'am uitat și nu voĭŭ uita niciodată, scumpă Hypatie a vremeĭ mele, ceeace îmĭ spuneaĭ uneorĭ, întristată, anume că, în filosofie, semi-filosofiĭ sânt o pricină permanentă de încurcătură și de certurĭ fără noimă. Te încredințez că voĭŭ simți totdeauna față cu d-ta o rușine salutară și că nu te voĭŭ indispune nicĭodată cu cine știe ce produse filosofice falsificate. Infine, 3) în această materie, când voĭŭ avea nevoe, nu-ți voiŭ aduce martoră, altă autoritate decât pe a d-tale. Probe, iată imediat.

Adesea, când amurgul îmbrăca în doliŭ sur atelierul meŭ de la Șosea. și când depuneam paleta, d-ta — cea sosită un moment maĭ înainte — îmĭ mărturiseaĭ subțirea decepțiune prin care, ca printr-un văl, priveaĭ peste cetatea înțelepciuniĭ omenești. Munca d-tale de peste zi, atâtea file puse la cântar, atâtea gânduri răscolite, te mulțumiaŭ mult maĭ puțin — decât pe mine, în aceeașĭ zi, umeriĭ, vadul saŭ chrysantemele, pe care le pictasem. Ca de pe vârful unuĭ deal, îmĭ arătaĭ devale, subt ochiĭ mințiĭ d-le, cutare orĭ cutare domă, cutare orĭ cutare creastă de templu filosofic, și făcându-mă să admir frumoasa luĭ înfățișare, arta care-l concepuse, planul care-l prezidase, îmĭ spuneaĭ, ca între patru ochĭ, defectul luĭ ascuns și incurabil, dintele de ruină zidit în temelie-ĭ. Câte nume celebre atâtea erorĭ inițiale, atâtea puncte de vedere cu valoare numaĭ personală, atâtea fragile ipoteze. Făcându-mĭ fără de rezervă așa destăinuirĭ, făceaĭ specialității d-le, pentru mine unul, un foarte răŭ serviciŭ. M-aĭ deprins să văd în orĭcare sistem speculativ, vechiŭ orĭ noŭ, 95 $^0/_0$ sgură și eroare și deabia ce maĭ rămâne : argint și adevăr, afară de aceasta, să leg noțiuniĭ de «sistem», iremediabil ! imaginea unuĭ laț care se strânge. Un «sistem» filosofic a ajuns să însemneze pentru mine : un streang pe gâtul Existenței. Mi se pare că prin definițiune ! un «sistem» nu poate să fie altceva decât un laț care tae orĭ sugrumă ceeace a împresurat. Deplor efectul lecțiilor d-tale asupra mea !

O convingere care-și făcea loc zi cu zi, în cugetul d-tale, acum pe urmă, era că pe domeniul speculațiuniĭ pure nu se poate semăna nimic, nu se poate recolta nimic. Rezultatele cercetăriĭ înnalt filosofice, ziceaĭ d-ta, sunt deadreptul negative și disolvante. Pe garanția unuĭ profund cugetător modern, mă asiguraĭ că platoul cel maĭ nalt al Cordilierilor Filosofieĭ, după cum l-aŭ judecat ochiĭ aceluĭ condor (poate singurul care a sburat până acolo) este sterp, pustiŭ și jalnic, ca nu știŭ ce tarâm de prin poveștĭ. Nicĭ o viață, nicĭ o frumusețe, nicĭ un adevăr de hrană sufletuluĭ nostru nu se pomenește la acea înălțime. Bizar impresionată de atât deșert și atâta secetă

care sunt partea și descoperirea unor explorări atât de eminente, erai adusă să gândești că poate geniul omenesc greșește direcțiunea orientării sale și caută prea departe ceeace parc ar trebui să se găsiască : mai aproape de noi, mai la îndămâna noastră. O lege adâncă voește ca elementele și bunurile neapărat trebuincioase vieții să fie risipite împrejurul nostru, pentru ca să le putem agonisi cu oarecare înlesnire. Aerul, lumina, apa, roadele pământului... sunt cu noi și lângă noi. Ce ar fi dacă lumina și aerul ar trebui căutate pe vârfurile munților, dacă izvoarele n-ar voi să se coboare până în văile noastre și dacă grâul ar crește numai printre crăpături de stâncă ! Acest suflet omenesc vrea și el: siguranță, adevăr. Să crească oare această pâine pe niște culmi atât de prăpăstioase și de neajunse ? Să gâlgâe această apă numai în pâlnia vulcanilor ?

Mi se pare că aceste comparațiuni rezumă nimerit una din convorbirile noastre de pe urmă, ori mai bine : una din acele conferințe la care te mulțumeai numai cu un ascultător, ca mine.

In contrast cu acel imperiu glacial—al înțelepciunii pure — îmi așezai imperiul înțelepciunii practice și al inimii noastre în genere, căruia incepuseï să-i întorci luare aminte și reflecțiune. Era și timp! Lecturile și fecunda d-tale meditare proprie te purtaseră atâta de departe, că, privind de acolo înapoi, lumea și tot ce e pe ea ți se părea ca un fum ce se târăște pe o țară incendiată de Barbari. Legile mari și mici care ne stăpânesc, ordinea subt al căreï cer primim binefacerile soareluï și transparențele de lună, însuși Centrul, către care simțim cum converg în taină spițele nepriceputeï roate a tot ce este și a tot ce suntem, ajunseseră să ți se pară : primele : problematice, a doua : iluzorie, acest din urmă : dislocat și risipit neantuluï.

Din această sinistră depărtare, bunul d-tale simț, te chiamă din ce mai mult la strămoșescul cămin al înțelepciunii practice. Te atinsese bănuiala că, deși subt cele mai riguroase garanții ale cugetării, calea de pe care reveniai la pas se putea să fie o stranie cale a rătăcirii. Erai în preziua presupunerii — aceasta e impresiunea cu care am plecat de lângă d-ta — că izvoarele certitudinii și ale adevăruluï s-ar putea să fie chiar în valea noastră, în pieptul vreuneï stâncï familiare, la îndemâna cerințelor și a seteï sufletelor noastre.

Certitudine și adevăr! Ceva pe care să-l putem coprinde și cu inteligența și cu simțirea, ceva care să ne subjuge prestigiuluï său numărat constatat, întemeiat pe fapte (până unde putem pricepe), taïnic, covârșitor, extraordinar (de aci înainte), ceva care să curgă răcoros, mângâetor și drag, în conca inimii, brobonând-o cu lacrimi și cu diamante, și care în acelaș timp, prin țevi de fier! să țâșniască în atriul vieții noastre, revărsându-ne fără scădere : pacea, temeïnicia și bravura ! — iată ce nu cunoaște, nu posedă, nu e în stare să ne dea înțelepciunea pură.

Simforoză, ideala mea prietenă, eŭ am găsit Certitudinea și Adevărul.

II

Simforoză, eŭ am găsit «Calea, Adevărul și Viața». Nu căuta în amintirea d-tale : care înțelept, din vechi ori nuoi, a putut să lege laolaltă aceste 3 ideï. Cel ce a zis : «Eŭ sânt Calea, Adevărul și Viața» nu a fost

un înțelept lumesc, iar această sentință a lui e pentru Filosofie un rebus de toți vecii. Ce însemnează Calea și Viața, vom vedea mai târziu. Ce însemnează Adevărul?

Fără nici o pregătire calculată și fără să mă tem de nuanța surprinderii d-tale, îți declar tihnit că acest adevăr este viul subiect al pânzei mele Rabboni: Christos a înviat, Christos e viu, Sânt convins (convingerea mea pe zi ce trece ajunge mai compactă) că subiectul la care lucrez astăzi a fost așa, s-a petrecut aevea. Magdalina nu s-a înșelat; cei 10 n-au visat; Toma și-a recunoscut, confuz și fericit, omenească-i eroare.

Să luăm lucrurile încet și de la capăt. Și prea bine că toată religiunea mea, până mai acum 2 ani, era religiunea îngustului artist. Credeam în frumusețe, o adoram în tot ce e frumos și-i serviam după puteri. In această stare sufletească, am ajuns la ideia tablouluĭ Rabboni. Neapărat că subiectul Invierei prețuia pentru mine, în vremea aceea, tot atâta cât, de pildă, *Liberarea Andromedei* ori *Hrăpirea Europei*. Ispitit de frumusețile geniului evangelic, mă adresam Evangeliei cum m-aș fi adresat Mitologiei eline. In treacăt, eram așa de simplu ca să cred că pânzele prețioase, de felul acesta, au putut și pot să fie zugrăvite de primul zugrav ateu și francmason.

Am deschis Evangelia și am citit; am căutat să pricep și să restabilesc. Dar înțelesul acestor lucruri pe care le studiam numai din punct de vedere estetic și extern, n-a putut să nu-mi vorbească. El și-a protestat drepturile lui, înaintea minții — vie și cercetătoare, în umbra ochilor. Cu mirare adâncă, am ajuns să înțeleg ignoranța mea și pe a tuturor celor de sentimentul meu. Uimit, am ajuns să-mi dau seama că eram victima unei vaste mistificări; uimit, am constatat că, toți cu toții, sântem membrii unui vast complot împotriva adevărului! Cineva care ar trăi numai în lumea noastră, ar respira numai ideile ei și n-ar asculta decât vocile ei cele aplaudate: ar rămânea, în vecinicie, mort pentru Cristos. Judecând după părerea generală, din timpul nostru, ai zice că credința în Christos nu se sprijinește decât pe rațiuni străbunice și pe taraci putrezi de veacuri. Auzindu-l pe cutare ori cutare favorit al opiniunii, vorbind despre religiunea creștină și despre întemeetorul ei, nu poți să gândești decât că zilele evangelice sânt o poveste, iar Iisus un Achille religios. Căci ceeace coprind Evangeliile, după frauduloasa convingere curentă, ar fi niște mituri morale, niște tradițiuni — vechi de le-a îmbrăcat mușchiul minunilor, niște povești despre o vreme transfigurată prin legendă.

Ce probă mai intimă și mai imediată: dacă noi în atâtea convorbiri, nu ne-am învrednicit măcar odată să facem un popas înnaintea lemnului divinelor dureri! Sânt în opacă neștiință despre părerile ori convingerile ce poți să ai asupra răscumpărătoruluĭ. Și sânt ispitit să bănuesc (desminte-mă, dacă n'am dreptate) că, în privința aceasta, însăți d-ta nu poseși nici o idee personal agonisită, ci poate numai oarecare păreri străine, oarecare prejudecăți raționaliste, risipite în pulverea de coral a imaginației lui Ernest Renan. Și când ochiul, care e luminătorul trupului, e întuneric, cum poate să mai fie trupul însuși!

Simforoză, sânt 4 martori capitali! care, unul după altul în cuvinte simple și obiective până la ideal, mărturisesc pe Iisus: miraculos în lucrul său și biruitor al morții, după mortea-i prin cruce. 4 martori (și să nu-mi spui că

glasurile lor fac numaĭ 3, orĭ numaĭ 2, orĭ deabia unul singur) depun, unul după altul, că Christos a înviat și a încununat, prin această minune supremă, piedestalul învățăturiĭ și al activităţiĭ sale bogate în minunĭ. Iar după aceștia 4, cărora li se fac fel de fel de șicane istorice și critice, vine cel de al cincelea : Pavel din Tars ! care depune la bara Istorieĭ aceeașĭ mărturie. Și depoziția luĭ e un monument uriaș, fără de moarte și autentic ca piramida luĭ Keops ! Mărturia luĭ confirmă pe celelalte 4, pentru totdeauna, și rămâne în etern : sfidare pentru uniĭ, enigmă pentru alțiĭ, pricină de convertire pentru foarte mulțĭ. Căcĭ, aceĭ ce cred că ar fi ridiculĭ de s-ar da bătuțĭ se pierd în vorbe și în explicărĭ subtile să le trecĭ prin urechĭ de ac, dar slabe ca ața. Ceĭ ce sunt greoĭ și iubesc căldura și coprinsul căsuțeĭ lor filosofic să mărginesc să spună că aŭ de a face cu niște fenomene inexplicabile, până acum, dar, cine știe, explicabile cu vremea. In sfârșit, ceĭ din urmă îngenunche cu plăcerea umilinţeĭ în conștiința lor și adoară pe Iisus, Domnul și Mântuitorul... Cuĭ să fim asemenea : celor subtilĭ, celor comozĭ, orĭ celor sinceri și umilĭ ?

Ți-am spus că, după citirea Bibliei, am trecut maĭ departe, căutând și consultând cărțile ce ar fi putut să mi-o redea maĭ clară și cu deosebire cărțile care să mi-o acrediteze din punct de vedere istoric și critic. Enorm de grea încercare ! Nicĭodată n-am priceput maĭ bine, ca din acest prilej, cât de mult prețuește, în trebile omenești, direcțiunea. Nicĭodată n-am simțit maĭ mult lipsa unuĭ inițiator, care, în specialitate, să-ți echivaleze. Am întrebat pe unul și pe altul, am cumpărat cărțĭ care era maĭ presus de pregătirea mea și am audiat, la Universitate, un șir de lecțiĭ teologice de un specialism îngrozitor. Totuși, crescând în știința mea la fel copiluluĭ fără supraveghietor, la voia întâmplăriĭ, a loviturilor și a tot felul de experienţe pe pielea proprie, mi se pare că am ajuns la un oarecare grad de competință preferabilă — uneĭ îndrumărĭ prea exclusive. Astăzĭ citesc și culeg note orĭ de câte orĭ pensula mĭ-ajunge grea, saŭ lumina zileĭ e prea săracă. In câmpul ignoranţeĭ mele presar șiruri de jaloane și din convingerea nedisciplinată mă lupt, zi cu zi, să ridic pentru mine însumĭ și pentru d-ta, dacă veĭ voi, plantația robustelor dovezĭ. Le știŭ și le văd, crescând strălucitoare, înaintea cugetuluĭ meŭ, dar cât le maĭ trebue până la deplina și riguroasa lor educație științifică !

Cu d-ta, iubită amică, pot să vorbesc liber și să anticipez în orice fel. Toate câte ți le destăinuesc sunt un caz de conștiință și, în același timp, ridică între noĭ un problem de o importanță extraordinară. Un caz de conștiință—căcĭ este vorba de creștinarea mea ; un problem — căcĭ este vorba de scormonitoarea cestiune a dumnezeiriĭ luĭ Iisus Cristos. Lasă-mĭ în-dator luarea d-tale aminte și-ți făgăduesc că nu-ți va părea răŭ. De ce, însă, nu cutez să cer și mâna d-tale !.. Te știŭ împovărată cu atâtea lecțiĭ, cu atâta scrisoare și citit ! Ogoruluĭ d-tale îĭ trebuesc firește, brațele d-tale... Și când știŭ că după el culegĭ o recoltă atât de mediocră, și cunosc decepțiunile inteligenţiĭ d-tale, scumpă prietenă ! un impuls de neînvins mă îndeamnă se te chem la privelișteа holdelor celor albe din preajma Cisterniĭ luĭ Iacov, la sălășluirea în Pământul Sfânt și la studiul Cuvântuluĭ ce nu va trece, cerul și pământul când ar fi să treacă !

Poate că veĭ fi citit ceva despre activitatea titanică pe care Germaniĭ aŭ desfășurat-o și o desfășură pe tărâmul studiuluĭ biblic. Câtă dreptate

aŭ ! Intr-adevăr, nimic nu e maĭ subjugător decât studiul acestor cărți care fundamentează cea maĭ covârșitoare taină din Istoria Omenirii : pregătirea veniriĭ luĭ Christos, în Vechiul Testament, și venirea luĭ, într-adevăr, în Noul. Te uimește să privești, întâia oară, într-o «Introducere» în V. orĭ N. T., într-un comentar asupra uneĭ cărți dintr-unul orĭ dintr-altul, pusderia de nume și de opere pe care le posedă Critica și Exegeza biblică. Cărțile de cercetare, de presupuneri critice și de controversă, scrise în veacul expirat, umplu câteva bibliotecĭ. Noul testament, în deosebĭ, a fost și este obiectul unor străduințe, unor analize și unor asalturĭ, pentru care, în Filosofie, nicĭ o discuțiune, din câte le știŭ eŭ măcar din nume, n-ar putea să-ți înfățișeze termenul de comparație. Problemul sinoptic, bunăoară, adică cestiunea cum s-aŭ născut și în ce raport staŭ între olaltă, primele 3 Evangheliĭ, e așa de discutat, e așa de numeros în vocĭ și în soluțiĭ, așa de labirintic, în cât, cu drept cuvânt, ceĭ credincioșĭ îl privesc și îl numesc Babelul criticeĭ liber cugetătoare.

Sânt un ignorant, de bună seamă, căcĭ deabia de erĭ de alaltăerĭ am idee de aceste colosale cheltuelĭ de muncă, de perspicacitate și de ipoteză ; prin urmare impresiunea mea ți-o sacrific cât voești — impresiunea e : că Simunul tuturor acestor străduințe nu va îngropa nicĭodată Sfinxul din marginea pustieĭ — dar află că tot aceasta este convingerea războinică și riguros documentată a unor greĭ savanțĭ. Înțeleg și recunosc legimitatea acesteĭ impunătoare ridicărĭ de arme științifice. E vorba în această biblie de tot ce poate să provoace, în gradul cel maĭ nalt, credință, adorare, consacrare ! — orĭ : îndoială, negare și răsvrătire, din partea forțelor sufletuluĭ nostru. E vorba de tot ce putem să atingem noĭ cu creștetul maĭ sus si maĭ sus : de tainica Dumnezeire și de raporturile eĭ cu noĭ : maĭ mult : este vorba de intervenirea eĭ in căile noastre cele pline de eroare și de spinĭ, de răsărirea unuĭ soare moral ce n-a fost de la început și de întemeierea unuĭ pedagogiŭ pământesc, cu regule și cu premiĭ suprapământeștĭ. Cartea care ne vorbește despre toate acestea este vrednică de studiul cel maĭ temeĭnic și maĭ ascuțit. Ce-ar putea ca să provoace și să pasioneze maĭ durabil iscusința spiritului omenesc ? Dar, privind de la distanță, citind și comparând concluziile unuia și ale altuia, constându-le în vecĭ neîmpăcate, nu poțĭ să te sustragĭ plăceriĭ de a pricepe că un mister indescifrabil stă la mijloc și că orice încercare de a-l străpunge e o încercare străpunsă.

N-am nicĭ un dar maĭ mare decât acela ca să te văd pe însăți d-ta, deschizând neasămuita carte, citind-o, recitind-o și începând apoĭ, în leasa operilor introductive, drumul cel corect și ferm al cercetăriĭ d-tale. Eŭ, iată că ți-am spus punctul de plecare și câteva considerații (câțiva kilometri deabia distincți) din calea pe care am ajuns la încredințarea că învierea luĭ Iisus Christos din morți este cel maĭ mare adevăr pe care îl poate recunoaște mintea mea și căruĭ i se poate da robită conștiința mea.

Căcĭ urmările acesteĭ capitulărĭ sufletești sânt brazde adâncĭ și lungĭ. Christos e Dumnezeul notru răscumpărător. Din a cuĭ robie ? nu pot să-ți răspund dogmatic, căcĭ n am nicĭ o competință. Iți voiŭ răspunde, însă, după neștiința mea : Din robia propriilor noastre inimĭ și deprinderĭ. Din robia tristeții care ne coprinde în ceasurile noastre de visare. Din robia desgustuluĭ de noĭ înșine, când ne amintim de dezordinile noastre. Din robia greuluĭ ce ne apasă, când, privind cerul scânteetor de stele, cugetăm că taina luĭ

e nepătrunsă, ori că nu e nici una ; căci stele, cer și însuși noi sântem poate o eroare a întâmplării, ori un vis al neființii. In sfârșit, din robia disperării să te simți mic, plin de prihană și pribeag— fără domn, fără împărat! pe maidanul gunoaelor cugetării.

Christos a înviat pe Lazăr și a înviat el însuși ca un Dumnezeu ! In activitatea sa de pe pământ, adresându-se întregei lumi, el s-a adresat în deosebi celor nedemni și păcătoși. Venirea lui era tocmai menită ca să dea un contrapond victorios păcatului și tăriilor lui. Cuvântul lui Christos, păstrat în amintirea omenirii, deschide cugetului omenesc perspectiva unor depărtări de înțelepciune, de adevăr și de sublim, care nu mai coincide cu orizonul nostru. In Christos, melancolia, desgustul și desnădejdea noastră și-au găsit explicarea și dumnezeescul corectiv. Păcatul nu poate să ne mai sugrume și conștiința să ne mai asfixieze, căci Christos a tăiat în zidul închisorii noastre pământești fereastra Evangeliei. In Christos, apele vecinic călătoare și pline de ramăt ale filosofiei și-au găsit marea și împăcarea. Intrebările ei cele mai temute, pricinele ei cele mai încruntate : ajung, subt sânul acestei mări, ușoare, libere și grațioase ca niste albatroși. In Christos, Dumnezeu însuși ia un chip, se face înțeles și se justifică de Dumnezeul și Proniatorul nostru. «Tatăl nostru carele este în ceruri» este, dovedit, acolo, de la Christos încoace. Frumusețile acestei lumi— răvărsatul zorilor peste valea lui Iosafat și amurgul printre columnele din Atica — în Christos își primesc prețul și înțelesul! Cerul are un stăpân de acum înainte. Viața aceasta, pentru mintea omenească : umbre și caritați cerești. Iar semânția noastră nu mai este semânția unor crocodili, iviți la voia întâmplării, pe nisipurile pământești.

Este necoprinsă și negrăită revoluția de gânduri și de perspective, care se operează înaintea cugetului subjugat de adevărul Dumnezeirii lui Christos. Și când ai citit pe Luca, ai auzit pe Ioan și ai însoțit pe Pavel la Damasc: suflet dacă ai, «îl vei pierde pentru El». Iar atunci vei fi ajuns ziua cea de sărbătoare în care să-ți aduci aminte și să înțelegi sublimele cuvinte : «Veniți la mine toți cei osteniți și împovărați și eu vă voiu odihni. Luați jugul meu asupra voastră și vă învățati de la mine, căci sânt blând și umilit cu inima și veți găsi odihnă sufletelor voastre. Căci jugul meu e bun și povara mea este ușoară». (Matei, XI, 28—30).

III

Nu mi-am făcut iluziune asupra răspunsului d-tale, căci îl așteptam, într-adevăr, tăetor ca un gest de sabie. Ai dreptate. Filosofia nu e atâta de confusă și de seacă încât să nu-și găsească vorbele și să știe răspunde cu tărie celor ce îndrăznesc să-i cerceteze și să-i discute certificatele. Dovada mi-a sosit in plicul d-tale.

*

— .... «Ce îmi ceri ? Emoțiunea mea pentru noua lume de frumos, pe care ai descoperit-o, ori, cu dinadinsul, îndreptarea mea spre ea și încetățenirea în «Pământul Sfânt» ? Dacă vrei să perindezi vederii mele, din albumul d-tale de artist, prețioase file nouă cu care l-ai sporit, mă găsești ca totdeauna bucuroasă. Admirațiunea mea pentru frumosul evangelic și bisericesc — splendorile cu care Christ a îmbogățit cugetul omenesc și fața

planetei neastre — ți-o las egală admirațiunii pe care o păstrez în bronz marmorelor eline și cărților lui Platon. Dacă voești, însă, să obții iscălitura mea, acum ori vre-odată, în sprijinul ideii — rotunde, absolute — că Iisus Christos a fost Dumnezeŭ, Fiul lui Dumnezeŭ, și că ivirea lui în lume însemnează un eveniment în viața Dumnezeirii și o răsturnare în legile neschimbatei omeniri: o, atunci, prea dragul meŭ amic, ar fi ca să ne scriem cărți întregi.

Mă bucur de jugul fericit pe care îl poartă astăzi inima și talentul d-tale. Aștept, din transformarea aceasta, excesul de lucru și de operă care însoțește de obiceiŭ atari fenomene ale sufletului omenesc. Dar trebue să răspund precis solicitării d-tale! Cu părere de răŭ, dar în acelaș timp cu onestă claritate! Trebue să fim bine înțeleși de la început; o șovăire din parte-mi (prietenie, condescendență....) ar putea mai târziŭ să-mi aducă mie remușcare, iar d-tale mult mai multă supărare.

Din scrisoarea d-tale cea dintâi (lasă-mă să ți-o mărturisesc) am băgat de seamă că lecțiile mele nu s-aŭ prins complect de d-ta. Ai păstrat mai mult ceeace curge pe deasupra — spuma și gunoaele deosebirilor doctrinale — dar n-ai pătruns în unda cea adâncă aceea ce se numește Filosofie. Este drept că filosofii discută între ei de când i-a pomenit Istoria. Unii văd în Univers Materia vie și eterna ei fecunditate în cauze și în efecte. Alții: un dualism armonic, între Materia care învestmântă și Legile care ar fi inima și brațele învestmântate, subt ascultarea unei legi supreme și inteligente — Dumnezeŭ — un creer metafizic. Alții văd în toate câte sunt o forță învăluită (materia nu e decât o ceață învăluitoare), unul și acelaș ce misterios, care se manifestă subt diferențiările iluzorii, care fierbe și se sbuciumă subt aburii văzuți, care se iubește, se urăște, se sfâșie, se mănâncă și se amăgește în veci — subt miragiul de soare și de stele, de vreme și de spațiŭ, de țărnă și de sânge al Existenței. Aceste construcții filosofice și alte multe întrecombinații defilează, într-adevăr, pe dinaintea celui ce străbate «en touriste» cetatea înțelepților. Dar crezi că într-aceasta stă toată filosofia? Aceasta e numai înfățișarea ei, iubitul meŭ Gala, dar pătrunde mai afund!

Este drept că nu știm ce să credem despre acest tainic univers și despre înșiși noi. Suntem numai ceeace ne pipăim și ne vedem și-am venit pe gârla întâmplării? Avem un stăpân de-asupra noastră și opera lui, această lume, a fost măestrită, numai, ori creată pe deaîntregul, și de când? Ori: această lume, cu coroana ei de aștri, există ea aevea, în afară de noi și dacă noi n-am fi — ochi, organe, nervi... sistem nervos — ar mai fi ea ce este?... Hilozoism, spiritualism ori panteism, cu multele nuanțe respective fiecare sistem răspunde în felul propriŭ. Dar întreabă pe oricare sacerdote, din vre unul din aceste sanctuare, cum sunt legile acestei existențe atât de felurit interpretate? Și îți va răspunde totdeauna: absolute, inflexibile, de aramă! Aici nu mai încape, dragul meŭ, ceartă între înțelepți. Lumea aceasta — ce o fi, de unde o fi — stă în frâul unor legi neînduplecate. De la începutul ei (dacă a început vre-odată) și până la sfârșitul ei (de se va sfârși cândva) s-a pornit pe cale-i într-un fel, cu un rost, cu o croială, și tot astfel va merge cât va merge — și tot astfel o vedem și noi. Cum concepi d-ta 2 constituții, una după alta, în împărăția lui Dumnezeŭ? Cum concepi o primă operă, complectă și perfectă, vrednică în tot de Dumnezeŭ, pe care

unul din miniștrii lui o dă de mal și o smintește? Ce putere avea acest ministru, ce libertate avea, și unde era monarhul, în ora atentatului? Mi se pare că cunosc crezul creștin ceva mai bine decât presupui. Căci — este dogmă teologică — Iisus Cristos coboară în lume ca să restaureze opera compromisă și să risipească cu fulgerile Evangeliei umbra malefică, pe care tenebrosul Lucifer o lăsa, peste progenitura lui Adam, din mantia-i de prinț uzurpător. Cum poți să-ți închipuești această lume: — scena unei asemenea Iliade dumnezeești?... Ei! scumpul meu amic, forțele și legile care ne stăpânesc sunt mai pre sus de desbinare între sine și de răsturnare reciprocă. Rostul realității sau visului pe care îl trăim e mai pre sus de puterile coprinzătoare ale minții, ale închipuirii, ale sentimentului și ale splendidelor momente de ideal și de iluminație, pe care le traversăm din când în când.

Privește acest pământ plin de încăierare și de mestecat de fălci: Așa a fost din aurora lui, așa va fi până la înghețarea lui. Imboldul procreerii și nevoia demâncării sunt singurii lui stăpâni probați. Privește în istoria lumii: Interesele materiale joacă suprafața și întâmplările ei, după cum luna joacă suprafața mării și faptul mareelor. Privește în zorile istoriei, privește în Preistorie: Omenirea, încă șovăitoare între om și bestie, purtând cojocul Samoeduluĭ dar și jumătate din părul Orangutanului, mișue prin păduri și prin savane, își cucerește cu greutăți enorme dreptul de tirană a planetei, și la focul din gura cavernelor frige pe aproapele inimic. Intoarce câteva file din Geologie: Ce priveliște! Ce hordii de jivine care se exterminează între ele! Ce munți care se duc în fundul mării și ce funduri de mări care fac explozie! Unde este evul cel de aur, pe care o putere geloasă și criminală îl preface în ev de plumb și de măcel? Nu vezi d-ta continuitatea aceloraș legi, de la început și până astăzi? Nu recunoști, în oglinda vremii noastre, chipul vremilor de mai nainte și de la început?

Ce era să îndrepteze, pe planeta infernală, dulcele teslar din Nazaret? Dușmănia, viclenia, răzbunarea, nedreptatea, strivirea celor mici, superbia și fățărnicia — străvechiul egoism, într'un cuvânt, cu sutele lui de coarne? Dar toate acestea erau croiala inițială, toate acestea erau prima Constituțiune — și tot ea, căci a rămas intactă, iat-o azi subt ochii noștrii! La ce venia Christos în lume și ce a îndreptat într-ânsa? ».

*

Am transcris în întregime, Simforoză, această parte capitală, din scrisoarea d-tale ca să vezi că stau, cu bravii, unde focul e mai aprig și ca să-ți manifestez că nu mă fac «n-a vede, n-a pricepe» greul cestiunii, nici că te-am târît la vorbă, pentru flori de sentiment ori de paradă. Iți spun drept că dau acest fragment ca premiu de încordare celor mai iscusiți apologeți ai Dogmaticei creștine și îți acord că în lupte ca aceasta, pe terenul principiilor d-tale filosofice, pe mine unul mă veĭ bate ori de câte ori veĭ avea plăcere. Dar pai cu pai, bob cu bob, fapt cu fapt, te încredințez pe cuvântul meu! că voi ajunge să te pun în mare cumpănă și să sap adânc, în opiniunea d-tale, valoarea acestor generalități pe care mi le-ai adus înainte. Căci «cele nebune ale lumii le-a ales Dumnezeu ca să rușineze pre cei înțelepți și cele slabe ale lumii le-a ales Dumnezeu ca să rușineze pre cele tari» (I Corinteni, I, 27).

Legile acestei lumi sunt gravate în aramă, ca Legea celor XII table! Dumnezeŭ s-a abdicat pe sine în favoarea decretaliilor sale! Ce mai pot să zic? Cum pot eŭ să-ți fac valabil sentimentul meŭ că Dumnezeŭ e Viul Dumnezeŭ și că providența lui e totdeauna—trează, intervenientă—la îndămâna celui ce se roagă cu inimă curată?! Lupta noastră e cu totul inegală. D-ta mă spulberi cu un principiŭ! Legile existenței sunt neschimbate. Da, dacă Dumnezeŭ s'a înmormântat în sulul lor, pentru eternitate. Dacă admitem, însă, pe Dumnezeŭ viŭ și stăpân al legilor, atunci e de prisos ca să-l mai asfixiem subt propria-i operă. Dacă Dumnezeŭ e Dumnezeŭ, apoi «legile immuabile» sunt o mașină de războiŭ, pe care trebue s-o scoți din întrebuințare. Dar vezi că d-ta te întrebi de este Dumnezeŭ!

Să-mi dai voie să-ți fac astăzi numai 2 obiecțiuni. Cea dântâi privește libertatea Ingeruluĭ apostat, ori, dacă vrei mai bine, a primilor oameni.

Aici, iubită filosoafă, lasă-mă să-ți amintesc că e un colț de stâncă submarină, de care însăși corabia lui Kant & Schopenhauer s-a izbit cu pagubă. După cum trebuie să știi, mai bine și mai demult ca mine, acești 2 cugetători aŭ recunoscut libertatea morală a omuluĭ (și cum aĭ putea ca s o tăgăduești?), dar, ca să nu spargă singuri zona determinismuluĭ filosofic, i-aŭ dat explicația prin călcâi—călcâiul lui Achille. Dacă dezordinele și nelegiuirile mele curg pe albia vieții mele absolut determinat, absolut de neînlăturat, atunci pentru ce mă numesc singur ticălos și mă chinuește conștiința?.. Răspunsul: Pentru că tu, într-adevăr, ești responsabil și autor al caracteruluĭ tăŭ; căci, într-o viață anterioară, liberă de spațiŭ și de timp, tu te-aĭ decis în completă libertate, ca să intri, pentru viața aceasta, în pielea și în rolul unuĭ ticălos orĭ unuĭ criminal.—Aceasta este *alegerea extimporală*, o frumoasă broderie elină, transformată sub mâinile lui Kant, și asupra trăiniciei căreia Schopenhauer s-a înșelat într-un chip straniŭ. Libertatea noastră morală e un adevăr limpede ca lumina zileĭ și viŭ în fiecare dintre noi, dar explicarea eĭ prin alegerea extimporală și prin distincțiunea între *caracterul inteligibil* și *caracterul empiric* e o iluziune filosofică (dat fiind că alegere în afară de timp, de spațiŭ și de cauzalitate, e ceva inconceptibil). Și atunci, cum suntem noi liberi moralmente, cum poate să ne declare conștiința noastră: liberi, vinovați și osândiți, în cazul de delict, dacă nu suntem liberi de fapt și cu adevărat? Spune-mi dacă această libertate, reală în fiecare dintre noi, n-a fost într-adevăr și în strămoșii noștri ceĭ dântâi. Și eĭ—după cum o constatăm în noi—în virtutea libertățiĭ lor morale, aŭ putut păcătui, fără ca Dumnezeŭ să fie responsabil și fără ca să fie obligat să-ĭ tragă de mână de la trans-gresiune.

Simforoză, între lucrurile luĭ Dumnezeŭ, pe care le putem pricepe mai mult orĭ mai puțin, este unul pe care nu putem să-l pricepem absolut de loc: libertatea noastră față cu el însuși. După simplitatea mea, nimic nu e mai minunat, mai neapropiat și mai mărturisitor de Dumnczeŭ decât libertatea pe care o avem în fața luĭ, a luĭ, autorul nostru și al acesteĭ libertăți. Auzi: Dumnezeŭ e autorul nostru și a tot ce suntem, de un infinit de orĭ mai mult decât un inginer autorul uneĭ locomotive, și totuși noi ne găsim, ne simțim, ne recunoaștem înaintea tribunaluluĭ conștiinței: liberi pe noi înșine, liberi față cu Dumnezeŭ, responsabili pe ce am stricat orĭ nelegiuit! Dar a fi autorul unuĭ ce cu viață spirituală și a-ĭ fi dat pe lângă aceasta și neatârnare și sentimentul eĭ și conștiința înfricoșată a proprieĭ răspunderĭ:

e un lucru care acuză mărginirea minţiĭ noastre şi proclamă clar că numaĭ Dumnezeŭ putea să-l facă, iar opera să fie o minune. — Decât să admit că libertatea noastră etică e un diamant de absurditate pe inelul generaleĭ absurdităţĭ a tot ce e şi suntem : mi se pare de o mie de orĭ maĭ lesne şi maĭ drept să admit că libertatea aceasta e una din cele maĭ neaşteptate probe despre existenţa luĭ Dumnezeŭ şi într-adevăr un diamant, între operile sale cunoscute nouă.

Iţĭ fac obiecţiunea aceasta pentru că, în întâmpinarea d-tale, aĭ trecut cu totul cu vederea peste libertatea fiinţelor raţionale. A deriva totul de la Dumnezeŭ şi a încărca răspunderĭ divine abaterile noastre şi pe cea dintâĭ în deosebi: este o nedreptate. Dacă, de atuncĭ încoace, conştiinţa omenească declară responsabil şi pedepseşte pe culpabil, cu atât maĭ mult la primul om, a căruĭ libertate a fost şi maĭ mare. Şi cum rămâne atuncĭ cu principiul obstinat că legile acesteĭ lumĭ sânt absolute, neschimbate, când iată în faţa lor : un element care îşĭ face cale, câteodată, în susul apeilor şi care îşĭ are a sa autonomie ? Zadarnic porunceşte, decĭ, principiul ca, din gurile acestor legĭ, efectele să curgă pe pământ : crâncen ca o grindină de şrapnele : Iată aicĭ o fortăreaţă nesdrobită, care este libertatea noastră de cuget şi de fapt.

Scumpă Simforoză, socotesc că obiecţiunea mea nu e tocmaĭ nevrednică de răspunsul d-tale. Nu-ţĭ rămâne decât să găseştĭ explicarea pe care Kant şi Schopenhauer n-aŭ găsit-o (cum ne mărturisim noĭ liberĭ şi culpabilĭ, în faţa conştiinţeĭ răzbunătoare, dacă sântem liberĭ numaĭ în iluziune ?...) orĭ să-mĭ declarĭ că libertatea aceasta e o înşelăciune şi o înşelăciune glasul conştiinţeĭ, probându-mĭ că simţul nostru de dreptate, că pedepsele şi recompensele pe care le dăm, că justiţia maĭ departe, cu tot aparatul eĭ de legĭ şi de instituţiunĭ — sânt toate la un loc o farsă uriaşă. Dacă nu, punctul meŭ e câştigat definitiv ; în puterea libertăţiĭ luĭ morale, omul este liber şi de fapt, astăzĭ, erĭ ca şi odinioară, şi decĭ iată un element de care filosofia, discutând Culpa originală, nu vrea să ţină seama, iată o câtime, parcă infimă dar extraordinară, cu valoarea unuĭ bob de dinamită, vârât în temeliile tuturor sistemelor filosofice antievangelice.

A doua obiecţiune priveşte existenţa «ministruluĭ» răsvrătit, după vorba d-tale. Pentru d-ta cestiunea Ingeruluĭ de întuneric este pe cât colo un soios anachronism, faţă cu timpul nostru. Aicĭ să oprim, însă, loc uneĭ convorbirĭ pe care ţi-o promit pe maĭ apoĭ. Ar trebui să cunoştĭ câteva din faptele ce cunosc eŭ, ca să începĭ să gândeştĭ astfel despre realitatea acesteĭ Forţe personale şi inimice, care rade faţa nopţiĭ cu aripe impure, suflă în creştetul celuĭ adormit absesiunĭ diforme şi celuĭ ce se întoarce noaptea cu boiĭ de la câmp i se face înainte şicană diavolească. Innoţĭ în susperstiţie până la gât ! — veĭ zice. Şi eŭ îţĭ voĭŭ răspunde : Am vorbit cu oamenĭ aĭ căror ochĭ eraŭ limpezĭ ca ochiĭ de vultur şi care, de bărbaţĭ şi de îndrăsneţĭ, lăsaŭ pe jos de tot pe ceĭ ce orbesc citind în cărţĭ ; aceştĭ oamenĭ mĭ-aŭ mărturisit lucrurĭ enorm de curioase, pe care, în vremea aceea — eŭ, savantul de clasa VII liceală, — le luam, în gândul meŭ superior, drept nişte «fumegărĭ ale cerebralităţiĭ lor». Pară-ţi-se cum îţĭ va părea — eŭ unul am ajuns să cred că în umbrele nopţiĭ pământeştĭ şi în noaptea priceperiĭ noastre despre noĭ, în obscurul fricilor şi al visurilor noastre, în alunecările şi destrăbălările noastre : pândeşte, se insinuiază, îndeamă şi aplaudă această

sinistră Pricină personală. Și mai departe, cred că, la porțile croeleĭ și ființeĭ noastre, stă un lacăt de mister și de dezastru, pe care înțelepciunea păgânească nu-l va descuia în vecĭ vecilor.

Celorlalte ideĭ din scrisoarea d-tale le voiŭ răspunde cu încetul. De data aceasta, «principiile» puse în fruntea coloanelor d-tale m-aŭ constrâns, după cum odinioară elefanțiĭ luĭ Pyrrhus pe legionarĭĭ romanĭ, ceĭ nedeprinșĭ cu aceste bestiĭ, la o scrinteală din calea și din felul meŭ : la un refugiŭ filosofic. Dar lucrul era inevitabil și poate că se va și repeta. Totuși, nu de la începutul lumiĭ și din văzduhul ideilor generale, ci de la cuvântul și de la fapta luĭ Christos, ci de la neînfrântul adevăr al învieriĭ luĭ, voĭ putea să-ți dovedesc păcatul strămoșesc și mâna Compliceluĭ. Așteaptă, prin urmare, *faptele* și *cantitățile*, pentru care am pricepere și ochĭ mai bine decât alțiĭ.

Când le vom avea înaintea noastră, să le confruntăm cu principiile dezbătute astăzĭ. Veĭ vedea nepotrivire!

G. Galaction

ROTUNDA ATENEULUÏ ROMÂN DIN BUCUREȘTÏ

BANUL ALB

(URMARE) [1])

n geantă nu se afla de cât niște caete scrise în limba italiană, un ziar vechiŭ și o scrisoare pentru mine.

Emoțiunea îmĭ fu atât de puternică văzând-o, că stătuiŭ câtva timp fără a o deschide. Simțiam că într-însa se ascundea deslegarea multor enigme din viața luĭ,.... mă temeam ca după cetirea eĭ să n-am o maĭ mare durere saŭ vre-o desamăgire și eram totuși nerăbdător de a-ĭ cunoaște cea de pe urmă gândire.

O deschiseiŭ. Era o singură foaie pe jumătate scrisă. O cetiiŭ pentru mine maĭ întâĭ, apoĭ cum toțĭ fierbeaŭ de neastâmpăr le-o dăduiŭ și lor.

— Prea scumpiĭ meĭ — scria el — când ne-am despărțit v-am spus: «vom vedea!...» Vaĭ! nu ne vom maĭ vedea niciodată!... mi-e răŭ tare și azĭ, mâne poate nu voiŭ maĭ fi. Mor cu dulcea mângâere că în nenorocirea mea v-am avut pe voĭ de sprijin. Dumnezeŭ care e bun pentru toțĭ va asculta rugăciunile ce-ĭ fac de a revărsa asupră-vă toate fericirile. Ca să má cunoașteți maĭ bine și să nu roșiți de prietenul vostru mĭ-am scris — pentru voĭ singurĭ — povestea vieții. Să nu mă judecați cu asprime, dar nicĭ cu părtinire, căcĭ n-am fost răŭ ci numaĭ nenorocit. Și dacă vă veți aduce vre-o dată aminte de mine, să ziceți: ne-a fost credincios și ne-a iubit până la moarte!.... Nu maĭ pot scrie... mă înnecă plânsul!... Ah! răŭ mă doare!... Adio!...

Ceteam și plângeam atât de tare, că ceĭ din casă alergară să vadă de nu mi s-a întâmplat ceva.

Pentru întâia oară simțisem o adevărată durere și mâhnirea perdereĭ luĭ nu ne părăsi multă vreme.

Dacă am fi putut cel puțin deslușĭ coprinderea celor cincĭ caete ce ne lăsase poate am fi avut un mijloc de alinare, dar scrise într-o limbă necunoscută nouă și cu un condeiŭ capricios, de încâlcise așa cuvintele că nu le dedeam de rost chiar să le fi priceput; de altă parte crezând o hulă pentru memoria amiculuĭ nostru de a împărtăși cu alțiĭ secretul vieții luĭ, am pus caetele bine, mulțumindu-ne că cu timpul vom fi în măsură de a le pătrunde prin noĭ înșine înțelesul.

Și s-aŭ păstrat neatinse, căcĭ iată acum după zecĭ de anĭ, că le-am descoperit printre hârtiĭ și acte vechĭ și credincios hotărâriĭ de altă dată le pun în cunoștința copiilor de atuncĭ, ca un fericit prilej de a ne reaminti de scumpul nostru Dosi.

---

1) A se vedea No. din urmă.

III

Notând aproape zi cu zi faptele și împrejurările la care luase parte, aci în stil familiar, aci în stil romantic, pretutindeni stăpânit însă de un lirism înflăcărat, bine potrivit cu firea lui visătoare și sentimentală, zugravul nostru de binale, răsare plin și viŭ ca un om cu mintea cultivată și cu sufletul de artist, dar șovăind între lipsa de voință și teama de energie, din cauza aceleĭ întâmplăriĭ capitale care-l făcuse un svânturat pribeag, fără de adăpost și fără patrie.

Orfan de tată și singurul băiat în familie, mamă-sa avea pentru dânsul o iubire atât de oarbă, în cât știrbea din dragostea și îngrijirile cuvenite fiicelor, pentru a le revărsa asupra luĭ.

Aceasta îl făcuse, de mic copil, cu toată inima miloasă și pornirile entusiaste, să fie capricios și voluntar.

Intr-ale iubiriĭ, maĭ vârtos, egoizmul și violența îĭ creșteaŭ în raport invers cu avantagiile luĭ din afară, atât de puțin atrăgătoare.

— Voiam, mărturisește însuși — ca prin căldura și sinceritatea pasiuneĭ mele — și sinceritatea este forma cea maĭ egoistă a iubiriĭ — să precumpănesc, întru câtva, disgrațiile ce D-zeŭ, în nepătrunsa, dar vaĭ nedreapta luĭ alcătuire, le hărăzise făpturiĭ mele !...

Deși elev eminent, locul de frunte printre camarazĭ, nu-l datorea atât sârguinței cât înlesniriĭ ce avea de a-și însuși temeiurile învățăturiĭ ; căcĭ tragerea de inimă îl înclina maĭ bucuros spre lucruri plăcute și întreprinderĭ, pentru izbândirea cărora nu avea nevoe să lupte cu multe greutățĭ, nicĭ să jertfească prea încordate silințĭ.

Pe lângă aceasta îĭ era drag traiul vesel, de plăceri și de sgomot, iar mânile îĭ eraŭ pururĭ deschise la cheltueli fără ispravă.

Mama luĭ, văduvă cu fete de măritat, suferise adeseorĭ strâmtorare, pentru a nu-l lăsa pe dânsul fără de ce-ĭ trebuia ca să petreacă, mângâindu-se cu încrederea : că «Dosi este întâiul la toate».

Iĭ plăcea mult cântecul și cum avea glas frumos era ascultat cu plăcere ; se înebunea după dant, însă picioarele nu-ĭ dădeaŭ mare ajutor și stăruința ce punea — cu toată diformitatea lor — se le mișce în cadență, stârnea râsul și-l supăra peste măsură ; cu femeele — și nu se apropia decât de cele frumoase — avea un chip particular, de a le arunca priviri când duioase, când îndrăznețe și a fi așa de înfocat și de dulce la vorbă cu dânsele, în cât era peste putință să nu le intre curând în voe...

— Căutam, scria el — ca cel puțin prin iscusința cuvântuluĭ și gingășia purtăriĭ, să pot țese un văl ademenitor, care ascunzându-mĭ urâciunea să îndemne pe femei a-mĭ sta alăturĭ ca lângă ceĭ chipeșĭ și frumoșĭ.

Toate acestea îĭ făcuse un renume de originalitate și de galantomie, în cât orĭ unde se arăta, era sigur să fie înconjurat, având — cu prețul de a nu se ridica de pe scaun — maĭ mare trecere decât mulțĭ alțiĭ și izbândă adese fără de luptă.

Fie fanfaronadă, fie tactică el și cu nedespărțitul luĭ tovarăș Steffo Belli, îșĭ dăduseră misiunea de a fi ocrotitoriĭ sexuluĭ frumos, așa că, voinicĭ amândoĭ, nu puțin aveaŭ de lucru pentru a fi la înălțimea datorieĭ și pumniĭ interveneaŭ foarte adesea pentru limpezirea situațiilor.

Jocurĭ și nebuniĭ de tinerețe !

Și cu toate astea nicĭ studiile nu suferiaŭ, nicĭ inima nu i se prinsese în vre-o mreajă — din atâtea pe lângă câte alunecase — înainte de mărturisirea postumă, despre crâncenul păcat al viețiĭ luĭ...

Voiŭ relua decĭ firul, de unde îl lăsase el când fu silit să-şĭ curme povestirea şi-l voiŭ lăsa astfel să vorbească singur, fără de a-l urma în toate amănunţimile, nicĭ a da curs tuturor aiurărilor sentimentale şi filosofice, ce ca dintr-o supapă de uşurare sbucnesc dintr-însul în momente de desnădejde orĭ de durere.

La Via San Pietro, una dintre cele treĭ marĭ uliţĭ mărginaşe ale Ravenneĭ, era în mare parte locuită de meseriaşĭ, lucrătorĭ şi săracĭ. Casa cu No. 33, o clădire înaltă cu o mulţime de ferestre în faţă şi cu o livadă mare în dos — pururea plină de copiĭ şi de rufe întinse la soare — adăpostea cele maĭ urâte specimene din această populaţiune leneşă, murdară şi gălăgioasă. Tocilarĭ, cântăreţĭ de stradă, jucătorĭ de maimuţe, flaşnetarĭ, saltimbancĭ, hamalĭ, vagabonzĭ, câţĭva zidarĭ şi lemnarĭ, doĭ negustorĭ ambulanţĭ şi o familie de turiştĭ alcătuiaŭ buchetul omenesc, al aceleĭ spaţioase cazarme, despărţită în treĭ marĭ corpurĭ, printr-un gang în formă de T, cu braţele deschise în arcade. Harmalaia, sgomotul şi miroasele de tot felul vesteaŭ de departe soiul şi îndeletnicirile chiriaşilor, aşa că Dosi şi Steffo buimăciţĭ stătură la îndoială să intre înăuntru şi să deschidă vorba cu cineva.

Luându-şĭ inima în dinţĭ se îndreptară, totuşĭ, în spre o femee grasă care-mânca un pepene afară şi cu glasul cel maĭ blajin o rugară să le arate unde e locuinţa artiştilor gimnasticĭ, care se produc pe piaţa din bâlciŭ.

— Suntem noĭ înşine artiştĭ şi avem ceva de combinat împreună.

— Artiştĭ ?... gimnaştĭ ?... poate să fie, dar nu cunosc, le răspunse ea.

— Un atlet oacheş cu părul mare, o fetiţă bălăna care joacă pe sârmă, un bătrân şchiop... aicea sunt. Pe bătrân l-am adus alaltăseară acasă, urmă Steffo, vorbind răspicat.

— Apoĭ dacă sunt aicĭ, ce mă întrebaţĭ pe mine ! Duceţi-vă la dânşiĭ... eu nu cunosc... şi femeea îşĭ tăiă o a doua felie din pepenele ce ţinea în poală,... ş-apoĭ eŭ numaĭ de treĭ zile sunt mutată aicĭ.

— Unde e stăpânul caseĭ, atuncĭ ? întrebă eĭ.

— Adică stăpâna ?... căcĭ stăpânu s-a dus de mult : Sub scară la dreapta. Băgaţĭ de seamă la cânĭ, răspunse groasa cu gura plină...

— *Cave canem* ! ca la strămoşiĭ Romanĭ Dosino, zise Steffo, bătându-şĭ amicul pe umerĭ şi depărtându se cu dânsul.

Sub scară întuneric. Se împedicară de o albie de rufe şi răsturnară două găleţĭ cu apă, iar dintr-un fund de odae se auzi o gamă de lătrăturĭ furioase şi un glas ascuţit strigând : Cine e ? Ce vreĭ ? Nu intra !... Ce aţĭ stricat acolo ? !... afurisiţĭ copiĭ ! !...

— Semn bun iubitule ! am vărsat apă, ne latră cânii şi ne i-a drept copiĭ ! şopti Steffo, înăbuşindu-şĭ râsul.

O uşă cu geamurĭ şi perdele roşiĭ se deschise puţin şi un cap firav, acoperit cu o basma înflorată eşi strâmb şi mirat afară, cum dete de ceĭ doĭ tinerĭ se trase repede înapoĭ cu un : ertaţĭ vă rog, îndată, îndată, îngăduiţĭ, îngăduiţĭ !..

După puţin uşa se deschise în lăturĭ şi o băbătie lungă şi spiţelată îĭ primi în mijlocul a vre-o 7 cânĭ de toate mărimile şi neamurile, care mârâiaŭ orĭ lătraŭ pe înfundate. Văzându-ĭ bine îmbrăcaţĭ şi aşa cuviincioşĭ, stăpâna le arătă două scaune, şi-ĭ rugă să şadă, întrebându-ĭ foarte politicoasă : cu ce-ĭ poate servi.

In clipa aceea o idee năsdrăvană fulgeră prin mintea luĭ Dosi care tuşind discret zise :

— Suntem străinĭ, sosiţĭ de curând şi am dori o locuinţă bună în frumoasa D-tale casă. Aici e aer curat, e veselie, lume multă, tocmaĭ ce ne trebue.... Aveţĭ, aşa ceva ?... plătim înainte.

— Așa ceva nu am acum.... îmĭ pare răŭ.... cum să fac?.... Căcĭ aș dorì să vă mulțumesc. Vă rog nu puteți aștepta câteva zile, căcĭ mi se golesc niște foarte bune încăperĭ, uite tocmaĭ de-asupra... aŭ vedere frumoasă și lumină....

O familie de artiștĭ le ocupă tocmaĭ de o lună, peste 8 saŭ 9 zile, răspunse baba, care vorbia repede și peltic.

— Artiștĭ? ce artiștĭ?.... întrebă Steffo.

— Oh! Artiștĭ de prima clasă.... fac minunĭ la bâlciul nostru, să vă duceți negreșit.... o copilă ca un înger și bărbațiĭ de o tărie și un curagiŭ fără pereche.... persoane foarte cum se cade și care....

Instinctiv amândoĭ prietenĭ se uitară unul la altul.

— Și care, urmă ea, afară de bătrânul Gaetano — un bărbat plin de toate cususurile, dar vesel și berbant încă,—nu aŭ legăturĭ cu nimenea. Păcat de biată fetiță că e ținută ca într'o colivie.... Heĭ! dar e și pasăre de soiŭ....

— Atuncĭ trebue să sufere sărmana, daca este așa de tiranisită, întrerupse Dosi.

— Cine s-o afle? că nu e chip să te lipeștĭ de eĭ. Poate că este vre-un mister la mijloc, maĭ știĭ — adaose bătătia rotind semnificativ ochiĭ. Șchiopu trebue să știe multe, dar e mut pește.... Am vrut să-l descos, că vine pe la mine de-mĭ ține, din când în când, de urât.... mi-a vorbit de el totdeauna și de dânsa nici odată. Dar că e frumoasă equilibristă și mai ales o dănțuitoare cum rar am văzut, asta vă o pot spune.

Să o vedeți numaĭ și curat că o să rămâneți încremeniți. Eŭ am văzut-o odată și m-am amorezat de ea, dar D-stră.... și subliniă observația cu un râs tremurat și gâfâit.

— Nu știĭ ce plăcere ne facĭ, zise Steffo, căcĭ iubim foarte mult artiștiĭ, fiind și noĭ artiștĭ. Vom lua de sigur locuința, când va fi goală, dar până atuncĭ nu ne potĭ da alta, căcĭ de!.... la Otel, pentru străinĭ și artiștĭ maĭ ales e greŭ....

Un mârâit lung sbucni de odată și câte-și șapte cânĭ se repeziră lătrând la ușă.

Bătrâna se sculă să vadă ce e: căcĭ nu latră eĭ de geaba, zise.

Înțelegeți, într-o casă ca a noastră trebue să știĭ tot ce se mișcă.

Ah!.... tocmaĭ ea e!.... Uitați-vă, se coboară cu cânele eĭ cel frumos, pe care aĭ meĭ nu-l pot suferì, fiindcă nu-ĭ bagă în seamă.

Iaca și bătrânul. Trec prin grădină, ca să iasă în *Via del dopulo* pe la gropile cu petriș, că e maĭ de drept.

Amiciĭ își întinseseră gâturile și-ntradevăr ea era, cu un șal albastru pe mână și o umbreluță roșie, călcând ușor ca o păsărică, cu capul gol puțin aplecat căcĭ vorbia cu Dido.

— Ah!... eată și Colosul!... m-a zărit... mă salută. Bună ziua Signor Fausto!... Ce om frumos!... n'o slăbește un pas... fetele frumoase sunt căprioare, iuți de picior, de aceea trebuiesc împedecate... urmă baba guralivă, mănându-și dobitoacele la culcuș, pe când Dosi rămăsese lipit la geam, iar Steffo o privea cum trepăda prin odae.

— Așa dar ne-am înțeles, zise el, ne daĭ o cameră măcar, până una alta, ne mulțumim și cu atât.

— Daca vă mulțumițĭ suntem înțeleșĭ. Am una, ca și asta chiar, aci în fața scărei...

— Bun, o luăm, grăbi a zice Dosi.

— Pun s-o curețe și mâne chiar astă seară puteți veni.

— Foarte bine, foarte bine urmă el scurt căcĭ simțea nerăbdarea zorindu-l de a porni după «angelica ființă».

Plătiră pe o săptămână înainte și după ce vizitară camera—o infectă odăiță strâmtă și întunecoasă — eșiră repede prin grădină.

— Ne zâmbește norocu! De acum la vânat amice, strigă Steffo pornind.

Mergând repede zăriră la o oare care distanță, înaintea lor, grupul interesant și potrivindu-și pașii se luară după dânșii.

De câteva ori fata își întoarse capul să-și cheme cânele, să privească la o companie de soldați, să-și ridice șalul de jos și de sigur că zărise pe cei doi tineri și recunoscuse pe Dosi, căci la cea din urmă dată, zăbovi înadins și parcă un zâmbet îi flutură pe față. Dosi ere la al șaptelea cer și numai înceta descălind, cu tot felul de chibzueli, pe Steffo, care l-ar fi ascultat și mai bucuros daca ar fi avut prilej să-și aprindă figura.

— Ha!... că acum iar e al meu, zise el oprind pe Dosi în loc, căci bătrânul, intrase într-o prăvălie.

— Intru și eu, înod vorba cu dânsul și lasă-i pe mine! Tu stai pe aproape meșter e dracu, cine știe ce poate eși dintr-asta.

Și intră. Dosi rămas afară privea pe ceilalți doi cum se depărtau încet și cum fata căta prilej să-și furișeze ochii în urmă...

— Ce mai faci Signor Gaetano—zise Steffo—luând pe bătrân de umeri, cum merge sănătatea, de când nu ne-am văzut?...

Celălalt îl privi, încrețind sprincenile ca să-și amintească cine e, și după ce băeatul îi spuse cum și de unde, îi răspunse strângându-i mâna: Cum să merg?... Ca un boloboc dogit, face mult sgomot, dar e gol înăuntru Ha! ha! ha!...

— Luăm ceva, de bună întâlnire, propuse Belli.

— Luăm, cum nu. Intre amici lucrul nu se refuză...

— Dar azi e rândul meu, zise Steffo, nu mai vreau să plătești tot d-ta ca dăunăzi...

Celălalt îl privi lung și dând foc pipei răspunse: Ce spui?.. Va să zică eu... am plătit... dăunăzi?

— Vezi bine!

— Ha! ha! ha! și m-ai adus și în căruț acasă! Bravo! ești un galantom tinere! Of! că de n'ar fi pustiul ăsta de picior... ași prinde epuri Don.nule... epuri!.. Va să zică eu am plătit dăunăzi?! De aia nu-mi eșia mie socoteala!...

După cât băusem... îmi rămăsese parale mai multe.

Nu se poate, ai uitat. Auzi, mai multe!...

— De sigur, de sigur!... am uitat!... bătrânețea!... Mergem? Și eșiră împreună. Steffo fluieră de trei ori, semnal la care Dosi, dus mult înainte, se opri.

Câte trei o porniră încet, încet până la *Osteria Municipală*, cea mai mare din bâlciu, unde se așezară la o masă deoparte ca să fie singuri poruncind stridii și vin.

Primele sticle se goliră pe nesimțite și Don Gaetano — așa îi ziceau băeții — începuse să prindă sămânță de vorbă. De aci în colo băutura cumpănită cu băgare de seamă și îndemnul de vorbă adus cu meșteșug îi desleagară limba bătrânului cu desăvârșire...

Așa aflară cei doi amici că Florina era fata unei baletiste, sedusă de un tânăr rus. Măsa murise născând'o, iar copila rămasă singură pe lume fusese crescută de Gaetano și nevasta lui. Pe când Fausto colinda țările și orașele cele mari, ei neavând pe nimeni să le înveselească casa, o luară, o îngrijiră—căci era slabă și bolnăvicioasă—și o învățară să-și câștige pânea singură.

— Frumoasă cum este și deșteaptă, ar fi ajuns—zicea el—departe dacă gelosia prostească a lui fiu-meu, om în toată firea, amorezat la vârsta lui de 40 de ani de o fată abia de 18—nu ar împedeca-o să se apropie de cineva, nici să învețe mai mult decât știe! Și tot e o equilibristă și mai ales o dănțuitoare dintre cele mai bune!.. Ce ar fi și pentru binele nostru și al ei, dacă ar fi cel puțin slobodă...

— Dar dânsa, întrebă cu teamă Dosi, dânsa îl iubește? Bătrânul îl privi lung, apoi clipind dintr-un ochiŭ, răspunse:

— Dacă însuși Satana, care stă călare pe gâtul umerilor și nu le pricepe gândul, dar mi-te noi păcătoșii?... Iubit el? cu capul cela negru și stufos, cu peptul ca de taur și vecînic posac și brutal... nu-mi vine a crede. Uite, nu seamănă cu mine de loc... și are drept că nici nu-i al meŭ, ci al măsei și al unui afurisit de harap, luptător într-un circ din Florența, unde pe atunci răposata era dănțuitoare și călăreață de forță...

Ochii celor doi amici se întâlniră într-o privire mânată de același gând și însuflețită de același îndemn: să smulgă pe copila aceea din ghiarele monstrului care o tortura, neîngăduindu-i să se bucure de viața și de tinerețea ei.

Știți..., reîncepu Don Gaetano—ștergându-și buzele umede, cu dosul mâneĭ — știți, eŭ vorbesc așa de-o glumă, fiind că sunteți băeți buni, dar poate că n-ar trebui să ne stricăm petrecerea cu astfel de lucruri... Cine are muere să și-o păzească! E destul de mare prostie să te încurci cu cineva de seama ta, dar încă să năzuești la una de un alt sânge ca tine?... Poate el să rupă drugi de fer în mâni, câți o vrea, că pe asta nici n-o încovoaie măcar!... Hei! să trăim și când ne-o fi mai rău să ne fie ca astăzi!

— Uite, noi cum te-am văzut ne-ai plăcut, zise Steffo, căci ai așa un chip apropiat.

— Tinere! băete!.. micule!.. strigă bătrânul, încă o sticlă!.. asta o daŭ eŭ... ca să pecetluim amiciția.

— Ș'apoi, urmă Belli, simpatia noastră merge și mai departe... și-ți povesti că și ei locuesc în aceeași casă ca dânșii, că sunt și ei artiști, că ar fi fericiți să poată lucra împreună... că amicul lui are o voce admirabilă și el însuși cântă, cu multă măestrie, din chitară.

— Bravo!.. foarte bine! foarte bine!... mormăi Gaetano turnând din sticla proaspăt adusă. De aici noi mergem la Lugo, un teatru de vară minunat, cu scena deschisă între arbori și un public generos și cunoscător. Știți că combinația ar fi de minune?.. Am să-i vorbesc lui fiŭ-meŭ.

— Ba nu, ba nu! căci dacă are omu așa cusur de gelozie poate să creadă cine știe ce și n-am voi să-i turburăm liniștea. De ce? mai bine vom chibzui noi altfel.. întâmpină Dosi, apăsând înadins asupra vorbelor și turnând un noŭ rând de pahare.

Tocmai când le ciocneaŭ și erau gata să le ducă la gură, iaca Dido că se repede lătrând de bucurie, sare în brațele lui Gaetano și-i răstoarnă vinul peste camașă.

— Ptiŭ! luate-ar dracu! m-ai speriat!.. Iaca mă botează tâlharul!!..

Ceĭ doi amici încremeniseră, căci la o mică distanță de dânșii Florina se oprise văzând pe bătrân.

— Aicea erai?.. și te-am căutat peste tot locul, zise colosul cu glas aspru... iar n-ai să poți face nimic astăzi. Zăpăcit bătrânul se sculă mai drept și mai ușor, decât l'ar fi crezut în stare, ceĭ doi amici, și salutându-i cu mâna, pofti pe noii veniți să se răcorească puțin. Desigur Titanul s'ar fi împotrivit, dacă Florina fără chiar să-i aștepte răspunsul, nu pornia în spre masa lor și cu o înclinare dintre cele mai grațioase din cap, n'ar fi mulțumit celor doi tineri, care se sculase să le dea locul.

— Nu vreaŭ să vă incomodați pentru noi, vă rog... ne vom așeza aiurea.. vorbi ea cu o voce atât de melodioasă, încât lui Dosi îi veni ameteală de emoție.

— De ce? de ce? luă bătrânul înainte. Nu-i așa *figliuolo* că avem loc cu toții? și Domnii, amicii noștri, atât de amabili!.. Aici, lângă mine... *carrina*... așa!.. Incă un scaun... unul solid, pentru dânsul... Și ce vreți acum?.. stridiile sunt perfecte și băutura divină! aide, spune tu, că el se hotărăște mai cu greŭ... *Birrichino!*.. aici!

și așteaptă porunca!.. toate acestea zise cu un ton așa de cordial și voios, că Don Gaetano părea a fi redevenit, într-adevăr, omul superior și galant de odinioară.

— Stridii, vin de Chiaja și spaghetti, pentru dânsa... el cătând în lături zise că se mulțumește cu orice-o fi!

Ursuz și bănuitor! gândiră băeții.

— Da, Domnia lor sunt artiști de mare merit... și ce este mai plăcut locuesc în aceeași casă cu noi.

Instinctiv ori din întâmplare privirea feței se întâlni o clipă cu a tinerilor și zguduirea lăuntrică le fu atât de puternică, încât dacă în același moment nu-și întindea Dido botul pe genunchii ei, iar Dosi nu-și culegea țigara ce-i alunecase dintre degete, negreșit căpcăunul de lângă dânșii, prindea scânteia și vălvătaia era gata...

— Ce ziceți scumpii mei?.. așa un amestec de cântări cu jocuri de forță, equilibru, danțuri, muzică bufă, jongleriî?.. ce program, ce efect? Știți că noi le-am putea alcătui prea bine?.. Am avea un succes artistic neîntrecut, pe lângă profitul cel bun!.. grăi lămurit și curgător moșneagul, par'că nici nu-și atinsese gura de seriile de pahare înghițite până atunci.

— Domnii sânt localnici, ori veniți de aiurea?... căci dacă nu mă înșel v-am văzut zilele trecute, întrebă Faucho.

Steffo grăbi răspunsul:

— V am admirat! v-am aplaudat! ca toată lumea și noi. Veniți de curând de la Bolonia...

— Pentru bâlciu anume!

— Da, negreșit...

— Insă n'aŭ închipuit încă nimic... ce păcat! Eŭ mă înebunesc după un cântec frumos însoțit de chitară... Nu așa *Bellina*?... adăogă bătrânul...

— Și eŭ de asemenea și patronul nu mai puțin, răspunse Florina, cui surâsul îi săpase două gropițe în obraz.

Lucrul ne stă în putință și dacă ne-ar fi permis am da o probă... murmură Dosi pe coarda cea mai simpatică a glasului lui de tenor...

Birrichinul sosi cu comanda, ceea ce dădu băeților prilegiul de a-și oferi serviciile făcându-și astfel mână bună, pe lângă noiii oaspeți.

O sticlă aduse pe alta și ca buchet, Dosi strecură ceva în urechia feciorului, care peste puțin așeză pe masă un alt rând de pahare și două butilii de *asti spumante*...

Se bău pentru buna cuoștință, pentru cele mai frumoase succese, pentru toți împreună și pentru fiecare în deosebi, băură și pentru maestrul Dido chiar. Ceî doi prieteni — ca printr-o taînică înțelegere — ocupându-se cu dinadinsul de atlet sfârșiră prin a-l duce la mai bune dispoziții și a ademeni pe diavolița cu ochii negri, care simțind par'că șiretenia acestei purtări, coqueta cu Gaetano dar destina pentru dânșii tot farmecul grațiilor și alintărilor cu care-l înconjura.

Infierbântat de aburii vinului și ridicat în slavă de laudele băeților, posomorâtul Fausto se descreții și râdea cu hohot, bătându-se cu palmele pe genuchi, pe când umerii lui scuturați de puterea râsului, se rezemaŭ când pe unul când pe altul dintre ceî doi amici, așezați acum la dreapta și la stânga lui — Dosi, ca cel mai urât — lăsat fiind de partea Florinei. Veselia le era atât de vie și mișcările atât de încălzite, că la un moment, scaunele apropiindu-se, piciorul feței se atinse de piciorul vecinului ei, rămânând însă fără sfială lipit de dânsul.

O molatică înfiorare! o îndrăsneață impulsiune și genunchii le fură alături!... Curentul se legase într-adevăr de data asta! Visa ori era deștept?... Și simțea urcându-i-se până la creer, focul ce-i învăpăia ființa!

Era oare el, ajuns prin favoarea unei întâmplări, acolo unde până acum deabia îl îmboldea năzuința ?....

Ce avea să facă? Ce nu putea să dorească ?... dacă la întâiul pas se găsiau alături, înțeleși ?!...

Nici o stavilă nu mai putea opri, nici o jertfă nu va mai amâna legătura ce se strângea acum împrejurul lor!

Va fi a lui, cu orice chip și va fi a lui numai!... Va fi !!.. Și-i era cald, cald de-i dogoriau obrajii și tâmplele îi svâcniau, iar din adânc îi răsăreau îndemnuri și energii încordându-i voința și ascuțindu-i simțirile.

Nu îndrăznia să se uite la dânsa, căci i-ar fi fost peste putință să-și stăpânească pornirea ce-l îmbrâncea la o nebunie și cu toate acestea și-ar fi dat o parte din fericirea așteptată, pentru a-i putea ceti în ochi măcar o clipă, pentru a-i strecura un cuvânt, a-i tâlcui cu un semn frământarea lui din pept!

Și totuși, cu gândirile aiurea cum era, trebuia să ție hangu lui Steffo la vorbă și la ghidușii, ca să facă colosului pe plac. Un chin fără de seamăn! Fața îi era înecată de sudoare, Dosi își scotocea buzunarele, căutând batista. O găsi, dar mai nainte degetele-i deteră de o hârtiuță strânsă în patru și prinseră a tremura fără de voe, iar un spasm îi tăiă de odată răsuflarea. Inghiți cu anevoință câteva picături, căci îi venea amețeala și i se întunecase privirea.

Emoțiunea îi covârșise puterile. Hârtiuța găsită, binecuvântata hârtiuță era scrisoarea ce alcătuise pentru Florina și pe care o uitase cu desăvârșire. Prilej mai nemerit, decât cel de acum, nu mai găsea el altul, deci trebuia să se folosească de dânsul.

Hotărârea aceasta îl făcu să-și vie în fire. Își netezi, de mai multe ori, obrazul cu batista, apoi făcându-se că o scapă jos, — tocmai când vecina lui își mângâia cânele, culcat alături o ridică fluturând-o, după ce repede îi furișase hârtiuța în palmă...

Uimită Florina, la început închise mâna mototolind hârtia cu degetele, și ca și cum nu s'ar fi petrecut nimic, își îndreptă niște șuvițe de păr de pe frunte și dregându-și guleraşul dete drumul scrisorei în sân.

Dosi dintr-o ochire pricepu lucrul și drept recunoștință îi mulțumi printr'o lungă și apăsată atingere de genunchi....

Râsul și glumele se înteţiseră foarte. Don Gaetano trecut cu paharu făcea «menageria» cum zicea, imitând strigătele fearelor sălbatice, Fausto mai puțin resistent băuturii, întinsese gâtul și se pleoștise mârâind printre dinți vorbe de dragoste la adresa celor de față, Florina cu ochii pe jumătate închiși părea că urmărește în văzduh ceva plăcut care o făcea să zâmbească, pe când Dosi cânta în surdină : *funiculi, funicula*, acompaniat de Steffo cu lovituri cadențate din degete pe masă. Numai Dido liniștit se întinsese la picioarele stăpâneseĭ și cu tot sgomotul dormea pe sforăite, mișcând urechile ciupite de muște.

Acum erau cu toții frați de cruce, iar înțelegerea dintre Dosi și «ființa angelică» se pecetluise prin semnificative bătăi de pleoape și strângeri de mâni, purtătoare de tainice făgăduelĭ.

Traiul celor doi amici, în noua lor întrupare fu atât de extravagant încât nici nu se mai puteau recunoaște în mediul în care petreceau.

Strămutați din buna lor voe, între oameni de rând, cu deprinderi grosolane și cu porniri brutale, ei care nu urmăreau decât înfăptuirea unei pătimașe înclinări sufletești, fără năzuinți de cercetări asupra îndeletnicirilor celor ce-i înconjurau, nici

de adânciri asupra menirei păturilor de nevoiași ori de desmoșteniți, cu care se încârduise, n-ar fi stăruit o zi mai mult în hotărârea care îi aruncase într-o lume, pe cât de joasnică, pe atât de primejdioasă, dacă n-ar fi văzut strălucind, ca un diamant în noroiu, o copilă frumoasă, blândă și simțitoare, prăpăstuită de ceasul rău în această desgustătoare promiscuitate.

Iubirea însoțită de firescul dor de posesiune ce stăpânia cu furie întreaga ființă a lui Dosi, îmbrăcă din această împrejurare, un caracter tot mai puțin personal dar tot mai cavaleresc. El, și cu dânsul tovarășul și amicul lui, primiră să bea și să mănânce cu ei deapururea flămânzi și însetați, pentru care numai pântecele era D-zeu; îndurară contactul și prietenia celor mai scârboși și mai desfrânați, care nu se supun —pentru înfruntarea cuvântului și a fapteî—decât legei pumnului și tării loviturilor; suferiră gluma sau chiar batjocura bădăranilor și nemernicilor, pentru care spiritul e un joc nerușinat de cuvinte iar violența semnul bărbăției ori al nimicniciriî aproapelui; au tăcut și au plecat capul însuflețiți de o înflăcărată râvnă: smulgerea acelei copile din gheena în care se sbătea lipsită de ajutor!

Ce oare putea fi mai crunt, pentru o atât de gingașă făptură, decât să-și treacă viața între doi mizerabili, dintre care unul ar fi vândut-o ca să aibă ce bea, iar celălalt ar fi ucis-o, dacă s-ar fi împotrivit pofteî dobitocești ce-i ardea sângele. A o smulge din ghiarele lor și a o duce în altă lume, cu alte obiceiuri, cu alt traiu fu punctul de onoare ce legă, fu datoria căreia se jertfiră de atuncea, ei doi amici.

Dacă aveau să izbutească însă, când și cum trebuiau să purceadă la lucru, nu știau ei înșiși, căci tocmai după hotărâre începură să cumpănească sorții de izbândă și greutățile întreprinderii. Dar ce poate sta în potriva unor capete înflăcărate, unor inimi pline de generoase îndemnuri? !...

Aveau credința, aveau curagiul, aveau entusiasmul tinereții și... acea fermecătoare ființă era o atât de neprețuită răsplată!...

Ah! dar dacă le-ar sta și ea în potrivă? Dacă, cu instinctul firesc de a place și de a domina, al femeei, priimind jocul — primejdios dar interesant — al unei intrigi sentimentale cu un înflăcărat și amabil tânăr, înțelegea să nu-și lege soarta de acest capriciu trecător? Dacă iubea viața, — cea cu nestatornic adăpost— pe care o ducea de când deschisese ochii pe lume; dacă arta ei o pasiona și mulțimea, aplausele, emoțiunea succesului îi erau poate mai scumpe decât libertatea, pe care nu o cunoștea și nu-i dăduse nici o mulțumire; dacă în sfârșit oamenii care o crescuse și lângă care trăise până atunci, aveau drepturi câștigate la recunoștința, ori la dragostea ei?.. dacă?.. dacă? dacă? și iarăși se frământa cu gânduri, cărora îndoiala lui le dedea ființă și la care propria-i nedomerire le făcea judecată, sau le găsea temeiu.

Ori și ce-o fi și ori cum o fi însă, ei vor lupta și cum scopul le era nobil și cauza dreaptă, nu se vor da înapoi!... De aceea cu inima și cu punga plină — luându-și învoire de acasă de a vizita monumentele mai multor orașe însemnate,— ei se mutară în cămăruța întunecoasă din *Via San Pietro*, cu hotărîre de a-și pune planul în lucrare. Bătrâna lor gazdă îi luase, de la început, în dragoste, așa că, pe cât îi stătu în putință, le înlătură neajunsurile locuinții și-i lasă cu desăvârșire stăpâni pe colțul casei în care se aflau numai ea și ei.

Ușa cu geamuri ce le ținea loc de fereastră, dedea asupra scăreî, așa că nu se putea nimeni urca nici scoborî fără să nu-l vadă. Lucrul avea mare însemnătate, căci astfel puteau priveghea mișcările celor treî tovarăși care locuiau sus. Din nefericire de când erau acolo nici odată Florina nu rămăsese nici nu eșise singură și afară de câteva semne, mai mult sau mai puțin deslușite, răspunsul scrisoriî tot nu sosise. Beau, mâncau, petreceau împreună, băeții le dedeau concerte seara în grădină, dar

când cercaŭ să intre în vorbă maĭ adâncă orĭ să glumească cu fata, simţeaŭ cum se sgârcea Fausto de ciudă şi cum din răspunsurile orĭ din tăcerea luĭ, se invedera bănuiala orĭ gelosia. Şi cum oare el, aşa negru, nepieptănat, urât şi urâcios, maĭ cu seamă, care nu scotea o vorbă, ca să nu fie grosolană orĭ răstită şi nu avea o mişcare ce să nu vădească autoritatea saŭ puterea luĭ..., cum să nu fie gelos saŭ bănuitor faţă de doĭ tinerĭ veselĭ, prietenoşĭ, cu graiul dulce şi bogat de lucrurĭ plăcute, totdeauna gata la îndatorire şi nicĭ odată şi către nimenĭ eşiţĭ din măsura cuviinţeĭ?!

Era firesc ca pe acest tarâm de luptă, să nu fie potrivire între dânşii şi înţelegea—cam târziŭ poate—că ducerea maĭ departe a uneĭ asemenea legăturĭ avea sorţĭ de a fi fatală uniculuĭ sentiment ce-l stăpânea: dragostea de femeea, pe care o temea la tot pasul să nu ĭ-o ia altul. De aceea când chibzuia el că nu-ĭ era prielnic momentul, orĭ o smulgea dintre dânşiĭ şi pleca, orĭ dacă nu era chip, devenea brutal şi astfel închidea gura tuturor... Şi fata vedea, pătrundea şi cumpănea bine toate acestea şi ca şi eum nu pentru întâia oară le simţise, se turbura negreşit şi se oţăra adesea, căcĭ băeţiĭ ceteaŭ pe faţa eĭ, întristată orĭ obosită că supărările Cyclopuluĭ (precum îl poreclise Steffo) aveaŭ urmărĭ bătăioase, când rămânea singur cu dânsa.

Intr-o noapte auzirĭ chiar ţipete amestecate cu lătrăturĭ şi chelălăit de câne, uşĭ trântite, zguduiturĭ, răzbufnelĭ, de crezură, la un moment, că se aprinsese casa, dar când văzură pe Dido scoborând în fugă scara şi venind să se pitească lângă uşa lor, pricepură cam ce fel de dramă se desfăşurase deasupra şi-şĭ reînoiră jurământul de a scăpa pe biata fiinţă de schingiuirile unuĭ ticălos şi desfrânat bandit!

In seara aceea fusese cu toţiĭ la Teatrul popular unde se pregătea o reprezentaţie în folosul orfelinatuluĭ de meseriaşĭ şi la care luaŭ parte Fausto şi Florina. Ceĭ doĭ amicĭ se oferiseră să cânte şi chiar cântase şi fusese aplaudaţĭ. Se vede că profitând de libertatea de pe scenă, tinerii noştri, nemulţumiţĭ cu câteva schimbărĭ de şoapte, cu câteva strângerĭ de mână într-ascuns, avusese maĭ de aproape contact cu mititica, pentru a înţelege: «că eraŭ plăcuţĭ, că trebuiaŭ, pentru binele eĭ, să se «ferească a deştepta mânia gelosuluĭ tovarăş, că ar fi bucuroasă să poată răsufla, fără «teama ochilor bănuitorĭ, ca în sfârşit nu era de loc mulţumită cu felul traiuluĭ ce «ducea». Cyclopul, chiar în mijlocul exerciţiilor luĭ, urmărind-o cu privirea o zărise cătând ungherele întunecoase şi şopotind cu băeţiĭ, iar la întoarcere îşĭ răfuise, cu obicĭnuita-ĭ brutalitate, socotelile cu dânsa...

A douazi nu avură parte s-o vază şi Don Gaetano, care eşi singur le spuse că Florina era bolnavă şi într-adevăr că bătrânu luă maĭ multe lucrurĭ de la spiţerie şi se întoarse acasă, apoĭ Fausto aduse singur mâncare şi se pecetluiră câte-şi treĭ înnăuntru, fără să se maĭ arate.

— Va să zică era maĭ răŭ decât la închisoare!...

Ce puteaŭ eĭ să facă, decât să rabde şi să aştepte!...

Ea nu răbda, nu suferea?! Acum de sigur trebuia să dorească ajutorul bunilor săĭ amicĭ!... şi-l vor da!...

Ce dracu, cu puţină viclenie, zicea indignat Dosi, am putea îmbrobodi pe mizerabilul uriaş, de nu şĭ-ar maĭ vedea nicĭ vârful nasuluĭ.

— Nu trebue viclenie, prilej bun trebue, şi dacă să maĭ întâlneşte cu ea, să-mĭ smulgă mie sprincenile, răspunse Steffo! mâhnit până la suflet de cele întâmplate... Auzĭ canalia să bată o femee? Şi ce femee?... Maĭ de grabă poţĭ ucide pe o femee, decât să o baţĭ! Canalia!... Heĭ, lasă că-ĭ ticluesc eŭ prilejul!... Să ştiŭ bine, că ne culege pe câte treĭ de sub mese, am să-ĭ îmbăt turtă şi atuncĭ...

Avanti la bella figlia del amore, carro Dosino!...

Pentru lămurirea celor ce urmează, trebue arătat însă că dacă Dosi era înflă-

căratul, sentimentalul; dar tot ce să făcea și se urmărea aveaŭ de țel cucerirea de dânsul și pentru dânsul a «ființeĭ angelice», către care tindeaŭ toate puterile, toate dorurile trupuluĭ și sufletuluĭ luĭ; dacă el prin întâmplarea care îl pusese în așa de apropiată atingere cu Florina, se socotea a fi unicul îndreptățit la dragostea și la favorurile eĭ; dacă el, pentru a-ĭ da o vie dovadă despre stăpânirea ce pusese ea asupra inimiĭ luĭ, era gata să-ĭ jertfească tot ce avea maĭ scump pe lume: familia și numele, căcĭ pe una o nesocotise asvârlindu-se ca un nebun în această aventură, iar pe celalalt îșĭ luase de mult hotărârea de a i-l pune în picioare; din partea eĭ, bălănica cu ochiĭ negri, primea toate de la Dosi, ca de la un băiat bun și amabil, ca de la un galantom generos și curtenitor, pe când privirea lungă și duioasă a luĭ Steffo, veselia și vioiciunea luĭ îĭ făcuse, poate pentru prima dată să-ĭ bată inima maĭ repede și chipul luĭ deschis și frumos îl vedea când, sub îmboldirea dorinților, închidea ea ochiĭ!

Dacă pe unul, cu mulțumire, l-ar fi vrut de prieten, pe celălalt ar fi fost fericită să-l aibă tovarăș.

Iată pentru ce nu răspunsese scrisoreĭ; eată pentru ce din semnele eĭ nu deslușise încă nimic Dosi amorezatul, Dosi nerăbdătorul; iată cum silințele și năzuințele unuia ce prefăcuse, până la altarul idoluluĭ, în drum neted de apropiere pentru celălalt . . .

După două zile se dete representația de binefacere.

Sala aproape rotundă și în amfiteatru era luminată ca ziua și plină de lume până sus. Imbulzeala era atât de mare, că ceĭ care nu găsise scaune în deajuns steteaŭ în picioare rezemațĭ de pereți, formând grupurĭ, grupurĭ până lângă scândurile sceneĭ. Orchestra fusese, ea însăși, pe jumătate ocupată de public.

Era o frumoasă priveliște mulțimea ceea de meseriași, de lucrătorĭ, de oameni de muncă, veniți cu femeile și cu copiĭ lor să ia parte la această sărbătoare. *Sindacul* și sfatul orașuluĭ, carĭ o patronaŭ, se aflaŭ la un loc rezervat în mijlocul săleĭ.

Programul foarte bogat coprindea părțĭ musicale, exercițiĭ de forță, danțurĭ și la sfârșit jocurĭ și lupte atlice. Florina figura singură întrun danț spaniol, Fausto lua parte la numerile din urmă. Ceĭ douĭ amicĭ se produceaŭ întrun chor și întro scenă alegorică, cu danțurĭ și cântărĭ. Toțĭ artiștiĭ se aflaŭ pe scenă la primul tabloŭ, care înfățioșa *Caritatea publică ocrotind pe săracĭ*, apoĭ fiecare îșĭ aștepta rândul între culise. Culisele corespundcaŭ de-adreptul cu grădina în care se ridică Teatrul. Din pricina căldureĭ toate ușile eraŭ deschise.

Inainte de începerea spectacoluluĭ murmurul glasurilor din sală se asemănă cu sgomotul depărtat al valurilor și tineriĭ noștri fură coprinși de amețeală când — după pilda celorlalțĭ — privirĭ și eĭ prin ochiul deschis al perdeleĭ mărea neastâmpărată de capete, ce se mișcă dincolo de rampă înaintea lor.

Se dădù semnalul începereĭ și ca prin farmec glasurile amuțirĭ. Perdeaua se desfășură încet și un chor în surdină cântă imnul regal, ascultat de toți în picioare și acoperit de torente de bravo și de aplause. Seriă numerelor programei îșĭ urmă cursul eĭ întrerupte numaĭ de ovațiunile făcute artiștilor, de reflecțiunile ce răsăriaŭ icĭ și colo, de râsete, de observațiunĭ comice și de strigărĭ entuziaste Atmosfera se încălzise. Veselia și vioiciunea firească a mulțimeĭ se manifestau sub felurite forme, spectacolul trecuse cu încetul de pe scenă în sală, fraternisând împreună.

In acel moment apărù Florina.

Un tunet de aplause amestecate cu: *Eviva! brava! ché bel pezzo!... carra ragazza!... creppa l'avarizzia...* și altele, ținură câteva minute. Era învederat că publicul simțiă o plăcere deosebită privind-o și cu greu se făcù puțină liniște, căci muzica începuse preludiul danțului și artista îșĭ luase *posa*.

Naltă, făcută din plin, cu formele bine potrivite, Florina avea capul mic, părul

auriŭ ca grâul împletit cunună pe frunte; ochiĭ negri marĭ şi vioĭ, obrazul palid şi delicat, buzele puţin cărnoase şi rumene, iar sânul şi şoldurile rotunde, ca tăiate dintr-o bucată de marmoră.

Da vero la statua del piacere, zice cineva în umbra culiselor văzând-o astfel.

Imbrăcată într-un costum albastru cu fluturĭ de argint şi cu florĭ de mătase, acea fustă până la glesne, mijlocul subţire încins cu un brâŭ roşu şi peptul jumătate gol.

Stetea dreaptă şi nemişcată.

După ritmul tărăgănat al arieĭ braţele începură să onduleze în chip armonios: se ridicaŭ deasupra capuluĭ, în semn de bucurie şi de odată căzeaŭ ca sdrobite, apoĭ din noŭ se ridicaŭ, iar mânile se închideaŭ şi se deschideaŭ ca niște florĭ cu creştetul trandafiriŭ.

O adevărată poemă de gesturĭ neastâmpărate, şi atrăgătoare. Puţin câte puţin frumosu'ĭ trup strecură în acest imn al gingăşieĭ tot farmecul mlădioaselor sale forme.

(Urmează). **D. C. Ollănescu**

NEAMUL BOIERILOR PĂRȘCOVENI.

Ascendinții și descendinții lui Trufanda

Când am vorbit despre procesul lui Trufanda cu Stanciul Logofătul de la Câlcești, am presupus că judecata s'a întâmplat între 1612 și 1613. La această dată Trufanda apare însurat cu jupâneasa *Maria* fata lui Vasile Vistierul.

Despre ascendinții lui Trufanda nu avem nimic și nici nu putem spune ceva. Să vedem cine sunt ascendinții jupâneseĭ Marieĭ, căci de la aceștia remân mai multe proprietăți care se leagă strâns de neamul *Părșcovenilor* și de aliantele sau cuscreniile ce vor urma între Părşcoveni și alte familii boierești din țară.

Pană Vistierul este moșul sau bunicul documentat al soțieĭ lui Trufanda; el este socrul lui *Vasile Vistierul* și al lui *Necula Spătarul* (Catargiu), după cum rezultă din «*Cartea*» boerilor din 1 Iulie 7130 (1622) ce am văzut mai sus. Pană este fundatorul Mânăstirii, azi biserica Sf. Ecaterina din București.

Pană Vistierul este «*Pana Greco, camarier*» al lui Radu Şerban care, în lupta de lângă Brașov, din 1603, ucise pe Craiul Moise *Székely*: «E detto Sekel Moise, fugendo quanto poteva, sopra uno cavallo baio castagno «fù arivato del signor Raz Giorg, nostro vice-generale, pregandolo onorevolmente che «si a rendese; il che non volse esso Moise rendersi: *gli fu tiratta una archibugiata «dal Pana Greco, camarier di Illustrissimo principe;* ed in quel pento isteso il «signor Raz Giorg gli passò con uno stocho; ed il tagliorno la testa; e detto Raz Giorghi li pigliò il cavallo». [1])

La *Biblioteca Academieĭ Române* se află o condică scrisă la 1 Iulie 1837 care conține copiile mai multor documente vechi dintre care reproducem pe următoarele:

1) *Studiĭ și doc.* IV p. 121.

Simeon Movilă dă [1]) «cinstituluĭ credincios dregător al Domnieĭ Méle jupăn «*Marele Vistier Pană* și cu fiiĭ săĭ, spre a fi luĭ satul *Frăteștiĭ* partea jupăniței «*Neagăĭ Dvorniceseĭ* de moșie toată, și satul *Lungiĭ* partea jupănițeĭ Neagăĭ Dvorni-«ceasa toată etc. fiind că le-aŭ cumpărat cinstitul dregător al D-Mele, jupăn Pană «Marele Vistier, drept 28000 aspri turcești și 180 galbenĭ. Pentru că aceste sate și «moșiĭ ele aŭ fost vechĭ și drepte și de moștenire ale jupănițeĭ Neagăĭ Dvorniceseĭ. «Iar atuncĭ când a fost jupănița Neaga robită de Turcĭ, ea aŭ vândut aceste de maĭ «sus zise sate la jupăn Pană Vel Vist., însă satul Frăteștiĭ drept 28000 aspri turcești «iar satul Lungiĭ drept 180 galbenĭ, pentru nevoia eĭ de a-și răscumpăra capul din «mâinile Turcilor și din legăturĭ și din robie. Și aŭ luat ea aceștĭ de maĭ sus scriși «banĭ de la mâna cinstituluĭ dregător ale Domnieĭ Méle jupăn Pană Vist. de a dat «spre răscumpărarea sa de la Turcĭ și și-aŭ scos capul din robia Turcilor.

«Și iarăși a maĭ dat încă jupăn Pană Vel Vist. la jup. Neaga Dvorniceasa «40 galbenĭ înprumut și așa aŭ zis jup. Neaga că de nu va fi în pace cu satul *Lungiĭ* «jupăn Pană, precum i l-aŭ vândut, dar el să ție satul *Preoteștĭ*, așa s'aŭ tocmit amândoĭ; «fiind că aŭ fost avut jup. Neaga gâlceavă și vorbe cu părintele Vlădică Eftemie «pentru satul Lungiĭ.

«Și aŭ vândut jup. Neaga aceste sate ce maĭ sus s'aŭ zis, de a sa bună voie «și cu știrea tuturor boerilor. Pentru aceia aŭ dat și D-Mea luĭ jup. Pană Vel Vist. «spre a-ĭ fi luĭ satele și moșiile întru statornică stăpânire și fiilor luĭ și nepoților și «strănepoților luĭ și de nimenea nepoticnit după hotărârea D-Méle. Iată dară și mar-«torĭ pune D-Mea pă jup. *Ureche* Marele Ban, și jup. *Dumitru* Vel Dvor., jup. *Dan* «Vel Log.. i jup. *Ianache* Vel Spat., i jup. *Stefan* Vel Comis, i jup. *Gherghină* Vel «Pah., i jup. *Dumitrache* Vel Post. și ispravnicul *Dan* Vel Log. Și am scris eu *Voicul* «micul grămătic în scăunatul oraș Târgoviște în luna luĭ Martie 9 zile și de la Adam «curgătorul an 7110 (1602)».

Gâlceava și *vorbele* cu Vlădica despre care se pomenește în acest document se explică prin următoarele documente:

La 28 Decembrie 7104 (1595) Mihail Voevod și Domn a toată Țara Românească dă [2]) mitropolituluĭ Kir Vlădica Evtimie și sfinteĭ Mitropoliĭ «ca să-ĭ fie satul *Lungiĭ* care a fost de baștină al jupânéseĭ *Neagăĭ Dvornicésăĭ* care «fec(ĭ)orĭ din trupul lor nu-ĭ-aŭ dat Domnul Dumnezeŭ să facă cu boiariul Domnieĭ «Méle, cu jupân *Mitré Vornicul*; ci, aŭ *venit eĭ singurĭ amândoĭ* înaintea Domnieĭ «Méle de aŭ dat și aŭ închinat de bună voia lor etc. etc. Mărturiile Domnuluĭ sunt: «jupân *Ivan* Vel Dvornic, ... i jupân ..... Vel Logof., i *Negre* Vel Spătar, i *Teo-«dosie* Vel Vist., i *Stroe* Stolnic, i *Radul* Comis, i *Șerban* Peh., i *Preda* Vel Post., «Ispravnic *Ivan* Vel Dvornic. Și am scris eŭ Stan în scaunul orașuluĭ Târgoviștiĭ».

La 1 Iulie 7105 (1597) Mihail Voevod și Domn etc. «dă Sfinteĭ și «Dumnezeeștiĭ Mitropoliĭ ca să ĭ fie satul *Lungiĭ* etc. pentru că aŭ dat și aŭ închinat «jupâneasa Neaga Dvorniceasa, a Mitriĭ Vel Dvornic, *încă de când aŭ fost el viŭ*, «căcĭ că acest sat Lungiĭ el a fost dă baștină al jupânesiĭ Neagăĭ Dvorniceasa, ea aŭ «venit singură înaintea Domnieĭ Méle de aŭ dat și aŭ închinat satul Lungiĭ etc.

Mărturiile Domnuluĭ: «jupân *Dumitru* Vel Dvornic, i jupân *Teodosie* Vel «Logofăt, i *Negre* Spătar, i *Stoica* Vel Vist., i *Radul* Comis, i *Stroe* Stolnic, i *Șerban* «Peh., i jupân *Preda* Vel Postelnic și ispravnic jupân *Teodosie* Vel Logof. Si am «scris eŭ *Nestor* grămătic în scaunul orașuluĭ Târgoviște».

1) *Acad. Rom.* Document 18|LXXVI.
2) Arhivele Stat. *Mitropolia Bucureștĭ*, pach. 53, doc. 1 și 2.

Biblioteca Universității Iași

La 8 Decembrie 7108 (1599) Simion Movilă Voevod întărește sfinteĭ Mitropoliĭ stăpânirea [1]) peste tot satul *Lungiĭ*, «căcĭ întânplându-se de aŭ «robit Turciĭ pă jupăneasa Neaga Dvorniceasa», să stăpânească sfânta Mitropolie și partea eĭ, «iar de va scăpa jupăneasa Neaga de la Turcĭ și va veni ea iarăşĭ, se «va aşeza cu părintele Mitropolitul etc.

Spre a răsplăti faptele de arme și serviciele aduse de *Pană* Domnitoruluĭ și stăpânuluĭ săŭ, Radu Vodă Şerban, acesta îĭ dăruiește maĭ multe moșiĭ :

La 24 Ianuarie 7117 (1609) Radu Voevod, nepotul mareluĭ Basarab Voevod dă hrisov [2]) luĭ jupân Pană Vistierul pentru dania ce-ĭ face cu satele : *Ghiorocul*, *Puțurile*, *Cacaleții*, *Bărca*, *Căciulăteștiĭ*, *Tărnova*, *Radița*, *Sularul*, *Gioroiașul*, *Tonoreștiĭ*, *Grălénii*, *Stăjeriul*, *Hurez* ; ot sud Ialom : *Obidițiĭ*, *Dlăga*, *Otvod*, *Otpoliu*, *Fileaniĭ*, *Trestenicele*.

Mărturiile Domnuluĭ : Jupân *Radul Buzescul* Clucer, jupân *Cernica* Vel Dvornic, jup. *Lupul* Vel Logofăt, jup. *Neca* Vel Vistier, jup. *Mârzé* Vel Spătar,, jup. *Bărcan* Vel Stolnic, jup. *Gaspore* Vel Comis, jup. *Stanciul* Vel Pah., jup. *Leca* Vel Post, Ispravnic *Lupul* Vel Logof. Și am scris eu *Stan* Logof. ot Săveșt (etc), msța Ghen. 24 dni Vlét 7117."

La 5 Aprilie 7119 (1611) Hrisovul Raduluĭ Vod feciorul luĭ Mihnea Vod către M-rea *Golgota* «ca să fie sf. m-rĭ moșia care este înprejurul loculuĭ cu «hotarul cât înconjură Sf. Mănăstire, care moșie a fost închinată încă de răpos. Pă«trașcu Vodă și de răp. Mihail Vod și au fost aleasă de jupân Radul Clucerul Bu«zescu și de Nica Vist și de alțiĭ boerĭ». Asemenea au scutit Mihail Vod, de toate dăjdiile și pre săraciĭ care locuesc înprejurul mânăstiriĭ ca să păzeassă eĭ sf. mânăstire «pentru că mai înainte de multe orĭ o aŭ jefuit tâlhariĭ în treĭ-patru rân«durĭ». Pentru care mili aŭ avut M-rea și aceĭ săracĭ și cărțĭ de la Pătrașcu Vod și, de la Mihail Vod și de la Simeon Vod și de la Radu Vod «dar aceste cărți s'au «pierdut toate când aŭ venit Craiul cu Unguriĭ și aŭ prădat toată țara D. Méle. «Mârturiile Domnuluĭ jup. *Pană Vistierul*, jup. *Ventilă* Vel Dvornic, jup. *Cernica* «Vel Log. jup. *Stoica* Vel Vist., *Cărstea* Vel Spăt., *Cocĭ* Vel Comis. *Panait* Vel «Stolnic, *Stanciul* Vel Păh. jupân **Fota Vel Post.** Ispravnic jug. *Cernica* Vel Log. «Aŭ scris *Năsturel Logofătul* în Târgoviște. Traducția românească făcută la 1749. Orig. nu există. [3])

La 7120 (1611-12) Radu Vodă Mihnea întărește luĭ jupân *Vasilie Vistierul* [4]) *Dăduleștiĭ* și cu toțĭ rumâniĭ pentru dreaptă și credincioasă slujbă când aŭ fost trebuința și păsul Domniĭ Méle.

De de mult fusese satul împărțit între *Dumitru din Tărșor*, *Stoica Ciupențiĭ*, *Pădure Banul din Săcuianĭ* și doĭ oamenĭ din *Lazurĭ*. Mihai-Vodă cumpără satul cu 10.000 aspri gata, o altă parte de moșie de la Stoica,

1) Arhivele Stat. *Mitropolia Bucureștĭ*. pach. 53, doc. 3.

2) *Acad. Rom.* Orig. slav. doc. $\frac{15}{\text{LXXIV}}$.

3) *Academia Română*. doc $\frac{15}{\text{LXXVI}}$.

4. Iorga. *Studii și Documente* V. p. 479.

iar luĭ Pădure și oamenilor din Lazurĭ le dă 16000 aspri. Aceasta încă pe când *a fost Mihaĭ Vodă Craiu în Ardeal.*

Tatul, Părvul și *Pădure* se plâng acum «cum, nu le-aŭ dat Mihai-«Vodă nicĭ un ban pe moșia lor» ; dar eĭ aŭ adus pre toți orășaniĭ din Târșor anume etc, de aŭ mărturisit înaintea Domniĭ Mele cum aŭ dat luĭ Mihaĭ-Voevod toțĭ baniĭ Tatuluĭ și Pârvuluĭ și luĭ Pădure Banul ot Săcuiani și n'aŭ eĭ nicĭ o treabă cu moșia Deduleștii. Apoĭ aŭ rămas de lége Tatul și Pârvul și Pădure ....Domnul întărește decĭ luĭ Vasilie stăpânirea, cu blestem.

Boieriĭ:... *Nica* Vel Logofăt., *Dediul* Vel. Vist., *Panait* Vel Stolnic, *Bratul* Vel Comis. **Fota Vel Postelnic.**

Din aceiași bibliotecă a Academieĭ, avem următorul document [1]) dat din *2 Noembrie 7120 (1611).* Radu Mihnea întărește luĭ jupân *Pană Vistierul* stăpânirea peste satul *Lungiĭ* partea jupâneasiĭ Neagăĭ a Mitreĭ Vornicul ce a cumpărat Pană încă din zilele răposatuluĭ Simion Vodă.

Jupân Pană Vistierul, murind, probabil, înainte la 1612, Radu Mihnea întărește stăpânirea peste satul Lungiĭ luĭ *Vasilie Vtori Vistier*, ginerele luĭ Pană, căruia, se vede treaba, îĭ căzuse la *«eșirea din indiviziune»*. Intărirea se dă la 17 Noembrie 7122 (1613) [2]).

La 20 Noembrie 7122 (1613) [3]) Radu Mihnea «dă luĭ jupân Vasilie «Vtori Vistier și jupănițeĭ sale *Ecaterinĭĭ* fiiceĭ luĭ jupân Pană Vistierul și cu fiiĭ lor «etc., spre a le fi satul *Frățeștĭ* partea jupănițeĭ Neagăĭ Dvornîceseĭ. Și iar să le fie «satul *Lungiĭ* (urmează povestirea împrejurărilor în care s'aŭ făcut cumpărătoarea în anul 1602)

«Și tot aŭ stăpânit jupân Pană Vist. de atuncĭ până acum în zilele Domnieĭ «Méle și cu bună pace. Și aŭ fost stătut aceste de maĭ sus zise sate la mâinile boia-«ruluĭ Domnieĭ Méle jupân *Vasile Vt. Vistier* și jupănițeĭ sale *Catrinĭĭ* fiica luĭ Pană «Vist. Iar după aceia *cinstita maica Domnieĭ Méle Doamna Neaga* a răsculat pri-«gonire pentru satul *Lungiĭ* și așa aŭ pârît cinstita Doamna Neaga înaintea Domnieĭ «Méle cum că n'a fost cumpărat jupân Pană satul Lungiĭ de la jupănița Neaga Dvor-«niceasa, ci aŭ fost lăsată zălog. Și aŭ vrut să pue aceștĭ de maĭ sus zișĭ galbenĭ în «mâna luĭ jupân Vasile Vt. Vistier și jupănița sa Catrina. Dânșiĭ aŭ scos și cartea »răposatuluĭ. Simion Voevod înaintea Domnieĭ Méle de cumpărătoare etc. etc.

Domnul judecă după dreptate și după legea dumnezeească și zice : «să aibă (Vasilie și Catarina) bună pace de către cinstita maica Domniĭ Méle, Doamna «Neaga. Și aŭ rămas cinstita Doamna Neaga de judecata légiĭ dinaintea Domniĭ méle «și dinaintea Divanuluĭ Domniĭ Méle etc. etc. Iată dar și doveditor puiŭ Domnia Mé : jupân *Ventilă* Vel Dvornic, i jupân *Gheorghe* biv. Hatman, i jupân *Nică* Vel Logof. «ĭ jupân *Dédiul* Vel Vist., i *Cârstea* Spătarul, și *Necula* Clucerul și *Bratul* Comisul «și *Mihalache* Stolnicul și *Lupul* Păharnicul și jupân *Brănade Vel Post.* Și ispravnic «jupân *Necuiă* Vel Logof. și *Eremie* Logof., am scris în scăunalul oraș Târgoviște».

La 21 Octombre 7125 (1616) Alexandru Vodă întărește *Catrinĭĭ*

1) Document 12/ LVIII. Se află și în *Studiĭ și Doc.* V. pag. 118.
2) Iorga, *Studiĭ și Doc.* V. pag. 118.
3) *Vibl. Acad. Rom.* doc. 18 bis/LXXVI și 14/LXIII. Org. slav. în loc de 1613 în copie este 1614.

fata luĭ Pană Vistierul, [1]) ce aŭ fost jupâneasă a luĭ *Vasilie Vistierul*, stăpânire *peste satele Răteștiĭ* și *Lungiĭ*, etc.

Din acest document rezultă că și *Vistierul Vasilie* încetase din viață, poate în 1615.

Jupâneasa Neaga supranumită și *Mitroaia* este văduva luĭ *Mitrea Vornicul* un partizan hotărât al Mirceștilor. Pe *Mitrea* 'l întâlnim prin hrisoave ca *Comis* în 1570, ca *Vornic* în 1585 și 86 și ca Vel Vornic în 1592 și 1594. El moare sub Mihaĭ Vodă, după 1595, pe la 1596, fiind ucis din ordinul acestuia.

Pe *Fană Vistierul*, îl vedem, în divanurile luĭ Simion Movilă, *la 4 Decembre 1601*, când jupâneasa Neaga Mitroaia vinde luĭ jupân *Dumitrachi Kiriță* Vel Postelnic, uă parte din moșia eĭ *Grozăveștĭ;* ca Vel Vistier, în divan se află jupân *Pană*, iar ca Sluger *Trifa* (n) pe care 'lŭ credem a fi un *Golesc*.

La 10 Iunie 7133 (1625) Alexandru Vodă confirmă *Caterinii*, jupâneasa luĭ *Vasile Vistierul*, stăpânirea peste satele *Frăteștiĭ* și *Lungiĭ* cumpărate de la jupâneasa Mitroaia Vorniceasa [2]) etc.

La 20 Iulie 7134 (1626) Alexandru Vodă întărește *Dăduleștiĭ* luĭ jupân *Trufanda Vel Vistier* și jupânesiĭ dumnealuĭ *Mariĭ Vistieresiĭ*, fata răposatuluĭ *Vasiile Vistier*, nepoata luĭ *Pan (ă) Vistier* [3])... .

«Când aŭ fost în zilele Domniĭ Méle, după moartea părinteluĭ Domniĭ Méle" *Trufanda* are pără cu «*Gheorghe Căpitanul* și cu *Sima din Târșor*....» Alexandru Vodă decide: «ci, n'am vrut Domnia Mra ca să rămâie nicĭ Gheorghe Căpitan așa în «dăș̆ărt, ci singur l'am miluit Domnia Mé cu 10000 aspri gata», luându-ĭ însă «cărțile».

Donațiunea o face solemn luĭ Trufanda «ce aŭ slujăt părinteluĭ Domniĭ «Méle până la moarte și aŭ adus și trupul răposatuluĭ părinteluĭ Domniĭ Méle, Ioω «Radul Voevod, din țara Moldoviĭ aicé, cu mare cinste, de s'aŭ îngropat».

Boieriĭ: *Papa* Vel Vornic, *Fiera Vel Logof.* «*ispravnicul Craioveĭ*», *Hrizea* Vel Logof., *Mihul* Vel Spătar, *Vartolomeiŭ* Vel Stolnic, *Bratul* Vel Comis, *Apostol* Vel Paharnic, *Costandin Vel Postelnic* (Cantacuzino).

La 8 Noembre 7137 (1628) Niște moșneni din *Zorleștĭ* se vând Vel Vist. Trufanda rumâni împreună cu copiiĭ și moșia lor din Zorleștĭ sud Olt.

Alexandru Vodă întărește prin hrisov [4]) (doc. 3, slavon deteriorat) această vânzare. In divan: jup. *Hriza* Vel Dvorn, jup. *Fiera* Vel Logof., jup. *Mihu* Vel Spătar, jup. *Dumitrachi* Vel Stolnic, jup. *Ramandi* Vel Comis, jup. *Diamandi* Vel Peh. jup. *Condilo* Vel Post. Ispravnic *Fiera Vel Logof.* Și am scris eu *Lepădat* logof., în capitala ce se zice Bucureștĭ, luna Noembrie 10 și de la zidirea lumiĭ, de la facerea celuĭ d'întâiŭ om,

1) *Acad. Rom.* doc. 15/LVIII.
2) *Acad. Rom.* doc. 16/LVIII.
3) Iorga. *Studiĭ, și Doc.* V. pag. 480.
4) Archhivele Stat. *M-rea de un lemn* pach. 17 doc. 3 și 4.

Adam, pân' acum într'această scrisoare, cursul anilor 7137, ér dela nașterea luĭ Xc 1628.

* * *

Din documentele înfățișate până aci putem schița următoarea descendință a luĭ Pană Vistierul :

Pană Vistierul † 1612
= . . . . ?

Caterina 1646 †
=Vasilie Vist. † 1615

Despa
=Necula Spătaru Catargiu

Maria
1612=**Trufanda Vist.** † 1630

Am zis că jupân Pană Vistierul a murit pe la 1612 de oarece în «cartea» luĭ Radu Mihnea din 17 Noembrie 1613, se întărește stăpânirea, peste niște moșiĭ, luĭ *Vasilie Vist.*

Jupân Vasilie Vistierul, trebuie să se fi stins și el pe la 1615 după cum resultă din «cartea» luĭ Alexandru Vodă din 21 Octombre 1616.

De altă parte, Vel Vistierul *Trufanda* este arătat de documente *ca ginere* al jupânuluĭ Vasilie Vistierul încă de la 1613 când s'a judecat procesul cu *Stanciul din Călcești.* Vom presupune dar că el luase pe Maria la 1612 înainte de moartea bătrânuluĭ Vel Vistier Pană. Dacă ne vom reaminti apoĭ, că Radu Mihnea sosește în țară la 1611, atuncĭ Trufanda, adus cu multă probabilitate de numitul Domn, trebuia să fi avut cel puțin etatea de 25—30 anĭ, — fie 25, — atuncĭ cădem peste anul 1586 ca dată probabilă a nașterĭĭ acestuĭ boier. Am văzut că la 1630 el nu maĭ era în viață ; prin urmare, Trufanda s'a stins la vârsta de 44 la 50 de anĭ, adică în plină bărbăție. lăsând ca succesor, pe fiul său *Iordache* viitorul *Mare Stolnic Trufanda* și uă fată, despre care d. profesor universitar *Ion Tanoviceanu* a binevoit a ne comunica următoarea notiță confirmată și de alte isvoare[1]) :

«*Către 1740.* După tradițiunea de familie, *Ștefan Ghindă* Postelnicul, spune «că *Iorga Postelnicul*, vărul luĭ Vasile Vodă, a ținut pe *fata* luĭ *Trufanda Vistierul* «din țara Muntenească și, nefăcând copii, după moartea Iorgăĭ, ea a luat parte la «ordoare și banĭ și s'a dus în Muntenia la neamurile ei».

(Urmează) **General P. V. Năsturel**

1) *Academia Rom.* doc. 26/V. Vezĭ și Iorga *Studiĭ și Documente* III, p 32.

MARIN GELEA

ROMAN

SALONUL D-NEĬ SECALY. — UN CÂNTEC DE LEBĂDĂ

VI

(URMARE)

Cel de al doilea, pe program, era pianistul Simonieff, după care urma un act de comedie în franţuzeşte, şi, la sfârşit, înaintea baluluĭ, cuvântarea luĭ Nerva.

Simonieff venise din Petersburg să deie la Bucureştĭ un concert, şi d-na Secaly îl prezinta astă seară societăţiĭ noastre. El era de origină israelit şi «profita» de călătoriile luĭ artistice, spre a face cunoscută lumiĭ casa unuĭ juvaergiŭ din Petersburg: după bucăţile de muzică ce executa, arăta mostre frumoase şi ieftine de juvaericale.

Fără a fi fost un pianist mare, Simonieff executa bine muzica clasică. In deosebĭ, era admirator al luĭ Bach, făcând parte din societatea germană «Bach-Gesellschaft», şi dovedia tuturora, pe cât putea maĭ mult, măreţia compozitoruluĭ german din veacul XVIII.

La un semn al d-neĭ Secaly, Simonieff îşĭ plecă fruntea de-asupra clapelor pianuluĭ, lăsând să-ĭ cadă pletele pe obrajĭ şi şopti preludiul uneĭ sonate de Bach.

Prin ploaea de note ce începură a picura, din ce în ce maĭ limpezĭ, de pe toată claviatura pianuluĭ, firul melodieĭ se deslușia tot maĭ colorat, ca un curcubeŭ pe o poală de cer înorată.

Blândă la început, crescând, apoĭ, din ce în ce şi răsunându-şĭ ca niște ecourĭ depărtate notele basuluĭ, sonata desfăşura privelişteа unuĭ vis curios şi fără legătură, când luminos şi ademinitor, când turburat ca de niște vârtejurĭ. Partea a doua fu maĭ puţin clară, amestecând în frazele eĭ, glasurĭ ce parcă râdeaŭ şi plângeaŭ în acelaş timp. Partea a treia şi cea din urmă era, neaşteptat, un andante.

Când, după câteva minute, bucata se stinse încetul cu încetul, notă cu notă, Gelea rămase oarecum ca suspendat la o înălţime de unde nu se poate sări jos...

Omul care cântase la pian, nesuferit maĭ înainte, îĭ deveni acum simpatic.

Dintre bărbaţiĭ, îngrămădiţĭ în uşĭ, puţinĭ îşĭ dădură seama de întreaga frumuseţe a bucăţiĭ. Damele de asemenea, deşi unele se siliaŭ să pară atente, ridicând din

timp în timp din sprincene, în semn de admirație saŭ bătând tactul cu piciorul. Multe dintr'însele priviaŭ spre «amicii» din uși și schimbaŭ cu ei semne imperceptibile de înțelegere.

Andantele de la sfârșitul sonatei, calm și solemn, alcătuind un limbagiŭ mai simplu, mai cunoscut, păru tuturora mai frumos.

Sala, fermecată, isbucni în aplause.

D-na Secaly se duse de felicitâ pe pianist, care era transportat el însuși de bucata lui. Apoi, întorcându-se către Prințesa Ilarie, care trona într'un scaun mai mare și pe care ea voia s-o umilească cu cunoștințele-i de artă, îi zise:

— *On compare ordinairement... vous aavez... Bach avec le sphinx égyptien et Bethoven avec la statue grecque;... moi je trouve que Bach a aussi du modelage... Qu'est-ce vous en dites, madame?*

Prințesa Ilarie, — o movilă de cărnuri moi și grase, susținută cu mare greutate de oasele duble ale corsetului și a cărei ambiție era de a fi simpatică oricui—nu înțelese bine comparația și se achitâ exclamând cu zâmbetu-i deschis pe toată fața:

— *Bach et Bethoven, chère madame? Oh! je les aime beaucoup!... Ce sont mes auteurs favoris,... chère madame!..*

In mijlocul salonului, doi gentlemen, cu gulerele nalte, cu pantaloni scurți: unul, fără occiput și fără fir de păr pe cap, cu mâinile atârnate de vestă și cu picioarele răsfirate în lături; celalalt, cu fața de bocs și cu mâinile dinapoi, priviaŭ și comentaŭ figurile și mișcările lumii. Cel mai nalt, cu favoritele în formă de costițe, își netezește, din vreme în vreme, sprincenele-i mâncate de molii și întreabă pe celalalt câte ceva.

— *Dis donc... qui est l'exténué,... près de la belle dame blonde en gris, dans le coin?...*

— *C'est Toto... Toto Pipon...*

Era un stâlp de club.

— *Pauv' garçon! Il a l'air de ne pas avoir mangé depuis qu'il est né!...*

— *Et ce type de marchand de cirage... tout près d'eux?*

— *C'est un certain.., un certain... j'oublie son nom... Il paraît que c'est un poète...*

Era un scriitor român care, până la vârsta de patruzeci de ani, tipărise șapte-opt volume, scrise cu destul talent.

In pauza de cincisprezece minute, compozitorul Despin care stătuse mai în fund, veni lângă Gelea. El fu înconjurat de câteva dame care îl cunoșteaŭ de om hazliŭ.

In mijlocul lor, el avea o atitudine și un graiŭ particular: spunea lucruri fără înțeles și fără legătură, formula teorii bizare, cita, fără nici o socoteală, autorii ce-i treceaŭ prin minte, inventa pe unii neexistenți, susținea paradoxe care făceaŭ pe bietele femei de deschideaŭ ochii mari... Toate astea și altele, spre a le da să înțeleagă că «femeile sunt mai bune de privit decât de ascultat cu urechea»...

— Ce voiți? zise el după ce le puse câteva întrebări la care nici el n'ar fi putut răspunde și răsucind o țigară.

«Fiecare, cum e vrerea, despre fete seamă dee-și...»

Eŭ am părerea mea despre cocoane și pace..

— De cine e versul citat? întrebă o domnișoară înaltă, pistrue și cu ochii mici care declama bucăți din decadenții francezi.

El răspunse fără să râdă.

— De Panait Brâncă, un poet român din veacul XVII care n'a scris decât două volume, dar două care fac cât nouă!...

Apoĭ, după un moment de tăcere, făcându-i-se milă de ea, — căcĭ l-ar fi crezut orĭce nume de poet ar fi inventat, — el se îndreptâ singur.

— De Eminescu,.. adăugâ dânsul, uitându-se pe rând în ochiĭ tuturora.

— Poetul noŭ ?!.. Nu-ĭ așa că face parte din școala luĭ Verlaine ? întrebâ domnișoara înaltă și pistrue.

Despin o privi foarte serios și tăcu.

El văzu un fotoliŭ gol dinaintea luĭ, făcu doĭ pașĭ și se așezâ într-însul; damele îl înconjurară.

— Și zi, vreĭ mata, dudue, să știĭ dacă Eminescu face parte din școala luĭ Verlaine ?..

Ele râdeau și așteptaŭ.

— Bine, cuconițelor, dv. trebue să știțĭ, că după teoria cea maĭ nouă, omenirea asta, de la inventia eĭ și până azĭ, s'a împărțit și o să se împartă în două feluri de oameni, foarte deosebite: oameni din școala altora și oameni din școala lor. Cea din urmă analiză a germanuluĭ Brünenhall a redus la aste două teoriĭ primordiale toate clasificațiile de maĭ înainte : rasă albă, rasă galbenă, Parțĭ, Mezĭ, brahicefalĭ, dolicocefalĭ numaĭ fac două parale. Ceĭ din școala altora sunt oameniĭ fără nume în istorie : «eĭ vor sluji fraților lor», cum a zis Brahma. Ceĭ din școala lor sunt oameni cu nume. Ca exemple : Boudha, Socrate, Cesar, Leornado da Vinci, Goethe, Bismarck, eŭ... dv...

Eminescu e din ceĭ cu școala lor...

Una din ele, pripită la vorbă, zise către alta:

-- *C'est un poète triste par pose, je l'ai remarqué dans quelques traductions françaises de ses vers...*

In timpul acesta, se apropiâ celebrul Polip, dând din cap în dreapta și în stânga la damele din prejurul luĭ Despin, frecându-șĭ mâinile și gudurându-se pe lângă toțĭ ca un câĭne al nimănuĭ. El se adresă la Despin care se prefăcea că nu-l vede.

— Tocmaĭ, te căutam, iubite maĭstre, zise el, ștergându-șĭ ochelariĭ cu vârful batisteĭ.

— Să presupunem că n-o să mă găsești, răspunse Despin.

Damele râseră. Râse și Polip ca să nu pară jicnit, dar o ținu minte.

Despin adăugâ arătând pe Polip.

— Domnul, spre pildă, e om din școala altora, om cu școală... străină,.. nimenĭ nu i-o contestă : doctor în litere de la Neapolĭ...

— *De quoi s'agit-il ?* întrebâ Polip, care nu înțelesese de ce-ĭ vorba.

Despin nu-ĭ răspunse. El insistâ din noŭ.

— Dacă nu sunt indiscret,... cine e trist *par pose ?*

— Eminescu, îl fixâ Despin.

— Până la un punt, e prea adevărat, clătinâ din cap Polip, trudindu-șĭ necontenit ochelariĭ. A spus-o însuși regele criticeĭ noastre : Eminescu n'a fost *dépourvu du stricte nécessaire*, a zis el. Prin urmare, nu de mizerie era trist... ci din poză !...

Apoĭ, întorcându-se către d-șoara naltă :

— *Vous avez parfaitement raison, mam'zelle !* Cine nu-ĭ nefericit și zice că e, nu-ĭ sincer, o face *par pose, voilà tout.*

— «Regele criticeĭ noastre»... reluă vorba Despin, e tot un om din școala altora... Ceea ce n'a înțeles nicĭ dumnealuĭ, este că suferința unuĭ om nu se măsoară după pricina care o produce, cât după sufletul care o sufere. Trandafirescu, băcanul din colț, ar fi putut să sufere de zece orĭ maĭ mult de cât Eminescu și n'ar fi scos un singur accent care să rămâie ca de stâncă, pe vecie. Dar o fire de poet adevă-

rat, c'o simțire delicată ca a lui Eminescu, a trebuit să îndure umilințile c'o nemărginită durere, cu atât mai mult, cu cât el era un suflet mândru, cum o fi știind-o și «regele criticei»...

Undele unei tăceri ce se făcu în hall se întinse până la ei. Se anunțase, cu cele trei lovituri, ridicarea cortinei; începea farsa franțuzească: *Le Billet de logement*, scrisă de autorii Juliens și Henri Duval și jucată de mai multe persoane din societate: «M-elles de Wiedmann et Elodie Siropulo; M-rs Alinesco, Charles de Corcodel, Pierre Grindesh et Bébé Pipon, sous la direction de scène de Mr. Paul Cândeano.»

Cortina se ridică și piesa prinse a desfășura un «qui-pro-quo» stupid, presărat cu cuvinte grosolane și cu două înțelesuri, cu întâmplări imposibile și caraghioase, o adevărată mocirlă sufleteâscă. Domnișoarele care o jucaŭ ca și cele care o priviaŭ și aplaudaŭ, eșiră din ea cu mințile corupte, chiar dacă ființele lor eraŭ curate.

Toată comoara frumuseții virginale ce dă fetelor ceva îngeresc: modestia, pudoarea, timiditatea, fură spulberate într'o singură seară!

Când se lăsă cortina, ovațiuni entusiaste porniră din toate părțile. Executanții fură chemați de mai multe ori pe scenă, și, la sfârșit, și regisorul Paul Cândeano care eși grav și undulos arătând cu mâinile la executanți.

Gelea și Despin privise din ușa biurouluĭ jocul de pe scenă cu interesul ce merita lucrul.

Ușile sofrageriei, închise câtva timp, se deschise acum, și o inundație de porțelane, de cristale și de flori străluci pe mese sub lumina candelabrelor de de-asupra.

După îndemnul d-nei Secaly, care invita când pe unii când pe alții, lumea din hall începu a trece în sofragerie, perechi, perechi, și a lua loc în jurul mesei celei mari, în jurul altor mese mai mici.

Gelea și Despin urmară și ei curentul și se opriră la intrarea sofragerieĭ.

— Să stăm aicĭ puțin, zise Despin; să primim defileul. O să vezi desfășurându-se, în câteva minute pe dinaintea noastră, toată desfătătoarea prostie a Bucureștilor, amestecată cu fudulia grecească, cu ignoranța cea mai ambițioasă, cu psitacismul cel mai umflat în pene, cu aroganța cea mai inconștientă:—un tablou social, pe care nicĭ un condeiŭ nu l-ar putea reproduce în tot ridicului luĭ.

Iată, spre pildă, «*un échantillon*», făcu un semn ușor din cap Despin în fața unei femeĭ brune și costelive care trecea, vorbind cu buzele depărtate de gură, la brațul unuĭ om miop și cu părul tăiat scurt. D-na Euxenia Mărgineanu, nevasta cunoscutului om politic și șef al numeroaseĭ familiĭ a Mărginenilor... In calitatea-ĭ de «*grande dame*», ea vine în societate întovărășită de amicii săi timporari: mai ieri, de secretarul legației franceze, Léon Duchant; azi, de contele Delbiggio, însărcinatul de afaceri italian,.. amândoi «*des gens qui s'amusent*»... Legăturile ei amicale, sunt cunoscute de toată lumea, chiar și de bărbatul său care, în preocupările-ĭ de om de stat, ia căsnicia drept un... «*mal nécessaire de la vie, parbleu*!»

In frazele franțuzești, Despin imita pe ceĭ de care vorbia.

Peste câteva minute, trecu o ființă albă și galantă, de vr'o cincizeci de ani, strânsă în corset de abia putea respira, cu brațele rotunde, aruncând puțin ochiul și privind strâmb când vorbia cuiva, «ca o găină care vede uliul pe deasupra», zise Despin.

— Adalgiza Malcopol, «*si vous m'aimez*», urmă el, — o altă frenetică, poate chiar mai ceva decât Mărgineanca, căcĭ clocotește sângele într'însa de-ĭ dă peste marginile firiĭ. De câtva timp, ea nu slăbește pe copilul de lângă dânsa, camarad de facultate cu fiul eĭ...

După dânșiĭ, trecură mai multe perechi, printre care și d-șoara Simicĭ la bra-

ţul procurorului Pascu, care-i vorbia în şir pipăindu-şi din timp în timp cărarea din cap cu degetele. Apoi, se arătă d-na Eloiza Măgură cu ministrul Perica.

— Perica e profesor de limbele neolatine la Facultatea de litere, şi actual ministru de lucrări publice, zise Despin privind fix pe Gelea, spre a-l face să înţeleagă contrastul dintre ceea ce se presupunea că ştie omul acela şi ceea ce făcea.

— Văduva Stroe Victorescu, cu «*mon commandant*» Damian... La vârsta la care îl vezi, maiorul confundă teatrul cu lumea: merge pe drum cum merg actorii pe scenă; în faţa femeilor, stă drept ca lumânarea când le vorbeşte, când se apropie de ele, bate din pinteni ca dinaintea superiorilor lui...

Descrierea lui Despin fu întreruptă de o pereche care se opri dinaintea lor domnul, cu barba blondă, pieptănată fir cu fir, cu ochii umblându-i în cap ca argintul viu. El întinse o mână udă de sudoare lui Despin, zâmbind falş şi zicându-i în treacăt:

— Aţi căzut bine astă seară: muzică bună!..

Despin se uită la el şi, strâmbându-se ca dânsul cu surâsul fals, răspunse:

— N-am căzut de loc, că-s în picioare!...

Şi apoi, cu tonul serios:

— In româneşte nu cazi bine niciodată, ci numai răŭ...

Domnul blond clătină din cap şi înaintă şoptind femeei de lângă dânsul:

— *C'est un original!...* voind adică să zică că-i cam apucat.

— Pristanda!... un suflet infect, apăsă Despin, supărat. Muria de foame şi a iscodit legenda că e fiŭ natural al Mitropolitului!... Şi-a scris singur o scrisoare anonimă, pe care o arată tuturor cunoştinţilor, şi-a lăsat barbă ca Mitropolitul, întră zilnic sub orice pretexte în anticamerele de la Mitropolie; aşa că are acum, pe urmele minciunii acesteia, o sinecură din care trăeşte...

— Dar d-na decorativă care vine spre noi? întrebă Gelea, arătând o femeie planturoasă şi castanie.

— D-na Rahl, femeia directorului societăţii «Prevederea», germană de origină şi pururea cu ochii în podele cum aude două note de muzică, o maniacă. Mai interesant e d-l de la braţul ei: ataşatul de la legaţiune, Christu Agapidi,... «*la bêtise rayonnante*», cum îl numesc camarazii. Uite-te la el şi vezi-l cum merge cu ostentaţie, — ştii... ostentaţia e luxul parvenitilor neghiobi...

Trecură, apoi, d-na şi d-şoara Moca cu George Silver, cumnatul ministrului de instrucţie.

— A fost silvicultor şi e... director la Teatrul naţional!..

D-na general Ferigăşeanu cu cloncanul Polciu... Cloncani sunt advocaţii foşti miniştri, care vorbesc generalităţi în pledoariile lor, dar care fac atmosferă;... sunt cei mai proşti advocaţi, dar şi cei mai bine plătiţi...

D-şoara Ascher, fata bancherului milionar, fost zăraf «zic şi zău»! în strada Franceză, — cu improvizatul «Prinţ» Vladimir, un strănepot al unui caimacam din Moldova, care se dă drept prinţ: un nul şi un neputincios de care te miri şi te întristezi că are forma de om.

D-na colonel doctorul Videscu, o grandomană, cu d-rul Meran, un farsor care examinează bolnavii totdeauna singur, chiar în consulturi. E misterios în tot ce face, şi vorbeşte grav lucruri de care râde el însuşi, mai pe urmă...

D-na Zodian, o femee «*comme il faut*», îşi zice dânsa, îndeletnicindu-se cu «fasilitarea mariajurilor» între tineri ce aŭ nume cu tinerele ce aŭ stare: «*pour les classer, les faire entrer dans le monde, mon Dieu*»!, — cu inginerul Kircorian, zis şi Sar-

saiă,... armean, plin de bani și de... coși, văduv și cu pretenții de om de gust, dragă doamne!... Să intri în casa lui, îi vezi gustul numai decât...

Toți aceștia și alții se așezau la mesele din sofragerie și gustau din farfuriile încărcate cu fel de fel de bunătăți.

Cavalerii întindeau brațele și serviau damele de lângă ei. Știrile zilei, cancanurile orașului umblau diu gură în gură; vinurile, ceaiul, limonadele curgeau prin pahare; tacâmurile de argint aruncau scânteeri în lumină ca și degetele pline de inele ale cocoanelor.

Cele mai multe din ele priviau adânc în ochii cavalerilor ce le serviau și ascultau cuvintele lor galante, subînțelesurile lor, adeseori lucrurile cele mai crude și mai nepermise. Fiecare pereche părea la ea acasă, bând în voe licoarea sentimentală ce li se revărsa prin ochi. Ai fi zis o masă de bacante cu satiri prin prejurul lor.

Deodată, apăru lângă Gelea și Despin, timid și cu capul plecat, bătrânul pictor, Marian, adus, târât, mai drept, în salonul d-nei Secaly de către poetul Nerva care îl iubia mult. Cu trăsăturile lui fine, cu ochii vii, scântetori sub fruntea-i lucitoare și fără păr și cu obrazul palid și ras, el li surâdea cu prietenie apropriindu-se.

Pe când vorbiau între dânșii, trecu d-na Secaly la brațul d-rului Maurescu; ea zări pe pictor și-i adresă două-trei vorbe de mulțămire că-l vedea la ea, «pe dânsul, *vous savez... un sauvageon !...*»

Bătrânul înclină capul deasupra mânii ei ca un copil și îngăimă câteva cuvinte cu glasul încet, abia auzit.

D-rul Maurescu, grav, gesticula larg și vorbia tare, înclinindu-se profund pe dinaintea tuturor damelor și acoperind vorbele pictorului.

Tinerii ce înconjurau pe bătrânul Marian aveau o adorație pentru el și credeau că nimeni, la noi, n'a tradus, cu entusiasmul ce-l merită, natura pământului românesc ca dânsul.

Un pseudo-amator de pictură, Lucastof, snob de mâna întâi, cu trăsăturile feții ca cioplite în lemn, fără cea mai mică expresie și care «constata el, *tout bonnement*» tot ce citea prin gazete, văzând pe Marian, se crezu dator să-i vorbească și se apropiă de el cu bună voință:

— Cum stăm cu arta, scumpe *artista*? îl întrebă dânsul.

Bătrânul zâmbi.

Apoi, văzând că nu-i răspunde nimic la prostia asta:

— Nu știi... am făcut achiziția unui Guardacci, săptămâna trecută, la Neapoli!.. *Je ne vous dis que ça*,... adăugă el ducând degetele strânse la gură și țocăind cu buzele în semn de admirație; un Guardacci *de la bonne manière... Il faut le voir... ah! il faut le voir!...*

Marian privi în ochi pe tinerii din jurul lui: n'auzise niciodată de numele Guardacci.

Crezând că pictorul român nu-i ținut să cunoască pe artiștii străini, o dădu într-un ton de curtenie socială.

— Tot la țară nu-i așa, *artista*?... Eu mă mir, cum poți trăi vecinic în câmp și singur ca un cuc!

— Deprinderea... răspunse bătrânul.

Lucastof se depărtă legănându-se în mers ca o gâscă. Nerva îl urmări cu ochii.

— Dobitocul! se sbuciumă el, crede că viața din capitală, hărțuită cum e de toate nimicurile zilnice, e superioară vieții de frumusețî și de gândire de la țară!... Auzi: un Guardacci *de la bonne manière*!...

— Măi! Măi! Și ăsta-i unul din ceî dintâi amatori de artă de la noi!... adăugă Despin clătinând din cap.

Simțind pe Nerva cam enervat și voind a-l face să uiteun mo ment că avea să vorbească astăseară, Marian roti privirea luĭ divină în hall și strângând în ea toată privelișteа minunată ce mișca sub valurile luminiĭ și se răsfrângea înzecit, prin oglinzĭ, în care candelabrele atârnaŭ nenumărate ca nlște buchete imense de florĭ de aur, zise încet:

— Ce putere are lumina! Infrumusețează orĭce tabloŭ, îl topește într-un tot feeric!.. Marginile fiecăruĭ om din salon, nu maĭ sunt marginĭ, nu maĭ sunt despărțirĭ; sunt numaĭ variațiĭ de lumină... Liniile geometrice, desenul propriŭ zis e un mit, o născocire a celor ce nu văd viața, ci numaĭ și-o închipuiesc, căcĭ lumina unește liniile prin legăturĭ, așa că ele nu maĭ apar, nu maĭ aŭ ființă..

După aceea, eĭ făcură câțĭva pașĭ și se așezară cu toțiĭ într-un colț, la o masă de ceaiŭ, privind fiecare cu drag și cu încredere la Nerva ca la un eroŭ al serieĭ.

Pentru eĭ, ca și pentru alte câteva cunoștințĭ, puține la număr, cea maĭ interesantă parte a serateĭ era în adevăr cuvântarea luĭ.

Nerva avea să vorbească despre «Firea Poetuluĭ», subiect ce-ĭ fusese dat de d-na Zoe Tăut, protectoara talentelor românești.

Peste câteva minute și la semnul d neĭ Secaly, el înaintâ la masa de pe scenă, fără a isbuti să facă o tăcere complectă în jurul luĭ.

Își adună, un moment, gândurile, trecând mâna-ĭ prin păr; privi înaintea luĭ; închise pe jumătate ochiĭ ca și cum și-ar fi luat adio de la ceĭ ce-l înconjuraŭ și pe care îĭ părăsia într-o lume depărtată, lumea idealuluĭ săŭ; și începu încet, cu glas argintiŭ, să descrie scânteerea razelor de soare pe mărĭ, spre a face să se înțeleagă fiorul ce-l dă nemărginirea în sufletul omenesc și misterul acesteĭ nemărginirĭ, simțit cu deosebire când privim marea dintr-o insulă.

El aminti în treacăt, înflorindu-și graiul cu gesturĭ fericite și impunând din ce în ce maĭ multă tăcere în sală, câteva insule vestite prin frumusețea orizonturilor: «Archipelagul, ghirlandă din care se desprind ca glicinele una câte una: Sporadele și Cicladele divine, în care cântă și vor cânta cât lumea nimfele,—cu Lemnos și Samotrace, ale căror mistere eraŭ de o potrivă cu cele de la Eleusis, cu Naxos, unde fu rănită Ariadna și cu Leucade, de unde Sapho se aruncă în mare. Insulele Italieĭ, Ischia, Capri, Casamiciola, învăluită în vegetația-ĭ luxuriantă; Venezia, care e ea însăși o insulă, neținând de continent decât ca o floare de ramura eĭ, și Lido, insula luĭ Musset, Lord Byron și Alecsandri. Insulele Spanieĭ: Majorca, Minorca, Ivița, mândrindu-se de a fi fost azilul cel maĭ melancolic și maĭ răsunător din câte cunoaște istoria...

Insula— pământ, trăind în nemărginitul mării — e poetul — om, trăind în nemărginitul idealuluĭ.

Poet e cel ce traduce infinitul în care viețuește, cel ce-l descopere sufletul cu privirea luĭ și încearcă să-l fixeze în poeme, în sinfonii, pe pânză, în marmoră. El întrupează frumusețea visuluĭ și surprinde esența firiĭ lucrurilor; el se adâncește în tainele simțirii omenești, măsurând nepătrunsul; el străbate ca fulgerul până la izvoarele divine ale vieții, eșind din marginile ființeĭ sale pământești și deschizându-și aripele spre regiunĭ supraomenești...

El strânge în mâna luĭ muzica naturiĭ din armonia lumilor cerești, din înfrățirea atomilor, din fluidul magnetic și fermecător care învăluе saŭ pătrunde toate lucrurile și toate ființele,—de la microbul din plantă la steaua ce lucește pe cer; cu un cuvânt, el e revelatorul poezieĭ ce se revarsă pretutindenĭ în natură și în viață, și pe care o prinde și o închide într-un număr de cuvinte, de vibrațiĭ saŭ de forme, cu sufletul luĭ simțitor ca

de sensitivă, cu sufletul luĭ hipersteziat, în care plăcerile şi suferinţele răsună ca nişte ecouri în munte. El coboară, din regiunile înalte ale necunoscutuluĭ la simţul tuturora, făşiĭ de luminĭ cereştĭ, dovada uneĭ fiinţe superioare, revelaţia luĭ Dumnezeŭ.

Care e omul ce n-a simţit în parte poezia naturiĭ şi a vieţiĭ.

Sunt zile, dimineţĭ, după amezĭ, nopţĭ cu lună saŭ numaĭ înstelate, în care, sub sclipirile luminеĭ şi sub măreţia tăcerĭĭ, flutură şi cântă peste tot poezia naturiĭ! Precum sunt iubirĭ, sunt avânturĭ, sunt jertfe, sunt fapte omeneştĭ, a căror splendoare poetică trece toate marginile închipuiriĭ!

Azĭ dimineaţă—o dimineaţă frumoasă de toamnă—urmă el răspândind lumină în glasul şi privirea luĭ, eram în câmp la Băneasa. Printre rariştea de stejarĭ subţirĭ ce se desina spre răsărit, linia orizontuluĭ se întindea cât prindea ochiul. La câţiva paşĭ, un ţăran semăna grâŭ cu o mişcare cadenţată, liniştită şi pururea aceeaşĭ. In fundul zăriĭ, soarele răsăria, aprinzând ca un foc uriaş şi puternic în marginea ceruluĭ. In dreptul luminiĭ luĭ scânteetoare, în care părea că fierbe aur înroşit, omul care semăna, singur în câmpie, părea un dumnezeŭ, răsădind taina divină a vieţiĭ. Aerul era dulce, răcorit de bruma groasă de pe iarbă şi învălit de vaporĭ ca într-un giulgiŭ subţire; în pădure păserile cântaŭ sburând din cracă în cracă. In tot ce mă înconjura, părea ca o fericire, ca un vis isbândit pe pământ. Era o strofă din poezia lirică a naturiĭ, care se revărsa de toate părţile; era marele poet nevăzut şi pe veci neajuns, care scria versurĭ de fericire şi de viaţă în nemărginirea firiĭ, cu figurĭ de raze de soare şi cu ritmurĭ de cântece de paserĭ. Versul luĭ era atât de frumos că îngenunchiaŭ cu mâinile la piept, simţindu-mĭ inima bătând maĭ tare, şi-l ascultaiŭ îndelung, strofă cu strofă...

Nenorocit, îmĭ ziceam în gând, infirmul şi desmoştenitul, care n-are puterea de a asculta poezia aceasta, şi care, târât de alte gândurĭ şi ţelurĭ, de câştigurĭ băneştĭ şi de deşărtăciunĭ lumeştĭ, nu aude şi nu vede esenţa însăşĭ a vieţiĭ, poezia eĭ paradiziacă!

Nenorocit, încă, cel ce o simte, ca mine, şi nu-o poate spune altora. Şi fericit, de o mie de orĭ fericit, cel ce încearcă şi poate s-o traducă omenirиĭ!

Tot aşa, versurile melancolice din zilele de ploae saŭ cele dramatice din zilele viforoase ale erneĭ; tot aşa, strofele de bucurie orĭ de durere ce răsar din rădăcina inimiĭ noastre.

Poetul e dar un noŭ Archanghel Mihail, în faţa porţilor înalte până la cer, dintre lumea dumnezeească şi dintre cea omenească, dintre pământul trecător şi raiul etern. El singur, printr-o sforţare supraomenească, deschide aceste porţĭ şi lasă omenirиĭ putinţa de a privi spre lumina aceea a veciniciеĭ şi a fericiriĭ. El singur, prin puterea taĭnică ce i-a hărăzit firea, apucă în mâna luĭ raze din lumina de-acolo, şi ne face să întrevedem frumuseţile aceleĭ noĭ grădinĭ verzĭ a Hesperidelor, în care, sub pomiĭ în floare saŭ cu roade aurite, staŭ culcate, cântând imnurĭ de fericire, zâne cu forme desfătătoare, îmbrăcate în alb şi încununate cu florĭ"...

Apoĭ, după o pauză, cu ochiĭ puţin ridicaţĭ în aer şi exagerând nota într'adins, el învocă, în mijlocul celeĭ maĭ desăvârşite tăcerĭ şi schiţând cu mâna gestul unor liniĭ ideale de depărtărĭ, amintirile poeţilor marĭ: Omer, Fidias, Sofocle, Dante, Michel Angelo, Leonardo, Shakespeare, Goethe, Bethoven, Victor Hugo,... prinzând opera fiecăruia în câteva cuvinte, asemănându-ĭ pe fiecare cu una din insulele ce pomenise,—şi ajunse la Alecsandri, «acel «culegător de stele pe plaiurĭ cereştĭ» care însumă toate visele şi toată muzica limbeĭ neamuluĭ românesc din epoca sa, toată credinţa, toată vitalitatea şi căldura de inimă a raseĭ, toată mândria, toată suferinţa şi dragostea eĭ, armonizându-le în talentul luĭ,—şi care, în timpul săŭ, cântă pentru toţĭ, sperâ pentru toţĭ, se rugâ pentru toţĭ — păstrându-ne în poezia luĭ esenţa altoiuluĭ de regenerare a neamuluĭ nostru şi toate bogăţiile luĭ virtuale, cum s-ar păstra într-un buchet pe masă toate florile uneĭ câmpiĭ».

In sfârşit, el veni la Eminescu, pe care după ce-l caracteriză, încheiă, cu braţu-i întins de profet antic, astfel:

«O Eminescule! O maestrul nostrul al tuturora! Tu care ne-aĭ ridicat cu versul tăŭ în regiuni sublime, care ne-aĭ înobilat şi ne-aĭ idealizat simţirea, care ne-aĭ făcut să zărim splendoarea vieţii pe pământ şi să auzim glasul taĭnic al naturiĭ din jurul nostru, ca nimenea altul, — tu nu aĭ murit şi nu veĭ muri niciodată pentru noĭ; — sufletul tăŭ de poet — de-acolo din lumina în care te-aĭ deşteptat murind — va trăi în sufletul nostru, cât va trăi limba românească, şi toate inimile tinere, toate minţile atinse de boala sfântă a idealuluĭ, te vor citi şi reciti, şi, sub fiorul versuluĭ tăŭ, sculptat în floriĭ, vor zice pe din afară cu glasul tare, ca pe nişte rugăciuni sfinte, strofele tale pline de muzică şi de simţire, răsbunându-te o veşnicie întreagă, împotriva ingratitudiniĭ celor mariĭ din timpul tăŭ şi a aĭ tăĭ care nu te-aŭ cunoscut!

De pe fruntea ta, din mormânt, ca de-asupra comorilor îngropate, scapără luminiĭ în întunericul din jurul nostru şi, ca sub sclipirea fulgerelor în nopţile adâncĭ, vedem golul în care trăim, şi auzim sfaturile tale. Tu ne înveţi să iubim maĭ mult talentele ce se vor ivi, să ne trudim a înţelege maĭ limpede solia ce aŭ in scurta lor trecere pe pământ, să-ĭ cinstim şi să-ĭ preamărim în viaţă.

Cu toţiĭ ne prosternăm dinaintea umbreĭ tale, venerând-o, pentru-că aĭ suferit, aĭ iubit, aĭ creat, ţi-aĭ întrupat visul, ne-aĭ făcut să zărim lumea dumnezeească a poezieĭ!..»

Cele din urmă cuvinte a le luĭ, care răsunară puternic în tăcerea adâncă a săliĭ, fură acoperite de ovaţiĭ entusiaste din toate părţile. Uniĭ aplaudaŭ fără voia lor, electrizaţi de puterea şi frumuseţea accentelor luĭ.

Peste câteva minute, o muzică militară din loggia hallului începu a cânta un valţ banal. Câteva perechĭ prinseră a danţa; după ele, altele. Gelea, Nerva şi Despin se strecurară până la garderobă, îşi luară haĭnele şi eşiră afară, unde bătea luna. Pe ferestre se vedeaŭ umbrele dănţuitorilor învârtindu-se unele după altele.

Ce deosebire era între lumea ce-o invocase Nerva şi cea care rămăsese, săltând în urma lor.

Ajuns acasă, Gelea se gândi la cele văzute în salonul Secaly. Ca şi la d-na Simicĭ, unde cunoscuse societatea noastră mijlocie, ca şi la întrunirile publice, unde îşi dăduse seama de figurile politice ale timpuluĭ, el întâlni şi aicĭ o lume care îl întristă, care îĭ apăsă sufletul, care nu putea, sub nicĭ o formă, să-ĭ vie în ajutorul aspiraţiilor luĭ de a face artă adevărată şi mare. Departe de a fi fost un mediŭ prielnic la astfel de năzuinţi frumoase, societatea noastră întreagă n'avea în ea nicĭ un îndemn, nicĭ o încurajare morală, nicĭ un sentiment de o viaţă superioară. De la ea, el nu putea să aştepte nimic, — cum aŭ aşteptat şi avut altĭ artişti de la societăţile timpurilor lor. Nu-ĭ rămânea, prin urmare, spre a-şĭ putea hrăni visele luĭ sublime, decât să-şĭ deschidă ochiĭ înăuntrul luĭ însuşĭ, să priviască numaĭ la amintirile-ĭ de aiurea, de la alte popoare şi din alte vremuri, şi să aştepte un prilej norocos, o întâmplare neprevăzută, ca să-şĭ poată realiza ceva din acele vise măreţe.

Sub greutatea tristeţiĭ care îl coprinse din ce în ce maĭ mult, el se hotărî a se exila dintr'o societate, ale căreĭ frivolităţi şi aparenţi de viaţă eraŭ însăşĭ viaţa eĭ, şi a trăĭ singuratic, într-o atitudine care, potrivit firiĭ luĭ discrete, să fie ca o protestare mută împotrivă timpuluĭ săŭ.

(Urmează) **N. Petraşcu.**

Cugetări

Plăcerea este viața, viața e plăcerea; dar plăcerea este optimismul nesfârșit, pe când viața e pesimismul etern.

Prietenia este o monedă de aur; pe o parte are efigia dragostei, pe cealaltă a ingratitudinii.

De la naștere începe moartea omului. Dar de la moarte? Cu toate astea, cu cât ne apropiem mai mult de sfârșit, ni se pare că abia am început, fiindcă ceeace a fost nu va mai fi, iar ceeace este n'a mai fost. Și moartea nu e decât sfârșitul unui început, pe când nașterea e începutul unui sfârșit.

Toată morala lumii are ca bază religia; toată estetica femeia. Nimic nu e mai frumos de cât morala și femeia. Din nenorocire nici religia nu este morala femeii, nici femeia morala religiei.

Când o femeie își simplifică hainele și un bărbat ideile, se numește emancipare. Adevărata emancipare constă în a-ți simplifica haina ideilor.

«Nemulțumire», iată care trebuie să fie deviza civilizații, căci nemulțumirea e luptă, lupta progres, iar progresul, fericire.

Două lucruri ți se exige, dacă vrei să te numești om: să iubești dreptatea și adevărul. Cu toate astea dreptatea și adevărul sunt două condițiuni, pe care nu trebue să le îndeplinești, de vrei să guști din acel «bien-être» al societății.

E deci natural să le cerem altora fără să le practicăm noi.

Prietenia e ca fântâna din fabulă: nu-ți dă decât satisfacția momentului.

Bărbatul e pentru femeie trecutul, femeia pentru bărbat viitorul. Și prezentul e trecutul și viitorul, fiindcă e femeia și bărbatul...

Dragostea este o iubire de sine. Cu cât amorul e mai puternic, cu atât mai mult te iubești pe tine. Căci iubirea pe care o manifestezi pentru aproapele tău nu e decât o necesitate a «euluĭ» de a satisface simțurile sale. Cu cât iubești mai mult pe cineva, cu atât mai mult te mulțumești pe tine însuți. Ce e lumea de cât un egoism? Iubim fiindcă ne iubim pe noĭ înșine.

Prietenia este singurul semn al nobleței sufletuluĭ și inimiĭ. Orice alt sentiment la om nu e decât o manifestare a simțurilor, a cărniĭ. De aceea există prietenie fără dragoste și dragoste fără prietenie.

Orice dragoste are într'însa înjosire. Dar bărbatul e mai jos decât dragostea, fiindcă iubește femeia.

Omul e un selbatic care crede în idol. Dar femeia e mai sălbatecă decât bărbatul, pentru că dânsa este idolul său.

Bărbatul iubește nebunia: de aceea îĭ place femeia care e mai nebună decât bărbatul.

E o lașitate de a nu putea suferi. Dar mai laș încă e cel care vrea să sufere. Și amorul e o lașitate.

Lumea este dorința plăcerii, fiindcă bărbatul la femeie se numește dorință, iar femeia la bărbat, plăcere,

Nu noĭ ne conducem după morală, ci morala se conduce după noĭ. Adevărata moralitate rezidă în lucrurile cele mai imorale. Căci noĭ am inventat morala. Cine e mai imoral la om decât însuși omul?

Prietenia cere sinceritate. Și bărbatul iubește mai mult prietenia decât femeia sinceritatea.

Altădată, omul iubia un lucru și o ființă: viața și femeia. Astăzi el iubește o ființă și un lucru: viața și femeia.

Omul e cadavrul de disecție al naturiĭ. E o singură deosebire: știința ne diseacă morți, natura vii.

In vechime se obicinuia formula: cunoaște-te pe tine însuți. Azi trebue să cunoști pe aproapele tău și să-l lași pe dânsul ca să te cunoască.

E o mică deosebire între bărbat și femeie. Bărbatul când zice «da» este adesea «nu». Femeia când zice «nu» e în totdeauna «da».

Există o prietenie care izvorăște din dragoste, și o dragoste care isvorește din prietenie.

Sunt două feluri de morală: morala sclavilor; totul e oprit, nimic nu e permis. Morala nobililor; totul e permis, nimic nu e oprit. Decât nicĭ unĭĭ nicĭ ceĭlalți nu sunt sclaviĭ moraleĭ.

Când pedepsești un răŭ, nu poți zice că aĭ făcut dreptate, fiindcă deja a pedepsi însemnează să facĭ răŭ.

Omul are acel ceva din mișcarea de rotațiune a pământuluĭ: merge spre infinit și e vecĭnic acelaș.

Rar spune omul «sânt fericit», chiar atuncĭ când este, dar adesea zice: «am fost fericit», atuncĭ când nu maĭ e.

Omul nu e nicĭodată mulțumit cu ceeace are, fiindcă vrea ca să i se dea ceea ce nu poate să dea dânsul.

Adevărul este minciuna civilizațieĭ noastre, fiindcă civilizația e un adevăr mincinos.

Există în prietenia tinerilor un sentiment pe care bătrânii nu pot să-l priceapă.

Nu este decât o singură dreptate și fiecare crede că e a luĭ.

Un om inteligent nu se va supăra nicĭodată din cauza unuĭ cuvânt răŭ-voitor. Din contra, pentru dânsul, asta e o probă, că el e superior celuĭ care l-a spus.

Ad. Orna

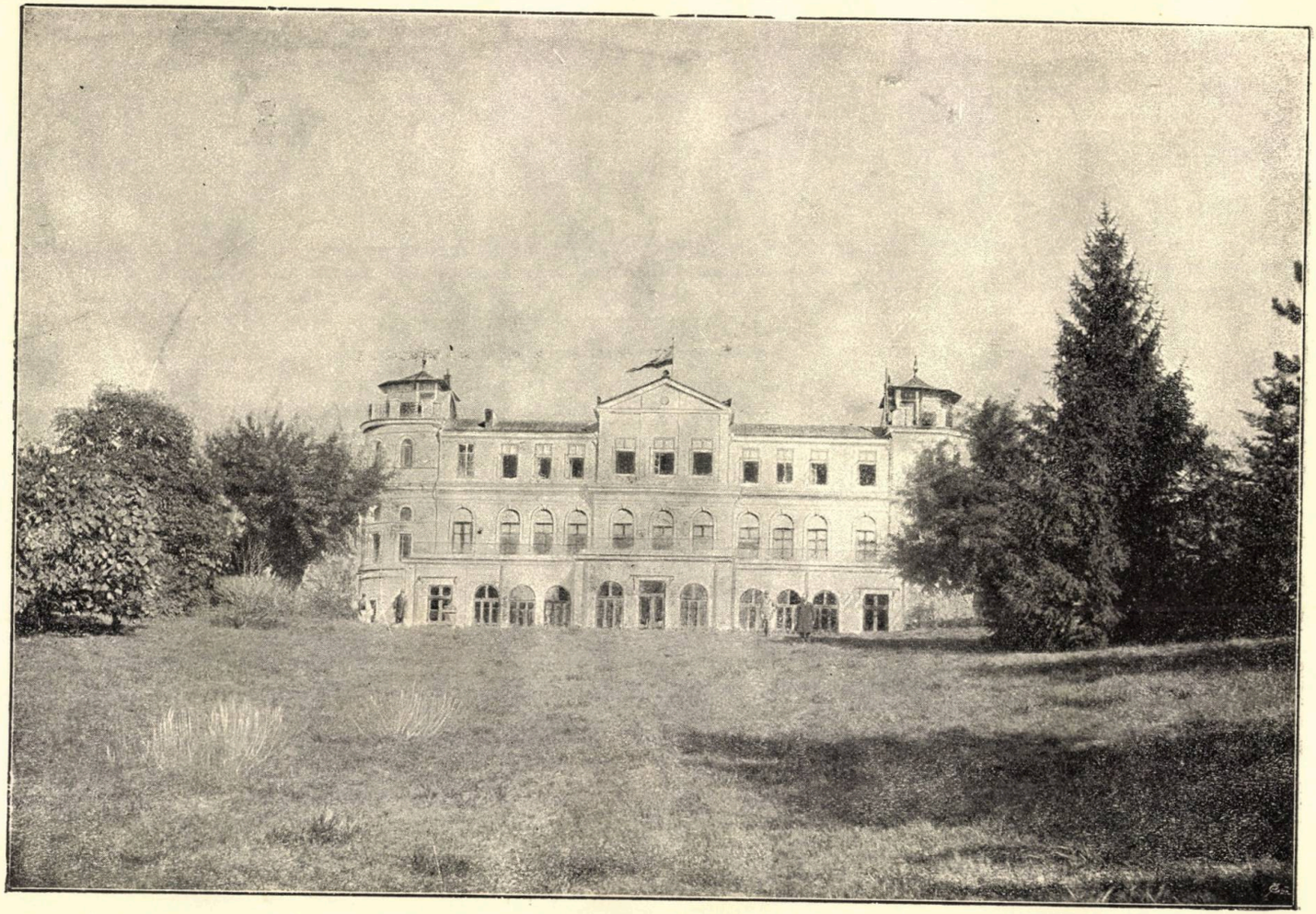

PALATUL INSTITUTULUĬ OTETELEȘANU

Trandafirul

Un trandafir a răsărit în zorĭ,
Şi zorii de argint l-aŭ botezat
In picurii de rouă lucitorĭ ;
Drept daruri — mândre daruri de 'mparat :
Veştmânt învolt şi taĭnice culorĭ.

Luceafărul, — slăvitul sol al dimineţii
L'a miruit cu-o rază străvezie ;
Privighitorile ascunse-n vălul ceţii
Slujit-aŭ în cântărĭ de veselie ;
Iar soarele i-a dat puterea vieţii.

In faptul zileĭ, minunata floare
Şi-a desfăcut bogatele-ĭ petale :
Comorĭ de frumuseţĭ neperitoare,
De s'aŭ oprit zefiriĭ dulcĭ din cale
Inmărmuriţi de-atâta sărbătoare.

Se ofiliră multe florĭ de gelozie,
Doĭ fluturĭ se bătură pentru dânsa
Pornindu-se apoĭ în pribegie ;
Iar biata floare neiubită plâns-a,
Plecându-şĭ fruntea cu melancolie.

Zefirii, — împărați fără de tron și țară,
La sânul lor aŭ strâns-o cu putere,
Furându-i din privire focul de fecĭoară ;
Iar floarea mistuită de durere
S'a vestejit, stingându-se în fapt de sară...

Târziŭ..., murmùrul nopții înstelate
Veni să-i prohodească fecĭoria
Și să-i îngroape foile uscate, —
Plângându-și trist prin văi melancolia
In neagra nopților singurătate....

Nenoroc

Mânaţi de-acelaş dor de viaţă, ne-am întâlnit pe-aceeaşi cale,
Adăpostindu-mi nenorocul la raza prietenieĭ tale,
Şi bogăţia de iluziĭ, de visuri dragi, neisprăvite,
Frânturi de doruri ideale, de gânduri vechi şi risipite,
In veci le-am împărţit cu tine,—crescându-mi astfel fericirea,
Celor dintâi fiori ai clipei ce prevesteşte blând iubirea...
Şi ne iubeam mai mult ca fraţiĭ, ne-nţelegeam în totdeauna, —
Aveam un singur templu, — visul, şi-o singură icoană, — luna...

Visam, şi-n visurile noastre era atâta feciorie !...
Cu nici un gând plin de ispită în sfânta noastră pusnicie,
Noi n-am păcătuit în faţa singurătăţiĭ minţiĭ noastre ;
Doar voluptatea unuĭ cântec din nopţile de Mai albastre,
Ne adormia o clipă firea cu alintarea-i tăinuită,
Vag pironindu-ne privirea departe 'n zarea prăfuită
Unde 'ncepea să se închege nedesluşit, ispititor,
Vre-o dulce zână din poveste, — podoaba minţiĭ tuturor.
Şi-atunci înfioraţi de farmec, tânjeam de dorul fericiriĭ,
Şi tremuram sfioşi la gândul învăpăiat al îndrăgiriĭ
Uneĭ minune de copilă cu ochiĭ purtători de bine,
Mai limpezi ca tremurătoarea boltire-a lumilor senine ;
Cu părul ruginit ca frunza ce cade toamna în carare,
In glas cu ciripiri sfioase, în ochi văpăi fulgerătoare ;
Căci ochiĭ de fecioară tulburi, ca unda mărilor în spumă,
Atâta foc poartă 'n adâncuri sub recea feciorieĭ brumă,
Incât numai privirea caldă a unuĭ suflet ars de dor
Ar fi în stare să topească, atât de dulce ghiaţa lor...

Și-așa îndrăgostiți de-un cântec și cântecu 'ndrăgind o fată,
Iar fata îndrăgind și cântec, povestea vieții noastră toată,
De-odată ne-am trezit sub straja etern' a unuĭ dor nebun,
Robiți de năluciri de-acele ce se 'nțeleg, dar nu se spun,—
Și de se spun în plâns orĭ cântec, o ! nimenea nu le-nțelege,
Atâta de ascuns li-ĭ focul când drept tovarăș te alege, —
Iar când îți sunt pe vecĭ departe, dorind le chemĭ și plângĭ mereŭ,
Și-ți făurești din ele rostul, al vieții tale Dumnezeŭ...
. . . . . .

Ți-aducĭ aminte ?... Intr-o seară, porniram iarăș amândoĭ
Sub umbra ceruluĭ de-Aprile cu tristul stelelor convoĭ,
Ca să ucidem oboseala anevoioaselor gândirĭ,
Gustând mirositoarea pace, a lenesilor trandafirĭ.
Era o seară din acele ce nu se uită nicĭodată,
Pentru 'ndrăgit și pentru cântec, cu dinadins de sus lasată...

Ne-am întâlnit cu ea : sfidarea Venerĭĭ sacre a luĭ Millo,
In ochĭ ispitele Helenĭĭ din Odysseia, — în profil, o
Dumnezeiască fericire de-a pune-atâta armonie ;
Iar în făptura eĭ întreagă, întreaga lumiĭ poezie.
De râvnă multe stele dat-aŭ împărătească lor splendoare
Surd prăbușindu-se 'n adâncurĭ... Și câte s'or maĭ stinge oare ?..

Am întâlnit-o,—și lumina ce-o revărsa'n tăcerea firiĭ,
Ne prevestea că sunt aproape răsleții zorĭ aĭ fericirĭĭ,
Și tremuram de'nfiorare și-n ochĭ ne licăreaŭ scânteĭ, —
Și ne temeam gândind că unul ar fi odat' alesul eĭ,
Că ar porni cu ea alăturĭ, pribeag pe-a dragostiĭ potecĭ,
Domn pe ființa eĭ întreagă și rob ființiĭ eĭ pe vecĭ...

O, cine fi-va fericitul stăpânitor pe-așa comoară,
Și cine-și va topi norocul la sânu-ĭ fraged de fecioară ;
O, cine-și va ucide dorul iubirĭĭ sfinte și senine,
In sărutărĭ lungĭ, pătimașe,—murind de fericire... Cine ?..

Dar cel rămas fără iubire, iubind cu-acelaș dor și foc ?...
Va plânge, socotindu-și anĭĭ de zbucium și de nenoroc
Din clipa 'n care izbuti-va celalt să fie-ales drept mire,
Sărbătorindu-și bucuria în cântece de 'ndrăgostire...
Și unul trist, răpus va plânge, iar altul va păși senin,
De fericire-o plânge unul, iar celalt de amar și chin, —
Și cât pacat s-o naște 'n clipa când dânsa-și va alege dragul
Iar cel învins s-o 'ntoarce'n cale și 'ndurerat va trece pragul ?...
Și cine știe dacă jalea aceluĭ trist, nemângâiat,
N-o fi de miĭ de orĭ maĭ mare, și plânsul luĭ maĭ zbuciumat

Decât întreaga fericire a celuĭ aşteptat şi drag ?
Şi care, cel de lacrimĭ triste, orĭ cel de sărutărĭ şirag
Va fi maĭ lung ?... Şi cine oare-şĭ va da sfârşitul maĭ întâĭ ?...
Acel ucis de fericire, orĭ cel de-a chinuluĭ văpăĭ ?...
Şi oare pribegia celuĭ pornit în vecĭ pe căĭ străine
Va fi maĭ scurtă ca acea pe calea visuluĭ... Şi cine
Va fi acela oare ?...

Simţiam că unul o să cadă, şi aşteptam cu întristare
Să vie ceasul maĭ degrabă. — Se petrecuse o schimbare
In sufletele noastre triste punând o stavilă 'ntre noĭ ;
Ne furişam unul de altul, aveam o taină amândoĭ,
Nu vream să stăm în drum la vorbă, ne'nconjuram necontenit, —
Dar blestemam clipita'n care ne-am cunoscut şi ne-am iubit.
Odată ne-am privit în faţă şi-apoĭ am podidit în plâns,
Şi 'mbrăţişaţĭ am plâns atuncea prieteşugul nostru stins
Şi printre lacrimĭ ne-amintirăm de tot ce izvora în gând,
Şi 'ntr-un târziŭ trudiţĭ de jale, ne-am despărţit cu greŭ plângând...
Nu mult apoĭ am cunoscut-o, ne-am întâlnit cu ea ades,
I-am spus plângând iubirea noastră, şi tu... aĭ fost acel ales...
. . . . . .

Azĭ singur, fără nicĭ o ţintă, tot bat mereŭ aceeaşĭ cale
Nemângâiat, pustiŭ ca toamna, purtând în ochĭ eternă jale
Şi ură fără de astâmpăr, pentru-ale voastre fericirĭ....
Dar când în serile de-Aprile mirositorĭĭ trandafirĭ
Mă chiamă'n pusnicia nopţiĭ să rătăcesc în preajma lor,
Tovarăş trist fiindu-mĭ luna, iar călăuză, tristul dor, —
O văd, ivindu-se minune cu trup şi suflet de fecĭoară,
Purtând în ochĭ cerească pace şi-n glas cântărĭ de primăvară,
Şi-atuncea sufăr în neştire, arzând de voluptatea urĭĭ, —
Iar un surâs de desnădejde se îngroap'adânc în colţul gurĭĭ...

Pe sub fereastra-ĭ luminată, adesea am trecut stingher
Bătut de-un gând pustiŭ, nemernic, de-un fioros de trist mister ;
Voiam ceva... Ce ? — nu ştiŭ bine ; dar căutam s-o văd într-una,
Din zorĭĭ albĭ aĭ dimineţiĭ şi până când răsare luna.
Adesea te'ntâlneam în poartă pe când intraĭ trufaş la ea, —
Eraĭ trudit de fericire, râdeaĭ,—şi râsul tăŭ era
Un junghiŭ de moarte pentru mine...
Odată m-aĭ oprit în loc,
Obrajiĭ ţĭ-eraŭ arşĭ de patimĭ, iar ochiĭ umezĭ de noroc ;
M-aĭ întrebat ceva în treacăt, şi multe eŭ ţĭ-aşĭ fi răspuns,—
Dar lacrimile mă'nnecară, şi pieptu-mĭ clocotea de plâns.
Mi se părea că peste capu-mĭ întreaga boltă se prăvale,
Şi că pământul îşĭ deschide urlând adâncurile sale

Ca să-mĭ îngroape pe vecie nemernicile mele plângerĭ
Pornindu-mĭ sufletul la ceruri în zborul liniştit de îngerĭ...
. . . , ... ,

E prea târziŭ ca să maĭ sufăr şi simt că trebue să mor.
Mă cheamă-n plaiurele-albastre aprinsul stelelor popor,
Să uit durerile-mĭ trecute şi viaţa-mĭ fără de noroc,
Şi-n depărtărĭ necunoscute să sting al gândurilor foc.
Eŭ voĭ muri,—o văd prea bine, e-aproape ceasul aşteptat,
Când voĭ uita şi chin şi jale, iubirea voastră cu pacat,
Fiorĭĭ ce-aŭ născut în taină, şi taina care m'a durut....
Ci plec cu-acelaş dulce suflet cu care tu m-aĭ cunoscut
In aniĭ tinerĭ plinĭ de visurĭ şi-n zilele de poezie,
Când între noĭ creştea atâtă fermecătoare bucurie...
Aşa ne-a fost lasat de Domnul, să ne luptăm pentr-o femee,
Topindu-ne singurătatea şi prietenia 'ntr-o scântee!
Tu, 'nvingător, în osanale să o slăveştĭ ca pe-o minune,
Iar eŭ învins să plâng zădarnic până când viaţa mi-o apune
Purtând şi dincolo de ceruri durerea sufletuluĭ meŭ :
Că fericit pe lumea asta aşĭ fi putut să fiŭ şi eŭ...

Corneliu Moldovanu.

CRONICA

LITERARĂ ŞI ARTISTICĂ

D. Anghel.— **In grădină, poem.** Printre poeţii tineri, d-l D. Anghel are un loc aparte bine definit, atât prin firea lui plăpândă cu simţiri delicate, peste care melancolia se întinde ca o umbră de seară, cât şi prin natura inspiraţiunii sale.

E poetul florilor. Ele-s lumina pământului, veselia vieţii şi podoaba zilelor de sărbătoare. Şi apoi, îndrăgostiţii ce şi-ar da spre amintire de n'ar fi flori?

In grădină, în preajma florilor învestmântate, fiecare în straiu bogat, croit de o fantazie uriaşă, sufletul său solitar şi trist i se deschide, gândul i se face iertător şi bun. Şi când sub farmecul de nopţi lunare, liniştea stăpână îşi cântă armonia, abia întreruptă de câte vreun sărut de floare, atunci amintirile-i desfăşură tinereţi curate şi iubiri apuse; dorurî nelămurite i se nasc în suflet, nădejdea îi ridică braţele în sus către un viitor senin, genunchii i se 'ndoaie recunoscători la pământ şi rugăciunea sboară în spre slavă.

Lumea florilor o înţelege, căci şi florile au suflet. Şi traiul lor cu dureri ascunse, cu veştile de la suratele din câmp, trimise pe aripi de vânt, cu luptele—căci nimeni n-are tihnă în lume —în care-şi războesc miresmele, le vede şi le simte.

Crinul aristocratic, romaniţa veselă, jalnica asfodelă, trandafirul sentimental, magheranul umilit, îi sunt prieteni.

De aceea îndeamnă pe tovarăşii lui de cânt să le iubească măcar ei ca 'n alte vremuri; căci în pelerinajul lor după floarea mândră a poeziei, cununa de foi de laur e răsplata nemuririi.

Versul însuşi se îmlădie larg cu cadenţa înceată pentru a se potrivi cu acest cântec potolit de reflexivitatea melancoliei.

Şi emoţiunea cântului e complectată cu aceea a frontispiciului fiecărei poezii inspirat artistului Loghi de însuşi conţinutul lor, complectată încă de gustul de amator al editorului —d-l G. Juvara—al căruî sacrificiu merită amintirea.

Em. Grigorovitza.—De la hotare. Pe tonul sigur al cuiva, care are conştiinţa că face o istorisire şi într-un stil curgător, d-l Grigorovitza povesteşte întâmplări ce se petrec în târguleţele Moldovei, Basarabiei şi Bucovinei de acum 30 de ani. Desfăşurarea acţiunii schematică şi uneori naivă preocupă în primul rând pe autor, căreia îi subordonează însăşi psihologia personagiilor. Şi pentru a fi mai interesantă o ornează cu juste descrieri de locuri şi obiceiuri. Aşa, în «Oirăh Gutman», unde un ginere de băiaş din Darabani, scăpat de la moarte în timpul războiului de o veche slugă a lui, are prilejul de a răsplăti acest bine scăpând pe copiii lui de la un incendiu—se face amănunţite descrieri ale obiceiurilor ovreeşti de la nuntă şi alte sărbători. Precum şi în «Sânpetru la Cernăuţi» se face un viu şi colorat tablou al acestuj

oraş pe vreme de ermaroc. Dar o istorisire bună sub toate raporturile e «Povestea unei icoane» în care se povesteşte cu şir şi închipuit soarta unei icoane făcătoare de minuni, dăruită de S. Movilă monastirii Sucevița şi care fusese furată în 3 rânduri pentru a se întoarce prin grija aceleaşi familii.

Volumul acesta e al doilea, după chipuri şi graiuri din Bucovina, pe care ni l-a dat d-l Grigorovitza, unul din rarii scriitori, care ne vin din frumosul colţ de Moldovă înstrăina'ă. Şi pentru acest motiv activitatea d-sale e urmărită cu atât interes.

Gh. Becescu-Silvan.—Valea Alba 1476, roman.—1905. O condiţiune esenţială pentru existenţa unei lucrări de genul acesteia este adevărul istoric. Deşi autorul a făcut o vădită sforţare pentru a realiza atmosfera de viaţă a epocei în care se petrece acţiunea, totuşi n'a reuşit. Din simplă şi patriarchală cum a fost, el a făcut un tablou pătruns de un romantism emfatic. In prefaţa volumului caută a se justifica prin lipsa lucrărilor care să pue la dispoziţie materialul trebuincios, deşi pare a şti că aceasta e în parte o chestiune de intuiţiune artistică.

Dar un alt reproş ce i se poate face e acela de a nu fi definit suficient sufleteşte personagiile principale ale romanului. Luca Arbore, mare căpitan şi jupăniţa Zamfira Negri pe care-i urmăreşte de a-lungul lucrării în dragostea lor nenorocită, care se isbăveşte la sfârşit, sunt şterşi.

Fondul romanului bine alcătuit şi cu entusiasm scris e epopea groaznică şi admirabilă de eroism a Moldovenilor lui Ştefan, care în luptele de la Valea Albă, mânaţi de credinţa în Cruce şi de dorul de ţară aŭ răspins urgia cotropitoare a armatelor turceşti, venite aci cu gând de prăpăd.

Autorul îşi are meritele lui, cu atât mai mult cu cât faţă de producţiunea lui anterioară, aceasta dovedeşte o regenerare.

III

M. Sadoveanu.—Dureri înabuşite.—1904 —Crîşma lui Moş Precu.—1905. Cu aceste două volume, d-l Sadoveanu, continuă mersul ascendent spre o desvoltare armonică a talentului său, ni dă o notă nouă: realismul Viaţa de ţară, atât de bine cunoscută autorului, e povestită ca amintirea unei realităţi văzute şi simţite. Coborându-se până în adâncurile sufleteşti, unde zace mocnită durerea, evoacă o bogată varietate de chipuri, dintre care chiar cei mai răi nu-s vinovaţi în înălţimea înţelegerei lui căci păcatul le vine dintr-altă parte Şi peste toţi natura bună şi blândă îşi resfiră frumuseţile, pe care autorul le priveşte şi le descrie cu o minte de poet.

Şi astfel e viaţa din satul moldovenesc descrisă în Crîşma lui Moş Precu, povestire intitulată aşa pentru-că crîşma — acolo ca orî unde — joacă rolul însemnat. Şi viaţa grea de muncă şi nevoi se desfăşoară cu chefuri, la care un popă beţivan îşi botează eapa; cu rivalităţi, pe care le aţâţă o babă intrigantă; cu sfaturi ascunse, la care notarul şi ajutorul complotează împotrivă ca răzbunare politică; cu clăcile, în care un bătrân isteţ infioară pe ascultători cu poveşti fantastice. Toate aceste icoane ce urmează cu prilejul povestirii unei dragostî neprihănite ale unui flăcău, pentru o femee, nenorocită de soarta pe care i-o face un bărbat brutal şi pentru care este să-i înţeleagă numai un biet suflet chinuit, ce abia aşteaptă să se desprindă de trup, ca o lumină de candelă, care se stinge uitată într'o firidă întunecoasă.

Dar ceea ce atrage mai mult atenţia autorului e viaţa celor ce se răslăţesc de vatra satului. In Ion Ursu avem povestea unui ţăran, care împins de sărăcie îşi părăseşte soţia şi copiii pentru a câştiga o hrană sigură, pe care i-o refuza nenorocul. Şi în târgul vecin, munca obositoare de fabrică, gânduri triste, prietenia unui polonez aventurier, îl afunda din ce în ce mai mult în viţiul beţiei. O boală lungă, din care ese şi sufleteşte sănătos îl întoarce spre casă şi pământ, dar adulteriul îl isgoneşte şi de acum perzania lui e definitivă.

In Petrea Străinul se povesteşte viaţa unei firi slabe, pe care împrejurările o joacă în voea lor. Din înălţimea unei dragostî curate, ostăşia îl ia şi-l aruncă în mocirla târgului. Acolo cunoaşte viţiul sub toate formele, care îl prăvălesc tot mai jos, până ce cade în crimă. Ocna acum îi pustieşte sufletul şi când porţile i se deschid pribegia îl mână în lumea largă. Intâmplarea ducându-l prin satul lui, e adăpostit de un preot soţul iubitei lui. Si când din anumite împrejurarî îşi recunoaşte iubita, a-

tuncĭ toate amintirile-ĭ răsar şi ĭĭ răscolesc sufletul în sbucium de vijelie. Dar hotărârile ce un moment ĭĭ se născuseră, se risipesc, nu maĭ pot prinde în pustietatea stearpă a sufletuluĭ menit la pribegie.

Si volumele conţin încă un şir de povestirĭ maĭ scurte, care descriŭ durerĭ înăbuşite, cu aceleaşĭ calităţĭ de stil. Vocabularul bogat cuprinde şi termenĭ moldoveneştĭ, ce aŭ o savoare deosebită. Cuvântul e propriŭ, preciz şi colorant, fraza simplă şi corectă. Şi ele să unesc, atuncĭ când povestirea e maĭ lungă, în capitole autonome, a căror sucesiune nu aŭ o consecvenţă imediată.

De altfel asupra stiluluĭ d-luĭ Sadoveanu vom reveni, precum şi asupra procedeelor de descriere şi analiză, şi ocazia credem că nu va întârzia.

* * *

Expoziţiunea a IV-a a societaţii «Tinerimea Artistica». — Hotărârea cu care se duce maĭ departe şi tot către maĭ bine, o iniţiativă pornită din entusiasm, e lucrul care importă în asemenea întreprinderĭ. Auspicĭĭ înalte, ajutoare şi încurajărĭ, atenţiune crescândă aŭ răsplătit ceĭ dintâĭ 3 anĭ de progres aĭ tinereĭ societăţĭ. De aceea i se poate imputa ca o vină scăderea şi în proporţĭĭ şi în calitate a acesteĭ de a 4-a expoziţiunĭ ce s'a deschis la 13 Martie în palatul Ateneuluĭ.

Ca în fiecare an A. S. R. Principesa Maria expune lucrărĭ de artă aplicată şi treĭ portrete în creion ale principilor, copiiĭ ieĭ.

Invitaţiĭ sunt puţin. D-l Aricescu are două pânze în maniera d-sale particulară redând într'un colorit stins, poezia liniştită a apusurilor ce se aşează pe lacurĭ întinse ca oglinda şi pătrunde de mister pădurea.

A atras încă atenţiunea publiculuĭ miniaturile d-luĭ L. Bassarab, care astfel pare a-şĭ fi găsit genul ce convine minuţiosităţiĭ luĭ. Aŭ maĭ expus d-na Cuţescu-Kinger, caricaturistul Isser, architectul Antonescu şi alţiĭ.

Membriĭ în afară de vre-o câţĭva, ne aduc resturile expoziţiunilor individuale ce aŭ organizat maĭ înainte.

In ordinea catalogului, d-l Artachino trebue să aibă un obiect definit în faţă pentru ca să-şĭ desfăşoare talentul. Fructe, Crisanteme, Portretul d-neĭ E. A. ce expune sunt superioare peisagiilor, care sunt recĭ, une orĭ banale. Abia se poate semnala «Din parcul de la Teĭ».

D-l Grant, pe lângă nişte aquarele reprezintând cucernice interioruri de biserică expune şi treĭ tablouri în uleĭ, dintre care Peisagiu de primăvară e executat cu oare-care lărgime.

D-l Kimon Loghi duce gustul său decorativ şi în tablouri. Şi nu se pot considera de cât ca motive decorative tablouri ca «Elohi, Elohi. lama Savachtani în care într'o atmosfera întunecată de norĭ groşĭ, pe Golgota la orizont, stă singuratec un Crist răstignit învăluit într'un nimb de lumină; precum şi „Fructul Oprit" unde, într'un cadru lung, o femee îmbrăcată in roz întinde mâna pentru a lua un măr de pe masă, închipuind astfel o Evă modernă.

In compoziţiĭ şi în peisagiĭ «Pe drum de seară» «Chiaroşĭ» «Marină» nu s'a scuturat încă de influenţa boeklineană.

Nu ştim de ce pictorul Luchian este atât de puţin apreciat. «Popasul», un ţăran cu nişte boĭ, popositĭ într'un ochiŭ de pădure pe vreme de seară sub lumina dulce a amurgituluĭ, abia şi-a găsit cumpărător.

De altfel e poate cel maĭ român în inspiraţiĭ dintre toţĭ expozanţiĭ şi peisagiile de pe valea Roşioareĭ, precum şi Tipurile de la ţară răspândesc un farmec de ceva apropiat sufletuluĭ nostru.

D-l S. Mărculescu expune interioruri liniştite. «La oglindă» lumina care scapătă prin zăbrelele transparentuluĭ vibrează.

D-l G. Petraşcu aduce impresiĭ de călătorie. De la Mangalia; Un colţ din plajă „Geamia" şi nişte case, a căror caracteristică e foarte bine păstrată. De la Sorrento, nişte ruine de poartă, o vedere şi «Hotelul Minerva».

Violenţa temperamentuluĭ său artistic îşĭ dă curs în «Seară de vară» care ni dă un apus însângerat ce se sbate cu umbrele cotropitoare ale sereĭ şi «Don Bacio», chip de visător sensual.

D-l St. Popescu, cu puritatea factureĭ sale, ne dă tristeţea morocănoasă a vre-

meĭ ploioase în două tablouri. Portret şi «zi de vară» sunt împreguate de melancolia ce poartă în suflet pictorul.

D-l I. Al. Steriadi, într'un tablou prea mare de dimensiuni dă nişte «Chivuţe în piaţa mare», lucrat încă cam cu stângăcie. Vederile din piaţa St. Sulpice, în care staţionează birje cu caĭ blegi, ne dă bine, distincte, aceeaşĭ scenă pe vreme de soare şi pe timp noros.

D-l Ip. Strâmbulescu e într'un drum nelimpede. Seria-ĭ de ciobănaşĭ aŭ frumuseţea aproape femeiască a chipuluĭ peste care dorul şi-ar fi lăsat urmele.

In d-l Vermont se poate admira totdeauna sinceritatea colorituluĭ; dovadă peisagiile şi vederile din Braşov. Câteva pânze ne arată virtuozitatea luĭ: «Noaptea de paştĭ», «Bătrân citind» care sunt nişte efecte de lumină. «Căruţa cu boĭ» «Portretul autoruluĭ» sunt frumoase în felul lor.

Impresionismuluĭ d-luĭ G. Verona i se pot face toate învinuirile care s'aŭ adus acesteĭ şcoale.

Exagerărĭ de colorit ca în «Efect de seară»; lipsă de desen, care face ca frumoasa compoziţie «Mohamed II pe valea Dâmboviţeĭ» să fie pictată într-un cadru aşa de mic şi dintr-un punct de vedere aşa de îndepărtat. «Pe malul Prutuluĭ» însă, e o vedere din acea regiune stearpă — un biet ţăran ostenit îşĭ vede de drum pe malul apeĭ — într-o atmosferă bine aerată în care norĭĭ par că fug.

Sculpturĭ aŭ expus d-nĭĭ Mirea, Storck şi Spaethe. Dintre ele menţionăm plachetele d-luĭ Storck fiin ciselate şi «Dor timpuriŭ» al d-luĭ Spaethe, marmoră de un modelat îngrijit ce redă expresia pe care o lasă arsura unuĭ sentiment puternic pe frăgezimea unuĭ suflet.

In definitiv această expoziţie nu prezintă ceva caracteristic care să îndrituiască o concluzie pentru activitatea din acest an a acestor pictorĭ.

C. I. Prodan

Cărți și reviste străine

es écrivains politiques du XVIII siècle, de Albert Bayet și François Albert.

Sub fața unei cărți școlare avem a face cu aproape întreaga istorie a cugetării politice din Franța în veacul al XIX. După moartea lui Ludovic al XIV, problemele sociale aŭ început să intereseze cugetarea tuturor filosofilor. In lucrarea de care ne ocupăm, vom găsi extracte din răspunsurile pe care le dădeaŭ filosofii diferitelor chestiuni de ordin public, vom găsi chiar încercări de soluții, și soluții practice a osebitelor probleme sociale. Intr-o prefață limpede și susținută de o potrivă, autorii se încearcă a statornici principalele direcții în care s-aŭ angajat speculația politică, sistematică cu Montesquieu, liberală și antireligioasă cu Voltaire și enciclopediștii, democratică cu Mably și Roussean, despotistă și economică cu Turgot si fiziocrații, și constituțională cu opoziția parlamentară.

Mémoires d'un petit homme, de Paul Renaudin. Autorul își face plăcutul debut în literatură, povestindu-și debuturile sale în viață. Memoriile de care ne ocupăm aŭ tot farmecul, toată grația și sinceritatea vie a unei autobiografii. Ideia, foarte delicată în sine, e totdeauna nouă în literatură și îndestul de familiară scriitorilor psihologi. Romanul unei copilării poate totdeauna fi reînceput cu sucses și fără teamă de a cădea în banalitate.

Copilăria își are și ea originalitatea ei curată și proaspătă, destoinică de a forma o personalitate din cel care știe să o povestească. D. Paul Renandin a fost un copil trist și gânditor, sedus în totdeauna de aparenta libertate a copiilor săraci. Pe lângă o sensibilitate puternică, adeseaori, excesivă, autorul ca copil a fost dăruit de natură și de simțul artistic și de o bună memorie, ceeace o dovedesc cu prisosință *Memoriile unui mic om.*

Occident-Ferveurs-Horizons de Lucie Delarue Mardrus. [Fasquelle, éditeur].

Lucie Mardrus e o personalitate sinceră, liberă și puternică, foarte aproape de originalitate. Printre versurile ei poți ceti imitații foarte cumpătate din poeții ceî mai subtili, Mallarimé, Laforgue, Verlaine.

Verlaine se întrezărește foarte bine în versurile.

La ciel gris au vent court s'effilocher
A la pointe de clochers.
Les arbres transis fond leur triste roue
Sur les trottoirs gras de boue.
Que de mauvais temps pèse lourd aux coeurs
Qui promènent des rancoeurs
Oh! marcher sans but, oh! marcher quand houle
L'hiver terne sur la foule
Seul, baillant sa peine aux nuages fous
Qui s'en vont on ne sait où...

Richepin, de Lisle, Hérédia se pot regăsi în versurile Lucieĭ Mardrus, fără ca, cu toate acestea, picătura de originalitate a poetuluĭ să se evaporeze.

Suflet larg, plin de sănătate și simțire ascuțită și visătoare,—poeta nu se izolează de lume pentru a trăi din egoismul său în deplină singurătate. Indignându-se foarte rar, însă întotdeauna în potriva nedreptăților care împiedică să iubești, să trăești.

Je pense avec un coeur serré
A vous qui, malgré vous, faites l'amour, les filles,
Et votre pauvre corps de louange qu'on fille,
Et mon être est meurtri des maux que vous souffrez.

Revue Bleue. — 18 Februarie. *La défense de l'ortographe.* Un mare număr de scriitorĭ și literați aŭ înaintat o petiție Ministruluĭ de Instrucție Publică francez, prin care protestează contra proectuluĭ de a transforma ortografia, proect care îndeplinit, ar aduce pagubă frumuseților neperitoare ale literaturiĭ franceze.

Revista publică textul aceleĭ petiții, semnată de multe nume cunoscute în toată lumea. — O reproducem și noĭ.

«Depuis cent ans, l'ortographe, en notre pays, est à peu près fixée. Les plus nobles génies du XIX siècle s'y sont soumis. Les grands modèles classiques eux-mêmes se présentent à nous dans une forme qui nous est encore familière.

«Un décret, bouleversant soudain l'ortographe traditionel, aurait pour effet de prêter une figure étrange ou archaïque à tous les chefs-d'oeuvre édités depuis le XVII siècle, ceux-ci fussent-ils même contemporains. Une barrière plus haute s'élèverait entre la foule et les lettrés; ce serait enfin risquer tôt ou tard de compromettre toute la beauté plastique de notre langage, et de nuire par là au prestige universel de la littérature française.

Les soussignés forment le voeu qu'il ne soit pas donné suite à ce projet, qui ne tarderait pas à mettre en péril les lettres nationales».

Articolul: *La réforme ortographique*, semnat de către renumitul linguist, Michel Bréal, susține cu argumente noĭ, unitatea ortografieĭ franceze. «L'ortographe est une suite d'à peu près, car il est impossible de reproduire toutes les nuances des sons, il est impossible avec des signes indépendants les uns des autres d'imiter la marche continue de la parole».

In adevăr, se cere ortografieĭ franceze o vigoare și o logică care n'o poate avea, după cum nu o are nicĭ o limbă.

Unitatea ortografică este un bun de o valoare netăgăduită. S'aŭ propus multe reforme, multe ideĭ, dar nicĭ una n'a trecut în fapte. Va izbuti proectul recent al Ministeruluĭ de Instrucție francez?

La Revue. — 1 Februarie 1905. Problema educațiuniĭ copiilor anormalĭ intră într'o nouă fază. Ministrul Instrucțiuniĭ Publice francez, a numit de curând o comisiune cu însărcinarea de a studia situația, din punct de vedere școlar, a anormalilor fizicĭ, intelectualĭ și moralĭ. Această măsură a fost întâmpinată în toate cercurile culturale de o vădită aprobare.

Autorul interesantuluĭ articol de care ne ocupăm: *Le Problème des enfants anormaux*, savantul Alfred Binet, de la început îșĭ pune următoarea întrebare: Pentru ce forța publică e datoare să se intereseze de soarta, saŭ maĭ concis, de educația copiilor anormalĭ? Ce e un copil anormal?

Limbagiul medical, întrebuințează termenul de anormal, aceluĭ individ care se deosebește de media oamenilor prin caractere bine definite și care constitue o anomalie patologică.

Anormalĭĭ sunt incapabilĭ de a se folosi de metodele de educație obicĭnuite. Tipiĭ ceĭ maĭ deșĭ ĭĭ formează surdo-muțiĭ, orbiĭ, epilepticiĭ, idioțiĭ, imbecilĭĭ, debilĭĭ etc. Maĭ departe, autorul articoluluĭ se ocupă de modul cum trebue studiată chestiunea copiilor anormalĭ, și anume din patru puncte de vedere:

O chestiune de medico — psichologie, — care sunt copiiĭ care vor trebui să părăsească școlile ordinare pentru a intra în școlile speciale; apoĭ, în ce loc și în ce număr vor fi fondate aceste școlĭ, care e felul învățământuluĭ ce li se va da, și în fine ce măsurĭ vor fi luate pentru ca aceștĭ anormalĭ să poată fi clasați în urmă în societate?

In partea a doua a articoluluĭ, se tratează chestiunea amănunțit din punct de vedere de pedagogie practică.

Edouard Maynial semnează un studiŭ bogat în reflecțiĭ, asupra scriitoareĭ italiene, *Grazia Deledda.* (*Moeurs et contumes sardes*). Scrierile d-neĭ Grazzia Deledda aŭ început a se citi mult în Franța, bucurându-se de cea maĭ cordială primire.

Cauzele acestuĭ succes statornic, trebuesc căutate în contribuțiunile criticeĭ franceze.

Unĭĭ criticĭ aŭ povestit copilăria și tinerețe scriitoareĭ, aŭ evocat mediul în care s'a născut vocația sa, aŭ arătat cum a evoluat fără influențĭ literare externe, fără altă metodă, de cât aceea a trebuințiĭ și voințiĭ de a observa.

Personagiile și priveliștile din romanele sale sunt sardiniene; ea descrie viața uneĭ clase de mijloc, a claseĭ vesele și bogate țărănești.

Renaissance latine. — 15 Februarie, conține un frumos articol datorit luĭ Marius Ary Leblond: *Vigny inconu éxotisme réligieux et militaire.*

Caracterul general al poeziilor luĭ Vigny e exotismul: orientalismul. Operele luĭ cunoscute o afirmă îndestul aceasta. Vigny se socotea printre strămoșiĭ săĭ «*galants guerriers sur terre et sur mer*», care aŭ alungat pe Englezĭ din China în Peru, trăind numaĭ pe apă «*qu'ils écumaient du levant an couchant*». Bunicul luĭ după mamă, Baraudin, fusese amiral în marina regală, — și aceasta pare că ajunge să motiveze vecĭnicul săŭ dar, saŭ maĭ bine zis, gust de mare.

Această predispoziție pentru exotism, se intărește prin citirea Bibliieĭ. Ca militar, trăind modest în Franța, în mijlocul camarazilor săĭ de arme, el cunoscuse mulțĭ dintre vechiĭ soldațĭ a luĭ Napoleon, a căruĭ eroică amintire o reîmprospătaŭ urmărind glorioasa castă imperială. Cuprins de măreția expedițiunilor, dar totdeauna nemișcat, se resemnează, închipuindu-șĭ ca și cum ar fi trăit în vremea războiniculuĭ triumf napoleonian.

Grecia, vechea metropolă, și dacă se poate spune patria eroică a păgânismuluĭ, devenită miezul catolicismuluĭ în Orient — iată antiteza care a lovit puternic spiritul luĭ Vigny, creștin de naștere și de inimă, dar poet, statornic administrator al frumuseții antice. Așa s'a născut poemul saŭ «*Helena*», care conține versurĭ de frumusețea celor citate maĭ jos:

Mais rien ne paraît plus, que la lune qui dort
Sur ces flots mélangés et de saphir et d'or:
Il n'y voit s'élever que de montagnes sombres,
Les colonnes de marbre et les lointaines ombres
Des îles du conchant, dont l'aspect sérieux
S'appose au doux sourire et des eaux et des cieux.

Exotismul — maĭ ales exotismul religios formează la Vigny mezul inspirațiuniĭ de cele maĭ adeseorĭ.

Discipol a luĭ Chateaubriand, Vigny era adânc pătruns de măreția religieĭ catolice. Sensibilitatea poetică nutrea în el credința totdeauna vie în restaurație, împingând-o adesea până la misticism chiar.

Exotism militar, — iată termenul care definește bine caracterul uneĭ bune părțĭ din opera luĭ Vigny. Pentru tânărul locotenent de mușchetarĭ, frumusețea carieriĭ militare era de a părăsi țara pentru a pleca în expediții depărtate.

Mercure de France. — 1 Februarie, continuă cu publicarea însemnatuluĭ studiŭ a luĭ Jean Marnold: *Hector Berlioz, musicien.* Berlioz avea un desăvârșit instinct de formă, un fel de dorință înăscută pentru simetrie. Formule și procedee, iată ce se alege din toată opera luĭ Berlioz; parcă un fel de anestezie specială a sensibilității l'a împins pe Berlioz la o adevărată amestecătură de genurĭ. O mare analogie din punctul de vedere al unuĭ singur rudiment de armonie, se observă între muzica luĭ Berlioz și cea populară. Schumann a semnalat cu succes aceasta în analiza sa asupra *Sympthonieĭ Fantastice.*

In numărul de la 15 Februarie, Paul Louis studiază *Socialismul în statul modern.*

Discuția formelor politice nu maĭ are astăzĭ în viața socială aceeași importanță pe care o avea în mijlocul secoluluĭ al XIX. In adevăr, ca în cea maĭ mare parte din

țările civilizate s'a ajuns la un minimum de libertate real, cu un control bine hotărît asupra actelor suveranului. Numaĭ Rusia și Turcia sunt încă până acum lipsite de parlamente și mențin încă puterea autocratică. Maĭ mult, structura economică, constitue maĭ intens de cât chiar un regim politic, caracteristica lumiĭ contimporane. Acest regim politic poate să se diferențieze la infinit, să-și păstreze cârmuirea arbitrară a unuĭ singur, să opue voinței suveranului greutatea uneĭ camere cu o putere limitată Comunismul nu se poate concepe în afară de republică. Nimenĭ nu-și imaginează că a doua zi după zguduirea temeliilor sociale ale unuĭ stat, proletariĭ victorioși ar fi în stare să formeze saŭ să consolideze o monarchie. Insă o altă interpretare se dă astăzĭ, *ideeĭ* socialiste, ca în vremurile când aceste ideĭ aŭ îmugurit. Intensitatea maĭ puternică atuncĭ, astăzĭ s'a vădit în realizarea unora din ideile socialiste.

L'Occident. — Februarie, conține un articol de Paul Narsy, «*Le moi haïssable de l'artiste*, în care susține «la revendication du droit de l'artiste à une autonomie monstrueuse et sauvage. «Autorul discută, falsa premiză că: Le créateur de beauté n'a de devoirs qu'envers la beauté. „O poezie interesantă de Mithouard, o conferință bizară: *Respecte ta main* și un articol asupra luĭ Charles de Coster *„père des letres belges contemporaines.*“

Revue de l'art. — Februarie. Louis Pillion studiază «*Les soubassements des portraits latéraux de la Cathédrale de Rouen*. Catedrala din Rouen, ca și cea maĭ mare parte din catedralele franceze, este reprezentanta maĭ multor edificiĭ anterioare care s'aŭ succedat într'acelaș loc. Monumentul care e astăzĭ, fu restabilit aproape în întregime după formidabilul incendiŭ din 1200. Cât despre adausele posterioare pe care le-a primit în cursul veacurilor, una singură și anume portalurile maĭ interesează astăzĭ din punctul de vedere al frumuseței istorice. Maĭ departe autorul studiază amănunțit fiecare portal, încercându-se a statornici timpul și împrejurările în care a fost construit.

Louis de Fourcaud continuă studiile asupra luĭ Antoine Watteau, ilustrându-și articolul cu fotografiile vestitelor sale tablouri: *Leçon de musique, L'amour paisible, La surprise* etc.

Nuovo Antalogia. — 16 Februarie. Deputatul Maggiorino Feraris, semnează un articol politic; *Vittorio Emanuele III e politica agraria*. Grazia Deledda continuă cu publicarea nouluĭ săŭ roman: *Nostalgie*.

Livia Bruni studiază umorul mareluĭ scriitor american, Mark Twain. Umorul se deosebește esențial de spirit. Spiritul presupune puțin sentiment, e maĭ mult o reacție de limbagiŭ contra alteia similare, — e maĭ bine zis un fel de gest în vorbire. Umorul tratează în totdeauna o stare sufletească complexă, e maĭ fin, maĭ filosofic, conține cele maĭ adesearĭ o nuanță puternică de melancolie. Spiritualul e un tip intelectual, umoristul e un senzitiv. Holger Nyblom în articolul săŭ: *Carducci giudicato in Svezia*, arată cum e apreciat marele scriitor în Elveția.

Emporium, — Februarie. Vittorio Picu se ocupă de opera tânăruluĭ pictor italian: *Vicenzo La Bella*.

Născut în 1872 la Neapoli, intră de tânăr într'o școală tecnică, cu toată opoziția părinților care voiaŭ să scoată din copilul lor un inginer. In *Instituto di belle arti* studiază pictura cu Domenico Morelli și Gioacchimo Toma. Vizitează toate pinacotecele studiind în copiĭ marele opere din epoca renașterii. In urmă întovărășindu-se cu doĭ colegĭ și buniĭ prietenĭ, pornește la Paris spre a-și cerca norocul. Deziluzia la început li-a fost mare. Mai târziŭ când aŭ început a se face cunoscuți cercurilor artistice, adevărata apreciere n'a întârziat. Operele sale cele mai cunoscute sunt: *Disegno inedite per la «divina comedia»*, *In Cammino pel Vesuvio, Danza macabra Al Passagio*.

D. Spineanu

nr. 3

1855
1906

Despre Mihaĭ Viteazul

cu prilejul publicăriĭ unor portrete

Votul prin care plenul Academieĭ Române, decernâ, maĭ zilele trecute, premiul cel mare d-luĭ I. Sârbu, pentru Istoria luĭ Mihaĭ Viteazul până la 1598, a avut, pe lângă meritul de a fi recompensat o muncă conștiincioasă și de a da autoruluĭ eĭ un stimulent puternic pentru a duce lucrul la bun sfârșit, a avut, zic, tot de odată, și pe acela că a atras din noŭ atenția noastră asupra figuriĭ celuĭ maĭ mare eroŭ pe care l-a avut în trecut Muntenia. Căcĭ, într-adevăr, deși astăzĭ sunt în deobște cunoscute mărețele fapte săvârșite de Mihaĭ Viteazul în scurta luĭ domnie, se pare, totuși, că ele n-aŭ putut deștepta în noĭ, până acum, interesul la care de mult, fără îndoială, ar fi avut dreptul. Cine nu-și reamintește în ce stare se afla la mănăstirea Dealuluĭ, până maĭ acum câteva luni de zile, craniul luĭ Mihaĭ Viteazul, în care odinioară încolțise pentru prima oară mărețul plan al unirii tuturor Românilor! Și câțĭ sunt aceia, care, printr-o legătură de ideĭ, dacă vreți ciudată, s-aŭ gândit, în urma serbăriĭ de la mânăstirea Putna, din vara anuluĭ trecut, la nedreptatea ce se săvârșise, poate necugetat, față de memoria luĭ Mihai Viteazul? Puținiĭ, de sigur.

Negreșit că pentru noĭ Românii, Mihaĭ Viteazul, are aceeași importanță istorică, ca și Ștefan Cel Mare. Potrivit cu timpul în care a trăit, cu domnia pe care a avut-o, comparativ în faptele săvârșite, judecate cu ideile timpuluĭ de atuncĭ și nu după vederile moderne și în cadrul istorieĭ secoluluĭ al XVI, față de înaintașiĭ și de mulțĭ din urmașiĭ luĭ, însemnătatea istorică națională a eroului de la Călugăreni, a genialuluĭ voevod care întruchipase pentru scurt timp, idealul tuturor Românilor, este incontestabil neasemuit de mare. Cu toate acestea, el n-a fost obiectul atențiuniĭ meritate din partea noastră, și, de aceea, socotesc că deciziunea Academieĭ Române, care e în perfect acord cu scopul urmărit când a hotărât în anul trecut ca unul din premiile ce urma să se decerneze în sesiunea generală viitoare, să se dea uneĭ lucrărĭ asupra luĭ Mihaĭ Viteazul, vine la timp, spre a deștepta pentru Mihaĭ Viteazul acelaș interes, pe care întreaga românime l-a manifestat, cu un entusiasm ne maĭ pomenit, pentru Ștefan Cel Mare, cu prilejul împliniriĭ a 400 de anĭ de la moartea sa.

Să sperăm acum că ceĭ în măsură de a întreţinea viŭ acest interes, vor ști să facă toate sacrificiile de care va fi nevoe pentru aceasta. Nu trebue însă să uităm că iniţiativa particulară e un element foarte preţios, căcĭ ce imense foloase și ce însemnate contribuţiunĭ s-ar aduce pentru alcătuirea definitivă a istorieĭ luĭ Mihaĭ Viteazul în special, dacă și partea cea necunoscută și nepublicată a documentelor, manuscriselor și notiţelor relative la domnia luĭ, s-ar da publicităţiĭ? fiindcă socotesc că un prinos maĭ mare de recunoștinţă și de admiraţiune, nu s-ar putea aduce memorieĭ luĭ, decât dacă toate măreţele sale fapte ar putea fi reconstituite în amănunte și puse în adevărata lor lumină

De o cam dată, trebue să constatăm cu mulţumire, că o primă manifestare a interesuluĭ de care vorbim, este hotărîrea d-luĭ N. Petrașcu, directorul acesteĭ preţioase reviste, de a pune sub ochiĭ tuturor câteva din portretele descoperite până azĭ ale luĭ Mihaĭ Viteazul.

Cel dintâiŭ care a vorbit la noĭ despre portretele domnilor noștri, a fost Nicolae Bălcescu, care a publicat un interesant articol în volumul IV din Magazinul Istoric pentru Dacia [1]), și care a fost folosit maĭ târziŭ de d-l D. A. Sturdza, în importantul săŭ studiŭ asupra câtorva portrete de a le principilor noștri [2]). Nicolae Bălcescu, însoţit de A. G. Golescu, a văzut, în timpul exiluluĭ săŭ, în cabinetul de stampe al bibliotecеĭ regale din Paris, șease portrete de ale luĭ Mihaĭ Viteazul; autentic însă a considerat nu maĭ pe acela datorit luĭ Sadeler, sculptorul împăratuluĭ Rudolf II. Acest portret a fost reprodus de Odobescu la începutul Istorieĭ Românilor sub Mihaĭ Viteazul, datorită luĭ Bălcescu, și maĭ târziŭ de d-l Gr. G. Tocilescu [3]); acest portret împreună cu acela de pe moneda luĭ Mihaĭ Viteazul descrisă de d-l D. A. Sturdza [4]), aflată în colecţiunea Imperială din Viena, și cu cel ce se află în tabloul reprodus la începutul volumuluĭ III [1] Hurmuzaki, sunt singurele portrete ale luĭ Mihaĭ Viteazul publicate până astăzĭ.

Orĭ cât ar fi de bună descripţia, pe care Bălcescu o face portretelor văzute de el la Paris, socotim totuși că o idee exactă nu putem avea de figura luĭ Mihaĭ Viteazul, saŭ de chipul cum ea e reprezentată, decât când vom avea sub ochĭ însuși portretul saŭ o copie fidelă a luĭ.

Hotărârea d-luĭ N. Petrașcu vine să împlinească această dorinţă, complectând în chipul acesta descrierea făcută de Bălcescu, în «Buletinul» săŭ.

Primul portret ce se publică aci, e o copie fotografică după originalul descris de Bălcescu (și reprodus de d. Tocilescu), datorit luĭ Sadeler, sculptorul imperial [5]). Asemănarea ce există între el și figura pe care neuitatul Bălcescu și-o imaginase pentru eroul săŭ, i-a scos entusiastul strigăt: *acesta este!*

Portretul făcut de Sadeler e, fără îndoială, chipul cel maĭ autentic al luĭ Mihaĭ Viteazul Intr'adevăr, din moment ce avem a face cu opera unuĭ sculptor care a trăit în 1601, deci contimporan cu Mihaĭ Viteazul, și, maĭ ales, cu unul care trăia la curtea împăratuluĭ Rudolf într'un timp când Mihaĭ Viteazul a fost chiar la Curtea din Praga, nu ne maĭ putem îndoi de

---

1) Pag. 215.
2) Studiul e publicat în Analele Academiĭ Române, și e tras și în broșură aparte.
3) In Manualul pentru Istoria Românilor.
4) In Magnum Etymologicum al d-luĭ Hasdeŭ, ! cuvântul «Ban».
5) Oarecare date asupra acestuĭ sculptor se po...e vedea în Bălcescu, articolul citat maĭ sus și în studiul d-luĭ D. A. Sturdza.

autenticitatea operei sale. Portretul ce-l avem în față reprezintă fără îndoială pe Mihaĭ Viteazul așa cum era în anul 1601 când s'a dus la Praga.

Portretul de sub No. 2, este datorit unuĭ pictor român, care l-a lucrat după portretul luĭ Mihaĭ Viteazul, din tabloul „Croesus arătând bogățiile sale luĭ Solon", asupra căruia a atras atenția în 1892 d-l Dimitrie A. Sturdza [1]). El se află în galeria imperială de pictură din Viena și este opera luĭ Franz Franken II, ce trăia, ca și Sadeler, la curtea împăratuluĭ Rudolf II.

Dacă nu admitem că Mihaĭ Viteazul a pozat în fața pictoruluĭ, după învitația împăratuluĭ Rudolf, trebue totuși să admitem că Franken a avut în față opera luĭ Sadeler și a modelat opera sa, poate, și după impresia pe care i-o făcuse Mihaĭ Viteazul; aceasta ar explica în câtva mica deosebire ce se observă între cele 2 portrete [2]).

Tabloul reprodus sub numărul 3 este acela de care vorbirăm maĭ sus și a fost reprodus și în volumul III [1] Hurmuzaki

Intre portretele ce se daŭ sub numerile 4 și 5 se observă o maĭ mare asemănare cu efigia de pe moneda descrisă de d-l Sturdza [3]). Maĭ ales în cele ce se reproduc aci asemănarea e și maĭ evidentă, și tocmaĭ această asemănare ca și identitatea îmbrăcămințeĭ, ar îndreptăți până la un punct oare care credința că unul a servit de model altuia, saŭ cel puțin unul din autorĭ a fost inspirat de cellalt. Să se observe numaĭ atent trăsăturile figureĭ și expresia eĭ generală și asemănarea va apare maĭ evidentă.

Orĭ cum însă mi se pare că deosebirea între portretele reproduse aci nu este așa de mare, și în apropierea aceasta dintre ele, vorbind se înțelege de felul general în care autorĭĭ lor s'aŭ încercat să schițeze figura luĭ Mihaĭ Viteazul, trebue să vedem o garanție că imaginea ce ne aŭ păstrat se apropie de realitate. Și apoĭ asupra autenticității portretuluĭ luĭ Sadeler, reprodus sub No. 1, și, până la un punct oare care, și a aceluia de sub No.2, nu maĭ poate încăpea îndoială [4]).

Grija pe care autorĭĭ lor aŭ pus-o pentru a scoate maĭ cu deosebire în relief aceleași trăsăturĭ caracteristice ale figurĭĭ, ce corespund saŭ, maĭ bine zis, denotă unele însușirĭ particulare ale ființii, e o dovadă neînlăturabilă că și eĭ ca toată lumea fuseseră impresionați în acelaș fel de manifestările puternice ale unor anumite părți ale caracteruluĭ luĭ Mihaĭ Viteazul.

Dacă este adevărat că figura este slabă și cam aspră, nu pare a fi însă melancolică, cum credea Bălcescu; orĭ cine citește în figura păstrată de aceste portrete, o mare putere de voință, multă vigoare, strășnicie chiar și o energie bine cumpănită; o minte luminată și capabilă de a închega planurĭ măreți, pentru care privirea ochilor săĭ vioĭ, adânc pătrunzătoare în necunoscutul viitor, pare a căuta să descopere mijloacele pentru realizarea lor.

A avut dreptate Bălcescu să exclame când a văzut portretul luĭ Mihaĭ, făcut de Sadeler, că *acesta este*, căcĭ tocmaĭ o astfel de făptură și un astfel de domn, cată să ne închipuim, după spusele cronicarilor și istoricilor timpuluĭ, după rapoartele și știrile streine de tot felul, ca și după legendele făurite în timpul luĭ Mihaĭ și după moartea sa.

---

1) Vezĭ Analele Academieĭ din acest an, ședința administrativă din Noembrie.

2) D. D. A. Sturdza, remarcase această mică deosebire și a încercat chiar să o explice.

3) Asemănarea între primul și efigie e și maĭ mare, gugiumana după cap e întoarsă în aceeași parte, la cel de sub 6, ea e întoarsă în altă parte.

4) Judecând după primirea pe care a avut-o Mihaĭ, la Praga și după locul pe care-l ocupă în tabloul reprodus sub No. 3, putem să credem că el a pozat în fața unuia din ceĭ doĭ artiștĭ, poate din propria sa dorință saŭ din aceea expresă a împăratuluĭ Rudolf II.

Inainte de a termina, să-mĭ fie permis acum cu prilejul publicării acestor portrete, a maĭ spune încă câteva cuvinte asupra luĭ Mihai Viteazul [1]).

Negreșit că documentele interne maĭ rezervă încă o sumă de surprize investigațiunilor ce se vor maĭ face sistematic în arhivele publice și particulare. Căcĭ, dacă e adevărat că o simplă mențiune dintr'un act despre vre un eveniment saŭ domn, e fără importanță când e găsită răsleț și utilizată astfel, nu e mai puțin adevărat că ea va căpăta o deosebită importanță când va fi pusă alăturea de o alta ceva maĭ amănunțită saŭ de o știre externă care ar da oare care relațiunĭ asupra faptuluĭ. Incontestabil că nu aceeași însemnătate o va avea știrea unuĭ document al luĭ Mateĭ Basarab că: *Mihai-Vodă miluise pe Petru banul, moșul luĭ Andreĭ, în țara ungurească, pentru slujba direaptă ce i-aŭ fost slujit pren țărĭ streine cu sânge vărsat,* când e prezentată numaĭ așa, ca atunci când, printr'o fericită împrejurare, se va descoperi și actul de donațiune al luĭ Mihaĭ Viteazul, prin care de sigur, ni s'ar prezinta sub o altă înfățișare «slujba direaptă» a luĭ Petru banul, și când am cunoaște bine împrejurările în care ea fusese făcută. De asemenea *răscumpărarea Neagăi vorniceasa* a luĭ Mitrea vornicul *de la Turcii luĭ Mihai Vodă*, de care se pomenește într'un act de la Simion Movilă, e de sigur, o știre care deșteaptă curiozitatatea, dar ea va deveni un fapt important, când cercetătorul călăuzit de ea va fi fericit să întregească faptele cu ajutorul altor documente: să spună când s'a întâmplat această robire și în ce împrejurare; ce făcea Mihai Viteazul, și atâtea alte cestiunĭ, în legătură directă cu această robire.

Și, se știe că așteptăm rezolvarea încă a o sumă de probleme de la izvoarele interne; căcĭ nu trebue să se uite că se contestase chiar faptul că Mihaĭ Viteazul ar fi fiul legitim al luĭ Pătrașcu Vodă, și —ca să nu citĕm altele— că nu se cunosc tocmaĭ bine împrejurările în care el a ajuns domn al Țărĭi Românești. Ar fi o adevărată fericire, pentru cel ce ar putea lămuri definitiv, cu probe a căror temeĭnicie să nu maĭ poată fi discutată, legătura de înrudire dintre Mihaĭ Viteazul și acel Iane banul, pe care toată lumea l-a admis ca un sprijinitor puternic pe lângă poartă al viitoruluĭ domn. Chiar soluțiunea propusă de d-l I. Sârbu, în Istoria luĭ Mihaĭ Viteazul, asupra acesteĭ legăturĭ, nu poate fi admisă, întru cât informațiunile pe care le căpătăm din izvoarele interne, documente contimporane și posterioare, nu ne îngădue a admite ca Iane banul ar fi identic cu Ianache banul Catargiu, de care ne vorbesc actele interne din cele dintâĭ decenĭi ale primeĭ jumătățĭ a secoluluĭ al XVII.

Maĭ întâĭ de toate, deosebirea de nume — Iane și Ianache — constitue o piedică neînlăturabilă, căcĭ este știut cu câtă regularitate se păstrează, în documentele noastre, aceste deosibirĭ, care în aparență ar putea fi socotite ca neînsemnate. Este absolut sigur că cel ce se numea Iane, semna astfel și era cunoscut cu acest nume, nu va fi numit niciodată altfel, tot așa după cum cel ce se numea Ianache, va păstra pentru numele săŭ totdeauna această formă. Am arătat cu altă ocaziune [2]) că Evstratie, vistierul din prima jumătate a secoluluĭ XVII, e deosebit de Istratie, postelnicul din a doua jumătate a aceluiaș secol, și, deși numele era acelaș, fiecare însă și-l semna în două feluri deosibite: deosebire ce se observă regulat în actele noastre.

1) Neputând termina darea de seamă asupra «Istoriceĭ luĭ Mihaĭ Viteazul» a d-luĭ Sârbu, îmĭ iaŭ permisiunea de a discuta aci numaĭ un punct din concluziunile sale, până voĭŭ publica în întregime darea de seamă.
2) In Noua Revistă Română din Noembrie, 1901.

In afară de acestea, documentul luĭ Alexandrul Coconul, citat de d-l Sârbu [1]) în sprijinul părerii sale, nu e bine ales pentru a se susține concluziunea la care se ajunge; căcĭ se poate foarte bine ca un ban Catargiu cu numele Ianache să fi trăit după 1611, prin domnia luĭ Radu fiul luĭ Mihnea, fără ca tot acest Ianache să fi ocupat funcțiunea de mare ban Craiovesc cu 20 de anĭ maĭ înainte, prin anii 1588 și 1593—5, sub Mihne- și Mihaĭ Viteazul. E drept că prin anul 1619 într'un document de la Gavril Movilă, fiul luĭ Simion, ni se vorbește de Ianache vel ban al Craioveĭ, a căruĭ soție era Maria, fiica răposatuluĭ Raduluĭ Clucerul Buzescu [2]); că el figurează ca judecător în diferendul ivit pe chestia uneĭ lipse din haracul împărătesc între Necula Catargiul și Vlad vistierul [3]), și că pe acest Ianache banul, documentele îl numesc Catargiul, dar el este cu totul străin de Iane banul Craioveĭ din timpul luĭ Mihnea cel Răŭ, Ștefan Surdul și Mihaĭ Viteazul.

Acest din urmă Iane banul, care ajută pe Mihaĭ Vodă să ocupe tronul Țării Românești, moare chiar în timpul domnieĭ protejatuluĭ săŭ, și, după toate probabilitățile, nicĭ nu apucă secolul al XVII, fiindcă două documente din anul 1603, din colecția d-luĭ Barbu Știrbeĭ [4]) vorbesc de «moartea jupânuluĭ Iane banul»

Pe când dar din textul ambelor documente rezultă că banul Iane era mort în anul 1603, din actele primeĭ jumătăți a secoluluĭ al XVII, se vede că Ianache banul Catargiu trăește tocmaĭ după 1603.

Prin urmare banul Iane, cu care Mihaĭ Viteazul era rudă, nu este și nu poate fi identic cu Ianache banul Catargiu [5]).

In legătură cu această chestiune, maĭ observ că încercarea făcută de d-l I. Sârbu, de a interpreta spusele documentuluĭ, cunoscut întâia dată de d-l Tocilescu, că *Mihaĭ s-a făcut rudă cu Iane banul*, maĭ mult în sensul uneĭ pretențiunĭ din partea celuĭ dintâĭ, pentru a legitima stăpânirea uneĭ moșiĭ ce aparținuse luĭ Iane banul, nu e de loc fundată. Dacă astăzĭ nu maĭ găsim la locul unde l-a aflat d-l Tocilescu, documentul în cestiune, avem în schimb însă două originale din colecția d-luĭ B. Stirbeĭ, în care ni se vorbește de această înrudire și din care ne putem convinge pe deplin că o înrudire a existat de sigur între eĭ.

In primul act se zice: *iar Mihai Vodă în domnia sa făcându-se neam jupânuluĭ Iane banul, și, (fiind mare și puternic), aŭ luat tot satul Băileștĭ și aŭ miluit sfânta episcopie de Râmnic*, iar într-al doilea se spune: iar *Mihaĭ Vodă el s-aŭ făcut rudă luĭ Jupân Iane banul dacă aŭ stătut domn în Țara românească, și fiind stăpân și puternic aŭ luat satul Băileștĭ și l-aŭ închinat sfinteĭ episcopiĭ de Rămnic.* Negreșit că nicĭ în primul act nu lipsea adausul că «fiind mare (stăpân) și puternic», dar, probabil, aceste cuvinte n-aŭ putut fi cetite, fiindcă originalul va fi fost rupt saŭ șterse din cauza îndoiturii. După cum se poate lesne observa, luarea moșieĭ Băileștĭ, Radu Șerban Basarab saŭ ceĭ împricinați nu

1) In Istoria luĭ Mihaĭ Viteazul, pag. 54.
2) Vezĭ maĭ multe chrsoave de la Academie, din această epocă; unul din condica m-riĭ Vieroșul.
3) Vezĭ acest interesant document la Academie. Necula Spătarul Catargiul e chiar fratele luĭ Ianache Banu.
4) Tipărite de d. N. Iorga, în Studiĭ și Documente, V, pag. 292 și 29*.
5) E bine să se observe că în timpul luĭ Mihaĭ Viteazul, saŭ, maĭ exact că, contimporan cu Iane Banul, trăia în Țara Românească încă un Iane, care apare uneorĭ în divane cu funcțiunea de «vel postelnic» împreună cu Iane Banul. Așa în divanul luĭ Mihnea din chrisovul de la 15 Iunie 1585, figurează la început un «Iane velichie ban Kralevscki» și la sfârșit un «Iane velichie postelnic»; tot așa și în divanul, unuĭ act din 1592 Iulie 15 al luĭ Ștefan Vodă. In divanele actelor din 1593 din Februarie și Iunie, de la Alexandru Vodă găsim uu «Eniu» și altă dată «Iane» paharnic. Un «Iane postelnic din Boleasca în zilele luĭ Mihaĭ Vodă» e pomenit într-un act din 1634 al luĭ Mateĭ Basarab.

căutaŭ să o legitimeze de loc cu înrudirea saŭ numaĭ cu pretenţia luĭ Mihaĭ Viteazul că se înrudea cu Iane banul, ba, din contra, nedreptatea pe care o făcuse Mihaĭ Vodă prin închinarea satuluĭ Băileştĭ Episcopieĭ de Râmnic o explică tocmaĭ prin faptul că el *fiind stăpân şi puternic* a făcut ce i-a plăcut [1]). Şi de fapt lucrul e aşa: Mihaĭ Viteazul a putut să ia, de bună seamă, satul Băileştĭ, fără să fie nevoit a invoca pentru aceasta o presupusă înrudire cu Iane banul, fostul stăpânitor al aceleĭ moşiĭ, pentru a îndreptăţi fapta sa. Ambele documente afirmă, însă, independent de luarea satuluĭ Băileştĭ, că Mihaĭ s'a înrudit cu Iane banul.

In treacăt mai observ că redacţiunea chrisoavelor luĭ Radu Şerban-Basarab — ambele sunt de la acest domn şi anume din 1603 — ne-ar da să înţelegem că Mihaĭ s'a înrudit cu Iane banul, *după ce a ajuns domn al Ţăriĭ Româneştĭ*. Dacă lucrul ar sta astfel ar trebui să vedem în această înrudire o răsplată, adecă îndeplinirea condiţiuniĭ cu care Iane banul convenise să ajute—dacă acest ajutor a existat—pe Mihaĭ pentru a lua tronul Ţăriĭ Româneştĭ [2])

Cum vedem originea luĭ Iane banul nu se poate lămuri uşor, ba din contră noĭ chestiunĭ se ivesc, a căror rezolvire se aşteaptă tot de la documentele interne. Tot aşa sta lucrul şi cu originea Cantacuzinească, atribuită de unĭĭ luĭ Iane banul, ca şi cu multe alte chestiunĭ, cu care deocamdată nu mă maĭ pot ocupa acum. Mă opresc aci cu dorinţa de a întregi lucrul şi discuta unele din aceste chestiunĭ cu prilejul uneĭ dărĭ de seamă ce pregătesc asupra lucrăriĭ d-luĭ Sârbu.

Ilie Nicolescu

1) Nu odată se întâlnesc în documentele noastre asemenea cazurĭ şi lucrul era aşa de firesc, pentru Domn, încât nimenĭ nu părea neliniştit de asemenea procedărĭ. Ceva maĭ mult, lucrul se practica chiar de boerĭĭ din jurul Domnuluĭ. Ştim cazul Staneĭ postelniceasa din Brâncoveanĭ, «puternecă jupâneasă, fiindcă era rudă cu Necula vistierul» şi cunosc «silnicia» săvârşită asupra unuĭ sat întreg «cu ajutorul dorobanţilor de la Craiova», de Diccul marele spătar, «fiindcă era un boer puternic».

2) Redacţiunea documentelor, dă într'adevăr de gândit asupra raporturilor dintre Mihaĭ Viteazul înainte şi după ce a ajuns domn. Voĭ insista asupra acesteĭ chestiunĭ cu altă ocaziune.

Tanti facit nomen Christi Maiestatem Cœsaris Remp. Christianam, et Ecclesiæ, sub Pont. Max. Concordiam: Sua prodigus, publicæ denotus Saluti: etiamsi dira omnia, et diri adnersarentur: Ficta obruens factis.

S. Çœs M-tis sculptor Æg. Sadeler ad vinum delinlarist, et D. D. Praga. MDCI.

Criza Geniului

Spiritul omenirii sboară, în zilele noastre, cu o repeziciune uimitoare. Toate ținuturile cognoscibiluluĭ sânt ispitite în ale luĭ prăpastiĭ de știința curioasă, înarmată cu cele mai ingenioase metoade. Cultul Adevăruluĭ este, astăzĭ, universal, și nimenĭ nu maĭ îndrăsnește nicĭ măcar gândește să-l împiedice prin măsurĭ luate de obscurantiștĭ în interesul vreunuĭ despotism oarecare, fie de ordine politică, precum era pe vremea regimurilor autocrate absolutiste, fie de ordine religioasă. Pretutindenĭ, lumina străbate, în jos, păturile populare, în sus, coaja privilegiilor și ceața prejudecăților. Nicĭ în Spania, călugărismul robitor de suflete, nicĭ în Rusia, țarismul sugrumător de conștiințe, nicĭ chiar în țările musulmane — doară numaĭ prin câteva unghiere din Asia centrală—islamismul fatalist, ataraxist, nu maĭ pot opri cursul progresuluĭ evolutiv al civilizațiuniĭ. Omul de peste tot locul, ajuns de undele culturiĭ europene și americane, simte nevoia de a se scălda în ele, de a se spăla de rugina veacurilor și de a se înviora sufletește spre o nouă luptă pentru viață. Inșiși lăcuitoriĭ Cercurilor polare încep a se transfigura venind în atingere cu exploratoriĭ; înșiși Negriĭ originarĭ din Africa înțeleg drepturile omuluĭ de când liberarea lor s-a făptuit în America. Numaĭ Pieile-Roșiĭ —spuma uneĭ civilizațiunĭ de mult apuse—și numaĭ primitiviĭ Oceanienĭ, saŭ de pe aiurea — ireductibilĭ în sălbăticia lor — se sting, uniĭ ca bulbucĭ de spumă, ceĭlalțĭ, ca niște copiĭ rachiticĭ: peste amintirea tutulor acestora se vor bate conjecturile viitorilor etnografĭ, ca peste a preistoricilor Atlantizĭ...

Mare-ĭ foarte mișcarea culturală din timpurile noastre, minunată-ĭ hărnicia oamenilor scotocitorĭ, despre care se poate zice cu Vergiliŭ despre lucrul albinelor într-o stupină:

Fervet opus redolentque thymo fragrantia mella

Știința, cu ramurile sale nenumărate, literatura cu genurile sale felurite, maĭ multe de cât odinioară, artele, cu ale lor concepte nouă despre frumos, cu atâtea excentrice, aberante manifestațiunĭ — toate, învederează agerimea ideală a minții omenești în lumea modernă. Inteligențe superioare sânt miĭ, sute de miĭ, și fecunditatea lor e prodigioasă.

Cu toate acestea, geniul organizator de chaos, geniul care sintetizează munca generațiilor din urma-ĭ, geniul care găsește o formulă nouă pentru expresiunea cugetăriĭ, geniul care toarnă într-un tipar original sufletul epociĭ sale. . . așa de rar s-a făcut în cât nu se maĭ vede.

Secolul al două-zecilea trece printr-o *criză a Geniuluĭ;* chiar de la

începutul său, el inaugurează stăpânirea lumii pe timp de o sută de ani fără genialitate. Aceasta nu înseamnă firește că tot astfel se va și încheia ciclul său: poate că geniile care îl vor ilustra odată vor fi fiind ca stelele acelea, sori numai calculabili, razele cărora vin pe calea Infinitului cu iuțeala fulgurantă a luminii, și că vor sosi mâine, poimâine... De-ocamdată, ochiul nu o zărește, o așteaptă, și silit e să se mulțămească admirând armonia talentelor mărețe care umplu lumea cu splendoarea ingeniosității lor.

Și nici barem secolul preurmător nu i-a hărăzit vre-un geniu. Din mulțimea geniilor aceluia nici unul măcar—afară de Spencer, poate—nu i-a supraviețuit, ci, toate, se stinsese cu ani mai înainte de el. Secolul al opt-spre-zecelea fusese mai generos pentru moștenitorul său lăsându-i pe un Goethe, un Schiller, un Kant, un Bonaparte...

Și ce pleiadă strălucitoare de bărbați genialî a împodobit secolul al nouă-spre-zecelea! Lord Byron, Victor Hugo, Thorwaldsen, Puvis de Chavannes, Wagner, Cuvier, Darwin, Auguste Comte, Schopenhauer, Emerson... Cavour, Bismarck...

Omenirea, ca și pământul, e supusă, periodic, unor încă necunoscute înrâuriri cosmice, care o fac aci rodnică, aci stearpă. Sânt ani secetoși pentru ea, ca și pentru agricultură, și, în stadiile acestea calamitoase, nici-un mijloc artificial nu o poate fecunda. Geniul e ca o fântână cu foarte adânci izvoare. El se adună din mai multe generații, ca din niște șiroae intelectuale curgând încoace și în colo, prin întunerecul inconștientului, până se întâlnesc, sporesc împreună și, deodată, țâșnesc la lumină ca un șipot abundant, clocotitor, peste tot locul revărsându-se. După cum un proroc grăește, fără să o știe, din experiența seculară a poporului său, tot ast-fel și un om de geniu, de pildă, un Dante, un Shakespeare, un Rafael, un Mozart... descopere lumii contemporane cu el orizonturi zărite, ca în vis, de ascendenții săi. Dacă geniul va fi fiind o nevroză, nu e lucru hotărât, dar neîndoios pare-mi-se că originile sale rămân de ordine psichopatică, moștenindu-se însă ca un patrimoniu de majorat crescut din neam în neam pe nesimțite, ba chiar și de la progenitori degenerați adăogându-se cu ceva. Și din punctul acesta de vedere judecându-l, să nu te prindă mirare paralela în care unii îl pun cu nebunia... Oamenii de geniu sânt numai foarte arare ori oameni sdraveni. Ei sânt năsdrăvani, minuni putând face, însă ca animalele năsdrăvane din povești... Iar secolul nostru se vestește prea treaz: de acolo, pasă-mi-te, seceta de geniu, sau—din protivă—lipsa genialității va fi pricinuind trezia lui...

Veri-cum să fie, învederat e că lumea străbate printr-o perioadă nestăpânită de puternicul acesta Titan numit *Geniu*. Un Prometeu, carele să fi răpit, odată cu zămislirea lui, nemuritor foc ceresc, va fi trăind pe undeva, poate; însă nu-i încă adult. Activitatea noastră e așa de mare astăzi, ea cere atâta combustibil sufletesc în nemărginit de multele sale manifestațiuni încât energiile minții se consumă în pripă, cum se ivesc... Și despre noi Românii, biet, nici nu mai cutez a cerceta pricinile care ne-au stânjenit geneza geniilor. Capete cu organizațiune genială am avut... avem: un Kogălniceanu, un Hasdeu... Ei au fost jertfa prematurității lor. Au pătit-o ca fluturii eșiți prea da timpuriu, la începutul primăverii, din crisalidă. Sburând cu grabă în toate părțile, după hrana sufletului lor, au obosit mai înainte de împlinirea menirii lor. Unul a intrat în pământ, stors de toată măduva. Cel-lalt trăește o viață ecstatică, infecundă.

V. D. Păun.

MIHAI VITEAZUL

Acest portret a fost copiat în mare de pictorul Oscar V. Oldeeanu după originalul: «*Croesus arătând bogăţiile lui „Solon*» tablou cu No. 822, catalogul No. 211 la galeria Imperială a Muzăului din Viena, lucrat în pictură, în 1601 de celebrul artist flamand *Fraay Francken I*, pictorul *Împăratului Rudolf.*

BANUL ALB[1])

Muzica îșĭ iuțise măsura și acum, sprintene și ca neatingând pământul, pasurile'ĭ repezĭ o purtaŭ ușor, legănându-se, în toate părțile, apoĭ se potoliaŭ și se întețiaŭ iarășĭ, până ce umeriĭ și peptul începură să-ĭ tremure, mijlocul să se frângă și capricios învârtindu-se să scoată, ca o pavăză, peptul în afară. O săritură în lăturĭ, o înclinare repede și cu mânile prinse după gât, cu capul dat pe spate, cu ochiĭ perduțĭ în gol, Florina se rotea cu voluptate, cu frenezie!

Văpaea ce coprinsese întreaga eĭ ființă, se răspândea în valurĭ arzătoare împrejuru'ĭ. Spectatoriĭ ca și cum ar fi fost stăpânițĭ de aceeașĭ ardoare, se înfriguraŭ de căldura eĭ, respiraŭ acelaș aer amețitor ca și dânsa, simțiaŭ străbătând, până în adâncul lor, beția pasionatelor eĭ tresăltărĭ!

Toțĭ obrajiĭ eraŭ imbujorațĭ, toțĭ ochiĭ aprinșĭ sclipiaŭ, pe când ea se sălta și bătea locul cu o furioasă sensualitate, orĭ se sbuciuma, răsucind brațele, ca și cum ar fi voit să strângă, să sdrobească un trup străin pe trupul eĭ.

Dintre buzele'ĭ deschise eșiaŭ cuvinte neînțelese, suspine, strigăte, îndemnurĭ! Și se învârtea! se învârtea răcnind, făcând cu mânile, cu capul, cu ochiĭ, semne tuturora să vie la dânsa!

Infierbătarea eĭ atingea nebunia!

De odată, ca în spasmele covârșitoare ale plăcerĭĭ, ea dete un țipăt, își încordă trupul și tresărind ca fulgerată de fiorĭ, încremeni pe loc, apoĭ reînsuflețindu-se puțin câte puțin, se potoli urmând picurarea celor din urmă tonurĭ ale muziceĭ!...

Sala întreagă era în picioare aclamând-o! Toțĭ strigaŭ, băteaŭ în băncĭ și în palme, uniĭ îĭ trimiteaŭ sărutărĭ, alțiĭ cereaŭ să reînceapă! O adevărată nebunie coprinsese pe ceĭ afară din cale, entusiasmațĭ spectatorĭ.

O ploae de foĭ de trandarfiĭ — pusă la cale din vreme de Dosi și Steffo — inundă scena, pe când ea înclinându-se se retrăgea sdrobită de oboseală!

Ceĭ doĭ amicĭ care o așteptaŭ îĭ strânseră cu putere mânile murmurându-ĭ cuvinte de dragoste și de admirațiune.... Triumful acesta fu însă chinul cel maĭ cumplit, pe care'l suferise vre-o dată Fausto. De la început, uitându-se pretutindenia, înțelegea cu cât înainta dantul că ochiĭ și dorințile tuturora se îndreptaŭ cu lăcomie asupra Florineĭ, și gelozia îĭ era cu atât maĭ cruntă, cu cât trebuia să lupte în potriva bu-

1) A se vedea numărul din urmă.

curieĭ şi entusiasmuluĭ obştesc. Ar fi vrut să facă bătae, să strige, să oprească danţul, dar mânile îĭ eraŭ ţepene şi cuvintele i se înecaŭ în fundul gâtlejuluĭ. De mânie îşĭ înfigea unghiile în braţe şi-l apucaŭ ameţelĭ şi durerĭ atât de cumplite, ca şi cum cineva i-ar fi smuls carnea cu cleştele de pe trup!...

Ceĭ doĭ prietenĭ îl priviaŭ şi văzându-l cum suferă simţiaŭ par'că revărsându-se asupră-le mângâerea şi mila cerească. Acel om care le pricinuise atâtea neajunsurĭ şi le făcuse atâta răŭ, acel om, din pricina căruia prinseseră un desgust de omenire şi eraŭ gata la orĭce, ca să pue stavilă criminaleĭ luĭ întreprinderĭ, acum tocmaĭ din cauza frumuseţeĭ şi farmeculuĭ fără seamăn, ce victima luĭ răspândea asupra lumiĭ, suferea, se blestema şi chema poate, ca o uşurare, moartea asupra capuluĭ luĭ!... Indată ce Florina, cu faţa scânteind de mândrie, se apropie de dânsul, Ciclopul—drept orĭce vorbă bună, drept orĭ ce mulţumire, o apucă de braţ şi trăgând-o cu de-a sila prin mulţime, o îmbrânci în colţul cel maĭ întunecos, întinzându-se, de-alungul, pe scândurĭ lângă dânsa.

Dosi vroi să se repeadă, să-ĭ sdrobească capul cu lopata de pescar ce ţinea în mână, dar Steffo îĭ sări înainte zicându-ĭ:

— Pentru D-zeŭ! ce vreĭ să facĭ? Gândeşte-te la urmările fapteĭ! Şi apoĭ ce ţi-ar fi bun să-ţĭ pue un carabinier mâna în ceafă, să te ducă la răcoare?... Si luându-l de-oparte urmară a-şĭ spune, în şoaptă, ce aveaŭ de vorbit, căcĭ începuse cineva să cânte.

Fără să peardă din ochĭ grupul interesant, ceĭ doĭ prietenĭ stătură nemişcaţĭ până la partea din urmă a spectacoluluĭ, când Florina, însoţită de astă dată şi de Gaetano, eşi la faţă între culise. Băeţiĭ se deteră pe la spate în apropierea eĭ. Se pregătise acum locul pentru luptă şi ceĭ patru atleţĭ, între care Faust părea maĭ de temut, se prinsese într'un grup plastic, când o îngrozitoare detunătură sgudui teatrul şi o limbă vânătă de lumină sbucnind într'o puternică vâltoare aprinse tavanul şi decoraţiunile sceneĭ! Un strigăt fioros se ridică din toate părţile. Foc! foc!! Scape cine poate!... la uşĭ!... la uşĭ!... dată năvală pe scenă! Ah! Dumnezeule!... fie-vă milă!... copiiĭ! copiiĭ!... Scăpaţĭ femeile şi copiiĭ!.. nu vă îmbulziţĭ!! Curagiŭ!... dărâmaţĭ uşile! apă!... apă!... vaĭ!... flacăra! fumul!... scăpaţi-ne! ajutor!... Si ţipete de femeĭ, urlete ca de feare, vaete... blesteme se ridicaŭ în clocotul cela de lume, în care uniĭ încălecaŭ peste alţiĭ vrând să easă şi pretutindenea un zid de carne vie le astupa eşirile!...

De sus începuse să cadă bucăţĭ de tencuială, cărbunĭ, lemne aprinse şi văpăiala flăcăreĭ, ce coprinsese tot învelişul, făcea şi maĭ sinistră scena sălbatecă ce se desfăşura în golul întunecos al săleĭ!...

De cum văzu primejdia, Dosi se repezi şi luă în braţe pe Florina—care spăimântată se dedese înapoĭ acoperindu-şĭ ochiĭ cu mânile — şi cu o putere supraomenească ridicând-o alergă afară cu dânsa.

Gaetano, doborât de mulţimea care se năpustea spre uşĭ, şi Fausto, ţintuit loculuĭ, se vedeaŭ ameninţaţĭ a peri, pe când ceĭ doĭ amicĭ fugiaŭ răpindu-le comoara!...

IV

Se lumina de ziuă când cariola în care se afla Dosi, Steffo şi Florina intra pe poarta vieĭ de la Savarna.

Dido venea încet, încet după dânşiĭ.

Inconjarată de gard viŭ de mărăcinĭ şi rododendron, aşezată într-o livadă de măslinĭ casa, pe temeliĭ puţin ridicate de la pământ, avea plăcută înfăţişare cu pereţiĭ eĭ albĭ şi obloanele verzĭ, cu pridvor acoperit de viţă şi cu prispă de jur îm-

prejur. La ferestre în jghiaburĭ de lemn muşcatele roşiĭ, crăiţele cafeniĭ şi colţunaşiĭ galbenĭ îşĭ amestecaŭ florile şi frunzele, printre care icĭ şi colo răsărea câte un fir de rozetă parfumată. Via maĭ departe se urcă pe coastă maĭ petroasă, ca un covor verde ţesut pe alocurea cu largĭ boabe ruginiĭ. De altfel dealurile se întindeaŭ pline de viĭ, cât puteaŭ prinde cu ochiĭ, şi o linişte adâncă domnea pretutindenĭ.

Vierul, care dormea sub un umbrar, se deşteptă auzind sgomot, iar câniĭ, treziţĭ fără de veste, se repeziră ameninţătorĭ asupra noilor veniţĭ.

— Deschide casa Gero — zise Dosi sărind din trăsură, şi adu-ne apă rece de băut.

— Dacă patronul bine-voeşte să aştepte puţin, căcĭ cheile sunt la nevastá, în casă, răspunse omul dând fuga spre o căsuţă, dosită de nişte copacĭ de alăturĭ.

Până ce să se întoarcă, Steffo ajută pe Florina să se coboare şi sprijinind-o, unul de de-un braţ, celălalt de altul, o aşezară pe o laviţă lângă uşa de intrare, puindu-ĭ pe umerĭ o broboadă de lână, iar Dido i se culcă cuminte alăturĭ, cu capul în poală-ĭ.

Peste măsură sbuciumată de spaima ce încă n-o părăsise, biata copilă, pe care băeţiĭ o scoseseră leşinată în uliţă, se urcase, lipsită de putere, lipsită de voinţă, în cariola ce din norocire le eşise în cale şi fără a zice un cuvânt, fără a face o împotrivire se lăsase, în voea celor ce o scăpase de la moarte, s-o ducă unde vroiaŭ.

In cea maĭ mare grabă—pe când Dosi rămăsese cu dânsa într-o uliţă dosnică —se repezi Steffo de luă cele de trebuinţă de acasă, având parte să nu întâlnească pe nimenĭ altul de cât pe Dido, care eşise pe fereastră, din odaia unde fusese încuiat şi stetea în capul scăreĭ aşteptându-şĭ stăpâniĭ La plecare, nu ştiu cum îĭ venì să-l fluere şi sărmanul dobitoc, ştiindu-l prieten cu aĭ luĭ, se luă după dânsul.

Incet, încet Florina îşĭ venise în fire şi ceĭ doĭ prietenĭ o înconjuraŭ cu toate îngrijirile, dar în zadar îĭ vorbeaŭ de-alungul drumuluĭ, asigurând-o de prietenia şi de devotamentul lor, în zadar îĭ spuneaŭ că de acum încolo începea o viaţă nouă pentru dânsa—în care va simţi mulţumirĭ sufleteştĭ neîntâmpinate încă,—în zadar o întrebaŭ dacă doreşte ceva, că ea tăcea, sprijinindu-şĭ capul în mânĭ şi numaĭ când, înadins, îĭ ziseră eĭ, că poate nu avea încredere într'înşiĭ şi dorea să se întoarcă la Fausto, numaĭ atuncĭ făcu o mişcare, pe care o luară drept o tăgăduire şi un semn de groază...

Gero aduse cheile şi un ulcior cu apă, deschise uşile şi ferestrele, apoĭ alergă în vie să culeagă strugurĭ şi fructe, căcĭ emoţiile şi frământarea din timpul nopţiĭ, sleise puterile drumeţilor.

In năuntrul caseĭ treĭ încăperĭ, cu o sală la mijloc, mobilate foarte simplu, dar curat. Pe Florina o aşezară în odaea din dreapta—a mameĭ luĭ Dosi—iar eĭ luară pe cea din fund, unde se aflaŭ două paturĭ. Dido, pe afară, făcea cunoştinţă cu noiĭ luĭ prietenĭ.

Nevasta vieruluĭ, o ţărancă tânără şi voinică, se ivì peste puţin «pentru a servì pe gentila Doamna şi pe Domnĭ», şi de îndată începu să scoată de prin dulapurĭ şi să facă orânduilă prin odăĭ.

— Cât pentru mâncare Domniĭ vor fi cu îngăduire, că noĭ nu avem multe lucrurĭ şi încă maĭ puţin măestria celor de la oraş, zise ea arătând două minunate şireaguri de dinţĭ, într-o gură rotundă şi focoasă.

— Vom mânca ce va fi, Zanna. Cât despre măestria d-tale o cunosc prea de mult, pentru a nu fi sigur că ne veĭ ospăta bine, răspunse patronul. De-o camdată te rog să vezĭ de Doamna, căcĭ nu-ĭ prea îndemănă şi poate să aibă nevoe de d-ta.

— Bucuros, bucuros, cu totul la serviciul D-sale... zise ea, intrând binișor în camera feteĭ

Florina se aruncase pe pat obosită și slabă peste măsură. Zanna cu mângăieriĭ, cu cuvinte dulcĭ o îndupleca să se desbrace, să-și răcorească fața și după ce o culcă, închise obloanele, trase perdelele și lăsând-o să doarmă se duse după alte treburĭ.

Ceĭ doĭ amicĭ deși trudițĭ simțiaŭ însă că n'ar putea sta loculuĭ, că aveaŭ trebuință de mișcare, că aerul proaspăt al dimineței le-ar fi maĭ prielnic decât somnul. Eșiră decĭ întru întâmpinarea vieruluĭ, cu care regulară cele de nevoie pentru ședereа lor acolo, apoĭ se 'ntinseră pe câte un maldăr de fân și aprinzându-și țigările se adâncirăă într'o tăcută contemplațiune a orizontuluĭ, ce se rumenea de cele dintâĭ raze ale soareluĭ.

— Și acum după ce am scăpat-o de o moarte sigură, după ce am smuls-o, pentru totdeauna, sper, din ghiarele balauruluĭ, după ce entusiasmul încălzitor al isbândeĭ se va potoli, te întreb ce aĭ de gând să facĭ cu dânsa? zise Steffo, rupând într'un târziŭ tăcerea.

— Inima îmĭ tresaltă de atâtea simțirĭ, mintea îmĭ e întețită de atâtea gânduri, întreaga mea ființă e înfrigurată de atâtea doruri — care mă ridică deasupra mea însumĭ, făcându-mă maĭ bun, maĭ generos, maĭ îngăduitor — că dacă toate acestea pot fi atributele, fericiriĭ, sunt astăzĭ, dragul meŭ omul cel maĭ fericit. Nu înțelegĭ?... ea, steaua care mă lumina, idolul înaintea căruia îmĭ plecam genunchiĭ, făptura de la care isvora pentru mine toată dragostea și toată mulțumirea, e la adăpost în casa mea, e aci lângă mine, e a mea prin urmare!... Și mă mir cum nu-mĭ vine să înnebunesc de bucurie, cum din străfundul sufletuluĭ meŭ, nu am închinat încă astruluĭ care se ridică acolo în fund — și care pentru întâia dată ne luminează și ne încălzește în acest fermecătcr coprins — prinosul rugăciunilor și recunoștințeĭ mele!, răspunse Dosi transfigurat și privind spre răsărit.

— Oh! sentimentalule vănător de idealurĭ!, nu pentru ca să-țĭ sdruncin clădirea de iluziunĭ, în care trăieștĭ, țĭ-am făcut întrebarea, ci pentru a lămuri starea și valoarea faptelor și împrejurărilor, în alcătuirea și desfășurarea cărora, ne găsim legațĭ unul și altul, întâmpină Belli.

— Fiĭ pe pace prietene!... tot ce va fi grijă, neajuns, răspundere... toată paguba, toate greutățile, le iaŭ asupra mea singur... lăsând ca mulțumirea, plăcerile, veselia să le împărțim de opotrivă. Tu mi-aĭ dat frățescul tăŭ ajutor, și aĭ suferit pentru mine mizeria unuĭ traiŭ infam, contactul uneĭ lumĭ ticăloase, numaĭ pentru a nu mă părăsi în lupta întreprinsă și a-mĭ da dreptul să fiŭ mândru și de ce am făcut și de amicia ta, pe care mă pot — cu aceeașĭ încredere — rezema ca pe mine însumĭ, răspunse înduioșat Dosi, îmbrățișându-l. Și urmară astfel îndelung vorbirea lor «limpezind» multe, și chibzuind în privirea feluluĭ de viață, ce avea să ducă Florina, până la o statornică așezare a lucrurilor. Primejdia descopeririĭ de către Fausto a loculuĭ unde o ascunsese eĭ, fu de la început puțin luată în seamă, dată fiind bănuiala, ce și eĭ și dânsul puteaŭ avea, că aŭ perit în foc și chiar, fără de aceasta, neputința saltimbancilor de a afla ce s'a făcut saŭ unde s'a dus odorul lor.

Situațiunea însă ce Dosi își avea față de măsa, aducându-ĭ în casă o femee străină—luată, în ce mod și din ce lume—de către un nevârstnic, fără alte mijloace de traiŭ de cât acelea ce dragostea de mamă și în cazul cel maĭ răŭ bunul eĭ plac putea să-ĭ dea, era de tot gravă și de aceea fu cercetată și răsucită de dânșiĭ în toate felurile, fără ca să ajungă deocamdată la vre-un rezultat.

— Va fi cum va voi D-zeŭ, încheiă baiatul, pe a căruia frunte se brăzdase, pentru prima oară, o încrețitură de îndoială și de neliniște. Avântul liric cu care 'și

începuse vorba îşĭ mai muiase aripele şi acum ar fi fost bucuros să se poată amăgi cu gândul că, pe zarea trandafirie către care îşĭ înălţa sufletul, cu puţin mai înainte, nu se arătase încă nicĭ un nor.

Mergeaŭ pe o cărare strimtă, Dosi culegând florĭ şi fire de iarbă, Steffo fluerând. Aproape de căsuţa vieruluĭ văzând pe Zanna robotind pe afară, ştrengarul îşĭ scoase repede pipa din buzunar, o umplu cu tutun şi ridicându-şĭ beretul, îĭ ceru politicos un cărbune, apoĭ încredinţându-se că bărbatul săŭ nu era acolo, se puse la vorbă cu dânsa, după ce—în semn de mulţumire—o scutură uşor de bărbie.

Nevasta isteaţă şi guralivă îl interesa cu atât maĭ mult cu cât mişcările îĭ eraŭ graţioase, privirile umbrite de gene creţe şi lungĭ, iar peptul—sub cămaşa cusută cu arniciŭ galben şi roşu—i se rotunjea în două valurĭ drepte ca niştе santinele!...

Făcea haz de cum se cerca ca să-l descoase în privirea: «Signoreĭ care ador-«mise ca un copil, maĭ frumoasă ea singură de cât toate fetele frumoase câte văzuse, «care, învăţată la oraş cu lume, cu sgomot, cu petreceriĭ, o să i se urască de grabă «in singurătatea de la ţară. Ce noroc avusese patronul de aşa femeĭ!... Şi de mult a «luat-o? Acum de-abia o să încapă în celе treĭ odăĭ, când o veni şi patroana cu fetele «de la târg!» Apoĭ îl întrebâ, dacă e rudă cu Domnul orĭ cu Doamna şi îşĭ arătă părerea de bine că el nu e mândru «ca alţiĭ»—voind să bată în Dosi—«care nu ne gratifică» pe noĭ ăştia cu vorba lor! Şi luĭ Steffo i se umflaŭ cu neastâmpăr nările, cântărind-o din ochĭ şi-şĭ făgăduia de a prinde de la dânsa şi maĭ multe de cât lăsa ea acuma să-ĭ scape de bună-voe.

Ancheta aceasta, atât de amănunţită şi de timpurie,—din partea uneĭ femeĭ îmboldită negreşit de curiozitatea firească—dacă nu-ĭ deştepta vre-o bănuială, căcĭ ar fi fost absurd, îĭ dedea cel puţin a înţelege, că gurile eraŭ slobode şi urechile deschise în preajma lor.

De aceea îĭ răspunse şi el cât maĭ strâns şi maĭ nehotărât, ca nu cumva împrejurările saŭ vre-o scăpare din vedere să le fie prilej de supărare şi, simţindu-se la urma urmeĭ, moleşit de oboseală şi maĭ ales de căldura soareluĭ, care acum era sus, se întoarse în casă, unde găsi pe Dosi dormind într-un pat şi pe Dido într'altul. După ce se socoti câtva, trase şi el o pernă, se lungi pe scândurĭ şi curând fără de ocol trecu în lumea dreptĭlor.

Casa singuratecă în deobşte şi goală până la culeș—vreme de veselie, de viaţă liberă, de petreceriĭ nebuneştĭ—luase acum un aer de sărbătoare, pe care nu-l avusese niciodată. Mănunchĭ de florĭ şi de arburĭ în toate părţile, cununĭ şi ghirlande verzĭ de-asupra uşilor şi la mijlocul tavanurilor, viţe cu strugurĭ şi crengĭ cu fructe, făcând grupurĭ decorative prin unghere. Se cunoştea că tineriĭ voise să împodobească cu tot ce era maĭ frumos cuibul în care se abătuse din sbor «pasărea măeastră».

Şi ea, ca maĭ presus de orĭ ce, dedea tuturora viaţă şi voe bună, şi zilele curgeaŭ liniştite, şi prietenia îşĭ revărsa căldura bine-făcătoare, şi încrederea se făcea maĭ învederată, căcĭ îndată cu înseninarea chipuluĭ înourat la început de o nestăpânită tristeţe şi cu ivirea zâmbetuluĭ pe buzele şi în ochiĭ eĭ, toate se prefăcuse în podoabe şi în frumuseţĭ, ca într-o năsdrăvană feerie, toate trăiaŭ sub încântarea unuĭ farmec ce pusese stăpânire pe mintea şi inima lor.

Dacă n'ar fi avut câte o repede dar cruntă sguduire, de grija să nu afle măsa, orĭ de temerea să nu fie iubit, Dosi n'ar maĭ fi voit să se deştepte din visul, în care simţea, vibrându-ĭ până la frenezie, toate coardele sufleteştĭ şi trăindu-ĭ, cu o nestărmurită expansiune, toate puterile trupeştĭ.

Să nu afle măsa... Ce s'ar face dacă ar afla!?

Gândul luĭ hotărâtor era, de la început, să ia pe Florina de nevastă şi mama luĭ, care-l iubea, care ar fi fost, ea, maĭ mult nenorocită văzându-l suferind, s'ar fi îndouplecat la aceasta, maĭ ales că el îşĭ sfinţise legătura şi iubirea cu primejduirea vieţiĭ.

Ar maĭ putea trăi el oare? Soarele cu potopul luĭ de lumină, natura cu comorile eĭ neperitoare de energie şi tinereţe, omenirea cea multă pururea în mişcare, aceea ce e maĭ sfânt şi maĭ admirabil pe lume: amorul... ce ĭ-ar maĭ folosi luĭ, de ce ar maĭ avea oare fiinţă pentru dânsul, daca aceea ce l'ar face să le preţuiască, orĭ să se bucure de dânsele, aceea ce l-ar face să-şĭ ridice sus capul, să-şĭ umfle pieptul şi să strige în gura mare: sunt fericit, n'ar fi, n'ar putea să fie a luĭ!?...

Oh! şi nimic nu e maĭ greŭ, nimic maĭ cutezător de cât cucerirea uneĭ inimĭ de femee; enigmă pe care doar întâmplarea, capriciul saŭ pasiunea o desleagă câte odată... Când, după potolirea sbuciumărilor prin care trecuse, Florina se găsi în mijlocul uneĭ bine-făcătoare liniştĭ — înconjurată de atâtea îngrijirĭ, de atâta duioşie — cu chipul luminos întâmpină pe ceĭ doĭ prietenĭ, pe amândoĭ coprinzându-ĭ în acelaş avânt de recunoştinţă.

Acum fără de nicĭ o teamă trăia lângă dânşiĭ; întinderea locurilor de abia putea să-ĭ astâmpere sburdălnicia; peptul eĭ nu se maĭ sătura respirând aerul vioiŭ al libertăţiĭ şi cu capul rezimat de marginea ferestreĭ, saŭ pe cărările luminate de lună, asculta povestirile şi cântecele amicilor săĭ.

Şi era aşa de blândă şi de drăgălaşă la vorbă, râdea cu atâta poftă — parcă nu se maĭ sătura de râs, — se bucura de cel maĭ mic lucru ca un copil şi toate o interesaŭ şi-ĭ făceaŭ plăcerile...

Recunoştea într'adevăr, că o nouă viaţă începuse pentru dânsa şi simţirĭ — până atuncĭ necunoscute — îĭ încolţeaŭ în inimă. Negreşit că întindea cu aceeaşĭ mulţumire mânile bunilor eĭ tovarăşĭ, dar buzele înfocate ale lui Dosi, sărutându-i-le o făceaŭ doar să se încline, cu un zâmbet dulce, pe când strânsura bărbătească a luĭ Steffo, o înfiora plăcut şi reînvia tot mai nestăpânită pornirea de a i se închina luĭ cu trup şi cu suflet...

Şi cu toate acestea, unul — la picioarele idolilor — sta în extaz şi în adorare înainte-ĭ, iar altul cu glume şi cu nebunĭ o făcea să petreacă.

Ce pot însă ochiĭ ceĭ maĭ rugătorĭ, buzele cele maĭ dătătoare de îndemnurĭ, braţele cele maĭ pătimaş întinse, când fiinţeĭ către care se îndreaptă, îĭ tremură între pleoape chipul drăgălaş, îĭ sună în urechĭ glasul mângâios, iar sângele îĭ învăpăiază întreaga făptură numaĭ la atingerea celuĭ ales?!... Şi alesul era netăgăduit Steffo — fără ştirea nicĭ uneltirea luĭ, el care nu se gândise nicĭodată la dânsa şi maĭ ales, — pentru a nu-şĭ perde năravul şi a nu rămânea stingher, — de când sosise la vie se rotea, mânat de cele maĭ întreprinzătoare dorurĭ, pe lângă Zanna, oacheşa şi plina de nurĭ Zanna.

De altfel poate că această şmecherie, de care nu se ascundea, să fi fost chiar pricina înteţirĭ şi creşterĭ în inima Florineĭ a sentimentuluĭ ce o robise.

Invederat că feteĭ nu-ĭ plăceaŭ de loc nicĭ glumele nicĭ prietenia lui Steffo cu Zanna şi se silia să rămână nepăsătoare şi rece, deşi simţia cum i se aprind obrajiĭ şi cum o doare în pept, orĭ de câte orĭ se apropia unul de altul. Iar Dosi nu înţelegea, nici nu bănuia nimic.

Se mira numaĭ cum Florina care-ĭ dăduse întru câtva dreptul de a se socoti înţeleşĭ şi legaţĭ împreună — amintirile celor petrecute la Osteria municipale şi în urmă, furnicându-l cu atâta putere prin trup —, acum când putea să-şĭ arate în bună voie simţirea şi dorinţa, i se părea, dacă nu cu totul străină, dar de sigur cu puţin îndemn de a da fiinţă acelor, atât de vorbitoare, făgăduinţĭ. Era jicnit în speranţele

și în mândria luĭ, dar o clipă nu desvăli — nicĭ chiar luĭ Steffo — ce se petrecea într'însul, nicĭ încetă de a se adânci cu aceeașĭ dragoste în practica cultuluĭ ce slăvea...

Seara eĭ mâncaŭ în pridvor și atuncĭ găsiaŭ bun prilej să dea drum gureĭ.

Acolo, pentru placul feteĭ, povestiră eĭ ce știaŭ maĭ cu haz, maĭ cu minunățiĭ; acolo, îĭ desvăliră planul ce îndeplinise, de a o smulge din calea ce n'o putea duce decât la degradare saŭ la peire, acolo asigurând-o, din noŭ, că e stăpână pe soarta și pe voința eĭ. Florina pentru a le da o dovadă de încredere și de prietenie le povesti viața ce dusese, de când era mică și până atuncĭ.

— Nu avem trebuință de a cunoaște cine eștĭ și de unde viĭ întâmpină Steffo, când era să înceapă, și dacă vreĭ să ne facĭ părtașĭ la cele din trecut, precum suntem pentru cele de astăzĭ aicĭ, împreună, frățește, să nu te socoțĭ datoare a te spovedi, ca la duhovnic, căcĭ în colțurile tainice ale mințiĭ și ale inimeĭ rareorĭ scormone omul, ci să ne vorbeștĭ luându-ne așa cum suntem : niște băiețĭ buni și devotațĭ uneĭ copile frumoase și până aci — oh! sper *Gran Dio*, că numaĭ până aci — fără de noroc!...

Așa e bellina?... cum zicea Don Gaetano, după a 4-a sticlă?

Dosi întărind cuvintele amiculuĭ săŭ, ea le mulțumi, intinzându-le mâinile, pe care i-le simțiră tremurând puțin.

— Când eram mică de tot, începu Florina, mĭ-aduc aminte de un petec de grădină unde mă jucam toată ziua, cu cârpe, cu păpușĭ, cu petricele, pe când din năuntrul caseĭ îmĭ vorbea necontenit Mama Nina, singura femeie căreia i-am zis mamă pe lume. Ea nu era mama mea adevărată, a mea — am aflat maĭ târziŭ — murise născându-mă. O femeie foarte bună mama Nina și care mă iubea și mă îngrijea, numaĭ când venea din târg nu trebuia să-ĭ staŭ în cale, că mă bătea.

Gaeta — așa-ĭ ziceam luĭ Don Gaetano al D-v. — care venea maĭ totdeauna supărat acasă, dedea și el în mine, dar atuncĭ sărea mama Nina să mă apere și câteodată cearta dintre eĭ se sfârșia printr'o strașnică pâruială. Ședeam la marginea orașuluĭ și când a trebuit să mă duc la școală, știŭ că Gaeta mă purta, până la un loc, în cârcă, apoĭ mă lua de mână și umblam mult, mult până ce mă lăsa la ușa claseĭ.

Spre seară mă întorceam cu mama Nina, dar cum intra prin prăvăliĭ și pe mine mă lăsa afară, mă smucea mereŭ de mână — vroind să ajungă repede acasă. Mie îmĭ plăcea maĭ mult când venea Gaeta, căcĭ dacă și el se oprea pe drum, totdeauna mă foloseam cu ceva.

Nu mult după aceea, se întâmplă că într-o zi Gaeta veni maĭ supărat de cât nicĭodată și după ce strigă, trânti, ocărî, se puse să adune lucrurile, să le vâre în lăzĭ și a doua zi am plecat, cu drumul de fer, într'alt oraș, care îmĭ păru maĭ frumos și maĭ mare, la Florența. Acolo ne aștepta, în niște odăĭ la al 5 lea cat, Fausto, pe care văzându-l mă ascunseiŭ după mama Nina țipând de frică, iar el în loc să mă împace, mă apucă de ceafă, îmĭ trase o palmă sdravănă și mă aruncă pe un scaun răcnindu-mĭ să tac.

Astfel făcurăm cunoștință împreună: de altfel nicĭ maĭ târziŭ nu avea să fie maĭ dulce cu mine.

In acele odăĭ strimte și întunecoase, deși ferestrele dedeaŭ pe învelișul unuĭ lanț de case foarte înalte, am petrecut o iarnă întreagă, închisă cu cheia ca să nu alunec pe scărĭ, plângând ziua de urât și de singurătate și noaptea de frică și de frig.

In sfârșit a venit primăvara și ne-am dus, câteșĭ patru, departe, departe, într'un oraș care mă minuna foarte, ne-putând pricepe, cu mintea mea de copil, cum puteaŭ să umble oamenĭĭ, căcĭ ulițĭ nu eraŭ, ci pretutindenĭ apă.

— *La bella Venezzia*!... «*Vieni sulla laguna,*
Adesso spunta la luna.
Vieni Bellina. vien ?...»

întonă Dosi, sbărnâind cu degetele pe chitară . . .

— Venezzia într'adevăr, urmă copila. Ah ! acolo ca și aicĭ am răsuflat din tot peptul și m-am bucurat de soare, de verdeață, de tot ce putea să mă facă să uit închisoarea pustie din care eșisem. Stăteam la Lido. Acolo, pentru întâia dată, am putut ști ce făceaŭ și ce eraŭ părinții meĭ adoptivĭ ; acolo, pentru întâia dată, văzuiŭ un circ.

La Venezzia fuiŭ dată într'o școală de călugărițe, unde am putut învăța puținul ce știŭ, că nu am stat de cât până la vârsta de 12 anĭ. Fausto începuse din noŭ să colinde țările și orașele și se afla atuncĭ în America. Era un atlet de frunte și un foarte dibaciŭ jonglor.

Gaeta, care pe acea vreme avea un angajament la Circul cel mare din Torino, mă luă la începutul vacanțieĭ si nu mă maĭ aduse înapoĭ. Mie 'mĭ părea foarte răŭ, căcĭ îmĭ plăcea, îmĭ făcea bine viața aceea regulată, liniștită, lipsită de vorbe urâte, plină de curățiе sufletească și de îndemnurĭ frumoase, pe când acasă știam ce mă aștepta și mă bucuram maĭ mult acuma, căcĭ puteam face deosebire, între blândețea uneia și grosolănia celeĭlalte.

Și așa fu !

Indignarea mea atinse culmea, însă, când mama Nina, îmĭ zise într'o zi : Dragă, acum te aĭ făcut mare, ce aĭ trebuit să înveți din cărțĭ, aĭ învățat ; noĭ n'am cruțat nimic, dar de !... cartea-ĭ ca flămândul, trebue să-ĭ daĭ mult să se sature, și noĭ nu putem să dăm maĭ mult, ș'apoĭ fiecare trebue să muncească și să-și câștige pâinea.

Ca să nu lungesc maĭ mult, de a doua zi chiar, începuiŭ să învăț pasurile de danț cu mama Nina, care în tinerețe fusese o vestită balerină. Mama mea fusese și ea dănțuitoare, așa că aveam oare cum în sânge priceperea și patima acesteĭ arte.

La 14 anĭ, sub povățuirea mameĭ Nina, începuiŭ dansurile de caracter. Maĭ naltă și maĭ plină la trup de cât camaradele mele, arătam mult maĭ în vârstă de cât dânsele și mi se părea din această pricină, că privirile publiculuĭ se împedecaŭ maĭ întâĭ de mine până să ajungă la ele.

Așa că de atuncĭ am simțit trebuința de a da maĭ multă îngrijire îmbrăcămînteĭ și podoabelor mele, de a întrebuința, și pentru folosul meŭ personal, puținiĭ banĭ ce câștigam și din care cea maĭ mare parte se cheltuia în casă.

— Ca să trăeștĭ, ca să munceștĭ, că masa și casa nu vin de-a gata, nicĭ moșteniri nu aștepțĭ de la nimenea, fata mea, îmĭ predica necontenit bătrâna, căcĭ acum îmbătrânise și se prăpădise de tot mama Nina. In curând chiar o și duserăm la groapă, căcĭ tocmaĭ în ziua când împlineam 15 anĭ se stinse sărmana. Era de mult un cadavru pe picioare, din pricina patimeĭ alcoolului! Ah ! îngrozitoare moarte.

Am plâns-o mult, căcĭ perdeam în ea pe sprijinul copilărieĭ mele și numaĭ, după ce n'a maĭ fost lângă mine, am simțit ce gol îmĭ lăsase în viață. Nu pot zice că trăisem până atuncĭ bine, dar nicĭ răŭ ; de altfel nu puteam face o asemănare între traiul meŭ și alt traiŭ, căcĭ afară de viața copilărească din școala călugărițelor, eŭ nu avusesem alta, de cât pe aceea a oamenilor de jos, a acelor artiștĭ care trăesc de azĭ până mâine, viața circuluĭ și a saltimbancilor ! Eĭ bine, chiar așa cum era, pururea la voia oamenilor saŭ întâmplăriĭ, obositoare și puțin răsplătită, totuși viața ce duseiŭ de aci încolo, fu un adevărat chin, un iad pentru mine. Se părea că bătrâna ne luase și fărâmița de noroc, ce puteam avea, cu dânsa în mormânt.

Rămas acum de capul luĭ, Gaeta se prăpăstui cu totul în viținl pe care-l cunoasteți și nu era seară să nu mă poarte cu dânsul — după spectacol — prin taverne cu alțĭ tovarășĭ de pahar, să mă ție pironită pe un scaun, moartă de trudă și de somn până, uneorĭ, la albă ziuă, când intra acasă pe maĭ multe cărărĭ, căcĭ de-abea îl puteam sprijini. Zicea că nu poate să se întoarcă altfel, căcĭ de la moartea neves-

ti-seĭ, dacă nu bea, nu putea dormi, orĭ dacă adormea, visa că-ĭ sug strigoiĭ sângele. Vă faceţĭ idee despre împerecherea aceasta, dintre un bătrân — căcĭ îmbătrânise mult acum — pururea beat şi o fată mare, pe care o expunea astfel, cu toate că i se zicea tată — să vadă prin cârciumĭ, cele maĭ desgustătoare scene şi să audă cele maĭ scârboase cuvinte! Şi nu puteam face altfel, căcĭ mă târa cu de-a sila cu dânsul, ş'apoĭ mă gândeam că fără mine — singură trează şi cu putere — s'ar maĭ întoarce el acasă, nu l-ar mânca oare cânĭĭ pe drumurĭ?.,.

Vă închipuiţĭ însă ce părere putea să aibă oamenĭĭ, — în aşa situaţiune — despre mine şi ce nume purtam în gura lumiĭ, ştiindu-mă căzută atât de jos: temelie de cârciumă, stâlp de cafenea?!.. Ce oroare!!...

In aşa stare aflându-mă, Gaeta care de câte va zile nu mai eşea din taverne se certa cu toată lumea, ameninţa chiar pe director că pleacă, dacă nu l lasă în pace. Gaetta, ne fiind stăpân pe dânsul şi neavând cunoştinţa primejdieĭ, se urcă într'o scară pe un trapez în vârful Circuluĭ — căcĭ era un excelent gimnast — dar, după a doua figură, viindu-ĭ ameţeală, perdu mâna după lemn şi căzu — ca un buştean, — de la 15 metri de înălţime, jos la pământ.

Un strigăt teribil se ridică din public şi lumea alergă la arenă lângă dânsul. Când îl ridicară avea piciorul rupt de sus de la coapsă. Rămăsese schilod pentru toată viaţa şi muritor de foame!

Cum de n'am înebunit, nu ştiŭ, căcĭ de la circ l-aŭ dus de-adreptul la spital, iar eŭ singură — fără de nimenĭ pe lume, m-am întors plângând în puterea nopţiĭ acasă...

— Bine, dar istoria D-tale e mai tristă de cât Genoveva de Brabant, de cât Contele Ugolino al luĭ Dante, de cât Barbara Ubrick, o întrerupse Steffo râzând, căcĭ văzuse pe fată induioşându-se, iar Dosi îşĭ ştergea de mult ochiĭ cu batista. Hei! Gero! Zanna!.... unde sânteţĭ?!... Faceţi-vă'n coa! şi aduceţi-ne un pepene mare, cu miezul roşu, că mi s'a uscat gâtul ascultând!... dar d-sale povestind, Bellina?!..

— Intr'adevăr te înţeleg că aĭ suferit, căcĭ numaĭ cât vorbiaĭ şi simţiam că mi se frânge inima, zise Dosi apucând mâna feteĭ şi strângându-ĭ-o cu foc.

Până să sosească vierul, prinseră câteşĭ treĭ să se plimbe pe din faţa caseĭ, Steffo făcând tot felul de ghiduşiĭ, iar Dosi cu vocea luĭ caldă cântând aria: *bella sei come un angelo,* din Trovatore. După ce sfârşi, Steffo — luându-şĭ chitara — rugă pe Florina să cerce puţin danţul spaniol, pe care îl prinsese el bine din auz. La început ea nu voi, sub cuvânt că nu poate juca astfel şi maĭ ales că nu e bun locul, dar găsind maĭ la vale un petec neted n'avu încotro, şi băiatul, acordându-şĭ instrumentul, începu preludiul. La auzul acelor sunete languroase, un fior trecu prin trupul Florineĭ, o simţire ciudată o însufleţi ca şi cum o altă fiinţă se înfiripa într'însa, aşa că ridicându-şĭ puţin fusta, îşĭ luă *posa* şi începu să joace.

Şi părea, într-adevăr, ceva fantastic acea formă albă ce, la palida lumină a luneĭ, se rotea, sălta, se îmlădia, bătătorea pământul,... iar la un moment, punând genunchiul jos, făcu cu mânile mişcarea de a-şĭ deschide sânul, pe care şi-l scotea înainte oferindu-l ca pradă!

Rezemat de un pom Dosi, cu ochiĭ pe jumătate închişĭ, o privea ca dus într-altă lume, pe când Steffo — svârlind chitara — se repezi la fată s-o ridice, dar îĭ veni să ţipe şi să dea fuga nebun prin livadă simţind gura eĭ arzătoare pe mâna luĭ şi într-un suspin auzind fluturându-ĭ cuvintele: *tu sei mio ben!...* Şi cellalt le auzi, dar nu le dădu nicĭ o însemnătate... De departe vierul şi nevasta luĭ văzuse scena danţuluĭ şi nu ştiaŭ ce să creadă ochilor, într-atâta frumuseţea şi armonia mişcărilor, în liniştea ceea splendidă a sereĭ, li se părea ca o vedenie dintr-un basm de vrăjitorĭ....

— *Tu sei mio ben*!... a zis, și instinctiv acoperi cu buzele locul unde ea își pusese gura... *mio ben*!... *mio ben*!... repeta în gând Steffo, mergând încet după Dosi și Florina, care apucase înainte.

Și ca și cum nu s-ar fi petrecut nimic, ca și cum cu lacoma ĭ sărutare, cu murmurul eĭ plin de nebunești îndemnurĭ, nu ar fi vărsat foc nestins în sângele nimănuia, nu ar fi fermecat mintea și simțurile unuĭ prieten, în dauna altuĭ prieten, nu ar fi răsturnat și prefăcut, într-o clipă, o întreagă alcătuire omenească, nu ar fi aruncat sămânța vrajbeĭ, a ureĭ, a crimeĭ poate în două suflete, „ființa angelică" veselă și liniștită împlântase cuțitul în pântecele pepenuluĭ și poftea cu gingășie, pe ceĭ doĭ prietenĭ, la ospățul ce le pregătea.

După ce se răcoriră ea reluă firul povesteĭ.

— Vestisem pe Fausto despre moartea mameĭ Nina, îl vestisem despre căderea luĭ Gaeta, dar nu-mĭ dete nicĭ un răspuns. Intâmplările nenorocite prin care trecusem, strâmtorarea în care mă aflam și teama, maĭ ales, de a sta singură printre oamenĭ necunoscuțĭ, îmĭ deteră, îndemn să mă lipesc de o familie de acrobațĭ englezĭ—femeea, bărbatul și o fetiță maĭ mică decât mine — care lucraŭ în circ la noĭ. Oamenĭ foarte de treabă și puțin în contact cu ceilalțĭ camarazĭ, îmĭ arătase multă prietenie și mie îmĭ eraŭ simpaticĭ, așa că văzându-mă mâhnită și fără de sprijin, mă luară să șăd cu dânșiĭ.

Emma și Ethy, gazdele mele, eraŭ perfecte dănțuitoare pe sârmă, așa că de dragul lor mă dăduĭ și eŭ la acest exercițiŭ și în curând ne produserăm câte trele. Fu o adevărată turbăciune, în public în seara aceea, avurăm un succes nebun și de atuncĭ trebui necontenit să jucăm pe firul întins la 10 metri de la pământ.

Mă socoteam aproape fericită, și mă rugam luĭ Dumnezeŭ să rămân totdeauna astfel, când iată că, urgia sub forma luĭ Fausto, căzu—ca un trăsnet—asupra capuluĭ meŭ. Se întorsese, saŭ maĭ bine fugise din Constantinopole, unde într-o luptă îșĭ sugrumase adversarul și era să fie închis și pedepsit cu moartea, poate, dacă Consulul nu-ĭ făcea vânt de acolo într-ascuns. De bine de răŭ sosise, dar ca vaĭ de el, fără para în pungă, fără haine, fără adăpost și maĭ cu seamă fără nicĭ un curagiŭ.

Iĭ dăduiŭ de o cam dată ce putuiŭ, cu făgăduiala de a stărui la Directorul nostru — care era foarte generos — să-l ia în trupă. Și într'adevăr îl luă.

Astfel se înfiripă bine, căcĭ lucra frumos și plăcea publiculuĭ. In vre-o câteva lupte eșĭ biruitor, căpătă chiar o medalie de la o societate de atlețĭ, iar pentru îndemânarea luĭ de scamator devenise idolul copiilor.

Gaeta tămăduit — dar cum l-ațĭ văzut șchiop — locuia cu fiu-seŭ, petrecându-șĭ toată vremea la Circ. Pentru a ĭ veni în ajutor camarazilĭ obținuse de la Director să dea o reprezentație în folosul luĭ. Programa foarte interesantă cu dănțurĭ, cu pantomine și cu surprize, adună atâta lume, că ședeaŭ și pe scară și prin ganguri în picioare.

— Bunăoară ca la reprezentația noastră de dăunăzĭ!...

Apropozito de asta, nu știm nimic despre cele întâmplate, zise iar Steffo. Adevărat că nicĭ gazete nu am cetit, nicĭ...

— Nu întrerupe, Domnule! Nu-țĭ maĭ poțĭ stăpâni gura!... strigă Dosi.

— Toate merseră de minune. Insuși Gaeta apăru în Clovn și fu primit cu florĭ, aplause și aclamațiunĭ. Eĭ dănțară un Fandango care plăcu mult, iar Fausto luptă cu amicul meŭ Scroggs și cu un pompier. Pe pompier îl trânti cu mare înlesnire, pe Scroggs însă — deși pe jumătate decât dânsul — nu numaĭ că nu-l putu pune jos, dar de vre-o două, treĭ orĭ englezul îl clătină așa de tare, că maĭ maĭ era să-l răstoarne. O parte din public ținea cu unul, iar alta cu celălalt. Se iviră contestațiĭ, se făcu gâlceavă! Ceĭ care pusese rămășag aleseră un juriŭ și un arbitru, în sfârșit după

multă tevatură, lupta reîncepu. Incurajat fiecare de partizanii lui, se încleștară cu atâta furie, încât arbitrul sări de câteva ori între dânșii, ca să i despartă.

Era o chestie de onoare acum pentru amândoi și încât privea pe Fausto, ar fi voit mai bine să moară decât să fie învins. Sângele lui African se răsvrătise așa că ochii lui turburi aveau privirea rătăcită, peptul i se mișca, ca niște foale, iar vinele gâtului i se îngroșase ca frânghia.

Englezul, din potrivă, liniștit, zâmbea, salutând cu capul unele cunoștinți din sală și-și freca mânele cu batista, plină de praf de colofan.

Emma, Ethy și cu mine stam după un stâlp al sceneĭ și ne uitam, ele fără nicĭ o grijă, eŭ cu un fel de teamă neînțeleasă, care mă îneca și mă făcea să tremur. Oh! Fausto era teribil!

Se dete un noŭ semnal și se înșfăcară iarăși.

Se sguduiră, se suciră, se încovoiară, făcură aproape ocolul areneĭ — când prinși de brațe, când de mijloc—până ce întărătați de strigăte, furioși că se luptă de geaba văzurăm pe Fausto lăsându-se repede pe un genunchiŭ și cum Scroggs era aplecat pe dânsul, îl ridică de coapse cu atâta violență, că Englezul bătând aerul cu mânile și cu picioarele, fu aruncat, cu fața în sus, la pământ, cu genunchiul adversaruluĭ pironit pe pept!....

Se auzi un urlet îngrozitor, se văzu o rostogolire de oameni uniĭ peste alțiĭ și într-o clipă arena fu plină de partizanii ambilor luptători. Vorbiaŭ toți de odată, ridicând mânile, bastoanele, pălăriile, fiecare vroia să aibă dreptate, toți discutând asupra aceluiași lucru, dar neputând nimeni spune lămurit aceea ce dorea. Larma ținu câteva minute, până ce veni în cap Directoruluĭ să trâmbițeze de sus, și tăcerea — după câtăva mărăială încă—se făcu. Atuncĭ de pe înălțimea sceneĭ, el rugă pe domni să-și ia locurile și să lase pe juriŭ și pe arbitru să judece dacă lupta fusese cinstită, căcĭ asupra acestuĭ lucru nu se înțelegeaŭ.

Pe luptători îĭ scosese afară, Fausto îngâmfat, călcând rar și cu peptul înainte Scroggs foarte palid, șchiopotând și cu batista plină de sânge. Căderea îĭ fusese atât de cumplită că-l podidise sângele pe gură.

Noĭ cu toatele ne grăbirăm în jurul luĭ, iar doctorul îl culcă pe canapea și începu să-l pipăe. Incercaiŭ să nu mă întâlnesc cu Fausto, dar el îmĭ aținea calea și îmĭ zise, râzând:

— A crezut englezul că o să mă răpue?.. Dacă nu-ĭ e destul, să maĭ poftească!..

Eŭ nu-ĭ răspunseĭ nimic și intraiŭ în cabină. Până atuncĭ, din deliberarea juriuluĭ, eșise hotărîrea că lupta nu fusese leală și că Fausto, discalificat, era oprit de a maĭ lupta pe viitor.

Când auzi Cyclopul sentința, se înfurià așa de tare, că, cu toată împotrivirea Directoruluĭ, eși în arenă strigând, „să vie să-ĭ spue luĭ în față, cine îndrăznește, „căcĭ el nu recunoaște nimănuĭ dreptul de a-l necinsti“ !...

Fluerăturile și huiduelile se ridicară atât de groaznic, din toate părțile, că personalul Circuluĭ sări la uși, ca să împiedice vre-o încăerare și trebui să vie doĭ carabineri, să-l depărteze pe nebunul, căcĭ altfel nu se mișca, de unde sta amenințând pe toată lumea.

Gaeta plângea, iar eŭ îmĭ frângeam mâinile, gândindu-mă cu ce obraz mă maĭ întoarceam acasă?!

Avusesem drept să mă tem și să tremur, căcĭ a doua zi, Fausto era congediat din trupă și cum striga în gura mare că: o să sfarăme oasele Englezuluĭ, din pricina căruia îșĭ perdea postul, poliția îĭ ordonă să părăsească, cât maĭ curând orașul, altfel îl bagă la închisoare.....

Şi iată cum fuĭŭ silită să mă despart de bunii mei amicĭ, pentru ca să-mĭ urmez familia — pe tată-meŭ şi pe frate-meŭ, precum eŭ însămĭ ĭi declarasem tuturora; — iată cum directorul silit de această împrejurare, dându-mĭ drumul, ajunseĭŭ să mă târăsc după doĭ nemernicĭ, să mă produc prin oraşe, prin sate, să joc prin bâlciurĭ, să cobor mereŭ treptele carieregĭ, căcĭ după isprava luĭ fugiaŭ toţĭ de Fausto, şi nu maĭ putu găsi nicĭ un angajament serios nicăerĭ. Iată cum m-aţĭ văzut jucând pe frînghie şi cerşind cu talerul... cerşind!... foarte fericită când căpătam ceva, ca să nu murim de foame!....

— Trist, foarte trist! murmură Dosi, şi te plâng din toată inima!... Acum însă visul răŭ s'a stins, viaţa amară nu se va maĭ întoarce, aicĭ, aicĭ — cu noĭ dimpreună — toate ţi-se închină pentru aceasta.

— Lasă Dramaturghia Dosi şi ascultă, zise Steffo, tăindu-ĭ înadins vorba... Bine dar oameniĭ ceia trebuiaŭ să te ţie pe palme; căcĭ fără D-ta, ar fi perit, şi totuşĭ purtările Cyclopuluĭ eraŭ departe de a-ţĭ fi măgulitoare! De ce asta?

— De ce? pentru că era înamorat de mine şi se jurase că maĭ de grabă mă va ucide, de cât să fiŭ a altuia, de cât a luĭ... şi să mă credeţĭ că de multe orĭ mi-am văzut moartea cu ochiĭ. Nu vă maĭ spun câte mijloace a întrebuinţat — şi cu binele şi cu răŭ — ca să mă înduplece să-l iaŭ de bărbat. Mă cutremuram cu groază la ideea de a fi legată pentru viaţă de un asemenea om, de aceea orĭ nu-ĭ răspundeam nimic şi mă bătea, orĭ ĭĭ râdeam în nas şi mă bătea maĭ tare!

O dată, desnădăjduită, am sărit pe fereastră şi-am fugit. Cum însă nu cunoşteam pe nimenĭ în oraşul acela — eram la Bolonia, — nu aveam banĭ asupra mea şi nu puteam umbla ca o nebună pe drumurĭ, am cerut azil la o şcoală de maicĭ: nu m-aŭ primit; m'am dus la un azil de orfanĭ: m'a dat afară ocărându-mă; am cerut de lucru într'o prăvălie: m'a luat peste picior trimiţîndu-mă unde se duc fetele frumoase; în sfârşit noaptea târziŭ, am căzut moartă de oboseală şi de foame pe o bancă, în arestul poliţieĭ, căcĭ întâlnindu-mă fără de căpătăĭ am fost arestată. Eĭ bine, decât să maĭ îndur ce îndurasem — am preferat să mă întorc în iadul chinuluĭ, decât să cad în iadul desfrâuluĭ şi m'am întors acasă.

De astă dată, înţelegând se vede gravitatea lucrurilor, atât Gaeta,—care 'mĭ ţinea parte—cât şi Fausto s'aŭ purtat foarte cu omenie, însă de atuncĭ, nicĭodată nu maĭ putuiŭ eşi singură, iar când rămâneam acasă mă închidea cu cheia înăuntru!

Ce era să fac? Sufeream şi aşteptam scăparea de la D-zeŭ. Am făcut bine, căcĭ mi-a trimis-o, când mă credeam perdută... Dar acum nu-mĭ maĭ este fricĭ între îngeriĭ meĭ păzitorĭ, încheiă Florina strângând cu căldură mâinile celor doĭ amicĭ.

V

Focul ce mistuise teatrul popular ridicase tot oraşul în picioare şi deşteptase o puternică mişcare de compătimire în ţara întreagă.

Câteva zecimĭ de morţĭ, o sută şi maĭ bine de răniţĭ, familiĭ din care nu rămăsese de cât o văduvă saŭ un orfan saŭ nimic, iată bilanţul serbăriĭ de binefacere începută cu hohote de râs şi sfârşită în strigătele de moarte!.. Ziarele pline de descripţiunĭ şi de amănunte asupra tragiceĭ întâmplărĭ, urmaŭ a da în fiecare zi ştirĭ asupra-ĭ şi a complecta funebra numărătoare...

Iată ce aflară băeţiĭ, când după 15 zile de lipsă, se întoarseră acasă, lăsând pe Florina în paza neadormită şi îngrijirea luĭ Gero şi a Zanneĭ.

Dosi găsi pe măsa bolnavă în pat. Mâhnirea însă ce simţi, îl uşură, în acelaş timp, de temerea ce-l muncea să-şĭ vadă neamul sosind, peste dânşiĭ, la vie. Pentru

inima luĭ, unde acum mama și surorile steteaŭ așezate pe o treaptă maĭ jos decât iubita, împrejurarea aceasta fu maĭ mult decât o ușurare, fu chiar o bucurie, căcĭ îndepărta neapărata ciocnire ce trebuia să aibă în dânsele, din pricina eĭ și-l lăsa, în vremea asta, stăpân pe situație. De aceea se și grăbi, văzând pe măsa, să ia asupra luĭ toată grija vieĭ, făgăduindu-ĭ de a o scuti de orĭce sdruncin, de orĭce supărare. Biata femee plânse de mulțumire, îmbrățișându-l și nu maĭ văzu, în neastâmpărul luĭ, de a-și pregăti cele de trebuință și de a căta să plece maĭ repede, decât zelul de a-și îndeplini sarcina și dorința de a-ĭ face placul, cu toată oboseala ce-ĭ presupunea după lunga luĭ călătorie.

Totuși se văzu nevoit să-și amâne plecarea, starea măseĭ fiind îngrijitoare și având, de altă parte, nevoe să descopere ce se făcuse Fausto și Gaetano, căcĭ din ziare nu deslușise nimic asupra lor. Dar îl trăgea ața la Savarna și stetea ca pe ghimpĭ, ne având—după cât îl ardea dorul—putință să cunoască ce făcea și cum trăia Florina acolo. Răbdă două, treĭ zile, ĭĭ venea însă nebunie, își făcea fel de fel de închipuirĭ și maĭ cu seamă se temea să nu se întâmple ceva cu fata. Maĭ știa el, în haosul în care i se rostogolea mintea, dacă Cyclopul nu dedese de urma eĭ, dacă nu o răpise, dacă n-o ucisese poate, văzând-o că i se împotrivește, că îl urăște, că îl blesteamă ! ?.. E drept că de s-ar fi întâmplat cel maĭ mic lucru, Gero avea strașnică poruncă să-ĭ dea de știre, să trimită, în caz de primejdie pe Zanna în oraș. Cine și ce poate însă domoli gândurile unuĭ amorez, în asemenea împrejurare, departe de draga luĭ ?

In sfârșit a patra zi, puse calul la trăsură și încărcând-o bine cu de toate porni la vie. Steffo, însărcinat să dea de urma celor doĭ vrăjmași aĭ lor, de două zile alerga pretutindenĭ, fără de nicĭ o ispravă și tocmaĭ atuncĭ se dusese în via San Pietro, așa că Dosi plecă singur.

„Angelica ființa“, — care după ce băeții se smulsese cu greŭ de lângă dânsa— își petrecuse vremea dormind, plimbându-se și tresărind la fiece sgomot, juca cărți cu Zanna în pridvor, când intră — cel maĭ puțin dorit și așteptat dintre amicĭĭ eĭ — pe poartă. Totuși bucuroasă ĭĭ sări înainte și la mișcarea făcută de Dosi să o sărute, își plecă fruntea și astfel pentru întâia oară buzele luĭ ĭĭ atinseră fața.

Cu mânile eĭ în mânile luĭ și cu ochiĭ lacomĭ privind-o, ĭĭ lămuri de ce întârziase atâta, de ce venise singur, de ce chiar în acea seară se va înapoia la Ravenna și-ĭ împărtăși toate muncile inimeĭ, toate trudele gândului ce simțise de la despărțirea lor. Ea îl asculta cu un galeș zâmbet pe buze, înfricoșată, din ce în ce maĭ mult de urmarea ce aștepta să dea el unor atât de îmflăcărate cuvinte și maĭ vârtos nenorocită de privirea ce avea să fie iubită de oamenĭ pe care nu-ĭ putea iubi.

Ah ! în acele clipe și-ar fi dat sufletul și viața ca, printr-un farmec îndurător, ispita aceasta dulce și încântătoare să-i vie de la acel pe care-l dorea, pe care-l iubea, care i s-ar fi așternut, orĭ când și orĭ cum, la un semn, nebună de fericire la picioare !..

Zadarnic însă cerea să se amăgiască singură, căcĭ crunta realitate, ĭĭ stetea acum — sub chipul luĭ Dosi, aprins și nerăbdător — înainte-ĭ.

— Din clipa în care te-am văzut, m-aĭ robit, ĭĭ zicea el, din acea clipă m'am legat pentru viață de tine Florino și azĭ sunt hotărît să daŭ o trainică înfăptuire acesteĭ legăturĭ. Vreĭ ?—Oh! spunemĭ în toată buna voe a sufletuluĭ tăŭ— vreĭ să fim uniți împreună, vreĭ să mă robești și maĭ mult fiindu-mĭ soție ?.... Și-ĭ sărută mânile și cu mișcărĭ mângâioase cata să o coprindă în brațe.... Oh ! lasă-mă !... nu zi un cuvânt... e așa de bine... e așa de dulce astfel... îngâna el, cu capul plecat pe umerĭĭ eĭ. Florina sta ca de piatră. Simția greutatea cuvintelor luĭ și-ĭ era milă să-l mâhnească, dar când se gândea la celălalt—care încă nu-ĭ spusese nimic—și pe care ea îl doria cu nebunie, i se făcea milă de nenorocitul lipit acum de pieptul eĭ.

Dar în sfârșit trebuia un răspuns, o tăcere mai îndelungută putea să atâțe bănuelĭ, într'un sufiet atât de pătimaș. Vorbi, însă cu mult cumpăt, lăsând, din parte-ĭ, deschisă poarta speranțelor luĭ Dosi „înaintea cărora se va înclina, când nu numaĭ el ci și toțĭ aĭ luĭ vor socoti-o vrednică de dânsul".

— Nu voiŭ să fiŭ nici jucărie, dar nicĭ pacoste în viața D-tale și când ți-oĭ întinde mâna să știŭ, că nu va roși nimenĭ văzându-ne alăturĭ.

Ș-apoĭ e oare cu putință să te legĭ de o ființă, pe care întâmplarea saŭ nenorocul ți-a scos-o în cale și căreia nu-ĭ cunoștĭ măcar vrerile și înclinările ? Ia seama să nu facĭ un pas greșit, de care să te căeștĭ și să fiĭ scârbit maĭ târziŭ. Eștĭ maĭ bun și maĭ mărinimos decât poate merit, de aceea nu voiŭ să aibĭ nicĭ un creț pe frunte din pricina mea...

— Tacĭ !... tacĭ !... strigă el, făcând semn să-ĭ astupe gura, căcĭ dacă nu aĭ alte împotriviri de făcut, n'am de cât să-mĭ plec genunchiĭ și să te rog să fiĭ a mea, iar despre toate celelalte nicĭ să maĭ grăeștĭ, nicĭ să-ți maĭ aducĭ aminte !... Oh ! nu vorbi !... nu mă face să sufer maĭ mult, căcĭ îndeajuns îmĭ este îndurerat pieptul...

Florina tăcu... și cum soarele scăpătase în către apus, îl luă de mână, îl însoți o bucată pe jos, apoĭ luându-și rămas bun—cu făgăduiala de a se întoarce curând—îĭ privi în urmă până ce se făcu nevăzut.

Dosi plin de încredere, fermecat, fericit, închiegă pe drum tot felul de proiecte pentru viitor, pe când femeea care-ĭ cucerise inima și mintea — cu gândul la altul— întindea cărțile să-și ghicească norocul și cădea mereŭ cu moarte, între doĭ cavalerĭ, unul de negru și altul de roșu.

Două zile a bătut el Steffo ulițele în zadar ; a treia zi fu însă răsplătit de toată alergătura și de tot necazul. Văzuse grămezile de dărâmăturĭ, zidurile negre și despuiate, lemnăria arsă și risipită, tot ce maĭ rămăsese din măreața clădire a teatruluĭ ; călcase pe locul de unde smulsese pe Florina, culesese dintre ruine bucățĭ de lucruri sfărâmate în vălmășagul lumiĭ ; cercetase pe paznicĭ asupra morților și răniților ; fusese la spitaluri, vorbise cu gazetariĭ, scormonise pretutindenĭ, dar nu dăduse de ceĭ căutațĭ.

Se hotărî atuncĭ să-ĭ urmărească până în vizuina lor și cum Dosi nu-l putea însoți se duse singur.

Maĭ întâĭ își înfășură mâna stângă în niște cârpe, se legă cu o basma la cap și-și drese obrazul, astfel că părea sculat după boală. Rezemat într'un baston, târând piciorul și gheboșat intră în casa din via San Pietro și sună la locuința patroaneĭ. Aceeași larmă de câinĭ, aceeași ușă pe jumătate deschisă, aceeași arătare spițelată în prag!

Primul schimb de vorbe fu neapărat răstit de o parte, umilit de cealaltă — bucurându-se Steffo că viclenia-ĭ izbutise.—Când se dete însă pe față nu știu bătrâna cum să-l poftească înnăuntru și să-l așeze maĭ bine pe scaun, cum să-l căĭneze și să-l mângâe ; avea doar chiria pe aproape două săptămânĭ de primit și murea de dorință să afle unde fusese și ce făcuse ca s'ajungă în așa hal.

— In fața D-tale stă un om scăpat ca prin minune de la moarte, zise Steffo cu glas plângător, un om care și-a perdut tovarășul, care și-a perdut prieteniĭ în focul năpraznic ce a înzăbrănit orașul !...

— Cum ?... Domnul care cânta așa frumos ? întâmpină gazda.

— Perit în fiacărĭ, zdrobit în picioare, precum cred că vor fi perit și prieteniĭ noștrĭ de aicĭ de deasupra ! răspunse el, plecând trist capul,

— Perit în flăcărĭ ! zdrobit în picioare ! Ce grozăvie ?!... bietul tânăr ! se văita baba... Dar D-ta cum aĭ făcut să scapĭ ?

— Eŭ fumam lângă o ușă când a izbucnit focul și m'am pomenit de odată îm-

brâncit, aruncat, stâlcit de lumea care fugea țipând în toate părțile, și când mi-am venit în fire, eram întins pe un pat la spital, dar ceilalți nicăeri,. nicăeri! Am întrebat, am căutat, nimic, nimic! De aceea mă vezi aici, doar D-ta să-mi poți spune ce s-au făcut... ș'apoi aveam și o datorie de plătit, spuse el pipăind buzunarul.

Bătrâna, care-l privea cu nesațiu, văzându-i mișcarea, simți un fior de înduioșare și acoperindu-și ochii cu amândouă mânile suspină: „Fetița, frumusețea ceea de fată, bălana — după care vă țineați D-stră amândoi, — care juca cu signor Fausto în seara aceea la teatru, nu se știe ce s-a făcut. Unii zic că i-au zărit trupul tăciune printre dărămături, alții că s-a aruncat cu hainele aprinse în Montone și s-a înecat, cei mai mulți însă cred că a izbutit să scape și e bolnavă, ori ascunsă undeva pe aici.

— Bolnavă se mai poate, dar ascunsă? de ce și de cine?... că n-o fi zburat ca porumbița cu vr-un porumbel!... Care-i nebunul la așa primejdie să-și mai ea și o belea în spinare... și ce belea! Bagatella! întâmpină Steffo, frecându-și genunchiul.

— Hei!... se prea poate, că era frumoasă ca un soare, diavolița și cu toate că era ținută din scurt, îi jucau ochii în cap, de nu mai aveau cum... Uite, acum pot să ți-o spun, — că de sigur nu-i adevărat — dar Fausto, care a scăpat de la moarte dărămând, cu umerii, o ușă de fer,—dar fript pe mâni, lovit la cap și cu picioarele zdrelite — pe D-ta și pe tovarășul D-tale v-a bănuit de așa ceva, căci cu două, trei zile înaintea foculuĭ avusese pricină cu dânsa, și pricină cam dureroasă, zise bătrâna, făcând semnul loviriĭ, fiind că voia cu orice chip, să facă mai de aproape cunoștință cu amândoi. Și v-a bănuit, firește, mai cu seamă că de atunci v-ați și făcut nevăzuți, iar printre trupurile arse, câte s-au dat la iveală, nici unul nu era al D-voastră. Așa că după ce a îngropat pe bietul Gaetano — scos cu șalele rupte și înăbușit de fum — s-a pus pe căutat, mai întâi în oraș, apoi prin prejur, doar de ar da de unul din doi și poate chiar pe urma feteĭ.

Și a umblat nebun în toate părțile, dar n-a găsit nimic, și de 8 zile, de abea eri dimineață s-a întors și azi a plecat iară, deși părea sfărâmat de oboseală și de durere.

Oh! Să-l vezi nu-l mai cunoști. Omul cela falnic, frumos, vesel altă dată acuma cu părul vâlvoiu, cu ochii rătăciți, vorbind singur, gârbov și istovit seamănă a un fel de sălbatec!... Pe mine mă înspăimântă numai când trece, dar să stai în potriva luĭ... *Dio Santo* ce ar fi? Brrr! se încrețește carnea pe mine! Vai de cel ce i-o cădea în ghiară!... curat că-l face praf!... Și spuse și spuse baba mereu, căci Steffo încremenit de cele auzite tăcea, rumegând fel de fel de alcătuiri în minte, iar ea, de ce-l vedea mut și nemișcat, de aceea îi dădea la vorbă înainte...

La urma urmeĭ băeatul nici n-o mai asculta, căci gândurile îi erau aiurea; deci pentru a-i tăia firul scoase punga, plăti ce avea de plată și cum îi era grabă să pue o cât mai mare distanță între dânsul și sălbatec, își luă ziua bună de la gazdă și fiind că în odae nu mai avea decât puține lucruri, le ghemui într-o legătură și de astă dată iuțind pasul, părăsi pentru totdeauna acea locuință prea bucuroasă de oaspeți...

Ajuns acasă își lepădă trențele, își prefiră încă odată prin minte cele văzute și auzite și trecu la Dosi alături, să i le împărtășească și să ia măsuri de apărare.

Când află însă că el plecase în mare grabă la Savarna, înțelese că trebue să fi primit o veste rea și că Florina e poate în primejdie. Repede încărcă un pistol, își luă un pumnal și sărind în prima cariolă slobodă porni, îmbărbătat de cele mai eroice avânturi.

Cu tot zorul ce dăduse, se înoptase bine când sui treptele prispeĭ. Văzând întuneric pretutindeni strigă, cu glas sfios, din prag pe Dosi, apoi pe Florina și nerăspunzându-i nimeni făcu ocolul caseĭ strigându-i, dar când ajunse în pridvor, se simți de o dată apucat de două brațe și un glas molcom îi șopti: ah! îmi spunea inima că ai să vii!...

Florina, ușor cu mâna ei moale îl mângâia pe cap, pe obraz spuindu-i cuvinte fără de șir, dar atât de duioase, atât de dulci că și de n-ar fi avut înțeles, tot îi adevereau bucuria de a-l avea alături, tot, din tremurătura cu care le rostea, îi deslușiau iubirea, tot, din ferbintea sărutare cu care i le pecetlui pe buze, îi hotăraŭ voința, de a i se pleca lui, pentru a fi fericită.

Această pătimașă sbucnire fusese atât de neașteptată, încât Steffo rămase încremenit. Avea o fire prea cinstită pentru a râvni la lucrul altuia și era prea puțin îngâmfat de sine, pentru a crede că putea cuceri fără de luptă.

Îi trebui, într-adevăr, să se scuture ca să-și vie în fire! Și atunci—deși adânc mișcat — cu blândețe căută s-o liniștească, s-o aducă la dreapta cunoștință a lucrurilor, s-o înduplece a nu-și rătăci într-atâta simțirea, încât să uite cine e el și ale cui drepturi le-ar călca în picioare, a cui ființă ar desprețui-o, cutezând numai a-și îndrepta năzuința către dânsa, idolul amiculuĭ, fratelui lui!!... Și pentru a da o mai mare întărire acestor cuvinte, Steffo împreunând mânile fetei în mânile lui își plecă — cu ochii rugători — genunchii înaintea ei.

O rază a luneĭ — scăpătând printre norĭ — încunună această adorabilă scenă cu nimbul ei argintiŭ.

Stătură un moment privindu-se uimiți, în răzvrătirea vijelioasă a sângeluĭ și a judecății, apoi Florina își plecă și ea capul și sărutându-l pe ochi îi zise :

— Uite-te ce frumos și ce liniștit e!... Luna par-că numaĭ pentru noĭ luminează pământul și ceeace simt acum nu am simțit niciodată!... Scoală-te!... Oh! scoală-te! te rog! Eŭ așĭ trebui să-ți staŭ la picioare!... Dacă nu vreĭ, orĭ dacă nu crezĭ, că maĭ poți iubi, eŭ te iubesc, eŭ te voiŭ, eŭ sunt a ta!

Oh! scoală-te! și desprinzându-și mânile îl coprinse la brațe, cercând să-i cadă ea la picioare!

Mĭ-aĭ vorbit așa de frumos și așa de cuminte, că ți-aș fi înțeles și ți-aș fi urmat povața, dacă tu nu mi-aĭ fi strecurat în inimă simțirea, ce mă face să mor și-mĭ dă viață totdeodată, dacă tu, cel dintâĭ, nu mĭ-aĭ fi aprins în piept focul ce mă arde și-mĭ place să mă ardă!...

Mi-a vorbit și amicul tăŭ, oh! cu totul altfel decât tine.

El tremura de nerăbdare, cu ochii înflăcărați, cu gura lacomă, cu brațele întinse. El îmĭ jura iubire și mă ruga să fiŭ a luĭ... soția luĭ și s-ar fi dat pentru viață rob mie, numaĭ dacă printr-un semn, așĭ fi primit aceea ce cerea. Și pentru că mi-a fost milă de dânsul, nu i-am strigat că pe tine te iubesc și pentru că-mĭ era dor — oh! un dor nebun — de tine, nu i-am spus taina ce-mĭ ardea buzele, căcĭ întărâtat cum era m-ar fi ucis și atunci nu te-aș maĭ fi putut aștepta, nu te-aș maĭ fi văzut, oh! scumpul și iubitul meŭ!...

Și ea înfiiorându-se, de o lovitură nevăzută, se aruncă de gâtul luĭ, lipindu-și capul strâns de capul băeatuluĭ.

— Cu voĭ, urmă ea, am trăit zilele cele maĭ fericite de când sunt pe lume. Să fie aceasta pentru că amândoĭ sunteți atât de buni cu mine, saŭ că de la tine îmĭ izvorăște toată mulțumirea și bucuria? Să fie pentru că aicĭ nu-mĭ maĭ este frică de nimic, orĭ că fiindu-mĭ tu aproape, m'aĭ însuflețit dându-mĭ ce n-am crezut să am vre-o dată : îndemnul iubiriĭ?... Și vezĭ, toate câte le simt bune și plăcute, le simt astfel pentru că le pot împărtăși cu tine!

Oh! dacă n-aĭ maĭ fi tu, la ce mi-ar folosi ele, la ce mi-ar folosi chiar viața? Te iubesc pe tine, pe tine numaĭ și dacă Dosi vrea să fiŭ a luĭ, eŭ, eŭ nu vreaŭ să fiŭ decât a ta!... Ce-mĭ este mie acel om, pentru care nu simt, ce simt pentru tine? Ce poate să-mĭ dea el maĭ mult, decât poate să-mĭ dea orĭ și care altul, chiar Fausto

pe care-l urăsc și-l blestem!? Ce-mĭ pasă mie de obiceiurile și legăturile uneĭ lumĭ, pe care nu o cunosc, în care am trăit străină, aproape sălbatecă, printre oamenĭ ?!...

Și cum din noŭ el o ruga și o liniștea, ea îĭ puse mâna la gură, șoptindu-ĭ ca trezită dintr-un vis :

— Tacĭ, tacĭ, nu-mĭ maĭ vorbi de el, nicĭ de nimenĭ. Să vorbim de noĭ maĭ bine, căcĭ suntem singurĭ și ne iubim!

Așa e că și tu mă iubeștĭ?... spune, mă iubeștĭ?... nu vreĭ?.., nu? eĭ bine iată răspunsul meŭ... și desfăcându-și brațele și le prinse după gât, se învârti încet, încet, iar în fața luĭ lăsând repede un genuchĭ în pământ, și-ĭ scoase sânul înainte și făcu luĭ Steffo semn să vie să-l ia...

Oh! tinerețe, tu eștĭ într'adevăr primăvara cea pururea înfioritoare a vieții, tu eștĭ dătătoarea de îndemnărĭ și purtătoarea de energiĭ!...

Și eĭ eraŭ amândoĭ tinerĭ, cu simțirile învăpăiate de cea maĭ nebunească dragoste, cu brațele întinse unul spre altul ; iar

luna năzdrăvană, luna
prietenă întotdeauna

Amanților... privea de sus, revărsând asupra-le lumina eĭ, când și când tăinuită de către un palid nor.

VI

Cu gândurile luĭ pornite în pribegia visurilor, Dosi nu băgase de seamă că la cotitura dealuluĭ, — unde se încrucișaŭ drumurile — luase un altul de cât cel care ducea acasă.

De altfel nicĭ pe Dido—care văzându-l eșind cu stăpână-sa, se alungase cu ceĭlalțĭ tovarășĭ înainte — nu-l bănuise că se ținea după dânsul.

Tocmaĭ când se înoptă de tot și eși în câmpie, putu cunoaște că indemnându-și mereŭ calul, lăsase de două ceasurĭ, în urmă adevărata luĭ cale.

Atuncĭ dete și cu ochiĭ de câine și nu-și maĭ putu stăpâni mânia. Nu-ĭ era de ajuns că rătăcise, maĭ avea și pacostea asta în spinare. Să-l ia cu el acasă nu voia, să-l gonească înapoĭ, se temea să nu se piardă, nu-ĭ rămânea decât să-l ducă el singur înapoi la vie.

Ideea aceasta îĭ surâse ; era un mijloc minunat de așĭ maĭ vedea odorul. Întoarse decĭ trăsura, luă pe Dido lângă dânsul și sfichiuindu-și murgul porni repede în dărăt.

De unde la început era furios în potriva câneluĭ, acum, că avea ceva de-a stăpâni-sa alăturĭ, îl desmierda în tot lungul drumuluĭ și vorbea cu el, așa că nicĭ nu simțĭ când ajunse. Poarta fiind deschisă, Dosi, ca să nu turbure liniștea, deshămă singur calul, îl legă de un pom, apoĭ cu câĭnele de zgardă, o luă încet spre casă.

Bucuria îĭ dedea bătăĭ de inimă.

Când să intre — ușile eraŭ date în lăturĭ și înnăuutru întuneric — i se părŭ că aude zgomot în pridvor, iar Dido smucindu-i-se din mână o rupse de fugă.

— Acolo e, îșĭ zise el, stă cu Zanna la sfat și la poveștĭ și mergea în vârful degetelor ca să nu le sperie.

De o dată, din pricina întunericuluĭ, nu putu să deslușească nimic, dar, luna eșind din norĭ și revărsând asupra pridvoruluĭ întreaga eĭ lumină, Dosi, cu groază văzu pe Florina răsturnată în brațele unuĭ bărbat, al căruĭ cap era ascuns în părul eĭ. Și se sărutaŭ cu atâta foc și eraŭ atât de adânciți în desmierdărĭ, că nu simțise pe Dido gudurându-se în jurul lor, nicĭ pe Dosi, care se apropia amenințător spre dânșiĭ.

— Tu eşti viaţa vieţii mele... sufletul sufletului meŭ... zicea Florina... Tu eşti fericirea mea!...

— Ticăloşilor! răcni Dosi.

Spăimântaţi, amândoi săriră în picioare, Florina acoperindu-şi peptul cu mâinile Steffo privindu-şi amicul, cu ochi nebuni.

— Tu şi ea!... Tu!... mizerabile, care-mi eraĭ prieten! şi strângea din pumni şi scrâşnind din dinţi — Tu aicĭ! în casa mea, în lipsa mea, ca un tâlhar, tu ucigaş! Miserabile! mizerabile! şi scutura, aprins de mânie, umeriĭ şi braţele luĭ Steffo înmărmurit.

Florina gâfâind, cu minţile pierdute îĭ zise: Te rog, cruţă-l... te rog! Orĭ şi ce drept aĭ avea, cruţă-l... îl iubesc!... îl iubesc!

Ah! strigă Dosi, îmbrâncind pe Steffo şi întorcându-se, cu braţul ridicat asupra eĭ: Tu, tu să tacĭ!... Pe tine ar trebui să te strivesc ca pe un şarpe!... Nerușinato!... Incruntată Florina făcu un pas spre dânsul, gata a-l lovi, şi cum Dosi îşĭ vâra—ocărând-o— obrazul în brazul eĭ, Steffo puse mâna în pieptul amiculuĭ luĭ, pentru a împiedica vre-o primejdie.

— Fugĭ!... nu te amesteca tu! îl înfruntă acesta, dar el îndârjit, păşi între dânşiĭ, despărţindu-ĭ: ba mă amestec!... şi n'aĭ să te atingĭ de dânsa!...

Orbit de furie Dosi îl prinse de mijloc şi încordându-şĭ puterile îl împinse în lăturĭ strigându-ĭ: fugĭ! fugĭ!...

Steffo se aruncă asupra luĭ, se înşfăcară la luptă. Florina se agăţă de braţul luĭ Dosi şi-l trăgea şi-l zguduia. Câte treĭ formaŭ un grup ce se zbătea, târând-o pe jos, în toate părţile.

De o odată Steffo, într'o mişcarere violentă, isbi pe Dosi cu palma peste obraz Turbat acesta se smuci din mâinele luĭ şi dându-se înapoĭ, apucă pumnalul ce lucea pe masă.

— Steffino!... iubite... ia seama, are un cuţit, zise Florina.

Steffo se repezi să i-l smulgă, dar se opri rămânând cu braţele întinse. O gâlgâială, urmată de un sughiţ adânc, îĭ tăie răsuflarea, iar din gura-ĭ încă deschisă ţâşni un şiroiŭ de sânge. Văzându-şĭ sângele, horcăi de două orĭ, se frânse de mijloc şi dete să cadă. Florina îl prinse în braţe şi-l culcă binişor pe scânduri, îngenuchind lângă dânsul. Repezindu-se, îşĭ străpunsese inima în propria luĭ armă.

Dosi sămase, ca trăsnit, cu cuţitul în mână...

Plecată de-asupra iubituluĭ care trăgea de moarte, Florina îĭ vorbea, îl chema îl mângâia, apoĭ ridicându-ĭ capul ce alunecase la o parte se înfioră privindu-ĭ ochiĭ marĭ, sticloşĭ aţintiţi în gol.

— Mort! suspină ea, mort Steffo, care adineaorĭ îmĭ vorbea, mă iubea! Mort! Oh! Steffo! şi plânsul îĭ îneca glasul.

Ear Dosi sta tot împietrit, şi pe dânsa o năpădea ura în potriva bruteĭ stupide, care -ĭ zdrobise fericirea şi părea că nu înţelege nimic.

Nenorocitul, căruia -ĭ tremura toate încheeturile, vrăjit de vederea cadavruluĭ întindea mâna să-l pipăe, dar încet, dar cu sfială, ca să nu-ĭ turbure par-că somnul.

Dintr'o lovitură Florina îĭ scurtă mişcarea.

— Ucigaşule! Mişelule! Uiţi că l-aĭ omorât?!

Mut, nesimţitor, îndărăpnat el întinse din noŭ mâna, dar ea îĭ strigă iarăşi: — Nu te atinge de dânsul!... Asasinule!... Câine! şi vorbea amestecând, printre desmierdăile ce aducea mortuluĭ, ocărĭ şi blesteme pentru omorâtorul luĭ.

Şi Dosi, buimac, cerea mereŭ să pue mâna pe cadavru, bolbărosind, cu un glas de pe altă lume; Tacĭ! tacĭ!...

— Nu tac! strigă Florina, Nu! Asasinule!... Ţi-aĭ ucis prietenul, aĭ omorât pe frate-tăŭ! Câine!... Tu! tu!!...

— Tacĭ!

— De ce să tac?... jos mâna! Să nu te atingĭ de dânsul! E al meŭ, îl iubeam, da, îl iubeam!... Era amantul meŭ. Da!... și el mă iubea pe mine¡...

— Tacĭ!

— Nu te apropia!... Eŭ am să-l ridic!, eŭ am să-l iaŭ de aicĭ... Iubitul meŭ!... Amantul meŭ!... Inapoĭ, ucigașule!...

Atuncĭ beția sângeluĭ întunecâ mintea omorâtoruluĭ.

Fiecare strigăt îĭ întărâta crâncena nebunie.

Ah!... gura aceea, care-ĭ înfigea săgeți otrăvite în inimă când striga: iubitul meŭ! amantul meŭ!; gura eĭ făcută pentru sărutărĭ, plină acum de balele ureĭ și ale mânieĭ! Cum să astupe el gura aceea?!...

De treĭ orĭ îĭ maĭ răcnĭ: Tacĭ! Tacĭ! Tacĭ!, dar cum ea striga mereŭ, fără de veste, — în culmea turbărĭĭ — ridică pumnalul armat și înfipse până la mâner cuțitul în gâtul luĭ Dido, care de sub lavița unde stătu ascuns, în timpul lupteĭ celor doĭ bărbațĭ, se repezise să-și apere stăpâna.

Florina leșinase.

Tăcerea nopțiĭ se întinse din noŭ asupra tuturora. Nimic nu se maĭ mișca acum: nicĭ trupurile recĭ, nicĭ omul pironit de groază, care se uita la ele fără să-și dea seamă de ce făcuse...

In acel moment pasurĭ și vorbe răsunară în apropiere; Gero și Zanna, întorșĭ din obicinuita raită în vie, îșĭ făceaŭ așternutul pe prispa lângă fereastra Florineĭ...

Auzind zgomot Dosi sări peste pălimar, se furișă prin locurile întunecoase și eșiră la drum, fără să-l vadă nimenĭ, se puse pe fugă. Și fugea din toate puterile, fugea vrând să iasă, orĭ cum și orĭ unde, la un liman, fugea par-car fi vrut să se scape de el însușĭ, omorâtorul amiculuĭ luĭ!

O singură idee îĭ încleștase mintea și voința: să aștearnă cât maĭ multă depărtare între dânsul și grozăvia sângeroasă ce lăsa în urmă.

După ce alergă o bucată pe la poalele dealuluĭ, coti la stânga, pe o potecă și eșĭ de-a dreptul în câmpie.

Noaptea era splendidă și liniștea adâncă. Și el fugea mereŭ! Prea multa încordare îĭ slăbise însă puterile, căcĭ simțĭ învârtindu-se toate cu dânsul și căzu jos.

Fiorĭĭ îĭ trecură prin trup, iar dințiĭ îĭ clănțăniaŭ în gură. O cât de ușoară mișcare, îl făcea să tremure. Iĭ era frică. Instinctul de conservațiune se deștepta într-însul. Fără de voe îl frământa grija, că de l-ar prinde, o să-l osândească!...

Moartea moarte așteaptă! Decĭ moartea... când l-ar prinde. Inspăimântat și cainic striga: Nu! nu! nu sunt vinovat! și glasul luĭ răsunând în tăcerea nopțiĭ, îl arse ca o lovitură de biciŭ. Din noŭ o luă la fugă.

Puțin câte puțin fapta ce săvârșise, i se tipărea, tot maĭ deslușită, în minte și în urechĭ!...

Omorâse!... vărsase sânge!... cu mâna luĭ.... a luĭ. Ucigașul!... asasinul!... omorâse un om! și mereŭ auzea sughițĭ, horcăială, țipete, blesteme!

Fugea gâfâind, cu gura cascată, eu ochiĭ holbațĭ! fugia nu numaĭ de groaza osândiĭ, ci maĭ vârtos de iasma morțiĭ, care-l gonea cu înverșunare din napoĭ.

Câmpia se întindea albă și pacĭnică sub lumina luneĭ. Căpițele de fân, pe jumătate în umbră păreaŭ că ies din pământ și se răspândesc până în marginea zărĭĭ. Și iată că Dosi le văzu și fără să-și dea seamă se simțĭ perdut în mijlocul atâtor spectre negre ce veniaŭ amenințătoare asupră-ĭ. Când scăpa de unul dădea peste altul și iar peste altul, astfel că inima-ĭ svâcnea, din clipă în clipă, maĭ îngrozită și amorțeala îĭ

lega genunchiĭ. Cătând în dreapta şi-n stânga el merse, merse înainte abia răsuflând, abia putând să-şĭ târască picioarele grele.

Nişte boĭ mugiră prelung în depărtare. El se împletici de spaimă. Mugetul i se păru o detunare de blesteme. Sbierând ca un nebun o luă la goană, iar boiĭ mugiaŭ şi alţiĭ mugiaŭ după dânşiĭ, trezind, ecourĭ prelungĭ şi sinistre.

Acum se speria de orĭ ce. Nerviĭ luĭ bolnavĭ se întărătaŭ de cel maĭ mic lucru. Tremura şi maĭ tare. Nu maĭ vedea unde călca nicĭ unde mergea. Dând prin nişte mărăcinĭ, un ghimpe îĭ tâiă adânc mâna şi îl umplu de sânge; durerea n-o simţi însă. Umbla cotiş, oprindu-se mereŭ şi ferind drumul.

Oboseala îl sleise şi tot nu se lăsa; vru să maĭ iuţească pasul, dar se poticni şi căzu sdrobit.

Stătu câtva timp fără simţire, apoĭ, încet încet, veni în fire şi începu să-şĭ culeagă simţirile.

Crima luĭ răsări cea dintâĭ. Steffo!... se putea oare? Ce fel, Steffo amicul luĭ, cu care crescuse şi trăise ca cu un frate, Steffo nedespărţitul şi veselul luĭ tovarăş? şi el îl ucisese?!... Dar Florina, frumoasa şi încântătoarea Florina?... Zace acum alăturĭ de dânsul!...

O! ştia bine, pe dânsa n'o atinsese... Dar dacă şi ea murise?!

Să fie oare cu puţinţă? Şi el, Dosi, care-ĭ iubise din toată inima pe amândoĭ, el săvârşise fapte aceasta?!

Inchise ochiĭ, i se păru că visează, că e nebun, apoĭ împreunând mânile căzu în genunchĭ şi înălţând glasul către cer zise: Doamne! Doamne! fă să nu fie adevărat!...

Deodată însă, se prăbuşi cu faţa la pământ. Işi văzuse mâna plină de sânge. O închise, o deschise... degetele i se lipiaŭ în chiagul cald şi roşu... sânge!... sânge!

Dete mâna prin iarbă, o frecă de pământ, sângele curgea, printre grunjiĭ de ţărână, mereŭ.

Il apucă un adevărat acces de nebunie.

Se rostogolea pe jos, smulgea erburile din rădăcină, le muşca, le scuipa, le asvârlea. Işĭ strângea, cât putea, fruntea în mânĭ, se bătea cu pumniĭ în piept, apoĭ cădea dealungul, plângând şi pierzând răsuflarea. Se linişti într-un târziŭ şi atuncĭ mintea i se întoarse către ceĭ de acasă. Mama luĭ, biata luĭ mamă, când va afla! Dar surorile?...

Vaĭ de ele! Ah! de-ar putea să le maĭ vadă!... De va afla măsa, bolnavă cum e, va muri. Oh!... şi tot el o va ucide, mizerabilul!... tot el! şi-l muncia cumplit durerea!....

Toate se prăpăstuiaŭ acum într'însul şi împrejur,

Prietenia, iubirea, viitorul, viaţa luĭ, toate, toate!.... In adâncul fiinţeĭ luĭ nu rămânea decât un gol spăimântător!.....

. . . . . .

Si aşa, frământat de gândurĭ, porni din noŭ si se perdu în întunericul nopţiĭ!...

. . . . . .

Aicĭ se opreşte manuscrisul.

Ziarul cel vechiŭ coprindea pledoria unuĭ avocat la Curtea cu juraţĭ din Ravenna, în care lămuria, cu o măestrită bogăţie de amănunte lupta, din sufletul Florineĭ între recunoştinţa ce datora unuia şi iubirea ce purta altuia dintre ceĭ doĭ amicĭ, şi descria acţiunea desfăşurată de Steffo în această dramă şi scenele dintre dânsul şi Florina, cu o puternică şi mişcătoare elocvenţă.

Atena, 1891 **D. C. Ollanescu**

MIHAI VITEAZUL LA CURTEA LUI RUDOLF AL II-lea

Tabloŭ de Franz Francken II

Y-grec al luĭ Pithagora

In pustiul Tebaideĭ, sfânt lăcaș de pustnicie,
Unde Nilul ieratic curge cu melancolie,
Mângâind de-atâtea veacurĭ cu-a luĭ șoapte plângătoare,
Mângâind făr' de speranță adormitele popoare,
Sfinxiĭ pârguiți de vânturĭ și cenușĭ înbălsămate,
Regĭ-păstorĭ, ierofanțiĭ, gloriĭ stinse și uĭtate,
Zeĭ misterioșĭ și straniĭ, umbre recĭ încremenite,
Monstruoasele vedeniĭ stând pe ziduri mucezite,
Nepătrunsele embleme cu sens taĭnic neștiut
De humoră cutezanță : Eŭ acolo m'am născut.

*

Când apoĭ silit de fuga timpuluĭ fără de milă,
Să las mantia pretextă și să iaŭ pe cea virilă,
Eŭ, inflăcăratul tânăr, cu ochiŭ negru, înfocat,
De moștenitoare mândre și de mame căutat,
Mult am stat la îndoială la respintenea vieții !...
Y-grec, calea bifurcată și fatală tinereții,
Își luase întruparea c'o voință neclintită,
Vecĭnic amenințătoare, nepătrunsă, negihcită !
Incotro s'apuc ?... căcĭ sfinxa nencetat se impunea,
Cu o furie antică nencetat mă urmărea !...
Să iaŭ calea voluptății, calea netedă, frumoasă,
Saŭ s'apuc calea virtuții, lung suiș, cale spinoasă !...
Cu atât maĭ mult enigma sta 'ncordată să mă iee
Cu cât ea îmĭ apăruse sub icoană de femee !
Una, palidă, severă, și disprețuind poporul,
Ceealaltă uĭmitoare, clocotind în ea amorul...
Nu cred însă că pe lume a putut să fie-odată
O strădanie maĭ crudă ș'o voință maĭ barbată
Ca a mea !... Aveam în față o sculptură îngerească !...
Stranie nedumerire !... mare luptă sufletească !...

Fruntea eĭ era de nacru, braţe albe, ochiŭ de foc,
Marmura şi abanosul cu mărgeanul la un loc!...
Nicĭ a luĭ Tindar copilă, mult zburdalnica Elenă,
Nicĭ crăieasa de la Pafos, blonda Anadyomenă,
N'a putut fi maĭ frumoasă, nicĭ maĭ ademenitoare,
Când pe ţărm eşi din spuma mărilor legănătoare,
Dându-şĭ sânul plin de farmec cu comorile din el
Şi genunchiĭ eĭ de fildeş daltelor luĭ Praxitel!

*

Plin de spaimă dus pe gânduri eŭ ca Hercules am stat,
Pe pământul ud de lacrimĭ în genunchĭ m'am aruncat;
Când de-odată — o! minune! sus, din cerul, roş de stele,
Glas neînţeles şi taĭnic a şoptit urecheĭ mele.
Umbra nopţiĭ ascunsese al meŭ cuget amorţit,
Şi o rază 'n întunerec pe-a mea frunte s'a oprit.
Nu maĭ este îndoĭală, Dumnezeŭ mĭ-a trimes mie,
Ca să port pe-această lume darul de duhovnicie,
Caprele de oĭ de-o parte să le pun, să le aleg,
Şi lumeştile păcate c'un cuvânt să le desleg.

. . . . . .

Mi-am luat atuncĭ toiagul, Biblia, un Christ de lemn,
Mirul pregătit de îngerĭ, amfora cu untdelemn,
Titva peste care plânge Magdalena 'n pocăinţă,
Moaştele de care râde secolul 'n necredinţă,
Şi, desculţ, în haină aspră, cu o funie încins,
Ca Apostoliĭ odată care lumea aŭ învins,
Am pornit, supus la glasul cel ce strigă în pustie,
Chiemând la mântuire pe aceĭ ce vor să vie;
Şi la marginile lumiĭ, dincolo de Ararat,
Toată Africa uscată, până în Indiĭ să străbat;
Pe slăbănogiţiĭ umerĭ, jertfitor evlavios,
S'aduc oaea cea perdută la altarul luĭ Hristos!
Peste rana omenirĭĭ şi nămolul putregiunĭĭ
Să vărs leacul mântuirĭĭ, balsamul religiunĭĭ.
O! ce nobilă menire, marele apostolat;
Câte suflete pe lume m'ar fi binecuvântat!..
Şi am izbutit desigur, căcĭ am mintea sănătoasă,
Am ştiinţele scriptureĭ, barba albă, cuvioasă,
Glasul şi privirea blândă, o răbdare împetrită,
Sufăr frigul, setea, foamea, am credinţa neclintită,
Ca un pustnic înaintea ziditoruluĭ mă plec,
Preot după rânduiala dreptuluĭ Melhisedec!...

Iaşĭ **A. Naum**

NEAMUL BOIERILOR PĂRȘCOVENI[1])

II Iordache Vel Stolnic

1615 † 1675

In hipoteza căsătoriei lui Trufanda cu jupâniţa Maria la 1612, putem presupune că Iordache, fiul lor, se va fi născut pe la 1615 și această dată se verifică suficient cu actul din 13 Februarie 1632 al vânzării moșnenilor către vistiereasa Maria Trufanda, act care s'ar fi făcut ne apărat chiar de Iordache Trufanda, daca el ar fi fost «*vărstnic*».

Sora lui Iordache nu știm când s'a născut, însă căsătoria ei în țară străină, — în Moldova — cu Iorga Postelnicul ne permite a presupune că s'a întâmplat fiind tatăl ei în viaţă, deci înainte de 1630, poate pe la 1627 saŭ 1628, după ce Trufanda adusese din Moldova trupul lui Io Radul Voevod. In asemenea împrejurări fata trebuie să se fi născut pe la 1613 saŭ 14 ca să poată avea vârsta legiuită de 14 ani pentru căsătorie.

Cum că *Iordache* a fost unicul băiat al Vistieruluĭ Trufanda și al soţieĭ sale Maria, aceasta reiese din următoarele zapise, și «cărţi„ ale luĭ Mateĭ-Vodă :

La 17 Aprilie 7153 (1645), Cartea luĭ Mateĭ Basarab prin care liberează de *vecinie* maĭ mulţi vecini din satul *Rusănești*, jud. Romanaţi, din partea jupânesiĭ *Catriniĭ Vistiereasa*, soţia luĭ *Vasilie Vistierul*, socrul luĭ *Trufanda* Postelnicul și din partea luĭ *Iordache Postelnicul* fiul luĭ Trufanda Postelnicul [1]).

La 27 Octombrie 7154 (1645) Cartea luĭ Mateĭ Mateĭ Basarab către *M-rea Cozia* [2]) și către egumenul Ștefan de acolo și către *M-rea Cotména* și către egumenul Teodor de acolo, ca să aibă pace această mănăstire, de către *Iordache feciorul luĭ Trufanda Vistierul*, nepot luĭ Pană Vistierul, și de către mătușa sa jupâneasa Catrina, despre satul *Călugăreniĭ*, din Neajlov, care sat a fost dat la mănăstirea *Glavaciocul* de către răposatul Mircea Vod și pe care sat, în zilele Raduluĭ Vodă, Mihnea

1) Urmare.

2) *Acad. Rom.* Soc $\frac{73}{XLIII.}$

3) Arch. Stat. *M-rea Cozia* pach. B. netreb., doc. 26.

l-aŭ luat pre seama lu Pano Vistieriul, fiind un boier mare și puternic, dând acestorĭ mănăstirĭ niște vite pentru acel sat.

La 2 Iunie 7156 (*1648*) Matei Vodă «dă[1]) lui *Iordache Postelnicul* «fiul lui *Trufanda Vistierul*, să ție moșia *Dediulești* de lângă Târșor ot sud Prahova».—Expune istoria moșieĭ (vezĭ maĭ sus), apoĭ continuă: «ĭar după moartea luĭ «Trufanda Vistierul, fiind *fiu-său Iordache Postelnicul*, **cocon mic** (ceea-ce confirmă hipoteza noastră de mai sus) și trecând preste Dunăre la *Cernaavod(a)* și ne având «cine căuta de această moșie aŭ rămas să fie satul *Dediulestiĭ* făr'de stăpân; iar «Pădure Pârcălab de la Lazuri și cu nepoțiĭ lui de frate, Mihaĭ, eĭ s'aŭ apucat de «acest sat. Iar apoi, după ce au venit Iordache Postelnicul aci în țară, la Domnia «Mé, iar Domnia Mé i-am dat dumnealui toate moșiile câte au avut aicé în țară . . .

«Boiariĭ: *Gheorghie* Vel Ban, *Dragomir* Vel Dvornic, *Radul* Vel Logofăt, *Stroe* (Leurdeanul) Vel Vist.. *Diicul* (Rudeanul) Vel Spătar, *Preda* Vel Clucer, *Dumitru Fileșan* Vel Stolnic, *Radul* Vel Comis, *Costandin* Vel Postelnic (Cantacuzino) *Drăgușin* Vel Paharnic, *Bunea* Sluger. Scrie *Mihalcea* logof. la Târgoviște».

In condica No. 2 a *Episcopiei Râmnicului*[2]) se află «Cartea» lui Mateĭ Vodă din 7 *Iunie 7157* (*1649*) prin care ni se spune că moșia *Stéjerul* «fost-aŭ de moșie a lui *Iordache Postelnicul* de la tată-său *Trufanda Vistierul*».

La 7 Mai 7158 (*1650*). Radul[3]) Ot..... dă zapis la mână dumnealuĭ lu Iordachie Postelnicul snă Trufanda Vistierul că i s'a vândut dumisale rumân.

La 18 Iunie 7159 (*1651*), Stroe cu fiiĭ luĭ daŭ zapis la mâna dumnealuĭ luĭ Iordache Postelnicul snă Trufanda Vistierul că i se vând cu partea lor de moșie din *Zorilești* și din *Turia* sud Olt. (pach. 17, doc. 9).

La *15 Ghenarie 7160* (*1652*) „Mateĭ Basarab Voevod dă boiarului[4]) «Iordache Postelnicul, nepotul lui Vasilie Vistierul și strănepot al lui Pană Vistierul «și cu fiiĭ săi etc. spre a fi luĭ satul *Frăteștiĭ* din Vlașca și satul *Lungiĭ* din jude-«țul Dâmbovița toată partea jupâniței Neaga Vornicesiĭ Mitroaiĭ cu toțiĭ robiĭ și cu «etc. etc. Fiind-că aceste de mai sus zise sate *Frăteștiĭ* și *Lungiĭ* aŭ fost din moși «de strămoșiĭ ale jupâniței Neagăi Vornicesiĭ Mitroaiĭ, apoĭ când au fost în zilele luĭ «Simeon Voevod etc. (urmează descrierea vânzăriĭ din 1602, apoĭ a judecățiĭ cu Doamna Neaga mama Domnului sub Radul Voevod, înfine, părăsirea averiĭ și plecarea lui Iordache la Cernavodă).

«Acum în zilele Domniei Méle a avut (Iordache) prigonire cu urmașiĭ luĭ «*Marcu Armașul* (nepoțiĭ jupâniței Neagăi Mitroaiĭ) iar Domnul le-a dat 6 boerĭ de judecată. în urma judecăriĭ acestor boerĭ, Matei Vodă hotărăște «să fie luĭ Iordache «Postelnicul aceste sus zise sate».

Mărturiile Domnului în divan: jupân *Dragomir* Vel Dvorn., jup. *Radul* Logofătul, jup. *Ghinea* Vistierul, jup. *Diicul* Spătarul, jup. *Barbul* Stolnicul, *Radul Mihalcea* Comisul, *Hrizea* Pahar., jup. *Costandin* Vel Postelnic. Și ispravnic jupân *Radul* Logof. Și eu *Dumitru Logof. Boldescul* am scris în scăunatul oraș Târgoviște.

La 15 Ianuarie 7160 (*1652*). Șase boerĭ judecătorĭ[5]): jupân *Radul* Vel Logofăt, jup. *Socol* Clucer, jup. *Dumitrașco Stolnic Filipescul*, jupân *Constandin Vel Postelnic*, jupân *Bunea* Vel Sluger, *Drăghici* Vel Vistier. Dat-am *cartea* noastră de judecată la mâna lui *Iordache Post.* nepotul lu Vasilie Vist., strănepot luĭ Pană Vist., ca să-ĭ fie luĭ satul *Frăteștiĭ* ot sud Vlașca și satul *Lungiĭ* ot sud Dâmbovița partea jupânesiĭ Neagăi Dvornicesiĭ Mitroaei cu toțĭ rumânĭ etc.

«Pentru că aceste sate Frățeștiĭ și Lungiĭ fost-aŭ de moșie (urmează istoricul «cumpărăriĭ moșiilor și judecata lui Radul Vodă). Iar după acéia, după moartea lor «(a lui Trufanda) tîmplându(e) primeneale și schimbărĭ n'aŭ avut cine căuta ce-au um-«blat aceste moșiĭ den mână în mân(ă) până au căzut pre seama lui *Marco Armaș*

---

1) Iorga. *Studiĭ și Doc.* V. p. 483.
2) *Academia Română*, pag. 381.
3) Arch. Stat. *M-rea de un lemn* pach. 17 doc. 8.
4) Acad. Rom. doc. 18 IV/LXXVI în Condica scrisă în 1836, saŭ doc. 33 LVIII.
5) *Acad. Rom.* original rom. doc. L $\frac{34}{VIII}$

nepot lu *Dan Vistierul.* Acum în zilele Mariĭ Sale Domnuluĭ nostru Iω Matei Basarab Voevod.... fiind acest cocon mic Iordachie Postelnicul și într'alt(ă) ţar(ă) și nefiindu-ĭ *cărţile* aic(i), iar când aŭ fost acum după moartea lu Marco Armaș având nepotă-său *Negoiţă Peharnic* snă *Predii Postelnic* ot Tătărani, nepot doamniĭ *Neagăi* prins și pără la Divan cu feciorii lui Marco Armaș pentru moșiile Mitroaeĭ Vorniceasa pentru *Brăneștari* și pentru *Lunți* și pentru *Ţigănie* și pentru altele, și luându-ne pre noĭ pre ceștĭ 6 boiari judecători denaintea Domnu nostru den Divan pre răvașe domnești, arătatu-șe-au și Iordachie Postelnic *cărţile* la divan : Cartea lu Simeon Vod etc și cartea Radului Vod de pâră etc și alte cărţĭ de pâră și de rămas cu Neaga nepoata Mitroaei Vorniceasa.

Dec(i), șăzând noĭ la judecată în Vistierie, l'aŭ trimes Domnu nostru și pre dânsul la noĭ să-ĭ luăm seama pre cărţĭ, noĭ încă văzând cărţile bune de cumpărătoare și de pâră și ne având fec(i)orii lu Marco Armaș alte cărţĭ să 'ș(i) arate cu ce treabă aŭ ţinut Lungiĭ, eĭ aŭ rămas de lége cu Negoiţă Peh. și de judecată și aŭ zis și înainté Domnu nostru că n'aŭ nic(i) uă carte. Dec(i), am dat și noĭ lu Iordachie Postelnicul să-ș(i) ţie Lungiĭ cu pac(e) cum i-aŭ fost cumpărat strămoșăsăŭ Pan(ă) Vistieriu cu aĭ luĭ direptĭ aspri. Iar de vor scoate vre-uă dat(ă) vre-uă carte să nu se creaz(ă), că l-aŭ ţinut Marco Armaș fără de cale și făr' de nic(i) o trébă. *Pis Dumitru Logofăt Boldescu.*

La 15 Ianuarie 7160 (1652). Mateĭ Basarab dă boiariuluĭ Domnieĭ Méle Iordache Postelnicul ca să fie volnic cu această carte [1]) a Domnieĭ Méle de să'ș(ĭ) ţie satul Lungiĭ tot, cu tot hotarul și cu tot venitul și cu rumâniĭ și morile cu tot ce se va afla, cum aŭ ţinut și Marco ce aŭ fost Mare Armaș. Pentru că acest sat Lungiĭ eĭ aŭ fost de moșie aĭ boiariuluĭ Domnieĭ Méle Iordachie Postelnic încă maĭ denainte vrém(e), iar după acéia, când aŭ fost acum aŭ venit boiarinul Domnieĭ Méle Iordachie Postelnic în Divan di ș'aŭ arătat cărţĭ și l-am adevărat Domnia Mé foarte bine cum aŭ fost al luĭ; direpţ acéia, am dat Domnia Mé să-l ţie cu bun(ă) pace. Așijdirea și tu Părcălab și voĭ, tot satul Lungiĭ décă veţĭ vedé acéstă carte a Domnieĭ Méle, iar voĭ să aveţ(ĭ) ascultaré toţ(ĭ) di omul lu Iordachie Postelnic di toat(e) di vă va da învăţ(ă)tur(i); iar care nu va asculta acest om va avé mare ceartă di către Domnia Mé.

Dăm aci în facsimil semnătura luĭ Iordache sin Trufanda după un document [2]) din 16 Ianuarie 1652.

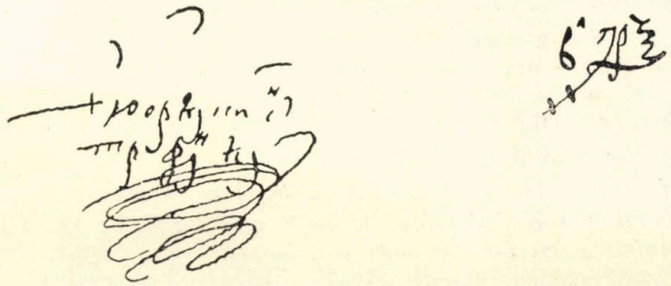

La 24 Februarie 7161 (1653). Mateĭ Vodă dă [3]) luĭ *Iordache Vtori Postelnicul* (fiul luĭ Trufanda) «să-șĭ ia pre un popă al luĭ care iaste «din sat din *Stănceștĭ*, pentru că acest popă fiind rumân, de moșie luĭ Iordache Pos- «telnicul și s'aŭ fost tocmit ca să dea popa luĭ Iordache Postelnicul 2 ţiganĭ ca să-s(e) «răscumpere el, cu feciorii luĭ de rumânie.

Tocmaĭ la 6 Martie, același an,, popa Manea ot Stăncești «dă zapis «la mâna dumnealuĭ jupân Iordache Vt. Postelnic că s'a prins să-ĭ cumpere dumnealuĭ «un ţigan și să'm(i) ierte feciorul de rumânie. Și am pus zi până la Paște».

La 28 Septembrie 7162 (1653) Stanciul [4]) fec(i)orul luĭ Voico ot

---

1) *Acad. Rom.* Orig, rom. doc. $\frac{35}{\text{LVIII.}}$

2) *Academia Română* doc. $\frac{211}{\text{XXIX.}}$

3) Iorga. *Op. cit.*, pag. 483

4) Se atrage atenţiunea asupra ortografieĭ acestuĭ zapis și maĭ ales înlocuirea literilor *o* și *u* în cuvinte.

Lungĭ scriŭ și mărturisesc co acesto zapis [1]) ală meŭ ca să fii de mari «credință la mâna stăpână-meŭ loi Iordache Păstelnico sină Trofanda Vistiariul nepotol lo Pan(ă) Visterol como să se știe că aŭ fosto moșie-meĭ și și părinții-meĭ și frații meĭ și toți rodene nooștră como a fosto române la Pan(ă) Vistiarlo; moșol lo Iordache Postelnicol, apoĭ a maĭ fosto române și la părinții loi Iordachie Postelnicol la Trufanda Vistearlo; iar' poĭ fiind dos d'ac(i) Postelnicol mec ș'aŭ rămas sărac de părinții și fiindo într'altă țară scolato-seu Marco Armașol ca ună om silneco au loato satol Lungiĭ, însă eu încă omo făr' de loc roși(ne), fără minte ce amo fost m'am scolato de amo dat lo Marco Armașol 2 țiganĭ; iar apoĭ déc(a) au venito Iordachie Postelnicol în țar(ă) scolatu-seu Iordachie Postelnecol co păr(ă) de și-aŭ scos cărțil(e) de seu părăto în Devano și iar(ă)și au loato satol Longiĭ de la Marco Armașol pe întro căce că aŭ fosto ai loe de moșiĭ iar eŭ și ca omo făr' de locro no m'am.....fiind to(t) romăno să fiu, ce m'amo scolato co pără co Iordachie Post. în Devano zicândo eu că am co(m)părat de la Marco Armașol. Iar Mării-Sa Dom-nostro crișstino Mateĭ Băsărab Vod înpreun(ă) co tot Devanol Măr(ii) sal(e) așa m'au jud(e)cato și m'a dato să fiu romăno como au fost și părinții meĭ și frații meĭ; iar eu unde amo dat să cer pe întro că n'aŭ avot Marco Armașol nece uă trebă co Longiĭ nece co romăneĭ loĭ Iordachi Postelnecol.

Deic(i) Iordache Postelnicol ziso-méu și di zapis lo Marco Armașlo cari méu-fost făcuto, iar eu fiindo slogă la Rado Armașlo și zicândoei în ce nivoi jehoitonéu și pe noi și la jahol acela loat-au și zapisul acela și alte ce amo avut; dece stăpână-meŭ Iordache Post. m-aŭ pos de amo și jorat și co fămeĭ me și co copiii meĭ pe sfânta Vanghileĭ como no știu eŭ de acel zapis ce seŭ făcot iar de se va afla vreodinioară să fie acel zapis întro nimica pe întro că eŭ sănto romăno domnéloi co toți fec(i)oriĭ meĭ como aŭ fosto și părinții meĭ la părinții loĭ Iordachi Post. romăno, iar eŭ sănto romăno stătătoro uhohămnec în vec(i). Iar să maĭ voĭ maĭ scola co pâr(ă) ver co alte covente sămĭ fac(ă) domnéloĭ ce cazną va fi maĭ re și să fiŭ la domneĭ închinat ugh. 200 pe întro că amo făcot eŭ acesto zapiso și legătoră co voe me și amo scris eŭ co mâna me. Și cândo amo scrisu acesto zapis fost-au molți boere mărtoriĭ car(e) și voro. pone maĭ jos pece(te)l(e) și iscălitorile și pe întro adeve(ra)tă cridență memo pos și d(e)gitol.

Pis Leț. Sept, dni 28 văl 7162.

Pus degetul. Eŭ Stanciol sin Voico ot Lo(n)gi.

La 30 Septembrie 7162 (1653) Maĭ mulți locuitoriĭ din Lungi daŭ zapisul [2]) lor «ca să fie de bună credință la mâna jupânuluĭ Iordachie Post. snă Tru-«fanda Vist. cum să se știe că am luat pre Stanciul snă Voico ot Lungi în chiezășie «etc. că n-o să maĭ fugă saŭ să umble cu pâre și pe la judecățĭ etc».

La 8 Ianuarie 7162 (1654) Dan și cu copiiĭ luĭ den Măguréni se vând de bună voia lor rumăni luĭ Iordachie Post. sin Trufanda Vistieriul. [3])

La 15 Mai 7162 (1654). Constantin Șerban Voevod «dă Domnia Mé «această poruncă a Domniĭ Méle, boiariuluĭ Domniĭ mele ***Iordache Vt. Postelnic***, fiiul «luĭ ***Trufanda Postelnic***, și cu fiii săĭ câți Dumnezeŭ i-aŭ dăruit, spre a-ĭ fi luĭ «moșie satul ***Lungiĭ*** toată partea jupâniței Neagăĭ Mitroaii Vornicesiĭ și cu toțĭ robiĭ «etc., etc. Fiind-că cel maĭ de sus zis sat Lungiĭ, și cu robiĭ, aŭ fost cumpărat de «Pană Vist. strămoșul luĭ Iordache Postelnicul de la jupânița Neaga (urmează actul «din 1602). Și tot aŭ stăpânit cu bună pace până 'n zilele răposatuluĭ Mateiŭ Voevod; «iar în zilele luĭ Mateĭ Voevod fiind Iordache plecat etc. etc.» (urmează judecata celor «6 boierĭ). «Acum, în zilele Domniĭ Méle *Satul Lungiĭ* au răsculat prigonire și au «venit înaintea Domniĭ Méle în marele Divan, dinpreună cu Iordache Postelnicul de «s'au judecat de față. Si așa pârîia *robiĭ* înaintea Domniĭ Méle zicând : cum că n'aŭ «fost vândut jupânița Neaga Mitroaia la Pană Vistierul partea ei de satul *Lungiĭ* **și «cu vecinici** (robi), ci au vândut numaì moșia făr' de robi ca să scape de robie.

«Intru aceasta Domnia Mé am căutat și am judecat pre dreptate și după

Academ. Rom. Orig. român doc. $\frac{36}{LVIII}$

2) *Acad. rom.* Orig. rom. doc. $\frac{37}{LVIII}$.

3) Id. » » doc. 9/XLIV

«legea dumnezeiască dinpreună cu cinstiții dregătorii Domnii Méle, și am dat Domnia «Mé robilor legiuitul curs 12 megiiași etc. etc. Robii n'aŭ putut jura la soroc, nicĭ «cum» etc.

„Drept aceaia am dat și Domnia Mé, boiaruluĭ Domnii Méle Iordache Postel-«nicul spre a fi luĭ, satul *Lungiĭ și robiĭ*, de moștenire și să ție precum au fost ținut «și de maĭ nainte vreame etc. etc.

Iată dar și mărturiĭ am pus Domnia Mé: jup. *Ghiorma* Vel Ban,..... și jup *Preda* Vel Vornic, și jup. *Stroe* Vel Logof. și jup. *Bunea* Vel Vist. și jup. *Hrizea* Vel Spătar și jup. *Gherghe* Vel Clucer și jup. *Istrate* Vel Postelnic și jup. *Kirca* Vel Stolnic, și jup. *Radul* Vel Comis și jup *Paapa* Vel Paharnic și jup. *Dancĭul* Vel Sluger și jup. *Necula* Vel Pitar. Și ispravnic jup. *Stroe* Vel Logof. Și am scris eu *Mihalcea* Logof. fiul *Paraschiviĭ* Logofătul [1]).

La 10 Decembrie 7163 (1654) Iordache Postelnicul sin *Trufanda* împreună cu *Udrișteă Năsturel vtori Logofăt*, iscălesc ca martorĭ pe zapisul lui Udriște biv. Cămărașul prin care, acesta vinde lui *Neagoe Logofot Săcuiani* viile sale din dealul *Bărbătești lor* și cu 2 delnițe de loc în sat etc. etc.

La 1 Iunie 7166 (1658) Hrisovul luĭ Ion Mihail Radul Vod și Arhiduce către Gheorghe și femeia luĭ Frujina ot Târgoviște ca să le fie lor o funie de ocină la Răstoaca ot sud Vlașca, stânjenĭ 43.

Mart. Dom: jupân *Preda Brâncoveanul* Vel Ban Cralevschi jup. *Barbul Poenarul* Vel Dvornic gornei zemli, jup. *Manul* Vel Dvor. dolnei zemli, jupân *Costandin Cantacuzino* Vel Logofăt, jupân *Pârvul* Vel Vist. jupân *Evstratie* Vel Cluc., jupân *Badea* Vel Stol., jup. *Manta* Vel Comis, jupân *Gheorghie* Vel Pah., **jupân Iordachi Trufanda Vel Postelnic**, jupân *Mihaiu Harjătoianul* Vel Sluger, jupân *Vladislav ot Belciu* Vel Pitar. Ispravnic *Udrișteă Năsturel ot* Fierăști, Vt Logof. S'au scris în București [2])

Dăm aci în facsimil iscălitura lui *Manul,* ca biv Vel Ban la 27 Maĭŭ 7173 (1665) unul dintre strămoșiĭ d-luĭ general G. Manu [3]):

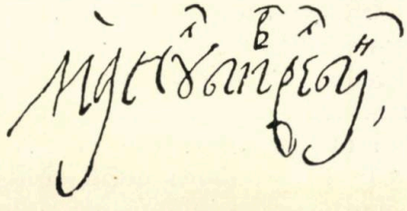

La 28 Martie 7167 (1659) jupâneasa Păuna Vorniceasa a răposatuluĭ Predii Brâncoveanul dă zapis [4]) către ginerile său Iorga Postelnicul, bărbatul fiiceĭ sale Ancuța, dându-ĭ zestre satul *Chicenii* și *Mănăileștiĭ* din Romanați, satul *Grozăveștiĭ*, satul *Studina* și din Vlașca, satul *Putineiul*, o vie din sus de București.

Copie după acest zapis se află [5]) la Mânăstirea Bistrița.

La 27 Ianuarie 7175 (1667) aflăm zapisul luĭ «Gheorghie Keladă ot «Cernavoda» datŭ [6]) «la mâna dumnéluĭ *Stolniculuĭ Iordache Trufandă*, cum să se «știe că i-a dat (Iordache) niște argintărie, pahare, săbiĭ și alte lucruri lăsate și pe-«cetluite, să stea zălog pentru niște banĭ ce i-am fost dat etc. etc».

---

1) *Academ. Rom.* doc. 17 bis/LXXVI.
2) Arh. St. *M-rea Golgota* pach. 3 doc 6 și 7. Gheorghe Postelnicul Hărapul, 1671 Frujina ot Târgoviște.
3) Arch. Stat *Mitropolia Buc.* pach. 173, doc. 42.
4) Arch. stat. *Condica II Brâncoveneasca. Bistrița* pag. 789/841 creion
5) idem *M-rea Bistrița* pach. 34. doc 6.
6) Arhivele Stat. Condica No. 1 *M-rea Vieroș.* pag. 215 bis.

La 20 Februarie 7188 (1680) «† Adică eŭ Staico Căpit. feciorul luĭ «Stroe Post. ot Puturoasa, ot sud Olt, scriŭ și mărturisesc cu acest al mieŭ zapis [1]) ca «să fie de bună credință la mâna dumnéeĭ jupânesiĭ Ancuțiĭ Stolniceasa ce a fost a «dumnéluĭ răposatuluĭ Iordache Stolnicul și la mâna coconilor dumnéeĭ Mateĭ Postel. «i Papa Post., i Preda Vt. Spătar, cum să se știe că le-am vândut dumnélor toată «partea mea de moșie den sat den Zorileștĭ, ot sud Olt, care moșie o aŭ fost cumpărat «tată-mieŭ Stroe Postel. de la Stan Oatără feciorul unchéșuluĭ Stoicăĭ cariĭ să trag «din ruda Grămăticilor moșia ce ĭaste den parte megieșească, însă două funiĭ den «hotarul megieșesc, den câmp, den pădure, den apă, den șăzutul satuluĭ de preste tot «hotarul, cu tot venitul cât se va aleage că scrie și zapisul de cumpărătoare tătăine-«mieŭ. Și o am vândut dumnélor drept baniĭ gata ughĭ 12, și am luat aceștĭ baniĭ toțĭ «gata, deplin în mâna mea ; derept acéia le-am dat acest zapis al mieŭ la mâna «dumnélor ca să le fie moșie ohabnic și stătătoare dumnélor și coconilor dumnélor câțĭ «Dumnezeŭ le va da, în vecĭ cu bună pace, pentru că le-am vândut de a mea bună «voie făr'nicĭ uă silă și cu știrea oamenilor mieĭ și a vecinilor den sus și den jos și «le-am dat și zapisul cel vechĭ de cumpărătoarea tătăine-mieŭ. Și la tocmeala noastră «fost-aŭ mulțĭ boiarĭ mărturie cariĭ vor iscăli maĭ jos și pentru maĭ adevărată cre-«dință mĭ-am pus degetul în loc de pecéte și am iscălit maĭ jos cu mâna mea ca să «se crează. Și am scris eŭ Mihaĭ Logof. cu învățătura luĭ Staico Căpit., în Bucureștĭ. «Eŭ Staico Căpit. ot Puturoasa.

«Az Mihu Vel Pitar Brătășanul mart., Diicul Vel Medel. mart., Tudor Șetra-«rul mart., Badea Pah., Az Vartolomeiu Fălcoianu mart».

* * *

Marele Stolnic *Iordache Trufanda ot Pârșcovenĭ* trebue să se fi stins pe la 1675, în etate de aproape 60 de anĭ, căcĭ soția luĭ, *Stolniceasa Ancuța*, prin zapisul eĭ de la 27 Decembrie 7185 (1676), ne spune că este văduvă :

«Adică eŭ, [2]) Ancuța Stolniceasa, *care am fost jupăneasa răposatuluĭ Ior-«dache Stolnicul ot Părșcovenĭ,* înpreună cu fecĭoriĭ mieĭ *Mateĭ,* i *Papa,* i *Preda,* «scriem și mărturisim et:. la mâna egumenuluĭ sfinteĭ mânăstirĭ de la *Brâncovenĭ* că «am dăruit sfinteĭ mânăstirĭ moșie *Stejarul* ot sud Mehedinți pentru sufletul dumnéluĭ *Iordache Stolnicul* etc. etc.

Semnează zapisul : *Ancuța* Stolniceasă, *Mateĭ* Postelnicul Trufanda, *Preda* vnuc (nepot) Trufandà, *Papa* vnuc Trufandà.

Este de observat că Preda și Papa iscălesc actul cu deslușirea *vnuc* (nepoțĭ) aĭ luĭ Trufanda, prin urmare, e vorba la eĭ, despre Vistierul Trufanda, bunicul lor, iar nu despre tatăl lor *Stolnicul ot Părșcovenĭ.* Se vede că numele buniculuĭ li se părea maĭ cunoscut decât titulatura tatăluĭ lor, cu toate că eĭ nu vor zăbovi mult spre a adopta, ca nume de familie, pe acela de *Părșcovean* și a semna astfel actele lor ulterioare.

Jupâneasa *Ancuța* Stolniceasa este fiica Mareluĭ Vornic *Preda Brâncoveanul* și a *Păuneĭ* ; prin urmare, ea este sora luĭ *Papa Brâncoveanul* carele a fost ginerele mareluĭ Postelnic Constantin Cantacuzino, pe a căruĭ fată, jupânița *Stanca*, a luat-o în căsătorie.

Afară de ceĭ treĭ fiĭ numițĭ maĭ sus, Marele Stolnic *Iordache Trufanda ot Părșcovenĭ* a avut și o fată pe care a măritat-o după *Barbul Bălăceanul.*

Data certă a căsătorieĭ luĭ Iordache Trufanda cu jupâneasa Ancuța Brâncoveanca nu o cunoaștem ; am putea, totuși să o deducem aproximativ în chipul următor :

---

1) Arch. stat. *Schit. de un lemn* pach. 17 doc. 11.
2) *Acad. rom.* Condica No. 2 *Episcop. Râmnic* pag. 381 și Archivele Statuluĭ cartoanele *Episcop, Râmnic.* pach. 98. doc. 9.

Se poate presupune că Iordache părăsi țara, spre a merge la Cernavoda, la vârsta de 15 ani, pe la 1630, fiind «*cocon mic*», cum îi zice «*cartea*» lui Matei Basarab din 1648; și că pe la 1645 el se reîntoarse, cu cunoștința *limbei turcești* care, poate, fusese scopul expatrierii sale. Mai putem încă admite că până atunci el rămăsese flăcău, căci îl aflăm căsătorit cu o româncă, — *Ancuța din Brâncoveni*. El avea dar 30 de ani când se căsători. Intors în țară, prima lui grije a fost să reintre în posesiunea averii rămase de la tatăl său Vistierul Trufanda și astfel vedem că reclamă lui Matei Vodă, iar acesta îi întărește stăpânirea prin cartea din 2 Iunie 1648 și prin alte cărți.

Se poate, încă, să fi reintrat întâi în posesiunea averii lui și apoi să se fi ocupat de căsătorie.

Vom admite că el se căsători pe la 1647, fiind atunci în etate de 32 de ani, după cum ziserăm.

El avu 4 fii, dintre care trei băeți și o fată.

Putem presupune că acești copii s'au născut în ordinea următoare, după cum vom vedea mai în urmă: *Matei* (1649), *Papa* (1650), *Preda* (1651), și *Fata*.

Am zis că Stolnicul Iordache Pârșcoveanul a avut și o fată al cărui nume ne este rămas necunoscut.

Pe această fată o căsători, probabil, fratele său Preda Medelniceiul cu Clucerul *Barbul Bălăceanul*.

Un document [1]) din 8 Iulie 1714, ne spune că Constantin Brâncoveanul măritând o fată a *Barbului Bălăceanul*, pe care au fost crescut-o fie-sa, Doamna Stanca, de au dat-o după *Ioniță Dedulescu* Logofăt za Vistierie, luase în silă și fără nici o treabă, două moșii Deduleștii și Stânceștii care fuseseră date zestre lui Costandin Postelnicul Năsturel Fierăscul, și le dăduse fetei Barbului Bălăceanul.

Din aceste documente aflăm că *Barbul Bălăceanul*, feciorul lui *Pătrașco*, era văr cu Marele Aga *Constantin*, fiul lui Badea Bălăceanul; că Barbul a avut cu Pârșcoveanca un băiat, *Ștefan*, și o fată, *Maria*, căsătorită cu Ioniță Dedulescu (despre care vorbirăm mai sus).

Documentul următor [2]) ne arată pe urmașii Marieĭ Deduleascăĭ:

La 28 Ghenarie 1752 Costandin Dudescul Vel Dvornic dă carte de judecată «în pricina lui Niculae Brătășanul Postelnicul carele cerea să întoarcă «dumnealui Stolniculuĭ Iordache banii pe stânjeni 800 de moșie din *Frățești* șud Vlașca «zicând că acea moșie dă baștină a fost a unuĭ Trufanda Postelnicul din care se trage «neamul Prășcovenilor, și dintr-acea moșie au fost dat acel Trufanda Postelnicul jumă«tate din hotarul Frățeștilor zestre la uă Bălăceancă și de atunci au umblat tot zéstre «până ce au căzut la dumnea-ei Vistiereasa *Maria Deduleasca* fata Barbului Bălă«ceanul iar de zestre; și Vistiereasa Maria au dat-o iar zestre fii-si *Bălașii* care o «ține dumnéluĭ Pitarul Mihalcea Topliceanul și este soră cu dumné-luĭ Pitarul Nicolae «Dedulescu și cu jupâneasa numituluĭ Brătășianul.

«Stolnicul Iordache întrebat, a zis că și jupâneasa dumisale se trage din nea«mul aceluĭ Trufanda Postelnicul.

In acest document nu este vorba despre Trufanda Postelnicul începătorul Pârșcovenilor, ci despre fiul său Stolnicul Iordache, în posesiunea căruia am aflat moșia *Frățeștilor* și, prin urmare, se exclude intervențiunea

1) Condica *M.riĭ Pantelimon*.
2) Condica *Bis. Sf. Spiridon nou* din Bucureștĭ, fila 121 verso.

surorei lui Iordache care a ținut pe Iorga Postelnicul vărul lui Vasile Vodă Lupul al Moldoveĭ.

Este sigur că Bălăceanca care a avut de zestre Frățeștii este fata lui Iordache și sora lui Preda Părșcoveanul. De la aceasta «a tot umblat moșia tot «zéstre» dar nu a ținut cine știe cât timp ca să «cază zéstre la dumné-eĭ Visti- «ereasa Maria etc.», ci numaĭ pentru a doua oară moșia eĭ cade de zestre; decĭ nu trebuie a se înțelege cine știe câte generațiunĭ de fete s'aŭ petrecut precum ar resulta din cuvintele: «și de atuncĭ aŭ *umblat tot* zestre până ce aŭ «căzut etc., etc».

Nu vom cerceta acum cine este Stolnicul Iordache care pretindea că și jupâneasa luĭ se trage din neamul aceluĭ Trufanda Postelnicul; nicĭ în ce chip acea jupânească este și ea o Părșcoveancă [1]).

Se vede însă că acest Stolnic Iordache nu a putut proba dreptul de *protimisis* și «a rămas de judecată», de oarece la *20 Oct.* 1768 Marele Vistier Badea Stirbéiu «dinpreună cu soția luĭ fac danie sfinteĭ mănăstirĭ *Sf. Spi-* «*ridon nouŭ* 800 stânjenĭ de moșie la *Frățeștĭ* sud Vlașca, ce iaste tot un hotar cu «Sărdarul Obedeanul și *cumpărată de la dumné-luĭ Slujerul Brătășeanul* [2]) în 4 boĭ, 4 vacĭ, 4 epe i 30 de oĭ etc.».

Schița Bălăcenilor încuscrițĭ cu Părșcovenĭĭ:

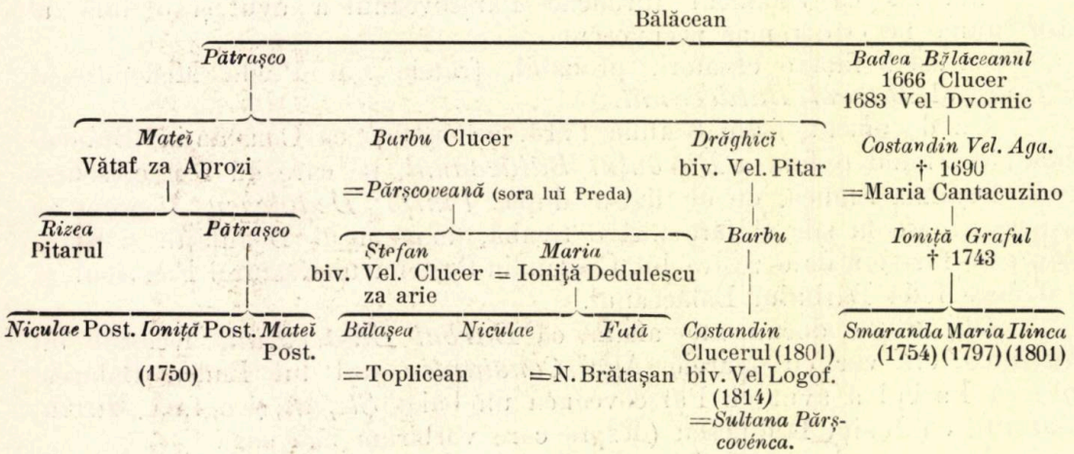

(Urmează) **General P. V. Năsturel**

1) A se vedea maĭ departe *Ștefan al II-lea*, la data de 14 Maĭŭ 1751.
2) *Șapte biserică cu averea lor proprie*, pag. 32.

Vmbach fecit.
J. A. Böner Sc.
MICHAEL Wallachiæ WAYWODA.

ORBUL

Când te-apropiĭ de satul Obârșiea, dealurile care până aci se priviaŭ de departe, de-odată ies amenințătoare în cale, voind par'că a-ți zice să părăsești gândul de-a merge maĭ înainte. Dintr'o parte și din alta, stâncile uriește se apropie și se îngrămădesc așa de mult unele în altele în cât, printre colțurile lor tăioase, abia Obârșița, cu apeleĭ înspumate de mânie, maĭ poate să se strecoare.

Drumul care părea închis în cale, cotește la dreapta, începând urcușul greŭ pe coastă. Dedesubt vuiește surd pârâul care se sbate încolăcindu-se printre strâmtorile de moarte, iar de-asupra, pe hogașul ce se îngustează tot maĭ mult, sue drumul încet, cotind prin tăeturĭ primejdioase până scapă sus pe stânca Ispiteĭ.

Aicĭ era poarta țarniĭ, începutul moșieĭ Obârșenilor, și nu puteaĭ trece maĭ înainte fără să fiĭ întâmpinat în cale de jitarul cel orb.

Eŭ așa îl apucasem pe Moș Trifan ; om bătrân și orb, dar un jitar bun, cum altul nu s'ar fi putut găsi pentru țarna Obârșenilor.

Coliba luĭ era așezată sus pe stânca Ispiteĭ chiar la hotarul satuluĭ Obârșieĭ. De-acolo de sus, dacă moș Trifan ar fi avut luminile, cum i le dăruise Dumnezeŭ la început, numaĭ dintr'o singură aruncătură de ochĭ, ar fi prins fața țarniĭ care, mititică cum este, se lăsa tot maĭ în jos pe valea ce se deschide între munțĭ.

Dar se vede că ajutorul ce-ĭ lipsea de la ochĭ i-l da cu prisosință urechile, — căcĭ din preajma colibeĭ, unde și-a petrecut viața luĭ plină de amar, simția orĭce pas care ar fi venit, fie din vale suind spre coliba luĭ, fie din sat ca să intre în țarnă.

Putea să fie omul de-o bătae de pușcă departe de el, și dacă îl cunoscuse în tinerețe, pe când vedea ca toată lumea, îl striga pe nume. Pe ceĭ tinerĭ asemenĭ îĭ cunoștea din neamul cuĭ se trag. Oamenĭĭ se minunaŭ, dar lucrul era așa.

Noaptea maĭ ales, când bănuia că pasul pe care l-a simțit nu-și căuta de drum și nu trecea spre poarta țărniĭ orĭ în altă parte, alerga repede încotro își închipuia că s'a abătut, și glasul luĭ răsuna în cuprinsul munților:

— Uu ! mă din neamul Lupeștilor... Te-am simțit mă. Te gândește la cel de sus și vezi-ți de cale !..

Doar pe furtuni mari, pe ploi și pe vremuri rele să fi cercat cineva să-i calce țarna ; de cât nici atunci n'ar fi scăpat de urechia lui moș Trifan, căci la așa vremuri umbla ca o nălucă pe toate cărările pe care le nimeria mai bine ca unul cu ochi.

De altfel și Obârșenii erau oameni buni și nu se gândeau să s'atingă măcar de un fir de iarbă din bucata altuia, căci știeau bine că se lăcomesc la simbria unui biet orb.

Singurii dușmani mai de temut pe care i-ar fi putut avea orbul, ar fi fost băeții și fetele care toată vericica păziau vitele pe dealurile din preajma țarnei. — Dar și feciorii obârșenilor se purtau frumos cu moș Trifan, căci așa le era învățătura de-acasă, iar moșneagul bun și hazliu cum era, îi înfrupta de multe ori cu povești frumoase.

In timpul verei, moș Trifan ascuțea el urechea spre țarnă și sat, dar tot mai multă grijă avea dinspre partea văii, de unde începea urcușul priporului. Și aceasta nu doar că se temea de iscoada vre-unui dușman care să râvnească la bunul din țarnă, ci că de cum trecea Sânt-Ilie, pe hogașul stâncos al Ispitei scârțieau carele mocănești ori tălăngăneau clopotele de la trăsurile orașelor aducând mulțime de boeri să petreacă vara în satul Obârșiței, sat de munte, ascuns în păduri întunecoase de brădet.

Cum auzia guri străine ori vre-un alt semn căre-i vestea apropierea „cuconașilor", moșneagul eșea din colibă și se razâma de stâlpul porții, privind cu ochii lui seniu-albaștri în hăul de la piciorul stânceï... Pare că-i vedea cum se miră și cum sue pe jos încetișor, cătând cu frică în volbura apelor care urlau dedesubt, iar cu mânile sprijinindu-se de pereții sgrunțuroși ai hogașului strâmt.

Când s'apropieau de tăpșanul Ispitei, el le deschidea poarta larg în lături, până o razima de spinarea stâncei, și-apoi cătând cu ochii rugători, întindea mâna în calea drumeților urându-le bun sosit. Ceï care mai fusese verile prin Obârșiea și mai trecuse altă dată prin poarta deschisă de moș Trifan, îi strecurau în mână un ban doi, cât îi lăsa inima și, până să sosiască trăsurile rămase în urmă, îl întrebau de sănătate și multe altele ; iar noii veniți luau pilda milei de la vechii oaspeți ai satului și se miraŭ de bătrânul orb care făcea slujba de jitar prin aceste locuri de primejdie.

Câte odată când orbul era în toane bune, când simția mai ales că boerii aŭ fost darnici, se așeza pe trunchiul de brad din fața colibei și scoțând fluerul din șerpar începea să zică câte o doină așa cum știa el din vremele tinereții.

Bătrânul cânta, cânta cu foc privind cu ochii știnși spre depărtările albastre ale munților, iar târgovoții, cu mic cu mare, stăteau roată împrejurul lui ascultând cu drag. Și cântecul din vesel la început, se schimba pe nesimțite într'un plâns, într'o dureroasă tânguire. Drumeții se 'nduioșau până la lacrămi și adesea nu plecau să se sue în trăsuri până nu mai sporeau comoara bătrânului cu câțiva bănuți.

Și se bucura moș Trifan de sosirea «boerilor» pe la Sf. Ilie, dar nu mai puțin și de plecarea lor pe la Sf. Maria, când începea să tragă cu urechea dinspre sat, ca să audă trăsurile cu clopote... Și cum era să nu-i pară bine moșului de plecarea boerilor, când știea că aveau să treacă iar pe lângă coliba lui, că el are să le deschidă poarta în cale și în mâna lui întinsă, negreșit că boerii trebuiau să-i strecoare iarăși bănuții dragi și sunători.

În timpul verii aduna el moș Trifan și „părăluțe pentru comând", cum zicea adesea, dar strângea și partea cuvenită din bucatele ce se făceaŭ în țarna noastră mititică.

Cum însă mai în totdeauna Dumnezeŭ dăruia cu mană câmpul Obârșenilor, din preajma colibei luĭ moș Trifan nu lipsiaŭ niciodată stogușorul mic de snopĭ de grâŭ, porcoiul de fasole curpăn și grămăgiuia de știuleți în timpul toamneĭ.

Fiecare om îĭ dădea cu dragă inimă partea ce i se cuvenea, și el era bucuros că poate să-și adune de ale gurii pentru timpul de iarnă.

Și așa trăia orbul tot cu grijă de cum se apropia Sf. Ilie și până trecea „Sâmedru", vestitorul de iarnă. Numaĭ Primăvara era și el maĭ liniștit... Pe priporul stânceĭ nu suiaŭ boerĭ, cărora să se grăbiască să le deschidă poarta, iar de țarnă n'avea nicĭ o grijă, căcĭ sămănăturile eraŭ crude și nu ispiteaŭ pe nimenĭ.

In timpul acesta, putea să fie vremea cât de mânioasă, putea să tune și să trăsniască, și pe el nu-l găsiaĭ în colibă. Își făuria pat de cetinĭ sub masteacănul din marginea stânceĭ și-acolo, în umbra crăcilor albe și pletoase, își petrecea amarul.

Iĭ plăcea să fie aproape de Obârșița mănioasă și să stee de vorbă cu ea. Vaerul surd de ape care se ridica dintre stâncele prăpăstioase în totdeauna îl atrăgea, îĭ scormonea sufletul și-l făcea să zică și el cu foc din fluer.

Il țiŭ așa de bine minte, și cântecele luĭ frumoase îmĭ răsună parcă și acum în urechĭ.

Imĭ era drag bătrânul acesta ca un bunic... Intreaga copilărie mi-o petrecusem în tovărășia luĭ.

Cum îĭ auziam cântecul, lăsam vitele să pască singure pe coastă și dădeam fuga de mă așezam lângă el. Și nu plecam de sub mesteacănul acela care adăpostea patul de cetinĭ, până ce nu mă amăgea moșul că s'aŭ scoborât vitele în holde. — Dar noaptea, de câte orĭ nu lăsam caiĭ singurĭ în piedică și noĭ băețiĭ ne scoboram de făceam roată împrejurul focului care licărea chemător, deasupra stânceĭ. Moș Trifan ne lua cu vorba, doinea, spunea povești și noĭ ascultam până în albul zileĭ. — Iată de ce îl iubeam pe bătrân, și îĭ ziceam cu toțiĭ «Tată moșule».

Și atuncĭ cântecul lui era plângător și plin de jale.

Mă întâmplasem prin prejurul luĭ o singură dată când, l'am văzut trist.

Cum m'a simțit alăturĭ, bătrânul încetă din cântec. Mă chemă blând, pe nume, mi-a prins capul între mânĭ și sărutându-mă pe frunte și-a făcut de vorbă.

— Fuseșĭ pe aproape puiŭ de catană, m'auzișĭ de grabă... Ia fugĭ maĭ bine de vezĭ să nu coboare vitele pe arăturĭ, c'apoĭ schimbĭ cinstea pe rușine... Orĭ poate vreĭ să-țĭ maĭ cânt din fluer?...

Așa-ĭ era vorba. Lipindu-mă și maĭ aproape de el, l-am rugat frumos :

— Zi-ĭ tată moșule, maĭ zi-ĭ o leacă!...

— Oĭ zice, plod șiret, oĭ zice, căcĭ îmĭ daŭ cu gândul că de aceea te ostenișĭ până la mine. Da ia spune, ție îțĭ place numaĭ doina luĭ moși-tu Trifan ?

Ascultă bine ; n'auzĭ tu acum un cântec, un cântec și maĭ frumos ?..

Vorbind, privirea stânsă și-o îndrepta dedesubtul nostru spre vâltoarea pârâuluĭ care în goană de spumă își sbătea apele printre colțurile de stâncă..

— Cum ți se pare ?.. așa-ĭ că-ĭ zice înfocat ?

— Obârșița noastră?... Zice și ea, dar tot mai frumos zici d-ta!

— E adevărat; ce poți să știi tu, un copil!

A oftat apoi, și-a scuturat capul dând la o parte pletele albe care-i curgeau pe frunte, și cântecul a început iar, dar tot mai trist, tot mai plin de durere.

Ochii lui mari, albaștri erau plini de lacrămi, iar doina, zisă cu foc, se amesteca în furtuna mânioasă a păruluĭ.

Avea dreptate. La vrâsta aceea nu puteam să bănuesc durerea ce s'ascundea în sufletul lui.

Și astfel, dragi îmi erau verile petrecute pe corhănile înflorite din vecinătatea jitărieĭ; dar nu mai puțin frumoase îmi păreau și ernile, când moș Trifan, amărât că „nu mai cântă Obârșița", după cum zicea el, lăsa colțul de stâncă, cu colibă cu tot, în stăpânirea pustiului înghețat, și venea la odăile noastre în pădure, unde stăteam cu vitele în ernatic.

Acolo, în lumina focului din bordeiul mititel, ascuns în inima pădurilor, și departe de Obârșița, moșul doinea și nu prea, dar poveștile minunate isvorau ca dintr'o comoară nesfârșită...

Erau câte odată vremuri mânioase de tot și nămeții da să 'nnece lumea nu alta, și cu toate astea împrejurul vetreĭ noastre tot s'adunau flăcăii de pe la târlele din Valea Ciuteĭ.

Veneau de cu vreme, și aveau grijă s'aducă fiecare câte o porție de tutun pentru luleaua moșului; căci de se întâmpla să i se stingă pipa, rupea firul povesteĭ tocmai când ne era mai drag s'ascultăm.

De dragul zânelor și al feților frumoși, făceam însă așa fel ca să fie tutun din bielșug, așa că de cu sară și până în albul zileĭ, luleaua moșului ardea într'una. De multe ori se întâmpla chiar să s'adune tutun atât cât ciubucul moșului nu putea dovedi să fumegăiască în timpul nopților cu povești, și atunci prisosul făcea pe bătrân să răscolească în fundul minții și să ne înceapă vre o poveste pe care noi nu o mai auzisem niciodată...

Vitele adăpostite în șoproane călduroase, rumegau în tihnă lângă eslele pline cu fân, iar noi steteam împrejurul orbului ascultând poveștile lui minunate. Afară vuea crivățul năprasnic rătăcind prin codrii pustii, lupii flămânzi urlau prin răscrucile potecilor; dar noi n'auziam nimic în clipele acelea. Trăiam vremuri de vară ori primăvară prin grădini înflorite, prin palate de cleștar, împreună cu feciorii de împărați cu feții frumoși și consinzenele din poveștile lui moș Trifan..

Și-așa, nopțile acelea lungi de iarnă, treceau repede și se păreau nespus de frumoase.

Iată de ce în urmă, când eram departe de tot nu doriam atât de-ai caseĭ, cât de moșul acela orb.

Chipul lui mă stăpânea. — Nu puteam să-mi întorc gândul spre văile Obârșieĭ, fără să nu-mi iasă luminos în cale capul minunat al bătrânului. Nu voiu uita niciodată fața lui frumoasă, care din bogăția pletelor albe, răsărea ca o icoană sfântă, și mai ales ochii lui mari albaștri care oglindeau în seninul lor o tristeță și o duioșie fără margini.

Auzindu-i cântecul plin de durere și întâlnindu-i privirea pierdută a ochilor lui frumoși, nu se putea să nu bănuești, în urma anilor lui, o viață fără noroc...

I. Ciocârlan

Cântece trăite

I

Atâtea drumuri lungi am colindat
Și-atâtea fete mari am îndrăgit
Prin satele pe unde-am poposit
Că numele, la toate le-am uitat.

Nu știu nici eu de ce nu m-am oprit
Mai mult de-o noapte în fiecare sat,
De ce n-am spus nimic adevărat
Și pentru ce pe toate le-am minţit.

Un pustnic sfânt, mi-a spus c-ar fi păcat —
Că 'ntr'alt fel viața trebuĭ s-o trăim
Și ce-am făcut să facem nu ni-ĭ dat;

Dar eu mă-ntreb, de unde poate ști
Orĭ, unde-ĭ scris cum trebuĭ să iubim?
— Iubești cum poți, și poți cum știĭ iubi...

II

E vina mea că te-ntâlnesc acum,
Și-ĭ vina mea că nu te pot iubi?
De ce trecuși așa târziu pe-aci
Și nu-mĭ eșișĭ mai de cu vreme în drum?

Privesc în zări și zările îmi par
Că-s tot mai reci și tot mai depărtate,
Și-n care țări de 'ndrăgostiți uitate
Ceĭ morți învie să iubească iar ?...

De ce-așĭ pleca cu tine ? — Drumul meŭ
Nu-ĭ drumul tăŭ și visurile tale
Le-așĭ spulbera la jumătate cale,
Căcĭ n'așĭ putea să te-nsoțesc mereŭ.

Norocul tăŭ, e vecĭnic înainte
Spre răsărit — al meŭ spre miază zi ;
Te-așĭ urmări, de te-așĭ putea iubi,
Și te-așĭ iubi, de mi-așĭ aduce-aminte.

Paris 1904. **I. M. Nirvan.**

Si Devs o, uellet. Dacorum hic colla *Michael Eximeret Turcoe,* libera tota, iugo.
Deiecit ueteri pridem de uertice Dacum Turca Afroe, Argolici rex timendus agri. Damna tamen tentans reparare priora *Michael.*
Et veteres referens indole mentis anos; Contendit (fa etum modò forte fauente fuisset, Fiat adhuc)
Daco pellere Thracalare.
Gott.

CRONICA
LITERARĂ ȘI ARTISTICĂ

TEATRUL NAȚIONAL

FETELE LUĬ IACOVACHE, *localizare, după d. A. l'Arronge, ded-l V. P. Gusty.*— SINGURUL MIJLOC, *vodevil de d-l A. Bisson.*—ÎNCHIDEREA STAGIUNII.

Teatrul social e la modă în Germania, de oare-ce s'a întemeiat credința că s'a spus totul pe scenă despre om, privit ca individ și a venit vremea să se vorbească de el ca membru al societățiĭ, ca element al diferitelor eĭ păturĭ Si astfel dramaturgiĭ iaŭ pe rând lucrătoriĭ și militariĭ, institutoriĭ și ziariștiĭ și 'ĭ pun pe seletă; arată traiul și deprinderile lor, le critică defectele și le daŭ poveațe de îndreptare. E și aceasta o formă de teatru la urma urmeĭ — ĭ-așĭ zice teatru de catedră — dar forma cea maĭ puțin scenică, și de un caracter prea efemer, decĭ prea puțin artistic. Căci nimic nu se schimbă maĭ des, în lumea modernă, ca obiceiurile și ideile, și nu pot să nu fie trecătoare operile bazate pe punerea în evidență și pe discuțiunea acestora. In *Fetele d-luĭ Hasemann* — devenite la noĭ *Fetele luĭ Iacovache* — d. Adolphe l'Arronge ia pozițiune față de problema femeninĕ și în special de capitolul privitor la educațiunea femeeĭ. Părerile sale sunt pesimiste și reprezintă punctul de vedere reacționar în această materie. E răŭ, ne spune dânsul, ca femeea să stăpânească în casă și ca bărbatul să lase pe mâinile acesteĭ ființe cu mintea ușoară și sucită creșterea fiicelor sale, căcĭ le va educa greșit; e răŭ ca fetele să învețe multă carte și să se rafineze prea mult: maĭ bine să facem din ele femeĭ de casă. „Inapoĭ, la bucătărie!“ strigă, ca concluzie, în numele săŭ, personagiul prin gura căruia îșĭ expune ideile.

Pentru a vădi maĭ izbitor urmările diferitelor sisteme de educațiune, d. l'Arronge pune acțiunea pieseĭ sale în lăuntrul uneĭ căsniciĭ de micĭ burgheziĭ. Bărbatul e un biurocrat mărginit, indiferent la cele ce se petrec în familia luĭ; femeia pretinde să cârmuiască toate. Ea a crescut după plac pe cele treĭ fete ale lor. Una din ele, Irina — dăm numele persoanelor așa cum le-a românizat d. Gusty — crescută în pension și absolventă a conservatoruluĭ, a devenit o domnișoară cu pretențiĭ, cu aspirațiunĭ de lux și de măririĭ. Aneta, din contra, n'a primit o instrucțiune aleasă, a rămas ca și mama eĭ o simplă burgheză, onestă și cu gusturĭ modeste. S'a măritat cu grefierul Spiru, îșĭ vede de gospodărie și visează doar numaĭ să aibă copiĭ mulțĭ. A treia fată, Marioara, lăsată în voia întâmplăriĭ, a pornit pe urmele Irineĭ, citește multe poeziĭ, dar nu vrea să știe de casă, n'are respect de nimenĭ, e impertinentă cu părinții săĭ. In momentul când începe piesa, Irina e curtată de un locotenent de cavalerie, Jules Simonidi din hig-life, în mreaja căruia e aproape să cadă. El n'are gânduri bune și se trădează, cam naiv pentru un om ca dânsul, într'o simplă conversație. In

dorul răzbunării, fata lui Iacovache Christu e gata să se mărite cu oricine i-o eşi în cale. Si iată că tocmaĭ atunci Mateĭ Corneanu, onorabil dar necioplit fabricant de cărămizĭ şi var hidraulic, îĭ cere mâna. Ea se grăbeşte a primi şi ĭşĭ face o crudă plăcere de a prezenta îndată lui Jules Simonidi pe logodnicul său. Lucrurile se petrec ca în *Le maître de forges* şi locotenentul de cavalerie o subliniază cu o ironie care se răsfrânge asupra autorului. Decât în drama lui Ohnet, lovitura aceasta de teatru e mult maĭ bine pregătită şi adusă, cu o ştiinţă a sceneĭ pe care d. l'Arronge, deşi de origină franceză după nume, e departe de a o poseda.

De aci înainte ce ar trebui să se întâmple ca teza să fie demonstrată ? S'ar cuveni s'o vedem pe Aneta deplin fericită în căsnicia eĭ, unită cu un bărbat model ; iar Irina fata cu educaţiunea greşită, ar trebui să fie, din potrivă nenorocită şi cauză de nenorocire ; ar trebui să aflăm că ea nu este în stare să reziste ispitelor rele şi că în inima eĭ nu poate încolţi un sentiment serios. In loc de aceasta, autorul ne arată pe Aneta ducând un traĭ nu tocmaĭ de invidiat cu grefierul eĭ, care o lasă prea mult singură acasă şi umblă cu prietenii pe la popice. Certele nu contenesc între dânsa şi d. Spiru pe de o parte, între acesta şi soacra, coana Zoiţa Christu, de altă parte. Lipsa de copiĭ amăreşte încă maĭ mult pe biată Aneta. Atunci la ce bun cumineţenia şi gospodăria ? — In vremea asta, Irina duce o viaţă strălucită şi desfătată. Mateĭ Corneanu e la picioarele eĭ, îĭ face toate gusturile, o tratează ca pe un copil alintat. El stă cu doica de păzeşte fetiţa ce li s'a născut — căci Irina a avut şi norocul ăsta ! — pe când doamna cutreeră sigură balurile şi seratele : Cărămidarul nu se simte la locul luĭ în adunările oamenilor subţiri. Deci ea e femeea cea fericită. De cochetat, cochetează pe icĭ colo, dar în glumă. Iar când spita se înfăţişează, tot sub chipul luĭ Jules Simonidi, care nu s'a lăsat de gândul de a o seduce, îĭ rezistă fără mare luptă. Ba încă, cu toate apucăturile eĭ uşuratice, îşĭ iubeşte în fond bărbatul, pe care orĭ-ce altă femee, cât de serioasă şi de temeinic educată, cu greu l-ar putea iubi, pentru că fermecător nu e şi are douăzecĭ de anĭ maĭ mult decât dânsa. Astfel Irina e nu numaĭ norocită, dar şi soţie cum se cade, virtuoasă. Atunci unde e efectul răŭ al educaţiuniĭ greşite ? Ce-ĭ drept Mateĭ Corneanu, îndelungă vreme foarte liniştit, cade de o dată într-o furie de gelozie, în urma unor indiscreţiunĭ ale luĭ Spiru, şi caută ceartă femeeĭ luĭ, curat *querelle d'Allemand*. Face mare tărăboĭ, ameninţă cu divorţul. Dar de oarece gelozia luĭ n'are temeiŭ, se simte că toate aceste nu sunt lucrurĭ serioase, ci furtună trecătoare. Aşa că, în realitate nu e de tras nicĭ o concluzie din incidentele pieseĭ, de nu cumva o concluzie contrară aceleea la care voia să ajungă autorul. De aceea par silite tiradele morale pe care le debitează la sfârşit Iacovache Christu asupra datoriilor părinţilor către copiĭ şi educaţiuneĭ fetelor. Şi par cu atât maĭ silite aceste tirade, — pentru care piesa a fost făcută — cu cât ele sunt rostite de un personaj înfăţişat până atunci ca desăvârşit ridicul. Atins de o baghetă magică, el se transformă fără veste în bărbat energic şi părinte înţelept, ia conducerea caseĭ sale, răpune pe semeaţa luĭ nevastă şi înfrână pornirile svăpăiate ale Marioareĭ. Iĭ smulge din mână cărţi şi caete şi o trimete la bucătărie să facă o mămăligă. Fata pleacă plângând şi când se întoarce cu opera mânilor sale, tatăl eĭ constată că în loc de sare a pus zahăr. Dar însfârşit Marioara e pe cale bună şi toată lumea e multumită, de vreme ce coana Zoiţa a devenit un înger de soacră pentru Spiru, iar soţiĭ Corneanu s'aŭ împăcat, după ce Mateĭ s'a încredinţat că n'avea dreptul să bănuiască pe femeea luĭ.

Germanilor le-a plăcut totdeauna să amestece comedia cu drama, să unească lacrimile cu râsul. D. l'Arronge a mers maĭ departe : a îmbinat farsa cu melodrama. scene din dramele luĭ Ohnet cu scene din comediele luĭ Molière, modernul cu clasicul, E lesne de închipuit că de aci a eşit o ciudată haină de Arlechin.

Piesa are în avantajul eĭ numaĭ bunele intenţiunĭ ale autoruluĭ. Lecţiunea pe care a voit s'o dea, a plăcut la mulţi dintre spectatorĭ, carĭ s'aŭ dus foarte satisfăcuţi acasă. E un semn al timpuluĭ că se caută maĭ mult la cele ce vrea să spue dramaturgul decât la chipul cum le spune, la ceea ce a vrut să facă decât la ceea ce a făcut în realitate. Astfel se explică unele succese din ziua de azĭ care din punct de vedere curat artistic nu se justifică îndestul.

De ce s'a localizat *Fetele d-luĭ Hasemann* ? Să fi câştigat prin aceasta piesa orĭ publicul ? Deşi nu cunoaştem textul german, răspundem fără şovăire : nu. Şi maĭ întâĭ să ne lămurim asupra termenuluĭ localizare. Autorii noştrĭ îl iaŭ în înţeles de

adaptaţiune. De fapt însă, nu se fac la noĭ adaptaţiunĭ, nu se maĭ fac din timpul luĭ Millo şi al luĭ Alexandri. Să exceptăm încă şi *Manevrele de toamnă* ale d-luĭ Gusty. Astăzĭ se localizează în sensul strict al cuvântuluĭ, adică se botează pe româneşte persoanele şi localităţile din piesa străină, se dă o întorsătură maĭ trivială glumelor, şi farsa e jucată. Tot profitul e că executorul acesteĭ operaţiunĭ ia o tantiemă maĭ mare. Adevărata adaptaţiune cere altă muncă, altă pricepere, un talent real. Să ne gândim că *Lipitorile satuluĭ* şi *Hagi-Petcu* sunt adoptaţiunĭ, că *Amphytrion* şi *Le Cid* sunt la urma urmelor tot niştе adpataţiunĭ. In orĭ-ce caz, minimul ce putem pretinde de la prelucrarea uneĭ piese streine pentru scena română, e ca ea să ne dea iluzia că ne aflăm într'un mediu românesc. Şi, nu aşa se întâmplă cu *Fetele luĭ Iacovache*. Deşi Germaniĭ d-luĭ l'Arronge vorbesc pe şleaŭ româneşte, ba chiar prea pe şleaŭ, se vede că eĭ nu fac parte din lumea noastră; nu se poartă cum le e vorba. De aci, în loc de o plăcere mai mare, un fel de jenă. Mulţime de lucruri sună a falş; sunt nepotriviri de moravurĭ care nu se pot ascunde. De pildă: In actul II, care e slab legat cu restul pieseĭ şi formează oare-cum un epizod — Spiru grefierul vrea să facă o surpriză Aneteĭ de ziua eĭ. Pregăteşte masă îmbelşugată; apoĭ goneşte pe toate rudele şi cunoscuţiĭ lor intimĭ, spre marea desperare a femeeĭ luĭ, care nu pricepe ce gând are şi se pune pe plâns. Dar la vremea cineĭ, când să se aşeze amândoĭ faţă în faţă la masa plină de tacâmurĭ pustiĭ, uşa se deschide în larg şi membriĭ societăţiĭ *Carmen*, din care face parte şi Spiru, intră întonând felicitărĭ în onoarea Aneteĭ. Iar Spiru exclamă: „Ce ne trebue rude şi prietenĭ! Iată fraţiĭ meĭ din societatea *Carmen*, buniĭ meĭ fraţi etc". Poate asemenea cuvinte să fie potrivite şi de efect pentru Germania. La noĭ frăţia membrilor uneĭ societăţĭ de cânt te face să zâmbeştĭ nedumerit. Noua direcţiune ar trebui dar să pue ordine şi în prelucrărĭ, să respingă pe acele carc se mărginesc la simple schimbărĭ de nume saŭ cel puţin să nu acorde pentru ele maĭ mult decât pentru traducerile obicĭnuite.

Socotind bine, nu e în *Fetele luĭ Iacovache* nicĭ un rol de seamă, nicĭ un rol de acele care susţin pe actor. Din potrivă, unele din personaje n'aŭ caracter deslușit şi fix şi de aceea sarcina interpreţilor n'a fost uşoară. Greul cel maĭ mare l'a avut de dus d. I. Niculescu, care juca pe Iacovache Christu. Acesta, cum am spus, e timp de treĭ acte un tembel care nu ştie decât de proectul uneĭ marĭ călătoriĭ. A învăţat pe dinafar mersul trenurilor şi-l recită mereŭ; umblă îmbrăcat cu o blană, ca să fie gata pentru munţiĭ Elveţieĭ. In această parte de d. Niculescu, deşi înăbuşă în enormul vestmânt — e în elementul săŭ. Dar vine incidentul cu divorţul luĭ Corneanu şi Iacovache începe a debita paragrafiile de morală. Aci publicul dă întâĭ să zâmbească; apoĭ, văzând că lucrul e serios, se întreabă ce-a păţit d. Niculescu, căruia, evident, nu-ĭ e îndemână. Tiradele sentenţioase îĭ staŭ maĭ greŭ pe suflet decât blana cea de urs. Negreşit că în această parte i-a trebuit d-luĭ Niculescu multă sforţare ca să nu rămâie maĭ pe jos de sine însuşĭ.

Adesea se bănueşte actorilor noştrĭ că atuncĭ când întrupează Ducĭ şi Conţĭ par prea mult deghizaţi. D-luĭ P. Sturdza i se poate aduce o învinuire opusă: se cam vedea că voeşte să facă pe cărămidarul, pe mitocanul. Dar socotim că această imputare nu-l va supăra. De altfel a fost conştiincios şi sincer în jocul săŭ ca de obiceiŭ.

D-ra Liniver, pe care ne obicĭnuisem a o vedea numaĭ în subrete şi în crâmpeie de roluri, ne-a făcut o plăcută surprisă prin modul cum a redat pe naiva şi sentimentala Aneta. D. Toneanu a fost cât se poate de volubil şi de vioĭ în grefierul Spiru. D-ra Eleonora Mihăilescu a avut foarte elegante toalete şi a ţinut în mod onorabil rolul răŭ definit al Irineĭ. D. I. Constantiniu s'a distins într'un personaj secundar, un spiţer pe atât de romanţios, pe cât de gângav, care iubeşte discret şi fără speranţă pe d-na Corneanu. O notă bună d-luĭ Carussy pentru silueta unuĭ bărbat fără vlagă. D-ra Alexandrescu şi d-na Ciucurescu aŭ făcut două figurĭ destul de hazliĭ din cocoanele Zoiţa Christu şi Luţa Erimescu. Micul rol al luĭ Jules Simonidi (d. Aurel Petrescu) putea fi dat unuĭ debutant dintre aceia carĭ aşteaptă oftând să spue două cuvinte pe scena Teatruluĭ Naţional.

Pe răsfăţata şi sglobia Marioara o înfăţişa d-ra Voiculescu, care a fost cu prisosinţă sglobie şi răsfăţată. In ardoarea-ĭ juvenilă, d-sa nu refuză nicĭ un rol, e avidă de a juca orĭce. Lucrul e explicabil şi până la un punct priincios. E bine ca artistul să joace mult, maĭ ales la începutul carierei, şi să se încerce în deosebite genurĭ. Dar e o măsură ce nu trebue trecută. Altfel, n'ajungĭ să-ţĭ formezĭ o personalitate şi să

te afirmĭ desăvârşit în nicĭ o direcţiune. Actoriĭ care joacă de toate cu aceeaşĭ măestrie, sunt excepţiunĭ, dacă cumva există.

Sperăm că de acum înainte d-ra Voiculescu va stărui a întrupa numaĭ acele roluri de ingenuă care sunt şi maĭ potrivite cu talentul săŭ şi maĭ demne de silinţele sale.

* * *

Vodevilul francez trece printr-o criză. Înşişĭ maeştriĭ genuluĭ, ca d. Al. Brisson, nu maĭ produc nimic de seamă. Formula de până acum s'a uzat şi nu s'a găsit încă una nouă. Suntem ameninţaţĭ de a nu maĭ avea prilejul să râdem la teatru, căcĭ piesele vesele cu deosebire din Franţa ne veneaŭ. Şi ne maĭ întrebăm ce s'ar face, în aşa împrejurare, partea cea mai bună a trupeĭ noastre, artiştiĭ care excelează tocmaĭ în comediile-farse?

De hatârul lor trebue să tolerăm la Teatrul Naţional piese ca *Singurul mijloc*, (Le bon moyen) care nu ne daŭ o impresiune de artă superioară şi izbesc, dacă nu în morală, dar măcar în bunul gust.

Vodevilul d-luĭ Brisson e bine condus, dar duce lipsă de o adevărată veselie, în mijlocul unor peripeţiĭ năsăbuite şi extravagante. Aceasta a fost şi cauza nesuccesuluĭ săŭ.

E vorba aicĭ de a lecui pe un bărbat însurat, Alphonse Dutacq (d. Brezeanu) de patima gelozieĭ, izvor de displăceriĭ pentru femeea luĭ. Aflându-se într-o zi în tramvay cu aceasta, gelosul a pălmuit pe un tânăr, bănuindu-l că a făcut o curte prea pronunţată d-neĭ Dutacq (d-na Ciucurescu). Tânărul în chestiune, Arsène Castabel (d. Liciŭ) se însărcinează să vindece pe pătimaş printr-o metodă omeopatică, adică curtenind stăruitor dinaintea luĭ pe d-na Dutacq. Jocul e periculos şi Castabel se prinde în propria-ĭ cursă, cum şi era de aşteptat. Totuşĭ, în cele din urmă, onoarea luĭ Dutacq va rămâne neatinsă şi el însuşĭ, văzând că a fost obiectul uneĭ farse, se va convinge că trebue să 'şĭ lase nevasta în pace. In faţa soţuluĭ prepuelnic avem — urmând legea contrastuluĭ teatral — pe soţul deplin încrezător şi tolerant Desrosiers (d. Soreanu) care face haz de amorul înflăcăratuluĭ Henri (d. Maximilian) pentru d-na Desrosiers.

Inutil de a spune că ansamblul constituit, pe lângă artiştiĭ de maĭ sus, din d. Carussy, d-na Levanda şi d-rele Titi Gheorghiu şi Liniver, a fost deplin mulţămitor. dd. Brezeanu şi Liciŭ, care ţineaŭ rolurile principale, n'aŭ lăsat nimic de dorit ca fantezie umoristică.

* * *

Joĭ 31 Martie s'a închis stagiunea 1904—1905, cu o ultimă reprezentaţiune a luĭ *Manasse*. Dacă aruncăm o privire îndărăt asupra-ĭ, constatăm că n'a fost tocmaĭ glorioasă. Afară de piesa d-luĭ Ronetti, n'avem de înregistrat nicĭ un succes de seamă nicĭ moral, nicĭ material. Totuşĭ în ce priveşte suma reţetelor serale, societatea dramatică nu se poate plânge. Eftenirea preţurilor a dat bune rezultate.

Mulţĭ se întreabă de ce nu s'a urmat a se juca şi în luna Aprilie, când *Manasse* maĭ putea merge de câteva orĭ şi veneaŭ cele treĭ zile bune ale Paştelui. Altădată, nu de mult, stagiunea dura până la 1 Maĭ şi negreşit nu era pe atuncĭ în Bucureştĭ un public maĭ numeros decât acum.

E ceva ridicul ca într'o capitală, teatrul — singurul teatru permanent — să nu poată ţine maĭ mult de şease luniĭ. Eŭ cred, că e aci şi o chestiune de obiceiŭ — Bucureşteniĭ aŭ fost răŭ deprinşĭ să se depărteze de teatru îndată ce a venit primăvara — şi o lipsă de chibzuinţă.

Dacă pentru Septembre şi pentru Aprilie s'ar pregăti spectacole anume, de acele care plac cu deosebire publiculuĭ nostru, stagiunea ar putea fi mărită cu două luniĭ. Nimenĭ doar nu va susţine că în Septembre şi în Aprilie e prea cald pentru teatru. Dovadă că trupele de vară nu pot să joace dincolo de sfârşitul luĭ August, iar la Teatrul Liric reprezentaţiunile extraordinare vor continua acum până la Maĭ.

El. Rovin

M. Sadoveanu.—Povestiri din războiu. In volumul de faţă, d-l Sadoveanu schiţează câteva episoade din războiul de neatârnare. Şi fie pe glasul său, fie pe glasul împrumutat al unuĭ soldat saŭ ofiţer face povestea hărţuelilor presărate de iscoade, a luptelor încăpăţinate de pe linia frontuluĭ la asaltul Griviţeĭ saŭ altor întâmplărĭ petrecute în această vreme de scrâşnire şi încruntare, urmărind şirul faptelor şi făcând analiza simţimintelor ce se nasc în asemenea împrejurărĭ.

Şi, în aceste povestirĭ, pe ceĭ umiliţĭ şi nebăgaţĭ în seamă îĭ urmăreşte, nu numaĭ pentru că îl atrage un simţimânt frăţesc către dânşiĭ, dar pentru că despre dânşiĭ nu s'a pomenit ca de adevăraţiĭ eroĭ şi, cu toate acestea, naŭ fost eĭ aceia, care aŭ răbdat şi aŭ suferit şi din a căror vitejie a rezultat isbânda?

In firea lor rezemnată, pe care o mângâe amintirĭ de dragoste, se desfăşură cu voe bună un amestec de veselie în vorbă şi de vitejie în faptă. Şi când această vitejie porneşte din intimitatea unuĭ simţimânt profund, atunceĭ dă o impresie de duioşie ca în Mânia moşului, în care Mausil, tambur-majorul regimentuluĭ-moşal—îşĭ primejdueşte viaţa într'un atac al convoiuluĭ de proviziunĭ, pentru a găsi hrana trebuincioasă berbeculuĭ Ghiţă, unicul său prieten; saŭ ca rezervistul Pauciuc, namilă de om slut la chip, dar bun la suflet şi glumeţ, frate de cruce cu caporalul Florea, pentru care renunţase la logodna luĭ, se duc până sub parapetul duşman, unde căzuse rănit caporalul pentru a-l scăpa de moarte şi, deşi străpuns de patru gloanţe, îl aduce în tabără şi moare mulţumit de a-şĭ fi împlinit datoria.

Şi când steagul alb aduce ceasurĭ de pace, atunceĭ toată înverşunarea scornită de luptă se potoleşte, şi prietenia se leagă între cele două tabere, pentru ca bătălia să înceapă din noŭ maĭ aprigă.

Iar când, escortând convoiul de prizonierĭ de războiŭ, vremea rea şi truda presară pe aceştĭ păgânĭ morţĭ pe câmpia pustie, atunceĭ mila îĭ cuprinde, mila de om, orĭcare ar fi el.

Aşa rees aceştĭ umiliţĭ din descrierile d-luĭ Sadoveanu şi aşa aŭ şi fost.

A apărut raportul, pe care secretarul general al Academieĭ îl face despre activitatea anuală a instituţiunĭĭ, şi cum titularul — d. D. Sturza — împlineşte al treilea period de 7 anĭ în postul acesta, raportul său îmbrăţişează toată epoca de la 1878 până azĭ.

Intr-o expunere seacă, a uneĭ simple enumărărĭ de date statistice, ni se dă o socoteală amănunţită de întrebuinţarea veniturilor Academieĭ. Averea eĭ s-a ridicat în acest răstimp, prin donaţiunĭ în valoare de leĭ 15.877.732 banĭ 25, la suma de 16.708.271 banĭ 90 cu un venit 701.521 banĭ 64.

Aceştĭ banĭ s-aŭ cheltuit: 1) In destinaţiunĭ speciale hotărîte de donatorĭ precum: institutul de fete Oteteleşanu, şcoalele de agricultură Agaricĭ şi T. Anastasiŭ; 2) In burse şi ajutoare; 3) In premiĭ, care s-aŭ acordat în valoare de leĭ 249.872 banĭ 50; 4) In publicaţiunĭ, dintre care 91 volume formează Analele Academieĭ, 35 volume colecţiunile de documente şi 50 volume publicaţiunile separate.

Pentru Biblioteca Academieĭ cheltuelile s-aŭ micşorat.

Legea din 2 Aprilie 1885, care impune editorilor obligaţiunea de a trimite Academieĭ câte 2 exemplare, precum şi donaţiunile din partea statuluĭ saŭ a particularilor aŭ îmbogăţit-o cu 136.476 volume şi cu nenumărate stampe, medaliĭ, hărţĭ, manuscrise, documente.

Cataloagele ce se fac pentru fiecare categorie specială pun astfel la îndemâna orĭcuĭ acest bogat utiliaj de cultură.

Raportul ne dă un rezumat al progresuluĭ material săvârşit de Academie în aceştĭ 21 de anĭ, dar nu ne dă şi spiritul care a domnit în activitatea eĭ, lucru care ar fi fost de o importanţă maĭ mare, cu atât maĭ mult, cu cât d-l Sturza e acela a căruĭ influenţă hotărîtoare a dat direcţiunea pe care o urmează azĭ Academia.

Acest lucru vom avea a-l expune cu altă ocaziune.

C. P.

Chestia ţărănească *de Spiru C. Haret.* Cunoscător al ţărănimiĭ, pentru care a lucrat, d-l Spiru Haret dă chestieĭ ţărănimiĭ o însemnătate hotărîtoare, înfăţişându-ne-o, precum drept este, ca o chestie de interes vital, dela a căreĭ chibzuită dezlegare, atârnă propăşirea ţăriĭ acesteia. Lăsând la o parte paginile prin care se discută poli-

tica conservatoare, şi care fac să apară chestia ţărănească ca o chestie de partid, — cartea d-luĭ Haret e scrisă cu tragere de inimă şi e documentată.

Departe de a crede să fi ajuns a dobândi soluţia statornică a chestiunii, autorul spune de la început că intenţia sa este *de a formula problema şi de a pune o bază de discuţiune.*

Cercetând pricinele releĭ stări a ţărănimiĭ, ajunge la formularea mijloacelor de îndreptare, examinând apoĭ pe fiecare în parte şi dându-ĭ fiecăruia dezvoltarea trebuincioasă potrivit împrejurărilor.

Vorbind de mijloacele de a se înlesni ţăranilor putinţa să devie proprietarĭ, socoteşte Casa Rurală ca singurul mijloc de împământenire. Un pas cătră ea s-a făcut cu băncile populare ; însă mult de făcut chiar pentru aclimatizarea acesteĭ ideĭ nouă, — pentru uniĭ îndrăzneaţă chiar — şi credem că mulţĭ din colegiĭ săĭ de partid se vor opune la izbutirea Caseĭ Rurale. Rămâne decĭ ca maĭ eficace şi maĭ imediată, discuţia celeĭ de-a doua probleme : *înlesnirea pentru ţăranĭ de-a deveni arendaşĭ.*

Celelalte capitole tratează chestiunĭ a căror realizare nu întâmpină piedicĭ grele, precum chestiunea îmbunătăţiriĭ pământurilor, asigurarea proprietăţiĭ efective a ţăranuluĭ asupra pământuluĭ săŭ, oprirea fracţionăriĭ continue a parcelelor, revizuirea tabelelor de impozite etc., accentuând asupra necesităţiĭ urgente a uneĭ legĭ în potriva cameteĭ.

Incheind studiază organele chemate de a conlucra la realizarea reformeĭ morale şi economice a ţărănimiĭ.

C. M.

CRONICĂ ARCHEOLOGICĂ

Supt preşedinţia de onoare a A. S. R. Prinţuluĭ moştenitor al Grecieĭ s-a deschis pe Acropolea Ateneĭ, la 25 Martie a. c., primul congres internaţional de arheologie, la care aŭ participat maĭ toate somităţile ştiinţeĭ arheologice din lumea întreagă.

Deschizând congresul printr-o caldă cuvântare, prinţul Constantin a salutat în numele Grecieĭ moderne pe savanţiĭ reuniţĭ în jurul măreţelor mine ale Propileelor şi Partenonuluĭ, şi le-a urat un desăvârşit succes în lucrările lor. După D. Carapanos, ministrul iustrucţiuniĭ al Grecieĭ, a luat cuvântul directorul şcoaleĭ germane din Atena, savantul arheolog Dörpfeld şi într-un discurs entusiast şĭ-a exprimat adânca recunoştinţă, atât a sa cât şi a ştiinţeĭ germane, pentru Grecia, care acordă tuturor toate înlesnirile pentru propăşirea arheologieĭ. In acelaş sens aŭ vorbit şi directoriĭ celorlalte şcoale, engleză, americană şi austriacă, dd. Bozankit. Ermans şi Willer. In sfârşit, cel din urmă a luat cuvântul directorul şcoaleĭ franceze D. Holeau, care, ca şi ceilalţĭ, a adus laude celor ce încurajează şi ajută lucrările arheologilor ; d-sa a atins în treacăt şi însemnătatea ştiinţifică a lucrărilor luĭ Beulé şi Homolle, care aŭ reînviat o mare parte din trecutul civilizaţiuniĭ elene

S-a procedat apoĭ în vasta sală a universităţiĭ la alegerea preşedinţilor celor şapte secţiunĭ ale congresuluĭ — clasică, preistorică, a săpăturilor şi muzeelor de apigrafie şi numismatică, geografie şi topografie şi de arheologie bizantină — şi s-aŭ ales între alţĭ iluştri savanţĭ, Collignon, Maspéro, Walstein, Wilamovitz, Picorini, Marucchi, Uspensky, etc.

Dintre diferitele erudite comunicărĭ, făcute la acest congres, amintim pe a directoruluĭ înstitutuluĭ rusesc din Constantinopol, D-l Uspensky, care a vorbit despre numeroasele documente păstrate în seraiul din Constantinopol şi care prezintă o deosebită însemnătate istorică, precum şi despre diferitele portrete ale împăraţilor bizantinĭ. Intre altele d-sa a arătat importanţa unuĭ octateuch din sec. 12-a, care cuprinde treĭ sute de portrete bizantine pe papirus. D-l Uspensky a atins şi însemnata chestiune a vestmintelor bizantine şi a propus să se alcătuiască un album. Propunerea aceasta a fost primită, şi s-a ales pentru acest scop o comisiune compusă din d-sa, Strigonski, Lambros, Millet, Schlumberger, Krumbacher, Condakof şi Frothingham.

Un deosebit interes a avut și comunicarea distinsului numismat grec Zvoronos asupra unor monede foarte vechĭ din Egipt, dintre care vreo cincĭsprezece aŭ fost cumpărate de muzeul din Berlin cu două sute de miĭ de mărcĭ. D. Zvoronos a conchis cu probe, că ele sunt false. La opiniunea aceasta s-a unit și celebrul numismat francez Babelon. Furtwängler însă, poate dintr-un simțimânt de mândrie națională, de care a dat dovezĭ și cu prilejul studiilor sale asupra monumentuluĭ triumfal de la Adam Clisi i-a combătut pe amândoĭ.

Nu maĭ puțin însemnate aŭ fost și hotărîrile luate de congres, citite de Homolle și aprobate în unanimitate de congresiștĭ. Așa s-a hotărît: 1) Toate muzeele să-șĭ alcătuiască cataloagele după un anumit sistem comun pentru ușurința celor ce studiază arheologia; 2) Să se procedă la un schimb al pieselor duble, pe care le-ar fi posedând diferitele muzee; 3) Direcțiunile tuturor muzeelor să se coalizeze pentru un ajutor reciproc împotriva falsificătorilor și hoților de obiecte antice; 4) Să se facă maĭ multe copiĭ ale obiectelor de aur saŭ de argint, așa ca, dispărând originalul din vre-o cauză neprevăzută, să existe copiile, care să micșoreze întru câtva perderea; 5) Să se alcătuiască un corpus de inscripțiunĭ grecești medievale, care să cuprindă și pe cele care merg până la 1821 (corpus inscriptionum graecarum christianarum. Pentru această din urmă lucrare s-a însărcinat savantul bizantinist francez Millet etc.

S-a maĭ hotărît ca al doilea congres să se țină la Cairo.

O deosebită admirație a produs congresiștilor reprezentația tragedieĭ Antigona a luĭ Sofocle, în limba originală, dată în vechiul stadiŭ, astăzĭ reconstruit numaĭ din marmoră, și la care aŭ asistat, sub încântătorul cer senin al Aticeĭ, peste zece miĭ de persoane.

După închiderea congresuluĭ s-aŭ organizat excursiunĭ la Micene și Tyrius, renumitele cetățĭ ale lumiĭ omerice, care aŭ ilustrat pe un Schliemann și pe un Dörpfeld; Olimpia, sanctuarul Elenilor și locul lor de înfrățire și de emulațiune artistică, scoasă de supt dărămăturile munteluĭ Cronion de E. Curtius; Delos și Delfi, reînviate de Homolle, celebru arheolog și în prezent director al muzeelor din Paris; Cnosos din Creta, de unde atâtea minunate lucrurĭ se daŭ la iveală prin săpăturile luĭ Evans etc.

Desăvârșitut succes, cu care s-a încununat acest prim congres internațional de arheologie, a fost un noŭ imbold pentru savanțĭ să stăruiască maĭ departe în munca lor rodnică, și a făcut să se umple de bucurie sufletele acelora, care, conștienți de însemnătatea și folosul studiilor clasice, doresc menținerea și cultivarea lor.

* * *

Acum câteva săptămânĭ s-aŭ găsit la vechea Aigia (Grecia) diferite obiecte antice de mare însemnătate. Intre ele se află: 1) un bust al unuĭ bărbat cu bărbia scurtă, mustățile aduse în jos cu neîngrijire, fruntea încrețită în așa fel ca să se învedereze întristarea de care e cuprins sufletul luĭ; 2) un bust de femee cam de aceeașĭ vârstă cu bărbatul, cu fruntea de asemenea încrețită părul despărțit în două: partea dinainte ondulată, iar cea din dărăt adusă așa ca să acopere treĭ părțĭ ale urechilor și să se termine la ceafă printr-un minunat coc antic; 3) o statuetă de copil, care poartă pe umăr un miel, de la care însă, din nenorocire, lipsește capul. Pe umerĭ poartă o piele de oaie, iar trupul îĭ este acoperit cu un hiton, care pleacă oblic de la umărul drept spre piciorul stâng, și în sfârșit un basorelief înfățișând la stânga un vas și un toiag ciobănesc, iar la dreapta pe Pan, de la care se păstrează numaĭ picioarele ĭ de țap.

Orta.

Cărți și reviste străine

ervitude, de *Jean de Foville*. Talentatul poet, autorul melancolic al volumului „*Vie déserte*“, publică acum cel dintâi roman al său. Două lucruri bine distinse și de valoare inegală te isbesc citind romanul *Servitude:* întâi un studiu psichologic, și al doilea povestirea celei dintâi iubiri a unei tinere femei, o modistă din Paris. După cea dintâi greșeală, trăește trei ani în concubinaj cu un oarecare amant, și care o părăsește. Bolnavă, e condusă de cătră un prieten la țară, unde se vindecă și trupește și sufletește. Acest debut face multă cinste autorului; el e simplu, adevărat, sincer și poetic.—Prietenul se îngrijește de dânsa, și în urmă se căsătorește cu dânsa.

Foarte multe evenimente, puțin cam melodramatice, fac ca legătura psichologică a faptelor să sufere. Biata femee sfârșește să cadă a doua oară în brațele vechiului ei amant. Dacă intriga păcătuește, valoarea romanului crește prin frumusețea și limpeziciunea stilului. Tânărul scriitor își va stabili în curând un loc de cinste în cetatea literaturii, căci pe lângă alte prețioase daruri, are și pe acel care seduce opinia publică, — darul simpatiei.

L'Ombre de Paris, de *Gabriel Nigond*. E trebuință de foarte multă artă și gust pentru a putea conduce o povestire în versuri. Cele trei povești, *Ames blanches: Solange, l'Ane et la pie, Claudine,* sunt gingașe, pline de fineță și de pitoresc. Versurile sunt construite cu o știință perfectă, rimele bogate, ritmuri ușoare și muzicale. E un suflet de poet care palpită în fie care vers, o simțire care se distramă, un gând care se spovădueste. Să citâm de pildă versurile din cea de-a treia poveste, când Claudine pricepe că ea are să moară:

C'est pour ce soir peut-être, ou bien sûr pour demain ..
Car elle a cru sentir une main dans sa main
Et voir flotter au fil de l'eau parmi les saules,
Un ange noir avec des ailes aux épaules...
Aussi, puisque ce jour si pâle est le dernier
Elle couche les pommes d'or dar son panier
Et chacun des beaux fruits semés de taches rousses
Tient sa joue appuyée au frais sur de la mousse.

La Revue Bleue—25 Martie. *Louis Vignon* în articolul: *La Politique du protectorat fondée sur l'inégalité des races:* Trupele franceze aŭ cucerit după un războiŭ mai mult saŭ mai puțin scurt, teritorii întinse în Africa și Asia. Trei feluri de politică aŭ fost practicate de națiile coloniale și anume: distrucția, asimilarea și protectoratul.

Distrucția— așa de monstruoasă cum pare, a fost și este încă preconizată. Ideia politicii distructive se naște ori după un războiŭ îndelungat și îndârjit cu indigenii, ori atunci când indigenii sunt cu totul inferiori europeenilor. Dar această politică distructivă a exterminării este antipolitică și antieconomică; ea întreține ura în sufletele indigenilor, provoacă revolte, insurecții. După aceasta vine politica contrarie celei dintâi, politica asimilării, o politică de eroare, a cărei rezultate n-a mulțumit pe nici un popor colonial. Rămâne a treia politică, politica protectoratului saŭ a neasimilării, care, deși prezintă multe inconveniente, este cea mai umană.

Faut-il écrire simplement ce que l'on sent? La această întrebare se încearcă să răspundă Antoine Albalat în articolul cu acelaș nume.

Originalitatea de fond și originalitatea de formă pot fi instantanee, dar în general nu e mai puțin adevărat că trebue căutată cu strădanie. Faptul că mulți scriitori umblă după epitete ori comparații și prin multă muncă ajung la frumoase roade, și apoi diferitele corecturi de manuscrise făcute de autorii înșiși, par a dovedi că arta de a scrie se dezvoltă și face scriitorul original prin muncă.

Mercure de France—15 Martie. *Adolphe Retté* se ocupă într-un articol de activitatea lui Gérard de Nerval, poet și prozator. Ca poet, Nerval e inegal. A produs o mulțime de lucruri neînsemnate, uitate aproape astăzi Dar a cântat adeseaori minunat, sub domeniul iubirii ori fermecat de parfumul amintirilor. In versuri are un accent nou verlenian, deși înainte de Verlaine. Aceeași grație și muzică nehotărîtă, aceeași atmosferă de vis. Amorul i-a inspirat versuri nemuritoare, printre care faimosul *sonet al chimerelor*. Filosofia lui Nerval - panteistă și idealistă, se vede în *Les vers dorés*, celebre prin frumusețea formei și prin concentrarea gândirii. Formula *monismului* pare să o fi găsit înainte de Haeckel.

Homme, libre penseur, te crois-tu seul pensant
Dans ce monde où la vie éclate en toute chose ?
Des forces que tu tiens ta liberté dispose,
Mais de tous tes conseils l'univers est absent.
. . . . . .
Souvent dans l'être obscur habite un Dieu caché;
Et comme un oeil naissant, couvert par ses paupières,
Un pur esprit s'accroît sous l'écorce des pierres.

Nerval farmecă nu numai ca poet și ca prozator, dar și ca *om*. Conversația sa plină de citații bizare și de aforisme plăcut răutăcioase, seducea saloanele ca și cenaclurile literare. Era un distins om de spirit.

Nerval fu una din acele inteligențe originale, care trăesc și produc în afară de orice influențe a grupurilor literare. Amic al romantismului, el nu primi influența nici unui șef de școală. Stilul său rămâne în tradiția clasică. Procedeul său de a scrie e acel din secolul al XVIII. Operele lui: *Sylvie, les Filles, du Feu,* și *le Voyage en orient*, ajung pentru a-i statornici un nume frumos în istoria literaturii franceze.

La revue — 15 Martie. *W. T. Stead* publică un articol: *La Résurrection religieuse*. In Anglia și în America se produce în acelaș timp un fenomen religios de o însemnătate considerabilă. Jurnalele anglo-americane sunt pline de detalii asupra subiectului acestei *reînvieri morale*, care promite după dânșii o vastă renaștere a credinței de cele două părți ale oceanului.

Redeșteptarea care se petrece astăzi în sudul Țării Galilor și care se propăvăduește pretutindeni în lume, unde se vorbește limba engleză, devine interesantă și plină de învățăminte; renașterea socială se face grabnic și pe toate terenurile. De-o vreme încoace, alcoolul nu se mai desface, nu se mai joacă cărțile, datornicii își plătesc datoriile, și se mulțumesc toți a se aduna Duminicele pentru a le petrece cântând și improvizând rugăciuni. Nota redeșteptării e iubirea, iubirea legilor vieții. Niciodată teama de judecata din urmă n-a înfricoșat poporul ca acum, iar preceptele bliblice n-au avut înțeles mai trainic decât astăzi. Iertarea tuturor greșelilor, iată cuvântul de ordine al redeșteptării morale. «In zadar rogi pe Dumnezeu, zice Evan Roberts, dacă n-ai ertat tuturor greșiților tăi. Nu puteți avea binecuvântarea Domnului atâta vreme cât voi nu v-ați împăcat. Sunt aci doi oameni care în fundul sufletului lor se urăsc. Dacă nu voesc să se erte, să părăsească în tăcere acest loc...». Foarte rar rebelii părăsesc biserica; cele mai adese ori, în fața lumii întregi, își dau unul altuia mâna, și se îmbrățișează plângând. Și după aceasta, imnul vesel al iubirii izbânditoare se înalță la ceruri de pe buzele tuturor; femei, bărbați, bătrâni, copii toți cântă. Cum s-a început această mișcare de redeșteptare religioasă? Un pastor gal din ținutul Cardigan, care fusese multă vreme absorbit în rugăciune, văzu într-o dimineață arătându-i-se crucea. Se simți însuflețit de o putere nouă, și se porni pe predici și rugăciuni, cu sinceritate și cu nădejde. După puțină vreme apăru în biserică pentru a predica, apoi compuse câteva cântece de redeșteptare pe care le cântă într-o sărbătoare, mai târziu începu și asistența să cânte. Cântecele au toate versuri ce propagă moralitatea, evitarea beției, a jocurilor de cărți etc.

Originalitatea este așa de importantă că putem împărți stilul, în stil original și stil banal, — înțelegând prin originalitate căutarea imaginii, a cuvântului viu, forța, expresiunea, culoarea, pitorescul stilului.

Pentru unii critici *arta de a scrie* e ceva cu totul simplu sau foarte puțin complicat. Procedeul e spontan, iar arta de a scrie e exercițiul spontan și ingenios al unui talent natural. Dar pare mult mai îndreptățită afirmația lui Fleaubert că: «Toute la critique est à refaire. Personne n'a étudié l'anatomie du style».

Renaissance latine — *15 Martie.* Pictor excelent, desenator iscusit, satirist de geniu, așa apare figura lui *Jean-Louis Forain*, autorului articolului cu același nume, lui I. E. Blanche. De către unii contimporani, Forain e clasat printre caricaturiști; are inspirație bogată și procedee originale. Unul din trăsăturile semnificative ale lui, în prima parte a operei sale, constă în lungirea corpurilor omenești. «Ses gommeux, ses misérables filles d'opéra montrent des anatomies grêles, comme rentrées, des mines de rachitiques». In diferitele sale albumuri: *La comédie parisienne, Nous, Vous, Eux* etc. se arată când ca un caricaturist filosof, plin de amară ironie, când simplu și bun; judecata sa asupra evenimentelor și oamenilor, e aceea a unui copil al Parisului, dintr-o clasă socială și dintr o epocă când educația dată fără patimă anticlericală, face creerile cele mai libere și cele mai personale în manifestațiunile lor. Forain nu-i un idealog, un visător ori un teoretician. Născut în mijlocul poporului, îl cunoaște mai bine decât toți sociologii de profesiune, cugetă ca el, îl iubește. Increzător și credul, petrece tot așa de bine în mijlocul lui, și adesea ori își sacrifică toată inspirația scenelor din viața lui. Forain „ne marche pas avec le siècle", dar nici nu stă pe loc. Cele din urmă tablouri ale sale — cu caracter religios — dau dovadă și întrec cu prisosință promisiunile cele dintâi ale tânărului caricaturist și pictor.

Revue de l'art — Martie. *M. E. Babelon, Les Origines de la médaille en France.* Care e cea mai veche medalie franceză? Chestiunea e simplă. In anul 1451 și în anii urmgtori, regele Carol VII bătu mai multe medalii comemorative cu prilejul expulsiunii englezilor. Acestea sunt cele dintâi medalii franceze. Terminul de medalie a fost împrumutat în secolul al XV-lea de la cuvântul italian *medaglia.* In limba latină din veacul de mijloc se zice *medalia, medalla*, iar în vechea franceză *maille.*

Louis Gillet publică primul articol asupra vestitului pictor german, Adolf von Menzel, mort de curând, în vrâstă de 80 de ani. Pânze celebre: *Menuet la Curte, Doamna de Pompadour, Isus în mijlocul cărturarilor, Masa rotundă din Sans-Souci, La Plimbare.*

Nuova Antologia — 16 Marte. *Deputatul A. Fradeletto*, în articolul: *La volantà come forza sociale*, studiază noua interpretare psichologică și socială a voinții, nu atât din punct de vedere științific, cât ca o interpretare modernă a acestei concepții voluntariste. In viața statelor, rolul principal nu-l joacă poporul, ci oamenii politici. Voința individuală hotărăște mai adesea-ori dezlegările diferitelor probleme decât voința poporului. Istoria n-o face poporul, ci eroii, oamenii de voință. In situațiuni critice, tot voința individuală dictează, ea singură e conștientă, puternică, pe când voința maselor e o forță în stare latentă, e inconștientă.

Emporium — Martie. *Vittorio Pica* are un articol asupra pictorului spaniol: Santiago Rusinol; genul favorit al pictorului e cel mistic. Revista mai conține un studiu asupra literatului contimporan Pompeo Molmenti și asupra muzicantului Humperdinck, apoi interesante note asupra pictorului Pietro Longhi.

L'Occident — Martie. *Iules Saury: L'automate moral.* „Omul, automat mai mult sau mai puțin conștient, rezultă pur și simplu, ca orice produs al naturii, din elementele constituante ale țesăturii organelor sale și ale structurii corpului său. Reacțiunile noastre morale sunt cele mai deseori o urmare de dresaj ereditar a organismului nostru mental. Deci nici merit, ni demerit, ori și ce am face Tot destinul nostru e înscris în germenele din care evoluăm. Societatea trebue să împiedice ființele vătămătoare de a-o vătăma; ea trebue s-o facă pentru a se proteja și a se apăra. Ea nu poate deja mult aceasta, o va putea din mai puțin în mai puțin în țările unde nu o favorizează decât cele mai josnice instincte ale bruteï humane...

D. Spineanu.

nr. 4
(apostile)

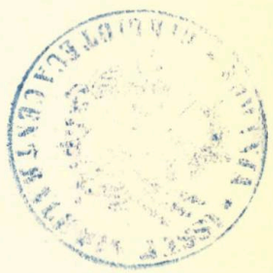

Architectura religioasă la Românĭ

I

CELE MAI VECHI BISERICI.

Istoria architecturiĭ în Ţările românești se reduce aproape la istoria architecturiĭ noastre religioase.

Monumentele de architectură civilă sunt așa de puține și de mică inportanță față cu cele religioase încât maĭ că s'ar putea trece peste ele de n'ar fi încă cele câteva frumoase ruine de curțĭ domnești şi palate care să ne arate că fu cândva o vreme de se duraŭ clădirĭ frumoase și marĭ pentru domnĭ și boerĭ. Suvenirurile Curțiĭ vechĭ și noĭ din Bucureștĭ, ruinile Târgoviștеĭ, cele de la Mogoşoaea și Cetățuia, curțile de la Filipeștĭ și cele de la Văcărești, ce-a maĭ rămas la Hârlăŭ, ce e încă la Pașcanĭ, acestea și altele, ne pot spune lămurit încă, ce trebue să fi fost odată luxul și trăinicia cu care aŭ fost clădite monumentele acestea. Zidurile de la Târgoviște, beciurile de la Văcărești; baia de la Cetățuia, urmele canalizărĭ de la Hârlăŭ, cerdacele de la Păşcanĭ și Mogoşoaea, bolțile dela Palatul luĭ Duca-Vodă, stâlpiĭ, pragurile și chenarurile risipite pe unde a fost cândva vre-o casă maĭ mare, ne dovedesc că monumentele architecturiĭ noastre civile ar ocupa un loc de seamă în arta Țărilor românești, dacă prigonirea și suprimarea celor ce le locuiaŭ nu venea cu confiscarea averilor și *dărâmarea curților*. Românul blestemă și până azĭ cu teribilul „nu s'ar alege nimic de casa luĭ“, în amintirea vecheĭ pedepse de a se dărâma casa celuĭ condamnat. Să nu ne mire dar faptul că după secole de sbucium și prigoniri n'a maĭ rămas nimic din vetrele învingătorilor de o clipă și învinșilor pentru vecie de altă dată.

La acestea ar maĭ fi de adăogat și graba pe care urmașiĭ puternicilor de odinioară, o puse ca să le pustiiască părăsindu-le saŭ să le nimicească *preînoindu-le*.

Dacă la aceste frumoase ruine, ar fi să maĭ punem pe cele destul de numeroase ale architecturiĭ militare, între care ar fi de pus și *culele* de prin Oltenia, istorieĭ architecturiĭ noastre nu i-ar rămâne decât întinsul do-

meniŭ al clădirilor religioase, ridicate și risipite de-alungul veacurilor pe tot întinsul Țăriĭ românești.

Importanța pe care o aŭ monumentele acestea, atât ca număr cât și ca bogăție, e datorită negreșit mareluĭ loc pe care l-a avut biserica în desvoltarea culturală a Românieĭ.

Capitala îndeletniciro spirituală a strămoșilor noștri fu în totdeauna practicile și învățămintele bisericești. Arta și literatura națională cultivată, fu aproape numaĭ cea religioasă. Daca la această restrângere culturală spre cele bisericești, maĭ punem râvna firească a Românuluĭ către cele sfinte, ne vom explica ușor, de ce singurul reazăm al vieții noastre naționale fu numaĭ biserica, și de ce toate manifestările de artă ale acesteĭ vieți, nu fură decât de domeniul arteĭ pur religioase.

Monumentele Țăriĭ fură produsul devotațiuniĭ noastre către cer și către țară. Biserica și neamul formară o doime nedespărțită. Bisericile comemoraŭ gloria Țăriĭ, iar mânăstirile întrețineaŭ cultul limbiĭ. Neamul slăvea și apăra biserica, iar biserica ne ferea naționalitatea. De aceea sfintele locașe eraŭ așa de scumpe domnilor și boerilor noștri.

Orice curte mare boerească avea și paraclisul săŭ. De nu era la oraș, boerul îngrija de vre-o mănăstire din apropiere ; iar de nu se afla cumva vre-un sfânt locaș în preajma curțiĭ, boerul saŭ domnul clădea el singur pe a sa cheltueală loc de rugăciune orĭ de călugărie. Odată clădirea făcută, ctitorul se gândea să o înzestreze. Când nu putea să le facă pe toate în viață, își lăsa cu limbă de moarte baniĭ și tot avutul pentru ele.

Ceĭ fără multă dare de mână se strângeaŭ la olaltă, — toți de-o seamă saŭ de-o breaslă, și ridicaŭ biserica corporațieĭ. De la mic până la mare se întreceaŭ cu ridicărĭ de bisericĭ și înzestrărĭ de mănăstirĭ. De aceea chiar multe dintre ele s'aŭ risipit de cu vreme, căcĭ dorința de ale zidi cu orice preț făcu pe mulți să clădească ușor și fără trăinicie.

Dar aĭ noștri în dragostea lor către biserică înbrățișaŭ cu râvna lor de bine și alte așezăminte religioase decât pe cele din Țară. Istoria noastră e plină de exemple în care se văd domniĭ Țăriĭ dăruind împărătește bisericĭ și mănăstirĭ din tot orientul creștinesc, iar pe capiĭ acestor bisericĭ dese orĭ îĭ protejează și îĭ ajută. Pentru ca o țară așa de mică ca a noastră și cu mijloace relativ așa de restrânse, să fi putut ridica și înzestra atâtea monumente, dintre care unele strălucitoare de bogăție, iar altele uimitoare de frumusețe, ne putem închipui cât va fi fost de mare dragostea strămoșilor noștrĭ pentru cele bisericești. Exemplul Doamneĭ ce-și dă sculele pentru a vedea sfârșită biserica începută de soțul săŭ, e de sigur unic în istorie. Acesteĭ dragostĭ corespundea cultul bineluĭ și *frumosuluĭ* ce încălzea inimile și-și găsea întruparea în îngrijirea și ridicarea atâtor monumente de artă care perpetuează gloria celor ce-aŭ fost.

TIPUL ȘI ORIGINA

Monumentele religioase la noĭ, ca și maĭ la toate popoarele creștine, se pot reduce la două tipurĭ principale : *Biserica propriu-zisă* și *Mănăstirea*.

Alăturĭ de acestea, tipul *capelă*, găsește dese și frumoase aplicațiunĭ

la noĭ în *paraclisele* încorporate la construcţiunile marĭ civile saŭ mănăstireştĭ. Tot aci s'ar putea pune şi *bolniţa* care nu era decât o biserică maĭ mică saŭ o capelă alăturată uneĭ infirmeriĭ. Aceste capele mortuare sunt dese orĭ prevăzute cu cripte.

Credem că părerea celor care ar maĭ vedea în unele din bisericile noastre şi tipul *mausoleŭ* e greşită. Biserica din răsărit, ca şi cea din apus, adăposteşte de multe orĭ rămăşiţile lumeştĭ ale ctitorilor săĭ, după cum la umbra-ĭ odihneşte un popor de credincioşĭ ; dar faptul acesta nu schimbă caracterul clădiriĭ. E adevărat că desvoltarea pronaosuluĭ la multe din bisericĭ (Snagov, Argeş, Horezu etc)., indica intenţia de a lărgi locul ce va primi mormintele ctitoriceştĭ, dar această simplă accentuare e departe de a schimba tipul clădiriĭ. Biserica mănăstiriĭ Probota, are în una din încăperile ce formează nava pronaosuluĭ o dispărţitură rezervată numaĭ pentru morminte, dar nimic din architectura clădiriĭ nu anunţă *mausoleul.*

Un alt tip de construcţie religioasă, *baptisterul*, îşĭ găseşte rare şi îndepărtat-rudite aplicaţiĭ la noĭ, în ediculele de dinaintea bisericiĭ, de felul celuĭ de la Argeş, care amintesc maĭ mult *cantharele* saŭ fântânele de abluţiunĭ ale orientalilor decât baptisterele occidentalilor. Le găsim sub formă de simple fântânĭ cu colacul de piatră, la mănastirea Cozia şi Neamţul. Uzul a dispărut de mult în biserica răsăriteană.

S'ar maĭ putea deosebi şi tipul *oratoriuluĭ* în troiţele şi crucile adăpostite ce se găsesc încă destul de numeroase în regiunea muntoasă a Ţărĭ şi maĭ ales spre Oltenia.

Crucile comemorative, de piatră orĭ de lemn, de multe orĭ de-o bogăţie şi originalitate uimitoare, ar intra maĭ curând în clasa monumentelor comemorative saŭ funerariĭ.

Principalele tipurĭ rămân însă *mănăstirea* şi *biserica ;* acesta cu mult maĭ vechiŭ decât cel dintâĭ. Ele se desvoltă aproape simultan şi pararel în tot coprinsul Ţărilor româneştĭ, de la întemeerea lor şi până în vremurile noastre.

Care e origina lor în forma cea maĭ veche pe care o găsim în Ţările româneştĭ?

Iată ce vom căuta să lămurim.

*

Epoca ce precede întăririĭ elementuluĭ românesc, în Moldo-Valachia începând cu primiĭ oşteni aĭ colonizăriĭ romane şi sfârşind cu statornicirea voevodatelor saŭ chinezatelor româneştĭ, aparţine uneĭ perioade de tranziţie şi fuziune a căreĭ monumente nu-s destul de numeroase şi cunoscute pentru a se putea studia procesul, aproape milenar, de contopire a fonduluĭ de artă dacic şi latin cu importaţiunile barbare şi orientale de maĭ târziŭ.

Coloniile romane, adevărate pepiniere de altoiurĭ latine pe fonduri barbare, dădură pretutindeni şcolĭ provinciale de artă care păstrând pecetea Romeĭ trăesc totuşĭ de-o viaţă locală. Maĭ ales provinciile asiatice, prin puternicul fond şi întinsul mediŭ de civilizaţiĭ proprii locale, imprimară arteĭ oficiale romane un caracter deosebit care prin contopirea deplină de maĭ târziŭ, a elementelor europene şi asiatice, dădu arta creştină orientală numită *by antină.*

La noĭ împrejurările istorice nu ne îngădue să alegem aşa de deslu-şit adevărul din învălmăşala trecutuluĭ. Sbuciumul prea mare, lipsa d

tinuitate, și poate deosebirea prea mare între elementele prime și-a celor venite în urmă, aŭ făcut ca contopirea să nu fie deplină, influențele să nu să fi simțit destul, iar rezultatul să nu fie destul de omogen. Astfel fondul de artă barbară persistă până în zilele noastre în unele arte industriale cultivate de țărani, iar cel roman dispare covârșit de uitare și înlocuit de importația nouă și puternică a arteĭ byzantine. Cam acelaș lucru se petrecu și în occidentul latin unde fondul celtic persistă multă vreme pe când elementul latin dispărea sub cel local pe de o parte și influențele byzantino-orientale pe de altă parte.

La noĭ o fuziune de aproape aceeași natură dădu în alte împrejurări locale și istorice o școală de artă byzantină în locul uneĭ arte deosebite și originale. Epoca de cultură și artă occidentală numită *romanică* ca și cea numită *gotică* corespunde în istoria noastră culturală perioadeĭ slavonismuluĭ care în artă ne aduse datele byzantine. Aceste răsade se transformară cu încetul în atmosfera prielnică a Țărilor românești, până când în epoca, așa numită, a *grecismuluĭ* și anume în perioada brâncovenească, luă înfățișarea unuĭ stil local cu două fețe gemene dar deosebite: *stilul muntenesc* saŭ al Țărilor românești și *stilul moldovenesc* saŭ al Țărilor române de dincolo de Milcov.

*

Biserica, rămasă neclintită la Românii de dincoace de Carpați în dogma și formele-ĭ rituale, căpătă, după cum vedem, în felul săŭ de exteriorizare saŭ în manifestările sale artistice, o culoare locală care de la o vreme ne face să distingem în Țările românești, școala saŭ școlile de artă religioasă, despre care am vorbit.

Românii deosebiți, vreme de veacuri, politicește, rămân despărțiți în bună parte și în viața lor culturală. Din toate produsele literare și artistice ale acesteĭ vieți, nicăeri nu se poate, credem, maĭ bine simți deosebirea de apucături și influențe, la Moldoveni și Munteni, ca în operele de artă architecturală.

Fondul acesteĭ arte fu totuși acelaș la uniĭ ca și la alțiĭ; el constă în tradițiunile de artă byzantină, aduse de primiĭ apostoli aĭ bisericiĭ greco-orientale care par a fi și primiĭ constructori de biserică la început și mănăstiri maĭ târziŭ. Fiĭ aĭ Byzanțuluĭ eĭ ne aduc cu biserica greacă și arta acesteĭ biserici, locul de origină e Constantinopoli și strălucitele-ĭ vlăstare Athosul și Thessalonicul. Către aceste treĭ centre de artă byzantină va trebui să ne întoarcem privirea oriĭ de câte oriĭ vom avea de cercetat prototipul saŭ origina vre-uneia din operile de artă din Țară.

MUNTENIA

Epoca slavonismuluĭ până la Radu cel Mare (1500).

Primele clădiriĭ religioase din Țara Românească sunt monumente de stil curat byzantin; ele datează de la întemeerea și organizarea bisericiĭ ortodoxe în Muntenia.

Cel maĭ important dintre ele, deși nu cel maĭ vechiŭ, — după cum vom vedea, — e biserica *Sf. Nicolae Domnesc* din Curtea-de-Argeș. Acest

Biblioteca Universitară

monument rămâne până azi unul dintre cele mai de seamă din România prin amploarea și potrivirea maselor sale; el e admirabil de bine conservat și architectura sa nu a suferit aproape nici o modificare. Istoriografii, nesiguri de data zidirii, atribue înălțarea acestui monument Voevodului Radu, fiul lui Alexandru, care domni pe la mijlocul veacului al 14-lea, saŭ celuilalt Radu, numit Negru, care-și începe domnia (după cronică) pe la sfârșitul veaculuĭ al 13-lea.—Dacă cu adevărat această biserică fu zidită de unul dintre ceĭ doĭ domnĭ și dacă eĭ în realitate nu sunt unul și acelaș personaj istoric, atuncĭ fără îndoeală că cel maĭ bătrân a zidit-o.

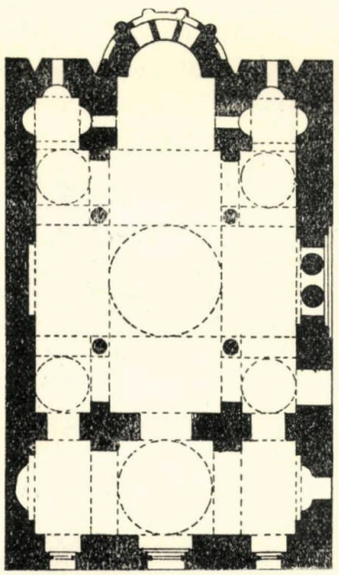

Planul bisericiĭ Teotocos din Constantinopoli

Dar toate probabilitățile ce rezultă din cercetarea construcțieĭ, ca stil și procedeŭ, ne face pe noĭ să credem că clădirea e cu mult maĭ veche și că trebue să ne vină de prin veacul al 10-lea saŭ cel maĭ târziŭ din al 11-lea. De la început trebue să observăm că biserica noastră nu seamănă de aproape cu nicĭ una din vechile biserici de la noĭ, și cu atât maĭ puțin cu cele maĭ noĭ. Ea nu seamănă nicĭ cu cele ale Athosuluĭ, care ne dădu modele de construcțiĭ religioase maĭ târziŭ, ci-și găsește pereche printre cele din Constantinopolĭ. Lucrul s'ar explica ușor când vom ști că în vremurile de la clădirea Sf. Neculae Domnesc, noĭ eram în legătură ierarchică cu Constantinopoli, care fu centrul culturiĭ ortodoxe până în secolul al 13-lea și 14-lea când Athosul îĭ luă locul de la această epocă.

Sf. Nicolae Domnesc e făcut după felul bisericilor ce se ridicaŭ în secolul al 9-lea în Bizanț; tipul acestora e biserica Teotocos din Constantinopolĭ, cu care Sf. Nicolae are o isbitoare asemănare. Atât dispoziția planuluĭ cât și felul construcțiuniĭ sunt aproape identice la aceste două monumente[1]).

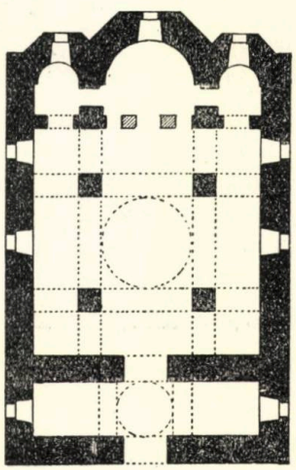

Planul bisericiĭ Domnești (Sf. Nicolae din Curtea-de-Argeș.

Astfel la ambele, compoziținea planuluĭ e cea înscrisă într'un drept-unghiŭ și e redusă la o cupolă centrală rezemată prin patru arcurĭ pe stâlpĭ ce se leagă de zidurile înconjurătoare prin bolți cilindrice. Fundul e ocupat de treĭ abside, de origină basilicală,—cea din mijloc fiind și cea maĭ mare—; iar în față planul să închee cu un exonartex saŭ vestibul a căruĭ mijloc e acoperit cu o cupolă.

In fațadă Sf. Nicolae Domnesc are aceeași decorațiune de piatră și cărămidă ca și Teotocos. Arcurile laterale ale cupoleĭ se desenează în fațadă, la una ca și la cealaltă biserică, în acelaș chip.

Acum, dacă luăm tipul bisericiĭ byzantine din secolul următor, al 10-lea, vedem că asemănarea dispare și architectura simplă de la Teotocos

1) Vorbim de bis. Teotocos astfel cum fu înainte de schimbările ce i se aduse maĭ târziŭ.

se schimbă și iea înfățișarea nouă și mai complicată a Sf. Vardias din Salonic, mai întâi și a Sf. Apostolĭ, tot din Salonic, mai în urmă.

Teotocos și cele din vremea și de felul eĭ, avea acuzată în afară numaĭ cupola centrală, ridicată pe un tambur cilindric, pe când cele din veacul 10-lea încep a ridica și alte cupole de-asupra învelitoriĭ, creând astfel siluete noĭ, mai complicate și mai elegante. Sf. Nicolae, cu singura-ĭ cupolă centrală acuzată în afară și cu proporțiile-ĭ greoaie la turlă, ne indică dintr'o dată apropierea sa de tipul cel mai vechiŭ.

Ceva mai mult, Biserica Domnească prezintă o particularitate ce n'o găsim la nicĭ una din bisericile noastre, nicĭ chiar la cele mai vechĭ, și pe care nu o găsim nicĭ în Byzanț, decât abia la unele din secolul al IX-lea.

BISERICA SF. APOSTOLI DIN TESALONIC

Această foarte importantă particularitate stă în lipsa de ferestre la tamburul domuluĭ. Ridicarea cupoleĭ centrale pe un tambur cilindric era o îndrăsneață inovațiune a vremurilor acestora și constructorul nu cuteza încă să slăbească sprijinul cupoleĭ, scobindu-l cu ferestre. De altfel, și proporția joasă a turleĭ ne arată că suntem în epoca înapoiată când de-abia se îndrăsnia să se salte cupola ceva mai sus ca la Sf. Sofia. In urmă, cupola se înalță fățiș și semeață de-asupra bisericiĭ și da silueta sprintenă și ușoară a turlelor de la Sf. Vardias.

Așa dar tipul bisericeĭ Domnești e din epoca când se făceaŭ încă încercărĭ de înălțare a cupoleĭ pe un tambur înalt și când uzul așa de rațional al ferestrelor deschise în acest tambur nu se generalizase încă.

Dar mai e ceva. Când tipul Teotocos se schimbă și se perfecțio-

neză în cel din secolul al X-a, tipul Sf. Vardias și Sf. Apostolĭ, găsim că în plan cupola centrală e simetric încheiată, la cele patru colțurĭ ale pătratuluĭ ce o înscrie cu patru micĭ cupole, care maĭ târziŭ vor fi și ele înălțate pe tambururĭ cilindrice. Eĭ bine, inovația celor patru cupole nu există la Sf. Nicolae, unde sunt înlocuite cu niște simple bolțĭ cilindrice, ce formează un aranjament de plan cu mult maĭ stângaciŭ și primitiv.

Ce ne poate dovedi acest lucru decât că Sf. Nicolae Domnesc e din epoca când planul tip Teotocos din secolul al IX nu luase forma desăvârșită a celuĭ din secolul al X-lea ?

Să fie dar, Sf. Nicolae din secolul al IX-lea ? Noi credem că nu e departe.

Căcĭ dacă admitem că această biserică datează de la o epocă mult maĭ târzie, veacul al 13-lea saŭ 14-lea, de exemplu, ne-am putea greŭ explica de ce s'a luat la Argeș drept model tocmaĭ tipul vechiŭ al veaculuĭ al 9-lea pe când la Constantinopole existaŭ în vremea aceasta multe alte biserică maĭ noĭ, cu avantagiĭ de atracțiune și de progres în ale arhitecturiĭ, care le făceaŭ să fie mult maĭ indicate pentru a servi de model decât vechiturile secoluluĭ al 9-lea ce nu aveaŭ nimic deosebit în maĭ bine saŭ în maĭ frumos. Când la Constantinopolĭ saŭ la Salonic se va fi format tipul secoluluĭ al 10-lea, cel cu maĭ multe cupole, vom vedea cum Româniĭ nu vor întârzia de a-l copia. Până atuncĭ o reproducțiune așa de apropiată la o distanță de loc și de timp așa de mare ni se pare inadmisibilă pentru o epocă în care țările de civilizație byzantină urmaŭ cu așa sființenie tipicul zileĭ, și într'un loc unde artiștiĭ constructorĭ nu puteaŭ fi decât umiliĭ elevĭ aĭ celor din Constantinopolĭ, sub care lucraseră la ridicarea bisericilor de acolo și de sub care odată ieșițĭ cutreerară provincia până rătăciră și pe la noĭ. Acești modești artiști de export, aŭ reclădit la noĭ bisericile ce construiseră sub alțiĭ în Constantinopolĭ și near veni foarte greŭ a crede că se vor fi incumetat să reproducă modele vechĭ al căror tipic nu îl cunoșteaŭ și la a căror zidire nu luaseră parte. Copierea aceasta ar fi fost operă de erudiție și arheologie la acești simpli meșterĭ de mâna a doua. Pe de altă parte, în aceste vremurĭ savanțiĭ și anticariĭ nu scorniseră încă gustul reproducerilor de mode vechĭ în arhitectură pentru a crede că se va fi găsit la noĭ vre-un amator de așa lucruri. In acest caz, capitala ortodoxismuluĭ i-ar fi oferit modele cu mult maĭ seducătoare decât biserica Teotocos.

Biserica Domnească din Curtea-de-Argeș.

Sf. Nicolae Domnesc nu poate așa dar, rămâne decât ca o copie con-

timporană a bisericiĭ Teotocos saŭ a vre-uneĭ alteia asemănătoare, din veacul al 9-lea.

Admiţând chiar că biserica de la Argeş nu e decât o copie de mâna a doua, ceeace s'ar putea prea bine, saŭ o copie de mâna a treia, ceeace ar fi maĭ puţin probabil, nu putem pune data clădiriĭ decât prin veacul al 10-lea saŭ cel maĭ târziŭ pe la începutul celuĭ de al 11-lea [1]). Cele ce s'ar putea trage din puţinele cercetăriĭ istorice ale vremurilor acestor, nu s'ar împotrivi datelor de maĭ sus.

Un monument de importanţa Sf. Nicolae nu se putea găsi în acele vremuriĭ decât într'un mare centru politic şi religios: reşedinţa vre-unuĭ duce saŭ episcop. Istoria însă nu ne vorbeşte de existenţa vre-unuĭ ducat saŭ episcopat în părţile acestea prin veacul al 10-lea saŭ al 11-lea afară numaĭ de nu se va fi confundând cu vre-unul din cele aflate de Unguriĭ la aşezarea lor în Transilvania şi anume cu cel supus maĭ târziŭ de Stefan cel Sfânt (1002).

Totuşĭ fiinţa străveche a banatuluĭ Oltean pe de oparte, şi a ducatelor transilvănene pe de altă parte, face posibilă existenţa unuĭ mare centru românesc în vecinătatea lor. Dacă *terra Blacorum*, cea cu posesiuniĭ din «timpuriĭ imemorabile", nu-şĭ va fi avut întinderea până aci, atunciĭ de sigur voevodatul luĭ Seneslaŭ de maĭ târziŭ, care ocupa probabil Argeşul, Muscelul şi Dâmboviţa [1]), va fi avut capitala la Argeş. Faptul că prin locurile acestea „trăeşte vie până astăzĭ legenda descălicătoruluĭ Ţăriĭ Româneştĭ, Negru-Vodă" şi că pe aci s'aŭ perindat vechile capitale, C.-Lung, Curtea de Argeş şi Tîrgovişte" (Tocilescu) ne face să ne mirăm maĭ puţin de ce tocmaĭ *aci se găseşte cel maĭ vechiŭ monument al Românilor* şi să credem că Argeşul fu din „timpiĭ imemorabiliĭ" un centru românesc de foarte mare importanţă.

Credinţa aceasta o întăreşte şi „elementele maĭ esenţiale ale tradiţieĭ „despre Negru-Vodă care arată în partea de răsărit de Olt a Ţăriĭ Româ„neştĭ numită *Vlachia-Neagră;* încă înainte de Tătariĭ, un Negru-Vodă „*anterior domnieĭ Basarabilor în stânga Oltuluĭ, căruia Basarabiĭ din* „*Oltenia* se închinară. Acest legendar intemeietor al statuluĭ român în Ţara „Românească, propriŭ zisul Negru-Vodă, nu este decât o personificare mitică „a originilor politice la *Românii Negri în Vlachia-Neagră,* unde înainte „de Basarabĭ s'a pus prima temelie a statuluĭ român. Epoca acestor originĭ, „caracterizată prin urme de incontestabilă provenienţă transdanubiană în or„ganizaţia şi instituţiunile statuluĭ, coincide cu domnia Asăneştilor în Ţara „Românească (Vlachia imperiuluĭ lor compus din Bulgaria şi Vlachia) sin„gura stăpânire arătată aci în timpul de la 1186 până la 1241. Această dom„nie maĭ ales a dat cele dintâĭ elemente pentru mitul luĭ Negru-Vodă ca „personificare a originilor statuluĭ, căruĭ personagiŭ mitic s'a atribuit în urmă „şi unele fapte memorabile de ale Basarabilor, în partea din răsărit de Olt", (D. Onciul, Originile Ţăriĭ Româneştĭ p. 225). Dacă în vremea unuĭ imperiŭ, compus din Bulgaria şi Valachia, istoria presupune o importantă aşezare românească în părţile de răsărit ale Oltuluĭ, de ce să ne împotrivim a crede ca acea Vlachia ce compunea cu Bulgaria un imperiu să fi avut şi ea un

[1]) In veacul al 11-lea tipul bisericiĭ cu domni pe 4 stâlpĭ se generalizase atât de mult încât în ţările de influenţă byzantină, precum era Sicilia, îl găsim în secolul următor (al 12-lea) luând deja o formă cu *totul locală*. Astfel San-Cataldo şi Martorana din Palermo, sunt de tipul acesta transformat de influenţele normando-arabe locale.

[2]) Gr. Tocilescu.

centru și că acest centru s'ar fi aflat acolo unde toate datele concură a ne indica o străveche organizare politică românească.

Astfel conjecturile istoriei s'ar apropia foarte mult de concluziunile mai doveditoare ale archeologiei și cele din urmă ar confirma pe cele dintăi.

Sf. Nicolae Domnesc ar fi deci catedrala capitalei (capitala de simplu ducat?) Valache ce înflori la Argeș în timpul Asăneștilor. Am văzut însă din cele deduse din stilul bisericii de aci că ea poate fi chiar dinaintea acestei epoci. Cele ce urmează vor contribui, credem, a duce chiar dincolo de secolul al 10-lea urmele unei importante organizări românești în părțile Argeșului. Probele ni le va da un alt monument aflător la Curtea de Argeș, pe care noi îl credem mai vechiu de cât Sf. Nicolae.

*

Monumentul acesta e tot o biserică. Părăsirea a prefăcut-o de mult într'o dărâmătură ce nu mai poate servi; însă din zidurile rămase încă, se poate lesne reconstitui înfățișarea ei de altădată [1]).

Ruinele aŭ păstrat numele bisericii de odinioară: *Sănicoara*, adică biserica Sf. Nicolae cel mic saŭ a Sf. Nicoară (Sân-Nicoară); ele sunt așezate pe o muche ce predomină întreaga topografie a orașului.

Forma zidurilor rămase și înălțimea loculuĭ pe care sunt așezate, formează din Sănicoara cele mai pitorești ruine din țară.

La prima vedere, masivitatea zidăriei ne amintește cele mai vechĭ construcțiuni byzantine și turnul cu forma luĭ pătrată și neobicĭnuită chiar la vreuna din bisericile cele mai vechĭ din țară, ne înfățișează perfect de bine donjonul unuĭ castel byzantin [2]). Strategica sa poziție pe un vârf de deal ne întărește și mai mult impresia aceasta,—iar dacă privim mai de aproape grosimea zidurilor și observăm lipsa totală a ferestrelor în partea de jos, ajungem la convingerea că biserica, saŭ mai curând bisericuța aceasta, așa de bine întărită și așa de potrivit situată, nu poate fi de cât una din acele biserici saŭ capele fortificate și întărite de care se ridicară multe și pretutindeni în vremurile întunecate și nesigure ale primelor epoci medievale. Capela cetății Neamțuluĭ și mai ales biserica-castelului de la Zamca (Bucovina) sunt dintre acestea și ele ne arată că și la noi, aceleași vremuri creară aceleași necesități

Forma basilicală a bisericuții de la Argeș ne duce la o epocă foarte veche a architecturii byzantine;—în aceste vremuri întrebuințarea cupoleĭ nu se generalizase încă și de-abia se ridicase șarpanta de înveliș a basiliceĭ pentru a o înlocui cu o boltă cilindrică, ca la Sănicoara. Fără să căutăm încă ca din aceste constatări să precizăm prin paralelism data clădirii, ne mărginim a le aduce ca indicații de marea vechime a construcțiuniĭ. Dacă voim să dovedim numaĭ că Sănicoara e mai veche ca Sf. Nicolae Domnesc, atunci se poate aduce multe probe de îndată.

Locul și înălțimea dealuluĭ pe care stă Sănicoara ne arată că aci trebue să fi fost sâmburele împrejurul căruia s'a format cetatea numită mai târziu Curtea-de-Argeș.

Alt punct mai bun de apărare nu se găsește prin prejur; dealul acesta e cel mai mic și mai înalt, deci și cel mai ușor de apărat de către puținiĭ și primiĭ locuitori strânși împrejurul și la adăpostul castelului de pe deal.

1) D-l architect N. Gabrielescu a făcut o reconstituire în studiul ce a publicat asupra acestor ruine.
2) Vezi întăririle Niceeĭ.

Cărămizile mai mari[1]) și mai vechi cu care s'a împlinit în partea de sus zidăria turnului ne arată că aci se aflaŭ ruine de construcțiuni mult mai vechi din care s'a luat cărămida cu care s'a sfârșit zidăria turnului.

Pentru cei ce cunosc poziția loculuĭ nu poate fi nici o îndoială că pe dealul acesta s'a făcut prima așezare întărită a localității. Biserica și donjonul formaŭ la mijloc castelul de apărare; alesul luĭ Dumnezeŭ și alesul oamenilor protejaŭ și conducеaŭ de aci pe supușiĭ adunați în preajmă. Astfel se întemeiară din timpurile cele mai vechi cetățile; Sănicoara fu mica acropolă a micei Curți-de-Argeș.

Mai târziŭ când cetatea s'a întins și puterea eĭ s'a mărit, ajungând dintr'un simplu cuib de credincioși și de voinici o importantă reședință bisericească și militară, atunci se clădi un frumos palat pentru voevod și alături o biserică mai mare, în fața celeĭ micĭ și vechĭ, ce nu mai corespundea

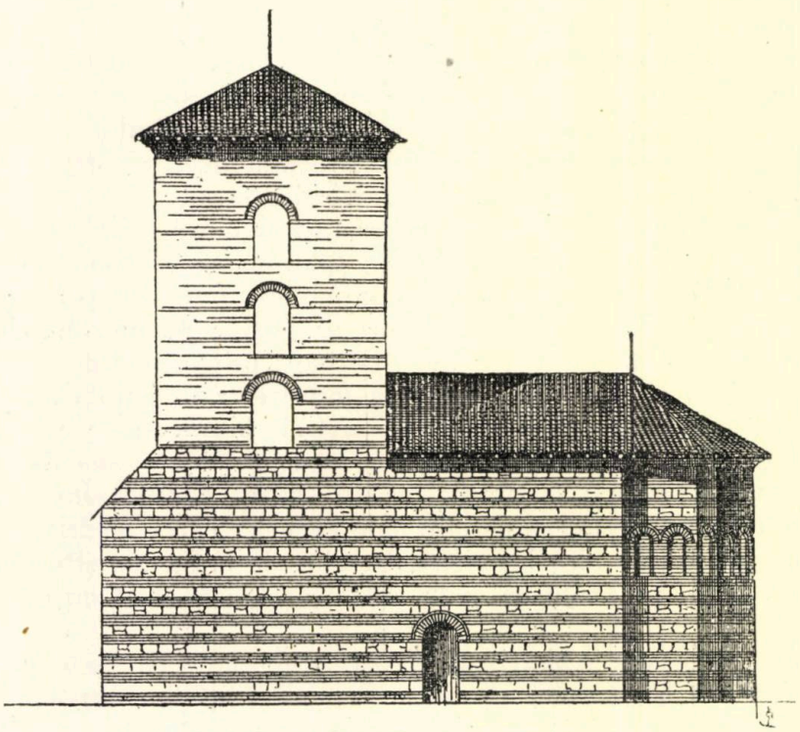

SĂNICOARA (reconstituită de d-l Gabrielescu).

cerințelor de fast și de cult a puterniceĭ cetăți. Voevodul acesta fu Negru-Vodă după legendă, iar biserica clădită de el fu Sf. Nicolae. Noua biserică fu dedicată aceluiași sfânt ce patronase așa de bine întemeerea și mărirea cetățiĭ; iar cea veche păstră tot hramul Sfântuluĭ Nicolae, dar cu vremea și spre deosebire i se zise Sf. Nicolae cel mic, saŭ Sân Nicoară în loc de Sân Neculae[2]). Astfel rămase cu numele de Sănicoara.

Căcĭ e de neadmis ca într'o localitate de importanța Argeșuluĭ din vremea aceea, să se fi ridicat două biserici cu acelaș hram;—iar dacă aŭ fost

1) Din studiul D-luĭ Gabrielescu N.

2) Acelaș lucru s'a petrecut probabil și la București cu biserica Sf. Ion căruia poate pentru aceleași motive i se zice Sf. Ionică; acelaș lucru fu și la altе biserici din țară.

zidite la o distanță de vreme între ele, atunci nu cea mai mică a fost zidită în urma celei mari.

Pe de altă parte nu se poate admite ca locul cel mai bun și frumos din localitate să fi fost ocupat de o bisericuță de cât dacă admitem că aceasta se va fi aflat acolo din vremuri mai vechi

Acum, dacă Sănicoara ar fi din epoca bisericei Domnești (Sf. Nic.), adică din epoca când bisericile noastre se construiau după tipul grec din veacul al 9-lea, saŭ chiar dacă ar fi din epoca mai târzie, când se copia tipul grecesc din veacul al 10-lea, atunci biserica aceasta ar trebui să fie la fel cu celelalte cari cu toate împreună sunt conforme tipurilor respective din Byzanț. Astfel sunt Bis. Domnească din Argeș din prima epocă; Mitropolia și Bis. Domnească din Târgoviște precum și Sf. Dumitru din Craiova și altele din epoca tipului cu mai multe cupole. Toate acestea formează un grup de monumente foarte asemenea între ele și construite toate aproape pe acelaș plan. Sănicoara nu are nimic din dispoziția lor, cu toate ca la zidirea ei s'ar fi putut adopta acelaș dispositiv de construcție, cu mult mai frumos ca înfățișare și nici mai costisitor. Lipsa din planul Sănicoarei a motivului de boltire prin cupole, când știm cât de seducător fu acest fel de construcțiune în toate vremurile, și mai ales în perioada byzantină, ne face să credem că monumentul acesta fu clădit într-o epocă în care uzul cupolelor nu era generalizat la bisericile mici și ne-ar duce cel puțin prin secolul al 8-lea de oarece în veacul al 9-lea aceste cupole se înălțaŭ deja pe tambururi. Indicarea aceasta s'ar confirma de concluziunile de mai sus care ne arătaŭ pe Sănicoara mai veche ca Bis. Domnească, iar pe aceasta o înălțaŭ în veacul al 10-lea.

Că Sănicoara e mai veche se mai poate vedea și din felul zidăriei care la această clădire e cu mult mai stângace, grosolană și primitivă, deși principiul constructiv e acelaș ca la Biserica Domnească.

Dacă ar fi să căutăm oarecare lumini și în spusele legendelor, ar fi să conchidem iarăși, după aceea ce se leagă de origina Sănicoarei, că bisericuța aceasta e mai veche decât Sf. Neculae Domnesc.

Iată ce spune legenda. — „Radu Negru plecând într-o bătălie contra „Tătarilor întârziase prea mult până să respingă pe vrăjmaș. In lipsa sa, „doamna Margareta, care fiind catolică și voind să-și aibă pe pământul ro„mânesc biserică după legea ei, s'a pus să zidească această clădire drept în „fața bisericii Domnești care era biserica curții lui Radu Negru. Atunci bo„erii simțindu-se jicniți, nefiind obiceiul pământuluĭ ca alte neamuri să-și facă „temple la ei, s'aŭ răsculat cu toții și s'aŭ dus să se plângă domnuluĭ care „era în bătălie. Aflând domnul, jură să omoare pe soția sa de o va întâlni „la întoarcere. Doamna de frică fugi peste noapte într-un car cu boi spre „Câmpulung și de teamă să nu o ajungă din urmă, voind a trece râul ce „se afla la jumătatea drumuluĭ, apele fiind mari, s'a înecat cu totul în râul „care de atunci și astăzi poartă numele de râul Doamnei". (Ruina Sănicoara, de architect N. Gabrielescu).

Că doamna Margareta va fi avut vreme să ridice atâta clădire fără ca boerii să fi putut interveni la vreme, ne vine greŭ a crede mai ales că biserica era și întărită și ocupa și punctul cel mai înalt al cetății, după cum am văzut. Dacă doamna Margareta ar fi poftit să aibă o biserică, atunci ar fi clădit după modelul catolic al vremurilor, iar nu o capelă byzantină.

Ceea-ce trebue să păstrăm din legendă ar fi poate o încercare a doamneĭ luĭ Negru-Vodă de a instala, în lipsa soțuluĭ săŭ, un popă catolic în bisericuța abandonată din vârful dealuluĭ. Acest singur fapt ar fi fost de natură să provoace energica intervenire a boerilor.

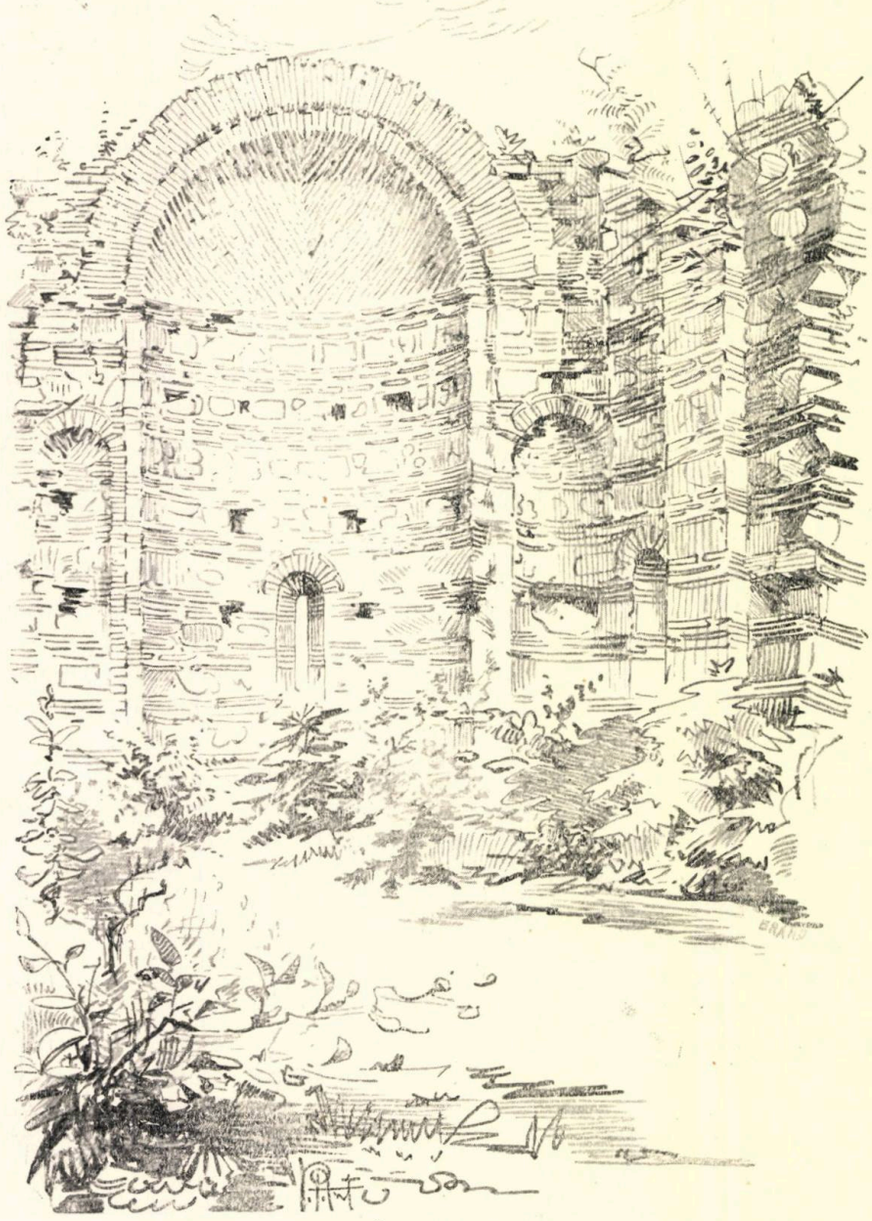

SĂNICOARA

O biserică catolică, făcută din noŭ *în vremurile și locurile acestea*, ar fi avut o altă architectură decât aceea pe care ovedem la Sănicoara. Cel

mult am putea crede că doamna a «amenajat» pentru cerințele cultului catolic vechea biserică ce se afla cam delăsată de când Argeșul avea de vale frumoasa biserică Domnească.

Insă partea cea mai prețioasă a legendei pentru noi, e amestecul bisericei catolice în originele ruinelor de la Curtea-de-Argeș. Amestecul acesta e singura parte adevărată a tradiției împrejurul căreia s'a brodat legenda Doamnei Margareta. Căci la origina ei Sănicoara trebue să fi fost o biserică latină; planul ei basilical dovedește aceasta pe lângă data clădirii, pe care punând-o în cel puțin secolul al 8-lea am adus-o în opoca când Românii de la nord de Dunăre țineau încă de biserica latină.

Am văzut de ce Sănicoara, ca biserică greacă, nu a putut fi clădită în secolile ce urmează veacului al 9-lea : architectura, locul și numele său ar fi fost în acest caz altele.

Numai o Sănicoară latină de origină, explică de odată și fondul legendei, și architectura monumentului precum și data ce-i dădusem.

Nu putem dar admite ca dată a întemeerei Sănicoarei decât cel puțin veacul al 8-lea.

Ne dăm foarte bine seama de rezerva ce se impune unor afirmațiuni ce tind fățiș să înlăture bariera nedreaptă și neexplicabilă ce se punea trecutului civilizațiunii noastre ca români. Nu e mai puțin adevărat însă că temeiul afirmațiunilor noastre rămâne indiscutabil ca autenticitate, iar izvoarele sunt sigure și lesne de controlat.

Contribuțiunea noastră se limitează la o amănunțită studiare a primelor monumente ce erau de cercetat la căutarea originelor noastre ca popor nou ce fu în totdeauna gata să reînvie și să încolțească de sub gunoiul învălmășelilor barbare.

Secole de uitare și neștiință pot astfel să devină veacuri de cultură și organizare. Clădiri de seamă, solide și frumoase, se ridicau la Argeș înainte de anul 1000. — E drept că de la încolțire era încă lung drumul la renaștere; soarele ocrotitor apuse, și în timpul întunericului de veacuri Byzanțul luase locul Romei.

*

Inainte de a ajunge la mărturii istorice precize asupra clădirilor noastre religioase, cată să facem loc câtorva monumente care se înscriu prin architectura lor imediat după Sf. Nicolae Domnesc. De la început trebue să spunem că mai toate datele aduse de istorie asupra originei acestor monumente sunt greșite ori false.

Printre bisericile acestea să punem în primul rând pe cea Domnească din Tirgoviște și Mitropolia tot de acolo; apoi pe Sf. Dumitru de la Craiova și mai în urmă biserica mănăstirii Snagov.

Aceste monumente, dintre care unele-s aproape neschimbate, iar altele prefăcute și reclădite, ne arată încă odată că architectura bisericilor noastre fu la început una și aceeași ca cea care înflorea în aceleași vremuri, și ceva mai înainte, în Constantinopoli, Athos și Thessalonic. Această architectură e a tipului ce are în plan dreptunghiul circumscriind compoziția cupolei centrale pe patru stâlpi, adică tipul Teotocos.

Totuși la monumentele de mai sus găsim mici schimbări care ne arată că ne aflăm în fața unor monumente de date relativ mai recente decât Sf. Nicolae Domnesc. Planul acesteia se ameliorează și se amplifică în bisericele

de mai sus: astfel cupola mare centrală nu mai e întărită la cele patru colţurĭ ale planuluĭ cu simple bolţĭ cilindrice ci cu patru cupole mai micĭ; iar în faţă nartexul e precedat de un portic ce va rămâne de-acum înainte în toate planurile bisericilor de mai târziŭ şi e curonat cu două turle în creştet schimbând astfel înfăţişării forma mai simplă de până acum.

Mitropolia Târgovişteĭ are în mai mult decât celelalte, alte patru turle ce acuză în faţadă colţurile părţiĭ centrale a domuluĭ.

Deosebirea planuluĭ bisericeĭ de la Argeş de acela a bisericilor de la Târgovişte şi Craiova nu ne poate face să îndepărtăm data fundăriĭ lor la mai mult de un secol; aşa că datând pe Sf. Nicolae Domnesc cel mai târziŭ din veacul al 11-lea, cele treĭ biserici care îĭ vin în urmă nu pot fi decât cel mai târziŭ din veacul al 12-lea.

Cât despre datele istorice de fundaţiune ce prezintă aceste două biserică împreună cu cea din Craiova, ca fiind zidite cu mult mai târziŭ, trebue să punem puţin temeiŭ pe ele întru cât aceste monumente prin architectura lor nu se pot de fel înscrie în şirul monumentelor ce cu siguranţă s'aŭ clădit la epoca în care pisaniile falşe şi documentele greşite tind să aducă fundaţia acestor clădiri cu mult mai vechĭ.

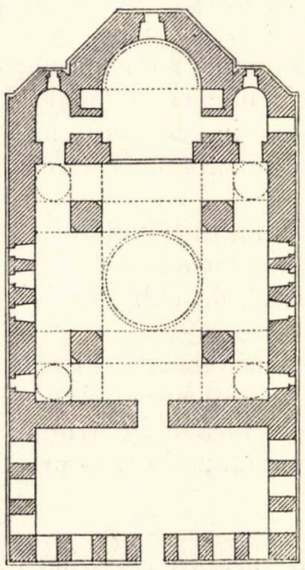

Planul bisericiĭ Domneştĭ din Târgovişte

Este cunoscut răul obiceiŭ pe care îl aveaŭ strămoşiĭ noştri de a schimba pisaniile bisericilor ce prefăceaŭ saŭ reparaŭ numaĭ, dând data preînoiriĭ drept acea a fundaţieĭ.

Voevoziĭ noştri importaseră cu architectura byzantină şi această manieră grecească de a funda unele biserică;—împăraţiĭ byzantinĭ nu se sfiiaŭ, cu veacurĭ înainte, de a proceda întocmaĭ ca uniĭ din strămoşiĭ noştri la preschimbarea saŭ reparaţia vreunuĭ monument.

Cronicariĭ vremurilor se încumetaŭ a înşela şi eĭ viitorimea trecând drept bune şi adevărate zisele celor mai marĭ,

Astfel Biserica Domnească şi Mitropolia din Târgovişte sunt date a fi construite prima de Petru Cercel şi cealaltă de Neagoe.

E sigur că aceste biserică nu aŭ fost clădite de unul şi acelaş domn şi că Cercel şi Neagoe aŭ preschimbat şi adăogit numaĭ aceste clădiri. Architectura din epoca luĭ Neagoe şi cea din timpul luĭ Cercel e cu totul alta de cât a celor două biserică târgovişteneşi nu se poate confunda una cu alta. Deosebirea se află aci nu numaĭ în părţile decorative ale architecturiĭ, care e isbitoare, ci şi în cele pur organice.

De altfel prima formă a clădiriĭ şi adăogiturile de mai târziŭ se văd perfect de bine nu numaĭ în nepotrivirea liniilor dar şi în felul şi stilul adaosurilor.

Mitropolia fu cea mai preschimbată; grija şi generozitatea restauratorilor trăgea în chip firesc mai mult la biserica catedrală.

Bis. Domnească fu mai mult reparată de cât preschimbată.

Faptul că această din urmă se află chiar în cuprinsul curţiĭ domneştĭ,

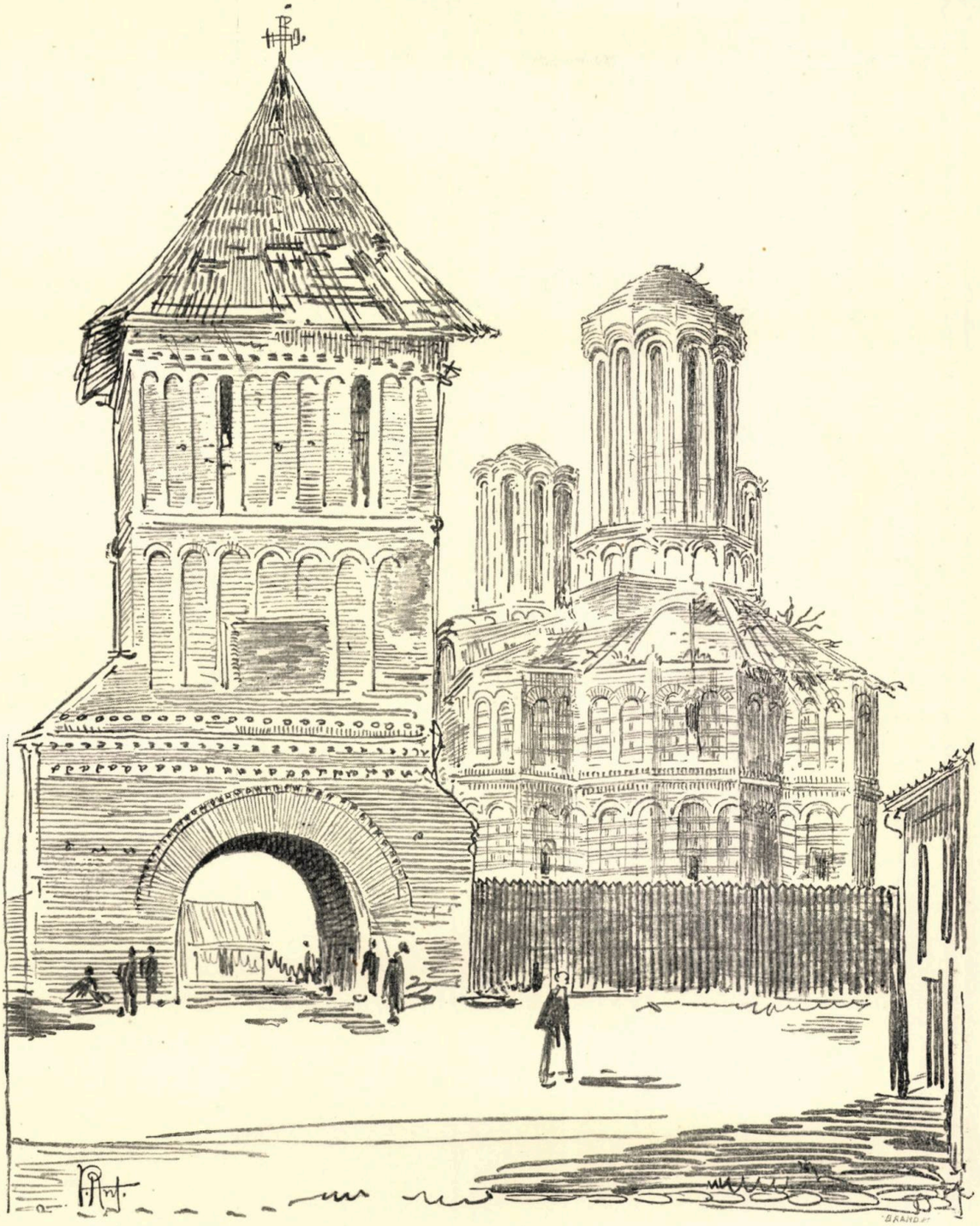

BISERICA SF. DUMITRU DIN CRAIOVA (INAINTE DE RECLĂDIRE)

ne face să credem că e cea dintâi clădită la Târgoviște și că cea devenită mai târziu Mitropolie nu fu de cât o copie după prima. In cazul acesta chiar, foarte problematic de altfel, Mitropolia nu a putut fi clădită de Neagoe Basarab ci cu mult înainte.

Biserica Domnească, clădită după cum am arătat într'o epocă ce trebue să corespundă cu întemeerea Țărilor-Românești, e fără îndoială biserica ce se clădi odată cu palatul domnesc. Mai toate Curțile voevozilor noștri și chiar ale boerilor, coprindeaŭși clădirea unei biserici saŭ capele. Foarte multe din aceste biserici aŭ rămas încă în picioare pe când curțile aŭ fost risipite de mult. Eternitatea și vremelnicia celor pentru care eraŭ ridicate ne explică de ce unele aŭ fost mai ferite decât celelalte. La Târgoviște biserica curții e încă în picioare pe când palatul domnesc e o movilă de ruine.

In ceace privește Mitropolia, pe care înclinăm a o crede ceva mai

Biserica Domnească din Târgoviște.

nouă, schimbările ce i s'aŭ făcut i-aŭ prefăcut mult prima înfățișare. Schimbările acestea, după cum se vede clar din desemnurile rămase de înainte de reclădire,—aŭ constat în adăogiri însemnate de zidărie și ornamentație exterioară; ele aŭ dat clădirii un stil original, bogat și neomogen care dând măreție architecturii e departe de a-i da perfecțiunea de factură care distinge pe meșterii lui Neagoe.

Din chiar acest lucru se vede că monumentul nu e a lui Neagoe; partea voevodului ce ridică episcopia de la Curtea-de-Argeș se vede în ornamentația adăogată pe fațadă, și la turle mai ales. Rămășițele de ornamente ce aŭ rămas de la reconstrucțiune, și se văd până azi aruncate pe un maidan, ne arată stilul și factura celor de la Argeș. Stilul acesta puțin cunoscut la noi până la Neagoe dispare odată cu el. Puținele copii parțiale de ornamente, ce găsim făcute la alte biserici, după cele ale lui Neagoe sunt de o factură neglijată și stângace care învederează valoarea lor de copii.

Cele de la Târgoviște sunt tot așa de frumoase și de fine ca cele de

la Argeș ; e sigur că lucrătorii lui Neagoe de acolo veniră să prefacă și Mitropolia de la Târgoviște împodobind-o în felul stiluluĭ lor. Neagoe, saŭ aĭ luĭ, crezură astfel că zidirea bisericeĭ poate trece ca fiind făcută pe vremea lor și se schimbă astfel datele.

Așa, că *zidirea din temelie* a Mitropolieĭ, de care ne vorbește cronica, nu poate fi de cât continuarea prefacerilor începute aci de Radu cel

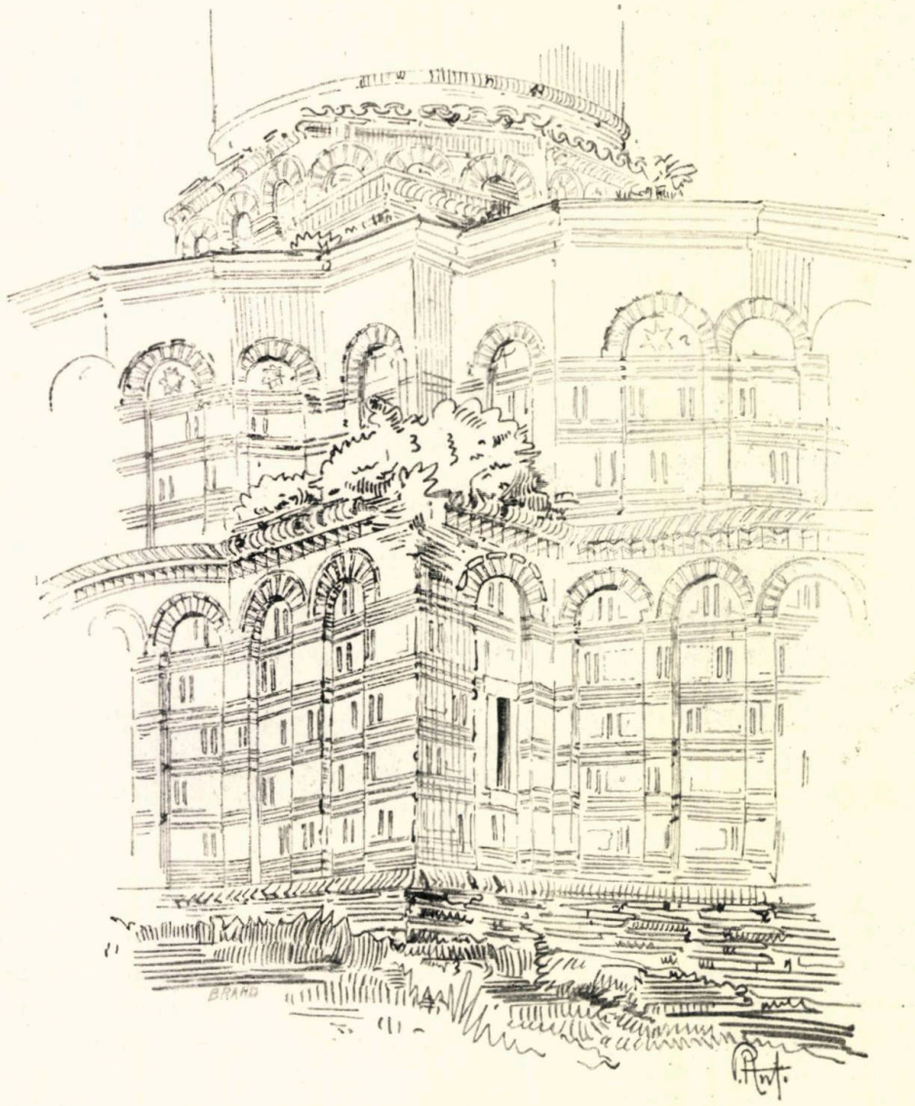

Biserica din Moflenĭ (Colțul prescomidieĭ)

Mare, pe care Neagoe le duse maĭ departe cu un lux deosebit, atuncĭ când schimbându-și scaunul domnesc de la Argeș vru să-și aibă în noua capitală o mitropolie demnă de fala numeluĭ săŭ.

Probabil că găsirea vecheĭ bisericĭ sub podoaba Mitropolieĭ luĭ Neagoe, făcu pe restauratorul acestuĭ monument, d. Leconte du Nouy, să-ĭ dea la restaurare forma bisericilor grecești medievale. Sunt convins că atuncĭ când d. du Nouy va da publicității prețioasele date și documente artistice ce trebue să aibă asupra monumentelor ce a restaurat, vom avea destule indiciĭ care să confirme și

mai mult cele susținute mai sus. Un lucru esențial rămâne totuși în totdeauna lesne de constatat, anume că cele două biserici din Târgoviște, precum și Sf. Dumitru din Craiova aparțin aceluiași tip medieval de biserică grecească, cu un prototip în țară: biserica Domnească din Curtea-de-Argeș. Să se fi încumetit, Neagoe, Petru Cercel sau Matei Basarab, fundatorii presupuși de până acuma a acestor monumente, să dea cu câteva secole înapoi architectura bisericilor ce clădiau, ne vine foarte greu să admitem; că monumentele cu siguranță clădite de ei, au cu totul altă architectură.

Sfârșind cu aceste monumente e bine să facem mențiunea unei observații de mare importanță ce am putut face la unul din monumentele de mai sus și anume la Sf. Dumitru. Intr'adevăr, după o fotografie a bisericei, făcută înainte de restaurare, se vede că decorațiunea fațadelor prin așezarea alternată a rândurilor de peatră și cărămidă, e făcută altfel de cât la Sf. Nicolae Domnesc. La Argeș cărămida nu e așezată decât în rânduri orizontale zidite între rândurile de peatră, pe câtă vreme la Sf. Dumitru din Craiova cărămida e așezată și în picioare, tăind vertical rândurile de peatră din loc în loc și pe toată fațada. Primul fel de a decora și construi e cel mai vechiu; el datează de la Romani și nu-l găsim decât în clădirile cele mai vechi byzantine. (Acesta ar fi un alt titlu de mare vechime la Sf. Nicolae din Argeș). Cel de-al doilea chip de a dispune cărămizile în fațadă e mai nou și se găsește la bisericile grecești din secolul 11-lea [1]).

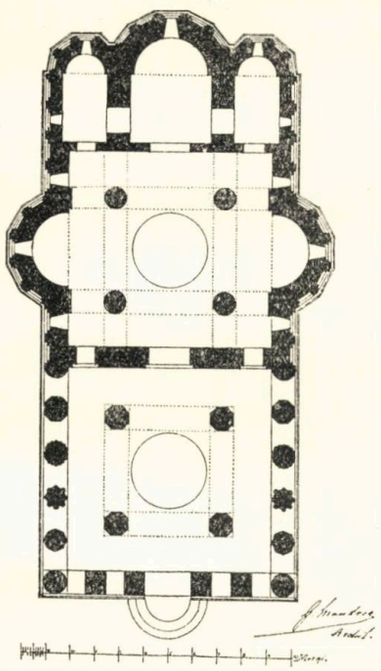

Biserica Snagovului (după d-l Mandrea)

O altă deosebire între fațadele celor două biserici de mai sus stă și în arcaturile ce îmbogățesc fațadele Sf. Dumitru din Craiova și care nu se găsesc la Sf. Nicolae Domnesc.

Ar fi interesant să se știe dacă și bisericele din Târgoviște, cercetate alături cu Sf. Dumitru mai sus, presintă aceleași particularități; însă tencueala acoperă de tot pe cea Domnească și lipsa de documente ne împiedică a ști ce se afla și sub tencueala Mitropoliei înainte de restaurare. Astfel s'ar fi putut clasa mai bine architectura acestor monumente.

*

De la aceste biserici tipul medieval grecesc iea o ultimă transformare în architectura țării noastre și această ultimă fază a sa, o aflăm în biserica mănăstirii Snagov, despre care se știe că exista în timpul lui Mircea și că ar fi fost ridicată de un boer anume Vintilă.

Cu această biserică architectura noastră face un pas înainte adoptând cu o deosebită libertate de interpretare tipul grecesc al bisericei Vatopedi dela Athos, care urmează în Byzanț celui de la Teotocos. Deosebirea acestor două

1) După Sf. Dumitru, acest chip de a decora fațadele se generalisă în Oltenia. Unul din exemplele cele mai vechi și bine conservate ni-l dă biserica din Moflenî de lângă Craiova.

tipuri e în adăogirea la plan a două obside laterale, iar la faţadă în suprimarea arcului mare ce acuză în elevaţie bolţile interioare care susţin cupola. Planul iea astfel forma de cruce care nu va mai fi părăsită cu toate schimbările ulterioare ce se vor mai aduce planului prim.

In afară de aceste date noi şi esenţiale pe care le aduce monumentul Snagovului în architectura noastră, acest monument prezintă particularităţi demne de relevat, mai ales în plan.

Astfel nartica, care lua în planul de mai înainte un loc mic în raport cu încăperea saŭ nava domului, se măreşte şi devine tot aşa de importantă ca aceasta. In acelaş timp se şi deschide luând forma colonadei, care mai târziŭ redusă, devine elementul acela indispensabil în planul bisericilor noastre, numit *ambon* saŭ *tindă*. Aci tinda înlocueşte nartica şi de aceea este foarte importantă; mai târziŭ însă când se va reveni la forma închisă a narticei, tradiţia celei de la Snagov se va menţine în colonada din faţă numită tindă.

Dar această parte a comparaţiei nu iea o aşa de mare importanţă numai în plan ci şi în faţadă, unde e acuzată cu o turlă foarte ridicată şi de aceeaşi mărime ca cea din mijloc.

In decorul faţadelor intervin schimbări în sensul celor de la Sf. Dumitru şi mai variate chiar. Locul ce se dă cărămizilor aşezate în colţuri, în picioare şi de-a curmezişul, pentru a împodobi cornişele, e mult mai mare şi aranjamentul cu mult mai variat. Astfel pe lângă sublinierea cornişelor cu noi rânduri de cărămidă dispuse în colţuri vine şi aceea a archivoltelor cu cărămizi puse pe lat şi zimţuite. Arcurile şi arcaturile se desinează din ce în ce mai mult luând în acelaşi timp un foarte mare loc în decorarea faţadelor. Pe de altă parte, piatra lipsind în aceste locuri, e imitată în unele locuri cu placaje de tencuială.

Ceeace ar mai trebui observat la Snagov, e că nu numai întrebuinţarea cărămizilor e foarte variată, dar şi forma lor. Astfel sunt cărămizi de formă specială a căror rol în construcţiune e acela de „corbeau“, iar la frumoşii stâlpi ai narticei tiparele cărămizilor se schimbă de la o coloană la alta, precum şi aranjamentul lor în zidărie; unele coloane sunt în secţie orizontale canelate iar altele poligonale saŭ zimţuite. In elevaţie unele-s drepte iar altele întoarse.

In interior, pentru decorarea pardoselei, s'a întrebuinţat şi cărămida smălţuită, e probabil că la origină se afla şi învelitoarea făcută din olane smălţuite după cum se face menţiune să se fi aflat la o altă biserică, aceea a mănăstirii Cornetul, zidită, se zice, din timpul luĭ Mircea. Dibacii constructori ai Snagovului cunoşteaŭ aşa dar şi secretele olăriei Aci găsim prima întrebuinţare de teracotă smălţuită în decoraţiunea construcţiilor; ştim cum mai târziŭ se întinse această întrebuinţare şi cum acest admirabil material de docoraţiune a clădirilor noastre formă produsul unei industrii foarte bogate şi cunoscute atât în Muntenia, Moldova şi Bucovina cât şi în celelalte părţi locuite de români.

Sfârşind cu aceste consideraţiuni speciale Snagovului trebue să constatăm că abilitatea, desinvoltura şi originalitatea cu care architectul de aci îşi decorează faţadele şi-şi concepe planul, ne arată că ne aflăm cu acest monument, într'o epocă în care datele locale începură să-şi facă loc în artă importată, iar artiştii de aci stăpâni pe toate secretele unui meşteşug ce le

fu străin, nu ezită să înoveze când necesitățile locale (aci lipsa de piatră) îi obligă să iasă din făgașul tradiției.

Care să fie vechimea acestei epoci? Se știe că Snagovul exista în timpul lui Mircea cel Bătrân.

Dacă biserica Snagovului e dinaintea domniei lui Mircea, atunci se explică de ce bisericile cert datate din secolul al 14-lea, au o altă architectură decât Snagovul; iar dacă acesta e din timpul lui Mircea nu ne rămâne a crede decât că prin părțile acestea mai îndepărtate de centrul românismului nu răsbise încă architectura ce se adoptase în Oltenia încă din timpul lui Neculae Alexand V.V.

Căci, în aceste vremuri, prin influențe venite din Serbia, se părăsește architectura mare și frumoasă a Sf. Nicolae Domnesc și a celor semănătoare ei, și tipul bisericei românești se simplifică și se micșorează în compoziția planului său și în înfățișarea totală a architecturii. Monumentalul dom pe patru stâlpi dispare și bolta pantocratului rămâne așezată direct pe zidurile de fațadă. Mai târziu când prin secolul al 16-lea planul bisericilor noastre cată din nou a se mări, ca compositie, atunci sforțările acestea de „monumentalisare“ nu vor mai ținti la mărirea domului ci a nartexului care iea o nouă și mare importanță prin aceea că se destina din ce în ce mai mult la adăpostirea mormintelor ctitoricești de domni și boieri. Deja Snagovul dădea o foarte originală soluție acestei noi cerințe de program.

Schimbarea de mai sus a architecturii bisericilor noastre se petrece prin secolul al 14-lea și sub influența unui nou factor ce-și ia locul în așezarea noastră religioasă. Factorul acesta e monachismul și întemeetorul său e Nicodim care pe la mijlocul veaculuĭ al 14-lea apare ca un conducător și organisator de frunte în România el asigură monachismului pentru întodeauna la noi puterea, printr'o organisație și un inbold de propășire ce strămută dintr'odată și de la început scaunul puterei bisericești de la orașe la mănăstiri și o face să crească din ce în ce mai mult.

Nicodim acesta, care nu e altul decât *Sf. Nicodim* el însuși face epocă în istoria noastră culturală. Călugăr sârb de la Athos, știiutor de carte multă și meșter mare în artele frumoase, el vine în țară în timpul domniei lui Vladislov ce stă pe tron între anii 1365—1376. Erudit teolog, pictor iluminator și probabil architect, Nicodim fu în același timp și un abil politician. Astfel numai se explică opera lui de puternic și luminat organisator ce-l face în timpul a trei domnii sfătuitorul și colaboratorul a trei voevozi de frunte.

Acest mare întemeetor de mănăstiri începe prin a clădi, cu cheltuiala și dăruirea lui Vladislav-Voevod [1]) și cu munca fraților săi călugări, mănăstirea Vodiță de lângă T.-Severin. Cu acești frați călugări, aduși cu el din Serbia, Nicodim *zidește* și *zugrăvește* biserica, arătându-se astfel de la început șeful unei tagme călugărești și capul unei echipe de artisani.

Când după Vladislav urmează pe scaunul domnesc Radul I cel înțelept, confundat cu Negru-Vodă (1373—1384 [2]), Nicodim ajunge mâna dreaptă a acestui prinț evlavios și fondează mănăstirea Tismana, apoi Cozia, Cotmeana și Câmpu-Lung. Sub urmașii acestuia, Dan și Mircea, Nicodim

1) Date luate din monografia D-lui Stefulescu asupra Mănăstirii Tismana.
2) După D-l Onciul.

continuă opera sa la care se mai poate adăoga mănăstirea Prislopul, din munții Temișoarei, apoi mănăstirea Topolnița și schitul Gura-Motrului.

Din aceste clădiri, multe s'au risipit, iar cele rămase în picioare au fost toate prefăcute de cei care dorind să le întărească și să le înfrumusețeze, le-au stricat forma și podoaba lor cea dintâi.

Din ce a mai rămas însă se poate foarte ușor deslusi caracterul arhitecturii lor.

Mai întâi bisericile acestea nu mai corespundeau programului celor ridicate în mijlocul cetăților populate de un popor numeros, puternic și bogat. Ele erau locașurile de rugăciune ale unui număr foarte restrâns de credincioși ascunși și grămădiți între zidurile unui cuib ferit de lume și de ispitele ei. Era natural ca bisericile acestor izolate centre de odihnă și devoțiune să nu aibă nevoe de fastul și maestatea celor care le ridicau pentru gloria Domnului și a lor. De aci architectura aceea care păstrând aceleași principii de construcțiune ca cea mai veche din Țările românești se țărmurește la o croeală mai mică și modestă pentru clădirile sale. Am văzut care e compoziția simplă a acestui tip de plan.

De la mănăstiri acest tip se generalizează și la bisericile de mir, căci de la început influența mănăstirilor deveni covârșitoare în organizația bisericească a țării ca și în întreaga noastă așezare socială.

De altfel împrejurările politice opriră pentru multă vreme propășirea unei arte mai mari, urmașe vrednică a celei întemeiate și cultivate de primii voevozii ai Țărilor românești. Urmașii lui Mircea-cel-Bătrân umplu întreg secol al 15-lea de lupte intestine ce dau pas vrăjmașului din afară și curmă pentru secole viața liberă a Țărilor românești înăuntru. In așa împrejurări de vrăjmășie lăuntrică și cotropire din afară, vremurile nu puteau fi prielnice artelor. De aceea veacul luptelor dintre Basarabi și Drăculești, fiii și nepoții lui Dan și Mircea, formează o perioadă săracă și stearpă pentru istoria artelor românești.

Pentru a regăsi vechea splendoare a bisericei primilor noștri voevozi trebue să venim în pragul secolului al 16-lea când cu Radu-cel-Mare și Neagoe Basarab, biserica îmbracă podoaba unei arte strălucitoare de frumusețe și bogăție.

Architect, P. Antonescu.

Smintit

În satul Gălănești, lângă drumulețul ce dă spre vadul Suceveĭ, se vedea până maĭ aniĭ trecuțĭ o rămășiță de casă, cu găurile de la fereste afumate, având în loc de acoperiș numaĭ capete de grinzĭ și coștoroabe părpălite, semn că fusese totul mistuit de un nemilos pojar. De se întâmpla să daĭ de vr'un om pe locurile acele, și-l întrebaĭ ce-ĭ cu jarișteа de lângă drum, îțĭ spunea îndată că a fost gospodăria lui Ioan Smintitul, care a dat el singur foc caseĭ și s'a dus pe lume.

Lucrul era chiar așa cum spuneaŭ oameniĭ, numaĭ că Ion Smintitul nu era dus tocmaĭ pe lume, ci rătăcia sărmanul prin munțiĭ apropiațĭ, trăind când din mila bacilor de pe la stânĭ, când pustnic în toată puterea cuvântuluĭ. Căci l-am întâlnit și eŭ nu odată în primblările ce le făceam pe timp de vacanță pe poteca muntoasă dintre mânăstirile Putna și Sucevița.

Avea în adevăr un fel de înfățișare de pustnic, nenorocitul de om, poate fiind că-ĭ dăruise călugăriĭ o reasă veche, care se potrivia, nu știŭ cum, cu barba luĭ lungă și pletele slobozite în vânt. De altfel, când îl vedeaĭ așa rătăcind, îțĭ venia, nu știŭ cum, și milă, dar și poftă, să te iaĭ la vorbă cu dânsul. Era o ființă blândă la fire, acest nefericit, cu fața sa sbârcită de bătrânețe fără vreme. Privind în ochiĭ săĭ pururea păingeniți de lacrimĭ, puteaĭ citi ca într'o carte deschisă suferințele, ce trebue să fi brăzdat inima acestuĭ bătrân, de ajunsese în starea sa de ticăloșie. Când întâlnia pe cineva, îl întâmpina întâĭ cu vorbele: «Mila luĭ Dumnezeŭ, oameniĭ buniĭ!». De nu era omul tocmaĭ grăbit și se opria cumva să-ĭ întoarcă vorba saŭ să-ĭ puná vr'o milostenie în torba de pe umăr, vedeaĭ numaĭ cât îndată pe Ion, că prinde par'că inimă și venia cu întrebarea: «N'ațĭ văzut cumva pe Ileana mea»?

Câtă jale tremura în glasul bietuluĭ smintit, când l-am auzit rostind aceste vorbe, după ce-ĭ băgasem în mână câțĭva crăițarĭ, n'am să uit niciodată, precum nu pot uita nicĭ căutătura din ochiĭ săĭ prăpădițĭ. Zadarnice mĭ-aŭ fost cu toate aceste încercările să aflu vr'odată din gura sa, ce anume durere îl apăsa; mintea luĭ era întunecată și-țĭ făcea maĭ mare jale să asculțĭ vorbele sale fără rost și fără legătură. Ce maĭ licăria în capul săŭ, era nebunie.

Intr'o zi de iarnă, cum treceam dimineața de tot cu sania, prin orășelul Rădăuțuluĭ, mi-a fost dat să văd o larmă groaznică printre târgoveți. Căcĭ eraŭ sculațĭ cu toțiĭ în picioare și alergaŭ spre cancelaria comunală, par'că intrase răzmeriță într'înșiĭ. Era vorba de o poznă stârnită de bietul Ion, care venise de răul friguluĭ, de la sa-

hăstriile sale din munte, la tărg și cerșia, precum îĭ era obiceiul la vreme de iarnă, pe la casele oamenilor. Făcuse smintitul multe șotiĭ prin târg, maĭ ales că îl zădăriaŭ copiiĭ de pe uliță, când îl vedeaŭ umblând în halatul zdrențit și cu comanacul ciobănesc țuguiat în cap, dar năzdrăvănia luĭ era de astă dată cam groasă de tot, că nu degiaba a fost legat cot la cot și dus de doĭ jandarmĭ la casa de nebunĭ din Cernăuțĭ.

S'a întâmplat, adică să moară pe atuncia la Rădăuțĭ maĭ marele peste hergheliile împărătești, ce se află în ținutul orășeluluĭ și precum i s'a făcut câteva zile după înmormântare, la biserica papistașă, parastas cu paradă mare, s'a adunat cu prilejul acesta lume multă, de privia din uliță afară, căcĭ în biserică nu maĭ încăpea suflet de om. Și a dat și Ion Smintitul de treaba aceasta, uitându-se și dânsul cu norodul adunat prin ușile deschise la tărnațul de trepte negre înălțat în mijlocul caseĭ luĭ Dumnezeŭ, cu sfeșnicele de argint, în care ardeaŭ lumânărĭ marĭ de ceară, de strălucea întreaga biserică și sclipiaŭ odăjdiile preoților ca focul, nu alt ceva. A stat bietul om de a privit multă vreme ca pironit de ciudățenia aceasta, și ce-ĭ va fi trăsnit prin minte, cum i-a venit în cap, dar destul că după ce a început lumea a se risipi în toate părțile, s'a furișat tiptil și nebăgat în samă de nimenea în biserică și așteptând într'un colț ascuns, până aŭ stins pălimariĭ lumânările, i-aŭ lăsat să iasă frumos afară și să'l încue înlăuntru. A stat el apoĭ acolo închis până s'a făcut întunerec,—se poate că va fi și adormit,—dar destul că pe la un târziŭ de noapte, s'a apucat de a aprins lumânările stinse de pe târnațul (catafalcul) părăsit, a maĭ aprins și cele de la altar și după ce a isprăvit cu luminatul, s'a suit frumos în turn și a pornit să tragă din răsputerĭ clopotele. Ce a urmat după asta, vă puteți închipui. Se făcuse dimineață, ziua mare și târgul tot nu se putea liniști. După ce l-au dus însă pe Ion la casa de nebunĭ, s'a aflat și câte ceva despre pricina nebunieĭ sale.

Ion al Ursuluĭ, saŭ Smintitul, — cum îĭ zicea lumea, — era de loc din satul Bilca, nu departe de Rădăuțĭ. Fecior de gospodar bun și flăcăŭ harnic, era el,—nu-ĭ vorbă, — dar avea de copil o fire ciudată. Că vedea lucrurile altfel de cum le văd ceilalțĭ și din pricina asta nu prea se împăca cu aĭ săĭ din casă. Iĭ plăcea amar de mult să umble pe la baciĭ de stână, la munte, ba de la o vreme nicĭ că făcea de cât să steie la eĭ și să se tocmiască cioban la oĭ. Dacă se maĭ înpăca iarna cu ceĭ de pe acasă, era că știa să cânte din fluerul lung (caval) și din buciumul de cireș, lucru mare. Ba pe urma cântatuluĭ săŭ dulce îșĭ găsise și nevasta. Că s'a însurat cu fata unuĭ gospodar bogat din Gălănești și precum Anica era unic copil la tatăl eĭ, s'a și dus din Bilca, la socru săŭ, unde a rămas apoĭ și gospodar pe sama sa.

Și i-a dat Dumnezeŭ întâĭ un băiat și apoĭ o fată. Alțĭ copiĭ n'a avut, căcĭ femeea i-a murit curând după ce o născuse pe Ileana, o frumusețe de copilă, la care se uitaŭ oameniĭ ca la o minune. Intâĭ că era bălae la păr, cu ochiĭ albaștriĭ și albă ca laptele, de părea că-ĭ copil boieresc, apoĭ însă, fiindcă avea de mică darul să zică la vorbe deștepte peste firea minteĭ eĭ și ce era maĭ mult, cânta din gură minune mare. Moștenise ceva de la tată-săŭ și se și ținea de el sărăcuța, rămasă fără mamă din aniĭ ceĭ maĭ fragezĭ, ca umbra nedeslipită, în cât prinse tatăl dragoste de dânsa, cum rar să vede pe la casa oamenilor de țară.

Ștefan, băiatul, a crescut repede și, cum s'ar zice, nebăgat în samă și când i-a venit vremea cătănieĭ, s'a și stins din ochiĭ luĭ Ion al Ursuluĭ, căcĭ dus cu ceĭlalțĭ flăcăĭ la oraș, la oaste, n'a maĭ avut norocul să-șĭ vadă încă odată casa tatăluĭ. Eraŭ tocmaĭ luptele Austriacilor, departe, în țara italiană. Impărăția trimetea mereŭ la fecioriĭ, ce porniaŭ cu droaia încolo. După bătălie numaĭ puținiĭ însă s'aŭ întors pe acasă și între ceĭ ce dormiaŭ somnul de vecĭ în țărâna străină, era și nefericitul de Ștefan Ursul din Gălănești.

După ce l-a lovit pe Ion nenorocirea cu flecăul, dragostea sa către copila rămasă s'a aprins și mai tare și o păzia ca ochiĭ din cap. Căcĭ era Ileana acum de 16 anĭ și flecăiĭ sătuculuĭ se uitaŭ tot mai mult la acest odor de fată cu cosițele de aur. O poreclise „Privighetoarea Gălănești lor", atât de mândru îĭ răsuna glasul pretutindene, unde numaĭ se ivia. Nu putea face un pas Ileana fără să cânte. Scârbituluĭ Ion însă asta-ĭ mângâia zilele. El, care numaĭ puse fluerul la gură, de când îĭ adusese vornicul hârtie că Stefan al luĭ era între vitejiĭ uciși colo, departe în țară străină, la Magenta, asculta cu drag glasul dulce al Ileaneĭ. Iar când s'a făcut din noŭ primăvară, a strâns Badea Ion iute, ca nicĭodată, oile de pe la oamenĭ, a dat casa și gospodăria în sama uneĭ vecine și s'a dus la munte, făcându-și stână, tocmaĭ în poenile din Șandrul Mare. Departe de sat și de oamenĭ, numaĭ cu zarea spre mânăstirea Putneĭ, colo jos la picioarele munților, de unde străbătea la zile sfinte mugetul luĭ Buga clopotul vestit al Putneĭ, i se părea încercatuluĭ om că se găsește acum maĭ ferit de durerile lumiĭ și îĭ treceaŭ luĭ și veseleĭ sale Ileana zilele oare cum maĭ lin, una după alta.

Si totuși în inima luĭ Ion îĭ menea un glas tainic, îĭ spunea parcă mereŭ de o nouă suferință maĭ amară, ce venia peste dânsul. Firea presimțitoare a acestuĭ om, hotărât de soarte la ispite grele, își da prea bine sama de ceea ce nu putea ocoli nicĭ o putere omenească, și doinele duioase ale Ileaneĭ sale îĭ scoteaŭ fără voie gemete surde din pept, încât plângea omul, fără să știe de ce.

Băgase de samă și frumoasa copilă schimbarea în toate obiceiurile de altă dată ale tatăluĭ săŭ, vedea și moș Arhip, un baciŭ vecin, că nu-ĭ a bine firea ciudată a luĭ Ion Ursul și a sfătuit-o pe Ileana să-l înduplece pe tată-săŭ, să meargă la un sfânt călugăr, de vale, la mânăstire, să-i se spovediască, că doar cu asta și cu molitvele la sfintele icoane să i se maĭ molcomiască zbuciumul sufletesc.

Și a ascultat fata de sfat și înainte de Sfânta Maria Mare, când e hramul mânăstiriĭ Putneĭ, aŭ potrivit eĭ coborâtul oilor așa, în cât eraŭ acum cu stâna lor deasupra Dealuluĭ Cruceĭ, adică o bătae de pușcă de mânăstire. Și lăsând stâna în paza băiatuluĭ de la oĭ, aŭ dat bădica Ion cu Ileana sa în dimineața de sărbătoare pe la sfântul lăcaș, de s'aŭ dus la biserică și s'aŭ spovădu it și împărtășit amândoĭ, după toată rânduiala. Atâta numaĭ că hramul mânăstiriĭ, vestit în toată împrejurimea, încât se aduna la Putna întotdeauna norod mult în ziua asta, părea de astă dată ciudat, căcĭ nu veniseră oamenĭ maĭ de loc. Pricina era vestea despre boala holereĭ, ce se ivise prin târgurĭ și acum apucase a se ivi și pe la sate. Căcĭ se dădu-se chiar poruncă de la stăpânire ca oamenĭĭ să nu se adune pe nicăirea. Această strașnică boală, care avea să secere atâtea miĭ de oamenĭ și s-a lățit la 1866 ca fulgerul prin toate părțile Bucovineĭ, avea să pună pecetea morțiĭ pe fruntea multora, care nicĭ că se gândiaŭ la asta.

Când s'a întors Ion Ursu cu Ileana în sat, la Gălănești, străbătuse deja țipetele de groază casele oamenilor și între ceĭ dintâĭ morți era baba vecină, ce îngrijise de casa și gospodăria luĭ Ursu. Fără pază și povață, s'aŭ băgat nenorocitul tată cu fata în casă, de unde abia scosese moarta și după câteva zile s'a îmbolnăvit întâiŭ Ion și pe urmă și Ileana. Firea cea puternică de om trăit tot la munte l-a mântuit, ce-ĭ drept pe tatăl, gingașa Ileană însă, ce nu se lăsase dusă de la căpătâiul bolnavuluĭ, a fost secerată de fulgerul morțiĭ ca crinul câmpuluĭ din scriptură și s'a stins sărmana, într'o clipă de pe pământ.

Când aŭ venit oamenĭĭ de la comună, de l-aŭ silit pe Ursu să scoată toate lucrurile din casă și să le ardă,—poruncă dată în stârpirea boaleĭ,—omul mut de durere nu s'a împrotivit câtuși de puțin. A ațâțat el însuși focul de sub borfele îngrămădite pe arie și a așteptat să ardă tot. Oamenĭĭ l-aŭ lăsat în durerea sa supusă și numaĭ

cât târziŭ de tot s'a băgat de samă că pornise a arde gospodăria întreagă. Aŭ sărit cu toţiĭ să îndepărteze primejdia şi aŭ scăpat, ce aŭ putut şi ce se vedea până maĭ deunăzĭ pe drumuleţul dinspre satul Gălăneştĭ spre vadul Suceveĭ. Ion Ursul însă a rămas din ciasul acela nebun, căcĭ umbla din casă în casă şi întreba pe toţi: „Oameni buni, n'aţĭ văzut cumva pe Ileana mea"....

Lumea însă l-a poreclit de atuncia pe Ion Ursu cu numele de Smintitul, şi râdea de liturgia de miază noapte în biserica nemţilor din Rădăuţi. Şi a vrut întâmplarea să mă duc într'o zi de vacanţă de vară la fabrica de sticlă, saŭ cum zic Românii de pe la noi, la huta din Voivodeasa. Sătişorul acesta ascuns între două şiruri de munţi destul de înalţi, nu departe de mânăstirea Suceviţei, are şi numele săŭ deosebit nemţesc, căcĭ îĭ zic „Fürstenthal", adică Valea Doamneĭ, numire ce se trage de la locuitoriĭ nemţi oploşiţi în locul acela. Aceştĭ străinĭ de lege papistaşă aŭ fost aduşi tocmaĭ din Boemia nemţească, fiindcă trebuia la făcutul sticleĭ oamenĭ pricepuţi şi deprinşi anume cu treaba aceasta. De când s'a făcut pretutindene drum de fer, a căzut şi facerea sticlărieĭ la Voevodeasa şi nu ştiŭ zăŭ dacă maĭ este astăzĭ vr'o urmă din huta ce fusese pe acolo. Dar ce a rămas, sunt locuitoriĭ nemţi, cu portul şi cu graiul străin, cu biserica şi cu şcoala lor, băgaţi colo, între Românii, ce'ĭ împresoară fără să se amestece cumva cu dânşiĭ. Te prinde numaĭ mirarea când daĭ de odată, în valea asta ascunsă şi vezĭ pe la crucile drumuluĭ câte o zugrăvială cu chipul luĭ Hristos saŭ câte un sfânt cioplit în lemn, lucru ce nu se pomeneşte prin satele noastre.

Mult mi-a plăcut locul acesta, când l-am văzut întâiaşĭ dată şi m'am dus de am privit cuptoarele marĭ şi cazanele cu ţevĭ, unde se sufla sticla cu atâta măestrie. Vezĭ ghiulele albe şi fierbinţi scoase cu nişte ciubuce lungĭ din clocotiala cea strașnică, prefăcându-se ca prin farmec în bulbucăturĭ de sticlă, ce se desface apoĭ cu foarfeca şi se tae în făliĭ, parcă ar fi unt nu altceva. Că pusese, nu maĭ ştiŭ cine, pe un neamţ bărbos de mi-a arătat toate pe rând, şi cu prilejul acesta am dat şi de urmele luĭ Ion Smintitul. Cum vă maĭ spusesem, chiar prin locurile acelea îĭ plăcea nenorocituluĭ om să umble în pribegia sa, fiind-că pe acolo veniaŭ stânele de munte mult căutate de vechiul baciŭ. Şi nu putea din păcate nicĭ nemţiĭ de la huta din Fürstenthal să scape aşa necercaţi de omul nostru. Deşi nu-l ştiaŭ şi nicĭ nu prea da el prin satul lor, dar într'o zi tot s'a întâmplat să zăboviască pe acolo şi iacă din ce pricină.

Era tocmaĭ Sfântă Maria nemţească şi cum prea curata Fecioară îşĭ avea chiar la intrarea satuluĭ, lângă fântâniţa din spre drumul ce duce la Sucevița, chipul eĭ aşezat într'o căsuţă făcută anume, credincioşiĭ loculuĭ aveaŭ să iasă după biserică în prohod până acolo, ca să-ĭ facă Sfinteĭ sfeştania de peste an. Altarul din căsuţă, clădit după cum se vede pretutindene, pe unde sunt papistaşi, în chip de bisericuţă cu ferestre lungueţe şi cu cruce pe acoperiş, era astăzĭ ticsit cu florĭ ca nicĭodată. Fete şi copiĭ de şcoală se întreceaŭ să împodobiască chipul Sfinteĭ Fecioare, cioplit în lemn şi mare cât un copil, înbrăcându-l în hainele cele maĭ scumpe şi pregătind toate pentru venirea preotuluĭ cu procesia. Şi întâmplându-se să treacă tocmaĭ atuncĭ smintitul de Ion pe acolo, lucrurile neobicinuite ce-i se arătară de odată, aşa în cale, l-aŭ făcut pe nenorocitul om să se opriască în faţa căsuţeĭ cu sfânta.

S-a uitat el lung la chipul acel omenesc cu înfăţişare de fecioară gătită în haine strălucitoare, cu cununa de florĭ şi cu cercul sclipitor de-asupra pletelor auriĭ şi totul scăldat în lumina mulţimiĭ de candele şi de sfeşnice aprinse, şi înpins de cine ştie ce nălucire năprasnică, că a găsit-o pe moarta sa Ileana, s'a năpăstuit de-odată ca o vijelie asupra bisericuţeĭ şi făcându-şĭ loc printre mulţimea ce apucase a se aduna

în așteptarea prohoduluĭ, a smuls chipul Sfinteĭ Fecioare de pe altar și a luat-o la fugă, spre munte.

O goană nebună s'a pornit îndată după jefuitor și întreg satul, bărbaţĭ, femeĭ și copiĭ, în frunte cu preotul lor, s'a luat pe urma luĭ Ion. De cât le-aŭ fost zadarnică hăituiala. Smintitul era sprinten ca un căprior și a perit curând din ochiĭ gonacilor săĭ, lăsându-ĭ fără suflet și înfioraţĭ de grozăvia păcatuluĭ. Abia târziŭ, câteva zile în urmă, aŭ găsit niște oameni păpușa despuiată a nemţilor departe, tocmaĭ prin hăţișurile Tomnaticuluĭ. Despre Ion Smintitul nu s'a maĭ auzit însă multă vreme nimica.

Em. Grigorovitza.

Cântarea Studenţimiĭ

De-apururĭ slavă slăvirea ta menește,
O Geniŭ vecĭnic al neamului latin!
Prin tine Dacĭĭ simţit-aŭ românește,
Cu tine mergem la norocos destin...

In sborul vesel al anilor juneţiĭ
Când visurĭ fruntea în nimb stelar ne'n cing,
Veghĭem noĭ harnicĭ spre greaua luptă-a vieţiĭ,
In care mintea și inima învinġ.

In gĭurul Ţărĭĭ și Tronuluĭ și Legiĭ
O streajă sfântă ne ține pironiţĭ;
Iar Marca, Istrul, Ceahlăul și Bucegiĭ
Ne-aprind în suflet un dor de fraţĭ răzniţĭ.

Curaţĭ de patimĭ și de gândirĭ pizmașe,
In cultul faleĭ strămunilor crescând,
De toată jărtfa—în cumpene vrăjmașe—
Noĭ gata sântem acuma și oricând!

Metempsichosă

-a spart a visurilor mele barcă
De steĭ vicleni pitindu-se sub val.
De-atuncĭ, mereŭ ca unde-amare 'ncarcă,
Iar eŭ m-afund, pustiŭ, răznit de mal...

In zărĭ—le văd—iluziile-mĭ, par'că
Se pĭerd în stol cu aripĭ de opal
Ducând, închis, ca taĭnă într'o arcă,
Al vĭeţi-mĭ dor de vecĭnic Ideal.

Nimic de-acum de-acest pământ mă leagă.
L-al sorţiĭ vânt să tremur nu maĭ voĭŭ.
O altă lume 'n sufletu-mĭ se 'nchĭagă...

Acolo-mĭ ţes, în radios războĭŭ,
Un gĭulgiŭ alb—o crisalidă 'ntreagă—
Şĭ-aştept să'nviŭ ca flutur într'alt raĭŭ...

V. D. Păun

Eroinele lui Sofocle

IV

Antigona. Iată de sigur cea mai nobilă și mai simpatică femeie din tot teatrul lui Sofocle. Se știe ce admirațiune a smuls Atenienilor, care, în entusiasmul lor, aŭ ales pe autor strateg. Ciudat exemplu de preferințele acestuĭ popor extraordinar, impresionabil la formele cele maĭ alese ale arteĭ!

Succesul ce a avut în antichitate, se explică prin arta compoziţiunii, care atinge idealul urmărit de geniul elen în tragedie, și prin măreția spectacolului moral desfășurat în scenă cu atâta pompă. Era ceva neobicĭnuit, într'adevăr, reprezentarea acesteĭ femeĭ care se jertfește pentru implinirea uneĭ datoriĭ de familie. In energica eĭ împotrivire la nesocotința drepturilor celor maĭ sacre, în tăria devotamentuluĭ săŭ pentru o cauză așa de mare, în lupta ce susține singură, fără altă armă decât puterea convingeriĭ că săvârșește o faptă pioasă, în plângerile sale atât de naturale, când, părăsită de toţĭ, simte răceala apropiată a morţiĭ, privitoriĭ vedeaŭ zugrăvirea patetică a unuĭ suflet eroic, despreţuitor de viaţă, întru păzirea legăturilor tainice care-l unesc cu lumea nevăzută a celor ce nu maĭ sunt.

Saint-Marc Girardin precisează așa de bine caracterele esențiale acesteĭ piese, in cât nu e de prisos a-ĭ cita cuvintele: „Antigona avea un fel „de interes religios și filosofic, pentru că ea învăța respectul îngropăciuniĭ; „ea avea uń interes maĭ particular și maĭ dulce, acela care naște din iubirea „fraternă; ea avea în fine, lucru cu totul noŭ în teatrul grec, interesul care „naște dintr'un mare devotament. Până la Antigona, într'adevăr, persona„giile teatruluĭ grec sunt martiriĭ destinuluĭ maĭ de grabă decât martiriĭ „voinţiĭ lor; eĭ se supun fatalităţiĭ. Oedip și Oreste sunt victimele soarteĭ; „dar voința lor n'are nicĭ o parte în soarta lor. Aicĭ, din contră, iată un per„sonagiŭ care-și face propriul săŭ destin; fatalitatea n'are nicĭ o parte în„tr'însul [1])".

S'a crezut că această piesă ne prezintă conflictul între legile scrise și cele divine, abstracte; că Sofocle a vrut să ne înfățișeze lupta între drepturile de familie și legea publică, între Religie și Stat. Părerea aceasta a fost

1) Cours de Littérature dramatique, Ch. XXXII.

pusă în circulaţie de celebrul elenist Boeckh şi multă vreme a făcut autoritate în Germania. Boeckh vede în acţiunea Antigonei, faţă de două puteri respectabile, religia domestică şi legea publică, doi criminali pe drept pedepsiţi: Creon, a cărui încăpăţinare aduce ruina familiei sale, şi Antigona, vinovată de a fi înfruntat legile cetăţii. Exces de ambele părţi, ceeace aduce nenorocirea uneia şi a alteia.

Intre alţii, Otfried Müller adoptă fără rezervă părerea lui Boeckh, afirmând că piesa „se agită toată în jurul lupteĭ intereselor şi cerinţelor sta„tului cu drepturile şi datoriile familiei“ [1]).

Intr'un savant studiŭ — *l'Hégélianisme dans l'interprétation de l'Antigone de Sophocle* —Jules Girard probează că această interpretare pe care am văzut-o la Boeckh şi Otfr. Müller, se datoreşte influenţii hegelianismului. El arată că Hegel se ocupă de piesa lui Sofocle [2]) şi că ajunge la concluzia că ea coprinde chestia raporturilor între religie şi stat. Creon personifică pentru dânsul legea publică, Statul; Antigona, drepturile familiei.

Combătând această interpretare, Girard susţine cu drept cuvânt că nu se poate vedea în tragedia lui Sofocle altceva, decât devotamentul Antigonei faţă de datoriile de familie. O observaţie foarte exactă pe care o face scriitorul francez, este că Grecii şi în special Atenienii nu separaŭ statul de religie. Constituţia statului a eşit la ei din religia familiei. Prin urmare nu se poate admite ca un fapt general, antagonismul între legea religioasă şi legea statului.

In această interpretare a filosofului german, Girard distinge cu ingeniozitate exagerarea ideii de stat şi face o constatare foarte interesantă pentru istoria criticei, arătând cum se resfrâng într'o opinie de caracter pur literar, ideile Prusiei asupra drepturilor statului şi raporturilor sale cu biserica.

Dacă analizăm cu atenţie opera lui Sofocle, nu mai încape îndoială că ea ne prezintă pe Antigona devotată până la exaltare datoriilor de familie, care-i dictaŭ pietatea faţă de morţi. Astfel o consideră fruntaşii interpreţi ai elenismului în Franţa, începând cu La Harpe şi sfârşind cu Patin, Saint-Marc Girardin şi Croiset, şi ei sunt netăgăduit mai aproape de adevăr decât savanţii germani. La Harpe, cu bunul său simţ, a prins deja tot înţelesul dramei lui Sofocle, când afirmă că „Antigona e hotărâtă a înfrunta totul „şi a nu urma în această privinţă decât vocea naturii, care-i porunceşte de „a da ultimile datorii fratelui pe care toată lumea îl părăseşte.“

Pentru a înţelege interesul pe care-l oferea Grecilor această piesă, pentru a ne da seama de mărimea sacrificiului Antigonei, trebue să ne transpunem în mijlocul ideilor şi credinţelor acelui timp străvechiŭ, în care mormântul era obiectul celei mai mari grijĭ. In totdeauna Grecii aŭ socotit că viaţa omului nu se sfârşeşte pe pământ. Ei aŭ hrănit neîntrerupt iluzia unei lumi dicolo de mormânt, cu aceleaşi cerinţe, cu aceleaşi nevoi ca şi lumea pământească; aŭ privit moartea—cum zice Fustel de Coulanges—nu ca o disolvare a fiinţei, ci ca o simplă schimbare de viaţă. Multă vreme s'a crezut că sufletul rămâne unit de corp în această a doua existenţă; de aci importanţa mormântului, care trebuia să conserve pentru această viaţă nouă corpul defunctului.

Iată pentru ce în societatea antică ceremonia îngropăciunii era consi-

1) Hist. de la Littér. grecque, trad. Hillebrand. Ed. III, p. 149.
2) In »Fundamentele filosofiei dreptului« (1821) şi în »Estetica« publicată după moartea lui, în 1838.

derată ca cea mai sacră din datorii. Oricine avea dreptul la mormânt, și nu se putea trece peste acest drept, fără a se nesocoti legile divinităților infernale, suverane ale lumii subpământești. Nu se refuza înmormântarea de cât criminaluluĭ care meritase pedeapsa cu moartea și trădătoruluĭ de patrie. Trupurile lor zăceaŭ expuse fiarelor și păsărilor răpitoare, fără să se găsească cineva care să arunce o mână de pulbere peste ele. Iar sufletele, despărțite de corpurile care le servă de acoperământ, rătăcesc o sută de anĭ pe malurile Stixuluĭ, turburând în visurĭ pe accia care trebue să se intereseze de soarta lor, până ce le acordă această pioasă atenție, de a le reuni cu rămășițele materiale de care aŭ nevoe spre a merge unde le cheamă destinul.

Barthélemy rezumă într'un mod admirabil observarea practicelor religioase care decurg din aceste credințe, zicând :

„De aci această râvnă de a-ĭ procura odihna pe care o dorește, porunca dată călătoruluĭ de a acoperi cu pământ cadavrul pe care-l găsește în drumul săŭ, această veneratiune profundă pentru morminte, și legile severe contra acelora care le violează.

„De aci încă obiceiul practicat cu privire la aceia pe care i-aŭ înghițit valurile, saŭ care mor în țară străină, fără să li se fi putut regăsi corpurile. Tovarășiĭ lor, înainte de a pleca, îĭ cheamă de treĭ orĭ cu voce tare ; și cu ajutorul sacrificiilor și libațiunilor, eĭ cred că readuc *manii* lor, cărora se ridică uneorĭ cenotafe, un fel de monumente funebre aproape tot așa de respectate ca și mormintele“ [1]).

Credințele acestea eraŭ adânc înrădăcinate în sufletul poporuluĭ grec, și pietatea către morțĭ constituia unul dintre cele mai puternice sentimente religioase ale acestuĭ popor. Istoria ne-o atestă tot așa de bine ca și poezia. Se știe soarta generalilor de la Arginuse, care, surprinși de o furtună, neglijase de a aduna cadavrele celor căzuți, lipsindu-ĭ astfel de onorurile înmormântăriĭ. Poezia, de altă parte, e plină de accentele temeriĭ de a fi lipsit de mormânt. In luptele homerice, eroiĭ nu cunosc altă frică mai mare de cât aceea de a rămâne după moarte „pradă câinilor și pasărilor răpitoare.“ De aceea se încingeaŭ adesea lupte crâncene în jurul cadavrelor. In Iliada, Achille, după ce doboară pe Hector, îl insultă cu aceste cuvinte : „Câiniĭ și pasările vor rupe din tine rușinos, pe când Greciĭ îĭ vor face (luĭ Patroclu) înmormântare“ [2]). Odisseia conține între altele scena dintre Ulysse și Elpenor, care fusese lăsat neîngropat, când murise căzând de pe coperișul palatuluĭ Circeĭ. Sufletul săŭ întâmpină cel dintâiŭ pe Ulysse la intrarea acestuia în infern, conjurându-l să-ĭ îngroape trupul rămas pe pământ. Prima grijă a luĭ Ulysse când se întoarce din infern, este de așĭ îndeplini datoriile sacre față de corpul fostuluĭ săŭ tovarăș [3]).

Piesa luĭ Sofocle *Ajax*, coprinde la desnodământ o ceartă energică al căreĭ obiect este îngroparea cadavruluĭ erouluĭ sinucis.

Iată atâtea lucruri care ne dovedesc importanța mormântuluĭ, în credințele religioase ale societățiĭ antice. Ținând seamă de acest fapt, vom putea pricepe — după expresia unuĭ mare scriitor [4]) — că acest cadavru de îngropat este tot așa de patetic ca și un om de mântuit. Numaĭ pătrunzând fondul ideilor morale și religioase care se împletesc în viața antică, vom

1] Voyage du jeune Anacharsis, Chap. VIII.
2) C. XXII, vers. 335—336.
3) C. XII
4) Paul de S. Victor, Les Deux Masques, t. II. Chap. XII, 2.

ajunge a înțelege, cu ideile noastre moderne atât de opuse, rolul sublim al eroinei lui Sofocle, care-și jertfește viața ei reală, pentru a asigura pe aceea închipuită a fratelui său.

* * *

Subiectul acestei tragedii se găsește anunțat în piesa lui Eschyl „*Cei șapte contra Tebei.*“ Acolo, la desnodământ, după plângerile patetice ale celor două surori asupra fraților morți, apare un crainic care publică decizia șefilor Tebei cu privire la soarta acestor frați. Eteocle va fi înmormântat, ca apărător al patriei, dar Polynice va fi lăsat pradă câinilor, ca unul ce a ridicat armele asupra ei. Antigona răspunde cu hotărîre crainiculuĭ, că dânsa, contra oricăreĭ voințe, va îngropa pe fratele său. Urmează un dialog concis și energic, în care crainicul vrea să o întoarcă de la această hotărîre ; Antigona însă e nestrămutată în voința ei. Corul se desparte în două grupe : jumătate aprobă pe Antigona, declarând că o va urma în întreprinderea ei ; cealaltă jumătate va urmà pe Eteocle, supunându-se ordinelor Tebeĭ.

Modul în care se încheie piesa lui Eschyl, schițează subiectul alteĭ tragedii. Anunțarea uneĭ ideĭ noua, când piesa se terminase prin moartea celor doui frați, insistarea asupra ei, prin convorbirea între crainic și Antigona, par a justificà presupunerea lui Patin, că Eschyl va fi tratat și acest subiect, într'o piesă a parte. Patin vede în acest desnodământ ceva nehotărât, nesfârșit, care face să se aștepte o urmare.

Dacă va fi existat o astfel de piesă, pierderea ei este regretabilă, căci ne-ar fi pus în măsură de a aprecia încă deosebirea concepțiilor celor doĭ poeți, pe care i-am văzut atât de opuși în tratarea legendeĭ Atrizilor. Dacă nu va fi existat, atunci e de admirat puterea geniului creator al lui Sofocle, care a știut să scoată din câteva linii generale trase de Eschyl, una din cele mai mișcătoare tragedii.

Piesa se deschide printr'o convorbire între Antigona și sora sa Ismena. Antigona anunță soreĭ sale, care nu știe nimic în această privință, hotărârea lui Creon de a lăsa cadavrul nefericitului Polynice expus pradă păsărilor răpitoare. El a adus la cunoștința tutulor, în oraș, că oricine ar înfrânge această poruncă, va fi condamnat să piară în mijlocul cetățiĭ, lovit cu pietre de mânile poporului. Iată prilejul de a arăta dacă este demnă de neamul său, saŭ dacă desminte sângele nobil din care a eșit. Antigona o întreabă de-i va sta în ajutor pentru a îngropa corpul fratelui lor. Ismena, departe de a se uni cu dânsa, încearcă s'o scoată din această idee fatală. Ea îi amintește de pedeapsa cumplită a tatălui lor, de sfârșitul tragic al mameĭ care și-a pus capăt zilelor, de peirea fraților uciși între dânșiĭ, și-i deschide ochiĭ asupra soarteĭ nemiloase ce le așteaptă, când singure din această familie nenorocită, ar desfide puterea tiranului. Acesteĭ întreprinderi îndrăsnețe, Ismena îi opune slăbiciunea lor de femeĭ, socotind ca nebunie o încercare cu mult peste puterile lor.

Antigona nu insistă ; ba încă declară că nu-i mai primește concursul chiar de ar voi să vină alături de dânsa. Ea însă îl va îngropa și dacă va muri, se va odihni lângă un frate iubit, după ce-și va fi îndeplinit datoria ; „căci e mai lung timpul în care trebue să placă celor de sub pământ, de cât celor de aicĭ, fiindcă acolo se va odihni pentru totdeauna.“[1]) Ismena în-

1) Vers. 74—76.

cearcă s'o convingă de imposibilitatea întreprinderii ei, și în frica ce-i pricinuește, o sfătuește să n-o mai împărtășească nimănui, căci din parte-i promite tăcerea cea mai absolută. Incercare zădarnică. Antigona a examinat situația, și-a întrebat inima deschisă la fapte mari, și a ales singura parte ce i se potrivea, înbrățișând-o cu tot focul tinereții sale încercate. „Ei bine, răspunde ea hotărât, când nu voi mai putea, voi înceta.“ [1]) Iată cuvântul de viață al sufletelor mari, făurite pentru luptă. El rezumă tot fondul de energie al acestei ființi, care se aruncă cu bărbăție într'o întreprindere primejdioasă, fără alt sprijin decât propria sa voință.

Acest dialog care începe tragedia lui Sofocle, formează o introducere admirabilă în subiect. Problema care va interesa publicul în mersul acțiunii, se pune limpede: deoparte o sentință tiranică ce atinge sfintele datorii de pietate către morți, de cealaltă voința hotărît afirmată a fecioarei care o va înfrunta. Iar mai departe, într'o semi-lumină, ca fond al tablouluĭ în care ies pronunțat aceste două chipuri, se întrevăd nenorocirile fatale, crimele și incesturile familiei înjosite a Labdacizilor, pe care jertfirea voluntară a fecioarei curate o va spăla de toate rușinile.

Scena dintre Antigona și Ismena ne amintește pe aceea dintre Electra și Chrysothemis. Un contrast identic ne pune dinainte două caractere opuse. Ismena reproduce foarte bine pe Chrysothemis: aceeași timiditate, aceeași constiință a slăbiciunii de femeie, aceeași încercare de a dărâma un plan, care în mărimea lui îi pare curată nebunie.

In fine, pentru a complecta expunerea, corul, într'o lungă bucată lirică, celebrează victoria Tebei. El recheamă în minte pericolul ce-o amenința, când războinicii veniți din Argos cu armele și scuturile lor strălucitoare, conduși de Polynice, deteră năvală la cele șeapte porți. Acum vrăjmașii s'au retras în goana cailor, dar cei doi frați nefericiți isbindu-se cu lăncile între dânșii, găsiră o moarte comună. Bătrânii care compun acest cor, vor să gonească amintirile neplăcute ale lupteĭ și toată noptea să cânte și să joace în jurul templelor, sub auspiciile lui Bacchos. Dar iată regele ținutului. El vine de sigur să anunțe ceva, căci a convocat această adunare a bătrânilor.

Creon se înfățișază pentru a-și proclama singur hotărîrea. El începe prin a declara cu emfază că cetatea va găsi întrînsul un apărător neînduplecabil, că nicĭodată nu va cruța pe vrăjmașii ei, încredințat că mântuirea patrieĭ aduce prosperitatea locuitorilor. In spiritul acestor principii, el proclamă sentința prin care interzice îngroparea lui Polynice, culpabil de a fi ridicat armele asupra patrieĭ. Aceasta e voința lui, e căreĭ pază o recomandă bătrânilor, adăogând că acela ce va căuta s'o înfrângă, va fi pedepsit cu moartea.

In toată această cuvântare transpiră trufia tiranuluĭ sigur de puterea lui fără margini. Sentința sa se întemeiază pe legile cetății, care prevedeau această aspră pedeapsă cetățeanuluĭ ce se ridica asupră-i. Creon are de partea lui așa numita rațiune de stat. Dar modul în care își proclamă singur hotărîrea, discursul emfatic în care tiranul se pune în evidență ca șeful ideal, agravarea intenționată a vineĭ lui Polynice și amenințarea energică la adresa celor ce-i vor călca porunca, fac să se vadă în aplicarea uneĭ legi de stat o exagerare vinovată și pericolul ce naște din cele mai salutare legi, când ele se mânuesc de oameni fără scrupul.

2) Versul 91.

In această scenă se descoperă privitoruluĭ caracterul mânios al tiranuluĭ și în acelaș timp tăria de voință a femeiĭ care i se împotrivește, mărimea sacrificiuluĭ eĭ, în știința soarteĭ inevitabile ce o așteaptă.

Acțiunea se precipită. Unul din pazniciĭ cadavruluĭ se înfățișază plin de groază înaintea regeluĭ, și cu acea naivitate pe care tragedia greacă o exprimă așa de bine, îĭ spune turburarea în care s'a aflat, șovăirea luĭ îndelungată, dacă trebue saŭ nu să se prezinte cu o astfel de știre, până ce s'a hotărît să vină, pentru că tot ar fi aflat-o Creon din gura altuia. Tiranul îl provoacă să se explice. După câteva vorbe, prin care se exprimă minunat încercarea de desvinuire a omuluĭ din popor, chemat a răspunde pentru negligența serviciuluĭ în fața aceluia care dispune de viața sa, paznicul expune în fine faptul pentru care a fost trimis : cineva a îngropat cadavrul luĭ Polynice, presărând asupră-ĭ țărână. Nicĭ o urmă de sapă, nicĭ o urmă de car, nicĭ un semn care să trădeze pe vinovat. Cadavrul, fără a fi îngropat, era acoperit cu un strat fin de pulbere : aceasta era de ajuns pentru a asigura trupuluĭ un loc în sânul pământuluĭ. Când aŭ văzut această faptă, pazniciĭ s'aŭ uitat unul la altul înmărmuriți, aŭ început a se învinui între dânșiĭ și eraŭ gata să se încaere. In fine unul dete ideia de a se anunța acest lucru luĭ Creon, și sorțiĭ l-aŭ ales pe dânsul ca purtător al neplăcuteĭ veștĭ.

Corul, de față la povestire, îndrăsnește să vadă în această faptă mâna zeilor. Tiranul se revoltă de această presupunere. Oare zeiĭ să fi avut grije de acest nelegiuit ? Eĭ să-l fi îngropat, onorând ca un bine-făcător pe acela care amenință să le ardă templele, să le distrugă țara și legile? Nu, aceasta nu se poate. Creon vede în toată această faptă mâna criminală a câtorva nemulțumiți, care murmuraŭ în ascuns împotriva sa. Numaĭ aceștia vor fi cumpărat pe vinovat, „căcĭ nicĭ un obiceiŭ nu s'a produs la oamenĭ așa de răŭ ca argintul. Acesta dărâmă și cetățile, acesta scoate pe oamenĭ din case ; acesta învață și pervertește sufletele bune ale muritorilor ca să se aplice la fapte rușinoase ; el a arătat oamenilor să pregătească perfidiĭ și în orĭce lucru să cunoască nelegiuirea.“ [1])

Tiranul concediază pe paznic, punându-ĭ în vedere să anunțe și tovarășilor luĭ, că de nu vor aduce pe vinovat, vor răspunde înșiși de călcarea poruncilor sale. Urmează o bucată a coruluĭ, care celebrează puterea și iscusința omuluĭ „cea maĭ mare minune a naturiĭ“ [2]), pentru a conchide că numaĭ în fața morțiĭ arta luĭ e neputincioasă. Acela care face gloria cetățiĭ, este vrednic de a fi aruncat dintr'însa, atuncĭ când prin cutezanță întreprinde ceeace nu se cuvine.

Paznicul de maĭ nainte intră iarăș, aducând de astădată pe Antigona. El o prezintă luĭ Creon care tocmaĭ eșia din palat, spunând că însuș a surprins-o pregătind un mormânt cadavruluĭ. Păzitoriĭ întorș la postul lor, sub impresia acelor teribile amenințărĭ din partea luĭ Creon, descoperind cu grijă cadavrul, scuturând toată pulberea ce-l acoperea, se așezase pe o colină din apropiere, expusă la bătaia vânturilor, pentru ca să scape de mirosul greoiŭ al cadavruluĭ intrat în putrefacție. Aŭ stat așà de veghe până la amiază, când într'o pâclă arzătoare, se deslănțue de odată o mare vijelie. Cerul se întunecă, puterea furioasă a vântuluĭ umple câmpia de vuet și

1) Versurile 295—301.
2) Versul 333.

desbracă arborii de frunze, care clocotesc în frământarea atmosferii. Oamenii stau neclintiți la postul lor, înfruntând vijelia până ce și-a potolit furia. Atunci, când se lămuri dinaintea ochilor lor, văzură pe această fecioară lângă cadavru, scoțând țipete jalnice și blestemând pe aceia ce l-au desvălit. Apoi, scuturând peste dânsul o țărână uscată, ea o stropi de trei ori cu libațiuni vărsate dintr'un strălucitor vas de aramă. Paznicii se reped și pun mâna pe dânsa. Ea n-a încercat nici o teamă și n-a tăgăduit nici îngroparea de mai 'nainte a cadavrului.

Din zugrăvirea plastică a acestei scene, se desface figura grandioasă a Antigonei tumulare. Chipul ei împunător se fixează în acest cadru extraordinar: noi ne-o închipuim în bătaia furioasă a vijeliei, pe căldura soarelui de foc, plecată asupra cadavrului iubit, către care își îndeplinește sacrele datorii de pietate.

Acum vine un interogatoriu celebru în toată antichitatea. Tiranul întreabă pe Antigona dacă recunoaște sau nu faptele ce i se impută. Ea nu tăgăduește nimic, declarând că a cunoscut chiar și publicațiunea lui Creon în această privință.

— Și totuși ai cutezat să calci aceste hotărîri ?.

La această întrebare pusă de Creon, Antigona dă un răspuns care a scos admirația tutulor acelora care l-au cunoscut. Aristot se folosește de acest pasagiu din Antigona, pentru a deosebi legile comune de cele particulare ; iar moderniî sunt de acord în admirația acestor cuvinte sublime, prin care eroina proclamă superioritatea și veșnicia legilor nescrise, nemateriale, care stau totuși adânc săpate în fundul conștiinței omenești.

— Pentru că nici Zevs nu mi-a proclamat aceste hotărîri nici Justiția conlocuitoare a celorlalți zei sub pământ, și nici n-am socotit că edictele tale au atâta putere în cât să poată înfrânge legile nescrise și infailibile ale zeilor, când tu ești muritor. Căci acestea nu durează de astăzi, și nici de ieri, ci din toate timpurile, și nimeni nu știe de când s-au ivit. Eu nu puteam, de frica decretelor vrunui om, să 'mi atrag din partea zeilor pedeapsa acestor legi (violate). Intr'adevăr, știam că trebue să mor, și de ce nu ? chiar dacă tu nu mi-ai fi anunțat-o mai dinainte. Și dacă voi muri înainte de timp, consider aceasta ca un avantagiu ; căci acel care trăește ca mine în multe nenorociri, cum de nu obține o favoare murind ? Astfel, eu cel puțin, n'am nici o durere : de a mă bucura de această soartă ; dar dacă aș fi lăsat neîngropat cadavrul fratelui meu născut din aceeași mamă, acel lucru m'ar fi umplut de durere de acestea însă nu mă turbur. Și dacă ți se pare că fac o nebunie, sunt învinuită de nebunie aproape de către un nebun [1]).

Cuvinte sublime, care acum două mii de ani și mai bine, răsunară ca un adevărat rechisitoriu al tiraniei, în auzul poporului iubitor de libertate și respectuos de tradițiile sacre ! Aceste cuvinte, reproduse de câte ori se vorbește de Sofocle, mărturisesc puterea și limpezimea spiritului eroinei, cu toată suferința care o stăpânește. Ele exprimă ceeace Croiset numește așa de bine o „durere plină de gândire".

Creon se revoltă de atâta cutezanță și declară pe Antigona de două ori vinovată, fiindcă, după ce i-a călcat porunca, se mai și glorifică pentru aceasta. El 'și anunță hotărîrea de a o pedepsi, cu toate legăturile de sânge care îi unesc, și împreună cu dânsa amenință și pe Ismena, bănuită de complicitate.

1) Versurile 504—470.

„Vroești ceva mai mult decât să mă omori ?“ [1]) îi replică Antigona. Ea repetă că a făcut o faptă bună și afirmă că toți aceia care o ascultă i-ar aduce laude pentru aceasta, dacă frica nu le-ar închide gura. Tiranul înțelege că opinia publică nu e cu dânsul decât în aparență și, învins în această dispută violentă, de adevărurile clare proclamate în răspunsurile energice ale Antigonei, încearcă altă cale, vrând s'o facă a recunoaște însăși nedreptatea fapteĭ sale. In acest scop, el îi pune înainte insulta ce aduce luĭ Etoocle, mort pe câmpul de onoare în apărarea eroică a patrieĭ sale, nedreptatea ce-ĭ face, căutând să acorde onoruri egale luĭ Polynice. Omul bun nu trebue să aibă aceeași soartă cu cel răŭ. Dar Antigona se îndoește dacă aceste lucruri sunt respectate în infern și, la afirmația luĭ Creon că un vrășmaș nu devine pentru dânsul amic nicĭ chiar după moarte, ea răspunde prin aceste cuvinte care exprimă fondul sufletuluĭ săŭ mărinimos : „Nu m'am născut pentru a urî, ci pentru a iubi“. [2]).

In fața acesteĭ voințĭ hotărîte, nu-ĭ mai rămâne tiranuluĭ decât să pronunțe, într'un acces de mânie, sentința de condamnare : „Dacă trebue sa iubești du-te în infern de-ĭ iubește pe aceia ; dar cât sunt eŭ în viață nu va conduce o femeie„ [3]).

In timpul acesta apare și Ismena, tristă, cu fața aprinsă și cu ochiĭ în lacrămĭ. Creon o mustră cu asprime și o invită să vorbească ce știe despre crima Antigoneĭ. Ismena, care până acì șovăise, refuzând de a lua o parte activă la acțiunea întreprinsă de sora sa, acum, în fața pericoluluĭ ce amenință pe aceasta, se declară complice cu dânsa. Perspectiva ce i se deschidea trist în viitor, prin pierderea ultimeĭ ființe în care mai găsea mângâere pentru sufletul săŭ pustiit, produse întrînsa această schimbere neașteptată. Ea se declară vinovată în fața luĭ Creon, voind să împărtășească aceeași soartă cu Antigona. Dar aceasta îi tăgăduește orice participare la crima de care e acuzată, o contrazice cu energie, sfătuind-o să-și păstreze viața, căcĭ în ceeace o privește de mult nu mai trăește, pentru a servi pe fratele săŭ. Fie din acel spirit de mândrie, care vede în admiterea unuĭ auxiliar o scădere a merituluĭ propriŭ, fie din dorința de a mântuì o viață inocentă, Antigona se înverșunează în a convinge pe Creon de nevinovăția Ismeneĭ. Tiranul, în fața acesteĭ lupte pentru jertfire, rămâne încremenit, nu-și poate crede ochilor și, neputând pricepe un așa exemplu de abnegație, își face ideia că se află în fața a două nebune, dintre care una a fost astfel totdeauna, iar cealaltă a devenit de curând.

Ne putând reuși în această tentativă, Ismena încearcă alta, cu tot atât de puțin succes. Ea intervine pentru a scăpà pe sora sa de la moarte, vorbește luĭ Creon de iubirea fiuluĭ săŭ Hemon, de căsătoria proectată cu Antigona, căutând a-l întoarce de la hotărîrea luĭ sălbatecă. Tiranul e neînduplecabil. Moartea Antigoneĭ s'a hotărît, și păzitoriĭ iaŭ ordinul de a introduce pe cele două surorĭ în palat și de a le supraveghia cu îngrijire.

Corul celebrează nenorocirile care s'a ținut lanț în sânul familieĭ Labdacizilor. La vechile ororĭ se adaugă acum alte nenorociriĭ.

Un noŭ personagiŭ intră în scenă, pentru a da tiranuluĭ încă un prilej de a-și exprima orbirea în care stărue, pregătind sfârșitul atât de dureros al drameĭ. Intrarea acestuĭ personagiŭ este preparată prin acele câteva cuvinte

1) Vers 497.
2) Vers 523.
3) Vers 524—525.

de adineoarĭ, pe care le adresează Ismena luĭ Creon, când pronunță numele fiuluĭ săŭ, precizându-ĭ rolul în toată această acțiune.

Hemon, care iubește pe Antigona, promisă luĭ de soție, se înfățișează tatăluĭ săŭ pentru a pledà în favoarea eĭ. Dar maĭ înainte de a-ĭ da pas ca să vorbească, Creon ponegrește în fața luĭ pe Antigona, îĭ cere să nu piardă rațiunea din cauza iubiriĭ acesteĭ femeĭ nevrednice, îndemnându-l să o alunge din inima sa ca o vrăjmașă și s'o lase să 'șĭ caute în infern un soț vrednic de ea. Soarta i s'a hotărît: el i-a pronunțat sentința de moarte în fața Tebanilor și nimic nu-l va face să-șĭ întoarcă vorba ; căcĭ cine nu-șĭ poate conduce familia, cum va fi în stare să guverneze statul ?. Pentru menținerea ordineĭ publice, Creon nu poate suferi ca o femeie să poruncească.

Bătrâniĭ care alcătuesc corul se declară cu lașitate pentru cuvintele „înțelepte“ ale tiranuluĭ. Dar Hemon, în fața acesteĭ îndârjirĭ a tatăluĭ săŭ, nu desarmează. El o ia pe departe, vorbește luĭ Creon de nemulțumirile care răsuflă în public, de svonurile care circulă, de cuvintele de indignare pe care le surprinde în convorbirĭ, opunând astfel la voința despotică a șefuluĭ, conștiința revoltată a mulțimiĭ oprimate, pe care frica o împedecă de a se exprima, dar eare totușĭ transpiră. Hemon recunoscând rațiunea tatăluĭ săŭ, îĭ amintește însă că aceasta nu e privilegiul exclusiv al nimănuĭ, și că cea maĭ mare înțelepciune e de a ține seamă și de părerile altora. Eĭ bine, Teba întroagă geme de durere pentru soarta fecioareĭ celeĭ maĭ inocente, condamnată la o pedeapsă grozavă, când merita cele maĭ marĭ onoruri. El sfătuește așa dar pe Creon să-șĭ potolească furia și să-șĭ revoace sentința.

Tiranul se revoltă de aceste sfaturĭ îndrăsnețe. O discuție aprinsă se angajază atuncĭ între tată și fiŭ. In timp ce Hemon declară că dânsul vorbește în interesul luĭ Creon și al zeilor infernalĭ, acesta îl acuză de slăbiciune, văzând acum într'însul un apărător al Antigoneĭ, și, în mânia sa, îĭ afirmă că nu se va căsatori cu dânsa vie.

Eĭ se despart înverșunațĭ. Hemon anunță deja hotărîrea de a se omorî, când spune tatăluĭ săŭ că nu-l va maĭ vedea. El iese pe ușă în culmea disperăriĭ.

Cu rolul luĭ Hemon, iubirea se arată pentru prima oară în teatrul grec. Se observă însă cu câtă timiditate apare acest sentiment, de care Grecĭi s'aŭ ferit în reprezentațiunile teatruluĭ și care va deveni în urmă elementul aproape indispensabil al acțiuniĭ dramatice. Hemon, împins de pasiunea sa pentru Antigona, încearcă să-ĭ obțină iertarea din partea tatăluĭ săŭ. Pentru aceasta însă, el nu vorbește în numele iubiriĭ sale, ci caută alte motive, dându-șĭ aerul că e însuflețit, în această împrejurare, de interese maĭ marĭ și maĭ puțin egoiste

In fine, Creon ordonă executarea celor două surorĭ. Ismena e mântuită prin intervenția Coruluĭ; Antigona însă, condusă într'un loc pustiŭ, va fi îngropată de vie în adâncimea uneĭ stâncĭ subterane, cu destulă hrană pentru a scuti cetatea de crima morțiĭ sale. Atuncĭ să invoace pe Pluton, singurul pe care-l cinstește, căcĭ poate va obține mântuirea, saŭ va afla cât de nefolositoare sunt onorurile ce se daŭ morților.

O scurtă bucată lirică, în care corul celebrează puterea de neînvins a luĭ Eros, ne maĭ desparte de scena atât de duioasă a ducerĭĭ Anĭigoneĭ la locul ce i s'a destinat drept mormânt.

Fecioara apare înconjurată de păzitorĭ. Când ideia morțiĭ ia dinaintea sa forma concretă a realitățiĭ brutale, când sălbăticia tiranuluĭ o târăște de

vie în groapa ce se va acoperi asupră-ĭ, eroina neînduplecabilă de adineaorĭ, se opreşte o clipă pe marginea acestuĭ mormânt, pentru a-şĭ jăli soarta. Ea îşĭ plânge tinereţea aşa de curând lovită, lumina strălucitoare a soareluĭ pe care nu-l va maĭ vedea, plăcerile vieţiĭ conjugale pe care n'a cunoscut-o. Slăbiciunea naturală a femeiĭ se exprimă admirabil în aceste plângerĭ. Eroina hotărîtă de maĭ 'nainte, plină de curaj, se îndoaie acum sub povara morţiĭ înfiorătoare ce o aşteaptă: ea plânge sfârşietor, şi plângerea eĭ nu e decât prea omenească. Printr'un procedeŭ caracteristic, teatrul grec ne înfăţişează tăria erouluĭ ajuns la ultima treaptă a urcăriĭ sale, pentru a-l coborî apoĭ de unde se ridicase. Arta greacă, cum observă aşa de bine Saint-Marc Girardin,[1]) amestecă totdeauna în limbagiul victimelor sale plângerea şi resemnarea, pentru ca să inspire în acelaş timp înduioşarea şi respectul, şi ca aceste două sentimente să se tempereze unul printr'altul în sufletul spectatoruluĭ. Ea tinde totdeauna la păstrarea unuĭ just echilibru între aceste două emoţiunĭ. Iată pentru ce Sofocle ne-a reprezentat agonia dureroasă a Antigoneĭ. El vrea să tempereze, prin mila ce ne deşteaptă, admiraţia pe care ne-o inspirase curajul neobişnuit al eroineĭ.

Corul adaugă la durerea Antigoneĭ, prin batjocurile ce-ĭ adresează în chip de consolare. In această atitudine umilitoare, aflăm o coborîre a roluluĭ acestuĭ personagiŭ, pe care Eschyl îl menţine la cea maĭ mare înălţime morală. Cuvintele batjocoritoare ale coruluĭ ne zugrăvesc într'un mod minunat laşitatea şi ingratitudinea norodului, care, în neputinţă de a înţelege jertfirea sufletelor marĭ, pare că simte o satisfacţie batjocorindu-le de câteorĭ capriciul soarteĭ le lasă în voia lor. Insultele pe care bătrâniĭ Tebanĭ le adresează fecioareĭ, recheamă în închipuirea noastră o scenă analogă din viaţa mântuitoruluĭ lumiĭ, care suferi toate umilinţele gloateĭ nemernice pentru binele căreia se ruga în ultimile-ĭ momente. In trecerea veacurilor, însuşirile caracteristice ale mulţimiĭ se găsesc aceleaşĭ. Urmaşul luĭ Sofocle în tragedie, are despre gloată aceeaşĭ ideie, pe care o exprimă cu atâta energie în două cuvinte: *Deinòn oi polloí.*

In acest gol care se face în jurul său, Antigona ne pare şi maĭ admirabilă. Părăsită de toţĭ în mâinile călăilor, fără a auzĭ de nicăerĭ o vorbă de mângâere, nefericita nu-maĭ poate spera de cât la zeĭ. In jalea ce o cuprinde ea începe a se îndoi şi de dânşiĭ, aruncând spre cer o privire plină de desnădejde.

Creon o smulge de la aceste tânguirĭ, dând poruncă paznicilor s'o ducă fără întârziere spre a o închide în mormântul ce i s'a preparat. Privitorul maĭ aude odată glasul plângător al fecioareĭ, în timp ce păzitoriĭ o târăsc spre locul de osândă:

„O, cetate părintească a pământuluĭ teban, o, zeĭ străbunĭ, sunt dusă şi numaĭ zăbovesc. Priviţĭ, şefĭ aĭ Tebanilor, ceeace sufăr, şi din partea căror oamenĭ, pentru că am practicat pietatea!“ [2]).

Stăruinţa tiranuluĭ în cruzimea-ĭ barbară, atrage în fine asupră-ĭ urgia divinităţilor nesocotite, care hotărăsc o expiare scumpă crimelor sale. Voinţa lor suverană s'a exprimat în semne sinistre, pe care le interpretează arta bătrânuluĭ ghicitor Tiresias. El vine plin de spaimă dinaintea tiranuluĭ, spre a i le împărtăşĭ, vestindu-ĭ catastrofa care nu e departe de a se implini. Înţe-

1) Cours de Littèr. dramatique, Ch. II.
2) Vers 937—942.

legem ce puternică impresie trebuià să producă aparițiunea acestuĭ celebru ghicitor orb, care joacă un rol așa de important în viața mitică a Greciei, în cât nu este eveniment mare în care să nu fie amestecat. El vine condus de mâna unuĭ copil și se opreşte dinaintea tiranuluĭ. Vederea minții luĭ pătrunde întunerecul timpurilor: toate misterele se lămuresc la luminile interioare ale acestuĭ orb covârşit de anĭ, care cunoaşte, cum zice Homer, cele ce aŭ fost, cele ce sunt și celə ce vor fi.

Așezat pe scaunul augural, el a auzit pasările scoțând țipete sălbatice și sfâșiindu-se între dânsele cu ghiarele. Alarmat de aceste semne nefaste, a dat fuga la altare să facă sacrificiĭ; dar victima nu scotea o flacără luminoasă, grăsimile se înegreaŭ făcându-se în cenușe, fumul se ridica șuerând, fierea în loc de a arde se împrăștia în aer, și oasele se desfăceaŭ din grăsimea care le acoperea. Intr'un cuvânt, zeiĭ mânioși nu vor să maĭ primească rugăciunile, nicĭ tămâia, nicĭ flacăra sacrificiuluĭ; căcĭ altarele sunt pângărite de bucăți din cadavrul nefericituluĭ fiŭ al luĭ Oedip. Chiar pasările, adăpate cu sânge omenesc, scot țipete sinistre. Toată această nenorocire rezultă din sentința luĭ Creon. Tiresias îl invită prin urmare să-și îndrepte greșala, ascultând de sfatul săŭ înțelept.

Creon se mânie asupra profetuluĭ. In orbirea luĭ socotește că și-a vândut arta pe banĭ și-l insultă, acuzându-l de complicitate cu vrăjmașiĭ săĭ. Atitudinea luĭ provoacă un răspuns teribil din partea profetuluĭ. Acesta îĭ desvălue atuncĭ adevărul trist pe care vroia să i-l ascundă. Inainte ca soarele să își termine de maĭ multe orĭ evoluțiunea, un fruct din sângele regeluĭ va plătĭ cu viața sa moartea celeia ce a fost pe nedrept îngropată de vie. Creon ține acì un cadavru care aparține zeilor infernalĭ, fără să aibă vreun drept: pentru aceia furiile răsbunătoare se pregătesc a-l lovi cu nenorociriĭ funeste. După ce-ĭ aruncă aceste preziceriĭ care zăpăcesc pe tiran, ghicitorul ordonă copiluluĭ să-l scoată din acest loc.

Corul se turbură de prezicerile spăimântătoare ale luĭ Tiresias, căcĭ de când trăește n-a văzut desmințindu-se vreodată oracolele sale. Tiranul mărturisește de asemenea neliniște. El înțelege în fine că orĭce rezistență maĭ mult, va fi maĭ scump plătită. Dar ce să facă? Corul îl sfătuește să libereze pe Antigona și să ridice un mormânt cadavruluĭ luĭ Polynice. Părerea e primită de Creon, de și cu regret. El dă ordin sclavilor să alerge la cadavru, căcĭ pe Antigona, el însuși care a închis-o va merge ca s-o și libereze.

Toate măsurile sunt însă de prisos: voința zeilor s'a împlinit deja, profețiile luĭ Tiresias s'aŭ realizat. Tiranul nu ajunge la peștera Antigoneĭ, de cât pentru a asista la peirea propriuluĭ săŭ fiŭ. Un mesager anunță această dureroasă întâmplare dinaintea Coruluĭ: Hemon s'a ucis înfuriat de ordinŭl tatăluĭ săŭ. Pe când face această povestire, soția luĭ Creon, Eurydice, sosește în grabă, atrasă de cuvintele coruluĭ, spre a cere informațiunĭ. Mesagerul îĭ spune atuncĭ toată nenorocirea. După ce condusese pe stăpânul săŭ la locul unde zăcea cadavrul luĭ Polynice, căruia i-aŭ dat toate onorurile îngropăciunĭ, se îndreptase amândoĭ spre peștera în care aveaŭ să găsească pe Antigona moartă. Eraŭ încă departe, când unul din oamenĭ a auzit niște gemete puternice venind din fundul mormântuluĭ. Se aduce aceasta la cunoștința regelnĭ: el se apropie de locul fatal, ascultă cu atenție și îndată dă un țipăt de durere, recunoscând vocea fiuluĭ săŭ. Toțĭ năvălesc la peșteră, smulg din loc piatra care o închidea și când pătrund înăuntru rămân

împietriți de spectacolul înfiorător ce le sta dinaintea ochilor : Antigona strangulată zăcea în brațele luĭ Hemon care o jălea sfâșietor. Creon înaintează spre dânsul, îĭ vorbește, -l imploră să iasă. Dar fiul i-aruncă o privire cruntă, îl respinge cu dispreț și deodată îșĭ trage sabia cu două tăișurĭ. Creon se dă îndărăt, iar Hemon îșĭ înfige ferul în mijlocul pieptuluĭ și, prinzând pe Antigona in brațele sale, îșĭ dă ultimul suspin roșind obrazul fecioareĭ cu sângele care-ĭ țâșnește din rană. In chipul acesta, moartea a unit pe ceĭ doĭ iubiți în infern.

La sfârșirea acesteĭ povestirĭ, regina dispare fără a scoate o vorbă. Corul se îngrijește de acest mutism dureros, când de odată se arată Creon, cu corpul neinsuflețit al fiuluĭ său pe brațe. Tiranul trufaș de altă dată, se înfățișază în atitudinea cea maĭ deplorabilă. Tăria inimiĭ luĭ de piatră se frânge acum de nenorocirea care l-a isbit. El plânge, țipă de durere, acuzându-se de moartea copiluluĭ iubit și condamnându-șĭ rătăcirea. Loviturile se îngrămădesc asupra capuluĭ său. Un al doilea mesager anunță o nenorocire nouă, care-l așteaptă în palat: Eurydice s'a omorât lovindu-se lângă altare, după ce maĭ înainte plânsese moartea celor doĭ copiĭ și blestemase pe rege, ca asasin al luĭ Hemon. Durerea luĭ Creon se urcă la paroxism. El cere să-l scoată din aceste locurĭ chinuitoare și cheamă cu furie moartea să-ĭ ridice ultima scânteie de viață mizerabilă ce-ĭ maĭ rămâne, în prada atâtor rele covârșitoare.

Teroarea pe care o trezise în privitor îndârjirea sălbatică a tiranuluĭ care adusese atâtea nenorocirĭ, se temperează astfel prin sentimentul compătimirĭ pe care o deșteaptă starea luĭ de plâns de acum. Nemesis îșĭ ia în acest chip o răsbunare cumplită asupra luĭ Creon: ea îl lovește în sentimentele iubirĭ de tată și de soț. Corul încheie această mișcătoare tragedie, prin proclamarea respectuluĭ ce datorează muritorĭ legilor acesteĭ divinități.

„A fi mult înțelept este prima parte a fericirĭ ; dar trebue, față de hotărîrile zeilor, a nu nesocotì nimic. Și vorbele nemăsurate ale celor trufașĭ aducând în schimb lovituri nemăsurate, îĭ învață a fi înțelepți la vreme de bătrânețe“.

— Sfârșit —

Nic. Bănescu.

MARIN GELEA

ROMAN

VII

PLANUL MITROPOLIEÍ.— TRISTE DESAMĂGIRI

Viața are, însă, ca o cărare necunoscută, surprinderĭ neașteptate, prin care ea ni desvelește parte din secretul alcătuirĭĭ sale. Se întâmplă că tocmaĭ când noĭ o credem mai tristă și maĭ amară, și ne rezemnăm de a o trăi așa cum ni se arată, tocmaĭ atunci o mână nevăzută ridică un colț din altă parte a vălulŭĭ ce-o acopere, și ne face să vedem lucrurĭ minunate și atrăgătoare.

Așa se întâmplă și luĭ Gelea. In zilele când se încredințase că, în țară la noĭ, nu va avea, poate toată viața, norocul să facă o lucrare maĭ de seamă, în care să-și arăte talentul și cunoștințile, atunci împrejurările veniră să-ĭ spună contrariul și să-ĭ aducă «prilejul neprevăzut» de a putea încerca realizarea dorințiĭ luĭ celeĭ maĭ marĭ.

In adevăr, partidul progresiștilor, reluând întrunirile sale publice de protestare contra oamenilor de la putere și asmuțind, la sfârșitul uneia din acele întruniri, mulțimea, imensă, pe strade, provocă dezordinĭ marĭ, cu răniți și morți, și veni astfel în câteva zile la cârma Țărĭĭ.

Progresiștiĭ, fiind, cum știm, partidul luĭ Nerva, el isbuti, puțin timp după așezarea lor la guvern, să hotărască pe ministrul cultelor la ideia ridicărĭĭ uneĭ Mitropoliĭ în Capitală. «Era o rușine ca Bucureștiĭ să nu aibă un monument religios impunător prin frumusețea și proporțiile luĭ». Proectul de lege trecu în primele zile ale sesiunĭĭ Camerĭĭ și, în Ianuarie, se puse la concurs planul viitoareĭ Mitropoliĭ care urma a fi «vrednică de timpul nostru», zicea anunțul concursuluĭ, «și clădită în stilul bizantin românesc al lăcașurilor sfinte existente pe pământul Țărĭĭ»....

Gelea era cel dintâĭ arhitect român în stare de a face o operă de artă și de a duce lucrarea la bun sfârșit. El fu chemat la Ministerul Cultelor, unde ministrul, un om cu bune intențiĭ, dar nepriceput și slab de îngerĭ, ĭ spuse, probabil după sfatul luĭ Nerva, că, de și a publicat un simulacru de concurs, dânsul nu conta pe alt arhitect de cât pe talentul luĭ. In aceeași zi, îl chemă și mitropolitul care-ĭ repetă același lucru, dându-ĭ încurajărĭ marĭ și spuindu-ĭ că astfel de ocazĭĭ nu se înfățișează decât o singură dată în viața unuĭ om...

Gelea coborî dealul Mitropoliei fără să mai vadă nimic împrejurul lui. Dat fiind sufletul său entusiast, trei zile și trei nopți de-arândul, el nu închise ochii sub valurile unei bucurii violente ce-i inunda nervii, nelăsându-l să aţipească decât abia câte o clipă. I se părea că sufletul lui încetase de a mai fi al lui și că era străbătut de toată fericirea lumii întregi.

Aruncat, din primele zile, în sferele sublime ale creaţiunii artistice, el uită cu totul viaţa-i de om ca toţi oamenii și, subt intensitatea ideii ce-l stăpânea și care îi devenise acum ţelul unic de toate zilele și de toate ceasurile, viaţa sa se îmbină cu idealul lui artistic, se ridică, se înalţă într-o zonă azurată, în care tot ce-l înconjura din lumea obștească îi părea străin, depărtat de el, fără sens chiar.

Cuvântul «Mitropolie» stârnise, încă din cei dintâi ani de tinereţe, în mintea lui, un strat de splendori uimitoare ce înfloriau zilnic, ca un trandafir, ori de câte ori își dedea drumul gândului spre imaginea ei. Ideia măreaţă de a simboliza, de a materializa sentimentul credinţii, cel mai înalt din sufletul omenesc, prin care el se ridică spre Dumnezeu, fusese cu adevărat visul său de aur.

Acum, pus în faţa isbândirii acelui vis, mintea lui aduna toată taina și toată armonia mânăstirilor și bisericilor noastre vechi, toate șoaptele acelor ziduri înnegrite de vreme, acelor clopotniţi strâmbe, acelor cruci și pietre sub care zac rămășiţile voivozilor—și de-asupra cărora plutesc parcă sufletele lor,— acelor străni pătrunse de mirosul de tămâe al veacurilor, acelor sfinţi cu ochii în extaz—când nu sunt împunși de suliţile păgânilor și către care atâtea generaţii au ridicat privirile cu credinţă—și alcătuia din lumea aceasta misterioasă, singura rămasă pe pământul nostru din lupta cu timpul, comoara cea mai nepreţuită de frumuseţi și străluciri, crescută azi încă și mai mult în ochii lui, ca tot ce scapă din lupta cu timpul.

Și de și, în acele zidiri, el recunoștea motive împrumutate de la alte popoare,— cum sunt împrumutate de altfel motivele tuturor architecturilor de la popoare mai vechi,— ele îi dedeau lui, însă, o armonie particulară, întocmită potrivit gustului și idealului părinţilor noștri și alcătuind o arhitectură proprie, vrednică de toată admiraţia.

In ea, el citia toată poezia trecutului apus.

Auzia strigătele de biruinţă ale strămbunilor care ridicase acele biserici și mânăstiri după fiecare bătălie, ca dovadă de fierbintea lor credinţă, și simţia iubirea lor de ţară — iubire, nu numai de momente supreme ca în timpurile noastre, ci de toate zilele și de toate ceasurile, cu toată gândirea și toată inima—și patima lor de frumos, găsind timp și mijloace de a-și întemeia opere de artă în vremuri sbuciumate și în mijlocul luptelor necurmate cu păgânii ce năvăliau din toate părţile.

Deslușia ecoul unei evlavii vechi din timpurile de ardoare religioasă ale creștinismului în floare din lumea Bizanţului, — când inima creștină răvărsa dragostea cea mai învăpăiată de Dumnezeu, se ruga, spera și aștepta în adorare și în extaz continuu, vremea de-apoi a raiului făgăduit, trăind pe vârfuri de stânci, contemplând lumile cerești și arătându-i-se semne de foc de A-tot-puternicia dumezeească.

Visa, prodigalităţile uimitoare și podoabele fără seamăn cu care se exalta cultul creștinesc de-atunci, — când un Antemius, arhitectul Sfintei Sofii, avea la dispoziţia lui zecimi de mii de lucrători și când, pentru împodobirea clădirii lui, i se aduceau bogăţiile cele mai vestite ale pământului: marmura albă cu vine trandafirii de Frigia, marmura verde de Laconia, marmura vânătă de Libia, granitul de Egipt, porfirul de Sais, coloanele Templului soarelui din Baabec, ale Templului Dianei de la Efez, ale Templului lui Apolon de la Delos... și i se permitea să-și întocmească iconostasul de argint, și pristolul de aur masiv, cu, de jur împrejur pe el, vase de aur, încrustate cu nestimate, — și când împăratul asista la sfânta slujbă îmbrăcat în mantie înstelată cu

pietre scumpe, cu mitră de aur bătută în diamante și adusă pe obraji în cozi de mărgăritare, cu încălțăminte de purpură, iar împărăteasa cu diademă scânteitoare pe cap, răsfrângând stele de rubine și de smarande, cu rochie brodată cu aur și bătută de sus și până jos în mărgăritare și diamante, cu mantie de purpură viorie brodată cu aur, cu conduri de aur, și cu femeile ce-o înconjurau scânteind ca și ea de aur și mărgăritare !..

Pentru el, momentul acela, unic în istoria lumii, când se întâlnește civilizația greco-romană la Bizanț, sub răsărirea creștinismului, părea ca o priveliște covârșitoare văzută în aurora zilei, și însușirile stilului bizantin, ce se creă atunci, și mai ales bogăția ce-l învăluia — bogăție atât de cu mare putere asupra imaginației popoarelor — de la fațadele lui splendide, la bolțile mărețe, cu dimensii grandioase, dând impresia imensității și iluzia bolții cerești de unde veghiază Dumnezeu asupra pământului, erau tot ce s'a putut inventa de geniul omenesc mai profund religios, mai complect și mai minunat. Până și felul de a zugrăvi sfinții de pe pereți ai aceluĭ stil, — și care, pentru unii, e o dovadă de decadență în artă, — lui i se păreau ca niște portrete caracteristic religioase, eterizate, trecute, ca o esență fizică omenească, în lumea supraterestră, în lumea dumnezeească.

Mai mult decât atâta, în rămășițile arhitecturii noastre vechi, el găsia urme din sclipirile Orientului depărtat și straniu, de pe «pământul unde răsare soarele», din obârșia vieții lumii, din frumusețea tinereții ei, caracter, pe care îl afla, cum știm, și în pământul Țării Românești, și care intrase, credea el, cu măreția aceea a răsăririi soarelui, înconjurase c'un fel de aureolă, pătrunsese de raze divine tot ce avem noi.

Și arhitecturile poetice și pitorești, grandioase și înflorite ale Orientului, îi treceau pe dinainte, bogate și voluptoase, sub cerul cel mai frumos din lume și pe pământul cu adevărat feeric al aceluĭ leagăn al omenirii: grotele, templele, pagodele lui se desfășurau și-i străluciau pe rând cu liniile lor mari și cu podoabele lor fine și delicate, dându-le aparența mai mult a unor lucrări de făurărie decât a unor sculpturi monumentale, și se legau prin înfloriturile lor cu tot ce-i vechiu la noi Românii, cu tot ce are, în țara asta, pecetea primitivă a veacurilor.

Ceea ce vedem în jurul ferestrelor țărănești ca infloriri albastre; ceea ce vedem în tăeturile gardurilor de la țară, scobite și rotunzite sau încârligate de-asupra; ceea ce vedem în săpăturile cu vârful de fier înroșit pe jugul boilor, pe fluere, pe cârji; în acoperământul cu stuf tăiat în zigzaguri și pus pe căpriori înfloriți, pe grinzi de tavan încondeiate; în înfloriturile de fer de la ferestre, în stâlpii ciopliți de la balcoane; în crucile săpate, în ouăle roșii scrise, în izvoadele țesăturilor și ale vaselor, în totul și în toate, — e de acolo, din Orient, potrivit gustului și graduluĭ de cultură al poporului nostru.

Și cu cât Gelea își răscolia mai adânc amintirile, cu atât simția că descopere mai mult izvoarele primitive ale arhitecturii noastre. Precum în basmele românești, figura legendară a lui Făt-frumos găsește departe, peste nouă mări și nouă țări, tocmai în al treilea palat cu totul și cu totul de aur, pe Ileana Cosinzeana, fata de împărat ascunsă de smeĭ, — tot așa vedea și el acum, arătându-i-se din timpurile vechi, frumos și cu zâmbetul copilăriei pe buze, chipul arhitecturii românești în palatul de aur al Orientului...

De aci, de la această arhitectură pământească și veche, ale cărei temelii sunt puse pe oase vitejești, era de mers mai departe și va trebui, gândea el, să răsară într-o zi arhitectura noastră definitivă și trainică. Și nu copiând servil motivele ce-o alcătuesc, sau luând un amănunt de ici și altul de dincolo, cum fac oamenii care nu văd decât formele exterioare ale lucrurilor, ci trăgând, prin observație adâncă, caracterul lor, inspirându-ne din ele, și creând, în spiritul lor, elemente nouă, personale, în

care să intre și să rămâe ceva din noĭ înșine și cu care elemente să desfășurăm maĭ departe evoluția arteĭ românești.

Și închipuirea luĭ Gelea scăpăra frumuseți, neînchegate încă, dar care îl fermecaŭ cu strălucirile și bogățiile lor.

Ah! cum ar fi voit să fie el ajutat de noroc, de oameni și de timp în isbândirea minuniĭ acesteia pe care abia o întrezărea!...

Câteva zile, Gelea le petrecu în gândiri de acestea, în amintiri, în preludiile dulcĭ ale inspirațieĭ sfinte și, în urmă, se puse pe lucru.

Sculat de dimineață, în fiecare zi, încă pe când strada dormia ca o udiță de mânăstire, el se așeza dinaintea planșeteĭ, în tăcerea adâncă din juru-ĭ, neîntreruptă doar decât de focul din sobă, care trăgea cu putere, și încerca cu creionul ceea ce îi trecea prin minte, privind vag pe fereastră, spre stelele ce sclipiaŭ încă pe cerul ca sticla.

Cu toată gândirea luĭ deșteptată și din toate impresiile ce se încrestase și în colțise în ea — miĭ și miĭ — el căuta să scoată, să întrupeze planul clădiriĭ luĭ, armonia nouă și frumoasă, pe care o presimțise de atâtea orĭ în fața resturilor noastre vechĭ.

Azĭ, fixa curba grațioasă a unuĭ turn, pe care o făcea și-o refăcea din ce în ce maĭ desăvârșită; mâine, reținea o rozetă saŭ o friză șerpuitoare al căreĭ desen turmentat îl ademenia; altă dată, întrevedea proporțiile și forma unuĭ pridvor, ciselat ca o argintărie....

Zilele treceaŭ, cu toate astea, unele după altele, și el nu găsia încă unitatea planuluĭ care să se apropie de idealul luĭ, deși îi năzăriaŭ pe dinainte fel de fel de forme ce păreaŭ a se lega un moment între ele și-ĭ dedeaŭ iluzia uneĭ siluete: legătura lor n'avea, însă, intensitatea aceea ce i-ar fi dat dreptul să intre în viața de-apururĭ a arteĭ.

Așa o săptămână, așa două, așa treĭ. Puterea luĭ de invențiune părea sleită în privința aceasta. In fiecare seară, el cădea istovit de gândire și de încercărĭ fără folos, și acum, începuse a se îndoi de el însuși, a-l apuca un fel de frică.

Apăsat ca de o mână puternică ce l-ar fi afundat, simția visul luĭ sublim tot maĭ sus în lumea aspirațiilor sale fără margini, neajuns măcar nicĭ pe departe de ceea ce întrupa el ca realitate de liniĭ pe hârtia de dinaintea-ĭ.

In acele ceasurĭ, îĭ treceaŭ fiorĭ prin corp, din rădăcina părului și până în tălpĭ, și, în cugetul luĭ, se întindea ca un pustiŭ, ca un întunerec, în care nu se vedea nimic. Bătăile ceasorniculuĭ de pe masă, strigătele vânzătorilor din stradă, clopotele de la biserica din față îĭ făceaŭ răŭ, ca nealtădată, și-l întunecaŭ și maĭ mult.

Se revedea student în școală, își amintia speranțele luĭ și-l apuca o căință mută de a fi îmbrățișat o carieră atât de grea, poate atât de străină de însușirile luĭ!... Și ideia aceasta îl străbătea cu durerea uneĭ otrave ce i-ar fi pătruns trupul.

Palid la față, el se scula și se plimba prin mijlocul cameriĭ dintr-un colț într-altul, trecând mâna pe fruntea-ĭ rece, închizând un moment ochiĭ și scăpând printre buze cuvinte neînțelese.

Mitropolia luĭ, întrezărită în primele zile, venea de departe și înpânzirea eĭ se făcea în chip taĭnic în sufletul luĭ: ea ținu maĭ mult de o lună.

Cu ura luĭ de banal și de rătăcirile săvârșite la noĭ, o jumătate de veac, de către nemțiĭ, polonezii și francezii care s'aŭ pripășit pe aicĭ și care aŭ introdus în clădirile noastre împestrițarea aceea de liniĭ nenorocite și încărcate cu ornamente hidoase, fără nicĭ o logică și fără nicĭ un gust, — el îndepărta tot ce i se arăta mijlociŭ în improvizațiile luĭ, și, până acum, nu i se arătase decât lucruri mijlociĭ.

Intr-o seară, îl apucă o suferință dureroasă, amestecată cu un fel de mânie

împotriva luĭ însuşĭ. Işĭ părea scăpătat într-o prăpastie fără fund, cu toate iluziile luĭ de altă dată, cu toate credinţile luĭ, cu tot entusiasmul luĭ.

Se sculă de pe scaun, îşĭ lipi fruntea de geamul rece şi-şĭ simţi genele umede.

In stradă, căde̯au, icĭ-colea, fulgĭ marĭ de zăpadă, ca nişte fluturĭ uşorĭ şi albĭ. De pe cerul cenuşiŭ şi apropiat, din care perise parcă pentru totdeauna şi albastrul luĭ şi aurul soareluĭ, ca dintr-o mare întunecoasă şi fără marginĭ, furnica o lume cenuşie de ninsoare ce îngroşea tot mai mult stratul coleliŭ de jos.

Işĭ încordă din noŭ voinţa, se apropiă de bibliotecă, trase un volum despre: *Architectura bizantină* şi-l răsfoi cine ştie de a câtea oară. In tăcerea nopţiĭ, se auzia. sub degetele luĭ, foşnetul foilor întoarse. Fruntea îĭ era grea ca de plumb, sub pleoape simţia ca o pară de foc.

Trecu peste monumentele creştine dinaintea luĭ Constantin, peste cele din timpul luĭ Justinian, peste Templele păgâne prefăcute în biserică şi se opri la lăcaşurile creştine din Tesalonic: la Sfântul Dumitru, la Sfântul Gheorghe, la Sfiinţiĭ Apostolĭ. Inchise ochiĭ din noŭ, făcu o sforţare asupra minţiĭ luĭ, ca şi cum aĭ încerca să deschizĭ sgâlţiind o uşă încuiată. Liniile variate, colorile voluptoase ce i se perândase pe dinainte nu-ĭ slujiră la nimic. Ochiul luĭ nu putu, nicĭ prin ajutorul lor, desprinde forma bisericiĭ ascunse în creerul luĭ şi pe care o simţea vie. Crâmpeile de lucrurĭ ce i se arătaŭ eraŭ ca frânturile unuĭ vis fără şir.

Trecu în vestibul, îşĭ puse paltonul, îndesă căciula în cap şi eşi, luând-o fără scop pe strade, cu mâinile în buzunare, vânturându-şĭ durerea extraordinară de cap.

Afară, acum, viscolia. Felinarele, rarĭ, îşĭ tremuraŭ flacăra, gata parcă să se stingă, şi aruncaŭ sclipirĭ de lumină palidă în jurul lor. In văzduh, mişca, spulberată, o lume turbure de ninsoare, aproape oarbă. Arboriĭ, negri, ca nişte braţe de schelete în inţoliurĭ, se încovăiaŭ desperat în bătaia crivăţuluĭ care, deslănţuit de prin stepele Rusieĭ, ardea obrajiĭ şi sufla înfiorător de selbatec. Părea o luptă între viaţa şi moartea lucrurilor, o luptă uriaşă într-un cimitir imens din regiunĭ polare. Pe trotuare, unde şi unde, câte un trecător zgribulit şi grăbit. In sănii, femeĭ mascate, câte două, câte treĭ se duceaŭ la baluri publice.

«De câte feluri maĭ e şi viaţa!» gândi Gelea.

O oră, el rătăci astfel, fără ca răul dintr-însul să-şĭ facă praştia.

Se întoarse acasă tremurând, cu tâmplele svâcnindu-ĭ ca şi maĭ înainte. Se scuturâ de zăpadă, îşĭ atârnâ paltonul în cuier, îşĭ zări chipul în oglindă, turburat, rătăcit, ca şi când l-ar fi întunecat umbra nebunieĭ. Işĭ trecu mâna pe frunte, voind parcă să-şĭ ţie mintea la loc,—mintea luĭ care părea a-ĭ fi devenit vrăjmaşă de câtva timp. Intrâ trist în camera-ĭ de culcare şi se lăsâ îmbrăcat pe pat.

In sobă, câţiva tăciunĭ aruncaŭ cele din urmă văpăĭ, când aprinzându-se şi jucându-şĭ luminile pe pereţĭ, când stingându-se în fum.

«Frumuseţea e o zână care merge înaintea artistuluĭ»,—repeta Gelea cu glas cuvintele unuia din profesoriĭ săĭ din Paris,—«lâsând pe artist să-şĭ închipue, strălucitoare, trăsăturile şi formele eĭ şi părând că se opreşte din vreme în vreme şi se lasă a fi zugrăvită de dânsul. Mulţĭ artiştĭ se împiedică în goana lor după ea şi cad saŭ se abat descurajaţĭ, din drumul mare, pe alte cărărĭ maĭ înguste, privind cu melancolie pe unde a trecut dânsa; ceĭ maĭ norocoşĭ şi maĭ curajoşĭ pot să se apropie din goană şi-ĭ fură cu privirea câte o trăsătură din faţa eĭ; rarĭ de tot sunt ceĭ ce-ĭ pot lua întreg chipul în amintire, şi de sigur nimenĭ întreaga eĭ fiinţă!»...

Şi, de odată, cu imaginea zâneĭ acesteia, apăru în gândul luĭ obosit, în tăcerea nopţiĭ, chipul Eleneĭ, cu privirea eĭ plină de gingăşie, de încredere şi de admiraţie, de admiraţie sinceră şi adâncă, care vorbeşte fără cuvinte şi care îşĭ dă tot

sufletul într-o singură privire,—cu fața palidă, umbrită ușor ca de umbra tinereții,—căci primise, zilele din urmă, o scrisoare de la tatăl ei, prin care-i spunea că e «răcită de vr-o două săptămâni»,—și el o revăzu acum culcată—cum o văzuse întâia oară, în vagonul drumului de fier.

Îi luă încet, ca odinioară în munții Sinaiei, mâna-i diafană și fierbinte, in mâinile lui și își plecă buzele ușor de-asupra ei. Ea închise ochii, la atingerea gurii lui, lăsând să se vadă, mișcând încet pe orbitele lor, câteva vine albastre și subțiri, ca semnele unei vieți închise subt ele. O șoaptă tainică se deslipi după buzele ei arse de friguri :

«D-ta vei face artă mare, căci iubești atât de mult arta!»...

Cuvintele acestea, zise de ea la țară, răsunară din nou în urechile lui. El o privi și o ascultă astfel până ce frăgezimea ei îi cuprinse toate simțurile ca un parfum de floare.

«Norul care îți stă azi de-asupra va trece în curând,» părea că-i zice ea, netezindu-i sufletul cu glasu-i dulce.

Increderea în el îi crescu iar din momentul acesta; i se păru că nu mai e singur, că sunt doi inși alături. Pe nesimțite, Efena îl duse în viitor și-l trezi târziu, fericit, peste mai mulți ani.... Liniștea sufletului ei străbătu în sufletul lui până în cele mai ascunse izvoare ale vieții. El se culcă și adormi cu imaginea ei în minte.

A doua zi. înainte de a se deștepta bine, Gelea simți, în ochii lui închiși, ca o lumină cerească, din care se deslipiau sclipiri și raze orbitoare, și, în urechile lui, ca o pauză muzicală, după care ar fi urmat o melodie minunată. Melodia începu și deveni vizibilă, se amestecă cu razele de lumină și se arătă strălucind în frumusețî de linii ce-i fluturau din timp în timp pe dinainte. Liniile se apropiară și se deslușiră necontenit din lumina puternică ce le învăluia; într'un moment, când lumina se mai potoli, zări, în depărtare și ca uimit de frumusețea ei, întreaga siluetă a Mitropolieî, splendidă, desăvârșită, a-tot-puternică, cum n'o văzuse niciodată până atunci.

In întâlnirea-i, seara, cu imaginea Eleneî, se petrecu în sufletul lui o taină neînțeleasă. Ceva înălțător ca o aripă nevăzută, îl ridicase de-asupra lui însuși, îl făcu săși pară sieși mai înalt, privi un orizont nou în zările frumuseții și, în el, își văzu visul cu ochii.

Moment sublim, în care ideia, ferecată până atunci în lanțuri și ținută în închisoarea întunecoasa a inconștiinței, găsi, în sfârșit, o lumină spre a țișni și lua ființă în lumea reală a simțurilor!

Se sculă și schiță pe carton silueta întrevăzută. Formele splendide ale închipuirii lui erau traduse în goană ; creionul, mlădios, cânta parcă melodia de linii de adineoarî.

Cu răsuflarea ca reținută, în câteva ceasuri schița fu înfiripată. O privi, o privi lung, o refăcu alături, adăogând câte ceva încă și înlăturând unele lucruri; o făcu de a treia oară pe curat, o acoperi c'o hârtie și o lăsă s'o revadă a doua zi și a treia zi, privind-o ceasuri întregi și văzând-o din ce în ce mai limpede și mai în frumusețea ei rămâitoare.

O, atunci ar fi voit să îngenunche înaintea lui Dumnezeu; ar fl voit să sărute poalele ființeî prea-curate și scumpe ce, în superstiția lui de artist, credea el că-i adusese inspirația. Privi încă din nou și îndelung schița și tresări și mai mult de bucurie. Pe fruntea lui, în ochii lui, se răspândi lumina dragosteî sfinte de Elena.

Ceea-ce schițase dânsul, zilele acestea, nu era încă, nici de astă dată, un plan definitiv, ci numai umbra lui ușoară. Gelea simția, însă, în acea umbră sufletul lucrării, armonia ei, surprinsă în legăturile-i misterioase de frumusețe originală; erau motivele puternice și simple ale clădirii : amănuntele delicate aveau să vină mai pe urmă. Dar

visul luĭ magic: «Mitropolia», cuvânt pe care-l pronunțase în timpul din urmă, de atâtea orĭ, încet și cu buzele palide ca într-un suspin dureros, sta acum dinaintea luĭ!

Din momentul acela, el se simți trăind iar, transfigurându-i-se viața din noŭ ca de cine știe ce zorĭ de zi paradiaziacă. Imaginea albă a Eleneĭ i se ridică în unde voluptoase în minte, mândră de el și-l cuprinse în dragostea eĭ, îl scăldă ca într'o rouă parfumată: Un surâs înflori pe fața luĭ, ca o floare a fericiriĭ eĭ sufletești.

O lună de zile, zi și noapte, el trăi cu mintea încordată și ațintită în desenul acela minunat, adunând în el tot ce meditase dânsul viața întreagă ca amănunte, ca frumusețe și ca fior religios.

Clădirile cele maĭ vestite ale lumiĭ, bolțile cele maĭ vaste, turnurile cele maĭ înaripate, treceaŭ prin mintea și ochiĭ luĭ, alăturĭ de cele desenate de el. Sufletul luĭ părea că se întinde peste timpurĭ și peste spațiurĭ și se adapă din izvoarele esenței neperitoare ale arteĭ.

Astfel, el crescu, întregi necontenit planul lucrăriĭ și duse, încetul cu încetul, spre desăvârșirea luĭ, templul splendid al ortodoxismuluĭ român.

Puterile sale de invenție păreaŭ acum că se înzecise. Aĭ fi crezut că era inspirat de un gând divin care prefăceaŭ lucrurile din pământeștĭ în eterne. Un șivoiŭ de bucurie lăuntrică îl purta pe valurĭ misterioase de câte orĭ începea câte unul din cartoanele planuluĭ.

Toată stăruința artistuluĭ care se obstină a se ridica de-asupra luĭ însuși, toată ambiția talentuluĭ care își impune greutățĭ, cum nimeni altul n-ar cuteza să i le impue; toată năzuința de a atinge înălțimile lucrărilor marĭ ale lumiĭ; toată setea de a se distinge și a se număra printre făuritoriĭ de frumos; toate visele luĭ de tinerețe, toată ademenirea gloriei, toată voluptatea superiorității, toate reînviase în sufletul luĭ și-l făcuse să deie, să pătrundă Mitropolia luĭ de-o rază de splendoare nemaĭ cunoscută.

Când veni și o văzu, într-o zi, amicul săŭ Nerva, — care acum era maĭ tot timpul ocupat în conciliabulele politice și la gazeta guvernuluĭ, — fu atât de entusiasmat, deși n'o privise decât puțin, că sărută cu lacrimile în ochĭ pe Gelea și-ĭ zise plecând și strângându-ĭ mâna cu căldură:

— «Adevărat c'a înviat»!..

La sfârșitul luĭ Martie, când proectul planuluĭ fu complect gata, înainte de a-l prezenta Ministeruluĭ, el răzimă, încântat, cartoanele de canapea, se depărtă de ele, luă un scaun, și cu puterea închipuiriĭ sale înfierbântate, le uni și văzu Mitropolia luĭ, într-o zi senină de sărbătoare, pe dealul Mitropolieĭ, înconjurat de cline verzĭ, străbătute de cărărĭ și aleĭ umbrite de pomĭ cu frunza latĭ și întunecoasă, și o privi sus, pe vârful luĭ, desenându-și noblețea proporțiilor eĭ și turnurile-ĭ rotunde și grațioase pe albastrul ceruluĭ, crucile de aur sclipind în soare, armonia ornamentelor și sculpturilor eĭ șerpuind în lumină; auzi eșind, pe ferestrele-ĭ lungĭ și înguste de piatră, cântece de glasurĭ tinere, înălțând rugăciunile lor la cerurĭ ca și cum ar fi dus cu ele gândirea credincioșilor spre cel A-tot-puternic; sui treptele scăriĭ de marmură și păși în pridvorul înflorit, unde ascultă din noŭ, în visul luĭ, glasurile ce creșteaŭ undele cântărilor, venind pe ușa înconjurată cu litere de aur, din amvonul înalt; apoĭ, pătrunzând înăuntru pe lespezile cu figurĭ bizare ale tindeĭ, strânse în o singură privire toată bogăția și toată frumusețea răspândită sub luminile din policandre de cristal, din sfeșnice de bronz și din candele de argint, împrăștiind, în umbra interioruluĭ, o nenumărată lume stelară, însuflețind mulțimea sfinților de pe pereți—stând drepți cu bărbile albe, cu gândurile în priviri, cu cuvântul pe buzele lor lipite și în gestul sacru al degetelor lor împreunate, — făcând să sclipească icoanele de argint, suflate cu aur, dintre perdelele de fir orĭ de pe poalele de icoane din stofe prețioase, — aureolând îngeriĭ și se rafimiĭ din colțurile arcadelor,—iluminând marginile de inscripțiĭ cu litere de aur din che-

nare, — aprinzând, printre sfinți, ghirlandele de foi și flori verzi, albastre, roșii ce alcătuiaŭ ca o grădină aeriană pe un fond de aur, — transfigurând toate lucrurile și colorile, ștergându-le în umbră și făcându-le să joace ape în lumină.

Sus, bolta concavă, larg aerată, desfăcându-se în adânc ca un firmament înstelat, din mijlocul căruia, senin și pacînic în nimbu-i de aur, binecuvintează Dumnezeŭ poporul, plecat cu capetele în jos în tăcerea momentului suprem al slujbei, simțindu-se ca transportat în raiŭ de splendorile nenumărate din juru-i.

In fund, departe, altarul, ascuns, ca o taină a tainelor divine, de catapiteasma-i aurie și albastră, despărțită prin arcade mici, în smaltul cărora plutesc sfinții, încărcate de pietre simulate: de albul albăstriŭ al opalului plin de focuri taînice, de boabele galbene ca de struguri ale topazului și de cele roșii ca de rodii ale rubinului; printre ușile de azur, ca în umbra unui vis de lumină, sclipesc, sub candela pururea nestinsă, aurul odăjdiilor preoțești, grele și rigide, și mitrele încrustate cu pietre scumpe, mișcând încet printre rotocoalele fumului de smirnă și de tămâie, ridicat din cadelnițile de argint ce zornăiesc treptat în jurul pristolului. Perdelele de fir fac sgomotul tragerii lor în lături, și glasul mitropolitului înconjurat de tot soborul, vibrează cuvintele sfinte: «Pace vouă!» urmate de corul glasurilor subțiri din amvon...

Văzută astfel, Mitropolia lui alcătuia nu numai templul cel mai înalt de credință al poporului, dar și o armonie complectă a frumosului: a poeziei sufletelor în extaz, a liniilor și colorilor, a cânteculuĭ și a parfumului de miresme sfinte, care da iluzia lăcașului lui Dumnezeŭ.

Printre lacrimile-i de bucurie nețărmurită curgându-i calde pe obraji, Mitropolia lui i se arăta acum așa cum o visase el, ca un simbol etern al creștinismului, ca afirmarea monumentală a rasei, a istoriei și geniului Poporului Român.

(Urmează) **N. Petrașcu**

POEMA LUI GHEORGHE PALAMIDE

despre viaţa luĭ Mihaĭ Vodă Viteazul

I.

STUDIU CRITIC

heorghe Palamide şi vistierul Stavrinos, sânt doĭ grecĭ contimporanĭ cu Mihaĭ Viteazul, care aŭ povestit în versurĭ faptele domnieĭ luĭ.

Multă vreme nu se ştia nimic despre poema lui Palamide [1]). In anul 1881, însă, Em. Legrand, cunoscutul neoelinist, o publică pentru prima oară în tomul al II-lea al operiĭ sale, *Bibliotèque grecque vulgairr* ,după un manuscris, descoperit de d-sa în Britisch museum. [2])

Despre Palamide avem prea puţine cunoştinţe. Singura informaţiune temeĭnică ne-o dă el însuşĭ în titlul scrieriĭ luĭ, în care zice că şi-a alcătuit poema în 15 Decembre anul 1607, în Ostrov, pe când se afla la curtea cneazuluĭ Vasilie, duce de Ostrov. Probabil că Palamide funcţiona aici ca profesor la şcoala, pe care numitul cneaz o întemeiase în urma îndemnurilor patriarhuluĭ Meletie Pigas. [3])

E. Legrand crede, că Palamide era originar din insula Creta, şi sprijineşte părerea sa pe numeroasele idiotisme cretane, ce se întâlnesc în poemă. [4])

Ἡ εἰκὼν εἶναι ἄψυχη, ἀλλὰ ζῶντος βλέμμα ’χει,
Κ’ εἴ τις τ’ ὁμοίωμα αὐτινῆς θέλει νὰ μαθ’ ἂν λάχῃ,
Εἶναι κεινοῦ τοῦ ἀκουστοῦ αὐθέντη τοῦ Μιχάλη,
Οἱ Τοῦρκοι ποῦ τὸν τρόμαξαν μικροί τε καὶ μεγάλοι.

---

1) Poema luĭ Stavrinos era încă din sec. 17-lea foarte răspândită, şi cunoscută în mai multe ediţiĭ. In veacurile următoare ea s'a maĭ editat încă de vre-o câteva orĭ; în sfârşit, Em. Legrand a reeditat-o, după ediţiunea din anul 1672, în publicaţiunea sa *Recueil de poèmes historiques en grec vulgaire*. Relativ la poema aceasta s'a publicat în româneşte în *Magazinu istoric pentru Dacia* (Buc., 1845, I, p. 251—276), un articol critic, cu extracte din poemă, urmate de traducerea lor, datorit D-luĭ Eugen Predescu. A. Papiu Ilarian a reprodus după ediţia veneţiană din 1745, în *Tesauru de monumente istorice pentru România* (Buc., 1862, I, p. 273—326), poema luĭ Stavrinos cu o traducere românească de M. Maxim. (Cf. E. Legrand, *Recueil de poèmes hist. en gr. vulg.* Paris, 1877, pag. 16—17, unde se enumără complect diversele ediţiunĭ ale poemeĭ). Scrierea luĭ Stavrinos era cunoscută de Const. Căpitanul şi de Bălcescu, care aŭ utilizat-o în scrierile lor respective. (*Ist. Rom. sub Mihaĭ Vodă Viteazul*, cart. II, § XI, p. 86, ediţia Odobescu şi *Revista Română*, anul 1861, unde s'a publicat pentru I-a oară scrierea luĭ Bălcescu, cu note bibliografice, ceea ce lipseşte din ediţia Odobescu).

2) Manuscrisul acesta, până în prezent *unic*, poartă No. 5573 ; este în 4⁰ mare, legat în piele de marochin şi conţine 42 foĭ. La început sunt maĭ multe pagine, saŭ părţi de pagină, albe—probabil destinate pentru diferitele ornamente, împletiturĭ de arabescurĭ, ce aveaŭ a se face pe ele. Foaia 2 b., este ocupată de un portret al luĭ Mihaĭ

Iar d-l N. Iorga vorbind de poetul de la curtea duceluĭ de Ostrov zice: «Gheorghe Palamide era dintr-o familie de negustorĭ, de loc din Creta, care aveaŭ de mult timp strânse relaţiunĭ cu ţările române. Aĭ săĭ stăteaŭ în Lemberg, iar el, poetul intră în serviciul luĭ Constantin [1]) de Ostrog, un corespondent şi un tainic aliat al luĭ Mihaĭ Viteazul» [2]). D-sa a maĭ descoperit în documentele Lembergului încă câteva ştirĭ, cum sunt cele referitoare la un oarecare Mihail Palamide, care avea de soţie pe una din surorile Marieĭ Paleologa. Aceasta din urmă era văduva luĭ Iancu Vodă şi e cunoscută pentru nişte procese ce le avea prin partea loculuĭ pe la 1585 [3]). Pe acest Mihail Palamide îl vedem încurcat, tot în 1585, într-un proces cu un oarecare Pătraşcu de la Iaşĭ, fiind acuzat de acesta, că nu ĭ-a plătit preţul a şapte vase şi jumătate de vin moldovenesc [4]). El maĭ este amestecat şi în alte procese, despre care nu maĭ amintim.

«Acest Mihail este tatăl cretanuluĭ Gheorghe Palamide».

Iată ce putem şti despre scriitorul curţiĭ cneazuluĭ Vasile [5]).

Trecând la poema luĭ Palamide vom încerca să răspundem la chestiunea ivită în urma bănueliĭ exprimate de G. Dem. Teodorescu [6]): autorul poemeĭ nu cumva avut-a în vedere scrierea luĭ Stavrinos?

In adevăr, această bănuială avea pe ce să se întemeieze. Poema vistieruluĭ Stavrinos a precedat pe a luĭ Palamide cu câţĭva anĭ. Stavrinos şĭ-a scris poema la lumina luneĭ, [7]) în închisoarea de la Bistriţa [8]), unde fusese închis de Basta, imediat după tragedia de la Turda; pe când Palamide declară, că şĭ-a compus pe-a sa la 1607, sfârşind-o prin Decembre. Apoĭ posibilitatea c'ar fi putut avea în mână scrierea luĭ Stavrinos, nu e exclusă. Palamide era profesor la şcoala duceluĭ de Ostrov. Aicĭ trebuia să fie o bibliotecă, şi, fără îndoială, că se procuraŭ cărţĭ şi manuscrise de tot felul. Este, dar, foarte probabil, ca manuscrisul poemeĭ luĭ Stavrinos să fi fost cules pentru biblioteca şcoaleĭ, maĭ ales că ducele de Ostrov era un tainic amic al luĭ Mihaĭ

Viteazul; iar pe foile 4 b. se află un alt portret, reprezentând pe acelaş domn călare, în jurul căruia se citesc următoarele versurĭ, care se maĭ găsesc şi în folio I, precum şi sub portretul din folio 2 b., cu oare care deosebirĭ: «Portretul e fără viaţă, are însă privirea vie, şi de vrea cumva să ştie cineva al cuĭ este, e al luĭ Mihaĭ, acel vestit domn, de care s'aŭ înspăimântat Turcĭĭ de la mic până la mare».

3) E. Legrand *Bibliotèque grecque vulgaire*, II, p. LXXXI, unde se citează scrisorile luĭ Meletie Pigas No. 116 şi 168, dintr-un manuscris al şcoaleĭ teologice din Halki. În 1902 Legrand a publicat o colecţie de scrisorĭ ale luĭ Pigas în vol. al IX din *Bibl. gr. vulg.*, în care, însă, nu figurează epistolele citate.

4) E. Legrand, op. cit., II, p. LXXXI. Totuşĭ acest argument, în lipsă de alte probe, nu e convingător; căcĭ dialectul cretan avu parte de o literatură prea însemnată, care a dominat întreaga mişcare literară din Orient şi chiar din Italia, tot timpul evuluĭ mediŭ. Teatrul italian maĭ ales, la începuturile luĭ, a suferit mult influenţa autorilor dramaticĭ cretanĭ, dintre care unĭĭ aŭ scris şi în italieneşte. (Vezĭ întroducerea la C. Satha, Kriticon théathron Paris 1879). Idiotisme cretane se întâlnesc la mulţĭ scriitorĭ, care nu sunt totuşĭ candioţĭ; chiar şi Stavrinos are multe. Se poate dar, ca Palamide să nu fi fost originar din Creta. Aceasta însă ca simplă presupunere, până la probe contrare.

1) Vasilie.

2) N. Iorga. *Ist. lit. rom.*, II, p. 609.

3) N. Iorga, *Relaţiunile comerciale cu Lembergul*, Bucureştĭ 1900, p. 62–70.

4) Ibid. p. 83—84.

5) C. Dem. Teodorescu într'un articol din *Literatură şi artă română*, intitulat *Scrierĭ neogrece despre Românĭ*, vorbeşte de Palamide precum urmează: «Originar din insula Creta, Gheorghe Palamide se stabileşte în Muntenia, atras de gloria armelor române, ca şi vistierul Stavrinos, ca mulţĭ alţiĭ, el fu unul din căpitaniĭ luĭ Mihaĭ Viteazul şi participă la eroicele silinţe ale mareluĭ Domn, care urmăria pe de o parte slăbirea puterĭĭ musulmane şi emanciparea popoarelor creştine din Orient, pe de alta realizarea mareluĭ ideal al românismuluĭ: unirea efectivă a ţărilor locuite de acelaş element etnic şi în care răsuna aceeaşĭ limbă.

In Muntenia fu cunoscut supt numele de Palamid Candiotul saŭ simplu Pălămida.

După omorul tălhăresc din câmpiĭ Turdeĭ, el scăpă din învălmăşeala generală şi cu multă greutate putu ajunge până la Iaşĭ. Aci se oprì câtva timp; dar negăsind nicĭ linişte şi siguranţă, nicĭ preocupaţiunĭ priincioase, se grăbì să treacă în ţinuturile polone». *(Lit. şt arta rom.*, 1896—97. p. 430).

Nu ştim însă pe ce se întemeiază aceste informaţiunĭ şi de unde s-aŭ luat.

6) *Lit. şi arta rom.*, 1896—97, p. 436—437, articol cit.

7) Vers 1307 din poema luĭ Stavrinos, ed. Legrand. — Ibid. vers. 1308.

8) E. Legrand. *Poèmes hist, en gr. vulg*, p. 20 rândul 39.

Viteazul, şi poate că l-ar fi interesat direct o scriere, care glorifica pe ilustrul său aliat.

Studiând [1]) în mod comparativ ambele poeme se pot constata, pe de o parte, multe *şi inevitabile* asemănări de fond istoric, numeroase potriviri de concepţie, de formă, de legătură între diversele părţi ale naraţiunii; iar pe de alta, câteva deosebiri în privinţa relatării unora din faptele mareluĭ domn român.

Să urmărim pe ceĭ doĭ scriitorĭ în povestirea lor.

Stavrinos îşĭ începe poema printr-o scurtă întroducere, în care arată, că mereŭ gândindu-se la faptele trecute ale omeniriĭ, a fost îndemnat să scrie despre vitejiile vestituluĭ domn Mihaĭ [2]).

Palamide procedează tot astfel. Introducerea, însă, la el e maĭ lungă vre-o 64 versurĭ; în ea arată, că ceĭ ce-aŭ născocit literile şi s'aŭ pus să scrie istoria omeniriĭ, aŭ avut drept ţel pe de o parte, să facă ca amintirea faptelor celor bunĭ şi vitejĭ să fie vecĭnică, iar pe de altă parte, stăpânitoriĭ să poată lua pildă de la ele. Compară, la sfârşit, pe Mihaĭ cu mulţĭ eroĭ din antichitate şi întru nimic nu-l vede inferior. După introducere urmează o invocaţiune către zeiţa Minerva, pe care poetul o roagă să-l ajute în povestirea isprăvilor luĭ Mihaĭ [3]).

Aicĭ se poate recunoaşte dascalul, care nu poate scăpa de erudiţie şi-ĭ vecĭnic inclinat a imita procedeele şi forma poemelor clasice.

Desvoltarea evenimentelor în amândouă poemele începe şi se continuă aproape la fel.

Turciĭ, prin prădările şi apăsarea lor, aŭ adus pe Românĭ la disperare, ceea ce face pe Mihaĭ să se revolte şi să omoare pe toţĭ musulmaniĭ din ţară.

Aicĭ cată să observăm, că Palamide vorbeşte de o alianţă între împăratul Germanieĭ, principele Sigismund şi Mihaĭ; [4]) pe când Stavrinos lasă să se înţeleagă aceasta, când spune, că Mihaĭ *a chemat* şi *i-aŭ sosit trupe de ajutor din Ungaria* [5]).

Maĭ trebue să observăm că ambiĭ scriitorĭ încep firul povestiriĭ lor din acelaş moment a vieţiĭ luĭ Mihaĭ — după urcarea la tron, — ceeace fără îndoială nu poate fi ceva întâmplător şi nu trebue să se peardă din vedere, maĭ ales în urma celor ce se vor maĭ constata.

Amândouă poemele povestesc în urmă, cum vestea râsvrătiriĭ domnuluĭ ţăriĭ Româneştĭ, produse o adâncă impresiune la Constantinopol, ceeace făcu pe Sultan, să numiască în locul luĭ Mihaĭ pe «Bogdan, fiul luĭ Iancu».

Până aci planul expuneriĭ faptelor a fost acelaş; acum iată că găsim şi expresiunĭ aproape identice.

In adevăr, Stavrinos se exprimă astfel vorbind de înlocuirea luĭ Mihaĭ:

Σὰν ἔμαθεν ὁ βασιλεὺς πῶς ἦτον ἡ αἰτία, ἄλλον αὐθέντην ἔστειλεν νὰ πάγῃ 'στὴν Βλαχία,
Μπογδὰν βοϊβόνδα τὸν ἐλὲν ἐκεῖνον ὁποῦ ὁρίζει·
Υἱὸς ἦτον τοῦ Γιάγκουλα, καλὰ τὸν ἐγνωρίζει. [6])

«Când [7]) sultanul află cum era pricina, trimise alt domn să meargă în Muntenia; pe cel ce numeşte îĭ zic Bogdan-Vodă; era fiul luĭ Iancu, îl cunoaşte bine.» iar Palamide.

---

1) D. C. Erbiceanu într'un articol din *Literatură şi artă română*, 189[6], p. 475-487 şi 564—577, a analizat complect poema luĭ Palamide şi a tradus fragmentele maĭ însemnate.

2) Vers. 30—43. Edit. Legrand.

3) Pal. vers. 1—10.

4) Vers. 35—49.

5) vers. 65.

6) Vers. 85—88.

7) Se traduce cuvânt cu cuvânt aicĭ, ca să se poată urmări de orĭcine asemănarea.

'Απεὶς λοιπὸν ἐφτάσασιν 'στὴν Κωνσταντίνου πόλι
Μιχάλη τὰ καμώματα. . . .
"Αλλον αὐθέντην πάραυθα ὁ βασιλεὺς ὁρίζει
Νὰ στε λουσιν εἰς τὴν Βλαχιὰν εὐθὺς ἀποφασίζει.
Τότες τὴν αὐθεντιὰ 'δωκαν ἑνὸς αὐθέντη νέου,
Μπογδάνβοδα τοῦ 'Ιάγκουλα υἱὸν ὅλοι ποῦ λέγουν. [1])

«După ce dar ajunse (vestea) la Constantinopol despre isprăvile luĭ Mihaĭ... Sultanul poruncește și hotărește să se trimeată în Muntenia un alt domn numaĭ decât; atuncĭ aŭ dat domnia unuĭ domn tânăr, Bogdan Vodă, fiul luĭ Iancu, cum toți îĭ zic».

Se vede dar, că nu numaĭ ideea e aceași, dar chiar și unele espresiunĭ: ἄλλον αὐθέντην, ὁ βασιλεὺς ὁρίζει și maĭ ales τὸν ἐλὲν=ποῦ λέγουν, 'Ιάγκουλα, Γιάγκουλα.

După aceea se povestește plecarea luĭ Bogdan din Stambul, însoțit de Mustafa pașa, în fruntea uneĭ oștirĭ. Palamide ne dă și data plecăriĭ.

Descrierea evenimentelor ce aŭ urmat urmează, în Stavrinos, o desfășurare naturală:

Mihaĭ află de sosirea Turcilor la Rusciuc și pornește împotriva lor; se dă bătălia și vrăjmașii sunt înfrânțĭ [2]).

In Palamide, însă, firul povestiriĭ este întrerupt:

Mihaĭ e vestit de sosirea Turcilor prin spionĭ săĭ, care îl îndeamnă să pornească *numaĭ decât* împotriva vrăjmașuluĭ).

Ne așteptăm, decĭ, ca viteazul domn să porniască în contra Turcilor. Palamide, însă, povestește maĭ întâĭ, pe scurt, năvălirea Tătarilor, care sunt biruițĭ de treĭ sute de Românĭ, [4]) apoĭ reia firul întrerupt al narațiunĭ și descrie lupta de la Rusciuc.

Ambiĭ scriitorĭ descriŭ aproape la fel devastarea orașuluĭ Rusciuc de oștile române.

Potrivirea aceasta pledează iarăși pentru temeĭnicia presupuneriĭ, că unul din ceĭ doĭ autorĭ a avut în vedere pe celalt; maĭ ales, că pentru luptele celelalte nicĭ unul nu se gândește să vorbiască așa pe larg și să descrie prădarea, jaful, care era firesc, pe acele vremurĭ, să urmeze după biruință.

In descripțiunea devastăriĭ cetățiĭ, de către Românĭ, se întâlnesc ideĭ, imaginĭ identice, îmbrăcate, maĭ mult saŭ maĭ puțin, în cuvinte sinonime.

Astfel în Stavrinos:

Ταῖς Τούρκισσαις ταῖς εὔμορφαις ὁποὖσαν χαϊδεμμέναις
"Εξω ποτὲ δὲν ἐβγαιναν, μὰ κάθουνταν κλεισμέναις
'Ετότες νὰ ταῖς ἔβλεπες πῶς ἦσαν καμωμέναις
'Ολόγυμναις, ξυπόλυταις, 'στὰ χιόνια κυλισμέναις. [5])

„Atuncĭ să fi văzut turcoaicele cele frumoase, care eraŭ alintate, nicĭodată nu eșiaŭ afară (din casă), ci stăteaŭ închise, cum eraŭ făcute (la chip și trup), goale de tot, fără încălțăminte, în zăpadă tăvălite», iar în Palamide:

'Εκ' ἔβλεπες ταὶς κορασιαίς, ὁποὖσανε κρυμμέναις,
'Ο ἥλιος νὰ μὴ ταὶς ἰδῇ κ' ἦτον πεθυμημέναις,
'Στὸν δρόμον πῶς ἐφεύγασιν, μέσα 'στὰ χιόνια μπαῖναν,
Κ' ἐπάγοναν αἱ πτωχαὶς, τῆς ὥρας ἀποθαῖναν. [6])

«Vedeaĭ acolo fetele, care eraŭ ținute ascunse, să nu le vadă (nicĭ) soarele și

1) Vers. 109—110 și 113—116.
2) Vers. 99—126.
3) Vers 123—126.
4) Vers. 127—138.
5) Vers. 121—129.
6) Vers. 179—182.

eraŭ dorite, cum fugiaŭ pe drum, intraŭ în zăpadă, îngheţaŭ sărmanele şi muriaŭ îndată».

Observăm asemănarea isbitoare a expresiunilor: ὁποὔσανε κρυμμέναις=κάθουνταν κλεισμέναις, 'στὰ χιόνια κυλισμέναις=μέσα 'στὰ χιόνια μπαῖναν. Τούρκισσαις εὔμορφαις κορασιαὶς Τούρκισσαις. ὁποὔσανε=ὁποὔσαν ἐλ' ἔβλε πες ταῖς =ἐτότες νὰ ταῖς ἔβλεπες.

Oare aceste asemănări nu sunt semnificative, mai ales că se întâlnesc în descrierea aceleaşi întâmplări, căreia i se dă de ambii autori aceeaşi deosebită însemnătate?

Dar să revenim la analiză.

După această luptă, în Palamide se găsesc unele ştiri, care ar lipsi, în aparenţă, din Stavrinos: Românii aŭ atacat şi prădat Silistra, Nicopolĭ, Baba, şi alte oraşe, dintre care multe eraŭ părăsite de Turcĭ [1]). Aceste informaţiuni însă, ni le dă şi Stavrinos într-un pasagiŭ, în care Sultanul, tânguindu-se luĭ Sinan paşa, îĭ enumără relele ce Mihaiŭ a pricinuit Turcilor: a omorât pe serdarul Mustafa paşa, a distrus Silistra, Varna, Baba, Dobritza, Plevna, Nicopoli, Vidinul ş. a. [2])

Stavrinos după lupta de la Rusciuc povesteşte despre năvălirea Tătarilor, mult mai pe larg şi cu mai multe amănunte, de cât Palamide:

Tătariĭ aŭ tăbărât la Neajlov, iar Mihaĭ a trimis treĭ sute de oşteni în recunoaştere; aceştia, însă, aŭ dat o luptă şi-aŭ biruit. Hanul tătăresc fugi spre Giurgiŭ. [3])

De aicĭ încolo în amândouă poemele începe povestirea expediţiunii luĭ Sinan. Introducerea la ambele e cam la fel:

Σὰν ἔμαθεν ὁ βασιλεὺς τὸ πρᾶγμα πῶς ἐγίνη. [4]) 'Απεὶς οἶδεν ὁ βασιλεὺς πῶς αὐτὸς δυναμόνει. «Când împăratul (sultanul) află cum s'a întâmplat faptul».

Şi aicĭ, dar, e o asemănare, care nu prea poate să fie întâmplătoare.

In povestirea expediţiunii luĭ Sinan, Stavrinos dă iarăşĭ mai multe ştiri, de cât Palamide:

Mihaĭ, după ce a trimis la Sigismund după ajutor, înaintează spre Dunăre şi îşĭ aşează tabăra la Gopăceni, «ca să vadă ce o să facă Sinan». La Călugăreni se dă lupta. Mihnea şi Hasan paşa, pe când Mihaĭ se lupta la pod, caută să-l atace din flanc, dar sunt respinşĭ. Mihnea atuncĭ, cu Mehemet bei, cearcă să conrupă pe oameniĭ luĭ Mihaĭ şi răuşesc, în adevăr, să-şĭ atragă pe Dan şi pe Albert Királyi. Retragerea luĭ Mihaĭŭ la Rucăr, se datoreşte trădăriĭ luĭ Albert. După aceea Sigismund, Răsvan Vodă şi Mihaĭ se unesc, cuceresc Târgovişteа şi prind pe Ali paşa. Sinan porunceşte ca avantgarda, în frunte cu Hasan paşa, să asigure paza poduluĭ de la Dunăre. Oştile aliate ale domnilor creştinĭ sosesc la Giurgiŭ şi armata turcă suferă un dezastru [5]).

Palamide se mărgineşte să descrie mai pe scurt lupta de la Călugăreni, cu oarecare amănunte interesante, cum e acela, că armata luĭ Mihaĭ era ascunsă după copacĭ, precum şi modul de dispoziţiune al eĭ în luptă. (Totuşĭ acestea toate pot fi izvorite din imaginaţia poetuluĭ). Povesteşte apoĭ retragerea luĭ Mihaĭ, care mai târziŭ se întoarce, singur nu cu aliaţĭ, reia Târgovişteа, prinde pe paşă, care fusese aşezat acolo de Sinan, atacă pe acest din urmă la Dunăre şi produce catastrofa oştiriĭ turceştĭ.

Se vede, dar, că multe ştiri din cele date de Stavrinos lipsesc din poema lui Palamide. Aceasta ar putea fi un argument contra ipotezeĭ, că un autor a avut în vedere scrierea celuilalt. Cine, însă, citeşte cu atenţiune şi în mod comparativ cele

1) Vers. 191—206.
2) Vers. 199—204.
3) Vers. 137—180.
4) St. V. 181.
5) Vers. 183—414.

două poeme, vede, mai ales în partea de la început, că Palamide evită amănuntele prea multe; în schimb îi plac descrierile luptelor, discursurile și caută mereŭ să slăvească și să justifice pe Mihaĭ. Pentru acest scop, culege atât material, cât are nevoe, iar restul nu-l prea interesează. In adevăr, expunerea sa e plină de avânt ; ea este mai vie, mai caldă, decât a luĭ Stavrinos.

Cu toate acestea, deși în Palamide știrile sunt mai puțin numeroase, planul de tratare al materieĭ este acelaș ; ba chiar descoperim și asemănăriĭ de formă, ca de pildă :

'Εκεῖ νὰ ἰδῇς τὸν τσακισμὸν ποῦ γίνεται 'στοὺς Τούρκους). Καὶ τί νὰ κάμουν πρόβατα ὀνάμεσα [ʾσ] τοὺς λύκους; [1]) «După ce împăratul află, că el (Mihaĭ) se întărește.

«Acolo să vezi ce înfrângere suferă Turciĭ, și ce (pot) face niște oĭ în mijlocul lupilor ?»

'Ωσὰν ὅταν τὰ πρόβατα εἶνε ἕνα κοπάδι Καὶ βόσκουνται τὰ λεινὰ σ' ἕνα καλὸν λιβάδι, Κ' οἱ λύκοι τὰ ξαφνίσουσιν,, πάραυθ' αὐτὰ σκορπίζουν Τὰ ὅμοια [οἱ] Τοῦρκ' ἔπαθαν 'στὸν πόλεμον ἐκεῖνο. [2]).

«Precum când oile sînt o turmă și pasc bietele într'o livadă bună, și lupiĭ le surprind, de îndată ele se împrăștie,.... tot astfel aŭ pățit și Turciĭ în lupta aceea».

Comparația este aceași, în Stavrinos e în stare rudimentară, iar în Palamide s'a desvoltat și i s'a dat o formă mai precisă. Dar și mai semificativă este descripțiunea următoare, mai ales că ea se găsește la ambiĭ autoriĭ, îndată după versurile de mai sus ;

'Ο κάμπος ἐκοκκίνισεν ἐκ τὸ πολὺ τὸ αἷμα, Καὶ τὰ κορμιὰ κεῖτονται γυμνὰ μόν' μὲ τὸ δέρμα. [3])

«Câmpul s'a înroșit de sângele cel mult, și trupurile zac goale numaĭ cu pielea»

Τὴν γῆν ἔβλεπες κόκκινην ποὺ τὴν 'ματοχυσίαν, Καὶ ἀφ' τὰ κορμιὰ τὰ τούρκικα γεμάτην τὴν Βλαχίαν. [4])

«Vedeaĭ pământul roșiu de vărsarea de sânge și Muntenia plină de trupurile turcești.»

Palamide, deci, a schimbat pe κάμπος γῆν în ἐκοκκίνισεν ἔβλεπες κόκκινην, ἐκ τὸ πολὺ τὸ αἷμα în ποὺ τὴν 'ματοχυσίαν ; τὰ κορμιὰ în καὶ ἀφ' τὰ κορμιά.

Ideea, însă, imagina, nu s'a schimbat de loc.

Din cele patru versuri de mai sus se poate da un exemplu de superioritatea luĭ Palamide față de Stavrinos, din punctul de vedere literar.

Stavrinos, în adevăr, arată, că Muntenia era plină de trupuri turcești goale, despuiate de haine, și nu bagă de seamă, că aduce prin aceasta un blam luĭ Mihaĭ, pe care îl prezintă astfel ca un barbar, jefuitor al cadavrelor vrăjmașilor. Palamide, mai circumspect, zice numaĭ «că pământul era roșiŭ de măcel și trupurile turcești umpleaŭ Țara Românească.»

Expediționea luĭ Sinan se sfârșește în Palamide cu trimeterea darurilor de către Turcĭ luĭ Mihaĭ, care a băgat spaima în eĭ. [5]) Tot astfel termină și Stavrinos, dar și cu acest prilej vorbește mai pe larg.

După luptele cu Turciĭ vistierul Stavrinos începe imediat povestirea schimbărilor întâmplate în Ardeal. Palamide, însă, are o scurtă întroducere, în care din noŭ învoacă zeița, rugând-o să-ĭ arate de ce s'a războit Mihaĭ, cu creștinĭ. După aceasta. povestește și dânsul schimbările din Transilvania :

---

1) Pal. v. 381-383 și 387.
2) St. v. 379—380.
3) St. v. 381—382 ; 34. Pal. v. 389—390.
4) v. 441-420;
5) v. 505-564.

Mihaĭ face o expediție în Ardeal și biruește pe Cardinal [1]). Atât Stavrinos cât și Palamide arată, că Andreĭ Batori, la venirea sa pe tron, a trimes o scrisoare luĭ Mihaĭ în care îĭ recomanda să vie în Ungaria saŭ în Germania. Viteazul domn se preface, că primește, vine, însă în Transilvania cu o bună oaste.

In narațiunea acestor evenimente sânt, între alte asemănărĭ și următoarele două:

'Ακόμη τὸν ἐπρόσταξεν ν' ἀφήσῃ τὴν Βλαχίαν, Ν' ἄλθῃ γυργὰ 'στὴν 'Ερδελιὰ μ' ὅλην τὴν φαμελίαν. [2])

«I-a maĭ poruncit să părăsească Muntenia, și să vie iute în Ardeal cu toată familia».

Τὸ πῶς τοῦ δίδει θέλημα νὰ περάσῃ ἀντάμα Μὲ ὅλην του τὴν φαμελιὰν πλὴν ὄχι μὲ φουσάτα. [3])

«Că-ĭ dă voe, să treacă împreună cu toată familia luĭ, nu însă cu oștirĭ»

Aicĭ e vorba de scrisoarea de maĭ sus.

Καὶ ὁ κράλης σὰν τὸ ἤκουσεν πολλὰ τοῦ κακοφάνη, Ἡ ζάλη τὸν ἐπίασεν, δὲν εἶχε τί νὰ κάνῃ. [4])

«Și craiul când auzi aceasta îĭ păru foarte răŭ, l-a apucat amețeala, n'avea ce să facă».

Ὅταν ἐδῶκαν τὴν γραφὴν λοιπὸν τοῦ καρδινάλι Καὶ εἶδεν τὰ γραφόμενα, τὸν ἔπιασεν ἡ ζάλη. [5])

«Când, dar, i-aŭ dat Cardinaluluĭ răvașul și a văzut cele scrise, l-a apucat amețeala».

Avem, așa dar, în amândouă poemele aceeașĭ idee și aceeașĭ expresiune perifrastică: ἔπιασεν ἡ ζάλη ἐζαλήστηκε. [6]).

Să fie oare și aicĭ o simplă coincidență? Dar să urmăm maĭ departe cu analiza.

Descrierea lupteĭ cu Andreĭ Batori prezintă unele deosebirĭ de la un autor la altul. Palamide, bunăoară, zice că la începutul ciocnirĭĭ a biruit Batori [7]), dar izbânda s'a întors de partea luĭ Mihaĭ, când i-a venit în ajutor, rezerva luĭ de o mie cincĭ sute de oamenĭ.

Fuga și omorârea luĭ Batori e povestită de ambii autorĭ cam într'acelaș chip. Și aicĭ, dar o asemănare, care îșĭ are însemnătatea eĭ, după atâtea potrivirĭ în planul, în desvoltarea și firul ideilor, și maĭ ales în identitatea de expresiunĭ.

Așa de pildă, fuga cardinaluluĭ, Palamide o descrie astfel:

Τὸν τόπον ἐκυρίευσεν, καὶ φεύγει ὁ καρδινάλις Εἰς τὰ βουνὰ 'κ τὸν φόβον του, νὰ φυλακτ' ὁ καϊμένος Κ' ἐκεῖ τὸν ηὗραν οἱ βοσκοὶ, δὲν το γνωρισμένος. [8])

«(Mihaĭ) cuceri țara și cardinalul fuge în munțĭ de frică, ca să scape bietul, și acolo l-aŭ găsit păstorĭĭ, nu era cunoscut etc.».

Iar Stavrinos:

Ὁ Κράλης ὁ ταλαίπωρος, ὁ Πάτωρ 'Ανδρεάση, 'Στ' ἄλογον καβαλλίκευσεν φεύγει νὰ μὴν τὸν πιάσῃ, Καὶ φεύγοντας εἰς τὰ βουνὰ καὶ εἰς τὴν ἐρημίαν, πρόβατα εἶδ' ἀπὸ μακρειά...·

«Bietul craĭ, Andreĭ Batori, încălecâ pe un cal, fuge ca să nu-l prindă, și fugind în munțĭ și în pustietate... văzu de departe niște oĭ...»

S'ar putea obiecta, că ideea putea fi inevitabilă. Dar cum rămâne cu expresiunile: φεύγει εἰς τὰ βουνά; καϊμένος. =ταλαίπωρος κτλ; etc.

---

1) St. v, 571—658; Pal. v. 481—610.
2) St. v. 573—574;
3) Pal. v. 522—523.
4) St. v. 589—590;
5) Pal. v. 577—578.
6) Mulțĭ autorĭ ungurĭ susțin cu prisosință aceasta.
7) V. 612—614.
8) V. 659- 661 și 663.

Inmormântarea luĭ Andreĭ Batori se povesteşte de amândoĭ scriitoriĭ cu multe laude pentru Mihaĭ.

Până aicĭ firul povestiriĭ în ambele poeme a mers mână în mână ; de aci încolo, însă, Palamide procedează cu maĭ multă libertate :

Boeriĭ Ardealuluĭ se supun luĭ Mihaĭ, care îşĭ pregăteşte o bună oştire. Impăratul Germanieĭ, însă, îĭ trimite un sol, care îl vesteşte, că nu trebue să ţină Transilvania în stăpânire, ci să se întoarcă la scaunul său din Muntenia. Mihaĭ dă un răspuns înţelepţesc. Intre acestea boeriĭ provincieĭ cucerite fac un complot şi părâsc pe domnul român la împărat, care trimite pe Basta. In vremea aceasta Mihaĭ porneşte împotriva luĭ Ieremia, care fuge la Hotin. In Ardeal boeriĭ, în frunte cu Ştefan Czaki, se revoltă şi se unesc cu Basta. Mihaĭ se întoarce ; oştirile sale, însă, din Transilvania nu i se supun ; cu toate acestea el dă lupta, *dar e biruit*. Palamide vorbeşte şi de cunoscuta strategie a luĭ Basta. Ca oştirile sosite din Moldova, Mihaĭ pleacă în ţara Românească ; aicĭ, însă, e aşteptat de Poloni şi e bătut din noŭ [1]).

Despre această luptă cu Leşiĭ, Stavrinos aminteşte numaĭ vag prin versul 811. De la el decĭ Palamide, n'a putut lua informaţiunile ce dă despre acest eveniment. Firul povestiriĭ, dacă nu se potriveşte în totul în Stavrinos cu a luĭ Palamide, se apropie, însă, mult :

Sigismund aflând de moartea vărulŭi său, se duce la cancelarul (Zamoyski) şi-l roagă a-ĭ veni în ajutor. Acesta primeşte, dar îĭ recomandă să meargă şi pe la Ieremia. Mihaĭ auzind de aceste uneltiriĭ, porneşte în Moldova şi sosesţe la Trotuş. Ieremia fuge cu aĭ săĭ şi cu Sigismund în Polonia, iar Moldoveniĭ se închină luĭ Mihaĭ. Ieremia intervine pe lângă cancelar, ca să-l ajute a-şĭ redobândi tronul şi să aşeze tot odată pe scaunul Munteniei pe fratele său, Simeon Movilă. In timpul acesta Ungariĭ se revoltă. Mihaĭ se întoarce în Ardeal, dar e bătut de Basta. Lupta cu Poloniĭ, Stavrinos, după cum am menţionat maĭ sus, o aminteşte numaĭ printr-un singur vers (811) [2]).

Numele localităţilor, unde s'aŭ dat cele două lupte, în care Mihaĭ fu biruit precum şi numele cancelaruluĭ, Zamoyski, nu-l întâlnim în nicĭ una din aceste două poeme.

Evenimentele, care s'aŭ desfăşurat în urmă, iată cum sânt descrise de fiecare în parte.

Palamide : Mihaĭ deghizat intră în Ardeal, trece în Ungaria şi scrie împăratuluĭ. Vine la Viena unde stă până ce împăratul îl chemă la Praga. In timpul acesta ceĭ din Ardeal gonesc pe Basta şi aduc pe Sigismund. Impăratul împacă pe Mihaĭ cu Basta şi amândoĭ vin la Cosiţa, unde Mihaĭŭ adună oştiriĭ. Basta avea comanda trupelor împărăteştĭ. Sigismund, aflând de venirea lor, se pregăteşte de luptă, înaintează, dă peste Mihaĭ şi e bătut ; Basta vine deabia la sfârşitul lupteĭ. Sigismund, după înfrângerea sa, fuge în Moldova [3]).

Stavrinos : Mihaĭ, bătut de Poloni, pleacă în Germani. Impăratul Rudolf (Palamide nu ne dă numele), îl primeşte cu cinste, şi-ĭ dă de general pe Basta. Eĭ pleacă din Praga, vin la Viena, apoĭ la Kassó ; din toate părţile aleargă vitejiĭ la Mihaĭ şi se înrolează în oastea luĭ. Sigismund cearcă maĭ întâĭ o înţelegere şi nereuşind, se pregăteşte de luptă ; cere de la Ieremia ajutor, şi acesta îĭ trimite «glorioasa oştire a luĭ Simeon». Lupta se dă, şi Sigismund e biruit [4]). Basta cu Mihaĭ îşĭ aşează tabăra la Turda. Aci domnul muntean cere tovarăşuluĭ său de arme ajutor spre a-şĭ

1) V. 635—1060.
2) V. 721—812.
3) V. 1077—1186.
4) V. 812—1003.

putea libera copilul și soția, închișĭ de Czaki în Făgărașĭ. Basta îĭ promite acest sprijin [1]).

Si Palamide vorbește de această intervenție a luĭ Mihaĭ pe lângă generalul luĭ Rudolf.

In privința morțiĭ luĭ Mihaĭ iarășĭ ambiĭ scriitorĭ se aseamănă în expunerea lor.

După Stavrinos Mihaĭ în ziua de Duminecă s'a sculat disdedimineață, și-a chemat sluga, pe care o numește κοπέλι (vers 1069) și o vestește că va pleca la Belgrad. Pe când eĭ vorbeaŭ, văd că vin niște ostașĭ în ceată. Mihaĭ crede, că sunt ceĭ trimișĭ de Basta într'ajutor. Eĭ se apropie, viteazul domn îĭ primește cu «bine-ațĭ venit», dar n'apucă să sfârșească și cade străpuns de săbiile lor.

Palamide la rândul săŭ, zice că Mihaĭ a visat un vis urât în noaptea de Sâmbătă spre Duminecă [2]). A doua zi un «băiat» (τὸ κοπέλι din Stavrinos), văzând că vine spre cort o trupă de soldațĭ, spune luĭ Mihaĭ, că luĭ nu i se pare aceasta a fi lucru curat. Mihaĭ, însă, e fără grije și iese în calea ostașilor ca să-ĭ întâmpine, crezând că eĭ sunt ceĭ trimișĭ de Basta într'ajutor. Dar n'apucă să sfârșească *vorba*, ce începuse, și cade străpuns de săbiĭ. Vorba [3]) este probabil «bine-ațĭ venit» a luĭ Stavrinos.

Ce s'a întâmplat după moartea luĭ Mihaĭ, numaĭ Palamide are grije să ne spună :

Oastea viteazuluĭ domnitor s'a împrăștiat, iar cadavrul luĭ stete treĭ zile și treĭ nopțĭ expus pe câmpie și fu, în sfârșit, îngropat pe ascuns de niște credincioșĭ slujitorĭ. Aceste informațiunĭ lipsesc din Stavrinos.

Cât privește ziua omoruluĭ, Palamide dă nouă August (nouă-spre-zece după stilul noŭ), iar Stavrinos două-zecĭ (zece după stilul vechiŭ) ale aceleeașĭ lunĭ [4]).

Din analiza și comparațiunea celor două poeme rezultă următoarele :

1. In general ambele poeme conțin un fond istoric identic;

2. Stavrinos dă, aproape pretutindenĭ, maĭ multe informațiunĭ și amănunte, decât Palamide ;

3. In partea întâiŭ a narațiuniĭ, unde se descriŭ luptele luĭ Mihaĭ cu Turciĭ, asemănările de ideĭ, de expresiunĭ, modul de expunere a faptelor, în sfârșit, planul celor două poeme se potrivește maĭ mult, ca restul.

4. In partea de la sfârșit, în care se pevestesc luptele cu creștiniĭ și omorârea luĭ Mihaĭ, Palamide adesea dă unele știrĭ, ce nu se află în Stavrinos; de asemenea potrivirile, semnalate des în partea întâĭ, aicĭ sunt ceva maĭ rare ;

5. Citindu-se paralel cele două poeme, se capătă impresia, în multe locurĭ și maĭ ales în partea întâĭ, Palamide prescurtează, rezumă narațiunea luĭ Stavrinos. Și, în sfârșit,

6. Se poate spune, că poema luĭ Palamide, din punctul de vedere literar, e superioară scrieriĭ predecesoruluĭ săŭ.

In urma celor arătate maĭ sus, putem fi îndreptățițĭ a crede, că Palamide a avut în mână poema luĭ Stavrinos, și, fiind contimporan cu evenimentele, ce și-a propus a le descrie în versurĭ, a putut cunoaște și unele chestiunĭ, ce n'aŭ fost atinse de Stavrinos.

Faptul, că Palamide, în partea de la sfârșit a poemeĭ sale, ne comunică unele știrĭ, care nu ne întâmpină la Stavrinos, e foarte explicabil. Palamide era profesor la curtea din Ostrov. Poloniĭ la începutul luptelor luĭ Mihaĭ cu Turciĭ aŭ stat maĭ la o parte. In evenimentele, însă, de maĭ târziŭ, eĭ s'aŭ amestecat direct saŭ indirect; iată

1) V. 1069—1094.
2) Despre aceasta vorbește și Stavrinos în vers. 1239—1240.
3) V. 1321.
4) Piatra mormântuluĭ luĭ Mihaĭ Viteazul dă opt August (10 st n.) ca zi a omoruluĭ. Alte isvoare daŭ nouă (10 st. n.) Stavrinos pune 10 saŭ 20 st. n., constrâns de necesitatea versuluĭ D. Gr. G. Tocilescu a dat explicarea acestor nepotrivirĭ a știrilor ce le avem asupra acesteĭ date; Tristul eveniment s'a petrecut pe la miezul nopțiĭ saŭ la revărsatul zorilor, încât uniĭ aŭ pus data zileĭ trecute, iar alțiĭ pe cea a zileĭ care începea.

dar, și pe Palamide mai bine informat. E, deci foarte firesc pentru ce el insistă în descripțiunea lupteĭ de la Teleajen, pentru ce știe de câte orĭ Sigismnud și Ungurii aŭ cerut ajutorul luĭ Ieremia Movilă; de ce împăratul Rudolf, după cuprinderea Ardealuluĭ de Mihaĭ, i-a trimis solĭ cerând să părăsească provincia cucerită și să se întoarcă în Muntenia; de ce, în sfârșit, același împărat a dat luĭ Mihaĭ banĭ numaĭ, nu și trupele luĭ Basta, cum spune Stavrinos, și alte atâtea lucruri.

Toate acestea eraŭ chestiunĭ care interesaŭ de aproape pe Polonĭ, și probabil că se discutaŭ la curtea cneazuluĭ Vasile.

O. Tafrali.

CRONICA

LITERARĂ ŞI ARTISTICĂ

Badea Pletea (Corneliŭ Budu), *Aşchii*. Un volum de versurĭ de o valoare inegală în diferitele luĭ părţĭ. E curios cum chĭar în aceeaşĭ bucată, alăturĭ de versurĭ poetice, răsar fraze pline de....prosă. Asta nu însemnează însă că nu sunt şi întregĭ poeziĭ distinse, după cum unele—tot întregĭ—sunt de valoare negativă—ca să întrebuinţez niştе termenĭ maĭ obicĭnuiţĭ autoruluĭ, care spune în prefaţă că a studiat matematicele pe vremea când scria versurĭ.

In ce priveşte «Pentru prefaţă», ea oglindeşte—ca şi multe din poeziĭ—pe un admirator al luĭ Creangă, având—bine înţeles—în plus o cultură care-l face a se ridica în regiunĭ maĭ abstracte. Nu numaĭ moldovenismele presărate ici şi colo, cum şi ceva din întorsătura frazeĭ celuĭ dintâĭ—dovedesc înrudirea sufletească dintre ceĭ doĭ scriitorĭ, dar şi un fel de negrije faţă de viaţă, un fel de nepăsare comună la amândoĭ. Totuşĭ—şi aci e deosebirea—din citirea poeziilor luĭ Badea Pletea se vede că sub această nepăsare se ascunde un fel de durere, o teamă de a părăsi cândva lumea asta, aşa, bună-rea cum este ea. Se adaogă şi tonul, ceva filosofie şi—întru cât-va—şi expresiunĭ apropiate de ale luĭ Eminescu—maĭ ales din «Sărmanul Dionis» şi din unele «Satire».

Aşa cum se prezintă, volumul e interesant şi cititoriĭ vor găsi multe momente de plăcere estetico-filosofică, citindu-ĭ rândurile. Nu vor găsi însă o satisfacţie sufletească deplină, un îndemn de a privi lumea în bine, în trandafiriŭ. Din maĭ toate poeziile domnuluĭ Corneliŭ Budu se înalţă un fel de amărăcĭune — de neînvinsă descurajare faţă de ideea că odată şi odată se vor împlini zisele cucuveleĭ care, stând pe marginea unuĭ mormânt, ţipă către înnoptaţiĭ călătorĭ:

«Ştiŭ c'aĭ vrea să fugĭ departe,
Te-a 'ngrozit îngustu-ĭ fund;
Dar n'aĭ unde, 'n orĭce parte
Dâmbul lumiĭ e rotund...
Innainte'n fuga mare
O s'apucĭ,—şi-ĭ fugi tare
Spre apus, orĭ răsărit!
De prisos..., această cale
Vine ĭar prin altă vale
Tot de-unde aĭ fost pornit.
Stăĭ aicea, stăĭ mereŭ
Şi ascultă cântul meŭ:
Cuc-c-cuveŭ
Cuc-c-cuveŭ!»[1])

Intr'o altă poemă după ce se descrie decorul, într'un pastel posomorât—o vre-

1) «Cucuveaua».

me ploioasă plină de *neguri* (un cuvânt care, împreună cu *pâcla*, revine des în versurile autorului), o toamnă desgustătoare şi amorţitoare,—poetul se întreabă ce-o să-i pese omului dacă totul va pieri. Gândeşte-te, zice el, câte lumi roesc la soare, cât norod ascunde

Necosita iarbă'naltă
Cu copacii ei gigantici
Ca şi arborii pădurii.
Câtă lume joacă sara
Pe oglinda iezăturii;
Te gândeşte că pe-o frunză
Incă stă o lume 'ntreagă
Că nici noi n'am înţelege-o
Nici ea n'o să ne'nţeleagă,
Că la frunza de alături
Nesfârşitu 'n haos scapă,
Picăturile de rouă
Că-s oceanele de apă,
Că acolo cronicarii
Număr veacuri pentru zile
Şi geneza celor multe
De-abia urcă în Aprile,
Şi-astronomii lor de sigur
N'au văzut-o până-'n vârf
Explorând de mii de veacuri
Tufa 'naltă de sovârf;

Te gândeşte atunci că o brumă e de-ajuns a desface pe vecie lumile astea, şi că pentru ele iarna e un neant nepătruns....Cum ar mai putea lumile din nou născute să pătrundă misterul trecutului?

Cugetă apoi la tine că şi tu d'abia

Dibuind, desrămi o schioapă
Din întinderea pustie;

iar de te apuci să găseşti, şi tu, rostul lumii tale, trebue să înţelegi că

Picături de rouă-s încă
Şi oceanele de apă,
Şi la tine cronicarii
Număr secolii 'ntr'una
Să le dea de capăt...
. . . . . .
. . . . . .
Te gândeşte că odată
Stâns, pe sus o să se ducă
Soarele în întuneric
Lunecând ca o nălucă.
De pe care astru oare
Lumi atunci din nou născute
Vor căta să mai pătrundă
Ale noastre lumi trecute?
Ce ridicul să-ţi închipui
Un pământ trecând în spaţiu
Ca un hârb, — ducând pe dânsul
Chipu'n piatră-al lui Oraţiu!...[1])

Sunt versuri cu frumoase idei—poezie, filosofie—care amintesc în chip vag pe Eminescu imitând imnurile vedice şi învăţăturile budisto—schopenhaueriane; dar sunt —ceva mai mult—imagini nouă care se ivesc din unele rânduri - cum e, de pildă—în ultimele patru versuri.

In «Cum să râzi?» şi mai ales în «Lui tata», poetul e plin de cea mai posomorîtă descurajare. Preste tot un singur cuvânt predomină: *moartea!* Nu ştiu dacă e poezie, în întregul volum, în care subiectul să nu se lege cu acest final din ultimul act al vieţii omeneşti. Ea—moartea — obsedează mintea poetului, nelăsând-o în pace nici măcar o clipă. Viaţa e tristă, zice el, căci duce către un sfârşit fără de rost, către o pieire, către o nimicire care îngrozeşte pe cel care cugetă la ea. E de mărturisit că pentru un pesimist, pentru un necredincios, pentru cel care este chinuit de ideea că viaţa se sfârşeşte *aici* pe pământ, odată cu moartea trupească—versurile poe-

1) «Ce-o să-ţi pese?»

tuluĭ Badea Pletea sunt maĭ mult de cât emoţionante. Să-şĭ pună în gând un cititor optimist, un adevărat credincĭos, că n'ar fi atare, că n'ar avea speranţă în viaţa viitoare, că ar putea să se schimbe, pentru câteva minute, într'un convins ateŭ,—şi va vedea urmările pe care le-ar fi avut asupră-ĭ nişte gânduri adânc simţite şi care s'ar fi altoit într'un cuget d'inainte dispus a primi asemenea ideĭ.

Intr'un stil—când puternic, când aproape naiv—Badea Pletea descrie, în poezia sa «A trăit tata?», în imagini viĭ, traĭul unuĭ om, din primele luĭ clipe până când veni moartea şi sfârşeşte zicându-ĭ aceluĭ om—tatăluĭ săŭ:

Ce-aĭ ales? !...
Dar ce-om alege
Noĭ care-am rămas aice?
Toate câte le-am culege
Maĭ c'aŭ început să pice,
Şi aceleaşĭ urme roase
Le călcăm spre cimitire
Ca şi tine,—fără ştire.
Timpul roade'ncet,—într'însul
Joacă'n sbor pestriţul flutur.
Puchiţăiĭ de pe dânsul
Chĭar de jocul luĭ, se scutur.
Te-aĭ născut şi tu degeaba,
Doar ca cĭocliĭ să te poarte,
Şi să-şĭ facă popiĭ treaba,—
Precupeţĭ de trupurĭ moarte.

Versurile, chĭar când sunt numaĭ melancolice, lasă în urma lor o amărăcĭune, o aceeaşĭ nestinsă tristeţă.

Barca vieţiĭ înaintează necontenit pe undele care nu lasă urmă; nimic nu se maĭ vede din trecut:

De cat în urmă, nu văd nimică,
Nicĭ cărăruĭa pe unde-am mers,
Nicĭ malul verde, nicĭ casa mică.
Toate 'ntr'acolo, s'aŭ dus...s'aŭ şters...
. . . . . .
Numaĭ în cale'mĭ se vede bine
O dungă 'n zare, cu dâmburĭ micĭ,
Câteva sălcĭĭ,—şi nu ştiŭ cine
Par'că tot strigă: «aicĭ! aicĭ!»[1]).

Acelaş regret după trecut—care nu se maĭ poate întoarce — pĭerdut în negurile vremiĭ mistuitoare a tot ce e pe lume, îl are poetul amintindu-şĭ «alba linişte pustie» a unuĭ timp de toamnă:

Pe ogrinjiĭ din coliba
Sus, din deal de la podgoriĭ
Stam cu strugurul la gură
Şi-ascultam cum cânt prigoriĭ
Rătăciţĭ în fundul pâcleĭ,—
Sus cum lunec eĭ cu drag
Alintându-se 'n aripă,—
Şi pe vârfurĭ de harag
Cum se las din sbor, din neguri
Tot la pâclă 'n sus cătând
Şi-apoĭ iar s'asvârl într'însa
Şi se 'nnec în ea cântând.
O, mĭ-aduc aminte încă
De pustietatea albă,
De bondariĭ jucând hora
Lângă tufa cea de nalbă,
De lăcusta care'n braţe
Imĭ sărea fără să ştie,
Şi de câte le văd numaĭ
Aniĭ de copilărie.

Azĭ nimic nu maĭ e din vremea de atuncĭ; simţirea nu maĭ primeşte, din afară, aceleaşĭ impresiunĭ, şi o lume întreagă e moartă înainte de a muri tu însuţĭ.

---

1) «Mână.... mână....»

Lin alunecaŭ atuncea
Zile 'ntregĭ în visurĭ păr'că,
Şi mi-ĭ frică când ştiŭ astăzĭ
Că n'or să se maĭ întoarcă....
In aceeaşĭ pace blândă
Să maĭ pot s'ascult prigoriĭ
Cum îĭ ascultam odată
Din colibă,—la podgoriĭ [1]).

Alăturĭ de asemenea distinse, poetice versurĭ, cu o înfăţişare stilistică proprie autoruluĭ, se găsesc rânduri, şi uneorĭ chĭar bucăţĭ întregĭ, nu numaĭ lipsite de orĭce poezie, dar chĭar anoste şi fără de rost. E drept că însuşĭ autorul pune ca notă uneĭa întitulate «Pentru Domnul», nişte cuvinte—fără îndoĭală, puse din modestie—carĭ ne îndreptăţesc să ne mirăm—cât se poate de mult, de stăruinţa unor autorĭ de a-şĭ da la lumină, cu orĭce preţ, şi producţiĭ care nu's de cât benghiurĭ neplăcute pe întinderea curată a uneĭ întregĭ lucrărĭ.

Aşa, de pildă, în bucata cu titlul de maĭ sus, scriitorul rândurilor versificate —după ce pune, din chĭar senin, o întrebare luĭ Dumnezeŭ :

Şi pe toţĭ ĭ-am întrebat
Incotro aĭ apucat ?—

aflând—probabil, de prin vecinĭ—«că-ĭ în tot locul», — conchide că

Şi în casă, şi su-pat
Şade domnul tupilat !

Apoĭ urmează această nouă întrebare :

D'apoĭ bine, doamne sfinte,
Cum de ţĭ-a venit în minte
Să te vârĭ în aşa loc
Făr'să ieĭ şi busuĭoc ?
Ş'apoĭ, doamne, chĭar su-pat ?
Doar nimica n'aĭ furat.
Ce te-ascunzĭ şi te fereştĭ?
Orĭ tu staĭ de ne pândeştĭ ?

De şi nota din josul poezieĭ (?), zice : «din prostiile tinereţiĭ», totuş scuza asta nu împiedică pe cititor de a nu regreta că autorul unor versurĭ frumoase—în alte părţĭ — a putut înşira cele de maĭ sus, care la urma urmelor n'aŭ nicĭ un haz,—pe lângă o curioasă formă de manifestare a necredinţeĭ.

S'ar putea răspunde : — Eĭ ! dar — fără a ne întoarce în vremurile vechĭ— eĭ ! dar Richepin ! ? !—Richepin... pe lângă poeme frumoase—indiferent de fond—a scris şi versurĭ în care introducea chiar formule chimice [2]),—lucru care, se înţelege, îĭ făcea nu numaĭ a fi lipsit de poezie, dar îĭ da chĭar —o înfăţişare cu totul caraghĭoasă. Nu maĭ vorbim de lipsa de logică de care se isbeşte cititorul uneĭ mare părţĭ din versurile poemelor luĭ—poeme pe care el le socotĭa ca adânc convingătoare prin înlănţuirea argumentelor şi care alcătuĭaŭ, la un loc, un fel de Biblie a necredinţeĭ—nu maĭ vorbim de toate astea; dar nu trebue uĭtat că ateismul luĭ Richepin se prezinta uneorĭ într'un chip cu desăvârşire scârbos. Un singur exemplu. In drama satirică a luĭ „Euripide, *Ciclopul*, acest grosolan personagiŭ—dintr'o piesă în care satiriĭ aveaŭ marĭ şi importante drepturĭ la cuvânt—Polyphem spune luĭ Ulysse o glumă absolut trivială— trivială în sensul cel maĭ etimologic al cuvântuluĭ—vrând să arate că nu-ĭ pasă de nicĭ-o divinitate — nicĭ chĭar de Zeus, *când tună*. Incântat de a fi dat peste un astfel de gĭuvaer literar, la însuşĭ Euripide, Richepin se grăbeşte a-l pune în versurĭ, întrebuinţând cuvinte pe care din respect pentru cititorĭ nu le putem reproduce. Această probă de murdărirea versurilor, care n'are nicĭ măcar darul de a fi originală—se găseşte în *Les Blasphèmes*—pentru curioşĭ.

Râsul, spunea un fost profesor al meŭ — regretatul Georgian— e de două feluri : fin, aristocratic, abĭa auzit, şi cel.... cum să-ĭ zicem.... cel.... democratic : răsunător de sparge geamurile odăiĭ şi sgudue din temeliĭ pe autorul luĭ. Lăsând la o parte înfăţişarea, favorabilă orĭ nu, pe care o prezintă democraţia—cestiune discutată şi resolvată de Faguet—democraţia, adică mitocănia—în glume — nu numaĭ că nu e poetică,

1) «Alba liniştе pustie ...»
2) *Les Blasphèmes*, «Analyse».

nu e artistică, dar nici nu are viaţă: Pîere cu o iuţeală de vârtej, lăsând în urmă numaĭ desgust şi mirare în mintea celuĭ care cugetă maĭ târziŭ asupra eĭ. Se întreabă omul—de multe orĭ într'o abĭa întrezărită cugetare: Cum e posibil ca pentru o satisfacţie de o clipă, spre a învedera un spirit aşa de....îndoĭos, să nu se reţină un autor şi să nu-şĭ arunce producţiĭ de felul ăsta în *pâcla* orĭ *negura* uităriĭ, unde s'or fi dus multe producţiĭ care nu ĭ-aŭ plăcut luĭ însuşĭ. Se înţelege că e vorba de autorĭ care aŭ produs ceva de valoare, nu de sgârietoriĭ de hârtie, ale căror toate producţiĭ sunt la fel, adică negative,—sub zero.

Din punctul de vedere al limbiĭ, afară de cele observate la început, ar maĭ fi de adaos că *munăstirea* în loc de *mânăstirea*, ca şi *culugurul* în loc de *călugărul* vor fi, neîndoĭos, greşelĭ de tipar, dar că—poate—n'ar fi fost răŭ să lipsească din versurile:

Aĭ lăsat aicĭ sandaliĭ
Ca să-ĭ *spârcue* şacaliĭ
Plinĭ de cĭudă că te-aĭ dus....

cuvântul pe care l-am subliniat şi care poate fi întrebuinţat de d. N. Iorga în proza sa poetică, dar care sună răŭ la un poet cu versurĭ—de multe orĭ—de talent.

Am vorbit şi despre ataręĭ producţiĭ ale poetuluĭ Badea Pletea, spre a învedera şi maĭ bine cele spuse la început că volumul d-luĭ Corneliŭ Budu e de o foarte variată valoare, având alăturĭ de versurĭ poetice—şi cu unele note nouă—multe prozaice rânduriĭ versificate. Am putea zice că *aşchiile* acestea sunt nu numaĭ de diferite mărimĭ, dar că pe lângă unele netede, frumoase—cum sunt de pildă cele publicate maĭ întâĭ în *Revista Nouă*—se găsesc şi unele ţepoase, urâte, nodoroase şi bune de aruncat,—spre a nu întuneca luciul—înfăţişarea plăcută a celorlalte.

I. Tanoviceanu, *Apucăturĭ vechĭ ale noueĭ şcoale istorice Nicolae Iorga et comp.* Treĭ răspunsurĭ conţinând critica vol. V şi VI din «Studiĭ şi Documente» şi a «Istorieĭ luĭ Ştefan cel Mare pentru Poporul Român».

Intre alte afirmaţiunĭ, — susţinute cu multă şi neînvinsă tărie, — de d. N. Iorga, profesor la Universitatea din Bucureştĭ, tiparul a văzut şi pe următoarea: «Am convingerea că lucrez cât se poate maĭ bine... că am şi pregătirea şi priceperea pentru a face orĭcând un lucru ştinţific corect». Nu insistăm câtuşĭ de puţin asupra tonuluĭ pe care d. profesor universitar N. Iorga îl aduce în discuţiunile sale cu diferiţiĭ scriitorĭ care nu sînt colaboratorĭ la anumite publicaţiunĭ periodice — bine văzute de d-sa. Reproducem însă numaĭ fraza de maĭ sus, de care se ruşinează — ascunzându-şĭ faţa în plăpândele-ĭ mâinĭ — o persoană foarte mitologică pentru d. profesor universitar N. Iorga, anume faĭmoasa Modestie, — dar care frază are cel puţin meritul de a nu fi injurioasă, — lucru rar foarte rar în articolele de polemică ale autoruluĭ *Opiniilor sincere.*

Plecând de la citirea unor fraze de acest fel; de la mirarea pe care o are orĭ şi ce om în faţa afirmărĭĭ d-luĭ profesor N. Iorga că d-sa a publicat «un mare număr de cărţĭ, care prefac oarecum noţiunile asupra trecutuluĭ nostru, într'un stil pe care îl va admira România peste 50 de anĭ, căcĭ cea actuală — ne spune dânsul — e România nepriceputilor şi invidioşilor» (p. 5); cum şi de la nerăbdarea pe care o are omul destoĭnic de a arăta lipsa de valoare a unor publicaţiunĭ care apar cu iuţeală de vârtej — d. I. Tanoviceanu, care nu este numaĭ om de drept dar şi un valoros istoric, a publicat, într'un volum de 134 paginĭ, treĭ răspunsurĭ adresate d-luĭ Iorga, cu privire la diferite cestiunĭ de ordin istoric.

Faţă de atacurile personale şi lipsite de tonul cuvenit unor adevărate discuţiunĭ sciinţifice, d. Tanoviceanu a ştiut să păstreze calmul cel maĭ firesc, mărginindu-se a satiriza, în urma, fiecăreĭ argumentărĭ, pretenţiile de mare învăţat ale adversaruluĭ sĕŭ. Cartea d-luĭ Tanoviceanu este însă nu numaĭ o lucrare de polemică, ci şi un isvor de adevĕrate cunoştinţe istorice chĭar pentru ceĭ maĭ de seamă cercetătorĭ.

In răspunsul al II-lea, la pp. 31—32, rezumând o parte din greşelile constatate la d. profesor de istorie N. Iorga, d. Tanoviceanu zice:

«Eŭ am probat că greşelĭ marĭ abundă în publicaţiunile sale din urmă. D.

Iorga căsătoreşte doĭ fraţĭ cu propriile lor surorĭ; ĭa drept logofeţĭ marĭ, adică primminiştrĭ aĭ Moldoveĭ, pe Gheorghe Balş şi pe Miron Cuza, care n'aŭ fost de cât vtorilogofeţĭ, adică boerĭ de a doua mână; numeşte Gheorghe pe marele logofăt Ghenghea (Ionaşco); socoteşte Italian pe comisul Voruntar Prăjescu, numindu-l Verotare, întitulându-l Vornic mare şi pretinḑând că a trăit până la jumătatea veaculuĭ al XVII-lea; confundă pe logăfătul Ion Canta cronicarul (de la Românĭ) cu logofătul Ion Canta Deleanul, pe Constantin Cogălniceanu, personagiu istoric (fratele cronicaruluĭ) cu tatăl luĭ, Vasile Cogălniceanu, persoană neînsemnată, şi pe Vasile Lupul Vodă cu vornicul Lupul Hăbăşescu, contemporanul săŭ; crede pe Toderaşco Ianovicĭ, mare logofăt la începutul Domnieĭ luĭ Vasile Lupul, pe când în realitate el nu era de cât treti-logofăt, adică un funcţionar de a treĭa mână; poceşte numele luĭ Pavel Debricĭ ot Mitropolie, numindu-l Deţit, şi afirmă că e un nume obscur şi pocit, de şi polcovnicul, în urmă clucerul Pavel Debricĭ e unul din ceĭ maĭ cunoscuţĭ tălmăcitorĭ de documente slavone moldoveneştĭ de pe la finele veaculuĭ al XVIII-lea şi la începutul veaculuĭ al XIX-lea... etc., etc., etc.!»

Se înţelege că în faţa unor aşa de marĭ greşelĭ, care sânt menite a induce în eroare pe cercetătorĭĭ şi răsfoitorĭĭ volumelor de documente publicate de d. Iorga — prin contract încheĭat cu Ministerul Şcoalelor—un simţimânt de îngrijorare se nasce în mintea orĭcăruĭ ĭubitor al studiilor de istorie naţională. Dacă paleografia e aşa de străină publicatoruluĭ de documente, dacă ĭuţeala este devisa sa, dacă multe necunoştinţe istorice şi genealogice unite cu o foarte curioasă logică,—dacă toate astea prezidă la publicarea acestor documente,—semnalarea făcută de către d. Tanoviceanu e un deosebit serviciŭ adus publiculuĭ cititor orĭ chĭar celor care în studiile lor s'ar baza pe documentele acestea publicate sub auspiciile Ministeruluĭ Şcoalelor, dar care ar da naştere la enorme greşelĭ şi încurcăturĭ. Este evident încă că d. Tanoviceanu, orĭ altcineva nu se poate transforma într'un vecinic şi special corector al documentelor răŭ publicate şi răŭ interpretate de d. N. Iorga. Alarma dată de d. Tanoviceanu ne face însă ca de aci înainte să nu se maĭ facă de nimenĭ nicĭ un pas înainte, decât după ce va verifica publicaţia d-luĭ profesor de istorie, confruntând-o cu originalul.

Ca o dovadă de greşeală maĭ mult de cât curioasă vom semnala pe una din multele notate de d. Tanoviceanu. La p. 103 din «Istoria luĭ Ştefan cel Mare» d. N. Iorga afirmă că «încă din Septembrie 1463, între boerĭĭ luĭ Ştefan se înseamnă şi un părcălab de Hotin, anume Goian, care intrase în sfatul luĭ Ştefan-Vodă de foarte puţină vreme».

D. Tanoviceanu demonstra, însă că departe de a fi intrat de curând în divanul luĭ Ştefan, Goian se găseşte în toţĭ anĭĭ de la 1457—1462, ca vornic, şi ceva maĭ mult *însuşĭ* d. N. Iorga, *în aceeaş carte*, la p. 71 «ne spune că în anul 1458, în al doilea an de domnie, Ştefan avea pe lângă dânsul, între alţĭĭ şi pe vornicul Goian. Cum putea să fie de foarte puţină vreme în sfatul domnesc vornicul Goian—se întreabă d. Tanoviceanu—care încă de la începutul Domnieĭ se afla pe lângă Ştefan-Vodă, în «Curtea din Suceava?» (pp. 117--118).

Un caz şi maĭ curios: In lista celor care aŭ pĭerit la Războĭenĭ, d. N. Iorga pune şi pe «Dajbog, părcălabul Neamţuluĭ». D. Tanoviceanu arată că Dajbog a fost împiedicat de a muri la Războienĭ, în 1476, pentru că tocmaĭ *după* acest an ajunge părcălab de Neamţu, funcţiune care nu putea să-ĭ se decearnă după moartea sa,—de şi ştim că în «*Conservatorul*» din 11, 13 şi 14 Iulie, anul trecut, «un contribuabil» s'a plâns de asvârlirea în vânt a banilor pe cărţĭ, în care—între altele—găsim că un om mort în 1446, se închină — după 10 anĭ — în 1456 fiuluĭ omorâtoruluĭ săŭ, după cum, cu multă îndemânare stilistică, spune d. N. Iorga în aceeaş istorie a luĭ Stefan cel Mare. De altfel Dajbog e aşa de traĭnic, în cât vieţueşte cel puţin încă 15 anĭ, după ce e omorât de d. N. Iorga, apărând în documente până în 1491.

In ce priveşte stilul d-luĭ N. Iorga, d. Tanoviceanu arată numaĭ o parte din frumuseţile luĭ. Nu insist, de oare-ce, de multe orĭ până acum am avut ocaziune de a arăta că d. N. Iorga e unul din ceĭ maĭ de seamă poeţĭ şi prozatorĭ care vor face plăcere nu numaĭ a uneĭ viitoare Românĭĭ, de peste 50 de anĭ, dar care face chĭar de acum deliciile contemporanilor săĭ.

Bogăţia de material întrebuinţat de d. Tanoviceanu cu ocaziunea acesteĭ polemicĭ face din volumul d-sale o preţioasă publicaţie istorică. Cititorĭĭ vor aprecia

munca și cunoștințele d-sale mai mult decât ar face-o spusele noastre, saŭ o mică reproducere a câtorva probe date.

Terminăm observând încă odată tonul păstrat de autor, cum și cele spuse despre modul cum ar trebui să se facă o polemică științifică serioasă. «D. Enrico Ferri, unul din ceĭ mai iluștri reprezentați aĭ școaleĭ lombrosiene—zice d. Tanoviceanu la p. 72,— a făcut o critică destul de aspră, poate prea aspră, teoriilor filosofice și penale ale luĭ Gabriel Tarde, a căruĭ moarte recentă o regretă toată lumea științifică. Intre altele îl acuză de contradicțiunĭ substanțiale și de lipsă de originalitate în teoria sa a identității personale și a similitudiniĭ sociale. Totuși d. E. Ferri s'a adresat chĭar luĭ G. Tarde ca să facă corecturile și să supravegheze tipărirea criticeĭ sale, și Tarde, cu multă amabilitate, ĭ-a făcut acest serviciŭ».

Este neîndoelnic, pentru ceĭ mai mulți din cititorĭ, că asemenea moravurĭ există și în țara noastră; și dacă ele sânt necunoscute unor anume publiciști, lucrul nu poate să fie de cât spre rĕul lor, căcĭ orĭce societate merge, din ce în ce, spre cĭoplirea obiceĭurilor ĭar ceĭ care rămân în urmă saŭ nu vroesc să știe de o atare modelare, se vor pomeni—într'un moment dat—că sânt străinĭ de contemporaniĭ lor.

Calindaru lu Rumeri din Istrie cu figure, lucrat pârvea votea de *Andreĭ Glavina* și *Const. Diculescu*, anul 1905.

Românii din Istria sînt foarte rar amintiți, ca să nu zicem că sînt aproape cu totul uitați. Acum câțiva anĭ s'a văzut publicată prin ziare o știre care vestea deschiderea uneĭ școlĭ românești în Istria. Mĭ-aduc aminte că neuitatul Urechiă a publicat cu această ocaziune un frumos articol plin de adevărate simțiminte patriotice.

Acum, grație domnuluĭ Ioan C. Grădișteanu, ministrul lucrărilor publice, cunoscut pentru patriotismul său, avem ocaziunea să vedem tipărită o carte în dialectul istrian, destinată a vulgariza măcar în măsura cea mai mică, citirea limbiĭ Rumerilor, mai ales în locurile lor. E o îmbărbătare pentru eĭ când văd că se interesează cineva, din îndepărtata patrie-mumă, de bĭeții oamenĭ asvârliți în mijlocul Slavilor, care-ĭ copleșesc pe zi ce merge. Gustul citiriĭ s'a răspândit prin ajutorul calendarelor chĭar la noĭ; și nu e îndepărtată vremea, — nu e nicĭ măcar un secol, — de când pentru multe familiĭ, cu mijloace modeste de traĭ, întreaga literatură, pentru un an întreg chĭar, era *călindarul* cumpărat în ajunul anuluĭ noŭ.

Calendarul publicat de d-niĭ A. Glavina și Const. Diculescu e de 78 de pagine și coprinde afară de calendarul propriu zis, o serie de povești, anecdote, cugetărĭ și proverbe. La început se află portretele împăratuluĭ Francisc Iosif, sub a căror stăpânire se află Rumerii; imediat apoĭ este acela al regeluĭ României. Se mai găsesc reproduse portretele Papeĭ, al d luĭ Ion C. Grădișteanu al d-luĭ M. Vlădescu, «ministru de școale», al luĭ Ion Maiorescu, care a scris cel d'intâiŭ mai pe larg despre Rumerĭ, în al săŭ *Itinerariŭ în Istria*, și în fine al d-luĭ Teodor T. Buroda, despre care scrie «născut la 3 Octombrie, 1839. E ins dintre Rumaniez carle a viziteiat pre Rumaniezĭ din toate locurile. Pre la noĭ fost-a treĭ-patru vote și e chiaro cunoscut și și lĭubit de Rumer. Ne-a studieat ca și Maiorescu [adică Ion Maiorescu], limba, uzanțele și portu nostru» (p. 43). Ca ilustrațiĭ mai sînt *Mater dolorosa* «după cvadru lu Guido Reni», o înviere a luĭ Christ și un păstor român — cam prea spilcuit, așa cum și l a închipuit un pictor. Calendarul e cel gregorian, Rumeriĭ fiind catolicĭ. Aceasta explică și portretul Papeĭ cum și «Crezul» scris conform credinței bisericeĭ de apus, — dar care bucată, fie zis în treacăt, putea să lipsească.

Un lucru nu e limpede. Ce rost are «vocabularul» de la sfârșit? Pentru cine e făcut? Pentru Rumerĭ? N'are nicĭ un rost. Pentru Românii din regat? In acest cas, după ce normă s'aŭ pus în acest vocabular unele cuvinte și aŭ fost eliminate altele?— căcĭ el nu coprinde de cât un mic număr de cuvinte propriĭ dialectuluĭ întrebuințat, adică în total numaĭ 9 pagine.

Vom reproduce alăturĭ *Tatăl nostru* publicat acum de autoriĭ calendaruluĭ, față de cel publicat în 1881 de Miklosich în *Rumunische Untersuchungen.* I. *Istro — und macedo — rumunische Sprachdenkmäler.*
(I. Abtheilung).

La **Miklosich** (p. 2)
Cace nostru

Cĭace nostru, karle jeşti (şti) èn cer, neka se posveta lúmele tev; neka vire taé kraljestvo; fia taé volja ka şi èn cer aşa şi pre pemint. Pâra nostra de saka zi daé a noi ásteze; şi las a noi nostre dúgurle, ka şi noi lasam lu nostri duznicĭ; si nu n'a traje èn tentaciun, ma liberaé noi de rev.

În «**Calindar**» (p. 18)
Ciace nostru

Ciace nostru carle şti în cer, posveti-sa numele tev, neca vire cesaria ta, fie volia tea, cum e in cer şa şi pre pemint;
Pîra nostrea cea de tote zilele dea-ne-v-o astez şi ne scuzèa pecatele nostre cum şi noĭ scuzeain lu celii carlĭi ne ofendesc;
Şi nu duce pre noĭ în napast şi ne scapea de cela reav. Amen.

N'am putut păstra ortografia fiecăruĭa în parte din lipsă de literă. La Miklosich însă e de observat că avem pe *è* pe care Gaster îl socoate *(Chestomatie Română*, 1891, vol. II, p. 283*)* egal, fără nicĭ o umbră de îndoială cu *ă*, în transcrierile pe care le face din Miklosich. Corespunzător aceluĭ *è* de la Miklosich avem în «Calendar» pe *â*: Aşa *èn* de la primul este *în* la publicaţia recentă de care ne ocupăm. Autorii arată, la începutul vocabularuluĭ a se fi interesat să dea o transcriere exactă. Aşa eĭ spun că «*a* accentuat are un sunet particular ce s'ar putea transcrie prin ŭa, dar pe care noĭ l-am transcris prin a (punctat): at citit ŭat, scapat citit scapŭat etc. De multe orĭ această citire e aprcape insensibilă. Ortografiarea prin *oa*— cum face d-l Weigand, nu corespunde realităţiĭ fonetice» (p. 69). Paralel cu Miklosich transcrierea luĭ *a* accentuat prin *à* pare fi un pas maĭ înainte în scrierea cât se poate de exactă a sunetelor, mergând şi maĭ departe de cât noul cercetător, d, Weigand. E însă întrebarea: *è* de la Miklosich era un *â* curat, iar nu *ă* cum zicea d. Gaster, orĭ ceva intermediar?

Maĭ este interesant de observat că *Tatăl nostru* se prezintă la Miklosich într'o înfăţişare mult maĭ slavizată de cât la d-niĭ Glavina şi Diculescu. Doar ultimul aliniat prezintă un schimb invers, adică *tentaciun* la Miklosich şi *napast* în «Calendar».

In trăsăturĭ generale vorbind, lucrarea dată la lumină de d-niĭ autorĭ aĭ almanahuluĭ istriano-român este interesantă ca şi scopul urmărit prin publicarea eĭ. O continuare anuală se impune de aci înainte.

*

Festivalul de la 7 Maiŭ, întru amintirea luĭ **Gion** (Ateneul Român). In curând, către sfârşitul lunĭĭ următoare, se va împlini un an de când frumoasa figură a distinsuuluĭ istoric şi literat, care a încântat atâtea minţi cu vorba şi cu scrisul luĭ,— de când această nobilă şi cavalerească fiinţă a dispărut din lumea noastră.

Credincioşĭ amintiriĭ luĭ, eleviĭ claseĭ a VIII-a reale de la liceul «*Mateiŭ Basarab*» aŭ organizat o serbare, luând drept patron al eĭ pe profosorul şi prietenul al celuĭ dispărut, pe savantul istoric şi archeolog Gr. G. Tocilescu.

Având să lupte cu pĭedicĭ la care nimenĭ nu s'ar fi aşteptat, maĭ ales cu reaua voinţă a unuĭ fost coleg al luĭ Gion — eleviĭ aŭ ştiut să ĭasă biruitorĭ din această grea încercare.

După cântarea «Imnuluĭ Regal» s'a recitat rugăcĭunea Mateiştilor, din „*Sezătoarea Ştefan-Vodă*“ a celuĭ întru amintirea căruĭa se făcea serbarea. Cântecul încet, potolit sunând îndepărtat — de după rândurile elevilor, care în genunchĭ recitaŭ ruga lor; emoţiunea care coprinsese pe mulţĭ din copiĭ gândindu-se la dragul lor profesor, pe când recitaŭ frazele cadenţate şi poetice, — amintirea care se lămurĭa dın ce în ce chĭar şi în minţile celor care maĭ uĭtaseră întru câtva pe cel care nu va putea fi uĭtat nicĭodată, cât va trăi cultura românească — totul făcea să pară că era un adevărat parastas întru pomenirea celuĭ dus. Când d. Tocilescu apăru, mişcat până în adâncul sufletuluĭ, şi începu să evoce timpul trăit de Gion, măestria operelor luĭ şi darul de adevărat educator al tinerimiĭ pe care l-a avut până în ultimele clipe, am avut — fără de voe — ceva din simţimîntul religios care pătrunde adânc pe credincĭos în momentele când se roagă celor pe care biserica îĭ numeşte sfinţĭ. Pe când vorba caldă a oratoruluĭ se rotunjĭa în fraze amintitoare de gloria celuĭ mort trupeşte; orĭ se înălţa vibrând de indignare în potriva neoamenilor care şi după moarte urmăresc pe cel duşmănit de eĭ — cu veninul lor; saŭ pe când cu glasul înecat în, lacrămĭ amintea pe prietenul sincer şi nedespărţit — printr'o întâmplare, — de jos, din sala de intrare a Ateneuluĭ se auzi cântată ca în surdină *Steluţa* luĭ Alecsandri — jos, era o serbare a societăţiĭ „Furnica“, — dar aşa de potrivită spre a emo-

ţiona şi mai puternic pe auditorĭ, în cât într'un moment dat am simţit o adâncă sguduire nervoasă — punct culminant în suferinţa îndurată de amintirea pĭerderiĭ celuĭ mort, alăturĭ de mulţumirea adusă de serbarea care-ĭ amintea şi-ĭ preamărea numele. Eram aşezat între un poet — un mare poet — şi un eminent profesor, rudă de aproape a celuĭ dispărut. Amândoĭ îĭ fuseseră prietinĭ intimĭ şi aceleaşĭ simţiminte pricepeam că-ĭ sgudue în minutele acelea de evocare a memorieĭ luĭ Gion. M'am recules pentru câtva şi privind pe unul şi pe altul am citit pe faţa lor aceeaşĭ adâncă şi sinceră emoţiune a omuluĭ care plânge pe un prieten, pe un *om* a cărui minte nu poate să maĭ fie înlocuită de o alta în tot răstimpul vieţiĭ lor viitoare.

Terminând, magistrul Tocilescu a spus într'o emoţionantă peroraţie că de-ar fi să dăm crezare celor anticĭ care pretindeaŭ că sufletele celor morţĭ înainte de vreme nu-şĭ găsesc astâmpăr şi odihnă până la vremea destinată de fire morţiĭ unuĭ om — apoĭ sufletul luĭ Gion s'ar putea zice că pretutindenĭ unde îşĭ îndruma activitatea luĭ predomină şi azĭ. Aci, zicea d. Tocilescu, eŭ simt fluturând marele luĭ spirit şi pricep că el ne înviorează şi ne conduce înainte. Peste tot unde mă duc văd pe Gion: La Ateneŭ, la Academie, la Societatea Istorică, la Societatea Geografică — peste tot; şi alăturĭ de durerea care-mĭ posomăreşte mintea de a nu-l maĭ şti făcând partea din lumea în care noĭ trăim, mă simt îmbărbătat de această neîncetată urmărire a umbriĭ luĭ Gion, care pretutindenĭ îmĭ apare înainte şi mă înviorează.

Astfel sfârşeşte d. Tocilescu splendida sa cuvîntare, în mijlocul aplauselor frenetice ale asistenţeĭ.

După ce se recită câteva bucăţĭ în versurĭ şi se cântă cu gingăşie la violoriel, de către elevĭ, începe reprezentarea glumeĭ didactice a luĭ Gion «*Liceul Ţepeluş-Vodă*». Jucată de elevĭ, neobicĭnuiţĭ cu scena, ea reuşi însă destul de bine; maĭ ales tipul luĭ dom' Tănase a fost redat cât se poate de exact. Spirituala comedie aduce râsul şi descreţeşte frunţile, — înveselind astfel pe spectatorĭ.

La sfârşit după ce corul, sub conducerea d-luĭ Tănăsescu, cântă vre-o câteva bucăţĭ, bine executate, urmează danţurĭ naţionale.

Când d. Tocilescu, la plecare, apăru în sala de jos, elevĭĭ şi publicul, într'un elan de entusiasm îl aclamă, conducându-l astfel până la eşire şi răsplătind cu sincere strigăte de bucurie pe îndrumătorul neobosit al tinerimiĭ.

N. I. Apostolescu

Cărți și reviste străine

Canti de Castelvecchio, de Giovani Pascoli. Poezia lui Pascoli, dureroasă îndrăsneață și bogată în nuanțări de limbă, ne aduce aminte, eternitatea arteĭ și scurta trăĭnicie a orĭ cărĭi filosofiĭ, limpeziciunea fantomiĭ arteĭ și zgomotul speculațiuniĭ filosofice; e oare cum o pildă a superiorității acțiuniĭ asupra cuvântuluĭ.

Ca în totdeauna, moartea domină poezia luĭ Pascoli; ea ritmează toată cugetarea. „Viața", zice poetul în prefață, fără cugetarea morțiĭ, adică fără religiune, este un delir intermitent, saŭ continuŭ, saŭ tragic, saŭ stupid. Toată opera sa, este o mică piramidă construită cu multă grație, a căreĭ bază e zidită pe morminte, și al căria vârf se ridică spre cerul plin de soare, unde fantomele vagĭ și înspăimântătoare aruncă țipete pătrunzătoare. Dar ceea ce face originalitatea acestuĭ mare poet, nu-ĭ fuziunea armonioasă a viziuniĭ morțiĭ plină de imaginĭ din regiunile solare, ci frumusețea îndrăsneață a stiluluĭ, eleganța nouă și proaspătă a limbiĭ, și maĭ ales reușita căutare de ritmurĭ și onomatopeice noĭ, pe care, el singur numaĭ, a putut să le dea zestre literaturiĭ italiene contimporane. O sensualitate sexuală, o viață nouă și rară în fiecare vers, evocația realizată prin ritmul săltăreț al poemiĭ și prin jocul silabilor,—fac din Pascoli un mănuitor meșteșugit de limbă neîntrecut. Sub o formă umilă și simplă, el redă o simțire măreață, puternică, un simț religios patriarhal; lucrurĭ micĭ, simple, banale, oamenĭ micĭ din *terra patrum*, își recapătă viață netrăită în glasul cântăreț al viersuluĭ săŭ. In poemul *Il Ciocco*, după ce descrie dulceața Căminuluĭ acoperit în mod straniŭ de mister, din pricina unuĭ incendiŭ ce se vede pe o colină departe, atinge înălțimile cele maĭ sublime ale inspirațieĭ, spunând soareluĭ:

O soare, tu nu eștĭ vecĭnic,—nicĭ singur.

La Revue.—1 April.—A. Retté semnează un articol—asupra poezieĭ franceze în anul 1904. Sub auspiciile ministeruluĭ de instrucție publică francez, Catulle Mendès publică o însemnată lucrare: *Le mouvement poétique français de 1867 à 1900*. Acest raport substanțial—ca să-l numim așa, cuprinde maĭ multe părți; întâĭ, un studiŭ retrospectiv asupra poezieĭ franceze de la origine, apoĭ analiza talentuluĭ poeților francezĭ din secolul al XIX; în al doilea rând, expunerea teoriilor parnasiane și o critică a tendințelor noĭ ce s'aŭ arătat de la 1886 încoace. Autorul articoluluĭ de care ne ocupăm, studiază părerile luĭ Catulle Mendès asupra simboliștilor maĭ ales. Intrebuințarea simboluluĭ în poezie, zice Mendès, este arta instinctivă de a deștepta în suflet, sentimente, amintirĭ, vise, pe care cuvântul în nedestoinicia luĭ, nu le poate exprima. Prin ajutorul simboluluĭ, poetul spunând numaĭ aceea ce spune, face să se înțeleagă altceva și mulțumită misterioaselor analogiĭ, vorba ajunge la perceperea inexprimabiluluĭ.

Un alt gen de poezie s'a desvoltat alăturĭ cu simboliștiĭ, și anume *humauiștiĭ*.

Humanisim e oarecum sinonim cu *altruism,* și constă în a căuta sforțarea omenească în frumusețile și tristețile ei; și în fine *integraliștii,* a căror originalitate constă în sărbătorirea forțelor vieții, a cuceririlor științii și progresului vieții. Dar departe de a căuta unii din tinerii poeți ai Franței de astăzi să dirijeze universul, ori să povățuiască umanitatea, cum doresc humaniștii și integraliștii, — ei se mărginesc numai la cercul intim al tendințelor lor sufletești.

Unul dintre acești scriitori, Dujardin, care lua la început parte la mișcarea de expansiune a simbolismului, se dedă în urmă altor ocupațiuni, cu dorința de a neglija literatura. Dar demonul lirismului care-l făcuse să dea la iveală cele dintăi culegeri de poezii, nu-l părăsi,—și un nou volum *Le Délassement du Guerrier*, ieși din negurile inspirației. Accese de iubire, de ironie, amintiri de plimbări făcute în nopți cu lună, frânturi de meditațiuni filosofice zguduitoare, iată cam ce-ar conține noul volum. Metrica lui e frământată, versul purtat de melancolie, original ca simțire, original și ca formă.

Toată poezia volumului stă în faptul că nu sunt ideî, ci numai nervi; și în deosebire de humaniștî poeții ideilor și-ai filosofiilor vitaliste, poeții din urmă, sunt poeți de nervi, și nu de creer.

Dar autorul articolului pare a nu înclina nici către unii, căci nici unii nici alții, nu sunt poeți *cu inimă.*

Precum *se vede,* două fapte sunt clare: cea mai mare parte dintre poeți au adaptat reformele metrice propuse de simboliști și în al doilea rând, nașterea unei școale noui, care s'a îndreptat spre poezia științifică și socială.

La Revue Bleue.—8 April.—Psichologia lui Nietzsche nu merită mai puțină atenție de cât morala și metafizica sa. Fouillée, studiază *Pasiunile* după Nietzsche, cu cuvenita restricțiune a paradoxelor. Forma primitivă a pasiunilor, e voința. Toate pasiunile nu-s de cât transformările acestei voințe. „Trebue", zice el, să consideri în principiu nu atât ideia eumonistică, ideia fericirii la care trebue să aspire viața, dar ideia puterii. *Voința puterii* apare nu numai la cei puternici și obijduitori, dar chiar și la cei obijduiți, la sclavi chiar de orice soiu ar fi ei, sub forma dorinței de libertate. Și în acest caz ar părea că *scăparea, liberarea* ar fi scopul suprem (din punct de vedere moral ori religios) pe când în realitate *puterea personală* este adevaratul sfârșit. Libertatea e dorită, câtă vreme individul n'are putere. De îndată ce începe a o avea, dorește preponderența. Dacă individul nu reușește fiind prea slab pentru aceasta, atunci apelează la *dreptate,* adică la *drepturi egale.* „In rândurile citate, e o frumoasă satiră a multor democrații așa zise egalitare. Formele mascate ale voinței sau *doruluî de putere* sunt nenumărate. In afară de dorința de libertate și de independență, mai e dorința de a fi în rang, pentru a mulțumi voința puterii colectivității; apoi mai e, *iubirea,* drumul prin care poți *ajunge să* fii stăpân pe inimi.

Edmond Pilon scrie un articol cu prilejul *Centenaruluî luî Auguste Barbier.* „Il a écrit l'*Idole* et la *Curé;* il a soulevé le peuple d'une force invincible; il a été „le poète d'une Révolution". Trăind în zile vestite pentru neamul său, Barbier a știut „să dea viața cânteculuî celor mai însemnate fapte din zilele trăite. La două-zeci și „cinci de ani, poetul cu sufletul plin de entusiasm, de văpaia doruluî de libertate, a „știut să sărbătorească *„le lion populaire"*, democrația, cu versuri nemuritoare"...Barbier a été le jeune Tyrtée de la Barricade, le héros de l'émeute, le soldat poète de „la Révolution". Venit la Paris să salute ruinile unui tron, el a fost cuprins de măreția poporului războinic, și coborându-se în mijlocul luptătorilor cu bluze albastre, și-a înălțat sufletul, clocotind de dragostea celor doritori de libertate, și a făcut să sune în ceasurile cele mai zbuciumate glasul *sambilor* săi

J'ai vu plein de colère
Bondir et rebondir le lion populaire
Sur le pavé sonnant de la grande cité.

Honte pour mon pays! Voilà qu'un fils de Corse,
Une seconde fois, abusant de sa force,
Lui met sa botte sur le front!

Mercure de France. — 15 April. H. Mazel studiază, într'un articol interesant, personalitatea luî Hugues Rebell, romancier și critic cunoscut. In critică are o

singură caracteristică generală : Sinceritatea. Camaraderia orĭ complezența n'aveaŭ nicĭ o valoare în ochiĭ criticuluĭ. In studiul săŭ (un volum întreg) asupra luĭ Victorien Sardou, se arată ca un admirator și un înțelegător deosebit al teatruluĭ. Ceea ce lipsește luĭ Sardou, e tocmaĭ aceea ce face mare pe Dumas și foarte mare pe Ibsen, *Simțul* datorieĭ morale, lupta care se petrece în fundul conștiinței. Iĭ maĭ lipește luĭ Sardou darul de poezie al visuluĭ și al muziciĭ. Dar celelalte calități, viața, mișcarea, fioriĭ pasiunĭ orĭ fioriĭ de groază morală și fizică care prisosesc în opera luĭ Sardou, fac pe mulțĭ să-l considere pe marele autor dramatic, drept maistrul luĭ Rebell.

Opera luĭ *La Nichiria*, o dovedește în deajuns. Plină de vervă și de colorit, ajunge până la marele public, care iĭ prețui geniul acum întâia oară.

Subiectul e luat din viața Italieĭ, de pe vremea familieĭ Borgia.

Ura și disprețul săŭ pentru democrație, nu eraŭ decât o față a urieĭ și disprețuluĭ săŭ pentru morala creștină. Toată filosofia luĭ se reduce la dreptul absolut a celuĭ tare de a-și exercita forța chiar în paguba celor slabĭ. Și în această filosofie primiordială a sufletuluĭ săŭ se poate urmări legăturile sufletești și apropierea de simțire între criticul și romancierul nostru și între Nietzsche.

Incheind, Rebell e mare.

El nu e *perfect* în sensul că nicĭ una din operele sale nu produc o sporire sufletească desăvârșită chiar admiratorilor luĭ, este poet de mare preț (poet maĭ ales în proză), deși nu a ajuns la stilul marilor maiștri ; el trăește însă în fiecare scriere a sa, trăește până la neînfrânare, până la irepudicitate chiar. Toate personagiile sale spumegă de ură orĭ de plăcere ; cugetător el însuși, te face să cugeți. Rebell nu poate să scrie o singură pagină, fără a exprima o idee ; și poate aicĭ e marele merit al scrierilor sale. Abundența de vederĭ noĭ, de părerĭ originale și adâncĭ, pe care a dovedit-o în tot ce-a scris el, este netăgăduit o mare calitate a luĭ.

S'ar putea extrage, din opera luĭ, o minunată alegere de cugetărĭ asupra diferitelor chestiunĭ ce ne preocupă, și toate aceste cugetărĭ și judecăți ar fi de-o noutate admirabilă, precum și de o coherență severă. Nicĭ un om nu s'a războit cu maĭ multă îndârjire și plăcere cu dușmaniĭ săĭ, nicĭ un om nu și-a apărat cu maĭ multă pasiune ideile ce iĭ eraŭ scumpe.

Bogat în ideĭ, fecund, muncitor, lasă, deși după o moarte așa de prematură, lucrărĭ de mare preț și îndestul de numeroase.

Renaissance latine.—15 April 1905. Conține un articol dintr'o serie, datorit luĭ André Bellessort, *Souvenirs de Roumanie*. Autorul e un voiajor dotat cu multe calități intelectuale, plin de umor și de ironie.

Toțĭ care vor citi amintirile luĭ din România, vor crede c'aŭ cunoscut această țară, pe când în realitatea eĭ nicĭ iscusitul *voiajor* și autor n'aŭ cunoscut-o.

Compatriota noastră, distinsa poetă Elena Văcărescu, publică patru fermecătoare poeme ; *Sois heureux ! Je ne serai plus rien, Ce sont les soirs, J'aĭ regardé jouer.*

Gaston Rageot, în articolul : *Le Don-Juanisme des jeunes femmes* ia drept pretext lucrarea luĭ Jacque Vontade : *La lueur sur la cime*, un admirabil roman, bogat în analize.

Subiectul e istoria uneĭ evoluțiĭ intense sufletești, lenta seducțiune a uneĭ seducătoare. Toate personagiile romanuluĭ sunt arse de aceeași pară, sunt în jocul aceleiași mișcărĭ, mișcarea către ideal.

Dar, miezul intrigiĭ îl formează Jacqueline, o femee modernă, romantică, o Don-Juană. Pentru dânsa iubirea ce o inspiră e ca un mijloc de a observa, de a cunoaște sufletele bărbaților ;—e un fel de diletantă în cochetărie și exaltație. Rând pe rând ea crede că e cucerită de vre-un bărbat pe care l-a cunoscut, dar vecĭnic e amăgită.

In fond cartea e tot atât de mângâetoare, pe cât de frumoasă. Jacqueline e o femee inteligentă, cultă, rafinată ; e tot atât de seducătoare prin spiritul săŭ, ca și prin frumusețea sa ; și cu toate astea iĭ trebuesc 400 de paginĭ pentru a-și lua un amant. E de sigur un lucru noŭ și o schimbare îmbucurătoare în moravurile noastre.

Adulterul dispare încetul cu încetul din roman și fără îndoială și din viață.

Revue de l'art.—Aprile. M. R. Fournier-Sarlovèze se ocupă de pictorul *Grassi* (Les Peintres de Stanislas-Auguste).

Pentru aceĭ care se ocupă cu problemele afinităților raselor, Grassi poate fi dat ca un tip curios. De origină italiană, s'a născut la *Udina* în 1757, a primit primele cunoștințĭ în Germania, de unde a fost chemat de către regele Stanislas în Varșovia. In urmă, după plecarea regeluĭ în Petersburg se retrage la Dresda unde moare în 1838. Elegant, cu maniere distinse, vorbea și scria foarte curent franțuzește, italienește, polonește și nemțește. Văzând numaĭ câteva portrete ale maiștrilor englezĭ, el știu să învețe ceea ce trebuia, și portretele sale căpătară în urmă grația și mlădierea care caracterizează pânzele luĭ Reynolds și Romney.

Operile anterioare luĭ 1800 — epocă când arta sa se modifică, — fac parte din primul său chip de a lucra și anume acela al unuĭ artist minunat înzestrat, căutând armoniĭ delicate, și nu lipsit de oarecare vigoare când era de nevoe. Astfel e portretul mareluĭ mareșal al Dieteĭ, Contele Stanislas-Malachowski.

Portretul Conteseĭ Kniski, cea maĭ seducătoare femeie de la curtea Polonieĭ, a căpătat prin penelul maistruluĭ trăsăturĭ nemuritoare. Contesa Kniski, spune Lucien Perey, a fost părăsită de bărbatul eĭ la eșirea din biserică după cununie, și ea nu-l maĭ văzu niciodată. Ea nu era decĭ nicĭ fată, nicĭ femee, nicĭ văduvă. Farmecul și grațiile eĭ sunt dumnezeește redate în pânza luĭ Grassi. Alte portrete tot așa de celebre ale mareluĭ pictor nu se aseamănă cu poezia trăsăturilor din portretul Conteseĭ Kinski.

Nouva antologia.—Aprile. In fruntea revisteĭ, se publică o poezie de Francesco Pastonchi: *A. Roma.*

R. Canudo studiază raporturile dintre Cezar Franck, renumitul compozitor muzical și noua școală muzicală franceză. Ca și Sebastian Bach, Franck fu un organist. Viața muziciĭ sale constă în ideia însuflețită, în excitațiunile cugetăriĭ redate în muzică. Stilul său frânt și mistic, îl leagă maĭ ales de epoca renașteriĭ cugetăriĭ în Europa.

Apropierea dintre muzica luĭ și acea a luĭ Wagner nu își poate căpăta o explicare directă, ci prin înțelegerea temperamentelor amândorora și a împrejurărilor în care aŭ scris. In stilul muzical, Franck poate fi considerat ca un novator.

Tecnica sa e nouă, nu amintește nimic de muzica maiștrilor italienĭ. Școala muzicală franceză contimporană nu își poate avea explicare deplină, fără cunoașterea îndestulătoare a luĭ Franck.

D. Spineanu

nr 5 (mai)

ISSEP NIC. DUCA ... ROMÂNIA

O Expoziție retrospectivă Grigorescu

Printre ideile bune și folositoare ce-și propune să realizeze d-l Dr. Istrati la Expoziția națională din 1906, este desigur și aceea a uneĭ expoziţiĭ retrospective a operelor luĭ Grigorescu.

In calitatea sa de comisar general al Expoziţieĭ, d. Dr. Istrati, prin o ultimă circulară, face apel la toate persoanele ce posed lucrărĭ de pictorul Grigorescu, rugându-le să se despartă de ele timp de 4 lunĭ și asigurându-le că cele maĭ marĭ garanţiĭ vor fi luate pentru paza lor. Ceĭ ce cunosc dragostea particulară a d-luĭ Dr. Istrati pentru opera luĭ Grigorescu, nu se vor indoi un singur moment că aceste făgăduinţĭ vor fi ţinute din partea sa cu o adevărată sfinţenie. De aceea suntem sigurĭ că toţĭ amatoriĭ care aŭ asemenea lucrărĭ vor secunda cu bunăvoinţă, în ideia sa, pe d. Dr. Istrati.

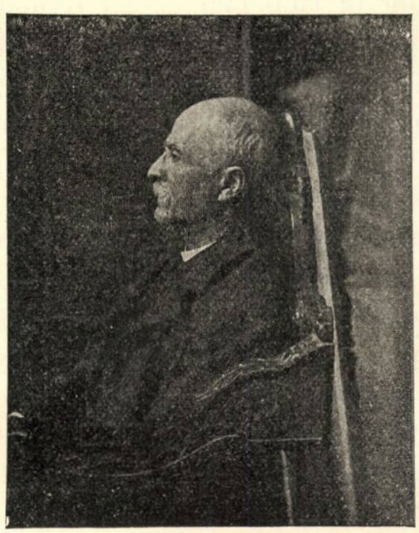

N. GRIGORESCU

Nu maĭ încape vorbă că d-sa va face apel și la însușĭ pictorul Grigorescu și-l va hotărî a expune în Expoziţia sa retrospectivă nu numaĭ pânzele pe care le are azĭ în atelier, dar și studiile sale, și lucrările rămase încă nesfârșite, și maĭ ales desenurile sale, destul de numeroase, adică toată rezerva aceea taĭnică a pictoruluĭ, așa de instructivă pentru ceĭ ce vor să pătrundă intimitatea gândiriĭ sale și să studieze secretele acesteĭ opere atât de spontaniĭ în aparenţă, și atât de meditată în realitate.

In așa condiții, această expoziție va fi cel mai frumos și mai oglinditor omagiŭ adus Regeluĭ,—a căruĭ sărbătorire de 40 de anĭ de domnie o va face la anul Poporul Român, — căcĭ pictorul Grigorescu a început a lucra cam odată cu venirea Regeluĭ pe tron ; precum ea va fi, în acelaș timp, și o dovadă de admirație și de dragoste adusă artistuluĭ, azĭ bătrân, o consacrare unanimă a talentuluĭ săŭ, căruĭa, cu toate c'a fost, întreaga-ĭ viață, interpretul cel mai elocvent al sentimentelor românești în pictură, nu i s'a recunoscut meritele, la început și mulți ani în urmă, decât numaĭ de câțiva rarĭ amatorĭ.

Dar ea nu va fi numaĭ un dublu omagiŭ îndreptat Regeluĭ și pictoruluĭ, adică nu va fi numaĭ o idee frumoasă și dreaptă, ci va fi și o idee folositoare.

Va fi folositoare pentru toți aceia care cunosc superficial valoarea pictoruluĭ Grigorescu, ale căruĭ lucrărĭ, vândute rând pe rând, n'aŭ putut da niciodată o idee complectă de varietatea și fazele talentuluĭ săŭ.

In ea, Grigorescu ni se va arăta tânăr, începând pictura, și crescând zi cu zi, până la maturitatea talentuluĭ săŭ, până în faza sa actuală.

Ea va fi încă folositoare — și acesta ni se pare punctul cel mai important — pictorilor noștri de astăzĭ, tinerĭ și mai puțin tinerĭ care, când vor vedea toate genurile îmbrățișate de Grigorescu, toată munca luĭ imensă, toate sforțările sale de a cuprinde întreaga gamă a vieții noastre pitorești, desigur că se vor pune pe gânduri și vor găsi în ea un îndemn bine-făcător spre desvoltarea talentelor lor în chip mai deplin și mai din adânc.

Căcĭ nu trebue să ascundem lucrul ; avem astăzĭ câțiva tinerĭ pictorĭ cu predispoziții firești, cu oarecare fiorĭ de talent — nu vorbim aicĭ de majoritatea celor ce n'aŭ decât veleități și pe care fatalitatea ĭ-a împins a-și pierde un timp prețios, ci de ceĭ care sunt în adevăr chemați a-și exprima sufletul, emoționat în fața naturiĭ, prin liniĭ și colorĭ — și care, deși aŭ dat dovadă de ființa talentuluĭ lor ca de ceva viŭ și menit de a trăi, nu și-aŭ pus și nu-și pun îndestul toate silințile — o spunem fără înconjur— ca să pășească mai departe și să dea expresia maturității lor lucrărilor ce întreprind. Așa, unĭĭ privesc în dreapta și în stânga, fără să se poată fixa la o factură personală, imitând, mai de aproape saŭ mai de departe, pe pictorĭĭ străinĭ cu renume și înlăturând saŭ neglijând impresia pe care o simt singurĭ în fața bogățieĭ și varietățiĭ naturiĭ; alțiĭ sunt decoratorĭ abilĭ, cum aŭ fost din prima zi când aŭ expus, dar n'aŭ făcut și nu fac nimic consistent, nimic «morceau de peinture», cum zic pictorĭĭ ; în sfârșit, alțiĭ se mulțumesc cu prima impresie care, deși vibrantă, deși vie, e lipsită însă de ceeace formează «le fini». Și așa mai departe.

In ziua, însă, în care eĭ vor vedea toată opera luĭ Grigorescu care, orĭ încotro s'a întors, a fixat în lumea eternă a arteĭ tot ce l-a impresionat, făcând azĭ peisaj, mâinĭ portrete, lucrând schițe și tablourĭ din războiŭ, tipurĭ,

grupurĭ, interioruri, tablouri de gen, florĭ și fructe, și punând, pe liniile mlădioase și grațioase ale acestor lucruri și ființe, muzica colorii luĭ și, maĭ presus de toate, transfigurându-le cu raza poezieĭ luĭ, — în ziua aceea, avem credința că tinerimea noastră artistică se va deștepta din adormirea-ĭ timpurie pe niște laurĭ plăpânzĭ, și va căuta a-și trage un alt drum în câmpul arteĭ, atât de puțin explorat la noĭ. Ea se va gândi că rolul eĭ este de a face un pas maĭ departe de unde a ajuns Grigorescu, de a atinge o treaptă maĭ înaltă de frumusețe, fără de care ea e amenințată de a nu fi socotită în viața noastră artistică.

Știm că uniĭ din eĭ cu pretenții de artiști ajunși, fac observații în privința desenuluĭ luĭ Grigorescu și nu vorbesc de cât de exagerările, decât de «greșelile» luĭ de liniĭ.

N. GRIGORESCU

Copilița

Noĭ credem că n'aŭ dreptate, și că desenul luĭ Grigorescu — de altfel ca toate desenurile pictorilor marĭ — trebue înțeles, nu ca o imitație mecanică și minuțioasă a liniilor care, oricât de exact ar fi făcută, nu ne va înălța mintea și nu ne va încălzi inima, ci ca o urmare firească a temperamentuluĭ săŭ. El a idealizat, a poetizat natura, nu numaĭ cu poezia sufletuluĭ din lucruri, nu numaĭ cu farmecul colorii luĭ, dar chiar și cu grația voită a formelor. In loc să reproducă dimensiunile lucrurilor și ale oamenilor așa cum sunt, el le-a dat ceva din măreția închipuiriĭ luĭ, le-a aurelat cu o frumusețe ideală.

Atât e de exact aceasta, că odată auzind, într'o discuțiune, repetându-i-se faimoasa maximă a luĭ Ingres: «Le dessin c'est la probité de l'art», Grigorescu exclamă: «Ce maĭ naivitate e și asta!».

Și adevărul e așa. Orice pictor însemnat are desenul săŭ propriŭ, potrivit feluluĭ în care înțelege el formele; Rafael, spre pildă, are desenul luĭ; Michel Angelo pe al luĭ, și fiecare conform concepțiuniĭ sale despre forme. Tot așa, și în opera luĭ Grigorescu, e desenul temperamentuluĭ săŭ de pictor-poet, care unit cu splendoarea colorii luĭ și cu farmecul taĭnic al poezieĭ ce se revarsă peste tot ce a atins penelul săŭ, întocmește acea armonie particulară, acea muzică subtilă ce o cântă și o va cânta vecĭnic opera luĭ.

Iată lecțiunea cea mai de căpetenie ce se va desprinde din expoziția sa retrospectivă.

Iată încă și cuvântul pentru care o asfel de expoziție, în care s'ar vedea munca acumulată a unei vieți de artist mare, întreaga operă glorioasă a primului artist român din renașterea noastră, va trebui să formeze, mai târziu, un «Muzeŭ Grigorescu», care clasat metodic, grupat sistematic, după diferitele faze ale desvoltării talentului său, și urmând toate ramificațiile fiecărei serii de lucrări, va fi cea mai folositoare școală de arte frumoase și va interesa mult pe artiștii viitorului.

N. Petrașcu.

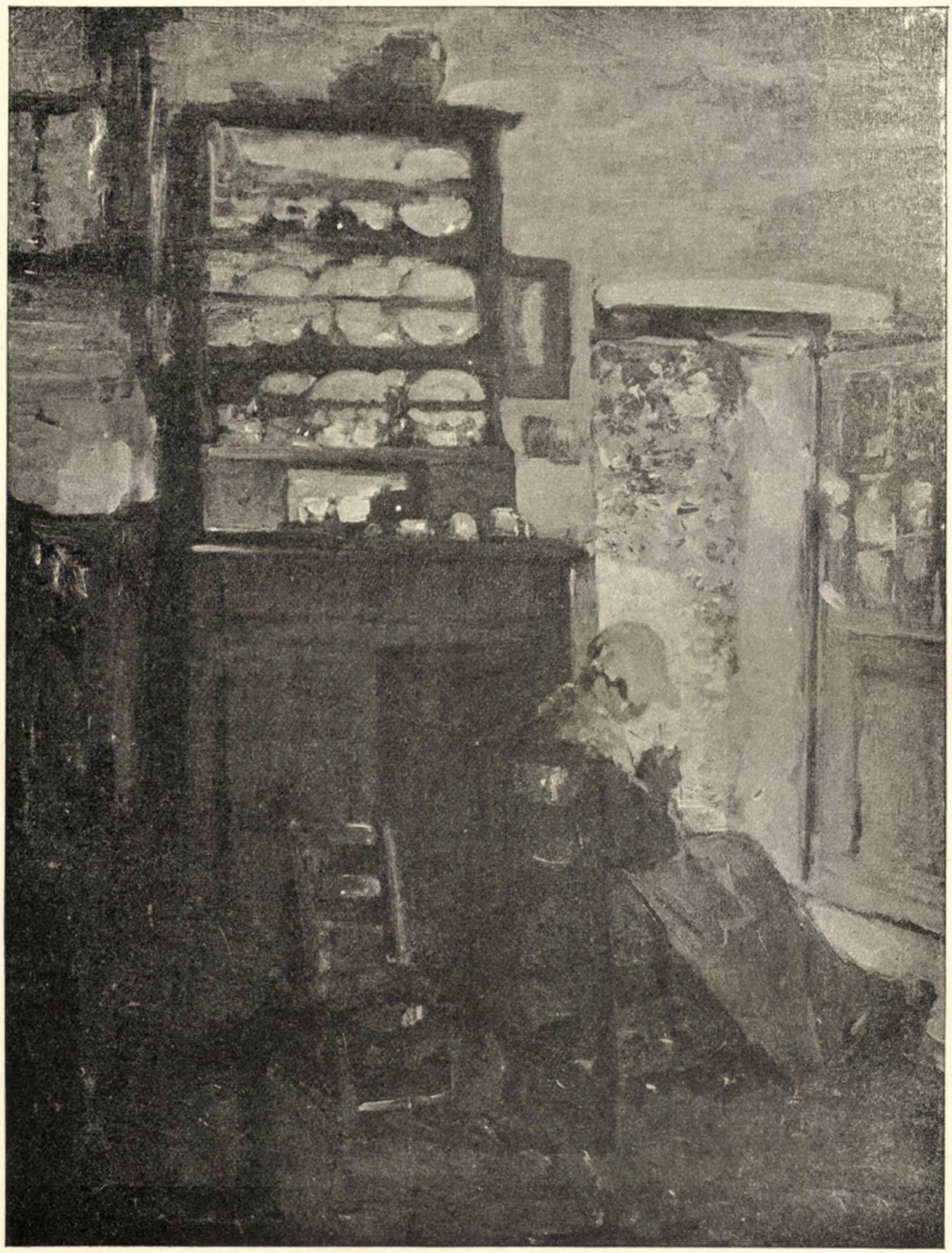

Bătrână din Bretania (Franţa)

Scrisorĭ către Simforoza

IV [1])

Am recitit pe încetul Evangeliile, căutând să-mĭ precizez şi să-mĭ clarific câteva impresiunĭ, pe care mi le-a dat prima lor citire integrală. Scrisoarea d-tale a fost, întru aceasta, cauza iritantă şi, ideilor coprinse într'însa, le-am făcut, în drum, prelung examen. Voiŭ începe, de data aceasta, cu cea dintâĭ şi cea maĭ decizivă impresiune, care împresoară şi strânge mirata luare aminte a lectoruluĭ neprevenit. Iată înnaintea noastră 4 cărţĭ, 4 scrierĭ de scurt coprins (16 până la 28 de capitole) care ne istorisesc unul şi acelaş subiect: învăţătura şi activitatea luĭ Iisus din Nazaret, timp de vre-o 3 anĭ, în cutare colţ de lume, în cutare epocă istorică. Să privim asupra lor dintr'un punct de privire cu totul strein şi neutru; să le măsurăm cu o măsură neştiutoare de valoarea lor adevărată. Aceste 4 cărţĭ prezente ochilor noştri, vorbitoare priceperiĭ noastre, fură scrise, în vremea lor, de mână omenească. Autoriĭ lor fuseră oamenĭ, legaţĭ, omeneşte, ceasuluĭ istoric în care trăiră, mediuluĭ căruĭ aparţinură, neamuluĭ, credinţelor, împrejurărilor marĭ şi micĭ în al căror cerc eĭ oblăduiră şi purtară pana. Pentru noĭ care suntem atât de obicĭnuiţĭ în ziua de astăzĭ să privim operele literare şi pe autoriĭ lor din acest punct de vedere critic şi ştiinţific — ideia această este elementară. Să plecăm de la ea.

Să zicem, cum zic câţiva învăţaţĭ (şi legiunĭ de neînvăţaţĭ orĭ de nespecialiştĭ, după cuvântul lor) că aceste 4 Evangeliĭ nu sunt de cât un product literar, cu genul şi savoarea luĭ, rodit, crescut, în frunzele rodiuluĭ iudaic şi risipit apoĭ în toată lumea. Figura, una şi aceeaş, pe care o găsim în Evangeliĭ, icoana şi personalitatea luĭ Iisus Christos — fără ca să punem la cântar: câtă parte istorică şi câtă legendară intră în alcătuire — se închegă, aşa cum ne apare, din ideile, din năzuinţele, din aşteptările, din duioşia, din inima sdrobită şi din sângele uneĭ imense colectivităţĭ care avu în istoria omenirĭĭ, ora eĭ de viaţă, de lucru şi de suferinţă. Iar aceştĭ scriitorĭ aĭ Evangelieĭ, aceste glasurĭ ale vremiĭ lor, dădură expresiune şi formă literară — grăiră în scris — comuna avuţie a tuturor celor ce iubeaŭ şi trăiaŭ

1) A se vedea numărul 2, an. c.

pentru Christos. Evangeliștii nu fură de cât personalitățile dotate care proeminară, prin dar literar și prin artă, deasupra contimporanilor, și ne lăsară în Evangelii, pe eroul lumii și al credinței lor. Din marmorul conștiinței și al patrimoniului religios contimporan, Evangeliștii tăiară și lămuriră această statuă dăinuitoare în veacuri: Iisus Christos, pe soclul Evangeliei.

Iată, iubită amică, felul cel mai general de a privi pe Mântuitorul și prin urmare cel mai necesar — ca element prim — oricărei concepțiuni păgâne moderne. Dacă nu vrei să crezi în dumnezeirea lui Iisus Christos, atunci trebue să admiți că istoria lui, că ideile lui, și mai ales că repercutarea lor în inima și priceperea contimporanilor: sunt omenești și trebue să fie astfel. Dacă Christos n'a fost Dumnezeu și Evangelia nu e de la Dumnezeu: atunci icoana lui Christos e omenească, iar Evangelia cade sub puterea tuturor legilor omenești — cu toate particularitățile și cu toate neajunsurile caracteristice. Dar tocmai aici începe misterul!

Chipul lui Christos, din Evangelie, covârșește și eclipsează de mii de ori mai mult, ca răsăritul soarelui spulberarea stelelor, puterile concepțiunii omenești, puterile inimei și-ale minții plăsmuitoare, trăiască ele în cel mai ideal fiu al omenirii, în cel mai virtuos om din lume și în acelaș timp în cel mai genial poet! Arta, poezia, închipuirea... nu pot să explice pe Christos! Oricât l-am dărui, în gândul nostru, pe scriitorul unei Evangelii (geniul pe fruntea lui! mărgăritarele virtuților în inimă-i! dragostea de omenire: vestmântul făr' de pată al sufletului său!) nu vom putea ajunge, nici pe de departe, să ne explicăm Figura extraordinară pe care ni-o prezintă. In absolută deosebire de toate figurele pe care le-a creat vreodată inspirațiunea omenească — în epopee, în dramă, și în invențiunile cu orice nume — Figura aceasta e ireductibilă în factorii omenești compunători. Concepțiune omenească de-ar susține-o, ar trebui ca — analizând-o — să găsești toate elementele, ce au fost adunate și întrebuințate la plăsmuirea ei. Imposibil! Personalitatea Mântuitorului desfide analiza, zădărnicește iscusința criticului și apare, ochilor mirați, absolut fără nici o cusătură: întocmai ca haina pentru care aruncară sorți soldații răstignitori. Cât de ușor apare analizei cutare sau cutare erou din epopea elină sau germană! Cât de vizibile apar în drame și poeme — respective în eroii lor — notele, liniile, urmele: vieții sufletești a poetului și ale vieții mai largi, sociale și istorice, căreia inima poetului fu prismă și oglindă! Obiceiurile, datinele, apucăturile, prejudecățile vremii și mai presus de toate, lipsurile și petele morale care sunt propriu firii noastre imperfecte, le vei găsi constant în orice creațiune poetică, din orice timp. Și foarte cu înțeles. Poetul adună de pe lumea aceasta ce-i convine și ce-i este aminte; elaborează, transformă, închiagă, în mintea lui cea dăruită, și dă înapoi, semenilor săi, chipul lor și-al vremii lor. Dar în lumea aceasta, păcatul și slăbiciunea își împărțesc domnia! iar sufletul și darul poetului sunt legate acestei lumi: o îndoită pricină, prin urmare, de neajuns moral și de imperfecțiune, în orice producțiune a spiritului omenesc, în orice erou cântat ori zugrăvit.

Privește icoana Mântuitorului, scurtează Evangeliile, judecă orice cuvânt și orice acțiune, și de ești un cuget drept și regula conștiinței tale e numai buna credință, vei rămânea uimit și mic și înfiorat, ca înnaintea Nepătrunsului! Ce vei zice, mai întâi, despre această negrăită curăție, despre acest alb imaculat, care învestmântă, absolut și totdeauna, pe sublimul „Fiu

al Omului"? Nicĭ o pată, fie ea cât de mică, nu întristează acest divin omăt; nicĭ un defect, nicĭ o slăbiciune nu face neajuns acestuĭ cuget, acesteĭ conduite, pe care nimenĭ „nu le poate dovedi de păcat". Ernest Renan spune undeva, în romanul său intitulat *Viața luĭ Iisus:* desigur că Iisus, ca persoană și ca viață, a avut și greșelĭ; dar discipolii și evangeliștiĭ aŭ știut să le acopere atât de bine că astăzĭ nu le maĭ putem cunoaște. Ce cugetare ușuratică! Ce tendință nechibzuită de a coborî, la potriva ființeĭ noastre păcătoase, aceea ce va fi, în vecĭ, taina și culminantul istorieĭ omenirii, puterea și fericirea celor umilĭ, în voia Domnuluĭ, piatra de poticnire a celor rebelĭ și încrezătorĭ în eĭ! Mântuitorul *trebue* să fi avut și defecte, în caracter și conduită, pentru ca să poată încape în concepțiunea noastră omenească! în bordeiul sărac și orb al priceperiĭ noastre despre cele din lume și din cer! Ce scriitor să fie acela (orĭcât de extraordinar!) care să fie în stare, descriind un subiect, zugrăvind un caracter, nu să corigeze orĭ să-și purifice în acest grad personagiul, dar să-și angelizeze firea luĭ omenească! să-și uite păcatele, să-și lepede prejudecățile, să-și spele sufletul, conștiința și concepțiunea într'un așa fel: încât să poată smulge sie-și perfecta icoană a Mântuitoruluĭ! E de gândit așa ceva?... Imĭ aduc aminte, cu acest prilej, de studiul luĭ Taine asupra luĭ Balzac și anume întru ce privește eroinele curate, ideale, ale romancieruluĭ (D-na de Mortsauf, din *Le lys dans la vallée* și alte câteva). Balzac, om sangvinic și sensual, robit acesteĭ lumĭ și grațiilor eĭ deșarte, cu tot postul și penitența robustuluĭ său geniŭ înaintea icoaneĭ d-neĭ de Mortsauf: a fost peste fire să nu dea greș, măcar o dată, și să nu lase un strop impur — din prisosința inimeĭ grăește gura și scrie pana! — în potirul crinuluĭ de la Clochegourde.

Dar să trecem peste Renan și să venim la critica germană. Ce-aĭ zice când ți-aș spune că, pentru ceĭ maĭ radicalĭ și maĭ emancipați reprezentanți aĭ eĭ, „die sittliche Hoheit Christi" e ca și dogmă inviolabilă. Toți acești învățați, care întorc, încearcă și forfecesc fel și chipurĭ Sfânta Evangelie, profesează ca dogmă: înălțimea morală a Mântuitoruluĭ! Lucrul mi s'a părut și mi se pare enorm de curios și până acum n'am ajuns să-l prididesc și să mi-l lămuresc. Ți-l aduc numaĭ în treacăt ca dovadă, în sprijinul perfectuluĭ adevăr ce voiŭ să-ți stabilesc. Chipul luĭ Iisus Christos, în Evangelie, este de-o puritate atât de neajunsă și de incompatibilă cu felul și puterile creațiuniĭ omenești, răstâlmăcirea în acte și în învățătură a taineĭ sufletuluĭ său e atât de scutită de prihană, în cât, hotărâtor, toate mijloacele noastre de explicare, toate cantitățile și analogiile invocate, rămân în țărână. Această Icoană e streină de arta noastră, streină de asemănarea noastră, (vecĭnic stîrbă și pătată de cusururĭ), streină de acest pământ, pe care creștem, simțim și gândim — vecĭnic sub condițiunea imperfecțiuniĭ și a păcatuluĭ. Ce crește și înflorește din noroiul nostru se cunoaște de departe, căcĭ îĭ semănăm și seamănă cu noĭ. Nicĭodată, însă, o cugetare dreaptă și onestă nu va putea să-și facă silnicia de a zice că figura luĭ Iisus Christos e după chipul și asemănarea nevrednicieĭ noastre! Nicĭodată rușinătorul celor ce-ĭ aduseră înainte pe femeia adulteră nu va apărea dreptuluĭ judecăți ca fiind deopotrivă— acelaș aluat de slăbiciune! — cu această adulteră și cu pârâșiĭ eĭ.

Observă că n'am făcut decât să luăm în considerație: — deabia silueta Divineĭ Imaginĭ, deabia suavul contur moral al Fiuluĭ omuluĭ, sub raportul lipseĭ luĭ de păcat, lipseĭ de orice vină. Și iată că concepțiunea cri-

tică și științfică modernă, pe care ne-am ridicat ca să privim pe Mântuitorul, răsărindu-ne din Evangelie, (autor, mediŭ, operă literară, connexiune între olaltă....) ni se dovedește, dintr-odată, utilizată aicĭ, drept niște picioroange ridicule. Să încercăm să ne explicăm cu aceleași mijloace și procedeŭ, aceea ce voiŭ numi pentru moment: psichologia Mântuitoruluĭ; să încercăm a pătrunde cu această chee în Evangelia luĭ Ioan!... Dacă acest simplu caracter al persoaneĭ luĭ Iisus — lipsa luĭ de păcat — confundă critica stiințifică, sufletescul luĭ, în totul, taĭna conștiinței luĭ, extraordinara-ĭ configurație psichologică, ce ne apare maĭ cu seamă în Evangelia IV — din acele fulgere inefabile asupra referințelor sale către Tatăl și asupra conștiinței eternității sale! — confundă toată mintea noastră, înneacă priceperea noastră ca pe o coajă de nucă și, după simțul meŭ, nu ne lasă decât alternativa: între convertirea la Christos și între tăgăduirea lumineĭ soareluĭ, adevăruluĭ evident.

Dar deschide Sfânta Scriptură, citește Evangelia luĭ Ioan si fiĭ sinceră cu d-ta însăți! Calitatea particulară a acesteĭ Evangeliĭ (intimitatea eĭ) și felul irezistibil cum tae în sufletul celuĭ ce o studiază calea credințeĭ în dumnezeirea luĭ Iisus Christos sunt notoriĭ și temute necredințeĭ cu rea voință încă de pe timpul și din mărturisirea împăratuluĭ Julian Apostatul. In scrierea sa *Impotriva luĭ Julian*, Sf. Ciril din Alexandria ne face cunoscută următoarea vorbă a dușmanuluĭ luĭ Christos: «Ioan acesta (Evangelistul), cu proclamarea luĭ cum că *Cuvântul carne s'a făcut*, a întemeiat tot răul și nenorocirea». A fi însă vinovat de așa ceva, observă autorul din care îți culeg notița aceasta, însemnează, înțelegând bine, a duce Evangelia la biruință. Atât de decizivă este mărturia luĭ Ioan, fiul luĭ Zebedeŭ.

Dar despre acest capitol vom vorbi maĭ târziŭ.

V

In scrisoarea precedentă, am căutat să-ți dovedesc că documentele evangelice, judecate după metoda critică modernă, rămân inexplicabile — când este vorba să explicĭ, în mod omenesc și psichologic, figura Mântuitoruluĭ. Cu totul altfel ar trebui să se întâmple dacă am avea de a face cu o figură din epopee, orĭ dintr-un roman.

Este adevărat că împrejurările de timp și de loc, din Evangelie, aparțin — foarte clar — Istorieĭ; tot așa, multe expresiunĭ, figurĭ, particularități, din graiul Mântuitoruluĭ, care își aŭ rațiunea și explicarea în mediul ebraic galilean și în caracterul vremiĭ. Dar din aceste raze împrăștiate, orĭce cuget, amic al dreptеĭ și desbătuteĭ judecăți, se va mărturisi vecĭnic incapabil să reconstituiască și să aprindă soarele figureĭ luĭ Iisus. Compună-și cineva orĭcum ar voi icoana ceasuluĭ istoric, facă din sânul Poporuluĭ Iudeŭ, în vremea aceea, leagănul cel maĭ religios posibil, traducă și Galilea în liniile și culorile cele maĭ suave, facă din ținuturile Tiberiadeĭ confinele pământuluĭ dinspre Paradis! aceste elemente rămân fără putere, rămân poetice și moarte, ca în cartea cutăruĭ saŭ cutăruĭ critic evangelic raționalist. Fulgerul ce le-a unit odinioară aevea și le unește în oglinda Evangelieĭ rămâne maĭ presus de priceperea curioasă, maĭ presus de puterea noastră de-a sintetiza: rămâne miraculos și dumnezeesc. Orĭce mi-aĭ obiecta, îțĭ voiŭ răspunde constant: nu-mĭ cere ce e peste putință! nu-mĭ cere ca să scot din concep-

țiunea și din pana unor oameni — frați ai mei în slăbiciune și în păcat — minunea personalității Răscumpărătorului.

Un pas mai departe. Evangeliile sunt tot atâta de puțin: produsul epic al unei vremi, al unei colective stări de suflet, al unei generale colaborări cu inima, cu închipuirea, cu cuvântul.... și apoi, scrisul depozit al câtorva știutori de carte, din marea mulțime extaziată de visul ei religios. Vremea când apar Evangeliile este un veac civilizat și critic, Palestina geografică, aproape toată, sub stăpânirea Romei, și prin urmare, aprioric, exclusă posibilitatea epopeei. Iau cuvântul *epopee* în înțelesul cel mai general și te rog să mi-l primești ca atare. Pentru unii critici raționaliști, cele 4 Evanghelii și cu deosebire cele dintâi 3, cu spiritul lor cam unul și același, și cu multele părți ce au în decomun, au (sau cel puțin aveau) foarte mult din caracterul epopeei — acestui produs literar popular, al cărui autor nu se poate spune cine este, dar ale cărui părți, sau chiar al cărui tot, circulă pe suprafețe mari și cu diferite variante, fie ca narațiune, fie ca rapsodie tovarășă vioarei, fie ca (ceva mai greu !) cărticică populară, scrisă o dată de cineva (de la el, ori tot din auzite) și copiată apoi de alții 40—100, cu felurite sporiri și modificări, după puteri și gust. Greutatea cestiunii rămâne aceeași și în acest stadiu :

Concepțiunea populară, ori câte tezaure de poezie a făurit în vremuri și va mai făuri cu vremea, este incapabilă ca să ne dea vre-o lămurire asupra chipului lui Iisus. Puterile ei și direcțiunea în care și le îndreptează sunt cu totul departe de un ideal în genul Fiului Omului și când e vorba de înnălțime morală, închipuirea poporului poet e tot atât de searbădă și de lacunară ca și a individului poet. Omul luat în colectivitate sau luat în deosebi nu poate și n'a putut să plăsmuiască Evangelia. De aceea, toate câte ți le-am afirmat despre Evangeliști, luați ca autori (poeți) au întreaga lor valoare și de data aceasta, când adică, ar fi să-i iai numai ca transmițători unei evangelii orale populare. Intre aceste două extremități, sunt o mulțime de trepte intermediare, pe care rătăcește și va rătăci deapururi critica necredincioasă. Dacă pleci de la idea că Evangelia e opera mulțimii, unei colectivități, anumite și cunoscute Istoriei, atunci Evangeliștii sunt niște simpli transcriitoi. Din scurte fragmente notate ici și colea, dar din auzite mai cu seamă, ei ne-au adunat și-au scris ce citim astăzi. Dar când și unde au avut timp și loc incubațiunea epopeică ? Nicîodată ! nicăeri ! spre mirarea și confuziunea tuturor celor ce au crezut și cred așa, fără prealabile informații. Insă admițând un moment — prin imposibil ! — ideia aceasta, răspundă judecata cea mai elementară (și acesta este, după convingerea mea, argumentul psichologic capital !) din apele conștiinței populare cu toată frumusețea dar și cu tot omenescul lor nămol, cum a putut să crească și să se răspice, ochilor uimiți ai omenirii, atât de pur și de lipsit de vină ! nenufarul personalității lui Iisus ?... Intreabă pe oricare din acești temuți cercetători ai Sfintelor Scripturi de se simte el, în taina credinței lui, și pe baza studiilor și a reflexiunii lui, deopotrivă cu Iisus, și de privește el pe Fiul Marieĭ se privește însuși : un pumn de slăbiciuni și de nevoi ! Dar mi se pare că ți-am spus-o : aceste emancipate capete de critici se pleacă unul după altul înnaintea «înnălțimii morale» a lui Iisus, poate chiar înnaintea *lipsei lui de orice vină* (în limba celor adevărat creștini).

Ideia că împătrita Evangelie ar fi operă personală și plăsmuită, ori cel puțin prelung elaborată, apare acum și mai improbabilă. Ce n'a putut să facă sufletul omenesc în potență (un popor, o clasă întreagă) cu atât mai puțin va fi putut să facă 3 — 4 oameni. Despre celelalte poziții, pe care le ia, le-a luat și poate să le ia, la infinit, necredința față de Evangelii, între prima extremitate și cea de a doua—e de prisos să mai vorbim. Nici concepțiunea populară, nici puterile plăsmuiriĭ individuale, luate de la maximum, n'au putut să creeze ce e mai presus de ele.

Ca să nu lași cugetării d-le, un drum greșit și inutil, trebue să-ți subliniez, cum n'am făcut mai sus, că explicarea Evangelieĭ, prin invocarea Tradițiuniĭ, a Legendeĭ, a Mituluĭ... a tuturor acestor afluenți ai Europeĭ: este științificește, înlăturată. Lungi discuțiuni au stabilit, în privința aceasta, cestiunea definitiv. Nici timpul, nici oamenii contimporani Evangelieĭ nu se potrivesc şi nu permit formațiunea Mituluĭ. Explicarea mitică, deci, este exclusă. Iar în fața cercetăriĭ necredincioase, rămâne numai posibilitatea opereĭ personale—Evangeliștii au creiat pe Mântuitorul, pe deaîntregul ori pe jumătate—care, după cum cred că te-am convins, este o imposibilitate.

Și atunci, iată-ne, vrând-nevrând, ajunși în fața ideeĭ singure, adevărate: că scriitoriĭ celor 4 Evangeliĭ au zugrăvit pe Dumnezeul-Om, nu după închipuirea lor, dar poate după propriul auz și văz, parte după amintirile celor ce-l văzuseră și-l auziseră. Acești scriitori copiază după un model aevea — real, miraculos, a-tot-divin! Modelul lor e Iisus Christos și supraomeneasca lumină morală, de care strălucește oglinda Evangelieĭ, este fosforescența mării, după apusul soareluĭ.

Iată, iubită și distinsă amică, o primă cantitate pozitivă, pe care ți-o înfățișez în adevărul că Figura luĭ Iisus din Nazaret, este de o perfecțiune și de-o curăție absolut inexplicabile și misterioase, pentru cine se incumetă s'o priviască altfel de cât cu ochiĭ adorăriĭ. Christos n'a fost creiat de omenire: Christos a binevoit să se destăinuiască omeniriĭ. A crede și a susține contrariul e ușor și, azi, foarte frecvent, dar a dovedi așa ceva, cu argumente luate din realitate și din istorie, este cu neputință. Orice atitudine ar lua filosofia noastră personală, în fața acestuĭ adevăr: el rămâne ce este. Principiile noastre trăesc și mor în cercul efemer al bibliotecilor și al discuțiunilor noastre; adevărul că Iisus Christos e Dumnezeŭ — Iisus Christos el însuși Adevărul: trăește în etern, de la scaunul măririĭ sale, în ceruri, până la inima celuĭ din urmă păcătos ce i se convertește.

G. Galaction.

N. GRIGORESCU

Tip de Ovreĭŭ

Cârciumă la drumul mare

La Putna

Departe zările sunt limpezi,
Și din splendoarea 'ntregii firi
Cu straĭ de raze 'nveșmântat e
Lăcașul sfinteĭ mănăstiri.

Din larg de șesuri poposit-aŭ,
Și de prin munți întunecoși,
In jurul zidurilor negre,
Talazuri albe de pioși...

Vrăjesc cântările de preoți
Intinsa mare de norod,
Și glasul clopotelor cheamă
Pe 'n veci slăvitul voevod...

Dar când genunchile se pleacă,
Și-atâtea gânduri înfloresc
Din vremi ce pururi lumina-vor
Intregul suflet românesc,

Un dor ascuns mă răzvrătește
Și nu 'mi dă pace să mă 'nchin:
Părinte-al neamuluĭ, stăpâne,
Tu știi că dormi sub cer străin?

G. Tutoveanu.

Lumea aşa cum este

— studiŭ social —

I

Despre Evoluţie

Trăim. Venim nu ştim de unde, ne ducem nu ştim unde, ne naştem ază ca să murim mâine şi ocupăm locul unuia spre a face drum altuia. Iată întreagă desfăşurarea omenirii cu tot complexul maşineĭ care se numeşte viaţă. Şi cu toate astea, această maşină atât de simplă din punctul de vedere abstract, coprinde aşa de multe ramificaţiĭ în concretizarea eĭ! — De la scurtul drum pe care îl facem începând cu naşterea şi sfârşind cu moartea, avem de percurs un întreg labirint de purgatoriĭ, toate menite a provoca lupta dintre indiviziĭ.

Nu lumea ne-a organizat pe noĭ, ci noĭ am organizat lumea; — iată de ce ea nu este perfectă. Căcĭ orĭce acţiune favorabilă celuĭ care o face, va fi rea pentru subiectul eĭ şi vice-versa. De aicĭ imperfecţiunile, neajunsurile, nemulţumirile, luptele. Ne place să vedem, în ceea ce a fost, lucruriĭ mult maĭ bune şi maĭ frumoase, decât în ceea ce este; ni se pare că lumea din vechime a fost mult mai bună decât cea de azĭ, — mult maĭ fericită. Ne închipuim că luptele dintre clase şi indiviziĭ n'aŭ existat la ceĭ vechĭ. Ne înşelăm.

După cum ne înşelăm, dacă credem că peste o sută saŭ maĭ mult de anĭ, societatea va fi maĭ bine organizată, — omul maĭ mulţumit. Nu. Aşa e lumea cum este; aşa a fost şi aşa va fi. Fiecare eră are partea eĭ de progres; fiecare om partea luĭ de răŭ şi bine. Mulţumită ar putea fi omenirea, dacă ar avea un singur mod de a vedea şi lucra.

Fiecare individ însă are viaţa sa proprie, organizmul său, necesităţile sale. Deşi indiviziĭ aŭ toţĭ aceeaşĭ compoziţie materială, totuşĭ exigenţele „euluĭ“ diferă de la individ la individ. Pe luptă se bazează tot ce trăieşte şi se mişcă, căcĭ mişcarea, deciĭ viaţa în sine e o luptă.

Viermele spre a se târî de la un punct la altul se mişcă, şi mişcarea, fiind o lucrare, tendinţa de a percurge drumul e o luptă cu distanţa. Numaĭ plantele nu se luptă fiindcă nu se mişcă. De aceea hrana vine la ele, iar nu ele se duc după hrană, căcĭ (în pământ se nasc, trăiesc şi mor). Fiinţa animată însă, organizată spre a se deplasa după trebuinţă e instituită astfel ca să-şĭ procure mijloacele de existenţă mişcându-se. Şi mişcarea, fiind o cheltuire de forţe, cucerirea este rezultatul lupteĭ dintre două materiĭ.

De aicĭ s'aŭ născut toate imperfecţiile, toate progresele. E o greşeală să strigĭ că societatea suferă, că e răŭ organizată. Progresul rezultă din trebuinţă, căcĭ nevoia creiază organul şi dacă omenirea ar fi mulţumită n'ar progresa, nu s'ar civiliza.

E oare destul ca să avem toți partea noastră de pământ saŭ muncă care să ne dea mijloacele de existență și atât tot?

Să fim toți sătuĭ, să nu ducem grija stomaculuĭ, — altceva nu ne trebuie! Așa își închipuesc uniĭ societatea ideală. Ca oile, fericite dacă aŭ partea lor de iarbă și de apă. Ce greșeală să vezĭ în asta fericirea umanității!

Pentru ca toți indivizii să aibă cele necesare, însemnează că fiecare să fie mulțumit. Dar mulțumirea nu este un înbold spre progres. Nu. Lumea are părți rele, însă tocmaĭ relele acestea sunt partea pur omenească. Leiĭ sunt toți leĭ și furnicile toate furnicĭ. Care va fi superioritatea omuluĭ? Ce rol joacă un grup de mizerĭ față de o întreagă noblețe fizică saŭ intelectuală? Cântecul uneĭ singure privighetorĭ va compensa îndeajuns croncănitul a zece corbĭ și maĭ bine veĭ gusta dulceața celeĭ dintâĭ cunoscând uriciunea celor din urmă.

După cum nimic nu poate opri moartea omuluĭ; când revoluția chimică s'a produs, tot astfel nimenĭ și nimic nu poate opri evoluția omenirii. Toată mulțimea de indivizĭ, adunată la un loc, formează în mare ceea ce suntem noĭ în mic. Accidentele pe care omul le întâmpină în viața de toate zilele, lumea întreagă le are în secole, aniĭ eĭ de viață.

Omenirea în starea eĭ sălbatică n'a fost ceea ce un singur individ e ca copil? Și după atâtea miĭ de anĭ, lumea a crescut, a evoluat, s'a făcut mare, s'a civilizat. După cum nu este logic să reproșezĭ unuĭ om fiindcă a atins o vârstă oarecare, tot astfel e ilogic să țiĭ de răŭ societatea pe motivul că... e așa cum e! Căci starea eĭ, este rezultatul absolut fatal; e calea pe care a trebuit s'o urmeze omenirea în desvoltarea eĭ. Ceva maĭ mult. Chiar ceĭ care se ridică și protestează contra organizației actuale sunt necesarĭ mersuluĭ spre desvoltare. Eĭ se opun, — dar tocmaĭ opoziția aceasta este ceea ce îndrumează pe ceĭ vizațĭ, la progresul maĭ accentuat și maĭ repede.

Nimic nu se naște fără folos, fără ca să producă, și în momentul când omenirea ar fi astfel cum o visează uniĭ, egală și mulțumită, ea nu va produce nimic.

II

JUSTIȚIA

Prima rază de lumină care a străbătut în întunericul creieruluĭ omenesc a fost sentimentul de dreptate. Din moment ce s'a știut ce e bine și ce e răŭ, s'a putut face și deosebirea dintre just și injust. Decĭ, dacă n'ar fi fost dreptatea—nedreptatea era un lucru necunoscut.

Și omul pornind de la ideia răzbunariĭ înăscută în noĭ, a zis că a da dreptate însemnează să facĭ răŭ pentru răŭ. Și iată justiția stabilită. Cu alte cuvinte, justiția are la baza eĭ, răzbunarea; cel maĭ sălbatic sentiment al omuluĭ.

Treptat cu mersul progresuluĭ mijloacele justiției s'aŭ complicat; puterea eĭ s'a întins asupra întregeĭ activități omenești, și cu cât ea își mărește ramificațiile cu atât devine maĭ imperfectă.

Toată organizația lumiĭ are ca izvor justiția. Toate acțiunile individuluĭ provin dintr'un singur sentiment: nu trebue să îți însușești de cât ceea ce drept este.

Aceasta e legea după care ne guvernăm. Dreptatea este unică: omenească.

In afară de individ nicĭ o altă ființă nu cunoaște binele și răul sub forma justiției.

Ea trebue împărțită în două: forma concretă și forma abstractă. Dreptatea, în esența eĭ, este ceeace face pe om superior animaluluĭ, dar dreptatea prin rezultatele eĭ, tot ea este aceea care ne face inferiorĭ.

Intr'adevăr, numaĭ între indivizĭ se dă satisfacție unuĭ răŭ; aceasta este partea superioară. Și tot numaĭ între indivizĭ se pedepsește sub forma dreptățiĭ, un răŭ; aceasta este partea inferioară.

Forma abstractă a justiției e frumoasă, dar forma concretă e inferioară aspirațiilor și tendințelor civilizației. Un om a fost nedreptățit, justiția îl satisface; acesta e actul care demonstrează superioritatea judecățiĭ omuluĭ. Dar pedeapsa pe care în mod fatal justiția trebue s'o dea celuĭ care a comis nedreptatea, pedeapsa aceasta nu maĭ e justiție prin faptul că e pedeapsă.

Justiția omenească nu este supremă, dar e absolută. Ea nu e perfectă, și cu toate astea invulnerabilă, sfântă, și deasupra tuturor puterilor noastre fizice și morale.

Un om judecă,—un om pe om condamnă, și acel care e pus să justițieze, el

însuşĭ comite nedreptatea de a condamna, de a face răŭ. Un individ şi-a însuşit lucrul altuia. A fost închis. Abstracţie făcând de răul pe care acest individ l-a făcut, te uiţĭ cum se face nedreptatea a se ţine închis, încătuşat un om. Şi cine face această nedreptate? Justiţia. Vedeţĭ decĭ că din punctul de vedere concret, justiţia nu e perfectă. Şi astfel fiind, trebue să ne punem întrebarea: are omul dreptul—nu de a judeca—dar de a condamna? Nu. Justiţia care condamnă, nu este justiţie, căcĭ a condamna e a face răŭ şi răul e o nedreptate. Unde e decĭ justiţia, şi de unde absolutismul cu care ea se înconjoară?

O acţiune rea pentru cel către care se îndreaptă va fi bună pentru cel care o face şi vice-versa. O sentinţă de perfectă justiţie, va fi bună pentru cel care a cerut-o şi rea pentru cel contra căruĭ a fost dată. Trebuia să ne obicinuim de a vedea că totul e criticabil în lume.

Justiţia abstractă, justiţia prin ea însăşĭ e sublimă; ea este proba puteriĭ de a raţiona a individuluĭ.

Dar concretizarea eĭ, ca rezultat imediat, o face imperfectă.

Stavila care se pune libertăţiĭ individuale, sub atâtea şi atâtea formule, toate ramurĭ ale justiţieĭ, iată partea principal imperfectă.

In privinţa aceasta animalele sunt cu mult maĭ superioare nouă; ele n'aŭ inventat între dânsele, puterea de a răpi unul altuia libertatea.

Pasările sunt libere, peştiĭ sunt liberĭ, animalele de tot felul sunt libere; fiecare are propia sa putere de acţiune, se mişcă după voie şi trebuinţă.

Numaĭ omul trebuie să dea socoteală aproapeluĭ săŭ de fiecare pas pe care îl face, de fiecare mişcare. Deplasarea dintr'un loc într'altul are ca urmare forme şi când ele nu sunt îndeplinite, justiţia te condamnă într'un fel saŭ într'altul şi zice că a făcut dreptate.

De la libertate, însă, depinde întreg progresul. Istoria omenirĭĭ, are înscrise în paginele eĭ, cele maĭ sângeroase şi maĭ barbare mişcărĭ pentru libertate, şi numaĭ cu ajutorul lor, orĭ-de-câte orĭ ele s'aŭ produs, individul a reuşit să urce o treaptă maĭ mult pe scara civilizaţieĭ.

Dar frâul pe care justiţia l-a pus libertăţiĭ umane, este frâul pus pasiunilor. Aicĭ rezidă mărginirea şi explicaţiunea, de omenească logică a proporţionărĭĭ libertăţiĭ. Care sunt însă rezultatele?

Pretutindenĭ în toate părţile lumiĭ şi cu deosebire acolo, unde omul e maĭ puţin liber, se produc cele maĭ dese cazurĭ de atentate contra acestor legĭ privatorĭĭ. Ele sunt încălcate, şi individul se sforţează necontenit spre a ĭ rupe lanţurile cu care ea îl înconjoară.

Acolo unde e libertate maĭ puţină, omul e maĭ răŭ, societatea maĭ păcătoasă. Şi e natural. Oare animalul nu e maĭ puţin violent când nu e închis? Câinele în lanţ nu e maĭ fioros decât cel lăsat în voie?

Justiţia prin ramurile eĭ, îngrădeşte libertatea omuluĭ numaĭ de teamă, că acesta să nu comită infracţiunĭ chiar contra libertăţiĭ.

Şi justiţia prin acest atentat la libertatea individuluĭ, calcă legile eĭ propriĭ. Aşa suntem noĭ oamenĭĭ. E opera noastră, justiţia şi e pentru noĭ făcută. Ca s'o vedem altfel ar fi să ne cerem ceia ce nu putem da. Justiţia condamnă furtul ilegal şi ocroteşte pe cel care e pus sub auspiciile eĭ.

Dacă-ţĭ aproprĭĭ pe ascuns lucrul altuia, — e o nedreptate; — te condamnă.

Dacă însă ieĭ ceea ce nu e al tăŭ, cu ştiinţa legeĭ şi sub garanţia eĭ, e permis şi eştĭ liber să facĭ un răŭ altuia, din moment ce-ţĭ facĭ ţie un bine. Cel dintâĭ se numeşte furt ordinar, cel de-al doilea, comerţ, industrie şi schimb economico-politic. In ce constă deosebirea? De condamnat e furtul legal care se face în massă şi prejudiţiază o lume întreagă, iar nu furtul izolat care e în totdeauna rezultatul uneĭ necesităţĭ imediate. Furtul ordinar este în totdeauna produsul uneĭ lipse, — dar furtul „economic“ e izvorul lăcomieĭ animale; dorinţa de a avea bunul altuia. Pe când primul atinge un individ cellalt, loveşte în societatea întreagă şi de sigur dacă i-am da jos masca legeĭ, întreg rulajul economico-politic, ar apare sub forma putredă şi degeneratoare a răutăţiĭ şi lăcomieĭ omeneştĭ.

Astfel, roadele justiţieĭ, sunt nedreptăţile cele maĭ strigătoare, cu toate că existenţa eĭ e sublimă.

(Urmează). **A. ORNA.**

NEAMUL BOIERILOR PĂRȘCOVENI[1])

III Mateĭ Postelnicul Trufanda
1649

In privința luĭ Mateĭ Postelnicul, cunoștințele noastre, până azĭ, sunt foarte restrânse.

La 16 August 7185 (1677) aflăm pe *Mateĭ* iscălind ca martor zapisul[2]) luĭ *Dobre ot Datcovenĭ* dat la mâna luĭ *Vâlcul Vel Dvornic* pentru vânzarea a 100 stânjenĭ din sat din Datcovenĭ, drept taleri 20. Martorĭ sunt: *Preda* Pitarul Rudeanul, *Mateĭ Trufanda*, *Mateĭ* Pitarul Strâmbeanul, *Stan* ot Drăgănești, *Diicul Stănescul*, și *Stanciul Logof. Slătineanu.*

La 17 Iulie 7199 (1691) frații își împart averea părintească prin următorul zapis: [3])

«Adică eŭ *Matei*, i *Preda sin Iordachie Stolnicul*, dat-am această a noastră scri-«soare la mâna sfinției sale fratelui nostru, călugărul *Pahomie* (Papa), pentru că să se știe «că având tocmeală între noĭ, încă până a nu se călugări, în timpul luĭ Șerban-Vodă, «că călugărindu-se să-ĭ dăm noĭ două sate *Studina* și *Mănăileștiĭ*, și din țiganĭ și «din argint, precum ne-aŭ venit parte etc. etc. Semnează: *Teodosie Mitropolitul* și «ambiĭ frați *Mateĭ Postelnicul Trufanda* și *Preda Părșcoveanul.*

IV. Papa Postelnicul Părșcoveanul
1650

Este al doilea fiu al *Stolniculuĭ Iordache*, pe care-l presupunem a se fi născut pe la 1650. Sub domnia luĭ Șerban Vodă Cantacuzino (1679—1688) Papa se călugări la mânăstirea Bistrițeĭ, cu care ocaziune primi numele de *Pahomie.*

1) Lit. și Art. Rom. No. 3, anul IX (urmare).
2) Arch. Stat. Condica *M-rea Sf. Apostolĭ* p. 165.
3) Arch. Stat. Condica No. 2 *M-rea Bistrița* p. 246

La 14 Decembrie 7193 (1684) el nu se călugărise încă după cum ne arată următorul zapis în care figurează cu numele mirenesc :

«Zapisul [1] luĭ *Papa Postelnicul Prăşcoveanul* feciorul luĭ *Iordahcie biv.* «*Vel. Stolnic,* sfinteĭ mânăstirĭ Bistriţiĭ. Pentru ca să fie înmormântat în sf. mo- «nastire Bistriţa îĭ lasă tot satul *Studina* ot sud Romanaţĭ etc». Semnează : *Papa Postelnicul Părşcoveanul snă Iordaki Stolnicul, vnuc Preda Vornicul Brăncoveauul, Freda Prăşcoveanul* biv. vtori Spătar, *Costandin Brăncoveanul* vel Spătar şi *Costandin Postelnicul Corbeanul.*

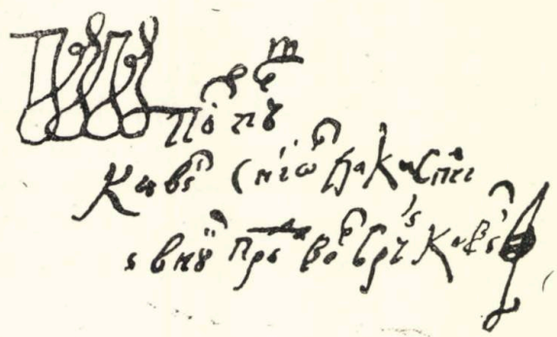

Papa Postelnicul

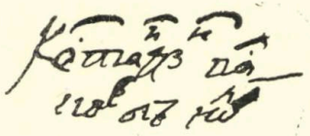

Constandin Postelnicul Corbeanu

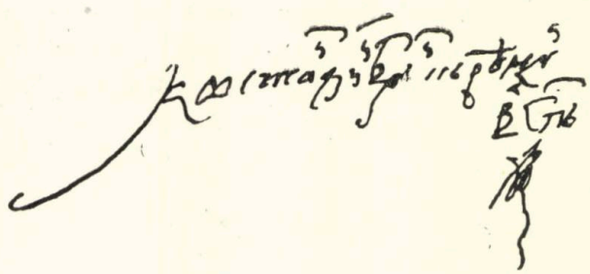

Costandin Brăncoveanul Vel Spătar

Preda Prăşcoveanul

După cum se vede, zapisul este iscălit de fratele maĭ mic Preda, şi de doĭ verĭ : Costandin Brăncoveanul şi Costandin Corbeanul. Numaĭ Mateĭ lipseşte dintre ceĭ-ce ar fi putut ridica, maĭ târziŭ, oare cari pretenţiunĭ, *(protimisis).*

Atât *Papa Brâncoveanul*, tatăl luĭ Costandin Brăncoveanul, cât şi Banul *Vintilă Corbeanul*, tatăl Postelniculuĭ Costandin Corbeanul, sunt ginerĭi luĭ Constantin Postelnicul Cantacuzino şi al Postelniceseĭ Ilinca; prin urmare, fiiĭ lor sunt verĭ după mame. Apoĭ, marea Stolniceasă Ancuţa, mama Părşcovenilor este, am văzut, sora luĭ Papa Brăncoveanul ; deci Preda şi Papa Părşcoveanul sunt verĭ primarĭ cu Constantin Brăncoveanul şi prin alianţă şi cu Costandin Corbeanul.

1. Arch. Stat. Condica No. 2. *M-rea Bistriţa* pag. 245 bis. Originalul *Bistriţa* pach. 21 doc. 22.

Acest grad de rudenie autorizã, pe Preda Părșcoveanul în zapisul ce dă, la 13 Maiŭ 7208 (1700), „la cinstita mâna Mării Sale Raduluĭ Beizadea“ (ginerile Brâncoveanuluĭ), să zică : „am dăruit fiuluĭ Mării Sale și *nepotuluĭ nostru*“ toată partea sa de moșie de la *Scărișoară* etc. etc. (Iorga *Studiĭ și Documente*, V. p. 452).

După cum am văzut maĭ sus, la *17 Iulie 7199 (1691)*, Postelnicul Papa, călugărit cam pe la 1685 saŭ 1686, iese din indiviziune cu frații luĭ și după câțiva anĭ, zidește din temelie și devine ctitorul schituluĭ Mănăilești. Părintele Pahomie are să dea, de acum înainte, de lucru fraților luĭ, căcĭ nu se mulțămise cu împărțeala făcută și ridică pretențiunĭ pe care frații luĭ nu le credeaŭ drepte a i le îndeplini. Din această cauză, urmează certurĭ și procese : „El aduce[1] 6 boerĭ luați cu răvașul luĭ Costandin Vodă Brâncoveanul ca să „hotărnicească moșia Mănăilești etc.“, la 13 Noembrie 7202 (1693). Mitropolitul Teodosie dă și el la cărțĭ de blestem împotriva acelor care ar ști cum staŭ lucrurile dintre frați și nu le-ar mărturisi. Se înțelege că Vlădica avea interes în cauză și ar fi dorit poate ca întreaga avere a Stolniculuĭ Iordache să revină luĭ Papa=Pahomie și prin acesta, sfinteĭ mânăstirĭ. Frații însă împăcară pe „*sființia sa*“ Pahomie și cearta fu închisă.

Cercetările de până azĭ nu ne-aŭ dat la lumină descendenți din acești doĭ frați : Mateĭ și Papa.

La Martie 7190 (1682) Anania egumenul mânăsiriĭ Brâncovenĭ[2]) face schimb, cu Partenie egumenul mânăstireĭ Bistrița, moșia *Stejarul* cu o altă moșie a Bistriței. Acest schimb se face cu consimțimântul donatorilor, care iscălesc zapisul ca martorĭ și anume Ancuța Stolniceasa, Mateĭ sin Trufanda, Papa sin Trufanda și Preda sin Trufanda ot Prășcovénĭ.

V Preda Medelnicerul Părșcoveanul
1651+1705

Maĭ fericit de cât frații luĭ maĭ marĭ, *Preda* duce maĭ departe descendința Vistieruluĭ Trufanda, căcĭ din căsătoria cu jupâneasa *Stanca*, la o dată ce nu cunoștem, el avu pe *Ștefan* și pe *Ancuța*.

La 26 Decembrie 1676 îl aflăm iscălind zapisul de danie al mameĭ sale pentru moșia *Stejarul* închinată mânăstiriĭ Brâncovenĭ; apoĭ la 17 Iulie 1691 cu ocaziunea împărțiriĭ averiĭ între frați, el semnează, cu frate-săŭ Mateĭ, zapisul pe care-l dă la mâna părinteluĭ Pahomie (fostul Postelnic Papa) pentru partea ce se cuvine „sființiei sale fratelui nostru“.

La 15 Martie 7193 (*1685*) Preda *Prășcoveanul* figurează ca martor[3]). *La 30 Aprilie 7199 (1691)* Preda Spătarul sin Iordache Stolnicul Părșcoveanul dă zapis prin care să învoește «cu jupânul *Trifan Căpitanul* a stăpânĭ «pre din doao, părțile de moșie ce a cumpărat Trifan în moșia *Putineiŭ* și în *Caca-*

1) Arch. Stat. Condica No. 2. *M-rea Bistrița* pag. 185, și Condica II *Brâncov. Bistrița* p. 841.
2) Arch. Stat. *Episcop. Râmnic.* pach. 98. doc. 12.
3) Acad. rom. Cond. No. I *Episcopia Râmnic* pag. 221.

«*leți*, părțile megieșești care se megieșesc și pre din sus și pre din jos cu moșia mea «(Preda) Putineiu [1])».

Nu mult înainte de a înceta din viață Șerban Vodă Cantacuzino Domnul trimisese o solie la Viena.

Constantin Brâncoveanul instalându-se în scaun „trămise [2]) la boiarii de la Beciu, „că era duși solii, să le facă știre cum și în ce fel lucrurile s'au strămutat; și așa pe „*Preda Spătarul Părșcoveanul* cu cărți la Beciu au trimes la boiari (solii) făcân- „du-le și lor știre atât de petrecerea răposatului Șărban Vodă, cât și de înălțarea „Domniei Marii Sale, Costandin Vodă".

La 24 Iunie 7199 (1691) îl întâlnim pe Preda deja cu rangul de boerie pe zapisul lui *Mihail Iuzbașea* prin care acesta vinde dumnélui *Predii vtori Spătar Prășcoveanul* o parte din moșia *Studina* [3]).

La 10 Septembrie 7201 (1692), *Vlaicu* și cu vărul său *Manole* dau și ei zapis la mâna dumnélui Predii vt. spătarul Prășcovénul prin care 'i vând și ei moșie în *Studina*.

La 5 Marte 7201 (1693) Oancea Căpitanul dă zapis jupânului Predii Spătarul Părșcovénul că îi-a vândut niște vii din *Budișténi* den délul Crângurénilor etc.

La 28 Octombrie 7202 (1693) Dumitrașco Comisul nepot *Stoei* Postel., fratele *Radului* Cupariul dă zapis dumnélui Predii spătarul Prășcoveanul pentru vânzarea unei vii în délul Crângurénilor [4]) etc.

La Aprilie 7202 (1694), Matei Căpitanul și la Septembrie 7203 (1694) *Anica* fata lui *Drăgan* dau zapise la mâna dumnélui Predii vt. Spătar Prășcoveanul pentru vinderea moșiilor lor din *Studina* [5]).

La 7204 (1696) Costandin Brâncoveanul dă boiarinului Domniei sale *Radul Golescul* biv. Vel Agă, feciorul lui *Mateiu* biv. Vel Comis, nepotul răpos. *Stroe* biv. Vel Vornic, ca să ție satul *Găeștii* ot sud Vlașca cumpărat de moșul său *Stroe* Vornicul de la *Udrea din Găești* și de la alți moșneni de acolo drept ughi 500. Apoi, căzând Stroe Vornicul la nevoe în zilele lui Matei Vodă *au fost luat de la nepotu-său Iordache Stolnicul Trufanda* tatăl *Predei Părșcoveanul* Vel Clucer za arie, niște bani înprumut ughi 1000 și pentru acești bani au fost pus zălog moșia satului Găești la Iordache Stolnicul iar apoi în urmă au fost dat acești bani toți deplin la Iordache Stolnicul dar zapisul de zălogire nu l-au fost luat de la Iordache. Apoi în zilele lui Antonie Vodă, căzând Stroe Vornicul și fiu-său Matei Post. iar la urgie și la nevoie de către domnie, iar Iordache Stolnicul atunci au fost apucat pre Matei Post. tatăl boieriului Radului Golescul biv. Vel Agă, cu acel zapis plătit, pentru acești bani ce scriu mai sus [6]).

Mărturiile Domnului: pan *Cornea Brăiloiu* Vel Ban Cralevski, pan *Stroe Leurdeanul* Vel Vor., pan *Diicul* Rudeanul Vel Log., pan *Mihai Cantacuzino* Vel Spăt., pan *Șerban* Vel Vist., pan *Costand. Ciorogărleanul* Vel Cluc., pan *Dumitrache* Vel Post., pan *Vergo* Vel Peh., pan *Radul Izvoranul* Vel Stolnic, *Șerb. Cantacuz.* Vel Comis, pan *Iorga* Vel Slug., *Cost. Corbeanul* Vel Pitar, ispravnic *Toma Cantacuz.* vt. Log. s'au scris în al 9-lea an de domnie în București de *Isar* logofețelul.

In fine, la *16 Noembre 7208 (1699)* aflăm pe Vtori Spătarul Preda Părșcoveanul iscălind ca *Vel Clucer za arie* [7]),

La 31 Maiu 7208 (1700) Constantin Vodă întărește, a șeasea parte

1) Arch. stat. *M-rea Sf. Ecaterina*, pach. 1 doc. 20.
2) Marele Logof. *Radul Greceanul* în *Magazin istoric* t. II, pag. 135, și *Anonimul*, în t. V, pag. 99.
3) Arch. stat. *M-rea Bistrița* pach. 24 doc. 30, 32, 33 și 34.
4) Arch. stat. *Mitropolia București*, pach. 113, doc. 18 și 19.
5) Arch. stat. *Mânăstirea Bistrița* pach. 24 doc. 30. 32, 33 și 34.
6) Arh. stat. *Mitropolia Bucureștĭ* pach. 261|80 netreb. doc. 1.
7) Arch. Stat. Condica No. 5, *Cotrocenĭ* p. 21.

din *Stănceștĭ*, luĭ *Radul Golescul* Vel Comis și luĭ *Preda Pârșcoveanul Vel Medelnicer, coborâtorĭ* din *Necula Vistierul*[1]).

Documentul original relativ la această întărire, merită să fie reprodus aci *in extenso;* el se află în posesiunea *Eforieĭ Spitalelor Civile* din București și glăsuește astfel:

„Ion Costandin Basarab Voevod dă lui pan *Radul Golescul* Vel Comis i pan „*Preda Prășcovénul Vel Medelnicer* și cu feciorĭĭ lor câțĭ Dumnezeu le va dărui ca „să le fie lor moșie în satul *Stănceștilor* ot sud Prahova a șeasea parte etc. etc. toată „partea câtă a fost a strămoșilor săĭ *Necula Vistieriu* și a fraților luĭ, *Fota* și *Va-„silie* etc. etc.

„Pentru că această moșie a satului Stăncești mai denainte vréme a fost a ju-„pânesiĭ *Frusiniĭ* fata luĭ *Cîrstian Mândescul*, iar după acéia când au fost în zilele „Raduluĭ (Șerban) Voevod snă . . . Vod, la lét 7114 (1606) fostu-s'a *înfrățit Necula* „Vistiarul cu fraților lui *Fota* i *Vasilie*[2]) strămoșiĭ boiarinilor Domnieĭ méle ce scriu „maĭ sus deau fost cumpărat din satul Stănceștilor parte, însă a șeasea parte, de „preste tot hotarul etc. etc.

„Și *Ghionea* singur au fost cumpărat o parte; și *Protovalea* i *Mihai* amân-„doi o parte; și *Stanciul* i *Dima* i *Ghinea Parepa* și *Nica Tociță* o parte; și „*Alexiță*, i *Cârstea*, i *Iane*, i *Stefan* iar toți, o parte; și *Ghinea Mustachie* o „parte. Și totuși au ținut toți-ș(i) partea lor cum mai sus am zis, precum scrie și în „cartea răposatului Radul Vod.

„Și boiariĭ Domnieĭ Mé *Radul Golescul* Vel Comis i *Preda Părșcoveanul* „Vel Medelniceru a ținut partea strămoșilor săĭ *Fota,* i *Vasilie* frațiĭ *Neculiĭ* Vistiarul „pre seama lor cu bună pace până acum în zilele Domniei Méle la lét . . . Deci, când „au fost acum sculatu-s'au *Samfira,* care au fost fămée *Papei,* cu fie-sa *Sanda* cu „pâră, și a venit de s'a întrebat de în față înainté Domniei Méle în divan cu boiarinul „Domniei Mele Preda Prășcoveanul Vel Medelnicer. Și așa pârâia zicând: cum-că *Sanda* „fata Papei iaste nepoată Neculiĭ Vistieriul și fraților lui și i se cade ei să ție ea „această moșie de la Stăncești, partea Neculiĭ Vistieriul și a fraților lui.

„Și atunci, la acel divan, ne fiind cărțile și drésele boiarinuluĭ Domniei Méle „la pârleju ca să le aducă la divan de față ca să se îndrepteze lucrul, și pentru multă „supărare ce au supărat (Sanda) săĭ dea divanul Domnieĭ-Méle, i-am fost dat cartea „Domnieĭ-méle ca să stăpânéscă partea Neculiĭ Vistieriul de la Stăncești.

„Și după ce au apucat cartea acéia de la Domnia-Mé, ia s'a sculat de a vândut „această moșie din Stăncești lui *Iane Paralama* și lui *Dragomir Zaraful.* Și n'a „vândut numai ce-'i a fost partea *Neculiĭ Vistierulŭ*, ce au vândut și partea *Fotiĭ* „și a luĭ *Vasilie*, strămoșiĭ boiarinilor Domniei Méle făr'de nicĭ o treabă. Iar când „au fost acum, *Radul Golescul* Vel Comis i *Preda* Vel Medelnicer, ei prinzând de „véste pentru vânzarea aceștii moșiĭ n'a îngăduit, ce aŭ venit de s'a întrebat de față „la divan înainte Domniei méle cu Iani Paralama și Dragomir Zaraful, zicând boiariĭ „Domnieĭ méle cum că acea Sandă n'a vândut numai ce ar fi fost partea strămoși-său „*Neculiĭ Vistieriul:* din partea lor, a treia parte, cĭ au fost vândut preste tot și păr-„țile strămoșilor săi *Fota* și *Vasilie;* și zicea cum-că li să mai cade lor a cumpăra „fiind nepoți și *Neculiĭ Vistieriul.*

„De care dovedind Domnia-Mé cu tot divanul că boiarinul D-méle *Radul Go-„lescul* Vel Comis iaste nepotul *Fotiĭ* și *Preda* Vel Medelnicerul iaste nepot lui *Vasilie*,

1) Compară N. Iorga *Studiĭ și Documente* V, p. 190.

2) Reamintim că *Vasilie Vistierul* a fost socrul luĭ *Trufanda Vistierul.*

„fraţiĭ Neculiĭ Vistierul, şi cum că li să maĭ cade lor a cumpăra partea Neculiĭ Vis-„tierul, pre dreptate am judecat Domnia-mé dinpreună cu toţi cinstiţiĭ dregătoriĭ Dom-„niei méle ca să'şi ţie şi să'şĭ stăpânească boiarinul Domnieĭ mele *Radul* vel Comis „(partea) strămoşii-său *Vasilie* precum au ţinut şi până acum. Iar pentru a treia parte „ce a fost partea Neculiĭ Vistierul, fiind boiariĭ domnieĭ méle, ce scriŭ maĭ sus, nepoţiĭ „şi Neculiĭ Vistierul, aşa a ajuns judecata şi dreptatea divanuluĭ de a întors boiariĭ „Dumnieĭ Méle pre aceia a treĭ parte, taleriĭ—luĭ Iane Paralama şi luĭ Dragomir Za-„raful, înapoĭ.

„Eată şi mărturiĭ etc Pan *Corné-Brăiloiu* vel Ban, i pan *Stroe* vel Vornic, i „pan *Diicul* vel Logof., i pan *Mihail Cantacuzino* vel Spătar, i pan *Şerban* vel Vis-„tier, i pan *Vergo* vel Clucer, i pan *Dumitrache* vel Post., i pan *Şerban Cantacu-„zino* vel Paharnic, i pan *Radul* vel Stolnic, i pan *Radul Golescul* vel Comis, i pan „*Iorga* vel Sluger, i pan *Constandin Corbeanul* vel Post., şi ispravnic *Ştefan Can-„tacuzino* vel Logofăt. Bucureştĭ, 31 Maĭ 7208.

Câteva deslușiriĭ sunt necesare cu privire la personagiile din acest hrisov :

1) **Necula Vistierul.** *Filiaţiunea Sandieĭ.* Despre Necula Vistierul, d. Elie Niculescu, ne spune[1]) că „este una din interesantele figuriĭ de boier din „partida aşa zisă olteană din prima jumătate a secoluluĭ al XVII-lea....., a fost frate „cu *Fota Postelnicu* soţul, până la 1622, al *Staneĭ din Brâncoveni*, sora luĭ Preda „Vornicul Brâncoveanul. Născut probabil în ultimele deceniĭ ale secoluluĭ al XVI-lea, „vistier reputat în timpul luĭ Radu Vodă fiul luĭ Mihnea, jucând un rol important în „domnia luĭ Alexandru Vodă Iliaşi şi a luĭ Leon Vodă, de partea căruia luptă contra „boierilor Olteniĭ etc. El moare la 1633 în răsboiul ce singur pornise contra luĭ Mateĭ „Aga, devenit Domn.

Din ce familie se trăgea acest *Necula* Vistierul nu se poate spune cu siguranţă nicĭ azĭ; poate, maĭ târziŭ se va lumina şi acest punct. Frate cu Ianache Banul Catargiu, el nu este, de oare-ce atât Necula Spătarul (Catargiu) cât şi Necula Vistierul se găsesc în aceeaşĭ zi figurând în acelaş Divan, zice d. Niculescu ; de alt-fel noĭ am reprodus maĭ sus niște acte din 1619 şi din 26 Iunie şi 1 Iulie 1622 din care se vede că *Necula Marele Spătar* era ginerile luĭ Pană Vistierul în acelaş timp cu *Vasilie Vistierul* fratele *Neculiĭ Vistierul;* şi dacă *Necula Vistierul* ar fi fost una şi aceiaşĭ persoană cu *Spătarul* atuncĭ am fi avut 2 fraţĭ, ţinând două surorĭ, fiicele lui Pană Vistierul, lucru ce nu se poate admite pentru acele timpurĭ, ca şi azĭ.

Feciorul luĭ *Necula Vistierul* este *Dumitraşco Postelnicul* după cum rezultă din hrisovul luĭ Mateĭ Voevod dat Mănăstiriĭ *Căldăruşani*[2]) la 20 Septembrie 1640 : „şi văzând Domnia Mé şi sărăcia luĭ *Dumitraşco Pos-„telnicul, feciorul Neculiĭ Vistierul,* Domnia Mé încă m'am milostivit şi l-am miluit, „etc. (l-a *miluit!* după ce confiscase averea luĭ Necula Vistierul pentru că umblase „cu răŭ ficleşug)".

---

1) Ziarul *Conservatorul* anul III. No. 239—40 şi 41. «*Necula Vistierul*».
2) Acad. rom. Condica *Mănăstiriĭ Căldăruşani* şi «*Conservatorul*».

Feciorul luĭ Dumitrașco Postelnicul este *Papa Postelnicul* tatăl *Sandeĭ* după cum resultă din zapisul următor[1]):

„Adecă eu, *Papa Postelnicul* snă Dumitrașco Stolnicul, *vnuc* Necula Vistierul, „dă zapizul luĭ sfinteĭ mânăstirĭ *Govora* pentru vânzarea moșieĭ de la Sat de la *Vlădila* etc., etc.; *la 16 Aprile 7175 (1667)*.

Acest Papa Postelnicul este bărbatul *Samfiriĭ* care se înfățișează cu fie-sa *Sanda* în procesul din 1700.

Din cele ce se preced resultă că *Sanda* este, în adevăr, strănepoata directă a luĭ *Necula Vistierul.*

2) **Vasilie Vistieriul**. Am văzut maĭ sus că Vasile Vistierul este tatăl vistiereseĭ *Maria* soția Mareluĭ Vistier *Trufanda*. Marele Stolnic *Iordache* Prășcoveanul este fiul luĭ Trufanda și nepotul luĭ Vasile Vistierul.

Din căsătoria luĭ *Iordache* cu jupănița *Ancuța*, fata mareluĭ Vornic Preda Brâncoveanul, se trage Marele Medelnicer *Preda Părșcoveanul* strănepot luĭ Vasilie și, prin alianță, și luĭ Necula Vistieriul.

Acest Preda este al doilea personagiŭ în procesul din 1700; el se găsește în acelașĭ grad de rudenie ca și *Sanda.*

3) **Fota Marele Postelnic**. Am reprodus maĭ sus, la data de 7120, un hrisov[2] al luĭ Radu Vodă Mihnea din care se vede că acest boier se află în divanul domnesc ca *mare Postelnic*. Tot în această funcțiune îl întâlnim la *29 Iulie 7120 (1612)* în *cartea*[3]) pe care Radul Voevod o „dă „jupânuluĭ Foti Vel Postelnic, *diregătoriul Domnieĭ Méle*, ca să fie volnic să ție un „rumân a-nume Măinea, feciorul Stoicăĭ din Stoineștĭ, pentru că l'a cumpărat".

La 15 Ianuarie 7121 (1613) Radul Voevod dă Carte[4]) *diregătoriului Domnieĭ Méle* dumnéluĭ „jupânuluĭ *Foti vel Postelnic* și feciorilor etc., „ca să le fie lor ocină la Stoineștĭ, partea *Miculuĭ* sin *Stroe* etc., etc. Și iar să'ĭ fie „tot la Stoineștĭ, partea *Neculcii* de la Vlădila etc.. etc.

Mărturiile domnuluĭ[5]: jupân *Tudor* Vel Ban Cralevschi, i jupân *Ventil* Vel Dvornic, i jup. *Nica* Vel Logof., i *Dédiul Vistiar*, i *Crăstea Spătar*, i *Panait* Stolnic, i *Bratul* Comis, i jupân *Lupul* Peharnic, i jupân *Foti Vel Postelnic*. Ispravnic *Nica* Vel Logofăt, i Az *Neagoe* Logofăt am scris ot grad Târgoviște. Mșta Ghenarie 15 dni Vl 7121.

La data de 20 Noembrie 7122 (1613) noĭ am reprodus maĭ sus un hrisov al luĭ Radu Mihnea; însă, în divan, ca *Vel* Postelnic, nu maĭ este *Fota*, ci *Brănade*. De aci resultă că Fota funcționase ca *Vel Postelnic* în primiĭ treĭ anĭ aĭ domnieĭ luĭ Radul și se retrăsese, poate cu ocasia căsătorieĭ sale cu *Stana din Brâncovenĭ*, Că el nu murise ne probează hrisovul luĭ Gavril Maghilă Voevod dat din Târgoviște mănăstirĭ

1. Archiv. Stat. Condica No. 1. *M-rea Govora*, p. 109.

2. A se vedea încă Archiv. Stat. *Episcopia Râmnic* pach. 54, doc. 1 din 26 Decembrie 7120 (1611) și M-rea *Radu Vodă* pach. 25, doc. 6 din 8 Decembrie 7121 (1612) prin care Radul Voevod întărește luĭ Ivan Postelnicul stăpânirea peste satele Ștefăneștiĭ și Tâmpeniĭ (Ilfov) etc. In divan *Fota* Vel Postelnic.

3. Acad. Rom. doc. 30|XLI

4. Acad. Rom. Orig. slav. doc. 34|XLI. Vezĭ și hrisovul din 24 Aprilie 7121 în *Magasin istoric* t. II, pag. 277.

5. *Studiĭ și doc.* V. p. 177 și 641.

Clocociovul de lângă Slatina pentru jumătate din moșia *Ipotești* etc. In hrisov se citește că „iar apoĭ, când a fost atuncĭa, în zilele Raduluĭ Vodă s'a scu-„lat un boier puternic a-nume *Foti biv. Vel Post.* carele aŭ fost luat o *jupânesă* „*din Brâncovenĭ anume Stana,* sora *Predii Postelnicul*, feciorul luĭ *David Post.* etc.

Pe la 1620 Fota trebuie să fi murit, căcĭ și pe soția lui *Stana* o aflăm căsătorită la 1623 cu *Gorgan* Spătarul.

Din căsătoria luĭ cu Stana, Fota avu o fată *Vișa din Goleștĭ*, care, înainte de 1630,[1] se căsători cu *Stroe Leurdeanul sin Hieriĭ Logofătul* cu care avu maĭ mulțĭ fiĭ, între care pe *Mateĭ Comisul,* tatăl luĭ *Radul Golescul* Vel Comisul din procesul din 1700. Radul Golescul este decĭ, și el, în acelaș grad de rudenie față de *Fota* ca și precedenții față de *Necula* și de *Vasile.*

(Urmează) **G-l P. V. Năsturel**

1. *Biblioteca Acad. Rom.* doc. 60|XLII.
2. d. Elie Niculescu în *Literatură și Artă Română* VIII 1094 p. 123 și *Albina* VIII. No. 3 p. 61—70.

N. GRIGORESCU

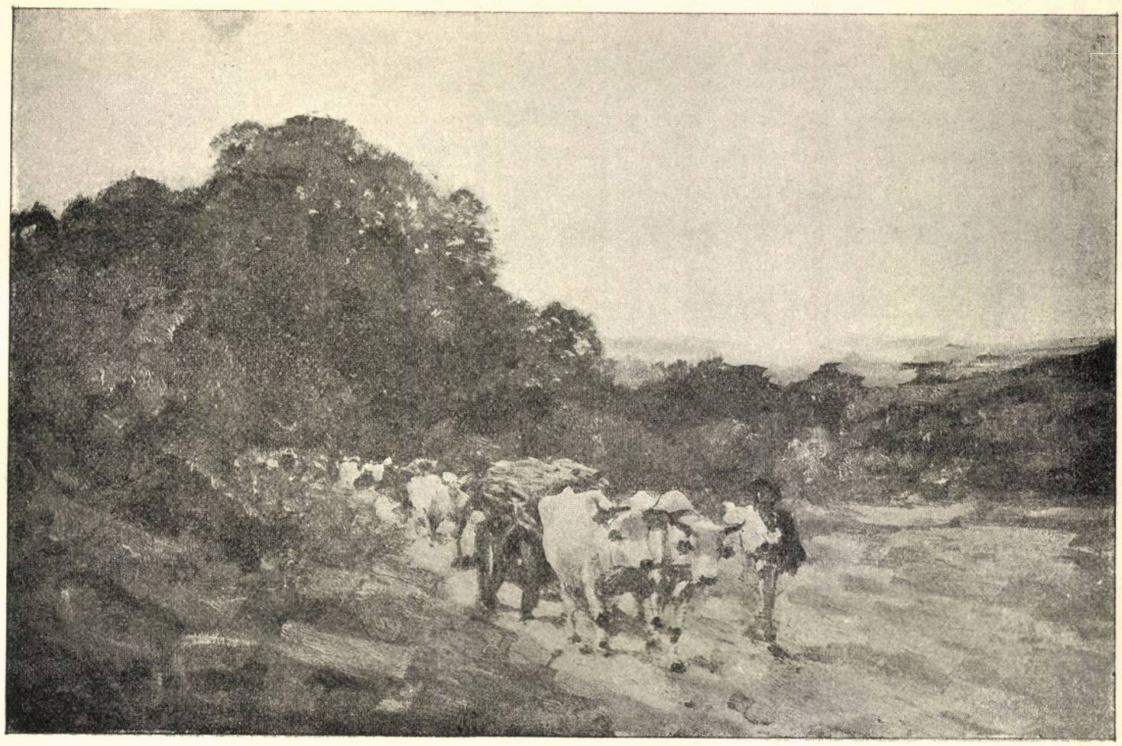

Care cu boĭ

Peisaj de toamnă

Nicu Da ?... Dă o telegramă că eşti bolnav, şi concediul gata. Expeditiv, foarte expeditiv. Crezi că merge aşa ?
Olga De ce să nu meargă ? Presupune că eşti cu adevărat bolnav, ce faci atunci ?
Florica *(apropiindu-se de Nicu)* Olga, de ce vorbeşti aşa ?
Olga De, că nu ţi-l-am îmbolnăvit.
Florica *(lipindu-se de Nicu)* Dar nu vroiŭ să zici aşa.

(Olga şi Jean râd cu hohote)

Nicu *(mângâind pe Florica)* O ! Ce'ţi închipuĭ !
Olga Ia te uită cum îl apără ! Ha ! ha ! ha ! ha !
Jean Fericit om. Ha ! ha ! ha ! ha !
Olga *(vine la Florica, o îmbrăţişează) Oh ! ma pauvre amie ; A, pardon, pardon, (o sărută).*
Jean Iar ? Dar sunteţi un isvor de sărutări.
Olga Şi aĭ vrea şi tu ? Iţi lasă gura apă.
Jean Ba mă rog, sunt de idee că sărutatul e mijlocul cel maĭ bun, de a se trasnmite boalele.
Olga Da, da, de sigur. Vulpea pentru că nu ajunge la struguri zice că sunt acri.
Florica Să vă spun ceva.... Nicule n'o să te superi ?
Nicu De ce ?
Florica Am făcut ceva fără voia ta.
Olga A !
Jean *A ! Tu as déjà commencé ?*
Nicu *(Florichiĭ)* Da ? Şi ce ?
Florica Spune-mĭ că nu te superi.
Olga Eĭ, iacă nu se supără, spune.
Nicu Eĭ, nu mă supăr,
Florica Vezi tu, 'mĭ era greŭ, abia erĭ ne-am logodit, şi mâine să plecĭ.... prea curând.
Olga Şi ce aĭ făcut ?
Florica Nu mă împăcam cu ideea, să rămân aşa de curând singură.
Jean Are dreptate, e o impoliteţă din partea luĭ.
Olga *(luĭ Jean)* Taci o dată ! (*Florichiĭ*) Şi ce aĭ făcut ?
Florica Am rugat pe tata să telegrafieze colonelului tăŭ, pe care 'l cunoaşte bine, şi să'ĭ ceară să 'ţi prelungească concediul, încă cu câteva zile.
Nicu Aĭ făcut tu asta ?
Jean Bravo ! Bravo !
Florica Am făcut răŭ ?
Nicu De, ştiŭ şi eŭ ? Să nu să supere Colonelul.
Florica Despre asta să nu aĭ teamă. Colonelul e foarte obligat luĭ tata, prietenĭ buni şi nu-l poate refuza.
Olga Dar unchiul s'a învoit ?
Florica Da, i-a şi telegrafiat de erĭ, şi cred că a şi sosit răspunsul.
Jean Că se admite ?
Florica Nu ştiŭ, n'am citit încă. Am văzut numaĭ că a sosit o telegramă, dar tata nu era acasă, plecase pe câmp. Vom şti acum la dejun.
Nicu Iţi mulţumesc dragă.. Mă gândeam, adevărat, să cer prelungirea concediuluĭ, dar am părăsit ideea asta, pentru motivul că peste două săptămânĭ îmĭ trebue un concediŭ maĭ mare la căsătorie, şi mă temeam să nu-mĭ facă colonelul obstacole tocmaĭ atunci.
Olga Eĭ, atunci intervine unchiul iară.
Jean Aşa, bravo ! Poimâne facem o excursiune iarăşi. A ! am să fac preparaţiile de acum chiar.
Olga A ! Nicĭ nu maĭ încape vorbă, facem, facem. Eŭ şi cu Florica mergem călare, luăm dejunul în pădurice, sus pe deal, ştiĭ. A ! ce bine 'mĭ pare !... Nicule, nu 'mĭ-aĭ văzut calul ? *Superbe,* e o rasă *pur sang !*
Florica Dar tot l-aĭ luat ?
Olga Crezi că cedez eŭ aşa uşor ? I-am stat de cap luĭ *papa* în fiecare zi.

Florica Şi aveaĭ cal destul de bun.
Olga Da, dar nu era ca ăsta. O! şi are un trap!
Nicu L-am văzut.
Olga Aşa e?
Florica Şi eŭ ce cal să iaŭ?
Olga Of! Caiĭ voştri!... Nişte rable. Nu ştiŭ zăŭ şi unchiul ăsta ce fel de om e' un cal cum se cade nu are în grajdul luĭ.
Florica Tată nu cumpără de cât caĭ care îĭ trebue luĭ pentru trăsură şi pentru muncă.
Olga Şi ăĭ de trăsură sunt procopsiţĭ.
Jean Iţĭ daŭ eŭ calul meŭ, verişoară.
Olga Lasă că 'i-l daŭ pe al meŭ
Nicu *Apropos*, dar ce 'mĭ-aţĭ făcut prietenul, locotenentul Verdé?
Olga A! aşa e, ce s'a făcut?
Jean S'a dus la bucătărie să-şĭ şteargă cisma, era puţin plină de noroĭ.
Olga Ştiĭ că nu e frumos din partea ta să-l laşĭ singur?
Jean Atunci trebuia să te las pe tine singură.
Olga Eĭ doamne, şi eŭ credeam că e în urma noastră.
Nicu Era aşa plin de noroĭ?
Jean Aş nu, era cisma puţin murdărită.
Nicu Hî! în totdeauna cochet *(vorbesc între eĭ)*.
Olga A! Florico! *(o ia de mână şi se depărtează spre stânga)*. Ia spune, mama ta, era le bucătărie acum?
Florica Da prepară dejunul.
Olga Vaĭ, cum să poate asta?!
Florica Ce e?
Olga Mama ta şi cu tatăl tăŭ sunt nişte oameni imposibilĭ! Nu să poate să-ĭ scoţĭ din bădărănia lor!
Florica Dar ce e Olga? Ce vreĭ să ziceĭ?
Olga Nu înţelegĭ tu că locotenentul Verdé, s'a dus la bucătărie şi va vedea pe mama ta acolo? E, frumos şeade? Şi cine ştie în ce hal!
Florica Ce vreĭ să fac eŭ? *(vorbesc între ele)*.
Nicu *(luĭ Jean)*. In adevăr cuvântul pronunţat pe ultima, sună frumos: Verdé.
Jean L-am întâlnit acum un an la Nisa, acolo 'ĭ-am şi făcut cunoştinţa şi 'ĭ am văzut carta de vizită, era scris *Georges Mitou de Verdé*, nu e aşa că e frumos.
Nicu Adevărat 'ĭ-am văzut şi eŭ carta de vizită
Jean Am auzit, că în adevăr descinde dintr'o veche şi bună familie.
Nicu Da; tatăl săŭ a fost fiul spătaruluĭ Gheorghe Dumitru Verde, i-a rămas şi avere frumoasă *(vorbesc între eĭ)*.
Florica *(aproape plângând)*. Ce vreĭ să fac? Ce pot eŭ să fac?
Olga Am maĭ văzut, oameni cu adevărat fiĭ de ţăraniĭ, dar şi-aŭ modificat caracterul, în aşa mod, că nu 'ĭ poţĭ deosebi între ceĭ maĭ bine crescuţĭ tinerĭ, dar părinţi tăĭ se prezintă aşa de prost, par'că ar fi curat ţăraniĭ. Ar trebui să stăruĭ tu, cel puţin acum până se termină cu măritatul tăŭ să maĭ lase obiceiurile alea proaste. Se poate foarte bine ca Nicu care e de foarte bună familie, să nu maĭ vrea să intre într'o familie de bădăraniĭ. Dar maĭ cu seamă când vor veni rudele luĭ aci, căcĭ de acum în colo, trebue să te aştepţĭ la vizite. Eĭ, ce facĭ atunci? Iată-te nenorocită.
Florica Dar ce vreĭ să fac? Dacă aşĭ îndrăsni să zic ceva luĭ tata, ar fi în stare...
Olga Şi ce 'nseamnă asta, tata, tata? De ce nu'ĭ ziceĭ *papa*? Înţelege că nu şade frumos.
Florica Dacă nu mă lasă să 'ĭ zic altfel de cât tată?
Olga Cel puţin în faţa lumiĭ, şi maĭ cu seamă când vor veni rudele luĭ Nicu, fereşte-te de a maĭ zice tată, facĭ o proastă impresie.
Florica Oh! Par'că tu nu-l cunoştĭ pe tata cine e!

Biblioteca Iași

Olga A! am să'ĭ zic eŭ. Ce vrea să zică asta? Ne face și pe noĭ de râs. E frate cu tatăl meŭ, dar ce deosebire între eĭ! (*vorbesc între ele*).

Jean (*luĭ Nicu*) Da, da. Mă duc să văd de ce nu vine.

(*pornește spre fund și se oprește*)

SCENA III

(**Elena, Locot. Verdé** *apar în dreptul caseĭ*)

Jean (*văzându-ĭ*) Dar iată-l.

Elena (*luĭ Verdé*) Iată-ĭ aci; d-le Locotenent.

Verdé *Merçi* (*vine în parc*) *A! bon-jour* (*ĭ face un salut grațios*). *Verdé Merci* (*apropiindu-se în fața sceneĭ*). *A! bon-jour mademoiselle* (*vine la Florica și-ĭ face un salut grațios*).

Florica (*îĭ răspunde la salut*).

Olga (*trece repede pe la spatele lor, se duce la Elena*).

Verdé (*întinde mâna luĭ Nicu și se salut; vorbesc între eĭ*).

Olga (*în taină Eleneĭ*) *Tante,* încă nu te-aĭ îmbrăcat? Vaĭ! Să eșĭ în așa costum?

Elena Cum, nu sunt îmbrăcată?

Olga In *matineŭ*? *Tante,* te rog gândește-te ce vor zice d-niĭ ăștia.

Elena E, asta e; Eŭ sunt bătrână acum. (*vorbesc între ele*)

Verdé *Mais non mon cher,* am umblat peste tot; de la bucătărie am eșit pe o ușe, și am dat într'o curte mare, unde eraŭ șire de grâŭ și o mașină de treerat, *beaucoup des paysans.*

Jean Ha! ha! ha! ha! Aĭ intrat în arman.

Verdé *Après, je retourne, pour chercher la maison,* dar am dat peste alta, crezând că intru iar în bucătărie, am intrat în *chose....* moară.

(*Elena ese, Olga vine lângă Florica*)

Toțĭ Ha! ha! ha! ha!

Verdé *Enfin j'ai trouvé là un* logofăt, care mĭ-a arătat casa și m'a dat în primirea uneĭ cucoane, *sans doute, la ménagère de la maison.*

Olga (*în taină Florichiĭ*) Auzĭ?

Verdé (*continuând*) Care m'a adus aci.

Florica (*cu oare care necaz*) Era mama mea, d-le.

Verdé Mama d-tale?! *A! que je suis bête!* Să n'o cunosc! *Pardon, pardon mademoiselle.*

Olga D-le de Verdé.

Verdé *Mademoiselle.*

Olga *Une nouvelle.* Nicu nu pleacă.

Verdé *Vraiment? Alors,* putem face încă o escursiune.

Nicu Mă rog, mă rog. Nu se știe încă, plec saŭ nu plec.

Olga Eĭ așĭ! Nu plecĭ, nu plecĭ cu siguranță.

Nicu Dacă colonelul nu aprobă.

Olga Cum? Să nu aprobe? Ba are să aprobe, veĭ vedea. O, și ce am să maĭ râd când va sosi aprobarea.

Florica (*luĭ Verdé*). Tatăl meŭ a telegrafiat colonelului, cerând prelungirea concediuluĭ.

Verdé Da? E *alors* cu siguranță rămâne.

Jean Ce e de vorbit? Facem escursiunea.

Nicu De ce nu vreți s'admiteți că telegrama poate să coprindă altceva.

Olga U! răutăciosule! Vreĭ să plecĭ? (*puind mâinile la spate și aplecându-se cu grație și răutate*). Naĭ să plecĭ, n'aĭ să plecĭ.

Nicu Bine, bine și eŭ doresc să nu plec.

Verdé Nicĭ nu maĭ încape îndoială. E așa de plăcut aci! (*Florichiĭ*) *Moi aussi, je vous remercie, mademoiselle.* Fără intervenția d-tale, așĭ fi fost silit să plec și eŭ.

Olga Și d-tale 'țĭ expiră concediul?

Verdé Eŭ maĭ am încă 10 zile, dar dacă pleacă el...

SCENA IV

(**Ghiță** *și ceĭ de sus*)

Ghiță *(dintre culise)* Ionel, Ionel !

Olga Unchiul, vine unchiul.

Ghiță *(intră prin dreapta, îmbrăcat în haine de dril, cisme în picioare, pălărie de pae mare, și un gârbaciŭ in mână).* Unde e pungașiul ăla micu?

Toți *(la vederea luĭ Ghiță fac un pas înapoĭ și'l observă, Verdé pune monoclu și măsoară pe Ghiță de sus până jos).*

Olga *(repede în taina Florichiĭ)* Vaĭ, ce costum !

Ghiță A, pungașiul, nu 'l aci ? Ĕĭ bine, nu maĭ e de suferit. De dimineață și-a rupt ; haina l-am desbrăcat ca să-l țin în casă, așĭ ! a fost destul să plec eŭ, ca să plece și el. Și ce credeți că a maĭ făcut ? Mĭ-a furat tutunul, și cu țigarea aprinsă s'a dus printre șirile de grâŭ. Paznicĭ, logofețĭ, i-aŭ spus să nu umble pe acolo cu țigarea, căcĭ s'aprinde ; el n'a vrut să 'nțeleagă. S'a ascuns în dosul uneĭ șire și din greșeală saŭ din adins, a dat foc șireĭ.

Toți A !

Ghiță Noroc, că aŭ fost oameni în apropiere, aŭ sărit cu pompa și aŭ stins. Altfel ardeam cu totul.

Jean L-am văzut și eŭ tot cu țigarea.

Ghiță A, nu'l maĭ las la pension în Bucureștĭ, o dată cu capul ! Par'că l-am trimes într'o școală de pungașĭ și cosmeticĭ ; toate prostiile le a 'nvățat acolo. Am să-l țin aci.

Jean Să-l țiĭ aci ?

Ghiță Da.

Jean Dar ce aĭ de gând să facĭ din el ?

Ghiță Ce să fac ? Aceea ce sunt și eŭ, agricultor. Dar ce aĭ pofti să-l fac? Funcționar, profesor saŭ judecător ca tine? Un cerșător la punga statuluĭ Nu, mulțumesc. Tu aĭ învățat dreptul, te-aĭ dus și la Paris ; ce procopseală.

Olga *(vorbind cu Verdé îĭ ia brațul și se depărtează spre fund, face semn Florichiĭ care ia brațul luĭ Nicu și se depărtează asemenea).*

Ghiță *(continuând).* Aĭ stat un an de zile suind și coborând treptele ministeriuluĭ. pentru ca să-țĭ dea o slujbuliță. După marĭ stăruințe abia aĭ fost numit substitut aci.

Jean *(impacient se preumblă).*

Ghiță Nu e destul de trist, ca după atâția anĭ perduțĭ prin școlĭ, abia aĭ o leafă de 300 de leĭ pe lună ? Administratorul moșieĭ mele are 400 de leĭ pe lună, casă, masă și tot ce-ĭ trebue, și fără carte multă.

Jean Nu maĭ discut, d-ta eștĭ original în ideĭ.

Ghiță Da, așa original cum sunt, dar când eram de etatea ta aveam averea mea proprie din care trăiam. Om ca tine, căcĭ om eștĭ la etatea de 26—27 de anĭ, să te maĭ hrănească tată-tăŭ și să-țĭ maĭ dea și banĭ de posonar, căcĭ aceea ce câștigĭ tu, abia țĭ- ajunge pentru trăsurĭ.

(Olga și Florica, Nicu, Verdé trec prin fund)

Jean *(văzându-ĭ)* Dar bine unchiule, nu te gândeștĭ ce vor zice d-niĭ ăștia ?

Ghiță Nu mă gândesc, zică ce vor pofti.

Jean In tot cazul, dacă aĭ ceva cu mine, puteaĭ să -mĭ spuĭ în alt loc, nu aci. Și apoĭ dacă cer de la tata, nu cer de la d-ta.

Ghiță Cum? Nu cerĭ de la mine? Dar cine a plătit 3000 de francĭ pentru polița aceea, știĭ. Crezĭ tu că eŭ nu știŭ că acum eștĭ din noŭ dator ? Bagă de seamă însă, să știĭ că nu 'țĭ maĭ daŭ nicĭ un ban. M-am săturat de voĭ și de toate fasolelile voastre franțuzești ! Să'mĭ lăsați copiiĭ în pace, nu le maĭ stricați mintea. Să mă ferească D-zeŭ ca copilul meŭ să ajungă în halul tăŭ că-ĭ răsucesc gâtul cu mâinile mele ! Nu, nu-l maĭ

las la București să învețe la prostii și să-mi spuie, ca tine, fără rușine, că cine nu e dator nu e om. Auzi! auzi!

Jean Dar există cineva care nu e dator? D-ta? d-ta ești o excepție.

Ghiță *(îl măsoară disprețuitor)* O! O! Și mai vreai să te facă tată-tău deputat!

Olga *(din fund) Papa*, vine *papa.*

(Folrica, Verde, Nicu se apropie în față)

SCENA V

Costache *și cei de sus*

(Costache intră prin fund foarte curat îmbrăcat, cu *ținută distinsă)*

Olga *(se duce înaintea lui) Bonjour, papa.*

Cost. *Bonjour*, dragă. *(o sărută)*

Olga *(în taină lui Costache)* Îl vezi pe unchiu cum e îmbrăcat? Fă-l tu atent papa.

Cost *(venind în față)* A! iată și d-nul de Verdé și Nicu *(le dă mâna, apoi către Florica)* dar tu, drăguța unchiului, ce mai faci? *(îi ia mâna și o sărută pe frunte)* Ai? Se poartă bine logodnicul, nu așa?

Florica Se poartă.

Olga O! o! se poartă foarte bine, numai că vrea să plece.

Cost. Să plece? *(se apropie de Ghiță) Bonjour*, Ghiță.

Ghiță Bună ziua *(își dau mâna)*

Cost. Vrei să plecî, Nicule?

Nicu Dacă mi-a expirat concediul.

Ghiță Cu atâtea fleacuri, am uitat să-ți spun, ginere, că colonelul, ți-a mai acordat o permisie de 5 zile. Am primit telegrama chiar astăzi, *(dându-i telegrama)* Iat o.

Nicu *(luând-o)* Îți mulțumesc foarte mult.

Olga *(sărind și bătând din palme)* Nu pleacă, nu. A! ce bine îmi pare!

Jean E, așa e? facem excursiunea.

Nicu Facem, facem.

Verdé Așa da, *encore cinq jours*, minunat.

(Olga, Florica, Nicu, Verde, Jean se depărtează spre fund și se preumblă)

Cost. *(după ce s'au depărtat cei de sus).* Dar bine, Ghiță, pentru d-zeu, în costumul ăsta, gândește-te, e imposibil să te prezinți.

Ghiță Cum? costumul? Ce are costumul? Viu după câmp: *(sarcastic).* Ei dragă frate, luxul și dorința de a imita pe cei care n'au altă treabă decât a cheltui averea rămasă de la părinți, te-au adus în poziție să-ți hipotecezi moșia și să te încarci de datorii.

Cost. Dacă ai de gând să începi seria observațiilor tale...

Ghiță Ai dreptate, am uitat convenția noastră. Dar ce vrei cu costumul meu? Nu-ți place? Cum vezi nu am altul la dispoziție. Viu după câmp.

Cost. Du-te în casă și te schimbă; înțelege, așa nu te poți prezenta. Este în interesul tău și al fiicii tale. Dacă te-ar vedea rudele gineruluĭ, mă tem să nu se strice logodna. Sunt oameni deprinși a se prezenta bine, trăiți în alte condițiuni. De, ideile tale, și modul tău de a trăi pot fi bune pentru tine, dar pentru lume, dragul meu, sunt o lipsă de bună cuviință, care atârnă greu în cumpănă; și îți spun că pentru așa ceva sunt capabili să strice logodna.

Ghiță *(cu sarcasm)* Să strice logodna? N'are decât s'o strice. Să nu crezi că-mi pare rău. Dacă vrei chiar să-ți spun; nu mă înpacă de loc alegerea fetei mele. Militari d'ăștia cu sabia sdrângănind...

Cost. *(uitându-se în toate părțile cu frică)* Ghiță, Ghiță, ce vorbești? Dacă te aude cineva?

Ghiță Poate să audă foarte bine; crezi că mă sinchisesc de mutra d-lor? Ori fi zicând poate că s'au coborît la mine din înălțimea la care se cred

ajunşĭ. Eĭ bine, şi eŭ mă cred aşa de sus pus, încât îĭ văd pe eĭ foarte mititeĭ.

Cost. Orĭce aĭ crede despre dânşiĭ, nu e bine să le spuĭ aşa pe faţă. In interesul feteĭ tale, caută să te porţĭ cuviincios. Dacă tu aĭ o situaţie financiară strălucită, nu uita că şi a lor e destul de bună; apoĭ vechimea familieĭ lor care datează de câteva generaţiĭ...

Ghiţă Lasă-mă în pace. Situaţia lor financiară o cunosc. Aŭ două moşiĭ, amândouă hipotecate la Credit, în primul rang, şi cine ştie la ce bancherĭ jidanĭ în al II şi al III rang; aşa că ceea ce maĭ rămâne e aproape nimic. Maĭ pune la socoteală că tocmaĭ vechimea familieĭ lor, de care fac atâta paradă, îĭ sileşte să cheltuiască maĭ mult decât aŭ, îmĭ dă dreptul să-ţĭ spun că peste doĭ, cel mult treĭ anĭ nu vor maĭ avea nimic. Ştiŭ foarte bine că nu de dragul feteĭ mele s'a hotărît să intre în alianţă cu familia unuĭ *mitocain,* ajuns ca mine, ci de dragul bănişorilor meĭ, cu care vor să se maĭ cârpească. Dar să nu mă crezĭ atât de prost să nu asigur bine zestrea feteĭ. Nicĭ chiar venitul nu 'i-l voĭ da tot. Voĭŭ trece în actul dotal că jumătate din venit, nu-l va putea incasa decât ea, şi va fi liber de orĭce sarcinĭ.

Cost. N'aŭ să primească condiţiunile astea.

Ghiţă Treaba lor.

Cost. Vreĭ să **stricĭ** dar logodna?... Ce facĭ cu biata fată aia, care s'a deprins cu el, care-l iubeşte?

Ghiţă Fata? va plânge şi îĭ va trece. Nu te îngriji de asta. Iĭ voĭ găsi eŭ un altul, mult maĭ bun decât stimabilul ăsta, care se uită la mine de sus până jos, par'că ar fi văzut cine ştie ce sălbatec în faţa luĭ. Dar să nu crezĭ că nu vor primi condiţiile mele; sunt maĭ pişicherĭ decât cum îĭ cunoştĭ tu. Vor înţelege numaĭ decât că droaia de creditorĭ, nu vor putea să-ĭ atace întreg venitul, şi asta îĭ va prinde bine.

Cost. *(îl priveşte, ridică din umerĭ, şi face un pas pe loc)*

Ghiţă La urma urmeĭ dacă nu primesc pot să se ducă, după cum aŭ venit. Nu voĭ regreta decât prostia ce am făcut ca să ĭ logodesc. Imĭ pare răŭ că nu m'am gândit maĭ de mult, s'o puĭ în contact cu omul care mi-ar fi convenit, şi care în adevăr ar fi făcut-o fericită; căcĭ te asigur, dacă se va face căsătoria asta, ea va fi nefericită.

Cost. *(zâmbind).* Atuncĭ ca un bun părinte strică, nu maĭ merge înainte; dacă eştĭ aşa de sigur.

Ghiţă Ca un bun părinte aşa ar trebui să fac; dar am o inimă de tată care se înmoaie la lacrimile feteĭ mele.

Cost. *(face doĭ treĭ paşĭ zâmbind)* Hî! Hî!

Ghiţă Ce râzĭ?

Cost. Pentru că e de râs... Ia spune, de unde aĭ tu informaţiile astea aşa de sigure asupra ginereluĭ tăŭ?

Ghiţă Cel ce mi le-a dat, nu poate fi decât perfect informat, cămătarul la care te împrumuţĭ te cunoaşte maĭ bine decât te cunoştĭ tu.

Cost. Da? Asta e o minciună cu coarne. Pot să-ţĭ afirm pe cuvântul meŭ, că tânărul acesta nu e dator un ban nimănuĭ; prin urmare nicĭ un cămătar nu putea să-ţĭ dea informaţiunĭ asupra luĭ *(vorbesc între eĭ).*

Verdé *(la braţ cu Olga trec prin fund)* Nu am obiceiŭ să mă laud sunt foarte bun trăgaciŭ.

Olga Şi l-ai ucis?

Verde Cu o singură lovitură.

Olga Un urs? Vaĭ! *(Vorbesc între eĭ preumblându-se).*

Ghiţă *(luĭ Costache)* Cine e stimabilul ăsta cu sticla în ochĭ, care face atâta gălăgie?

Cost. E locotenentul Verdé, 'ţĭ-l am prezentat.

Ghiţă Ştiŭ, ştiŭ că e locotenentul ăl verde; vreaŭ să zic din ce familie aristocrată face parte?

Cost. Cum nu ştiĭ? E de foarte bună familie. Are o moşie în Romanaţĭ şi alta aci, în judeţ.

Ghiță De foarte bună familie,... Are o moșie în Romanați și alta aci.... dar nu-mi a spus nimic. Cum se numește moșia de aci ?

Cost. Pleoapele, 3.800 de pogoane.

Ghiță *(cu mare surprindere).* Pleoapele ?!.. Ei așĭ? Ești sigur că Pleoapele ?

Cost. Foarte sigur.... Dar de ce ?

Ghiță *(zâmbind, cu sine).* Al draculuĭ jidan !... Ce bine-'ĭ cunoaște.

Cost. Ce jidan ?

Ghiță Leibovicĭ, cămătarul tău.

Cost Leibovicĭ ?

Ghiță Da. Mĭ-a propus să cumpăr Pleoapele și 'mĭ-a descris așa de bine pe stăpânul moșieĭ.... Mă uit la el, și parcă l-așĭ cunoaște de cine-știe când, pe filfisonul ăsta... Dar perfect, perfect de bine (râde). Eĭ dragul meŭ, dacă și moșia din Romanați, e tot în situația ăștia de aci, slabă speranță.... Bănuelile mele nu m'aŭ înșelat. Cum l-am văzut, mi s'a părut așa de ușiurel.... Al draculuĭ jidan !... Să știĭ că-ĭ cumpăr moșia.

Cost. Dar te-a mințit, omule, te-a mințit înțelege.

Ghiță Ia lasă-mă 'n pace ! Vezĭ maĭ bine de nu-ți încurca fata cu un perde vară ca ăsta. Caută-ți de treabă, și nu vâna vrăbiile după gard.

SCENA VI

Aurel *și ceĭ de sus*

(Aurel intră prin stânga)

Ghiță *(văzându-l)* A ! ăsta e.

Cost. Cine ?

Ghiță Tânărul pe care l-așĭ fi voit de ginere. (strigă) Aurel, Aurel !

Aurel A ! nene Ghiță. *(se apropie).* Pe d-ta te căutam, bună-ziua.

Ghiță *(strângându-ĭ mâna)* Bună-zioa, strengarule, ce maĭ facĭ tu ?

Aurel Mulțumesc, foarte bine și foarte ocupat. A, iată și cuconul Costache, bună-ziua.

Cost. *(dându-ĭ mâna)* Bună-ziua d-le Urzăreanu.

Ghiță Dar bine ce înseamnă asta ? Prin județul nostru nu maĭ vreĭ să daĭ de loc ? E un timp de când nu te-am văzut.

Aurel Ce să fac ? N'am putut să mă mișc de acolo, cu toată dorința ce aveam de a vă vedea.

Cost. Dar pe unde umbli ?

Aurel Prin Dâmbovița, la moșia noastră Pietrenĭi, fac niște sondagiĭ acolo pentru păcură. Am luat și o concesie de teren de la stat pe care am și pus-o în exploatare.

Ghiță Am auzit că concesia merge bine de tot.

Aurel Da, credem că va merge și maĭ bine. Până acum dă aproape două vagoane pe zi.

Cost. Pe zi ?

Aurel Da. Cu timpul sperăm mult de la ea. Dar am ceva maĭ bun chiar pe moșia noastră; cred că am descoperit adevărata vână care alimentează toate împrejurimile.

Ghiță Ce vorbești ?

Aurel E, dacă va eși așa cum sper.... atunci.

Ghiță Atunci ?

Cost. Atunci curg milioanele.

Aurel De, cam așa ceva.

Ghiță Bravo ție dragul neichi, muncește, muncește căcĭ munca te înalță.

Aurel N'aĭ idee, nene Ghiță, cu câtă plăcere muncesc. Sunt atâtea bogățiĭ, care stau ascunse în pământul țărĭ noastre și nu le exploatează nimenĭ.

Ghiță Cine vreĭ să le caute, măĭ băete ? Noĭ Românĭ ? Ia spune-ĭ românuluĭ lucruri d'astea, să vezĭ ce-ți zice: A, or găsesc, or nu găsesc, s'arunc banĭ de pomană, și liniștea să mĭ-o stric.— Ia învită-l la petreceri, și spune-ĭ că aĭ găsit un cămătar care să-l împrumute, să vezĭ atunci.... — Nu suntem oamenĭ de muncă, d-le; luxul și petrecerile, astea sunt calitățile cu care ne putem lăuda noĭ românĭ.

Aurel Aĭ dreptate, nene Ghiță, e un trist adevăr, dar să sperăm că timpul ne va deschide ochiĭ

Ghiță Să dea D-zeŭ.

Aurel *(luĭ Costache)* Apropo, îmĭ daĭ voe să te felicit, cucoane Costache?

Cost. Pentru?

Aurel Cum nu știĭ?... Erĭ la Bucureștĭ, se vorbea că numaĭ d-ta eștĭ în stare să liniștești spiritele și intrigile din județ, și că eștĭ numit prefect aci.

Cost. *(foarte vesel, strângându-ĭ mâna)*. Ițĭ mulțumesc de știre. Așteptam, dar nu știam încă.

Ghiță *(se uită la Costache și cleatănă capul cu dispreț)*. Eĭ vezĭ, de ce e bun românul, *(arată pe Costache)*. De prefect, deputat, primar, senator... Ce să-'ș maĭ bată capul cu minele și cu comorile de sub pământ! Astea sunt comorĭ la suprafață, le dobândeștĭ fără bătae de cap, stând pe saltea.

Cost. Ce vreĭ, mă omule. După tine, toată lumea nu trebue să facă altceva decât agricultură. Nevoile statuluĭ cine să le îngrijească? Și-apoĭ fiecare se naște cu aplicațiunĭ deosebite. Pe tine cerințele tale naturale te-aŭ împins pe calea agriculturiĭ, pe mine către viața politică.

Ghiță Eŭ văd un lucru, pe mine calea agriculturiĭ m'a făcut milionar, și pe tine viața politică . . . . nu maĭ vorbesc.

Cost. Fiecare face ce vrea.

Ghiță Da, da, da *(luĭ Aurel)*. Aĭ să maĭ staĭ și pe aci câtva timp, saŭ plecĭ iarășĭ?

Aurel Am să staŭ cred două săptămânĭ.

Ghiță Dar tatăl-tăŭ ce maĭ face? Nicĭ el nu vine pe la mine

Aurel Mulțumesc, e foarte bine. Am o scrisoare de la d-luĭ, pentru d-ta; poftim.

Ghiță *(luând scrisoarea)* Da? Eĭ, ce bine 'mĭ pare că aĭ venit. Dar unde sunt fetele? (strigă) Florico! Florico!....

Aurel Și eŭ doream foarte mult să văd pe d-ra.

Ghiță Acum era aci. Florico! Florico!

SCENA VII

Florica, Olga, Nicu, Jean, Verde (vin) și cu ceĭ de sus.

Florica *(alergând)* Iată-mă aci, tată. *(Văzând pe Aurel)* A! d-nu Urzăreanu; *(vine la el și-'i dă mâna)*.

Aurel Bună ziua, d ră.

Florica Bine aĭ venit.... Bre, bre, dar ce te-aĭ maĭ făcut? Atâta timp de când nu te-am văzut.

Ghiță *(căutând ochelariĭ)* Am uitat ochelariĭ pe biuroŭ *(ese)*.

SCENA VIII

(Ceĭ de sus fără Ghiță).

Aurel Am fost foarte ocupat, d-ră.

Florica *(se întoarce către ceĭlalțĭ)* Mă rog, vă prezint pe d-l Aurel Urzăreanu, inginer de mine, fiul mareluĭ proprietar, vecin cu moșia noastră, milionarul Iorgu Urzăreanu.

Aurel O! o! ce de titlurĭ.

Florica Meritate însă *(se aproprie de Nicu, luĭ Aurel)*. Imĭ daĭ voe? D-l Locotenent Nicu Valereanu, logodnicul meŭ.

Aurel *(foarte surprins)* Logodnicul d-tale?

Florica *(roșindu-se)* Da.

Aurel Logodită.... Și noĭ să nu știm nimic?!

Florica M-am mirat foarte mult, că tata nu v'a anunțat. E așa de bun prieten cu tatăl d-tale.

Aurel *(puțin încurcat)* Logodită! *(revine asupră-și)*. Atuncĭ dacă e așa, dă-mĭ voe d-ră, să -ți prezint călduroasele mele felicitărĭ.

Florica Mulțumesc (*îĭ dă mâna*).
Aurel (*luĭ Nicu*) Te felicit, d-le locotenent, pentru strălucita alegere ce aĭ făcut; și sunt încântat de cunoștința d-tale.
Nicu Mulțumesc, d-le, asemenea foarte încântat (*îșĭ dăŭ mâna*)
Florica (*prezentând*) D-l locotenent *Georges Mitou de Verdé (eĭ se salut, Florica continuând*) Vara mea, d-ra.... dar vă cunoașteți.
Aurel (*privește foarte atent pe Olga*) Mi se pare că da.... Dar e atât de mult timp de atuncĭ.... D-ra Olga Drăgoescu, da?
Olga (*emoționată*) Da, d-le Aurel, eŭ nu te-am uitat.
Aurel Nu te-am uitat nicĭ eŭ, d-ră.... Mi se pare că sunt câțiva anĭ de când nu ne-am văzut?
Olga Adevărat; sunt tocmaĭ șease anĭ.
Aurel (*din ce în ce maĭ amabil*) Imĭ permițĭ, d-ră, să sper reînoirea vecheĭ noastre cunoștințĭ.
Olga (*turburată*) Cu plăcere, d-le. (*îĭ întinde mâna*).
Aurel (*luându-ĭ mâna fără a'ĭ-o lăsa*) Eraĭ o domnișoară mică atuncĭ... foarte plăcută și cu mult spirit.
Olga Și acum nu maĭ sunt?
Aurel (*ținându-ĭ mâna*) Nu maĭ eștĭ mică, adevărat; în schimb însă te găsesc maĭ frumoasă, maĭ plăcută și așa de bine formată.
Verde (*privește răŭ pe Aurel, mișcărĭ de neliniște*).
Olga (*retrăgându-și mâna*) O! o! d-le Aurel!
Aurel (*emoționat*) Mă rog, d-ră, de ertare.... Dar sunt așa de uimit, de schimbarea care o găsesc între mititica d-ră de atuncĭ și între frumoasa și eleganta d-ra Olga actuală.
Olga (*foarte încurcată*) A.... Imĭ daĭ voe să-ți prezint pe fratele meŭ.
Aurel (*reculegându-se*) A! iată și Jean. Imĭ permițĭ să te numesc așa cum te numeam când eram colegĭ în liceŭ?
Jean Cum de nu *moncher*, vechiŭ coleg și prieten (*îșĭ strâng mâinile*).
Aurel Eștĭ procuror? Am citit în ziar.
Jean Dar tu ce maĭ facĭ? Nu te vezĭ pe nicăerĭ.
Aurel Fac niște sondagiĭ pentru petrol.
Jean E, aĭ pus de gând să facĭ alte milioane?
Verde Eh! *moncher*, câțĭ banĭ se cheltuesc și cu sondagiele astea. Aŭ ajuns la modă ca rochile cucoanelor.
Aurel Adevărat se cheltuesc mulțĭ banĭ.
Verde Câți nu și-aŭ perdut averile găurind pământul, și n'a eșit nimic.
Olga O să maĭ staĭ, d-le Urzăreanu, la moșie aci?
Aurel Da, d-ră, voĭŭ sta două săptămânĭ și cu tatăl meŭ, nu l-am văzut de mult.
Olga Adevărat că nu te-am văzut pe acolo, de și eŭ mă duc foarte des.
Aurel Da? Te ducĭ des, d-ră?
Jean Și să vezĭ ce prietenă e cu cuconul Iorgu.
Olga Ce zicĭ de parcul ăsta, d-le Urzăreanu. Așa e că s'a făcut frumos?
Aurel (*privind prin prejur*) Adevărat, foarte frumos.
Olga Dar să vezĭ chioșcul nostru favorit!
Aurel Aveți un chioșc?
Olga Vreĭ să-'l vezĭ? poftim (*îĭ-ia brațul*). Mergeți și voĭ?
Florica Da, da te urmăm, (*ia brațul luĭ Nicu, Aurel, Olga, Florica, Verde es prin dreapta, Jean îĭ urmează*).

SCENA IX

Costache și *Jean*

Cost. Jean, rămâĭ un moment.
Jean (*se apropie*) Pofteștĭ ceva *papa*?
Cost. Voesc să vorbesc ceva serios cu tine....—E în interesul suroreĭ tale Olga.—Aĭ observat tu că Aurel Urzăreanu a dat foarte mare atenție suroreĭ tale?

Jean Ba încă i-a făcut și complimente.

Cost. E un tânăr, care pe lângă că e milionar e și unicul fiŭ la părinți.—Știi ce avere frumoasă are Urzăreanul bătrânul?

Jean Cum să nu știŭ, se poate?

Cost. Pe lângă asta, are o instrucție foarte solidă. Inteligent și muncitor cum e, chiar dacă n'ar avea avere, poate s'ajungă foarte departe. — M-am gândit că dacă Olga l-ar lua de bărbat, ar face o partidă strălucită.

Jean Nicĭ nu mai încape vorbă.

Cost. Decĭ, fă lucrurile așa, ca să se găsească mereŭ pe lângă ea; și observă-ĭ. Fă pe Olga să-și părăsească ideia de a lua pe locotenentul Verdé.

Jean După cât am observat eŭ, Verdé 'ĭ e indiferent.

Cost. Eŭ plec imediat în oraș, Urzăreanu mĭ-a adus știrea pe care o așteptam, că am fost numit prefect aci în județ.

Jean A, ce bine 'mĭ pare. Te felicit *papa (îl îmbrățișează)*. Acum m'alegĭ și pe mine deputat?

Cost. Vom vedea.—Poți să te ducĭ, și nu uita că toată afacerea e în mâna ta.

Jean *(plecând)* Da, da, fiĭ sigur *(ese)*.

Cost. O doamne, dacă ar eși așa!...

SCENA X

Costache și *Ghiță*

Ghiță *(intră furios)* A! să se ducă, să se ducă în dată de aci!,... N'o mai mărit! Iacă așa, am stricat logodna.

Cost. Ce ai omule? Ce țipi așa.—Pentru Dumnezeŭ, ce vreĭ să facĭ?

Ghiță Să mă lăsați în pace! Ce vroiŭ aia fac.... Să nu aștept eŭ?!.... Eĭ, ce mă fac acum? *(luĭ Costache cu furie)* Tu, tu să 'mĭ spuĭ; căcĭ tu cu fii-ta și cu fii-tu mĭ-ați adus pe cap sdrăngăniturile astea de săbiĭ, și ia-ți întors mintea bieteĭ mele fete, cu familia, cu aristocrația, cu toate mofturile alea.

Cost. Dar bine omule, ce ai? Vorbește o dată. Sbieri fără nicĭ un rost.

Ghiță Sbier fără rost? *(-ĭ vâră o scrisoare în ochĭ)*. Na citește, citește.... Ce zice aci, ai?... Uite aci, aci *(citește)*. «Mă așĭ simți împăcat cu mine, «dacă s'ar putea ca fiul meŭ Aurel să ia de soție pe Florica ta. Te «rog răspunde-mĭ ce zicĭ tu?» Eĭ aĭ văzut?

Cost. *(foarte turburat)* Ți-o cere în căsătorie, cine?

Ghiță Cine? Cine să fie? Al cui e Aurel? Ui-te aci. «Ur-ză-rea-nu.»

Cost. *(cu frică)* Urzăreanu?

Ghiță Eĭ aĭ văzut?... Acuma spune tu, ce să-ĭ răspund, aĭ?

Cost *(foarte încurcat stă pe gânduri)*.

Ghiță De ce tacĭ? De ce tacĭ?... Vorbește.

Cost. Ce vreĭ să-ĭ răspunzĭ, de cât ce este?--Scrie-ĭ că regreți că propunerea luĭ a sosit prea târziŭ, căcĭ aĭ logodit-o.

Ghiță Dă? Așa să-ĭ scriŭ? Așa poftești tu?

Cost. Nu văd ce aĭ putea face altceva fără să provocĭ scandal.

Ghiță Am să fac, veĭ vedea.—Am să chem acum pe d-l locotenent, și am să-ĭ spuĭ scurt: căsătoria proectată între d-ta și fiica mea nu se mai face. Fă bunătate dar, ia-ți geamantanul și șterge-o repede de aci.

Cost. N'aĭ să facĭ asta, în interesul tăŭ și al fiiceĭ tale. Tu nu-'ĭ ești tată? Florica îl iubește, îĭ veĭ da lovitura de moarte.

Ghiță A! lasă că nu moare. O să-ĭ treacă.

Cost. Dar nu înțelegĭ că veĭ face un scandal, cum nu s'a mai văzut?

Ghiță Să se facă, numai să scap de el.

Cost. Asta n'am mai pomenit!... Ești tu sigur că în urma scandaluluĭ ce veĭ face, și care va compromite fata, cu desăvârșire, Urzăreanu va mai voi să ți-o ia?

Ghiță *(tresare, se uită cu frică la Costache, apoĭ furios îl apucă de piept)* Atuncĭ spune tu ce să fac? Căcĭ pentru nimic în lume, nu vreaŭ să se facă căsătoria asta, mă înțelegĭ?

Cost. Ghiță, liniștește-te, te rog, Dacă nu vreĭ, n'o face, dar trebue să procedezĭ omenește, să nu-ți compromiți fata. — Aide, cu liniște, toate se fac bune.

Ghiță Atunci învață-mă tu ce să fac? Ui-te altă belea, Valereanu bătrânul, îmĭ scrie că Sâmbătă sosește aci, ca să regulăm căsătoria. Na citește, (*ĭ dă scrisoarea*).

Cost. (*ia scrisoarea, citește foarte preocupat*).

Ghiță Nu... Am să-ĭ răspund să nu se mai ostenească.

Cost. Hî! ce întâmplare! (*Ghiță-l privește, Costache mai mult cu el*) Asta, vrea să zică să aĭ noroc!

Ghiță Ce noroc? Ce întâmplare?

Cost. Să nu mai zicĭ că nu aĭ noroc.

Ghiță Cum?

Cost. Logodna erĭ, nu voiaĭ să facĭ, pentru că nu era prezent tatăl ginereluĭ; eĭ bine lipsa asta a luĭ, îți servește cauza acum; și iată cum: Ginerele dintr'un simțimânt de delicateță. de altfel foarte natural, nu te-a întrebat ce zestre daĭ feteĭ tale; dacă ar fi fost tatăl ginerului aci, trebuia bine înțeles să regulați chestia doteĭ; înțelegĭ? Tu nu aĭ determinat ce sumă anume îĭ daĭ, prin urmare eștĭ liber să spuĭ orice sumă vreĭ; și cum eĭ speră să ia o moșie cel puțin...

Ghiță A! înțeleg acum!... Da, da, să poftească bătrânul acum să ia moșia. O să-ĭ treacă gustul repede. — Dar cu Urzăreanu ce fac? Tânărul de sigur că a aflat acum despre logodnă.

Cost. Interesul e să-l țiĭ aci până Sâmbătă; după ce terminĭ cu locotenentul...

Ghiță Așa am să fac, îl țiŭ aci nu-l las să plece.

Cost. Și eŭ am să pun pe Olga și Jean să facă așa ca să-l reție.

Ghiță (*vesel*) Eĭ acum știŭ ce am să fac.

Cost. Vezĭ de te poartă bine cu locotenentul.

Ghiță Bine înțeles n'am să las să bănuiască. A! în fine! (*strigă*) Marine, aĭ pus țuica la ghiață?

Marin hiță (*dintre culise*) E în răcitoare cucoane, și masa e gata.

(*luĭ Costache*) Aĭ la masă. (*es*).

(C O R T I N A).

(Urmează)

St. Mihăileauu-Stempo

Trecutul

(După Lenaŭ)

Palid, Hesperus ne chiamă,
Tremurându-şĭ geana 'n plâns :
In adânca morţiĭ pace
Iarăşĭ înc' o zi s'a stins.

Norĭ de-argint se 'nalţă 'n zare
Intr' a luneĭ strălucirĭ,
Impletind cunună zileĭ —
Din feericĕ trandafirĭ.

Ţintirim de zile-apuse,
Tu, trecutule, tăcut,
Tu 'ngropĭ inimiĭ suspinul,
Ah, şi binele-ĭ trecut !

Andreĭ Naum

N. GRIGORESCU

Ţigancă

Noroc mort

(După Lenaŭ)

Cereștĭ izvoare 'n jururĭ,
In piept un dor nespus; —
Sub luna mută pururĭ
Visam — cu gândul dus...

Ci, tot izvorul tace
Când stinsu-ĭ visu 'n vânt,
Când doru-ĭ mort, când zace
Norocul în mormânt.

Smomișĭ in ceas de rele
Norocu-mĭ, să-l alinți,
Femee cu-ochĭ de stele
Arzând în rugăminți!

Veni copilul, blândul,
Pe brațul ce 'n nesaț
Il strânse legănându-l
Ca dulce-al mameĭ braț.

Părea un înger, care
Zâmbește 'n somn, ușor,
Și-aĭ scos nepăsătoare
Pumnal-ucigător.

Pe sufletu-ți de stâncă
Fu fierul ascuțit,
Că-ĭ dete ran'-adâncă
Și vecĭnicul sfârșit.

Și ca pe-o piatră 'n apă,
Și ca pe-al nimănuĭ,
Zvârlitu-l-aĭ în groapă,
Zâmbind în urma luĭ...

Andreĭ Naum

CRONICA

Literară şi Artistică

Aristizza Romanescu, *30 de anĭ*, Amintirĭ. — Ion Ghica, Sion şi Creangă sunt ceĭ care aŭ dat până acum în literatura noastră modele de înflorite amintirĭ, de memorii literare. *Scrisorĭ către V. Alecsandri*, *Suvenire contimpurane* şi *Amintirĭ din copilărie* lămuresc viețile autorilor prin câteva schițe orĭ nuvele — de diferite înfățișărĭ — care luminează întreaga lor fire precum şi rostul lor în anumite curente naționale, politice orĭ literare.

D-na Romanescu povesteşte, — aşa cum, într'altă formă însă, a făcut Creangă pentru vremurile copilărieĭ luĭ, — timpul închinat arteĭ, ceĭ 30 de anĭ de glorie, dar şi de suferință scenică. Din treĭ marĭ puncte de vedere sunt interesante amintirile mareĭ artiste: 1) Ca istoric propriŭ zis al activității sale—care se confundă cu istoria teatruluĭ românesc, în acest răstimp de peste un sfert de veac; 2) ca observațiunĭ de ordin psichologic şi ca note de felul studiării rolurilor; şi 3) ca o învățătură şi ca o alarmă dată în potriva nepăsării ce se manifestă în țara noastră, față de artiştiĭ noştrii – fie eĭ ceĭ maĭ de frunte.

Ca istoric lucrarea e de citit cu de-amăruntul. Povestirea curgătoare într'un stil cu variate şi naturale tonurĭ, îndeamnă la o neîntreruptă lectură. Iată un fragment din istorisirea primeĭ reprezentărĭ a *Fântâniĭ Blanduzieĭ*. După ce descrie curentele care se formaseră înainte ca pĭesa să fi văzut lumina rampeĭ, autoarea zice:

„Inainte de ridicarea cortineĭ, eŭ care înfruntasem atâtea roluri marĭ din repertoriul străin, tremuram ca frunza. Era o pĭesă românească, se crease două curente, admiram pe autor... şi mĭ-aduceam aminte şi de cuvintele luĭ:

— Te-am pus pe «mata» să-'ncepĭ pĭesa, ca să fiŭ sigur c'o să'-nceapă bine.

Apăream imediat după ridicarea cortineĭ, în fund pe o colină, zicând:

«A !.... ĭată mintă creață... şi cimbru... şi sulfină...»

„La fiecare floare indicată, trebuĭa să mă opresc, să m'aplec şi să culeg. Par'că şi acum mĭ-e frică, gândindu-mă la atuncĭ. La fiecare înclinare mi se părea că se scufundă pământul cu mine. Cum am vorbit, cum m'am mişcat şi cum am ajuns la banca de lângă fântână, nu ştiŭ. De-abĭa acolo, într'o pauză pe care o făceam, pe când orhestra cânta un preludiŭ, — de-abĭa acolo mĭ-am venit în fire.

„Era o sală splendidă. Toată elita, adusă de Ion Brătianu, C. A. Rosetti şi Ion

Ghica, venit într'adins de la Londra. Curiozitatea cu care se aştepta prima impresie, făcuse în sală o tăcere, cu care nu m'am mai întâlnit de cât odată, la Viena, în actul balconuluĭ din *Romeo*. Publicul amuţise. Nicĭ unul nu se mişca. Când am eşit eŭ din scenă, după ce sărutasem mâna luĭ Horaţiŭ, zicându-ĭ:

«Sărut pe a ta mână duĭoasele-ţĭ cuvinte»,

tunete de aplauze aŭ isbucnit, destinate nu atât mie, cât pĭeseĭ, autoruluĭ. Succesul se declara; îl simţeaŭ toţĭ. De aci înnainte, tăcerea s'a schimbat într'un freamăt, freamăt cĭudat, de şoapte, de mulţumire, de admiraţie» (pp. 129—131).

Descrierea urmează în acelaş ton şi cu aceĭaşĭ măĭastră putere,—demnă de un literat desăvârşit,—amintindu-ne un moment istoric: Cel maĭ strălucit succes teatral al barduluĭ de la Mirceştĭ — succes datorit, din punctul de vedere al interpretărĭĭ, mareluĭ talent al artisteĭ care scrie acele rânduri.

Amintirile literare aŭ locul lor de multe orĭ. Cititorul va afla, de pildă — la p. 96 — că revista *Literatorul*, care a avut, pe vremurĭ, oarecare răsunet, se născu în urma reprezentărĭĭ pĭeseĭ *Iadeşul* a poetuluĭ Macedonschi. La p. 120 aflăm că d. Hasdeŭ a creat pe Răzvan din *Răzvan şi Vidra*, având în vedere că rolul va fi interpretat de Pascaly, — şi aşa maĭ departe.

Interesante sânt versurile dedicate artisteĭ cu ocazia diferitelor reprezentaţiĭ. Aşa la o serată pariziană, poetul Chevé, scrie — «rezemat de colţul unuĭ pian», — o frumoasă poemă (pp. 88—92) din care ĭată ultima strofă:

Et maintenant la nuit dans mes cieux s'est refaite.
Il ne me reste plus qu'un souvenir de fête,
Qu'un bruit d'ailes dans l'air,
Qu'un tronçon de poignard dans une plaie ouverte,
Qu'un fantôme hantant une maison déserte,
Et qu'un sillon d'éclair !

Cu acelaş avânt, acelaş ritm şi acelaş ton ca şi cele din *Fântâna Blanduzieĭ*—sânt versurile de la pp. 133—134, improvizate, şi alcătuind un toast, la banchetul dat în urma primeĭ reprezentaţiĭ a pĭeseĭ acesteia, unde artista fusese neîntrecuta Getta.

Dintre oameniĭ de litere, pe care întâmplările ni-ĭ arată, şi în memoriile d-neĭ Romanescu, ca pe niştе spirite alese, caractere de seamă — pe lângă talentul lor, — vedem pe Alecsandri, Ion Ghica şi Gion. Pe Ion Ghica îl întâlnim de nenumărate orĭ în paginele volumuluĭ, şi îl vedem ca pe un susţinător şi înălţător al teatruluĭ românesc, ca pe un om de un gust cu totul ales, ca şi pe acelaş veciнic om drept, de şi a fost cel maĭ de frunte diplomat român. Gingaşe şi fireştĭ sânt scrisorile luĭ Alecsandri adresate *«Getteĭ»* (pp. 169—179). Despre Gion vom spune doar că — într'o discuţie încinsă prin presă, între el — de o parte — şi d-na Romanescu şi Manolescu, de alta — cu privire la interpretarea roluluĭ marchizeĭ de Pompadour,—la sfârşitul polemiceĭ nu păstrează nicĭ măcar o urmă de supărare orĭ de neplăcere. «Polemica s'a închis, cum se închide întotdeauna între oameniĭ de bună credinţă: prieteneşte" — zice artista (p. 261). Când ziarele — în 1899, anunţă decorarea cu «Bene-merenti» a d-neĭ Romanescu cel care scrie un articol de admirabilă caracterizare a talentuluĭ artisteĭ este tocmaĭ Gion — omul imparţial şi care nu păstra în sufletul luĭ nicĭ o părticică de necaz, lăsându-l mediocrităţilor şi tipurilor lipsite de caracter. — Maĭ mult de cât decorarea, d-na Romanescu simte distincţia cu care o cinsteaŭ rândurile luĭ Gion, aducându-ĭ o plăcere «pe care, zice d-sa, cultul ce am pentru ceĭ morţĭ mă îndemnă să n'o ţin ascunsă» (p. 357).

Reproducând părţile din articolul strălucitului critic, d-na Romanescu aduce într'adevăr un omagiŭ adevărat celuĭ dus aşa de timpuriŭ dintre noĭ.

După ce observă că, pe când artiştiĭ streinĭ imediat ce veneaŭ la noĭ eraŭ decoraţĭ, pe când pentru d-na Romanescu, distincţia venĭa după atâţĭa anĭ, Gion urmează :

«Nu e nimic.

«D-na Romanescu ştia de mult că publicul român, — începând cu rafinaţiĭ, care cunosc pe degete scenele marĭ ale Europeĭ, şi sfârşind cu nenea Lache, care o aplaudă din galerie, — a decorat-o de mult;

«1). Pentru cel maĭ frumos talent natural, pe care vre-o dată o femee de teatru l-a primit de la Dumnezeŭ» ;

2) pentru munca depusă pe atâtea scene din părţile locuite de Românĭ; pentru limba românească pe care a vorbit-o — «o admirabilă compoziţie, în care substratul e oltenesc, fineţa e bucureşteană, drăgălăşia e moldovenească, ĭar accentele apăsate, pe care artista le are adeseorĭ bătând cuvintele, sunt ale fraţilor de dincolo»; pentru modul cum a vorbit această limbă, pentru glasul eĭ, pentru masca scenică, pentru bogăţia talentuluĭ şi trăinicia luĭ, «pentru măestria cu care ştie pe scenă, tăcând, să-ţĭ vorbĭască maĭ bine decât cel care vorbeşte;....» ; «10). Pentru priceperea psihologieĭ roluluĭ şi logica luĭ desvoltare de-a-lungul actelor, prin faptul citiriĭ şi studiăriĭ întregeĭ pĭese, ĭar nu numaĭ a roluluĭ său, cum se face de mulţĭ alţiĭ» ; «pentru jertfirea cochetărieĭ femenine, în figură, în îmbrăcăminte, în tot» acolo unde trebue, şi în fine pentru pasiunea cu care a iubit teatrul maĭ presus de orĭ-ce.

Aceasta este în rezumat articolul luĭ Gion (pp. 258—362). Cu ocazia retrageriĭ d-neĭ Romanescu din teatru, tot el scrie un noŭ şi distins articol din care putem vedea cum aprecia el talentul artisteĭ care părăsĭa seena cu mult înainte de vreme (pp. 388—389).

Din tot ce spun criticiĭ şi literaţiĭ — chĭar dacă cititoriĭ nu aŭ văzut nicĭodată pe scenă pe autoarea amintirilor intitulate *30 de anĭ*, rezultă că această artistă care erà o «ingenuă» neîntrecută, a susţinut cu multe greutăţĭ şi necazurĭ, maĭ mult de un sfert de veac, tot greul primuluĭ nostru teatru.—Nu maĭ vorbim de reprezentaţiile date în ţările vecine, locuite de Românĭ, dintre care Bucovineniĭ în frunte cu Mitropolitul Morariŭ Silvestru, îĭ făcură în 1885 o primire splendidă (pp. 157—163).

In multe din paginele *Amintirilor* d-neĭ Romanescu, vom găsì amănunte interesante despre modul studiăriĭ rolurilor, despre grija de a nu lăsa neobservat nicĭ un amănunt. Rolul Getteĭ din *Fântâna Blanduzieĭ*—spune artista—«scenă cu scenă vers cu vers, l-am studiat. Până şi cămaşa albă, cu care jucam în actele II şi III, şi acea a fost făcută cu o deosebită atenţie, după un desemn al celebruluĭ pictor englez Alma Tadema» (pp. 135—136).

Pentru a juca rolul Ofelieĭ, cu multă vreme înainte de a se începe repetiţiile pentru *Hamlet*—în care artista juca pentru întâĭa dată în stagiunea 1884—1885—a pregătit această interpretare, citind nu numaĭ pĭesa de maĭ multe orĭ, «ci şi multe din comentariile asupra erouluĭ danez. François-Victor Hugo şi Paul de Saint-Victor m'aŭ ajutat maĭ mult de cât toţĭ» (p. 142). D-na Romanescu arată apoĭ cum s'a folosit de aceste scrieriĭ pentru a preciza o mulţime de amănunte. Ca şi în *Fântâna Blanduzieĭ*, şi ca pretutindeniĭ, dă o mare atenţie costumuluĭ. Aci—pentru rolul Ofelieĭ «costumul—zice d-sa—l-am luat după un portret aflat la Londra, reprezentând pe mistress Siddons, o mare artistă, care se bucurase de reputaţia de a fi dat eroinelor luĭ Shakespeare cea maĭ bună interpretare» (p. 143). Tot aşà pentru rolul Cordelieĭ din *Ura*: «Pentru a mă pătrunde de pasiunea ce dominà caracterul roluluĭ, citisem

tot războiul dintre Gelfi şi Gibelini. La facerea costumului, consultasem nenumărate estampe, aduse din străinătate de Odobescu şi Gion» (pp. 215—216). In *Francesca da Rimini* «costumul îl copiasem după un mozaic, aflat într'o biserică din Ravena» (p. 216). Tot aşà pentru costumul din *Maria Stuart*, discutat faţă de cele trei versiuni date asupra celui pe care nefericita regină îl purtà în ziua morţii (pp. 222—223). Alegerea finală e după un anumit model, dar nu la întâmplare, ci «pentru că — zice artista—din cercetările făcute, m'am convins că acesta e costumul cel istoric,— după cum cel puţin pretind scrierile apărute cu ocazia unei expoziţii de obiecte istorice, organizată de Institutul archeologic din Londra».

Ca model de studiarea rolurilor cititorii pot vedea cele scrise la pp. 180—182 despre rolul Ioanei d'Arc din *Fecioara de la Orléans*, ori despre cel al Lady-ei Macbeth, (pp. 264—265), şi, mai presus de toate, cele spuse în pp. 370—381 despre modul de pregătire, în genere, al manifestărilor scenice,— plecând de la Zoe din *Suprema forţă*.

Ca note psihologice cititorul va însemna, în special din această parte din urmă, că artista avea — de cele mai multe ori, pe scenă — darul observaţiunii interne, iar în alte dăţi uitarea individualităţii sale pentru a se confunda cu totul cu a personagiului pe care-l interpreta, pe ale căruĭ simţiminte şi le apropria cu desăvârşire.

D-na Romanescu, spune că deşi n'a „avut o voce de tragediană", totuşi isbutise „prin exerciţiu, prin expresie, prin artă", a-i da o aşa putere, în cât une-ori: „mă înspăimântam eu însămi, ascultându-mă; căci lucru care ar părea imposibil, saŭ cel puţin ciudat, mai întotdeauna mi-am ascultat vocea. Aveam o scenă fioroasă, o povestire care impresiona? Povestirea aceea mi-o făceam mie însămi şi, cu cât mă îngrozîam pe mine, atât continuarea era mai zguduitoare. Aveam o scenă, în care trebuia să mă înduioşez? Imi îndulceam vocea, şi mi-o ascultam, şi, fără să vreaŭ, începeam să plâng cu lacrămi provocate nu atât de situaţie, cât de duioşia voceĭ mele". (p. 376).

In sfârşit — ca o notă întristătoare — cititorul va afla că în România, artista aceasta, care şi-a închinat viaţa eĭ întreagă înălţării teatruluĭ, părăseşte scena în plină putere, desgustată de multele neplăceri cari 'i se iviaŭ în cale, iar Statul drept orice recompensă îi dă o pensie de „194 de leĭ", (pag. 412), pe lună. Ar fi timpul însă ca să ne gândim a fi mai... cuminţi în felul de a ne purta faţă de artiştiĭ de orice fel, care preferă a trăi în ţară, în loc de a se duce în locuri străine, unde pe drept apreciaţi, duc un traĭ potrivit cu desăvârşire firiĭ şi merituluĭ lor. Ar trebui a ne mişca mai mult faţă de ceĭ credincioşi pământuluĭ acestuia, pe care iubitoriĭ de *sine* îl părăsesc în seama celor naivi — zic eĭ — şi se duc după noroc peste atâtea hotare. Presa şi ceĭ care staŭ — totdeauna — în apropierea conducătorilor Statuluĭ ar trebui să ţie o mai mare socoteală de artiştiĭ de tot felul — actoriĭ, pictoriĭ, poeţi, sculptoriĭ, ori alţiĭ — pe care societatea noastră îi uită cu multă iuţeală ori îi înlătură şi de unde ar puteà să fiie bine primiţi.

Ast-fel — vorbind în genere de artişti, de literaţi — nu e curios cum Academia Română îi înlătură pe cât e posibil? D-l N. Petraşcu, zicea,—acum vre-o 7 ani,—vorbind de clina pe care a apucat această instituţie de a nu se ocupa de cât de descoperiri istorice, de munca erudiţională, dând preferinţă „atât în alegerile cât şi în premiile sale, erudiţiunii mai mult, decât talentuluĭ" [1]), zicea că aceasta este o mare greşală.

„E ştiut—adăoga d-sa — că oamenii de ştiinţă literară nu sunt în deobşte culmile geniuluĭ unuĭ popor. Calitatea lor stă în memorie, care ca o facultate inferioară, nu rodeşte de sine, dacă nu e împreunată cu talentul, ci rămâne stearpă. Omul de ştiinţă,

1) **N. Petraşcu,** «*Literatură şi Artă Română*», anul II, 1898, no VI, «Academia Română», p. 339.

literatul științific, neavând originalitate de concepție, comentează, analisează literatura și arta făcută de alții".

„Nu trebue să uităm iarăși, că pe când talentele, mai ales în țări mici și nouă ca a noastră, duc o viață întreagă de privațiuni lumești și, prin desinteresul lor firesc, sunt niște sacrificați din punct de vedere material, neîntâlnind în viață de cât doar răsplata emoțiilor și inspirațiilor lor, — literatorii mai toți ating un scop profesional și nu văd în lucrările lor de cât îndrumarea către o carieră mai răsplătitoare".

Dacă cele spuse de d. Petrașcu privitor la poeți, nuveliști, pictori, etc. se pot aplică și artiștilor dramatici de frunte—cred că nu încape îndoială. Intr'adevăr e dureros a se vedea cum transcriitori de documente rău citite — și copiatori improvizați de inscripții, pe care nu le înțeleg—se răsfață din punctul de vedere material, în cea mai liniștită pace, având în saltar contracte aducătoare de mii de lei — în vreme ce artiștii de frunte ca și literații ori pictori, cu încântătoare producții, se svârcolesc în așteptarea cultivării unui public care—avid de politică, de groase volume de studii — pe care nu le citește nicîodată — și de jocul de cărți — nu mai ajunge a da un sprijin moral și material celui care și-a istovit mintea dând la lumină tot ce avea mai prețios. Artistul e «l'homme à la cervelle d'or» de care vorbește legenda povestită de Alphonse Daudet. Născut cu un cap de aur, el înparte bucăți din el tutulor din jurul său, până ce într'o zi piere dând ultima urmă de aur, pentru iubita lui.

«Cu toată înfățișarea de basm, legenda asta e adevărată dela început până la sfârșit.... — zice Daudet. Sunt pe lume unii oameni, care—săracii! — sunt condamnați să trăiască din creerul lor, și care plătesc în aur fin și frumos, cu măduva și cu substanța lor, cele mai mici lucruri din viață. E pentru ei o durere zilnică; și apoi, când sunt obosiți de a mai suferi ..»[1]).

...Astfel, fără de voe, ultima parte din *Amintirile* d-nei Romanescu, a răscolit niște triste gândiri privitoare la o nesănătoasă priveliște a vremilor de față. Dacă, însă, din punctul de vedere material, răsplata datorită n'a sosit încă, din cel moral ea e de mult evidentă și e cu atât mai trainică, mai temeinică, mai nepieritoare, cu cât ea pornește din sufletele atâtor și atâtor ascultători și entusiaști admiratori ai artistei. *Amintirile* sale vor răscoli amintirile lor, și în jurul multor pagini vor roi gânduri frumoase din timpi de mult pieriți. De câte emoții, de câte fericite clipe, de câte nepovestite încântări nu se leagă cele mai multe seri petrecute la teatru! Și când jocul artiștilor e de neuitat, neclintite stau în minte și celelalte amintiri care se leagă de ele.

Lucrarea d-nei Romanescu, prin stilul său, prin faptele istorisite, prin amănuntele date, ca și prin reamintirea unor timpuri pierdute în neguri—e o producție din cele mai de seamă de acest fel.

André Bellessort, *La Roumanie contemporaine.* — Se împlinesc șeapte ani de când un francez — necunoscut nouă — și un italian ilustru dau la lumină părerile și cunoștințele ce le aveau despre România, impresiile care le rămăseseră din raporturile cu noi. Primul, care semna Henry des Rioux, scria în «*Cosmopolis*», din Iuniu 1898 că — în rezumat — moralitatea nu prea e cunoscută în țara noastră și că lenea este a-tot-puternica noastră stăpânitoare. Atât văzuse omul în toată întinderea țării noastre. Cel de-al doilea scriitor, d. profesor conte Angelo de Gubernatis, publica în Florența — tot în acel an și tot în franțuzește — un volum in 8° mare — de 305 pagini,—mărunt tipărite—sub titlul de *La Roumanie et les Roumains,* și cu sub-titlul de «Impressions de voyage et études». Căutând a face o dare de seamă cât se poate de

[1]) **A. Daudet,** *Lettres de mon moulin,* éd. 1904, pp. 192—193.

amănunţită despre tot ce priveşte România, şi aceasta nu din o proprie constatare — în cele mai multe cazuri — lucrarea d-luĭ de Gubernatis dă une-orĭ o prea mare importanţă unor părţi şi înfăţişărĭ ale vieţiĭ noastre, lăsând mai în umbră pe altele, poate tot atât de importante. Scrisă cu multă simpatie pentru ţara şi neamul nostru, acolo unde lucrurile porniaŭ d'intr'o proprie cunoştinţă, — lucrarea lâncezeşte în paginile care's inspirate numaĭ din citirĭ orĭ din comunicărĭ.

D. André Bellessort a avut norocul de a face o carte *interesantă* mai presus de orĭce altă înfăţişare. Secretul lucruluĭ e simplu : N'a scris de cât despre lucrurile şi oamenii pe care 'ĭ-a văzut şi pe care 'ĭ-a priceput ce sânt şi ce vor. O singură dată s'a hasardat a zice câteva cuvinte despre lucrurĭ auzite, şi pasagiul se vede, se simte că e străin de restul cărţiĭ. Dacă tonul n'ar lămuri seriositatea unor părţi din cele de pe pagina 219—în special —, am crede că e o glumă bine alcătuită tot ce se spune acolo despre Junimiştĭ. Intr'adevăr nimic mai ironic decât a zice despre această grupare că înainte de a lua o înfăţişare politică a fost «d'abord cénacle littéraires, é p r i s d e l i t t é r a t u r e n a t i o n a l e».

D. Bellessort îşĭ împarte cartea în treĭ marĭ părţi şi anume : Prima cu înfăţişare relativ istorică, fără amănunte prea multe,—care ar plictisi pe cititorul străin—doritor mai mult de impresiĭ şi cunoştinţe generale—sub titlul de „Hier et Aujourd'hui“ ; a doua, în care se discută, pe larg, rostul Ovreilor la noĭ în ţară, sub titlul — poate cam nepotrivit — de „Juifs et Paysans“, şi în fine cea de-a treĭa şi ultima „Le Danube et la Dobrodja“.

După citirea întregului volum, concluzia sigură şi neîndoelnică la care ajunge orĭcine e că scriitorul acesteĭ cărţi e un om imparţial, un fin observator psiholog şi un literat distins. Arătând calităţile ca şi defectele noastre, el rămâne — pe de-a-întregul — simpatic cititoruluĭ, căcĭ tot ce spune el e adevărat. N'a scris însă — se va zice — despre multe lucrurĭ. A făcut cum nu se poate mai bine lăsând de o parte cestiunĭ de care nu putea să'şĭ dea seama de cât în mod superficial. Inchipuiţi-vă, într'adevăr, că ar fi avut un capitol consacrat literaturiĭ româneştĭ. Ce ar fi zis atuncĭ cititorul care ţine la rapoarte complete, de s'ar fi trezit cu o reeditare a vestiteĭ «Geschichte des rumänischen Schriftums» a răposatuluĭ Rudow ?

Aşa cum se prezintă, lucrarea d-luĭ Bellessort completă cu desăvârşire din punctul de vedere pe care şi l'a luat drept călăuză scriitorul francez: A vorbi numaĭ despre stările, oamenii şi lucrurile care se pot direct cerceta şi cunoaşte.

A cita părţi de seamă din volumul d-luĭ Bellessort ar fi a reproduce vre-o treĭ sferturĭ din el. Cine vrea să citească nişte bucăţi într'adevăr literare şi care în acelaş timp să-ĭ dea un model de adevărat patriotism românesc, expus în forma—clară, liniştită şi fără de retorică — proprie autoruluĭ, să nu uite în primul rând capitolele întitulate «Sinaia»[1]) «Une fête à la campagne»[2]) şi «Bouhousi»[3]).

D. Bellessort admiră pretutindenĭ vitalitatea poporuluĭ nostru; constată cultura noastră franceză, ca şi mândria — latentă orĭ bine văzută la orĭce Român—de a face parte din neamul latin de la Dunăre ; pricepe adânc pericolul ovreesc şi se convinge de falsitatea plângerilor Alianţeĭ Israelite, care ţipă că Romăniĭ persecută pe Ovreĭ. D. Bellessort într'un distins capitol[4]) arată, făcând şi un mic istoric, însemnătatea suiriĭ pe tron a Suveranuluĭ nostru, cum şi toate fericitele urmărĭ ale acestuĭ fapt întâmplat acum aproape 40 de anĭ.

---

1) Première partie, ch. II, pp. 5—17.
2) Livre II, ch. II, pp. 131—141.
3) Livre II, ch. VII, pp. 171—186.
4) Première partie, ch. VII «Le Roi», p. 69—90.

Povestitorul francez nu cruţă însă slăbiciunile orĭ scăderile vieţiĭ din unele părţi ale societăţiĭ bucureştene — în special. «Scandalurile care se petrec — şi care de altfel nu's maĭ puţin dese de cât în alte capitale — aci (în Bucureştĭ) trec uşor, fără mare sgomot, repede. E o vorbă caracteristică,—jumătate surâs, jumătate suspin—care se aude neîncetat din gura Românuluĭ, pe un ton milos: «D-na X... şĭ-a înşelat bărbatul: săracul! Şi d. X... s'a mângâĭat cu d-na Y...: săracul!». „Poate cineva să se căsătorĭască, să se divorţeze, să se recăsătorească; să fie ĭubit, trădat, reluat, părăsit; să se nască, să moară, să se ruineze, să se îmbogăţĭască,—va fi totdeauna: «săracul» orĭ «săraca!». *Mortales aegri*»[1]). Continuând descrierea acestor cĭudăţeniĭ propriĭ — maĭ ales — Bucureştilor, d. Bellessort, face următoarele observărĭ, într'o descriere plină de vĭaţă:

Intr'o seară pe când străbăteam o stradă de pe la marginea oraşuluĭ, mă apropiaĭ de o bĭată căsuţă înaintea căreĭa se oprise un dric,—un dric numaĭ sculpturĭ, cu îngerĭ întinzând aripele, ĭar înaĭnte, înhămaţĭ, patru caĭ învăluiţĭ în negru. Doĭ birjarĭ ruşĭ, graşĭ, care se coborîseră pe trotuar, se plimbaŭ liniştiţĭ. Cioclĭĭ îşĭ rezemaseră de un grilaj învecinat, făcliile a căror lumină strălucĭa printre frunze şi a căror ceară cădea în stalactite pe ĭarba verde. Mă întrebaĭ: pentru-ce cadavru, din acea obscură casă, s'or fi înhămat patru caĭ la carul cel ilustru? Câţĭva cască-gură se uĭtaŭ la uşa întunecată: Făcuĭ şi eŭ ca eĭ. Văzuĭ că se scoate un coscĭug descoperit, în care nu deosebiĭ, sub un văl alb presărat cu florĭ, de cât două mâinĭ încrucişate, două mâinĭ ţepene şi albe de femee. Purtătoriĭ, vârând cosciugul în dric, descoperiră pe moartă şi ea ne apăru o clipă, cu capul în jos,—semănând nu ştiŭ căruĭ idol funebru. Oameniĭ înaintaseră şi se aplecaŭ pentru a vedea în lumina palidă de amurg faţa cea fără de expresie şi ochiĭ închişĭ, zadarnic îndreptaţĭ către primele stele. Dricul se depărtă, urmat de un modest cortegiŭ, care nu se potrivea de loc cu măreţia sa. Şi care nu'mĭ fu mirarea când aflaĭ că răposata era soţia unuĭ bĭet funcţionar! Maĭ aflaĭ însă în acelaş timp că Româniĭ ţin la înmormântărĭ frumoase, că aŭ constituite societăţĭ unde oameniĭ care nu sunt cu dare de mână daŭ câte un franc saŭ doĭ pe lună, ca să aĭbă într'o zi la dispoziţie un mare dric, tras de patru caĭ. Frumuseţea înmormântărĭĭ, ajunge să fie luxul vieţiĭ lor. Eĭ n'aŭ economisit, în timpul existenţeĭ lor, de cât acest ultim sgomot pe care-l fac pe caldarâmul stradelor. Ambiţiunea le e ca să intre în moarte într'un măreţ echipagiŭ, convinşĭ fiind, fără'ndoĭală, ca sfântul lor Patron va zice văzându-ĭ: «Doamne, poate că nu sunt tocmaĭ — tocmaĭ depărtaţĭ de zădărniciile lumeştĭ; dar, orĭcum, ce frumos dric! Ce frumoşĭ îngerĭ de abanos! Şi ce maĭ caĭ! Şi ce birjarĭ! Doamne, primeşte-ĭ în mila ta — săraciĭ!»[2])

Dacă astfel să învederează părţile slabe orĭ cele rele din societatea românească, nu e maĭ puţin adevărat că autorul n'are în de-ajuns cuvinte de admiraţie pentru ceeace merită a fi admirat. Citind cartea d-luĭ Bellessort te convingĭ de un lucru: Că noĭ suntem maĭ patrioţĭ de cât ne închipuim, şi că numaĭ un obiceĭŭ înrădăcinat de multă vreme, ne face a ne maĭ îndoĭ de acest lucru. Notele d-luĭ Bellessort deşteaptă, în mintea fiecăruĭa, sute de cazurĭ asemănătoare, dar pe care noĭ nu le băgam în seamă la timpul lor. E neîndoelnic că în poporul nostru, dela ţară ca şi dela oraş, în oameniĭ maturĭ ca şi în copiĭ există un înalt simţimânt de mândrie naţională, maĭ puternic şi maĭ r e s p â n d i t de cât la multe alte popoare—chĭar maĭ culte.

Servitoarea transilvăneancă de care vorbeşte autorul, cea care protestă că nu e nicĭ Unguroaĭcă, nicĭ Săsoaĭcă, ci Românca—nu este un exemplar rătăcit.

— „Ce eştĭ, o întrebaĭ: Unguroaĭcă orĭ Nemţoaĭcă?

1) Première partie, ch. IV, Quelques singularités de Bucarest», p. 42.
2) Ibidem, pp. 43—44.

— Ba nu ; eu sunt Românсă.

— Dar din Transilvania ?

— Din Transilvania, da ; dar Românсă“ [1]).

O asemenea conversaţie care mulţumĭa adânc pe călătorul francez, nu este o afectare de naţionalism, nicĭ un lucru rar la Românĭi de peste Carpaţi ca şi la ceĭ din ţară.

„La copiĭ,—zice maĭ departe d. Bellessort—patriotismul se iveşte de timpurĭŭ cu puterea uneĭ primăverĭ care a fost mult timp ascunsă de o ĭarnă îndelungată. Unul, într'o preumblare, văzând că mama sa nu prea era hotărîtă a trece un loc neprielnic, îĭ zise pe un ton grav :

— „Cum? staĭ la îndoĭală, tu, o Românсă ?

„Ea râse şi trecu dincolo.

„De curând, la un examen, profesorul de geografie întreba pe o fetiţă dela ţară—„Ce înconjură România?“.—„Duşmanĭ“ răspunse fetiţa. Frumoasă definiţiune a uneĭ patrĭĭ aşa de scump disputate şi aşa de miraculos păstrate în cursul veacurilor.

„Cum sunt copiiĭ, tot aşà sunt şi mamele. Femeile îşĭ fac din numele de Românсă şi o mândrie şi o cochetărie. Imĭ plăcea să văd pe soţia primuluĭ—ministru îmbrăcată, când primĭa vizite, cu un corsagiŭ ţărănesc,—căruĭa rochia de mătase neagră îĭ punea şi maĭ mult în evidenţă graţia şi simplicitatea,—ca şi cum inima sa bătea maĭ bine sub ţesăturile şi brodăriile rustice. Dela cel maĭ de jos până la cel maĭ înalt funcţionar, la toţĭ aproape din ceĭ pe care-ĭ cunosc, găsesc aceeaşĭ mândrie a numeluĭ de Român, şi aceeaşĭ susceptibilitate, îndată ce te-aĭ atinge de ţara lor“ [2]).

Acestea sunt paginĭ calde, mulţumitoare şi pline de simpatie ale unuĭ om care a simţit adânc firea şi obiceĭurile noastre.

Cunoscător al istorieĭ române din veacul care se stinse, d. Bellessort pricepe răul, pe care ni l-aŭ făcut Fanarioţiĭ şi urmările cari bântue, până azĭ, societatea noastră,— dar căută totuşĭ a-ĭ scuza.

Vorbind despre caracteristica Românuluĭ, autorul găseşte că de la Grecĭ—cu care am venit în contact—s-a moştenit acea mobilitate, care înlănţue totuşĭ pe omul pe care voeşte Românul a-l convinge. „Şi dacă aŭ împrumutat, poate, de la Slavĭ, graţia lor insinuantă, recunosc însă în eĭ pasiunea pentru ideile generale care de ordinar caracterizează naţiunile latine. Pe de-asupra tutulor celorlalte înfăţişărĭ, eĭ se prezintă ca neîntrecuţĭ asimilatorĭ“ [3]).

Aşa zisa cestiune evreĭască ocupă o bună parte din volum şi răsbate şi în multe părţĭ din restul luĭ. Ajunsă la modă, graţie sgomotuluĭ făcut de ceĭ interesaţĭ în cauză, ea a preocupat în aniĭ din urmă şi pe cunoscătoriĭ şi pe necunoscătoriĭ eĭ—fără însă ca vre-unul să 'şĭ fi stăpânit condeĭul atuncĭ când nu s'ar fi simţit destoĭnic a o trata. Mult maĭ pacĭnic, maĭ cunoscător, maĭ imparţial şi în acelaş timp maĭ literat de cât colaboratorul de la revista „*La Renaissance Latine*“, Jacques Fromental [4]), care trata, nu de prea multă vreme, aceeaşĭ cestiune,—d. Bellessort procedează, fără ca să caute însă a-ĭ da o atare înfăţişare, la o anchetă în regulă, întrebând şi pe semiţĭ, şi pe filo—şi pe antisemiţĭ,—în forma uneĭ conversaţiĭ întâmplătoare—despre părerile, durerile orĭ nemulţumirile lor. Din expunerea limpede, colorată şi fără de părtinire, a celor de d-sa cunoscute, cititorul străin va pricepe care din cele două părţĭ : Românĭi— poporul încătuşat economiceşte de străinĭ —, orĭ Ovreĭi — stăpânĭ pe aproape întreaga Moldovă, neasămănaţĭ întru nimic locuitorilor autochtonĭ, şi căutând a face un Stat în

1) Première partie, ch. IV, p. 12.
2) Ibidem, p. 13—14.
3) Ibidem, Ch. VI, «Le roman de la Roumanie», p. 60.
4) II-ème année no 6, 15 Juin, 1903, pp. 581—607, «La Question juive et l'Esprit national en Roumanie».

Stat, graţie practicelor lor politico-religioase, de la care nu vor a se abate câtuşi de puţin—cititorul, zic, va pricepe destul de uşor care e îngrijorat de ziua de mâine.

Un singur lucru. De unde gluma — a doua, găsită la d. Bellessort, din cauza necunoştinţei orĭ neştiinţei—că Ovreiĭ ar fi urmaşiĭ unor vechĭ triburĭ tătăreştĭ: «Iĭ calomniază pe bĭeţiĭ Tătarĭ» cum ĭ-a răspuns autoruluĭ un senator român. Ceea-ce d. L. Şăineanu a susţinut odată [1]) nu e de cât un exerciţiŭ de emitere a diferite ideĭ paradoxale. Argumentele sunt cu totul lipsite de valoare şi orĭcine şi-ar da osteneala să le analiseze, va constata netemeĭnicia lor. De altfel, slavă Domnuluĭ, e deosebire bunicică între un tip tătăresc şi unul ovreesc: Găsit-a d. Bellessort vre-un Ovreiŭ, în ţara noastră, care să aĭbă o figură de Tătar? De altmintrelĭ nicĭ călătorul francez nu pare a da crezare unor asemenea sgomote; rău e numaĭ că le maĭ înregistrează. In felul ăsta ar maĭ fi găsit şi alte nostimade în cele susţinute de către diferiţĭ Ovreĭ orĭ amicĭ aĭ lor. Ar fi aflat, de pildă, că—după d-lor—toţĭ oameniĭ noştri ceĭ marĭ aŭ fost—nicĭ maĭ mult nicĭ maĭ puţin—Ovreĭ de cea maĭ pură speţă. Asemenea copilăriĭ însă trec,— pentru oameniĭ serioşĭ, — în coşul—primitor de multe tipăriturĭ orĭ manuscrise asemănătoare.

Sânt interesante şi merită a fi citite cu atenţie pasagiile în care e vorba de firea, de obiceĭurile şi înfăţişarea curată a Românuluĭ faţă de practicele şi de felul murdar la vedere al Ovreĭuluĭ. Iată pentru cel de-al doĭlea, drept caracteristică, descrierea uneĭ sinagoge.

„N'am văzut nicĭodată nimic maĭ respingător, la prima vedere, decât aceste sinagoge; nimic maĭ puţin corespunzător ideiĭ pe care mĭ-am făcut-o despre ce înseamnă un cult religios; nimic la fel — nicĭ chĭar în pagodele chinezeştĭ. Inchipuiţi-vă o sală veche de şcoală, răŭ aerisită, unde nu se măturănicĭ odată, plină de o duhoare de usturoiŭ, şi în care oameniĭ mulţĭ, — uniĭ jos, alţiĭ în picĭoare — staŭ cu pălăriile vârâte până peste urechĭ, ĭar uniĭ aŭ pe cap şi pe umerĭ un fel de şal, lucind de grăsime. Rabinul, înaintea pupitruluĭ săŭ, le întoarce spatele şi citeşte cu voce tare,—în vreme ce eĭ vorbesc, discută, se mişcă, par a-şĭ vedea de afaceri. Din timp în timp, când vocea rabinuluĭ care abĭa se auzĭa, nu se maĭ aude câtuşi de puţin, toţĭ oameniĭ ăştia isbucnesc în urlete şi vociferăriĭ“ [2]). Terminând această parte, d, Bellessort declară: „Mărturisesc lămurit că felul ăsta de a lăudà pe Dumnezeŭ, m'a scârbit adânc“.

Nu e maĭ puţin adevărat că scriitorul frances nu se înşală atuncĭ când spune că Ovreĭul e un mare idealist, cu toată înfăţişarea luĭ neprezentabilă. Pentru noĭ patria e casa noastră, satul nostru, ţinutul în care trăim. „Ţara noastră are oraşe, câmpiĭ, păduriĭ, fluviĭ, ĭerburĭ pline de miros. Noĭ suntem nişte bĭete fiinţe care ţinem la forma colinelor noastre. Nicăerĭ cĭocârlia nu cântă ca la noĭ! Şi dacă, exilaţi într'un pământ străin, noĭ ne creem o nouă patrie, ĭubirea noastră se modelează tot după înfăţişarea lucrurilor. Ovreĭul însă n'are nevoe nicĭ măcar de un bulgăre de pământ ca să-şĭ închipuĭască patria luĭ. O concepe în chip cu totul spiritual. El o clădeşte graţie timpuluĭ şi spaţiuluĭ. Alte popoare aŭ fost răspândite pe faţa pământuluĭ: Numaĭ el n'a fost disolvat. Naţionalismul săŭ aspru şi intangibil, l-a scăpat de pĭeire. El îşĭ datoreşte existenţa de până azĭ acesteĭ patriĭ ideale a căreĭ citadelă e capul luĭ“ [3]).

Tot aşà de drept e autorul când găseşte (pp. 180—183) secretul puteriĭ Ovreilor în ţara noastră în stăruinţa lor într'o muncă neobosită, în solidaritatea lor şi în dorinţa neînfrânată de a fi propriĭ lor stăpânĭ, având la îndemână mijlocul cel maĭ sigur: banul.

---

1) «*Convorbirĭ literare*». Annl XXI, no. 6, 1 Septembrie, 1887, pp. 521—528, «O pagină din istoria medievală» Escursiune istorico—lingustică, *Jidoviĭ saŭTătariĭ saŭ Uriaşiĭ* şi apoĭ «*Studiĭ folklorice*, 1896, pp. 191—215.

2) Livre II, ch. IV, «Synagogues et hopital», pp. 150—151.

3) Livre II, ch. VII, p. 179.

Pe când Ovreiĭ, dela cel maĭ neînsemnat şi incult până la rabinul din Buhuşĭ— un fel de mitropolit ovreesc — îşĭ daŭ seama de rostul lor, se găsesc Românĭ, ca un oarecare bacalaureat din Moldova pe care-l întâlneşte d. Bellessort, şi care nu are în gură de cât strigătul de: „Trăĭască Ovreiĭ şi socialiştiĭ!“ şi care crede că face o mare plăcere Francesuluĭ călător întrebându-l de sănătatea d-lor Jaurès, Guesde şi Combes.

—„Ce oamenĭ! cât sunteţĭ de fericiţĭ d-voastră în Franţa că-ĭ aveţĭ!

—„N'aĭ idee!“ îĭ răspunde d. Bellessort. „Dar mi se pare că eştĭ socialist?“ [1]).

Lucrarea domnuluĭ André Bellessort, e o satisfacţie dată Românilor împotriva calomniilor răspândite de un Bernard Lazare orĭ altul: e o dare de seamă conştiincĭoasă, clară şi frumos expusă a locurilor vizitate; şi e cea maĭ reuşită scriere despre Românĭ, destinată a ne face într'adevăr cunoscuţĭ lumiĭ străine.

Frate, din îndepărtata Francie, de unde în totdeauna sprijin şi ĭubire n'aŭ lipsit ţăriĭ noastre, — autorul volumuluĭ *La Roumanie contemporaine* a făcut o adevărată operă de Latin simţind inima luĭ vibrând la fel cu a noastră — urmaşiĭ unuĭ acelaş mare neam.

St. O. Iosif, *Din zile marĭ*, poem istoric. — „In legătură cu alte dispoziţiĭ luate din vreme, d. Spiru C. Haret, Ministrul Cultelor din acele zile, mĭ-a dat şi mie însărcinarea oficială de a scrie un poem despre Ştefan-cel-Mare“ — zice autorul în prefaţa lucrăriĭ sale (p. 7). Cititorul care vrea, însă, a 'şĭ face o părere cât se poate de nepărtinitoare, nu va ţine seamă câtuş de puţin de această înştiinţare, ca şi de multe altele din citata prefaţă, ci va trece de-a dreptul la însăşĭ poema — saŭ poemul— alcătuit de d. Iosif în 11 părţi.

Ca versificaţie, majoritatea lucrăriĭ e scrisă în ritmul trochaic de 8 silabe,— cel maĭ apropiat de poezia poporană,—în strofe de câte patru versurĭ, rimând numaĭ ultimul din ele cu cel corespunzător din strofa următoare.

De pildă:

In castelul din Suceava
Pacea nopţiĭ e stăpână.
Nu se mişcă nicĭ-o umbră,
Nu s'aude nicĭ-un *pas*.

Numaĭ candela veghĭază
In capela mohorâtă,
Aruncând lumină 'n preajma
Vechĭuluĭ iconos*tas* [2]).

Câte odată versurile sunt numaĭ albe ca la pp. 30-33, 65-67, 97, 101-105. 150—158. La pp. 72—73 rimează între ele versurile 2 cu 3; ĭar la pp. 108—125, 127-129 şi 163 până la fine (176) versul al 2-lea al fiecăreĭ strofe cu cel de al 4-lea. Une-orĭ ele variază şi ca ritm orĭ ca măsură. Astfel când Ştefan pleacă la războiŭ împotriva păgânilor, el zice Doamneĭ, soţia sa:

Dulcea mea stăpână, svântă-ţĭ lacrimile de pe-obraz!
Nu se cade-aşa să plângă, Doamna unuĭ Domn viteaz! —

adică versul are în această cuvântare măsura de 15 silabe, ĭar rima e împerechĭată.

Când, în urma lupteĭ de la Războenĭ, Domniţa plânge pe Ştefan, gonit de mama luĭ din faţa casteluluĭ, cântecul eĭ are măsura de 6 silabe, ritmul e de formă ĭambică ĭar rimele când îmbrăţişate când încrucişate. Cum bucata aceasta e una din cele maĭ de seamă—ca avânt poetic şi naturaleţă—din întregul volum, ĭat-o în întregime:

«Ozană, drag părăŭ,
Pe malul tăŭ a stat:
Ştiĭ tu unde a plecat
Ştefan, stăpânul meŭ?

«De treĭ orĭ a bătut
In poartă la castel,
Dar maĭca, vaĭ! n'a vrut
Să-l vadă 'nvins *pe el!*

1) Livre II, ch. V, «Un bachelier de Moldavie», p. 157.
2) Visul luĭ Petru Aron. I, p. 13.

«O, de s'ar fi îndurat
Să-l cheme lângă ea!
Cum l-aş fi sărutat
Şi cum l-aş mângâĭa....

«Dar de mânie-aprins
S'a dus, — n'a maĭ venit, —
Şi poate-ĭ greŭ rănit
Sărmanul Domn învins!

«Cum nu-s o turturea!
M'aş duce, duce'n sbor,
Să-mĭ scald aripa mea
In apă de isvor.

«De-aş şti că-l aflu ĭar
M'aş duce până la
Sfârşitul lumiĭ chĭar,
Şi rana ĭ-aş spăla...

«O doamne, 'ndurător
Arată-te spre noĭ!
Şi dă-mi-l înapoĭ
Că fără Ştefan, mor...» [1])

De 14 silabe, de formă ĭambică şi cu rimele părechĭ sînt versurile de la pp. 125—126; iar «Cântecul despre prea-strălucita isbândă de la Podul-Inalt» este cu strofe de versurĭ rimate părechĭ şi cu măsura de 7. Spre o maĭ mare asemănare cu poezia poporană, poetul are aci şi versurĭ şchĭoape, cum e—de pildă—chĭar la început:

Ştefan-Voevod,
Slăvit de norod,
S'a sculat în zorĭ,
Pe la cântătorĭ,
Şi s'a mânecat,
Măre, şi-a plecat [2])

unde cuvântul *slăvit* este accentuat, — din punctul de vedere al ritmuluĭ, —pe prima silabă în loc de a doua—unde e tonul. In fine discursul cel lung—de opt pagine—pe care-l ţine Ştefan-Vodă într-o zi, în chip de toast şi program, după o mare veselie şi petrecere făcută la curţile din Hârlău—e alcătuit în versurĭ nerimate, de formă ĭambică.

Am insistat asupra varietăţiĭ celeĭ marĭ de versificaţie a poemeĭ spre a învedera partea cea de seamă a lucrăriĭ d-luĭ Iosif, —aproape singura interesantă din cele 176 de paginĭ.

Dacă excludem bucata lirică, pe care am citat-o şi vre-o două-treĭ figurĭ şi descrierĭ maĭ alese,—restul lucrăriĭ — care trebuĭa să fie *epic*,— nu ajunge să aĭbă această înfăţişare. Nefiind nicĭ lirice, părţile poemeĭ aŭ aerul unor micĭ exerciţiĭ, date în diferite împrejurărĭ,— cu atât maĭ mult cu cât legătura dintre ele nu există maĭ nicĭodată. Efectul pe care 'l face lucrarea în întregul eĭ este asemănător celuĭ pe care-l produce următoarea strofă, în care se vorbeşte de învingerea luĭ Matias Corvin:

Şi de cĭudă că-l bătuse
Ştefan-Vodă în Moldova,
A zăcut maĭ multe zile
Până-ce... s'a vindecat [3])

Tot cam aşa pare că şi autorul, de cĭudă că şi-a luat «însărcinarea» de a scrie un «poem», l-a tot scris, până ce... l-a isprăvit.

Ca o temeĭnică dovadă a celor spuse, ĭată sfârşitul poemeĭ,— în care se vorbeşte de un viitor fericit pentru neamul nostru, aşteptând ajutor de la Ştefan-cel-Mare. Toată poezia, toată măreţia epică, tot focul sacru al poetuluĭ care fusese chemat ca în

1) Războeniĭ, VII, pp. 98—99.
2) Zile de pace, III, p. 139.
3) Lupta de la Baia, VI, p. 61.

chip «oficial» să cânte pe marele voevod, toată splendoarea aceleĭ vremĭ viitoare se lămurește în următoarele stihurĭ:

Şi va fi războĭul mare
Intre neamurile toate;
Caiĭ în potop de sânge
Pân' la coame or să'nnoate...
Peste noĭ atuncĭ pluti-va
Duhul luĭ Ştefan-cel-Mare —
Şi vom rumpe orĭce lanţurĭ,
Vom sfărma orĭce hotare.[1])

Şi, în cele din urmă, nicăerĭ nu vedem, pe Ştefan așa ca să putem zice că e un ne maĭ pomenit viteaz, orĭ un mare bine-făcător al poporuluĭ său. Din potrivă două înfățișărĭ ale luĭ par nefirești: 1) Ca mare orator [2]) și 2) ca vorbitor în stilul biblic al protestanților orĭ anglicanilor.

E zadarnic a maĭ vorbi de primul chip de reprezentare; dar e de mirare cum poetul nu s'a ferit de alunecușul de care nu scăpaseră maĭ de mult Alecsandri în *Dumbrava-Roșie,* și Eminescu în *Satira a III-a,*— unde Mircea e un retor de mâna întâĭa. In ce privește cea de a doua față pe care o ĭa Ştefan, ĭată drept model, cum se roagă el:

. . . . . .
«Pusu-ne-aĭ în mână paloș,
Tu ce-aĭ poruncit luĭ David,
Şerbul tău să biruĭască
El, cel mic, pe Goliat,
«Şi luĭ Iuda Macabeul
Să sdrobească'acele neamurĭ
Care te huleau pe tine;—
Fiĭ de-apururĭ lăudat![3])
. . . . . .

In *Cromwell,* cunoscuta dramă a luĭ Victor Hugo, unele personagiĭ aŭ un stil care seamănă a fi fost împrumutat de la acest Ştefan-cel-Mare — cunoscut d-luĭ Iosif. De pildă puritanul Barebone vorbind de Cromwell zice:

Il était dans nos champs comme une gerbe mûre;
Il portait de Juda l'invulnérable armure,
Et quand il paraissait à leur oeil ébloui,
Les Philistins fuyaient, en s'écriant: «C'est lui!»
Il était, Israel, l'oreiller de ta couche!
Mais ce miel en poison se change dans ta bouche;
Il s'est fait Tyrien; et les enfants d'Èdom
Ont, avec des clameurs, ri de ton abandon!
Tous les Amorhéens ont tressailli de joie,
En voyant qu'un démon le poussait dans leur voie;
Il veut être, échauffé par l'impure Abisag
Roi comme fut David;—qu'il le soit comme Agag![4])

Stilul e absolut acelaș — indiferent de faptul că Ştefan se ruga — oarecum — ĭar Barebone descriă pe puternicul protector al Angliei.

Ca limbă, românească cea maĭ curată e în tot volumul, având după cum spuneam maĭ sus, unele expresiunĭ norocos găsite. Așa în sfatul domnesc al luĭ Petru Aron—zice poetul—:

Toţĭ cu frunţile plecate,
Par'ar fi bătuţĭ de brumă,
Staŭ boerĭĭ şi spre dânsul
Cu sfială, trișt privesc[5]).

1) Epilog, p. 176.
2) Zile de pace, IV, p. 150—158.
3) Rugăciunea luĭ Ştefan, I, p. 79.
4) **V. Hugo,** *Cromwell,* acte I, scène IX.
5) Visul luĭ Petru-Aron, II, p. 16.

Imprumuturile lexicale dela alţi poeţi e singura parte dăunătoare—din punctul de vedere linguistic. Deasa întrebuinţare a cuvintelor *chiot, chiŭ, a chioti, a chiui,* dela d. Coşbuc a înşelat pe d. St. O. Iosif a întrebuinţa şi d-sa în sens impropriŭ— ca şi primul poet, uneorĭ, — verbul cel din urmă. Intr'adevăr d. G. Coşbuc zice de pildă:

«Iată-ĭ chiotind în cânturĭ» [1])

ĭar d. Iosif spune că la întrebarea făcută poporuluĭ de Ştefan-cel-Mare, pe câmpul *Direptăţiĭ*, de este cu voĭa tutulor să fie domn,—norodul ar fi răspuns *chiuind:*

«Ca o mare în răscoală
C h i u i n d tresaltă gloata,
Scuturând bogate plete,
Braţe tarĭ 'nnălţând spre cer» [2])

In realitate *a chiotì* orĭ *a chiui* e cu totul altceva decât aŭ socotit ambiĭ poeţi, şi maĭ ales — în cazul al doilea — ar însemnà aproape contrariul celor presupuse de autor: Nu erà posibil ca la întrebarea luĭ *Vodă,* poporul să-ĭ răspundă *chiuind,* căcĭ chiotele nu sunt respectuoase, şi nu se aud decât după cheturĭ, orĭ le scot cĭobaniĭ, la stâne, vrând să sperie pe lupĭ, şi atuncĭ echivalează cu niştе huĭduelĭ. Iată pentru primul sens citate destul de lămurite. Când în *Conul Leonida faţă cu reacţiunea,* coana Eufimiţa şi soţul dumneaeĭ se sperie noaptea de o presupusă revoluţie, autorul comedieĭ în explicările făcute pentru actoriĭ ce vor interpreta pĭesa, zice: „... s'aud în depărtare, două, treĭ detunăturĭ de puşcă şi c h i o t e surde ..." [3]); „.... o nouă salvă şi c h i o t e prelungite;...." [4]); „.... d'odată se aud în depărtare c h i o t e, strigăte, detunăturĭ." [5]); ĭar când servitoarea Safta explică pricina sgomotuluĭ care speriase pe soţiĭ iubitorĭ de republică, zice: „Adineaorĭ a trecut pe acĭ câţiva, se duceau acasă pe două cărărĭ; erà şi Nae Ipingescu, ipistatul, beat frânt; c h i u ĭà şi trăgea la pistoale... obiceiu mitocănesc." [6]) E de la sine înţeles, că în faţa luĭ Ştefan, poporul putea să-şĭ arate entusiasmul în deosebite feluri, dar nicĭ într'un cas prin manifestarea unuĭ „obiceiŭ mitocănesc".

E de regretat că d. Iosif care a dat la lumină şi producţiĭ poetice de valoare, este autorul unuĭ aşà de palid „poem". Poate că — luat în totalitate — „*Din zile mari*" e produsul cel maĭ lipsit de poezie al d-luĭ St. O. Iosif. E interesant faptul că acum vre-o câţiva anĭ, directorul „*Literatureĭ şi Arteĭ Române*", d-l N. Petraşcu, vorbind despre volumul de versurĭ intitulat *Patriarhale* al poetuluĭ de care vorbim, zicea: „*Patriarhale,* deşi poezie frumoasă, nu sunt decât o speranţă", şi doria autoruluĭ „o maĭ mare libertate de mişcare şi gândire, o deschidere maĭ largă a aripelor închipuirĭĭ sale, un sufiu maĭ puternic, o emoţie maĭ vie şi maĭ generoasă. Am dori să-l vedem păşind dela familia sa la familia noastră a tuturor celor ce vorbim aceeaşĭ limbă, la dragostea şi amintirĭ de neamul românesc." [7]).

Cu mult dar înainte de însărcinarea cea oficială dată d-luĭ Iosif, d. Petraşcu a fost cel d'intâĭ care a îndemnat pe poet a se avânta în regiunĭ maĭ înalte şi în câmpurĭ maĭ deschise. E un nenoroc însă că încercarea n'a isbutit. «Patriarhale, nu sânt de cât o speranţă»; «*Din zile marĭ*» nu e însă împlinirea aceleĭ visate poeme viitoare. De ce? Explicarea o vom găsi în acelaş articol al d-luĭ Petraşcu, care a văzut lucrurile cu o claritate uimitoare! După ce d-sa arată că izvorul unic de inspiraţie al poe-

1) **G. Coşbuc,** *Ziarul unuĭ Pĭerde-vară,* «Andromahe».
2) Pe câmpia *Direptăţiĭ,* V, p. 33.
3 şi 4) **I. L. Caragiale,** *Teatru,* ed. Socec, comedia citată, scena II, p. 94.
5) Ibidem, scena III, p. 97.
6) Ibidem, scena V, p. 103.
7) **N. Petraşcu,** «*Literatură şi Arta Română*», anul V, 1901, «*Patriarhale,* Poeziĭ de St. O. Iosif», p. 605.

tuluĭ e trecutul, — însă trecutul sĕŭ, al autoruluĭ versurilor — adaogă : «Dar pentru-ca amintirea să se prefacă în poezie trăĭnică, trebue ca maĭ întâĭ lucrurile simţite odinioară să fi lăsat în sufletul poetuluĭ o impresie adâncă, puternică, vie, şi pe de altă parte trebue ca închipuirea şi sentimentul să le coloreze, să le înalţe, să ni le evoace în noĭ înşine. Câţĭ pseudo-poeţĭ nu fac descrierĭ din trecut, fără ca noĭ cititoriĭ să simţim trecutul! ?... Versurile lor sunt istorie rece şi moartă, nu poezie.» [1])

Amintirea vremiĭ luĭ Ştefan-cel-Mare nu putea să fie închipuită de mintea poetuluĭ de cât din cunoaşterea vieţiĭ de atuncĭ descrisă de cronice orĭ alte isvoare istorice, pe lângă inspirarea directă la vederea locurilor de luptă, orĭ a monumentelor religioase de el ridicate întru slăvirea unor isbânzĭ, orĭ cercetarea unor amănunţite urme din timpul luĭ. Spre nenorocul poetuluĭ însă, aflăm din prefaţă că—zice d-sa—«am citit cu mare folos strălucita «Istorie a luĭ Ştefan-cel-Mare» scrisă pentru poporul românesc de d. N. Iorga. precum şi toată literatura istorică românească şi străină privitoare la marele Voevod» [2]). Să ne fie permis a ne îndoi despre cunoaşterea amănunţită a cea-ce numeşte d-sa pe scurt «toată literatura istorică românească şi străină» şi să recunoaştem doară o inspirare din «strălucita «Istorie a luĭ Ştefan-cel-Mare» scrisă pentru poporul românesc de d. N. Iorga», — lucrare tot atât de *strălucită* pe cât e într'adins *scrisă pentru poporul românesc*. Este evident că având asemenea luminoase, limpezĭ şi poetice isvoare, poema d-luĭ Iosif nu putea să ĭasă maĭ plină de avânt de cât se vede.

E păcat că un poet care mânueşte cu multă îndemânare formele de versificaţie n'a putut învioră feluritele stihurĭ ale poemeĭ sale de o reală poezie, de un suflu epic, de o înălţare şi glorificare a stinselor vremurĭ de mărire.

N. I. Apostolescu

1) **N. Petraşcu,** loc. cit., p. 604.
2) **St. O. Iosif,** «*Din zile mari*», Prefaţa, pp. 9—10.

CRONICA TEATRALĂ

Teatrul Național. — Reprezentațiuni extraordinare de operete.

După închiderea stagiunii n'a mai urmat în anul acesta seria de beneficii care ocupau întreaga lună April. Aceasta e un bine. Dar artiștii Teatrului Național au dat reprezentațiuni în folosul lor propriu sub diferite denumiri în alte teatre. Cu aceasta nu s'a pus capăt răului semnalat de multă vreme și în contra căruia s'a strigat deajuns. Căci ceeace se combătea, lovind în beneficii, era faptul că se atingea prestigiul primei noastre scene prin apelul societarilor și gagiștilor la mila publicului, prin vânătoarea după Gologan la care se dedeau aceștia. Insă, cu schimbarea loculuĭ, s'a înlăturat oare acest neajuns? Negreșit nu. Publicul a fost asaltat tot ca mai înainte. Spectacolele s'au dat, fatal, cu aceeași neîngrijire de care sufereau și la Național. Ar fi de dorit ca membrii trupei celei mai priviligiate de la noi să cruțe și celelalte scene ale capitalei, nu numai pe cea de la teatrul lor, mai ales că acum primesc o parte însemnată din apuntamentele lor și pe timpul verei și provincia le oferă un debușeu îndestulător. Martore sunt desele turnee pe care le fac de la un capăt la celalt al țării.

In vreme ce societarii dramatici își luau sborul spre alte regiuni, sala teatrului Național era închiriată unei întreprinderi particulare reprezintată prin d. Grigoriu, impresariul trupei care joacă vara la Oteteleșanu. D-sa a dat sărbătoritele operete *Curse-gratare, Vânt de primăvară* și *Vagabonzii*. Cele dintâi două se jucau pentru prima oară pe scena Teatrului Național și cu elemente de ale acestuia. Se cuvine, deci, a vorbi de ele; cu atât mai mult că au fost prilejiul unor creațiuni frumoase și care merită să nu fie trecute cu vederea. Apoi trebuie să ținem seamă că aceste reprezentațiuni înfățișează azi singura formă sub care mai trăiește teatrul liric românesc.

Spectacolele extraordinare inspiră la noi o întemeiată frică, mai ales când e vorba și de muzică. Direcțiunea în asemenea împrejurări se spală pe mâini, nu mai are nici o grijă. Ea se socotește ferită de orice răspundere. De fapt reprezentațiunile date în Teatrul Național, cu deosebire când sunt puse sub firma societății dramatice, când iau parte la ele unii din membrii acesteia, privesc pe Direcțiune și nu e bine ca ea să se desintereseze, mulțumindu-se cu încasarea unei sume oare-care pentru închirierea salei. N'ar trebui ca ea să îngăduie să se dea piesele neștiute, operele ori operetele cu artiști de contrabandă, cu coruri incomplecte și orchestra condusă, fără repetiții, de capelmaiștri improvizați. Publicul nu știe și nu e dator să știe ce combinații s'au făcut după culise; în fața lui stă tot Teatrul Național. Dar să ne mai gândim că la reprezentațiunile combinate mai asistă și străini și că n'ar trebui să le dăm o prea urâtă ideie de gustul nostru, de cultura noastră artistică.

Să ne gândim a adăoga că am spus aceasta în teză generală și că mai semnalăm încă un rău care trebue curmat. Recunoaștem, spre lauda personală a d-lui Gri-

goriu, că cele cinci reprezentaţiuni aŭ fost date într'un chip mai cuviincios cum obicinuesc speculanţii pe mâna cărora se dă Teatrul Naţional. D-sa n'a abuzat, probabil, dintr'un interes bine conceput, de libertatea ce avea de a urma cum îi place.

— Din cele trei operete, *Curse-Grătare* e cea mai populară şi a atras ca totdeauna un public numeros. Iată încă un succes inexplicabil, afară dacă nu-l explici prin exibiţia evreului Wolf Bär Pheffernon, vânzătorul de ceapă, perfect redat de d. Ciucurete. In genere, trebue să ne mulţămim cu puţin când e vorba de un libret, căci nimeni nu mai face operă de valoare în acest gen, socotit inferior şi disprețuit. Azi, când nu mai suntem oameni de imaginaţiune, ci de raţionament, libretiştii buni sunt cu deosebire rari. Totuşi, mi se pare că d. Victor Leon a abuzat de indulgenţa ce se acordă acestei specii de autori. E greŭ să găseşti ceva mai descusut, mai fără şir, o acţiune mai slab închiegată. Cele trei acte n'aŭ aproape nici o legătură între ele. S'ar zice că prisosul şi-a dat anume osteneala de a fi incoerent. Cu cât sunt superiori din punctul de vedere al conducerii acţiunii, al logicei, chiar în mijlocul absurdului libretiştii francezi!

Ar fi muncă zadarnică să încerci a povesti cele ce se petrec în *Curse-Gratare*. Atâta ştiŭ că în actul I suntem într'un sat slovac, de unde trebue să plece la Viena mai mulţi copii săraci cu curse gratare. Evreul Pheffernom face gheşeft cu ţăranii de la care cumpără ceapă şi, lucru într'adevăr original, e înşelat el însuşi de ei, în loc să-i înşele el pe dânşii. Asta, fiindcă autorul e însuşi evreŭ şi a profitat de ocaziune ca să îşi reabiliteze neamul. Astfel această simplă operetă are o tendinţă; o teză! Sub masca lui ridiculă, Pheffernon e plin de virtuţi, dă prin purtarea sa pilde bune şi revendică pentru rasa lui preceptul de care fac mai mult caz creştinii. Iubeşte pe aproapele tăŭ, chiar dacă îţi este duşman. El împrumută din bunătate de inimă unei fetiţe, de vr'o 10 ani, un fiorin ca să se poată logodi cu Iancu, băeţandru cam de vârsta ei, care pleacă şi el să vândă curse-gratare. In actul II, care se petrece după 12 ani, Suza şi Iancu s'aŭ făcut mari şi aŭ uitat unul de altul. Fiecare iubeşte pe altcineva. Pheffernon le aduse aminte de făgăduinţele lor reciproce de altădată. Ei nu vor să le ţie în seamă. Şi toate acestea n'aŭ alt rost decât doar de a pune în evidenţă că creştinii nu socotesc aşa sfântă legătura logodnei ca evreii. Cât despre actul III, el se petrece într'o comună, şi e alcătuit din reminiscenţe, din crâmpeie de scene din *Nitouche* şi *Champignol malgrè lui*. Nu-şi atinge măcar singurul scop ce pare a-şi fi propus: nu ne face să râdem, de şi ne dă proba unui desăvârşit ridicul pe Pheffernon.

Am spus că d. Ciucurete, un element de prima ordine pentru operetă, a făcut din vânzătorul de ceapă o creaţiune deosebită, vrednică de Crampus din *Vagabonzii*, care i-a făcut reputaţiunea. Alături de d-sa, şi în acelaş grad, a contribuit la succesul *Curselor-gratare* d. Carussy, nepreţuit în maestrul tinichigiŭ Glöpper, un tip de meseriaş german, democrat fanatic, şovinist şi antisemit; e figură de actualitate la Viena şi care a făcut negreşit acolo efect mare. S'a observat de multe ori ce strașnic dar aŭ artiştii noştri de a înfăţişa tot felul de tipuri aparţinând unor trupe şi mediuri foarte deosebite. Ar fi loc să ne mândrim cu această aptitudine, dacă n'am bănui că ea provine de la lipsa unui caracter propriŭ naţional fixat de secole, care ne-ar opri, ca pe Francezi de pildă, să înţelegem şi să exprimăm bine ideile, sentimentele şi apucăturile altor popoare.

— Inferioară în muzică *Curselor-grătare, Vânt de primăvară* are un libret cu mult mai bun. Se cunoaşte că e scos dintr'o piesă franceză: *Caquin de printemps*. In lipsa subiectelor de operetă, se recurge astăzi la vodeviluri şi farse care, mulţămită unor adăogiri de cuplete şi coruri se transformă în librete. Ba, de unde înainte nu se admitea că se poate cânta pe scenă altfel decât în costum, acuma din potrivă se preferă operetele în care acţiunea se petrece în zilele noastre. Chestiune de modă. Pentru muzica din această operetă s'a urmat iarăşi un procedeŭ noŭ de tot şi destul de original. S'aŭ luat unele dintre compoziţiile lui I. Strauss şi s'a pus cuvinte pe ele. Insă, de oarece Strauss era compositor de muzică de dans, vă închipuiţi că o să dăm numai de valsuri, polci şi cadriluri, pe lângă meritabilul Cake-Walk. Şi nu numai că se cântă pe aceste arii de danţ, dar să şi danţează aproape la fiecare bucată, fie duo, trio ori ansamblu, oricare despre ce ar fi vorba. Un înamorat îşi declară pasiunea pe o arie de mazurcă şi isprăveşte prin un vals cu iubita lui. O afacere de divorţ se tratează jucând un cadril, la care iaŭ parte soţii certaţi cu avocatul lor. Furia gelozieĭ se exprimă pe o arie de danţ şi se sfârşeşte cu un Cake-Walk. Toate aceste sunt absurde

și totuși nu'ți displace la urma urmei, mai ales când ești cu capul obosit și nu vrei să mai cugeți. Numai după ce a căzut cortina la ultimul act și te deștepți dintr'un fel de beție ușoară, îți dai seamă că ai fost cam naiv, căci ai lăsat să te fure muzica aceasta atât de frivolă.

Libretul lui *Vânt de primăvară* e bazat pe o idee hazlie. E vorba de înrâurirea primăverei asupra sensibilității. In actul I e iarnă și toate persoanele ce defilează înaintea noastră sunt cu minți, de nu posomorâte. Dar vine primăvara și la primele ei adieri inimele încep a bate, dorul dragostii îi apucă pe toți, tuturor le vine să sburde. Până și clasica soacră sare într'un picior. Isbucnește declarațiuni și se dau întâlniri amoroase. Fatalitatea, prielnică nu numai autorilor tragici, dar și vodevi-știlor—pune la cale ca toate perechile înamorate să se întâlnească la aceeași grădină de petrecere. Aicea lucrurile se încurcă, pentru a se descurca la sfârșit, spre mulțămirea și împăcarea generală. In mijlocul unor peripeții nebunești, se perindează tipuri nostime de farsă: o servitoare venită de la țară și care repede se transformă în cocotă (d-ra Leontina Ioanid), un scriitor de advocat, vecinic înflăcărat (d. V. Maximilian), un chelner—iarăși evreu—(d. Soreanu) și mai presus de toți Thoma Knikebain, (d. V. Carussy), un bătrân șiret, chefliu și încă solid, dar care se preface ramolit față de femeia lui, ca să-și poată face mendrele. Toate aceste personage au găsit interpreți minunați. Genul opereteï nu e așa ușor cum se crede, trebue un talent special, multă fantazie, ceeace francezul numește le diable-au-corps. Artiștii mai sus pomeniți posedă deplin aceste calități. D-ra Leontina Ioanide e cea mai bună cântăreață de operetă de la Dăneasca încoace și n'ar lăsa nimic de dorit dacă ar avea mai multă voce. D. Carussy e de un comic nespus și ar fi de lăudat chiar de n'ar avea la activul său în această piesă decât eșirea de la actul II. D. Maximilian e plin de vioiciune și de viață.

D. Soreanu, deși bine în rolul cu totul episodic al chelneruluï Moritz, nu mi-a plăcut atât de mult ca creatorul acestuï rol, d. Niculescu-Buzău. Se vede că acest tip de primă forță nu se potrivește îndestul unuï fin actor comic cum e d-sa.

— Nu-ï nevoie a reveni pe larg asupra *Vagabonzilor*, care s'au reprezentat de atâtea orï pe scena Teatruluï Național. Vom constata numai că s'a dat astădată cu mai puțină îngrijire și că interpretarea merge scăzând, cu cât aceasta operetă se joacă mai des. Așa e obiceiul la noi, și e foarte ciudat acest obiceï.

Am lăsat anume să vorbim la urmă de d. Băjenaru și Klein, și de d-ra El. Theodorescu care trebuiesc apreciați mai mult ca artiști liricï. D-șoara Theodorescu n'are încă experiența sceneï, dar dă cele mai bune promisiuni. Vocea d-sale e caldă, destul de puternică și nicï știință de a o mânui nu-ï lipsește. D. Klein, un tenor cu un glas cam mic dar simpatic, e în progres. Nu putem zice acelaș lucru de d. Băjenaru. Adevărat că în ce privește vocea, îl asculți încă cu plăcere. Nu găsești în toate zilele un timbru ca al d-sale. Dar ca joc, a rămas tot acela de acum două decenii. E însă atâta bonomie în neglijența luï, încât nu poți să te superi pe dânsul. Parcă mereu îți spune: Vedeți, d-lor și d-nelor, ce m'au pus âștia să zic aicï. Eu le zic că n'am ce face, dar să nu credeți că le iau în serios și vă rog să mă scuzați că vă plictisesc. Iaca am isprăvit". Dar poate să fie la d-sa și ceva din disprețul muzicantuluï pentru cuvântul rostit. — Eram să uităm pe d-na Brezeanu, (*Berta* din *Vagabonzii*) o veche cunoștință și o artistă muncitoare și pe d-na Ana Grand, (Polina din *Vânt de primăvară*) o bună ducnie pentru operete și farse, care și-ar avea locul eï în Teatrul Național.

El. Rovin.

N. GRIGORESCU

Fetiță

Cărți și reviste străine

Poèmes de la mer et du soleil, de Valentine de Saint-Point.

Citind acest volum, mi-am adus aminte de poezia aprinsă a lui Auguste Barbier. Chiar titlurile poeziilor îndreptățesc afirmarea apropierii dintre discipol și maĭstru: (*Hymne à la mer, Hymne au soleil, Hymne au vent, à la vie. à la mort,* etc). Mult avânt și puțină filosofie, iată nota obicĭnuită, notă care-ĭ dă oarecum nuanța noutățiĭ și aparența originilității, fără ca lucrarea să fie nicĭ nouă, nicĭ originală.

Mult exotism, finețe în conturare și colorit în descriere, adeseorĭ destulă legănare lamartiniană, elegiacă, rareorĭ pătrundere în rostul vieții și foarte rareorĭ meditațiunĭ nebanale. Totuși poeziile sunt plăcute și recreatoare.

Citim primul sonet din capitolul „*L'Italie*".

Venise

Midi rayonne. Sous le ciel resplendissant,
Dans l'éblouissement de la chaude lumière,
La lagune est déserte. Une ardente poussière
Colore la rive, et l'air lourd, alanguissant.

Les purs palais d'opale et les palais de sang,
Comme de cris muets d'eternelle prière,
Sortent de l'eau glauque aux relents de cimitière,
Ou chacun mire son fantôme croupissant.

Les yeux mi-clos, durant que mon rève agonise,
Sur la mer qui meurt je sens l'âme de Venise,
Et je vois ondoyer ses rythmes dissolvants.

Alors un vif éclair declot mes yeux, chatoie :
Comme un lambeau de flamme emporté par les vents,
Dans le soleil blanc, l'or d'une voile flamboie.

Lumina sub oboroc, dramă în 4 acte de G. d'Annunzio.

Noua dramă reprezentată de curând la Teatrul Manzoni din Milan, este a treia parte din trilogia care, în concepția luĭ d'Annunzio, trebuia să constitue un tabloŭ

poetic şi tragic al Abruzilor, patria sa. Palatul baronilor di Sangro cade în ruină, iar vechea familie cu obârşie nobilă se prăbuşeşte şi moralicește şi materialicește în agonie. Copiiĭ baronĭ di Sangro, Tibaldo şi Bertrand, fraţĭ vitregĭ, se urăsc de moarte, cu o ură instinctivă. Cearta obicĭnuită dintre eĭ se schimbă în furie bestială, de îndată ce ajung să-şĭ dispute pe Angizia, ticăloasa Angizia, una din servitoarele mameĭ lor. Tibaldo, de la nevasta luĭ legitimă, are doĭ copiĭ, pe Simonetto, un tânăr fără viaţă, anemic şi palid şi pe Gigliola, tristă şi palidă de asemenĭ, vecĭnic îmbrăcată în doliŭ şi vecĭnic mistuită de o taină. Toţĭ îĭ povestesc de mama eĭ, donna Monica «ucisă într'un accident».

Instinctul îĭ spune mereŭ că mama eĭ a murit asasinată de aceea care ţine azĭ tovărăşia tatăluĭ, şi gândul răzbunărĭĭ creşte în mintea eĭ bolnavă. Ceasul răzbunărĭĭ soseşte : Tibaldo are o explicare cu fratele săŭ, care nu voeşte să-şĭ arăte motivul pentru care ţine închisă în turn pe Giovanna sora luĭ dreaptă. O încăerare între fraţĭ are loc, Gigliola se convinge că abjecta servitoare de altă dată, a luat locul mameĭ eĭ prin crimă.

Ceasul răzbunrĭĭ se apropie, Gigliola se strecoară în camera mameĭ sale vitrege—dar prada îĭ e răpită,—altcineva asasinase puţin maĭ înainte pe Angizia. In umbra pereţilor zăreşte pe Tibaldo—tatăl eĭ, legănându-şĭ trupul ca un spectru.

La Revue, 15 Maĭ.—Conţine printre altele, interesantul articol al d-luĭ de Morvins : «*Le rèveil réligieux aux États-Unis.* Cele maĭ contradictorĭĭ tendinţĭ există în sufletul poporuluĭ anglo-saxon. Pe de-o parte tendinţa unuĭ pozitivism care îl face capabil de întreprinderile cele maĭ îndrăzneţe şi cele maĭ tenacĭ în toate domeniile activităţĭĭ materiale, pe de altă parte, o tendinţă mistică care îl pasionează pentru supranatural. In nicĭ o altă rasă nu întâlnim un dualism asemănător. Istoria Marĭĭ Britaniĭ şi a Statelor-Unite ne oferă numeroase exemple. In nicĭ o parte a lumiĭ nu s'aŭ dezvoltat maĭ multe secte, nu s'aŭ zidit maĭ multe bisericĭ ca în America septentrională. In nicĭ o parte entuziasmul religios nu-ĭ maĭ viŭ şi nu se traduce prin demonstraţiunĭ maĭ vădite.

Legăturile de suflet şi de viaţă practică dintre englezĭ şi americanĭ, care se manifestează în toate întreprinderile lor economice şi financiare, aŭ paralel şi legăturĭ religioase. Misiunĭ religioase se schimbă între cele două ţărĭ. In America viaţa tuturor redeşteptărilor religioase (*revivals*, cum le numesc eĭ), e *Winslow Adams*, pastorul bisericiĭ metodiste-episcopale. Eĭ se numesc *evanghelişti agresivĭ*, de oarece scopul lor e în a duce o eternă cruciadă în contra păcatuluĭ. Toată filosofia apostolatuluĭ lor nu stă în predicĭ, ci în fapte. Acest evanghelism combativ, manifestat în procesiunĭ prin oraşe, întovărăşit de cântece lirice şi de muzică instrumentală, e oarecum o cooperaţie religioasă.

Mercure de France, 1 Maĭ.—De Gleichen semnează un instructiv articol speculativ de estetică, asupra «*Credinţeĭ estetice*» a luĭ Schiller.

Speculaţiunile estetice nu vor părea vre-odată nicĭ zădarnice, nicĭ demodate, câtă vreme ating fondul misterios al tuturor sufletelor, câtă vreme fac să pătrundă privirea noastră în adâncimile unde se încheagă viaţa.

In decursurile veacurilor s'a dat o vecĭnică luptă între simţul moral şi simţul estetic, învingând când unul când celalt. E un antagonism puternic, pe care îl găsim la foarte rarĭ scriitorĭ înăbuşit, împăcat. Unul dintre aceştĭ scriitorĭ e Schiller.

Opera sa de o maestate pururea egală, viaţa şi moartea sa de o seninătate extraordinară, ne face să ne încredem mult în filosofiia sa.

Această filosofie, această credință, pe care a căutat s'o formuleze în dramele sale, în încercările sale istorice ori critice, ori în poemele sale,—se lămurește ca un sistem în tratatul său de filosofie morală, și anume în: *Lettres sur l'Education esthétique*. Dacă am căuta să rezumăm filosofia lui Schiller, am rezuma-o *în ideia* împăcării *iubirii* și *legii*, *datorie* și *fericirii*. El disprețuește ca ipocrizie ideia anihilației complecte a sufletului. Kantian, respinge multe din teoriile Kantiste. El nu recunoaște că omul e rău pentru că e nenorocit. E nenorocit din pricina lipsei unui echilibru dintre instinct și rațiune. Supunându-se instinctului, cade pradă sclaviei simțurilor, devine incapabil de progres și cultură. Dacă e dominat de rațiune, devine sterp și periculos, căci multe și foarte mari ofense s'au adus geniului umanității, în numele rațiunii. Revoluțiunea—zice Schiller—e o splendită și teribilă lecție de filosofie, care arată cât e de falsă concepția lumii.

Le Revue bleue, 6 Mai.— Alfred Fouillée, membru al Institutului, se ocupă într'un foarte savant articol de *problema moralității și amoralității*. Formele sub care se arată amoralismul în esență sunt mai ales două: doctrina plăcerii și doctrina puterii, sau mai științific *hedonismul*, ceeace înseamnă amoralismul sensibilității; cultul anarhist al puterii pentru ea însăși, precum l'a propus Stirner și Nietzsche, sau într'un cuvânt amoralismul voinții. Căci într'adevăr amoralismul inteligenții nu există, de oare ce natura esențială a cugetării, este de a distinge întâi obiectele, în al doilea rând calitățile, relațiunile de cauză și efect, de finalitate, lucruri ce tind fatal la o clasificare oarecare de valori etice. Deci inteligența e fatal o sursă de moralitate. Trecând într'o altă ordine de idei, se afirmă că azi moralismul și amoralismul au amândouă ca postulat antiteza ce există între moralitate și natură și atunci moralismul afirmă o moralitate supranaturală,—moralismul, neadmițând nimic metafizic, e logic obligat de a nega ori ce moralitate. De aci *antinomia* de care suferă epoca noastră: aci un idealism care pare că contrazice natura și știința, dincolo un naturalism care sub pretext de știință pozitivă exclude ori ce ideal. Idealismul și naturalismul însă pot fi conciliate, prin urmare concilierea moralismului și amoralismului se poate săvârși prin aspirarea la idealuri, nu numai pe care să le cugeți ci pe care chiar să le iubești; acest ideal se poate realiza pentru omenire prin ajutorul științii și filosofiei.

Idealizmul științific și fundat pe natură,—iată ce cere conștiința modernă pentru a rămânea o conștiință și a nu avea poftele materiale a le unei brute; prin urmare astfel se poate efectua o atenuare a amoralismului și o întemeiare a moralismului.

La Plume, 15 Mai.—Olivier de la Fayette se ocupă de *Léo Larguier*, tânăr poet francez de mare viitor, după cum se întrevede din cele două volume tipărite: *Maison du Poète* et *Isolements*. Ceeace distinge pe Larguier și-l face deosebit de ceilalți tineri poeți francezi, e viziunea lui precisă, armonioasă și reliefată, cum numai sculptorii o au.

El nu descrie, ci sculptează; dar ființele sale nu sunt statui parnasiane, ci ființe vii. Mai e de adăogat frumusețea versului său metalic.

L'Occident, Mai.—Jules Soury meditează asupra *opiniunii publice și democratice:* «mais l'opinion (publique) n'est pas faite de raison: elle est faite d'instinct, et plus ceux-ci sont communs au grande nombre, plus ils conspirent à une même fin, plus ils sont bas, courts et obtus».

Nouva Antologia, 16 Maĭ. — Ersilia Caetani Lovatelli semnează articolul : *Nella Chiesa di S. Sebastiano, fuori le mura.* Paolo Lioy meditează asupra maĭ multor chestiunĭ de sociologie la ordinea zileĭ. Pietro Mastri publică frumoasă poezie : *Elegie Primaverili.* Carlo Segrè se ocupă, cu ocazia centenarului luĭ Schiller, de opera luĭ, oprindu-se maĭ ales asupra unuĭ punct : *Caracterul sugestiv al drameĭ schilleriane.*

In adevăr, nicĭ un dramaturg, nu se ține minte în istoria literaturiĭ universale, să fi ajuns până la atâta influență sugestivă asupra publicului ca Schiller. Aceasta e tema aleasă și pe care autorul articoluluĭ o dezvoltă în maĭ multe paginĭ.

Revue de l'art, Maĭ. — D-l Fournier-Sarlovèze continuă studiul său asupra pictoruluĭ de la Curtea poloneză a luĭ Stanislas August, *Grassi,* oprindu-se maĭ ales asupra pânzieĭ : *Duccesa de Curlanda și fiica sa Dorotea,* al căruĭ desen de și lasă oarecum de dorit, totuși tonalitatea e așà de armonioasă și expresiunea așà de vie, în cât netăgăduit că e una din cele maĭ frumoase opere ale luĭ Grassi și, încheiând studiul asupra celuĭ din urmă pictor italian din epoca renașteriĭ care s'a rătăcit la curtea regeluĭ Polonieĭ, autorul caută să-ĭ fixeze un loc în istoria picturiĭ europene, loc pe care numaĭ Grassi e chemat a-l ocupa, dată fiind noutatea talentuluĭ și techniceĭ sale.

Emporĭum, Maĭ. — Vittorio Pica studiază opera pictoruluĭ norvegian, *Carl Larsson,* care e cunoscut prin excesul de impresionism vădit maĭ ales în aquarelele sale. Camille Mauclair se ocupă de *Isidore de Sara,* un tânăr compozitor englez.

Caracterul muzicii luĭ Isidore de Lara, nu-ĭ nicĭ simfonic nicĭ dramatic, el e un priceput autor de liduri, în genul muziciĭ noĭ, cu fraza largă, puternică, plină de expresiune și sănătate. Dintre cele maĭ apreciate compoziții ale sale, cităm : *Moina, Mesalina* și *Lumina Asieĭ.*

D. Spineanu

nr 6 (iunie)

BIBLIOTECA CENTRALĂ · CLUJ · FILIALA

Inspiraţiunea

Mecanismul vieţii, care-i aşa de complicat, poate că nu se va deslusi de mintea noastră niciodată. Acel *Ignorabimus* proclamat de Dubois-Raymond ca fatal hotar pus îndrăzneţuluĭ — şi neputinciosuluĭ — geniŭ omenesc nu va trebui, negreşit, să ne oprească de a căuta să pătrundem în tainele fiinţeĭ cât maĭ departe, ba chiar ne va îmboldi să cutezăm tot maĭ mult, în puterea legiĭ de atracţiune a Necunoscutuluĭ, a Abisuluĭ în jurul nostru căscat; însă, totdeodată, ne va conduce la două convicţiunĭ definitive: una, că lumea nu-ĭ aşa precum ni se vădeşte, alta, că, dincolo de cognoscibil, va trebui să continue a stăpâni o inteligenţă superioară, care ştie şi poate maĭ multe decât noĭ. Adevărurile acestea nu se vor demonstra matematiceşte, dar, ca nişte axiome, vor fi evidente prin ele înseşĭ. Deocamdată, e ceva care ne vorbeşte mereŭ de ele, maĭ ales când voinţa noastră obosită, smerită, renunţă la o cercetare, ba chiar când nicĭ nu ne maĭ gândim, cu deplină conştiinţă, să descoperim ce căutăm. Acest *ceva* e starea sufletuluĭ nostru lucrând, în ascunsurile sale, izolat de controlul *obicĭnuiteĭ* conştiinţe. Astfel, de altmintrelea, şi marea noastră viaţă organică lucrează. Căcĭ noĭ tocmaĭ atuncĭ zicem că trăim pe deplin sănătoşĭ, când nu simţim nicĭ una din adâncile funcţiunĭ vitale: nicĭ, de pildă, inima deschizându-şĭ şi închizându-şĭ camerele, nicĭ plămânĭĭ primenind cu aer proaspăt sângele, nicĭ stomacul şi intestinele mistuind alimentele în secreţiunile lor, nicĭ ficatul fabricând bila şi glicoza, nicĭ rinichiĭ filtrând urina, nicĭ mişcările peristaltice ale creierilor...

Viaţa ni-o petrecem parte dându-ne seamă de ea, parte, lunecând în cursul eĭ ca o luntre cu vâslaşul adormit. Când suntem bine trejĭ, facem lucruri foarte judicioase dar nimic extraordinar având. Şi tot ce facem se potriveşte cu temperamentul nostru cel de toată lumea cunoscut. Bunăoară, un profesor de contrapunct, la un conservatoriŭ oarecare, dă cele maĭ folositoare lecţiunĭ elevilor săĭ şi poate dirige fără cusur o orchestră monstră; un pictor „studiat“ pe la multe Academiĭ, îţĭ zugrăveşte o bătălie de te iea groaza la vederea tablouluĭ; un poet îţĭ va turna versurĭ armonioase în cel maĭ clasic tipar, va fi un impeccabil, ca Théophile Gautier... Totuşĭ, nimica

încă nu te va fi pus pe gânduri ca înaintea unei priveliști neașteptate, neînțelese. Admiri, și-ți cauți de alte treburi.

In tot omul sunt două personalități: una, mișcându-se luminată de conștiința perfectă, alta, somnambulă. Aceasta-i și cea mai activă, de oare-ce în faza ei se operează metamorfozele cugetării. Efemera ni se înfățișează ca ființă deplină legănându-se de zorile dimineței într'o rază de soare, propagându-se în văzduh, în beția unor dragoști de o clipă, și sfârșindu-și existența cu apusul zilei... Ne mirăm cu duioșie de așa repede soartă, fără să ne gândim că, poate, pentru o Efemeră, cele câteva ceasuri ale vieții sale conștiente vor fi prețuind cât o jumătate de veac pentru un om, și mai ales fără să ne gândim că insecței i-au trebuit patru ani de zăcere în nămolul unui râu, până să dobândească însușirile de vietate întreagă precum o văd ochii noștri...

Indoita personalitate se învederează mai cu seamă la oamenii înzestrați cu daruri intelectuale productive: la scriitori, la artiști, la unii savanți cu temperament poetic.

Un scriitor, un artist sunt oameni ca toată lumea în zilnica lor stare normală; îndată însă ce, în umbra sufletului lor particular, scapără o scânteie din geniul înnăscut, atitudinea lor se schimbă. Dacă nu s'ar părea prea vulgară comparațiunea, m'aș încumeta să-i aseamăn, în timpul elaborațiunii ideilor în ei, cu o... cloșcă clocitoare. Cât ține perioada incubațiunii, pasărea nu mai e cea de până atuncia. Căldura corpului i se mărește, glasul îi sună altfel, pofta de mâncare îi piere, nevoie de mișcare nu mai simte, toate funcțiunile vieții ordinare sunt perturbate. Astfel, un scriitor, un artist, un savant născocitor ni se arată ca duși de pe lumea noastră când rătăcesc prin lumea lor ideală, și-i luăm drept nebuni...

Tot cele două personalități fac să nu mai înțelegem cum, de pildă, un Sallustiu, un Jean-Jacques Rousseau, un Byron, un Schopenhauer... erau alții ca indivizi și alții, ca scriitori. La Fontaine, cel mai naiv și mai cinstit dintre bărbații de geniu, spunea că viața lui și-a împărțit-o în două jumătăți: una petrecându-și-o dormind, iar cealaltă nefăcând nici o treabă. Aceasta era adevărat, dar aceasta nu l-a împiedecat — în intervalele dintre hoinărie și somn, în acele momente când visa deștept — să înalțe Fabula cu proporțiuni epice neîntrecute, nici, totdeodată, să povestească snoavele cele mai licențioase cu un fermec de graiu mai pătrunzător decât al lui Boccaccio însuși, căci e în versuri. La nici un alt poet nu se învederează mai lămurit contrastul dintre vis și viață, neasemănarea celor două fețe ale medaliei scriitorului.

Elementul care intervine ca factor determinant la crearea operelor nemuritoare și căruia i se zice *inspirațiune*, „insuflare de sus" e rezultatul unui proces obscur de elaborațiune mentală interioară. Cei vechi îl credeau înrâurire cerească și îndumnezeiau pe bărbații de geniu—mai ales după moartea acestora, când nu le mai băteau la ochi nepotrivirile dintre om și măestria lui.

Astăzi, mijlocirea puterilor divine s'a înlăturat, ca incident prea de ordine mecanică, și s'a căutat în noi înșine, originile inspirațiunii. Cum oare se va fi întâmplând aceasta? Aci ne rătăcim în labirintul psichicului de care numai firul slab al conjecturilor ne-ar călăuzi spre o lumină vagă. Știința n'a ajuns să determine pozitiv nici măcar funcțiunile tuturor organelor cor-

puluĭ animal, necum să precizeze pe ale sufletuluĭ. Splina, capsulele suprarenale, corpul tiroid... ce anumit rost să fi având? Creerul, care-ĭ doară centrul sensibilităţiĭ, pentru ce el însuşi e nesimţitor, când îl taie, îl înţeapă, îl arde...?

Noĭ, decĭ, întru cât priveşte *inspiraţiunea*, trebue să ne mulţămim a constata fapte, precum o facem în vis, când asistăm la fenomenele cele maĭ ciudate, cele maĭ absurde, pe care le înregistrăm în minte fără să ne batem capul a le controla cu logica, saŭ, dacă raţionăm, raţionamentul nostru e tot atâta de bizar.

Scriitoriĭ, chiar ceĭ maĭ fecunzĭ şi maĭ uşorĭ la condeiŭ, s'aŭ pomenit adesea orĭ stând înaintea hârtieĭ lor înlemniţĭ, cu capul gol de ideĭ, ca al unuĭ idiot. Cugetarea pare a fi o păsărică ameţită subt un clopot pneumatic... De odată, răsare o idee în câmpul fantazieĭ, se zugrăveşte numaĭ-decât, ca o icoană, geneză de atâtea alte ideĭ, şi condeiul se porneşte, şi cugetările se desfăşoară de pe el ca de pe un sul repede învârtindu-se, şi cuvintele curg val, uneorĭ valvârtej, de nu le maĭ descurcă nimenĭ... Atuncĭ, scriitorul se află în căldurile cloştiĭ, de care vorbiĭ maĭ sus; e alt om; e un vrăjitor evocând geniile văzduhuluĭ, care aleargă, supuse, la autosuggestiunea luĭ...

Iată un biet poet, carele, în cursul uneĭ lucrărĭ, se opreşte pe loc ca un fus de moară lipsit de apă. In zadar omul îşĭ zmulge pletele şi blestemă pe băcaniĭ din cele Două-Lumĭ... Ideea ce-ĭ trebue luĭ nu maĭ vine. Trec ceasurĭ, trec zile.., In cele din urmă, nu se maĭ gândeşte la ea... când, într'o dimineaţă, saŭ într'o noapte, o văpaiţă i se aprinde în creieriş şi, la zarea eĭ, se strâng ideile ca fluturaşiĭ în jurul unuĭ felinar luminos. Iată *inspiraţiunea!* Cum s'a născut ea? Prin elaborarea necontenită a cugetărieĭ în taina inconştientuluĭ. Numaĭ minutul ecloziuniĭ eĭ nu sosise încă. Astfel o boală evoluează în noĭ fără să o simţim, une-orĭ, timp îndelungat, în perioada zisă de incubaţiune.

Câte odată inspiraţiunea luminează sufletul unuĭ artist numaĭ ca o cometă, care nu se maĭ întoarce. Atuncĭ, Rouget de Lisle îşĭ scrie şi -şĭ compune, într'o noapte, *Marsilieza*, Auguste Barbier, în câteva zile, *Iambiĭ*, d'Arvers, nemuritorul sonet *A une Inconnue*... şi, de atuncĭ în colo, toată activitarea lor literară saŭ muzicală se mistue în banalităţĭ.

Inconştientul, luând proporţiunĭ covârşitoare la unele temperamente artistice şi în unele răstimpurĭ, e, prin urmare, generatorul *Inspiraţiuniĭ*. De aceea, scriitoriĭ marĭ, artiştiĭ marĭ, institutoriĭ marĭ de religiunĭ nu preţuiesc operele lor cele cu adevărat suverane, căcĭ nu-şĭ dă seamă de a lor geneză. De acolo vine că, de pildă, Torquato Tasso, nemulţămit cu *Gerusalamme Liberata*, s'a apucat să scrie altă poemă a Cruciadelor. Şi Milton, după *Paradise lost*, a versificat un *Paradise regained*... Poate că din aceeaşĭ pricină, Vergiliŭ a lăsat cu sufletul să i se ardă Eneida... De bună seamă că Millet nu şĭ-a preţuit *l'Angelus* maĭ mult decât cincĭ sute de francĭ, cât s'a vândut, întâia oară, minunata-ĭ pictură. Dar sunt şi excepţiunĭ, firește, când geniul pare a fi un rezultat al muncĭ treze, conştiente, precum îl înţelegea Buffon. Totuşĭ, cine ar putea spune câtă parte i se cuvine inconştientuluĭ în *hărnicia* ilustruluĭ naturalist scriind atâtea paginĭ de splendidă poezie inspirată de mândreţele Naturiĭ?....

V. D. Păun.

MARIN GELEA

ROMAN

VIII

PLANUL MITROPOLIEI.— TRISTE DESAMĂGIRI

(urmare) [1]

Gelea își luă cartoanele și plecă cu ele subțioară, ușor ca pana la trup ca și la suflet.

In fața Ministeruluĭ, pe scările luĭ, în cancelariĭ, pe dinaintea ușiĭ secretaruluĭ general și a ministruluĭ, mișuna, de colo până colo, o mulțime nenumărată de oameni. Era începutul anuluĭ financiar, și toată suflarea neputincioasă a Bucureștilor năvălia să pună mâna în vârful grămeziĭ bugetuluĭ. Deputați și senatorĭ fără amor propriŭ, scriitorĭ numaĭ cu numele și ale căror pseudo-scrierĭ nu le citia nimenĭ, directorĭ de gazete ce apăreaŭ de două-treĭ orĭ pe an, profesorĭ și profesoare cu lucrărĭ didactice slabe, artiștĭ fără talent, bătrânĭ, infirmĭ, vițioșĭ, femeĭ îmbrăcate de modă saŭ în zdrențe, ca să bată la ochĭ saŭ să atragă mila, — toțĭ și toate siliaŭ ușile, amețiaŭ pe funcționarĭ, plictisiaŭ pe secretarul general și pe ministru, pentru ca să obție, la urma urmeĭ, o rezoluție priincioasă pe petițiile lor repetate și răsrepetate.

Gelea străbătu cu greŭ printre eĭ până la camera consiliuluĭ permanent, unde un copist de lângă ușe, întorcând o foae de registru cu condeiul în gură, îĭ arătă din cap spre secretarul consiliuluĭ, fără să-l fi auzit măcar ce dorește. Secretarul consiliuluĭ zărind pe Gelea apropiindu-se, se prefăcu că nu-l vede și-și urmă lucrul, rotind ochiĭ săĭ marĭ și albĭ, ca două bile de biliard, pe fața-ĭ neagră verde, cu gândul de a-l amâna pe altă dată; în sfârșit, c'o silă extraordinară, îĭ luă cartoanele și-ĭ dădu chitanță de primirea lor.

A doua zi, în sala cu lumină de sus a consiliuluĭ, se vedeaŭ expuse cincĭ proiecte de planurĭ, printre care, într'un colț, și al luĭ Gelea, semnat cu cuvintele «*ad meliora*».

El își aruncă ochiĭ peste proiectele concursuluĭ, și, sigur de lucrarea sa, se întoarse acasă, așteptând în liniște verdictul comisiuniĭ însărcinate cu pronunțarea premiilor.

In așteptarea acestuĭ verdict, și gândind încă necontenit la înfrumusețarea planuluĭ săŭ definitiv, el eșise, într-o după amiazĭ, în grădinița din fundul curțiĭ luĭ, atras de căldura plăcută a soareluĭ, și se plimba pe sub ramurile albe de florĭ ale merilor

1) A se vedea No. 4, an. c.

și caișilor, cu capul gol, cu inima plină de bucurie, cu mintea plină de frumusețĭ. Peste gard, la vecinul din dreapta, se auzia un ferăstrău scurtând lemne de foc. De la coșul bucătărieĭ luĭ, o pală de fum se abătu până la Gelea și umplu grădina de un miros iute. Florile albe, căzute pe jos, alcătuiaŭ un covor parfumat și fraged. Era o poezie de o nesfârșită dulceață în natură, care făcea pe Gelea s'o respire cu toate simțurile».

Intr'un moment, când el își întoarse privirea spre casă, văzu, intrând în curte, pe bătrânul Binu, maĭ mic parcă la trup decât altă dată, neîngrijit la păr și pârlit de vânturĭ și de soare. Bătrânul se opri în mijlocul curțiĭ și, dându-ĭ mâna, cu ochiĭ înnotând în lacrimĭ, îĭ spuse că Elena era greŭ bolnavă, și că, în ziua aceea chiar, adusese înapoĭ la Bucureștĭ pe doctorul ce-l consultase asupra boaleĭ feteĭ. Binu spunea lucrurile acestea cu glasul mișcat adânc, și, la sfârșit, el adăogă: «Adio, viață liniștită; adio, orĭce speranțe».

Gelea rămase ca trăsnit la auzul cuvintelor luĭ. Tot sufletul săŭ păru zdruncinat și se făcu galben la față.

Cum anume ajunsese lucrurile așa de departe?

Elena simțindu-se ceva maĭ răŭ, medicul caseĭ, un doctor de plasă, crezuse de cuviință să cheme în consult o somitate medicală din Bucureștĭ, pe doctorul Meran. Acesta venind, seara, examină îndelung pe bolnavă, clipind necontenit din ochĭ și dând din sprincene și din cap, ca și cum ar fi pătruns în lumea taĭnică a boaleĭ și ar fi descoperit lucrurĭ îngrijitoare în mersul eĭ; ascultă de a doua oară cu mare băgare de seamă pieptul feteĭ, pe care îl acoperise c'o batistă, întinsă numaĭ cu vârful degetelor; îĭ puse întrebărĭ multe și amănunțite, la ale căror răspunsurĭ dedea mereŭ din cap, repetând gânditor, cuvântul «da», cu degetul la buze și cu ochiĭ pe jumătate închișĭ. Apoĭ, după ce-și sfârși oarecum misiunea-ĭ providențială, se descordă, zâmbi prietenește feteĭ și, făgăduindu-ĭ de a o revedea a doua zi, se întoarse în salon, grav și cu mâna pe frunte. Aci, în fața colegului săŭ, care maĭ-maĭ că adormise așteptându-l, începu a se plimba încet de la un capăt al salonuluĭ la altul; îĭ puse și luĭ alte câteva întrebărĭ despre antecedentele familieĭ și despre trecutuluĭ Eleneĭ, privind când în jos când în podele, după fiecare întrebare și repetând răspunsurile ce i se dedea, ca și cum ar fi voit să se pătrundă de ele până în clinurile cele maĭ adâncĭ ale mințiĭ.

Pe când el se informa și «se impunea» astfel, Elena, rămasă singură un moment în camera eĭ,—căcĭ păruse a ațipi și fusese lăsată să doarmă,—neliniștită de atitudinea luĭ prăpăstioasă și de nenumăratele-ĭ întrebărĭ, intrată chiar la marĭ bănueliĭ despre sănătatea eĭ, voi să știe părerea adevărată a doctorilor despre boala sa și, adunându-și puterile în trupu-ĭ slăbit, se sculă din pat, se înveli într'o haĭnă lungă, luă o pereche de pantofĭ în picioare și se strecură în camera de alăturĭ, care o despărția de salonul medicilor. Merse ușor, ca o umbră, printre mobilele odăiĭ întunecoase și plecă urechea la ușa salonuluĭ ca s'audă ce se vorbia înăuntru, mistuită de o teamă înspăimântătoare. De-ocamdată, ea nu auzi nimic. Peste puțin însă, deslușĭ câteva vorbe franțuzeștĭ întrerupte. Inima îĭ bătea atât de tare că-ĭ umplea urechile cu sgomotul eĭ. O mișcare de scaun, un chibrit aprinzându-se, câțiva pașĭ scârțiind, răsunară iar în liniștea salonuluĭ, după care urmă o tăcere de câteva secunde. Elena se simția atât de apăsată pe piept că nu putea respira. De astă dată, cuvintele doctoruluĭ Meran care se plimba venind spre dânsa, putură fi înțelese.

— In orĭce caz, mâĭne, voiŭ asculta-o din noŭ, zise el... Hm! Plămânul stâng nu zice bine.... nu zice bine de loc... cu atât maĭ mult cu cât stă de asupra eĭ steagul cazurilor din familie!...

O sudoare rece inundă trupul Elenei scăldându-l ca într-o bae de ghiață. Ea nu mișca de loc, în dorința de a auzi ceva mai mult. Doctorul Meran continuă.

— La ce vârstă zici c'a murit soră-sa cea mai mai mare?

— Cam la vârsta ei, la două-zeci și doi de ani, răspunse medicul de plasă.

— La răspunsul acesta, Elena își perdu simțirea și căzu jos încet, grămadă. Un oftat adânc se perdu în întunericul camerii.

Ce tristă descoperire făcuse ea în momentul acela!

Emoția, precum și cele câteva minute cât stătu căzută jos, fără cunoștință, în camera aceea rece, îi crescură răul. Când se deșteptă, tremura ca varga. Își strânse restul de puteri ce-i mai rămăsese, se sculă în picioare și, ținându-se de mobile, putu să se întoarcă în camera ei, unde, fără să-și scoată haina, se urcă sfârșită în pat, cu mâinile împreunate deasupra ochilor. Nu trecuse nici o jumătate de ceas de când se sculase, și plăpânda ei viață părea că se stinge. Elena făcu o ultimă sforțare, își scoase haina, muiată de sudoare rece, și se culcă în pat, apucată de un tremur de frig ce o ținu până despre ziuă sub ochii familiei ei inspăimântate și a medicilor care îi dădură toate ajutoarele.

Pe la două ceasuri din noapte, în toiul frigurilor, ea își perdu cunoștința din nou și începu a aiura cu ochii închiși. Se vedea murind în brațele tatălui și mătușeisei; se simția întinsă pe masă, cu mâinile de gheață puse pe piept; auzia slujba înmormântării ei, făcută de preotul bisericei din sat și pașii celor ce o ridicau din casă pe năsălii și o duceau în întunericul groapei; și, în aiurarea ei, o apuca spasmurile și striga încet și lung, sbuciumată că nu poate răcni mai tare și că nu-i auzită... Deschidea ochii un minut, îi rotia mari de jur împrejur, nu recunoștea pe nimeni, îi închidea la loc și revedea acelaș chin dureros.

A doua zi, doctorul Meran, examinând-o din nou, o găsi atât de rău, că se speriă el însuși de progresul boalei. Căldura ei era ridicată la maximum, slăbiciunea din cale afară. El luă câteva măsuri energice și trebui să steie la țară încă două zile, până ce-o văzu mai liniștită. Plecând, îi prescrise un regim de viață și-și dădu părerea c'ar fi mai nemerit să petreacă iernile într-o climă caldă.

Boala ce-o presupuneau ei, închidea deci ca într-un mormânt tot viitorul fetei și nu mai lăsa nimănui gândul unei căsătorii...

Gelea simți în pieptu-i ca un val puternic de răscoală împotriva soartei care-i smulgea din inimă inima cea mai curată și mai neprețuită pe care o întâlnise el în viață.

«Adio orice speranțe», a zis bătrânul purcezând!...

Pierdută, vrea să zică, pentru el deapururi!... Căci, chiar dacă ar fi mai putut trăi, ea trebuia să ducă o viață ferită de emoțiile iubirii care desrădăcinează pe ființele bolnave!...

Și, în amintirea lui, atitudinea ei blândă, gesturile ei delicate, vorbele ei dulci sclipiau ca niște fulgere în întuneric și răsunau cu puterea unui clopot.

«La ceî mai mulți oameni care au realizat ceva pe pământ în tinerețe, gândia el cu capul plecat pe mâini, femeea iubită de ei le-a fost de un ajutor netăgăduit.

«Câte lucrări mari din trecut n'au fost zămislite, în adevăr, de dragoste? *Infernul* lui Dante, *Sonetele* lui Petrarca, pânzele lui Rafael și ale lui Rubens, *Tristan* al lui Wagner și atâtea altele, sunt datorite vieții înflăcărate de iubire care se ridica ca niște văpăi în sufletele artiștilor și-i încălzia, până ce gândurile și formele lor se aprindeau și luau strălucirea aștrilor nemuritori.

«Inima femeei iubite, care călăuzește pe talentul tânăr, care îl ia de mână și-l face să străbată întunericul unde el caută și găsește scânteia de viață neperitoare a operii lui, acel minunat braț avântător îl părăsia acum pe el, poate pentru totdeauna!»

Câteva zile lungi și dureroase, el nu eși din casă, voind liniștea și tăcerea împrejurul lui, încercând a uita trecutul și a nădăjdui din nou în viitor. Trecutul, însă, i se arăta și mai tare, creștea și mai mult, întocmai cum ai încerca să stingi un foc suflând deasupra lui. Ziua întreagă și mai ales noaptea, când lucrurile omenești iau proporții uriașe, gândurile lui se înlănțuiau îndărăt, unul după altul, cu o putere extraordinară ca într-un «Înșiră-te, margărite», și trăiau mai unite cu trecutul decât ori când.

Pe când altădată, Elena nu i se arăta decât în ceasurile cele mai hotărâtoare ale vieții lui, în luptele cele mai aprige cu el însuși, — ca la întocmirea planului Mitropoliei, — acum, ochii lui erau ațintiți necurmat spre vedenia ei, ca spre o stea, ca spre o formă ideală răsărită din visurile lui.

In această adorare a sa, el îi deschidea, cu gândul, lacra sfântă a inimei ei, cu toate năzuințele-i de iubire, azi înăbușite, și, mai vârtos, cu toate durerile ce s'o fi ivit într-însa, știindu-l pe dânsul sănătos și trebuind să iubiască, într-o zi, altă femee.

Și, în închipuirea lui, o vedea tremurând sfâșiată de chinul geloziei, isbită în tot ce avusese ea mai scump, plângând într-una, fără sgomot și îndelung.....

«O, inimă gingașă! O, floare a dragostii! Sufletul meu și viața mea! De acolo de unde ești tu, suferind în trupul și mintea ta, ascultă-mi gândul întors către tine, în semn de rugăciune și de jurământ și află că niciodată, niciodată, iubirea mea nu va fi a alteia!....»

Intr-o miercuri, comisiunea, prezidată de ministrul instrucției — se pronunță asupra concursurilor: premiul întâi fu dat proiectului prezentat de architectul Misac, premiul al doilea lui Gelea, premiul al treilea architectului Cujbă.

La auzul acestei vești, Gelea surâse, un surâs rătăcit de om pierdut.

Primul ministru, un politician ordinar, făgăduise să dea lucrarea Mitropoliei architectului Misac, fiul senatorului Misac, un avut și un puternic. El impusese voința sa ministrului de instrucție, și acesta o impusese comisiunii.

Gelea, om sănătos și voinic, se simți sguduit, ametit ca de-o măciucă ce l-ar fi lovit în moalele capului.

«E cu putință?» se întreba el, ridicând brațele în sus; Misac, omul cel mai lipsit de talent... inferior chiar lui Cujbă...., premiul I?!...

«E cu putință, e cu putință?... Un plan fără nici o originalitate, fără nici o înălțare de concepție, fără nimic, absolut nimic?!....»

Spre seară, își aduse cartoanele proiectului acasă, le privi din nou, le cercetă cu de-amănuntul. In ele, era munca lui de aproape toată viața, vegherile lui de atâtea nopți de student distins, încordarea lui neîntreruptă din timpul din urmă. Îi trecu prin minte să le rupă și să le arunce pe foc. Apoi, le îndepărtă, le puse după biuroŭ, într-un colț, ca să nu le mai vadă. Cât ar fi fost el de fericit dacă ar fi reușit, și cât era de nenorocit acum!...

A doua zi, îl vizită Nerva. El intră în casă, cu ochii țintă la Gelea, cu sufletul răsvrătit:

— Adevărat? îl întrebă dânsul sbuciumându-se.

Gelea răspunse liniștit:

— Prea adevărat.

— Bestia de Misac premiul I?

— ...Bestia de Misac premiul I.

Nerva fluerâ lung și, luând cartoanele planului dinainte, le privi oțerîndu-se în fața fiecăruia ca și cum ar fi gustat fiere. In ochii lui Gelea, era o tristețe adâncă: «Iată ce m'a făcut să nădăjduiesc atâta! părea dânsul a zice.

El se aruncă pe un scaun și rămase așa câtva timp cu brațele încrucișate, cu ochiĭ mariĭ țintiți în gol. Apoĭ, cu glasul schimbat, ca umbrit de suferință, vorbi încet și trăgănat ca și cum și-ar fi atins cu mâinile niște rănĭ. Nerva se așează pe canapea luându-și un genunchiŭ în mâĭnĭ, cu fruntea încrețită și aruncându-și, din vreme în vreme, privirile la săpăturile străniĭ de lângă el.

In casă, prin vitraliurĭ, pătrundeaŭ razele roșiatice, verzĭ și gălbuĭ ale uneĭ zile de primăvară cu soarele tare, dând mobilelor și cadrelor de pe pereți fețe maĭ deschise și făcându-le parcă maĭ simțitoare, maĭ băgătoare de seamă.

— Să te fi trudit, toată viața, începu încet Gelea, ca să pătrunzĭ caracterul și înțelesul monumentelor lumiĭ, adică graiul deosebit al fiecăruĭ popor, destăĭnuit prin glasul pietrelor, începând cu arhitecturile vechĭ și depărtate ale Asieĭ: cu India, Persia, China, — Egiptul, — adormite azĭ cu toatele sub greutatea soareluĭ care le-a deșteptat, odinioară, înaintea altor țărĭ, — cu Grecia, care țintui, pentru atâtea veacurĭ pe Acropolea Ateneĭ, taĭna frumuseții în triloghia Partenonuluĭ, Erechteionuluĭ și Propileelor, — cu Roma și Bizanțul — care, așezat la poarta Asieĭ spre a pricepe rostul mistic al formelor orientale, adună în sânu-ĭ tot ce se arătase ca artă înaintea luĭ și alcătui poemul minunat și stălucitor al S-teĭ Sofiĭ, puntul arhitectonic religios cel maĭ înalt al arteĭ bizantine, poate al întregeĭ istoriĭ omenești a frumosuluĭ,... în care se amestecă principiile stiluluĭ clasic cu cele maĭ marĭ cutezanțe de clădirĭ și cu toate închipuirile decorative ale Orientuluĭ..., și la a căruĭ splendidă inaugurare, după șaĭ-spre-zece anĭ de zidire, Justinian, ridicându-se în amvonul încrustat cu pietre scumpe și cu aur, strigă plin de admirație: «Mă închin luĭ D-zeŭ care m'a socotit vrednic să îndeplinesc clădirea aceasta! Te-am învins, o, Solomoane!»...

Să fi deslușit, în aceste monumente, puntul lor de plecare și să te fi încredințat că popoarele ce-aŭ clădit pentru o idee, împinse de gândul slăviriĭ uneĭ zeități prin frumusețe, ca: Teba, Ierusalimul, Atena, Bizanțul, Florența, Parisul, aŭ pus în zidirile lor fiorul emoțieĭ și al măsuriĭ care le-a făcut să fie pururea frumoase, — în vreme ce altele ce-aŭ slăvit puterea și orgoliul, cum sunt: Babilonia saŭ Niniva, Roma saŭ Cartaginea, Londra saŭ Berlinul, aŭ clădit monumente trecătoare de războiŭ, de negoț, de deșertăciune, și care, chĭar când sunt colosale ca dimensiĭ, rămân mediocre ca frumusețe.

Să fi observat la fiecare dintr'însele, partea lor nouă, originală, absolută, pe care arhitecții ce le-aŭ clădit aŭ trecut-o în ele prin însușirile talentuluĭ lor, și să fi urmărit, pas cu pas, progresul ideilor arhitecturale: de la cele dintăĭ morminte care ajung, într-o zi, cele dintăĭ temple-morminte de prooroc saŭ de vițeĭ; de la grămada de pământ țărcuită, sub care îngropă Achile pe Patroclu, în fața zidurilor Troieĭ, și care dă naștere mormintelor de la Micena și colosaleĭ Rotunde de lângă Tibru, unde odihni Adrian, după care, maĭ târziŭ, împărăteasa Elena ridică pe mormântul luĭ Isus, la Ierusalem, un monument tot rătund, iar Bizanțul găsește în ele ideia și punctul de reazim al Sfinteĭ Sofiĭ;... de la un sicriŭ păgân în care zăceaŭ oasele unuĭ martir în catacombele Romeĭ și care, acoperit c'o lespede de marmură spre a servi la slujba noelor credințĭ, dă ideia altaruluĭ creștin; de la piramida egipteană care, trecând prin templul grec, se renaște, după patru miĭ de anĭ, în clopotnița catedraleĭ gotice și a bisericeĭ ortodoxe, — ca și când toate formele primitive ar năzui să se înalțe cu timpul către un ideal suprem, către un punt din ceruri, către D-zeŭ.

Să-țĭ fi explicat taĭnele dintre dogmele religioase și însușirile templelor, cum e, spre pildă, taĭna dintre treimea străvechilor dogme ale omeniriĭ, una și nedespărțită, și dintre cele treĭ dimensiĭ ale clădirilor,—dintre cele treĭ incincte ale templuluĭ luĭ Solomon,— dintre arcul cu treĭ porțĭ al Cezarilor, pe sub care trecŭ Christos biruitor,— dintre trei-

mea triunghiului din piramida egipteană și din frontonul grec... pus pe trunchiurile coloanelor, ele înseși într-o treime de ordine, ionică, dorică, corintiană....

Să fi înmagazinat atâtea învățături ale lumii, și, din înlănțuirea și frumusețile lor, să-ți fi făcut și să fi hrănit, ani întregi, un ideal, cel mai scump și mai minunat, întocmit din înclinările-ți firești, din aspirațiile și visele tale; să te fi întors cu dragoste și cu admirație adâncă către pragul lăcașurilor noastre sfinte: către Curtea-de-Argeș, punctul culminant al architecturii noastre, inima de aur a pământului românesc, către Cozia, Horez, Snagov, Trei-Ierarchi, Stavropoleos, în care geniul național, desfăcut încetul cu încetul de înrâurirea directă a bizantinismului, a găsit, pentru timpurile acelea, o icoană, o expresie proprie, mai simplă decât cea din bisericile bizantine, mai naivă în podoabele ei, mai potrivită cu țara noastră, — și să cauți a înțelege și sufletul lor, și aspirațiile lor, adică să străbați dincolo de zidurile lor, la gândul de desubtul formei mute, la voința celor ce le-au clădit, la ideile eterne ce i-au călăuzit; să presimți în ele, ca pe o necunoscută într'o ecuațiune, formula nouă ce rezultă din formulele mai vechi, desvoltarea evolutivă, veriga nevăzută încă din lanțul viitorului. Și, într-o bună zi, să ți se prezinte prilejul unic și atât de așteptat, și să te pui la planșeta ta de lucru c'o ardoare, c'o ardoare... Cine ar putea spune în cuvinte palide focul inimii mele din dimineața în care am început schița dintâi?!.. Cine ar putea spune frigurile cu care mi-așezaiu alături lucrurile de care aveam nevoe? Precum, cine ar putea spune chinul extraordinar, neînchipuit, cu care am putut zări, după acea muncă istovitoare de gândire, formula nouă a Mitropoliei mele, silueta ei originală?

Erau zile, erau nopți, când, căutând și negăsind această necunoscută, credeam că mi se risipește mintea... Ajunsesem în cele din urmă, să pierd orice speranță și să n'o mai aștept decât de la întâmplare, cum din întâmplare a găsit, spre pildă, architectul Kalimach virginalul capitel corintian, ale cărui delicate acante au înflorit apoi pe tot pământul...

Gelea se opri un moment cu ochii duși tot în gol, spre depărtările vremii de care își amintia, într-o stare sufletească pe jumătate exaltată, și, zâmbind în chip ciudat, urmă mai în surdină fără a ridica privirea în sus.

— La căpătâiul mormântului unei fete din Corint, moartă grabnic în ajunul căsătoriei.... crescu din întâmplare o acantă care încinse panerul acoperit cu un olan, în care îi pusese doica toate lucrurile ei scumpe. Sculptorul Calimach, architect și pictor în acelaș timp, și, de sigur, și poet, văzând frumoasa alcătuire a întâmplării și a primăverii, o copiâ și făcu din ea capitelul corintian...

El tăcu puțin din nou, apoi își reluă firul, cu glasul și fața iar îndurerată.

In sfârșit, să isbutești, a găsi ceea ce căutai de atâta vreme, o formulă nouă și originală, în care să se vadă sufletul tău și al țării tale... care — azi pot s'o spuiu — se vede prin ușile și ferestrele schiței mele, cum se vede sufletul unui om prin ochii lui.

Și, întocmindu-ți astfel ideia, s'o pui alături cu niște lucruri banale, fără viață și fără gândire, și s'o vezi batjocorită, călcată în picioare, socotită de desubtul lor,—aceasta e desigur nu numai o nelegiuire, cea mai cumplită, nu numai un atentat la viața mea, dar și un atentat, cel mai odios, la viața frumosului românesc!...

Nerva, emoționat, se sculă strigând lui Gelea care privia necontenit în gol:

— Nu, nu se poate!... Citește poimâne, în gazeta guvernului, articolul: «O rușine a timpului...» semnat de mine. Se va reveni! Voiu face scandal! Un scandal nemai pomenit!... răcni el din ce în ce mai tare eșind și scuturându-și pletele în aer.

Cele două nopți, strivit, Gelea se lungia în pat, închidea ochii și încerca s'a-

doarmă, fără, să-l prindă somnul: avea friguri de cu seară și până în ziuă; pieptul îi era străbătut de lungi suspine; bătăile de inimă i se opriau în gât ca și când voiau să-l înnece...

A treia zi, se deșteptă des-dimineață, necunoscut, palid, slab. El plimbă ochii mari în juru-i, îngânând singur câte un cuvânt. «Asta-i lumea!.. Aceștia sunt oamenii!.. Dreptatea nu-i nimic! Nedreptatea va triumfa totdeauna....».

O rază de soare pătrundea prin storul de la fereastră și ajungea jos lângă pat ca o linie de aur. In ea, dânsul revăzu amiciția lui Nerva.

Era o mângâiere mare articolul lui,... fulgerător... în însăși foaia guvernului!..

Alergă la chioșcul de gazete din colț, dar nu găsi articolul; el nu apăru nici zilele următoare.

Intr'o seară la «informații», Gelea citi rândurile de mai la vale:

«Aflăm cu plăcere că amicul nostru și talentatul scriitor Nerva își va pune candidatura de deputat la colegiul I de Putna, rămas vacant prin numirea d-lui Miloș prefect. Va fi un noroc pentru județul acela, unul din cele care au suferit mai mult batjocura și disprețul guvernului trecut... Indemnăm pe toți amicii noștri politici a da concursul lor prețios și sigur distinsului scriitor și poet român».

El fu nedumerit de odată. Privi din nou pe gazetă numele și se încredință de adevăr.

In locul articolului lui Nerva, apăru, în numărul literar al gazetei guvernului, un altul, sub titlul: «Concursul Mitropoliei» și semnat «De la Frasini», în care se citia la sfârșit, după o coloană de banalități și nerozii, frazele următoare:

«.... In rezumat, nimic nou, nimic preciz în încercarea confuză de linii a d-lui Gelea... Dacă s'ar schimba dispoziția planului, necorectă din punct de vedere al clasicului bizantin, și ornamentația fațadei cu mult prea încărcată, pentru un monument de reculegere religioasă, poate că s'ar mai discuta lucrul. Așa cum proiectul se prezintă, însă, nu; el scapă criticei, fiind de o extremă superficialitate de concepție și de tecnică.

«Simplitatea și sobrietatea impunătoare a planului d-lui Misac a sedus cu drept cuvânt comisiunea și-a hotărît-o la premiare. Era și natural. Simplitatea și sobrietatea au fost totdeauna caracterul arhitecturilor mari»...

Bietul Gelea scăpă gazeta din mână. Părăsit și de amicul său din copilărie, odată cu părăsirea lui de către Elena, odată cu părăsirea lui de dreptatea oamenilor! El se simți atunci atât de singur pe pământ! Speranțele ce-și pusese în Nerva și care îl făcuse să vadă într-însul, sub raza prieteniei sale, însușiri sufletești încântătoare, ca subt o proiecție de lumină electrică întinsă în depărtări, i se părură acum și ele niște năluciri cu bucuria lor înșelătoare de un moment și cu tristețea lor reală de totdeauna. Fraza unui filosof: «Viața m'a deprins a nu-mi mai ascunde capul în nisipul lucrurilor cerești», îi trecu prin minte cu înțelesul cel mai trist.

Loviturile repezi ce veniră una după alta, îl sguduiră până în rădăcina sufletului și-i clătinară o clipă mintea din loc.

In turburarea lui, se gândi la tot ce mai avea scump pe lume, la viața mă-sei, și, fără să-și deie bine seama, se duse în camera ei, unde văzând-o aprinzând candela de Florii, îngână câteva cuvinte în neștire.

— Ești aici, mamă? o întrebă el uitându-se în altă parte.

— Aici, maică, uude să fiu? răspunse bătrâna privindu-l îngrijată.

Când se întoarse în biuroul lui, Nerva era la ușă. Fără să-și scoată pălăria, stând cu amândouă mâinile pe baston, el îi zise:

— N'am putut face nimic!.. E o logică a vieții mai tare decât logica gândirii!.

In urmă, îi vorbi de viitor, îl încurajă, îl sfătui să păstreze planul pentru timpuri mai bune și plecă ca totdeauna dând din umeri și făcând gesturi mari.

Rămas singur Gelea se întinse cu fața în sus pe canapea.

«Amicul său din copilărie, gândi el, poetul ideal și sentimental, omul pe care îl admirase și-l iubise și de care se crezuse iubit; cu care împărțise emoțiile și exaltările tinereții, destăinuirile și amintirile ei, farmecul speranțelor și al viselor de viitor, decepțiile ușoare, ca niște lacrimi șterse numai decât; cu care, nedeslipit, braț la braț, ușor și fericit, își petrecuse acea dimineață splendidă a vieții, când lumea îți dă numai făgăduințe; pe care îl dusese la Paris cu din puținul său, și-l ajutase să învețe carte în școala lumii mari, Nerva, Nerva, îl vânduse, acum la vârsta bărbăției și a faptelor, pentru un blid de linte!

Vechea lor prietenie ridicată, ca o clădire frumoasă, care-i adăpostise de soare și de frig și pe care o împodobise amândoi cu atenții amicale, cu jertfe, cu încredere și cu atâtea alte flori sufletești,... se ruinase acum, într-un ceas, ca un castel de cărți de joc, la prima ispită a deșertăciunii pământești!...

Ce desamăgire amară și neașteptată!»

Pe când Gelea jelea astfel, cu ochii în podele, pe ruinele prieteniei pierdute, o trăsură închisă cu doi cai negri, cu vizitiul și feciorul îmbrăcați în livrea verzie, se opri încet, fără sgomot, dinaintea caselor lui. Feciorul se coborî de pe capră, trecu pe dinapoia trăsurii și se apropiă de ușa din dreapta. Olga Lari, albă și elegantă ca totdeauna, plecă capul pe geamul lăsat în jos al ușii, spuse câteva vorbe feciorului care stătea cu mâna la pălărie. El deschise portița de fer a curții, intră și sună la scară. O servitoare eși, cu care schimbă câteva cuvinte. Capul d-nei Lari apăru din nou un moment; ea scoase, din carnetu-i de fildeș cu litere de aur pe colț, o carte de vizită, o îndoi și o dete feciorului care o lăsă în mâna servitoarei. Apoi, cupeul plecă încet, în sgomotul cadențat al copitelor de cai care răsunau acum pe pavaj depărtându-se.

Olga văzuse concursurile și venise să felicite și să mângâe, în acelaș timp, pe Gelea.

Neputându-l vedea, seara ea îi trimise o scrisoare, în care dânsul citi linile următoare scrise cu slove mari și subțiri:

Scumpul meu Domn,

Am văzut și eu, acum câteva zile, la Ministerul Cultelor, proiectele de planuri pentru Mitropolie, și al d-v. era incomparabil de frumos.

Privind mai lung perspectiva catedralei dv., mi-a părut ca un juvaer, ca cea mai bogată coroană regală, pusă pe mormântul unei mari suverane, pe mormântul... credinței noastre.

Ce zi frumoasă și înălțătoare pentru mine!

Și ce zi tristă, totodată, când am văzut nedreptatea ce vi s'a făcut, cea mai mare ce mi-a fost dat să văd în viață.

Printre persoanele ce priviau concursurile, am întâlnit și pe compozitorul Despin, încântat ca și mine de lucrarea d-v. și mâhnit ca și mine de verdictul comisiunii care a dat premiul I altuia. Eșind, i-am spus că vă voiu depune o carte de vizită în semn de admirație, și dânsul îmi răspunse cu maxima unui gânditor: «C'est dans l'adversité, Madame, qu'on connaît ses amis!»...

Mi s'a părut atât de adevărată gândirea aceasta că mi-am fixat-o și am voit să v'o exprim...

In neputința de a face mai mult, îmi propun a fotografia planurile dv. și, la

întoarcerea mea din străinătate, peste două luni, voiu profita de ele, dacă 'mi veți da voie, și voiu face o bisericuță la țară la mine, amintind în mic lucrarea dv.

Felicitările mele cele mai călduroase.

Mi-ați vorbit, anul trecut, cu entusiasm de Lacul de Como și de Bellagio; mâine, plec într'acolo să le admir și eu. Interesul de ele va crește, știind că au fost admirate de ochii dv. de artist.

Cred că și dv., scumpul meu domn, după munca aceea încordată și mai ales după lovitura ce ați suferit, va trebui să plecați undeva ca să încercați să va mai luați cu călătoria și cu frumusețile țărilor depărtate.

Societatea noastră e contrarie sufletelor simțitoare și poetice care trăesc în ele înșeși și visează un ideal, pentru că ele es din legile ei ordinare. Imi permit să vă dau consiliul meu amical, îndemnându-vă să profitați, și în felul acesta, de viață, pentru ca nu, odată, să vi să pară, — cum mi se pare mie, — c'ați încetat de a profita de ea prea curând, fiind-c'ați început prea târziu!...

Dacă, din întâmplare, vă veți îndrepta pașii spre Italia frumoasă, opriți-vă o zi la Bellágio: mi-ați explica vilele și grădinile de pe malul Laculuĭ, despre care mi-ați vorbit cu atâta simpatie.

Gândiți-vă un moment și puneți în practică părerea cea dintâi—care e adeseaori cea mai bună.

A dv. devotată
Olga Lari

In desperarea totală a lui Gelea, rândurile acestea, cu propunerea din ele, îi eșiră înainte ca o unică oază de verdeață într-un deșert. El le citi și reciti. In ispita călătoriei, Gelea presimțise totdeauna un fel de fericire taĭnică a nouluĭ și necunoscutuluĭ. Acum fericirea îi păru și mai ademinitoare, ca însuflețită de un portret frumos văzut în umbra aceleĭ presimțiri a luĭ.

Peste câteva zile, el plecă din țară spre Viena, fără să știe bine unde anume se va opri.

(Urmează) **N. Petrașcu**

Colecţia Alpar

Casă veche boerească

ROSTUL ŞCOALEI NAŢIONALE DE ARCHITECTURĂ[1])

În felul cum este înţeleasă architectura, există o mare rătăcire, în care cad şi mulţi profesionişti,—anume aceea de a socoti architectura drept o meserie care oferă, ca oricare alta, un mijloc de existenţă materială şi deci, ca atare, trebueşte tratată fără nici o legătură intimă cu restul manifestărilor sufleteşti ale unui neam.

Noi, ceĭ de curând plecaţi de pe băncile Şcoaleĭ Naţionale de Architectură din Bucureşti, din cunoştinţele căpătate în clasă şi digresiile din atelier pe care, în special, vecinic şi cu deplină recunoştinţă ni le vom aminti, ne-am format convingerea că Architectura are un rost important în concertul cultural al unuĭ popor şi numaĭ acolo, unde nu există nici un ideal conducător, discuţiunile se scoboară la nivelul josnic al revendicărilor materiale.

Din acest punct de vedere, vor fi privite lucrurile în cursul acesteĭ expuneri în care mi-am propus a arăta rostul Şcoaleĭ noastre de Architectură faţă cu actualele curente româneşti.

Intr'adevăr, se zice pe toate drumurile, şi de cine înţelege şi de cine nu, că: Architectura rezumă în sine gradul de înaintare, în toată complexitatea manifestărilor luĭ, al unuĭ popor; ea este adică haĭna civilizaţieĭ aceluĭ neam şi deci, ca deducţie logică, este istoria vie a trecutuluĭ care, prin înfăţişarea-ĭ plastică, ne sugerează ceeace rămăşiţele scrise ale trecutuluĭ ne dă numaĭ în mod fragmentar, lăsând ca mintea înţelegătoare să întregească şi să ne prezinte vie înainte-ne ca şi cum ar fi fost contimporană a faptelor, o viaţă de mult dispărută.

Architectura rezumă civilizaţia, se resimte deci de sentimentele generale ale poporuluĭ.

Idealul oricăruĭ popor este de a avea o viaţă proprie nu numaĭ economică dar şi sufletească.

Şi pretenţia este legitimă, căci aceasta este distincţia cea maĭ nobilă care străbate timpul în imensitatea luĭ şi luminează vecinic, chiar când fatalitatea împrejurărilor a stins puterea ce i-a dat fiinţă.

---

1) Conferinţă ţinută în seara de 2 Maĭ la societatea Arhitecţilor Românĭ.

Sciţiĭ ocupaŭ o întindere imensă şi mulţimea săgeţilor lor opreaŭ în loc lumina arzătoare a soareluĭ. Barbariĭ năvălitorĭ, cutreerătorĭĭ de ţărĭ, eraŭ puternicĭ şi temuţĭ, totuşĭ de abia se pomeneşte de eĭ în câteva note răsleţe ale contimporanilor, iar viaţa lor ne este cu toată simplitatea eĭ şi erudiţia istorieĭ moderne, în mod fragmentar cunoscută.

Şi nu-ĭ mare regret pentru aceasta. Aspiraţiile lor n'aŭ trecut niciodată peste necesităţile materiale, spre a se înălţa în sferile senine ale idealuluĭ.

Cu totul altfel ni se înfăţişează Greciĭ şi Romaniĭ; eĭ vor duce o viaţă contrarie popoarelor cărora nevoile zilnice de ordin material le trec peste umerĭ, rămânându-le putinţa de a iubi şi urmări, în toată libertatea, licărirea înşelătoare a unuĭ ideal, de care, spre binele omenirĭĭ, din ce te apropiĭ maĭ mult, de aceea se duce maĭ departe, devine maĭ seducător, maĭ plin de omorâtoarea amăgire.

Cărţĭ întregĭ s'aŭ întocmit şi se vor scrie încă paginĭ mişcătoare prin focul cu care aŭ fost scrise, saŭ surprinzătoare prin erudiţia şi ingeniositatea ipotezelor ; săpăturile zilnice ale oamenilor pricepuţĭ vor da la iveală lucrurĭ noĭ care luminează o parte obscură încă saŭ greşit interpretată ; o lume întreagă, în fine, de savanţĭ şi artiştĭ, într-o activitate febrilă, vor munci spre a afla şi maĭ cu seamă a pătrunde în mobilul luĭ, frumosul, realizat în câteva secole de o mână de oamenĭ pe un petec de pământ, de către Grecĭ.

Şi când astfel staŭ lucrurile, cum de nu s'ar năzui de popoare la continuitatea pe cale sufletească în viitor, singura nedestructibilă prin faptul imaterialităţiĭ eĭ !...

In trecut diferitele forme ale arteĭ eşeaŭ în mod natural din sentimentul general pentru frumos al poporuluĭ

Din rivalitatea seniorilor feudalĭ cu biserica şi cu municipalitatea es grandioasele catedrale care ne înfăţişează tendinţa de a concura cu castelele feudale, a căror putere sta în ziduri crenelate şi în soldaţĭ salariaţĭ.

Decĭ o sumă de nevoĭ de interes practic, care cer reprezentarea lor în materialul dur de construcţiune, se desăvârşesc în simţul nostru, servind în acelaş timp şi cerinţele superioare ale frumosuluĭ.

Şi pentru că trăim într-un timp când Românismul a eşit de mult din faza copilărieĭ zgomotoase şi caută a intra — cu toată tendinţa către o modă românească, — în faza studiuluĭ şi a simţirilor adevărate, să-mĭ fie permis să ating pe scurt şi în limita mijloacelor de informaţie actuală, evoluţia Şcoaleĭ Româneştĭ, de la începutul manifestărilor eĭ ca artă importată din Orient până la antipodul eĭ, la arta importată din strălucitorul Occident, prea strălucitor pentru pupila nerafinată a ochiuluĭ unuĭ popor tânăr.

Această privire retrospectivă va servi atât la explicarea cât şi la înţelegerea maĭ lesnicioasă a subiectuluĭ ce 'mĭ-am propus a expune.

Suntem către începutul istorieĭ noastre. Năvălirile aŭ maĭ contenit, iar Româniĭ constituiţĭ în micĭ unităţĭ, după cum ĭ-a favorizat ascunzătorile, încep să se mişte ; o fierbere generală cuprinde maĭ cu seamă Oltenia şi o parte a Munteniеĭ ; cercul activităţiĭ li se lărgeşte, simţul stabilităţiĭ şi al sociabilităţiĭ, caracteristic agricultorilor, le impune organizare şi astfel micile State sunt constituite.

Viaţa este primitivă, însă, şi nevoile sunt simple ; eĭ se mulţumesc cu

puţin. Decĭ la rămăşiţe, încă de atuncĭ, de architectură civilă nu ne putem aştepta.

Un singur lucru îĭ leagă puternic între dânşiĭ: religia; şi, prin forma-ĭ orientală, ea îĭ leagă şi de episcopatul de Ochrida.

Iată-ĭ decĭ, individual simpli, în generalitatatea nevoilor lor religioase, însă, simţind nevoia construcţiunilor marĭ, saŭ chiar de n'o simţeaŭ eĭ, o simţea episcopatul, căcĭ în totdeauna architectura a fost un mijloc de disciplină, a impus respect şi prin urmare a înlesnit dominaţiunea.

Din aceste împrejurărĭ aŭ eşit primele noastre monumente care se aseamănă cu ale Orientuluĭ medieval şi se depărtează de restul architecturiĭ noastre.

Şi apoĭ, nicĭ nu ne puteam aştepta de la nişte Domnĭ simpli, guvernând unităţĭ micĭ şi la începutul vieţiĭ, la o artă monumentală originală saŭ chiar la înţelegerea necesităţiĭ importuluĭ eĭ, fără acest călăuz statornic, biserica, care îşĭ urmărea idealul domnieĭ universale orĭ unde i-se ivea ocaziunea.

Când viaţa noastră se îmbogăţeşte prin întinderea Statuluĭ, prin multiplicitatea legăturilor externe, prin înavuţirea Domnilor şi a boerilor, începe licărirea uneĭ arte locale, saŭ maĭ bine localizarea uneĭ arte de împrumut, care localizare înseamnă mult, căcĭ probează conştiinţă din partea acelora care trec prin prisma nevoilor şi a temperamentuluĭ lor arta împrumutată a Orientuluĭ.

Acesta este drumul orĭcăreĭ dezvoltărĭ artistice; de ar fi luat-o toţĭ de la început, de la scândura informă ce reprezenta în mod convenţional pe zeu l temut, nu s'ar fi ajuns nicĭ astăzĭ poate la Partenon.

Nu se caută originalitatea în lipsa deplină de asemănare, ci în faptul: dacă importul i-a servit numaĭ ca punct de plecare, saŭ ĭ-a suplinit sărăcia complectă de gust şi de ideĭ. Şi din punctul acesta de vedere, am avut o artă originală cu toată mulţimea influenţelor.

Prin legăturile religioase, la început, şi apoĭ şi politice, cu orientul, prin conştiinţa că suntem veniţĭ de peste Dunăre, ceeace ne făcea şi maĭ mult să privim într'acolo, suntem legaţĭ în primele noastre manifestărĭ artistice cu Orientul constantinopolitan.

Şi suntem aşa de stăpâniţĭ de acest curent, devine atât de mult o a doua natură, încât influenţa Catolică din veacul al XIV-lea n'a putut prinde, n'a avut nicĭ o importanţă, cu toate stăruinţele eĭ, iar meşterĭĭ italienĭ, luaţĭ cu forţa din mâinile trimişilor ruşĭ de către Ştefan-cel-Mare şi întrebuinţaţĭ la lucrările ce le avea începute, nu aŭ putut pune nimic din meşteşugul patrieĭ lor.

Orĭce influenţă de aiurea, de cât din Orient, pătrunde numaĭ în lucrurile mărunte ale arteĭ, iar în architectură numaĭ în detaliĭ.

Fondul lucrărilor noastre are acelaş nedesminţit izvor primordial.

Ceva maĭ mult. După cucerirea Constantinopoleĭ şi a celorlalte ţărĭ, până la Dunăre, de către Turcĭ, singurul Stat ortodox cu aparenţa independenţeĭ suntem noĭ, şi ochiĭ Patriarchieĭ sunt aţintiţĭ la Dunăre, de unde-şĭ trage şi partea cea maĭ mare a existenţeĭ sale materiale.

Aci se tipăresc cărţile scrise aiurea saŭ la noĭ; din banĭ domneştĭ se ajută orĭce faptă a bisericeĭ orientale şi se construesc zidirĭ, atât aicĭ cât şi aiurea; şi, dacă s'ar fi cercetat mânăstirile munteluĭ Athos, poate s'ar fi aflat printre constructoriĭ lor şi meşterĭ Românĭ.

Astfel, graţie împrejurăriĭ că orientul politic decade şi noĭ rămânem singurul sprijin religios şi, maĭ târziŭ, chiar politic al popoarelor subjugate, fatal am devenit centrul artistic al orientuluĭ ortodox, căcĭ întruneam condiţiunile esenţiale ale uneĭ desvoltăriĭ normale a artelor: oarecare momente maĭ lungĭ de linişte deplină, o bogăţie suficientă, orgoliul naţional stimulat din când în când prin victoriĭ strălucite, şi calităţĭ personale de gust care şi astăzĭ rees din cercetările ştiinţifice şi artistice asupra poporuluĭ.

Şi curentul lucrărilor atât de mult ne stăpâneşte în cât şi Domniĭ efemeriĭ care aveaŭ conştiinţa unuĭ simplu voiaj în România, străinĭ de ţară, în scurtul timp al domnieĭ lor, găsesc timpul şi dragostea de a-şĭ însemna trecerea lor pe aicĭ printr'o biserică modestă.

Aşa că, prin stăruinţă neobosită, avem acea evoluţie plăcută, care porneşte de la biserica Domnească din Curtea-de-Argeş şi până la forma ce-şĭ ajunge strălucirea în timpul luĭ Brâncoveanu, sub care avem şi începuturĭ bune de architectură civilă, — care începuturĭ de n'ar fi fost hecatomba sălbatecă din Constantinopol ce a schimbat politica turcească în Ţările Române, ar fi urmat desvoltarea normală, înceată,—stilul s'ar fi fasonat după nevoile noĭ, care nu se îngrămădeaŭ de odată, ci veneaŭ pe rând de aiurea şi astfel ajungeaŭ la nevoĭ occidentale satisfăcute prin propriile noastre mijloace.

Am fi avut un gen al nostru; nu era nevoie de studiĭ archeologice pentru crearea luĭ şi nicĭ atâta confuzie n'ar fi existat. Ar fi părut natural—ceace astăzĭ pare ridicul de naiv—a auzi vorbindu-se de Românesc modern; însă naiv ar fi părut, cred, şi atuncĭ—ceace naiv şi ridicul este şi astăzĭ,—când se vorbeşte de secession Românesc, saŭ Românesc secessionizat.

Atuncĭ lucrul ar fi avut alt rost, şi iată de ce am fi ajuns să avem astăzĭ un stil.

Brâncoveanu, cel maĭ strălucit domn prin gusturile sale pornite spre artă şi cultură, avea legăturĭ cu Italia. El trimete acolo, între alţiĭ, şi meşterĭ care fiind deja rutinaţĭ în meşteşugul lor, li se îmbogăţeşte gustul, capătă fineţa execuţiuniĭ, dar rămân meşterĭ din ţară.

Mihail Cantacuzino călătoreşte şi învaţă achitectura în Italia; dar nicĭ biserica Colţea, nicĭ biserica Doamneĭ, nicĭ mănăstirea Sinaia nu sunt monumente aduse din Italia. Strălucirea Italieĭ nu ĭ-a întunecat mintea, nu l-a determinat să facă din România o Italie a Orientuluĭ, ci cum să ridice România cât maĭ mult la rangul Italieĭ.

Superiorĭ nouă celor de astăzĭ, pe cĭ îĭ interesaŭ *cum lucraŭ aceia*, nu ce lucraŭ. De aceea avem acea înfloritoare activitate artistică românească de sub Brâncoveanu şi nicĭ de cum pornirea imitativă din timpurile noastre.

Dar după Brâncoveanu stabilitatea politică dispare, şi Domniĭ se succed maĭ repede.

Prin fanarioţĭ, cultura, insuşită în grabă a străinătăţiĭ, prinde rădăcinĭ; respectul pentru lucrurile străine — care vine şi din cauza spiritului din urmă al grecilor de a fi superficialĭ, de a se gândi la armonia melodică a frazelor maĭ mult decât la conţinutul lor, ceace a contribuit la distrugerea judecăţiĭ — se măreşte din ce în ce maĭ mult; în afară de asta, o foarte proastă stare materială, influenţa consulatelor care se stabilesc la noĭ sub Caragea, o sumă de lucrurĭ decĭ, care contribuesc la ridicărea a cât maĭ puţine şi maĭ străine construcţiunĭ.

Se construeşte totuşĭ, şi curentul străin încă pare timid, merge paralel cu lucrul băştinaş din ţară.

Enache Văcărescu construeşte cu un sas, Raithner, casele de la Băneasa; biserica de lângă ea, însă, este în stil din ţară al timpuluĭ, uşor ca al bisericilor Bucur, Sfinţiĭ, Sf. Elefterie; Schitu-Măgureanu, de şi reconstruită de acelaş sas este, însă, — după cum reese din desemnul luĭ Szathmari — românească, ceace arată că încă nu ne convinsesem că bisericile pot fi şi altfel, ci numaĭ locuinţele.

Pe la 1830 se repară Mst. Negoeştĭ absolut europeneşte; la 1852, însă, se construeşte archondăria mănăstiriĭ în cel maĭ elegant stil românesc de architectură civilă.

Curentul străin merge paralel, cu lucrul din ţară, după cum paralel a mers la noĭ orice formă nouă ce tindea să înlocuească o alta.

Slavoneşte s'a scris odată cu greceşte, şi, în acelaş timp earăşĭ, slavoneşte, greceşte şi româneşte, atunci când limba română tindea să le înlocuească pe amândouă.

Dar din exemplele ce le avem, studiate cronologic, vedem că, cu cât trece timpul, la construcţiunile importante sunt întrebuinţaţĭ străinĭ, rămânând numaĭ lucrările uşoare, de mică importanţă, pe mâna meşterilor din ţară.

Aşa stând lucrurile, era natural ca aĭ noştri să se răărească din ce în ce maĭ mult, până la dispariţie, după cum a dispărut sumedenie de meşterĭ de acum câţĭva anĭ, fără vre-o pagubă de altfel, căcĭ nu aduceaŭ cu eĭ decât meseria vulgară de executanţĭ, fără a avea, ca vechiĭ meşterĭ, secretele compoziţieĭ, ale proporţiilor şi detalielor de tot felul.

Meşteriĭ, decĭ, dispar, construcţiunile noĭ sunt din ce în ce maĭ rarĭ, iar cele vechĭ nu se maĭ repară de loc, şi iată de unde ştim aceasta.

Alexandru Ipsilante voind să înfiinţeze şcolĭ şi, pentru că trebueaŭ puse şi mănăstirile la contribuţia întreţinerĭĭ, însărcinează o comisiune de boerĭ cu stabilirea sumeĭ de luat, atrăgându-le atenţia că: mânăstirile ce aŭ nevoe de reparaţie să contribue cu maĭ puţin decât celelalte.

Iar raportul boierilor spune că: „cumpănind ca cele închinate să poată să ajute scaunele patriarchiceştĭ şi mănăstirile unde este legat ajutorul prisosuluĭ lor şi punând ochiĭ noştri la jalnicele dărăpănărĭ *atât a celor închinate cât şi a celor neînchinate*, şi ştiind că unele aŭ trebuinţă acum de isnoavă a plămădi începere de ipostatică, care aceste este trebuinţă a se începe din anul acesta a se derege şi a se preînoi, pentru aceste pricinĭ am cirluit pe toate mânăstirile din ţară, atât închinate cât şi neînchinate, taleri 9575".

Mănăstirile însă, cu toate că li se acordaŭ scutirĭ materiale, în vederea reparaţieĭ, nu se reparaŭ, de oarece când cu regularea chestieĭ mănăstirilor închinate după spiritul regulamentuluĭ organic, una din principalele condiţiunĭ impuse mănăstirilor prin memoriul de la Buiuk-dere, sub pedeapsă de a le lua Statul pe seamă-ĭ, este reparaţia mănăstirilor ruinate, pentru care se fixează termenul de 8 anĭ, de la 1834 — 1852.

Dar toate mănăstirile având nevoe de reparaţie, fiind decĭ o mare cerere de meşterĭ, care în ţară nu se puteaŭ găsi, străinătatea cea maĭ apropiată nouă ni-ĭ procură, şi Saşiĭ furĭ bine veniţĭ.

In urma acestor împrejurărĭ s'a perdut, pentru totdeauna, cele maĭ marĭ monumente ale noastre, care ne-ar fi servit maĭ mult, chiar în cea maĭ complectă stare de ruină, decât în buna stare materială, în care s'ar afla ele

astăzi. Reparaţia pornia din intenţii bune, căci chiar Domni ca Ştirbei şi Ghica şi particulari ca generalul Mavros, dau exemple, reparând mânăstirile de care sunt legaţi prin fundaţiune sau ctitorie,—momentul însă a fost defavorabil.

Aici stă origina desnaţionalizării noastre, mai cu seamă în architectură, desnaţionalizare desăvârşită în timpul din urmă.

Intr'adevăr, când căpătăm o importantă fiinţă politică recunoscută de toate Statele Europei, voim, cu drept cuvânt, să meritâm atenţiunea ce ni se dă, sforţându-ne să ne ridicăm la rangul protectoarelor noastre, — copiându-le însă.

Şi astfel, mergând până la limita creditelor finanţiare, construcţiuni care să corespundă noilor organizări se ridicară şi, în scurt timp, căpătarăm aspectul celei mai înfloritoare colonii...

Din punct de vedere naţional, însă, ne prezintăm mai prost ca în cei 9 ani de la 1843 la 1852, de oarece atunci un meşteşug care se stingea, tot îşi mai însemna, din când în când, fiinţa prin lucrări care astăzi de ar fi studiate, ne-ar servi mult, căci ne-ar arăta cum se înţelegea nevoile ce luaseră fiinţă în viaţa noastră.

Cu spiritul modern de independenţă şi de cercetare, tradiţia este înlăturată şi intrăm în faza studiului.

Ceeace mai înainte se săvârşia aproape inconştient prin obiceiu şi împrejurări, astăzi se face prin cultură şi judecată. Obiceiul nu mai poate face lege.

Şi din cauza studiului şi a independenţii în cercetări, izvoare nesfârşite de inspiraţie se ivesc, şi tirania unui canon este înlăturată.

Dar din acest punct de vedere, cum se prezintă diferitele noastre manifestări intelectuale şi cum stă Architectura, în raport cu ele şi deci în raport cu noile tendinţe?

Curentul nou, cel mai înţelept din toate, este de a aplica metoadele de cercetare, de oricine ar fi fost ele descoperite, la lucrurile naţionale, deşteptând astfel interesul şi iubirea pentru ceace este al nostru, nu numai pentru-că al nostru are o mare putere de evocaţie asupră-ne, ci pentru-că lucrurile în sine au o valoare de interes general.

Un singur exemplu e că cea mai bogată colecţie de obiecte religioase, cu toată îndolenţa noastră, o avem noi, după care vine cea de la Londra şi apoi cea rusească.

Trebue ca curentul însă să fie general, să ne stăpânească pe toţi, şi atunci când baza de selecţiune va fi mai largă, când ideile se vor îmbogăţi prin partea de muncă a fiecăruia, vor răsări talentele rămâitoare ale neamului.

Lucrul acesta este pe cale de a se accentua în alte domenii:

Curentul istoric şi literar românesc a isbutit să formeze o şcoală a minţii şi a inimei, să ne dea şi erudiţie ştiinţifică şi gustul literaturii alese.

In artele plastice nu avem încă un început. In deosebi, în architectură,—care, prin felul ei prea special, este mai grea de înţeles, nici simptomele unui început nu se arată.

Oameni deosebiţi prin talentul, gustul şi poziţia lor, găsesc admirabile lucrări detestabile de architectură, iar alţii, fanatici ai naţionalismului, în această direcţie, se opresc la lucrurile mărunte ale arteî naţionale, la ţesături şi cusături româneşti.

Poate foarte bine să nu-ţi vorbească, din tendinţă, o altă limbă de cât cea românească şi să se simtă foarte bine într'o casă de stil Louis XV.

Aceasta, din cauză nu numaĭ că curentul românesc nu este înţeles în totalitatea luĭ, dar chiar că cultura generală este incomplectă.

Iată decĭ o multiplă muncă, aceea de cercetătorĭ, de creatorĭ şi de vulgarizatorĭ în acelaş timp.

Acum, pentru a ajunge la rezultate bune ce cale este de apucat şi prin ce mijloc se poate urma această cale?

Am văzut că am avut splendide manifestărĭ izolate, dar că ele trebuesc să ajungă de domeniul general, să formeze cunoştinţele obicĭnuite ale fiecăruia.

Cu cât vor fi maĭ multe cercetărĭ, maĭ multe temperamente care să interpreteze pentru nevoile de astăzĭ formele moarte ale trecutuluĭ cu atât rezultatele vor fi maĭ satisfăcătoare.

Afară de asta, fiind vorba de ceva noŭ, de ceva care în realitate costă banĭ şi multă chibzuială şi experienţă, unde se poate face o experienţă maĭ bună şi maĭ gratuită de cât în şcoală? Şcoala prin urmare ar putea fi atelierul de experienţă; ea va nimeri în mod rudimentar poate soluţia, care va fi desăvârşită, apoĭ, prin cunoştinţele şi temperamentul fiecăruia.

Oare şcoala de architectură din Paris n'a ajutat cu nimic la evoluţia architectureĭ franceze şi studiile de tot felul ce n'aŭ împlinit încă un secol de vechime asupra arteĭ naţionale franceze, n'a servit la scăparea de supt tutela vecheĭ şcolĭ, dovedindu-le că pot găsi frumosul şi în alte părţĭ decât în clasicismul cunoscut atuncĭ sub o formă absolut falsă?

Şi apoĭ şcoala nu este şi un mijloc de propagandă, de care este absolută nevoe? Cred că nimenĭ nu tăgăduieşte că, dacă chiar din punct de vedere al rostuluĭ architectureĭ în genere, în timpul acesta lung lipsit de lucrărĭ, am fi cucerit partea cultă care dă tonul şi formează curentele, revendicările de ordin material ar fi venit indirect, fără a le scoate înainte cum fac breslele de meseriaşĭ.

Necesitatea uneĭ şcolĭ de architectură se impunea decĭ.

Ea este înfiinţată de mult şi ideĭ fericite s'aŭ profesat într'însa, dar nicĭ un ajutor din afară, nicĭ un interes deosebit de undeva nu i-s'a dat.

Un străin ne judecă — neputând pătrunde, în fuga luĭ de voiajor grăbit, în esenţa sufletuluĭ nostru — după lucrurile exterioare ale noastre, după graĭŭ şi port.

Decĭ fatal trebue început cu portul,—aşa că maĭ nemerit era a se da un ajutor de către actualul ministru al cultelor architecturiĭ decât arteĭ decorative, cum s-a dat.

In mijlocul desinteresuluĭ general, cerinţa firească a lucruluĭ impune dar legătura cea maĭ simpatică între şcoală şi societatea architecţilor, cel maĭ mare interes din partea fiecăruia pentru ea, căcĭ fiecare, cred, dintre d-voastră, care are îngrijirea patriotică a viitoruluĭ, este convins că şcoala de architectură trebue să aibă o menire maĭ înaltă decât cea pur materială a uneĭ şcolĭ de poduri şi şosele oarecare, pepinieră de bursierĭ biurocraţĭ şi pensionarĭ.

Sp. Popescu

Arhitect, diplomat al şcoaleĭ naţionale de architectură din Bucureştĭ

Lumea așa cum este

— studiŭ social —

III [1])

Egalitatea

Omenirea, în mersul eĭ, a complicat mijloacele de existență ale individuluĭ, fiecare trebuință a adus o nouă invenție; fiecare invenție o altă ramură de activitate. Agricultura, prima ocupație a omuluĭ, s'a derivat în comerț, comerțul în industrie și din schimbul barbar de altădată a rezultat schimbul economico-politic de azĭ. Atunci eraŭ toțĭ cultivatorĭ de pământ și vite, azĭ avem industriașĭ și rentierĭ, comercianțĭ și producătorĭ de tot felul și implicit savanțĭ, profesorĭ, inventatorĭ, etc., etc. Toate ramurile acestea, pe care omul le-a produs spre satisfacerea nevoilor sale, aŭ născut și clasele. Eraŭ și în vremea de demult bogațĭ și săracĭ, nu însă marĭ și micĭ din punctul de vedere social, căcĭ, din cauza stărĭĭ înapoiate a civilizațieĭ, progresul fiind nul, crescătorĭĭ de vite eraŭ toțĭ crescătorĭ, agricultorĭĭ toțĭ agricultorĭ.

Averea nu era decât un mijloc de a poseda maĭ mult, de a fi maĭ mulțumit, nu însă de a asupri.

Treptat,—orizontul s'a lărgit, lumina a pătruns; nevoile s'aŭ înmulțit.

Varietatea situațiilor este varietatea trebuințelor.

Inegalitatea nu e un scop. In organizația societățiĭ ea e o condițiie esențială, pentru garantarea bunuluĭ mers al progresuluĭ. Se zice că suntem inferiorĭ animalelor prin faptul că ele sunt toate egale între dânsele, pe când între oamenĭ există distincțiĭ de clase.

Tocmaĭ aceasta este una din superioritățile raseĭ omenești; faptul că există inferiorĭ e că sunt superiorĭ, pe când animalele ?... Judecata este ante mergătoarea inegalitățiĭ. Acțiunile omuluĭ sunt rezultatul feluluĭ săŭ de a raționa.

Numaĭ prin modul de a te face superior aproapeluĭ tăŭ dovedeștĭ puterea ta de rațiune. Și atunci, care este starea psicologică a inferioruluĭ tăŭ?

Voește el să te readucă și pe tine în starea luĭ, orĭ să se ridice dânsul la situația ta?

Clasele nu sunt o țintă. Ele sunt axa pe care se învârtește mașina atât de complexă a omenirĭĭ.

Cerem egalitatea și o cerem fiindcă vedem indivizĭ superiorĭ nouă, deși dânșiĭ întrunesc acelaș material fiziologic ca și noĭ. Ne revoltăm și condamnăm tendința lor de a progresa. Toată această mișcare însă, în care nouă ni se pare că punem cel maĭ mare quantum de justițiie și adevăr, ascunde în fond un simț mult maĭ josnic decât cel pe care 'l are superiorul nostru.

1) A se vedea numărul din urmă.

Noi ceștia nedreptățiții—ce cerem?

Să se readucă civilizația la barbarie sau vice-versa?

Să se omoare pe cei bogați ori să se dea mijloace îndestulătoare celor săraci? Ce vrem? Vrem noi nedreptățire pentru ei, sau dreptate pentru noi, moarte pentru dânșii, ori viață pentru noi?

Cerem noi ca să li se ia lor tot, sau să ni se dea și nouă ceva?

Flămândul nu vrea ca sătulul să fie lăsat și dânsul să flămânzească. El cere să-i se dea și lui ca să se sature. Deci sub forma strigătului nostru că suntem nedreptățiți, că deosebirile de clasă sunt barbare și sălbatice, nu se ascunde decât dorul nostru de a poseda, de a cuceri, de a avea: dorința aceluĭ «bien-être» inerentă vieții omenești

Ne ridicăm în luptători pentru dreptate. In fond, voim să ni se dea nouă ceeace ău alții; voim ceeace 'și-ău apropiat alții mai iscusiți, mai inteligenți, deci mai superiori nouă. Iată în ce constă egalitatea. Dar societatea e astfel organizată, că mersul ei spre progres depinde de existența inegalității. Protestăm zădarnic. Trebue să fie și mari și mici, fiindcă dacă n'ar fi mari, am fi toți mici. Și nu aceasta este tendința civilizației.

Distincția de clasă, naște morala, și a protesta contra deosebirilor sociale, e a căuta să abrogi morala Moral se numește ceeace e permis, ceeace e drept, ceeace e frumos.

Morala am produs-o noi, sclavii nevoilor noastre; sclavii noștri înșine,—ea nu este a nobililor, —sclavii altora, ai banilor.

Morala este a noastră.

De ce? Fiindcă ea are ca bază noțiunea de ceeace e permis ori nu. Și această noțiune o posedăm noi ceștia de jos, care cunoaștem numai trebuința, dar nu plăcerea. Ei ău banul—armătura—puterea efemeră, invențiunea noastră proprie și sclavii lui, sunt dânșii. Noi avem ceeace e mai superior, ceeace e etern: masa productivă nu e lumea în mare, ceeace e stupul cu albine în mic? Gloria este a celor care produc, care lucrează pentru existența lor și a omenirii.

Gloria este a acelora care din nevoile lor ău creat progresul, civilizația, iar nu a celor care lucrează pentru plăcerea lor proprie, mărginită, trecătoare.

De cât, superioritatea în muncă este mizeria în existență.

Traiul e de multe ori o povară, o datorie și, fiindcă individul e dotat cu simțul rațiunii, s'a născut într'însul ideia dreptății și nedreptății, a superiorității și inferiorității. In teorie există două feluri de inegalități; una care provine din asuprirea morală, cealaltă din asuprirea materială. Prima e politica religioasă, a doua economică. Mai de mult, cea dintâi prepondera. Azi a scăzut și n'a rămas decât antisemitismul ca singura inegalitate moralo-intelectuală. Restul s'a contopit cu cea economică, împărțind lumea în bogați și săraci.

Toate teoriile care se fac în jurul celor tari și slabi sunt chestii pur speculative. Ele ău ca scop mai mult sau mai puțin satisfacerea simțurilor.

Dacă inegalitatea economică e o necesitate fatală și logică care garantează bunul mers al societății; dacă deosebirile de clasă sunt o trebuință a unității omenirii — în schimb inegalitatea morală și intelectuală e o barbarie religioasă rămasă în noi, gestul vecheĭ sălbătăcii. Persecuția materială are o scuză: nevoile fizice pe care le avem cu toții, spre a mulțumi simțurile într'un fel sau într'altul.

Dar persecuția morală care nu implică nimic material e o dovadă eclatantă a imperfecțiunii noastre; pata de pe fundul soareluĭ civilizător: a creeruluĭ. In lumina asta a progresuluĭ s'a menținut prejudecata, isvorul asupririi morale.

Iată singura inegalitate moralo-intelectuală. Restul nu e inegalitate propriu zisă.

In tot cazul nu se poate imagina o clasificare unică a indivizilor, într'o singură situație. Omul dotat cu mai multă intiligență devine în mod fatal superior și materialicește ignorantuluĭ. Nu trebuie să vorbim de excepții; cazurile izolate nu contează. Marea massă e ori bogată ori săracă; ori tare ori slabă. Și adevăratul progres rezistă în existența celor din urmă. Nevoia crează organul și civilizația este organul creat din trebuința acestora.

Dacă am fi economicește toți egali, n'am căuta să accelerăm progresul căci civilizația se naște numai din nevoile omenești și nevoile sunt apanagiul celor de jos.

De ar fi să supozăm o egalitate complectă între indivizi am vedea imediat tabloul recăderii în barbarie.

Puterea de producție ar scădea imediat prin lipsa de trebuință a clasei muncitoare—clasă dispărută. Un reviriment al progresului; stavilirea civilizației, creerul omenesc căzut în lașitudine prin dispoziția exigentelor imediate. Și de aci regres, degenerare intelectuală, morală și fizică.

Iată o egalitate a viitorului.

IV.

Onoarea

O condiție esențială a onoarei este opinia. Un lucru pare înjositor sau onorabil, după felul cum ți se prezintă, după modul cum e apreciat.

Onoarea este o ramură a amorului propriu.

Ceea ce credem noi că ar fi demn, e onorabil indiferent, dacă faptul comportă în sine ceva înjositor.

Totul deci depinde de opinia pe care o avem. De aci s'au născut o sumă de considerente care mai de care mai false. De la cea mai mică acțiune a individului, până la cea mai mare mișcare a unei societăți întregi, totul se conduce după o anumită linie, de conduită bazată pe principiul onoarei.

Onoarea este estetica intelectuală. Un lucru îl faci frumos, creezi un obiect care să placă vederii, și nu iei în considerație dacă e higienic, sănătos, sau bine făcut. Intăi de toate trebue să fie frumos.

Tot astfel faci multe lucruri, care nu sunt nici drepte, nici frumoase din punctul de vedere moral al cuvântului, dar care totuși întrunesc condiția esențială de a fi onorabile. Starea psico-fiziologică hotărăște în totdeauna în ceeace numim onoare. Ea are un număr infinit de metode puse în serviciul amorului propriu.

Individul care va avea nevoi mai susceptibile impresiunilor din năuntru, va cunoaște mai bine, va insista mai mult asupra faptului de care e legat amorul său propriu: demnitatea.

Din contră, omul simplu, al cărui simț moral e mai puțin desvoltat, care are nervii mai puțin distinși va avea o mai mică noțiune despre sentimentul onoarei.

Ceea-ce mintea unuia vede ca degradant, poate fi frumos pentru un altul și viceversa.

Onoarea n'are limită, căci așa cum planează ea și ca una din bazele pe care e clădită organizația noastră socială, poate fi înțeleasă după mediul cum o interpretează fiecare în parte.

Onoarea n'are o normă după care trebue să se conducă; ea nu e generală ci individuală.

Să furi e nedemn, dar să practici comerțul e onorabil. Să muncești singur nu e frumos, dar să trăești din munca altora e forte onorabil.

Prostituția ca mijloc de existență e cel mai degradant lucru, dar e perfect onorabilă o femeie care se dă din desfrâu și plăcere. Un cuvânt urât e o ofensă, o înjosire, și o reparare a acestei atingeri a onoarei, prin asasinat sau tentativă, (duelul) e o înălțare a demnității. O moarte de om, comisă cu precugetare și cu permisia societății, la lumina zilei și a legilor, însemnează că onoarea a fost reabilitată. După ce rațiune ne conducem?

Omorul, furtul și în genere însușirea lucrului altuia e condamnat. Și cu condamnarea, răzbunarea acestor rele, cu așa zisa satisfacție care se dă societății, sunt însărcinați oameni căror li se acordă cel mai înalt respect.

Ei satisfac simțimântul nostru de onoare,—în dosul căruia se ascunde răzbunarea bestiei, a răului pentru rău. Acesta este sentimentul nostru de justiție, de onoare; justiția și onoarea societății, așa de problematică, așa de plăpândă!

Noi credem că faptul acesta, trebue astfel plătit, și celalt altminteri. Asta e tot. Și modul nostru de a vedea,—în baza eternului drept al celui mai tare—e sfânt.

Din limita onoarei se exclude cu desăvârșire punctul de vedere practic.

Există o linie care desparte permisul de nepermis, onorabilul de nedemn, frumosul de urât, binele de rău. Și această linie, suntem liberi s'o trgeam fiecare după modul său de a vedea.

De aceea onoarea nu implică adevărul.

Exigențele onoarei te pun într'o situație fundamental falsă față de adevăr.

Onoarea îți spune : dacă ești superior nu ți-e permis să te scoborî printre ceĭ mai micĭ de cât tine.

Adevărul îți spune : de și ești superior, totuși inferiorul tău e om ca și tine și n'ai dreptul să-l disprețuești.

Onoarea îți spune : cuvântul pe care ți-l-ai dat trebue ținut cu strictețe.

Adevărul îți spune : ți-e permis, ba chiar nu trebue să-l ții, dacă el implică ceva imoral.

Onoarea îți spune : o atingere a demnității tale trebue spălată cu o pedeapsă morală sau fizică.

Adevărul îți spune : e cu mult mai frumos și dai dovadă de o rațiune cu mult mai superioară, dacă treci peste aceste nimicuri, și îți arăți adevărata ta demnitate, ignorându-le, iertându-le.

Onoarea îți spune : societatea te oprește de a face cutare lucru.

Adevărul îți spune : fă-l dacă e bun în adevărata accepțiune a cuvântului.

Ceeace îți cere adevărul, nu îți dă onoarea, iar ceeace cere onoarea, nu îți dă adevărul. Onoarea e un lux de apreciere. Ea e pana cu care se înfrumusețează păunul; adevărul e piciorul urât, dar piciorul care l susține și-l mișcă. Onoarea e haina, învelitoarea de azĭ pe mâine, lăsată la discreția și gustul fiecăruia; adevărul e trupul, viața, organul nostru.

Inainte de a fi practică, sănătoasă sau morală, acțiunea noastră trebue să fie estetică din punctul de vedere intelectual, adică onorabilă. Așa ne am deprins să judecăm. Și fiindcă onoarea e ceeace planează deasupra vieții de toate zilele, ea trebue să fie abstractă și bine definită de acțiunile normale ale individului.

De aceea vedem că cele mai nedrepte lucruri sunt taxate de onorabile, răutățile cele mai mari, ca demne. Ce ne privește că o faptă e bună sau rea, prin ea însăși din moment ce e onorabilă ? Onoarea e perfect asemănătoare haineĭ femeești. E în totdeauna nesănătoasă, nehigienică, dar e frumoasă, estetică, și atât de ajuns.

Incă un colț șubred al moralului nostru.

Incă o urmă a romantismului, rămas înrădăcinat în moravurile noastre.

Societatea ne exige onoarea pe care nu ne-o dă. Ea ne cere lucruri pentru care nu avem nicĭ o compensație în schimb. Când ești flămând, nu ți-e permis să te scoborî la orice ocupație spre a-ți câștiga hrana, și cu toate astea nu ți-o dă.

E ceea-ce e putred în moralul nostru, și prin rezultatele ei onoarea ne desonorează. Căcĭ nu înțelegem că e onorabil ceea ce e bun, dar ceeace e frumos—și nu e tot una. Mersul societății în general este mersul fiecăruĭ individ în parte.

De aci imoralitatea onoareĭ, căcĭ întreaga îmbrăcăminte de moravurĭ e o mască sub care se ascunde eternul simțimânt : a domina.

V

Aristocrația

Vântul reacțiuniĭ suflă peste toate straturile sociale. Pretutindeni mișcare pentru desrobirea morală și economică, pentru libertate. Se deschid individului orizonturĭ noĭ, căĭ noĭ spre independență. Cu cât lupta pentru existență devine mai grea, cu atât creerul omenesc ia o mai mare extensiune întru căutarea mijloacelor de nutriție a corpului. Tot ce producem, este rezultatul investigațiilor cugetului. Si acest cuget prin multiplele sale ramificațiĭ, n'are decât un scop : mulțumirea corpului care este existența noastră însăși. Toate acțiunile noastre aŭ viață în ele, căcĭ pentru viață sunt. Printre miile de piedicĭ menite de a produce lupta dintre necesitățile corpului și celelalte elemente existente, s'a ridicat pe terenul social fantoma aristocrației, puterea guvernatoare a omenirii, haina strălucitoare a lumiĭ. Trebue bine definită aristocrația materială, sau burghezia, de cea morală-intelectuală, adică nobilimea. Cea dintâĭ este un produs al banului, cea de a doua a creerului.

In lumea asta de mizerii, suferințĭ, lupte, când viața omenească nu e decât un șir de speranțe și tendințĭ către un ideal pe care nimenĭ din noĭ nu-l atinge, aristocrația nobilă, este singura parte frumoasă a societățiĭ. Nu numaĭ că ea nu trebuie distrusă, dar trebuie s'o menținem cu orice preț. Există în firea omuluĭ, înnăscut sen-

timentul lucrului frumos. Ceeace place ochiului, ceeace odihnește vederea e susținut și cultivat cu sfințenie. E simțimântul pe care l-am definit sub denumirea de estetică. Incepând cu cea mai simplă și sfârșind cu cea mai complicată lucrare a noastră, totul tinde să aibă măsura esteticei, a frumosului.

In această ordine de idei, aristocrația e partea frumoasă, estetică a societății.

Aristocrația e antemergătoarea progresului, a civilizației. Ea ne indică calea către frumos, absolut în toate ramurile; ea ne desvoltă gusturile indicându-ne linia de conduită în mersul nostru spre lumină.

Cine ne dă cele mai mari descoperiri științifice, cele mai mari invențiuni? Cine a făcut din globul pământesc o minune de complicațiuni artistice? Cine a făcut din acest pământ nesfârșit, o țesătură nebunească de așezăminte puse în serviciul omului? Aristocrația moralo-intelectuală. Noi ceștialalți urmăm calea pe care ne o deschide dânsa și ne apropiăm întotdeauna, în marginea putinței, de ceeace ea a inventat.

Este o clasă de oameni care se ridică contra aristocrației, de oarece în genere ea există în detrimentul celor mici.

In ura aceasta se ascunde dorul—vecinicul dor—de a poseda ceeace n'ai. Noi nu suntem contra aristocrației, fiindcă e aristocrație, dar pentrucă nu suntem și noi aristocrați.

In fond nu ei ne exploatează pe noi, ci noi pe dânșii, fiindcă ei reprezintă în totdeauna capitalul moral și material la care ne adăpăm

Aristocrația morală și intelectuală este aceea care ne-a dat întreagă lumina culturală de filosofie, sociologie, știință, comoara de literatură, muzică, artă, care este hrana creeruluĭ nostru. Ea ne-a dat toate descoperirile și invențiunile menite să ușureze mijloacele de traiu. Ea ne-a dat tot ce privește corpul nostru, moral și intelectual,—tot ce ne poate mulțumi mintea și inima. Să ceri desființarea ei, e să regresezi, căci aristocrația e dovada eclatantă a superiorității omului față de celelalte viețuitoare. Priviți în jurul nostru: tot ce e măreț, tot ce mintea omenească a putut produce, tot ce ne dă viață și lumină, putere și hrană intelectuală,— totul se datorește aristocrației. Ea merge deasupra noastră, ne deschide drumul spre „mai bine", dându-ne pe fiecare zi noi mijloace de civilizație. Dânsa a aprins soarele pregresului apunând omenirii întregi: bucură-te și gustă deliciile vieții, căci ea e dulce și mică.

Aristocrația intelectuală este haina care învelește corpul societății.

Ce ne-am face noi fără dânsa? Ea ne ferește de intemperiile vieții, stăvilind ravagiile destructive ale naturei. Fără dânsa, singura clasă de oameni, care nu trăește numai spre a mânca—am fi sălbatici și deopotrivă animalelor care nu cunosc calea rațiunii. Intr'adevăr, aristocratul va fi întotdeauna o inteligență superioară. El nu se va împăca cu viața celor din jurul său, căci vede lumea printr'o altă prismă decât ceilalți muritori. El e motorul civilizației și progresului. Și, ca să te ridici contra lui, e să fii contra culturei.

In lupta vieții însă, omul se exploatează pe sine însuși. Toate acțiunile noastre, provenind din felul cum raționăm, efectul unei lucrări este rezultatul modului nostru de a vedea.

De aceea aristrocrația moralo-intelectuală devine—afară de rare excepțiuni—în mod fatal, și materială.

Iată burghezismul. O acumulare de averi, însușirea produsului muncei altora. Burghezul exploatează materialicește—pentru corp—calitățile sale de aristocrat moral. El e întotdeauna ființa lacomă care cunoaște partea slabă a societății, din munca căreia trăește. Capitalul său material e un instrument construit din capitalul moral. Burghezul își însușește dreptul celui mai tare. Acesta e un drept natural, un drept logic. Nu suntem noi toți oameni la fel? Facem fiecare ce putem, uzăm de mijloacele care ne stau la îndemână. Abnegația nu e un cuvânt omenesc, ci un ideal îndepărtat.

Toate sunt luptă. Opoziția e o condiție esențială a firii. Un element, spre a putea exista, trebue să întrunească două condițiuni: să distrugă și să fie distrus.

Intâietatea burghezismului, dreptul pe care ea și-l arogă, există prin chiar aceea, că el reprezintă lupta continuă dintre clasa de jos și dânsul. Acumulările de averi se fac de către un singur individ în detrimentul unei societăți întregi. Iată marea cauză a eternului conflict dintre bogat și sărac, căci burghezul nu numai că trăiește bine din munca altora, dar întrunește un capital—material întotdeauna—care ar putea servi la existența unei asociații întregi.

Săracul muncește pentru un rezultat care e în afară de dânsul, făcând un rulaj perpetuŭ de muncă pentru hrană și hrană pentru muncă. Burghezul, din contră, pe lângă că se îndestulează pe sine strânge un instrument care va servi la generații întregi răpindu-l altora, rămași flămânzi. Astfel, vedem că indivizi, care n'aŭ altă vină, decât aceea de a-și trage origina dintr'un aristocrat material, devin proprietarii unor bunuri, care n'aŭ fost câștigate nici prin muncă, nici prin inteligență, nici prin furt. O simplă cedare făcută sub scutul legei și al justiției. Cedare provenită din lăcomia omenească, iluzia că ceeace a fost al tăŭ, lăsat rudelor, rămâne într-câtva proprietatea ta chiar după ce-aĭ murit. Și astfel, de la origina ei, haina burgheză trece de la un individ la altul, schimbând fondul, dar nu forma. Un om care n'are decât legea cu dânsul—dar nu și dreptatea—se bucură cu supra-îndestulare de ceeace alții-n'aŭ de fel. Din această cauză lumea s'a împărțit în două clase: burghezul de sinestătător, adevăratul om cu plăcerile și viața sa,—proletarul, omul manechin cu mizeriile și suferințele sale. Cel dintâi trăiește pentru fericirea de a trăi, el simte viața în toată a ei splendoare, trece prin toate rafinăriile simțurilor, gustă toate deliciile; din fiecare gest din fiecare mișcare își face o senzație o plăcere, o bucurie

Cel de-al doilea e instrumentul vieții celuĭ dintâi. O mașină vie, alimentată cu strict necesarul—poate cu maĭ puțin,—spre a produce, spre a aproviziona.

Ca exterior e instrumentul sclav al propriilor sale trebuințĭ. Ca interior e om, deci susceptibil simțimintelor. Orice animal care-și câștigă hrana prin muncă e veci,—nic animal. El nu cunoaște acel ceva, care se numește nemulțumire exprimată, pe care numaĭ omul îl posedă. Orĭ nemulțumirea e luptă, lupta progres, progresul civilizație, nemulțumirea deci, e o condiție imperioasă în mersul lumiĭ spre progres. Propagarea mulțumiriĭ sufletești ar fi încurajarea inanițieĭ, căci natura cu tot ce produce ea este o eternă luptă. De n'ar fi astfel, ființele n'ar fi instituite ca una să trăiască din existența celeĭlalte.

Distrucțiunea unuĭ element printr'altul, iată motivul vieții. Cum va putea progresa individul când nimic nu-l va împinge la luptă și cucerire căci el va fi mulțumit cu situația sa?

A nu tinde spre maĭ bine însemnează a sta loculuĭ, a nu progresa.

Nu pentru acest scop a fost creat omul.

Tot ce s'a făcut în decursul a miĭ de anĭ este dovada tendinței omeniriĭ. Și suferințele celor slabĭ—scump tribut—sunt plata progresuluĭ pe care-l aduc cu dânșiĭ trecând carul mizerieĭ, de pe urma căruia, târziŭ, târziŭ are să răsară lumina desăvârșită, progresul și fericirea celor ce vor să vie.

VI

Proletariatul

In genere, orice om care lucrează cu corpul saŭ creerul, trăind din munca sa propriŭ zisă, se numește proletar.

Proletarul este cealaltă extremitate a burghezuluĭ, și dușmanul natural al capitaluluĭ. Când privești întreaga organizație socială, proletariatul îți apare ca mercurul care face din sticlă oglindă, majoritatea absolută o formează dânsul. Proletariatul este puterea enormă care susține organizația uneĭ lumĭ întregĭ,—și cu toate astea, burghezia l a făcut un instrument al ei, un țol pe care își șterge picioarele.

O, capital! Tu eștĭ marea putere care alcătuești și distrugĭ, tu guvernezĭ, tu facĭ rob și nimicești energia, rațiunea, tot, tot. Și dacă omenirea degenerează, vina e a ta, căci tu o degenerezĭ prin exploatarea munceĭ, prin surplusul pe care-l exigĭ în schimbul hraneĭ, cel maĭ credincios servitor al tăŭ.

Treĭ părțĭ din omenire formează proletariatul și numaĭ o parte burghezia. Ce folos? Aceasta din urmă are cu sine colosul: banul.

Noĭ, proletariĭ ne ridicăm cu furie contra burghezuluĭ care ne asuprează, dar ne înșelăm amarnic. Noĭ nu suntem sclaviĭ burgheziei ci aĭ nevoilor noastre. Burghezia nu este decât motivul. Regiĭ Egiptuluĭ saŭ făcut piramidele; ei le-aŭ dat viață; piramidele există dar creatoriĭ lor aŭ dispărut.

Suntem asupriți de noĭ înșine maĭ mult decât de aproapele noastru. Dacă cineva mă dominează, acel cineva sunt eŭ însumĭ: nevoile și trebuințele mele.

Cine mă obligă pe mine—om liber, să mă fac sclavul burghezuluĭ? Trebuința mea. Imĭ cheltuesc forțele spre a agonisi mijloacele care să mi-le redea — perpetuum mobile. Și fiindcă ființa omenească nu e eternă decât prin continuare, vedem că se schimbă interiorul, exteriorul rămânând același.

Dar dacă omul n'ar trebui să existe din muncă, lumea ar fi ideal sălbatecă. Numaĭ trebuințele noastre aŭ adus miile de forme și reforme, invențiĭ și inovațiĭ. Iată deosebirea fundamentală dintre noĭ și celelalte viețuitoare. Noĭ clădim piramidele—capitalul—și, efemeră putere, dispărem în neant. Toată lupta asta e contra noastră înșine, căcĭ noĭ proletariĭ ne adăpostim sub capital. Cum?

Capitalul e un mijloc de hrană, fiecare îl exploatează după puterea sa.

Alțiĭ, burghezii, trag dintrânsul nutrimentul și plăcerile. Noĭ, numaĭ hrana. Obiecțiunea ce se ridică că burghezul având un prisos de capital 'șĭ permite luxul unor plăcerĭ și senzațiĭ pe care proletarul, sclav al nevoilor sale stricte nu le poate avea,—e fundată.

Cel dintâĭ se desfată grație privilegiuluĭ de a fi acumulat direct de dânsul saŭ de creatoriĭ săĭ averĭ care ar putea să servească maĭ multor indiviziĭ. Ceĭlalțĭ să căznesc să agonisească just ce le trebue spre a putea trăi și continua opera de fructificare a capitaluluĭ altora,

Situațiunile nu sunt egale; protestul e legitim. Deoparte lux, plăcerĭ, senzațiĭ; viața în toată splendoarea eĭ. De alta, suferințĭ, nevoĭ; mizeria așa cum e dânsa de hidoasă.

Icĭ o clasă de indiviziĭ căror totul le e accesibil. Oamenĭ care gustă tot ce văd cu ochiul—tot ce le place și doresc.

Dicolo, niște mizerabilĭ pentru care nimic nu e permis.

Ceĭ dintâĭ îșĭ fac o plăcere din plăcerea supremă, căcĭ actul acesta e o continuare a dolceluĭ farniente în care trăesc. Ceĭ din urmă plătesc scump acest deliciŭ, căcĭ el aduce cu sine o lume întreagă de mizeriĭ.

Nimic nu ne e permis nouă; nimic nu le e oprit lor. Și acest abis care desparte fonciarmente două clase de oamenĭ având același chip și asemănare, e provocat, de cine?

De noĭ proletariĭ, massa de carne indolentă. Suntem inconștienți de forța morală și fizică de care dispunem, și de modul cum am putea uza de dânsa [1]). Dar s'aŭ făcut teoriĭ de uniĭ, acte sălbatice de alțiĭ și rezultatul, e o permanentă asuprire economică, creată chiar de noĭ:

Lumea așa cum este e demnă, căcĭ e omenească. Și atâta e destul pentru ca să n'o înfierăm. Dar situația special creată unora dintre noĭ — marea majoritate — a deschis noĭ orizonturĭ dorințelor și aspirațiunilor omenești. Corpul și creerul individuluĭ nu se mulțumește cu hrana animală, alimentul strict necesar vieții.

El vrea mulțumirĭ subtile; plăcerĭ rafinate. Iată în ce vedem noĭ proletariĭ, burghezismul lor.

Căcĭ, dacă din proletarĭ am deveni burghezĭ, forma aceasta ar înceta de a fi, numaĭ fiindcă am putea să acaparăm plăcerile, pe care eĭ și le permit, iar pe care noĭ n'am putut să le atingem.

Lumea este o dorință a plăcerĭ. Iată origina antagonismuluĭ dintre două clase pe care noĭ înșine le-am creat.

Plăcere, plăcere, plăcere!... Atât, și nimic maĭ mult!...

A. Orna.

(urmează)

1. Se va vedea aceasta din capitolele următoare.

Colecţia Alpar

Drumul mare pe marginea satuluĭ

Dunăre-Dunăre!

Cântece muiate 'n rouă
Inimile adape-le;
Inima mi-a rupt-o 'n două
Dunărea cu apele!

Noaptea, când spre noĭ deschide
Ceru-albastru pleoapele,
Taĭnic prinde a-ĭ surâde
Dunărea cu apele.

Florilor de prin fâneţurĭ
Orĭce şoaptă scape-le:
Toată pânza-'şĭ face creţurĭ
Dunărea cu apele.

Când la moară doarme roata
Când pe câmp dorm sapele,
Zânele 'mpânzesc cu gloata
Dunărea cu apele.

Simţĭ că inima-ţĭ fărămă,
Ca pe bulgărĭ grapele,
Când cu zânele te cheamă
Dunărea cu apele.

Semne

Treceam, și 'n drum stejarul
De-un trăsnet fu lovit ;
Stătuĭ maĭ alb ca varul :
— Răŭ semn mi-a vorovit !

Ajuns la o fântână
Pe loc a și secat :
— Ca mâĭne dus de mână
Voiŭ da de vr'un păcat....

Și iată se desparte
Din dalb șirag o stea !
— Departe, prea departe
Ce 'mĭ face dragostea ?

I. Bârsean

NEAMUL BOIERILOR PĂRȘCOVENI[1])

Am spus mai sus că, din documentul de la 1 Iulie 1622, nu se poate confunda *Necula Vistierul* cu *Necula Spătarul.* Din documentul ce urmează rezultă că *Vistierul* este unchiul *Spătaruluĭ :*

La 10 Octombrie 7136 (1627) Alexandru Voevod sin Radu Voevod „dă lu jupân *Vlad biv. Vel Vistier* și cu fiiu săŭ, unul de Dumnezeŭ dăruitul, ca să „fie volnic cu această *carte* a Domnieĭ Méle să ia de la *Necula biv. Vel Spătar* ughĭ „946 pentru că aŭ spus boiarinul Domnieĭ méle Vladul Vist. în Divanul Domniĭ méle „cum l-aŭ fost trimis Domnia Luĭ Gavriile Voevod la Țarigrad cu zace povară de „aspri haraciul. Iar când aŭ fost acolo aŭ maĭ lipsit den harac(i), fără baniĭ ce aŭ „dat, treĭ povară ; dec(i) l-aŭ apucat acolo Veziriul și Tefte(r)dariul, de acea lipsă de „harac(i), de l-aŭ închis. Intr'acéia, aŭ luoat baniĭ cu camătă de la balgiĭ și de la „Ovréi dé umplut séma haraciuluĭ ; atunce aŭ eșit den nevoe și de în legătură și aŭ „scris Vlad Vistierul la Domnul săŭ Gavriile Voevod să triméță aceĭ baniĭ lipsă ha„rac(i)uluĭ și cu camăta, să plătească acelor datornic(i) și baniĭ și camăta. Intr'acéia, „Gavriile Voevod aŭ trimis baniĭ toțĭ deplin și camăta [2]).

„Dec(i) mergând baniĭ la Țarigrad, iar Vladul Vist. aŭ fost purces den Ța„rigrad, viitor aicé în țară ; ce nu l-aŭ apucat cu baniĭ pre loc, iar baniĭ aŭ mersu „în mâna *Neculei Spatariul* Dec(i), el nu i-aŭ dat să plătéscă aceale datorii și ca„mâta, ce aŭ dat o sémă de baniĭ, însă 1020, turcește(i) iar ceialalțĭ baniĭ, însă 1080, „turcește(i) i-aŭ cheltuit pre trăbel(e) luĭ nu i-aŭ dat în tréba Domnieĭ.

„Intr'acéia tă(m)platu-se-au schimbare domniei lu Gavriil Voevod și aŭ dat „Dumnezeŭ Domnia răpos. părinteluĭ Domniĭ Méle Iω Radul Voevod în Țara Românească. „Dec(i), déca l-aŭ adus Dumnezeŭ în Scaun, venit-aŭ datornicĭĭ balgiĭ, ce aŭ fost luoat „baniĭ de la dânșiĭ Vladul Vist., de l-aŭ apucat să le plătească aceĭ baniĭ. El aŭ spus „cum aceĭ baniĭ i-aŭ trimis Gavriil Voevod și aŭ căzut în mânilé Neculiĭ Spăt. Dec(i), „el n'aŭ vrut să-ĭ dé să plătéscă acéle datoriĭ deplin, ce aŭ dat numaĭ uă sémă de „baniĭ câțĭ scriŭ maĭ sus, iar alalțĭ bani i-aŭ cheltuit pre trabele luĭ. Și aŭ stătut de „față înnainté părinteluĭ Domnieĭ Méle Vladul Vist. cu Necula Spăt. de se-aŭ părăt.

1. A se vedea numărul din urmă.
2. Acad. Rom. Orig. rom. doc. 37|XLII.

„Intr'acéia, părintele Domnieĭ méle, Iω Radul Voevod, le-aŭ dat boiari marĭ „de in Divan ca să-ĭ judece și să le afle direptaté. Dat-aŭ întâiŭ pre răpos. *Ienachi* „*Catargiul* și pre *Ivașco* biv. Vel Dvornic, i *Mrézé* Spăt. i *Paraschiva* Logofăt i *Gli-*„*gorie* Vel Comis.

„Dec(i), într'acéia, aceștĭ boierĭ, ce scriŭ maĭ sus, eĭ aŭ căutat direptaté lor „și i-au judecat și s'aŭ aflat, cu sufletele lor, cum iaste Necula Spăt. vinovat să plă-„teascâ baniĭ ughi (galbenĭ ungurești) 946 pentru căc(i) Gavriil Voevod n'a fost tri-„mis aceĭ banĭ la Necula Spăt. să-ĭ cheltuéscă în tréba Domnieĭ saŭ în tréba (rupt) „plătească acea datorie ce aŭ făcut Vladul Vistierul pentru harac(i)ul. Și aŭ dat „aceștĭ boerĭ cu *carté* lor vinovat pre (rupt) cu sufletele lor și aŭ fost să (rupt). „Intr'aceia aŭ umblat Necula Spăt. la *Necula Vistiariul unchiu* (rupt) fie plătit. „Dec(i), *unchiu săŭ Necula Vist.* ca un (rupt) el fără judecată și fără cale preste „judecata acolor boiarĭ (rupt) aŭ fost datĭ de răposat părintele Domniĭ Méle, Iω Radul „Voevod, să-ĭ judece, aŭ făcut judecată să plătéscă Necula Spătar jumătate ughi 473 „iar Vladul Vist să plătească (rupt) jumătate ughi 473. Și Vladului Vistierul luĭ nu „i se-aŭ căzut să dé nimică.

„Dec(i), când aŭ fost acum în Domnia Domnieĭ Méle iar aŭ ridicat Vladul „Vist. pără asupra Neculeĭ Spăt. cum l-aŭ asuprit cu aceĭ banĭ prespre lége și prespre „judecată și aŭ mărturisit înnainté Domnieĭ Méle în tot Divanul și cinstit dregătorul „Domnieĭ Méle jupân Papa Vel Dvornic și Ivașco Dvornic ce aŭ fost față judecătorĭ „de răposat părintel(e) Domnieĭ méle, Iω Radul Voevod. Văzut-aŭ Domnia Mé și *Cartea* „luĭ Gavriil Voevod la mâna cinstituluĭ boiarinul Domnieĭ Méle, jupân Vladul biv. „Vel Vistier cum aŭ fost trimis aceĭ banĭ ca să plătéscă Vlad. Vist. lipsa harac(i)ului „și cu camăta ce aŭ fost lipsit dentr'acel harac(i), nu i-aŭ fost trimis Neculei Spăt., „să-ĭ cheltuéscă pre trébel(e) luĭ. Ce așa aŭ rămas Necula Spăt. de lége și de judecată „ca să plătéseă numa Necule Spăt. aceĭ banĭ toțĭ, iar Vladul Vist. el să fie în pac(e)

„Drept acéia, am dat Domnia Mé cinstituluĭ diregătorul Domnieĭ Mele, jupân „Vladuluĭ bivșeh Vel Vist. ca să fie volnic să oprească den satele și de în moșiile Ne-„culeĭ Spăt. prețul acestor bani până-ĭ va umplé să-ĭ plătéscă toțĭ baniĭ cum se-aŭ „judecat; nimenilé oprelă să n'aibă preste zisa Domnieĭ Mele. Pis *Lepădat* Logof. u grad „Bucureșt(i). Mșta Oct. 10 lét 7136 (1627)".

* * *

La 6 Octombre 7209 (1700) Moșneniĭ ot Crăngurenĭ daŭ zapis [1] dum-nealuĭ Prediĭ Prășcoveanul Vel Medelnicer, etc. etc.

Din Cartoanele *M-riĭ Bistrița* [2] rezultă că *Preda* Părșcoveanul schim-base deja boieria de *Medelnicer* în aceea de *Vel Clucer* înainte de 1699 [3]. La *15 Septembrie 7210 (1701)* el era încă în viață după cum probează „răvașul [4]) de volnicie al luĭ *Costandin Cepturoianul* (Buzescul) la mâna Prediĭ Pră-„școveanul, ca să prinză și să țină pe Marcul țiganul fiul Costeĭ, etc".

Tot în viață îl aflăm la *20 Noembrie 7212 (1703)* când *Preda* Păr-școveanul biv. Vel. Medelnicer dă mărturie pe actul [5] jupânesiĭ *Anița* fata *Ghiniĭ Starostea* cu privire la moșia eĭ din *Stănceștĭ* sud Prahova, etc

1. Archivele Stat. *Mitropolia Bucureștĭ*, pach. 113, doc 20.
2. *Archiv. Statuluĭ.* Carton 1, doc. 84.
3. Iorga. *Studiĭ și documente.* V. p. 309.
4. Arch. Statuluĭ, *M-rea Bistrița* netrebnice. Carton 4. doc. 360.
5. Arch. Stat. *Mitropolia Lucureștĭ*, pach. 82, doc. 13.

La data de 27 *Februarie 7214 (1706)* Marele Clucer Preda nu mai este în viață, după cum probează următorul act:

La 27 *Februarie 7214* (*1706*) Mitré ot Budiștenĭ dă scrisoare[1] la cinstită mâna dumné-eĭ jupânesiĭ *Stancăĭ Pârșcoveancăĭ* etc., că i-a vândut dumn-e partea luĭ de moșie den Crângurenĭ, etc. — Deci murise Preda soțul jupânesiĭ Stancăĭ.

El s'a stins, de sigur, înainte de 1706. — Când?.. In mod preciz nu se poate răspunde. Ceeace este însă *sigur*, este faptul că el moare înainte de căsătoria fiiceĭ sale *Ancuța* cu Postelnicul *Constantin Năsturel* sin *Șărban Năsturel Ban Fierăscul*, după cum rezultă din următorul document[2].

„*La 8 Iulie 7222* (*1714*) Ștefan Vodă întărește *Dediuleștiĭ* și *Stănceștiĭ* luĭ „*Costandin Postelnical Fierăscul* sin *Șărban Fierăscul* biv. Vel Sluger, care moșiĭ „*le are de zestre de la soacră-sa Stanca Pârșcoveanca* și *de la cumnatul său Ște-*„*fan Postelnicul*".

De trăia Clucerul Preda, la căsătoria fiiceĭ sale *Ancuța*, redacțiunea *Cărțiĭ* luĭ Ștefan Vodă Cantacuzino, din 1714, ar fi fost, evident, cu totul alta: Preda ar fi înzestrat, iar nu fiu-său, Ștefan.

Din căsătoria luĭ cu jupăneasa *Stanca* am zis că Preda avu un băiat, *Ștefan*, și o fată, *Ancuța*.

Din cercetările noastre până azĭ nu putem ști din ce neam se trăgea jupâneasa *Stanca*. — D-l Iorga ne spune[3] că:

„Dintre cele treĭ fete ale luĭ Radul Golescul, una se mărită în familia *Bălă-*„*ceanu*, alta cu un **Pârșcovean**, iar a treia cu un *Știrbeiŭ*".

Ne este indiferent a ști cu care *anume* dintre cele 2 soțiĭ, ce a ținut Radul Golescul, a avut aceste 3 fete. Vom cerceta numaĭ care Pârșcoveanu i-a fost ginere.

Studiind numaĭ *Documentele Cantacuzinești* găsim că Radul Golescul a ocupat următoarele boieriĭ: *Postelnic*, 1684—88; *Vel Agă*, 1691; *Vel Comis*, 1699; *Vel Clucer*, 1709; *Spătar*, 1714; apoĭ *Vel Logofăt*, 1715. De unde rezultă că Radul Golescul era maĭ tânăr decât *Preda Pârș-coveanul*, care la 1685 era deja *St. Spătar* și, prin urmare, nu putea fi ginere luĭ Radul. Este posibil însă că eĭ se vor fi *încuscrit*, luând poate, *Ștefan Consilierul Pârșcoveanul*, fiul luĭ Preda, pe *fata* Raduluĭ Golescul atuncĭ *Comis* saŭ *Spătar*.

Neamul jupânesiĭ *Stanca* ne rămâne încă necunoscut.

1. Arch. Stat. *Mitropolia Bucureștĭ*, pach. 113, doc. 21
2. *Studiĭ și doc.* V, p. 490, Condica M-rieĭ *Pantelimon*.
3. *Studiĭ și Documente* V. pag. 632.

VI. Ștefan 1-iŭ Părșcoveanul Consilierul.

1680 + 17

Dacă admitem că Preda s'a născut pe la 1651, el s'ar fi putut căsători pe la 1677, după ieșirea din indiviziune, când avea deja 25 de anĭ, și ar fi putut avea pe fiul săŭ *Ștefan* pe la 1679—80.

Noĭ vom presupune, îndemnați de actele ce vor urma, că *Ștefan* s'a născut pe la 1680, iar soră-sa *Ancuța* pe la 1692.

La 20 August 7217 (1709) Ștefan Părșcoveanul figurează ca martor pe zapisul [1] jupăneseĭ Anița fata Ghineĭ Starostea relativ la moșia eĭ din Stănceștĭ sud Prahova, etc.

In condica nouă a *Mănăstirĭĭ Znagov* [2] aflăm pe Ștefan Părșcoveanul deschizând un proces de revendicare, cum s'ar zice azĭ, în privința moșieĭ *Cuneștiĭ-de-sus* ot sud Ialomița.

Brâncoveanul, deși văr primar cu Preda Părșcoveanul și, prin urmare, unchiŭ de văr luĭ Ștefan, Părșcoveanul profită de această ocaziune, spre a întinde și maĭ mult coarda relațiunilor, și așa destul de întinsă, prin amestecul săŭ nejustificat în zestrea nepoateĭ sale *Ancuța* căreia îĭ luase două moșiĭ *Deduleștiĭ* și *Stănceștiĭ* și le dase feteĭ Bălăceanuluĭ, precum vom vedea maĭ departe. Deși ziseiŭ că amestecul luĭ Brâncoveanul *în averile* Părșcovenilor, era nejustificat, totuși dacă ne amintim *animositățile* care se născură, încă de la suirea pe tron a Brâncoveanuluĭ, între chiar rudeniile lor care luară apărarea mult încercateĭ și jefuiteĭ Doamna Maria a luĭ Șerban Vodă Cantacuzino, ne vom explica întru câtva faptul.

Procesul luĭ Ștefan Părșcoveanul, început în asemenea condițiunĭ, era intempestiv.

Eată, în adevăr, judecata luĭ Brâncoveanul din *1 Octombrie 7218 (1709)* reprodusă în întregime după original [3]

„Hrisovul luĭ Costandin Basarab Voevod către boiariul Domnieĭ Méle *Du-„mitrașco Postelnicul snă Cornĭĭ Banul Brăiloiul,* ginerile Barbuluĭ Banul Milescu, „ca să ție moșie în *Cuneștiĭ-de-sus* cât aŭ cumpărat de la moșnéniĭ de acolo, care „moșie o au fost răscumpărat și aceĭ moșneni cu judecată de la jupâneasa Ilinca fata „Hrizii Spătarul. Și să ție acea moșie cu bună pace de către *Ștefan Postelnicul snă „Prediĭ Părșcoveanul.....* pentru că trăgându se de această moșie *Cuneștiĭ-de-sus* „încă maĭ dinainte vréme de la *Calotă Banul* moșul *Barbului Banul Milescul* so-„crul boiarului Domniei-Méle Dumitrașco Postelnicului și făcând-o aceștĭ moșneni, ce „scriu maĭ sus, vânzătoare, căzându-se luĭ a o cumpăra, el aŭ dat banĭ de o aŭ cum-„părat și o aŭ stăpânit tot cu pace, nimenĭ nu s'aŭ maĭ sculat să-l scoată dintr'a-„ceastă moșie. Iar când aŭ fost acum, în zilele Domniĭ Méle, sculatu-se-aŭ cu pâră „Ștefan Postelnicul snă Prediĭ Părșcoveanul zicând cum că această moșie, *Cuneștiĭ-de-„sus*, iaste maĭ volnic el să o stăpânească căcĭ iaste de la némul luĭ *Trufanda Pos-„telnicul.* Și aŭ venit de se-aŭ întrebat de față înaintea Domnii Méle, în divan, sco-

1. Arch. Stat. *Mitropolia București* pach. 82, doc. 14.
2. Arch. Statuluĭ p. 105.
3. Archiv. Stat. *Mănăstirea Radu-Vodă* pach. 134. doc. 1.

„ţând Ștefan Postelnicul o *Carte* a răposatului Radul-Vodă de la leat 7124 (1618), „care scriia că aŭ fost cumpărat *Ianache Banul* toată moșia Cuneștilor de la moș „neniĭ de acolo, și altă *Carte* a răposatului Alexandru Vodă, snă Radului Vodă, de „la leat 7131 (1623) în care scria cum că au fost dat Alexandru Vodă toată moșia „Cuneștilor să o stăpânească *Trufanda Postelnicul* pentru două *povări de aspri* ce „aŭ fost luat Ianache Banul de la *Vasilie Vistierul*, socrul lui Trufanda Post, de „i-aŭ fost chieltuit în trebile lui".

„Iar boiarul Domnii Méle, Dumitrașco Postelnicul el încă aŭ scos zapisele de „cumpărătoare și o *Carte*, a Radului Kreţulescul biv. Vel Logofăt și a Hrizei biv. „Vel Vistier și a Domnii Méle, *făcută încă de când am fost Domnia-Mé, Vel Agă* „(cam pe la 1678), de judecata ce aŭ fost avut moșneniĭ din Cuneștĭ cu jupâneasa „*Ilinca* fata Hrizei Spătariul, pentru această moșie din *Cuneștiĭ-de-sus*, care aŭ fost „rămas jupânései Ilinca de judecată și au fost dat moșnénii banii de și-au rescum- „părat moșia de la dânsa. De se-au citit toate pre rând înaintea Domnii Méle în Di- „van. Decĭ, văzând Domnia Mé acea *Carte* de judecată înpreună cu zapisele moșné- „nilor de vânzarea moșiei la mâna boiarului Domnii Méle, Dumitrașco Postelnic și „știind și Domnia Mé cum că n'aŭ maĭ stăpânit Preda Părșcoveanul mai înainte moșie „în Cunești, fiindu-mi Domnii Méle Preda Părșcoveanul și rudă, Domnia Mé am judecat „și am dat această *Carte* a Domnii Méle, boiariului Domnii Méle Dumitrașco Postel- nicului ca să 'șĭ ție această moșie a *Cuneștilor-de-sus* cu bună pace de către *Ștefan* „*Postelnicul* snă Predii Părșcovénul, precum o aŭ cumpărat.... "

Mărturiile Domnului: Pan *Costandin Stirbéiu* Vel Ban, Pan . . .
Vel Vornic, pan *Șerban* Vel Logof., pan *Toma Cantacuzino* Vel Spăt., pan *Șerban Bujorénul* Vel Vist., *Radul Golescul* Vel Cluceriu, *Ștefan Cantacuzino* Vel Postel- nic, *Ianache Văcărescul* Vel Paharnic, *Șerban* Vel Stolnic, *Pană Negoescul* Vel „Comis, *Radul Dudescul* Vel Sluger, . . . Vel Pitar; Ispravnic *Costandin Conţescul* vtori Logof., „s'au scris *Cartea* aceasta într'al 21-lea de anĭ din domnia „Domnii Sale, în Târgoviște, de *Ionașcu* Logofeţelul snă *Matei Logof. Amăranul*".

Judecata saŭ sentința Brăncoveanuluĭ se bazează pe faptul întreru- periĭ posesiunii:

„Și știind și Domnia Mé că n'aŭ maĭ stăpânit Preda Părșcoveanul *maĭ înainte* „moșie în Cuneștĭ..."

Dar atuncĭ când Domnia Sa era Vel Agă, prin 1679, Iordache Stol- nicul Trufanda, fiul luĭ Trufanda Postelnicul, despre care se vorbește aci, era mort iar Preda Părșcoveanul, un „cocon mic", nu putea lua parte, poate nicĭ nu știa, la judecată spre a-șĭ arăta drepturile. Pentru ce nu a căutat Divanul să-și explice înlăturarea *Părșcovenilor* de la stăpânirea moșieĭ Cu- neștiĭ? Ștefan cere acum, ceeace tatăl săŭ lăsase să i se cotropească de alţiĭ; el și-a aflat *sineturile* și pe baza lor spune că e maĭ volnic el să stăpâ- nească *Cuneștiĭ*.

In scurt, procesul nu este clar, fiindcă pasiunea Domnuluĭ a fost la mijloc.

La 25 Iulie 7222 (1714) Zapisul *Stancăĭ Părșcoveanca* a răpos. Prediĭ Părșcoveanul biv. Vel. Medelnicer și al fiuluĭ dumneaeĭ *Ștefan Pos- telnicul*, dat la Sf. Mănăstire ce este hram Sf. Ecaterina precum să se știe

că la moartea răpos. boieruluĭ dumné-eĭ aŭ lăsat cu mare blestem de aŭ dat danie la Sf. Mănăstire, *unde i s'aŭ astrucat oasele dumnéluĭ*, moșie de câmp ce se chiamă *Cacaleții* ot sud Vlașca, care moșie a cumpărat-o dumnéluĭ răposatul boierul dumnéeĭ de la moșneniĭ din Cacaleți, care danie și eĭ acum o întăresc cu acest zapis [1].

La 20 Maĭ 7223 (1715). Ștefan Postelnicul dă scrisoarea luĭ către egumenul Dosoteĭ [2] al Bistrițeĭ spuindu-ĭ că :

„Aŭ venit popa Mateĭ de s'a plâns la divan luĭ Vodă pentru țiganiĭ ce i-aŭ „fost luat dumnealuĭ taica de la Mateĭ Postelnicul Drăgoescul pentru rumânia lor, „și ne-aŭ rămas să-ĭ dăm țiganiĭ. Decĭ, sfinția ta, să cauți să-ĭ daĭ țiganii ca să-ĭ dea „Drăgoiascăĭ și cu copiiĭ lor, și noĭ pentru aceĭ țigani, nu vom lăsa Mânăstirea lipsită „ci-ți vom da alțiĭ, numaĭ sfinția-ta să-ĭ daĭ, ca să nu maĭ vie cu jalbă la Măria Sa „Vodă. Aceasta și mila luĭ Dumnezeŭ să fie cu sfinția-ta. Al sfinției tale de tot binele „voitor, Stefan Postelnicul".

Martorĭ sunt :

Costandin Vel Ban, *Părșcoveanul Vornic* (?), *Radul Golescul, Neagoe,* vel Stolnic, *Mihail Cantacuzino* Vel Comis, *Mateĭ Cantacuzino* Vel Șetrar, *Gheorghie* biv. vel Comis, *Șerban Năsturel* biv. vel Sluger, *Grigorie* biv. vel Vistier, *Costandin logof. Bucșeanul, Costandin Năsturel Postelnic.*

La Maĭ 7224 (1716). Ștefan Postelnicul vinde „Sfinteĭ Mânăstiri Cotrocenĭ" [3] moșia *Dătcoiul* ce iaste pe lângă „Cotrocenĭ, etc." precum și „morile și viile" de acolo. Printre martoriĭ care iscălesc zapisul Părșcoveanuluĭ este și Șerban Vel Medelnicerul Năsturel și Costandin Năsturel, cumnatu-săŭ.

La 4 Maĭ 7224 (1716) „Ștefan Postelnicul Părșcovénul snă Preda Prășco- „vénul biv. Vel Medelnicer, dat-am zapisul [4] mieu sfinteĭ și Dumnezeeșteĭ mănăstirĭ „*Cotărcéniĭ* și sfinției sale părintelui Averkie egumenul, ca să fie de bună credință, „pentru să se știe că i-am vândut sfinției sale moșia de la *Dătcoiu* [5] ce iaste pre lângă „Cotrăceanĭ ot sud Elhov, care moșie 'mi iaste și mie rămasă de la părinți etc. etc. „Și când i-am vândut sfinției sale această moșie, fost-aŭ mulți boiarĭ mărturie care „se vor iscăli mai jos :

Ștefan Prășcovénul Postelnic, vânzător.
Șerban Bujorénul Vel Ban, mart.
Radul Popescul Vel Dvornic „
Gligorie Băleanul Vel Logof mart.
Radul Golescul Vel Spătar „
Matei Fălcoianul Vel Vistier „
Gligorie biv. Vel Serdar Vlasto mart.

1. Arch. Stat. *M-rea Sf. Ecaterina* pach. 1, doc. 20.
2. Arch. Sat., Condica No. 2 *M-rea Bistrița* pag. 280.
3. Arch. Stat., Condica No. 5. *M-rea Cotrocenĭ*, pag. 22.
4. Arch. Stat. *M-rea Cotroceni.* Carton 1. pach. 1. doc. 46.
5. Despre moșia *Datcoiu* vezi *Cotroceni*, pach. 22. doc. 1 orig. slav : «Opré și cu muiaré lui Calé cumpără moșia *Datcoiu* a treia parte a Sâmbotinei fata Négăi».

Șerban Vel Medelnicer Năsturel mart.
(Și un grec).

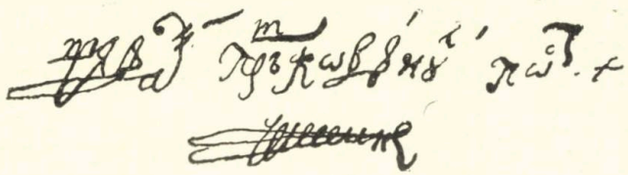

Ștefan Postelnicul

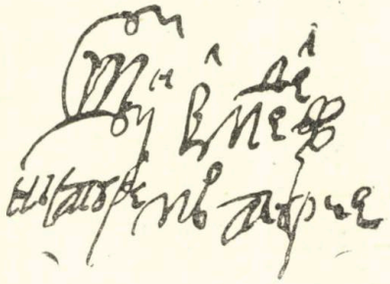

Șerban Năsturel

Semnăturile lui Ștefan Prășcoveanul și Șerban Năsturel în facsimil, se observă că sub Șerban Vel Medelnicer, boierul a scris de 2 ori „Năsturel".

La 14 Noembrie 1719 printre boierii de clasa 1-a din județul Romanați, care contribuiră la darul făcut împăratului[1] aflăm pe Ștefan Prășcovénul înscris cu suma de 34 de taleri, Șerban Brătășanul 25 și Istrate Urdăreanul cu 10.

La 8 Sept. 7231 (1722): *Ștefan Părșcovénul* dă scrisoare[2] „luĭ. „*Gheorghe Socoteanul* Vel Comisar, precum să se știe că având eu o moșie de moș- „tenire de la moși strămoșiĭ mieĭ anume *Izvorul alb* i *Gruia* ot sud Mehedinți pe „care le-am moștenit tot cu pace, le vând dumnea-luĭ de a mea bună voe, etc.. etc

Martorĭ: *Gligorie Băleanul, Radul Golescul, Ilie Știrbeiu, Staicu Bengescu, Grigorie Vlasto (?) Sărdar, Doriteiu* monahul *Brăiloiu, Manta Căminar, Ioan Băleanu, Vasilie Părăianu, Matei Glogovénul, Costandin Strâmbeanul, Costandin Poenarul, Matei* Vornicul *Brăiloiu, Costandin Argetoianu* i *Ilie Otetelișianul.*

La 13 Ianuarie 7231 (1723) aflăm pe Ștefan Prășcoveanul ca *Vornic* dând un zapis[3] egumenuluĭ Samuil de la *Sadova* pentru niște țigani; et la *23 Iunie 7237 (1729)* el «arată că a pus pe *Radul Olănessul* a lua pentru «el *galbinĭ de aur* 50, pe treĭ lunĭ: *galbinĭ crăeștĭ*[4]».

1. Hurmuzache VI., pag. 320.
2. *Acad. Rom.* copie doc. 163|XLVI.
3. Arch. stat. condica *M-rea Sadova* p. 285.
4. Iorga *Studiĭ și doc.* V. pag. 149. Este de observat că la pag. 639, d. Iorga confundă pe acest *Ștefan* cu fiul său *Ștefan* pe care «mai târziŭ boierii munteni din partidul național cerură pe acest Prășcovean, atuncĭ, la 1774» «un bătrân dregător, ca Domn». Confuziunea este explicabilă, orĭ și cine ar fi putut-o comite.

La 27 Aprilie 1729 Impăratul Carol al VI-lea numește *administratorĭ* în Oltenia pe: *Gregorio Vlasto*, *Nicolao de Porta*, *Balianul* (I) și *Brescovanul* (Părșcoveanul) Ștefan[1].

La 8 Iulie 1730 aflăm pe Ștefan Prășcoveanul în Chesariceasca administrațiune a Olteniei[2].

La 20 Octombrie 7239 (1730) „cinstitul *Consilier*, dumnéluĭ Ștefan Părșco„veanul dăruiește[3] luĭ papa Radul, de la Mănăstirea *dintr'un lemn*, un răzor de vie „și un loc pentru cramă".

La 25 Iunie 1731 Vlasto, Bălcanul și Părșcoveanul prezintă Commiteluĭ Wallis un memoriu espnnând plângerile provincieĭ[4].

La *20 August 1731* Comitele Wallis, trimis[5] în Oltenia ca să inspecteze *administrația*, propune a se înlocui *Băleanu* și *Părșcoveanul* prin alțĭ Boerĭ.

(Urmează) **G-I P. V. Năsturel**

1. Hurmuzache VI pag. 407.
2. *Arch. stat.* Condica *M-rĭĭ dintr'un lemn* fila 83.
3. « » Cartoanele *M-rĭĭ Bistrița*, pach. 36, doc. 3.
4. Hurmuzache VI pag. 429.
5. « » 481.

Colecţia Alpar

Zi de bâlciu

Secetă

Un vânt uscat dând razna prin ogoare,
Preschimbă bulgării ferbinți de soare
In munți de praf ce 'ntunecă văzduhul ;
Nicĭ leac de nor pe bolțile aprinse,
S'aŭ ofilit imașele întinse
Și 'n iezărul secat e galben stuhul.

Fără știuleți, cu spicul mic, chircit,
De arșiță și secetă răzbit,
Stă păpușoiul veșted, aplecat,
Ciulindu-și frunza în semn de rugăciune ;
Iar vitele mânate la pășune
Se 'ntorc de vreme înapoĭ spre sat.

In cârjă sprijinit, urmându-și calea,
S'oprește 'n lan să-și socotească jalea,
Un biet moșneag albit de multe toamne ;
Abia îngăimând o rugă 'n gândul săŭ,
Și 'nalță ochiĭ către Dumnezeŭ
Șoptind cucernic : „Mântuește Doamne
„Poporul tăŭ !“

Taină

Măi frate !... taina ce mă doare
N'o știe nimenea, iar jalea
In lăcrămi de-aș putea-o plânge
N'ar încăpea-o toată valea.

Așa mi-a fost pe semne scrisul
Să mă sfârșesc în pribegie...
Dar nu știu cum, e rău, măi frate
Să mor cu inima pustie.

Că vezi..., de n'am fi dintr'un sânge
Ți-aș spune și m'aș răcori;
Așa, păcatu-i greu și mare, —
Și-apoi, la ce bun de l-ai ști ?...

Ți-ai prăpădi în casă traiul
Și rostul ți l-ai tulbura,
Și poate te-ar ucide jalea,
Și nu știu dacă m-ai ierta...

Corneliu Moldovanu

DOUĂ LOGODNE

ACTUL II

Acelaș decor

SCENA I

Ghiță și Florica (*șed în dreapta*)

Ghiță Cine știe ce aĭ tu? Trebue s'ascunzĭ ceva. Pentru ce nu te-aĭ dus și tu cu eĭ la pădure?

Florica M-a durut capul. Eŭ știŭ ce am avut astăzĭ? Tu în totdeauna bănuești ceva.

Ghiță Să-ĭ lași tu. singurĭ, atâta timp?!. Eŭ, știĭ foarte bine, sunt ocupat, e tocmaĭ timpul muncii, nu pot să staŭ de eĭ, mama ta asemenea; cel puțin tu să ne reprezinți... Aŭ plecat cu toțiĭ?

Florica Nu împreună. Olga și d-l Urzăreanu aŭ plecat maĭ târziŭ.

Ghiță *(se scoală)* Și tu să nu te ducĭ cu eĭ! Asta nu-mĭ place. Maĭ cu seamă să lași pe Olga singură cu Aurel. Nu e frumos din partea ta.

Florica Eĭ doamne. Dacă n'am putut? Iți spun că mă durea capul: ce vreĭ să fac?

Ghiță Te durea capul, cred; dar o durere de cap nu e o boală așa, ca să te facă să uiți buna cuviință. E, acuma ce aĭ făcut, aĭ făcut; de aci în colo însă, să ții seama de lucrurĭ d'astea; căcĭ de, acum te mărițĭ, și o fată care se mărită trebue să fie cu mintea coaptă, capabilă să conducă o casă, singură (*șade pe bancă, ia pe Florica de mână și o apropie pe genuchĭ*). Așa, fata mea, trebue să știĭ, că o casă are multe grijĭ, multă bătae de cap.

Florica Bine înțes că trebue îngrijire.

Ghiță Da, da, trebue să judecĭ mult, toate mișcările ce le facĭ, fie în casă, fie în societate, căcĭ dacă nu le judecĭ tu, ți le judecă lumea. Maĭ cu seamă acum că eștĭ numaĭ logodită, trebue să fiĭ cu băgare de seamă; căcĭ de, o logodnă, după cum știĭ, aĭ auzit și aĭ văzut chiar, nu e o cununie, și se poate strica.

Florica Tată, ce vreĭ să zicĭ.

Ghiță Nu te speria, am zis o vorbă așa; vroĭ să văd numaĭ dacă tu eștĭ stăpână pe judecata ta.

Florica Dar nu logodna mea se va strica?

Ghiță N'am zis asta. Te rog să fiĭ calmă, cu judecată rece, fata mea: căcĭ femeia în căsătorie dă de multe necazurĭ și nevoĭ. La căsătorie trebue să

porneşti nu numai cu inima, ci şi cu capul. O fată care nu vede, nu aude, nu judecă, decât aceea ce o lasă inima, e nefericită în căsătorie. Vezi tu, sentimentul te face să daĭ bărbatuluĭ cel-aĭ ales calităţi pe care el nu le are; şi-ţi făureşti, bazată pe acele calităţi, o viaţă închipuită nespus de frumoasă. Indată după căsătorie însă, te loveşti de nevoile vieţii şi atuncĭ ese la iveală adevăratul caracter al bărbatuluĭ tău, care nu se potriveşte de loc cu cel închiput de tine. De aci apoĭ desamăgirea cu tot cortegiul eĭ de plânsete, durere... Il acuzĭ că s'a schimbat, că nu maĭ e aşa cum era înainte de căsătorie, şi-l veĭ acuza pe nedrept, fata mea. El nu s'a schimbat, a rămas acelaş. Schimbarea s'a făcut în capul tău... Ţi le spun astea ca să-ţi deschizĭ ochiĭ judecă cu mintea rece pe logodnicul tău, şi, dacă veĭ vedea că nu corespunde vederilor tale, e timpul să te retragĭ. Iată pentru ce ţi-am spus că logodna nu e ceva temeinic.

Florica Mă voi sili.

Ghiţă Acum asupra purtăriĭ tale, nu vroĭŭ să-ţĭ imput nimic, dar cer de la tine să fiĭ maĭ în rezervă cu logodnicul tău, căcĭ de... nu se ştie...

Florica Dar logodna mea nu se va strica. (*se scoală după genuchiĭ luĭ Ghiţă*).

Ghiţă Nimenĭ nu poate fi sigur de nimic pe pământ. (*se scoală*). Sunt evenimente care vin fără voia noastră şi fără să le prevedem; decĭ orĭce pas facem trebue să fie măsurat şi iar măsurat.

Florica Acum înţeleg (*cu necaz*). Tu vreĭ să mă deslogodeştĭ.

Ghiţă Eŭ nu vreaŭ decât fericirea ta.

Florica Da, vreĭ fericirea mea, după placul tău.

Ghiţă Florico, crezĭ că te poate iubi cineva, maĭ mult decât te iubesc eŭ, tatăl tău?

Florica Dacă mă iubeştĭ şi-mĭ vreĭ fericirea, nu-mĭ strica logodna.

Ghiţă Dar eŭ nu ţĭ-am spus că-ţĭ voĭ strica logodna, ci numaĭ să presupuĭ cazul când se va strica.

Florica Nicĭ nu vroĭ să presupun aşa ceva, când ştiŭ că nu va fi astfel.

Ghiţă Dar dacă se va prezenta un altul maĭ bun decât Nicu şi te va cere în căsătorie.

Florica Altul maĭ bun nu poate fi.

Ghiţă Eŭ ştiŭ unul maĭ bun.

Florica Il ştiĭ tu, nu-l ştiŭ eŭ.

Ghiţă Ba, îl ştiĭ şi tu.

Florica Şi eŭ îţĭ spun că nu ştiŭ altul maĭ bun de cât Nicu.

Ghiţă Eştĭ încăpăţânată... Să te văd. Poţĭ tu să zice că Aurel Urzăreanu nu e maĭ bun decât Nicu?

Florica Aurel Urzăreanu?!... Nicĭ nu s'a gândit la mine.

Ghiţă Dar dacă s'a gândit?

Florica A! d'aia a venit?... Inţeleg acuma totul.

Ghiţă N'aĭ înţeles nimic. M'am gândit eŭ la el.

Florica Prea târziŭ. Inima mea întreagă e dată luĭ Nicu. Cât despre Aurel Urzăreanu, te pot asigura eŭ, că nu a cugetat niciodată la mine şi nicĭ nu cugetă. El are alta după care aleargă ochiĭ luĭ.

Ghiţă Şi eŭ îţĭ spun că Aurel a venit poate pentru tine, şi în cazul ăsta trebue să te obişnueştĭ cu ideia de a fi a luĭ.

Florica Tată, tată, nu maĭ căuta pretexte ca să-mĭ stricĭ logodna.

Ghiţă Nu caut nicĭ un pretext.

Florica Dar eŭ nu-l vroiŭ (*aproape plângând*).

Ghiţă (*rezolut*) Ţi-am spus ce aveam de spus....Iţĭ maĭ amintesc încă odată că o logodnă nu e ceva temeinic. Cer de la tine dar, care nu eştĭ încă soţia luĭ Nicu, ci eştĭ până acum numaĭ fata mea, să mă asculţĭ. Te opresc de a maĭ permite luĭ Nicu prea multă familiaritate.

Florica (*înnecată în plâns*) Dar nu pot să fac eŭ asta.

Ghiţă Ba să poţĭ.

Florica (*plângând*) Da, da tu vreĭ să-mĭ stricĭ logodna, şi caŭţĭ fel de fel de pretexte.

Ghiţă Aĭ să facĭ ce zic eŭ.

Florica N'am să fac, n'am să fac... Dacă îmĭ veĭ strica logodna, să ştiĭ că mă omor. *(ese suspinând).*

Ghiţă Lasă că nu te omorĭ.

SCENA II

Marin şi *Ghiţă*

Marin *(intră)* Cucoane, a venit cuconul Costache şi vă caută.

Ghiţă A venit? Unde e?

Marin In casă.

Ghiţă Iacă viŭ şi eŭ *(ese urmat de Marin),*

SCENA III

Aurel şi *Olga*

(Olga urmată de Aurel vine fuga din fund pe aleea principală).

Olga Ha! ha! ha! ha! ha! ha! ha! De data asta ne-a perdut urma cu desăvârşire... Bietul domn de Verdé! Astăzĭ nu i a mers bine de loc. Ha! ha! ha! ha! Ştiĭ cum călăreştĭ de bine? Minunat.

Aurel Vreĭ să râzĭ că abia te-am putut urma?

Olga Ba de loc.

Aurel Eştĭ o călăreaţă de prima forţă.

Olga A! a! a!

Aurel Am rămas uimit admirându-te.

Olga Exagerezĭ.

Aurel Nu exagerez de loc. Atât de mult şi în aşa goană nebună, niciodată n'am călărit.

Olga Drept să-ţĭ spun, nu pot să-l uit pe sărmanul d. de Verdé. Ha! ha!ha! ha! E caraghios, e caraghios. Cine ştie pe unde aleargă acum! Frumoasă festă. Ha! ha! ha! ha!

Aurel *(o priveşte cu drag şi totuşĭ indecis).*

Olga *(foarte veselă şi mulţumită)* Ah! Doamne! *(emoţionată priveşte la Aurel, apoĭ lasă capul în jos, îşĭ loveşte mâna cu cravaşa în neastâmpăr).*

Aurel Trebue să ţi-se pară ridiculă atitudinea mea.

Olga De ce?

Aurel Tăcerea asta, incapacitatea asta în care mă aflu de a-ţĭ spune ceva.... Dar credemă, mi-e sufletul atât de încărcat de fericire!.... Ziua de astăzĭ, n'am s'o uit în viaţa mea.... Parcă am trăit în lumea basmelor.... Mi-se părea că sunt...

Olga Un eroŭ din basme; bunăoară un făt-frumos Ha! ha! ha! ha!

Aurel Te rog nu râde, Olga...In goana nebună a caluluĭ alăturĭ cu tine—eŭ ştiŭ cum? — dar parcă şi simţ şi cugetare mi-eraŭ vrăjite.

Olga *(zâmbind, trece cu graţie şi cochetărie prin faţa luĭ îl priveşte provocător, şi-l loveşte uşor cu mânuşea peste obraz)* Hî! hî! Te-a vrăjit crăiasa Ha! ha! ha! Oĭ fi crezut că m'aĭ răpit din împărăţia smeilor?

Aurel *(în admiraţie)* O! Olga! Olga!

Olga In adevăr, eram urmăriţĭ de grozavul împărat al smeilor. Ha! ha! ha! ha! Dacă ar şti bietul d-nul de Verdé cu cine-l comparăm Ha! ha! ha! ha!

Aurel *(o priveşte cu mult drag)*

Olga Adevărat, cum s'a făcut să alergăm atât? Aĭ văzut? Sărmaniĭ caĭ cât aŭ transpirat, eraŭ numaĭ spumă. O! drăguţĭ, ce cu minţĭ aŭ fost!... Caiĭ noştri sunt născrăvanĭ cu siguranţă.

Aurel *(se apropie şi întinde mâinele rugător spre ea)* E aşa de frumoasă crăiasa mea.

Olga Âm!.... Ce vreĭ?... Şezĭ bine făt-frumos.... Aşa fiĭ cuminte.... Să nu uiţĭ că pe mine trebue să mă cucereştĭ, s'aducĭ apă vie de unde se bat munţiĭ 'n capete, altfel nu mă cĭ. Ha! ha! ha! ha! E aşa de nostim.

Aurel Dacă sunt făt-frumos și trebue să aduc apă vie de unde se bat munții în capete, atunci mândra crăiasă să nu uite să dea luĭ făt-frumos un talisman care să-l apere de piedicile ce le va întâlni în cale; și mă voiŭ duce peste nouă mărĭ și nouă țărĭ.

Olga Un talisman? Ce talisman să-ți daŭ?

Aurel *(se apropie încet și cu duioșie, îĭ ia mâna și i-o sărută)* Cât de mult te iubesc!

Olga *(îl privește cu drag)* Și eŭ te iubesc. *(c'o mișcare iute îl apucă de gât și-l sărută)* Iacă talismanul. Acum du-te!

Aurel A! maĭ făcut cel maĭ fericit om! *(se aude sgomot și tropote de caĭ).*

Olga *(veselă)* Auzĭ? S'a cutremurat împărăția smeilor ha! ha! ha! ha!

Aurel Acuma vie și împăratul Verdé și nu-mĭ te maĭ poate lua, am sorbit viața, fericirea și puterea!

Olga *(spionând repede spre fund)* S'aŭ apropiat.

Aurel *(asemenea spionând)* Da, aŭ și descălicat... Văz doĭ caĭ fără călărețĭ.

Olga Să plecăm.

Aurel Da, da, să iaŭ caiĭ *(voește să se ducă, se aude fâșiit de frunze).*

Olga *(oprindu-l)* Aurel, aud ceva mișcând.

Aurel Acuma pot să vie. Dute, eŭ voiŭ veni cu caiĭ.

Olga Nu, nu, lasă caiĭ; trimetem pe cineva și-'ĭ ia.

(Nicu și Verdé apar în poteca din dreapta, văzând pe Olga și Aurel, se ascund repede în tufișĭ).

Olga *(luând mâna luĭ Aurel)* Aide, aide făt-frumos *(es fugind).*

SCENA IV

Nicu și *Verdé*

(es din tufiș și privesc după el).

Nicu *(dupe ce aŭ dispărut Olga și Aurel, râde tare și cu multă poftă)* Eĭ bine numaĭ puteam să mă țiŭ..... aĭ o mutră așa de caraghioasă *(râde iar).*

Verdé *(foarte posomorît)* Ție-ți vine să râzĭ.

Nicu Dar ce vreĭ să fac? Asta e nostim de tot *(râde)* Bine, mă dragă,-ce aĭ făcut tu până acum.

Verdé *(se preumblă, în neastâmpăr)* Pe dracu. Tu nu vezĭ ce am făcut?.... *Je ne saurais croire cela!*

Nicu A!... Nu-mĭ intră în cap de loc *(râde)* Și eŭ credeam că eștĭ departe *(râde).*

Verdé Lasă-mă, lasă-mă că-mĭ vine nebunie.

Nicu Și a sburat pasărea, fiuit! *(pufnește de râs).*

Verdé Nicule nu maĭ râde de mine.

Nicu Cum dracu să nu râd, când eștĭ de râs? Să laș tu să ți-o ia așa de sub nas *(râde iar).*

Verdé *Pas de chance, moncher, pas de chance.*

Nicu Ce tot vorbeștĭ de noroc. Dar aci aĭ făcut o prostie fără seamăn.

Verdé Dracul l-a știut pe ăsta că are s'o ia cu trenul fulger așa? Abia sunt treĭ zile de când a venit.

Nicu E de necrezut!... Tu, cuceritorul a căreĭ îndrăsneală a ajuns proverbială... E de mirare!

Verdé *Si tôt? Au diable!*

Nicu Dragă Georges, orĭ te-aĭ ramolit? Aĭ început să mergĭ cu trenul de marfă. Sunt sigur că în atâtea zile, nu aĭ făcut altceva decât să-ĭ îndrugĭ la complimente și să-ĭ spuĭ la banalităț cu care aĭ plictisit-o.

Verdé Dar ce vreĭ să fac? N'am putut altfel, un moment dacă eram singur cu ea, ĭ-așĭ fi spus.

Nicu Eĭ lasă, lasă, în atâtea zile....

Verdé Dacă nu vreĭ să mă crezĭ....De treĭ zile și maĭ cu seamă, astăzĭ, frate-săŭ Jean, cum mă depărtam cu dânsa un moment și mă credeam singur, tronc, eșea ca din pământ afurisitul. Și apoĭ inginerul ăsta *il nous a*

poursuit pas à pas. Dupe ea, dupe ea un moment n'o slăbea. Astăzĭ am gonit atâta, credeam că plesnește calul sub mine; și cu toate astea, de câte orĭ i-am perdut.... *D'ou diable est-il sorti?*

Nicu Dar până maĭ alaltăerĭ ce aĭ făcut mă?... Eștĭ caraghios, caraghios, (*râde*).

Verdé (*înfuriat*) Lasă-mă Nicule.... aĭ devenit imposibil cu râsul tău.... Mă plictisești, înțelege.... Dacă nu vreĭ să mă crezĭ.... Un moment, un moment n'am avut.... Era să-ĭ spuĭ odată, tronc, d-ră te iubesc?

Nicu A! Mi se pare că te încercaĭ acum s'o iubeștĭ!

Verdé Asta e nostim.. Doar nu vreĭ s'o iubesc d'odată așa? *Peut-être je l'aurais aimée plus tard.*

Nicu E, așa se explică rezerva ta acum.

Verdé De plăcut, îmĭ plăcea. E tare drăguță.... Dar nu înțelegĭ tu, s'o iaŭ în căsătorie.... De, mi-se pare că nu renunță cineva așa ușor la viața asta de flăcău.

SCENA V

Jean și *ceĭ de sus*

Jean (*intră repede*) A! iată-vă! Dar pe unde ațĭ luat o? V'am căutat atâta! (*se uită prin prejur*) Dar Olga, Aurel, unde sunt?

Nicu Aŭ intrat în casă mi-se pare.

Jean Eĭ bine ce înseamnă asta? Împrăștiațĭ peste tot; unul colo, altul colo. Apoĭ dacă și mâine la excursiune vețĭ face tot așa....

Nicu Mâine e mâine; astăzĭ de...

Verdé (*luĭ Jean*) Ia ascultă, mon-cher, și mâine tot gloaba asta aĭ de gând să-mĭ o daĭ s'o călăresc?

Nicu Ha! ha! ha! ha!

Jean Cum? Nu ți-a plăcut? E calul meŭ.

Nicu Auzĭ, că fugea de mânca pământul.

Jean Curios, cu mine merge destul de bine.

Nicu Vezĭ că tu nu eștĭ grăbit. A perdut un epure din cauza caluluĭ Ha! ha! ha!

Verdé Nicule!

Nicu Eĭ iacă, iacă nu maĭ râd, am să tac.

SCENA VI

Costache, Ghiță, apoĭ *Aurel* și *ceĭ de sus*

Cost. Vezĭ că aŭ sosit? Iată-ĭ (*vin către eĭ*) Bine-ațĭ venit, d-lor, (*se salut*) Eĭ v'ațĭ făcut destulă poftă de mâncare?

Nicu Prea multă încă.

Jean Dupe atâta goană, o să devorăm tot ce va fi pe masă.

(*Aurel intră*)

Cost. Am văzut caiĭ. I-ațĭ gonit, nu v'ațĭ încurcat, (*vorbesc între eĭ*).

Ghiță Aurel (*îl ia de braț și-l duce în fața sceneĭ colțul din dreapta*). Voiŭ să vorbesc ceva cu tine.

Aurel Sunt gata să te ascult, nene Ghiță.

Ghiță (*în taină*) Răspunsul la scrisoarea ce-mĭ aĭ adus, am să ți-l daŭ mâine.

Aurel Mă rog, nene Ghiță, d-ta știĭ că atât eŭ cât și tata, cunoaștem în deajuns bunele sentimente ce aĭ către noĭ. Vina este a mea că am sosit prea târziŭ.

Ghiță Nu e prea târziŭ. Cine ți-a spus că e prea târziŭ?

Aurel (*foarte surprins*) Nu e prea târziŭ?

Ghiță Până acuma nu-ți pot spune nimic.

Aurel Dar d-ra, nu e logodită?

Ghiță Este și nu este.

Aurel Cum asta? Aud pe toată lumea de aci că acum patru zile s'a logodit cu d-l locotenent Valereanu.

Ghiță Și dacă am logodit-o, n'am cununat-o încă.... Dar ce parĭ așa surprins ?
Aurel Vezĭ că....
Ghiță Nicĭ un vezĭ că. Veĭ vedea că ți-o daŭ.
Aurel *(și mai încurcat)* Dar....
Ghiță Ce dar ? Nicĭ un dar.... Orĭ nu maĭ vreĭ s'o eĭ.
Aurel Dupe cât știŭ eŭ, d-ra Florica iubește pe d-l locotenent.
Ghiță Așĭ iubește, mofturĭ de fată.
Aurel Orĭ cum e logodită.
Ghiță Ce are a face; nu va maĭ fi.
Cost. *(face semn luĭ Jean să se apropie de Ghiță).*
Ghiță *(luĭ Aurel)* D-l locotenent poate să-și facă bagajul și să plece. Să-l ia Costache care l-a adus aci, să-l dea fie-siĭ—Olga nu e de măritat ?
Aurel *(foarte încurcat, în neastâmpăr)* Dar am observat că d-ra Florica e foarte indiferentă față cu mine; și maĭ cu seamă astăzĭ, chiar acum, părea supărată pe mine.
Jean *(se apropie de Ghiță).*
Ghiță *(văzându-l)* Tu ce vreĭ ? Am ceva de vorbit cu Aurel.
Jean Nimic unchiule; voiam numaĭ să te întreb dacă mâncăm astăzĭ ? Mi-s'a făcut o foame !
Ghiță O să mâncăm, bine înțeles. Acum lasă-ne. *(Jean se depărtează, Ghiță luĭ Aurel)* Cum îțĭ spuneam astăzĭ a durut-o capul, de aceea nicĭ nu a mers cu voĭ. Am certat-o eŭ d'aia era supărată *(vorbesc între eĭ).*
Jean *(face semn luĭ Costache că nu a înțeles nimic).*
Cost. *(râde tare)* Al draculuĭ jidan ! Ghiță, Ghiță ! *(se apropie cu toțiĭ, Costache continuând)* Auzĭ povestea jidanuluĭ Leibovicĭ ?
Ghiță *(în taină luĭ Aurel)* Până mâine tăcere.
Aurel *(se depărtează și rămâne pe gândurĭ).*
Cost. Ce al draculuĭ jidan !
Verdé Nicu era să-ĭ dea o bătae jidanuluĭ ăsta....
Nicu Inchipuiți-vă voia să mă convingă, că fac răŭ de nu mă împrumut și eŭ, *(luĭ Ghiță)* Mă sfida să-ĭ arăt pe cineva din cunoștințele mele, care să nu fie saŭ să nu fi fost împrumutat la el.
Ghiță Și te-aĭ îndoit de spusele luĭ ?
Nicu Bine înțeles. I-am spus curat că minte.
Ghiță N'a mințit.—De și e rușinos pentru noĭ românĭ, dar e așa.... Noĭ nu știm să facem decât la datoriĭ și să cheltuim.
Nicu *(foarte surprins)* Tocmaĭ d-ta spuĭ asta ?
Cost. *(luĭ Ghiță)* Auzĭ ce spune Nicu ? Că jidanul s'a lăudat că te-a împrumutat și pe tine.
Ghiță Pe mine ?
Nicu Da. Când mă sfida să-ĭ arăt pe cineva care nu e împrumutat la el, i-am zis : să te văd, jidane, doar n'aĭ zice că și cuconul Ghiță Drăgoescu are ceva cu tine ?
Ghiță Și ce-a răspuns ?
Verdé Ce a răspuns ?—„Cini ? Cucon Ghiță ? Ia 'ntrabâ-l di vezĭ ma cunoaști ?“ „Eĭ și dacă te cunoaște„ ? I-a răspuns Nicu.—«Dacă ma cunoaști, pintrî «di ce să mă cunoascâ ? Și pintrâ di ce merg iu la el ? Așa numaĭ «pintrâ ca s'o-l vezi ? Eĭ cucoan Nicu nu să poati sâ fie cineva, care «sâ nu aibâ un gaur, în care să nu fie și Leibuvicĭ» (râde).
Nicu Da, da. Așa, esact.
Ghiță Auzĭ al draculuĭ jidan !
(Costache, Jean, Verdé râd cu mare poftă).
Ghiță Il cunosc, adevărat, dar îl cunosc pentru diferite alte afacerĭ de samsarlâc; nu pentru ca să mă împrumut la el.— M'a ferit D-zeŭ de așa ceva până acum. Prin el am cumpărat moșia Cerbul-mare ; și acum chiar mi-a propus o altă moșie de cumpărat : Pleopele. Mi-a spus că d-ta eștĭ proprietarul, d-le Verdé.
Verdé Da. E moșia mea.
Ghiță In adevăr, voeștĭ s'o vinzĭ ?

Verde Dacă n'o vând, la ce bun s'o ţiŭ? Ca s'o arendez? M'am săturat, *tant des chicanes.*—Meseria mea de militar nu 'mĭ permite s'o îngrijesc singur, atunci?...

Ghiţă Dacă vreĭ s'o vinzĭ, ţi-o cumpăr eŭ. Vom maĭ vorbi în privinţa asta. *(vorbesc între eĭ).*

SCENA VII

Florica şi ceĭ de sus.

Florica *(intră şi se apropie de Aurel în taină)* D-le Urzăreanu, te rog să maĭ rămâĭ aci, saŭ să te întorcĭ. — Voesc să vorbesc ceva cu d-ta. *(Jean îĭ observă şi se apropie puţin de eĭ).*

Aurel *(tot în taină)* Da? Voĭ fi, d-ră *(Florica ese).*

SCENA VIII

Ceĭ de sus fără Florica

Nicu Ba de loc. Nu vă puteţĭ închipui cât de liniştit mă simt, când ştiŭ că nu sunt dator.

Ghiţă Cum d-ta nu eştĭ dator? Adevărat!

Verde Dator el?! *(râde cu mare poftă).*

Nicu Nu sunt dator nimănuĭ.

Ghiţă *(nu-şi poate lua ochiĭ de la el)* Curios... Să facĭ d-ta excepţie de la regula generală! Mă iartă, dar vezĭ d-ta, tineriĭ de astăzĭ, aŭ ajuns până acolo, în cât să'ţĭ spună că, dacă nu eştĭ dator, nu eştĭ om.

Nicu E o bună părere ce-şĭ fac de eĭ înşişĭ ca să-şĭ maĭ îndulcească povara atâtor datoriĭ care-ĭ copleşesc.

(Ghiţă îl priveşte foarte mirat)

Verde Ia lasă-mă dragă, ce, toată lumea poate să fie ca tine? Ce uşor îţĭ formulezĭ părerile asupra altora!

Cost. *(încet luĭ Ghiţă)* Eĭ cum ţi-se pare ginere-tăŭ...

Ghiţă *(luĭ Nicu)* Afară din leafă, primeştĭ de sigur ceva de la părinţĭ?

Nicu Primesc venitul de la zestrea mameĭ, 1000 de leĭ lunar.

Ghiţă Dacă -ţĭ ajunge, cu siguranţă nu jocĭ cărţĭ.

Verde Ce să facă? Ha! ha! ha! ha! Eŭ cred că s'ar bolnăvi, când ar perde un franc la cărţĭ. Cumpără însă cărţĭ de citit foarte multe. Are o bibliotecă frumoasă — Cum dracul i-o fi venind să citească atât!

Ghiţă *(luĭ Nicu)* Foarte lăudabil pentru d-ta.

SCENA IX

Marin, Dumitru şi ceĭ de sus

Marin *(intră urmat de Dumitru)* Iată aci pe cuconul Aurel.

Ghiţă Ce e Marine?

Marin A venit logofătul Dumitru de la cuconu Iorgu Urzăreanu.

Ghiţă Ce e logofete?

Dumitru Am adus o scrisoare pentru D-voastră.

Ghiţă Dămĭ-o *(ia scrisoarea).*

Aurel Ce face tata?

Dumitru E bine, conaşule. Poftiţĭ o scrisoare.

Aurel *(luând scrisoarea)* Logofete Dumitre, să nu plecĭ până ce n'aĭ veni la mine.

Dumitru Am înţeles cuconaşule *(ese cu Marin).*

SCENA X

Ceĭ de sus fără Marin și *Dumitru*

Ghiță *(citind scrisoarea)* Eĭ, știți o noutate? Mâine avem pe cuconul Iorgu Urzăreanu aci.
Aurel Vine tata! *(desface scrisoarea).*
Ghiță Ce n'aĭ citit scrisoarea încă?
Aurel Acum citesc.
Ghiță Trebue să te anunțe.
Cost. *(în taină luĭ Ghiță)* I-aĭ scris tu să vie?
Ghiță Eŭ nu, dar după cât văd, l-a pus cineva în curent cu cele petrecute aci.
Cost. Da? *(rămâne gânditor).*
Ghiță Drept să-ți spun sunt într'o mare încurcătură. Cum voĭŭ eși nu știŭ.
Cost. Vom vedea.
Aurel In adevăr îmĭ scrie și mie că vine mâine după prânz.
Ghiță După prânz vrea să zică?
Aurel Da.
Ghiță Tot mâine vine și colonel Valereanu.
Nicu Da, la ora 2.
Ghiță E, să poftească sănătoși — Aidem să anunțăm și fetele și pe nevasta *(es cu toți afară de Aurel).*

SCFNA XI

Aurel singur

Aurel *(citește tare)* «Imĭ pare răŭ că s'a întâmplat așa, dar să nu fiĭ mâhnit de «loc.—Lasă că o logodnă nu e o căsătorie împlinită și se poate strica" *(rămâne gânditor)* O logodnă se poate strica.... Da, cu siguranță vine aci ca să strice logodna.... Asta e frumos și unul și altul, vor să mă însoare cu Florica și maĭ multe nu.... Ce să fac acum?... Cum dracul să scap eŭ din incurcătura asta?... Cu siguranță un cuvânt să zică tata, și logodna care pe jumătate e stricată, se va rupe cu desăvârșire... Hâ!... Nu puteam să tac? Cine m'a pus pe mine să-ĭ scriŭ!... Dar în fine.... *(vrea să plece, se oprește)* A, trebue s'aștept pe Florica, mi-a dat întâlnire aci... Bine că vine, trebue să es odată din încurcătura asta.

SCENA XII

Florica și *Aurel*

Florica *(intră repede)* Iți mulțumesc că m'aĭ așteptat.
Aurel Odată ce ți-am promis.
Florica *(se uită cu foarte mare atențiune prin prejur)* Mă uit să nu fie oare care urechĭ indiscrete. *(vine la Aurel)* Domnule Urzăreanu, aceea ce am să vorbesc cu d-ta, e foarte serios și foarte important pentru viitorul meŭ.
Aurel Voĭŭ fi fericit dacă-ți pot servi la ceva bun, d-ră.
Florica Sunt într'o situațiune așa de penibilă, în cât nu știŭ ce se va întâmpla cu mine mâine saŭ chiar astăzĭ. De la d-ta depinde fericirea saŭ nefericirea mea.
Aurel *(surprins)* Cum?
Florica Veĭ voi să-mĭ viĭ în ajutor?
Aurel Dacă sfatul meŭ poate să te ajute cu ceva, d-ră, bucuros ți-l daŭ.
Florica Iți mulțumesc. Eram așa de disperată, dar când m'am gândit să mă înțeleg cu d-ta personal, maĭ m'am calmat. Știŭ că eștĭ un tânăr foarte rezonabil și foarte serios.... Am foarte mare încredere în d-ta.
Aurel Iți mulțumesc de încredere, d-ră.... E, să vedem, pentru ce atâta disperare?

Florica *(foarte timidă)* N'o să te superĭ pe mine.
Aurel Eŭ? De ce?
Florica Nu, nu. D-ta nu te poţĭ supăra.... Pentru-că eŭ.... n'am ştiut.... Pentru-că.... la venirea d-tale aci, eŭ eram deja logodită.
Aurel Foarte drept, şi nu înţeleg pentru ce m'aşĭ supăra pe d-ta?
Florica Dar vezĭ, că, tata, pentru care cuvânt nu ştiŭ, voeşte să-mĭ strice logodna.
Aurel Da. Aşa m'a lăsat şi pe mine să înţeleg.
Florica *(cu frică)* Da? Ţi-a şi spus?
Aurel Şi încă foarte categoric.
Florica O! *(tremură)*..
Aurel Mă rog, d-ră, iartă-mĭ indiscreţia, d-ta ĭubeştĭ pe locotenentul Valereanu?
Florica Da, d-le Urzăreanu, îl ĭubesc pe Nicu.
Aurel Da!... Iubeşte-l, d-ră, căcĭ în scurtul timp de când îl cunosc, pot să-ţĭ spun că e demn de ĭubirea d-tale.
Florica *(foarte veselă, mulţumită)* O!... Atuncĭ.... Cererea d-tale....
Aurel A.... cererea mea .. poţĭ s'o consideră ca nevenită.
Florica Şi d-ta?
Aurel Eŭ, d-ră... voĭ fi prea fericit dacă veĭ bine-voi să-mĭ permiţĭ să asist la căsătoria d-tale cu d-l locotenent Valereanu.
Florica Ah! cât de fericită mă facĭ!
Aurel Şi eŭ la rândul meŭ sper să am fericirea, cât de curând, să te invit la căsătoria mea.
Florica Cu Olga, da?
Aurel Ştiĭ?
Florica Am observat că'ĭ daĭ foarte multă atenţie.
Aurel Aĭ observat; şi totuşĭ să crezĭ că eŭ puteam să-ţĭ stric logodna.
Florica *(roşindu-se lasă ochiĭ în jos)*.
Aurel E, acum poţĭ fi liniştită din partea mea... Totuşĭ maĭ avem de luptat încă.
Florica Cum aşa?
Aurel Chiar acum, am primit o scrisoare de la tata, prin care mă anunţă că mâine soseşte aci.
Florica Vine cuconu Iorgu?
Aurel Da. Ceea ce mă neliniştete, este că, în scrisoare e o frază apropo de logodna d-tale, care m'a pus pe gânduri.
Florica Ce frază?
Aurel Că o logodnă nu e o cununie facută.
Florica O! e aceeaşĭ ideie ca a tateĭ.
Aurel Da d-ră, aceeaşĭ ideie.... Dacă se vor întâlni amândouă ideile astea, cu siguranţă logodna d-tale se strică. Bătrâniĭ amândoĭ vor să ne căsătorească cu orĭce chip.
Florica Ce să facem? *(tremură de frică)*.
Aurel Eŭ ştiŭ?... Ar trebui să-l împedec de a veni aci.... O să-ĭ scriŭ.
Florica De ce nu te ducĭ d-ta?
Aurel Să mă duc eŭ?
Florica Da. Şi să ĭ spuĭ curat că nu mă ĭubeştĭ. De ce să nu-ĭ spuĭ că ĭubeştĭ pe Olga şi vreĭ s'o eĭ pe ea?
Aurel Aĭ dreptate, asta e cea maĭ bună soluţie. Mă duc... Mă duc chĭar acum. Nu maĭ e timp de stat. La revedere, d-ră *(îşĭ daŭ mâna)*.
Florica Mâine viĭ la excursiune.
Aurel Da. Voiŭ veni direct la pădure. La revedere (ese).
Florica La revedere şi succes *(ese în altă direcţie)*.

SCENA XIII

Costache şi *Jean*

(Apar în fund tocmaĭ când Aurel şi Florica îşĭ daŭ mâna, se opresc, apoĭ se ascund, dupe ce ese şi Florica vin în faţă).

Jean Eĭ, aĭ văzut?
Cost. Da. *(foarte gânditor)*.

Jean Acum mă crezi? Eŭ îți spun că unchiu a făcut ceva.
Cost. N'așĭ fi crezut odată cu capul.... Florica!... Florica!...
Jean N'aĭ vrut să mă crezi, *papa*. De atâtea orĭ ți-am spus că Florica nu e atât de simplă cât e de rafinată. Acum aĭ văzut singur.
Cost. Am văzut și nu-mĭ vine să cred.
Jean Bietul Nicu săracul!... Când îmĭ aduc aminte de scenele de dragoste ce-ĭ făcea.... Asta e revoltător! E prea ordinar! Ne face și pe noĭ de râs.
Cost. De sigur.... Purtarea lor se reflectă și asupra noastră..... Dar ce putem face?... Nu, nu pot să cred.... Și apoĭ Aurel.... E de necrezut!... După câte mĭ-aĭ spus tu....
Jean Eŭ, nicĭ nu mă gândesc la el. Orĭ cât de amabil a fost astăzĭ cu Olga, chiar dacă-ĭ va fi făcut declarațiĭ, ca bărbat însă i-a căzut asta în plasă, a uitat pe ceaĭlaltă
Cost. Așa aĭ fi făcut tu? Foarte prost c'o spuĭ. Pe Urzăreanu îl cunosc, nu e capabil de așa ceva.
Jean Aĭ văzut foarte bine, *papa*, și tot te maĭ îndoeștĭ?
Cost Nu maĭ știŭ, nu maĭ știŭ ce să cred!...
Jean Eŭ unul plec. Nu vroĭ să fiŭ față la o așa mișelie.
Cost. *(cu imputare)* Jean!
Jean Dar cum, *papa*? Poți numi altfel faptele astea? E logodită cu Nicu, și în acelașĭ timp, aĭ văzut, are întâlnirĭ cu Urzăreanu. Asta e faptă de d-ră? Și apoĭ Nicu, ce cusur are? Tânăr, frumos, locotenent, cu un venit de 12 miĭ de leĭ anual.... Ce maĭ vrea? Ce maĭ vrea?
Cost. Până acum nu s'a făcut încă nimic.
Jean Cum nu s'a făcut?
Cost. Dacă Ghiță până astăzĭ, nu a făcut încă nimic, el așteaptă ziua de mâine, Când va sosi bătrânul Valereanu.
Jean E, și maĭ aștepți ceva de la ziua de mâine, n'aĭ văzut ce se petrece aci?
Cost. Eŭ am credința că Urzăreanu nu e capabil de fapte așa de ordinare.
Jean Dar n'aĭ văzut? Pentru ce și-aŭ dat întâlnire.
Cost. Cine știe? Poate să fie altceva... Ceace am văzut, nu-mĭ spune nimic încă... Totuși trebue să fim cu foarte mare atenție, și să lucrăm cât vom putea, ca să împedicăm ruperea logodneĭ. Eŭ mă duc să sondez pe Ghiță, tu vezĭ de staĭ în apropierea luĭ Nicu și observă ce atitudine are Florica, față de el. După masă ne întâlnim *(ese)*.

SCENA XIV

Jean apoĭ *Olga*

Jean *(singur)* Observă, observă și văd că nimic nu s'alege din observația asta... Florica, Florica, atâta viclenie într'însa!... Și să lucreze cu atâta repeziciune!... E de mirare!
Olga *(intră foarte agitată)* A! bine că te-am găsit... Aĭ intrat în pământ, pe unde umbli?
Jean Dar ce maĭ aĭ și tu?
Olga Ce am? Altădată nu pot să fac un pas să nu daŭ cu nasul de tine, și acum te caut ca o nebună peste tot, fără să te găsesc.
Jean Eĭ bine m'aĭ găsit. Ce aĭ? Pentru ce mă cauți?
Olga Ah! nu maĭ pot, numaĭ pot!... Imĭ vin...
Jean Vorbește odată, pentru ce mă cauți? Ce aĭ?
Olga Să-mĭ spuĭ ce mistere se ascunde aci? Eŭ văd că se petrece ceva.
Jean Mister? Eŭ n'am nicĭ un mister.
Olga Ah! Ești un dobitoc... Nu tu, mă 'nțelegĭ? Nu tu... Să-mĭ spuĭ ce este între Florica și Aurel? Pentru ce-și șoptesc? Pentru ce-și zâmbesc? Pentru ce pleacă Aurel?
Jean Pleacă Aurel?!

Olga Nicĭ asta nu ştiĭ?! Eştĭ un idiot!... Ah!... Şi nimenĭ, nimenĭ nu poate să 'mĭ spue ceva!... Inebunesc! Inebunesc! *(umblă agitată).*

Jean *(foarte gânditor)* Pleacă Aurel?... Alta acum; ce-o maĭ fi şi asta?

Olga *(oprindu-se în faţa luĭ)* Aĭ rămas pe gânduri... Pleacă Aurel.. Oh! înebunesc nu altceva!... La ce te gândeştĭ? La ce te gândeştĭ?!

Jean Ia lasă-mă în pace!... Maĭ bine aĭ vedea că Florica e maĭ deşteaptă de cât tine.

Olga Florica?!... A! Vrea să zică ştiĭ şi tacĭ ca muţiĭ? Nu spuĭ nimic.

Jean Ce mĭ-aĭ făcut astăzĭ? Două ceasurĭ aĭ călărit alăturĭ cu Aurel... Nu vezĭ că eştĭ o proastă? Pe Nicu l'aĭ scăpat din mâinĭ, ţi-l-a luat Florica

Olga L-am scăpat eŭ? Vezĭ că nu ştiĭ nimic? Eĭ se iubeaŭ de când era ea în pension.

Jean Da, da. Dar pe Verdé nu te căsneştĭ de o săptămână să puĭ mâna şi nu poţĭ?

Olga Nu pot?! N'am vrut. Pentru-că nu-mĭ place. E un maimuţoĭ ca tine, spune la prostiĭ.

Jean Ce deşteaptă eştĭ tu, se vede. *(imitând-o)* „Vaĭ ce simplă e şi Florica asta"! E, aĭ văzut? Iacă Florica, în câteva minute a fost în stare să întoarcă capul şi luĭ Aurel.

Olga Luĭ Aurel?!... Unde şi când?

Jean Iacă acĭ. E câteva minute de când s'aŭ despărţit. I-am văzut şi eŭ şi *papa.*

Olga Aci? Ia-ţĭ văzut voĭ?

Jean Da. Logodna eĭ cu Nicu, e aproape stricată. Unchiu nu-l maĭ vrea, pentru că a primit o scrisoare de la Urzăreanu bătrânul, prin care cere în căsătorie pe Florica pentru Aurel. Şi de sigur Florica înţelcasă cu tată-săŭ, a căutat să facă pe Aurel s'o iubească.

Olga Aurel să iubească pe Florica?!... Nu. Asta ar fi o mişelie.

Jean Ar fi, n'ar fi, eŭ îţĭ spun ce este.

Olga Cine a adus scrisoarea luĭ Urzăreanu către Unchiu?

Jean Chiar Aurel.

Olga Aurel?!... Dar el de când a venit nu a plecat de acĭ.

Jean A adus-o când a venit.

Olga Atuncĭ?... Nu, nu, nu se poate. Nu se poate mă'nţelegĭ? Nu se poate.

Jean Ce să nu se poată?

Olga Nu se poate ca Aurel să iubească pe Florica.

Jean Eĭ aşĭ! I-am văzut şĭ eŭ şi *papa*... Si pentru ce să nu se poată?

Olga Pentru că nu e nicĭ o oră, de când Aurel mĭ-a spus mie că mă iubeşte.

Jean Ţĭ-a spus ţie?

Olga Da mĭ-a spus.

Jean O! dar atuncĭ omul ăsta este un mişel. Iţĭ spun că l-am văzut aci cu Florica, ştiŭ chiar când şi-aŭ dat întâlnire; întreabă şi pe *papa.*

Olga *(cu foarte mare necaz, agitată)* Şi eŭ, şi eŭ i-am văzut cum îşĭ şopteaŭ în taină, cum îşĭ zâmbeaŭ... Ah! Ah!... Florica! Florica să-mĭ facă mie asta?... Să plecăm, să plecăm îndată de aci... Nu maĭ staŭ. Să plecăm, căcĭ altfel dacă o întâlnesc îi scot ochiĭ m'aĭ înţeles?

SCENA XV

Florica şi *cei de sus*

Florica *(intră repede)* A! Iată-vă.

Olga *(văzând-o, strânge din pumnĭ, bate din picior, îĭ întoarce spatele, într'o mare agitaţie)* A!

Jean *(încurcat, priveşte prin prejur).*

Florica Pe Aurel nu l-aţĭ văzut?

Olga *(foarte agitată trece prin faţa eĭ către fund, şi -şĭ freacă mâinile).*

Florica *(surprinsă)* Olga!... *(către Jean)* Dar ce e? Ce s'a întâmplat?

Jean *(o priveşte crunt, apoĭ îĭ întoarce spatele).*

Florica (*Se uită la eĭ cu foarte mare nedumerire*) Doamne!... Ce-o maĭ fi şi asta? Jean!.... Ce D-zeŭ aveţĭ?.... Răspundeţĭ odată!.... Asta e curios.... Eĭ doamne!

Jean (*încruntat*) Ia nu maĭ juca comedia asta.... Ce te facĭ că nu ştiĭ?

Florica (*într-o mare nedumerire*) Joc, comedie..... Mă fac că nu ştiŭ..... Dar bine, vorbiţĭ odată, spuneţĭ ce aveţĭ?

Olga (*cu furie vine repede la Florica*) Vicleano! ipocrito!

Florica (*retrăgându-se cu frică*) Olga!

Olga (*strânge din pumnĭ şi e gata să sară asupra eĭ*) O! să pieĭ din faţa mea că nu mă maĭ pot stăpâni.

Jean (*trece între ele repede*) Olga!

Olga (*se îneacă într'un plâns nervos*) A! a! a!

Jean (*o susţine*) Olga! Olga!

Florica (*plină de spaimă*) O! Doamne! Doamne!... Nu pot să înţeleg nimic!... Dar Olga, ce am făcut eŭ? Pentru ce 'mĭ vorbeştĭ astfel?.... Nu mă ştiŭ vinovată cu nimic.

Olga (*se desface repede din braţele luĭ Jean*) Nu te ştiĭ vinovată cu nimic?.... Ipocrito! Aĭ venit să cauţĭ pe iubitul tăŭ Aurel?

Florica Cum?... Olga, eŭ cu Aurel?!

Olga Da, tu. Tu care facĭ scene de dragoste teribile luĭ Nicu logodnicul tăŭ, pentru ca după câteva momente să le repeţĭ cu Aurel, poate cu maĭ multă intensitate.

Florica (*rămâne încremenită*) A!

Olga Nu-ĭ aşa că ştiĭ să-ţĭ împarţĭ inima cu foarte multă artă? De altfel amândoĭ sunteţĭ tarĭ în arta asta.

Florica (*o priveşte uĭmită, din ce în ce maĭ veselă*) Vrea să zică tu eştĭ geloasă?... Şi crezĭ că eŭ?... Ha! ha! ha! ha!

Olga O! ce fără ruşine eştĭ.

Florica Olga! Olga! De ce aruncĭ cuvintele cu atâta uşurinţă?

Jean Pentru că le meriţĭ.

Florica Pentru că le merit?

Olga Da.

Florica Vedeţĭ voĭ cum sunteţĭ? Dacă aşĭ aluneca pe aceeaşĭ pantă ca voĭ, ar urma să ne certăm.

Olga Eĭ şi?

Jean Crezĭ că perdem ceva?

Florica Nu perdeţĭ nimic?

Olga Nimic. Din contră câştigăm.

SCENA XVI

Aurel şi *ceĭ de sus*

Aurel (*intră repede, văzând pe Olga se repede la ea*) Olga! Olga! (*îĭ ea mâinile*) Eŭ te caut peste tot şi tu aci.

Jean şi **Olga** (*rămân încremeniţĭ*),

Florica Bine că aĭ venit, căcĭ credea că aĭ să plecĭ fără să-ţĭ eĭ ziua bună de la ea.

Aurel (*către Olga*) Aĭ crezut tu asta?

Olga şi **Jean** (*privesc zăpăciţĭ când la Florica când la Aurel).*

Florica (*râde înfundat de o parte).*

Aurel Se putea să nu viŭ la drăguţa inimeĭ mele? Tocmaĭ la ea? Şi maĭ cu seamă când voiŭ să plec ca să întăresc şi maĭ mult legătura dintre mine şi ea. Ştiĭ tu unde mă duc, dragă? Să-l aduc pe tata aci ca să ne logodească.

Olga Aurel!... Oh! (*se aruncă de gâtul luĭ şi-şĭ ascunde capul pe pieptul luĭ).*

Jean (*rugător se uită la Florica, apoĭ într'un mare neastâmpăr se repede la ea şi-ĭ ia mâinile şi 'i-le sărută*) Florico! Florico!

Florica (*îl dojeneşte cu o mişcare din cap şi râde*). Eĭ lasă-mă (*veselă îl ameninţă cu degetul, apoĭ repede trece în faţa luĭ Aurel*) D-le Urzăreanu,

plecarea d-tale a stârnit o adevărată furtună ; tata mai cu seamă e înfuriat, și nu te va lăsa să plecĭ. Te rog și eŭ nu pleca. Mâine când va veni cuconu Iorgu îĭ veĭ prezenta frumos pe logodnica d-tale.

Olga (*Se uită cu admirație la Florica, apoĭ rușinată, se înecă în plâns, și își ascunde capul pe pieptul luĭ Aurel*).

Aurel (*neliniștit*) Olga ! Olga ! Ce aĭ ? (*se uită la ea, la Florica, la Jean, nedumerit*) Dar ce e ? S'a petrecut ceva între voĭ ?

Florica (*râzând*) Nimic. Ce vreĭ să se petreacă ? Plânge de bucurie.

Olga (*cu o mișcare repede se desface din brațele lui Aurel, și se aruncă în brațele Florichiĭ, o sărută de maĭ multe orĭ*) Florico ! Florico ! (*ridică capul și privește la ea rugător*) M-aĭ ertat ?

Florica (*surâzând*) Te-am ertat (*o sărută*).

(Cortina).

(Urmează) **St. Mihăileanu-Stempo**

CRONICA

Literară şi Artistică

Un Latin, *Une confédération orientale comme solution de la question d'Orient*, Paris 1905, Plon-Nourrit et C-ie, 292 pp. în 8°, şi cu o hartă a proïectateï confederaţiï.—Cunoscător deplin al situaţieï, mişcărilor, aspiraţiunilor şi istorieï popoarelor din sud-estul Europeï, autorul acesteï lucrărï se vede a fi un diplomat cu o distinsă cultură istorică şi chïar filologică. O superioritate pe care o are asupra celor care s'aŭ ocupat de popoarele Balcanice şi de Românï, e cunoştinţa limbiï noastre — după cum se vede din lucrările istorice şi linguistice amintite în volum. Autorul poate fi chïar un Român, având multe cunoştinţe despre Românism în genere — lucru cam greŭ de urmărit, în totalitate, pentru un strein. Cu toate astea, imparţial, el nu caută nicăerï a face să atârne balanţa în favoarea neamuluï românesc, pe care totuşï îl ïubeşte şi pe ale căruï însuşirï nu le ascunde. In special vorbind de Românïï de la Sudul Dunărïï [1])—care-l intereseză direct în cestiunea discutată,—insistă maï mult ca în alte capitole asupra notiţeï istorice privitoare la trecutul lor politic şi social; arată vïaţa comercială pe care aŭ avut-o şi o aŭ nu numaï în întreaga peninsulă Balcanică, dar chïar şi prin ţărï maï depărtate; oamenïï de frunte pe care ï-aŭ dat Grecieï, Bulgarieï şi chïar Austrieï, cum şi redeşteptarea lor naţională actuală.

In introducere ca şi în cele 26 de capitole care formează cartea, Latinul care a scris-o vrea să arate, să dovedească, să demonstre că:

1°) Imperiul turcesc e pe ducă — cu toate îngrijirile ce i se daŭ — şi că trebue ca diferiţiï oamenï politicï şi conducătorïï marilor State ca şi aï Statelor vecine să se intereseze de moştenirea celuï în agonie;

2°) că populaţiunea Macedoniеï şi a Albanieï nu e nicï grecească, nicï bulgărească, nicï sârbească, ci un amestec saŭ o serie de grupărï — aparţinând fiecăreïa din naţiunile amintite, — plus un număr tot aşa de însemnat, — ba chïar maï de seamă—de Românï şi de Albanezï, pe care însă Bulgarïï pe de o parte şi Grecïï pe de alta caută a-ï trece sub tăcere;

3°) că nu e posibilă nicï o mare Bulgarie, aşa cum o rânduise tratatul de la San-Stefano; dar nicï o restaurare a imperiuluï Byzantin, sub stăpânirea grecească—

1) Chap. IV. Les Roumains du sud, pp. 79—102.

mai ales că nici punctul de vedere istoric nu sprijină şi nu îndreptăţeşte o atare tendinţă ;

4°) că Aromânii şi Albanezii sunt unele din cele mai puternice elemente de care va trebui să se ţină seamă în orice împrejurare; şi — în sfârşit —

5°) că faţă de tendinţele de cotropire, pe de o parte ale Austriei — reprezintând interesele pangermanice—, iar pe de alta ale Rusiei—conducătoarea mişcării panslavice—se impune o confederaţie a tutulor statelor din Balcani, la care însă ar trebui să se alipiască şi România, spre a putea proteja cel puţin indirect pe connaţionalii săi din peninsulă.

Această ideie a unei confederaţii, care s'a mai dat până acum de mai mulţi, aducea drept conducător, când statul austriac, când pe cel rusesc, ceeace echivala cu o puţin îndepărtată pierdere a independenţei statelor acestora mici, sub forţa unei mâini puternice. Atunci autorul lucrării de faţă propune drept conducător pe regele Italiei, ca şeful unui stat care e legat cu multe ţări şi neamuri din viitoarea confederaţie. Italienii sunt înrudiţi cu Românii şi cu Aromânii, care la rându-le au drept strămoşi comuni cu Albanezii pe Traco—Ilyri. Suveranii Italiei sunt înrudiţi direct cu dinastia domnitoare din Muntenegru, şi indirect cu cea stăpânitoare în Serbia. In sfârşit între Italia şi Albania sunt vechi şi strânse legături, care au adus chiar schimburi de populaţie de pe un mal al Adriaticei pe celalt, fără a mai ţine socoteală de faptul îndepărtat al stăpânirii Romei asupra popoarelor Balcanice ori de cele mai apropiate ca : stăpânirea Dalmaţiei, Cypruluí, Cretei şi Moreei de către Veneţia; a cuceririi Constantinopolului—pe vremuri—de către aceiaşi Veneţieni, împreună cu Francezii; de puterea comercială a Genovei şi a Cetăţii Dogilor până în susul Mării Negre, ori de dominaţiunea regelui Neapolului Carol al II-lea, asupra regiunilor vecine Adriaticei. şi— în 1317 — chiar a Peloponezului, aşa în cât să se poată întitula «suveran al Achaiei, Atenei, Albaniei şi Vlachiei»[1]).

In ce priveşte organizarea nouei confederaţii, mai întâi s'ar declara independente de—Turcia—Macedonia şi Albania; s'ar împărţi Novibazarul—actualmente ocupat de Austro-Ungaria—între Muntenegru şi Serbia; s'ar alipi definitiv Rumelia Orientală la Bulgaria şi s'ar da Greciei— Creta. Modificările propuse sunt—de la sine—pe cale de a se îndeplini; singura dorinţă exprimată de autor, ar fi ca toate aceste State să se unească între ele, având însă propria lor independenţă, şi ca îndepărtat conducător pe regele Italiei, care ar deveni împăratul-şef al confederaţiei. O dietă anuală s'ar întruni la Roma ori la Salonic, spre a hotărî în privinţa intereselor comune acestor state unite. Turcia, care ar ajunge numai un stat asiatic, ar păstra totuşi—cel puţin încă un timp oarecare—Constantinopolul şi regiunea de la sudul Rumeliei Orientale, mergând până la Mesta, spre Apus. Limba oficială întrebuinţată în raportul dintre diferitele state ar fi cea franceză. Ca o dovadă de absolută neatârnare a fiecărui stat din confederaţie, ele vor păstra şi legături diplomatice şi reprezentanţi aparte faţă de naţiunile străine.

O singură întrebare însă : Albania şi Macedonia, fiind conduse de către nişte guvernatori italieni, se vor bucura şi ele de aceleaşi prerogative ?

Volumul acesta scris cu multă îndemânare, cu un deosebit simţ practic şi—în acelaş timp—cu înalte simţiminte de iubire a Latinităţii şi în special a Românilor şi Italienilor, e o lucrare, care citită cu atenţie, va dovedi că nu toate combinaţiunile cu înfăţişare—aşa zicând—idealistă, sunt protivnice planurilor oamenilor politici, diplomaţilor. Ceva mai mult, studiile istorice şi linguistice au stabilit chiar că popoarele

1) **Un Latin,** *Une confédération orientale,* chap. XII, Le role de l'Italie, p. 226.

Peninsulei Balcanice alcătuesc un fel de „συμπόσιον de fraţi, de veri şi de cumnaţi“ [1]), şi că un mare voevod dela începutul veaculuĭ al XIV-lea, Alexandru Basaraba, Domnul Ţăriĭ-Româneşti, realizase aproape în întregime începutul uneĭ alianţe a popoarelor acestora, prin înrudiri cu Sârbiĭ şi Bulgariĭ. „El avea treĭ fiice: dete una luĭ Uroş, fiul ţaruluĭ sârb Ştefan Duşan; o alta luĭ Straţimir, împăratul bulgar de la Vidin şi pe a treĭa luĭ Vucaşin, pe atuncĭ prinţ feudal în Macedonia şi maĭ apoĭ rege al Serbieĭ“ — zice autorul făcând o mică greşală în privinţa gradelor de înrudire dintre neamurile luĭ Alexandru: Soţia luĭ Uroş nu era *fiica* mareluĭ Basarab [2]).

„In acest fel, dinastiile sârbeşti, româneşti şi bulgare nu formară — graţie acestor înrudiri—decât o singură familie; Slaviĭ de mĭazăzi socotesc şi acum pe fiiĭ şi nepoţiĭ luĭ Alexandru Basaraba ca şi cum ar fi fost eroĭ naţionalĭ, sârbĭ orĭ bulgarĭ, şi îĭ slăvesc ca ataríĭ în baladele şi în cântecele lor naţionale“ [3]).

Astfel tradiţia şi istoria propriŭ zisă, unite cu aspiraţiunile şi dorinţele exprimate orĭ latente ale unor popoare înrudite, se oglindesc în lucrarea acestuĭ învăţat Latin, care dă în acelaş timp şi cheĭa uneĭ probleme din ce în ce maĭ discutată în timpul de faţă.

Radu Rosetti, *Cu paloşul*, Poveste vitejască din vremea descălecatuluĭ Moldoveĭ; Bucureştĭ, 1905, 603 pp.

Autor al unor interesante studiĭ istorice, publicate—cele maĭ multe—în primiĭ anĭ din „*Revista Nouă*“, d. Radu Rosetti a voit a da şi în formă de roman, cunoştinţele şi concluziile la care ajunsese, maĭ întâĭ, pe cale de critică istorică. Astfel cestiunile privitoare la Knezĭ [4]), la statul Bârlădean [5]), şi la celelalte micĭ stătuleţe orĭ grupărĭ din Moldova, ca Ţara Moldoveĭ [6]), lăcuitoriĭ de la Kigheciŭ, Lăpuşna, ceĭ din Vrancea, etc., aŭ format mĭezul istoric în jurul căruĭa s'aŭ grupat o serie de evenimente şi personagiĭ legendare, cunoscute poezieĭ poporane. Astfel din această grupă răsare în primul plan Mihul,—Păunaşul Codrilor,— Toma Alimoş, Gheorghiţă al Şalgheĭ, Ianoş Ungureanul şi alţiĭ.

Pe scurt, subiectul s'ar putea reduce la următorul rezumat: pe când în Ţara Moldoveĭ, adică «în colţul nord-vestic al ţăriĭ, între Carpaţĭ şi Siret»[7]), stăpânĭa voevodul Sas,—sub suzeranitatea «craĭuluĭ Lajos» al Ungarieĭ,—bătrâneţele cele adâncĭ, la care ajunsese, îl făceaŭ a lăsa domnia „de fapt în grija fiuluĭ săŭ Balc şi a fraţilor de pe mamă a acestuia: Drag, Dragomir, Costea, Tatar şi Ştefan»[8]). Balk şi fraţiiĭ luĭ fiind niştе neoameni, nemulţumiseră întreaga ţară, astfel în cât atuncĭ când cititorul începe a citi romanul va vedea pe de o parte pe Bogdan, voevod român din Maramureş, ĭar pe de alta pe călugărul Isaia de la Neamţu, pe Mihu — copil crescut de Isaia,—pe lăcuitoriĭ nu numaĭ din Ţara Moldoveĭ, dar pe ceĭ din întreaga «Ţară Românească»[9]), de la Bârlad, în frunte cu Toma Alimoş, — de la Kigheciŭ—cu Gheorghe

1. **Hasdeŭ**, *Stat şi substrat, Genealogia popoarelor balcanice*, în «*Etimologicum Magnum Romaniae*» t III, p. XXXVI, în «*Revista nouă*», 1892, An. V, No. 1—2, p. 27, şi în făscioara extrasă din *Analele Academieĭ Române*.

2) Cf. **Hasdeŭ**, *Negru Vodă* § 38, Familia luĭ Alexandru-Vodă şi neamul Doamneĭ Clara.

3. **Un Latin**, *Un confédération orientale*, chap. XVI, Conclusions, pp. 277—278.

4) *Despre clasele agricole in Moldova*, «*Revista Nouă*», An. I. no. 12, 15 Dec. 1888, pp. 468—477; An. II, no. 2, 15 Febr. 1889, pp. 70—72; An. II, no. 3, 15 Martie, 1889, pp. 102—109; An. II, no. 5, 15 Maiŭ 1889, pp. 185—194.

5) «*Revista Nouă*», An. II, no. 11—12, Dec. 1889 şi Ian. 1890, pp. 464—472; cf. *Brodniciĭ*, tot în »*Revista Nouă*« An. III, no. 2, 15 Maiŭ, 1890, pp. 55—61.

6) »*Revista Nouă*«, An. III, no. 3, 15 Iuniŭ, 1890, pp. 102—107.

7) Studiul şi locul citat despre «Ţ ra Moldoveĭ», pp. 105.

8) **Radu Rosetti**, *Cu paloşul*, p. 23.

9) In titulatura domnilor Moldoveĭ se vede că eĭ se numesc voevozĭ Moldovenĭ aĭ Ţăriĭ Româneştĭ. D. Radu Rosetti în studiul săŭ despre «Ţara Moldoveĭ» a lămurit că Moldova fiind—la început—regiunea nord-vestică dintre Carpaţĭ şi Siret «rămâne pentru Ţara Românească tot restul între Siret şi Nistru la Nord, între Carpaţĭ şi Nistru maĭ la Sud». Loc. citat, pp. 105—106.

al Şalgăi,—de la Lăpuşna—cu Bibere, etc., alcătuind o întinsă conspiraţie spre a dărâma pe nevrednicul Sas, cel închinat Ungurilor,— pe nemilosul tiran, care lăsase ţara pe mâna desfrânatuluĭ Balk,—întemeind în schimb, eĭ—în frunte cu Bogdan—o domnie românească neatârnată de nimenĭ. Isaia e sufletul întregiĭ mişcărĭ dintre Carpaţĭ şi Nistru. Aderenţĭ puternicĭ din toate părţile—care nicĭ nu ne cunoşteaŭ—direct—între eĭ, lucrează ascultând de ordinele acestuĭ puternic dar ascuns cârmuitor. Prin focurĭ aprinse pe înălţimile munţilor orĭ ale dealurilor—şi alcătuite în felurite chipurĭ,—eraŭ vestiţĭ lăcuitoriĭ de a îndeplinĭ anumite hotărîrĭ, orĭ de a se feri de unele primejdiĭ. Mihu, conducea—mascat—sute de oamenĭ, pe care îĭ strângea într-o clipă din diferite părţĭ ale ţărĭĭ,—în care s'ar fi găsit într-un moment dat —; îĭ conducea, prin codri, la luptă în potriva oamenilor stăpâniriĭ chĭar, când era nevoe de îndreptarea unuĭ răŭ. Sub numele de Păunaşul Codrilor, el oprĭa pe toţĭ negustoriĭ care aduceaŭ orĭ treceaŭ mărfurĭ prin ţară, cerându-le vamă. Banĭĭ strânşĭ serviă cauzeĭ naţionale. Şi în totdeauna eşĭa învingătorĭ în lupte, ba, ceva maĭ mult, reuşĭa a trece drept un fel de personagiŭ de poveste, fără ca nimenĭ să poată şti, că el—Mihu—pe care-l cunoşteaŭ mulţĭ—e identic cu vestitul Păunaşul Codrilor. Lupta luĭ cu Ianoş Ungureanul se dă tocmaĭ ca în balada poporană.

Intruniri pregătitoare, cu lungĭ discursurĭ ţinute de knezĭ şi ţăranĭ, se ţin de conspiratorĭ. Cea maĭ de seamă e ţinută în satul Poĭana, la kneazul Baloş [1]), unde knezĭĭ fraternizează cu ţărănimea, jurând să scape neamul de pĭeire, după ce se promite uşurare de dăjdiĭ pentru lăcuitoriĭ împilaţĭ aĭ satelor.

Mihu, are la îndemână, în maĭ multe părţĭ ale ţărĭĭ, taĭniţĭ, măestru alcătuite, cu uşĭ secrete—făcute de un meşter vestit din Ţarigrad, fugit în Moldova „de teama uneĭ morţĭ de om ce o făptuise din răzbunare“ [2]),—cu săpăturĭ în pĭatră lucrată de meşterĭ din „Kiov“, aduşĭ noaptea, cu ochiĭ legaţĭ.

Femeile sunt—unele—adevărate eroine a la Jeanne d'Arc. Şalga, care gonĭa în capul Codrenilor de la Kigheciŭ, miĭ de Tătarĭ [3]), şi scăpă ţara de duşmanĭ, nu e singura de acest fel. Vidra, cârcĭumăreasa de Cĭortolom şi amanta luĭ Mihu, fusese în tinereţea eĭ o vestită călăreaţă, care—ĭubitoare de vânătoare — ucidea cu uşurinţă zimbrĭĭ; ĭar după ce ea, fosta kneghină Domnica, fusese, prin înşelăcĭune, necinstită de Balk—şi fugise de la tatăl săŭ, kneazul Stan din Comăneştĭ, spre a trăi ascunsă, sub numele de Vidra [4]),— slujise, dându-se drept bărbat, ca militar în armata leşească [5]). In lupta dată de armata luĭ Bogdan, împotriva oştilor Craĭuluĭ Lajos, Vidra îmbrăcată ca un cavaler, numaĭ în fier [6]), luptă pretutindenĭ alăturĭ de Mihu pe care-l scapă de la moarte—pĭerind însă ea— în măcelul din dealul Dăneştilor.

Isaia e un învăţat desăvârşit, care a studiat la Kiev, la Ţarigrad şi la Roma [7]) (nu la Râm) şi, deşi un simplu călugăr cucernic, slujitor al luĭ Dumnezeŭ, e un adevărat şef de stat, alcătuitor de planurĭ politice şi chĭar războĭnice.

In sfârşit se vede în tot romanul o grijă deosebită de a învedera o fraternitate, ba chĭar aproape o egalitate între knezĭ şi juzĭ, pe de o parte şi ţăranĭ şi negustorĭ, pe dealta. E înduĭoşătoare, pentru un democrat, ideĭa că în mijlocul veaculuĭ al XIV, domnia luĭ Bodgan se pregătĭa a fi întemeĭată pe voinţa poporuluĭ. Ţăranĭĭ pu-

---

1) *Cu paloşul*, XXII, Ce s'a întâmplat la Poĭana în ziua sfinţilor Constantin şi Ileana, pp. 183—202.

2) p. 326.

3) *Cu paloşul*, XXVII Şalga, pp. 237—250, XXIX, Cea de pe urmă isbândă a Şalgăĭ, pp. 259—274.

4) XXXIX, In care aflăm cine era Vidra, pp. 363—370. XL, In care se vede cât este de primejdios pentru o fată ca să vâneze singură, pp. 370—379, XLI, Răzbunare şi fuga, pp. 379—385.

5) XLII, Slujitoriĭ romînĭ aĭ Craĭuluĭ Cazimir, pp. 385—392, XLIII, Frumosul slujitor, pp. 392—403, XLIV, In care vedem pe Domnica schimbată în Vidra, 403—413.

6) LXII, Cavalerul Căinţeĭ, pp. 566—573, 597—600.

7) XVIII, Părintele Isaia povesteşte ce a făcut la Ţarigrad şi la Roma, pp. 140—147.

neaŭ condiţiĭ, negustoriĭ staŭ cot la cot cu boĭeriĭ, aşa încât Toma Alimoş—voevod—e găzduit de Ploscan, fost şoltuz în Bârlad, ĭar Ştefan Stroicĭ,— împuternicitul voevoduluĭ Bogdan, viitorul Domn al Moldoveĭ întregĭ—depunea jurământ înaintea knezilor şi ţăranilor, că stăpânul săŭ va domni întru dreptate faţă de toţĭ şi maĭ ales—rezultă din text— faţă de sătenĭ, înfrânând puterea knezilor [1]).

Ca note de „antichităţi", interesante sunt: Descrierea cetăţiĭ Neamţu, aşa cum ar fi fost pe atuncĭ, cum şi arătarea legăturilor dintre Cavalerĭi din cetate şi lăcuitorĭi satelor învecinate [2]); descrierea unor case vechĭ, ca de pildă hanul de la Cĭortolom [3]) orĭ casa din Gradişte a luĭ Gheorghiţă al Şalgăĭ [4]); alcătuirea uneĭ imaginĭ a Bârladuluĭ de odinioară, cu înfăţişarea luĭ cea negustorească [5]), cum şi pomenirea legăturilor dintre Bârlădenĭ şi centrele marĭ comerciale din întreaga lume: Ţarigrad, Veneţia, Genova, etc. [6]). Costumele sunt descrise la fiecare pas, ca şi multe din obiceĭurile populaţiuneĭ.

Povestea se sfârşeşte prin isbucnirea pregătiteĭ răscoale, puţin însă maĭ înainte de vreme, de oarece Mihu vrea să ĭa, cu orĭce preţ, Cetatea Neamţuluĭ, în credinţă că Ileana, fiica luĭ Baloş, e închisă acolo de Balk. Bogdan ajunge stăpânitor al tuturor părţilor Româneştĭ din Moldova, supuindu-se toţĭ, de la Moldova, până la Bârlad şi Kigheciŭ, unde Codreniĭ trăiaŭ sub conducerea a *doĭ* căpitanĭ, aleşĭ de eĭ [7]).

Din punctul de vedere istoric, autorul a căutat a pune în scenă: 1) persoane reale; 2) persoane legendare, cum şi 3) pe unele reale, dar care aŭ trăit într'o vreme ulterioară fundăriĭ statuluĭ moldovenesc,— suindu-le decĭ în timp, până la epoca domnieĭ luĭ Bogdan.

Astfel Sas şi Balk împreună cu fraţiĭ săĭ după mamă se găsesc pomeniţĭ în diplome de ale regeluĭ Ludovic (Layos) al Ungarieĭ. O singură nedumerire însă maĭ rămâne. In diploma dela 1365 se vorbeşte de Balk şi de fraţiĭ săĭ *uterinĭ* Drag, Dragomer şi Ştefan, cărora Ludovic le dă satul Kuhnya din Maramureş al voevoduluĭ necredincios şi răsvrătit Bogdan [8]).

Prin diploma de la 1360, acelaş rege dă luĭ Dragoş, fiul luĭ Gyula, maĭ multe sate, pentru credinţa arătată faţă de stăpânire, ĭar prin documentul din 1349 întăreşte pe acelaş în nişte vechĭ posesiĭ. El are de fraţĭ pe Ştefan, Tatar, Dragomir, Costea şi Mirişlăŭ [9]). Cestiunea de discutat era şi este: Dragoş fiul luĭ Gyula e identic cu Drag, fratele uterin al luĭ Balk, şi decĭ în acest caz Ştefan şi Dragomir din prima diplomă sunt aceiaşĭ din cea de a doua? In cazul acesta, adăogând pe Tatar, Costea, urmează a nu lăsa la o parte pe Mirişlăŭ—pe care însă d. Radu Rosetti nu-l menţionează. Spre a nu complica problema şi a nu se pronunţa asupra identităţiĭ luĭ Dragoş tatăl luĭ Gyula şi moşul luĭ Dragoş, Ştefan, Tatar, etc. din diploma—personagiŭ real—cu Dragoş-legendarul prim voevod al Moldoveĭ—şi pe care tradiţia îl dă drept tată luĭ Sas, d. Rosetti nu vorbeşte nicăerĭ despre vre-un Dragoş, — lucru cam greŭ de omis într'o *poveste*, în care apar Mihul, Toma Alimoş şi Gheorghiţă al Şalgheĭ—persoane pe care nu-le pomeneşte nicĭ o cronică, după cum, însă, are cinstea Dragoş. Presupunerea d-luĭ Onciul [10]), că fraţĭ *uterinĭ* ar însemna *verĭ*, nu e sprijinită pe

1) pp. 198—199
2) pp. 92—93
3) pp. 44—45
4) pp. 229—230
5) pp. 274—276
6) pp. 278.
7) p. 252
8) cf. **Radu Rosseti,** *Despre clasele agricole în Moldova,* «*Revista Nouŭ*», An. II, No. 2, pp. 102—103.
9) A se vedea citatele doveditoare în studiul şi locul amintit, p. 104, cum şi la **A. D. Xenopol,** *Revista pentru istorie, archeologie şi filologie,* a domnuluĭ Tocilescu, vol. V, 1885, p. 167.
10) *Originele principatelor române,* 1899 p. 246.

nimic, neexistând nicĭ o dovadă că *uterinus* — din diplomă—ar însemna *al doilea*,— plecând de la o formă derivată din *uter;* însă dacă d. Rosetti rămâne la prima şi cea maĭ firească interpretare, era natural ca să pună şirul complet al fraţilor luĭ Balk, cum şi să dea o interpretare oarecare legăturilor, fie luĭ Sas, fie celorlalţĭ—cu Dragoş. Firesc lucru e ca un roman, orĭ o altă lucrare literară să nu păstreze întocmaĭ adevărul istoric, maĭ ales când vre-o cerinţă, de exemplu senică—într'o dramă, ar cere aceasta ;—dar atunci când autorul caută — anume—să intre în amănunte, şi nimic nu-l împiedică de la întregirea datelor, el e dator a vorbi de tot ce e ştiut, maĭ ales când tutulor personagiilor—chĭar şi celor legendare—li se păstrează şi caracteristice secundare. Dintre toţĭ ceĭ din urmă, doar Toma Alimoş nu moare imediat după ce-l înjunghie Manea—ca în baladă—ci maĭ trăeşte a lua parte la lupta decisivă împotriva Ungurilor, cum şi spre a putea lăsa—în faţa tutulor—drept moştenitor al său pe Mihu, care—o ştim de maĭ înainte—din convorbirea dintre Isaia şi Alimoş—era fiul nelegitim al acestuĭa din urmă. Inchipuirea înrudiriĭ acestor doĭ eroĭ, cum şi a rânduiriĭ luĭ Alimoş ca voevod în Bârlad,—e firească de domeniul fantezieĭ — necesare unuĭ romancier. Toma Alimoş—„boer din ţara de jos"—cum zice balada, putea chĭar, foarte bine, a fi aşezat în regiunea unde l-a pus autorul. D-sa a preferat şi a-l româniza, de şi e probabil—după cum spune d. Haşdeŭ — ca să nu fi fost alt-cineva decât un şef rămas stăpânitor în ţară din timpul invaziuniĭ Mongolilor, ĭar Manea să fi reprezintat elementul autochton, fugărit de noiĭ stăpânĭ. Astfel Toma Alimoş n'ar fi de cât Atlamos[1]).

Mihu şi Baloş,—maĭ ales cel din urmă, pentru care se daŭ — în roman — amănunte precize, aŭ trăit în realitate maĭ târziŭ. Primul e alcătuit,—în roman—din eroul cântat de poezia poporană şi din—probabil—Mihu Logofătul, care e mereŭ în slujbe de seamă, de la moartea luĭ Alexandru cel bun până după suirea pe tron a luĭ Ştefan-cel-Mare. El cere, de la maĭ toţĭ domniĭ, întăririĭ pentru proprietăţile pe care le avea. E a:a de puternic, orĭ aşa de binevăzut la Curte în cât îşĭ păstrează slujba şi sub Stefan-cel-Mare, deşi fusese în sfatul luĭ Petru Aron, care se ştie că a omorât pe tatăl mareluĭ voevod. «Pentru a 'şĭ fi păstrat în asemenea împrejurărĭ poziţiunea şi averea, trebuĭa ca Mihul Logofătul să fi fost dotat de talente excepţionale, care îl făceaŭ indispensabil Domnilor saŭ să fi fost un model de curtezan, saŭ chĭar poate şi una şi alta» [2]).

Ca o dovadă că Mihu—cel din roman—are pe lângă partea cunoscută din povestea poetică poporană şi ceva din Mihul cel istoric, aşa de valoros după cum îl descrie în studiul său d. Rosetti, ĭată cele spuse, de d-sa, în roman: „Mihu luă parte cu slavă la toate războaĭele purtate de Bogdan împotriva craĭuluĭ Lajos, care necontenit năvălia asupra Moldoveĭ şi necontenit se întorcea înapoĭ cu pagubă şi cu ruşine. După moartea luĭ Laţcu, îşĭ leagă soarta de aceea a Muşăteştilor; maĭ ales silinţelor sale datoriă Petru Muşat recunoaşterea luĭ de Domn de către Bârlădeni"[3]).

Cu privire la Baloş ĭată ce aflăm din roman: „Satul Poĭana se afla pe locul unde este astăzĭ satul Bălueştĭ din ţinutul Romanuluĭ. Era foarte mare, coprinzând peste patru sute de case şi se afla atuncĭ, întreg, sub stăpânirea kneazuluĭ Baloş.

„Fusese aice, până în vremurile din urmă, două sate saŭ cum să zicea atuncea, două judeţe deosebite, aşezate unul lângă altul sub numire de Poĭana. Dar kneazul

1) **Hasdeŭ,** *Negru-Vodă* p. CXCVII.
2) **Radu Rosetti,** *Despre clasele agricole în Moldova,* «*Revista Nouă*», An. II, No. 3, 1899, p. 109.
3) *Cu paloşul,* LXVI, In care se vede sfârşitul acesteĭ povestirĭ, p. 602.

Baloş luând în căsătorie pe Tudora, singura fiică a kneazuluĭ vecin Danciul, întrunise amândouă judeţele sub stăpânirea luĭ“ [1]).

Adică aceasta s'ar fi petrecut cu puţin înainte de 1348. Intr'un act de cumpărătoare al luĭ Ştefan-cel Mare, de la 15 Decembrie 1487 (6996), se vorbeşte însă, tocmaĭ de „Poĭana ambele judeţe“, ĭar drept knezĭ sunt pomeniţĭ tocmaĭ Băloş şi Dancĭul [2])

Această suire în timp a unor personagiĭ poate, însă, ca să aducă un răŭ. Să ne închipuim că romanul d-sale ajunge a fi aşa de citit, a fi aşa de răspândit în cât datele, personagiile şi evenimentele din el se întipăresc adânc în mintea poporuluĭ. Atuncĭ, pentru cititoriĭ care vor căpăta o cultură istorică, va fi o luptă supărătoare între datele fixate de roman, şi care li s'aŭ întipărit adânc în seria cunoştinţelor lor, şi între cele nouă pe care le primesc, dacă nu cu neîncredere, dar cel puţin cu regret că le sfărâmă un anumit lanţ de ideĭ,— de mult stabilit în mintea lor. Nu maĭ vorbim nimic de ceĭ pentru care cunoştinţele istorice se vor opri la datele romanuluĭ. Lucrul capătă o însemnătate şi maĭ mare când se va observa că tendinţa autoruluĭ a fost tocmaĭ de a face un roman à la Alexandre Dumas, cu persoane istorice, amestecate cu unele inventate şi cu altele legendare, şi cu note senzaţionale,—peste tot presărate—aşa în cât lucrarea să fie citită de cât maĭ mulţĭ—maĭ ales că are ceva din caracterul uneĭ epopeĭ naţionale.

D. Radu Rosetti a voit ca să completeze partea istorică printr'una filologică. In consecinţă atuncĭ când—de pildă — Manea Fârtatul, se întâlneşte cu Isaia, Toma Alimoş, Gheorghe al Şalgăĭ, Mihu şi ceĭlalţĭ şi se dă drept Pârvu Nedeĭanu, solul luĭ Alexandru Basarab, trimis la Cetatea Albă şi Bârlad—acest Manea, care trăĭa,—după cum spune autorul,—pe la 1348, vorbeşte întocmaĭ ca mahalagiĭ bucureşteni din ziua de azĭ, aidoma ca lăcuitoriĭ, din 1905, de la Ghencea, Vitan, orĭ Delea-Veche. Iată micĭ reproduceriĭ din vorbirea acestuĭ Român muntean din secclul XIV, foarte îndemânatec la vorbă,—aproape un retor—dar care avea mania de a sgâria timpanul celor din jur, cu: *sunt***ără,** *crescut***ără,** etc. întrebuinţate nu numaĭ pentru a 3-a persoană plurală, a perfectuluĭ compus ci şi pentru a 3-a singulară, 1-a singulară şi plurală, plus infinitivul pasiv.

„Nicĭodată nu m'am întors fără *a fi isbutit***ără** şi *a fi depăşit***ără**, nădejdea pusă *dă* Vodă în mine“ [3]).

«Crez, Părinte, că dorinţa Cuvioşiĭ Tale este să auzĭ din gura mea, nu numaĭ chipul cum m'aŭ lovit*ără* şi m'aŭ prădat*ără* hoţiĭ *dă* Tătarĭ dar, maĭ cu seamă, sco«pul solieĭ încredinţată mie *dă* Basarab»[4]).

„Taica, Dumnezeŭ să-l ĭerte, *a* crescut*ără* cu Vodă“[5]).

„*Am* pornit*ără* decĭ drept înnainte spre Cetatea Albă, î n s o ţ i t *dă* vre-o „şase slugĭ ale mele şi *dă* treĭ-zecĭ *dă* roşiorĭ *dân* straja Curţiĭ Domneştĭ “[6]).

„....: fiindcă m'am apropiat*ără* prea tare mă şi aleseiŭ cu câteva împunsături „care m'aŭ durut*ără* toată ziulica. Insă ce să maĭ lungesc vorba: văzând că nu gă„sesc nimic ca să-mĭ astâmpăr foamea, am încălţat*ără* opincile *ăle* vechĭ şi rupte, am luat*ără* sarica, nevoia făcându-mă tâlhar şi împingându-mă să fur *dă* la un biet *pri„săcar*, cu Pârvu Nedeianu, sol şi nepot luĭ Alexandru Basarab, menit să *devin* la „iarnă Ban al Craioveĭ, eŭ stăpânul a şapte-spre-zece sate *păste* Olt, nouă *dă* la Cra-

1) *Cu Paloşul*, pp. 171-172.
2) **Radu Rosetti**, *Despre clasele agricole în Moldova*, «*Revista Nouă*», An. I, No. 12, p. 474.
3) *Cu paloşul*, p. 219.
4) Ibidem, p. 217.
5) Ibidem, p. 218.
6) Ibidem, p. 228.

Bibl. Univ. Iaşi

„iova în sus şi opt dă la Craiova în jos, fără a număra ăle dân Vâlcea, ăle dân Te-„leorman, locurile dă păşiune pă Ialomiţa şi codriĭ dân Vâlcea şi Gorj“[1]).

Pretenţios şi de două orĭ necorect. Pretenţios lucru ca într'un roman să redaĭ vorbirea dintr'un veac din care nu există *nicĭ o urmă* de cuvânt românesc scris; necorect fiindcă 1°) nu putea să vorbĭască astfel un om, care deşi nu era într'adevăr Pârvu Nedeĭanu, era totuşĭ ceva maĭ cĭoplit decât mulţĭ alţiĭ, şi 2°) fiindcă odată ce vreĭ a vorbì ca în secolul—nu al XIV-lea—dar chĭar al XX-lea—însă fără neologisme—nu poţĭ întrebuinţa pe *devin*, ĭar dacă vorbeştĭ ca în Muntenia nu o să zicĭ *prisăcar*, ci *stupar*, pe simplul motiv că primul termen e moldovenesc, şi numaĭ al doilea e din Ţara-Românească. In ce priveşte pe ăle, forma nu e special muntenească, ci maĭ mult ţigănească...;—*ără* adaos numaĭ la persoana a 3-a plurală şi forte rar—în unele părţĭ, la cea dintâĭ tot plurală—, e un mahalagism modern, dus şi în unele părţĭ de la ţară—prin contactul sătenilor cu târgoveţiĭ—dar slab întrebuinţat de ceĭ dintâĭ.

Chĭar moldoveneasca atribuită diferiţilor indivizĭ, ca şi cea întrebuinţată de autor nu e tocmaĭ bună, şi suferă une-orĭ până şi de o influenţă ovreĭască.

Nu se zice şi nicĭ nu s'a zis, româneşte—fie în orĭce parte a ţărilor— :

„Nu s e maĭ trimite p e nimenĭ afară“ [2]).

„..... putuse să se îndrăgostească atât de cumplit î n t r ' o fată....“ [3])

„Cum văzuse pe Florica se îndrăgostise î n t r ' î n s a...,.“ [4])

„....Florica nu era îndrăgostită î n t r ' î n s u l, nu era îndrăgostită n i c ĭ î n Bibire nicĭ î n a l t u l....“ [5])

„Parte din haine se isprăvise. Pârvu lepădase acea ce o avea de la Stroicĭ şi care începea să deie semne neîndoelnice de o b o s e a l ă pentru a se îmbrăca în cele lucrate de Leonardo“ [6]).

Lăsând la o parte haĭnele cu semne de oboseală, orĭ forma sintactică din prima citaţie,—„a se îndrăgosti într'o fată“ e o întorsătură din jargonul ovreesc, şi a avut onoarea de a maĭ fi întrebuinţată numaĭ în romanul tendenţios filo-semit *Ovreĭul*, scris de d. V. Crăsescu-Basarabeanu spre a dovedi că lăcuitoriĭ ceĭ maĭ de treabă din ţările noastre sunt urmaşiĭ luĭ Israel.

In ce priveşte „o c h i ĭ v i n e ţ ĭ“[7])—în loc de „ochĭ albaştri“—orĭ „b r â n z a d e c o s c ĭ u g“ [8]), vor fi ele forme orĭ cuvinte obicĭnuite într'unele părţĭ, dar n'aŭ putinţa de a figura într'o producţiune literară, în care trebue să se ţină seamă de multe, şi în primul rând de posibilitatea unor neplăcute orĭ plăcute asocierĭ de ideĭ.

Că Gheorghiţă al Şalgăĭ era „fărmecat de ochiĭ eĭ [Floricăĭ] ceĭ vineţĭ“ sună pur şi simplu ridicul, şi nu e departe de aci scena în care ne-am închipui pe doĭ înşĭ stând la masă şi poftindu-se la „brânză de coscĭug“.

Că nu tot ce este exact e şi frumos, e o cugetare pe care şĭ-ar putea-o permite orĭ şi ce lăcuitor din părţile româneştĭ—vorbind orĭ-ce dialect—; şi că o lucrare literară, de naturaleţa cea maĭ desăvârşită, se fereşte—întotdeauna—de echivocurĭ şi de vecinătatea notelor ridicule, e un adevăr de aceeaşĭ natură.

Critica de care d. Rosetti dă dovadă, în cele maĭ multe lucrărĭ ale sale—nu apare şi acì în roman, chĭar în multe puncte de ordine istorică. Aşa nu e probabil ca la 1348, Isaia şi Mihu să fi anunţat —p r i n t ă b l i ţ ĭ p u s e p e l a t o a t e vă-

1) *Cu paloşul*, p. 225.
2) Ibidem, p. 50.
3) Ibidem, p. 294.
4) şi 5) Ibidem, p. 210
6) Ibidem, p. 288.
7) Ibidem, p. 259.
8) Ibidem, pag. 325.

mile—pe toţĭ negustoriĭ şi pe lăcuitoriĭ ţăriĭ—că primiĭ vor trebui să plătească Păunaşuluĭ Codrilor aceĭaşĭ vamă ca şi luĭ Vodă [1]). Anunciurĭ publice—scrise—pe la 1348 ?...

Tot aşa de verosimile par şi aplausele care urmară după cântecul Mitraneĭ, fiica luĭ Ploscan [2]), ca şi prezintările care s'ar fi obicinuit în acelaş al XIV-lea veac [3]), orĭ ca toasturile care ar fi putut să se audă pe atuncĭ şi care ar fi fost alcătuite în chipul următoruluĭ, ţinut de falsul Pârvu Nedeĭanu, orĭ Isvoranu,—cel cu *ăle, făcutără, botezatără, încălţatără,* etc.—la masa dată, la Gradişte, în casa luĭ Gheorghiţă al Şalgăĭ :

„—Să bem, zise el ridicându-şĭ cupa, întâĭ în sănătatea viteazuluĭ şi puter-„niculuĭ nostru oaspe Căpitanul Gheorghiţă, care se poate făli că este nu numaĭ fiŭ „de viteaz ci şi de vitează. Să bem apoĭ, în sănătatea v i t e j e ĭ [sic] şi strălucitei sale „mume, Kneghina Şalga, f a l a f e m e i l o r r u m â n e. Faima vitejiilor împlinite dă „ea a p ă t r u n s e r ă [sic] până printre noĭ. Ea astăzĭ a r e s ă î n t r u n e a s c ă s u b „s t e a g u l e i Rumânii dă la Prut, dă la Siret, dă la Moldova, dă la Maramureş, dă „la Olt. C u e a î n f r u n t e, a c o p e r ĭ--v o m c â m p i a d ă l e ş *i* u r i, dă păgânĭ. Eu, „Pârvu Isvoranu rudă cu marele şi puternicul voevod Alexandru Basarab, Domn al „Ţării Româneşti, mă jur pe cinstea mea de boiar, să nu bag paloş*ul* în teacă până „ce braţul meŭ nu va fi obosit*ără* ciopârţind în carne dă Tătar. Trăiască Kneghina „Şalga ;“ [4]).

In general vorbind, ideea naţionalistă pură, de care sunt aprinşĭ conducătoriĭ mişcăriĭ dela 1348—cu toate rezervele făcute în privinţa unora—e neprobabilă, e nepotrivită cu vremea—pentru toţĭ. Naţionalismul,—ceva maĭ înalt şi maĭ abstract de cât patriotismul—este propriŭ veacurilor din urmă, şi a răzbătut încet printre timpiĭ trecuţĭ, ivindu-se rar în câte o minte genială, dar care nu-l putea face cunoscut decât prin contopirea luĭ cu patriotismul — cu iubirea de loc, de ţară, de pământ. De aceea e o greşală, neĭertată unuĭ adevărat istoric, a judeca pe oamenĭ— chĭar numaĭ cu treĭ secole maĭ în urmă—după ideile care aŭ animat veacul al XIX-lea. Astfel a socoti--de pildă—pe Mihaiŭ-Viteazul ca un om lipsit de ideea naţionalistă panromânească, e un noŭ-sens şi în acelaş timp—pe lângă o slabă cunoştinţă de istoric—şi o rea acţiune, de oarece ascultătorul orĭ cititorul nu e totdeauna chemat să aĭbă o cultură egală cu a vorbitoruluĭ orĭ scriitoruluĭ. A ridică în timp o idee aşa de frumoasă, ca naţionalismul, şi a o atribui vremurilor de acum cincĭ veacurĭ şi jumătate e—negreşit—o faptă cu tendinţă bună, dar e neexactă, isbitoare la prima vedere, şi potrivnică adevăruluĭ şi istorieĭ.

Isaia pe lângă naţionalismul şi strălucita luĭ cultură, apare chĭar ca un îndepărtat sprijinitor al curentuluĭ latinist [5]). Toate acestea sunt frumoase, dar când nu se sprijină pe nimic saŭ, din potrivă, aŭ în contra lor cunoştinţele istorice, slăbesc valoarea povestiriĭ.

Lucrarea d-luĭ Radu Rosetti e o încercare de a contopi adevărul istoric şi unele elemente poporane legendare într'o povestire cu întăţişare de epopee. Pe cât e de respectat adevărul istoric, acolo unde e luat din propriile studiĭ ale autoruluĭ, pe atât e de lipsit de avânt mersul evenimentelor, chipul pur literar al romanuluĭ,

---

1) *Cu paloşul*, p. 35 şi 135.

2) Ibidem, p. 283: «Când glasul amuţĭ şi după ce b ă t ă i l e î n p a l m e, în semn de mulţămire, încetară...»,

3) Ibidem, p. 136. Isaia zice, luĭ Stoicĭ—cu care sta de vorbă—îndată ce apare Mihu:—«Nepotul meŭ, Mihu. apoĭ adăogă: Păunaşul Codrilor. Mihu tresărĭ şi se uĭtă îndată la moşul săŭ, dar acesta îĭ zise:

— Kneazul Ştefan Stoicĭ, căruĭa ĭ-aĭ scăpat viaţa, este trimisul luĭ Bogdan.... etc.».

4) *Cu paloşul*, pp. 233—231.

5) Ibidem, p. 143.

alăturĭ de unele note istorice nepotrivite cu vremea în care sunt aşezate. E o muncă foarte mare, e o intenţie din cele maĭ frumoase, dar e o lucrare numaĭ în parte reuşită. O refacere a elementelor aci contopite, o purificare şi o înviorare a lor, ar da cititorilor, opera dorită de d. Radu Rosetti,—autorul multor interesante studiĭ istorice.

N. Iorga, *Gândurĭ şi sfaturĭ ale unuĭ om ca orĭ care altul.* Institutul grafic Minerva, Bucureştĭ 1905, 255 pp.

Un prieten a luĭ Jules Lemaître, văzând într'o zi pe masa mareluĭ critic un volum de „cugetărĭ“ [„gândurĭ“, cum zice d. N. Iorga] a început a se minuna foarte, că un gen de producţie literară—aşa de puţin uşor—a început a fi cultivat, de la o vreme, de un însemnat număr de scriitorĭ. Şi ĭată de ce,—zicea el—e de mirat acest bĭelşug: „căcĭ ĭa gândiţi-vă niţel ce trebue să fie o carte de *cugetărĭ!* Un întreit extras de înţelepcĭune, de ştiinţă şi de experienţă. In fiecare linie, în orĭce rând se cere adâncime de cugetare, fineţă, delicateţă orĭ spirit. Chĭar prin forma cărţiĭ, prin aşezarea tipografică a părţilor, care izolând fiecare cugetare, ne o prezintă ca desăvârşită,—de frunte—şi ne-o propune drept subiect al gândurilor noastre—autorul pare a se lega faţă de noĭ, să ne prezinte în fiecare din acele scurte aliniate, în chip rezumat, o massă considerabilă de observărĭ particulare, cu tot mĭezul lor, şi ne promite că vor fi echivalente unuĭ roman, uneĭ comediĭ, cel puţin uneĭ predicĭ orĭ uneĭ cronicĭ. El îşĭ ĭa îndatorirea de a ne da ceva distins în fiecare moment. Astfel, frazele scoase de el în evidenţă, şi pe care pune atâta preţ— dovadă publicarea lor, — n'aŭ dreptul de a fi neînsemnate orĭ banale“ [1]).

Volumul întitulat *Gândurĭ şi sfaturĭ ale unuĭ om ca orĭ care altul* coprinde seriĭ de cugetărĭ, care, deşi răspândite în 255 de paginĭ, se pot uşor lega înte ele spre a forma diferite sisteme, plecând din maĭ multe şi felurite puncte de vedere. O primă şi importantă clasă e cea pe care prietenul luĭ Lemaître o numĭa *cugetare-definiţiune* şi care poate fi reprezintată în volumul d-luĭ N. Iorga maĭ întâĭ şi întâĭ prin exemplele următoare :

„Un adevărat prost e foarte rar. Il cunoştĭ maĭ întâĭ prin aceia că nu se îndoĭeşte de dânsul“ [2]).

„Romantic e acela căruia din însuşirile idealistuluĭ îĭ lipseşte numaĭ una : un scop vrednic şi sigur“ [3]).

„Cine uită, nu merită“ [4]).

„Cel maĭ bun metafizic e cel maĭ răŭ“ [5]).

„Prisosul e t o t d e a u n a o piedecă« [6]).

Cine ar fi crezut, până la citirea acestuĭ volum de cugetărĭ filosofice că : un adevărat prost e foarte rar,—pe când... slavă Domnuluĭ !...—; că idealiştiĭ *aŭ scopurĭ sigure*; că prisosul e în vecĭ o pĭedică şi că cel maĭ bun metafisic e cel maĭ răŭ..... bez faptul că acel care uĭtă, nu merită... dar nu ştim ce nu merită ?...

O a doua serie o formează cugetările *antitetice.* Un exemplu saŭ două :

»Omnl bun are clipe de răutate ; cel răŭ nu are clipe când e bun ; când se pare că este, e pentru dânsul“ [7]).

„Masiv, nu e solid“ [8]).

---

1) **Jules Lemaître,** *Les Contemporains,* II-ième série, «La comtesse Diane», p. 190.
2) Pag. 66.
3) P. 96
4) P. 99.
5) P. 109.
6) P. 126.
7) P. 6.
8) P. 17.

Amicul luĭ Lemaître zicea că „e rar ca reunirea unor cuvinte exprimând ideĭ contrariĭ să n'aĭbă aerul de a însemna ceva“ [1]). La urma urmelor şi cunoscutul Mitică al d-luĭ Caragiale avea aerul de a face spirit orĭ de a spune ceva, ba încă reuşia să se exprime aşa cum n'ar fi făcut-o un om ca orĭ-care altul.

Interesante sunt cugetările în care se fac descoperirĭ, cum e, de pildă, cea de la pagina 4 în care se face cunoscut că „judecata e un simţ“, orĭ cele în care se spun lucrurĭ cu totul nouă ca :

„Urile sunt u n e o r ĭ numaĭ mâniĭ zăcute“ [2]).

„Un lucru e sigur : că eştĭ dator a trăi. Tot aşa soldatul e dator a lupta. Incolo tu eştĭ stăpân, şi poţĭ fi, ca şi soldatul acela, un mişel saŭ un eroŭ“ [3])

„Obraznic însemnează omul fără obraz“ [4]).

„Nicĭodată n'aŭ fost doĭ nebunĭ tocmaĭ la fel“ [5]).

Cele maĭ multe «gânduri şi sfaturĭ» sunt — ca să zicem aşa--de ordine *zoologică*, adică sunt cu privire la lumea animalelor, din care se ĭaŭ termenĭĭ de comparaţie. Astfel ĭată un sfat în formă de poruncă :

„Să nu fi sociabil ca oaia şi personal ca măgarul“ [6]).

Urmează altele în formă de «gânduri» :

„Cioc de pradă are şi corbul, aripĭ numaĭ vulturul“ [7]).

„Găina se va fi crezând maĭ mult decât vulturul, fiindcă are şi aripĭ, şi e şi cuminte“ [8]).

Cu alte cuvinte putem spune—în parentez—că vulturul şi cu găina aŭ aripĭ, pe când corbul n'are.

Valoroasă, şi ca formă gramaticală, e următoarea :

«Porcul trecând pe lângă tine te va murdări neapărat. Dar, c â t d e s p r e a c e i a, el nu va fi maĭ curat [9])».

«Câne1e care urlă nu combate muzica, ci pretinde s'o ajute» [10]).

«A se purica nu înseamnă a merge la vânat» [11]).

«Primăvara unor poeţĭ, n'are rândunele, ci sticleţĭ» [12]).

De sigur !

In sfârşit ca modele de limbă literară saŭ de limpezime de cugetare se pot cita următoarele :

„Maĭ mulţĭ stăpânĭ ar merita să fie slugĭ, decât slugĭ, stăpânĭ“ [13]).

„Calomniatorul se coboară cu toată lungimea minciunĭĭ sale“ [14]).

„Nu te d u în bucătăria scriitoruluĭ pentru a-ĭ înţelege cartea“ [15]).

„E o greşală a sfârşi anul cu iarna: anul noŭ î n c e p e cu cea dintâiŭ zăpadă „albă ce cade asupra lumiĭ ca vălul alb asupra leagănuluĭ în care viaţa s'a trezit“ [16])

„Cum vi se pare : scriitor care nu scrie ?)[17].

---

1) **Lemaître,** Op. cit., p. 193.
2) Pag. 6.
3) Pag. 161.
4) Pag. 129.
5) Pag. 125.
6) Pag. 110.
7) Pag. 116.
8) Pag. 116.
9) Pag. 122.
10) Pag. 125.
11) Pag. 214.
12) Pag. 152.
13) Pag. 78.
14) Pag. 121
15) Pag- 143.
16) Pag. 25.
17) Pag. 211.

„Te miri pentru ce-ţi arată recunoştinţă unul şi pentru câte nu-ţi arată nici una ceĭ maĭ mulţi“[1]).

Inainte de a isprăvi seria citaţiilor, ĭată două cugetări care aŭ importanţa lor deosebită în mijlocul celorlalte:

„Dacă un maniac îşĭ preface mania într'o specialitate socială, el e scos din rândul nebunilor, i se face cinste şi i se plăteşte“[2]).

In fine:

«Sunt şi cugetări pe care oamenii care n'aŭ cugetat le scriŭ pentru aceĭ ce nu pot cugeta“[3]).

Astfel prin acest volumaş, d. N. Iorga care era cunoscut până acum numaĭ ca poet, critic şi istoric, apare şi ca filosof, după cum într'un alt volum, apărut tot acum, se dovedeşte a fi epigrafist. De altfel gândurile şi sfaturile din această producţiune sunt nişte adevărate inscripţii, după cum inscripţiile, citite după un motod sui-generis, sunt nişte simple „gânduri şi sfaturi“.

N. I. Apostolescu

1) Pag. 158.
2) Pag. 152.
3) Pag. 250.

Cărți și reviste străine

Poemele lui Ernest Dowson cu o prefață de Arthur Symons.

O biografie a zvăpăiatului poet englez Ernest Dowson ar fi din toate punctele de vedere interesantă. Ar reeși ușor în urma acesteia, o paralelă între moravurile literare ale scriitorilor din cele două rase, paralelă care ar fi plină de învățăminte. Viața lui Dowson e un șir lung de petreceri zgomotoase încununate de cea mai abjectă decadență morală. Dowson și cu tovarășii săi de litere și de petreceri au vrut să înaugureze la Londra *un cerc boem* precum era și este la Paris, cerc, în care s'a învârtit toată activitatea nefericitului Verlaine. Dar pe când la Paris se perorează mai mult și se bea mai puțin, la Londra se bea mai mult și se perorează mai puțin, dat fiind caracterul poporului englez. Și aceeași viață de desfrânare și zgomot care a ucis multe talente, a pus sfârșit la vârsta de două-zeci de ani unui talent atât de puternic și a unui suflet atât de curat ca acel al lui Dowson. Puținele poeme ce ne-a lăsat, ne fac să regretăm că suntem lipsiți de poemele pe care le-ar fi scris nefericitul boem la vârsta maturității talentului său.

Revue Bleue, 24 Iunie. I.—Ernest-Charles se ocupă de poeții Charles Guérin și Léo Larguier, a căror volume apărute de curând au atras atenția publicului francez, atât de desperat de poezia sa în timpul din urmă. Original și profund, inima lui Guérin vibrează cu totul nou, cu o delicatețe și o putere care trădează un mare poet, degajat de toate influențele, întru cât i-a fost cu putință. Insensibil la frumusețile naturii, Guérin e poetul îndoielii, poetul suferinții. Atavismul creștin, un creștinism bolnav și resignat ca în evul mediu, îi apasă sufletul ca o povară covârșitoare. Orice bucurie pe care o simte, îi aduce o remușcare ; urăște fericirea și înconjură veselia. In toată opera lui Guérin se distinge „*le sentiment chrétien de la vie vaine*“. El simte moartea pretutindeni, în natură, în femee, în cugetare ; nu crede în inspirația sa, nu crede în el, ci o vecinică neliniște îl torturează.

Un citat:

Ta jeunesse, à tort obstinée,
Ne sut longtemps que s'abuser,
A croire que la destinée
Trouve sa fin dans le baiser.

Et se fut ton erreur encore
D'avoir pu penser qu'on nourrit,
Le cœur vide et qui se dévore
En gorgeant de rêves l'esprit.

Aujourd'hui rongé d'amertume,
Tu mesures l'inanité,
Du double essai qui la résume
Litterature et volupté !

Guérin nu-ĭ un poet care trebuĭe să conducă oamenĭĭ în viață; dar nicĭ un poet n'a pătruns maĭ adânc în complicațiunile misterioase ale *omuluĭ interior*. Versul său e plin de toată puterea emoțiunĭĭ ce-ĭ sfâșie sufletul, îmbrăcând cugetarea cu exactitate.

Léo Larguier se distinge, de asemenĭ, ca poet. Fără a imita, e un lamartinian. Versul său, deși bogat în rezonanțe lamartiniane, arată totuși sufletul lui Larguier. Suflet rustic, Larguier are emoțiunĭ sincere, naive, curate, foarte curate — e un suflet clasic. Nota originală care surâde în primul său volum: *La Maison du poète*, va apărea maĭ cultivată și maĭ vizibilă în volumele viitoare.

La Revue, 15 Iunie. — J. Hudry-Menos semnează un interesant articol, tratând o chestiune a căreĭ importanță actuală crește din ce în ce maĭ mult: *La science et le problème de la vie future.*

Ipoteza uneĭ vieți viitoare a fost întotdeauna lăsată la o parte de către știință, ca necăzând în sfera investigațiunilor sale,—dar de vre-o douăzecĭ de anĭ, maĭ mulțĭ cugetătorĭ intrigați de faptul că nu se dă nicĭ un fel de dezlegare științifică problemuluĭ vieții viitoare,—aŭ căutat să umple această lacună.

Aŭ început prin a colecționa cu o desăvârșită răbdare, zisele acelora care susțineaŭ că aŭ văzut „*spirite*“ și de a elucida, pe cât e cu putință, povestirile de manifestărĭ socotite ca anormale. In acest scop s'a întemeiat la Londra, *Societatea Cercetărilor Fizice*, apoĭ o alta, cu acelaș nume, la Paris. Sarcina pe care și-o luase ambele societățĭ era socotită ca absurdă și inutilă atât religiuniĭ, cât și științiĭ oficiale. Iar astăzĭ, massa materialuluĭ adunat e destul de considerabilă. Grija de a face sinteza concluziuniior orĭ rezultatelor la care aŭ ajuns aceștĭ savanțĭ, înregistrând, catalogând și analizând, rămâne viitoruluĭ.

M. Myers, într'o voluminoasă lucrare: *Personalitatea omenească, supraviețuirea sa și manifestațiile sale supranaturale*, citează viața viitoare, ca ajunsă la baza științiĭ, susținând că aceasta din urmă, nu poate s'o ție ca neverificabilă pe cea dintâĭ.

„Scopul acesteĭ cărțĭ,—zice autorul—este de a arăta ce se poate face pentru a se înlătura pĭedica de separațiune, care până acum a exclus din domeniul științific, tocmaĭ acele probleme care aŭ maĭ multă nevoĭe de procedeele și metoda eĭ“.

Mercure de France, 15 Iunie.— L. de la Laurencie semnează un studiŭ comparativ: *La musique et la Psychologie.*

De multă vreme, raportul dintre muzică și psichologie a deșteptat interesul gânditorilor, și problema complicată a expresiuniĭ muzicale a preocupat mult spiritele, născând numeroase polemicĭ și dicuțiunĭ estetice. Această problemă, potrivit soluțiunilor care i-aŭ fost date, a oglindit rând pe rând diferitele sisteme filosofice. Astfel, pentru idealiștĭ, muzica conține forma lucrurilor eterne, pe care Schopenhauer o declară capabilă de a exprima sentimente, independente de reprezentațiunea lor în suflet, pe care Hégèlius o numește „limba sufletuluĭ, bucurându-se în pace de fericirea sa“, etc.

Toate aceste definițiĭ, precum și altele pe care le-a dobândit în cursul vremilor, aduc fiecare o porțiune de adevăr.

In zilele noastre, muzica se găsește în fața phisiologieĭ, a căreĭ metodă modernă se sforțează de a înlătura apriorismul și de a-l înlocui cu procedeele experimentale. Dar phisiologia muzicală deși e abia la începuturile eĭ, totuși ea a dobândit o metodă de studiŭ. S'a început a se studia încetul cu încetul diferițiĭ factorĭ care compun fenomenul muzical, lăsându-se la o parte speculațiunile și construcțiunile metafizice. Fenomenul muzical are o formă definită și explicabilă în conștiință: senzațiunea sonoră, percepțiunea sonoră și deșteptarea imaginilor corelative acesteĭ senzațiĭ și acesteĭ percepțiĭ. Rolul psichologieĭ în studiul fenomenelor muzicale trebuĭe să se raporteze la aflarea legilor de producere a fenomenelor muzicale, și în găsirea raporturilor psichologice ale acestor fenomene. Maĭ departe, autorul articoluluĭ de care ne ocupăm, caută să explice legile fenomenelor muzicale în raport cu psichologia.

L'Occident, Iunie.—Raul Narsy, vorbind de Gérard de Nerval: „Esprit candide et spotané, tout en finesse et en nuances, comment sont enthousiasme contenu,

sa mélancolie tendre, ses malices ingénues seraient-ils sentis par des âmes d'afectations et de calcul, par un époque grossière dans sa pensée, dans ses jugements et dans ses actes? Tel qu'il doit apparaître à ceux devant qui on l'évoque, image indécise et lointaine, avec comme un charme de pastel pâli, on le conçoit plus propre à rallier l'homage d'une élite de lettrés qu'à rassaisir l'attention publique".

La Plume, 15 Iunie.—Publică în traducere un poem de Dante Gabriel-Roseti. *LaBlanche Nef*. Camille Mauclair se ocupă de *L'Exposition posthume de Whistler*: André Tudesq analizează volumul de versuri de curând apărut al Valentinei de Saint-Point: *Poèmes de la mer et du Soleil*.

Revue de l'Art, Iunie. — G. Maspéro, membru al Institutului, semnează un frumos articol: *Sur un fragment de Statuette thébaine*.

Marcel Nicolle se ocupă de recentele achiziții făcute în muzeul Luvrului la departamentul Picturii din care cităm cele mai principale, constând anume în o pânză de Rembrandt: *Isus la Emmaus*, și o pânză a lui Dalmau; *L'Intronisation de Saint Isidore*.

S. Rocheblave studiază *femeea* în opera sculptorului *Jean-Baptiste Pigalle*

Emporium, Iunie.—Vittorio Pica publică un studiu asupra pictorului spaniol contimporan: *Hermen Anglada Y Camarasa*.

Lucio d'Ambra analizează opera și personalitatea lui Schiller, iar Jahn Rusconi, sub rubrica artei retrospective, se ocupă de muzeul Barracco din Roma.

Numărul e bogat ilustrat.

D. Spineanu

v = 7 (iulie)

1855
1906

ROMÂNIA · ISTITUTUL NICOLAE IORGA · BIBLIOTECA CENTRALĂ

SĂRMANII [1)]

O caldă după amiază de primăvară.

Mătușa Marta a dat perdeaua de cit liliachiŭ în lături pe sforicica prinsă în două cue de-o parte și de alta a ferestruiceĭ, iar soarele năvălește în voie în odae, înveselind-o cu lumina-ĭ aurie, înviorătoare ; femeea e naltă, uscățivă la față și are ochiĭ căprii, mariĭ, plinĭ de o nesfârșită bunătate și milă. De câte orĭ se uită spre nepoțelu-ĭ bolnav în patul de lângă sobă, femeea se gândește la vremurile când trăia soră-sa, Uța, dulcea și chinuita surioară, care s'a stins în lipsă și chin ; își aduce aminte de toate năcazurile, pe care le-a tras din pricina luĭ bărbatu-săŭ, „bozdorogul“ de Iordache, și dămol i se furișează din coada ochiuluĭ stâng o lacrimă.

Băĭatul, numaĭ piele și oase, stă vârât sub oghial și privește pe mătușă-sa ; ochiĭ luĭ negri, altădată de o scânteietoare frumusețe, sânt cuprinșĭ de-o grea împăinjenire.

Și când el, cu ochiĭ închișĭ își petrece prin minte în vălmășagul de dureri și chipurĭ duioase, chipurĭ iubite, trecute pe ceea lume, „lumea cea bună și tihnită a luĭ Dumnezeŭ !“ — pe când el, e furnicat prin tot trupu-ĭ slăbănog de-o istovitoare înfiorare și jale pentru eĭ, părințiĭ duși, pentru eĭ, copiĭ rămași de isbeliște, — femeea, care și-a maĭ aruncat o dată ochiĭ la băiat, a văzut că e cu ochiĭ închișĭ și a priceput îndată că el a văzut-o.

— Sărmănelul !... șopti ea 'n gând și din noŭ o lacrimă se strecură mare, greoaie, din ochĭ.

— Anghele ?... Anghele !... dormĭ, băețele ?!.., zise ea încetișor, apropiindu-se de patul bolnavuluĭ...

— Nu, mătușică, — nu dorm ; dar matale plângĭ ? plângĭ ?... Nu maĭ plânge, mătușică Marto, matale nu eștĭ vinovată de nimic...

— Nu plâng puiule ;— iacă deschide ochiĭ și vezĭ : nu maĭ plâng...

— Vezĭ, vezĭ, zise băiatul repede, deschizând ochișoriĭ uzĭ ; zicĭ că nu maĭ plângĭ, tu singură te-aĭ dat de gol, te-aĭ dat de gol !...

---

1) Nuvela de față ne-a fost încredințată de către d-na I. D. Manolache, care a aflat-o printre paginele rămase de la regretatul săŭ soț.

Noi o publicăm în fruntea numărului și fără s'o atingem ca o amintire pioasă pentru numele talentatuluĭ nostru colaborator, deși el ar fi revenit, probabil, asupra ei în unele locuri. (N. R.).

— Ți -i foame sufletele ?

Băiatul deschise ochii mari ; apoi, îngândurat, și-i pleacă sfioși pe prostirea cu horboțică...

Foame !?!... Nici el nu știa bine dacă-i era saŭ nu foame, — dar știa el altceva foarte bine : dacă moșul Iordache ar auzi de din față zgomot de farfurii, el ar ști că Marta iar „îndoapă“ pe „strâmbul“, pe „ciotul“ de nepot cu mâncare și ar începe iarăși a țipa că-l sărăcesc și-și râd de munca luĭ !...

— Nu, mătușică, nu mĭ-i foame de loc.

— Nu mai spune așa, drăguțu-mameĭ, că la masă de-amiază d'abia ți-ai înșelat stomăcelu ! Iaca, dacă ții la mătușa matale, să mânâncĭ tot, tot ce ți-o aduce ; da, să mânâncĭ frumușel și pe urmă să te scoale mătușica să ne punem la geam și să ne uităm la soare !...

Uite ce bine-i colea la soare !...

Să ședem pe ladă la soare !!...

Și, zâmbind printre lacrimĭ calde, femeea scoate din sub-pat un castron unguresc mare, acoperit cu altul mai mic, tot smălțuit și, din jumătatea de găină ce păstrase pentru masa de seară, rupse o bucățică de piept și un picior, — le presără cu sare și punându-le într-o farfurie, le așeză pe pat lângă băiat ; rupse și o bucățică de pâine de pe sobă și începu să-și îndemne nepotul să mănânce.

— Las-că mănânc, mătușă, dar...

— Ce vreĭ ?... vreĭ ceva ?...

— Dă-mĭ șervețelul meŭ să-l aștern să nu fac fărmăturĭ pe pat !...

— Bietul băiat, el tot cu grijă: să nu facă gunoĭ, să nu-mĭ dea de treabă.

Femeea iarăși se întoarse cu spatele la băiat ca să-și ascundă lacrămile....

Ieși din odae.

In urmă-i copilul încetișor, cu frica 'n spate să nu s'audă zgomot, pitit ca un șoricel, rupse din pâine și începu să mânânce, urmărind cu ochii pe fereastră pe mătușă-sa.

Femeea întârzia.

Biata Marta !.., Inima eĭ era așa de slabă în cât nu putea să rabde ceea ce era peste puterile eĭ : durerea de mamă și de soră, și mamă și soră fără de noroc. A avut și ea copiĭ și pe toți i-a luat Dumnezeŭ de pe fața pământuluĭ, din ghiarele luĭ bărbatu-săŭ, a avut soră, cu care-i era mai mare dragul să trăiască, dar a murit și ea, lăsându-și copiiĭ micĭ aproape pe drumurĭ.

A vrut să fie iar mamă că doar copiiĭ Iorgu și Anghel îi eraŭ nepoți, sânge din sângele cel mai bun al eĭ, — dar cum să facă treabă cu Iordache,.... om așa de câinos la inimă, neînțălegător.

De Iorgu, de cel mai mare, se leagă orĭ-decâteorĭ îl vede, ca boala de om sănătos, — iar de nenorocitul de Anghel nicĭ socoteală nu se mai poate ține de câte orĭ îl blastămă și-l cihăiește : mai răŭ decât boalele, el îĭ sapă mormântul !...

Ea bine 'nțeles că ia parte băeților și sfada se 'ntețește. Nu-i vorbă, gândul eĭ e să împace pe toți, dar nu isbutește.

De frică să nu se repețiască cele de-atâtea orĭ întâmplate, Marta... intră în casă, strânse binișor farfuria și, schimbându-l pe Anghel domol de pe pat pe lada de la fereastră, se duse prin vecinĭ, la Chița lumânăraruluĭ, să împrumute balia de spălat cămeși.

Ca 'ntotdeauna, Iorgu intră încetinel pe uşa de dindos şi, punându'şi cărţile în dulap, era să iasă, când simţi că se mişcă Anghel în pat.

— Tu nu dormi ?

— Nu.

— Credeam că dormi şi vroiam să mă duc să mă plimb puţin până la patru, când ies şi ceilalţi băeţi de la şcoală ; vroiam să mă duc la Mihălcescu acasă să prepar pe mâine lecţiile la latină şi matematică.

— Du-te, dacă ai de învăţat !...

— Cum, spui tu vorbele astea... mai că aşi zice că ţi s'a întâmplat ceva...

Uşa se deschise repede şi Iordache, furios, începu să strige :

— Da, cercetează-l bine, musiu fugar de la şcoală, — cercetează-l şi înseamnă-le toate la catastif.

— Nici nu's fugar de la şcoală, nici nu-l cercetez, şi nici catastif nu ţiu să însemn cele ce faci dumniata luĭ frate-meu.

— Ba minţi ! N'ai spus adinioarea că te duci s'aştepţi pe Mihălcescu până va ieşi din clas ?

— Asta tot nu vrea să zică că sunt fugar.

— Da, ce, eşti bolnav ??

— Bolnav, — nebolnav, dacă ar fi fost vorba să-mi dai drumul d-ta din clasă, aşi mai înţelege să te amesteci... Dar vezi că nu d-ta eşti profesor şi nici nu stă în puterea d-tale să-mi dai saŭ nu voe să 'plec din clasă.

— Lasă că o să vezi tu !.. O să mă duc să spun diriginteluĭ cum îţi baţi joc de şcoală şi de profesori, şi de paralele mele, umblând lala pe străzi sub cuvânt că eştĭ bolnav...

— Dacă ar fi toţi oamenii ca d-ta...

Iordache sări în sus :

— Aşa... aicĭ am vrut să-mi ajungi, domnişorule !... Vezi dumneata, eŭ sunt un câine, un om răŭ, un tigru, care vă chinuesc, pe mătăluţă, pe tine şi pe neputinciosul cela din pat ?! Dar ce sunt eŭ vinovat, măi tartorilor, că v'a lăsat tată-tăŭ şi mă-ta pe capul meŭ să vă hrănesc eŭ, să vă ţiŭ eŭ, să vă 'mbrac şi să vă 'ngrijesc ?! Eŭ muncesc pentru voi până nu mai văd bine şi voi ĭată ce mulţumire îmi daţi, — voi care nu sunteţi vrednicĭ să-mi treceţi pe dinainte !...

Matale, cu capul cel căpăţânos, ai ajuns om mare, eştĭ studiat, eştĭ grozav, hai ?.. dar cine te-a făcut să ajungi unde ai ajuns ; hai ? spune !..

— Eŭ !..

— Ptiŭ, nemernicule !

— N'ai decât să-mi faci ce pofteşti.

— Tu, scârbă !

— Eŭ, s'o ştiĭ bine ; eŭ am muncit, 'mi-am cumpărat cărţi...

— Minciună !... Eŭ te-am adus unde eştĭ...

— La sfântu-aşteaptă !..

— Eştĭ şi obraznic încă ?..

— Da ce, pofteşti să fie după dumneata ?... S'aŭ trecut vremile celea.

— Lipsăşti din faţa mea, stârpitură, că mă bagi în mare păcat, m'ai înţeles ?...

— Heĭ, bine zicea tata : apa la matcă şi românul la teapă ; de ce-ai fi dumneata altfel ?...

— Pleacă de-aicĭ că'ţĭ sfărm capu, şarpe !..

— Nu plec să ştiŭ că mă omorĭ !.. Ce, vreĭ să-ţĭ las aicĭ singur în mâna dumitale pe bietul nenorocit ăsta, care d'abia suflă de gras ce-ĭ şi bine ce-l ţiĭ ?

— Da ce să-ĭ fac eŭ ?

— Ce să-ĭ facĭ ?... Dacă s'ar putea să-l mistuĭ, cred că aĭ face-o cu cea maĭ mare bucurie...

— Iorgule !... Iorgule !... tacĭ, lasă numaĭ răspunde moşuluĭ, — e supărat acum că l-a năcăjit un muşteriŭ... De ce să-l maĭ supărăm şi noĭ ?..

Ochiĭ copiluluĭ, lucitorĭ de lăcrimĭ, se îndreaptă sfiicioşĭ când spre bunu-ĭ frăţior, când spre moş Iordache, pe care nu ştie cu ce rugăminte blajină să-l dămoliască maĭ curând...

— Aĭ, noroc, aĭ noroc tu, gligane, de frate-tău, dar altfel ţĭ-aşĭ arăta eŭ ţie ..

Băeţiĭ n'aŭ maĭ răspuns nimic şi Iordache a trântit după el uşa, plecând de acasă. Un duh răŭ îl stăpânise pe dânsul ca şi pe Iorgu — şi amândoĭ se învinuiaŭ acum că n'aŭ putut să-şĭ ţie firea unul în faţa celuĭlalt..

— De doĭ anĭ o duceaŭ aşa în necontenită sfadă ; unul tare, celalt dârz, Iordache turbând de necaz că băiatul nu-ĭ supus cum ar vrea el ; băiatul mâncându-şĭ singurel din carne, neputând să rabde toate batjocurile moşuluĭ săŭ...

De câte orĭ nu'şĭ jurase amândoĭ în parte să vorbească liniştit, chiar dacă celalt ar vorbi cu răutate, unul să se facă că nu ia 'n seamă... să treacă cu vederea !.. Pe Iordache îl ocărâse părintele Mina că prea 'şĭ chinueşte nepoţiĭ şi nevasta, că-ĭ prea iute şi să-ĭ fie frică să nu moară copilul cel mic, că păcatul al luĭ are să fie... Iorgu ştia bine şi recunoştea că degeaba s'ar pune contra moşuluĭ săŭ ; de bine de răŭ el le dă mâncare şi locuinţă, — că maĭ la urmă el nu li-ĭ dator cu nimica !

O, dacă ar fi numaĭ el singur !... dar maĭ e şi Anghel, sărmanul, el e pacostea cea mare ; şi ce ĭese din toată ciondăneala sa cu moş Iordache ? Supărărĭ pentru el, nelinişte pentru Anghel, — şi maĭ ales supărărĭ pentru tuşă-sa, asupra căreĭa îşĭ varsă Iordache necazul !..

Dar toate hotărârele lor se spulberaŭ când unul, spumegând, începe a striga, — iar celalt, galben şi slab, răspunde cum îĭ vine maĭ cu răul, ca să se răsbune... Faţă în faţă sunt totdeauna duşmănoşĭ unul cu celalt şi Iordache, nicĭ masa luĭ nu şĭ-o cinsteşte numaĭ ca să facă sânge răŭ copiilor.. Iorgu pleacă murmurând, Anghel porneşte a plânge, Iordache strică farfuriile, trântindu-le în mijlocul caseĭ şi la urmă tot mama Marta'ĭ cea vinovată fiindcă adăposteşte în casa luĭ sângele de năpârcă a soră-seĭ...

Moş Iordache s'a întors :

— Tot aci eştĭ, Iorgule ?

— Băiatul nu răspunde.

— Te-aĭ supărat ?

— Dumneata în locul meŭ ce-aĭ fi făcut ?..

— Cereţĭ ĭertare de vorbele ce 'mi-aĭ spus şi să fie pace ; du-te de-ţĭ învaţă lecţiile, că n'o să'ţĭ fac nimic, nicĭ la diriginte nu mă duc !..

— Bine, mă duc...

— Cum aşa : mă duc ! !

— Mă duc !

— Afurisită capră ! Te ţii mândru...

— Gândeşte-te şi dumneata la ceea-ce a fost adinioarea şi spune'mĭ dacă am pentru ce să-ţĭ cer ĭertare...

Fără să maĭ aştepte răspunsul, îşĭ luă cărţile şi plecă.

In urmă-ĭ sosì şi Marta. Anghel îşĭ întoarse capul spre sobă, iar Iordache nu ştia ce să caute prin casă ca s'ascundă ce-a fost :

— N'aĭ văzut tu pe-aicĭ cosoaĭa mea cea veche ?..

— Da, ce aĭ cu dânsa ?...

— Tot n'am de lucru, aşĭ fi vrut s'o dreg, poate să mă maĭ slujesc de dânsa la ceva...

— E în bucătărie, după cuptor...

Iordache eşi. Marta îşĭ desfăcu barizul şi nu se prea dumerea cum de bărbatu-său e cu Anghel în odae...

— Iorgu n'a venit de la şcoală ?

— Ba a venit, dar s'a dus la Mihălcescu să înveţe lecţiile pe mâine...

— Tare bine, dar nu prea 'mĭ miroase a bine...

— N'a fost nimic, mătuşă !...

— Ia te uĭtă încoace : ochiĭ matale nu spun nicĭodată minciunĭ ! Ia să vedem ?

Anghel îşĭ acoperi faţa cu oghealul ne 'ndrăsnind să se uĭte la Marta ; femeĭa, suspinând şi clătinând din cap, numaĭ caută să tălmăcĭască ce-a fost şi s'apucă de treburĭ.

II

E Sâmbătă după amiază, pe vremea toceĭ. Tuşa Marta şĭ-a pregătit toate celea, şĭ-a aşezat în casă, a scuturat, prin bucătărie, a pus toate la rostul lor şĭ-acum aşteaptă, gătită cu rochia eĭ cea de caşmir cafeniŭ, să înceapă dascălul de la Sf. Gheorghe să bată toaca spre a se duce să se închine.

E un vechiŭ al eĭ obiceĭŭ, moştenit tocmaĭ de la bunica Sanda, ĭerte-o sfântul, care era tare milostivă şi credincioasă : s'a şi dus la bătrâneţe la mânăstire de s'a călugărit. Mama eĭ, Stama, a păstrat obiceĭul mameĭ sale Sanda, şi 'i l'a dat moştenire eĭ, duĭoasă legătură a femeilor, din mamă în fiică. Numaĭ tuşa Marta nu ştie pe cine are să lase să ducă maĭ departe sfântul legământ cu biserica.

Luĭ Anghel, de câte orĭ ĭĭ e ceva maĭ binişor şi vede — Sâmbăta — pe tuşa Marta că se dă în vânt după treaba caseĭ şi'ĭ gata înainte de a toca, ĭĭ vine să râdă de dânsa şĭ-o cicăleşte 'n şagă c'un cântec, pe care l-a auzit el, când era maĭ micuţ :

Toacă, popo, toacă
Dacă n-ăĭ toca
Prescurĭ n-aĭ mânca ;
Cincĭ, părinte, cincĭ,
Cincĭsprezece icĭ !

Tuşa Marta cată cu ochiĭ marĭ la dânsul, însă nu-ĭ zice nimic : ar fi şi păcat să strice voĭa bună a băiatuluĭ suferind ; parcă el o zice 'nadins ?!.

Dar ĭată că popa în adevăr toacă şi tuşa Marta, închinându-se la icoană, vine de-şĭ sărută nepotul şi pleacă.

Moş Iordache, ca nicĭ într'o altă zi a săptămâneĭ, maĭ ales cum dă spre seară, e de-o hărnicie de te pune pe gânduri; coase pân' l'apucă năduşelele, bate cuele în pingele, cârpeşte,—muncă de iznoavă şi fără să zică nicĭ cârc; atuncĭ ştie el să facă spor când alţiĭ se lasă de lucru; aşa-ĭ vine la 'ndămână, aşa face; oricât s'a 'ncercat Marta, nu l'a putut desbăra.

Iată vine şi Iorgu de la şcoală.

Obosit dela gimnastică, obosit şi de grija, de munca întregeĭ săptămânĭ, în totdeauna ceasurile acestea aŭ fost pentru dânsul o bine-facere; maĭ ales de când a rămas şi fără mamă, singurele ceasurĭ fericite acestea-s; „moşul" lucrează, mătuşa-ĭ la biserică, de unde se maĭ abate la vre-o cunoscută saŭ cimotie, ĭar eĭ amândoĭ, Iorgu şi Anghel pot să stea în voĭe de vorbă.

— Anghele, ştiĭ că am o veste bună?

— Anume ce?

— Am să capăt o preparaţie; domnul Nicoleanu, profesorul de română, care ţine mult la mine, 'mĭ-a făgăduit că are să mă recomande pe mine într'un loc bun...

— Vaĭ, Iorgule, ducă aĭ putea pune mâna...

— Să vedem... Răbdare...

— Mie mĭ-ar părea aşa de bine...

— Şi mie, maĭ e vorbă.

— Da mie maĭ mult decât ţie.

— De ce?...

— Ia!...

— Eĭ, aĭde spune, de ce ţi-e frică?...

Băiatul se uĭtă pe furiş la uşa 'nchisă, care-ĭ desparte de moş Iordache, apoĭ îşĭ întoarce ochiĭ zâmbitorĭ spre frate-săŭ.

— Spune, că doar nu te aude!

— Da să nu te superĭ tu?

— Ce, aĭ să-mĭ spuĭ ceva, care să mă supere?

— Ba nu, am să spun drept!

— Atuncĭ să luăm altă vorbă.

— Să vedem, zise Anghel sfiindu-se.

— Nicĭ de cum!

— Am zis că mĭ-ar părea mie maĭ bine decât ţie; uite de ce..... Dar, n'aĭ să te superĭ?

— Ce te cârcâeştĭ atâta?

— Vezĭ că n-aşĭ vrea să te superĭ. Dacă aĭ să staĭ să te gândeştĭ maĭ mult, aĭ să vezĭ că eŭ am dreptate.

.....Tu nu facĭ bine că te ieĭ aşa de uşor la harţă cu „moşu"; el e răŭ, uf! eŭ maĭ mult decât tine am poate dreptul s-o spun, s'o ştiŭ! Dar vezĭ, tot el are maĭ multă dreptate decât noĭ; el ne hrăneşte, ne ţine în casă, de bine de răŭ ne dă de toate; ce ne-am face noĭ dacă n-am avea nicĭ atâta?!

Iorgu zâmbi:

— Eĭ, şi asta-ĭ toată filozofia matale, cap cuminte?

— Oare n'am dreptate?

— Cum nu, se poate să n-aĭ tu dreptate, Angheluş? Dar n'am zis asta, nu pentru că n-aĭ dreptate, ci pentru că eŭ însumĭ ştiŭ ceea ce-mĭ spuĭ tu

și mai știŭ și altele, frățioare, însă n-am putere să fac altfel !... Așĭ vrea și eŭ să le schimb toate supărările dintre noĭ, dar cum să le schimb ?

Eŭ țin minte bine cum am rămas pe drumurĭ aproape la moartea tateĭ și cum, la moartea mameĭ, mătușa Marta și-a dat cuvântul că are să ne țină în casă, aicĭ. Le știŭ eŭ bine toate astea și de multe orĭ văd cât suntem datorĭ noĭ amândoĭ, și mai cu seamă eŭ, că-s mai mare, sunt dator recunoștință și luĭ moș Iordache, și mameĭ Marteĭ... Dar, dacă moșu nu-ĭ om de omenie, ce folos ! ?

Ce folos că eŭ în inima mea așĭ vrea să-l iubesc, fiindcă recunosc cât bine mĭ-a făcut, câtă vreme el parcă 'nadins mă zgândărește, trezește ce-ĭ mai supărăcios, mai înveninat în mine și mă face de nu mă mai pot stăpâni !? Eŭ, înainte de a-mĭ spune tu, mă recunosc vinovat, — da ! — dar nu sunt numaĭ eŭ vinovat ; el e mai vinovat decât mine...

— Dacă aĭ fi tu mai blând.

— E mai greŭ s-o facĭ decât s-o zicĭ.

— Da eŭ cum rabd ?

— Dacă așĭ fi și eŭ ca tine...

— Și ar fi răŭ ?

— Ba, din contra, poate ar fi bine, dar nu pot ; de câte orĭ nu-mĭ pare răŭ că nu sunt și eŭ așa ca tine ! Și de mine și de tine ar fi mai bine.

— Tu stricĭ...

— Eĭ lasă că nu stric numaĭ eŭ ; dacă ar vrea el să mă ia altfel, toate s'ar schimba.

— Toate s'ar schimba.., E !...

— De ce mi-aĭ repetat cuvintele, Anghele ?... Ce vreĭ tu ?

— Nu vreaŭ nimic... *acum*... de și tot aș vrea eŭ ceva ; măcar mai târziŭ să fie, numaĭ să fie.

— Pot să fac și eŭ ceva ?

— Bun înțeles că tu, dar cine eŭ ? ?

— Cam ce ?

— Multe de toate și bune toate : liniște, mulțumire, asta așĭ vrea ; să fie să poțĭ tu învăța, să ieșĭ profesor și să stăm cu toțiĭ pe lângă tine. Mama Marta să te îngrijească, eŭ să staŭ în colțul patuluĭ, să nu maĭ sufăr ca acum și s'aștept să-țĭ întorcĭ privirea spre mine ca o binecuvântare...

Nu-ĭ așa că m'aĭ ajuta și pe mine să învăț, să ies și eŭ ceva ?.. Zise băiatul repede, vesel.

Iorgu podidit de lăcrimĭ, își plecă capul pe perna fratelui să plângă. Bietul copilaș, cu blândele luĭ cuvinte și dorințe îĭ sfâșiase inima !...

— Tu n-aĭ să fiĭ atuncĭ mulțumit ?

— Eŭ... mulțumit, îngână Iorgu.

— Da, tu.

— N-are să se întâmple nimic din cele ce dorești tu.

Copilașul, speriat, întrebă :

— De ce, Iorgule ?

— De ce a murit tata și mama ?...

— Dacă a vrut Dumnezăŭ să nu maĭ trăiască !

— Ascultă, Anghele, n'am vrut să zic tocmaĭ ceea-ce aĭ înțeles tu : pentru noĭ, pentru noĭ amândoĭ, de ce-a murit și tata, și mama ?

— Da, aș fi fost așa de fericit să am și eŭ tată,—tată, care să fie mai bun decât moș Iordache !

— Vezi, vezi !... Sunt copii, care aŭ tată, aŭ mamă, trăesc cum se 'ntâmplă, învață și ajung ceva 'n lumea asta ; sunt alții, care n'aŭ nici tată, n'aŭ nici mamă,—dar se găsește vre-o rudă, vre-un suflet al Domnului, care 'i ia, 'i îngrijește, 'i da la învățătură și scoate din ei oameni cum se cade...

— Cum era Ghiță a Muntencei, dă, știŭ și eŭ ! Și Costică a lui Mihalache Brânzăŭ !

— Dar sunt unii, drăguțule, care n'aŭ nici tată, nici mamă, și n'aŭ nici un om al lui Dumnezăŭ, pe lângă care să s'acîueze și acela să zică : fac și eŭ un pustiŭ de bine ; cheltuesc ce-oiŭ cheltui cu băiatul lui Ioniță Crânganu, poate m'o pomeni când o fi mare și 'mi-oiŭ găsi și eŭ pomană 'n cer. Măcar atâta să fac !...

— Acum te pricep Iorgule, de-ajuns : unde să se găsiască și pentru noi așa un om ?...

— Nicăeri !...

— Nu zice, mă înfricoșezi !...

— Și ce-ar fi dacă 'ți-așĭ spune mincĭuni ?!... Ce-o să folosești ?...

Iorgu strânse nervos mânile lui frate-săŭ și, fără voe, 'și-ascunse privirea de-a lui... Privi pe fereastră. Dămol, dămol, toate gândurile răzvrătite începură a se liniști, întorcându-se ca niște păsările obosite în cuĭburile lor. Și-odată întoarse la odihnă, gândurile se topesc în suflet, când sufletul e bun și stăpân pe sine, orĭ cât de amare, descurajătoare ar fi. Momentele de răutate trecură... Blândețea amurguluĭ trecu peste sufletul luĭ obidit și pe nesimțite ceea-ce i s'ar fi părut nepotrivit, cu neputință, fiind în altă stare sufletească, crezu că'i aproape să se 'mpliniască.

Tresări de mândrie, de curaj.

— Da ce ? o să capăt lecții și pe urmă n'are să maĭ zică nici Moș Iordache nimic : dacă și eŭ câștig ceva și am să cheltuesc în casă, ce poate să maĭ cârtiască el ?...

— Și mama Marta o să salte de bucurie când o să viĭ tu cu francii legați în băsmăluță și-o să'i arunci în poală : uĭte, tușică bună, cât am câștigat eŭ ?

Eŭ am să fiŭ așa de fericit... nimeni n'are să fie maĭ fericit decât mine ! Atunci am să-ți ĭaŭ doĭ franci și am să'i daŭ tușicăĭ să caute pe țigancă, să'mi facă o ĭacâe pentru picĭor și niște unsorĭ pentru cap. Știi ce meșteră'i baba ceea ? Tușa spune c'a vindecat pe o fată din Sf. Voivozi, care era maĭ bolnavă decât mine. Numaĭ de câteva orĭ a uns-o și i s'aŭ trecut bubele, s'aŭ cojit, aŭ căzut și pân'la anu ĭ-a crescut feteĭ niște păr frumos, de credeaĭ că nicĭodată n'a fost bolnavă...

— O, am să'ți daŭ, numaĭ să'i fac în cĭudă luĭ Moș Iordache, pe el nu'l lasă inima cincĭzeci de banĭ să dea !

— Și când am să mă 'ndrept eŭ de picior, am să mă înscriŭ la liceŭ... tu aĭ să fiĭ profesor, — mama să maĭ fie cu noi și...

— Asta...

Mama Marta deschise ușa. Copiiĭ, cu obrajiĭ lipiți unul de-al altuĭa, mână în mână, își țintiră triștĭ ochiĭ spre dânsa, par'că spre a-ĭ cere eĭ ca visul lor să se înfăptuiască odată, cât era el de frumos și ademenitor ..

— Acasă sunteţi băeţi ?

— Da, mamă, rostiră amândoi de odată ;

Şi glasurile molcome ale copiilor repetară încă de multe ori încet cuvântul acesta, care singur era 'n stare să le desăvârşiască fericirea şi visurile.

III

A scăpat de-o mare grijă ! In sfârşit, o să aibă de-acum douăzeci şi cinci de lei pe lună, o să aibă de unde-şi face haine, să facă leacuri lui Anghel şi să facă în ciudă lui Moş-Iordache. Iorgu zboară pe stradă, aşa de uşoare 'i par picioarele şi-ar vrea să se 'ntâlnească cu cineva, cu un prieten, să mai vorbiască plin de iluzii.

O luă spre grădina publică, pe strada Speranţa. Pe la Sf. Spiridon îl ajunse din urmă pe Mihalcea, elev tot într'a şeaptea ca şi dânsul, un băiat cu părerile lui despre lume şi viaţă, pentru care lucru fusese luat la ochiu mai de toţi profesorii.

— Mihalceo, ia stăi, unde te duci ?...

— Ce, tu eşti ? da ce te-ai rătăcit pe aici ? !

— Umblam şi eu cam fără scop...

— Atunci hai cu mine !

Ştii că adesea mă abat Duminica şi sărbătoarea, mai ales vara, pe la hanurile de prin mahalale : mă pierd acolo printre ţărani şi mă desfăt în amintirile copilăriei mele. Eu sunt târgoveţ, dar, rămas orfan de mic, m'a crescut un moş al meu, om pământean din Floreşti... Când m'am mai zburat, m'aducea moşul cu el în târg şi 'mi amintesc în totdeauna ce zile fericite petreceam pe-atunci : numai ochi eram ! Mă uitam în toate părţile, priviam pe la geamurile prăvăliilor, pe la librării, şi la case mă uitam minunat : ce-aveau a face casele din târg cu casele *noastre* de la ţară ?!

Dacă 'mi-ar fi spus moşu că m'aşi duce 'n cer, n'aşi fi putut să'mi închipuesc frumuseţele de-acolo altfel decât cum le vedeam pe pământ, în târg : case mari, cu câte două rânduri, spoite frumos, nu cu brâe ca la ţară, case de cărămidă şi-acoperite cu tablă, de sclipesc în bătaia soarelui... Şi toate jucăriile, toate flecurelele, pe care le vedeam pe la ferestre credeam că, *acolo*, numai ale noastre, ale copiilor vor fi ca să ne jucăm cât e ziua de mare şi să fim veçinic voioşi....

Am fost azi dimineaţă la un han din Munteni, unde trăgeau adesea al-de moş Ianole, socrul moşului meu, care mă creştea. Şi 'mi-a povestit un om că nu mai e de-a buna în satul lor.

....Haidem pe-aici, la Ianole, poate să mai găsim pe cineva să stăm de vorbă.

In han norod mult, făcând rost gărăfilor de vin şi sângecelor de rachiu ; în ogradă nenumărate care, unele 'ntr'altele înghesuite, cu boii dejugaţi trântiţi şi ei lângă proţape. In câte-un car copiii îşi privesc uimiţi jucăriile cumpărate din târg, iar alţii îşi ling degetele cu poftă sugând pliţuri şi alviţă cumpărată de la bragagii. Mai în fundul ograzei femei şi fete 'şi schimbă scurteicele, pregătindu-se de plecare, pe când câte-un flăcău rătăcit printre care se face că nu prea bagă bine 'n seamă ceea-ce vede.

Tocmai lângă gard, Marin Cărăuşul, pe care îl cunoaşte Mihalcea, stă

sprijinit în roata de dinapoĭ a caruluĭ privindu-şĭ boulenĭĭ cum rumegă culcaţĭ de-o parte şi de alta.

— Bun venit, nene Marine, ce maĭ facĭ!

— Bine te-am găsit, flăcăĭaşu moşuluĭ, da ce cauţĭ? Cauţĭ pe cineva?.. Îs prin cârcĭumă toţĭ...

— Nu căutam numaĭ decât pe cineva!.. Fiindcă te-am găsit pe dumneta tot una e: ce vreaŭ eŭ să ştiŭ îmĭ poate spune tot românul cu inimă deschisă, bună: şi nu ştiŭ zăŭ, să fie altmintrelea unul, din ceĭ pe care îĭ cunosc eŭ.

— Apoĭ! 'mnetale, domnule Mihăeş, ştiĭ să ducĭ vorba cum ţi'ĭ gându...

— Şi m'aĭ prins vre-odată că nu's curat la inimă?!

— Ca taman asta era să grăesc şi eŭ: 'mneta îţĭ poţĭ spune gându aşa că intră omuluĭ în cap ce'ĭ spuĭ şi trebue să priceapă el, să vadă că nu umbli cu nicĭ un gând ascuns! De aşa ceva feritu-te-a Dumnezeŭ!.. Nicĭ nu te-a prepus cineva!

— In ziua când un ţăran ca dumneata m'ar bănui că sunt orĭ ticălos orĭ svânturat, aşĭ jura pe cruce, moşule, că n'aşĭ maĭ umbla să daŭ ochiĭ cu ţăraniĭ...

— Heĭ, dragul meŭ, maĭ răŭ de ceĭ care ţi se bagă în suflet cu de-asila... da, 'mneta, nu! Ceĭ care îţĭ cântă de dragoste şi te-ar vinde pe-o oca: aceĭa's răĭ!...

— Şi eŭ şi prietenul meŭ n'o să fim niciodată dintre aceĭa.

— Să dea Dumnezăŭ, că poate s'or maĭ schimba lucrurile şi pentru noĭ...

— Să dea Dumnezăŭ, moşule! S'o dorim cu toţiĭ din toată puterea inimelor noastre cinstite!

— Da 'ce maĭ e pe la ţară? ce maĭ faceţĭ?..

— S'aŭ stricat oameniĭ numaĭ să'ĭ ungĭ cu păcură şi să le daĭ foc, că alt n'aĭ ce face cu dânşiĭ!

Iacă, numaĭ staţĭ colea pe proţap şi ascultaţĭ:

Eraŭ doĭ oameni cuprinşĭ în sat, Ene a luĭ Şerban Pocletaru şi Mitru a luĭ Dorofte,—doĭ oameni aşăzaţĭ altminteri şi la minte şi la gospodărie; amândoĭ însuraţĭ, cu câte treĭ copiĭ, ba încă s'a nemerit că amândoĭ băeţiĭ ceĭ maĭ marĭ sunt maĭ-maĭ de-o vârstă: Ion a luĭ Ene de nouă anĭ şi patru lunĭ, Ghiţă a luĭ Mitru e de nouă anĭ şi cincĭ lunĭ.

Eĭ, dar oameniĭ ăştia, care eraŭ prietenĭ odată, nevestele lor, care jucaseră la horă, jucaseră una la nunta celeĭlalte şi la botezul dintâĭ al copiilor, acum se 'nvrăjbiseră de credeaĭ că numaĭ Diavolul le ajută; şi copiiĭ, care eraŭ buniĭ jucăuşĭ pe câmp şi muncitorĭ pe lângă casă, orĭ la păscut vitele pe şes, copiiĭ de vre-o doĭ anĭ nu'ĭ săptămână în care să nu se bată hoţeşte.

Ene şi Mitru aveaŭ pământurĭ unul lângă altul; ce i s'a părut luĭ Ene odată?... că Mitru a tras o brazdă destul de largă pe locul luĭ... Iar anul următor, ce i s'a părut luĭ Mitru? că Ene nu numaĭ ar fi tras o brazdă largă peste locul săŭ, dar că ar fi aruncat şi ceva fermecĭ pe ogor ca să nu rodiască...

Şi tot aşa: azĭ unu cu vorba 'n contra celuĭlalt, mânĭ celalt cu acu veninos în cuvinte; azĭ unu vorbia răstit, mânĭ celalt înjura pe-ascunsul, ocăra... până ce-aŭ ajuns de s'aŭ ocorât pe faţă, s'aŭ suduit şi s'aŭ luat şi la bătae din te mirĭ ce nimicurĭ.

Orĭ luaŭ un pahar maĭ mult la cârcĭumă, orĭ nu luaŭ, dar sfadă

totdeauna era între ei. Până când a spus odată popa Ștefan în gura mare, la Sântă-Mărie, în bătătura cârciumei, când erau mulți oameni grămadă, și Ene cu Mitru :

— Nu vă e rușine obrazului, măi, oameni în tot locul, să vă spuneți numai vorbe spurcate, să vă dușmăniți și să vă luați la bătae ca toți haidăii boerești? Ce fel de gospodari sunteți voi, ce fel de oameni sunteți voi, dacă nu mai aveți măcar atâta omenie să vă stăpâniți. Hei, dragii mei, cine'i om se cunoaște că'i om : când vine gândul rău la dânsul și se furișează în sânu'i, omul vrednic nu mi'l alintă, nu mi'l acoperă, nu mi'l ferește de privirea altora, ci'l smulge bărbătește din sân și'l ucide pe loc, ca să nu'i răpue jivina viața. Asta înseamnă pentru cei care au urechi de auzit și cap ca să 'nțeleagă că, de vine un gând rău în mintea omului, el nu trebue să se lase robit lui, ci să'l alunge, ca să nu ajungă să dușmănească pe un prieten, o făptură a lui Dumnezău, creștin și ființă înțelegătoare.

Eu nu mai am ce vă face ! am juruit pe unul, am juruit pe altul, pe ascuns, ca să fie cuminte fiște-care'n parte și să nu râvnească la nimic, unul ceeace ar fi al altuia... Nu m'ați înțeles ! Iacă, acuma în fața oamenilor, ca să nu se zică de toți pe urmă că eu am știut că trăiți rău și nu m'am pus la mijloc spre a vă aduce la 'mpăcăciune...

De azi înainte, voi în față să nu vă 'ntâlniți, nici vorbă de bine, nici vorbă de rău să nu schimbați ; când vă veți zări că sunteți pe același drum să vă ocoliți și nici pe-ascunsul unul de altul să nu mai vorbiți nici de bine, nici de rău.

Atâta vă zic, pentru că atâta pot să vă fac, dar dacă nu mă veți asculta, să știți că de pedeapsa Domnului n'o să scape nici unul dintre voi !

Și a plecat bietul Popa Ștefan, foarte mânios și foarte întristat, că nu doar să ne lăudăm cu el, dar popă ca dânsul în zece sate nu găsești.

Oamenii au rămas toți plouați, furându-se tot cu coada ochiului, zăpăciți, unul lângă altul, — iar Ene și Mitru au stat preț de-un ceas cu ochii în jos, galbeni la față, neschimbând o vorbă cu nimeni, nebându-și paharele. Au plecat amândoi odată : unul spre casa popei, celalt spre casa lui, abătuți de tot, nezicând nimic când s'au despărțit de noi...

Au ținut toată vara juruirea popei, dar toamna iar au început să se mânânce : ba că popușoii lui Ene se desghioacă în troaca lui Mitru și hrănește puii cu ei, — adică 'i-a furat de pe câmp ; ba că băetul lui Mitru l-a prins pe Ion și 'i-a tras o bătae măcar că tot el era vinovat... Și femeile, limbi ascuțite, n'aveau nici cum astâmpăr : ba că Leanca nu știe să se 'mbrace, ba că Zamfira nu știe să se poarte ; ba că pe Leanca a tras-o popa Ștefan de ureche la datu naforei, ba că Zamfira cam știe ce-i dragostea de târgovăț : s'a și lipit de ea gramaticu boeruluĭ...

Și toate poznele uite așa au fiert o vară întreagă, — iar oameni ai Draculuĭ care să poarte dihonia de la unii la alții s'au găsit, slavă Domnului, destui !

Toamna, s'au bătut așa într'o șagă mai mult pe câmp : și Ene și Mitru se duseseră să vadă ce'i pe ogor și n'aveau ciomege ori vre-e secure cu ei ; dar astă iarnă, după Bobotează, când s'au dus să'și aducă lemne pentru case, s'au luat la ciondăneală și Ene 'i-a rupt o coastă lui Mitru cu securea ; acum s'a răzbunat și el, numai de cap să'i fie ! L'a prins pe Ene venind de

la târg în puterea nopții și l-a lăsat mai mort pe tractul cel mare, de l'aŭ cules niște drumeți tocmai de prin ținutul Vasluiului...

Iacă povestirea toată !.. Acum Ene trage să moară 'n spital, iar Mitru o să șadă la gros, fiindcă s'a dovedit că el e care l-a cenătuit așa.

— S'auzim de bine, moșule !... Mă duc; drept să'ți spuiŭ, dar povestirea dumitale mă furnică prin cap și m'amețește... Tare 'mi pare răŭ !...

— Eĭ, dragu moșuluĭ, să fie numaĭ de astea pe lume, da'mie mi'ĭ frică să nu maĭ fie și alte rușinĭ, și alte fapte din duh necurat purcese, care să ne pălmuiască obrajiĭ... să ne 'ndepărteze de cel de sus...

— Rămâĭ sănătos... Mĭ-am adus aminte : moș Marine, fiĭ bun și spune d-luĭ învățător, când o veni prin târg, să s'abată pe la mine... așĭ fi avut ceva treabă cu el !..

— I-oiŭ spune, moșule !., Mergeți sănătoșeĭ.

Amândoĭ băeții eșiră pe poartă tăcuți, privind în pământ. Apucară spre rohatcă și, luându-se de mână, fără să vree anume, se strecura de la unul la celalt gândul lor ascuns.

Afară din oraș Crânganu deschise vorba :

— Vezĭ tu, eŭ cred că faptele acestea, pe care întâmplarea ni le-a scos înainte, nu s'ar fi petrecut dacă am fi întemeiat noĭ mult doritul *Cerc Cultural.*

— N'am de loc poftă să vorbesc despre *Cerc.*

— De ce ? ! Tocmaĭ dimpotrivă : eŭ cred că tocmaĭ în împrejurarea aceasta e de datoria noastră să discutăm, să vedem pe ce cale trebue s'apucăm.

— O fi pentru tine așa, dar nu pentru mine.

— Mihalcea, ĭartă-mă, dacă zic altfel ; eŭ așĭ zice însă că azĭ, maĭ mult decât orĭ-când, tocmaĭ fiindcă eștĭ sub impresia povestiriĭ acesteĭa, ar trebui să vorbim...

Căcĭ ce alt voĭam noĭ decât să ne luminăm pe noĭ, ca să ducem pe urmă lumina 'n sate ! !...

— He-he !

— Eĭ, ce'ĭ ?... N'am dreptate ?

— Tare 'mĭ pare mie că n'o să mă maĭ hrănesc cu utopiĭ !

— Nu spune așa, păcătuești... Sărmaniĭ oameni, eĭ nu sunt vinovați ! Ticăloșiți de mizerie, de ignoranță, de hoțiĭ din partea boeruluĭ și-a vechiluluĭ, ticăloșiți și de natura asta vitregă, care le dă sânge ĭute când ar trebui să le dea maĭ multă minte rece, ce vreĭ să facă, sărmaniĭ ! ?

— Bine-ar fi, dar răul e că toți sunt ticăloșiți...

— De ce să exagerăm ?...

— Exagerare ? exagerare ? ? poți zice tu că asta se chĭamă exagerare ?...

De fel !... Dacă 'ntr'un sat, care are un povățuitor ca Popa Ștefan, cu școală, dacă între oameni ca Ene și Mitru se poate petrece o crimă ca asta, atuncĭ ce'ĭ prin alte sate, care's vestite fie prin prostia lor, prin hoțiile lor, prin lenea, prin beții, prin neomeniile lor ?

Ce 'ĭ pe-acolo ?...

Intrebarea'ĭ amuți pe amândoĭ tineriĭ, copleșindu-le închipuirea cu întunericul grozăviilor necunoscute. Stătură'n loc și se priviră cu încredere, fără să'și zică nicĭ o vorbă, chinuiți în inimele lor de visătorĭ că răul nu se poata curma, dimpotrivă : se 'ntinde amenințător pretutindenĭ.

Tăcuți o luară la drum unul lângă altul.

Pe șoseaua dreaptă, lungă, ce se zărîa pân'departe, Crânganu și Mihalcea își pierdeaŭ privirile, urmărind carăle, care treceaŭ în colo și 'ncoace... In șuerul suptire al vântuluĭ minţele lor prindeaŭ un ecoŭ venit din depărtare ecoŭ de sbucium, de luptă crâncenă, și Crânganu, sub puterea sfinteĭ sale credinţe, vorbind în gând, șopti cu ochiĭ înlăcrimaţĭ:

— Sărmaniĭ! Acesta e poate singurul cuvânt potrivit!...

In odăița scundă, cu tavanul boit cu lutișor galbăn, slaba licărire a candeleĭ plutește în liniștea grea ca de mormânt; în fund, de-alungul păreteluĭ acoperit de cadre rusești din războiŭ și un covoraș de casă, e patul chinuluĭ, ce par'că nu vrea să se maĭ curme: Anghel, sărmanul oropsit visează cu ochiĭ deschișĭ, molesit de înșelătoarea odihnă ce i se strecurase în mădulare înainte de-a adormi.

Fericitul!... aci aţipește, căzându-ĭ greoaĭe pleoapele pe ochiĭ marĭ, aci e treaz de-al binelea și pe obrajiĭ săĭ supţĭ, pe gurița dogorită de arșiță se desemnează ușor ca însuși visul un zâmbet lin. Cât de departe e dânsul acum de odăița mătușeĭ Marteĭ, de frăţiorul săŭ drag și nenorocit Iorgu, cât de departe 'n urmă-ĭ aŭ rămas toate marele și necurmatele luĭ suferinţĭ!... E cu buna sa mamă alăturea, care 'l poartă cu băgare de seamă pe-o pajiște, ţinându-l de mână, desmĭerdându-l cu dragoste, cerându-și ĭertare că ea a plecat de acasă așa pe ne-veste și l-a lăsat părăsit atâţia anĭ de zile!... Și băĭatul e vesel, e fericit, — e vesel că acum nu-l maĭ doare nimic, poate merge răpede și nicĭ măcar nu ostenește; nu'și simte ţeasta capuluĭ usturată de nenumăratele bube răle, care altă dată ĭi făcuse o pecingine neagră tot capul; toate ĭi trecuse, părul negru, luciŭ, ĭi crescuse mare, — picĭorul frânt din stinghie, pe care nicĭ nu-l putea mișca, acum era sănătos și călca ţanţoș peste miile de floricele și firicele de ĭarbă, frumoase, mirositoare ale ţinutuluĭ mândru prin care-l purta buna-ĭ mamă; era fericit, în culmea fericireĭ că 'n sfârșit a scăpat de moș Iordache și vede ĭarăși pe mama Uța, care s'a jurat că nu-l maĭ lasă singur, ba o să-l ducă la tata!...

Și bĭetul băĭat, dacă n'ar fi prea ĭubitor, — dacă nu 'ĭ-ar părea așa de răŭ că pe frate-săŭ Iorgu nu l'a luat cu el, ar bate 'n palme de bucurie și cuvinte de mulţumire, rugĭ ferbinţĭ n'ar fi găsit cu care să se prostearnă în genunchĭ să slăvĭască puterea Domnuluĭ Dumnezeuluĭ Ceresc!... Dar grija luĭ rămăsese la Iorgu, la cel uĭtat departe, de care mama Uța par'că 'ntradins s'a ferit când l-a luat pe Anghel și de care nicĭ n'a vrut să vorbĭască mult, ci numaĭ a 'ntrebat unde-ĭ... Era la școală Iorgu, și mama Uța, bucuroasă a zis:

— Lasă-l, pe dânsul am să-l ĭaŭ altă dată; haĭ matale acum cu mama, să vezĭ pe tăticu!...

Cum nu era s'o asculte?... unde să găsĭască puterea să n'o urmeze?!... El care nu-și văzuse de micuţ pe maĭcă-sa!...

In odae e tot liniște și copilașul nevinovat și trudit poate să-și urmeze drumul nestingherit; Marta ridică încetișor capul de pe pernă, se uĭtă la copil, îl vede liniștit, apoĭ se aciuĭază din noŭ; dar candela începe să sfârâe, pocnește tot maĭ des, și face zgomot. Femeĭa se scoală, toarnă unt-

de lemn în pahar și, făcând câteva mătănii în dreptul icoanei lui Sf. Mina, făcătorul de minuni, se culcă din nou,

Copilul oftează ușurat :

— Iaca și Iorgu !... Mamă, ia-l și pe Iorgu, cum să-l lași singurel la moș Iordache ; ia-l să vadă și el pe tata, că și lui îi e drag tata, vrea și el să-l vadă !... Când eram noi singurei în casă, de câte ori nu-mi spunea el că mult ar vrea să te vadă pe matale, să vadă și pe tata, — el vă iubește mult pe amândoi !...

Dar mama Uța nu vrea cu nici un chip să-l ia pe Iorgu, care, rușinat, plângând, se ține de mâna lui Anghel și-l oprește.

— Mamă îl ei ? mai întreabă el.

— Ți-am mai spus odată, Anghel : nu-l iau acum pe dânsul, lasă-l am să-l iau altă dată !...

Atunci bietul băiat, rătăcit între fericirea lui că-și va regăsi în sfârșit părinții și între năcazul că-și lasă frățiorul drag tot pe mâna lui moș Iordache, începe să plângă, să se zbată ca să scape de Iorgu, care-l ține încleștat de mână și nu-l lasă să plece...

— Lasă-mă, Iorgule, să mă duc, dece să nu mă lași ?!... Mă duc cu mama să văd pe tata și pe urmă am să rog pe mama să vină să te ia și pe tine... mă lași ?..,

Dar Iorgu nu vrea să-i dea drumul ; el, mut, furios pe amândoi, și pe Anghel și pe mama Uța, își pune toată puterea ca să-și oprească fratele... dar ostenind, cade jos, plângând în gura mare.

— Mă duc, mă duc la tata .. șoptește Anghel și înfiorat de toată plăcerea și durerea visului, cască ochii mari, speriați, privind în golul tavanului scundei odăițe. Marta se trezește și strigă pe Iorgu, care dormia în odaia de-alăturea.

— Dragu mătușei, ce ai matale, ce ai Angheluță ?...

Copilul acum, când e în brațele mătușei sale și simte mâna caldă a fratelui său, care-l strânge lin, prinde tot înțelesul înșălătorului său vis și, plecându-și fruntea pe pieptul lui Iorgu, îi șoptește înecat de lacrimi :

— Am să mor de-acuma, — adinioarea mi s'a arătat mama și mă luase cu dânsa ca să mă ducă la tata !...

Tus-trei, îmbrățișați în cea din urmă clipă ce viața le lăsa să se priceapă și să simtă, începură să plângă, fără zgomot, fără vorbe ; în liniștea nopții plutia misterioasă umbra rece a morții.

Atunci tocmai perdeaua, care despărția cele două odăițe, se mișcă, și Iordache vru să pătrundă 'n odae ; când îi văzu, voința celui de sus îi luă puterea de a păși înainte, și se dădu îngrozit înapoi, murmurând cu o reală durere sincera :

— Sărmanul Anghel... sărmanul... moare de-acum !...

Ochii copiluluĭ, mari, holbați de spaimă când l-a văzut, măriți în întunecimea lor bolnavă de picăturile de lacrimi, care scânteiau ca mărgăritarele îl opriseră.,. Și aceiași ochi, câteva clipe mai în urmă, după ce fulgerase pe moș Iordache, ei înșiși se 'nchiseră fulgerați de privirea împetrită a umbrei misterioase, care stăpânea liniștea odăiței...

In zădar l-au rugat mătușa Marta și Iorgu, fratele iubit, în zădar Anghel însuși a încercat mai spre ziuă să deschidă ochii, frica de Ea îl amorțise. Și când zorile sfiicioase se strecurau prin perdeaua de lânișoară,

surprinzând pe ceĭ doĭ fraţĭ unul lângă altul, Iorgu pândind ca o fericire să deschidă Anghel ochișoriĭ, bolnavul se mișcă din loc, căscă gura încleĭată, suflând pe înceata-ĭ respirare dorința-ĭ neînțeleasă...

— Ce vreĭ puĭule ?... ce vreĭ să-ţĭ daŭ ?...

— Fun !... fu... a !..,

— Apă, apă vreĭ, Angheluță ?

Copilul tresări puternic și avu curajul să deschidă ochiĭ ; ĭĭ purtă rătăciţĭ pe părete, apoĭ pe prostirea cu care era 'nvelit și pe mânele luĭ Iorgu ; nu putea reuși să'ĭ ridice spre fața'ĭ. Iorgu pricepu și s'aplecă. Anghel îl privi mulțumit, recunoscându'l și cu o mare sforțare ridică mâna stângă ca sa'l mângâe...

Amândoĭ ochĭ în ochĭ se priveaŭ, până-ce Iorgu, de lăcrimĭ, nu'șĭ maĭ putu zări fratele ; acesta, cu tăria celeĭ din urmă voinţĭ, îl netezĭ pe frunte, ĭĭ șterse lăcrimele cu degetele 'ĭ supţirĭ, bățoase și'ĭ maĭ șopti :

— Eŭ mor, mor de-acuma !... Mmm !... Mamm ! !

— Și nu maĭ putu să zică nimic. Ochiĭ i se închiseră din noŭ, iar capul ĭĭ căzu greŭ pe spate.

Și Iorgu fu nevoit să'l culce. In odae se lumină și, pe când Marta, intră sfioasă în odae, plânsă, zdrobită, Iorgu s'aplecă spre gura bolnavuluĭ și-aspiră cu o dureroasă mulțumire slaba 'ĭ răsuflare, care ușor, tot maĭ ușor, se pĭerdea ca în vis.

Iĭ dădură câteva linguriţe de apă pe carĭ el le 'nghiţi cu poftă ; când să'ĭ dea dulceață, gura i se încleștă și nu se maĭ deschise.

Iordache adusese un preot să împărtășiască murindul ; în pacea blândă a dimineţeĭ și seninătatea crudă premărgătoare morţiĭ, preotul săvârși taina cea mare.

Marta și Iorgu eraŭ în genunchĭ și peste capetele lor se scuturaŭ strălucitoare picăturile de aghiazmă, ĭar sufletele lor îndurerate, cuprinse de fiorul Sfârșituluĭ de veci, primĭaŭ cu o sfântă evlavie cuvintele calde ale preotuluĭ, care se ruga :

— „Chĭamă, Doamne Dumnezăule, în împărăţia celor drepţĭ sufletul chinuituluĭ robuluĭ tăŭ Anghel și ĭartă luĭ toate păcatele, cele cu voe și cele fără de voe !..“.

IV

S'a dus ! S'a dus chinuitul frăţior ! Sub cerul trist și blând, în largul ţintirim sărmanul săŭ corp se preface în ţărână sub o mică movilă de pământ negru. Iarba crește încet ca o duĭoasă și taĭnică desmierdare în jurul umileĭ crucĭ de lemn alb.

Iorgu terminând clasele liceale a plecat la Bucureștĭ.

In odăița mică, umedă și plină de umbră, culcat pe spate, amorțit de frig, uĭtând cum trăește în Bucureștĭ, mintea sboară spre micul oraș provincial, spre tristul cimitir, în care întâĭa dată a simțit deschizându-se inimeĭ sale orizonturile parfumate, fericitoare ale dragosteĭ, ca și ale celeĭ maĭ adâncĭ durerĭ.... Acolo, în cimitirul de pe deal, care ca o brutală ironie, privește orașul, aducând aminte tuturor că el ĭĭ va înghite maĭ curând saŭ maĭ târziŭ, ocolo în marele loc-odihnă și uĭtare, inima sa a tremurat în primele fioruri ale dragosteĭ nelămurite, acolo unde a plâns lacrimile cele maĭ fierbinţĭ....

Se dusese cu două fete, una rudă de departe, mai mult prietenă de cât rudă, cealaltă o străină... ah, nu o străină : o fată palidă, cu ochii negri mari, duioşi, care'l ameţiau şi'l atrăgeau cu timida lor privire prietenească ; Ele voiau să culeagă toporaşi din cimitir, — copile neştiutoare ; iar el le-a însoţit fără să caute numai decât să'şi dea seama bine : pentru plăcerea ce'i face *ea* când o vede, sau pentru a îngenunchia la mormântul părinţilor.

S'a dus şi numai când poarta grea de fer a cimitirului s'a închis cu sgomot după dânsul, părând că'l scufundă pentru totdeuna în locaşul morţilor, orice vorbă'i venia îi îngheţa de spaimă pe buze şi amintirea părinţilor, amintirea durerilor îndurate în lipsa lor stăpânindu-l cu o fioroasă tiranie, par'că nici nu mai vedea înaintea ochilor pe unde mergea, uitase cu cine venise, nu mai auzia decât o larmă surdă de glasuri plângătoare, în care une-ori se lămuria de-al binelea sunetul scheletelor înspăimântătoare ale părinţilor săi...

— Nu mergi să culegem flori ?...

Dar el n'a auzit nimic, ci, împedicându-se mai mult de morminte, se grăbia ca gonit să găsiască în nenumăratele şiraguri ale celor săraci, mormintele sale scumpe, aproape uitate de când nu a mai fost la ele!...

Pe Anghel l'a nimerit de grabă ; mormântul era cu brazde de jur-împrejur şi surpăturile de ploae nu le stricaseră încă forma, aşa că mai păzia încă de şivoaie trupul celui îngropat. Când a îngenunchiat Iorgu a simţit o arsură pe piept, şi un val de lăcrimi 'i au acoperit obrajii :

— Sărmane frate !...

Şi când s'a mai răcorit puţin de plâns, rotându-şi privirea până departe, un tremur 'i-a sguduit spatele, îngrozit de mulţimea atâtor morţi ; când l au îngropat pe Anghel el era în rândul din urmă, — şi-acum de la el, câte rânduri nouă nu s'au facut, toate închizând în întunericul gropilor năpătruns decât de vermi atâtea fiinţe scumpe, atâtea inimi bune, atâtea capete care ar fi putut aduce vre-un folos, trăind !... Şi când această durere copleşitoare 'i-a oţelit privirea şi simţirea, Iorgu s'a ridicat suspinând, şoptindu-şi cu o dulce evlavie ascunsa'i dorinţă :

— Şi totuşi,—aci, aci aşi vrea să fiu şi eu !...

Ca ne-altădată, vorbele acestea nu'i treziră nici o durere, — ba parcă un ecou rătăcit în inimă îl încredinţa că dorinţa sa 'i cea mai bună şi cea mai vrednică de 'mplinit...

— Dar tata, dar mama, unde-or fi, unde-or mai fi oare ?.

In zădar umblă cu încetişorul şi cercetă toate pietrele, toate pietricelele, toate crucele şi bucăţile de lemne rupte ; în învălmăşagul acela de potece şi morminte, care nalte ca nişte imense moşoroaie, care pitite, supte, desfăcute sau prăbuşite, nici un semn nu 'i mai putea aduce aminte de mormintele părinţilor săi.

Uitaţi ei înşişi în amintirea sa de copilandru neştiutor, uitate şi mormintele lor, pe care poate chiar durerea i le ascundea, îl făcea să treacă pe lângă dânsele, ca să nu le mai recunoască.... Mult a rătăcit astfel, ostenindu-şi ochii, ostenindu-şi picioarele, până când desnădăjduit, fără să ţie seamă, s'a oprit la un mormânt prăbuşit şi, împreunându-şi mâinile, căzu în genunchi şoptind înecat de lacrimi :

— Tatul nostru, carele eşti în ceruri !...

Cât de mult e de când n'a spus rugăciunea aceasta, sfânta rugăciune,

pe care mama Uța îl punea în toate serile s'o spună la icoana luĭ Sf. Nicolae. Și, dacă o spunea și acuma, când atâta necredință îĭ băntuise sufletul și atâtea suferințĭ îĭ alungase și credința și necredința, o spunea numaĭ ca să fie pe placul aceleĭ sărmane mame, pe al căreĭ mormânt el, nenorocitul, n'avea măcar dreptul să plângă !... Rătăcit printre morminte cum rătăcise un an și maĭ bine printre oameni, în inima sa renăștea nu dorul speranțelor din copilărie, dar tăria de-a maĭ putea odată înfrunta încercarea soarteĭ.

...Fetele culeseseră florĭ și-acum îl căutaŭ; când *ea* l'a văzut plângând, nu știŭ ce gând măreț de adâncă milă și compătimire o sgudui, nu știŭ ce durere a străbătut-o de îngenunchiă lângă el, cu ochiĭ săĭ marĭ înlăcrimațĭ... Florile culese, făcute mănunchiŭ, le puse pe mormânt și, poate fiind ea însăși turburată de vre-o amintire tristă, se plecă să sărute țărâna.

— Dumnĭata. . dumnĭata aicĭ ?...

Ea rămase întâĭ înmărmurită, când îĭ văzu ochiĭ așa de roșiĭ, umflațĭ de plâns ; dar încet-încet cuprinsă de aceeași suferință ce-l stăpânea pe dânsul, simțea că'n emoția eĭ pripită nu maĭ poate ascunde nimic :

— Mie nu-mĭ daĭ voe să îngenunchez și să plâng la mormânt alăturĭ cu dumnĭata ?

— Da... dar...

— Dar ?...

— E un mormânt străin acesta ; n'am regăsit pe al mameĭ, nicĭ pe al tateĭ, și obosit am căzut aicea.

— Cine știe ? !... Poate acel care-ĭ îngropat aicea n'are pe nimenĭ să-l plângă și lacrimile noastre le va primi, binecuvântându-ne.

— Maĭ ales pe ale dumitale, scumpo...

— Toate lacrimile sunt primite de-opotrivă !...

Soarele da 'n asfințit Plecară câte-și treĭ, după ce puseră și pe mormântul luĭ Anghel un buchețel de toporași...

Aŭ plecat ; scoborând dealul cimitirului, Iorgu a cunoscut bine, din purtarea Emilieĭ, din căutarea eĭ duĭoasă, maĭ duĭoasă ca nicĭodată, că de acum nu va maĭ fi singur pe lumea asta pizmătăreață, crudă.

In lacrimile pentru părinții uĭtațĭ a încolțit speranța dragostiĭ reînvietoare.

Și acum, acum ?

Iarăși singur. O ființă se născuse în lumea aceasta. care părea că-l înțelege, care părea că va ști să rabde cu dânsul până la capăt încercările vieții ; pentru dânsa trăĭa... Și-acum nicĭ pe ea n'o maĭ are !...

Din tot trecutul săŭ picuraŭ ca un zăbranic părerile de răŭ pe inima-ĭ tristă și în singurătatea minții un singur dor maĭ străbătea ca o slabă nădejde mângâetoare : să moară și el ca toți aĭ luĭ, să se stingă și dragostea care nu fusese vrednică să-și găsească soră.

Pieptul îĭ svâcni de tusă și, întorcându-se cu fața la părete, își îngropă în lacrimĭ dragostea pierdută, întrebând cu glasul celeĭ din urmă durerĭ :

Pentru ce maĭ trăesc oare Dumnezăule mare și drept ?...

Treĭzecĭ și unu Decembrie, seara. Pe strade lume multă, tramvaele sunt pline, copiiĭ aleargă în toate părțile, șuerând din jucăriile de la Cră-

ciun, veseli cu deosebire în așteptarea altora mai frumoase, mai bune de anul nou. Ici-colo, câte unul mai fericit întonează cu glas puternic, trăgănat, cântecul steleĭ:

Steaŭa luminoasă...

pe când tovarășii săi geloși îi astupă gura cu mânile:

— Taci, taci mă, că-mi spargi urechile!

Iorgu, obosit mai obosit decât niciodată, pășește din greu spre casă. In amurgul acestuĭ an dureros i se pare că simte mai multă osteneală de cât ori când, umezîala 'i pătrunde trupul, și paltonul ponosit, pătat pe alocurea 'i atârnă ca o batjocură crudă. Umerii i se lasă în jos doborâți, simțind și ei greutatea altuĭ an trecut!

Incă un an!.,. An de nenumărate încercări, de nenumărate nevoi și dureri!

Acasă năcazuri peste năcazuri, — toate le-a suferit numai spre a putea să-și adune câteva parale să vină în București, — că de nădăjduit sprijinul cuĭva n'avea... Și când a intrat în viermetul acesta neadormit, Capitala, când zi cu zi se duceaŭ paralele cu trudă adunate și de nicăeri o rază de speranță neivindu-se; când s'a văzut departe de tușa Marta și fără nici un prieten, — doar cu amintirea fratelui mort; când de dimineață până seara nu'ndura decât chin și neodihnă, numai un gând, și acela blând, trist, clipind în zarea nelămurită a amintirilor, se ivia: dragostea sfântă!

— Dar ea 'i departe...,. *ea* nu știe nimic din ce i se întâmplă luĭ, ea nu cunoaște cugetul luĭ zdrobit de desnădejde, ea nu 'și închipue măcar arzătoarele cuvinte pe care pasiunea sa a-tot-stăpânitoare îi șoptește eĭ, eĭ, idealeĭ făpturi care 'n amețitoare emoție din mijlocnl cimitiruluĭ provincial, i se dezvăluise luĭ în toată duioșia! Ea poate visează o viață liniștită, poetică, departe de plaĭul veștejit al tristeței și frageda sa vârstă 'i țese în ceasurile odihnitoare ale nopții icoana unuĭ iubit Slăvit... Ea poate crede că el, acel pe care dânsa 'l dorește o va face ca viața să'i treacă pe nesimțite ca o dorință dulce împlinită, poate visează că el, pe care inima eĭ îl caută, îi va da fără dor și poate măcar un acoperământ sub care figura eĭ duioasă să trăiască 'n pace liniștită, dacă nu fericită....

O, ea poate nici nu'și închipue durerosul traiŭ al meŭ, pribeag fără umbră, rătăcit în cetatea Sgomotuluĭ și Stricăciunii, ea gândește poate că acel, căruia drăgălașa eĭ simțire s'a destăinuit, e azi puternic în București și 'și făurește, muncitor statornic, destoinic, curajos, cununa de laurĭ ce fruntea luĭ senină se cuvine să poarte;.. ea poate speră că acela, spre care iluziile eĭ aŭ zburat într'un ceas fermecat, azi luptă cu tărie spre-a'și pregăti viitor traĭnic.....

Ea nu știe că's pierdut, ea nu știe că desnădejdea e mai tare decât iluzia, ea nu știe că doar amintirea chipuluĭ săŭ melancolic mai îndeamnă spre țintă pașii meĭ osteniți?

Greoiŭ, mișcând abia din umerii slabi Crânganu, merge 'n neștire, năzuind să'și păstreze clară dinaintea ochilor figura iubiteĭ... Dar țipetele copiilor, sunetul aspru al clopotelor de la tranvae, — „negustorii ambulanți“ și trăsurile îi alungaŭ imaginea necontenit, imaginea iubită pe care el se sforța să n'o piardă...

Lipsit de ori-ce prieten, bătut de sărăcie, astăzi când mai mult de cât ori-când desnădejdea 'l copleșea cu toată puterea'i vijelioasă, numai Ea

mai putea să'i trezească sufletul amorțit și'n mintea 'i ostenită să nască un gând bun !...

Cineva 'l bătu cu degetul pe umăr :

— Da ce mergi așa de mosnegește, mon-cher ?...

Era tânărul student la drept Virgiliu Dumitrescu.

— Unde te duci ?

— Acasă.

— Ce ? așa de abătut ești când te duci spre casă.

— Sunt obosit.

— Și de sigur sentimental trebue să mai fi fiind...

— Ceea-ce 'i mai sigur e că sunt sentimente asupra cărora nu poți să glumești și mai ales în o anumită vreme !.

— Fleacuri, mon-cher, fleacuri ! Da'nu'i nimic ! !... Nu râd, nu râd de loc de tine, știi că totdeauna am avut o deosebită simpatie pentru tine ; ași zice chiar că te-am respectat și sper că n'o să te porți așa fel în viitor în cât să'mi pierd iluziile ce aveam despre tine.

— Dacă nu mă 'nșel și astea's fleacuri.

— Ba încă fleacuri colosale ; dar, ce să'i facă ?... Dacă nu ne-am mai ține de fleacuri, prea ar fi de tot posacă viața 'n lumea aceasta.

Uite de pildă, chiar acușica, vezi dama aia, care trece drumul ? Spune și tu dacă nu'i drăguță : un bobocel de roză rătăcit ca prin minune pe vremea această așa de urâtă, de iarnă. O roză, — găsii cea mai bună comparație, dovadă ? iată cum s'a roșit de tare, se cunoaște că nu'i priește aerul acesta umed, răce, supărător... Ia să fie suflarea caldă, amoroasă a buzelor unui tinerel de două-zeci de ani, care s'o atingă pe obraji ?! Și-atunci să vezi ce roșiață îi colorează fața, da nu roșiață de aceasta învrâstată cu pete vinețiî, ci roșiața surprinderii fericirii....

— Lume, lume !

— Ei, da, — și ce, nu'ți place ?... Hei, comedie, dar tu ești anahoret de tot.

— Eŭ oi fi cum m'a lăsat tata si mama, dar tu.

— Aaa !.. amice, vrei să știi cum sânt eŭ ?

Iți spun lesne, cu nădejdea că'ți va prii bine.

Adinioarea părea că te uitai chiondorâș la mine, când admiram dama cea blondă, frumușică ; gazda mea e și mai frumușică de cât asta, atât numai că e mai ochesică, — e brună, 'mi-ar plăcea mai mult o femee tânără sglobie, cu ochii albaștri vioi, cu obrazul colorându-se iute la ori-ce izbucnire mai puternică a simțirii svăpăiate,... dar în lumea aceasta dat e omului să nu'și găsiască idealul !..

Cine și l-a găsit ? Spune tu drept și l'a găsit cineva ? ? Cine a avut o pornire sinceră, și a întâlnit altă pornire tot atât de sinceră, de mare ca a sa, în sânul unei femei ?..

Dar asta nu înseamnă că sunt nemulțumit. Brrr !... departe de mine, drama, tragedia saŭ melodrama : gazda mea e brună, e palidă, e serioasă, dar are ochi pasionați, vibrând de pasiune și tina în care ne zbatem însuși Dumnezăŭ ne poruncește :

— Ia'ți, fiule, partea ce ți se cuvine pe pământ ! !.

— Ferice de tine.

— Iei,—nici vorbă, a mea e foarte bună ; când am venit astă toamnă

în București și am vrut să mă mut la Irina, — cucoana Irina Vasiliŭ, — făcea fasoane și nu prea era bucuroasă, asta însă din pricină că eŭ eram timid ; pe urmă însă s'aŭ schimbat toate... când să'ĭ plătesc chiria la lună, ,mĭ-am găsit paralele pe masă și-un bileţel foarte parfumat, cu un singur cuvânt pe dânsul : *Virgiliŭ.*

Ce o fi însemnând acest cuvânt oare? mă întrebam necontenit și, negăsind răspuns mulţumitor, m'am dus la ea s'o întreb.

— Te iubea, ștrengarule.

— Vezĭ bine ! Și se putea oare altfel ? !

— De atuncĭ traiŭ Virgilie că e de unde; închipueşte-ţĭ că nicĭ la curs nu mă lasă să urmez regulat, iar acum de vacanţă îĭ venise gustul să nu-mĭ dea voe să plec acasă ?...

Patimă, ah, sfântă patimă, te ador maĭ ales că a ieșit acum așa fel combinaţia că părinţiĭ n'aŭ să maĭ poată bănui nimic... Diseară plec; ce? eĭ, am întârziat fiindcă trebuia să-mĭ vină din Paris niște cărţi de drept... Staŭ vacanţa degeaba?... Maĭ câștig din vremea pierdută ! !

— Noroc.

— Salutare !... Apuc pe icĭ, am niţică treabă... Și după câţĭva paşĭ:

— Tu plecĭ acasă ?

— Uf ! ce ticălos, ce ticălos !

Răspunsul însă nu-l ajunse, căcĭ fu înăbuşit, sfâșiat de indignare și scârbă....

* * *

„Spre tine, uitat frate, se îndreaptă azĭ privirile mele și în închipuirea-mĭ obosită caut să maĭ zăresc dulcea ta figură. Spre tine, lut risipit în fundul uneĭ groape de-avalma cu săracĭĭ, se îndreaptă astăzĭ mintea mea chinuită, obidită.... La tine, sfânt martir al vieţiĭ, mă încumet astăzĭ să străbat și inima aşĭ vrea să mi-o smulg din pieptul îndurerat ca să te pot întâlni în vecĭnicul tăŭ lăcaș al odihneĭ...

Aşĭ vrea să-ţĭ spun ţie, uitat frate, durerile mele, celuĭ rămas pe pământ, celuĭ care dorește atât de mult să i se isprăvească și luĭ firul vieţiĭ !...

De câte orĭ m'am gândit la tine, de câte orĭ inima-mĭ s'a sbuciumat în sfâșietoarele dureri ale păcătosuluĭ meŭ traiŭ, de câte orĭ dulcea și senina ta figură mi s'a ivit abia deslușindu-se înainte-mĭ, de câte orĭ duioasele amintirĭ, slabe urme ale trecereĭ tale prin viață, s'aŭ încălzit în sufletul meŭ, de-atâtea orĭ, fără voe, la tine m'am gândit și bucuros am cerut ca *prin tine să trăesc*,—eŭ în locul tăŭ să fiŭ !...

Ah, de ce nu s'o fi putând oare ? ..

De ce oare nu s'a întâmplat ca eŭ să fi fost cel dus *de-aicea* și *tu* să fi rămas ? !...

Căcĭ tu, tu, uitat frate, poate aĭ fi isbutit maĭ lesne și maĭ de grabă de cât mine să învingĭ saŭ să îndepărtezĭ, să 'nlăturĭ piedicele vieţiĭ, pe care uneorĭ oarba potrivire, alteorĭ, de cele maĭ multe orĭ, scârboasa pizmă, ura nemiloasă ţĭ-le aruncă în drumul tăŭ... O, tu eraĭ înţelept, frăţioare; tu care la opt anĭ prinseseșĭ înțelesul vieţiĭ prin agerimea minunată a creeruluĭ tăŭ, la optsprezece, sunt sigur, aĭ fi știut cum să ieĭ viaţa, cum să-ĭ smulgĭ taina ca să nu te rătăceștĭ...

Tu eraĭ bun, blând martir al sărăcieĭ, boalelor și priceperĭĭ tale pre-

coce; tu erai însăși bunătatea și poate că răutatea lumii s'ar fi lovit de inima ta și s'ar fi zdrobit pe ea în furia ce ar fi dezlănțuit ca să te zdrobiască pe tine... Ah! tu n'ai fi știut poate ce-i lovitura răutăcioasă, pe care ești nevoit s'o dai altora și de care să te folosești, fiindcă vezi că alt chip nici nu este pentru tine spre a răzbi prin torentul vieții!...

Tu erai răbdător, cuminte scoborâtor al unor părinți așezați, în vârstă; tu ai fi avut poate mai multă răbdare în tine și mai puțină ambiție, mai mică dorință de a întrece și a te impune, căci poate trainica ta credință în tine, în bunătatea și cuminția ta, ți-ar fi fost pavăză de oțel contra tuturor deșărtăciunilor,— și poate că ai fi învins tu!..

Tu erai frumos, palid înger, pe care întunecata ftizie te sărutase cu patimă înfocată;—tu ai fi izbutit poate să faci să amuțiască cuvintele pizmătarețe ale altora numai cu privirea ta duioasă, pornită din ceri mai strălucitori și plini de înțelepciune ochișori negri; cine ar fi văzut fața ta ca marmora de albă și sinceră, cine ar fi plimbat privirea pe fruntea ta cu un senin luciu de resemnare și pătrundere,—poate că ar fi simțit rușine și remușcare și n'ar mai fi încercat să te loviască,—poate!... Și cine ar fi auzit glasul tău plăcut, suferind și cinstit, deslușită destăinuire a întregului tău suflet,— poate că ar fi sfărâmat în inima sa geloasă pornirile brutale de-a te lovi!...

Zic „poate", iubitule, fiindcă inima mi-e așa de zdrobită, în cât chiar acum când *tot sunt al tău*, când abia pot deslușì în negura amintirilor blânda și frumoasa ta figură, când amăgitor ca un ecou presupun mai mult decât aud glasul dulce al tău, răutatea lumii și necazurile vieții atât mă stăpânesc și mă îngrozesc în cât mă tem că tu însuți n'ai fi fost în stare să poți învinge *senin* toate.

Vai!... eu sunt obosit, sunt trudit, sunt stors de chiar încercările ce-am făcut ca să mă ridic. Nimic n'a fost după dorința mea și nimic nu se întâmplă așa cum aș dori eu; cea mai mică bucurie, cea mai mică veste bună, cea mai slabă speranță nicîodată nu mi s'a arătat așa ca să-le pot cuprinde, să le 'mbrățișez, să le strecor în sufletul meu obidit și să-l fac să tresară de mulțumire... A... mulțumire,—cuvânt sterp, care sună în gura mea falș căci nicîodată n'am putut să-l spun decât ca să-mi mințesc mie însumi!...

Am iubit și inima s'a împetrit; am fost sincer și m'am înrăit; am vrut să fiu blând și m'a sângerat și cine n'a vroit-o cu dinadinsul; am fost temător de Dumnezeu și nu-l urăsc, dar l-am uitat; am fost prietenos și am ajuns mizantrop; am fost doritor de a aduce printre semenii mei pacea, frăția, cel puțin buna-înțelegere, și aceiași semeni m'au silit să-i urăsc, m'au gonit, m'au învățat ei-înșiși să îmi răsbun pe ei, să-i batjocoresc, să-i arăt cum sunt... oh!... și sunt cu totul alt-fel... cu *totul alt-fel* decât cum mi-i îmchipuiam eu, când am început să trăesc.

Din ce-am fost, din ce am avut, nimic nu mi-a rămas: nici inima, nici mintea... Și azi, când obosit și chinuit de alții și de mine însumi, gândul se îndreaptă spre tine, uitat frățior, azi nici o mângâere cât de slabă n'aștept de nicăeri și doresc să nu mai fiu.

Ce mi-au folosit truda, suferința, ambiția, priceperea, răbdarea de-a trăi?

Ce bine ar fi fost ca în locul meu *tu* să fi fost, iubite frate... căci poate... ah! nu!... iubitule, te'nșel, mă'nșel pe mine însumi: nici tu n'ai fi

putut învinge ticăloșia omenească ! Și de cât să mai fi suferit tu, sfânt martir al sărăciei, al boalelor și deșteptăciunii prea timpurii, mai bine-i că a rămas aicĭ în locu-ți al tău frate".

. . . . . .

Durerea-i cuprinse firea toată ; părea că sânt între dânsul și lume niște taĭnice legături, pe care brutala întâmplare le rupea, smulgând tot-odată bucăți din însuși trupul său ; părea că trupul ca și sufletul îi eraŭ sângerate, tremuraŭ în spazme, pe când în minte i se lămuria tot mai mult convingerea că a rămas singur pe lume... Intre el și ceĭlalți oameni nu mai putea fi nicĭ o apropiere și însăși suferința sa nemărginită nu avea cu ce farmec să-l reție. O, dacă ar fi avut talentul puternic, care să poată reda 'n cuvintele slabe ale limbeĭ necĭoplite în destul, toată durerea sa nebună, pe care nu mai putea s'o mângâe nimic decum, — dacă ar fi putut scri ce simția, ar mai fi avut de ce să-și rătăcĭască vĭața ca un halucinat în zgomotosul Bucureștĭ !... Chĭar dacă n'ar fi întâlnit inimĭ, care să-l înțeleagă, minți să se simtă prietene luĭ, ar fi avut tăria de-a trăi singuratic, până ce lacrima din urmă s'ar fi cristalizat în scris avântat, ar fi trăit trezindu-și și amețindu-și durerea cu amintirile.

Pĭerdut ca 'n haos, fără rude, fără prietenĭ, fără ajutor, singur trecându-și zilele departe de mătușa sa, care nu l-ar fi putut pricepe, Crânganu era ademenit tot mai mult să capete repaosul vecĭnic. Când zbucĭumul vĭeții sale nu folosĭa nicĭ altora, nicĭ sie-și, de ce să nu-ĭ pună capăt ?! A trăi !.. dar pentru ce ?

Tot va trebui să moară odată ; și de cât să moară într'un spital saŭ rușinos, mai bine prin voința sa, zbucĭumată de prea multele și grelele încercări.

— O vĭață are omul ! Pe ea, când sinceritatea 'ĭ stăpâna sufletuluĭ, pe ea o dăruește omenirii.

Dar omenirea nu 'ți-o primește, nu vrea daruri, pe care nu le cere și nicĭ n'ar avea ce să facă cu ea. Să iubești și să urăști pentru alții ? Curată nebunie ! Incearcă să trăești prin tine și după inima ta, — eĭ nu ! lumea nu-ți primește nicĭ așa vĭața.

Atuncĭ cum ?...

Altă dată, ah ! altă dată... *altă dată* știam cum să trăesc, fără să-ĭ cer lumiĭ sfaturĭ ! Atuncĭ aveam o credință 'n uniĭ oameni, atuncĭ speram îndreptarea ; atuncĭ găsisem o ființă, la al căreĭ sân adorat puteam să-mĭ plec fruntea ostenită, sigur că voiŭ găsi alinare... Altă dată tinerețea era avânt, acum e un purgatoriŭ în care neputința de-a eși la lumină se sfâșie cu dorința de-a sfârși odată ! Altă dată inima bătea pentru alțiĭ în măgulirea copilărească și sfântă că toate se vor îndrepta, astăzĭ ea se crâncenă și svârcolește în fiorĭ groaznicĭ aĭ distrugerĭ !...

...Ah, mamă, tată, scump frate, de ce nu mă luați și pe mine cu voĭ ?

Uĭmit stătu tânărul, căcĭ i se păru că glasul duĭos al mameĭ ĭi șoptise :

— Te voĭu lua !

Pe scândurile urâte ale odăeĭ, o vĭață sfărâmată căuta să se reculeagă, să adune din juru-ĭ toate sfărmăturile de credință, de speranță, de visurĭ, pe care în atâția anĭ dureroși le făurise, le aruncase de bună voe, de nevoe saŭ le pĭerduse.., In frământarea grozavă de-a învinge gândirea în-

toarsă asupra-ĭ dușmană, el îșĭ pierdea cea din urmă putere de'mpotrivire și încetul cu încetul îl cuprinse o liniște tragică, întreruptă de suspine și vaete înăbușite...

Noaptea 'șĭ lua adio de pe pământ și cocoșiĭ cântaŭ deșteptătorul plin de vĭață. In păretele dinspre ușă al odăeĭ ceasornicul vremiĭ pizmătarețe 'șĭ număra clipitele, par'că și maĭ mult îndemnând pe nefericitul, care 'n somnu-ĭ trist 'șĭ-aflase alinare înșălătoare!

Când zorile se iviră Crânganu se deșteptă, beat de desnădejde, de lacrimĭ, de chinul de a fi retrăit într'o noapte o întreagă viață nefericită. Își strânse lucrurile în geamantan împreună cu caetul, pe care scrisese dorința-ĭ înșălătoare din urmă și, când eși afară, în aerul umed, ochiĭ i ardeaŭ în orbite, iar obrajiĭ îl usturaŭ, ca înțepați cu ace. Își făcu, nebun, vânt și plecă pe poartă ușurat Nimic nu vedea, nimic nu auzĭa, nimic nu simțĭa, numaĭ în țeastă i se făcuse un gol, pe care creerul obosit nu-l putea cuprinde; și, rătăcind pe strade, pe cheĭul Dâmboviții, fără interes și fără vrere, pașiĭ îl purtară credincĭoși prin toate locurile pe unde altă dată umblaseră ascultătorĭ, supuși stăpânuluĭ..,

S'a trezit la ministerul instrucției, pe la ceasurile nouă, mirat că nu l'a călcat o trăsură, orĭ un tramvaĭŭ, mirat peste măsură că maĭ trăește; stătea prostit în fața ministeruluĭ nedumerindu-se ce-așteaptă, neștiind cam ce ar putea s'aștepte câtă vreme de-atâtea orĭ a așteptat și nimic nu s'a găsit pentru el. Trăsurĭ huruĭaŭ în sus și 'n jos, funcționarĭ veniaŭ grăbiți, lume multă năvălia acolo unde nădăjduĭaŭ să afle o speranță, o răsplată, o favoare saŭ numaĭ o iluzie.

— Eĭ tinere, ce maĭ facĭ?... Bună dimineața, tot pe-aicĭ?

Era inspectorul Ciril, care-l cunoștea pe Crânganu.

— Vă salut, mulțumesc!...

Se desmetici de-al binelea de sunetul voceĭ sale schimbate și-ĭ fu rușine de răspunsul săŭ nepotrivit.

— Ce facĭ?

Iĭ veni să spue tot, că sufere și că nu maĭ are putere să-și ducă suferința; dar mișcarea din sală la intrare, de pe scărĭ, din coridorul de sus îl împedicaŭ să și respire, nu să maĭ vorbĭască despre ceeace-ĭ apăsa atât de mult mintea și inima.

— Mulțumesc, foarte bine!

O idee glumeață, o glumă îngrozitoare 'ĭ veni pe buze:

— Sânt foarte bine!

— Da, foarte bine? Nu prea parĭ.

— Nu-ĭ nimic, prea marea bucurie a emoțieĭ...

— Ce emoție?

— Sânt milionar! Am primit erĭ vestea că sânt moștenitorul uneĭ averĭ de două milioane... e o poveste și-o halima întreagă...

— Dă-o la gazete atuncĭ, ele ce-așteaptă!?

— De-ocamdată nu! Măcar că sânt milionar în perspectivă, sânt calic în realitate și de aceea vă rog să binevoiți a stărui la d-nu secretar general să-mĭ dea un bilet de calea ferată ca să mă pot duce pân' acasă în provincie să-mĭ scot îndreptările că-s rudă cu răposatul meŭ moș din America...

— Asta se poate...

— O fi maĭ lesne de cât un loc de copist...

— De sigur ! O iscălitură și cleamp-cleamp, ștampila ministeruluĭ... Iar pe urmă, felicitările mele ; adu-ți aminte că avem la Minister Casa școalelor și prin urmare n'ar strica să-ĭ facĭ o mică parte din strălucita și neașteptata moștenire !

— De-ocamdată biletul și apoĭ vom maĭ vedea ce va urma...

— Frumos noroc !...

— Nicĭ nu maĭ încape vorbă...

Aŭ intrat la secretar și 'n câteva minute tânărul își căpătă biletul, mijlocul sigur al peiriĭ sale.

— Un loc de copist nu s'a găsit, dar un bilet ca să mă pot ucide lesne, neîmpedicat de nimenĭ, s'a găsit foarte ușor !... Ce mizerabilă ironie !..

Toată ziua fu de-o veselie nebună, iar seara se duse de vreme de tot la gară ; când mașinistul aduse pe peron trenul București—Mărășești—Tecuciŭ—Iași, Iorgu Crânganu se urcă într'un vagon de clasa a treia. D'abia când începură a se urca și alți călătorĭ, care își puneaŭ biletele în căptușala pălăriilor orĭ își socotiaŭ punga, făcând răcam ce-aŭ cheltuit și cu ce-aŭ maĭ rămas, tânărul își aduse aminte că nu'șiscosese bilet. Se coborî în goană, casa era deschisă.

Când se 'ntoarse în vagon era maĭ plin de.... larmă și fum de tutun ; o zăpușală înădușitoare plutia și un aer nesuferit, puturos. Uniĭ călătorĭ se culcaseră, alțiĭ vorbiaŭ încet despre afaceri și nevoĭ, iar niște soldați vorbiaŭ în gura mare și murdar de dragoste, beție și bătae.

Crânganu se așază într'un fund, în colțul băncei, trăgându'și pălăria pe ochĭ, sprijinindu-și capul de vagon; un picĭor îĭ amorți întâiŭ pe nesimțite, apoĭ celalt și șira spinăriĭ... Fără voință și fără să'și caute alt loc maĭ bun, se gândi la cele de peste zi ; îĭ veni în față mutra uimită a inspectoruluĭ școlar, care se uluise aflând că băetanul acela, care visa ca o fericire copistăria, în curând va fi milionar și nu avea nevoe de nimic... afară doar de un bilet pe degeaba la C. F. R. ; surâse și se simți de-al binelea amorțit. Eși să se plimbe.

Ostenit, se 'ntoarse din noŭ în vagon, așteptând ca o desăvârșită scăpare plecarea trenuluĭ. In sfârșit,— a plecat ; ce greŭ a plecat!

De la fereastra vagonuluĭ Crânganu salută orașul cu un zâmbet amărât, apoĭ gările, copacii și luminele ce se ivĭaŭ icĭ-colo în câmpiile marĭ, de-oparte și alta a trenuluĭ. La Ploești s'a dus jos să se maĭ desmorțiască, apoĭ s'a pus iarăși în acelaș colț de bancă din fund. Clătinătura cu huruitura trenuluĭ, vorbele și râsetele adormite din vagon, icoanele nelămurite ce'ĭ treceaŭ pe dinainte îĭ împaenjeniră ochiĭ și-l făcură să aținiască.

La Mărășești se trezi când se opriră vagoanele, bufnindu-se unul de altul. Liniștit, mulțumit ca de fapta cea maĭ bună ce 'ĭ sta 'n gând să o împlinească, ieși ; ochiĭ îĭ clipiră des în aerul rece și 'și ridică gulerul la surtuc. Plecând trenul, amărăciunea i se revărsă din suflet și o adâncă remușcare, o grozavă părere de răŭ puseră stăpânire pe el : se ducea la pierzanie, își pregătise singur plecarea din lume, cu care nu va maĭ avea a face. Și 'și imputa că poate el n'a fost vrednic de ajutor, că, și de-ar fi găsit vre-o slujbă, ce s'ar fi ales de dânsul numaĭ decât? Ce atâta lucru mare era de capul luĭ?

Și-ĭ venea să râdă cu plăcere de sine și de toțiĭ aceĭ ca dânsul, care

își închipuesc că lumea toată 'i în ei, totul în ei se cuprinde și asupra lor sunt ațintiți ochii tuturor.

— Ei nu, mai bine pe furiș, în acest Siret năvalnic, în noaptea tristă să pier, să nu mai știu de nimic!... Ah, suferință, de ce nu m'ai părăsit măcar câtăva vreme? De ce n'am avut și eu măcar iluzia că am scăpat de tine?! Cine știe!? poate a'și avut putere să'mi reînoesc simțirea, să'mi recapăt cugetul de mai înaintea căderii mele în robia ta, — poate așĭ fi uĭtat tot și, încrezător, naiv în steaua mea, așĭ fi plecat în viață din nou cu inima deschisă!...

Ah, — nu! tirană cum ești, o clipă nu te-ai depărtat de mine și m'ai învins, căci ai fost mai tare de cât mine!..."

Nimic!

Nimic nu se va alege de mine, de numele meu.

Nimic?

Nu.

Eu *sunt*, și pentru aceasta a trebuit ca de la 'nceput să mă numesc *ceva;* în sistemul nervos al tatei și al mamei *am fost ceva*, de-aceea s'a putut *să fiu;* și pe urmă, ĭarăși *am fost*....

Ce-am fost, aceasta'i întrebarea.

Copil: slăbuț de corp, deschis la minte, jucăuș la zile mari, prietenos numai cu arare copil de vrâsta mea. Nimic!

Școlar: orfan, aproape neveghetor de carte, cuminte, trecând dintr'o clasă 'ntr'alta cu binișor, de 2 ori bine, premiul al treilea. Nimic!

Licean: — Dă'l la școală, băĭatul d-tale nu'i de meserie, să'l faci ferar, meșteșug foarte bănos, dar ți'l omori!....

Ah, ferar!... Elementul cel puternic din măruntaele pământului; cules de oameni chimiști, făcut cum se află de fabrici cât un oraș de-al nostru, ferul!... să fi fost ferar!... dar atunci ar fi 'nsemnat să am mușchi și voinicie 'n trup și așĭ fi sărit pe elementul groaznic cu ciocanul — după ce l-așĭ fi 'nroșit în foc — și așĭ fi lucrat cu drag, și așĭ fi mâncat cântând, dându-i forma ce-așĭ fi dorit *eu*. Așĭ fi făcut *ceva*... Și când așĭ fi ieșit pe stradă, și când m'așĭ fi uĭtat la cutare curte, la cutare casă, la cutare ogradă, la balcoane, la porți, așĭ fi zis cu mândrie, cu putere, cu curaj: le-am făcut *eu* toate astea!... Rămâne *ceva* pe urma mea.

Licean? La școală puțină silință, căci știința cum 'mi-o vârau în cap 'mi-era neplăcută. Dar, în sfârșit, trebuia s'o duc înainte... Și am mers. Am trecut prin toate clasele, după gustul meu, după gustul unui profesor căruĭ nu'i plăceam. Iar când am isprăvit, ce s'a ales?...

Nimic!

Și totuși...

In toată vremea aceasta eu a trebuit să fiu *ceva*, de oare-ce am trăit, am amintiri, păstrez încă anumite senzații, așĭ dori acum chiar unele sentimente.... am suferit, iată trupul meu care poartă urmele boalelor... am fost necăjit, chinuit moralicește de toți tonții, oh! nervii mei de câte ori s'au răzvrătit și cu răbdare i-am potolit!....

Am fost, așa dar, *sunt*, dar *unde* mă duc, unde *vreau* eu să mă duc de-acum?

Acolo unde cine s'a dus, nu s'a mai întors să spună ce-i și ce nu e?...

Acolo e nimic, e neștiutul complect,— nu'l poți simți, nu'l poți gândi...

Te 'ndrepți numaĭ cu mintea spre el, Marele Nimic de dincolo de viață, și ridicĭ din umerĭ, te 'nfiorĭ, raționezĭ în gol, înebunești !....

Cu toate acestea, dacă eŭ trebue să pĭer, dacă nu voiŭ *maĭ fi* din astă seară 'nainte, ce se va 'ntâmpla cu mine? Sunt ceva—nu voiŭ fi nimic?...

Nu,—*voiŭ fi,* voiŭ fi cât lumea, cât va dura pe pământ viață, care prin energie transformă necontenit materia... Ah, da, voiŭ fi, voiŭ fi 'n veciĭ vecilor așa cum 'ți arată știința, și nu cum blagoslovește popa,—voiŭ fi pradă animalelor celor maĭ neînsemnate din apă, din pământ, acolo unde se va 'ntâmpla să mă opresc.. Și voiŭ *fi* eŭ hrană, cum aŭ fost alțiĭ mie ; și se vor schimba animalculele în nenumărata lor putere de transformare, iar prin eĭ, voĭ fi și eŭ *ceva*, voiŭ trăi, voiŭ vecui până ce va 'nceta orĭce urmă de viață...

Nimic... Nimic!... Nimic nu s'a ales de viața mea, de truda mea, de chinurile mele,— dar de mine se va alege ceva: voiŭ rătăci în haosul natureĭ și voiŭ sluji vĭața la vecĭnica eĭ împrospătare....

Mașina trecu pe pod. Curând toate vagoanele. Cum sta pe scara vagonuluĭ, luĭ Crânganu i se încrucișară cât durară câteva clipirĭ în minte ca două fulgere, gândurile:

— Un pas peste pod și voiŭ căpăta odihna, aleanul: un pas înapoĭ în vagon și voiŭ da de fumul de tutun, de aerul putred și de oamenĭ stupizĭ...

Când văzu râul lat, șerpuind în depărtare pân'sub un deal prăpăstios, liniștit închise ochiĭ, își îndesă pălăria 'n cap și hotărîndu-se să sară, rămase cu mâna 'ntinsă în sus, gest inconștient de-a se agăța de ceva ca să scape.. făcu un pas... în afara vagonuluĭ... pasul din urmă.

Mașina fluieră că a scăpat teafără de pe pod....

I. D. Manolache (Holda).

[1] Din colecţia d-luĭ Em. E. Kretzulescu

Biserica de pe moșia Bărbuleții

Din monumentele ridicate de familia Kretzulescu

In excursiunile pe care le-a făcut d. Em. E. Kretzulescu, efor al bisericeĭ Kretzulescu, pe la proprietăţile străvechĭ ale familieĭ sale, — la unele luând şi eŭ parte, — cu scopul de a desvălui amintirĭ, preste care vremea seculară îşĭ aruncase de mult vălul uitării, ĭar pe de altă parte a scăpa de peire monumentele ridicate de unele ilustre persoane din familia Kretzuleştilor, — s'aŭ găsit câteva lucrărĭ de valoare, pe care cuprinsul lor saŭ arta în care sunt îmbrăcate, le fac să iasă din interesul restrâns al unuĭ particular, devenind prin importanţa lor preţioase relicvii care să intereseze trecutul întregului neam românesc.

Dăm, deocamdată, spre publicitate următoarele, treĭ bucăţĭ:

I. VEDEREA BISERICII DE PE MOŞIA BĂRBULEŢII, JUD. MUŞCEL

De-asupra uşeĭ, la intrarea principală a bisericĭi, se află următoarea inscripţiune:

„Această sfântă biserică fiind veche, făcută de d-luĭ Radu Kretzu„lescu vel Logofăt, decĭ rămâind descoperită şi căzută tîncuiala, şi văzând „d-luĭ Polcovnicul Panait, aŭ căzut cu rugăciune la d-luĭ bil vel Ban „Costandin Kretzulescu şi 'i-aŭ dat lei 500, şi au ajutat şi d-luĭ Palcovnicul „şi cu alţii cari s'au milostivit ca să le fie spre pomenire în vecĭ, amin, leat „1819 Noemvrie 2, iar acum la leat 1855 s'au meremetisit ocolu, tîncuiala „şi un rînd de sfinţi, şi aŭ ajutat lăcuitorii acestui sat, 1855 Iulie 15".

Moşia Bărbuleţii a fost căminul familieĭ în timpul luĭ Mihail Vvod: Viteazul, înainte de ce s'a strămutat la moşia Kretzuleştĭ, dela care apoĭ Stan Logofătul (1620) adoptând numele de familie, continuă cu acest atribut familia boerilor Kretzuleştĭ până astăzĭ.

II. VEDEREA BISERICEI CU HRAMUL SFÂNTULUI ARHANGHEL MIHAIL, DE PE MOŞIA PLĂVICENII DIN JUDEŢUL OLT.

De-asupra uşeĭ, la intrarea principală a bisericĭi, se află următoarea inscripţiune:

„Cu vrerea luĭ Dumnezĕŭ, rădicat-aŭ şi aŭ zidit această sfântă şi dumne„zeiască mănăstire din temelie de piatră lângă apa Oltuluĭ, la locul ce se chiamă „Alunişiĭ, pre hramul sfântuluĭ arhanghel Mihail, în zilele bunuluĭ şi prea lu„minatuluĭ Domn Io Mateiu Basarab Voevod, cu truda şi cu ostăneala sme„rituluĭ şi plecatuluĭ robul lui Dumnezĕŭ jupân Dragomir vel Dvornic şi ju„panița Elena, ca să fie pomană în vecĭ dumnealor şi părinţilor dumnealor, „amin. Scris în luna lui Maiŭ 4 zile, în anul 7156 (1648) au scris Fe(ra)".

Moșia Plăviceniĭ, fiind proprietate străveche a unor Basarabĭ, strămoșĭ aĭ boerilor Kretzuleștĭ, căzuse prin moștenire în proprietatea uneĭ ramure a Kretzuleștilor, în ramura luĭ Dobromir, marele Ban al Craioveĭ, de la care, prin zestrea dată ficeĭ sale Neacșeĭ Drăgoiasca, a trecut în stăpânire egală la Doamna Stanca, soția gloriosuluĭ domnitor Mihaiŭ Vodă Viteazul, și la fratele eĭ marele Vornic Dragomir. Dragomir, prin care se stinge ramura mareluĭ Ban Dobromir, la moartea sa lasă partea sa jumătate din Plăviceni, cu biserica și cu toate drepturile eĭ ctitoricești și de proprietate, nepotuluĭ săŭ, din cealaltă ramură a familieĭ Kretzulescu, luĭ Radu Kretzulescu mare Logofăt și locotenent domnesc.

Această moșie moștenind-o marele Dvornic Iordache Kretzulescu de la bunicul săŭ Radu marele Logofăt, o dete, împreună cu soția sa Doamna Safta, bisericeĭ lor din Bucureștĭ, pe care o clădiseră în anul 1722.

III. INSCRIPȚIUNEA DE PRE CRUCEA DE PIATRĂ, RIDICATĂ IN ANUL 1724 DE MARELE VORNIC IORDACHE KRETZULESCU LÂNGĂ CASELE SALE DE LÂNGĂ BISERICA DE PRE MOȘIA SA KRETZULEȘTI, JUDEȚUL ILFOV, IN AMINTIREA „BUNEI SCĂPĂRI DE MOARTEA CEA NĂPRASNICĂ A CIUMEI".

Textul inscripțiuniĭ e compoziția unuĭ anonim, și constitue o curioasă încercare rimată în versurĭ alexandrine :

FAȚA CRUCEI

Norodul israiltesc dac'aŭ sfîrșit a tréce
noianul Jordanuluĭ pietri doaosprezéce
spre pomenire véčinică aŭ rădicat dédinsul
căcĭ aŭ trecut nehumezit care uscat pintrănsul
și neprimejduiți aflându locul făgăduinții
némuluĭ seŭ semn nesmintitŭ léŭ pus ho
tar credinții ; precum acia dar atuncĭ aŭ
pus acé 'nsemnare ca să se pomenéscă 'n véčĭ
buna a lor scăpare, așa și précucér
nicul Iordache Kretzulescul gineri
le luĭ Costandin Vodă Băsărăbescul
aŭ gătit casa luĭ aicĭ aflănd bună scăpare
de moarté cé năprasnică a ciumeĭ cé pré
(mare), cu multă umilenie cu mare
mulțumire cruce-aŭ rădicatŭ in se
mn..... (spart).....

LATUREA DIN DREAPTA CRUCEI

.... curs dela Impĕrăție
și toată casa-ĭ cum s'aŭ
zis la liniște curată
din moarte o aŭ povățu
it, aicĭ nestrămutată,
a opta lună douĕzecĭ
și cincĭ curgênd vălétul
spre două sute șapte miĭ
i-aŭ miluit pré 'naltul,
ca să să pomenéscă.
dar în vecĭ această milă,
ce Dumnezeŭ aŭ arătat,
la casa lor cé plină
cruce pré sfânt'aŭ rădi
cât, la doĭ și doao sute
și șapte miĭ și cu trei
zecĭ, dând laude pré multe
lui Dumnezeŭ celuĭ pré
(lumi)nat și vecĭnică mărire.

Se vede că pe partea a doua, cea dupĭ laturea pietreĭ, săpătorul a căutat în dauna înțelesuluĭ și a versificațieĭ a restrânge compoziția în marginea puținuluĭ spațiŭ de care dispunea.

Juliu Tuducescu.

Din colecţia d-luĭ Em. E. Kretzulescu.

Biserica Sf. Arhanghel Mihail din Plăvicenĭ

O lămurire

De ce nu se află nicĭ un militar la Academie [1]).

Stimatul meŭ, Domnule Doctor Istrati,

Veţi fi aflat de sigur, de la d-l Inginer Radu, cauzele care m'aŭ împedicat până acum de a răspunde scrisoriĭ d-voastre din luna trecută, relativ la cele petrecute în sânul Academieĭ cu prilejul candidaturiĭ mele,—mă găsiam greŭ bolnav—şi ţineam maĭ ales ca scrisoarea d-voastre să nu o las fără răspuns, întru cât, cu părere de răŭ, văd dintr'însa, că sunteţi în completă eroare când ziceţi: „că aş fi *foarte supărat* pe d-voastră", şi când găsiţi de cuviinţă a maĭ adăogi: „mă aşteptam, ştiind ce persoană v'a raportat şi de ce v'a raportat".

Şi pentru-că e vorba de o persoană străină ce o puneţi în cauză, daţi-mĭ voie, stimatul meŭ domn, să vă declar încă de la început, că tot ce am aflat provine dintr'un izvor străin de Academie — şi că nu cele raportate, — ci rezultatul însuşĭ m'a pus în poziţiune de a judeca despre lucruri şi oameni.

In ce priveşte *supărarea* mea, vă rog să credeţi că nimic nu mă îndrituieşte de a fi supărat pe Academie saŭ pe d-voastră.

Şi iată pentru ce:

Eŭ nu sunt nicĭ profesor public, nicĭ om politic, cum e majoritatea Academiciană, şi nicĭ unul din domniĭ de la Academie n'aŭ pus—cum zice Românul — în jug de muncă cu mine în terenul pe care eŭ am brăzdat timp de 40 de anĭ ca militar: la armată, la lucrarea harteĭ ţărĭ şi în luptele de pe câmpurile de războiŭ în Bulgaria.

Astfel nu poate să existe între umilul ce vă scrie şi între d-niĭ Academicianĭ, amicĭi noştri, nicĭ unul din prerogativele de colegialitate care, într'o ţară ca a noastră eminamente politiciană, constitue adevărata corporaţiune.

(1) In sesiunea generală din primăvara trecută Academia Română ne admiţând candidatura de membru activ a d-luĭ General C. I. Brătianu propusă de Secţiunea de ştiinţe, pentru scaunul rămas vacant prin încetarea din viaţă a regretatuluĭ General Fălcoianu, între maĭ mulţĭ din d-niĭ Academicianĭ care aŭ presentat d-luĭ General regretele lor—uniĭ personal, alţĭ prin scrisorĭ—a fost şi d. Dr. Istrati.

D. General Brătianu a răspuns atunci d-luĭ Dr. Istrati, explicând motivele nealegeriĭ sale prin scrisoarea de faţă plină de lumină şi de interes maĭ cu seamă acum când s'a ridicat o altă cestiune tot militară referitoare la premiul Generalul Carp constituit de Academie. (N. R.)

Şi apoĭ, să fim drepţi, ce folosinţă personală ar fi putut trage de la mine—*un militar*—mădularii corporaţiunii academice pentru interesele lor zilnice, ca profesorĭ şi politicianĭ?

Decĭ nu trebue să surprindă pe cineva, că orĭ ce aş face şi orĭ ce aş lucra, eŭ nu pot fi socotit în docta corporaţiune Academiciană decât ca un *intrus*, aşa ceva ca un copil vitreg.

O asemenea credinţă, de *„Similes cum similibus facillime congregantur"*, o adevereşte şi o explică cu prisosinţă însuş faptul, că în *Secţiunea Ştiinţifică* candidatura mea n'a fost propusă de către nicĭ unul din concetăţenii meĭ—profesorĭ saŭ bărbaţi politicĭ aĭ corporaţiunii,—ci de către onorabilul d-l *Teclu*, care ca trăitor în ţară străină, negăsindu-se sub înrâurirea prerogativelor de colegialitate care fac tăria Academieĭ, a putut în plină cunoştinţă să-şĭ călăuzească alegerea sa numaĭ prin raţiunea sănătoasă a lucrurilor.

Această a mea credinţă se adevereşte încă şi se explică, nu maĭ puţin şi prin faptul, că în *plenum*, candidatura mea n'a fost sprijinită de alţiĭ cu căldura ce-mĭ arătaţi că a pus numaĭ un singur domn Academician; şi acel Academician, de sigur, nu poate fi altul decât onorabilul d-l profesor Tocilescu, fiind singurul Academician cu care avusesem onoarea să pun în jug de muncă anĭ îndelungaţi, atât la Societatea Geografică pentru lucrarea Mareluĭ Dicţionar Geografic, cât şi la Societatea Istorică pentru redacţiunea Buletinuluĭ Istoric al Societăţiĭ, cum nu maĭ puţin, ca unul ce am putut a-ĭ procura izvoare de informaţiunĭ şi ajutoare în cercetările sale anticare-topografice. Astfel s'aŭ stabilit între noĭ legăturĭ de reciprocă stimă şi de intimitate sufletească, care nu se pot şterge aşa de uşor, orĭ ce s'ar zice, şi orĭ ce s'ar face.

De aceea, domnul meŭ, — cum vă spuneam adineaorĭ, — eŭ n'am dreptul *să fiŭ supărat* pe nicĭ unul din domniĭ de la Academie, şi maĭ puţin pe d-voastră.

De altfel, *supărarea* şi *mânia* sunt apanagiul copiilor; şi eŭ sunt deja albit sub greutatea anilor.

In cazul de faţă, eŭ nu pot fi nicĭ cel puţin mâhnit, dacă poate am fost oarecum înşelat în speranţele mele, şi dacă am pierdut din iluziunile ce-mĭ făcusem de unele lucrurĭ, despre unele persoane. Ne hrănim cu iluziunĭ şi trăim din ele; ba cu ele adeseorĭ înfruntăm bărbăteşte mizeriile vieţiĭ! Dar natura îndeletnicirilor mele, pe cât şi cercul plin de lealitate militară în care am vieţuit, nu putea să mă înzestreze în aceeaşĭ vreme şi cu însuşirile omuluĭ de afacerĭ. Astfel, în cazul de faţă, eŭ n'am nimic de invidiat, Academia—la rândul eĭ—n'are nimic de regretat. (1)

Albit în slujba ţăriĭ mele ca ostaş, nu pot decât, cel mult, a regreta că docta corporaţiune Academică n'a putut găsi în toată armata ţăriĭ un bărbat demn de ea, ca să ocupe singurul scaun ce i se rezervase în acest concert al culturiĭ naţionale! Regretul îmĭ este cu atât maĭ mare, că sufletul Generaluluĭ Fălcoianu nu poate fi odihnit, întru cât acest eminent ofiţer

(1) Ba Academia, poate chiar fi mulţumită de ea, căcĭ s'a putut izola, nu numaĭ de clerul ţăriĭ, ci şi de armată—de aceştĭ douĭ factorĭ fără prihană aĭ rostuluĭ nostru social cărora le datorim tot ce avem maĭ scump,—ţara şi limba! La noĭ astăzĭ lozinca zileĭ nu este oare: *Popiĭ la biserică, militariĭ la cazarmă, şi numaĭ indivizĭĭ de afacerĭ la treburile ţăriĭ.* De ce atunceĭ, Academia Română, această bună fică a ţăriĭ, cu toate însuşirile ţăriĭ, ar fi maĭ pre jos?

avusese prilejul de multe ori să spună cât de mult ținea, ca scaunul ce într'o zi va fi lăsat de dânsul să se dea tot unuĭ confrate al săŭ de arme, orĭ cine ar fi fost acela. Astfel, un *pium desiderium*, dacă nu și o solicitudine cuvenită corporațiuniĭ militare a țărĭ, a fost nesocotit; numaĭ acest lucru a putut un moment să mă neliniștească, încolo nimic.

Dar în definitiv, n'avem ce face. Modernul dicton francez: „*Le bourgeois moderne est milicien par essence*“ din nenorocire pare că și-a găsit încuibarea sa maĭ cu seamă la noĭ!

Ne închipuim cu bunăvoință, că posedăm calitățile militare, de oarece ne bucurăm de drepturĭ politice; că suntem numaĭ decât generalĭ, fiindcă am ajuns deputațĭ, profesorĭ, academicianĭ saŭ sfetnicĭ de Stat; că mulțămită acestor prerogative constituționale am devenit apțĭ și întru ale arteĭ războiuluĭ; ba chiar că am căpătat dreptul de a critica și necinsti cu emfasă pe specialiștiĭ de profesiune! Vechia istorie a retoruluĭ din Ephes, încercând—el făuritor meșter numaĭ de fraze pompoase—a da lecțiunĭ asupra arteĭ războiuluĭ și a învăța pe alțiĭ ceeace nu știa el însuși, o vedem practicându-se pretutindenea, la toate instanțele de căpetenie ale țărĭ: — la corpurile legiuitoare, la justiție, în sfaturile de guvernământ; de ce oare Academia Română, acest înalt focar de cultură națională, și bună fiică a țărĭ, cu toate însușirile țărĭ, ar fi maĭ pre jos?

Veneratul d-l Dimitrie Sturdza, ca Academician și ca bărbat de guvernământ, e principalul reprezentant al acesteĭ presumpțioase „*școale de știe totul*“. Aț văzut cum dânsul, get-beget civil aproape octogenar, îndată ce i s'a prezentat ocaziunea de a se afirma, cum o crede dânsul, a spus în plin Senat, „*Că omul politic e apt în ale militaruluĭ*“(1); ba n'a ezitat un moment de a se crea ad-hoc chiar *mare spătar*, tocmaĭ în epoca de criză economică (1901—1904), în epoca de grea cumpănă pentru puterea armată a țărĭ! ba dânsul, ca Ministru de Războiŭ, de pe tribuna țărĭ a aruncat chiar anatema de papă infailibil în contra militarilor de profesiune:

„*Una din slăbiciunile armateĭ noastre — zicea în ședința Senatuluĭ dela 22 Martie 1903—este că suntem prea mult teoreticianĭ. In loc să fim tacticianĭ, suntem astronomĭ și matematicianĭ înalțĭ. In loc să știm conduce trupa, ne ocupăm de calcul diferențial și integral.*

„*Chiar filosofia joacă în armată un mare rol. Se filosofează asupra existenței armateĭ, asupra relațiunilor filosofice ale armatelor cu celelalte ramurĭ de muncă ale societăților*“.

Cu alte cuvinte d-l Sturdza o spune *urbi et orbi*, că dânsul, ca ministru de războiŭ, a constatat: că răul în armata noastră e ofițerul român, căcĭ el nu se ține, ca foștiĭ aliațĭ dela Plevna, numaĭ de faimoasa *slujbă*

(1) Iată cum d-l Sturdza judecă asupra administrației militare:

«*Nu sunt militar este foarte adevărat; dar a administra bine un Minister de războiu, acest lucru d-lor pot să-l fac*». (Ședința Senatuluĭ de la 14 Aprilie 1904).

Pe când judecata bărbaților competințĭ din Occident e cu totul alta:

«*Il faut pour être bon administrateur d'armée, avoir passé sa vie tout entière dans l'étude et la pratique des affaires*». (L'Armée française en 1867).

«*En Prusse* — țară ale căreĭ moravurĭ muncim de anĭ a ni le însuși — *un homme qui, par une raison quelconque n'a pas servi dans l'année n'arrive a aucun enploi*», — (Baron de Stoffel, Rapports militaires 1871).

Napoleon I-iu întâmpină pornirea vr jmășiască a unuĭ potentat civil care-l solicita contra unuĭ general cu acest răspuns aspru: «*Pentru a face un Prefect, un Ministru chiar, e trebuință de un singur decret; nu fac eŭ generalĭ, se fac ei cu îndelungată experiență în afacerĭ*». Cu alte cuvinte:

Administratorĭĭ și Comandanțiĭ de armate nu se pot improviza, nicĭ pot fi creațĭ prin vicisitudinile politice.

Evenimentele aŭ învederat cu prisosință temeinicia acesteĭ axiome!

ostășească de cazarmă, ci ofițerii noștrii în dorul lor de a păzi și de a apăra nu numai cu vitejie, dar și cu pricepere și știință, depozitul sfânt ce le-au lăsat părinții, se silesc cu ardoare — cum se face și în armatele bine constituite din Occident — a-și desvolta în aceeași vreme și partea spirituală și morală, a-și înavuți mintea cu toate cunoștințele chiar și cu simțul filozofic, cu logica și raționamentul, această calitate stăpână a oamenilor superiori!

O atare răutăcioasă pornire contra armatei și a oamenilor săi de știință venită din partea celui mai autorizat Academician, mă făcuse, domnul meu, ca atunci când pe drumul spre Câmpina, d-voastră, într'un exces poate de bunăvoință și de expansiune, îmi arătaserăți dorința ce aveați ca să mă propuneți la Academie—să vă declar: că nu îndrăznesc a candida la o asemenea onoare.

Nu intră în obiceiurile mele de a bănui, la un bărbat superior, sentimente josnice și porniri personale contra cuiva, și mai puțin din partea d-lui Sturdza, cu care n'am nici în clin și care nu are nici un motiv de nemulțumire față de mine. Eu nu bănuesc d-lui Sturdza nici chiar socoteala patrimonială, *„că e părinte de familie și se gândea omul și la viitorul progeniturii sale“*; în cazul de față, voesc să zic că d-l Sturdza n'ar putea măcar o clipă gândi ca să pregătească un scaun la Academie pentru fiul său, căpitan.

Dar nu mai puțin rămâne învederat că acea prezumpțiune a d-lui Sturdza—*că omul de afaceri are în sine destulă știință militară spre a se lipsi de concursul profesioniștilor*—inevitabil a făcut școală și a avut o funestă înrâurire asupra doctului corp Academic. Ea a fost hotărâtoare mai cu seamă față de necumpănita năzuință, tocmai din partea unui bărbat atât de autorizat, stăruind cu toată autoritatea și prestigiul de fost Ministru de Război de a jigni demnitatea armatei dacă nu și a Academiei, pentru ca singurul scaun al armatei la Academie, rămas vacant prin încetarea din viață a regretatului General Fălcoianu, să se ocupe chiar în mod ilegal—prin *răsvot* (1)—de către un profesor universitar. De altfel este de netăgăduit—cum o recunoașteți și d-voastră că—dacă acel profesor nu este un profesionist militar, dar la Academie el e un *„inter nos“* ca distins *profesor* de mineralogie și ca *om politic*, poate, totodată.

Cum vedeți, domnul meu, orice ați fi făcut sau n'ați fi făcut d-voastră, această alegere era inevitabilă; ea se impunea—cum am văzut—fiindcă la corporațiuni constituite cum e Academia noastră, avantagele de reciprocitate personală ale vieții de toate zilele, ca profesori și politicieni, au pas înaintea calităților profesionale, care aiurea sunt criteriul înaltelor instituțiuni de cultură și de progres național.

Deci nu poate să ne surprindă de loc preferința ce Academia a dat unui profesor de mineralogie pentru scaunul unui profesionist în științele militare.

---

(1) La prima votare a candidaților—pentru scaunul vacant—propuși de *Secțiunea științifică*, neîntrunindu-se voturile de eligibilitate, conform regulamentului Academiei, se cuvenea a nu se mai reveni asupra chestiunii decât în viitoarea sesiune generală; totuși d-l Sturdza, a stăruit a se reveni, și prin *răsvot* s'a hotărât admiterea d-lui Profesor *Mrazec* în scaunul rămas vacant prin încetarea din viață a membrului militar, Generalul Fălcoianu, luându-se tot odată hotărârea de a nu se pomeni în procesele verbale ale Academiei de acest procedeu ilegal. Astfel mulțumită îngăduirii biroului, s'au depărtat militarii de la Academie: *Vade retro, Satanas!*

De altfel, în cazul de care ne ocupăm, nu trebue încă să pierdem din vedere cum eŭ—în comunicările mele de la Academie, înfățișând situațiunea neclară în care ne găsim astăzi cu istoria militară a neamuluĭ și cu puțina cunoaștere geografică a țării—am dovedit-o, că nu suntem destul de pătrunși de marea însemnătate a științelor militare și geografice: dovadă faptul curios că Academia n'are nicĭ un membru saŭ asociat corespondent militar la Secțiunea Istorică, ba astăzi ea nu mai are nicĭ la Secțiunea Științifică; iar d-l Sturdza, fruntașul printre ceĭ mai autorizați la Academie, odată Ministru de Războiŭ, cum cunoașteți, a suprimat chiar mijloacele pentru a se continua completarea harteĭ țăriĭ (1). D-sa a oprit chiar Institutul Geografic ca să expună la Expozițiunea agrară figuratele cartografice ale țăriĭ! (2).

Acest contrast de sentimente și de fapte împlinite ne poate da deslegarea, de ce Academia noastră nu și-a asociat pe un General albit în munca sa pentru a înzestra neamul cu *Icoana Patrieĭ*, pe când aiurea, în Statele din Occident, instituțiunile similare Academieĭ noastre pururea s'aŭ găsit onorate a asocia la munca lor de progres și cultură națională pe militariĭ care s'aŭ însemnat prin o muncă de anĭ îndelungați la harta țăriĭ lor. (3).

Tot în acest contrast de sentimente și de fapte împlinite, noĭ uniĭ, profanĭ de meserie, putem găsi și explicarea ciudateĭ enigme, că Academia Română, care lucrează pentru progresul întreg al neamuluĭ românesc, în tot cursul ființei sale de 40 de anĭ, abia a putut acorda militarilor două premiĭ de încurajare în munca lor intelectuală pentru progresul științelor militare. De asemenea abia anul trecut a putut desemna un subiect cu caracter militar, și aceasta numaĭ după ce neuitatul General Carp și văduva sa Maria General Carp a lăsat un legat cu acest scop: altfel noĭ militariĭ am fi putut aștepta încă mult și bine, căcĭ nicĭ un Academician n'ar fi gândit și la știința noastră militară. Cât pentru subiectul ales, apoĭ—*Paturient montes!* (4).

Și tot aci—în acest contrast de sentimente și de fapte împlinite—găsim și deslegarea surprinzătoruluĭ fapt, că un bărbat atât de superior sub toate raporturile, cum a fost regretatul *General Fălcoianu*, nu a citit în Academie nicĭ o lucrare originală în toată lunga sa carieră de Academician, nicĭ a rostit măcar discursul săŭ de recepțiune la Academie! El ar fi avut prilejul să întreție docta companie mai cu seamă cu expunerea acelor măreție fapte de glorie ale armateĭ române, al căruĭ șef de Stat Major fusese în timpul ultimuluĭ războiŭ: totuși dânsul a preferit a se adresa direct națiunĭ prin publicațiunĭ personale; iar la Academie s'a mulțumit să asculte, cu perseverența soldățească, expunerile acelea de faimoase călătoriĭ și festivale ale învățaților săĭ colegĭ pe la congresele lumiĭ!

Astfel, domnul meŭ, eŭ nu pot fi surprins saŭ supărat pe nimenĭ, ba nu pot nicĭ chiar acuza pe cineva, dacă onorata Academie, n'a găsit nicĭ un militar demn de ea, pentru a ocupa scaunul Generaluluĭ Fălcoianu. Eŭ

(1) Și s'a refuzat aceste mijloace sub pretext *«că suntem în epoca de economiĭ!»* dar s'a găsit milioane pentru lucrărĭ ce puteaŭ să maĭ aștepte: ca palatul Mitropolitan din Iași, Catedrala din Galați, palat pentru muzeŭ de istorie naturală la Șosea în București, local pentru Ministerul de Războiŭ, și alte multe asemenea cheltuielĭ de interes curat personal, pentru a se lipsi țara de *Harta țăriĭ*,—instrumentul ceĭ maĭ indispensabil instrucțiuneĭ militare, apărăreĭ țăriĭ și progresuluĭ economic național!

(2) Astfel s'a refuzat celor interesați cea mai bună ocaziune de a cunoaște folosința iconografieĭ țăriĭ!

(3) Așa Generaliĭ *Ibăñez* în Spania, *Neremberger* în Belgia, *Bayer* în Prusia, *Fligheli* în Austria, *Perrier* și *Bassot* în Franța, etc., toți Directorĭ aĭ serviciuluĭ geografic, care s'aŭ însemnat prin muncă de anĭ îndelungați la harta țăriĭ lor, rând pe rând aŭ fost onorați ca membriĭ activĭ aĭ Academiilor lor naționale.

(4) A se vedea *Revista Armateĭ* pe luna Septembrie: *«Premiul General Carp»*.

dacă am făcut vizitele de rigoare la unii din d-nii Academicianĭ, vă rog să credeţi că aceasta am făcut-o mai cu samă cu intenţiunea de a vă veni oarecum în ajutorul d-voastre spre a vi se împlini dorinţa ce-mi manifestaserăţi de a mă propune şi sprijini la Academie pentru locul lăsat vacant de Generalul Fălcoianu.

De aceea, stimate d-le Istrati, din toată această afacere eŭ astăzi nu pot purta în mine decât regretul ciudatelor — dacă nu şi regretatelor — scene, la care candidatura mea a putut expune pe unii din membrii. Regret încă şi mai mult, că d-voastră, în scrisoarea ce-mi adresaţi, căutaţi a izbi într'un coleg ; şi această lovitură o îndreptaţi tocmai în contra aceluia care a avut curagiul să răspundă ameninţărilor d-luĭ Sturdza şi să protesteze în contra răsvotuluĭ făptuit !

Vă mai rog să credeţi că-mi imput şi astăzi repriceperea mea în rostul lucrurilor la Academie ; am judecat, cum ziceam, oamenii şi lucrurile raţionând ca omul de ştiinţă, iar nu observându-le ca omul de afaceri ; şi astfel inevitabil, cum zice poetul : „*Decipimur specie recti*“, am fost înşelaţi prin aparenţa binelui !

Mă consolez însă, şi vă asigur chiar, că pe viitor nu voiŭ mai da ocaziune de a se repeta asemenea regretabile spectacole : pururea îmi va fi pildă povaţa plină de înţelepciune a bunuluĭ La Fontaine în pătania potârnicheĭ cu cocoşiĭ :

D'abord elle fut affligée ;
Mais sitôt qu'elle eût vu cette troupe enragée
S'entrebattre elle-même et se percer les flancs,
Elle se consola, ce sont leurs moeurs, dit-elle,
Ne les accusons point, plaignons plutôt ces gens,
Jupiter, sur un seul modèle.
N'a pas formé tous les esprits :
Il est des naturels de coqs et de perdrix ;
. . . . . .
. . . . . .

Această destăinuire francă, curat militărească, stimate d-le Istrati, e o probă mai mult de sentimentele respectoase ce păstrez în genere d-lor academicianĭ şi în particular d-voastre, doctor, profesor universitar, academician, senator şi fost ministru, faţă de care se cuvine mai cu samă să nu pierdem din vedere înţelepciunea luĭ Horaţiu :

„*Principibus placuisse viris non ultima laus est*“, ceeace pe liberă românească va să zică : „nu e bine a nesocoti favorurile oamenilor mariĭ, ci a ne închina pururea cu respect“.

Personal eŭ vă rog să credeţi, stimate d-le Istrati, că aştept de la d-voastră, totdeauna o judecată dreaptă şi imparţială, dacă nu o inimă statornic caldă şi prietenească.

15 Maiŭ 1905, Bucureşti. **Generalul C. I. Brătianu.**

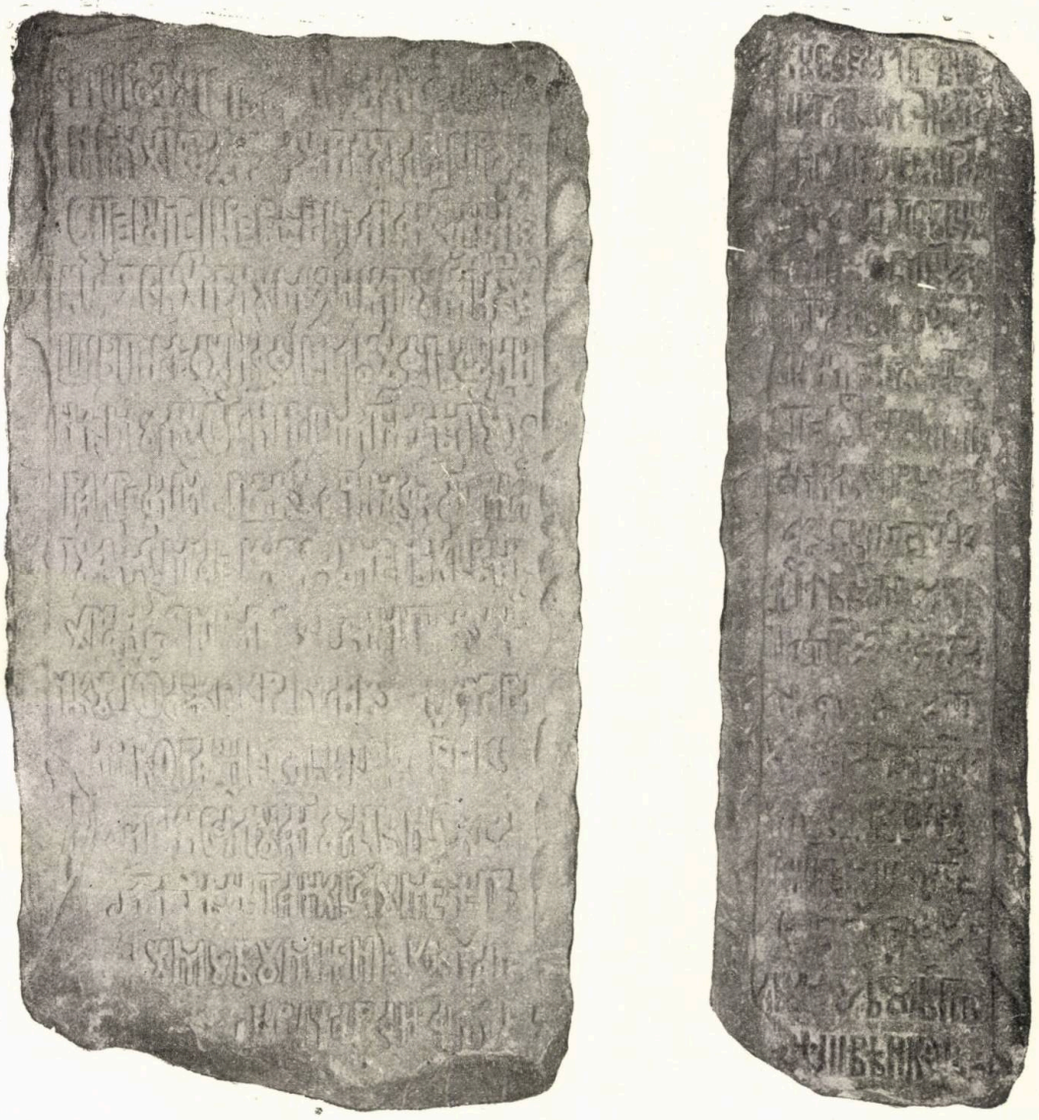

Din colecţia d-luĭ Em. E. Kretzulescu.

Crucea de piatră, ridicată în anul 1724 de Marele Vornic Iordache Kretzulescu lângă casele sale de lângă biserica de pre moşia sa Kretzuleştĭ, judeţul Ilfov, în amintirea „bunei scăpărĭ de moartea cea năprasnică a ciumeĭ“

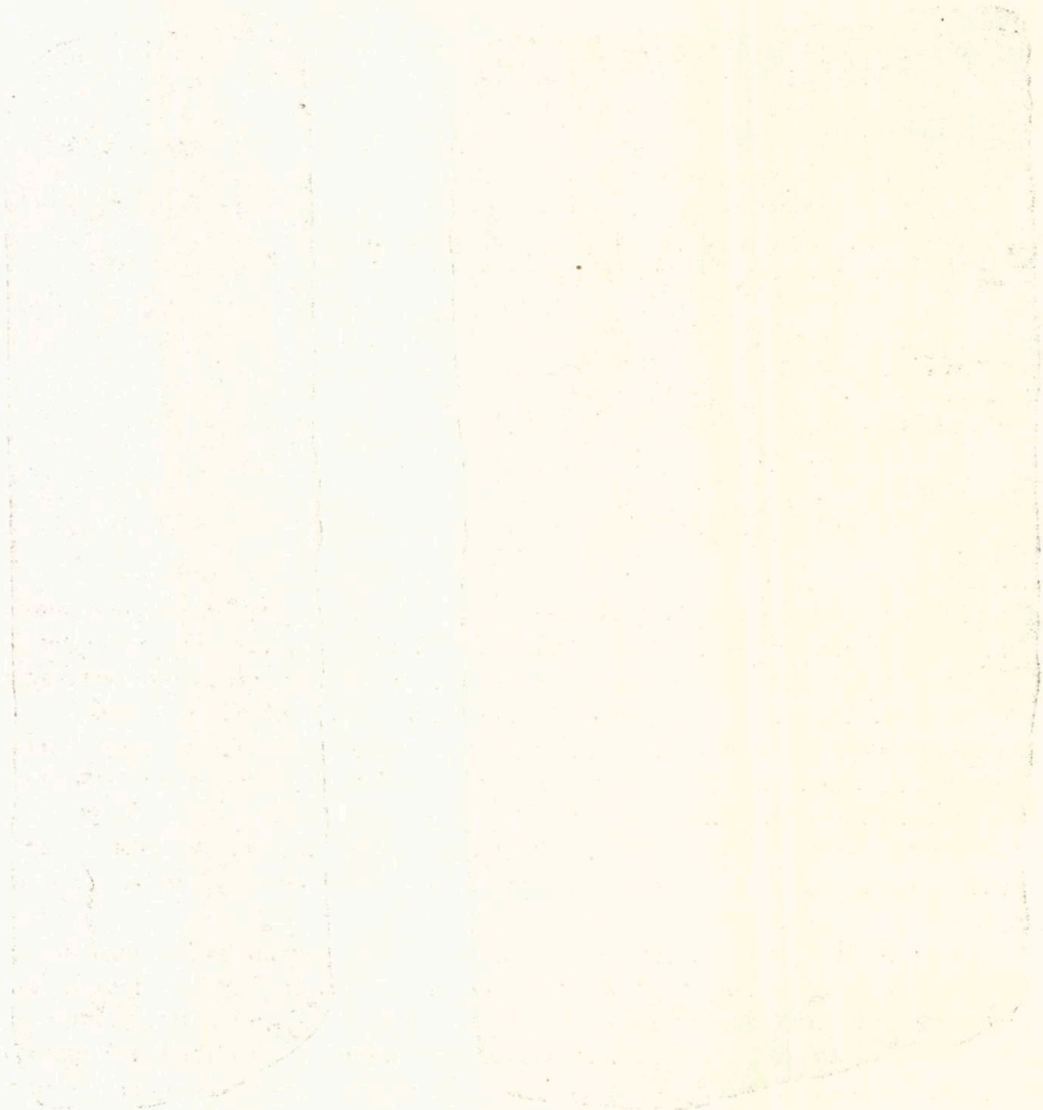

MARIN GELEA

ROMAN

(urmare) [1])

VIII

UN PAS GREȘIT.—CĂSĂTORIA.

E un loc făcut parcă într-adins să încânte ochiĭ unuĭ artist ca d-ta, zise zâmbind Olga Lari către Gelea și arătând, cu mâna-ĭ goală până la cot, de pe înălțimea de unde eraŭ, parcul vileĭ Serbelloni și cele două brațe ale laculuĭ Como. Se poate visa ceva maĭ desfătător decât priveliștea aceasta minunată, cu pământul tot de florĭ și cu apa toată de lumină?! întrebă ea, după o pauză, transportată de frumusețea florilor aceluĭ sfârșit de Maiŭ și de liniștea Laculuĭ scânteind sub lumina soareluĭ de amiazĭ.

Fără a răspunde ceva, ci numaĭ surâzând, Gelea îșĭ întoarse încet ochiĭ de pe gura ce-l fermeca, spre colinele depărtate, spre malurile verzĭ ca bratecul, spre oglinda de aur a Laculuĭ.

De sus, din vârful capuluĭ de pământ, care intră înălțându-se în inima Laculuĭ ca o frunte de zimbru uriaș, privirea se destindea, în adevăr, largă și mișcată peste tot cuprinsul încântător din jurul lor: jos în poala colineĭ, satul Bellaggio, culcat în apă, cu casele îngrămădindu-se, roșiĭ, unele în altele, cu turnul pătrat al bisericeĭ eșind deasupra lor, cu ulițele înguste suind pe scărĭ de piatră; alăturĭ, panorama nesfârșită a Laculuĭ, cu orașul Como abia zărit ca un vis în ceasurile senine, cu pacĭnicul Cernobio, luminat de vila d'Este, cu Tremezzo maĭ încoace, cu Cadenabia, unde strălucește, albă, vestita vilă Carlotta, cu Menaggio în față, satul bătut de vânt, vara, și curgând în apă dintre două coline, ca un fluviŭ de case galbene, cu Ravenna, neagră de arborĭ, și cu vilele Plinia, Polla, Melzi, sămănate, icĭ-colea pe maluri, în splendidele lor grădinĭ, pline de păduri de pomĭ roditorĭ și de florĭ dumnezeeștĭ, și coborând toate cu scările în Lac. In sus, maĭ departe, Alpiĭ vineți, cu crestele albe de zăpadă, și, pe văile lor, și, pe colinele lor, puncte viĭ de luminĭ sclipind în soare: o capelă, o vilă, un otel, amintind, în mijlocul verdeții lor, peisage antice.

---

1) A se vedea No. 6, an. c.

De partea stângă, brațul laculuĭ Lecco, maĭ selbatec și maĭ tainic, ca o umbră a laculuĭ Como.

— Poezia naturiĭ amestecată cu poezia vechimiĭ, zise Gelea revenind cu privirea iar la Olga.

Masa albă din chioșcul lor de florĭ, făcea o pată de lumină pe fondul verde al frunzelor ce păreaŭ unse în strălucirea lor.

De jur împrejur, nicĭ un sgomot, afară de freamătul și șoaptele crăngilor. Deasupra, cerul fără nicĭ un nor, de un albastru adânc, pe care se luaŭ parcă la întrecere vârfurile pinilor, răspândind mirosul lor de rășină.

La câțĭva pașĭ, vila Serbelloni, în care eraŭ aproape singurii oaspeți în momentul acela, cu arhitectura eĭ simplă, cu înfățișarea-ĭ misterioasă, cu inscripțiile eĭ pe ușorĭ, părând un cuib de fericire.

Punând cotul pe marginea meseĭ și lăsând să-ĭ strălucească brățara și inelele, Olga zise surâzând și voind a fermeca și maĭ mult pe Gelea, care părea câte odată dus pe gânduri.

— Toate sus și toate jos cântă poezia vieții... O singură notă tristă, ar fi o notă discordantă în simfonia....., în fanfara aceasta de fericire a naturiĭ.

Vorbele lor în limba română aveaŭ și ele un răsunet maĭ deosebit acolo, eraŭ de o sonoritate maĭ dulce, păreaŭ ca niște plante exotice pe un pământ depărtat.

Ea trase vasul cu florĭ ce sta în mijlocul meseĭ și-și plecă capul de-asupra luĭ. Părul-ĭ undulat jucă ape în lumină.

Servitoarea eĭ — care o întovărășise și care o îmbrăca, o pieptăna, o servĭa la masă, cu aceeași dragoste neclintită — apăru în șorț alb, serioasă și tăcută, cu o tavă de argint în mână. Ea aduse două ceștĭ micĭ împrăștiind aromă, le puse încet pe masă și dispăru pe alee, printre florile ce se legănaŭ, albe, galbene și roșiĭ, ca niște candele colorate în așteptarea nopții.

Imbrăcată simplu, în alb, cu un corsaj de dantele ce-ĭ da și eĭ aparența uneĭ florĭ, Olga era fericită și privĭa lung și cu drag la Gelea.

— Ce mulțumită sunt azĭ, zise ea, rămânând un moment cu buzele întredeschise și turnând, în paharul de dinaintea luĭ, ca un chihlibar topit. O mulțumire desăvârșită și complectă: de a fi împreună în cadrul acesta divin...

Gelea sosise la nouă ceasurĭ dimineața și, de la sosire, nu se maĭ despărțise de ea.

El o găsise, ca totdeauna, surâzând în picioare, în camera-ĭ spațioasă, alăturĭ de o fereastră ce da pe Lac, în lumina blândă a ceasuluĭ aceluia; ĭĭ spusese când plecase, cum venise, ce văzuse; făcuse prima lor preumblare eșind pe la zece, prin parcul stropit de curând ca de mâna unor zeițe nevăzute și străbătând satul și pitorescile luĭ ulițĭ: «via dei fiori», via delle stelle, via Plinia; ridicase clina drumuluĭ printre garduri de cătină, peste care se revărsa din livezĭ răcoarea dimineții, pe sub poduri de verdeață ce treceaŭ pe de-asupra drumuluĭ și printre rarĭ fațade de case vechĭ, crăpate, cu balcoanele strâmbe și cu copiĭ jucându-se pe dinaintea ușilor; ajunsese până la superba vilă Giulia, închisă atuncĭ din întâmplare, și se întorsese, încântațĭ, la ora dejunuluĭ acasă, de unde, acum, admiraŭ splendoarea ce-ĭ înconjura.

Apucat, un moment, de amintirea Olgeĭ Lari — pe care o ocolise totdeauna ca pe o cursă ascunsă în florĭ — și biruit de glasul aceluĭ geniŭ răŭ, aceluĭ *homunculus*, ce trăește în fiecare din noĭ, făcându-ne să uităm năzuințile marĭ și nobile și să ne luăm după instincte, Gelea se hotărâse să vie s-o vadă la Bellaggio, în loc să-și urmeze maĭ departe calea spre Florența.

El șovăise încă până în minutul plecăriĭ luĭ din Veneția, unde stătuse două

săptămâni, când, în gondola ce-l aducea la gară, pe o lună splendidă, glasul seducător dintr-însul care îl ispitise de atâtea ori, îi zise mai cu putere:

«Viața trebue trăită sub toate înfățișările ei; a munci numai și a aspira la lucruri mărețe, cum faci tu, este a trăi greșit. Ești în floarea anilor tăi, când toate din lume îți ies în cale râzând; caută de te folosește de aceste zâmbete ale vârstei, de a le culege ca pe niște roade, de a te bucura de ele, pentru ca să nu-ți rămâie, în urmă, numai suferințele bătrâneții.

«In ființa ta tânără de azi, sunt izvoare sfinte de fericire pământească care nu trebuesc stăvilate, ci lăsate să-și facă drumul pe plaiurile vieții. Intinde urechea la dorințele tale intime, la fiorii din trupul tău și nu-i nesocoti, căci nesocotești rădăcinile adânci ale firii tale. Bucură-te de viață, cum îți zicea cu drept cuvânt Olga Lari, ca nu, într-o zi, să ți se pară că ai încetat de a te bucura prea curând de ea, fiindcă ai început prea târziu».

Și, de astă dată, glasul acesta îl convinsese.

După dejun, care se prelungi până către patru, ei plecară să viziteze vila Carlotta, cea mai bogată ca artă din localitate.

Trecură lacul de-a-curmezișul, pe un soare cald, fără să întindă pânza de de-asupra gondolei, curentul apei aducându-le unde de răcoare. Pe malul celălalt, ei admirară subt o umbră albastră și dulce vederea minunată a coastei de dincoace, înecată toată în verdeață. Intrară în capela vilei, în care se păstrează cultul morților familiei Sommariva și priviră sculpturile dintr-însul înfățișând viața și idealul artistic al acelei familii.

In grădină, ei suiră pe cărări îmbalsămate, până sus pe pieptul de pământ unde stă vila, înălțând cele trei rânduri ale sale și dominând Lacul. La fiecare pas, la fiecare aspect nou, Olga întorcea ochii ei mirați în ochii lui Gelea în semn de mulțămire. Grădinarul tăiă câteva flori și le oferi lui Gelea ca să le deie Olgei.

In două locuri, el îi opri, sub bolți de verdeață, de unde, printre ramurile imense ce se legau între ele, se vedeau, ca în niște cadre, peisagele de pe malul din față cu satele: Bellaggio, San Giovani, Pescara... Emoționată, Olga strânse, brațul lui Gelea. Inaintea lor, pe alei largi, toată vegetația țărilor calde, cu feluritele ei forme și înfloriri, cu arbori înalți și resfirați, rotunzi și stufoși, argintii și galbeni, cu trunchiurile netede și parfumate, cu crăngile ca niște brațe întinse spre soare: pini, platani, chiparoși, magnolii, lămâi, migdali, portocali, smochini... Și, necontenit, printre ei, și printre boschete, și printre statui, se ivea lacul, albastru, verde, auriu, cu câte o barcă depărtată pe el, ca un punct cenușiu sau ca o pasăre cu aripele albe.

Intrați în etajul de jos al vilei, în fața pânzei: Romeo și Julieta sărutându-se, de Hayez, Olga privi lung chipul în extaz al Julietei. In cealaltă cameră, dinaintea grupului lui Canova: Amor și Psichea, iarăși sărutându-se, Olga, fără a băga de seamă câtuși de puțin frumusețea lucrării, se plecă repede spre Gelea și-i zise în franțuzește:

— *C'est donc l'apothéose du Baiser!*

Intorși acasă, către șeapte ceasuri, ei se ridicară în camerele lor, despărțite numai printr-o ușă, spre a se pregăti de masă.

Servitoarea Olgei, fericită că-și vede stăpâna fericită, umbla ca o umbră pe lângă ea, aducându-i alături tot ce ghicea dânsa că-i trebue.

Reluând în minte firul celor petrecute de dimineață, cu ochii în oglindă și cu mâinile în părul-i de mătasă galbenă, Olga se vedea, sub raza aceasta de fericire lăuntrică, mai frumoasă de cât oricând.

Dincolo, Gelea, îmbrăcându-se și el, gândind la cele ce o impresionase pe ea mai tare în vila Carlotta, se încredință și mai mult de firea ei sensuală, chinuită de nevoia de a iubi și de a fi iubită cu orice preț. I se părea că o simte căindu-se de

traiu-ĭ nefolositor cinstit și că se răsvrătește adesea împotriva cerințelor sociale, ce o împiedică de la viața de plăceri continuĭ.

Pe la opt, eĭ erau la masă în veranda vileĭ de de-asupra estradeĭ cu trepte de florĭ ce da în albastrul închis al Laculuĭ, în albastrul închis al ceruluĭ.

Olga, cu capul gol, cu linia rotundă și plecată a umerilor eĭ, cu pieptul alb, susținut de talia rochieĭ de mătasă safirie, cu dantele în coloarea aurului vechiŭ; cu obrazul eĭ oval și grațios, de un farmec fără seamăn; cu gura-ĭ dulce și pasionată în care la fiece moment surâdea ca o lumină de stele; cu ochiĭ întrecând în frumusețe safirul rochieĭ; și cu toată ființa eĭ de vis, de viață și de dragoste, scânteind de pietre scumpe, era maĭ fragedă și maĭ tânără, astăseară, decât chiar la serata d-neĭ Secaly, când o văzuse el în toată splendoarea. Spre a-și ascunde impresia-ĭ adâncă, Gelea își aruncă privirile, luminate de razele voluptățiĭ eĭ, spre malul laculuĭ Lecco, arătându-l Olgeĭ:

— Ce grație antică, zise el încrucișându-și brațele; ce farmec virginal, pe care nu l-a banalizat încă fotografia, cum a banalizat frumusețea laculuĭ Como, a golfuluĭ de Neapolĭ, a Veneției și a atâtor altora.

— Omul care a ales locul acesta, zise Olga ducând ușor șervetul în jurul gurii, și și-a clădit vila pe el, retrăgându-se aicĭ pe vârful acesta pitoresc, ca să privească stelele răsărind dintre arboriĭ luĭ, pentru el și numaĭ pentru el..., a trebuit să fie un suflet de poet înamorat....

Firea eĭ pasionată găsise în villa Serbelloni un loc de evocațiunĭ romantice, apropiat eĭ. Se simțĭa trăind în timpurĭ depărtate de amorurĭ legendare; vedea, ca și cum ar fi fost în jurul săŭ, lumea pe care și-o închipuia ea că venea odinioară prin parcul imens: cavalerĭi mândri, călugărĭi misterioșĭ, pajiĭ eleganțĭ, și i se părea că trăește în mijlocul lor, că-ĭ aude vorbind, râzând, iubind, că-și isbândește idealul vieții eĭ.

— Oamenĭ care făceaŭ din viață o sărbătoare îmbrăcând-o peste tot cu haĭna frumosuluĭ, urmă Gelea turnând în cupa eĭ învoaltă ca o corolă.

— Beŭ paharul meŭ, zise Olga ridicându-și cupa albă de spumă cu degetele-ĭ înstelate și cu ochiĭ în ochiĭ luĭ, în sănătatea celuĭ care m'a făcut să simt, astăzĭ, cea maĭ frumoasă zi din viața mea. Iĭ arăt toată recunoștința și-ĭ doresc realizarea tuturor viselor.

Râzând și privind-o drept, Gelea răspunse:

— Eŭ nu-s vinovat de nimic; d-ta aĭ înfrumusețat totul; d-ta mi-aĭ dat încântarea sufletuluĭ pe care nu credeam s'o maĭ regăsesc; d-ta m'aĭ făcut să gust poezia loculuĭ pe care n'aveam de gând să-l revăd; eŭ n'am făcut decât să primesc.... D-tale ți se cuvine decĭ recunoștința mea.

— Aș fi ființa cea maĭ fericită din lume, adause Olga transfigurată, să pot să-ți daŭ.... totul, și, maĭ presus de orĭce, să pot să-ți daŭ, prin simțirea mea, prin admirația mea, prin ce am și prin ce nu am, liniștea aceea favorabilă nașterii lucrărilor de artă spre a-ți isbândi visele d-tale marĭ. O, aș fi ființa cea maĭ fericită din lume!...

Și sfârșind fraza aceasta cu glasu-ĭ dulce care răsuna în tăcerea aceea ca o muzică încântătoare și cu ochiĭ umezĭ, mișcați de sinceritatea dorinților eĭ, puse palma-ĭ delicată ca o floare pe mâna luĭ Gelea și-și lăsă privirile în jos.

Cu simțu-ĭ fin de femee, ea găsise de astă dată coarda delicată a sufletuluĭ luĭ și-ĭ deșteptă, ca dintr-un mormânt, idealul vieții luĭ, opera luĭ, presimțită numaĭ de dânsul.

Fruntea luĭ se însenină ca de o rază de lumină și, plin de recunoștință, își plecă buzele pe brațul mâniĭ ce-o ținea în mânile luĭ.

Câteva vorbe se auziră nedesluşite de jos, de pe Lac; trecea o barcă. Adierea ce venĭa dinspre apă se amesteca cu florile de pe estradă şi parfuma aerul răcorindu-l. Peste puţin, se auzi un cântec din gură, dând momentuluĭ un farmec amoros.

Candida, fulgida
Sorge la luna
Dalla laguna.

Inima Olgeĭ tresări; cântecul continuă:

E l'aria inondasi
D'argenteo fuoco
A pocco, a pocco.

Mentre sospirano
Dalle vetrate
Le innamorate....

Pe creasta munteluĭ din faţă, se arătă ca o flacără de foc mare.

Olga se sculă, dreaptă, şi privi răsăritul măreţ al lunĭi. Apoĭ, întorcându-se şi apropiindu-se de Gelea, ĭi zise desmierdător:

— *Nous ferons un tour sur le Lac, nous aussi, n'est-ce pas?...*

Gelea clătină din cap surâzând.

Din vale de la biserica satuluĭ, limba ceasorniculuĭ bătu rar şi trăgănat de zece orĭ. Sunetul fiecăreĭ bătăĭ se prelungi în vibraţiĭ limpezĭ ce umpleau aerul.

Olga se urcă pe scara de marmură până în camera eĭ, sprintenă şi uşoară ca un copil şi apăru după puţin în balcon, râzând şi albă în bătaia lunĭi. Ea coborî c-o dantelă pe braţ, se opri la câţĭva paşĭ de Gelea, pe care îl privi sub pălăria luĭ mare ce-ĭ umbria faţa:

— *Quel beau mousquetaire que vous faites là...* zise ea luându-ĭ braţul.

Jos la capul scărĭĭ lungĭ ce cobora în Lac, câţĭva gondolierĭ îşĭ aşteptau norocul culcaţĭ în bărcĭ, cu faţa la lună, vorbind între eĭ încet şi rar ca prin vis.

Când ĭĭ văzu apropiindu-se, unul din eĭ se sculă, puse mâna pe lopeţĭ şi se alăturâ de treptele scărĭĭ.

Lacul, nemişcat ca o suprafaţă solidă, oglindia arborĭĭ dimprejur. Cutele micĭ de valurĭ din margine veniau şi loviau malul molatec aducând horbote uşoare de spumă care se destrămau atingându-l.

Ţinută de mână de Gelea, Olga sări pe scândurile gondoleĭ care vuiră sub picioarele eĭ. Gelea o urmă, luând loc alăturĭ pe laviţa din fund, acoperită cu pânză roşie; gondolierul întoarse prora spre larg şi porniră încetişor.

Cine ar putea descrie frumuseţea ceasuluĭ aceluia şi sensaţia lor în lunecarea misterioasă şi uşoară a bărcĭĭ? Li se părea un sbor ideal, nesimţit, spre lumĭ necunoscute, lăsând în urma lor pământul cu munţiĭ luĭ liniştiţĭ, cu vilele şi otelurile de pe malurĭ ca nişte ruine ascunse între arborĭ.

Pacea era dumnezeească; valurile abia sclipiau în lumină; lopata lăsa aur în urma eĭ.

Din grădinile care se coborau, albe, până în marginea laculuĭ veniau miresme îmbătându-le simţirea. In aer, era ca o muzică în surdină, ca un acompaniament al uneĭ vieţĭ de fericire; şi dânşiĭ o ascultau tăcuţĭ, răpiţĭ de frumuseţea eĭ, lipiţĭ unul de altul, mână în mână, ca înecaţĭ într-o mare de voluptate.

Văzând scânteierea fosforescentă de sub lopată, Gelea zise:

— Aĭ crede că, precum sus, azurul ceruluĭ învălue aurul ascuns al stelelor, tot așa, jos azurul apeĭ învălue aurul ascuns al Laculuĭ care nu scânteie de cât sub lopată...

Olga surâse.

Glasul cântăreților se depărtase acum și nu se maĭ auzia decât din timp în timp ca o șoaptă desmierdătoare la ureche, ca o atingere moale de floare din mâna uneĭ ființe iubite.

— Nicăirĭ poate inima omenească nu se simte maĭ menită de a fi alăturĭ cu altul decât pe apă, șopti Gelea. Plutind, simțim maĭ multă iubire în noĭ decât orĭ când.

Legănațĭ încet, în acelaș ritm, ca două suflete gemene, când în umbra pereților de granit aĭ maluluĭ care se ridicaŭ în văzduh, când în limpezișurĭ largĭ de lumină, eĭ opriră un moment gondola în loc și ascultară, mișcațĭ, liniștea adâncă a serĭĭ care îĭ învăluise, îĭ scosese din eĭ înșișĭ și-ĭ aruncase în regiunile ecstazuluĭ. Sub simțurile lor, îndumnezeite de dragoste, li se părea că un alt pământ înlocuise în ceasurile acelea pe cel cunoscut, un pământ cu munțiĭ și văile de argint, în care toate lucrurile și toate ființele trăiaŭ o viață de iubire înfrățită, prin oglinda Laculuĭ, cu viața cerească și sclipind ca și ea de pietre scumpe și de fulgĭ de aur.

Maĭ într-un târziŭ, cotiră capul și trecură pe brațul laculuĭ Como, pe care plutia, din distanță în distanță, câteva gondole ducând în ele inimĭ în freamăt....

Pe la două după miezul nopțiĭ, întorșĭ de pe Lac, eĭ eraŭ în balconul lor prelungind încă magia acesteĭ nopțĭ limpezĭ ca cristalul.

Olga lăsase capul pe umărul luĭ Gelea și rămasese câteva minute cu ochiĭ închișĭ, sfârșită, parcă, de fericire.

Intr-un moment, ea deschise ochiĭ și cu pleoapele plecate pe jumătate, se uită lung și dulce în lumina ochilor luĭ Gelea, amestecându-șĭ văpăile sufletuluĭ săŭ în privirile luĭ. Trupul eĭ tremură înăuntru și se simți ca luat de un val puternic și dus în adâncurĭ fără fund.

Netezindu-ĭ părul moale ce răspândia un parfum dulce, îmbătător, Gelea se simți pierdut.

Ca de pe ceea lume, ea îĭ șopti:

— Aș voi să rămâiŭ aicĭ toată viața!... Să stăm împreună totdeauna.... totdeauna, repetă ea c-o durere ascunsă. Unul lângă altul... O! aș voi să mor aicĭ, alăturĭ!...

Și, albă la față ca batista, cu un surâs rătăcit pe obraz, cu glasul stins, de-odată, pe buzele-ĭ palide, cu ochiĭ turburĭ pe care-ĭ închise de tot, o cuprinse un fior selbatic și-ĭ căzură brațele recĭ de-alungul poalelor.

Tremurând, el o ridică și o duse încet pe patul eĭ. Cu corsajul deschis puțin, cu sânul fraged, abia atins de o undă de carmin, cu părul desfăcut pe pernă ca o pată de aur pe zăpadă, corpul eĭ părea al unuĭ copil.

Rămas în picioare dinaintea patuluĭ eĭ, ca încremenit, Gelea nu-șĭ putea întoarce privirea de la comoara taĭnică ce-ĭ sta în față. Frumusețile eĭ ascunse i se ridicară în minte, distincte, una câte una, turburându-l și aducându-ĭ un început de exaltare. Ca dintr-o jertfă antică fumegând, din farmecul ființeĭ eĭ, se desprindea și se împrăștia, cu o putere amețitoare, dumnezeescul parfum al dragostiĭ. In maĭ puțin de cât se poate spune, în trupul luĭ, se ridică ca o furtună oarbă răscolind o mare înspumată și, din abisul căreia, năvăliaŭ stoluri de nimfe voluptoase, aprinzându-ĭ în carne dorințĭ nebune și voind să-ĭ stingă făclia mințiĭ ce abea maĭ licărea de-asupra-ĭ. Fulgere de foc, omorâtor de dulcĭ, scăpăraŭ de toate părțile și lăsaŭ să se vadă pe creste de valurĭ cetele de nimfe goale, cântând cântece de desfătare.

El privi de jur împrejurul luĭ ca și cum ar fi căutat un ajutor de la o ființă nevăzută.

Printre perdelele albe ce se clătinaŭ la ușă și la ferestre, trecea un vânt rece, de miază-noapte, cu ceva din boarea țărilor friguroase, cu ceva din țara noastră.

Intorcându-și privirile, el și le opri din noŭ pe trupul Olgeĭ palpitând de frăgezime prin haĭnele moĭ ce-l acoperiaŭ, cum pâlpâe o flacără într-un cristal.

Pieptul eĭ crescu și descrescu ; pe buzele eĭ înfloriră un cuvânt rugător, neînțeles ; brațele eĭ desinară un gest ușor de suferință și căzură iar în jos.

Gelea închise ochiĭ. Dar imaginea eĭ amețitoare rămase vie în lumina lor. Atuncĭ, vârtejul beției de adineaorĭ îl luă din noŭ ; undele de plăcerĭ secrete, potolite un moment, se ridicară iar în el. Toate visele luĭ de dragoste, pe care tinerețea-ĭ le legănase și pe care voința luĭ de fer le înăbușia acum, scăpară înaripate de sub mâna luĭ și umplură văzduhul albastru cu explozia cântecelor lor.

Un tremur dureros îĭ cuprinse toată ființa.

De ce stâncĭ teribile trebui să-l isbească nesocotința luĭ !

Cântecele îĭ vorbiră de tericirĭ intense și noŭă, de plăcerĭ sublime, de bucuriĭ taĭnice.

Atuncĭ, din freamătul acela de vibrațiĭ ispititoare ce se ridicaŭ în el cu miile, auzi, o secundă, conștiința luĭ, înăbușită de puterea și numărul lor, amintindu-ĭ cuvântul luĭ dat și sentimentul săŭ unic și sfânt. Minutele dumnezeeștĭ, petrecute cu Elena pe muntele Omul, pe acele înălțimĭ și vârfurĭ ce se apropiaŭ de cer și pe care eĭ planase de-asupra lumiĭ prin dragostea lor ideală, îĭ trecură pe dinainte și-ĭ dădură puterea de a birui, prin o ultimă sforțare, furia instinctelor din el. Ciocnitura însă dintre sufletul luĭ și el produse într-însul o sguduitură atât de teribilă că el căzu pe scaunul dealăturĭ, istovit de o suferință ne maĭ încercată în viață-ĭ...

Olga deschise ochiĭ și-l văzu galben și abătut pe scaun.

— Eștĭ tot aicĭ, dragul meŭ ? îl întrebă ea în șoaptă... Trebue să fie târziŭ...

Apoĭ, spunându-ĭ că se simte maĭ bine, îĭ dădu voĭe să se retragă în camera luĭ, întinzându-ĭ o mână și surâzându-ĭ cu tristețe.

El o înveli, închise ferestrele și ușile și trecu la dânsul. Sub fruntea luĭ, părea c-ar fi tras un clopot mare ale căruĭ vibrațiĭ le auzia încă vuind.

Printr-o taĭnă a inimiĭ luĭ, Gelea care întrevăzuse ca o voluptate întâlnirea acesteĭ femeĭ în Italia, în fața corpuluĭ eĭ frumos, astfel oferit cu ușurință, avu tăria de a rezista.

Rămasă singură, Olga nu maĭ putu dormi până la ziuă. In cameră, era o lumină tristă, lumina faptuluĭ de zi. Pe ferestre, cerul se zăria palid și stelele dispăruse. Lacul părea de plumb cu reflexurĭ de oțel, aducând impresia friguluĭ.

Cu ochiĭ obosițĭ, cu pleaopele fierbințĭ, auzind încă răsunetul depărtat al iluziilor eĭ de ierĭ, ascultând încă freamătul corpuluĭ săŭ de aseară, dânsa privi ușa ce-o despărția de Gelea : niciodată nu trăise ea maĭ aproape de el și niciodată maĭ departe. O melancolie dureroasă îĭ inundă sufletul. In gândul eĭ, se perândară încet zilele trecutuluĭ mort, mort pentru totdeauna.

Era ea oare care simțise pentru Gelea dragostea aceea atât de mare, că dacă ĭ-ar fi zis să uĭte orĭce vis, orĭce amintire, orĭce deprindere, orĭce cuviință, numaĭ și numaĭ să trăiască cu dânsul și pentru dânsul, ar fi făcut totul bucuros și s-ar fi pierdut în sufletul luĭ ca într-un raiŭ al viețiĭ pentru totdeauna, până la moarte ?....

Era ea oare care, un an și jumătate, se gândise necontenit la el, trăind numaĭ prin el, luând parte la bucuriile ca și la întristările viețiĭ luĭ, suferind de lipsa luĭ, trecând, seara, acoperită și neștiută de nimenĭ, pe la ferestrele caseĭ luĭ, văzând lumina lămpiĭ luĭ și întorcându-se acasă mulțămită că-l presupunea lucrând, ca și cum l-ar fi văzut, ca și cum i-ar fi zis bună-seara, și se culca maĭ liniștită ?

Era ea oare care, ne mai ştiind cum să-şi înăbuşe suferinţele, plecâ în primăvară spre locul ce i-l descrisese el cu atâta entusiasm, ca să se ducă cel puţin acolo unde umblase dânsul, şi care îi scrisese, ea întâi lui, şi care îl văzuse sosind ieri la Bellaggio, şi care fusese fericită o zi, ca nicîodată în viaţa ei,—ea cea umilită de azi, cea zdrobită, cea nimicită de... o altă femee,—căci nu putea fi decât dragostea unei femei care o învinsese ?...

Era ea ?...

Şi atunci i se făcu milă de dânsa, îi fu milă şi de fiinţa... iubită de Gelea, îi fu milă de însuşi Gelea, şi, cu bunătatea ei, se încercă să uite totul.

A doua zi, pe la unsprezece, eraŭ din noŭ împreună în camera ei. Olga, palidă, stând într-un fotoliŭ, învăluită toată într-o haină lungă nourie, făcuse sforţări mari ca să se scoale, nevoind să pară bolnavă şi se silîa să surâdă cu blândeţea ei firească, deşi melancolia sufletuluĭ îi străbătia surâsul.

Gelea sta în picioare rezemat de patul ei cu capul plecat puţin.

Era un moment de tăcere penibil.

In gândul lor, se încrucişară aceeaşi idee: nevoia de a se despărţi numai decât, dar nu cuteza nici unul s-o mărturisească. Olga, totuşi, avu curajul acesta trist.

— Ai fost foarte gentil de-ai venit să mă vezi şi să-mi arăţi locurile frumoase de aici. Iţi mulţumesc din inimă...

Glasul ei suna ca un cristal ţicnit undeva. Ea trecu mâna pe păr, nevoind s'o treacă pe fruntea-i care ardea.

— Cum ştiŭ însă intenţia d-tale de a merge mai departe, urmă ea surâzând cu aceeaşi blândeţe şi lăsându-şi mâna pe genuchiŭ, cu toate că aş fi fericită să stai aici cât mai mult, nu voiŭ abuza să te rog s-o faci... Să rămânem aceiaşi buni pieteni !...

Ea pronunţă atât de încet cuvintele din urmă că ele se pierdură în răsuflul mai lung al respiraţiei ei.

Apoi, tăcu, plecând puţin capul în jos şi privind în poala rochiei ei.

In atitudinea aceasta, ea păru din noŭ frumoasă luĭ Gelea.

El înaintâ un pas, se plecâ jos, îi sărută mâna, pe care Olga simţi o lacrimă caldă ce-o mulţămi şi, cu inima îndurerată, cu sufletul ca suspendat în aer, repetâ cuvintele ei retrăgându-se

— Să rămânem aceiaşi buni prieteni ?

Peste o oră, Gelea părăsia, trist, otelul pe-o sărbătoare de lumină şi pe lacul liniştit şi lucitor ca o mătasă albastră, luând drumul spre Como şi Milan, şi, de-acolo, contrariŭ celor ce îşi propusese, spre Ţara Românească, unde petrecu vara în munţii Bucegi.

Imprejurările schimbase, însă, atât de mult sufletul luĭ, că nu se mai recunoştea nici el singur. Admiratorul de totdeauna al naturiĭ şi munţilor noştri trăi acum, mai bine de două luni, prin vârfurile cele mai înalte ale Bucegilor, fără să le mai poată simţi frumuseţea. Omul tihnit şi harnic de altă dată nu-şi mai găsi liniştea şi rostul vieţiĭ acasă, la masa luĭ de lucru. Sufletul discret şi rezervat de odinioară trecu peste orice scrupul şi orice teamă şi plecâ, într-o după amiazi din primele zile ale luĭ Noembrie, la Albele ca să vadă pe Elena, cu toate c-o ştia tot bolnavă şi prin urmare tot expusă emoţiilor.

Soarta smulsese aripile inimiĭ luĭ, tocmai când ea se înălţase în regiunile cele mai primăvăratice ale dragostiĭ, adică tocmai când se încredinţase că întâlnise pe pământ femeia ideală visată de el fiinţa unică ce te face să nu mai vezi alte femei şi te avântă atât de sus în sborul vieţiĭ.

Iată de ce tot echilibrul sufletului său era zdruncinat.

Cât de curios i se părea lui acum drumul ce ducea la țară, sub melancolia luminii de toamnă, turburată de praful ridicat în vânt de pe șosea și sub vaetul plângător al sârmelor de la telegraf! Parcă trecea prin o vale a Plângerii ce-i prevestea cine știe ce nenorocire la capătul ei.

Gândul lui care odinioară, revăzuse, pe acelaș drum, copilăria-i veselă și sgomotoasă, nu se mai putea desbăra acum de ideea nefolosinții vieții lui și de dispariția sa de pe pământ fără să lase vre-o urmă de numele lui.

Când intră în satul Albele, sub geana deschisă, o clipă, a apusului de soare, ultimele raze care se răsfrângeau în clopotnița bisericii, și mugetul prelung al cirezii de vite care se lăsa de pe coastă, și sunetul rar al talangelor de la gâtul lor, și cântecul câtorva cocoși ce-și răspundeau unul altuia în depărtări, și pacea înserării în care părea că adoarme întreaga fire, îi dădură imaginea unei agonii a zilei, în fața căreia toate viețuitoarele din natură împrăștiau vaete și strigăte de jale ca la darea sufletului unei Doamne a lumii.

Și închipuirea lui tristă se răsfrângea asupra lui însuși și-l mâhnia ca și când ar fi văzut în ea sfârșitul visului său scump.

Când, apoi, se apropiă mai tare și văzu casa boerească învăluită în umbra amurgului, casa în care trăia Elena, un fior puternic și prelung pătrunse trupul lui. Ar fi voit să străbată la dânsa nesimțit de nimeni, și, găsind-o dormind, să-i deie din sănătatea lui, fără știrea ei, și s-o deștepte vindecată.

Sub tremurul fiorului acestuia, intră și păși Gelea încetișor în camera Elenei.

Culcată în pat, slabă, palidă, cu mâinile ca de ceară, cu ochii mari privind spre ușă, ea făcu o impresie adâncă asupra lui.

Apropiindu-se de dânsa și luându-i mâna într-ale lui, el fu mișcat până în fundul sufletului și inima lui părea că se smulge dintr'însul spre a se da toată Elenei.

O greutate enormă, alcătuită din toate simțirile pe care nu le putea spune: din dragostea lui nesfârșită pentru ea, din căința că nu venise mai curând s'o vadă, din gândul de a nu o mai părăsi niciodată, îi tăiase respirația.

Primele ei răspunsuri fură date domol, cu pleoapele când plecate în jos, când ridicate în sus descoperind în ochii ei limpezi un mister de suferință, cu obrazul liniștit ca o suprafață de apă, cu mâinile de-alungul corpului ei ce se desena ușor sub plapoma de mătasă galbenă.

Ea părea ca împietrită de suferință.

In dimineața zilei aceleia, coana Ana, care mai-mai că uitase și ea acum să mai râză, îi vestise vizita lui, venind în vârful picioarelor până la scaunul pe care era culcată Elena.

— Mi se bate coada ochiului stâng într'una de ieri seară, zise ea în șoaptă apăsată; și, coada ochiului stâng de ți s'o bate, oaspeți vei căpăta, adăogă dânsa încrucișând brațele și râzând.

Apoi, după o pauză, în care Elena ridică pleoapele și o privi:

— Am dat mai adineaori cu cărțile și mi-a căzut craiu de ghindă pe drum de seară. Craiu de ghindă... cine să fie, decât.... oarecine?!...

Elena zâmbi cu tristețe și fără încredere: își închipuise că mătușă-sa glumia.

Binu, ajuns și el ca o umbră, venise și dânsul după un ceas lângă ea și, netezindu-i, cu mâna lui rece, părul și fruntea-i care o ardea, o încredință de sosirea lui Gelea în seara aceea și o sărută, cu capul într-o parte să nu i să vadă lacrima din marginea pleoapei.

Crezându-se condamnată, — și nimeni nu putea să-i scoată credința aceasta ce

o trudea într-atâta în cât aproape o nimicise, — Elena își trecuse zilele, un an și mai bine, privindu-se oarecum pe ea singură și văzându-și sfârșitul din ce în ce mai aprcpiat.

In tristele zile de iarnă, în lungile nopți de iarnă, ochii ei se îndreptase necontenit spre portretele mă-sei și soră-sei din perete, și mintea ei se adâncea în lumea lor de dincolo de mormânt, trăind împreună cu ele, vorbind și reluând firul vieții cu ele.

Singurul lucru cu care se mai luase, toată vremea aceea, fusese plivitul florilor ce se întindeau, roșii, galbene și albe, dealungul geamlâcului din balcon, mutându-se cu scaunul cel lung de la una la alta și închipuindu-și că florile sunt sufletele unor ființe duse pe ceea lume.

Inima ei, întâlnind o formă a dragostii, fie ea acea formă nedesăvârșită, mută, ca dragostea de flori, era atinsă, era mișcată.

Bătrânul Binu, oricât de bun era el pentru dânsa, oricât de băgător de seamă și de iubitor, nu putea să răspundă la toate chinurile ce-și făuria singură, la toate mângâerile de care simția nevoe delicata ei alcătuire trupească. Florile erau bune cu dânsa, o priviau toată ziua, cât voia ea de mult, îi vorbiau o limbă taînică pe care n'o aude de cât simțirea. Ele îi țineau loc de mamă, de frați, de surori, adică de acele ființe scumpe cărora le spui tot ce ai pe suflet și pe care le săruți cu sfințenia cu care săruți icoanele.

Așezându-se pe scaunul de lângă pat, în fața tatăluĭ ei care stetea ceva mai departe și a coaneĭ Ana care aprinsese două lumânări de pe masa rotundă spre a mai crește lumina lămpii, Gelea începu a-i vorbi blând, spunându-i cum fusese mâhnit de cele ce auzise și cum, în mai multe rânduri, își propusese să vie s'o vadă, cu toată teama ce avea că-i va pricinui vr-un neajuns.

Ea îl ascultă câtva timp cu ochii ridicați spre el. Apoi, îi trecu pe față ca o suferință pe care o acoperi cu mâna-i dusă încet deasupra obrazului.

Crezând-o obosită, Gelea se retrase, după puțin timp, în camera lui de dormit, unde rămase gânditor până după miezul nopții, plimbându-se de colo până colo și înconjurând jâlțul cel mare de lângă pat, din care se desprindea ca un glas mut ce-i șoptea: cât am mai fost de trist atâta amar de vreme!...

Mii și mii de gânduri se încrucișau în mintea lui, căci, chiar așa bolnavă cum găsise el pe Elena, ea îi păru mai mult de cât oricând aleasa inimii lui, singura femee în care întrevăzu din nou visul lui de fericire.

Trecându-și mâna pe frunte, el se întrebă într-un moment:

«Dar dacă sufletul ființeĭ acesteia, atât de delicat și atât de impresionabil, ar fi numai sugestionat de ideia tristă ce și-a făcut ea despre sănătatea ei?!». Și, întrevăzând adevărul cu strălfulgerătoarea divinațiune a dragostii, se hotărî să rămâie lângă dânsa mai mult timp, s-o încurajeze la viață, să-i dea speranțe de bine și de sănătate, încercând tot ce-i va sta prin putință în privința ei, fie chiar numai de a suferi alături cu ea, dacă nu va putea să-i aducă altă alinare.

Afară, vântul sufla jalnic în ștreșini și mișca morișca de tinichea ruginită de pe vârful caseĭ, făcând-o să scârție ca o cobe în tăcerea adâncă a nopții.

A doua zi, Elena primi pe Gelea de dimineață în camera ei. Lumina zileĭ, străbătând printre florile din fereastră, o arăta și mai palidă, cu un cerc vânăt împrejurul ochilor, al căror alb era azuriu. Părul ei negru strâns în voie, plutia ușor și părea și mai negru în spuma albă a pernelor de sub cap.

La o întrebare a lui, ea îl privi lung, cu ceva din trecutul ei bolnav în cătare, cu ceva din durerea în care trăise, și-i răspunse în fraze ce păreau că se sting.

— Am petrecut un an și jumătate în balconul cu geamuri, întinsă pe scaunul cel lung, cu capul rezemat de perne, — căci îl simțiam prea greu ca să-l țin pe umeri, —ascultând glasul vântului și afundându-mă în gândurile în care mă ducea boala.

Dimineața, mă mutaŭ cu scaunul pe dinaintea oalelor cu florĭ din geamlâc, plivindu-le, îngrijindu-le singură, trăind astfel maĭ toată vremea în mijlocul lor, ca într-o lume de suflete sfinte.

Ea se opri câteva momente.

Ochiĭ luĭ Gelea se îndreptară spre cele două portrete ale fiinţelor moarte : mama şi sora Elenei. Mama privind cuminte, c-o rază tristă în cătare ; fata, tânără, vie şi slabă, un adevărat cap de înger, c-o frunte albă şi rotundă, cu ochiĭ albaştri, cu gura ca un trandafir căzut pe zăpadă.

«Cât de mult vor fi întristat-o privirile viĭ ale acelor fiinţe moarte în singurătatea eĭ !»

Elena vorbi din noŭ încet, pe acelaş ton trist şi cu buzele părând că desinează în miscarea lor înţelesul cuvintelor.

— Am suferit atât de mult, urmă ea, că de sigur, în curând, se va sfârşi cu mine !...

Când v'am cunoscut, deşi nu eram bine de tot nicĭ atuncĭ, mi s'a părut că renăşteam, că o viaţă nouă, plină de mulţumire, mi se arăta.

Inima mea, pe care nu o simţisem încă trăind în mine, intrând în viaţa mea, ca o putere nouă, credeam că mă voĭ însănătoşi poate complect, şi, câteva lunĭ, am fost, în adevăr, plină de iluziĭ...

Mĭ-aduc aminte că, seara, fără să dorm, închideam ochiĭ şi visam, ceasurĭ întregĭ, visele cele maĭ încântătoare....

Maĭ târziŭ, însă, am văzut că iluziile mele nu eraŭ decât iluziĭ şi că suferinţele reîncep maĭ marĭ, maĭ îndelungĭ, maĭ hotărâtoare...

Ea nu putu sfârşi bine acest cuvânt. Luă batista de sub pernă şi o trecu uşor pe obraz.

— Cum maĭ hotărâtoare, Domnişoară ?

Drept orĭce răspuns, ea întoarse ochiĭ seninĭ către portretul mă-seĭ şi al soră-seĭ.

— Aţĭ uitat făgăduinţa ce mi-aţĭ dat la Sinaia ? o întrebă cu blândeţe şi cu dragoste Gelea, luându-ĭ domol mâna într-ale luĭ.

Ea surâse cu tristeţe, fără să zică nimic. Sângeluĭ ce svâcni în mâna-ĭ dulce şi pe care el îl simţi, ĭi răspunse bătăile luĭ de inimă maĭ repezĭ.

— Dumnezeŭ nu vrea să fiŭ fericită pe pământ, continuă ea cu un glas în care eraŭ parcă lacrămĭ... Decât, cine-ĭ fericit ?.. Fericirea nu-ĭ de pe pământ, adăogă ea, după un moment, cu gândul împrăştiat şi pipăindu-şĭ cu mâna buzele uscate.

— Eŭ o cred lucru pământesc. Sunt atâţĭ oamenĭ fericiţĭ pe pământ ! Uniĭ, chia bântuiţĭ de marĭ nevoĭ şi, cu toate astea, fericiţĭ.

Oameniĭ care se daŭ cu sufletul lor uneĭ credinţĭ, schimniciĭ, sihastriĭ care trăĭesc în ecstaz, privind pururea spre Dumnezeŭ, sunt fericiţĭ. Poeţiĭ, artiştiĭ, visătoriĭ care, deşi trăesc cum pot, se îmbată, totuşi, de închipuirea lor şi răspândesc din inspiraţiile lor atâta fericire şi atâtea vise în omenire ? ! Cât de fericite nu sunt, apoĭ, fiinţele frumoase, făpturile acele minunate care poartă în ele tipul eterneĭ frumuseţĭ ? ! Cât de fericiţĭ nu sunt părinţiĭ ce-şĭ iubesc copiiĭ maĭ mult de cât pe eĭ singurĭ şi se revăd pe eĭ însuşĭ în copiĭ ?! Cât de fericiţĭ nu sunt copiiĭ în care revarsă, ca un potop, dulcea realitate a vieţiĭ, care nu ştiŭ unde sunt, nu ştiŭ cine sunt, care cred că toată lumea e a lor şi că eĭ sunt a întregeĭ lumĭ, cărora li se pare că viaţa e vecĭnică, fără început şi fără sfârşit ? ! Cât de fericiţĭ nu sunt ceĭ ce iubesc ?! Ce putere de bucurie în eĭ, câtă intensitate de simţire neasemănată cu nimic pe lume şi care ĭĭ face să uite totul, le schimbă orĭce amărăciune în dulceaţă, le dă puterea să alerge, să sboare, când ar crede că nu maĭ pot să se mişte de obosiţĭ ? Şi câţĭ alţiĭ ?... O, nu, de sigur, e

atâta profuzie de bine și de fericire în lume și în viață, în cât cu adevărat trebue să fim nedrepți ca să scoatem covârșitor rău!

Gelea duse mâna împrejurul guleruluĭ săŭ de la cămașă și mișcă gâtul cu ceva bărbătesc în gest.

Chipul franc și sincer cu care îșĭ spunea el părerile dădu Eleneĭ o căldură ce-ĭ schimbă înfățișarea și ĭ-o încântă, părând că-ĭ răsare soarele în privire.

Ea îl asculta ca pe un tovarăș binevoitor ce-ĭ omora câte un vrăjmaș de moarte la fiece moment.

— Și cea dintâĭ a mea dorință în lume, domnișoară, urmă el, este, cum v'am spus-o, de a vă face să simțiți bucuria vieții. Pentru aceasta voiŭ încerca totul... Singura jertfă pe care nu mă cred în stare s'o îndeplinesc, ar fi aceea de a mă hotărî să vă părăsesc, de a nu vă maĭ vedea și de a nu vă putea dovedi în fiecare zi, în fiecare oră, stima și simpatia ce vă port, și pe care le simt așa de marĭ în sufletul meŭ cum nu se pot spune cu cuvinte.

Glasul luĭ Gelea, avea ceva neobicĭnuit, părea că sună a jurământ în fața unuĭ altar.

Treĭ săptămânĭ cât stătu el la țară și lângă dânsa, Gelea îĭ vorbi cu aceeașĭ dragoste zilnic, o mută în altă cameră să nu maĭ aibă dinainte portretele moartelor, îĭ citi paginĭ frumoase și interesante de poeziĭ și de călătoriĭ, luminându-le cu proĭecte de viitor, cu visele cele maĭ dulcĭ.

Treĭ săptămânĭ de o adevărată reînviere pentru Elena! Bucuria luĭ Gelea creștea treptat cu recâștigarea sănătățiĭ eĭ, și fiecare se simțĭa fericit prin fericirea celuĭlalt.

Pe zi ce mergea, inimile lor se înțelegeaŭ și maĭ tare, se identificaŭ: tot ce gândĭa Gelea, era gândit și de dînsa, și tot ce propunea ea era de maĭ înainte dorit de el.

Intr-o dimineață Elena părăsi scaunul eĭ lung zicând că se simte mult maĭ bine; se pieptănă maĭ îngrijit, se îmbrăcă într-o rochie nouă, se plimbă puțin prin casă, vorbi maĭ îndelung; făcu câteva game la piano. Surâsul eĭ reveni din depărtările de pe unde rătăcise, strălucirea mângâioasă a ochilor săĭ se coborî iar în luminile eĭ, glasu-ĭ dulce, argintos, prinse să răsune din noŭ.

Intr-o seară, pe când Gelea rămăsese singur cu Conu Costache la masă, îĭ spuse intențiile luĭ în privința Eleneĭ.

Bătrânul Binu, trăind de maĭ mulțĭ anĭ într-o neliniște sufletească într-o teamă continuă din pricina sănătățiĭ eĭ, îndepărtase din minte întrebarea ce va face cu fata luĭ. Cea maĭ fericită presupunere era s'o mărite, maĭ târziŭ, după ce va trece vârsta la care murise sora eĭ.

Astă-seară, auzind dorul inimiĭ luĭ Gelea, se văzu silit a-ĭ da un răspuns. Teama bătrânuluĭ că va muri, poate, în curând și va lăsa pe unicul săŭ copil fără nicĭ un sprijin pe pământ, și încrederea ce avea el în tânărul Gelea îl făcură să se hotărască și să intre în camera feteĭ, cu care vorbi, mișcat, maĭ mult de o oră. Cu ochiĭ plinĭ de lacrimĭ, el aduse, în urmă, luĭ Gelea răspunsul dorit.

Logodna se făcu spre sfârșitul luĭ Decembrie. In noaptea zileĭ aceleia viscolise așa de tare că stârnise vitele de prin coșare și de prin țarcurĭ și luase gardurile și acoperămintele caselor. Unul din ceĭ doĭ plopĭ bătrânĭ din poarta grădiniĭ lor căzuse lung la pământ umplând curtea cu trunchiul și ramurile luĭ. Mulțĭ văzură în toate acestea ca niște prevestirĭ rele.

In ziua de Bobotează—o zi caldă ca de primăvară, spre mirarea tuturor,—se săvârși nunta în casă, fără invitați, afară de câteva rude și amicĭ de prin prejur, slujind sfânta slujbă a cununieĭ vicarul Mitropolieĭ din Bucureștĭ și fiind nunĭ marĭ bătrânul Binu și soră-sa coana Ana.

Aducându-şĭ aminte de tradiţiile viţeĭ luĭ boereştĭ, Conu Costache hotărî ca, tot în ziua aceea, să se maĭ cunune două perechĭ de tinerĭ din Albele în curtea luĭ şi să se veselească tot satul.

Către patru ceasurĭ, în salonul caselor lor, se adunase ca douăzecĭ-treizecĭ de persoane şi aşteptaŭ pe mirĭ vorbind între dânsele, în jurul meseĭ de cununie.

Printre ele, era şi Coana Veta cu Nae Stâlniceanu, care umbla iritat de colo până colo neisbutind să-şĭ închee mănuşile albe, cele maĭ marĭ cu putinţă la număr. Cu înălţimea luĭ, el părea călare în lumea prin care se învârtia.

In jurul meseĭ de slujbă, pe care sta evanghelia, candelabrele de argint cu lumânarĭ aprinse şi cununiile de florĭ de lămâiŭ, se făcuse ca un zid de obrazurĭ, deschise toate într-un zâmbet împietrit, cum se uită totdeauna fiinţele simple când privesc la fericirea altora.

Cu pas lin şi uşor, cu chipul blând şi smerit, în rochia eĭ de mătasă albă, Elena păşi în salon spre masa cununiilor, la braţul luĭ Gelea, albă şi diafană, cu părul pieptănat frumos, cu gâtul eşind rotund din gulerul rochieĭ. Sub râul de aur al beteleĭ curgându-ĭ din creştet, ea părea transfigurată; paloarea eĭ ĭĭ dădea aerul uneĭ fiinţĭ ideale. Ea surâdea încet celor din prejur, voind oarecum să-ĭ încurajeze singură. Gelea, înalt, drept, în frac, puţin palid el însuşĭ, privia tot timpul spre Elena. El luase contra obiceiuluĭ, mâna eĭ în a luĭ şi o păstră tot timpul slujbeĭ ca un simbol al vieţiĭ lor.

Coana Ana, în rochie de taftă cafenie,—părăsise negrul—deşi cu făclia imensă în mâna-ĭ stângă, era pururĭ cu mâna dreaptă, când la clinurile rochieĭ Eleneĭ orânduindu-le, când îndreptându-ĭ beteala de pe umerĭ.

Bătrânul Binu, sub lumina galbenă a lumânăriĭ din mână, părea şi el maĭ schimbat la faţă, maĭ prevăziŭ ca altădată.

In curte, ţăraniĭ raşĭ şi curaţĭ, sub razele blânde ale soareluĭ, eşiaŭ din chiliile magazieĭ şi vorbiaŭ, râdeaŭ, se cinsteaŭ cu vin vechiŭ uniĭ pe alţiĭ.

Pe o laviţă, preotul între doĭ ţăranĭ fruntaşĭ priviaŭ tustreĭ la stăcanele de vin, pe care le adusese o femee.

Una din stăcane era ceva maĭ mare, celelalte două maĭ micĭ. Cum stăteaŭ câte treĭ fără să puie mâna pe ele, ţăranul din dreapta apucă pe cea maĭ mare şi o întinse popiĭ.

— Ia Părinte, Sfinţia ta, pe asta, zise el râzând, că parcă-ĭ maĭ popească,...

Sus, la masa cea mare, unde eraŭ vr-o douăsprezece persoane, se petrecu un mic episod vesel: toastul suprefectuluĭ Ţafra care, în calitatea luĭ de fost auditor al şcoaleĭ de ştiinţe politice din Bucureştĭ, ţinu să se impue ca primă autoritate a loculuĭ, printr-un cuvânt din care să reiasă învăţătura luĭ de pe băncile şcoaleĭ.

Grav, cu ochiĭ adunaţĭ în cele câteva cuvinte ce avea în gând, el zise la primul pahar de şampanie:

— Doamnelor şi Domnilor! In viaţa noastră, sunt treĭ marĭ acte pe care le săvârşim: maĭ întâĭ, ne naştem; ne naştem fără voia noastră prin destinul Providenţiĭ. Al doilea, ne căsătorim; ne căsătorim prin voinţa noastră, în unire poate cu destinul Providenţiĭ. Al treilea...

La acest «al treilea», fruntea luĭ se încreţi, ochiĭ i se furburară, limba ĭĭ umblă în gură fără să maĭ poată prinde o vorbă; ĭĭ venise în minte cuvântul: moartea, şi simţi că ar suna răŭ la o masă de nuntă. Işĭ puse tot creerul în mişcare ca să schimbe numaĭ decât cuvântul; dar nu-ĭ venea nimic în loc. Repetă de câteva orĭ pe «al treilea», şi, numaĭ într-un târziŭ şi prin o sforţare extraordinară, când toţĭ ochiĭ începeaŭ a se pregăti să râdă, găsi însfârşit o înlocuire:

«Al treilea, Doamnelor şi Domnilor, zise el, ştergându-şĭ fruntea cu batista, e... bucuria părinţilor!...

Apoĭ, ca scăpat dintr'o primejdie şi, lăsând încurcat restul discursuluĭ, privi spre Binu ridicând paharul în sus, îl goli până la fund şi se aşezâ încet şi mândru pe scaun.

Când, către unsprezece, lumânările începură a juca în ochiĭ comesenilor, din ce în ce maĭ veselĭ, în cât prinsese a vorbi, acum, în diferite limbĭ străine, miriĭ se retraseră în salonul de alăturĭ.

Aicĭ, Gelea, după ce făcu câţĭva paşĭ de la prag, se opri în loc, se depărtâ puţin de Elena, o privi toată de sus până jos, şi, luându-ĭ din noŭ mâinile în ale luĭ, întâlni, în ochiĭ eĭ, atâta bucurie cerească, atâta încredere neţărmurită şi atâta dragoste curată, că-şĭ presimţi tot viitorul fericit. Cuprins de cel maĭ dulce şi maĭ nestăvilat farmec, el apropiâ sânul Eleneĭ ce svâcnea cu putere de sânul luĭ şi se pierdu în o îmbrăţişare, în care îşĭ confundară pentru vecie vieţile, cu toate amintirile, cu toate bucuriile şi cu toate speranţele lor.

IX

EPILOG

Trecuse maĭ mulţĭ anĭ la mijloc. In curtea caseĭ albe din colţul Schituluĭ Măgureanu, maĭ mărită şi maĭ înfrumuseţată în stilul caselor noastre vechĭ, se juca, pe un asfinţit de soare, în nisipul burat de curând, un copil de vre-o zece-unsprezece anĭ, c'o fetiţă maĭ mică de cât el care alerga după un cerc.

La o fereastră a caseĭ, stetea Elena, cu capul răzimat pe coatele-ĭ goale, privind c-o dulce încântare la ceĭ doĭ copiĭ aĭ săĭ. Din făptura gingaşă şi plăpândă de odinioară, la căsătoria căreia se opusese atâtea lucruri, dragostea fericită şi vremea făcuseră acum o fiinţă sănătoasă, în toată strălucirea eĭ de femee şi în toată mişcătoarea-ĭ noblete de mamă.

La câţĭva paşĭ de ea, în grădiniţă, aşezat la o masă rătundă, era Gelea, în tâmplele căruia luciaŭ câteva fire argintiĭ. El petrecuse, în ziua aceea, pe prietenul săŭ Despin la mormânt şi se gândea acum la viaţa şi la sfârşitul luĭ trist.

Societatea în care trăise, credea Gelea, îl învinsese cu nepăsarea eĭ ucigătoare.

Alcătuită, cum zicea bietul Despin adesea, din indivizĭ ce răsar ca nişte fulgere din senin, fără cunoştinţĭ, fără orizonturĭ în gândire şi fără dor de ţară, indivizĭ, cărora nicĭ haĭnele şi nicĭ pozele lor nu sunt în stare a le ascunde originea sordidă a gunoaelor din Fanar saŭ coaja aspră de parveniţĭ, ea nu putea simţi şi gândi româneşte şi nu putea să vază cu ochĭ buniĭ talentele neamuluĭ.

Din potrivă, ajunsă la treptele cârmuiriĭ Ţărĭĭ, prin averile şi numele celor ce aŭ împilat acest neam două veacurĭ, ea îşĭ urmează tradiţia sângeluĭ eĭ vrăjmăşesc, micşurând şi desconsiderând viaţa înfloritoare a Poporuluĭ, întunecând conştiinţa fiilor săĭ, nedreptăţindu-ĭ şi umilindu-ĭ, cum nedreptăţeşte şi umileşte pământul acesta, storcând saŭ vânzând pe preţurĭ de nimic moşiile domneştĭ, intrate pe mâna eĭ, dărâmând caselе şi bisericile vechĭ, uzurpând rangurile boereştĭ, desfundând codriĭ româneştĭ de pe văĭ şi de pe dealurĭ.

Trăind ca o prelungire, ca o moştenire spirituală a celor ce vorbiaŭ până ierĭ cu accent păsăresc şi care aveaŭ în eĭ toate turpitudinile uneĭ rase decăzute, societatea noastră de azĭ vântură încă sământa-ĭ omorâtoare pe ogorul Ţărĭĭ, otrăvind viaţa generaţiilor culte din popor.

Intr-un astfel de mediŭ, Despin ca şi Nerva ca şi Gelea însuşĭ — treĭ speranţe ale timpuluĭ lor — se pierdură câte treĭ.

Din Despin, cel maĭ cu desăvârşire biruit, ea făcuse, la început, un septic, un cinic, adică o mască îndoindu-se şi hlizând de toate şi, ca unul ce nu avea nicĭ un

reazim în sufletul luĭ, el lunecă, puțin câte puțin, în prăpastia viţiuluĭ, trăindu-şĭ zilele şi nopţile prin cârciumĭ, viţiŭ care îl şi ucise.

Din Nerva, un om de o inteligenţă şi de un talent rar, dar destul de slab de caracter şi el, societatea făcuse o fire falsă după chipul şi asemănarea eĭ, schimbându-l, din primul poet tânăr al Ţărĭĭ, într-un politician de rând, ce nu maĭ avea acum la rădăcina faptelor luĭ nicĭ un sentiment înalt şi care linguşia, minţĭa, înşela, era laş, pierduse orĭce demnitate şi orĭce conştiinţă.

Din Gelea, omul echilibrat, care nu se abătuse din linia dreaptă şi care avusese ca lampă a vieţiĭ conştiinţa, mediul făcuse un suflet micşurat, înjumătăţit, secându-ĭ entusiasmul, — înflăcăratul luĭ entusiasm, — surpându-ĭ credinţa, — credinţa luĭ nemărginită, — înăbuşindu-ĭ talentul, — aducându-l în stare de neîncredere şi de descurajare faţă de el însuşĭ şi împiedecându-l de a-şĭ realiza ceva din ceeace sperase.

Fire mândră din născare, el nu se plecase să se roage de nimenĭ şi maĭ puţin încă să linguşească pe cineva, aşa că fusese lăsat în părăsire, uitat cu totul de puternicĭ, deprinşĭ a fi rugaţĭ şi linguşiţĭ. Locul săŭ fu ocupat de alţiĭ, care n-aveaŭ însuşirile luĭ, dar care, târându-se pe la maĭ marii zileĭ, putură să facă tot ce se lucrase ca architectură în Bucureştĭ şi în ţară, în ultimiĭ anĭ, umplând stradele şi oraşele noastre cu ororĭ şi banalităţĭ.

Ca şi de la Despin, — de la care nu rămăsese decât cele câteva bucăţĭ de muzică din primiĭ săĭ anĭ de dragoste sinceră de artă, — ca şi de la Nerva, — de la care nu trăiaŭ decât puţinele poeziĭ, făcute în tinereţe şi care rătăceaŭ prin diferite reviste, — de la Gelea, nu se vedeaŭ, până azĭ, decât câteva micĭ încercărĭ de architectură civilă şi planul Mitropolieĭ pe hârtie, singurele lucrărĭ făcute cu entusiasmul luĭ de odinioară. Ele nu eraŭ decât niște preludiĭ ale uneĭ renaşterĭ marĭ pe care o visase el şi care, işĭ închipuise dânsul că-ĭ va consfinţi misiunea luĭ pe pământul Ţărĭĭ.

Societatea, însă, distrugând pe aceştĭ treĭ oamenĭ, se distrusese pe ea însăşĭ. Coborându-ĭ la nivelul eĭ, ea stinsese într-înşiĭ treĭ luminĭ ale timpuluĭ ce i-ar fi putut da o viaţă nouă şi strălucire.

Eroĭ, care prin căldura inimiĭ şi prin lumina minţiĭ lor, se ridicase din fundul raseĭ, din cenuşa mormintelor strămoşeştĭ, cu dorul de a ridica cu dânşiĭ neamul lor, eĭ periră ca niște martirĭ în regiunile sociale de sus, din pricina atmosfereĭ bolnăvicioase ce-ĭ înăbuşi.

Cu ultima luĭ virulenţă, acest spirit social distructor, presimţia Gelea, va maĭ face încă multe victime în jurul luĭ, stingând toate candelele ce maĭ ard la unele rarĭ altare, toate idealurile generoase ce maĭ răsar în unele ca pete, toate sentimentele marĭ ce maĭ încălzesc unele inimĭ. In ziua, însă, în care toate luminile vor fi stinse, toate altarele dărâmate, toate ideile şi toate sentimentele marĭ secate, în ziua aceea, va trebui să apară un om, va trebui să se audă un glas care va suna redeşteptarea, călăuzit de un ideal ce va străluci ca un astru de viaţă dinaintea timpurilor. Către dânsul, vor porni încordându-se toate puterile neamuluĭ, cu credinţa îndeplinirĭĭ uneĭ datorĭĭ sfinte şi cu dragostea unuĭ viitor măreţ. Născut ca un Fenix din cenuşe, el va reînvia virtuţile neamuluĭ românesc, va renaşte vechia aristocraţie românească legată prin sânge ca printr-o rădăcină adâncă de pământul şi neamul eĭ, va spulbera cenuşa şi putregaiul rămas prin suflul săŭ gigantic, va răsturna munţiĭ peste mormintele trecutuluĭ josnic, ca peste niște focare infecţioase...

Deşteptat din gândurile luĭ triste de către copiĭ care veniseră cu joaca pe lângă el, şi transfigurat la faţă ca de o rază divină, Gelea întrevăzu atuncĭ frumuseţea orânduelĭĭ firiĭ lucrurilor, legând gândurile luĭ de acuma cu jocul viŭ şi fericit al copiilor,—

al băiatuluĭ luĭ, cu ochiĭ maĭ marĭ decât aĭ săĭ, cu trăsurile feţiĭ şi trupuluĭ maĭ frumoase, — şi înţelese taina adâncă pe care o ascunde desfăşurarea vieţiĭ omeneştĭ, lăsând, cel puţin familieĭ şi neamuluĭ, nemurirea—faţă de soarta trecătoare a fiecăruia din noĭ — nemurirea de suflet, de ideal, de năzuinţĭ, de sânge chiar,—peritor numaĭ în aparenţă, dar, în fond, isvor nesecat în vecĭ veacurilor. Omul, în mărinimia luĭ, gândi Gelea, a dat vecĭnicia dumnezeirĭĭ—uitând că el însuşĭ, în orĭce moment din viaţa luĭ pământească, are într-însul tot trecutul şi tot viitorul, ştiind cele ce-aŭ fost şi cele ce vor fi, putând şi desăvârşind orĭce, — şi toate acestea, prin singura, dar neasemuit de marea putere a dragostiĭ care îl renaşte din tată în fiŭ.

El îşĭ întoarse atuncĭ privirea spre Elena, ca spre fiinţa generoasă ce-ĭ dăduse pe lume minunea celor doĭ copiĭ. Ea fusese mâna ce trecuse maĭ departe facla vieţiĭ luĭ. Prin comoara tinereţiĭ şi curăţenieĭ eĭ, ea putuse şi ştiuse să prefacă durerea luĭ în speranţă şi bătrâneţea luĭ sufletească într-o tinereţe nouă, plină de iluziĭ şi de viitor..

Văzându-l dus pe gânduri, Elena veni lângă el şi, plecându-se cu drag la masa luí, îl întrebă ce gândeşte.

Drept răspuns,el îĭ luă capul în mâĭnĭ şi o sărută pe frunte.

N. Petraşcu

S F Â R Ş I T

Din colecţiaod-luĭ Em. E. Kretzulescu.

Ruinele cetăţiĭ luĭ Vlad Ţepeş
(Zidită în munţiĭ Argeşuluĭ, în sus de Poenarĭ de către Vlad Ţepeş. (1462—1465)

Vrajă

Al vrăjilor meșter
Din munții cu peșteri,
Deasupra albastruluĭ
La sihla sihastruluĭ,
Pe vânturĭ mă cheamă
Și noaptea mi-ĭ teamă.

Bătrân ca poveștile
Trimisu-mi-aĭ veștile
Și pus-aĭ puterile
Să-mĭ schimbe și vrerile,
Pe unde mă poartă
Să nu cunosc poartă.

Fac pasul c'o frică
Ce păru-mĭ ridică.
Puterea-ți mă 'ndreaptă
Orĭ voia mea dreaptă?
Spre negre gâtlejurĭ,
Spre mute vârtejurĭ.

Și par'că 'n tot locul
Imĭ sună sorocul,
Ș'aceleași cuvinte
Mă cheamă 'nainte,
Le-aud cobitoare
Cu-a morțeĭ răcoare.

„La mine-s puterile
Ce tulbură serile
Și taĭnele vrăjilor
Și degetul mrejilor,
Semânța folosuluĭ
Și duhul frumosuluĭ.

„Cuvintele țini-mi-le
Cum minte țin inimile,
Iar mintea pătrunze-le
Ca frica s'o lepede
Și vino ca frunzele
Pe vânt că-ĭ maĭ repede?

Din smârcurile mărilor
Din fundul depărtărilor
Mi-ĭ aduna grămezile
Ca crivățul zăpezile
Să sguduim simțirile
Și să se toarcă firile.

Poveste

Ochĭ albaștrĭ, păr de aur, roșul trandafir al gurii,
Zâna apelor pribege ș'a izvoarelor pădurii
Cuĭ le-ar da să le sărute, ar muri fără de vină,
Și când râde fără vrere, frunza fagilor s'alină.

In păduri cu iasomie și pârae smicurate
Cântă singură și plânge, plânsul marmoreĭ curate.
Două guri de se sărută, s'ar topi ca fulgu'n soare,
Și nu-ĭ cine s'o iubească, cine va iubi-o moare.

— Vine ! zise mierla sură, puiĭ nu maĭ picotiră,
Maciĭ ridicându'șĭ capul, uĭtă câte'șĭ povestiră,
Sprinten epurele sare, repede să ducă veste ;
Și prelung răsună lunca, par'car întreba ce este.

Nu maĭ cunoșteaĭ bătrâniĭ ce cu ramurile'n aer
Deapănă 'nțelesul vremiĭ dintr'al visurilor caer
Creștetele clătinându'șĭ ca bătuți de-un vânt de toamnă
Șovăelniciĭ se 'ncovoae către tânăra lor doamnă.

Nu știaŭ cum să se'nchine, ș'aŭ zis corniĭ și scorușiĭ
— Să trăești minune dalbă care'ți știĭ cinsti supușiĭ.
Ci cu ochiĭ tot la fată crinul din adânc suspină,
Și căzându-ĭ drept în brațe, s'a rupt singur din tulpină.

Ioan Bârseanul

Lumea aşa cum este

— studiŭ social —

VII [1])

Capitalul

Ce cuvânt sacru! Ce vis! Toată viaţa noastră nu se învârteşte de cât în jurul acestuĭ subiect. E idealul şi idolul fiecăruĭa din noĭ. Capitalul propriŭ zis nu este scopul către care tindem. El e mijlocul graţie căruia ne îndestulăm trebuinţele, ne satisfacem plăcerile. De multe orĭ s'a căutat a se face o distincţie între capitalul moral şi cel material. De fapt ea nu există.

Capitalul moral e în totdeauna antemergătorul celuĭ material, căci acesta din urmă nu e de sine stătător. Totuşĭ, capitalistul — deja prin faptul acumulărĭĭ unor averĭ — e imoral. Averea e un bun al societăţiĭ, al tuturor indivizilor.

Să răpeştĭ uneĭ adunărĭ de oamenĭ mijlocul de existenţă şi să ţi-l însuşeştĭ ca supra-prisos, e act de imoralitate.

Ce este capitalistul şi ce e capitalul?

Capitalistul e parazitul societăţiĭ se zice. El trăĭeşte în totdeauna din produsul indirect al celorlalţĭ. Acesta e un fapt incontestabil, o regulă stabilită. Şi ce e capitalul? Izvorul la care se adapă marea mulţime, fiindcă în regulă generală, capitalul e un mijloc de exploatare a celor micĭ.

Teoria e falsă, — cu desăvârşire falsă.

Nu, — capitalistul nu e parazitul societăţiĭ şi e maĭ puţin parazit decât proletarul. Capitalistul îşĭ trage exigenţele din capitalul său. Din moment ce a fost declarat ca fiind atare, el nu maĭ trăĭeşte de pe spinarea celorlalţĭ, ci din fructul pe care'l produce pomul cultivat de dânsul.

Cel maĭ raţionabil şi dumnezeĭesc drept de a-ţĭ câştiga hrana este lucrând pământul. Eĭ bine, — nu se poate zice cĭ dacă am cultivat o bucată de pământ — capitalul — am exploatat, — am trăit pe socoteala luĭ, l-am supt în mod parazitar.

Obiecţiunĭ sunt multe, ştiŭ, dar nefundate.

Capitalul e un drept, o chestie de proprietate individuală, de care nimenĭ nu se poate atinge, căcĭ dreptul de proprietate este singurul pe care nu-l posedă animalele. Capitalistul în schimbul munceĭ care 'i se dă de către proletar, procură acestuia mijloacele de existenţă, ĭĭ dă viaţa însăşĭ.

Dar proletarul? dar muncitorul? Ce dă el în schimbul hraneĭ, cu ce compensează dânsul existenţa pe care ĭ-o procură capitalul? Munca? Dar pentru muncă 'i se dă viaţă. E un schimb cu mult maĭ avantagios pentru acesta din urmă.

---

1) A se vedea numărul din urmă.

Te întâlneşte un bandit. Punga saŭ viaţa. Iĭ daĭ punga. Cine a câştigat? Tu care aĭ rămas cu viaţa care a fost şi adineaorĭ a ta, saŭ dânsul care ţĭ-a luat baniĭ?

Comparaţia e vulgară, totuşi se poate perfect adapta muncitoruluĭ.

Este adevărat că munca fructifică capitalul, îl sporeşte. Acesta e un schimb logic, un profit natural. Altminterĭ rulajul capitaluluĭ n'ar maĭ avea scop.

Şi supozând în cazul cel maĭ răŭ că schimbul este egal; admiţând chiar că capitalul se sporeşte şi există din munca străină, unde vedeţi parazitizmul?

De-oparte capitalistul care aruncându-şĭ proprietatea din orĭce ar consta ea: banĭ, pământ, industrie, comerţ, — face un bine omenirĭĭ, căcĭ îĭ dă prin aceasta mijlocul de a exista, de a se hrăni, — de alta, munca brută, dată în schimbul existenţĭĭ pe care ţi-o produce dânsa, ea singură un capital în felul eĭ.

Decĭ? pe când capitalistul poate perfect să trăiască din bunurile sale sub orĭce formă ar fi ele, — proletarul şi muncitorul, riscă să moară de foame, — căcĭ moneda sa — munca — nu devine productivă decât graţie capitaluluĭ. E anormal să vezĭ în capital un duşman. Din contră, el e un binefăcător şi nu devine pericol decât atuncĭ când nu e în circulaţie. De aceea cei maĭ marĭ filantropĭ aĭ omenirĭĭ sunt risipitorĭĭ. O ţară care posedă oamenĭ cheltuitorĭ e o ţară bogată. Căcĭ marea massă contează. Ea primeşte în mijlocul eĭ, sămânţa productivă pe care o aruncă risipitorul. El, — el e individul izolat care maĭ curând saŭ maĭ târzĭŭ va pieri şi aceasta spre binele uneĭ lumĭ de oamenĭ Din acest punct de vedere risipa trebuĭe încurajată, pentru că cu cât circulaţia capitaluluĭ e maĭ întinsă şi maĭ densă, cu atât starea locuitorilor e maĭ bună. Veţĭ zice — şi e lesne de spus — că lucrul acesta este imoral. E maĭ imoral să-ţĭ însuşeştĭ un capital pe care să-l ţiĭ ca proprietate a ta neproductivă, de cât să-l puĭ în circulaţie, făcând un act îndoit meritoriŭ: plăcerea ta şi binele altora. In această ordine de ideĭ, capitalul moral, ca dependinţă a celuĭ material, este totuşi superior acestuĭa, căcĭ el n'are raţiune de a fi de cât din punctul de vedere altruist, adică, faţă de ceĭ din jurul posesoruluĭ. Astfel el e ca şi capitalul muncitoruluĭ care nu'şĭ poate pune munca sa decât în serviciul capitaluluĭ material, nutritorul săŭ.

VIII

Munca

Dacă am zis că nu capitalistul este parazitul societăţĭĭ, asta nu însemnează că proletarul, muncitorul, ar fi trântorul eĭ. Nu. Sub miile eĭ de forme munca, adevărata muncă pentru viaţă, este cea maĭ ingrată, cea maĭ mizerabilă şi mal joasă dintre ocupaţiunile omeneştĭ.

Toate fanfarele care proclamă munca ca salvatoarea umanităţĭĭ, sunt niştе josnice teorĭĭ; sfaturĭ pe care eştĭ gata să le daĭ altuĭa, dar să nu le urmezĭ tu. Natura, aşa cum a fost organizată, dând fiinţă omuluĭ, ĭ-a pus la îndemână şi mijloacele de existenţă din jurul săŭ. Noĭ înşine, noĭ am creiat lupta pentru traiŭ, — munca. Cel maĭ tare şĭ-a apropiat dreptul celuĭ maĭ slab, şi încet-încet s'a ajuns la o situaţie cu desăvârşire anormală şi contra naturiĭ.

Ce e munca? prefacerea omuluĭ în manechin. Cheltuieştĭ o forţă spre a-ţĭ procura nutrimentul necesar ca s'o reînoieştĭ. Atât şi nimic maĭ mult. Dar această cheltuire e în genere sleitoare; cu alte cuvinte venitul nu echivalează cu cheltuiala. Rezultatul e sleirea completă. Massa de carne numită om, lipsită de mijloace suficiente spre a se îngriji şi lupta contra bolilor sociale de care e înconjurat, se sleeşte, apare şi dispare ca un obiect de care te-aĭ servit şi'l aruncĭ fiindcă nu 'ţĭ maĭ foloseşte.

Acesta e rolul muncitoruluĭ. Noĭ facem sgomot şi strigăm că numaĭ munca este adevărata viaţă. Şi nu vedem că sărmanul muncitor, el e rachitic, el e neurastenic, el tuberculoz, el astmatic, el ftizic, el pelagros. Noĭ? — noĭ suntem orĭ istericĭ, fiindcă ne istovim de plăcerĭ, — orĭ „spleen-iştĭ, pentru că nimic nu ne maĭ face plăcere.

Muncitorul degenerează, noĭ înflorim.

El suferă, noĭ ne istovim. Hrana noastră este dumnezeul luĭ; pâinea sa e noroiul nostru, căcĭ plăcerea noastră este suferinţa luĭ şi suferinţa luĭ, plăcerea noastră. Noĭ trăim, dânsul vegetează, noĭ inventăm, el crează. Durerea luĭ este bucuria noastră,

fiindcă noĭ ne plătim plăcerile cu chinul luĭ. In schimbul munceĭ, noĭ dăm muncitoruluĭ hrana — pe cine servim decĭ? căcĭ hrana este un aliment al acesteĭ mașinĭ veșuitoare pe care o întreținem tot în folosul nostru. El, muncitorul lucrează pentru un scop care e în afară de dânsul. Își dă tributul de viață în concertul omeniriĭ, schimbându-și forma de-alungul timpurilor, dar rămânând etern acelaș: robul propriilor sale trebuințĭ. Aicĭ rezidă partea slabă a omuluĭ. Mașina dacă n'o alimentezĭ, nu funcționează, dar există, nu se alterează. Omul ne hrănit piere. Și cum toțĭ suntem dotațĭ cu simțimântul de conservare — singura parte conștientă pe care o posedă și muncitorul!—luptăm pentru viață. De aceea situațiile nu sunt egale. Trebuința mare, produsul mic.

Rezultatul, deficit: sleire, degenerare, marea mulțime pusă într'o poziție pentru care nu a fost creată, se istovește, se pierde sub presiunea trebuințelor nesatisfăcute și a dorințelor nerealizate.

Mun a,—munca brută, sleiește, — înțelegețĭ? Munca degenerează, ea omoară corpul și dizlochează creerul.

Tămpițiĭ, idioțiĭ, nebuniĭ, toțĭ suferinziĭ și toțĭ bolnaviĭ, toată rușinea și hula civilizațieĭ se recrutează din mijlocul muncitorimiĭ.

Femeile muncitorilor și muncitoarele, nasc schilozĭ și prăpădițiĭ; icoane viĭ de decadență și peire; copiĭ de suferință și rușine. Bărbațiĭ alcoolicĭ, vițioșĭ, femeile prăpădite și fecunde, copiiĭ bolnavĭ și mizerĭ, umbrele unor timpurĭ rușinoase.

Iar noĭ care ne facem un lux din suferința lor, — noĭ strigăm: — muncă, cât maĭ multă muncă, căcĭ ea regenerează, ea dă viață!!

Da,—da, e adevărat. Insă munca lor ne regenerează pe noĭ; tortura lor e viața noastră. Cât pentru dânșiĭ, carnea lor nu e bună de cât de muncit și de.....

IX

Mizeria

Paisosul pe care și l-aŭ însușit bogațiĭ, fiind un drept al săracilor, aceștia în lipsa necesaruluĭ — căcĭ plusul celor d'intâĭ este în totdeauna necesarul celor din urmă — aŭ căzut în deficit.

Insuficiența satisfaceriĭ trebuințelor, iată mizeria.

Lipsa de hrană, lipsa de îmbrăcăminte, mizerie materială și fizică, ĭar ca rezultat, mizeria morală și intelectuală.

Prin aglomerarea oamenilor la un loc, prin formarea de orașe s'aŭ născut și bolile. Acolo unde locuitoriĭ sunt maĭ deș, maladiile sunt maĭ frecvente. In cine lovesc ele? In ceĭ care nu aŭ mijloace suficiente spre a nu le da teren de cultivare.

Astăzĭ, grație acesteĭ organizărĭ, și a imposibilitățiĭ în care se găsește clasa de jos, legiunea celor mizerĭ crește necontenit, sporind și numărul bolnavilor. Care e rezultatul? Medicina se frământă în a găsi pe fiece zi mijloace de lecuire, pentru bolĭ care se ivesc necontenit. Și în loc de a se feri ceĭ sănătoșĭ, îndreptându-se situația lor materială, —unicul mijloc de prevenire a răuluĭ— știința se ocupă cu ceĭ deja intrațĭ în ghiarele peiriĭ. Prin aceasta se întreține focare de microbĭ, și se propagă o colosală mizerie fizică și morală, cu convingerea că se face un bine social.

Iată teoria după care se conduce știința:

Individul anormal -- zice medicina — *trebue să fie protejat în viața sa mizerabilă, cu acelaș drept pe care îl are individul cel maĭ perfect organizat. E bine, e chiar necesar. Medicul n'are de cât o obligație în fața celeĭ maĭ hidoase bolĭ: s'o vindece. El trebue să lupte cu aceiașĭ putere spre a conserva zilele unuĭ pestiferat, care trăind e o amenințare de contagiune pentru un oraș întreg, ca și spre a prelungi cu câteva minute, chiar fără voia bolnavuluĭ teribelele suferințe ale unuĭ canceros* [1])

De aicĭ în mod fatal, se naște întrebarea: medicul ca reprezentant al științeĭ are el dreptul de a lua viața unuĭ bolnav, când el însuși o cere, saŭ maĭ ales când

[1]) Docteur Toulouse.

interesele societăţii o cer? Ştiinţa răspunde negativ, chiar când bolnavul «e o ameninţare de contagiune pentru un oraş întreg».

Teoria e cu desăvârşire falsă. Principiul, care pare a fi umanitar e o barbarie, o prejudecată. Căci privind interesele generale ale omenirii, mult mai superioare celor individuale, datoria aseasta e un pericol.

Să comparăm medicina cu justiţia.

Cea dintâi apără interesele fizice sociale; cea de-a doua pe cele morale. Şi una şi alta au un drept indiscutabil; un punct de plecare în baza căruia li se dă puterea nemărginită de a lucra având ca ţel, binele omenirii. Aşa cel puţin a fost învederată justiţia, aşa medicina.

Ca chestie de principii, cu ce drept condamnă judecătorul pe un individ? Criminalul constituie un rău — un pericol pentru societate şi datoria justiţiei este de a apăra omenirea de astfel de specimene de oameni. Dar judecătorul se poate el face stăpânul şi arbitrul absolut al vieţii unui individ? Justiţia are ea dreptul de a lua o viaţă pe care n'a dat-o, o existenţă pe care n'a creiat-o? Nu.

Cu toate astea, justiţia nu vede nici persoana acuzatului, nici viaţa, nici existenţa lui. Individul rămâne în afară. Justiţia judecă fapta; pentru dânsa nu există de cât rezultatul. Şi în baza acestor sfinte drepturi, societatea a dat justiţiei deplină putere, spunându-i: apără-mă.

Nu e acelaşi dreptul — ba chiar datoria—mediculuı? Bolnavul contagios, saŭ bolnavul incurabil, nu constitue şi ei pericolul pe care'l reprezintă răufăcătorul pentru societate?

Bolile fizice nu sunt mult mai contagioase de cât cele morale? Pe când cele dintâi aduc degenerarea, moartea, descreşterea populaţiilor, peirea raseı, plus durerea şi suferinţa individuală—de atâtea ori prelungită fără folos—cele din urmă rămân în majoritatea cazurilor izolate, personale.

Ce sunt victimele celui mai groaznic bandit, faţă cu ale unui singur tuberculos?

Şi, oare durerea pe care o cauzează cuiva, fapta unui criminal se poate compara cu jalea aruncată de un bolnav contagios în mijlocul celor contagiaţi, graţie medicineı?

Individul bolnav, dacă constitue un pericol pentru societate, şi un pericol mult mai mare de cât criminalul, mai e şi un rău, o suferinţă pentru el însuşi ca şi pentru ai săi.

Ce ascunde acest pretins umanitarism al ştiinţeı? Acel «poate», eterna speranţă a profanului pe care nu ştiinţa trebue să'l cultive.

Şi condusă de acest principiu, medicina susţinându-mi viaţa mă face să sufăr, când moartea ar fi o binefacere pentru mine. Pe sine se nutreşte cu speranţa, pe mine cu durere.

Din punctul de vedere social, răul e şi mai mare. Tuberculosul, cel mai mare criminal fizic şi moral e liber să facă victime cu bună ştiinţă, ba chiar sub auspiciile medicineı care zice: bolnavul trebue susţinut chiar cu riscul de a contagia un oraş întreg!

Şi medicina într'o sforţare inutilă, caută la înfinit, mijloacele de combatere, degenerând lumea chiar prin aceasta. Ne trebue o omenire, mare şi frumoasă. Şi ea se va ajunge numai atunci când medicina îşi va cunoaşte adevăratul ei rol.

Se distrugă viaţa de inaniţie, fiinţa care ocupă un loc în societate, care suferă şi face şi pe alţii să sufere, care însfârşit nu reprezintă decât dureri şi pericol pentru ea ca şi pentru ceı care o înconjoară. Ne trebue o justiţie fizică: binele individului prin suprimarea luı când starea sa mizerabilă o cere, şi binele societăţii pe aceiaşi cale, când interesele generale o cer.

Strigaţi jos mizeria? Dar atunci, distrugeţi-o pentru ca să nu vă distrugă...

(Urmează) **A. Orna.**

Decembre

n oglinda de zapadă
Focul soareluĭ se joacă,
Și pe zare doarme codrul
Inflorit cu promoroacă.

Lângă lacul, peste care
A durat Decembre pod,
Străjuește 'n zale plopul
Ca un mândru voevod.

Ne-a ramas în urmă satul,
Și ne 's sufletele 'nvinse
De muțeniea stăpână
Peste dealurile ninse.

Lunca nu ne maĭ cunoaște ;
Și prin ea, de câte orĭ,
Ne-a trezit din visurĭ, noaptea,
Trilul de privighetorĭ.

Prin mesteacănĭĭ în tremur,
S'aud glasurĭ, par'că 'ĭ doare,
Unde 's bolțile de frunze
Și suspinul de izvoare !...

Dar nu poate să m'abată
Tot pustiul de pe văĭ :
Măreția primăverĭĭ
Strălucește 'n ochiĭ tăĭ.

Aevea trăită

Iubito, pe dealuri amurgul s'a 'ntins
Ca 'n basme, și lunca de frasini visază ;
Cătunul adoarme, de liniște 'nvins ;
Pe zare, de-asupra'ĭ, stă luna de pază.

Cararea 'ĭ-pustie ; prin tremur de foĭ,
Uitatele sălciĭ mă cheamă spre ele
Să 'mĭ spună povestea ce-o știm numaĭ noĭ,
Aevea trăită sub vraja de stele.

Iubito, din codrĭ s'aude-un suspin
Ce seamăn'a cântec de privighetoare ;
Melodic se 'nnalță spre-albastrul senin,
Și 'n lumea de visurĭ se stinge și moare...

Sfârșit

În geamuri bate ploaea
Și streșinile plâng ;
De vânt se 'ndoae plopii
Și ramurile 'și-frâng.

S'apleacă, stoluri, corbii
Spre turnul părăsit,
Și 'mi spun, prin glas de aripi,
Un basm ne isprăvit...

Zadarnic mai cerca-veĭ
S'alerg în drumul tău,
Că nu mai am nici doruri
Și nici păreri de rău.

Stol

Pustiit de-atâta dor,
Trece gându'mĭ călător:
Peste codrĭ părăsiţĭ
Şi de brumă ruginiţĭ,
Peste ape fără soare
Şi cu valurĭ plângătoare,
Peste câmpurĭ fără florĭ,
Peste sate fără horĭ.

Şi s'opreşte 'n faptul sărĭĭ
Lângă ţermurile mărĭĭ,
Unde 'n vremurĭ, altă dată,
A 'nflorit un chip de fată
Cu ochĭ triştĭ, chinuitorĭ,
De furtun' aducătorĭ,
Şi cu graiul ca de foc,
Dătător de nenoroc.

Marea tremură; se plânge
Depărtărilor de sânge
Că la ţermu'ĭ şi pe larguri
Nicĭ o urmă de catarguri;
Doar de-asupra'ĭ, către zare,
Prin văzduh făr' de carare,
Trece-un stol de rândunele:
Tot maĭ micĭ maĭ mititele...

Abis

Cum stă pe zare plopul, și 'n vârfu 'ĭ luna plină,
Imĭ pare-o facl'aprinsă la capul veșnicieĭ ;
De-asupra miĭ de candelĭ, pe-arcadele tărieĭ,
Iar jos norod de sălciĭ statece, se 'nchină...

Spre șesul fără margenĭ, un dor străin mă poartă ;
Chiar lumea 'nchipuirĭĭ, pustie-acum imĭ pare ;
Pe gânduri mi s'abate o groaznică 'ntrebare :
E moartă veșniciea, orĭ dragostea 'mĭ e moartă ?

Slănic

Pârău 'şi-cântă basmul luĭ de veacurĭ,
Pe văĭ se 'ntinde umbră şi mister,
Tresar sfioşĭ aĭ zărilor ochĭ tainicĭ,
Şi braziĭ dorm cu creştetele 'n cer.

De dorul vieţiĭ prinsă'ĭ firea 'ntreagă,
Amor domneşte 'n tot coprinsul eĭ:
Aicĭ e cântec, jocurĭ, veselie,
Şi pe cărărĭ sunt roiurĭ de femeĭ...

Când codru 'ĭ-nins de farmecele serĭĭ
Şi 'n larg de boltă se ridică luna,
Le văd trecând, în vecĭ surâzătoare,
Şi cum aşĭ vrea să 'mĭ fie dragă vre-una.

G. Tutoveanu

După furtună

Pe văi și pe dealuri răcoare,
Pe cer nicĭ un nor n'a rămas,
De ploaie se scutură pomiĭ
Și 'ncep ca să prindă iar glas.

In clocot, de-a razna pe câmpuri
Șuvoaele fug în neștire,
Potop de lumină curată
Pogoară din noŭ peste fire.

O clipă războĭnicul codru
In șoaptă cântarea-și preface,
Un șoim fluturând se înalță:
O flamură sfântă de pace.

Câteva frânturĭ...

31 Decembre.

Câteva frânturĭ de gânduri... poate-o lacrimă târzie...
Şi trecutul an se scurge resimţit în vecĭnicie.
Răstignite-'n înălţime dorm străvecĭnicile stele,
Dând mai multă 'ntunecime şi pustiŭ vieţiĭ mele.
Staŭ la groapa amintiriĭ, măsurând-o cu privirea, —
O ! abia-ĭ zăresc sfârşitul tremurându-şĭ licărirea.
Mă 'nfioară cea din urmă 'ntrezărire de păcat,
Mult mai grea îmĭ pare-acuma vina de-a fi existat.
Căcĭ zadarnic rostul vieţiĭ, căuta-vom să-l aflăm, —
Nu în moarte stă 'nceputul nemuririĭ ce-o visăm...

. . . . . .

A trecut de miezul nopţiĭ... Lângă cripta vremiĭ stinse
A clipitelor pierdute şi-a veciilor învinse,
Neclintită stă o umbră, proectându-se 'n pustiŭ
Ca un crucifix de strajă: este umbra mea, o ştiŭ !...

Homo

Un vis trezit ca să adoarmă iarăși ;
O taină care vra să se dezlege ;
Un gând ce-a izbutit să se închege
Dintru nimic, — timp, spațiŭ drept tovarăși

E omul....
Umbră — prețul biruinții
Din lupta întunericului cu lumina,
Zălog înlănțuit făr'a-și ști vina,
Pe care clipa-l vinde neființii...

Și de nu 'nseamnă-apusele vecii
Nimic în fața celor viitoare, —
La ce atunci să aibă însemnare
O clipă între două vecinicii ?...

Corneliu Moldovanu.

Din colecţia d-luĭ Em. E. Kretzulescu

Patrafirul luĭ Mateĭ Basarab (1641)
(Găsite la mânăstirea din Câmpu-Lnng)

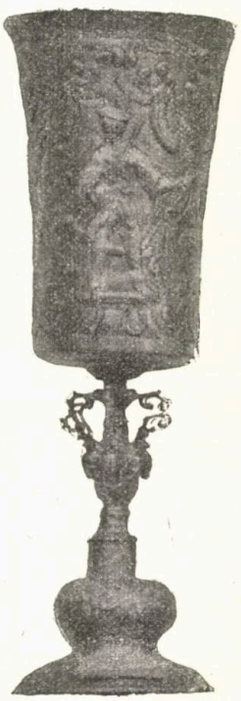

Potirul luĭ Negru Vodă

POEMA LUI GHEORGHE PALAMIDE

despre viaţa luĭ Mihaĭ Vodă Viteazul

II

Traducerea poemiĭ luĭ Palamide [1])

Istorie cuprinzând toate faptele, vitejiile şi războaiele prea strălucituluĭ Mihaĭ Voevod, domn al Ţăriĭ Româneştĭ, al Transilvanieĭ şi al Moldoveĭ, până în ziua sfârşituluĭ săŭ, scrisă şi alcătuită de Gheorghe Palamide, pe când se afla la curtea prea strălucituluĭ duce de Ostrov, domnul domn Vasilie cneazul. Ostrov, luna Decemvrie în 15, anul 1607.

Către cititorĭ.

Bărbaţiĭ ceĭ destoinicĭ din vremurile trecute, văzând cât de peritoare e lumea, că toţĭ se duc şi deavalma se daŭ uităreĭ şi că, cu scurgerea vremiĭ, şi bunĭ şi răĭ, şi ceĭ bravĭ şi oamenĭ de ispravă, şi ceĭ fără cinste şi ceĭ fără minte, eraŭ la fel cinstiţĭ, aŭ născocit literile ca să poată scrie faptele şi vitejiile oricuĭ, ca vremea să nu poată şterge şi acoperi nişte isprăvĭ de ale lor aşa de numeroase; scris-aŭ şi orânduit-aŭ cărţĭ de istorie ca împăraţiĭ şi domniĭ să citească cele trecute, câte sânt aşternute pe hârtie, şi să ia sfat de la faptele săvârşite.

Greciĭ, dar, şi ceĭlalţĭ păgânĭ, de la mic până la mare, citind acestea îĭ imitaŭ şi socoteaŭ drept o vecinică faimă, să strălucească la lupta bună: unii învăţaŭ carte, alţiĭ, printr-o viaţă cinstită şi prin isprăvĭ vitejeştĭ, câştigaŭ laudă. Şi acest obiceiŭ, care începuse atuncĭ, de a se scrie despre ceĭ vrednici, a dăĭnuit până în timpul de faţă.

Imitând, dar, şi eŭ vechiul obiceiŭ, m'am pus şi-am scris în rime adevărul despre isprăvile şi bătăliile domnuluĭ Ţăriĭ-Româneştĭ, Mihaĭ Voevod; căcĭ, cu toate că în lume avem multe pilde de domnĭ şi căpitanĭ, ce sunt vestiţĭ, totuşĭ socotit-am, ca, între faptele acestora să daŭ şi pe ale luĭ, să le răspândesc pretutindenĭ; căcĭ, n'am greşi, de l-am asemui cu oricare din ceĭ vechĭ şi ceĭ vitejĭ: dacă ar fi cu Moise,

---

1) A se vedea No. 4.

O astfel de traducere nu s'a publicat până în prezent, deşi D. C. Erbiceanu, neobositul cercetător neoelinist, a întreprins una în versurĭ. E. Legrand a publicat textul grec, fără a-l însoţi de traducere, cum a procedat pentru poema luĭ Stavrinos.

care pentru norodul luĭ Dumnezeŭ intrat-a în mijlocul primejdiilor, şi el (Mihaĭ, făcut-a aceasta) pentru Creştinĭ; iar (dacă ar fi să-l asemuim) cu Alexandru, de loc n'am greşi; privească-se vitejiile ce le-a săvârşit Mihaĭ, şi dacă lipsea trădarea, era să prăpădească întreaga putere a turculuĭ, cu totul s'o zdrobească. De-ar fi să-l comparăm cu Ector, are cu el părţĭ de-asemănare; căcĭ şi dânsul s'a luptat mult pentru moşie. De asemenea cu Achile, de a căruĭ bărbăţie Troenii tremuraŭ şi se păliaŭ de frică; pentrucă şi de Mihaĭ nu o singură împărăţie s'a înspăimântat, ci Turcia, Ungaria, Polonia şi Germania. Dar fiindcă virtuţile sunt acelea ce împodobesc şi fac faimos în lume pe orĭcare bărbat destoinic, nu voiŭ lungi vorba, şi nici nu-ĭ atâta nevoe ca vrednicia luĭ Mihaĭ s'o laud eŭ; căcĭ însăşĭ faptele luĭ sunt acele ce-l laudă şi-l răsplătesc cu o slavă nemuritoare.

De-ţĭ e pe plac, dar, cititorule iubit, şi vreĭ să afli vitejiile acestuĭ domn, citeşte această istorie dela un capăt la altul, cu sârguinţă şi dorinţă mare, şi veĭ vedea isprăvile luĭ Mihai, războaiele, luptele, vitejiile, faptele luĭ; şi iarăşĭ, la sfârşit, veĭ afla cum Basta l-a ucis pe nedrept, din pizmă, prin trădare, şi cum soarta înalţă pe oamenĭ sus, iar pe urmă, în diferite chipurĭ îĭ prăbuşeşte.

Aşa dar, cititorilor, dea Domnul să fiţĭ sănătoşĭ să mă pomeniţĭ, şi cu toţiĭ, dela mare până la mic, să v'aduceţĭ aminte de mine, Gheorghe Palamide, scriitorul acesteĭ istoriĭ despre Mihaĭ.

Istoria luĭ Mihaĭ-Voevod

Te invoc, Minervo, fiică a mareluĭ Jupiter, să mă inspiriĭ spre a putea povesti acum acel vestit războiŭ al faimosuluĭ Mihai: nenumăratele uciderĭ, măcelul cel mare, care a adus oamenilor perdere mare, iar Turcieĭ, şi altor multor ţărĭ, distrugere; războiŭ, care a nutrit fearele, făcând ca trupurile turceştĭ să fie o hrană pentru păsările răpitoare şi pentru câinĭ: a trimes în iad pe mulţĭ bărbaţĭ vitejĭ: Turcĭ, Poloni, Moldoveni şi Ungurĭ vestiţĭ.

Zeiţa atuncĭ răspunse şi începu a povesti aceluia, care o întrebase, spre a putea scrie şi a-şĭ aminti.

Mihaĭ a făptuit aceasta din zel dumnezeesc şi de multă milă ce-ĭ era de Creştinĭ şi de întreaga Ţara-Românească; pentrucă ea tare apăsată era de Turcĭ; Româniĭ eraŭ jupuiţĭ; li se luaŭ cu sila nu numaĭ lucrurile, dar şi copiiĭ cu nevestele! Niciodată nu lipseaŭ din ţară vre-o treĭ patru miĭ de ieniceriĭ Turcĭ şi Tătarĭ: uniĭ veneaŭ, alţiĭ plecaŭ, pustiaŭ totul ca niştĕ lupĭ, şi nu lăsaŭ Muntenia să fie în linişte de loc. Nimenĭ nu îndrăznea să le zică-o vorbă; eĭ fără frică înjuraŭ şi pe domn! Toţĭ Româniĭ răbdaŭ, precum cândva lupul, mielul şezând pe un loc înalt şi batjocorindu-l, se prefăcea că nu l vede, odată ce nu-l putea ajunge. Tot aşa şi Româniĭ se prefăceaŭ că nu-ĭ bagă 'n seamă, că nu-ĭ pricep, temându-se de împăratul Turcilor: mulţĭ de silă se poartă bine, fiind constrânşĭ de împrejurărĭ, când nu pot pricinui vrăjmaşuluĭ pagubă. Cu toţiĭ, însă, căutaŭ să le dea Creatorul prilej, ca să scape de atâta umilinţă.

Şi astfel, când împăratul a toată Germania s'a învrăjbit cu împăratul Constantinopoluluĭ, toţĭ domniĭ coilalţĭ aĭ Creştinilor, de ta mic până la mare, aŭ început să ia parte la luptă, să se avânte în războiŭ împotriva Turculuĭ, de care maĭ înainte se temeaŭ, iar zeul Marte îĭ ajuta să secere pe Turcĭ.

In vremea aceea Sigismund, domnul Transilvanieĭ, fiind supt stăpânirea Turculuĭ, s'a unit cu Creştiniĭ, cu împăratul Germanieĭ, şi a jurat să-ĭ fie aliat. El tri-

mise solĭ și în Țara-Românească către acest Mihaĭ (ca să-l hotărască) a se uni cu dânsul, să se împrietenească. Mihai cu multă bucurie primi să se unească cu Creștinii și să pricinuiască neamurilor turcești mare măcel spre bucuria Creștinilor și a întregii ortodoxii. Și numaĭ decât cuvântează boierilor și tuturor oștenilor și le spune multe lucrurĭ de jale:

„Vestiți și viteji oșteni și voĭ boerĭ cu toțiĭ ce strânși sunteți aicĭ! De vreme ce datu-ne-a Dumnezeŭ prilej să ne mântuim, să scăpăm de ocara Turcilor, să nu perdem vremea; pentrucă bogățiile și alte lucrurĭ micĭ și marĭ se pierd și iarăși se capătă; dar odată ce a trecut vremea, ea îndărăt nu se maĭ întoarce și prăpădește și ce brumă de neatârnare maĭ avem. E de a noastră datorie, decĭ, să luptăm pentru neatârnarea-ne și de loc să n'avem teamă de sultan! Uitați-vă în istorie, ce lupte dădeaŭ ceĭ vechĭ pentru neatârnare, pentru a nu cădea în robie!

Iar noĭ cam ce viață petrecem, de vreme ce nu suntem stăpânĭ pe lucrurile, pe nevestele și pe copiiĭ noștrii? ci vine aicĭ un turc, care de nimic nu-ĭ bun, ne înjură, ne face de ocară, și în toate-i stăpân asupra-ne! De oarece sântem prăpădiți, să încercăm maĭ bine să ne-apucăm de luptă, să războim pe Turci; și de ne-o da Dumnezeŭ izbândă, să ne mântuim moșia întreagă, o să fim socotiți printre bărbații ceĭ vestiți, carĭ luptatu-s'aŭ și sângele și l-aŭ vărsat pentru moșie; iar de-om perde, orĭcine o înțelege cum fapta s'a petrecut, o să ne laude; că și ceĭ vechĭ, luptându-se pentru moșie, nu toți biruiaŭ; cu toate astea lăsat-aŭ în lume o faimă nemuritoare, pentru că săvârșit-aŭ ceeace se cuvenia, măcar că n'aŭ biruit! Iar câți pe atuncĭ, ca niște ticăloși oșteni, de frica să nu-și verse sângele, se robiaŭ și își dădeaŭ moșia în sclăvie, pân'acum în orĭcare împărăție sunt de ocară!

Care domnie oare stat-a dintru început la locul eĭ și în neatârnare, fără vărsare de sânge? saŭ iarăși, care altă împărăție făcutu-s'a mare și stăpânit-a, fără sânge și războiŭ? De aceea, fraților, să nu urmăm pe ceĭ nemernicĭ și să ajungem la necinste, ci pe ceĭ vitejĭ numaĭ, ce și-aŭ vărsat toți sângele pentru moșia lor, și pildă ne-aŭ lăsat nouă! Și am nădejde în Dumnezeŭ, Cel care privește peste tot și orânduește lumea cu pronia-ĭ dumnezeească, să ne mântuiască și moșia și pe noĭ, și să ne dea isbândă împotriva necredincioșilor!».

Și îndată începu să omoare și să taie pe Turcĭ și răŭ să-ĭ chinuiască. Pe toți dar, carĭ făceaŭ pe acolo pagubă, și nimănuĭ nu-ĭ eraŭ de trebuință în Muntenia, porunci atuncĭ de i-aŭ tăeat, de la mare până la mic, pe spahiĭ și ieniceriĭ, pe ciauși și alțiĭ. Aŭ scăpat numaĭ câți s'aŭ făcut creștinĭ; ceĭlalți aŭ perit și aŭ avut o moarte rea.

Mihaĭ maĭ trimise de aŭ ars și orașul Giurgiu, care, zidit și așezat la hotarele Munteniei, la Dunăre, era turcesc.

După ce, dar, vestea faptelor luĭ Mihaĭ ajunse la Constantinopol, toți pașiĭ și maĭ ales Sultanul se minuna și-l numia necredincios. Sultanul hotărî și porunci îndată ca în Țara Românească să se trimeată un alt domn. S'a dat atuncĭ domnia unuĭ domn tânăr, căruia toți îĭ ziceaŭ Bogdan, fiul luĭ Iancu. Acesta, împreună cu un pașă al Sultanuluĭ cu numele de Mustafa-pașa, porni numaĭ de cât din Stâmbul pe la șasesprezece Decemvrie și la opt Ianuarie sosi într'un oraș mare numit Rusciuc, care este zidit, ca și celalt, la țărmul Dunăreĭ. In acest loc pregăteaŭ turciĭ rânduiala lupteĭ. Domnul Țăriĭ-Românești, Mihaĭ, avea în mijlocul Turcilor multĭ spioni, carĭ îĭ tot trimeteaŭ vorbă, să vie îndată fără teamă împotriva vrăjmașilor.

In vremea aceea sosi hanul Tătarilor din Ungaria și străbătea Muntenia, ca să meargă în Tătărie. Avea cu el mulțĭ Tătarĭ, vre-o treĭzecĭ și șase de miĭ. Mihaĭ trimise, noaptea înainte de a se lumina, numaĭ treĭ sute de Românĭ, carĭ aŭ surprins pe vrășmașĭ și le-aŭ dat lupta; iar eĭ începură a fugi, împrăștiindu-se numaĭ de cât

ca miei de spaima lupilor. Românii fugărindu-i din urmă îi seceraŭ ca pe niște spice. Le-aŭ luat bombardele și mult răŭ le-aŭ pricinuit. Tătarii nu mai știaŭ ce să facă și hanul, luând-o la fuga, deabia putu scăpa de-acolo trecând Dunărea.

După ce Tătarii fugit-aŭ și dusu-s'aŭ în Tătărie, Mihaĭ porni din Țara-Românească cu o prea aleasă oaste, îmbrăcată toată în fier; și fără de veste sosi prin împrejurimile Rusciuculuĭ. Când Turcii aflară despre aceasta, cuprinși de spaimă se pun toți în mișcare; și încălecând cu frică, se unesc cu pașa și merg în ceată. Eșind afară de Rusciuc, la câmp, se uită de departe privind la Mihaĭ. Românii păreaŭ din depărtare ca o pădure: eraŭ pe caĭ, aveaŭ sulițe și înaintaŭ cu îndrăsneală și așa frumos se mișcaŭ de se minuna omul. Pașa privea la eĭ cu mare frică: eĭ înaintaŭ ca niște adevărați oșteni, umblaŭ fără teamă, coboraŭ voinicește și de loc nu se codeaŭ. Pașa cu oastea luĭ toată s'a oprit și și-a orânduit Turcii înaintea luĭ. Intre acestea aŭ sosit și Românii din două părți, scrâșnind din dinți și cu inimi voioase; iar dintre Turcĭ foarte mulți, văzându-i că tăbăresc aproape, căutaŭ să fugă.

După ce amândouă părțile aŭ pus capăt bombardăriĭ, Românii ca niște leĭ dat-aŭ năvală în Turcĭ, aplecând împotrivă-le sulițele.

Nu pot să povestesc câtă spaimă aŭ încercat vrăjmașii; căcĭ eĭ nicĭ n'aŭ stat să primească cu inimi bărbătești acele lovituri de suliță ce căderaŭ asupra-le; ci o luară la fugă îngrabă, călcându-se unul pe altul, iar Românii îi ucideaŭ. Aceștia aŭ ajuns din urmă pe Serdar pașa și l-aŭ omorât; aŭ mai ucis acolo și pe alți foarte mulți Turcĭ.

Când s'aŭ ciocnit eraŭ două ceasuri până la scăpătat și până ce să intre Creștinii în Rusciuc, s'a înoptat: nu se vedeaŭ unii pe alții, Turcii fug și nimeni dintre eĭ nu mai nădăjduia să scape. Vedeaĭ pe acolă cum strigaŭ turcoaicele amarnic, și cum fetele cele frumoase, chiemând pe Mohamet într'ajutor, fugiaŭ afară din oraș, smulgându-și părul și aruncându-și vestmintele căutând scăpare. Vedeaĭ pe acolo fete marĭ, până atuncĭ ascunse nicĭ soarele să nu le vadă, de mulți dorite, fugind pe drumurĭ, intrând în zăpadă, înghețând și murind. Altele strigaŭ *medet*, vaĭ nouă, și plângeaŭ amar, smulgându-și părul.

Intre acestea sosiră și Românii. Aŭ intrat în oraș și fiecare orîce găsia îl lua îndată în stăpânire. Turcoaicele, orĭ unde fură prinse, s'aŭ făcut roabe, iar Turcii, câți s'aŭ aflat pe acolo, aŭ fost uciși.

In seara aceea Românii câștigară o mare isbândă și până la ziuă mâncat-aŭ și băut-aŭ. Iar după ce aŭ prădat orașul, n'aŭ zăbovit: după o zi s'aŭ întors îndărăt.

Mihaĭ după puține zile porni din noŭ, veni la malul Dunăreĭ, la Silistra, și trecu prin ascuțișul săbieĭ pe toți silistrioții și oștile turcești, carĭ se aflaŭ pe atuncĭ acolo. Orașul îl nimici din temelie, răsturnând de jos în sus casele și zidurile luĭ. Distruse apoĭ Nicopoli, Baba și alte multe orașe, marĭ și micĭ. Turcii, pe unele le părăsiaŭ pustii de frică și o luaŭ la fugă spre calea Stambululuĭ. Toată regiunea până la orașul Adrianopol rămase pustie, din pricină că fugiră toți Turcii. Atâta spaimă prins-aŭ eĭ de Mihaĭ, că toți se îngrozïaŭ de el: faima și faptele luĭ sguduiaŭ Turcia.

După ce Sultanul află că Mihaĭ se face tot mai tare, că face pagubă într'una și că omoară Turcii, voi să-l nimicească prin marea sa putere și să-l sdrobïască.

Poruncește, dar, luĭ Sinan-pașa, ca în două săptămâni să se găsïască în Muntenia cu o sută de mii de oameni. Sinan îndeplinește porunca sultanuluĭ, strânge oștiri și sosește la Dunăre. De oarece, însă, Dunărea este un fluviŭ mare, adânc și lat, cum altul asemenea luĭ, pare-mi-se, nu se mai găsește, îi venea greŭ să-l treacă cu numeroasele oștĭ ce avea, și cu aceasta se frământa. Turcii leagă lanțurĭ foarte puternice de la un capăt la altul, fac un pod și intră în Muntenia.

Mihaĭ văzând o așa de mare oștire, care putea să facă praf Țara-Românească,

ca un bărbat vrednic ce era și cu sufletul tare, s'a pus cu multă bărbăție să se împotrivească și avea nădejdea în Dumnezeŭ, care e începutul și împăratul tuturor. Și a orânduit toată oastea spre a lupta cu acea năprasnică fiară, care venise asupra-ĭ ascuțindu-și dinții; și întorcându-se către oștenii săĭ începu să le rostiască pe scurt aceste vorbe:

«De vreme ce dela Dumnezeŭ orânduĭală este, ca cu mic cu mare, toți să murim, tot una face de o fi maĭ curând orĭ maĭ târziŭ. Maĭ bine, dar, să murim cu cinste în lume pentru a noastră neatârnare, maĭ cu seamă că am dat de un prilej de mult dorit și căutat. Toți pentru moșie și pentru creștinătate să ne vărsăm sângele cum se cuvine! Căcĭ ce ne folosește viața, vestiți oșteni, când suntem dați ocării Turcilor? Fiara asta altceva nimic nu caută, decât să ne robĭască pe noĭ creștiniĭ, și să ne facă a privi distrugerea ortodoxieĭ, a bisericiĭ, a tuturor creștinilor! Sfintele mănăstirĭ să fie dărâmate și cetățile creștinilor distruse, moaștele sfinte arse, sfânta comunicătură vărsată la pământ de către câiniĭ aceștia! Să ne vedem nevestele și copiiĭ luați în robie, preoții și călugării legați și bătuți, ogoarele noastre călcate! Turciĭ să ne ucidă fără milă, să schingiuĭască pe creștinĭ! Să dăm dar lupta ca niște vrednicĭ oșteni, ca să învețe altă dată acești câinĭ, cum să ne prețuĭască! Și am nădejde în Dumnezeŭ că o să biruim și o să lăsăm în lume o faĭmă nemuritoare! Fiți numaĭ încrezători în mila luĭ Dumnezeŭ! Fiecare avânte se ca un viteaz flăcăŭ, dee năvală în Turcĭ, lupte-se cu eĭ și fără milă să verse în țărână sângele lor! că voĭniculuĭ îĭ trebue voe bună să lupte, ĭar isbânda stă în mâna luĭ Dumnezeŭ s'o dăruească!".

A mers apoĭ de a găsit un loc ce ĭ-a plăcut, care românește se numește Călugăreni. Era mlaștinos locul pe unde trebuĭa să treacă pașa cu întreaga luĭ oaste. Mihaĭ s'a oprit cu voe bună acolo, în partea cealaltă, ca să aștepte pe Turcĭ cu pașă dincolo; își numără și oastea și aŭ eșit ceĭ numărați cam două-sprezece miĭ toți învestmântați în fier. Aceștia eraŭ călărĭ. Afară de eĭ maĭ eraŭ alte șase miĭ, de pedestrași, oameni iarăși de trebuință. Pe toți aceștia ĭ a pus, după practica războĭuluĭ, pe fiecare la locul săŭ, după cum se cădea: la aripĭ așează pedestrașiĭ, la mijloc călărimea și bombardele înainte, așa cum ĭ-a plăcut.

Intre acestea și Turciĭ s'aŭ pus în mișcare și înaintaŭ cu îndrăsneală; eĭ ajunseră la acel loc; intrând în glod se grăbĭaŭ să-l treacă și n'aveaŭ nicĭ de cum teamă se sileaŭ numaĭ să înainteze fiind târziŭ. Oștile luĭ Mihaĭ nu se puteaŭ zări, fiind umbrite de pădurea și tufișurile ce eraŭ pe-acolo. După ce Mihaĭ află că vrășmașiĭ vin grămadă, fără rânduĭală de bătaie, scufundați în nămol și după ce eĭ ajunseră aproape, începe bombardarea, iar pedestrașiĭ focurile de pușcă, și numaĭ decât îĭ turbură pe Turcĭ, de li s'a părut, că din cer le-a venit focul, că Dumnezeŭ vrea să-ĭ ardă; și-a început fuga: să dea îndărăt eĭ nu pot, înainte nu-ĭ lasă Mihaĭ; începură atuncĭ uniĭ pe alțiĭ să se călce, căcĭ eraŭ o pusderie; și așa s'aŭ înghesuit că le-a fost foarte greŭ să se întoarcă cu caiĭ. Atuncĭ și restul oștiriĭ luĭ Mihaĭ s'a năpustit asupra Turcilor și-ĭ pune în zăpăceală de s'a acoperit mlaștina și nu se maĭ zăria de sângele ce-a curs din trupurile turcești. Pe pașă așa de tare l-aŭ strâns aĭ săĭ în mijlocul lor, că prăbușindu-se de pe cal, l-aŭ trimis îndărăt numaĭ decât să nu se prăpădească.

Văzut-ați vre-odată cum se calcă strugurii în lin și mustul curge din eĭ de se umple curătoarea? Așa și caiĭ creștinilor călcaŭ pe Turcĭ și umpleaŭ mocirla cu sângele lor. Câți aŭ reușit să iasă din glod, s'aŭ împrăștiat ca vaĭ de eĭ! Până să se curme lupta, uciderile și măcelnl pentru Turcĭ, întunericul se întinse peste tot, gonind soarele și învăluindu-ĭ razele să nu maĭ lumineze. Iar zeul Marte hotărî ca vestitul Mihaĭ să nu se maĭ bată, să se retragă din luptă; și el l-a ascultat: se lasă atuncĭ de luptă și toată noaptea aceea dădu îndărăt. Și porni numaĭ decât îndreptân-

du-se spre Ardeal și retrăgându-se din Muntenia. Intr'adins făcut-a el aceasta, ca să încurce pe câinele de Sinan-pașa și să-l aibă la mână; pentru că un căpitan cată să fie dibaciŭ. viteaz și cu minte, să ție seamă de împrejurări, ca să-i dea isbândă; în soartă să nu se încreadă nicidecum mereŭ într'un fel, că ea-i înșelătoare pentru neamul omenesc,

A doua zi dimineață Sinan-pașa, după ce eși din mlaștină, nu se mai încumetă să înainteze, ci așteptă să afle știri adevărate ca să nu se mai înșele, și ca rândul dintâiŭ, să mai sufere o nouă înfrângere de la faimosul Mihai. Și-a așteptat așa acolo două trei zile, până când avu știri temeinice și ridicând mâinele către Dumnezeŭ îi mulțumi că Mihai trecuse în Ungaria și se deșertase Țara-Românească de el.

Atunci Sinan-pașa pornește numai decât la București, scaunul Munteniei și intră în palat. Dă poruncă a se clădi ziduri mari împrejur ca la celelalte cetăți și în trei luni ele să fie gata. Ziduri la fel face și la Târgoviște și cuceri astfel Țara-Românească.

In Târgoviște așează un pașă să cârmuiască, iar el, cu restul oștirii, se întoarse la scaunul București. Aici se așează și începe să facă orânduială pentru cârmuirea țării. Trimite oști de pază la toate târgurile — la fiecare târg merg câte două trei mii — iar restul gloatei o avea cu el. De-aci în colo se gândea să pue pași turci iar nu de alt neam, ca să stăpânească Muntenia spre a fi prea supuși sultanului. Târgurile le-a întărit cu oameni și cu tunuri.

Astfel Turcii cârmuit-aŭ Țara-Românească douăsprezece săptămâni. Iar după ce s'aŭ liniștit și eraŭ fără grije, sosește de-odată Mihai în Muntenia, la Târgoviște, pe care o înconjoară și o ia prin putere.

Omoară pe Turci, iar pe pașa, care fusese așezat să cârmuiască domnia Țării-Românești, l-a prins de viŭ și l-a pus în lanțuri. Pornește apoi numai decât cu toate oștile luĭ spre București ca să atace acolo pe păgânul de Sinan-pașà și să dea luptă cu el. Acesta, însă, cum află de asta, o ia la sănătoasă și fuge spre Dunăre; ajunge la pod și trece îndată dincolo, deabia putând scăpa și fugi în Turcia. Și cu toate că podul era plin și încărcat cu turcime, cu oștire multă, pașa n'a socotit, că de se va strica puntea o să se înece un norod așa de numeros; ci îndată ce trecu el, nu zăbovi să porunciască, să se sfărâme lanțurile de pe uscat; și strică podul, că mult se temea ca nu cumva Mihai să-l fugărească din urmă. Cursul apeĭ târî podul numai decât și-l împrăștiâ ici și colo, iar Sinan privea de dincolo. Cu acest prilej s'aŭ înecat acolo douăzeci de mii de Turci, câți în grabă intraseră și se aflară pe pod, care era foarte mare de ajungea capătul luĭ în lungime de la un țărm la altul al Dunăreĭ. Iar câți n'aŭ încăput să intre pe pod, unii fugeaŭ peste câmp, alții cădeaŭ în Dunăre și cursul apeĭ târându-i, se înecaŭ toți; câți fugiaŭ pe câmp eraŭ omorâți.

Precum când bietele oĭ pasc în turmă pe o bună pajiște și lupii surprinzându-le le împrăștie îndată, sugrumând și mâncând pe unele, iar pe altele făcându-le să rătăcească ici și colo, încât ele nu se uită nici la prăpăstii, nici la munți, nici la ape, ci de spaimă sar ori unde apucă; tot astfel pățiră Turcii în acel războiŭ dela oșteniĭ luĭ Mihai și de la el însuși. Vedeai pământul roșiŭ de măcel și Muntenia plină de trupurile Turcilor; iar Dunărea umplută de corpuri și de cialmale. Vre-o șease mii eraŭ ceĭ înecați în fluviŭ.

Turcii părăsiră tunurile și toate bogățiile lor, cămile și mulți cai, ce aveaŭ cu ei; iar Mihai le-a luat și întreaga oaste câștigat-a o mare bogăție și o faimă vecinică.

Din atâta mulțime de Turci, care aŭ intrat în Țara-Românească și aŭ înaintat cu Sinan-pașa, deabia o fi scăpat vre-o douăsprezece mii; ceĭ-lalți aŭ fost uciși, împreună cu toate agalele.

Mihai, după ce goni vrăjmașul, cuprinse Muntenia și o stăpânea ca mai înainte. Zilnic, însă, trimitea oameni în Turcia și o prădau. Ei pricinuiau mare pagubă, căci ucideau pe Turci. Așa de mare frică ei au prins de el, dela mic până la mare, că Sultanul și toți ceilalți tremurau de dânsul; iar când vre-o mamă voia să-și înspăimânte pruncul, ca să-l îmblânzească lesne să nu mai plângă, pomenia că Mihai vine îndată să-l iee, și copilul cum auzia, înceta să mai plângă.

In Constantinopol nu numai Turcii cei mai mici, dar și toți fruntașii, pașii, sultanul, tare se temeau și aveau nevoe de el. I-au trimis și daruri în Muntenia, dorindu-i prietenia, să trăiască în pace cu ei, să nu-i dușmănească sau să se mai războiască împotriva lor. Iar Mihai luă darurile și legă prieteșug, dar nu se încredea în ei, ci-i socotia drept niște câini. Ținea seamă numai de aceasta: nu mai ieșea să-i prade, să le distrugă târgurile și să ucidă pe Turci.

Vre-o șapte ani măcelărit-a el pe Turci, de când se făcuse domn al Țării-Românești.

Cauzal uptelor cu Creștinii ale prea strălucitului domn Mihai-Voevod.

Așa dar, zeițo, de oarece mi-ai spus de ce pricină ridicat-a Mihai armele în Muntenia și am scris precum tu mi-ai arătat, spune-mi, te rog, pentruce întoarse lupta împotriva Creștinilor, și făcu uciderî, și apoi peri și el însuși din pisma Creștinilor? Peutrucă, răspunse ea, diavolul avu pricină să înceapă a adăpa cu rătăcire neamul omenesc, și vârî în vrăjmășie și turburare pe Creștini, pismuindu-le vrednicia și frumusețile bunei lor credințe. Pe ceiace au fost pricina înțelegerei și-a alianții între Creștini pentru a porni împotriva Turcilor să scape de robie pe frații întru Christos și să-i facă neatârnați, i-a adăpat cu vrăjmășie și turburare și le-a întors gândul de s'au despărțit. Sigismund, care era domn al Transilvaniei, depărtatu-s'a cel dintâiu din alianță, părăsit-a domnia și îmbrăcatu-s'a în haine umilite, ca să umble ici și colo rătăcind prin străinătate. Toată domnia Transilvaniei a lăsat-o vărului său, să fie acolo și să aibă stăpânirea. Acesta se numia Andrei și era cardinal. In ceasul, însă, când s'a făcut domn și-a schimbat credințele: pe Creștini i-a părăsit, trimise daruri la Turc și voi să-l știe de stăpân; și chiar s'a dat supus împăratului Stambulului; iar acesta i primi din toată inima.

Dupăce Turcul cel păgân văzu acest lucru, foarte ciudată 'i s'a părut o asemenea minune și simția o bucurie ascunsă. Atunci își socoti în gând și zise: «Am bun prilej să prind pe Mihai; căci de o parte este Moldova, de cealaltă parte se află Transilvania, iar din cea de jos sunt eu și Țara-Românească e la mijloc. Mihai, dar, trebue să cadă în mâinele mele». Trimite atunci veste în Moldova și în Transilvania, ca să pregătească oștiri să pornească în Muntenia, iar el însuși, de altă parte, o să trimeată trupe să prindă lesne pe Mihai.

Cu acest prilej Ieremia Movilă, domnul Moldovei, văzu că îl ajută împrejurarea și căută ca dintr'o dată să așeze domn în Țara Românească pe propriul său frate și să scoată îngrabă pe Mihai. Numai decât trimete la Sultan, în Turcia, scrisoare și-i cere această favoare, să fie sigur din partea lui. Turcul atunci răspunzându-i, orânduește și hotărește: «Fă ceeace vrei și-ți place; numai scoateți pe Mihai, care-i vrăjmaș, să nu mai fie la mijloc și fă încolo ce pofteștî».

Atunci acel Ieremia, domnul Moldovei, se uni cu domnul Transilvaniei, ca, pe de o parte unul și celalt pe de alta, să poată prinde pe domnul Mihai; el însă știa toate acestea, dar n'avea ce să facă și nici nu știa la cine mai întâiu să se repeadă

cu oștirĭ: la Turc, la Moldovean, orĭ la Ardeal, căcĭ câte-șĭ treĭ îl înconjuraseră ca niște fiare sălbatice.

Intre acestea Cardinalul trimite un răvaș și scrie luĭ Mihai-Vodă: «De nu vreĭ să gregești, fă ceeace ți-oiŭ spune eŭ, ca să-ți scapĭ nevasta și copiiĭ și să te mântuești și tu însuți: de vremece ești singur, greŭ îți vine să lupți cu Muntenia împotriva Turcilor, și e nedrept din partea ta, ca noĭ să fim în primejdie; de aceea ascultă ceeace am să-ți spun eŭ: de oarece sunt creștin, îți daŭ pe-aicĭ cale slobodă să mergĭ fără nicĭ o greutate în Germania. Trecĭ dar pe-aicĭ, du-te la împăratul Germanieĭ, și nu maĭ zăbovi pe-acolo». Iar luĭ Mihai nu-ĭ păsa atât de Turcia saŭ de Moldova, cât îĭ păsa de acest Cardinal din Transilvania; căcĭ Ardealul este puterea Muntenieĭ, fiindcă și o parte și alta aŭ munțiĭ comunĭ și când Mihaĭ era în vre-o încurcătură, alerga acolo și lesne se păzia; pentrucă Transilvania este mărginită și înconjurată de toate părțile de mulți munți și foarte înalți, că nu găsești o cale-două să străbați în ea; iar când trecĭ călare saŭ pe jos și te întorcĭ să privești prăpăstiile de pretutindenĭ, te-apucă groaza, te-'ntunecĭ, te-'nspăimânți, ochiĭ ți se împăenjinesc, ți se învârtește capul și numaĭ că sufletul nu-ți iese atuncĭ. Se află pe-acolo locurĭ, unde zece miĭ de oamenĭ pot să se adăpostească vreme îndelungată. Maĭ sunt și alte locurĭ, unde treĭ sute de oștenĭ pot să se împotrivească întregiĭ puterĭ a Turculuĭ, să rămână nevătămațĭ și să nu lase pe Turcĭ să treacă. Așa dar când Transilvania aceasta se va despărți, Muntenia n'are atâta putere să se împotrivească. Țara aceasta făcut-a pe Mihai a se mâhni, nu să zicĭ, că luĭ îĭ era frică de Moldovean saŭ de Turc. Se tot gândea el, dar, cum să cucerească țara, știind-o greŭ de străbătut, puțină nădejde avea, fiindcă Cardinalul acesta avea totdeauna căpitanĭ, carĭ păziaŭ locurile să nu vie Mihai. De aceea acesta s'a bucurat, când văzu răvașul, că i se dă voe să treacă cu toată familia sa, fără oștĭ însă. Această veste i-a plăcut. Și numaĭ decât trimite Cardinaluluĭ un răvaș și spune în el aceste scurte vorbe: «Eŭ vreaŭ să fac ceeace mi-aĭ scris: să mă duc în Germania, ca să locuesc acolo; numaĭ mă rog ție mult, scrie să mă lase, să nu mă oprească de loc, când trec hotarele». Cardinalul, îndată ce văzu răvașul, tare s'a bucurat, socotia însă aceasta drept o minune: și numaĭdecât scrise o carte și porunci tuturor celor ce păziaŭ hotarele, «nimenĭ să nu se împotrivească, când o vroĭ Mihai, domnul Muntenieĭ, să treacă în țara mea, în părțile Ungarieĭ». Mihaiŭ, într'adevăr, s'a pregătit într'o zi și porni să iasă din Muntenia. Inainte de a se lumina de ziuă și-a luat cu el nevasta, fiul, mama, întreaga luĭ avere și ostașĭ aleșĭ vre-o șease miĭ, archierei și preoțĭ. Nimenĭ nu știa, care îĭ e gândul;n toți credeaŭ că fugia, de asta nu-l întrebaŭ. O luă pe drum înainte, merse liniștit și ieși repede din strâmtorile greŭ de străbătut; trecu hotarele și locurilé rele și veni cu bine în Ardeal, cu toțĭ oamenĭĭ luĭ.

Ungurii aŭ început cu toțiĭ, să socotească în gând, să se îndoĭască de ceea-ce voia el cu atâta mulțime. Mihaiŭ nu zice nimic, merge drept înainte până ce sosi în apropierea unul oraș. Acesta sârbește se chiamă Belgrad și era scaunul tuturor domnilor. Cardinalul ședea aicĭ fără întrerupere. Mihaiŭ îĭ trimise atuncĭ un răvaș, scriindu-ĭ: «Eŭ nicĭ-odată n'aveam un ast-fel de gând, și nicĭ acum nu-l am, să mă bat cu «creștiniĭ; așa că fie-vă pe suflet păcatul acesta; că eŭ nicĭ odată n'am eșit din sfatul «vostru; ci, după ce voĭ sunteți pricina de m'ați făcut să merg împotriva împăratuluĭ «turcesc, v'ați împăcat cu dânsul și v'ați lepădat de mine. Te-aĭ închinat turculuĭ, te-«aĭ făcut una cu el și făcut-aĭ sfat cu domnul Moldoveĭ împotriva mea, ca să mă prinzĭ, «să mă prăpădeștiĭ; de aceeia eŭ, cu dreptatea mea, am mare nădejde că o să mă scape «Dumnezeŭ de o așa de mare greutate; că fără vrerea mea, făcutu-m'ați să mă lupt «cu voi. Drept care vă trimit răvaș, că m'ați atins și la cinste și la viață, ceea-ce

«pentru creștinĭ e mare lucru. Văd, dar, că sunt prăpădit. O să încerc, însă, și așa «să lupt cu tine, și de-oiŭ perde, o să pier cu cinste, iar de-oiŭ birui, cinste întreită «o să am; și o să mâhnesc pe turc».

Când i se dete cardinaluluĭ scrisoarea și văzu cele cuprinse, l-a apucat ameţeala, știind că Mihaĭ e prea viteaz, bine pregătit și are trupe alese. Fiind-că văzu, că nu e alt chip, decât să se lupte și el, îĭ veni foarte greŭ. Ieși afară din oraș cu toată oastea sa, cu voinicĭ prea bunĭ, câţĭ îĭ trebuiaŭ: eraŭ cam vre-o șeapte miĭ pedeștri și călărĭ, și fie-care din eĭ era un flăcăŭ destoinic; îĭ puse pe toţĭ în rând, fie-care să stea la locul săŭ, și să nu se miște deacolo de nu vor auzi semnalul. Pe dealtă parte Mihaĭ așează deasemenea în rând pe aĭ săĭ și nu dă greș în nimic. Amândouă părţile atuncĭ s'aŭ pus în mișcare cu voe bună, s'aŭ lovit cu sulițele și începură lupta. Vre-o treĭ ceasurĭ s'aŭ bătut eĭ și când o parte câștiga când alta, de ajungeaŭ la nedumerire... Când, însă, oștile luĭ Mihaĭ începură a da îndărăt „rea veste", zise el. Scoase atuncĭ o sabie cu două tăișurĭ, o luă în mână, strigă în sus și în jos ca să-ĭ aducă în rânduială; iar din partea ceal'altă avea gata o mie cincisute de oșteni vitejĭ, ca de bine de răŭ, să se găsească de ajutor, o trupă decĭ prin vecinătate, ce era o bună rezervă. Și astfel eĭ aŭ alergat îndată în ajutorul celorl'alţĭ, și aŭ înfrânt pe vrăjmașĭ de calcă unul pe altul. Mihaĭ cu sabia în mână, îmbrăcat numaĭ în fier, intră în luptă și ca un viteaz îmbărbăta pe aĭ săĭ. Cam vre-o douăzecĭ de vrăjmașĭ de prin acele părţĭ trimise el cu mâna luĭ în iad. Vrăjmașiĭ aŭ luat-o la fuga, iar Româniĭ din urmă îĭ omoraŭ până li s'a urât.

Mihaĭ se făcu domn al Ardealuluĭ, cuceri ţara, iar bietul cardinal de frică fugi în munţĭ ca să scape. Și acolo l'aŭ aflat niște păstorĭ, nu era cunoscut, l-aŭ lovit, l-aŭ ucis, și-a aflat o moarte neașteptată.

După ce Mihaĭ-Vodă intră în oraș și se așeză pe scaun, porunci ca numaĭ decât să se cerceteze și să se întrebe de cardinal, toţĭ, de la mic până la mare, să-l caute. Și-atuncĭ cercetat-aŭ în toată ţara luĭ și cu mare trudă l-aŭ aflat ucis, și l-aŭ adus la Mihaĭ, Iar el s'a mâhnit și chiar a lăcrămat și a zis: «Se cuvine să facem «ceea-ce ziua de azĭ ne sfătuește și vădit ne tâlmăcește, că soarta oamenilor e rea și «e o deșertăciune trecătoare. Eŭ însumĭ am învăţat aceasta cu acest învăţat săvârșit «prin omor: Erĭ dânsul era stăpânitor și avea o domnie, iar acum zace fără suflare «în stăpânirea altuia».

Și ast-fel porunci de l-aŭ înmormântat cu cinste mare, cum se cădea acestuĭ cardinal.

Cuceri ţara și chiemă pe boerĭ. Toţĭ i s'aŭ închinat și-ĭ puse cârmuitorĭ. Și ast-fel toate târgurile i s'aŭ închinat numaĭ decât supunându-i-se și dându-ĭ darurĭ. In Ardeal Mihaĭ găsi așa de multă bogăţie, argint și aur, că pana mea nu-ĭ în stare s'o descrie; căcĭ ţara nicĭ-odată nu fusese luată prin sabie, nicĭ că se robise altcândva, ca să pățească ce-a pățit. Se cuvine aicĭ ca tot omul să ia aminte și să minuneze de faptele luĭ Dumnezeŭ: de unde Mihaĭ era așa de tare strâmtorat, înconjurat de toţĭ dușmaniĭ, că nicĭ el însușĭ nu maĭ avea curaj și nu știa cum să scape de eĭ spre a nu cădea în greutate; și nu numaĭ că a scăpat din starea rea și din strâmtoare, dar eși și câștigat. Și o ţară, pe care nimenĭ altul în lume n'a cucerit-o prin sabie, el o cuprinse și se făcu mare.

După ce, așa dar, veciniĭ, Turciĭ, Moldoveniĭ și Poloniĭ aŭ aflat aceasta, s'aŭ mâhnit nespus de mult, căcĭ toţĭ socoteaŭ și îșĭ ziceaŭ în gând: «dacă el numaĭ cu «Muntenia era înspăimântător, dar-mite acum când a luat și o domnie așa de mare, «așa de puternică, pe care nimenĭ altul nu s'a aflat s'o cucerească prin sabie? ne pră«pădește pe toţĭ de la mic până la mare!»

Mihaĭ atuncĭ strânse în multe chipurĭ fel de fel de oamenĭ, Valahĭ, Unguri, Cazacĭ, Sârbĭ, Bulgarĭ, Arnăuțĭ, Grecĭ, Nemțĭ, Francezĭ și din alte neamurĭ și numi peste eĭ căpitanĭ să-ĭ comande, și să-ĭ pue în rânduială în vreme de războiŭ spre a nu greși în luptă. Avea pregătițĭ șeaptezecĭ de miĭ de voinicĭ, toțĭ oțelițĭ luptătorĭ; pe aceștia și întreaga oastea, îĭ avea gata, căcĭ mereŭ se tot gândea să lupte împotriva turculuĭ.

Deodată însă, împăratul Germanieĭ îĭ trimite un sol, care cere luĭ Mihaĭ să părăsească țara Transilvanieĭ, pe care o cucerise, și să se întoarcă în Țara-Românească; iar ca dar i-a adus din partea împăratuluĭ un lanț frumos de aur, foarte scump, care s'a prețuit la vre-o șeaptezecĭ de miĭ de galbenĭ, căcĭ era împodobit cu diamante și cu rubine.

Cam ciudat lucru i s'a părut luĭ Mihaĭ aceasta: o țară, pe care el o cucerise prin sabie, s'o stăpânească altĭiĭ! Nu i-a venit la socoteală și a fost atins; îl cuprinse mâhnirea, răspunse, însă, frumos: „Eŭ am cucerit, Ardealul prin sabie și „sânge; și am fost în mare primejdie să-mĭ pierd capul, viața și cinstea împreună. „Și această țară nicĭ-odată n'a fost a împăratuluĭ, ci numaĭ închinată, nu alt-fel, era „Turculuĭ. Acesta stăpânea, și toțĭ domniĭ carĭ se schimbaŭ, luaŭ steag de la Stambul. „Apoĭ Sigismund cel dintâiŭ se resvrăti și se depărtă de la supunerea turculuĭ: jură „împăratuluĭ să-ĭ fie de ajutor, țara însă s'o ție și s'o stăpânească el însuși. Dânsul „și-a călcat jurământul, lăsase Cardinaluluĭ domnia, iar acesta nu știŭ ce s'a întâm„plat, că iarăși s'a închinat turculuĭ după obiceiul cel dintâiŭ, despărțindu-se de creș„tinĭ. De aceea eŭ l-am războit ca pe un vrăjmaș al meŭ; de la el luat-am țara și o „stăpânesc eŭ însumĭ. Vreaŭ, însă, să fiŭ împăratuluĭ în supunere, nu într'altfel, și „decĭ în slujba luĭ."

Astfel dar orândui pe acest sol, care merse la împărat și-ĭ făcu cunoscut cele întâmplate; iar împăratul fu cuprins de mâhnire și prinse dușmănie pentru Mihaĭ, că nu i-a dăruit țara; dar n'arătă aceasta cuiva, ci aștepta numaĭ prilej, ca atuncĭ când va putea să-ĭ răsplătească; iar pe de altă parte turcul se îngrijea să ia de la Mihaĭ Ardealul.

Precum Junona, Minerva și Venus luatu-s'aŭ între ele la ceartă pentru acel măr de aur, cărea dintre ele îĭ se cuvenea, până ce se făcu judecata luĭ Paris: „aceea „să-l stăpânească, căreia îĭ șade maĭ bine"; tot așa sultanul, împăratul Germanieĭ și Mihaĭ avut-aŭ multe lupte pentru această Transilvanie, până când se făcu judecata luĭ Paris, adică a luĭ Dumnezeŭ, care hotărî cine s'o stăpânească. Și în zadar luptatu-s'aŭ între eĭ cu mare pismă și în deșert făcut-aŭ așa de mare măcel.

Fiindcă Mihaĭ luase Transilvania prin sabie și prin forță, mulțĭ boerĭ căutaŭ numaĭ prilej, să-l trădeze, căcĭ le era groază de el. De oare-ce, însă, nu puteaŭ din pricină că Mihaĭ avea oaste multă, era neadormit și se gândea la toate, de aceea eĭ, știind că împăratul nutrește vrăjmășie pentru Mihaĭ și aștepta numaĭ prilej, îșĭ zic: «Maĭ bun prilej ca acum să scriem împăratuluĭ împotriva luĭ Mihaĭ nu putem avea; „și când vom face pe împărat să ție cu noĭ, o să ne fie ușor să ne împotrivim luĭ, să „ne răsvrătim și să-l trădăm". Scris-aŭ dar pe ascuns un răvaș, învinuind pe Mihaĭ și bârfindu-l de niște lucruri, cari nu eraŭ adevărate: „Să știe Măria Ta cele-ce nu cu„noaște încă, că Mihaĭ are fără îndoială astfel de gând: să se supună Turcilor, nu să „fie Creștinilor de ajutor. Și să știĭ, că e adevărat aceasta. Iar cât privește că se pre„face, că te ajută pe tine, o face ca să înșele pe orĭ cine pentru a răpi și stăpâni „țările Crestinilor; și după ce s'o face el mare, să nu mai aibă nevoe de Tine. Nu e nevoe „să înșirăm multe; să luăm drept pildă cele de aicĭ din Transilvania: maĭ întâĭ, când „a venit, făgădui că o s'o dea, o va închina Impărăției Tale, iar după ce ne-a cuce„rit, altfel grăește: „țara și eŭ laolaltă suntem aĭ împăratuluĭ", și cu vorba zice în-

„tr'un fel, iar cu fapta face într'altfel, și Te înșală, și alte gânduri are în cap. Ci „Impărăția Ta trimite la hotare oaste cu un mare căpitan în frunte, ca și cum ar fi „să păzească hotarele de Turcia, iară dânsul n'o să priceapă, care-i pricina; căci el o „să treacă să se războiască împotriva Moldoveĭ, și noĭ îndată o să ne răsvrătim; țara „o s'o dăm atunci numaĭ decât Impărăției Tale, și el n'o să priceapă".

Când împăratul văzu și citi răvașul, s'a bucurat foarte mult, și îndată zice și poruncește luĭ Basta, să nu zăbovească, ci numaĭ decât să pornească cu opt miĭ de oameni. Iar Mihaĭ neștiind de loc de aceste trădări, de oarece avea o inimă fără viclenie, și știind că Ieremia îĭ este dușman, și-a pus în gând să-l distrugă. Și astfel lăsă în Ungaria, în Transilvania, vre-o douăsprezece miĭ de oameni, o oaste bună pe deantregul: Cazaci, Poloni, Moldoveni, ca să păzească țara, să se afle pentru rânduială, să nu plece nicăerĭ; iar drept locțiitor al său lăsă pe un boer mare și vrednic luptător, numit Ștefan Csaki; și îndată porni să meargă împotriva luĭ Ieremia, care domnea pe atunci în Moldova. Luă cu el vre-o cincizeci de miĭ de oșteni vrednicĭ, bine înarmațĭ.

Domnul Moldoveĭ prinzând de veste, că Mihaĭ vine cu oștire multă, îl cuprinse groaza, și fară zăbavă voi să fugă, lepădând rușinea; și numaĭ că s'a prefăcut că vrea să se lupte, el însă se gândea să fugă, să părăsească Moldova. Și-a trimis oștile să se bată, crezând că o să înspăimânte pe viteazul Mihaĭ. (In oastea moldovană) eraŭ și mulțĭ Lehĭ, treĭ miĭ de ostașĭ. Eĭ numaĭ că l'aŭ zărit, în loc să se repeadă la luptă, fără să maĭ aștepte ce are să se întâmple, toțĭ aŭ început să fugă și unul pe altul să se calce. Câțĭ s'aŭ aflat pe acolo, ca să fie ușorĭ, aruncaŭ de pe eĭ armele, fearele: căutaŭ numaĭ să scape și arătaŭ pe Mihaĭ. Când aŭ ajuns la râurile Prut și Nistru, ca să treacă, îșĭ aveaŭ mințile perdute.

Văzut-aț̆ĭ vre-o dată broaștele pe malurile lacurilor, ale râurilor orĭ ale vreuneĭ mlaștinĭ, în clipa când trec călătoriĭ? Cum ele, numaĭ că aud sgomotul, fiindu-le frică să nu fie ucise, sar toate și se aruncă în râŭ saŭ în lac, îndată ce călătoriĭ aŭ ajuns în dreptul lor, deși eĭ n'aŭ nevoe să le prindă. Tot așa aŭ început să fugă dânșiĭ dela mic până la mare, numaĭ că auziră de numele luĭ Mihaĭ.

Lehiĭ și Moldoveniĭ deopotrivă s'aŭ înspăimântat și o luară la fugă încotro apucaŭ, și cuprinșĭ de mare spaimă, voind să scape, cum ajungeaŭ la râurĭ intraŭ în ele, ca să treacă dincolo, se înecaŭ bieții și toțĭ atunci strigaŭ: «Dumnezeule, ajută-ne dar!». Vedeaĭ acolo arme pe jos în fugă lepădate, aruncate la pământ, călcate de caĭ. Vedeaĭ, deosebit de ceĭ ucișĭ, râurile pline de trupurile celor ce s'aŭ înecat, în timpul fugeĭ lor. Iar domnul deabea apucă de se închise la Hotin: cum sosi se închise în cetate ca să fie siguranță. Și astfel Mihaĭ cuceri ușor Moldova, fără luptă mare și vărsare de sânge.

Când boeriĭ Transilvanieĭ văzură, că Mihaĭ trecuse împotriva Moldoveĭ, numaĭ-decât găsiră prilej și se răzvrătiră. S'aŭ unit cu Basta împotriva luĭ Mihaĭ. Acesta nu făcuse treĭ săptămâni și i-aŭ venit veștĭ, că în Transilvania s'aŭ îngrămădit oștirĭ și țara răsculată și-a ridicat capul, și că dela mic până la mare aŭ drept ajutor pe Basta. Apoĭ că Ștefan Csaki este toată pricina și tot Ardealul îl are drept șef.

Indată Mihaĭ părăsește Moldova și trece în Ungaria să vadă, care-i pricina, cum merge treaba; și lasă toate oștile în Moldova, pentrucă pe ale maĭ bune le avea în Transilvania. Când sosi însă el, dânșiĭ s'aŭ împotrivit, nu i-aŭ dat ascultare și l-aŭ trădat. Iar pe de altă parte ceĭ din Polonia, fiindcă Mihaĭ intrase să cuprindă Moldova s'aŭ temut foarte mult, ca nu cumva să-ĭ cuprindă vre-o dată, să se lupte împotriva lor și să-ĭ supună cu înlesnire ca pe Ardeal, de oarece era bărbat de temut și avea oaste multă. A strâns, dar, Cancelarul oștirĭ spre a merge până în Muntenia, să cuprindă și Moldova, să înceapă războiul și să se bată cu Mihaĭ cel vestit. Și dacă n'ar fi fost

acea tradare și n'ar fi avut răscoala Ardealuluĭ, Mihaĭ n'ar fi lăsat pe acest Cancelar să strângă oștĭ în Polonia spre a intra în Moldova.

Mihaĭ, dar, când văzu în Ungaria atâtea oștĭ, se mâhni, și trimise numaĭdecât poruncĭ la oștirile luĭ celelalte, carĭ se aflaŭ în Moldova, ca îndată ce vor vedea cartea luĭ, să nu maĭ aștepte, ci să pornească repede să vină la el, că-ĭ primejdie mare să piardă Ardealul. Ele numaĭdecât porniră din Moldova și până să sosiască în Ungaria în ajutorul luĭ, l-aŭ scos pe cel distins, numaĭ pentrucă, deși avea multe și bune trupe, n'a așteptat pe celelalte, ci a dat lupta atuncĭ cu vrăjmașiĭ luĭ, Basta și Ștefan, neașteptând un alt prilej. Astfel fu înșelat de vorbele oamenilor și a fost îndemnat într'un chip saŭ altul.

Indată a pornit și urmărește pe dușmaniĭ săĭ; și câte oștirĭ avea în partea loculuĭ le-a luat cu el; și când veni acolo peaproape, unde eraŭ vrăjmașiĭ săĭ și și-a așezat trupele cum îĭ era voia, dușmaniĭ, văzându-l că stă într'o bună poziție, ca să-l înșele să iasă de-acolo, — când zăul Marte începu să poruncească ostașilor ca să se avânte îndată la luptă,— eĭ s'aŭ prefăcut că fug și Mihaĭ din urmă îĭ fugăria voios, pânăce osteni. Dupăce l'aŭ înșelat și l-aŭ scos afară din poziținea unde sta, și l-aŭ adus în altă parte, deodată s'aŭ întors și s'aŭ așezat în rând; iar Mihaĭ se opri numaĭdecât în fața lor. Amândouă părțile, însă, s'aŭ repezit și s'aŭ ciocnit cu lăncile, apoĭ aŭ ajuns la lupta cu săbiile; dacă atuncĭ ar fi lipsit oștile luĭ Basta, oșteniĭ luĭ Mihaĭ eraŭ să biruiască numaĭdecât; căcĭ în oastea luĭ Basta oameniĭ și caiĭ eraŭ numaĭ în fier de sus până în jos de nu-ĭ prindea nicĭ sulița, nicĭ sabia, nicĭ vre-o altă armă, și de aceea repede aŭ biruit. Și așa, în lupta ce aŭ dat, aŭ înfrânt pe Mihaĭ cel viteaz și i-aŭ ucis norodul: el perdu douăsprezece miĭ de pedestrășĭ, tot oameni aleșĭ, și alțĭ douăsprezece miĭ de bravĭ călărĭ. Graba a pricinuit aceasta de a ajuns Mihaĭ la pagubă și a perdut acolo dintr'o dată pe cei maĭ aleșĭ bărbațĭ, numaĭ pentrucă n'avuse răbdare să-ĭ sosiască oastea cealaltă din Moldova spre a prăpădi pe vrăjmașĭ. In astfel de lucrurĭ cineva nu trebue să se încreadă în noroc: câte dă el, de multe orĭ într'un ceas le seacă.

Indată ce Mihaĭ suferi înfrângerea și acea mare nenorocire, ca să scape cu viață, se retrase către hotare spre a intra în Muntenia; și acolo s'a întâlnit cu restul oștireĭ luĭ, cu trupele ce sosiaŭ în ajutor din Moldova, după cum le scrisese dânsul. Voi atuncĭ să se întoarcă, spre a se ciocni și a se lupta din noŭ cu dușmaniĭ. Văzând însă că oștile sunt slabe și ostenite, neinstruite la o laltă și răslățite, și-a schimbat gândul și zise: «Haĭ s'aștept să nu cad maĭ răŭ; maĭ bine să mă duc în Muntenia, fiindcă văd că și vremea îmĭ stă împotrivu, să nu cad în primejdie și lesne să mă prăpădesc». Pe de altă parte Cancelarul sosește din Polonia în Țara-Românească, cuprinde țara de oarece știa bine cum merg lucrurile și că Mihaĭ perduse Ardealul. Iar Mihaĭ, neștiind că în Muntenia venise din fundul Polonieĭ Cancelarul cu douăzecĭ de miĭ de oamenĭ aleșĭ, și că s'a oprit aproape de munțĭ prin locurile pline de verdeață, trece hotarele, coboară din munțĭ, și, dupăce iese din părțile muntoase și se apropie de câmpiĭ, aude sgomote, larmă și strigăte de oamenĭ mulțĭ. Numaĭdecât se opri acolo, unde se găsia, în munțĭ, până să vază, să afle ce larmă e aceea, ca nu cumva să sufere vreun răŭ. Trimise dar spionĭ, cari i-aduc veștĭ, că este Cancelarul cu oștirĭ polone, hanul Tătarilor și alțĭ pașĭ turcĭ cu foarte multe trupe, vreo cincĭzecĭ de miĭ de oamenĭ.

Turciĭ, Poloniĭ, Ungurĭĭ, Cermaniĭ și alțiĭ s'aŭ ridicat împotriva luĭ Mihaĭ în acelaș timp, ca să-l distrugă, și să-ĭ zdrobească marea-ĭ putere. Și e o minune și un lucru mare, nu c'a fost biruit, ci cum de nu l-aŭ prins vrăjmașiĭ! Tirania Turcilor, care apasă așà de tare pe frațiĭ în Christos, n'a îndemnat atâta pe Creștinĭ să se adune cu toțiĭ ca să-ĭ distrugă, să le sfărâme puterea lor cea mare, nicĭ frica ce zilnic

aŭ dânșiĭ și primejdia ce-ĭ amenință din partea Turculuĭ, cât i-a împinins pisma ce aveaŭ împotriva luĭ Mihaĭ, ca la cel dintâiŭ prilej toți să se strângă, s'ajute pe Turc, să războiască pe Mihaĭ cel binesredincios, și toate acestea numaĭ pentru-că el erà fiŭ ortodox al bisericiĭ de răsărit, stâlp de credință!

Mihaĭ atuncĭ voĭ să vadă de sunt alese trupele polone și de aŭ bună rânduială; se suì pe vârful unuĭ munte și privì, cum trebuia, peste tot, dela o margine la alta. I s'aŭ perut multe, începe dar să se tânguiască și își ceartă norocul, că nu poate să se împotrivească, fiind pe atuncĭ de tot înfrânt, biruit de Ungaria și având trupe slabe: căcĭ el nicĭ decum nu s'așteptà, ca în Muntenia o să găsească să-i aștepte oștirĭ străine și că Polonĭĭ o să fie acolo. Dar cu toate că Leșiĭ aveaŭ oști proaspete, odihnite, neobosite și bine înarmate, totuși voĭ să-și încerce norocul, să înceapă lupta, să se împotrivească Polonilor, și și-a făurit un plan să poată, voios și cu dibăcie, da lupta cu vrăjmașiĭ; să-și așeze oștile în câteva locurĭ, și strâmtorile să le umple cu oamenĭ; iar când Polonĭĭ or voĭ să iasă la luptă, să-ĭ înconjoare, să-ĭ zăpăciască de tot. Dar fiind-că Mihaĭ printre oșteniĭ săĭ avea și mulțĭ Polonĭ, câți-va din eĭ fugit-aŭ în acele momente la Cancelar și i-aŭ făcut cunoscut toate meșteșugriile și planurile luĭ Mihaĭ de i-a venit amețeală. Toată noaptea s'a trudit polonul să pue mâna pe toate locurile și să ajungă în vârful unuĭ munte; și-apoĭ, după ce făcu aceasta și ajunse la vreme de apucă strâmtorile așeză pe munte multe tunurĭ.

A doua zĭ dimineață Mihai văzŭ înaintea luĭ că de pe înălțimea, pe care avea de gând să pue mână spre a-ĭ fi de folos, veniaŭ dese bomdardărĭ, pe unde își avea el corturile, și înțelese îndată, că e trădat. Și maĭ află cu temeĭ și acest lucru: cum că câțĭ-va boerĭ muntenĭ aveaŭ de gând să-l trădeze, să-l prindă și să-l dea Leșilor, saŭ chiar, de este cu putință, să-l omoare. Mihaĭ, văzând că-ĭ merg împotrivă și împrejurările și unĭĭ din boerĭĭ săĭ din Muntenia, socoti că-ĭ bine să se retragă cum putea, ca să nu piară, să scape de primejdie. Se retrase dar mâhnit, cu toată oștirea luĭ și se duse în fundul munților. Din toată oastea sa alese atuncĭ treĭ sute de credincioși și destoinicĭ bărbați și le zise: „Mă rog vouă, fiți tarĭ și credincioșĭ, veniți în tovărășia mea și fiți voioșĭ; că am nădejde în Dumnezeŭ, să mă întorc degrabă, și cu ușurință să biruesc iarăși pe vrășmașĭ!“

Mihaĭ se îmbrăcă atuncĭ ca un ostean, s'a învestmântat simplu lepădând hainele boerești. Și numaĭ de cât aŭ intrat în Transilvania, aŭ trecut-o astfel și sosit-aŭ în Ungaria. Când dar ajunse acolo, unde nu se maĭ temea și a scăpat de primejdiĭ, nu se maĭ mâhnia așa de tare. Știind însă că era învinuit și clevetit la împăratul Creștinilor de către boerĭĭ Transilvanieĭ, încă de pe când el o cuprinsese cu sabia, trimise îndată răvașurĭ la acest împărat, arătând cu vorbe frumoase, că nu e vinovat și cu multe dovezĭ cum că îl bârfiesc, precum și care e pricina de nu-l îndrăgiaŭ. Și-apoĭ, după ce se odihni și el după atâtea chinurĭ și se liniști de muncĭ, porni și veni drept la Viena precum îĭ scrisese împăratul, și stete într'una acolo așteptând ca împăratul să-; scrie din noŭ să meargă a se întâlni cu el la Praga cea mare.

Așa dar, după ce boerĭĭ Ardealuluĭ văzut-aŭ, că Mihai căzuse din cinste, că perduse Muntenia și Moldova laolaltă, că nu maĭ aveaŭ de ce să se teamă de el, și că se bucuraŭ de neatârnare, s'aŭ strâns numaĭ de cât, aŭ complutat și uneltit cu toțiĭ, aŭ trimis de aŭ adus iarăși pe Sigismund, domnul lor dintâĭ,ca urmaș, al luĭ Mihaĭ; s'aŭ închinat Turculuĭ și goniră pe Basta, care era guvernator adică ținea țara în numele împăratuluĭ Germanieĭ, fiindcă eĭ o dăduseră în mâna acesteĭ împărățiĭ.

După ce împăratul află atuncĭ toate cele întâmplate, pricepu că tot ce se spunea împotriva luĭ Mihaĭ, era clevetire, înțelese afacerea întreagă și toată pricina: s'a mâhnit mult și totdeodată s'a căit, că fusese împotriva luĭ Mihaĭ cel vestit. Indată el

trimise scrisorĭ, ca să vină Mihaĭ în orașul Praga, să se întâlnească cu dânsul. să vorbească împreună și să lase la o parte toate pârile dușmanilor. Mihaĭ dar, îndată ce văzu răvașul împăratulnĭ, porni și nu făcu într'altfel; sosi la Praga, noaptea și intră în oraș; iar dimineața se duse de găsi pe împărat, care l-a primit bine, cu bucurie mare; iar Mihaĭ i-a spus toate cele întâmplate. Eĭ aŭ vorbit și s'aŭ sfătuit; apoĭ Mihaĭ salută pe împărat, iese și se duce la conacul săŭ. Atuncĭ sosi Basta, care era alungat din Transilvania și era învrăjbit cu Mihaĭ. Impăratul îĭ împăcă îndată, îĭ împrieienește din noŭ și le dă și porunca, ca într'o tovărășie să meargă amândoĭ a cuceri Ardealul; iar după ce îl vor supune, să meargă în Muntenia s'o copriudă și pe ea prin putere; și-acolo, în Țara-Românească, să rămână Mihaĭ să stăpânească, ĭar Transilvania împăratul hotărăște s'o țină pentru dânsul și să aibă în ea pe cine vrea, și să trimeată acolo pe cine ĭ place; oștile însă ale Ardealuluĭ și ale întregeĭ Ungarieĭ să fie supt stăpânirea luĭ Mihaĭ.

După ce avut-aŭ această înțelegere, împăratul le porunci amândurora să nu maĭ aștepte, ci să pornească să meargă a bate și pedepsi pe vrăjmașĭ, sângele să le verse. Trimise atuncĭ luĭ Mihaĭ, pentru oștirĭ, pungĭ pline cu vre-o două sute de miĭ de talerĭ. Eĭ s'aŭ pregătit fără zăbavă, porniră pe drum și cu ajutorul luĭ Dumnezeŭ ajunseră la Cosița. Aicĭ Mihaĭ strânse numaĭ decât oștirĭ: Unguri, Sârbĭ, Cazacĭ și alțĭ oștenĭ de totfelul. Nu să zicĭ, că eĭ se momiaŭ de plată, cât de faima luĭ, și toțĭ veneaŭ la el. Numărul dar al celor câțĭ eraŭ strânșĭ se ridica la douăzecĭ de miĭ de ostașĭ. Basta avea deosebit pregătite trupele împăratuluĭ și date luĭ să le comande. După ce dar aceștĭ douĭ oștenĭ se pregătiră bine, aŭ pornit spre Transilvania, aŭ trecut hotarele și așezară îndată în rânduială oștirile.

Când domnul Ardealuluĭ, Sigismund, află că eĭ vin, se pregăti și dânsul și ieși împotriva lor, cu toate oștile luĭ, ca să-ĭ înfrunte și să dea lupta. Atuncĭ Basta și Mihaĭ se sfătuiră între eĭ și hotărâră așa: să nu înainteze amândoĭ împreună, ci unul de o parte și celalt de alta, căcĭ Mihaĭ dorea să pue la mijloc pe Sigismund. Și astfel aŭ și făcut: porniră îndată și mers-aŭ despărțit, precum vorbiseră. Dar de partea pe unde înainta Mihaĭ, venea și Sigismund, și se întâmpinară. Amândouă părțile numaĭ de cât s'aŭ năpustit cu multă căldură una în alta și s'aŭ încăerat ca niște vițeĭ; iar până să sosească Basta să dea ajutor, Mihaĭ înfrânse cu desăvârșire pe Sigismund, care fiind pus în zăpăceală, o luă la fugă, iar Mihaĭ îĭ omoară oștile, gonindu-le din urmă. Așa de tare fu biruit Sigismund, că deabia reuși să fugă și putu ajunge în Moldova, părăsind Transilvania. Mihaĭ cuceri optzecĭ de steaguri alese și frumoase și pe toate numaĭ decât le trimise împăratuluĭ. Toată Ungaria și Ardealul s'aŭ înspăimântat de el și toțĭ l-aŭ admirat de o așa de mare faptă ce săvârșise.

Când sosi Basta și văzu o așa faptă, i s'a părut lucru ciudat și-o socoti drept o minune. Atuncĭ fu cuprins de mare pismă și gelozie, iar diavolul intră în inima luĭ, pentrucă Mihaĭ repurtase victoria și că dela mic până la mare nu pomeneaŭ de alt cineva, decât de numele luĭ Mihaĭ, și pentrucă acesta trimisese steagurile în dar la împărat, iar pe dânsul nu l-a luat în seamă să-ĭ ceară sfatul. Se gândi atuncĭ să săvârșească o trădare, ca să ucidă pe Mihaĭ viteazul. Pe față îĭ arăta prietesug, în el însă, avea pe necuratul și lucrurĭ rele meșteșugia pentru Mihaĭ. Căuta numaĭ prilej să-l omoare, într'un fel saŭ altul se gândea să-l ucidă. Iar bietul Mihaĭ, de nu l-ar fi socotit prieten, s'ar fi păzit de el ca de câine turbat.

Dupăce eĭ s'aŭ întâlnit în urma biruinței, s'aŭ sfătuit amândoĭ să se ducă într'un loc; să meargă de o camdată la Turda: lângă un râŭ este un târg și prea frumoase câmpiĭ. Și așa făcut-aŭ: se îndreptară într'acolo, precum vorbiseră și se sfătuiseră. Basta cu oastea luĭ se așează la o parte, Mihaĭ deasemenea ceva maĭ departe;

și așteptaŭ acolo din pricina asta: toate târgurile să se predea fără vărsare de sânge; pentrucă, cu toate că Sigismund de frică fugise îndată în Moldova și petrecea pe acolo, totuși eraŭ câteva cetăți puternice, care și-aŭ închis porțile și nu voiaŭ să se dea și nicĭ nu s'aŭ predat

De oarece Mihaĭ în vremea aceasta îșĭ avea fiul împreună cu nevasta și toată averea, trimișĭ la o cetate puternică, la Făgăraș,— și eĭ se aflaŭ acolo încă din întâiașĭ dată, de pe când domnia, avea puterea și stăpânia Ardealul,— și-a trimis oștile la acel loc, ca să caute a-ĭ slobozi, a-ĭ scăpa deacolo. Pe lângă el lăsâ deabea vreo cincĭ miĭ de oameni, și toțĭ aceștia eraŭ împrăștiațĭ să caute merinde.

Mergând oștile acolo, unde se afla fiul luĭ Mihaĭ și nefiind el în fruntea lor, deși aŭ stăruit, n'aŭ putut face nimic singure. Scris-aŭ dar luĭ Mihaĭ sfatul lor: «De nu veĭ veni aicĭ tu însuțĭ, nimic nu câștigăm și în zadar sunt celece suferim și în deșert ne luptăm».

Când viteazul domn auzi aceste vorbe, i s'a îndurerat sufletul și voi îndată să pornească în persoană, să-șĭ scape fiul și nevasta, să dea luptă crâncenă cu vrăjmașiĭ săĭ; și astfel s'a sculat numaĭdecât, încălecă, veni la Basta și-ĭ ceru oameni; pentrucă nu hrănea în el vre-o vrăjmășie, ci simția numaĭ prietenie și nicĭ prin gând nu-ĭ trecea că Basta îl ura: «Cu toatecă, zise Mihaĭ, am oștĭ câte vreaŭ, totuși având de gând să mă duc eŭ însumĭ la Făgăraș, unde se află prinșĭ fiul și nevasta mea, opriți de vrăjmaș, ca să-ĭ scap de acolo din mâinile protivnicilor spre a-mĭ ușura mintea de o mare grije, întru aceasta mă rog ție în semn de prieteșug, dă-mĭ cincĭ sute de oameni din oștile nemțeștĭ, aleșĭ, învestmântațĭ în fier, ca să știe vrăjmașiĭ, că suntem uniți; și apoĭ deși am multe oștĭ câte îmĭ fac de trebuință, totuși și cele de prisos nu strică».

Când Basta auzi acestea s'a bucurat: i-a arătat prietenie, și i-a dat multe speranțe; căcĭ văzu, că dete de prilej să-și verse veninul ce avea la inimă și să vatăme pe Mihaĭ. Și-ĭ răspunse: «Pe cât pot, cu totul sunt al tăŭ; și eŭ și oștirile mele suntem la porunca ta. Când hotărești să plecĭ, trimite-mĭ numaĭ vorbă; și astăzĭ chiar de voești, eŭ ți-ĭ daŭ». Iar Mihaĭ îĭ zise: «Acum nu e nevoe, dar de o da Dumnezeŭ, mâine de dimineață îĭ vreaŭ». Și astfel mulțumindu-ĭ pleacă deacolo; sosește la conac și intră în cortul luĭ; și numaĭdecât poruncește ca toată oastea sa să fie pregătită bine — era atuncĭ sâmbătă — ca să ia calea cu voe bună Duminecă de dimineață și s'ajungă iute la Făgăraș.

In noaptea aceea văzu un vis răŭ, ciudat, îngrozitor și prea trist; și îndată se trezi cu chipul îngrozit, crezând că adevărată era acea întâmplare. Și când slujitoriĭ, carĭ dormiaŭ totdeauna în cortul luĭ și se aflaŭ într'una acolo, l'aŭ auzit că s'a speriat din somn și era înspăimântat caș cum ar fi fost amenințat de niscaiva dușmanĭ, s'aŭ sculat toțĭ din somnul în care eraŭ adânciți: unul își freca ochiĭ, altul mergea clătinându-se spre stăpânul săŭ. Cu multă stimă se apropiară și întrebaŭ cu grăbire să afle pricina; iară el le răspunse cum stă pricina: «Am văzut un vis grozav, zise, și de-odată m'am înspăimântat: mi s'a părut ca o învălmășeală de vânturĭ ce se mișcaŭ din toate părțile și suflaŭ așa de tare că sguduĭaŭ pământul; și veni un vânt cu o mare putere de a luat de-odată cortul meŭ și l-a împrăștiat». Slugile când auzirĭ cum stă lucrul, li s'a îndurerat inima; fățiș, însă, n'aŭ arătat aceasta, ci ceĭ ce aŭ fost acolo, aŭ zis stăpânuluĭ vorbe preă bune, mângăĭetoare. Astfel trecu aceasta, se apropiă ziua Duminiceĭ și soarele își împrăștiă lumina. Basta pregăti numaĭ decât ostași, ca să-ĭ trimeață luĭ Mihaĭ precum se înțeleseseră. Nelegĭuitul! când văzu că dete de prilej să săvârșească ceeace voĭa, ĭeși din cortu-ĭ și într'o clipă învață pe acești oșteni, cum să ucidă pe Mihaĭ, când vor ajunge acolo. Și astfel eĭ porniră și mergeaŭ în rânduială ca pentru luptă.

Când un băĭat văzu aceasta, alergă la Mihaĭ și-l vesti, zicându-ĭ repede aceste

vorbe: «Nu înțeleg pricina, văd însă că prea mulți ostași înaintează, mișcându-se ca pentru bătaie. Stăpâne, fii gata mai bine, și nu te încrede mult: nu crede pe Basta, cu toate că se arată că ți-e prieten». Iar bietul Mihaĭ, rătăcit de făgăduința luĭ Basta, era fără grije, și necunoscându-i gândul, ca să se ferească de acest câine, îl socotia de prieten, întemeindu-se pe ceeace îi făgăduise. «Să fie bine veniți, răspunse el, știŭ eŭ pricina: vin pentru mine să-mĭ dea ajutor». Iar când eĭ se apropiară, ĭarăși i se spune: «Stăpâne, treaba asta nouă nu ne place!...» Dar luĭ nicĭ odată nu-ĭ trecuse prin minte, că se putea aștepta la trădare și la vrajbă din partea luĭ Basta. De-ar fi știut așa ceva, ar fi făcut atuncĭ ca un râŭ să curgă acolo, sângele lor!

Așa dar dupăce eĭ s'aŭ apropiat, aŭ înconjurat cortul luĭ Mihaĭ, și ĭ-aŭ vorbit. El crezând, că aŭ venit, precum fusese vorba, pentru ajutor, a ĭeșit cu voe bună să-ĭ întâmpine; dar încă n'apucă să-și sfârșească cuvântarea ce începuse spre a le mulțumi, și unul ĭi dădu o lovitură: sabia străbate, lunecă și ĭese prin trup. Mihaĭ apucă repede arma omorâtoare, mugește, o strânge și cu durere mustră strașnic pe Creștinĭ: „Vaĭ! Vaĭ! Dumnezeule al tuturora, strigă el! Aceasta-ĭ răsplata Creștinilor! M'așteptam eŭ astea să-mĭ dea ca daruri frații în Christos? Să-mĭ verse sângele în schimbul binefacerilor mele!“ Nu sfârșise vorba și din lături unul trage în el cu pușca, și glonțul îl străbate și se perde în depărtare. Mihaĭ atuncĭ cade cu fața în jos, se sfârșește și își predă luĭ Dumnezeŭ sufletul.

Așa aŭ omorât pe faimosul Mihaĭ și l-aŭ trimis în lumea odihniților.

Când oștenii luĭ aflară vestea omorârii luĭ, fugiră îndată cu toții, icĭ și colo s'aŭ despărțit, împrăștiindu-se ca oile fără păstor, precum zice și Scriptura: „Voiŭ lovi păstorul și oile întristate se vor împrăștia“.

Ucigașii ĭ-aŭ despărțit capul de trup, l-aŭ desbrăcat și l-aŭ lăsat pe pământ cu totul gol. Pe-acela, dar, de care lumea întreagă se înspăimântase, îl vedeaĭ atuncĭ gol, întins pe câmpie, în țărână. Drept ocară aŭ așezat capul luĭ Mihaĭ pe un cal de-al săŭ, care din întâmplare se aflase acolo ucis de vrășmași în acea învălmășeală. Treĭ zile și treĭ nopți stat-a astfel așezat pe mortăciune, iar trupul luĭ fu lăsat neînmormântat, întins în țărână. Mulți se strângeaŭ acolo, priveaŭ cu jale și clătinându-și capul, criticaŭ aspru pe Basta. Iar după treĭ zile și treĭ nopți, tot niște ostași din vechiĭ slujitorĭ aĭ luĭ Mihaĭ, l-aŭ îngropat noaptea, pe ascuns, și mulți l-aŭ plâns cu prisosință

Astfel, ceeace voia turcul și nu era în stare s'o facă, aŭ săvârșit-o creștini, din pismă; iar el privea râzând. Toți, fără nicĭ o luptă, i s'aŭ supus ĭar ca maĭ 'nainte· fără ca dânsul să-și fi tras împotriva lor sabia din teacă.

Omorârea aceasta a vestituluĭ Mihaĭ, săvârșitu-s'a asum în 1601, zi de Duminecă dimineață, în nouă August. Mihaĭ era tânăr de vârstă, de patruzecĭ și treĭ anĭ.

Epitaf pentru Mihaĭ cel odihnit întru Domnul.

De mine s'aŭ înspăimântat când-va cu mic cu mare și Turcii și Tătariĭ și alte neamurĭ. Câți potrivnicĭ mi se arătaŭ și ĭi aflam, ca pe vrăjmașĭ ĭi pedepsiam. Și vezĭ acum unde Creștiniĭ m'aŭ adus! Eŭ să-ĭ slujesc, să pun temeĭ pe jurămintele lor, să mă încred în eĭ, ĭară dânșiĭ pismă să aibă împotriva mea. M'aŭ dat lumiĭ odihniților și înăuntru aicĭ mă aflu. Drept palat am țărâna cea neagră și mormântul drept odae. In locul miilor de târguri, aicĭ mă găsesc; în loc de oștĭ bărbate am vĭermiĭ drept slujitorĭ, ce slujba își săvârșesc! [1])

1) Urmează patru versurĭ ale luĭ Dimitrie Temenos, copiatorul manuscrisuluĭ poemeĭ luĭ Palamide. Despre acest Temenos, E. Legrand vorbește în *Bibl. gr. vulg.* p. LXXXI. Traducerea lor este: «Am sfârșit aceasta cu ajutorul luĭ Dumnezeŭ, în 1624, Martie. Scrisul este cu mâna luĭ Dimitrie Temenos, ca să mă pomenească după ce voiŭ muri»

O. Tafrali.

Biblioteca Universală Iași

DOUĂ LOGODNE

ACTUL III

Acelaș decor

SCENA I

Costache și *Marin*

Cost. De mult a plecat pe câmp?
Marin Da cucoane, îndată după dejun.
Cost. Nu se poate duce cineva să'l cheme?
Marin Să trimit cucoane, numaĭ să-l găsească. Astăzĭ lucrează treĭ mașinĭ pe câmp.
Cost. Dar la gară a trimes trăsura să primească pe Colonel Valereanu.?
Marin A trimes. Trăsura trebue să fie acolo de mult.
Cost. Dacă-l găsește pe Ghiță să viĭ să mă vestești.
Marin Nu c'am cred să-l găsească, căcĭ după cum am auzit eŭ, cuconul nostru după câmp, se duce și d-luĭ la gară.
Cost. Bine du-te (*Marin ese*).

SCENA II

Costache singur

Cost. Dacă s-ar duce la gară... Cel puțin să nu maĭ facă o necuviință să-l lase pe colonelul să vie singur ca un caraghios. (*se aud clopote de la o trăsură care s'a oprit*) A sosit!... Da, aci s'a oprit... Să vedem. (*se duce și privește spre casă*). Cum?... Urzăreanu bâtrânul cu Olga?... E!... Dar asta? Cum se vor fi întâlnit?... Ce 'ntâmplare fericită.

SCENA III

Olga, *Iorgu* și *Costache*

Olga (*după culise*) Așa tătucule. (*intră la brațul luĭ Iorgu*) E, aĭ văzut? Să nu maĭ zicĭ nimic; te-am escortat ca p'un prinț.
Iorgu Să trăești drăguță, să trăești.
Cost. A! Cuconu Iorgu Urzăreanu! — Bine aĭ venit cucoane Iorgule. Ce maĭ facĭ?
Iorgu E, d-ta aci? Bine te-am găsit. (*își daŭ mâna*) Ce maĭ facĭ cucoane Costache? De când nu te-am văzut.
Cost. Mulțumesc, bine, bine.
Iorgu Să vede, să vede. Iți merg bine afacerile. Ești prefectul județuluĭ nostru acum? Dă-mĭ voe să te felicit.

Cost. (*dându-ĭ mâna*) Mulţumesc, mulţumesc.
Iorgu Să sperăm că veĭ îngriji şi de şoseaua noastră acum; să nu 'mĭ maĭ fac testamentul când plec d'acasă.
Cost. De sigur, de sigur, nicĭ nu maĭ încape îndoială.
Iorgu Cum se face că eştĭ aci şi nu la prefectură?
Cost. Am ceva de regulat cu Ghiţă.
Iorgu Dar el unde e?
Cost. Pe câmp. Am trimes după el să-l găsească.
Olga (*caută în posunare pe Urzăreanu şi scoate o pară*).
Iorgu E, le găsişĭ. A! ce maĭ drăculeţ (*râde cu mare poftă privind-o*).
Cost. Olga, ce facĭ?
Iorgu E, e, mă rog. Nu certa fata. Asta e drăguţa tătuculuĭ. (*râde mulţumit*).
Olga (*căutându-l prin posunare, cu necaz*). Bine tătucule, numaĭ două pere aĭ adus?
Iorgu E, nu maĭ ştiĭ să cauţĭ pe tătucul tău! Vezĭ dacă nu viĭ maĭ des pe la el? I-aĭ uitat posunarele.
Olga (*veselă*) A! am găsit! (*isbucneşte în râs*). Ia-te uită! ia-te uită! ce maĭ are! (*scoate maĭ multe pere şi-şĭ umple braţul*).
Iorgu (*o priveşte cu mult drag*) E, aĭ văzut ce ţĭ-a adus tătucul tău?
Olga (*râzând*) A! nu maĭ am unde le pune!... Ştiĭ ce tătucule? Scoate pardesiul maĭ bine. (*îĭ pune perele în posunar la loc*).
Iorgu (*râzând se desbracă de pardesiul de dril, ajutat de Olga*) E, aide, iată-l ia-l cu totul. Ha! ha! ha! ha!
Cost. Cum văd sunteţĭ buniĭ prieteniĭ.
Iorgu Ce prieteniĭ? maĭ mult de cât prieteniĭ. Asta e fata tătuculuĭ (*către Olga*) cum? spune tu?
Olga (*cu naivitate*) Aia drăguţă şi cumintă.
Iorgu (*mângâind-o*) Şi frumoasă.
Olga (*după ce a pus pardesiul pe scaun, vine la Iorgu cu o pară în mână*) Acum tătucule adu să te pup. (*îl sărută pe obraz*) Şi p'ăstălalt (*îl sărută*) Ce bun tătuc am eŭ! (*îl mângâe pe obraz şi se agaţă de gâtul luĭ*) Ştiĭ că m'am făcut cuminte? N'am să-ţĭ maĭ rup nicĭ pomiĭ, nicĭ florile. Şi ştiĭ ce-am maĭ învăţat? (*îl lasă*). Nicĭ nu 'ţĭ închipuĭ.... Nu ghiceştĭ aĭ?
Iorgu Ce aĭ maĭ învăţat drăguţă?
Olga A! ceva! care să te facă să-ţĭ sugĭ buzele.
Iorgu Aĭ?
Olga Acum să vezĭ tu tătucule, ce maĭ budingă ştiŭ să fac!
Iorgu (*O strânge la piept şi o sărută pe frunte*) O! drăguţa!,... Mergĭ astăzĭ cu mine să 'mĭ facĭ budinga?
Olga Astăzĭ nu, dar mâine să ştiĭ sigur că viŭ. (*se depărtează puţin de el, pune mâinele la spate, aplecată puţin înainte, zâmbind cu o graţie şi drăgălăşie copilărească, mişcându-şĭ capul în o parte şi alta*) Hâ!... Dar tu ce'mĭ daĭ?
Iorgu (*Ne maĭ putând de dragul eĭ o soarbe cu privirea*) Tot ce vreĭ!
Olga (*cu un râs sgomotos şi dulce, face câteva sărituri împrejur pline de farmec.*) Te-am prins! Te-am prins!... Dar dacă nu-ăĭ putea să 'mĭ daĭ ce cer eŭ? Aĭ?
Iorgu Tot ce'ĭ cere îţĭ daŭ.
Olga (*ameninţându-l cu degetul*) Bagă de seamă tătucule!.... Bine!
Iorgu Ţi-am promis.
Olga (*mâncând din pară cu mare poftă*) A! ce maĭ pere aĭ adus (*cu gura plină*) Bravo tatucule! Bravo!
Iorgu Ştiam eŭ că vă place. Dar n'am adus numaĭ pentru tine, şi pentru Florica.
Olga Da, da. Voĭ împărţi cu ea.
Cost. (*în sine*) O! doamne!... Ce bună partidă pentru Olga!... Dacă ar fi norocul eĭ!...
Olga (*luĭ Iorgu*) Am să ţi le mănânc toate.
Iorgu Numaĭ să poţĭ.
Cost. Cum se face de v'aţĭ întâlnit (*Olgheĭ*). Tu nu eraĭ la pădure?

Iorgu In dreptul pădureĭ, m'am pomenit cu ea călare din 'naintea trăsureĭ.
Olga Ha! ha! ha! ha! și cum s'a speriat tătucu.
Iorgu Negreșit, când te-am văzut singură, am crezut că cine știe ce'ți s'a întâmplat.
Cost. Tu nu aĭ fost la escursiune.
Olga Da eram la pădure. Din întâmplare, mă aflam la marginea pădureĭ, când văd o trăsură venind. Am cunoscut caiĭ și trăsura tătuculuĭ, n'am maĭ așteptat nimic, am dat pintenĭ caluluĭ și 'i-am eșit înainte. Apoĭ 'l-am escortat ca p'un prinț până acĭ.
Iorgu Să trăeștĭ drăguță, să trăeștĭ. (*luĭ Costache*) Dar știĭ cum călărește? O curată amazoană. Eŭ să fiŭ ministru de războiŭ aș forma un regiment din drăcoaice d'astea.
Olga Și ce crezĭ că n'am merge și la războĭ? O, o! Ați vedea voĭ atuncĭ, că toată bravura voastră e nimic pe lângă a noastră.
Iorgu Zăŭ? Numaĭ să nu vă iasă niscaĭva șoarecĭ înnainte. Ha! ha! ha! ha!
Olga (*supărată*) Râzĭ de mine tătucule?
Iorgu Eĭ nu te supăra drăguță... Știŭ eŭ că tu eștĭ voinică.... Un paiangen, ui-te un paiangen pe umărul tăŭ.
Olga (*dă un țipăt și se scutură*) A căzut?
Iorgu Nu, e tot acolo.
Olga (*tremură de frică*) A! a!
Iorgu Eĭ, eĭ, că nu te mănâncă (*se apropie de ea*).
Olga Te rog moșicule ia'l.
Iorgu (*luând ceva după umărul eĭ*) Ia-te-uită frate cum a venit, tocmaĭ acum să dea fata de rușine. Obraznic, vezĭ d-ta?... Na omoară-l tu.
Olga (*țipă se retrage*) Nu, nu tătucule.
Iorgu (*ținând o frunză între degete, râde cu mare poftă, asemenea și Costache*).
Olga (*se apropie și privește, supărată*) A!... Frumos îți șade tătucule, să mă păcălești așa!
Iorgu Dar ce, nu e păiajen? Ha! ha! ha! ha!
Olga O frunză. Lasă-mă în pace (*îĭ întoarce spatele*).
Cost. (*râde cu haz*) A! să fi fost Florica, ar fi țipat și maĭ tare. Aia e și maĭ fricoasă.
Iorgu Apropo, drăguța Florica, e la pădure?
Olga Da.
Iorgu Cu logodnicul eĭ?
Olga Bine înțeles.
Iorgu (*luĭ Costache*) Ce i-a venit luĭ Ghiță s'o mărite așa de tânără?
Olga Trebuia.
Iorgu Trebuia? Dar ce, îmbătrânise? Nu maĭ putea s'aștepte? Hâ!... Mie îmĭ pare foarte răŭ că s'a grăbit atâta. (*luĭ Costache*) N'aĭ idee cât iubesc eŭ pe fata asta! Închipuește-țĭ în singurătatea mea, aci la moșie plictisit de viața asta, fără pic de variație, când venea ea, mi se lumina casa. Râsul eĭ drăgălaș și cristalin, veselia, jocurile, îmĭ umpleaŭ sufletul de fericire. Fiul meŭ Aurel, dacă vine la câteva lunĭ odată, și atuncĭ repede o șterge. Numaĭ Florica și cu drăguța asta (*mângâe pe Olga*) când vin pe la mine, îmĭ răstoarnă casa, pun totul în mișcare; aduc cu ele viața, veselia. Și cu câtă bucurie le privesc drăguțele?
Cost. E, o să însorĭ pe Aurel și o să eĭ o fată.
Iorgu Să'l însor, asta vreaŭ și eŭ... Dar cum frate, nu înțeleg, a găsit Ghiță o partidă așa de strălucită, de s'a grăbit atât?
Olga E foarte drăguț băiat, e locotenent.
Iorgu E locotenent. Și voĭ nu maĭ puteți de locotenenții. A fetelor! fetelor!
Olga Dacă i-a plăcut eĭ și-l iubește.
Iorgu Ce face? îl iubește?
Olga Da.
Iorgu Eĭ așĭ! Când a avut timp să-l iubească așa repede?
Olga (*râzând*) O! o! o! tătucule, eștĭ înnapoĭ cu politica! De când îl cunoaște ea și-l iubește! De când era în pension la Bucureștĭ.
Iorgu Cum, de când era la Bucureștĭ?

Olga Da, da. Dar ce-aĭ crezut?
Iorgu Nu se poate frate, mie nu mi-a spus niciodată.
Olga Ha! ha! ha! ha! Adică cum tătucule, vreaĭ să-ți spue ție?...
Iorgu De ce să nu-mĭ spue?
Olga *(râzând)* Astea nu se spun. Și apoĭ ea în totdeauna zicea că amorul, cu cât îl ascunzĭ maĭ bine, cu atât eștĭ maĭ fericită.
Iorgu Zău? De unde a învățat ea d'astea?
Olga De la pension, de unde vreĭ?
Iorgu Bravo, bravo, bine a învățat... A! poftim copiĭ! Știŭ și pe dracul!
Cost. Ceva maĭ mult, nicĭ tată-său nu știa.
Olga Negreșit că nu. Numaĭ eŭ cu ea știam.
Iorgu Tu cu ea! A, multe știțĭ voĭ!.. Auzĭ d-ta, nicĭ tată-său să nu știe!
Cost. A logodit-o aproape fără voia luĭ.
Iorgu Fără voia luĭ?!... De ce a logodit-o atuncĭ?
Olga Pentru-că trebuia, ce era să facă? Florica i-a spus curat că dacă nu vrea s'o logodească cu Nicu, ea nu maĭ are la ce trăi, se omoară.
Iorgu *(foarte supărat, în neastâmpăr, maĭ mult cu el)* Cine dracu m'a pus să'l trimet la petrolul ăla?!... Să nu-l țiŭ eŭ pe lângă mine! Dar nu să poate frate, trebue să strice logodna.
Cost. Să strice logodna?! De, e cam greŭ... și-a dat cuvântul.
Iorgu Cum? Și-a dat cuvântul? Eĭ și?... Căsătoria nu e o afacere d-le; aci cuvântul dat, să poate lua înapoĭ.
Cost. Dar așa fără motiv?
Iorgu Parcă nu se găsesc destule.
Olga Cum tătucule? Adică tu vreĭ să se strice logodna Florichiĭ? Tu? Tocmaĭ tu?
Iorgu Da, tocmaĭ eŭ. Auzĭ colo, s'o logodească fără voia luĭ, asta n'am maĭ auzit!
Olga Dacă-ĭ place eĭ și-l vrea.
Iorgu Poate să vrea și să-ĭ placă cât va pofti. Maĭ întâiŭ, mă rog, o fată trebue s-asculte de povețele părinților. Doar n'am ajuns ca puiĭ să judece găina.
Olga Cum tătucule dragă, dacă vroĭ eŭ să mă mărit, trebue să-mĭ aleagă *papa* bărbatul?
Iorgu Da, el trebue să-ți aleagă pentrucă el poate să judece maĭ bine decât tine.
Olga A! atuncĭ n'am să mă mărit niciodată.
Cost. Adevărat, că eŭ ca tată, am văzut multe, experiența m-a făcut să cunosc lumea maĭ de aproape...
Iorgu Nicĭ nu maĭ încape vorbă.
Cost. Aprobarea mea se cere în primul rând. Am datoria chiar, să mă interesez de mijloacele de existență ale tânăruluĭ, de educația luĭ și de modul cum se poartă în lume. In ce privește însă chestiunile de inimă, nu cred că e bine să mă amestec prea mult.
Iorgu Ce chestiunĭ de inimă d-le? Ce mofturĭ maĭ scoateți la iveală? Eŭ când m-am însurat, mi-am văzut nevasta dimineața și seara m'am logodit, n-am maĭ făcut dragoste și văd că am iubit-o, și am trăit anĭ cu ea. Acum e de speriat, nu se maĭ pot căsători d-lor, fără dragoste!
Cost. Poate că aŭ oarecare dreptate cucoane Iorgule.
Iorgu Ce dreptate d-le? N'aŭ nicĭ o dreptate. Asta e destrăbălare nimic altceva.
Olga Eŭ știŭ de ce eștĭ tu supărat. Nu așa că tu crezĭ că dacă Florica se mărită nu are să maĭ vie pe la tine?
Iorgu Dacă se mărită, nicĭ nu maĭ vreaŭ s'o văd.
Olga A! Zău tătucule, nu-ți șeade bine de loc, să fiĭ așa răŭ.
Iorgu E, vrea să zică e hotărît, se mărită? Nu se maĭ poate face nimic?!
Olga Bine înțeles că nu, se va căsători, cu siguranță. Auzĭ să n'o maĭ primeștĭ dacă se mărită!... Atuncĭ și mie aĭ să-mĭ facĭ tot așa dacă mă voĭ mărita?
Iorgu Tu? *(se uită la ea lung, ca inspirat)*. Și tu? Doar, nu te-aĭ logodit și tu?
Olga Nu m'am logodit, dar sper să mă logodesc și eŭ.
Iorgu Zău! Oĭ fi găsit și tu un locotenent, aĭ?... Nu cumva îl iubeștĭ, de când eraĭ în pension la Bucureștĭ?
Olga Vaĭ, tătucule cum vorbeștĭ!... Să știĭ că m-am supărat pe tine. *(se retrage supărată)*.
Iorgu *(către Costache cu necaz)* Ce fel de părinți sunteți d-lor? Cum vă creșteți

fetele? Asta e revoltător! Fiecare fetică 'şi-a găsit bărbatul încă de când era în pension! — O! ce timpuri! ce timpuri! S'a întors lumea pe dos şi pace.

Olga *(şeade pe bancă supărată).*

Cost. Ha! ha! ha! ha! Mă faci să râd cucoane Iorgule.

Iorgu Şi râzi ai?

Cost. Dar ce vreĭ să fac? Aĭ râde şi d-ta dacă n'aĭ fi supărat. Să ne'nţelegem. Mi-aĭ acuzat fata pe nedrept. Pot să-ţĭ daŭ cea maĭ formală asigurare că fata mea nu iubeşte nicĭ un locotenent; şi mă mândresc chiar, că până acum nu s'a grăbit ca să iubească pe nimenĭ. Asta îmĭ dovedeşte că are o doză de seriositate în ea.

Iorgu *(foarte mirat)* Nu iubeşte pe nimenĭ?!

Cost. Nu.

Iorgu Eştĭ sigur de asta? *(se uită la Olga lung şi întrebător)* Mare minune!

Olga *(plânge cu suspine).*

Iorgu *(se apropie de ea cu bună voinţă).* Eĭ, aide, aide, nu maĭ plânge *(îĭ depărtează mâna de la ochĭ, şi se aşează lângă ea pe bancă)* Ia să vedem, ia spune tu drăguţă, adevărat că n'aĭ iubit pe nimenĭ? Aide, spune tătuculuĭ tăŭ. *(o mângâe).*

Olga *(se scoală suspinând)* Lasă-mă în pace. Tu mă facĭ să plâng.

Iorgu *(sculându-se se duce la ea)* Eĭ, iartă-mă de. Te-am supărat, adevărat, dar iacă îţĭ cer ertare ce maĭ vreĭ? *(o mângâe)* Eĭ, ţĭ-a trecut? Aide spune acum drăguţă: cum să face că nu ţi-a furat şi ţie ochiĭ un locotenent? Asta drept să-ţĭ spun, mă pune în mirare.

Olga *(ştergându-se la ochĭ)* Da. Să ştiĭ că nu. Dar ce aĭ crezut că sunt eŭ?

Iorgu *(foarte mulţumit)* Bravo drăguţă, bravo! Dacă e aşa, tu tot fata tătuculuĭ, aia cuminte şi frumoasă eştĭ. — E, m'aĭ ertat?

Olga Altă dată să nu mă maĭ superĭ, să ştiĭ că nu te maĭ ert.

Iorgu Eĭ, nu, nu. N'am să te maĭ supăr... Aşa, acum ne-am împăcat.

(se aude sgomot, tropote de caĭ)

Olga Auzĭ... Se 'ntorc de la pădure.

Cost. *(uitându-se spre fund)* Da, da, aŭ sosit, descalecă... Dar Ghiţă ce va fi făcând?...

SCENA IV

Florica, Jean, Verdé şi ceĭ de sus

(între culise se aud râsete, sgomot şi intră râzând toţĭ)

Jean A! cuconu Iorgu *(salută)*

Florica Uite şi tătucu *(vine fuga la el)* Bine aĭ venit la noĭ tătucule. *(întinde braţele).*

Iorgu *(face un pas înapoĭ)* A! d-ra Drăgoescu.

Florica *(se opreşte surprinsă)* Domnişoara?!

Iorgu Da, d-ra Drăgoescu. Nu vorbesc d-reĭ Drăgoescu?

Florica *(desconcentrată)* Altă dată eram...

Iorgu Altă dată, era altă dată d-ră. Acum am onoare să vă vorbesc viitoareĭ doamne...

Olga Valereanu.

Florica Dar...

Iorgu Imĭ veĭ face onoare, a mă presenta logodniculuĭ d-tale domnişoară?

Florica *(luând-şĭ puţin curagiŭ)* Dar bine tătucule, de ce îmĭ vorbeştĭ aşa? Eştĭ supărat pe mine? Ce ţi-am făcut?

Iorgu Cum vreĭ să-ţĭ vorbesc şi să nu fiŭ supărat pe tine, când tu nicĭ atâta atenţie nu mi-aĭ dat, să-mĭ comunicĭ cel puţin că te-aĭ logodit; mi se pare că am dreptate.

Florica Crede-mă tătucule, eŭ am tost convinsă că tata te-a invitat la logodnă. *(vorbesc între eĭ).*

Jean *(în taină Olgheĭ)* Olga te caută Aurel, nebun, peste tot.

Olga Mă caută Aurel? Trimete repede pe cineva să-ĭ spue că sunt aci, şi c-a, sosit tată-săŭ.

Jean Cine ştie unde o fi el acum. Nouă ne-a spus primarul c-aĭ sosit aci cu cuconul Iorgu.

Olga Eĭ trimete, trebue să-l găsească. *(Jean ese).*

SCENA V

Ceĭ de sus fără Jean

Iorgu (*către Florica*) Şi care e locotenentul tău, acela ?

Florica Nu, nu e aci. De la pădure a plecat la gară, să primească pe tată-său care sosește acum. O să ţi-l prezint, sunt sigură că-ţĭ veĭ schimba părerea îndată ce veĭ vorbi cu el. E aşa de bun.

Iorgu Hâ !... In fine, să mi-l prezinţĭ.

Florica Dar, te rog tătucule, nu-ĭ aşa că-l veĭ primi bine ?

Iorgu Tu crezĭ că am să-ĭ săr în cap ?

Florica Nu, nu (*îl mângâe*) Tu eştĭ bun... Maĭ eştĭ supărat pe mine ?

Iorgu Tu ştiĭ că te-am iubit mult, şi te iubesc şi acum şi multe ţĭ-aşĭ erta ; dar m'aĭ supărat aşa de rău !... De ce nu vreĭ tu, să fiĭ tot fata tătuculuĭ aia drăguţă ?

Florica *(contrariată)* Dar eŭ tot te iubesc.

Olga Dar bine Florico, te-aĭ zăpăcit de tot, nu prezinţĭ pe d-l de Verdé tătuculuĭ ? D-le de Verdé !

Verdé (*se apropie*) D-ră.

Olga Trebue să îndrept eŭ, aceace Florica a uitat.

Florica D-l de Verdé, o să mă erte.

Olga Foarte rău din partea ta. Tătucule dragă dă-mĭ voe să-ţĭ prezint pe d-l locotenenet *Georges Mitou de Verdé* prieten cu Nicu logodnicul Floricheĭ.

Iorgu Da ? *(întinde mâna luĭ Verdé şi-l observă)* încântat d-le locotenent.

Verdé Nu maĭ puţin şi eŭ cucoane Iorgule. Fiuluĭ d-tale, am avut onoarea să-ĭ fac cunoştinţa aci.

Iorgu Dar el unde e ? Nu-l văd

Verdé Trebue să sosească îndată. A rămas în urmă.

SCENA VI

Elena şi ceĭ de sus

Elena *(intră, venind din casă, e îmbrăcată simplu dar curat).* E, v'aţĭ întors de la pădure. Şi Ghiţă să nu vie ? A ! cuconu Iorgu (*vine repede la el)* Bine aĭ venit cucoane Iorgule.

Iorgu Sărut mâna cuconiţă *(îĭ sărută mâna)* Cum vezĭ am sosit.

Elena Ce bine îmĭ pare că aĭ venit. De mult nu te-am văzut.

Iorgu Am venit maĭ întâiŭ să vă văd şi apoĭ să maĭ mănânc o budingă de acea teribilă, pe care ştiĭ s'o facĭ aşa de bine.

Elena A ! vezĭ cum am uitat !... şi ştiam că viĭ, mă eartă : am să-ţĭ prepar însă pentru deseară. Aĭ sosit de mult ?

Iorgu Cred că e un sfert de oră.

Elena Aâta timp ? Şi să nu vie nimenĭ să mă anunţe că aĭ sosit ?!

Iorgu Nu e nimic.

Elena Cum nu e nimic ? Să te ţie afară atâta timp ! Poftim în casă. *(către ceĭlalţĭ)* Dumneavoastră nu poftiţĭ ?

Verdé şi **Cost.** Da da venim şi noĭ.

Elena *(îĭ ia braţul luĭ Iorgu şi pornesc spre casă)* Trebue să vie şi Ghiţă acum îl aştept *(vorbesc între eĭ şi es).*

SCENA VII

Ceĭ de sus fără Iorgu şi Elena

Florica (*în taină Olgheĭ*) Mi-e aşa de frică cum nu-ţĭ poţĭ închipui.

Olga Nu fiĭ aşa fricoasă şi tu. Ce pot să maĭ facă. Aurel o să-ĭ spue că nu te vrea pe tine ; o să-l însoare cu sila ?

Cost. *(luĭ Verdé)* E foarte hazliŭ bătrânul, nu-l cunoștĭ încă. Să-l vezĭ când e la chef, e un om de petrecere fără pereche.
Verdé Pe mine nu cam m'a primit bine.
Cost. A, ce-ți închipuĭ!
Verdé Așa mi s-a părut cel puțin. Poate că nu-ĭ plac militarĭ.

SCENA VIII

Jean și *ceĭ de sus*

Jean *(intrând)* A venit unchiŭ cu d-l Colonel Valereanu și Nicu.
Cost. A venit?
Florica Unde sunt? } *(aproape în acelaș timp)*
Olga Vin aci?
Jean D-l colonel Valereanu, a intrat în camera ce ĭ-a fost destinată, pentru a se schimba, imediat ce a sosit.
Florica Mama era acolo?
Jean Nu, era cu cuconu Iorgu; a venit după ce d-l colonel intrase în camera sa.
Cost. Dar Ghiță ce face?
Jean Vorbește cu cuconu Iorgu.
Cost. Aurel nu s'a întors încă?
Jean Nu l-am văzut.
Florica Mă duc în casă poate să aibă nevoe de ceva. *(către Olga)* Sunt bine cu costumul ăsta? saŭ să mă schimb?
Olga *(observând-o)* Da, da, ești foarte bine. Staĭ puțin *(îĭ potrivește rochea)* așa.
Florica *(plecând)* Poftiți și d-v în casă *(ese)*.

SCENA IX

Ceĭ de sus fără Florica

Cost. Da, da, venim și noĭ. Sunt curios să văd pe colonelul. Se zice că e încă voinic.
Verdé Da. Are o ținută foarte corectă, e elegant, cochet chiar. De și are 60 de anĭ, dar nu-ĭ daĭ maĭ mult ca 40—45. *Il est bien portant, il n'a pas encore renoncé a la vie.*
Cost. Dacă nu mă 'nșel făcea parte din cameră sub guvernul trecut?
Verdé Da. E un om pe care politica l-a costat mulțĭ banĭ. Fost prefect, deputat în maĭ multe rânduriĭ.
Olga Zicĭ că e foarte strict asupra eticheteĭ?
Verdé Nicĭ nu maĭ încape îndoială. Și astăzĭ e omul care dă tonul saloanelor. *Elegant, même coquet.*
Cost. Să mergem, să mergem. *(pleacă)*
Olga și **Verdé** Da, da să mergem. *(pornesc spre casă Olga și Verdé ĭes)*.

SCENA X

Ghiță și *Costache*

Ghiță *(intră prin stânga)* A! Costache, te rog, rămaĭ un momennt.
Cost. A! Ghiță *(revine)*.
Ghiță In sfârșit am regulat, l-am adus pe colonelul.
Cost. Bine că te-aĭ dus. E cum ți-se pare colonelul?
Ghiță N'am ce zice, e un bărbat foarte serios și foarte distins. Mi s'a părut însă că prea ține la etichetă; prea multe mofturĭ pentru un bărbat serios.
Cost. E,... Negreșit pentru tine care nu eșĭ din țărănia asta de aci, ți se pare curios. Omeniĭ sunt deprinșĭ să trăiască altfel.
Ghiță Trăiască cum va voĭ, îl privește *(vesel)* Pot să-ți spun că i-am tăiat pofta de a pune mâna pe moșia mea.

Cost. (*cu frică*) Cum? Ce-aĭ făcut?

Ghiță Ce trebuia. L-am făcut pe stimabilul d-n colonel, să înțeleagă că nu daŭ feteĭ mele, zestre maĭ mare ca 40.000 de leĭ.

Cost. I-aĭ spus tu asta?

Ghiță I-am spus bine înțeles, nu însă direct. Am început să mă vait, că treburile merg prost, că moșia astăzĭ nu maĭ produce ca altă dată, că toată munca aproape o fac cu banĭ, căcĭ oamenĭĭ nu maĭ vor să se învoiască, că nu eram încă preparat pentru căsătoria Floricheĭ, dar, n'am ce să fac, dacă s'a întâmplat așa fie, regret numaĭ că nu pot să daŭ maĭ multă dotă ca 40.000 de leĭ.

Cost. (*cu frică din ce în ce maĭ mare*). Și el, el ce-a zis?

Ghiță S'a uitat lung la mine, doar atât a zis „40.000"?! A pus ochiĭ în jos foarte gânditor. Apoĭ s'a uitat din noŭ la mine „Mă rog, aĭ zis 40.000 venit?" — „Cum venit"—i-am răspuns eŭ—„De loc 40.000 toată zestrea"

Cost. (*înfuriat*) Aĭ fost tu capabil să-ĭ spuĭ asta?!

Ghiță (*foarte serios*) Și de ce să nu fiŭ? Ba încă ĭ-am spus că staŭ așa de răŭ, că nu știŭ cum să fac, să-mĭ scap o moșie cel puțin ca să nu-mĭ fie vândută.

Cost. Ghiță! Ghiță! Ce-aĭ făcut?!

Ghiță (*foarte surprins*) Cum zicĭ? E, dar asta? Ce te-a apucat acum?

Cost. O! O! aĭ nenorocit fata! Ta tă-l eĭ ești tu? N-aĭ inimă? Aĭ nenorocit-o! aĭ omorît-o sărmana!

Ghiță (*privindu-l uimit*) Costache aĭ înebunit?... Aiurezĭ? Apoĭ nu tu mi-aĭ dat părerea asta?

Cost. O! nenorocita ce soartă a avut!... Dar nu te-aĭ gândit că stricându-se logodna n'o s'o maĭ poțĭ mărita nicĭ odată?

Ghiță Ce este? N'o s'o maĭ pot mărita? Cine ți-a spus asta?

Cost. Dar cine o să ți-o maĭ iea compromisă astfel?

Ghiță Cine? Ha! ha! ha! ha! Dar imediat ce vor pleca stimabiliĭ ăștia d'aci, o logodesc din noŭ, și încă strălucit de bine.

Cost. O logodeștĭ? Cu cine?

Ghiță Cu cine? Cu Aurel Urzăreanu.

Cost. Cu Aurel? Nicĭ odată.

Ghiță Eĭ așĭ!... Mă omule nu 'țĭ-e bine astăzĭ.

Cost. Aurel nu ți-o ia, mă 'nțelegĭ?.... Pentrucă... nu ți-o ia. Asta s'o știĭ.

Ghiță Ia lasă-mă 'n pace... Am și vorbit cu tată-săŭ.

Cost. Aĭ vorbit cu tată-săŭ?... Sunteți niște bătrânĭ smintiți amândoĭ.

Ghiță Costache eștĭ nebun?

Cost. Voĭ ațĭ îmbătrânit nebunĭ! Vreți să vă căsătoriți copiiĭ fără voia lor. Eĭ bine, află că Aurel nicĭ odată nu va lua pe Florica.

Ghiță Ba o va lua. Eu îți spun că o va lua.

Cost. Florica 'ĭ-a spus că nu'l vrea, el asemenea ĭ-a spus că nu o va lua.

Ghiță Florica? (*cu furie*). A! dar ce sunt eŭ aci? Eĭ bine am s'o mărit fără voia eĭ. Va face așa cum zic eŭ, nu cum vrea ea.

Cost. N'aĭ milă de ea?

Ghiță Să mă laș în pace. N'am nicĭ o milă. Nu vroĭ s'o știŭ nenorocită.

Cost. Nenorocită!? Măritându-se cu un tânăr cu atâtea calități frumoase și cu un venit de 12.000 leĭ anual?

Ghiță Poate să aibă, nu e ca Aurel.

Cost. Nu e ca Aurel? Dar ce vreĭ maĭ bun ca ăsta, serios, deștept, instruit, econom și cu o familie cu care să te mândrești că intri în alianță?

Ghiță Nu-mĭ trebue, nu'mĭ trebue; mă 'nțelegĭ? Tocmaĭ pentru că e de familie așa de strălucită. Fata mea are să se mărite cu un om de aceeași treaptă socială ca și a eĭ. Așa vreaŭ, așa fac... Și la urmă, nu e treaba ta.

Cost. Am datoria ca frate să'ți deschid ochiĭ. Aurel va spune chiar acum tatăluĭ săŭ că nu o vrea pe Florica.

Ghiță Aurel? (*privește bănuitor pe Costache*) Hâ?!... Nu vrea Aurel s'o ia?... Mi se pare că v'ați vârît voĭ coada aci, iar... (*foarte revoltat*). Să vă duceți de aci, m'ațĭ înțeles?! Să plecați, intriganților! Să plecați! Să plecați că nu maĭ răspund de mine.

Cost. Ghiță! Ghiță!
Ghiță A! și secătura aia mica, să mă joace pe mine? *(strigă)* Florico! Florico! Florico! *(ese strigând)*.
Cost. *(urmându-l)* Pentru Dumnezeŭ, Ghiță aĭ înebunit *(ese)*.

SCENA XI.

Iorgu și *Aurel*

(Vin pe aleea din mijloc)

Iorgu Ți-a spus ea asta?
Aurel Da, și încă foarte serios.
Iorgu Florica! Florica!.., Cine și-ar fi putut închipui?... Crede-mă, am iubit atât de mult pe fata asta, și mă deprinsesem așa de bine cu ideea că va fi femeea ta!.. Sunt foarte mâhnit de cele ce mi-aĭ spus..... Bătrân cum sunt, zilele mele sunt numărate; din tot sufletul doream să te văd însurat și însurat bine; credeam c'am găsit.
Aurel Vezĭ bine că nu se poate!
Iorgu Văd: și asta mă doare.
Aurel Tată... nu înțeleg, de ce eștĭ așa mâhnit?

SCENA XII.

Olga, Verdé și *ceĭ de sus.*

Olga la brațul luĭ Verdé, traversează aleea di^n mijloc din o parte în alta. Se opresc în mijlocul aleeĭ.

Olga Ha! ha! ha! ha! E nostim de tot.
Verdé Ah! dacă aĭ voi să mă crezĭ! *(ĭĭ lasă brațul foarte pasionat, ĭi iea o mână, ĭ-o sărută)* Mademoiselle! Mademoiselle!
Olga Dar eștĭ amorezat tun. Ha! ha! ha! ha! *(își retrage mâna repede și dispare.*
Verdé *(o privește puțin, cu mâinile întinse spre ea, apoĭ ese după dânsa)*

SCENA XIII.

Iorgu și *Aurel.*

(Privind foarte atenți pe Olga și pe Verdé).

Iorgu *(foarte mâhnit)* A!... Și asta cu locotenent!... Poftim, poftim d' alege..... Și tată-săŭ spunea că nu iubește pe nimenĭ... O! o! ce să maĭ crezĭ!?
Aurel Și d-ta crezĭ că iubește pe locotenentul Verdé?
Iorgu N' aĭ văzut?... Eh! Toate speranțele mele s' aŭ nimicit... Vezĭ tu? Dintre toate fetele ce cunosc, numaĭ aste două, Florica și Olga, mi-ar fi convenit să fac din una din ele nevasta ta. Deși Olga e maĭ sburdalnică, maĭ cochetă, crescută în maĭ multă libertate decât Florica, totuși e fată bună, e prea copilăroasă, adevărat, dar cu timpul se va schimba. E și tânără încă. Așa mă gândeam.
Aurel Ți-ar fi convenit dacă aș fi luat pe Olga?
Iorgu Negreșit. Dacă nu e Florica, Olga era maĭ bună decât orĭ-care alta Cu toate că nu are zestre... Aceea ce are tatăl săŭ abĭa i-ajunge luĭ..... totuși mi-ar fi convenit... dar, aĭ văzut? Are și asta un locotenent.
Aurel Nu-ĭ adevărat.
Iorgu Nu-ĭ adevărat?... Ce te face să crezĭ că nu-ĭ adevărat? Maĭ cu seamă după cele ce aĭ văzut? *(îl privește cu pătrundere, Aurel emoționat, Iorgu observându-l)* Aĭ?... trebue să fiĭ convins; e ceva sérios?... Nu cumva?
Aurel Tată, înainte de a veni aci, nu am iubit și nu iubeam nicĭ o femee. Am venit dar, cu inima liberă și cu dorința de a iubi pe Florica dacă se va putea. După cum știĭ am găsit-o logodită, nu maĭ era liberă. Tot aci am văzut o alta, și am simțit îndată că, dacă n'o iubesc încă, o voiŭ iubi în curând, și așa a și fost.

Iorgu Aci? Chiar aci?... Aci nu sunt decât Florica și Olga... Iubești pe Olga dar?
Aurel Da tată. După cum aĭ spus nu ești în potriva uneĭ căsătoriĭ între mine și Olga.
Iorgu Ah! cât mi s'ar înveseli inima și cât de mulțumit aș fi de alegerea ta!.. Dar tu nu aĭ văzut?
Aurel Am văzut cum și-a bătuț joc de el.
Iorgu Și-a bătut joc? E adevărat, și-a bătut joc?
Aurel Ea pe mine mă iubește.
Iorgu Te iubește, ești sigur? O dacă ar fi așa!
Aurel Te rog să crezi că mă iubește.
Iorgu Sunt mulțumit... mulțumit.. Olga... Olga... A! Dar ce mă fac cu Ghiță acum? Convenisem cu el să strice logodna cu locotenentul cela.
Aurel N'aĭ decât să-ĭ spuĭ că de oare-ce eŭ nu voesc s'o iaŭ, e liber s'o căsătorească cu locotenentul cu care e deja logodită.
Iorgu Da, da, lasă că-l fac eŭ să 'nțeleagă. Vrea să zică Olga?.... A șireata!.... Dar tu eraĭ acela cu care spunea că are să se logodească?
Aurel N'aĭ idee tată cât sunt de mulțumit că te 'mpacă alegerea mea.
Iorgu Da, da, sunt foarte mulțumit. Mă duc acum să găsesc pe Ghiță și pe viitorul meŭ cuscru. *(ese)*.
Aurel In sfârșit, acum Olga e a mea. Mă duc să'ĭ spuĭ *(ese repede)*.

SCENA XIV

Florica urmată de *Olga* vin din casă.

Florica *(plângând)* Da, da, să știĭ că mă omor. Eŭ nu maĭ am la ce trăi. Să mă mărite cu sila după Aurel? De ce să-mĭ strice logodna?
Olga Florico, Florico, nu face prostiĭ. Ascultă-mă; Aurel are să-ĭ spue curat luĭ tată-săŭ că nu te ia. Pe el nu-l poate sili înțelege... Aide nu maĭ plânge.
Flor. Dacă Aurel nu mă ia, ce folos? Logodna tot mi-o strică... Cine știe ce 'ĭ va fi spus astăzĭ, tatăluĭ luĭ Nicu, când a venit de la gară!.... A! îmĭ vine nebunie!..... Nu vezĭ că Nicu de când a intrat la tătă-săŭ n'a maĭ eșit! Dă ce n'a venit să mă ia să mă prezinte luĭ?
Olga De unde știĭ tu, ce aŭ eĭ de vorbit?
Flor. Ce pot vorbi altceva decât de logodna noastră? Și să stea atât timp fără să mă cheme?
Olga De ce îțĭ închipuĭ lucruri care poate nu sunt?
Flor. Eu nu-mĭ închipuĭ, dar simt că logodna mea se strică, cu siguranță.
Olga Aide dragă, nu maĭ plânge.

SCENA XV

Nicu și cele de sus.

Nicu *(intră, foarte mâhnit)*
Flor. *(văzându-l)* A! uite-l!.... Il vezĭ cât e de mâhnit! *(strigă)* Nicule *(să duce repede la el)* Nicule ce aĭ? Ce s'a întâmplat? De ce ești așa trist?
Nicu Acea ce se petrece aci nu maĭ înțeleg. E o enigmă pentru mine.
Olga Ce e?
Flor. A, presimțeam eŭ!
Nicu Nu pot să înțeleg, pentru care cuvânt, tatăl tăŭ s'a purtat așa de răŭ cu tatăl meŭ? Și pentru ce 'i-a spus că nu are nicĭ o avere, și că ceea ce maĭ are, e amenințată să fie vândută de creditorĭ?
Olga A spus unchiŭ asta?
Flor. *(plângând)* Vezĭ? vezĭ?
Olga Dar nu e adevărat.
Nicu Nu e adevărat, știŭ foarte bine. Dar pentru ce a spus acest neadevăr? Tatăl meu a rămas surprins și de ceeace a auzit și de modul foarte rece cum a fost primit. Bănuește, și cu drept cuvânt, că tatăl-tău caută pretexte pentru a ne strica logodna.
Flor. Ah! Doamne, Doamne ce să fac?

SCENA XVI

Aurel și ceĭ de sus

Aur. *(intră repede foarte vesel)* A! Olga! Olga!
Olga *(aleargă la el)* Aurel!
Aur. *(o îmbrățișează)* A! eștĭ a mea! a mea!
Olga Aĭ vorbit cu tătucu?
Aurel Da, a primit cu bucurie. Acum nu mi-te maĭ poate lua nimenĭ.
Olga O! cât de fericită mă facĭ! *(se sărută).*
Florica *(înecată în lacrămĭ)* Voĭ fericiță și noĭ nefericiță.
Aurel *(privind pe Florica și Nicu)* Ce?... Ehe!... Ia te-uită la eĭ. Ha! ha! ha! ha! Ce amărâță și prăpădiță!
Nicu Ție îță vine să râzĭ.
Aurel Ha! ha! ha! ha! *(imitând pe Florica)* Noĭ suntem nefericiță!... O! drăguțiĭ de eĭ! Ce jale pe dânșiĭ... E aide nu maĭ faceță prostiĭ.

SCENA XVII

Jean, Verdé și *ceĭ de sus.*

Jean *(intră cu Verdé repede)* Iată Aurel. Dar pe unde aĭ rătăcit d-le? Toată lumea te caută?
Aurel Peste nouă mărĭ și nouă țărĭ; spre țărmurile fericiriĭ.
Verdé Și le-aĭ găsit?
Aurel *Veni, Vidi, Vici.*
Verdé Fericit om.
Aurel *(către Florica)* Eĭ, ia lasă chipul ăla posomorât, nu-ți șeade bine de loc; fiĭ veselă. Iți spuun că nu maĭ e nicĭ o piedică pentru fericirea voastră. *(vorbește cu ea și Olga).*
Verdé *(în taină luĭ Nicu)* Mi-se pare că sunt pe cale de aĭ trage clapa inginerului ăsta. Mĭ-am făcut declarația primă: încă una și i-am luat-o.
Nicu *(cu sine)* Ce se joacă aicĭ nu maĭ înțeleg!

SCENA XVIII

Iorgu și *ceĭ de sus.*

Iorgu *(intră)* Dar unde D-zeŭ e Ghiță?
Jean E în grădină cu *papa* mi se pare.
Olga *(se repede la Iorgu)* O! tătucu meŭ! *(îĭ sare de gât și-l sărută)* Dar te-aĭ învoit?
Iorgu *(o privește cu drag, o mângâe)* Drăguța, drăguța tătuculuĭ. Dar tu aĭ să fiĭ cu adevărat fata tătuculuĭ?
Olga Da, și te voĭ iubi și maĭ mult acum!
Iorgu Șireato!... Vezĭ că nu spune-aĭ drept, când team întrebat dacă iubeștĭ și tu pe cine-va? Mĭ-aĭ spus că nu.
Olga E, cum era să-țĭ spuĭ eŭ înainte de a-țĭ spune Aurel.

(Verdé se uită nedumerit la eĭ)

Iorgu Sunt mulțumit, foarte mulțumit! *(îĭ ia mâna luĭ Aurel și o pune în mâna Olgheĭ)* Să trăiță copiiĭ.
Verdé *(încremenit)* Cum?
Iorgu *(continuând)* Să vă iubiță; iubindu-vă mă veță face și pe mine să-mĭ petrec restul zilelor cu mulțumire
Verdé *(luĭ Nicu)* Vrea să zică s'a sfârșit!.. *Alors est ce que nous pouvons partir?*
Nicu *(foarte gânditor, în sine, fără a da atenție luĭ Verdé)* E imposibil!... Și pentru ce? Nu maĭ înțeleg nimic. *(strigă)* Florico! Florico! *(Florica vine repede la el).* Ce se petrece aci? Știĭ tu ceva? Pentru ce să strică logodna noastră?

Florica *(se lipește de pieptul lui)* Nicule, Nicule orice se va întâmpla, eŭ nu voĭ fi a altuia decât numaĭ a ta.
Jean *(uitându-se spre casă)* Vine unchiŭ.
Olga A!
Nicu Vine? *(se desface de Florica și pornește către fund, foarte rezolut)*
Florica Nicule, te rog *(voește să-l oprească)*.
Nicu Înțelege, în nesiguranța asta nu maĭ pot rămâne, trebue să-mĭ explice.....
Florica Dar, te rog.
Olga *(luĭ Nicu)* Lăsați-mă pe mine. Am să-l fac eŭ să-ĭ treacă pofta de a vă maĭ strica logodna *(se depărtează puțin spre fund și privește)* Vine *(le face semn)* tăcere.

SCENA XIX

Ghiță (intră) *și ceĭ de sus.*

Olga A, iată unchiŭ *(se apropie de le)*. Unchiule dragă, am să-ți cer o favoare, nu aĭ să mă refuzi?
Ghiță Ce vreĭ?
Olga Aurel, vin încoace *(Aurel vine, Olga îl ia de mână)*. Maĭ întâiŭ dă-mĭ voe unchiule să-ți prezint pe logodnicul meŭ.
Ghiță *(ca trăznit)* Logodnicul tăŭ?
Olga Da, ce te mirĭ așa?
Ghiță Tu cu Aurel?
Olga Eŭ cu Aurel. Și vream să-ți cer favoarea de a ne serba logodna, aci la d-ta.
Ghiță *(se uită zăpăcit prin prejur, văzând pe Iorgu se repede la el)* Iorgule! Iorgule! ce înseamnă asta?
Iorgu *(râzând)* Ce vreĭ să însemne? Copiĭ se iubesc și îĭ logodesc.
Ghiță *(zăpăcit)* Dar, înțelegerea noastră?
Iorgu Cred că nu ți-aĭ pierdut mințile și veĭ recunoaște singur, că dacă copiĭ se...
Ghiță Asta mă întreb și eŭ, maĭ sunt în mințile mele? Nu sunt nicĭ 15 minute de când ne-am.....
Iorgu Și acum îți spun că am făcut înțelegere proastă, imposibilă *(vorbesc între eĭ)*.
Jean *(privind spre fund)* A sosit un soldat călare. E din regimentul tăŭ Nicule.
Nicu *(înaintând privește)* Da! e din regimentul meŭ. Vine 'n coace.
Florica *(cu frică)* 'Ți aduce vre-un ordin de la Colonelul tăŭ să pleci,.. Și tocmaĭ acuma!....
Nicu Se poate.

SCENA XX.

Marin, Un soldat (intră) *și ceĭ de sus*).

Marin Iată aci pe cuconul nostru *(arată pe Ghiță)*
Nicu *(către soldat, care salută)* Ce vreĭ? Aĭ adus vre-un ordin?
Sold. Să trăiți d-le locotenent, am adus o scrisoare de la d-nul Colonel, pentru d-l Ghiță Drăgoescu.
Nicu Pentru mine nu aĭ nimic?
Sold. Trăiți, nimic, d-le locotenent.
Nicu Nimic!? Iată d-l Ghiță Drăgoescu.
Ghiță *(Către soldat)* Ce e băete? Aĭ o scrisoare, zicĭ, de la d l Colonel, pentru mine?...
Sold. Da, să trăiți *(îĭ dă scrisoarea)* Poftiți.
Ghiță *(luând scrisoarea)* Așteptĭ răspuns?
Sold. Da d-le.
Ghiță Iți dau răspunsul îndată. Marine, vezĭ de dă-ĭ soldatuluĭ de mâncare, dă-ĭ țuică, vin. Du-te băete cu logofătul.
Sold. Am înțeles, trăiți *(salută și ese cu Marin)*.

SCENA XXI.

(*Ceĭ de sus* fără *Marin și Soldat*).

Ghiță (*citește scrisoarea*)
Jean (*în taină către Florica și Nicu*) Eŭ știŭ ce scrie Colonelul. A sosit tocmaĭ la timp.
Florica Ce scrie? Știĭ tu ceva?
Jean E nu maĭ fiți mâhniți acum.
Nicu Eĭ spune, știĭ ce scrie?
Jean Nu poate fi alt-ceva (*vorbesc între eĭ*)

SCENA XXII.

Colonelul Valereanu, Costache, Elena (intră), *și ceĭ de sus.*

Colon. (*privind prin prejur*) In adevăr e un parc superb... foarte frumos și bine îngrijit (*către Elena*) Aveți un adevărat paradis d-nă. E superb, superb.
Elena De zece anĭ muncește Ghiță continuŭ ca să-l aducă în starea asta.
Colon. Și munca e încununată cu deplin succes; e așa de frumos, că nu găsesc comparație (*râzând către Costache*) Aĭ dreptate, așa parc, și o moșie așa de bine îngrijită, nu poate să le facă un stăpân încărcat în datoriĭ. (*vin maĭ în față*).
Nicu (*văzându l*) Tata.
(*mișcare generală*).
Iorgu Cum?... Iancule (*aleargă la Colonel*)
Colon. (*surprins*) Iorgule tu? (*se îmbrățișează*).
(*Toți privesc mirați*).
Iorgu A, ce întâmplare fericită!
Colon. Să te găsesc aci?! Cine putea să-și închipue?! Dar cum?
Iorgu Eŭ am moșie aci în apropiere, dar tu?
Colon. Și eŭ am venit să văd pe logodnica luĭ fiu-meŭ, pe viitoarea mea noră.
Iorgu Cum? logodnica luĭ fiĭ'tu? Care e fiĭ'tu
Colon. Locot. Valereanu. Nicule apropie-te. Iată fiul meŭ... Iorgu Urzăreanu, cel maĭ bun prieten al meŭ din tinerețe.
Nicu (*salută și strânge mâna ce 'ĭ-a întins Iorgu*).
Iorgu Vrea să zică ești fiul luĭ Iancu? (*colonelului*). Să'ți trăiască flăcăul... Dar știĭ cum îți seamănă... (*luĭ Nicu*) Imĭ pare bine tinere că te cunosc. Tatăl d-tale cel maĭ bun prieten al meŭ, a fost un militar desăvârșit, plin de minte și de inimă; nestrămutat și demn în toate actele luĭ, (*Ghiță ascultă cu luare aminte, Iorgu continuând*) ca om de societate, desăvârșit. Nu mă îndoesc că după cum îĭ semenĭ la figură 'ĭ semenĭ și la caracter.
Colon. Cel puțin până acum 'mĭ-a dat dovezĭ destule că pot să fiŭ mândru de el.
Iorgu Ești logodit cu Florica?
Nicu Da cucoane Iorgule.
Iorgu Te fericesc; nu puteaĭ găsi o fată maĭ bună și cu atâtea calități alese ca dânsa. Veți face o bună păreche.
Colon. Eĭ Nicule, prezintă-mĭ pe logodnica ta.
Nicu (*ia mâna Floricheĭ și se apropie*). Iată logodnica mea tată.
Colon. (*privește pe Florica care se emoționează, cu mult interes, îĭ ia mâna cu familiaritate și bună voință*). Da... nu m'am înșelat... Aĭ avut Nicule, o deosebită artă în alegere... Ochĭ frumoșĭ, gingășie, șic, și o guriță... dar tot, tot așa de bine proporționat... Imĭ place, cu deosebire îmĭ place... Daĭ voe frumoasă d-ră, viitoruluĭ d-tale socru, să depue o sărutare pe fruntea asta senină și plină de farmecul nevinovățieĭ?
Ghiță (*se apropie*).
Florica (*prezintă fruntea, Colon. o sărută, Florica plină de fericire*). Imĭ veĭ permite să te numesc tată?
Colon. Bine 'nțeles fica mea; și te voiŭ iubi ca un adevărat tată. (*către Ghiță*)

Apropo iubite cuscre, m'am gândit foarte mult la nevoile de care te plângeaĭ venind pe drum. Și eŭ am moșie, și știŭ toate mizeriile pe care mi le fac oameniĭ. Am îndurat multe și te cred.

Ghiță Dar d-le colonel.

Colon. Mă rog, ziceam că m'am gândit... După cum vezĭ, sunt bătrân acum, ce maĭ am de trăit?

Ghiță E, bătrân!

Colon. Ce nu crezĭ? Intreabă pe Iorgu. Sunt maĭ mic decât el cu 6—7 anĭ. Eĭ bine de și la figură nu par bătrân, dar crede-mă aŭ îmbătrânit cerințele. Imĭ place o viață maĭ retrasă, maĭ liniștită. Ce să fac eŭ cu atâția banĭ? N'am pe ce cheltui. Voĭ împărți venitul moșieĭ cu fiul meŭ; deși nu e așa grozav, dar cred că așa cumpătat cum e Nicu, 'ĭ va ajunge să trăiască cu nevasta sa, nu în mod prințiar dar destul de bine. Il sfătuesc dar să renunțe la dota ce daĭ domnișoareĭ.

Toți A! frumos! foarte frumos!

Nicu Am și renunțat.

Iorgu *(luĭ Costache).* Ce maĭ palmă!

Ghiță D-le colonel și iubite cuscre; Am aci o scrisoare de la un prieten în care mă încred cum mă încred în mine, și care-mĭ scrie, că nu puteam s'aleg pentru fiica mea un soț maĭ demn, mai instruit, maĭ bun ca caracter maĭ desăvârșit în toate, ca locotenentul Nicu Valereanu fiul d-tale. Colonelul săŭ îmĭ scrie.

Colon. *(strângându-ĭ mâna)* Mulțumesc.

Ghiță Iubite cuscre, noĭ bătrâniĭ, care am dat de multe nevoĭ în lume, fără să ne dăm seama, căpătăm o asprime de caracter, și facem acte care par, de cele maĭ multe orĭ, nejustificate. Așa, devenim bănuitorĭ, luăm măsurĭ, zise de prevedere chiar acolo unde nu trebue. Așa s'a întâmplat cu mine astăzĭ. In dorința mea de a asigura ficeĭ mele un viitor fericit, am întrebuințat față de d-ta, o stratagemă nu tocmaĭ cuviincioasă pe care te rog s'o ierți.

Colon. Scopul fiind în deajuns de bun, o asemenea faptă nu cere ertare.

Ghiță Iți mulțumesc. Stratagema însă mĭ-a folosit, căcĭ m'a convins că fiica mea va fi fericită în căsătorie. D-le Colonel, nu sunt dator nicĭ un ban, din contră am destulă avere; prietenul Iorgu Urzăreanu poate să te asigure. Constituĭ dotă ficeĭ mele moșia Cerbul mare 10.000 de pogoane.

Toți A! bravo! bravo!

Iorgu Bravo Ghiță așa te vroĭ *(îĭ strânge mâna și în taină)* Te felicit de modul cum știĭ să învârtești șurupul.

Colon. *(strângând mâna luĭ Ghiță)* Cuscre dragă încă odată îți mulțumesc.

Florica *(apropiindu-se, se lipește de pieptul luĭ Ghiță)* Tată! *(îl sărută).*

Ghiță *(o sărută, ia mâna luĭ Nicu îl sărută pe frunte și îĭ dă pe Florica)* Să trăiți copiĭ.

Iorgu Iacă dar afacerea terminată cu bine. Eĭ cucoane Costache, acum facem și noĭ logodna. Olga vin la tătucu tăŭ. *(Olga vine la el. Iorgu o strânge la piept)* Aĭ? Aĭ să iubești tu pe tătucul tăŭ?

Olga Dar încă cum? O să vezĭ tu cum aĭ să trăești de bine cu mine, e he!

Colon Cum altă logodnă?

Iorgu Ia-te uită colonele ce maĭ bombonel de noră am și eŭ.

Colon. E, dar se vede că s'aŭ coborît grațiile pe pământ. Pe aci tot fete frumoase. Dar unde e fiĭ'tu?

Iorgu *(strigă)* Aurel!

Aurel D-le colonel.

Colon. *(strângându'ĭ mâna)* A! iată inginerul cel care vrea să scoată comorile pământuluĭ la iveală. După cum văd știĭ s'alegĭ și pe cele de la suprafața pământuluĭ, frumoasă fată aĭ ales.

Iorgu Așa e! Și apoĭ ce maĭ strengăriță e asta!

Olga Așa, strengăriță; Să te porți bine tătucule, că 'ți răstorn toată casa.

Iorgu E, și dacă 'ĭ răsturna-o? O! drăguța! N'o să te supere tătucul tăŭ.

Cost. Dragă cuscre, știĭ ce m'am gândit?

Iorgu Ce ?

Cost. Copiiĭ noștri vor locui de sigur în București, și va trebui să te ducĭ des pe la eĭ să-ĭ vezĭ ; eŭ îți daŭ mijlocul să te ducĭ și maĭ des, și să staĭ și maĭ mult cu eĭ.

Iorgu Cum ?

Cost. E un scaun vacant de senator în județul nostru ; știĭ câtă ceartă e pentru locul ăsta. Primește să te alegem senator, mi-aĭ ușura și mie sarcina de a împăca pe toți nebuniĭ, și va fi o alegere nu se poate maĭ bună, contra căruia nimenĭ nu va putea zice ceva.

Iorgu Senator eŭ ?

Olga O, ce bine ! Primește, da, primește tătucule (*luĭ Costache*). Alege-l *papa*. (*luĭ Iorgu*). Atunci o să staĭ cu noĭ.

Iorgu Vreĭ tu să fiŭ senator, drăguță ?

Olga Vezĭ bine că vreaŭ. Fă-l senator *papa*.

Iorgu Primesc.

Olga (*îĭ sare de gât și-l sărută*)

Cost. Bravo cuscre. Ura ! să trăiască senatorul nostru.

Toți Ura !

Verdé (*Luĭ Jean*) Dar eŭ cu ce m'am ales ?

Olga (*luând mâna luĭ Verdé*). Cu prietenia mea.

Verdé (*îĭ sărută mâna*).

Aurel Și a mea (*strânge mâna luĭ Verdé*).

Cortina

FINE

St. Mihăileanu-Stempo.

CRONICA
LITERARĂ ŞI ARTISTICĂ

Elena Văcărescu, *Pe urma dragostii*, dramă ţărănească in două acte, precedată de un studiŭ asupra opereĭ autoareĭ de *A. P. Vojen*, Bucureşti 1905, 125 paginĭ.

Volumul cuprinde în primele luĭ 60 de paginĭ, studiul d-luĭ Vojen cu privire la întreaga producţiune poetică a d-reĭ Văcărescu. In cele dintâĭ capitole d-sa aruncă o privire generală asupra poezieĭ din timpurile noastre Cu o deosebită vervă, în care uneorĭ pare a se simţi mimica unuĭ vorbitor, d-l Vojen, arată peirea treptată a poezieĭ, odată cu predomnirea... economieĭ politice din vremurile de faţă. „Secolul nostru vrea *oamenĭ*, nu *poeţĭ;* secolul nostru vrea trusturĭ, nu poeme; secolul nostru cere fapte, nu vorbe; secolul nostru trăeşte pe pământ, nu în stele...“ Şi dacă — spune d-sa — în Italia s'a ales ca literat un singur deputat, în schimb restul sunt oamenĭĭ banilor. „Maşinăria lumiĭ se învârteşte mereŭ şi tot după legile de aur; frumosul protestează, dar lucrurile sunt cum sunt şi îşĭ urmează cursul... Poe, Verlaine, Rollinat, Eminescu, mor de mizerie prin şanţurĭ saŭ prin casele de nebunĭ, pe când prostia milionară capătă indigestiĭ din pricina belşuguluĭ. . Eĭ şi? Parcă n'aŭ maĭ murit şi alţĭ poeţĭ, înaintea acestora. Poeţiĭ semănătorĭ de ideal?... Dar cine s'a îmbogăţit vreodată pe urma uneĭ asemenea culturĭ?... Nu schimbă nimenĭ un singur hectar de bumbac, pe un univers de gândurĭ... Nevoile sufleteştĭ? Dar cine-şĭ permite luxul zadarnic, de a avea un suflet când el nu rentează nimic, când ceeace numim *suflet* e un prejudiţiŭ, şi când *„Les affaires sont les affaires“*... Inălţare? Nu ne-am înălţat destul, când din patru labe ne-am ridicat pe picioare? Societatea viitoare, omul ideal, supra-omul?... „De poveşti ne arde nouă?...“ Lumea s'a schimbat, poezia e un bir indirect pe care uniĭ şarlatanĭ — vânătorĭ de câştig, fără muncă, — îl impun, isbutesc a-l impune, celor sărmanĭ cu duhul... Auzĭ, poezie, iubire?... Eĭ, asta-ĭ!...“ [1]).

Şi ironia criticuluĭ — el însuşĭ poet — continuă a biciui supărarea lumiĭ, faţă de frumuseţea manifestărilor poetice. Câte odată, această revoltă împotriva realizmuluĭ brutal, se îndreaptă — fără dreptate — şi către regiunĭ străine, care par autoruluĭ înrudite cu lipsa de poezie. Astfel a socoti că niciodată nu poate exista poezie obiectivă [2]) — se înţelege, relativ — e o scăpare din vedere. Atunci ar urma că numai *lirismul* e *poezie*... Cât despre opera luĭ Coppée, oricine a citit, de pildă, numaĭ *Les Humbles*, nu poate de cât, cu emoţiune, să-şĭ aducă aminte de înalta poezie care se iveşte din versurile strălucituluĭ poet, orice-ar zice chiar un mare critic francez.

Opera domnişoareĭ Văcărescu e analizată cu de aproape luare aminte; şi cititorul chiar, necunoscător al frumoaselor versurĭ din *Chants d'aurore, Le Rhapsode de la Dâmbovitza, L'âme sereine* şi *Lueurs et flammes* — va putea să aibă o idee

---

Pag. 7.
2) II, pag. 12:

lămurită de valoarea adevăratei poezii, care se iveşte din versurile acestui talent mai mult de cât distins.

De la Ienăchiţă Văcărescu — marele boer şi gingaşul poet din secolul al XVIII-lea „patru generaţiuni de poeţi îşi trecură una alteia cununa de laur şi de minţi", după cum zicea Odobescu în 1860—, până după mijlocul veaculuĭ trecut.

O mică pauză urmă şi apăru, acum, talentul înflorit al domnişoareĭ Văcărescu, cu mai multă putere şi cu mai desăvârşit avânt. Deşi scriind în franţuzeşte, domnişoara Văcărescu nu uită niciodată ţara şi poporul nostru, căci este din neamul celuĭ, care lăsa moştenire urmaşilor săĭ „a patrieĭ cinstire" şi fiindcă, după cum zicea tot Odobescu, dacă Văcăreştiĭ a fost întotdeauna „spirite cultivate şi hrănite cu studiĭ străine şi serioase, eĭ avură însă inimĭ cu totul române" [1]). D-l Vojen arată în multe părţi această iubire de ţară a d-reĭ Văcărescu, alături de valoarea poetică şi artistică a versurilor sale. D-sa termină exprimând o dorinţă, care e a tuturor: Ca poeţiĭ să nu uite de vorbele luĭ Ienăchiţă Văcărescu şi când e vorba de „creşterea limbiĭ româneşti".

Ca un răspuns imediat la această dorinţă, urmează drama *Pe urma dragostiĭ*. Piesa are de subiect,—în rezumat—nenorocirea pe care o seamănă în urma eĭ, o ţărancă de care se îndrăgosteau toţi bărbaţiĭ dintr'un sat. Jucând, cântând, bătându-şĭ joc de celelalte fete şi femeĭ, ea făcea tot ce pofta inimeĭ îĭ cerea. Viorica, o femee înebunită de durere, după ce ucisese pe bărbatul său, prins cu Ioana, cea care încânta pe toţĭ, desgroapă într'o zi trupul uneĭ moarte, îĭ iea salba de la gât şi o aruncă pe pragul caseĭ Ioaneĭ. Ţăraniĭ caută pe autorul nelegiuiriĭ, dar negăsindu-l, bănuesc pe un ţigan, Marin. Indemnător, mai ales la închiderea ţiganuluĭ, e flăcăul Neagoe, înamorat de Ioana, deşi era logodit cu fata Constantina, şi care se temea că Marin, vecin cu iubita sa Ioana, o va îndrăgosti şi el.

Vrând să capete farmece de dragoste şi de urât de la Smaranda, soţia luĭ Marin, Ioana dă de salba de aur, găsită pe prag, iar ţiganca, spre a-şĭ răzbuna că suferise, împreună cu Marin, cazne şi închisorĭ pentru o vină a Ioaneĭ — credea ea — voeşte s'o omoare, dar aceasta e scăpată de Marin. Ţiganul încântat de vorbele Ioaneĭ îşĭ părăseşte soţia, pe când femeea cea rea răpeşte de la Ţigancă o ulcică, plină cu băutura descântată, care făcea criminal pe cel care o bea. Nişte secerătorĭ pe care-ĭ întâlnesc în cale, silesc pe Marin să o bea, iar Ioana, după ce Ţiganul adoarme, lângă o fântână, îĭ pândeşte momentul deşteptăriĭ, spre a-l vedea ajungând criminal la sosirea luĭ Neagoe şi a Constantineĭ, care veneau de obiceiŭ pe înserate în locurile acelea. Spre nenorocul eĭ, însă, cel supus farmecelor, nu omoară pe ceĭ îndrăgostiţĭ, ci o ucide pe ea însăşĭ.

Lucrarea d-reĭ Văcărescu, în care, în mare parte, miraculosul se amestecă, e o dramă şi o feerie în acelaş timp. Acţiunea dramatică nu poate fi dar judecată după acelaş criteriŭ, ca la o piesă modernă obicinuită, unde nu intervine puteri străine celor omeneştĭ. Ca mişcare, ca viaţă, vre-o două tipurĭ din dramă sunt destul de reuşite, în special Viorica, e destul de reală în nebunia eĭ poetică. Ioana are ceva sălbatec în manifestările eĭ de veselie, de ură ca şi de dragoste.

Limba e românească, românească elegantă, în care nu se vede mai nicĭ un neologism, şi în mare parte, potrivită graiuluĭ ţărănesc. In vre-o două-treĭ locurĭ e de observat, însă, o formă neobicĭnuită de vocativ: Constantin*a*, Mihăiţ*a*, în loc de Constantin*o*, Mihăiţ*o*.

Iată un exemplu de graiul întrebuinţat. Nebuna Viorica e la o şezătoare şi vorbeşte în vânt, adresându-se ţărancelor care torc.

Viorica.

L'aţĭ îngropat? A murit de-atâta vreme!... Nu fiĭ supărat iubitule, aşteptăm primăvara ca să te îngropăm frumos. Astăseară se trezeşte vântul, pasările aŭ adormit toate, aŭ adormit toate, toate... Nu maĭ învârtiţĭ fusele; fusele sbârnâe şi pasările dorm... Vaĭ, cât le era de somn pasărilor!... Dragul meŭ iubit, ce frumoasă îngropare aĭ să aĭ... [2])

Tonul e poetic, fără a fi nepotrivit uneĭ ţărance în nebunie. Un văl poetic învălue, de altfel, întreaga dramă de la început până la sfârşit, şi sunt locurĭ în care

1) **Al. I. Odobescu**, *Scrieri literare şi istorice* 1887, t. I, Poeţiĭ Văcăreştĭ (1860) p 251.
2) **Elena Văcărescu**, *Pe urma dragosteĭ*, Actul I, scena II-a, p. 66.

vezĭ bine că aĭ în faţă părţĭ de poemă. Lucru de frunte este că tonul, spiritul, mersul lucrăriĭ se menţine neclintit. In multe părţĭ sunt şi versurĭ, din care iată unele cântate de un păstor :

S'apleacă pruniĭ greĭ de rod
Spre-al ierbiĭ umilit norod,
Se simte iarba fericită;
De ce nu vreaĭ să fiĭ iubită?[2])

E adevărat că sunt părţĭ în care se văd ţărance orĭ ţăranĭ vorbind un graiŭ prea bogat în expresiĭ şi imaginĭ, prea înflorit; dar, întru cât lucrarea e maĭ mult o poemă, unde ar fi marea greşală orĭ nepotrivire?... Şi, de altmintrelĭ, de azĭ datează o asemenea licenţă poetică? Tityrus, Corydon, Meliboeus eraŭ păstorĭ; numaĭ fiindcă *Bucolicele* eraŭ ale luĭ Vergilius, n'ar fi fost încă şi în ziua de azĭ citite în lumea literară, de nu s'ar admite încă o poetizare începută de oameniĭ iluştri în istoria universală a literaturilor.

In afară de toate acestea, publicarea, în româneşte, a uneĭ lucrărĭ maĭ intime a d-reĭ Văcărescu, e o dovadă că, de aci înainte, literatura noastră se va înavuţi şi cu producţiĭ datorite peneĭ d-sale, atât de talentată şi atât de apreciată în lumea literelor franceze.

Victor Hugo, *Ernani*, dramă în 5 acte, tradusă în versurĭ, de *Haralamb G. Lecca*. Biblioteca pentru toţĭ, No. 232—233, Bucureştĭ 1905, 157 paginĭ. Dacă în artă, în literatură ca şi în orĭce manifestare a vieţiĭ — o treptată evoluare e lege firească, totuşĭ, de cele maĭ multe orĭ, se poate preciza un anumit moment de trecere de la o stare la alta, un hotar între două timpurĭ, o clipă, în care stăvilarul despărţitor a fost înfrânt şi lucrurile şi-aŭ urmat drumul, pe care împrejurările îl croiseră, dar pe care oameniĭ socotiseră că-l pot abate, întoarce înapoĭ, orĭ încremeni de vecĭ într'un anumit punct. Isbânda romantismuluĭ e lămurit hotărâtă din momentul în care *Hernani* are putinţa de a se menţine pe scenă, împotriva şi cu toate protestările apărătorilor canoanelor clasicismuluĭ, înţepenit în anumite regulĭ. Seara de 21 Februarie 1830 e o dată istorică, nu prin faptele atuncĭ petrecute în sala teatruluĭ, în care oameniĭ de litere din capitala Franciеĭ şi partizaniĭ lor, ajunseră până la bătae, ci prin începutul de liberă exprimare şi făurire a lucrărilor literare şi în special, dramatice. Dacă se cântă libertatea dobândită de un popor printr'o luptă sângeroasă; dacă istoria pomeneşte cu laude acel timp, apoĭ, cu cel puţin, tot atâta drept ar trebui pomenit şi cântat acel moment de liberare de sub un jug, care omora, prin încătuşare, viaţa literară şi manifestarea eĭ. *Hernani* e un nume care deşteaptă, în mintea orĭcăruĭ iubitor al literelor, nu numaĭ ideea uneĭ sguduitoare drame, ci şi a triumfuluĭ dobândit de scriitoriĭ şi artiştiĭ din întreaga lume, prin isbânda luĭ Victor Hugo şi a romantismuluĭ liberator. Admiraţia, entusiasmul aproape religios pe care-l răscoleşte în inimile auditorilor acest nume de *Hernani*, poate sgudui adânc mintea unuĭ poet şi dramaturg. Când în anul serbăriĭ centenaruluĭ naşteriĭ luĭ Victor Hugo, Rostand călători în Spania şi ajunse în satul care poartă numele dat de Victor Hugo, drameĭ sale, genialul autor al luĭ *Cyrano* şi *L'Aiglon* întreabă pe un păstor — „Ce sat este acela?“ Liniştit şi nepricepând nimic din emoţiunea omuluĭ care-l întreabă, ciobanul îĭ spune numele, prea bine ştiut de ilustrul călător, dar care voia să-l audă pronunţat în acel minut de un locuitor din înseşĭ acele regiunĭ.

Hernani!
Je frissonne!... Oh! comme il a, ce rustre,
Dit ce nom sans savoir que ce nom est illustre!
La Victoire pour lui n'habite pas ce nom!
Est-ce que les beaux vers font pousser l'herbe? Non,
Et le soc en ouvrant la terre qu'il défriche
Ne peut faire jaillir un tronçon d'hémistiche!
Ce nom n'est que le nom d'un pur triomphe d'art,
Il n'est brodé que sur l'invisible étendard,
Et rien pour ce passant grossier ne le consacre.
Ah! si c'était le nom de quelque grand massacre,
Si ce Basque, en piochant, faisait sous son sabot

2) Actul al II-lea, scena V-a, p. 113.

Rouler parfois – énorme et sinistre grelot –
Une tête de mort au large dans un casque
Et qui le fait sonner en y tournant, ce Basque
Prononcerait ce nom avec respect, tout bas; [1])
. . . . . .

Ca valoare poetică şi dramatică, piesa a fost judecată şi răsjudecată de atâtea şi atâtea orĭ până acum; şi tot ce se poate spune, în rezumat, e că emoţiunea care se naşte din desfăşurarea drameĭ, nu a fost tăgăduită de nicĭ un critic de bună-credinţă. Duşmaniĭ romantismuluĭ, chiar eĭ, îĭ recunosc marea valoare, căutând însă — fără a se înţelege între eĭ — a-ĭ da, uniĭ o înfăţişare maĭ mult lirică, alţiĭ maĭ mult epică. Aşa în Post-scriptum-ul pus de Brunetière la cele două volume, întitulate *Victor Hugo*, şi alcătuite sub a sa direcţie, de către eleviĭ luĭ de la şcoala normală superioară din Paris, — spune că după *Odes et Ballades*, „le génie de Victor Hugo est devenu promptement «Lirique» et l'est demeuré, principalement ou exclusivement, jusque dans son théatre et jusque dans ses prémiers romans. *Hernani* n'est qu'un *duo* d'amour...“ [2]). In schimb Doumic,—după ce regretă ţepenele timpurĭ ale clasicismuluĭ, în care scena era aceeaşĭ de la începutul până la finele uneĭ piese, zicând că «*Hernani* est une tragédie dont la scène voyage en plusieurs endroits» [3]), spune că «ce qu'on suivrait mieux encore à travers le théâtre de Victor Hugo, c'est le développement de son génie épique. Déjà dans *Hernani* tout ce qui n'était pas lyrisme, était épopée» [4])

Lirism în unele părţĭ, fragmente de epopee, maĭ ales în vorbele luĭ Ruy Gomez şi dramatism în totalitate, *Hernani* maĭ avea apoĭ şi splendoarea neîntrecută a versurilor luĭ Victor Hugo.

Pentru traducerea uneĭ asemenea piese, nu se cerea însă, numaĭ dragostea amintiriĭ numeluĭ de *Hernani*, pe care poate să o aibă mulţĭ; dar pe de o parte, o multiplă înţelegere a opereĭ luĭ Hugo, iar pe de alta o traducere tot în versurĭ...; şi versurile trebuiaŭ să fie aşa, încât să păstreze frumuseţea ideilor şi formelor de la Hugo. Nu maĭ vorbim de perfecţiunea şi românismul limbiĭ, condiţie de care nicĭ nu se maĭ pomeneşte în asemenea cazurĭ, fiind prea pe întâiul plan, ca să maĭ fie nevoe de a insista asupră-ĭ.

O astfel de traducere făcută de d-l Haralamb Leca, aducea siguranţa uneĭ frumoase înbogăţirĭ a literaturiĭ noastre. Şi d-sa a făcut-o.

Şcoala romantică şi în special V. Hugo eraŭ, în primul plan, împotriva regulelor celor treĭ unităţĭ, din care menţineaŭ — se înţelege — pe singura trebuincioasă: Unitatea de acţiune. Eĭ maĭ aduceaŭ supărare clasicilor prin introducerea elementuluĭ comic, saŭ maĭ precis, «grotesque», în mijlocul uneĭ acţiunĭ dramatice. Acestea toate, cum şi altele de maĭ mică importanţă, se reproduc firesce, în mod necesar, într'o traducţiune, de oarece fac parte din fond. Greŭ însă este a se pune în evidenţă şi principiile de versificaţie, care aŭ călăuzit pe un poet, şi maĭ ales pe un romantic. Astfel a face cât maĭ dese *încălcărĭ* de versurĭ era o plăcere pentru duşmaniĭ clasicismuluĭ decadent. D-l Haralab Lecca a păstrat acest punct de vedere, şi a întrebuinţat încălcarea cât maĭ des, şi ce e maĭ interesant une-orĭ, chiar în aceleaşĭ locurĭ, ca Hugo. Se înţelege că nu e nevoe de a maĭ spune că totuşĭ traducerea e fără umbră de forţare. Iată câteva versurĭ din chiar prima scenă a celuĭ dintâĭ act. Când Dona Josefa bagă de seamă că omul, care se introdusese în castel nu era Hernani, începe să strige speriată:

Ce?... Cum ?... Nu e Ernani ?... Săriţi !... Foc, vaĭ de mine !...
Foc !....

Don Carlos *(strângând-o de braţ)*

Să nu ziceĭ o vorbă, că te omor
(Se uită 'n ochiĭ eĭ. Ea tace, speriată) La cine
Sunt eŭ aicĭ ?... Răspunde !... Nu sunt la Dona Sol ?...
Şi ea, nu-ĭ logoditā cu-un duce spaniol,
Cu-un unchiŭ al eĭ, om vârstnic, bun cavaler, pe care

---

1) **Rostand**, *Un soir à Hernani*, 26 Février, 902, —, I.
2) **F. Brunetière**, *Victor Hugo*, tome second, Paris, 902, Hachette et Comp. Post-scriptum, p. 374.
3) **René Doumic**, *Hommes et Idées du XIX-e siècle* II'ième éd. Paris 1903. Perrin et Comp, L'Œuvre du Romantisme au théâtre, p. 49.
4) **Ibidem**, p. 99, Cf. pp. 52 — 53, «L'Unité d'inspiration chez Victor Hugo.

L'-înşeală, pentru-un tânăr, ce fir de barbă n'are,
In fiecare seară strângând pe caldu-ĭ sân
Amantul, lŭat în cĭuda gelosuluĭ bătrân ?...
Aşà e că ştiŭ totul ?
(Ea tace. El o sgudue). N'auzĭ?.. Răspunde-odată![1])

In aceste zece versurĭ citate sunt două încălcărĭ : una la sfârşitul versuluĭ al treilea (La cine- sunt eŭ aicĭ?) şi cealaltă după al şeaselea (pe care — l'-înşeală), pe când chiar în original nu e decât una şi anume cea corespunzătoare ultimeĭ :

La belle adore
Un cavalier sans barbe et sans moustache encore ;

Tot ast-fel la pagina 15, în scena a II-a din acelaş prim act,—la traducător avem,—în vorbele luĭ Hernani—două încălcărĭ (versul 1 şi 4) :

.....Da ! căcĭ nu cugeţĭ că te-a ales soţie
Un gârbov, căruĭ astăzĭ, pe povârnişul vieţiĭ,
Ca să sfârşiască drumul spinos al bătrâneţiĭ,
Iĭ trebue-o femee,—şi stinsele-ĭ dorinţĭ
Aleg o bĭată fată. Bătrân sărit din minţĭ !..

Să se observe şi cesura gramaticală din cel de-al treilea vers, care prin apropierea calificativuluĭ substantiv e îndepărtată şi deosebită de cea ritmică.

In fine iată încă treĭ exemple, din mulţimea celorlalte :

Când Don Carlos, sub ferestrele palatuluĭ de Silva aşteaptă să prindă în cursă pe Dona Sol, zice la un moment, în nerăbdarea luĭ :

Tăcere !
Aŭ început să pĭară luminile... Mai pĭere
Şi-o alta... Incă una... Ce-ncete, ce lungĭ sunt
Minutele-aşteptărĭĭ !... Nu-ĭ nimenĭ pe pământ
Să maĭ zorĭască vremea, când şeade în calea noastră?.. [2])

Aci versul al doilea trece ideea fără de pausă într'al treilea, şi acesta în cel următor : iar în cele ce se vor cita maĭ jos încălcările aŭ un deosebit efect în mijlocul întreguluĭ şir, — precumpănind, prin antitesa făcută de un singur cuvânt o întreagă frasă bogată.

In primul cas, epitetul de „avară" dat soarteĭ luĭ Hernani, şi aşezat la sfârşitul versuluĭ care produce încălcarea cu cel de-al doilea e de un deosebit efect, maĭ ales faţă de înşirarea bogăţiilor şi puterĭĭ regeluĭ. Dona Sol, luptându-se, căută a scăpà de Don Carlos, care vroia să o răpĭască şi-ĭ zice :

Stăpâne! Fie-ţĭ milă! Alteţă eştĭ... Eştĭ rege...
Aĭ la palat marchize, ducese... Poţĭ alege...
Femeile, la curte, sunt pregătite-orĭ când
Să stingă cu-a lor buze al tăŭ amor arzând
Dar el, proscrisul, ce-are? Ce-ĭ dărui a v a r a
Luĭ soarta?.. Aragonul, Castilia, Navara,
Şi Murcia şi Leon, şi alte multe pân'
La India bogată, pe toate eştĭ stăpân.
Spre al tăŭ vast imperiŭ toţĭ cu sfială cată
Şi soarele într'însul n'apune nicĭodată.
Aĭ tot. Şi când aĭ totul, maĭ vrĭĭ să mă răpeştĭ
Aceluĭ, ce mă are numaĭ pe mine ?... [3])

Orĭce ar zice unĭĭ vestiţĭ autorĭ de tratate de versificaţie, nu e posibil a defini încălcarea în felul următor : «Il y enjambement lorsqu'il y a suppresions du temps aspiratoire,, lorsque le sens et la cohésion syntaxique ne permettent pas d'introduire un temps aspiratoire, s i c o u r t q u ' i l s o i t, entre la fin d'un vers et le commencement du suivant» [4]).

---

1) **V. Hugo**, *Ernani*, trad. de **Lecca**, pag. 8.
2) Ibidem. act. II, scena I, pag. 40.
3) » act. II, scena II, pag. 45.
4) **L. Becq de Fouquières**, *Traité général de versification française*. Paris, 1879, G. Charpantier, XIII De l'enjambement, p. 270.

Orĭ cât de scurtă ar fi pauza făcută între sfârşitul versuluĭ care 'şĭ prelungeşte ideea în cel următor, ea tot trebue să existe, cel puţin din punctul de vedere ritmic, al număruluĭ de silabe care alcătuesc un vers la fel cu celelalte din întreaga serie, graţie căreĭa înseşĭ organele de emisiune a voceĭ se odihnesc — prin obicĭnuinţă—la un anumit interval. Astfel, orĭcât ar voi cititorul orĭ recitatorul a trece repede de la sfârşitul avara la începutul luĭ soartă, totuşĭ—se va simţi orĭ sforţarea făcută în acest scop, orĭ pauza ritmică,—nu sintotică,—adică într'un caz ceva nenatural, forţat; ĭar într'altul odihna care dă importaţă cuvântuluĭ aşezat înaintea eĭ,—orĭ după ea, cum e de pildă maĭ jos, cu vorbele adresate de Hernani—regeluĭ:

Drept este că nu-s pe tron, ca voĭ!
Nu sunt! Dar când un rege mĭ-a aruncă o insultă
Şi-n urmă maĭ şi râde,—mânia mea n'ascultă
Nimic, şi atâta de mare'ĭ, în cât mai de temut
E sângele din faţă-mĭ, de cât al vostru scut[1]).

In afară chiar de încălcărĭ, efectele produse printr'o anumită aşezare a unuĭ cuvânt e tot ce era maĭ propriŭ poezieĭ romantice. Dacă exemplele acestea treĭ din urmă n'aŭ corespunzătoarele lor în original, la V. Hugo, ci sunt propriĭ numaĭ d-luĭ Lecca, iată un pasagiŭ sfârşit printr'un cuvânt, menit să producă un efect desăvârşit şi care e comun atât autoruluĭ, cât şi traducătoruluĭ. E o parte din celebrul monolog al luĭ Don Carlos,—înaintea mormântuluĭ luĭ Carles cel Mare, când nu maĭ eraŭ de cât câteva minute până ce să se afle rezultatul alegerĭ nouluĭ împărat german. Cel care devenĭa Carol Quintul, zicea:

...— Oh! l'empire, l'empire!
Que m'importe? j'y touche, et le trouve à mon gré,
Quelque chose me dit: Tu l'auras!—Je l'aurai —
Si je l'avais!... O ciel! être ce qui commence!
Seul, debout, au plus haut de la spirale immense!
D'une foule d'états l'un sur l'autre étagés
Être la clef de voûte, et voir sous sa rangée
Les rois, et sur leur tête essuyer ses sandales;
Voir au-dessous des rois le maisons féodales,
Margraves, cardinaux, doges, ducs à fleurons;
Puis évêques, abbés, chefs de clous, haut barons,
Puis clercs et soldats; puis loin du faîte ou nous sommes
Dans l'ombre, tout au fond de l'abîme,--les hommes[2]).

In traducerea domnuluĭ Lecca:

—O! Imperiul! Imperiul!... E! ce-mĭ pasă!
E-aproape să puĭ mâna pe el. Credinţa mea
Imĭ spune să fiŭ sigur că-l am. Il voiŭ avea!...
De l-aş avea maĭ iute!...—O, cer! Să fiĭ—'nceputul,
Sus, în picĭoare, singur, privind 'napoĭ trecutul,
Să aĭ atâtea state din cari să-ţĭ alegĭ;
Să fiĭ tu cheĭa bolţiĭ; să vezĭ sub tine regĭ,
Pe capetele căror ştergĭ grelele-ţĭ sandale;
Sub regĭ, să vezĭ atâtea coroane feudale,
Dogĭ, cardinalĭ, ducĭ, principĭ, margravĭ şi alţĭ piticĭ;
Apoĭ episcopĭ, preoţĭ, baronĭ şi toţĭ ceĭ micĭ;
Apoĭ soldaţi... şi—'n fine, către sfârşit, în norul
De neguri, tocma-'n fundul prăpăstieĭ, — poporul![3])

In ce priveşte frumuseţea limbiĭ întrebuinţate în traducere,—exemplele citate până acum sunt dovezĭ desăvârşite. In toată traducerea avem de observat, însă următoarele: [1]) De ce s'a scris *Ernani* şi nu *Hernani*, când s'a păstrat forma celorlalte nume ca în textul francez?

2) Un franţuzism întrebuinţat de advocaţĭ: «Acel infam *orĭ*, franţuzeşte *or*, româneşte *decĭ* saŭ *prin urmare*, parazit care se lipeşte, tocmaĭ ca *filoxera vastatrix* de toate aliniatele unuĭ discurs judiciar saŭ parlamentar [4]) şi pe care cu o neînchipuită

1) *Ernani*, trad. de **Lecca**, act. II, scena III, p. 47.
2) **Victor Hugo**, *Hernani*, acte IV, scène II, éd. Hetzel & Quantin, p. 117.
3) *Ernani*, trad. de **Lecca**, p. 108.
4) **Gion**, *Cum vorbim*, Bucureştĭ, 1891, p. 27—28.

mirare îl găsim—e adevărat—o singură dată [1]) în toată opera şi pentru întâia—şi de sigur—ultima dată într'o lucrare a d-luĭ Leca.

3) Cam de aceĭaşĭ ordine,—tot un franţuzism—este şi a zice «bordurile» în loc de «marginile» pălăriilor. De şi într'o notă explicativă, [2]) cuvântul nu strică să fie cel românesc.

In privinţa luĭ *or* e adevărat însă că—de şi strein şi cu înfăţişare neplăcută—lămureşte mult maĭ bine sensul propoziţieĭ — în cazul de faţă, — de cât dacă s'ar fi întrebuinţat „dar" orĭ „însă" al căror înţeles îl are a c i în prima linie—combinat cu cel obicĭnuit al luĭ. Totuşĭ e de preferit o schimbare a frazeĭ orĭ propoziţieĭ de cât o întrebuinţare de acest fel,—căcĭ conjuncţiile, prepoziţiile şi foarte multe adverbe nu pot figura ca neologisme ; — lucru uşor şi admisibil — în anumite cazurĭ—pentru un substantiv, adjectiv orĭ verb. Incercările, rarĭ de altfel, de a introduce unele din primul fel n'aŭ isbutit nicĭodată. Aşa se ştie că a fost un timp în care s'a crezut că *déjà* e un cuvânt care s'ar fi împământenit. Desamăgirea a fost repede şi cu atât maĭ însemnată cu cât vorba se întrebuinţa — şi se întrebuinţează, de streinii care ştiŭ o a r e c u m româneşte — fără de nicĭ un rost. Azĭ limba literară îl isgoneşte cu desăvârşire. Iată o frază din traducerea domnuluĭ Lecca, în care acest *déjà* are o românească şi foarte firească înlocuire :

E r n a n i

Văd bine aprinsa'ţĭ gelozie
Dar moartea d e p e-a c u m a o simt că mă sfâşie,
Şi 'ţĭ cer ĭertare [3]).

Iată şi textul luĭ Victor Hugo :

H e r n a n i

Oh! je comprends, seigneur, ta jalousie,
Mais déjà par la mort ma jeunesse est saisie,
Pardonne-moi [4]).

In ce priveşte versificaţia, cititorul va simţi că vre-o două din stihurile coprinse în marele monolog al luĭ Carol Quintul—nu sună tocmaĭ cum ar fi trebuit—din punctul de vedere al cadenţeĭ. De ce ? Va fi vroit oare cel maĭ elegant poet din literatura noastră să arate că poate să facă şi unul saŭ două versurĭ slab ritmate ?

Intr'o lucrare frumoasă datorită unuĭ scriitor de frunte, unuĭ maestru în poezie—partea cea mare, cea distinsă rămâne a fi observată de a dreptul de cititorĭ, maĭ ales când e vorba de o traducere — o traducere în versurĭ — unde numaĭ forma este elementul cel noŭ. Puţinele rânduri citate sunt—poate—îndestulătoare pentru a lămuri frumuseţea, viaţa, poezia celorlalte, despre care nu s'ar putea spune, în rezumat nimic maĭ coprinzător, maĭ limpede şi maĭ deosebit de cât că sunt datorite d-luĭ Haralamb Lecca.

Buletinul Societăţiĭ Filologice, Anul I-iŭ, 1905, Socecŭ, Bucureştĭ pag. 25.

In primele paginĭ ale acesteĭ broşurĭ se publică statutele „Societăţiĭ filologice" româneştĭ, numele membrilor eĭ, cum şi procesele verbale ale acelor treĭ şedinţe din April şi Maiŭ; urmează o comunicare a d-luĭ Ovid Densuşanu şi o alta a d-luĭ I. Aureliŭ Candrea. Intâia e cu privire la diferitele particularităţĭ fonetice, morfologice şi sintactice ale limbiĭ latine vulgare, observate în ultimile inscripţiĭ din *Corpus inscriptianum latinarum* (părţile publicate de la 1902 încoace). Afară de această comunicare întitulată „Contribuţiunĭ la studiul latineĭ vulgare", d-l Ovid Densuşanu a maĭ făcut şi o alta cu privire la trecerea luĭ *s* în *ş* în unele cazurĭ speciale. Concluziunea la care ajunge d-sa e că „nu totdeauna *s* combinat cu consoană simplă saŭ grup de consoane a trecut la *ş* sub influenţa unuĭ *i* primitiv, saŭ *j* următor" [1]), ci numaĭ atunci când consoana care preceda pe *i* putea fi, maĭ întâiŭ, ca alterată, ca apoĭ, la rându-ĭ, să

1) Pag. 30 : **Don Carlos** Papa vrea Sicilia. O r ĭ, asta-zĭ, Sicilia e-a mea.
2) Pag. 97. Inceputul actuluĭ IV.
3) Pag. 94.
4) Acte III, sècne VII.
Pag. 12.

influenţeze şi ea pe *s* precedent, făcându-l *ş*. In şedinţa de la 28 Maiŭ, d-l Ilie Bărbulescu a vorbit despre tipărirea textelor vechĭ dezvoltând maĭ multe puncte din cercetările d-sale publicate în volumul *„Fonetica alfabetuluĭ cirilic în textele române din veacul al XVI-lea şi XVII.*

Notiţa d-luĭ I Aureliŭ-Candrea întitulată „Din epoca de formaţiune a limbeĭ române“ are de scop a învedera strânsa legătură dintre limba română şi cea albaneză. Inceputul pare a promite o mare lucrare, deşi acum — deocamdată — comunicarea e numaĭ de cincĭ pagine, din care maĭ mult de două slujesc de introducere. Cele vre-o 20 de exemple date de d-l Candrea, spre a dovedi o influenţă a substratuluĭ comun Românilor şi Albanezilor, saŭ a unora din eĭ asupra celorlalte, sunt exemple de ordine semantică şi sintactică. Cu această ocaziune, în introducerea făcută cu privire la legăturile istorice şi linguistice dintre cele două neamurĭ de care e vorba, observăm, cu mirare, că nu e nicĭ pomenit cel care, maĭ întâiŭ şi maĭ pe larg şi maĭ temeinic, s'a ocupat de cestiune în numeroasele sale opere. Din potrivă, îĭ găsim citat numele numaĭ atuncĭ când d-l I. Aureliŭ Candrea crede că poate a-ĭ arăta o greşală. Intr'adevăr, la pagina 24 a broşurieĭ, citim următoarele :

„Conjuncţiunea latină a u t care avea numaĭ înţelesul de «saŭ, orĭ» a devenit în româneşte *aŭ*, în albaneză *a*, dar în ambele limbĭ s'a desvoltat, pe lângă înţelesul primitiv, şi acela de „oare....? est-ce que....?“. Greşeşte decĭ, d-l Hasdeŭ, când susţine (*Etym. Magnum*, p. 2097—8) că „numaĭ la Românĭ această conjuncţiune a desvoltat pe deplin sensul interogativ“.

Cu toate astea, cititorul care se va osteni să deschidă *Etymologicum Magnum Rom.*, în locul citat, saŭ care ştia de maĭ de mult rândurile la care se referă d-l I. Aureliŭ Candrea, va fi mirat foarte că d-sa n'a citit şi n'aŭ citat, c o m p l e t, cele scrise de d-l Hasdeŭ, lucru care ar fi dovedit pentru orĭcine că *greşala* de care vorbeşte autorul comunicărieĭ de la „Societatea Filologică“, este de domeniul închipuirieĭ. Intr'adevăr, iată ce spune d-l Hasdeŭ, după ce notează sensurile cele două ale luĭ *aŭ* şi citează notiţa luĭ Laurian şi Maxim.

„In ambele sensurĭ, *aŭ* este latinul a u t, care deasemenea se întrebuinţa foarte des în propoziţiunĭ interogative ; în limba valonă a u, francezul şi portugezul o u, italianul o şi o d, span. o, u, provent. o, o r. Numaĭ la Românĭ, această conjuncţiune a desvoltat pe deplin sensul interogativ, astfel că s'a specializat prin el, faţă cu sinonimiĭ s a ŭ şi o r ı = vechiul v e r ĭ şi s'a apropiat de o a r e = vechiul v a r e“ [1]).

Cu alte cuvinte, d i n t r e t o a t e l i m b i l e r o m a n i c e numaĭ la Românĭ acea conjuncţiune a desvoltat pe deplin sensul interogativ. Până când nu se va susţine şi dovedi că Albanezii sunt un popor romanic, neolatin, până atuncĭ nu se va înţelege unde şi cum *greşeşte* d-l Hasdeŭ, întru susţinerea părerieĭ de maĭ sus. In schimb cititoriĭ, chiar foarte puţin filologĭ, dar care maĭ ţin minte ce s'a scris de către un mare învăţat ca d-l Hasdeŭ, îşĭ vor aminti că în chiar acelaş *Etymologic* aŭ întâlnit multe studiĭ şi notiţe privitoare la raporturile linguistice româno-albaneze, cum ar fi de pildă, tocmaĭ o chestiune semantică, anume cea privitoare la cuvântul *omuşor* [2]), cu care se termină ultimul volum din această publicaţie a d-luĭ Hasdeŭ ; că în *Columna luĭ Traian*, nu unul aŭ fost studiile în această ordine de ideĭ [3]) ca şi în *Cuvente den bătrânĭ*, care se ştie că sunt publicate în 1878—1879 şi care cuprind, între altele, la pp. 609- 687, din tomul al II-lea nu altceva decât „O p a g i n ă d i n s i n t a x a r o m â n o - a l b a n e z ă, Reduplicarea şi triplicarea articluluĭ definit“. Toate astea se înţelege vor veni în minte fărădeĭ voie şi, încetul cu încetul, vor aduce după ele atâtea şi atâtea altele, până ce se vor opri la studiul *Cine sunt Albaneziĭ ?* citit de d-nul Hasdeŭ, la Academie, la 25 Maiŭ 1901, adică nu aşa de mult [4]).

Am pomenit, în treacăt, de toate acestea din urmă, nu spre a dovedi orĭ arăta că d-nul I. Aureliŭ Candrea *greşeşte*, procedând astfel, ci numaĭ fiindcă nu e răŭ a spune lucrurile cum sunt, maĭ ales că poate să nu fie la mijloc de cât o simplă scăpare din vedere.

De altfel astea sunt lucrurĭ care se întâmplă şi în alte părţĭ şi încă într'un mod aproape inexplicabil. Iată, de pildă, un caz literar. In *„La Revue Latine“* din

1. **Hasdeŭ**, Op. cit., tome II, col, 2097—2098.
2. Ibidem, tom. III, col. 3251, s. v. *bărbat.*
3. Cf., de pildă *bourel, melc şi culbec*, în No. 3—6 din an. 4, noua serie, Martie—Iunie, 1883, pp. 193—212.
4. *Analele Academieĭ Române* (extras) Seria II, tom. XXIII, pp. 11.

August, anul trecut, d. Julien Luchaire a publicat un arficol întitulat *Un „Hamlet" moderne* [1]), în care aduce marĭ laude uneĭ tragediĭ a unuĭ italian Alfred Oriani, — publicată în *„Nouva Antologia"*. Citind subiectul şi maĭ ales o scenă întreagă pe care o reproduce d. Luchaire, cu uimire va constata liniştitul lector că nu e vorba de altceva de cât de o punere în scenă a romanuluĭ luĭ Bourget, *André Cornélis*. Cu toate astea criticul din *„La Revue Latine"* nu are nicĭ un moment în care să-şĭ aducă aminte că face o dare de seamă despre vestitul roman psichologic francez, devenit „tragedie italiană". Nicĭ o clipă de îndoială despre originalitatea autoruluĭ aceluĭ Hamlet modern, nicĭ un moment de readucere în cercul cunoştinţeĭ de atuncĭ a numeluĭ proprietăţiĭ literare a luĭ Bourget.

Astfel dar, dacă d. Luchaire a uitat pe Bourget, d. I. Aureliu Candrea a uitat pe d. Hasdeŭ. O singură deosebire: Criticul francez n'a acuzat pe Bourget că ar fi greşit undeva; l-a uitat de tot.., şi poate că în acest caz e un lucru maĭ... explicabil. Ar fi la mijloc numaĭ amnesia.

N. I. Apostolescu.

Minerva Cosma, *Album de brodărĭĭ şi ţesăturĭ româneştĭ*, Sibiŭ, 1905.

„Asociaţiunea pentru literatură română şi cultura poporului român", publicând acest Album, a făcut un îndoit şi deosebit serviciŭ publiculuĭ în genere şi poporuluĭ în special. Pentru orĭce iubitor de producţiunĭ distinse, fie chiar de ordine casnică, dar în care sunt satisfăcute oarecare cerinţe estetice, lucrarea de faţă va fi preţioasă. Astfel, de pildă, combinaţia colorilor de pe pag. 9 şi părţĭ din pag. 18, 19 şi 20 desfaţă şi mulţumeşte în deajuns ochiul privitoruluĭ.

Se ştie că în ce priveşte formele modelelor de alesăturĭ româneştĭ, ele aŭ fost şi sunt încă foarte variate în diferite regiunĭ. Vorbind despre alesăturĭ în genere, d-l Hasdeŭ a atras de mult atenţia în primul tom din *Etymologicum Magnum Romaniae* asupra multiplelor lor înfăţişerĭ cum şi asupra înfrumuseţărĭĭ modelelor, pe care le ĭaŭ din natura împrejmuitoare. Aşa, de pildă, „ce poate fi maĭ desgustător şi maĭ monoton ca „o omidă? şi totuşĭ, în alesăturile româneştĭ, omida, un tipar cunoscut tutulor ţesăto„reselor de la ţară, capătă o figură din cele maĭ graţioase" [1]).

D-ra Cosma a ştiut în acest album să facă o culegere cât se poate de variată şi distinsă nu numaĭ în ce priveşte coloritul, ci şi în privinţa modelelor. De observat este că în toate alesăturile şi ţesăturile din acest album cum şi în genere din toate cele publicate pân' acum, liniile predomnitoare sunt cele drepte şi frânte, cu o escludere curioasă şi statornică a orĭcăruĭ fel de ondulaţiunĭ. De altfel lucrul este explicabil, de oarece majoritatea planşelor reproduc modele de lucrătură pe fir.

Al doilea şi poate cel maĭ important punct, care dă şi maĭ multă valoare colecţiuniĭ de faţă, e că prin ea s'a ţintit la păstrarea adevăratelor alesăturĭ româneştĭ atât ca modele cât şi ca nuanţarea colorilor. Astfel chiar comitetul Asociaţiuniĭ zice într'un Apel publicat în fruntea colecţiuniĭ:

„Păstrarea acestuĭ scump tezaur şi scutirea luĭ de influenţe străine, care i-ar „putea altera caracterul naţional, este pentru generaţiunea de astăzĭ,—maĭ ales acum, „când industria de casă pierde tot maĭ mult teren în faţa concurenţeĭ industrieĭ „textile de fabrică şi când în unele părţĭ ale ţărĭĭ încep a se încuiba chiar şi in lucră„rile ţărancelor noastre o mulţime de motive străine, cu mult inferioare celor originale „româneştĭ—nu numaĭ o datorinţă faţă de trecutul istoric al poporuluĭ român, ci repre„zintă tot odată şi un important interes economic şi cultural pentru viitor".

Volumul are însă o lipsă destul de simţită: nu se dă nicĭ o explicaţie de nicĭ un fel şi nicĭ o numire nu e menţionată în josul vre-unuĭ model, lucru foarte interesant, de oare-ce în acest mod, pe lângă că s'ar păstra adevăraţiĭ termenĭ româneştĭ corespunzătorĭ scăpându-ĭ de peire, dar s'ar face şi un serviciŭ practic lucrătoarelor. Tot în *Etymologicum Magnum*, D-l Hasdeŭ, la cuvântul alesăturĭ spune că îşĭ aŭ o bogată terminologie proprie: ele se fac în f l o r ĭ, în r â u r ĭ, în p u i ş o r ĭ, în c o s t i ţ e, în f l u t u r ĭ, etc. Tot aşa şi ţesăturile: în s c r i p e t e, cu s p e t e z e, etc. Alesăturile în pânză aŭ diferite numirĭ: b r o a s c a, b r e a d u r i l e, o m i d a,

1) 3-e Année, n-o 8, 25 août, 1904, pp. 505—512.
1) **B. P. Hasdeŭ**, *Etymologicum Magnum Romaniae*, t. I, Col. 855.

păpuşa, porumbeiŭ, vârfu cuţituluĭ, roşcova, sărâmpoiul, butucelul.

O lipsă cam de aceeaşi natură, saŭ maĭ bine zis o greşeală, e însăşĭ întrebuinţarea termenuluĭ *brodărie* în titlul culegereĭ. Termenul românesc şi maĭ propriu de cât acest franţuzism este *alesătură*.

In genere vorbind, lucrarea d-reĭ Cosma, prezintându-se fără multe pretenţiĭ, merită o deosebită atenţie şi o mare încurajare, din partea tuturor.

Z. N. A.

1) „*„ col. 854—855.

Cărţi şi reviste străine

Partances, poésies de Auguste Dupouy (Ed. Lemerre).

Din potopul de poeţi tineri francezi ce mişună prin revistele Parisului, foarte puţini sunt aceĭ ce se ridică mai presus de mediocritate, impunându-se atenţiunii publice. Printre aceştĭ foarte puţini e şi autorul volumului **Partances**, — o fire eminamente poetică, mai mult visătoare de cât meditativă, cu suflet duios, vecinic îndrăgostit de orizonturi largi, senine, doritor de pribegii singuratice pe drumuri de ape şi pătruns de cea mai statornică melancolie a altor lumi şi-a altor priveliştĭ. Dupouy porneşte de la Vigny. Acelaş avânt puternic străluceşte adeseori ca şi 'n versurile maistrului, aceeaşi tainică singurătate sufletească adoarme adeseori sufletul tânărului poet făcându-l neînfrânt în faţa durerilor pământeştĭ. Byron a împrumutat luĭ Dupouy dragostea pentru nesfârşit şi nepătruns, iar Vigny i-a dat puterea de a potoli zbuciumul şi îndoiala omenească. Limba e energică şi în destul de sobră. Adeseaorĭ pare căutată şi atunci inspiraţia slăbeşte iar claritatea piere.

Cele mai bune poeziĭ ar fi : *Chanson du Soir*, *Vénus orageuse*, *La nuit d'Hiver*, *Doute*, *Brumes et l'Etrangère*.

Citĭm câteva versurĭ :

> Ce soir, evadés du temps par suprise
> Libres tous les deux sans avoir lutté
> Buvons, comme un vent du large qui grise,
> Dans chaque minute, une éternité.

La Revue, 1 August.—Ilustrul academician Emil Faguet, semnează un articol interesant prin reflexiile originale cu care e presărat, şi anume : *La Première terreur blanche*. Achille Luchaire consacră un studiŭ amănunţit asupra Papiĭ Inocenţiŭ al III, înfăţişându-l ca un priceput organizator al Curieĭ romane, ca un spiritual cârmuitor al creştinătăţiĭ, în scurt ca pe un om superior. O întrebare se impune imediat: Cum e cu putinţă ca acest mare om al bisericiĭ de apus să fie întreprins o cruciată contra Albigensilor ?

Starea proviinciilor care formează astăzi sudul Franţeĭ era în destul de ciudată pe la sfârşitul veaculuĭ al XII. Principiĭ erau moĭ şi uşuratecĭ, îndeletnicindu-se cu arta şi cu literatura, clerul bogat şi luxos era corupt până la oase, iar poporul vesel şi nepăsător din fire, era cel mai tolerant din lume. Iĭ convenea să vadă învecinându-se templul evreesc cu biserica creştină. Mediul după cum vedem era cel mai predispus posibil pentru izvorârea tuturor ereziilor : uniĭ (în Vaudois) eraŭ pentru cea mai simplistă doctrină cu putinţă, alţiĭ (în Cathares) eram puristĭ, susţineaŭ rezumarea tuturor preceptelor şi formelor la citirea Bibliei şi la virtuţile evanghelice. Se mai adaugă la acestea şi oarecare nuanţe metafizice, şi oarecare amintirĭ ale Manicheismuluĭ.

In contra acestor ereziĭ și eretici, Inocențiŭ III, ajutat pe de-o parte de Clerul din Nordul Franței, pe de alta de către Curtea din Roma, organiză Inchiziția și decretă Cruciada. Ce-ĭ drept: ideile sale eraŭ maĭ potrivite ideilor erezite, decât cele pentru care lupta.

Inocențiŭ al III a fost netăgăduit un mare om. Dar oricare aŭ fi fost împrejurările care să-l fi hotărât a întreprinde odioasa cruciată, pe fruntea sa apasă și astăzĭ în amintirea contimporanilor umbra cu care strălucita față bisericească și-a pătat pomenirea. Cea dintâĭ Teroare albă a fost decretată de Inocențiŭ al III.

Precum cel maĭ înțelept dintre împărațiĭ romanĭ, Marcu Aureliŭ a făcut să curgă în piețele și amfiteatrele Romeĭ sângele creștinilor, tot așa făcu și cel maĭ înțelept dintre Papĭ, Inocențiŭ al III. De sigur,—încheie Faguet—dacă ceĭ doĭ înțelepți s'ar putea întâlni, nu s'ar putea vedea fără să plângă.

La revue Bleue, 26 August. — I. Ernest Charles făcând o dare de seamă asupra volumuluĭ apărut de curând: *La Roumanie Contemporaine* de André Bellessort, atinge foarte simțitor oarecare chestiunĭ care mânjesc opinia publică despre noĭ Româniĭ și ale noastre. Pe lângă finele ironiĭ caracteristice Francezuluĭ, pe lângă scoaterea în evidență a unor ideĭ generale, lucru care arată pe omul cult, pe recensentul superior, vom găsi, și încă cu prisosință și multă neghină de răutate pretențioasă, care arată spre scârba oamenilor cinstiți și cuminți, pe omul pornit spre anumite concluziĭ, sau în cel maĭ indulgent caz pe gazetarul informat de imparțialĭ și interesați. Vă rog citiți darea de seamă a D-luĭ Ernest Charles și vă veți convinge. Un francez (?) care n'a văzut niciodată țara Românească, care n'a citit nimic despre locuitoriĭ eĭ, și care nu cunoaște de cât din Geografie felul și rostul oamenilor pe care-ĭ judecă și-ĭ deplânge, ține să-și exprime sentențioasele cuvinte asupra viitoruluĭ nostru.

Cu neputință ca D-l Ernest Charles să fi scris din capul d-sale articolul pe care-l răspândește Revue Bleue în dauna noastră... Cel mult domnia-sa a împrumutat numele săŭ altcuiva, spre a-și vârsa veninul pe care l'a adunat stând și îmbogățindu-se în țara noastră, orĭ ocupând aicĭ vre-o înaltă demnitate, etc. etc.

Mercure de France, August.—Continuă a publica ancheta începută în numărul trecut asupra *tendințelor actuale ale artelor plastice*. Extragem ceeace ni se pare caracteristic din cercetările câtorva colaboratorĭ aĭ ancheteĭ.

Georges Rouault: „Vous me demandez si l'artiste doit tout attendre de la nature ou lui emprunter seulement les moyens de réaliser une pensée qui est en lui. L'artiste, à mon sens, doit dominer la nature et ne pas être asservi par elle. Se laisser envahir pleinement par son émotion devant la nature, n'est pas tout attendre d'elle, et j'ose croire qui l'individualité de l'artiste est bien pour quelque chose dans cette émotion.....".

„Dans l'éternité, avoir peint l'œuvre d'art la plus parfaite, ou l'œuvre la plus touchante, c'est tout autant".

Gabriel Roby: «L'artiste ne peut demander à la nature que des renseignements qui lui permettent de traduire sa pensée. C'est son tempérament que l'on exprime, quoi que l'on fasse, et l'homme apparaît tout entier dans son œuvre».

L. de la Quintinie: L'art ne pourrait prendre des directions nouvelles que sous l'impulsion d'un ou plusieurs artistes de génie».

«Quant à l'impressionisme, je ne sais où il commence, où il finit»....

Raoul Dufy: „Je crois que la direction de l'art ne change pas.

Il n'y a pas révolution, mais évolution lente.

«Impressionisme: ce mot désigne l'art de ceux qui, voulant fixer une sensation hâtive, exceptionelle, même invraisemblable, sont des analystes. Selon moi, le moyen de l'art est la restitution synthétique d'une chose logique. L'intelligibilité d'une œuvre est son plus grand mérite».

M. Rassenfosse: La nature est l'unique et l'intarissable source. Pourtant ce qui nous intéresse dans une œuvre, c'est ce que l'artiste y a mis de lui-même».

La Revue de l'art. Emil Male publică prima parte a articoluluĭ săŭ asupra *Arteĭ simbolice la sfârșitul evuluĭ de mijloc.*

Ceĭ din secolul al XIII credeaŭ că lumea e un imens simbol, un fel de *cifră* divină. Astrele, anotimpurile, umbra și lumina, fuga umbreĭ pe un zid, ritmul numerelor, plantele și animalele — totul se rezolvește prin cugetare. Tot astfel de ideĭ aveaŭ și mariĭ învățațiĭ aĭ veacurilor XIV și XV; însă aceste înalte ideĭ îșĭ pierdeaŭ în fiecare zi maĭ mult din puterea lor creatoare. Un adânc simbolism orânduise figurile sculptate pe portalurile bisericilor din al XIII veac, iar statuele (de pildă acele din Chartres) formaŭ un sistem de ideĭ perfect înlănțuit.

In secolul al XIV se păstrează încă urmele vechiuluĭ simbolism; bisericele se orientează tot de la est la vest, și până în veacul al XV se vede cum în biserica Saint-Maclou din Rouen, judecata cea din urmă sculptată în partea cea din apus. Gustul opoziținnilor simetrice nu dispare.

La Langres o statuă de Moise servea drept pupitru diaconuluĭ care citea evanghelia. Legea nouă e tot în luptă cu legea veche, — apostoliĭ nu învinseseră încă profețiĭ.

In cele din urmă secole ale evuluĭ mijlociŭ, evangheliștiĭ îșĭ dobândesc rolul lor cuvenit în biserică, și în catedrala din Beauvais, porțile de nord aŭ galeriĭ reprezentând pe ceĭ patru evangheliști și pe comentatoriĭ lor. Izvoarele acestuĭ simbolism staŭ în ivirea a două colecțiĭ de desenuri și picturi, care se răspândeaŭ prin metoda xilografică, și anume *Biblia Săracilor* și *Speculum humanae.*

La Chronique.—Iunie. Henri Hertz, în articolul *La Rhétorique latine et la poésie française* se ocupă de spiritul literar al poezieĭ franceze în diferite veacuri.

In evul de mijloc spiritul francez apare pentru întâiașĭ dată în literatură și în orice altă manifestare culturală a poporuluĭ francez. Retorica latină triumfează însă în epoca clasicismuluĭ, iar în secolul al XVIII se dă lupta între spiritul francez și retorică. Versurile luĭ Voltaire derivă din retorica latină, iar romanele sale (maĭ ales *Zadig* și *Candide*) derivă din spirit și nu din retorică. Maĭ târziŭ Hugo încercă să le împace pe amândouă, însă retorica în urmă l'a învins. Singură proza ia ținut echilibrul de care poezia a fost lipsită; seva latină pătrunzând în sângele poezieĭ franceze, șĭ-a arătat urmările aproape în toate domeniile; ea desfigură cugetarea, împovărâ fantezia cu tăcere, dădu maestate ritmuluĭ și sonoritate frazeĭ poetice.

L'Occident.— August. Conține o frumoasă poezie semnată Vallery Radot: *Le Chant de Chryseis.* Henry Cochin continuă cu traducerea monumentaliĭ: *Vita Nova* de Dante. Jules Saury semnează un articol speculativ pe terenul social: *Paix et Guerre.* Maĭ conține apoĭ o dare de seamă asupra sculptoruluĭ Camille Claudel; în fine dărĭ de seamă, note, reflexiĭ etc.

Nuova Antologia.— August. Publică o dramă în 4 acte de Roberto Bracco: *La Piccola Fonte.* Angelo Mosso în articolul: *Gli Emigranti*, se ocupă de emigranțiĭ italienĭ aflătorĭ în America. Ottavio Zanotti Bianco studiază eclipsa solară din luna August. Giuseppe Druetti scrie scene din călătoriile sale; în acest număr, din insula Ceylan. Urmează apoĭ nuvele, dărĭ de seamă, note și informațiunĭ.

Emporium.— August. Cunoscutul recensent Vittorio Pica se ocupă de opera luĭ Edgar Chahine. Guido Menasci studiază personalitatea luĭ Artur Schnitzler. Pompeo Molmenti se ocupă de artă retrospectivă, studiind anumite pânze de Bellini.

D. Spineanu

v. 8 (aug.)

Sămănătorul.... de neghină

(Un cabinet de lucru în cea mai mare dezordine posibilă: ceva cam în genul cabinetului lui Faust, numai că în locul crătiţelor mareluĭ filosof se văd volume groase şi reviste. In fund, biblioteca propriu zisă, compusă mai ales din cărţi cu legătură veche: în rândul întâiu, învălmăşite şi făcute foi-foĭ: *„Uricariul“*, *„Actele şi Documentele“*, *„Analele Parlamentare“*; în rândul al doilea, legat în pânză albă şi piele roşie, *Hurmuzaki.* Incolăcit în fotoliul său, se deslueşte istoricul Neculai Iorga, supranumit, din cauza gurii lui rele, şi *Baba Iorga.* E foarte supărat. După multă aşteptare, vocea lui se aude, sonoră în singurătate):

— De cine să mă mai leg eu oare? m'am legat de genealogistul Tanoviceanu şi mĭ-a dat peste mână; m'am legat de Găvănescul de la Iaşi şi m'a atins, de mă doare şi astăzĭ; m'am legat de Xenopol, binefăcătorul meu, şi s'a uitat de sus la mine!.. m'am legat de vii şi morţi, de bătrâni şi de tineri.... de Urechiă, de Tocilescu, de bătrânul Hasdeu, care m'a asemănat cu omorâtorii bătrâneĭ Iarca.... Ce aplauze! ce felicitări! în plină Academie !., mai bine nu mi-aş mai aduce aminte!... Şi totuşi nu-mĭ vine să mă astâmpăr. Firea mea mă împinge la ciartă. Trebue să fac sânge rău la alţii, ca să nu mi se facă sânge rău mie...

(Se aude un ţipăt ascuţit de copil. Iorga se scoală încruntat şi aşteaptă. Ţipătul se mai continuă un moment, apoi încetează). Netrebnic rost al lucrurilor !! ine a zis că lucrurile sunt bine întocmite pe lume? Un copil (o mână de om!) să facă atâta gălăgie, încât să împiedice pe un biet savant să gândească. De ce? fiindcă-i ies dinţii !! Natura ar fi trebuit să se gândească şi la învăţaţi, şi la istorici... şi să scoată dinţii copiilor lor mai dinainte... Unde rămăsesem? Am uitat. Iată „Istoria lui Ştefan cel Mare pentru poporul român“ (citind) *„Voĭnicul ascultă de îndemnul apelor, care vorbeau de lupte, de pradă, de ocârmuire strălucitoare asupra largilor plaiurĭ“* (continuând a scrie, mult mai repede decât se poate citi) *„Românii supuşi Ungurilor şi judecaţi de voevodul Sas se turburară la venirea străinului, dar nu ca să-şi apere pe stăpânitorul de până atunci, care fu învins, chemă în zadar ajutorul celui ce-l trimesese aci, şi muri“*. (în extaz) Splendidă frază!... Cine ar mai putea...?... In sfârşit!..

(Scriind iar) *„Fără folos veni din Maramureș fiul său Baliță sau Balc..“*. (Se aude un fluerat de gardist în dreptul ferestrii, Iorga desperat:) Acum poliția!. (al doilea fluerat, căruia îi răspunde altul în depărtare; pe urmă totul încetează). Pe de oparte legile firii, pe de alta legile sociale!.. Toate își dau mâna să turbure liniștea bieților savanți! (asvârlind foițele). Mi am pierdut verva mea poetică... Pe cine să execut eu astăzi?... (Se aude lătratul a doi câini în depărtare.) Aceștia sunt prietenii mei Lungu și Vlașca.... Zgomotul lor singur nu mă împiedică de la lucru... Ei îmi dau de veste că doi dușmani ai mei lucrează în depărtare și-mi spun că sunt gata să-i sfâșie... Să fie sinceri oare?... Să nu mă înșele și dânșii ca și criticul... (Sculându-se repede.) Aș vrea să mă leg de tot pământul!.. (inspirat) Manfred! Hamlet! Faust! Lună!—deși aș vrea mai bine să fie întuneric! —tovarășii mei de veghere și de chin, suflați-mi nume proprii!... Și voi Goethe, Shakespeare, Niebur, Eminescu, Iohn Ruskin..., voi toți învățați și artiști mari, prietenii mei din toate timpurile și din toate țările—deși inferiori mult mie—învățați-mă arta de a fi rău... Vreau să fac ca toată lumea să tremure de mine.... Și nu atât să fiu eu mare, cât să fie micii ceilalți.... Vreau să fiu ca Atila! pe unde voiu trece eu și condeiul meu, iarbă bună să nu mai crească.... Veniți Belzebuth, veniți Ahriman, veniți Eloa, Scaraotzki, Mephistopheles: dacă voi îmi împliniți gândul meu.... (La acest din urmă nume propriu, un zgomot surd se produce; scaunul savantului istoric trosnește și parcă s'ar frânge în două; apoi deodată se desprinde dintr'însul ca o umbră.... O ființă..., e îmbrăcată în roșu, înaltă, cu două coarne: cititorii lui Goethe au recunoscut îndată pe Mephistopheles).

(Iorga tresare)

M. Ce, te ai speriat? nu mă cunoști? Ieșii din suflet de la tine. Dar gândul nu e ca ochii, el prin întuneric își face drum mai repede... Sunt același, numai că sunt în afară de tine. Oprește-ți, te rog, bătăile inimii..... Ai dreptate, sunt schimbat nițel. . Scăpat de gândurile și de simțimintele tale, parcă răsuflu mai liber..., mintea mea e mai limpede..., și mi-a trecut prin cap o drăcie, de nu mă mai recunosc eu însumi.

I. Ce cauți?

M. Chiar dacă nu m'ai fi invocat pe numele meu de naștere, eu tot veneam. Steteam ghemuit într'un colț din creerul tău și pândeam toate mișcările tale... Văzându-te cum te zvârcoleai înăuntru-ți și ce gânduri de pe altă lume răsuceai, mi-am zis: Satan a apărut până acum în toate literaturile și în toate limbile: a vorbit italienește în „Divina Comedie“, englezește în „Cain“ și în „Paradisul pierdut“, nemțește în „Faust“..., în sfârșit, ce să-ți mai spun? veĭ fi știind și mai multe exemple..., ești neîntrecut mai tare decât mine în liste și în cataloage. Dar eu mi-am propus să vorbesc odată și în limba românească.

I. Dar știi românește ?

M. Puțin, așa. N'am învățat-o la nici o școală; o știu nițel de la Turnul Babilonului, unde erau o groază de Români.... Numai să nu te superi dacă oi zice brațe în loc de brață, dacă mi-o scăpa, „durează“ în înțeles de „viețuește“ și nu de „clădește“; dacă, în pronunția mea stricată, oi zice Semănătorul în loc de Sămănătorul.

I. (atins). Și mai ce ?

M. In sfârșit, te aș ruga să mă lași din când în când să întrebuințez și câteva cuvinte de origine romană. Părerile mele în filologie sunt cu totul bizare: eu cred că poporul nostru e de viță latină, că singularele trebuesc

deosebite de plurale și că, orce ați face, adevărata limbă literară are să fie tot aceea ce se vorbește în Capitala Țării, acolo unde sunt cele mai multe școale, cea mai mare îmbulzeală, cele mai multe ziare și cele două Camere.

I. Poți să vorbești orce limbă. Le pricep, le scriu și le vorbesc pe toate.

M. Fără nici o greșală. O știu din articolele pe care le publicai odată în „l'Indépendance Roumaine" (a parte) și pe care nici dracul nu le mai citea în timpurile din urmă (tare). Ai dreptate. Dar, mare maestre, să nu-mi pierz șirul. Gândul de a vorbi limba lui Chendi n'a fost singurul care m'a deslipit din cap de la tine. Văzându-te așa de furios, m'a apucat spiritul meu obicinuit de contradicție. Mi-am zis: de sute de ani, Dracu împinge pe oameni la rău și vorbește de rău de toată lumea. Azi, în plină civilizație, să nu-i fi venit vremea și lui să se reabiliteze? Și iată-mă venit să-ți dau poveți de prieten, atât, bine înțeles, cât ne-om putea înțelege. Știu cât are să-mi fie de greu. Ești fire boclucașă, te superi la cea mai mică contradicție, asvârli cu scaunele și cu călimările, mi-i teamă să nu intri cumva și în viața mea intimă. Vei fi, în felul tău, băiat bun, dar când e nevoie să se spue lucrurile pe rostul lor.., vorba ceea: nici Dracu nu stă de vorbă cu tine.

I. Și ce poți face tu pentru mine?

M. Tot! (scoțând o hârtiuță), — mai ales dacă împlinești astă mică formalitate. Știi, un Drac care se respectă nu poate să treacă pe lângă un învățat, fără să-i ceară mai întâiu sufletul.

I. Odată cu capul. Ce s'ar zice de azi într'o sută de ani când s'ar descoperi zapisul tău printre „Acte și Documente"?

M. A fost o glumă. Orcât te-i da la o parte, sufletul tău tot mie o să-mi rămâe odată și odată,—și orcât te-ai ascunde de semenii tăi, pentru ei ai să rămâi tot *Baba Iorga* sau *Omul Dracului*.

I. (gânditor) Poți tu să-mi prescrii o rețetă ca să devin puternic la Universitate, în Ziaristică și la Academie?

M. Chiar dacă aș vrea să întrebi pe cățelușul Lungu în cea d'intâi și pe dulăul Vlașca în cea din urmă.

I. Vorbește.

M. (ironic). N'ai decât să te agăți într'una de cei ce ți-ar părea mai slabi și să stai, dimpotrivă, cu brațele la piept, în fața celor puternici. Cutare este or poate să fie mâine șef de partid? Adună, de pe când e în opoziție, toate actele familiei lui în volum, dovedind că se trage de la Por împărat și precede-le de o prefață uriașă de o sută de pagini... Nici un ziar al partidului lui n'are să mai îndrăznească să te atace sau să răspunză la atacurile tale. Cutare altul e prim-ministru, secretar perpetuu al Academiei, puternic în politică, puternic tot atât în literatură?.... Profită de aniversarea lui și publică, pe dedesubt, ca nici dracul să nu știe, o carte voluminoasă în onoarea lui: nici un rival al tău nu va fi colaborat la dânsa, marele om te va crede singur cunoscător, singur recunoscător pe pământ și nu va mai îngădui niciodată să se atingă cineva de tine. In sfârșit, cutare e șeful celei mai importante mișcări literare și artistice, înconjurate ca o pavăză, de tot ce tineretul țării voastre are mai cult? Uită că l-ai imitat și l'ai batjocorit, până mai când, între prieteni... Nu mai lăsa să scape nici o ocazie să nu vorbești de saloanele lui, de influența lui, de discursurile lui din parlament.—Cu modul acesta, porțile Academiei îți vor fi deschise, ale Universității închise tuturor dușmanilor tăi, și de aci înainte, numai tu vei avea dreptul să injuri pe

lume !... Nicĭ un ziar de pe pământ nu va maĭ primì proza adversarilor tăĭ... judecăţile tale vor rămâne fără apel.... Dimpotrivă, bătrânĭ cu un picior în mormânt, tinerĭ neveniţĭ încă la viaţă, politicianĭ de mâna a doua căzuţĭ de la putere, docenţĭ or agregaţĭ ce-şĭ aşteaptă înaintarea, Ovreĭ cu bagajele în gară gata să se expatrieze, iată victimele tale! Toţĭ vor zice: „Ce curagios e Baba Iorga ! el *numaĭ* loveşte!“... Şi nimenĭ de cât noĭ doĭ nu va şti secretul acesteĭ tactice, care e de a nu lovì nicĭodată pe ceĭ puternicĭ.

I. Iţĭ mulţumesc din tot sufletul şi am să însemn povaţa ta, cu litere cirilice, printre foiţele mele. Dar poate că de m'aş fi gândit maĭ multă vreme, aş fi găsit-o şi eŭ singur, cu capul meŭ. Eŭ însă aş vrea să te văd făcând ceva care numaĭ ţie să-ţĭ stea în mână...

M. Vreĭ tu să-ţĭ spun la ce lucrează în momentul de faţă toţĭ duşmaniĭ tăĭ ? . . . or să te învăţ japoneşte în cincĭ zile ? . . . or, na, întinde-mĭ mâna, şi cere-mĭ să-ţĭ fac portretul tăŭ din creer până 'n talpă....

I. Foarte-ţĭ mulţumesc... Puterile mele personale sufleteştĭ sunt nemăsurate, mijloacele mele de lucru incalculabile, duşmaniĭ meĭ nişte Liliputienĭ, iar cât pentru portretul meŭ, n'am nevoe de ajutorul dumitale din infern ca să mi-l lămuresc astăzĭ...

M. (a parte) Teribilă întocmire sufletească !

I. Sunt omul cel maĭ bine înzestrat de pe pământ şi cel puţin, ascultă, cel puţin, cel maĭ mare istoric al Românieĭ. N'am nevoie de nicĭ o povaţă....

M. Cum aĭ zis ?. . Cum aĭ crezut ?.... Că n'aĭ nevoe.... Eştĭ cel maĭ mare ist*o*.... ist*e*.... am înţeles !... o singură literă schimbată, şi iată tocmeala noastră făcută. D-l Iorga ieste cel maĭ mare ist*e*ric al Românieĭ.

I. Acest spirit nu te onorează.

M. N'a apărut în „S*ă*mănătorul“.— Dar încă, cuvintele aŭ înţelesul lor şi mi se pare că nu poţĭ fi numit istoric decât dacă tuturor contabililor de pe la prăvăliĭ nu li s'o zice maĭ întâiŭ „marĭ matematicĭ“.

I. Ce va să zică asta ?

M. Inseamnă că mânueştĭ date, nume propriĭ de oameni şi de localităţĭ, precum eĭ mânuesc ţifre, dar te despic cu privirea până în adâncul tăŭ şi nu găsesc nicĭ o picătură, nicĭ o firimitură de spirit istoric. Eştĭ minunat adunător de documente, aĭ fi neîntrecut secretar al unuĭ bun istoric, căruia i-ar fi lene să desfacă o chronologie... dar tu însuţĭ istoric, odată cu capul !..

I. Nu cumva aĭ da maĭ bucuros ăst epitet autoruluĭ «Fundăriĭ Principatelor» ?... or veĭ fi având de gând să-mĭ preferĭ pe cunoscătorul de bucoavne de la Arhive ?

M. (a parte). Omuluĭ ăstuia trebue să-ĭ vorbeştĭ pe înţeles de tot, ca să înţeleagă unele lucruri foarte discrete (tare). Nu e vorba despre aceia. Unul din defectele tale cele maĭ marĭ e de ce nu ştiĭ nicĭodată să rămâĭ în discuţie ; un altul e de a purcede totdeauna prin comparaţie cu unul şi cu altul ; pentru tine cerul şi pământul e ca o vastă clasă întâia primară. Eĭ bine, nu e vorba despre aceia, nicĭ despre autorul luĭ «Matei Basarab», nici despre editorul «Regestelor». Tu, ceea-ce se numeşte *tu* (pe româneşte *tu*, pe latineşte şi pe italieneşte *tu*, pe franţuzeşte *tu*, pe nemţeşte *du*, pe englezeşte *you*),—tu, tu, tu, nu eştĭ un istoric.

I. Cum mĭ-aĭ putea dovedi aceasta ?

M. Vreĭ prin inducţie or prin deducţie ?

I. Şi printr'una, şi printr'alta, numaĭ să fiĭ destoĭnic...

M. Eĭ bine, să luăm lista tuturor istoricilor marĭ de pe lume. Ce zicĭ despre Herodot? despre Thucyidide? despre Titu-Liviŭ? despre Tacit?.... eraŭ or nu eraŭ istoricĭ aceştia?

I. Să zicem că eraŭ. Ce dovedeşte aceasta?

M. Că nu eştĭ la fel cu dânşiĭ,—şi, de vreme ce noţiunea de istoric se desprinde din ce a fost istoric, tu nu poţĭ intra într'însa,—căcĭ n'aĭ nicĭ darul de a povesti ca Herodot, nicĭ pe acela de a înlănţui evenimentele ca Thucydide, nicĭ de a înflăcăra ca Titu-Liviŭ, nicĭ de a te ridica la înălţimile sufleteştĭ şi morale ale luĭ Tacit.

I. Am înţeles; vreĭ să coborĭ istoria la nivelul unde era acum câteva miĭ de anĭ. *Noĭ* suntem istoricĭ moderniĭ şi avem o altă concepţie despre istorie.

M. Vreĭ să trecem pe nepregătite la Augustin Thierry, la Fustel de Coulanges, la Michelet, la Renan, la Taine? Aceştĭ oameniĭ aveaŭ darul de evocatorĭ aĭ trecutuluĭ, pe unde treceaŭ eĭ, mormintele se deschideaŭ, strămoşiĭ părăseaŭ giulgiurile lor, recăpătaŭ vioiciunea lor de odinioară, şi trăiaŭ din noŭ în faţa privirilor înmărmurite şi recunoscătoare ale contemporanilor. Ce aĭ reînviat tu până acum? Omorâtor de prezent, nicĭ o linie din trecut n'a ştiut să vieţuiască din noŭ subt degetele tale pismaşe!!

I. Mĭ-aĭ vorbit de Franţezĭ, pe carĭ ştiĭ că nu-ĭ pot iubi, şi n'aĭ citit nicĭ o linie din vastele şi importantele mele publicaţiĭ. Compară-mă cu Nemţiĭ.

M. Acelora le-aĭ împrumutat partea întâia a muncii: aĭ învăţat de la eĭ să aduni conştiincios documente. Dar ce să facĭ cu dînsele, n'aĭ învăţat încă. A ieşit din pana ta o singură idee în stare să îmbrăţişeze o perioadă întreagă a omeniriĭ, ca un adevăr indiscutabil filosofic? Aĭ distrus vre-o erezie istorică, la fel cu regiĭ sfărâmaţĭ aĭ luĭ Niebur? Aĭ făcut să trăiască poporul tăŭ într'o vastă compoziţie plină de viaţă ca istoria greacă a luĭ Curtius saŭ istoria romană a luĭ Mommsen? Aĭ descoperit Troia ca Schliemann? Iată Nemţiĭ. Opera ta e opera arhiviştilor de provincie din străinătate. Acolo nu li se dă atâta importanţă. Te urmăresc de anĭ întregĭ şi aştept în zadar momentul să spuĭ ceva din gândul tăŭ şi pe care să nu-l fi citit maĭ limpede în documente. Sunt nedrept. Notiţele tale din josul paginelor sunt excelente. Aĭ o memorie *drăcească*, n'am ce zice.

I. Dar teoria mea cu reabilitarea fanarioţilor?

M. Aş vrea să vorbim numaĭ despre dânsa. Iţĭ observ maĭ întâiŭ că ea aparţine răposatuluĭ Ureche (căruia ĭ-aĭ amărât aşa de mult aniĭ din urmă!) şi venerabiluluĭ academician, d-l Erbiceanu. Câte treĭ, or unde întâlniţĭ în texte un dascăl de biserică înconjurat de patru copiĭ ciomăgiţĭ, strigaţĭ: „Şcoală naţională!“, or un'e întâlniţĭ o mâzgăleală pe un zid de altar ziceţĭ „Pictură“! Cunosc teoria!... In afară de astă importantă descoperire, nu cunosc ca ideĭ generale formulate de tine de cât definiţia şi importanţa istorieĭ din lecţia ta de deschidere de acum şapte anĭ... eram într'un colţ!... ce durere de cap! nu m'a părăsit bine-bine nicĭ până astăzĭ.

I. Să o luăm deductiv. Cum ţĭ-aĭ putea susţine paradoxul tăŭ pe astă cale?

M. Ce se numeşte Istoria? Este arta adunăriĭ documentelor, or arta de a şti ce să facĭ cu documentele? Dacă e cea d'întâiŭ, sunt bătut, căcĭ tu eştĭ cel maĭ mare istoric; dar eŭ cred maĭ mult că e cea din urmă şi aş întregi: arta de a te ridica prin ideĭ generale deasupra faptelor, de a

înlănțui cele izolate, de a reînvia cele moarte, de a da un glas frumos pentru contimporani, celor ce aŭ amuțit pe vecie.

I. Daĭ tot definițiĭ de acelea, ce știĭ că nu-mĭ pot conveni mie. Eŭ aș zice: Istoria este o știință, — și ce este știința de cât darul de a ști?— decĭ, cu cât știĭ maĭ mult, cu atât eștĭ un maĭ mare om de știință... și cu cât știĭ maĭ multe privitoare la trecut, cu atât eștĭ maĭ mare istoric.

M. Eŭ știŭ o altă definiție și maĭ simplă, și care-ți netezește drumul dintr'o dată: *Istoria este Iorga.*

I. (Se plimbă furios prin apartament, trântind în drumul luĭ câteva volume. Se face că îndreaptă un tom din «Anale» și fluieră încet ca să arate că i sunt absolut indiferente observațiile îndrăznețe ale luĭ Mephistofeles, apoĭ se oprește țintă în dreptul luĭ). Va să zică, după dumneata, toți ceilalți sunt istoricĭ, afară de mine? (Mephistofeles dă din umerĭ) Mie nu-mĭ rămâne nicĭ un merit! nicĭ unul! degeaba lucrez! degeaba adun! Oamenĭĭ de cinstea și valoarea mea vor întâlni decĭ în totdeauna aceeași ingratitudine! (tușind și spumegând de mânie). Decĭ, n'am nicĭ un merit? Dar recunoaște-mĭ cel puțin că sunt cel maĭ fertil și cel maĭ învățat scriitor din țara asta... ba chiar... în sfârșit, să zicem, deocamdată, din țara asta...

M. Cel maĭ fertil? nicĭ vorbă! toți ceilalți la un loc, cu Heliade, Assachi, Beldiman și Bolintineanu împreună n'aŭ îngrămădit atât cât tine... deși... Ce se chiamă un autor *fertil*? .. Vorbele aŭ ele un înțeles saŭ sunt întrebuințate la întâmplare?.. Autor *fertil* ar fi, să zicem, ca un câmp *fertil*, nu producător de orce, ci numaĭ de substanțe căutate și hrănitoare. Un câmp întins cultivat, unde cresc mult grâŭ, mult porumb, mult ovăz,—o grădină cu legume de bucătărie,—saŭ o livadă de copacĭ roditorĭ, iată ce ar merita cuvântul de *fertil*. Alecsandri a fost un scriitor fertil, Heliade și Assachi, care aŭ scris maĭ mult, sunt maĭ puțin *fertilĭ*,... Grigore Alexandrescu și Costache Negruzzi, ceĭ maĭ restrânși, sunt ceĭ maĭ *fertilĭ* din toțĭ... Mă uit în câmpul tăŭ și văd o producție nesfârșită... documente, articole de literatură, de critică și de polemică: unele hrănesc, cele maĭ multe înțeapă, trivialități fără seamăn, insulte de necrezut... un maidan întins, plin de mărăcinĭ, de scaeți... și în care este ...și mult gunoiŭ... din când în când câte un copac... din când în când câte un trandafir ieșit din ghimpĭ... din când în când și câte o biată legumă...

I. (turbat de mânie). Tu eștĭ singurul până acum...

M. Aĭ citit articolul luĭ Maiorescu despre Aaron Pumnul?

I. Am citit tot.

M. Știĭ că începe cam așa: „când am auzit că învățatul român Aaron Pumnul a scos șase volume de „Lăpturariŭ românesc"—cum s'ar zice, de: „Morceaux Choisis" din literatura română—mi-am zis: Ce va fi îngrămădit acolo Aaron Pumnul?... Căcĭ după părerea mea, toată literatura românească la un loc nu ar ști să umple șase volume... Dar când le-am deschis și le-am străbătut, m'am mirat că nu eraŭ de cât șase...»

I. Și ce-are aface?

M. Tot așa și eŭ: Când am auzit că învățatul Iorga publică câte unul saŭ două volume groase la fiecare jumătate de lună,— el care-și publică și articulele regulate din *Sămănătorul* și de aiurea, și ține cursurĭ și conferințe și pe la cucoane, — m'am întrebat: de unde scoate gândire și simțire pentru douăzecĭ de volume pe an, învățatul Iorga?... Când le-am deschis însă și am văzut de ce documente copiate de alțiĭ eraŭ pline, de ce neîngrijirĭ

de stil, de ce insulte neîngăduite pe alocurea, m'am întrebat: dar de ce sunt numaĭ două-zecĭ? De *acestea* se pot publică cât de multe. Volumele tale sunt ca un „Neo-Lăpturariŭ, românesc", plin de tot ce poate trece cuiva prin minte...

I. Tot veninul tăŭ nu poate păta reputaţia mea drept câştigată!

M. Pentru zece anĭ încă nu, fiindcă reputaţia ta se explică prin spaima pe care o inspiră oamenilor bine crescuţi saŭ timizĭ insultele tale nepermise,—cum şi prin necitirea aproape desăvârşită a volumelor tale. Ce ar fi o nefericire pentru alţiĭ, să fie cea maĭ mare mulţumire pentru tine. In ziua când s'o obicĭnuì lumea cu ţipetele tale şi când s'o hotărì să-ţĭ desfacă operile,—adio reputaţie, pe care o crezĭ întemeiată.

I. Şi va să zică...

M. Şi va să zică tocmaĭ ce ziceam: din ce scrie un autor nu se socoteşte decât aceea ce e citit şi mistuit de cititor, precum din tot ce produce o câmpie, bălăriile şi scaeţiĭ sunt lăsate la o parte, când e vorba de *fertilitate*... Tot ce-ţĭ pot recunoaşte e că eştĭ un spirit învăţat . . . şi . . . încă...

I. (desperat) Nu cumva te-ĭ apuca să-mĭ tăgăduieştĭ şi aceasta?... Supune-mă la examen; sunt gata să daŭ concurs cu toţĭ prietiniĭ şi duşmaniĭ meĭ din ţară şi din streinătate.... Căcĭ, jur că nu sunt inferior nimănuĭ de vârsta mea pe lume.... Ştiŭ istorie veche, medie şi modernă, ştiŭ pe dinafară toate documentele câte s'aŭ publicat asupra istorieĭ Românilor şi asupra istorieĭ Cruciatelor, ştiŭ dicţionarul luĭ Quicherat, ştiŭ nemţeşte, greceşte, slavoneşte.... Ştiŭ perfect toate limbile viĭ şi moarte, ştiŭ toate literaturile trecutuluĭ, prezentuluĭ şi viitoruluĭ, sunt a tot ştiutor....

M. Ar trebuì şă ştiĭ atuncĭ şi pe câte nu le ştiĭ încă . . . dar poate, maĭ ştiĭ, printre ele, să nu fie şi unele din cele înşirate! (punând mâna pe unul din volumele luĭ Hurmuzaki) Îmĭ daĭ voĭe?

I. Ce este?

M. E volumul al X-lea din Hurmuzaki, publicat acum 8 anĭ; am făcut prin el câteva însemnărĭ cabalistice (răsfoind mereŭ): iată, la pag. 211: *eu égard de leurs épouses valaques*; pag. 223: *à fur et à mesure;* pag. 248: *il prévalut en tant que l'affaire resta en suspens*; pag. 309: *quoiqu'ils étaient eslaves des Turcs;* pag. 347: *ils ont resté tranquilles jusqu'au 24;* pag. 428: *on prétend que le prince reçut l'ordre de se retirer à Braïla et emporter avec lui les premiers boryars*....

I. Dar nu vezĭ că toate astea sunt limba luĭ Kreuchely consulul prusian?... Sunt eŭ răspunzător de franţuzeasca Nemţilor,... şi încă a celor de acum o sută de anĭ?

M. (aparte) Să-ĭ citez pe „*Cela c'était très beau*" din ale luĭ „Opinions perniceuses"?... (tare) Mă iartă, de a acestuia eştĭ, fiindcă toate liniile luĭ sunt măcelărite de observaţiile tale istorice şi de limbă, fiindcă de când sunt n'am văzut carte cu maĭ mulţĭ *sic* în parenteze....

I. Dar uiţĭ că astă carte e de acum 8 anĭ, — n'aveam de cât 27 de anĭ....

M. Până la ce vârstă are voĭe un savant orgolios să facă greşelĭ neiertate de franţuzească elementară?

I. Dar unele din aste greşelĭ sunt simple scăpărĭ din vedere la tipar...

M. De ce nu daĭ voĭe şi altora să facă greşelĭ de acestea? Cel sever chiamă o îndoită severitate asupră-şĭ....

I. Eĭ n'aŭ dreptul !!

M. Minunat. Sunt exact de aceaşĭ părere. Dar dă-mĭ voe să fac şi eŭ acum o listă. Maĭ întâĭ, dumneata care ştiĭ atât de multe limbĭ, n'aĭ nicĭ o idee de filologie, precum ţi-a dovedit-o Şăineanu, precum ţi-a dovedit-o Bărbulescu...

I. Poate, atât.

M. Dumneata n'aĭ nicĭ o idee de filosofie, — ceea-ce n'ar fi poate vătămător unuĭ învăţat modern, cu pretenţiĭ de universalitate, care se amestică în toate şi să vrea să fie şi cap de mişcare literară.

I. Despreţuesc profund filosofia....

M. Dumneata nu cunoştĭ artele frumoase, decât ca înşirare de nume propriĭ şi de opere de prin cataloage.

I. Nu e adevărat.

M. ...Căcĭ în streinătate, când te ducĭ, îţĭ petrecĭ viaţa între restaurant şi documente... Arareorĭ, şi atuncĭ de pură erudiţie, trecĭ ca un fulger prin muzeele celе maĭ renumite, ca o simplă datorie,— par acquit de conscience — şi atuncĭ îţĭ zicĭ mulţumit la ieşire: „Il dăduĭ gata şi pe acesta!“ dumneata n'aĭ nicĭ un simţimânt artistic.

I. Calumnie peste calumnie,—dar continuă-ţĭ lista:

M. Dumneata habar-n'aĭ de ştiinţa pozitivă, de vreme ce aĭ afirmat undeva că matematica nu e de loc o ştiinţă a timpuluĭ.

I. Cu spiritul meŭ vioĭ, pe aceea o pot învăţa în 15 zile.

M. Cu spiritul tăŭ vioĭ, tu n'aĭ putea decât să înveţĭ tablele de logaritmĭ pe dinafară.

I. Istoriseşte că ţi-aĭ istovit lista? Dar află că un om se judecă după câte ştie, nu după câte nu ştie....

M. Aceasta e una din rarele vorbe cuminţĭ pe care te-am auzit spunându-le vreo-dată. Dar de ce nu o aplicĭ cu dreptate şi tuturor adversarilor D-tale?

I. Nu mi-se aplică de cât mie. Eŭ trebuesc judecat după câte ştiŭ şi duşmaniĭ meĭ după câte ignorează.

M. Te felicit pentru comoda măsură. Eŭ credeam că fiecare se judecă nu după câte ştie, ci după cum le ştie...

I. Nu pricep.

M. Să vorbesc ca la şcoală. Cultura nu e cantitativă, ci calitativă. O minte se judecă nu după ce a întrodus în ea, ci după ce a ştiut să asimileze. Cultura nu e aritmetica, geografia, istoria medie, literatura caldeeană,— ci rezultatul lor final asupra minţiĭ. Poţĭ să uiţĭ toate câte le-aĭ învăţat, şi dacă spiritul tăŭ s'a întărit atât cât să poată merge maĭ departe, eştĭ un om cult; pe când, cel ce înnoată ca într'un noroĭ, în cunoştinţele câştigate, fără a şti să facă un pas maĭ departe, e un om ignorant. Aŭ fost matematicĭ care nu-şĭ aŭ adus aminte la un anume moment de cutare părţĭ din tabla luĭ Pytagora, istoricĭ care aŭ uitat date elementare,—fiinţe superioare, fără îndoială şi cărora omenirea voastră le datoreşte mult. La examenele de sfârşit de an, şcolariĭ ceĭ maĭ bunĭ posedă adesea părţile elementare ale materieĭ lor, maĭ bine de cât profesoriĭ; sunt oare maĭ culţĭ ca dânşiĭ? Eĭ aŭ ştiinţa la suprafaţă, pe când aceia o aŭ în adânc; eĭ îĭ vor uita, poate, mâine datele, pe când aceia şi le vor aduce, de sigur, aminte... Şi ce înseamnă un şir de ţifre, de nume propriĭ, de date? o ocazie de a te istovi momentan, de a te lumina însă pe măsură ce le veĭ uita în fundul minţiĭ, ce veĭ

scoate din ele ideea generală, singura fertilă. Mintea se fortifică, se lărgește, devine mai bună, pe măsură ce se urcă în sfera științeĭ.... Numaĭ copiĭ și pedanțiĭ caută la «petite bête»; omul superior are spiritul logic, indulgența aprecieriĭ, respectul muncii altora, orizon larg de vedere, frumusețe în expunere, eleganță și impersonalitate în discuție . . . și bunătate, bunătate.

I. Ce-mĭ lipsește mie din tote acestea?

M. Absolut nimic,—afară, maĭ întâĭ, de spiritul elementar logic. Nu știĭ să ții firul discuțieĭ, maĭ răŭ ca un copil; alunecĭ după două minute de convorbire, la al treilea daĭ din pumnĭ, la al patrulea asvârlĭ cu pietre....

I. De când sunt, n'am văzut un calumniator maĭ mare.

M. Așteaptă până la minutul al patrulea! — Iți aducĭ aminte de discuția din „Epoca“ asupra originieĭ partidelor în România? Raționaĭ cam așa —și am regretat foarte tare văzând pe un redactor de gazetă dând o lecție de logică unuĭ învățat — raționaĭ zic: „din două una: or,... or,... or..“. Gazetarul observă cu spirit: „Va să zică, din treĭ una, d-le profesor“.

I. Dă-mĭ alt exemplu.

M. Foarte bine. Ce însemnează pe românește „un ranz des vaches“?

I. Nu se poate traduce cu o vorbă. Știŭ la ce vreĭ să facĭ aluzie; dar „ranz des vaches“ e un cântec svițeran, cântat de un singur om.

M. Din cimpoĭ, nu e așa?

I. Nu tocmaĭ.

M. Ba da. Să deschidem un dicționar, pe care or care vreĭ; iată pe ăsta micul, aicĭ la îndemână; «ranz des vaches, air que les bergers suises jouent sur la cornemuse, en gardant les vaches».

I. Da, dar traducerea adversaruluĭ meŭ era oribilă. El zicea: «Deux pâtres qui dialoguent un ranz de vaches=doĭ păstorĭ ce-și spuneaŭ dorul cu cimpoaele lor».

M. Și tu ce i-aĭ obiectat?

I. Că „ranz e un cântec svițeran, cântat de un singur om; Svițeraniĭ nu cântă chiar din cimpoae și cimpoerul nu dialoghează cu altul“.

M. Și nu observĭ care e lipsa de logică?

I. Pe cinstea mea, nu.

M. Quod erat demonstrandum. — Dar spiritul logic nu e singura lacună a minții tale. Până acuma, tu n'aĭ învățat încă să scriĭ.

I. Această critică mi s'a făcut în atâtea rânduri, că mă lasă rece. Un nerod a răspândit odată aceasta în public și de atuncĭ toți neroziĭ se iaŭ după dânsul, fără să mă maĭ citească.

M. Va să zică recunoștĭ că eștĭ răsfățat, fără să fiĭ prea mult citit de public..,

I. Nu, adică vreaŭ să zic, fără să-și dea osteneala să verifice. Dealtminteri, în privința stiluluĭ, am devenit stoic. Azĭ stilul meŭ poate să nu placă; dar va plăcea de sigur peste o sută de anĭ. Stilul meŭ e stilul viitoruluĭ, precum muzica luĭ Wagner e muzica viitoruluĭ. Atuncĭ se va vedea cine a fost Iorga și se va constata cu mirare că în toate manuscrisele mele nu e nicĭ o singură ștersătură...

M. Asta-ĭ alt ceva; eŭ credeam că vorbeștĭ de frumusețea stiluluĭ, și nu de caligrafia scrisuluĭ.

I. Și după ce aĭ văzut că stilul meŭ nu ar fi la înălțime?

M. După multe lucruri ; dar mai ales după „Istoria lui Mihai Viteazul, pentru popor“ pe cari ai scris-o acum patru ani de zile.

I. (cu dispreț) Și n'ai înțeles-o!

M. Tu știi că ajunge să vrei tu să vorbești în numele tău, ca nici Dracu să nu te mai înțeleagă. *Ç'a été mon cas.* Sânt patru ani de atunci. In toate părțile nu se vorbea decât despre Mihai Viteazul. Am vrut să văz cum îl judecați voi și am recurs la Bălcescu și la tine. Pe Bălcescu l'am citit până la capăt. Istoria pe care ai scris-o tu, am dus-o până la pagina 32. Mi-am pus apă rece la cap, apă caldă la picioare... nimic! Și totuși, la dracul!... doar n-oi fi eu mai prost de cât toți cititorii tăi de prin mahalale. Ce ar fi dacă acest volum ar fi pentru învățați ?.. De atunci, nu m'ai mai prins cu volume de astea. Aud că „Ștefan-Cel-Mare“ cere aceleași operații balneare.

I. Și după părerea d-tale n'am nici spirit logic, nici stil.

M. Mă iartă, tocmai vream să adaug : nici darul de a face un plan, nici pe acela de a vorbi cuviincios, nici câteva altele. Din adversarii tăi pricepi firesc numai ce-ți vine la socoteală. Iată de ce cultura ta îmi pare incompletă. A umplut suprafața creeruluĭ tău și n'a străbătut până în adâncul inimeĭ tale. Ascultă-mi concluzia : Date, fapte, vorbe nu întocmesc știința, precum gologanii de cinci nu sunt bogăția. Ocupă loc, sânt greu de ridicat, când sunt mulți la un loc, dar bogăție nu-s. Mai bine o piesă de aur în *porte-monnaie*, or o hârtie de bancă în buzunar. Aurul și hârtia, care ocupă loc puțin, reprezintă mult, nu fac nici un zgomot, sânt gândirea adevărată. De aceasta, tu n-ai..

I. Sânt deci un car gol ?

M. Nu, dar un car plin de tinichele

(La aceste cuvinte nedrepte, mânia lui Iorga nu mai cunoaște margini; ochii lui se injectează de sânge, scândurile răsună de loviturile picioarelor lui ; la un pumn pe care îl dă în masă, o piramidă de cărți și de hârtiuțe se desfac și cad cu zgomot. Grea de descris, mai ales expresia fizionomieĭ lui ; din fericire, eroul își ascunde fața între mâini, așa că nu-i mai poți deslușì nici ochii, nici buzele... Se aude din când în când răsuflarea lui puternică și regulată, ca a unui om mâniat și se văd degetele lui bătând un tact capriţios pe genuche... După multă plimbare, se asvârlă pe un fotoliu, cu spatele la Mephistofeles. Acesta, în felul coruluĭ antic, pronunță următorul intermezzo:)

M. S'a supărat adânc boerul... Baba Iorga. Dumneavoastră, oameni cu minte să nu luați aidoma toate câte i le spuseĭ, sau mai bine ascultați și partea a doua ca să nu plecați cu ideĭ greșite. Căci adesea spunând un lucru pe jumătate, dai despre el o icoană mai falsă decât dacă ai spune de la început tocmai contrariul adevăruluĭ. Și acesta e tocmai procedeul obicinuit al documentatoruluĭ Iorga. Dar vă rog, cele ce voi adăuga acuma, să rămână pe seama dumneavoastră. Omul nostru e cea mai orgolioasă ființă de pe pământ și ar deveni cu totul nesuferit, dacă ar ști că i se aduce cea mai mică laudă.

Să nu vă închipuiți că personagiul cufundat în supărare pe care îl vedeți din spate e numai chirigiul cel mai desăvârșit al generației sale. Ar fi nedrept. E și hamalul eĭ cel mai destoinic. Cât a îndesat el în fundul creeruluĭ lui și câte a îngrămădit în volumele luĭ - bolovani de documente, e de negrăit în nici o limbă omenească. Și câtă necinste arată în discuțiile luĭ cu adversarii, atâta conștiință și atâta nepărtinire se dovedesc în cercetările luĭ istorice. S-ar crede că doi oameni locuesc într-ânsul : unul întors către trecut, altul către prezent, atât de serios cel dintâi, pe cât de copilă-

ros cel din urmă, ceea ce însemnează, bine înțeles, că nu face parte din gânditorii aceia superiori cărora cunoștința trecutului le dă și norme de călăuzire în momentul de față. Ce păcat că nu are mai multe idei, că nu are ceva mai mult simț stilistic, că nu-și simte locul lui adevărat printre muncitorii generației de față! Dar cu toate povețele mele ascunse, scrie într'una, ca și cum cerul și pământul ar trebui, printr-un cataclism, să se prăvălească într-o săptămână, ca și cum ar avea simțământul că nu-i e scris să ducă viață lungă... Dar dacă nu e dintre autorii ursiți să fie citați în mijlocul unui text, fiți siguri că nici un nume propriu de om nu a fost vreodată destinat să fie pomenit mai des la codițele paginilor.

Ați avut vre-odată nevoie să consultați vre una din numeroasele lui colecții de documente? Sunt o adevărată minune. Te miri cum omul acesta a avut răbdarea și vremea să-și vâre în cap atâta sumedenie de nume de oameni, de țări, de orașe și atâtea date de ale calendarului. Când aveți nevoie de lămuriri precise în geografie și în chronologie, dumneavoastră recurgeți la Bouillet sau la Vidal de la Blache, eu mi-arunc ochii prin indexurile și notițele lui Baba Iorga. Sunt fără greșeală. O singură dată, mai deunăzi, am rămas surprins... la o oare-care pag. 274 a volumului de rapoarte prusienești, să dau peste o indicare greșită: mă trimitea în privința unui boer Vilara la un volum al Analelor Academiei, în care am căutat în deșert... Dar, în afară de foarte rari scăpări din vedere, opera lui e o minune de exactitudine.—Aveți dar nevoie de documente precize? Ascultați povața lui Mephistophele: adresați-vă cu toată siguranța la Iorga. Pentru istoria țării noastre în deosebi, nu se va mai putea de acuma scrie un singur rând, fără ajutorul... prezentei Babe.

Spuneți drept, ați scăpat mulți neînjurați de dânsul?... Să nu vă mai supărați... Fierea lui reiese, în parte, din natura lui, fără îndoială, în parte din răsfățul în care l-ați aruncat tot dumneavoastră, în parte iar din munca lui extra-ordinară. Pe când dumneavoastră dormiți, el lucrează. Pe când dumneavoastră vă distrați, el lucrează. Pe când dumneavoastră lucrați, el lucrează iară. Vă vine ușor dumneavoastră care vă plimbați, vorbiți, vă iubiți, să fiți câte odată de bună umoare. Puneți-vă în pielea unui om care muncește toată ziua și toată noaptea. Armonia întreagă a ființii lui se rupe, și adio mulțumire or bunătate sufletească. A vorbi de rău e singura lui petrecere pe lumea asta. Fiți îngăduitori și ziceți-vă că dacă Iorga s'a legat de voi, e că a cules sau e pe drum de a culege un nou volum de documente. Râdeți și făceți-vă semne tăcute unii altora. Volumul lui de documente rămâne, dar batjocura lui, nu.

E cel mai muncitor din generația lui, cel ce știe mai multe lucruri mărunte, cel mai nepărtinitor când e vorba de vremurile de altă dată. *Ecce homo*. Să fie un om mare? Dar de ce vreți totdauna dumneavoastră Românii, vorbe mari? Iorga ar fi de sigur un om mare, dacă... cum să zic? — căci astă condiție îi e mai greu de îndeplinit lui decât orcăruia altuia... — dacă s'ar hotărî să fie altcineva decât Iorga. Ați fost vreodată în vreun magazin de pictură? Culori, pensule, cartoane, hârtie de desemn, ținte, pânză, scăunașe. Un negustor burtos și plin de îndrăsneală stă la tarabă... Un tânăr timid intră și cumpără o jumătate de metru de pânză, câteva culori și patru ținte. E pictorul. Lui nu-i trebue toată prăvălia. Și tot așa un arhitect de talent intră într'o fabrică de cărămidă și, din două vorbe, își cumpără materialul primitiv al clădirii ce proiectează: câteva căruțe... Din Iorga s'ar putea scoate

o sută de oameni de talent... Și nu se va închipui de aci înainte un istoric, care să nu cumpere marfă de la dânsul. El e negustorul burtos de la tarabă și fabricantul de cărămidă. Glorie lui!

Ce mă supără pe mine, e că omul acesta nu se mulțumește să fie el singur pe lume, ci vrea să mai croiască și pe alții după chipul și asemănarea lui. I-a trecut prin minte să facă o întreagă școală. A strâns împrejurul lui la «Sămănătorul» un poet, doi nuveliști, și o jumătate de duzină de studenți și le-a zis: Să facem să triumfe istoria, adică documentul, pe lume! Dacă unii din aceștia au talent, vă rog să credeți că vina nu e de loc a șefului. Căci el să căznește în toate felurile să-i încătușeze cu faptul izolat și le dă, în fiecare Vinere de dimineață, pilda prozei lui greoaie și imposibile... Dar de unde i-a venit, mă veți întreba, ideea întemeiării unei școale?... O să râdeți și poate nu o să mă credeți. O meteahnă a spiritului lui e de a face și el tot ce au făcut alții, și nu cu gândul de a se încerca și el, ci, de a bate la concurs pe toată lumea. Să nu mai fie vorba în tot pământul decât despre dânsul! Cum a scos Eminescu poeziile lui, să-și scoată și el volumul lui de versuri... Taine și Alecsandri au publicat impresiile lor din Italia? — să-și publice și el impresiile lui din Italia. S'a făcut cutare distins printr'o conferință la societatea de geografie? Se improvizează, tot acolo, geograf și dânsul. A scos Vlăhuță „România pitorească?“ Hop, să scoată și el „Drumuri și orașe“. Poate numai vreun stenograf sau vre-o moașă să nu fie pizmuiți și imitați de Neculai Iorga. In sfârșit, de ce Maiorescu singur să fi fost critic și cap de școală în vremea lui? Hait să fie și Iorga critic și cap de școală.

Mă rog, eu nu pot fi acuzat că sânt junimist, dar vă încredințez că de astă dată are să-și rupă bine gâtul. A fost odată în țara asta un om, care a știut mult mai puține date și nume proprii decât Iorga, dar în care cultura adevărată a străbătut până în cele din urmă celule și fibre... Un spirit rece și elegant, înzestrat cu autoritate și cu gust, om citit mult, dar care făcea puține citații, ursit de natură să producă mai puțin el, cât să facă să producă alții. Ați recunoscut pe bătrânul Titu Maiorescu. Om, în care mintea, simțirea și voința se cumpăneau, om călătorit mult și inteligent, dar care în călătorie își lărgea sufletul cu privelistele naturii și ale arteĭ, își întărea mintea, și nu și-o umplea, ca acesta, cu tot felul de drăcii.... Filosof ca pregătire, artist ca pornire, Maiorescu a fost timp de un sfert de veac stăpânul netăgăduit al literelor române. Proza lui e fermecătoare, aproape tot așa de fermecătoare cât îi e și glasul... Mă rog, d-voastră l-ați cunoscut ca bătrân, eu l'am cunoscut mai în tinerețe... Mă găseam pitulit mai la toate întrunirile lui literare și la toate ceaiurile studențești.... Ce vremuri!... Când punea mâna pe o carte să o judice, era dracul gol!... Dacă omul acesta s'ar fi lăsat să fie mai puțin influențat de câteva spirite, iubitoare mai mult de ele decât de el, dacă s'ar fi lăsat să fie mai puțin amăgit de mrejele politicii, sânt sigur... In sfârșit, vă închipuiți, pe acest om și-a pus în minte să-l imite, să-l eclipseze, culegătorul nostru de documente. De câte ori mă gândesc, îmi vine să cânt cu vocea mea de bas, ironica-mi serenadă din Faust, care se sfârșește cu explozia: „Ha! ha! ha! ha...“ Mă rog, unde aș găsi o mandolină?...

Dar noaptea înaintează și eu n'am spus încă toate „supra-colegului“ nostru.

D-voastră, carĭ sunteţĭ osteniţĭ, plecaţĭ; ceilalţĭ, rămâneţĭ să ascultaţĭ partea a doua a dialoguluĭ (tare) Istoric Iorga!

I. (răstindu-se) Ce maĭ este?

M. Să facem pace! —Sânt dispus să-ţĭ recunosc că eştĭ cel maĭ mare om al generaţiĭ tale.

I. Şi cu ce aĭ dovedi acum aceasta?

M. (măsurându-l îndelung cu ochiĭ) maĭ întâĭ... cu metrul; şi apoĭ... (privindu-l drept în ochĭ) cu încrederea neclintită pe care o aĭ în tine. Dar să lăsăm aceasta. Aĭ putea să-mĭ spuĭ ce este patriotismul?

I. (convins) Patriotismul este simţimântul exclusiv al prietinilor meĭ de la „Junimea", de la Universitate şi de la Sămănătorul.

M. Excelentă definiţie. Ludovic al XIV-lea a zis: „L'Etat c'est moi"; şi Iorga va fi zis: Eŭ sânt ţara.

I. Prieteniĭ meĭ sânt prietiniĭ neamuluĭ românesc şi duşmaniĭ meĭ sânt duşmaniĭ ţărĭĭ.

M. Foarte bine; numaĭ aş vrea o definiţie maĭ lămurită a acesteĭ ţărĭrişoare saŭ a acesteĭ ţărĭ care-ţĭ revine fără încetare în vârful peniţiĭ.

I. (în extas) „*Tot pământul din care neamul românesc făcea prin cea maĭ iubită muncă a sa să răsară an de an holdele hrănitoare, tot pământul, prin buruienile şi înalta iarbă a căruia rătăceaŭ turmele supuse până la piatra goală a munţilor ocrotitorĭ, toată margenea de mal unde coliba pescaruluĭ domneşte marele drum de apă al Dunărĭĭ, toată pădurea nesfârşită, lungă de zile întregĭ, în care se înfundà pasul de pândă al vânătoruluĭ, a căruia săgeată făcea să se spulbere un praf de frunze şi crengĭ,—se chema pentru toţĭ aceia carĭ, de pe la anul 1000 până astăzĭ, vorbesc cam ca şi noĭ acuma limba românească: pământul Românilor, ţara Românească!!*"

M. Bravo,—şi aş dori să auz cât maĭ des această frază în gura adversarilor tăĭ netrebnicĭ.

I. Pentru ce?

M. Pentrucă le-ar lua respirarea, încă de pe la jumătate, — deacolo unde vorbeştĭ de zilele întregĭ ale vânătoruluĭ cu pulbere de pe la anul 1000.— Te felicit pentru capacitatea ta respiratorie.

I. N'am înţeles. Dar la ce-ţĭ slujeşte intervievul acesta?

M. La nimic, vream să vorbim. Vream să aflu de la tine până unde se întindea ţara Românească pe la anul 1000 şi am aflat că se întindea pedeoparte până la Himalaya, pe de alta până la munţiĭ Pădurĭĭ Negre, şi în sfârşit... până unde putea să se ducă vânătorul.

I. Cum aşa?

M. N'aĭ zis că România era „*tot pământul prin iarba înaltă a căruia rătăceaŭ turmele supuse până la piatra goală a munţilor ocrotitorĭ*"? N'aĭ spus care munţĭ. Eŭ vreaŭ să fie până la Himalaya. — Nu spuseşĭ pe urmă că tot ea se întindea „*pe toată marginea de mal unde coliba pescaruluĭ domneşte marele drum de ape al Dunărĭĭ*"? n'aĭ spus că de la Porţile de Fier încoace, — eŭ o întinz îndărăt până la munţiĭ Pădurĭĭ Negre. In sfârşit n'aĭ spus că tot ea era şi ea este „*pădurea nesfârşită, lungă de zile întregĭ,* în care *se înfunda pasul de pradă al vânătoruluĭ,* a căruia *săgeată... şi celelalte*? Să-mĭ daĭ voe să înţeleg pădurile virgine din America de Sud şi din Noua Zelanda...

I. Dacă nu mă înșel, aĭ vrut să facĭ iarăși spirit. Aș fi maĭ bucuros să te aud exprimând ideile tale decât căutând să daĭ înțeles frazelor mele.

M. Grea sarcină, aĭ dreptate. Să facem iarăși pace. Încrețește-ți fruntea, închideți ochiĭ, puneți capul în piept și ascultă-mă cu băgare de seamă, căcĭ vreaŭ să te moșesc după metoda socratică.—Crezĭ tu că e vr-o legătură între iubirea de familie și iubirea de patrie?

I. „Patria este familia în mic, precum familia este patria în mare“ precum a zis-o ..

M. (râzând) Te scutesc de citațiĭ. Acum spune-mĭ: De ce un om cuminte vorbește foarte rar de familia luĭ, pe când un nerod n'are alta pe buze decât numele țărișoareĭ?

I. Eŭ cred că cumințisânt și ceĭ ce vorbesc rar de familie și ceĭ ce pomenesc într'una numele patrieĭ. Cred chiar că trebue să fie lovit de cea maĭ crudă nebunie acel ce nu se simte atins de focul sacru...

M. Nu e vorba de ce se simte atins, ci de ce vorbește într'una. Crezĭ tu că omul cuminte care vorbește rar de familia luĭ nu-și iubește nicĭ copiiĭ, nicĭ nevasta?

I. Atuncĭ de ce nu vorbește de dânșiĭ?

M. Vorbește, dar maĭ rar, dintr'un fel de cuviință. Nu vrea să strivească cu fericirea luĭ intimă pe ceĭlalți și i se pare că *noĭ* ca și eŭ, e tot un pronume de întâia persoană. A vorbi de aĭ săĭ e cam același lucru cu a vorbi despre sine. Numaĭ guraliviĭ spun ce n'aŭ în suflet; omul cuminte ascunde bine în sufletul luĭ ce simte puternic.

I. Dar simțimântul de patrie este cu totul alt lucru.

M. Ba simțimântul de patrie este la fel același lucru. A lărgi pronumele de întâĭa persoană nu va să zică a-ĭ schimba persoana. Omul să-și iubească patria cât maĭ mult, dar, din cuviință, să vorbească cât maĭ rar despre dânsa.

I. Atuncĭ de ce crezĭ că ceĭ maĭ marĭ patrioți, simt o nevoie firească de a nu vorbi de cât despre țara lor iubită?

M. Din năravi. — Și eŭ maĭ crez: câte odată, și din oare care interese (mișcare a luĭ Iorga). Ascultă-mă bine, căcĭ lucrul te privește de aproape. Eŭ crez, contrariŭ de ce spun „patrioțiĭ“, că patriotismul nu e o exaltare trecătoare a unor nebunĭ, ci simțimântul cel maĭ adânc al oamenilor cu minte; eŭ cred că un om adevărat serios nu face nicĭ un act important care să nu privească de-adreptul patria luĭ, și că cel ce are dinaintea ochilor „omenirea“ saŭ „țara“, saŭ alte năzbutiĭ, nu este nicĭ un ingrat față de țara luĭ, nicĭ un trădător saŭ un suflet fără inimă, ci un simplu nerod, care nu-și dă seama de acțiunile luĭ inconștiente. Simțimântul de umanitate nu există saŭ n'ar trebui să existe maĭ de loc, ca un fel de igienă indiscutabilă a minții. A lucra pentru omenire este, ca și cum, vânător, te-aĭ apuca să împușți în lună. Omenirea este ca *existența*, ca *fericirea*, ca *văzduhul*, o noțiune vagă și lipsită de prea mult înțeles, care nu'și găsește întruparea ceĭ exactă nicăiriĭ, căcĭ pe lume nu există de cât indiviziĭ separați, decât fericiriĭ izolate, decât oameni. Soarta a arătat fiecăruia ce înseamnă omenirea pentru dânsul. Unul din ceĭ maĭ cumințĭ din speța voastră a și definit pe om: *aproapele*. Împrejurul vostru dar, natura, instinctul, și pe urmă gândul, v'aŭ circumscris datoriile; ca vederea omenească, inima, gândirea și activitatea omenească nu

pot merge prea departe. De aceea eŭ zic: or ce om cu jăţ la minte îşĭ iubeşte ţara luĭ, precum orce om cu jăţ la minte îşĭ ĭubeşte familia.

I. Lucrurĭ banale, pe care eŭ le-am spus dela 19 anĭ.

M. Şi pe carĭ nu le-aĭ simţit cuviincĭos nicĭ până astăzĭ. Căcĭ banalităţile sunt lucrurile cele maĭ grele de priceput şi câte odată cele maĭ originale. Priceapă cine poate. Dar eŭ zic: Totul trebue făcut în vederea ţărĭĭ, în vederea practică a cercului în care te-a pus sĭ vĭeţuesţĭ natura. (Căcĭ va fi având şi natura înţelesurile şi rosturile eĭ ascunse!) — Părerea mea e că şi studiĭ ca medicina ar trebui, în anume înţeles, să fie patriotice.

I. Din banalitate în paradox. Cum ar fi patriotică medicina?

M. Ocupându-se înainte de toate la voĭ de boalele de care e bântuit maĭ ales poporul vostru. Aşa dar, doctorĭĭ voştri să-şĭ bată maĭ puţin capul cu boale de nervĭ şi de sânge care bântuesc maĭ ales Apusul, şi să ĭa măsurĭ să oprească mortalitatea copiilor şi să vindece pelagra, care vă zeciueşte ţărănimea.

I. Cum ar putea să-şĭ împlinească datoria, în mod patriotic, un profesor de literaturile germană or engleză?

M. Arătând studenţilor ce e uman, adică ce e sufletesc în genere, şi prin urmare şi românesc, în operile străine; arătându-le apoĭ ce aparţine exclusiv acelor literaturĭ, spre o maĭ bună cunoaştere — prin deosebire — a poporuluĭ vostru; în sfârşit, dacă posedă bine limbile lui Goethe şi Shakespeare, arătând poporuluĭ german şi englez rarele producerĭ interesante ale literaturiĭ voastre naţionale.

I. Exact de aceeaşĭ părere, — şi eŭ am susţinut-o...

M. Cu 19 anĭ înainte de a veni pe lume! Numaĭ că tu susţiĭ în toate zilele tocmaĭ contrariul de ce-mĭ bătuĭ capul să-ţĭ explic acuma.

I. Cum asta?

M. Foarte simplu. Eŭ îţĭ vorbesc de simţimântul tăcut al omuluĭ cu minte, şi tu te gândeştĭ la manifestările gălăgioase ale nebunilor. Eŭ îţĭ vorbesc de tămăduirea pelagreĭ, şi vouă vă place să strigaţĭ în piaţă cu entuziasm: „Trăiască Pelagra noastră naţională!“—Căcĭ nu e viţiŭ al vostru, maĭ urâcios şi maĭ mortal de cât pelagra, pe care să nu-l fi trâmbiţat şi să nu-l fi exaltat în numele patriotismuluĭ.

I. Cu toate astea istoria ne învaţă...

M. Cine pricepe limbagiul încurcat al istorieĭ?... Azĭ spune una, mâine spune alta. Sunt momente, în care manifestările patriotice sunt neapărate, în care e un adevărat merit a exagera acest simţimânt, a nu-l avea de cât pe el în suflet, a nu-l îngădui de cât pe el în sufletul altora: rarĭ momente, grele momente.

I. După ce se pot cunoaşte?

M. După primejdia în care se găseşte cel ce se manifestă, primejdie de a-şĭ pĭerde starea, viaţa, reputaţia, familia. A fost la voĭ o vreme, şi nu de mult, când manifestările de dinafară ale patriotismuluĭ se impuneaŭ ca o adevărată nevoe, pe când Câmpineanu combătea articulul fraudulos, pe când Grigore Alexandrescu scria „Lebăda şi puiĭ codruluĭ“, pe când Ion Brătianu ardea Regulamentul organic, pe când Niculae Bălcescu făcea propagandă la Unguri. Dar protestările Câmpineanuluĭ l'aŭ dus la Plumbuita, dar „Lebăda“ luĭ Alexandrescu nu l-a dus... ca a luĭ Lohengrin, la Elsa, ci

la Djurstvă, dar Ion Brătianu a mâncat pâinea exiluluĭ, dar Niculae Bălcescu și-a amestecat oasele luĭ cu ale cerșetorilor din Palermo...

I. Și întru ce, acele vremĭ nu ar maĭ fi existând încă și astăzĭ?

M. Intru cât, după ce s'a stabilit o direcție sănătoasă de lucrurĭ, vin alțiĭ carĭ profită de sforțările făcute. Meritul nu e deopotrivă al celor ce aŭ suferit martirul și al acelor ce se folosesc de martirul lor. După întemeĭetoriĭ religiilor ce suferă persecuțiĭ, vin popiĭ lor carĭ persecută lumea, după sfântul Sebastian vin de-alde Torquemada, jurând ca și cel dintâiŭ în aceleași nume sfinte. După mariĭ pregătitorĭ aĭ revoluției, vin călâiĭ de la 1789 carĭ măcelăresc oamenĭĭ, jurând în aceleași principiĭ de umanitate și de fraternitate. După ceĭ ce aŭ întemeiat România, cu riscul liniștiĭ, sănătățiĭ, renumeluĭ, stăriĭ lor, aĭ venit tu, ați venit voĭ, care pronunțați numele acesteiași „țărișoare". Mult maĭ ușor, mult maĭ practic. Aceĭa luptaŭ, și noĭ *zicem*. Azĭ patriotismul e salariat la Universitate și recompensat la Academie. Azĭ meritul e să ție cineva linia mijlocie. Ar fi un martir acela ce ar vorbi de meritele străinilor orĭ de umanitate. Azĭ e patria la putere, care dă decoraţiĭ, subvenţiĭ, mijloace de transport, contracte avantagioase acelor ce-ĭ pronunță zgomotos numele. Azĭ nu maĭ e nicĭ un merit a fi patriot în acest înțeles. Oamenĭĭ cuviincioșĭ își împlinesc datoria în tăcere și vă privesc cu dispreț pe voĭ profanatorĭĭ... Ți se pare un an de când nu ți-am maĭ spus numele... Tu nu eștĭ dintre ceĭ ce aŭ suferit în numele ideeĭ, tu eștĭ dintre ceĭ ce vor să persecute în numele ideeĭ, tu nu eștĭ sfântul Sebastian, tu eștĭ Torquemada; tu nu eștĭ Voltaire, nicĭ Diderot, nicĭ Rousseau, tu eștĭ Barère; în sfârșit, tu nu eștĭ Niculae Bălcescu, tu eștĭ Neculai Iorga.....

I. (repezindu-se de pe scaun cu pumniĭ încleștați și scrâșnind din dinți) Ființă necurată țâșnită din adâncul iaduluĭ într'adins ca să mă turburĭ pe mine. Drac împeliţat, scornitor de calomniĭ și de năzbutiĭ... de ce nu scoțĭ o carte de istorie, ca să ți-o măcelăresc cum se cuvine... Ce te împinge să fiĭ așa de răŭ și de nedrept cu mine?... Dar dacă cel puțin vorbele tale ți-ar rămânea încuiate în zidurile încăperiĭ acesteĭa... dacă nu te-aĭ fi apucat maĭ dinainte să răspândeștĭ și aiurea minciunile și insinuările pe care mi le înșirĭ în astă noapte. Dar bine, spirit necurat, nu lucrez eŭ zi și noapte pentru a împlini contractele mele cu ministerul? nu mă înjosesc la toată lumea, să public documente? și mi se plătește altceva la Academie de cât corectura coalelor luĭ Hurmuzaki?... (amenințător) Răspunde odată.

M. A fost odată un popă, care s'a hotărât să nu maĭ mănânce carne, în spre ispășirea păcatelor. Dar mâncăcios mare de felul luĭ, s'a trezit într'o zi pe masă cu potârnichĭ, găinĭ și iepurĭ. Ca să mulțumească și cerul și stomacul a zis: „Iepurĭ, potârnichĭ, voĭ nu vă numițĭ carne, voĭ vă numițĭ vânat și pasărĭ".

I. Perfidule! dar nu sunt tot eŭ acela care, fără nicĭ un interes, lovesc de anĭ întregĭ, în tot ce e franțuzesc și franțuzit la noĭ în țară?

M. Și de ce te opuĭ așa de mult la influența spirituluĭ franțuzesc la voĭ în țară?

I. Maĭ întâĭ, fiindcă uniĭ din dușmaniĭ meĭ, și-aŭ făcut studiile în Franța, o mărturisesc; pe urmă, fiindcă mi se pare că n'ar fi cuviincios să se facă laude Francezilor sub domnia M. S. Regeluĭ Carol; pe urmă iar, fiindcă mi-ar fi fost greŭ, cu franțuzeasca mea... dar mărturisește că, într'o bună parte, și fiindcă sunt sincer convins că spiritul francez e cel maĭ su-

perficial, cel mai banal, cel mai puțin firesc și cel mai primejdios de pe lume. Dovadă „boerimea franceză“ din țara noastră care nu se duce la nici o piesă românească.

M. Și femeea franceză este creatura cea mai imorală și cea mai perversă de pe pământ, dovadă cocotele din Afganistan și din Hatananarivi.—Dar nu găsești c'ar fi mai nimerit să te îndoești de seriozitatea spiritului vostru național, care nu știe să aleagă de la străini de cât ce e mai înjositor și mai plin de vițiĭ?

I. (autoritar) Nu-ți dau voie!

M. Te rog, nu face ca la teatru. Eŭ îți spun acestea pe românește și între noi; dumneata ai trâmbițat-o pe franțuzește, mai când, ca să o știe bine tot pământul.

I. Pe atunci eram copil și aș dori să distrug toate exemplarele din *„La vie intellectuelle“*.

M. Fiĭ pe pace; franțuzeasca lor e așa de obscură, că n'ai înțelege-o nici tu astăzi... Francezii vor crede, de bună seamă, că broșura ta e scrisă pe românește.

I. Dar admițând că m'am înșelat ca copil, nu e un cuvânt ca omul în vârstă să mai permită direcții nesănătoase la noi în țară. Nu datorim nimic bun influenței franceze.

M. Și datorițĭ influenții Fanarioților, pe care îĭ reabilitezĭ! (a parte) Ciudată creatură!...

I. Molière e un caraghios care nu se ridică decât ceva mai sus decât Millo al nostru, — Lamartine, un declamator ursuz cam în felul lui Bolintineanu,— iar Leconte de Lisle nu stă nici la degetul cel mic al lui Eminescu.

M. Influența franceză a trecut, la voi în țară, prin două faze: în faza întâia, voi n'ați priceput pe Francezi, și i-ați înălțat până în ceruri; în a doua fază, iar nu i-ați priceput, și i-ați cufundat până în iad, la mine. — Vezi să nu faceți așa și cu Nemții pe care îĭ imitați și-ĭ lăudați astăzi.

I. Nemții sânt altfel de oameni...

M. Și Francezii sunt altfel de oameni; Nemții sunt *eĭ*, precum Francezii sânt *eĭ înșile*... Voi vreți să fiți còpiĭ searbede de ale Franțezilor și de ale Nemților. Căutați de luați ordinea, curățenia, conștiința, seriozitatea și bunătatea nemțească, precum și simțimântul lor muzical și filosofic. Dar mi se pare că luați numai pedantismul unora din eĭ, precum odinioară ați luat de la Franțezi, mai ales ușurința... Mĭ-ar plăcea când v'aș vedea oameni serioși, iubitori de a lua binele din orcare parte a lumiĭ, drepți cu toate popoarele de pe pământ și mai ales recunoscători cu cele ce v'aŭ dorit binele.

I. Nu vom mai avea multă vreme nevoie de concursul străinilor...

M. Idee copilăroasă pe care aŭ avut-o Chinezii de acum patru miĭ de anĭ. Dar ce se îngăduia atunci, nu se mai poate îngădui astăzi... Astăzi popoarele nu mai aŭ miĭ de anĭ de pierdut și învață bucuros unele de la altele. Cele mari daŭ exemple. Ar fi deci bine ca tu să nu mai răspândești asemenea ideĭ în poporul tăŭ, a cărui primă însușire e tocmai spiritul săŭ extraordinar de asimilare. Rolul vostru va fi încă multă vreme de a aduce în Răsărit facla binefăcătoare a civilizațiilor apusene.

I. Rolul nostru a început să fie de a sluji de model națiilor celor mai înaintate. La universitățile noastre ar putea învăța și străinii, mai ales la Facultatea de Litere, secția istorică. Expozițiile noastre anuale de pictură

sânt deasupra tuturor saloanelor franţuzeşti, cântăreţii noştri se duc până în America şi văd momentul foarte apropiat în care Franţa, Germania, Englitera şi Rusia nu vor recruta istorici şi actori de cât din ţara românească.

M. Amin !... (a parte) Naiba-ăla de cocoş nu mai vine să mă scape în astă noapte. (se aude cântecul cocoşului) Ah !... (uitându-se la ciasornic !) Babă Iorga, ca drac modern, aş putea foarte bine să mă scutesc de ţipătul crestatului. Dar, în sfârşit, trebue să mă supun tradiţiei şi să fac să se sfârşască comedia. Ce, vreĭ să se ia dialogurile mele drept „Istoria literaturiĭ româneştĭ în secolul al XVIII-lea ?“ Ce încheiere să dăm convorbiriĭ noastre ? Să mântuiŭ cu o ploae caldă de poveţĭ şi de aforisme, e pedant şi nicĭ s'ar potrivi prea mult Mentoruluĭ luĭ Faust. Aşa dar, trage ce concluzie vreĭ. Eŭ o singură vorbă maĭ am de adăogat : „Fugĭ de dracul“!

(se aude a doua oară cântecul cocoşuluĭ. Mephistopheles dispare).

Iorga (frecându-se la ochĭ ca din somn) Ce noapte furtunoasă !... Un „cauchemar“ din cele maĭ înfricoşătoare !... Un biet savant modest, cinstit şi talentat, să fie aşa de batjocorit toată noaptea !!... La cine să mă plâng ?... Cine să mă povăţuiască ?... îmĭ vine să mă las de documente, căcĭ de la dânsele, parcă, mi se trage mie tot răul... Aş dori maĭ ales să consult un filosof... (se plimbă prin odae agitat şi şovăind, apoĭ deodată,—incorigibil,—îndreptându-se spre raftul al doilea al bibliotecĭĭ, cu curagiŭ) Să vedem ce zice... Hurmuzaki ! !...

P. S. facultativ

După altă versiune, dialogul luĭ Iorga cu Mephistopheles ar fi avut cu totul o altă încheere. Ca să-ĭ dea o dovadă energică de puterea luĭ, regele iaduluĭ ar fi trecut prin faţa mareluĭ învăţat o scenă de istorie. Dar „fiecare cu meseria luĭ ; tu te căzneştĭ să evocĭ trecutul, misiunea mea e de a arăta câteodată, viitorul... Să nu te sperii.. E o pagină din istoria culturală a Românieĭ de acum peste un secol“.—Părerea noastră e că scena următoare nu a maĭ putut avea loc, de vreme ce cântase de mult cocoşul. O copiem totuşĭ după un manuscript pe care, înţelege oricine, nu ni l-am putut procura de cât cu foarte multă greutate.

Câteva secunde după cântecul de al doilea „al crestatuluĭ“:

(Scena toată se scufundă în întuneric. Apoĭ se luminează din ce în ce. In locul pereteluĭ din fund, cu „Analele“ şi „Uricariul“, o perdea subţire, dincolo de care se desluseşte o odae mare de studenţĭ din anul 2005—2006. In jurul uneĭ mese, dinaintea unor volume deschise, staŭ *Voicu Andreĭ* şi *Bogdan Clinceanu*, studenţĭ la secţia istorică, *Ion Adrian*, student filosof. In picioare, uitându-se la un tabloŭ vechiŭ de Grigorescu, *Lazăr Seligman*, student în filologie. Maĭ în fund, trântit pe un fotoliŭ şi gânditor, *Dumitru Caracaş*, student la secţia literară).

Mephistopheles. Tăcere!

I. Adrian. Domnilor, iată pasajul, pe a căruĭ existenţă o puneaţĭ la îndoială.

(citind)

„Taxe pe cărţile de literatură (nu de ştiinţă) străine, taxe pe ziarele „străine—ca în Austria,—taxe pe trupele străine, cărora se cuvine a li se a„răta de la Teatrul Naţional drumul care duce la Teatrul Maican şi la Teatrul „Jigniţa. Taxe, strașnice taxe pe ceĭ ce staŭ în străinătate şi-şĭ culeg de pe „moşiĭ lucrate în sudorĭ de sânge de ţăraniĭ noştri veniturile cu care caută

„a speria Apusul: în legea pensiilor s'a făcut un început bun, silind pe pen-„sionarĭ a sta maĭ mult în ţară (trebuia: *totdeauna* în ţară, cum se făcea „odată—poate şi acum—în Austria). Şi, în sfârşit, nerecunoaşterea absolută a „diplomelor de învăţătură străine, căcĭ avem profesorĭ, avem învăţaţĭ, avem „şcolĭ, care ne costă o groază de banĭ, şi care nu sunt făcute numaĭ pentru „mitocanĭ şi pentru săracĭ.—Un ministru sfios va trece, va venĭ altul sfios şi „va trece şi acela. Apoĭ într'o zi se va găsĭ *un om*, care va pune piciorul „în prag, şi, sigur de sprijinul mulţimiĭ adevăraţilor Românĭ, nu se va teme „de revoluţia boierilor, de ocările ciocoilor şi de blestemele veneticilor, ci va „face ceea ce stă scris maĭ sus."

Voicu Andreĭ. O! ho!... Şi din ce secol e başbuzugenia asta literară? din al XVII-lea, or de la începutul Fanarioţilor?

L. Seligman. Ce sânt şi istoriciĭ-aştia, care habar n'aŭ de filologie. Dar nu vezĭ că sântem în plin secul al XIX-lea, poate chiar pe la sfârşit! vedeţĭ limba.

I. Adrian. (arătând coperta): ba din chiar începutul secoluluĭ al XX-lea. Poftiţĭ data: 22 Februar 1904. Revista „Sămănătorul"...

B. Clincianu. Dece S*ă*mănătorul şi nu S*e*mănătorul?

L. Seligman. O aberaţie a vremiĭ. Scriitoriĭ de pe atuncĭ întrebuinţaŭ cele maĭ curioase particularităţĭ lexice, sintactice şi fonetice ale dialectelor, din dorinţa patologică de a se distinge. Aceasta nu este nimic: dar se întâlnesc cazurĭ, în care scriitorĭ de valoare întrebuinţaŭ cuvinte necunoscute de absolut nicĭ un Român cu carte, sub cuvânt că le răsunaŭ maĭ româneşte în ureche. Le era de ajuns să le întâlnească o singură dată într'un singur creer de munte, ca să se şi crează datorĭ să le slujască cetitorilor...

B. Clincianu. (apropiindu-se de revistă) Şi cine este autorul acestuĭ decret de moarte?

I. Adrian. Istoricul N. Iorga.

L. Seligman. De astă dată îmĭ vine şi mie să zic că nu se poate. Stilul acestuĭ scriitor e mult maĭ încâlcit de cât acilea. Aş pune mâna în foc că nu-ĭ de el. (privind revista) Cum se face asta?

I. Adrian. Se întâmplă. Când scrie un om cât acela, ĭĭ e greŭ să nu o nemerească nicĭodată, precum unuia care face spirit tot mereŭ, ĭĭ e greŭ să nu nemerească nicĭ o vorbă de haz nicĭodată.

D. Caracaş. Dar başbuzucĭ, D-lor! Cine este acel Nicolae Iorga?

I. (furios, gata să se repeadă) Obraz...

M. (oprindu-l) Stăpâneşte-te. De altminterĭ, poţĭ să te înfuriĭ cât ĕĭ vrea, furiile tale nu pot ajunge până la dânşiĭ... Studenţiĭ aceştia sânt din ceĭ ce vă trântesc de la examene pe voĭ profesoriĭ de astăzĭ.

V. Andreĭ. Dar voĭ n'aţĭ învăţat niciodată la curs pe istoriciĭ de la începutul veaculuĭ al XX-lea? Cât de răŭ să scrie acesta, totuşĭ istoriografia românească ĭĭ e recunoscătoare mult. El e cel maĭ mare culegător de documente şi poate întâiul.

B. Clincianu. Cel d'întâĭ nu; aŭ fost mulţĭ alţiĭ înaintea luĭ printre care, Al. Odobescu, care a publicat rapoartele consulilor franţuzeştĭ, Bogdan Hasdeŭ, care dăduse la iveală „Columna luĭ Traian" şi Dimitrie Sturdza, care a publicat toate actele renaşterĭĭ Române.

V. Andreĭ. Ce-mĭ place la Hasdeŭ e stilul luĭ fermecător care l-a şi îndepărtat de documente. E cel maĭ mare scriitor al Românilor. Iar la

Sturdza admir procedarea lui americănească. Intr'o bună dimineață a dat la lumină toate „Actele și Documentele", 9 volume ; pe urmă, pe nepusă masă, a scos actele „Revoluției de la 1848"... 6 volume ; tot lui i se datoresc : Actele Domniei lui Cuza ;.. și, în sfârșit, pare aproape dovedit că tot el a luat inițiativa...

D. Caracas. Să lăsăm astea, D-lor, fiindcă o să avem destul de vorbit de ele în luna căldurilor... Cum explicați d-v., această pornire curioasă a spiritelor din 1904 ?

Voicu Andrei. Eŭ cred că pentru vremile de atunci era o pornire sănătoasă...

L. Seligman. Ce e bolnav azi nu a putut fi sănătate altă dată. Autoruluĭ acestor rânduri i se ridică temperatura continuŭ de patru zile...

B. Clincianu. Eŭ cred, Voicule, că voĭ Transilvăneniĭ, oameni harnicĭ, economĭ și din când în când, cu talent, sufereați acum o sută de anĭ de boala Ungurilor, stăpâniĭ voștri. *Voĭ* ați dus microbul șovinismuluĭ în principate; și nu băgați de seamă că pe când răspândeați boala dincoace de munți, vă plângeați de urmările eĭ la molipsiții din Transilvania. Bine să fi făcut ? Acum de când trăim împreună, v'ați făcut băeți buni, dar am găsit în multe acte ale timpuluĭ plângerĭ impotriva caracteruluĭ vostru. Rasa noastră e o rasă largă la minte; ea a fost în totdeauna liberală, tolerantă, îngăduitoare; a știut să păstreze linia mijlocie și îĭ șade așa de răŭ când cade în extreme care-ĭ turbură chipul eĭ limpede. . O putem spune fără șovinism domnilor, nu e așà ?...

D. Caracaș (apropiindu-se). Ce a fost a fost, bine că nu maĭ e. Pe mine mă miră altceva. Din câte știŭ asupra generației de la 1904, ea era compusă din o mulțime de tinere talente, o mulțime de tineri învățați; țara, neavând școli prea înaintate în toate ramurile, unii își făcuseră studiile în Germania, alții în Franța, câțiva în Italia, în Rusia și în Englitera. Eraŭ literați, istoricĭ, filologĭ, filosofĭ de oarecare valoare. Câteva nume de matematici și maĭ ales de naturaliștĭ răzbat până la noĭ... Ce păcat ! acea generație era ursită să trăiască în discordie. Ce mult n'ar fi putut eĭ de ar fi trăit împreună ! Dar se certaŭ pe fiecare zi... Vanitoși, presumptioși, mânioși peste măsură... Vedeți, și în această privință, vremurile s'aŭ îndreptat mult. D-zeŭ să-ĭ ierte, dar cârcotașă generație ! !...

(Fundul sceneĭ, și apoĭ treptat-treptat toată scena cade din noŭ în întuneric. Apoĭ, „Analele și Uricariul" revin la loc... Iorga caută în zadar pe Mephistopheles, care a dispărut în decursul conversației)....

(Restul indescifrabil)

Pompiliu Eliade

Bordighera, Aprilie 1905.

C. WALENSTEIN SENIOR

Bătălia de la Călugăreni din ziua de 13 August 1905

DITTMARSCH

Omorârea lui Caraiman Pașa la Călugăreni

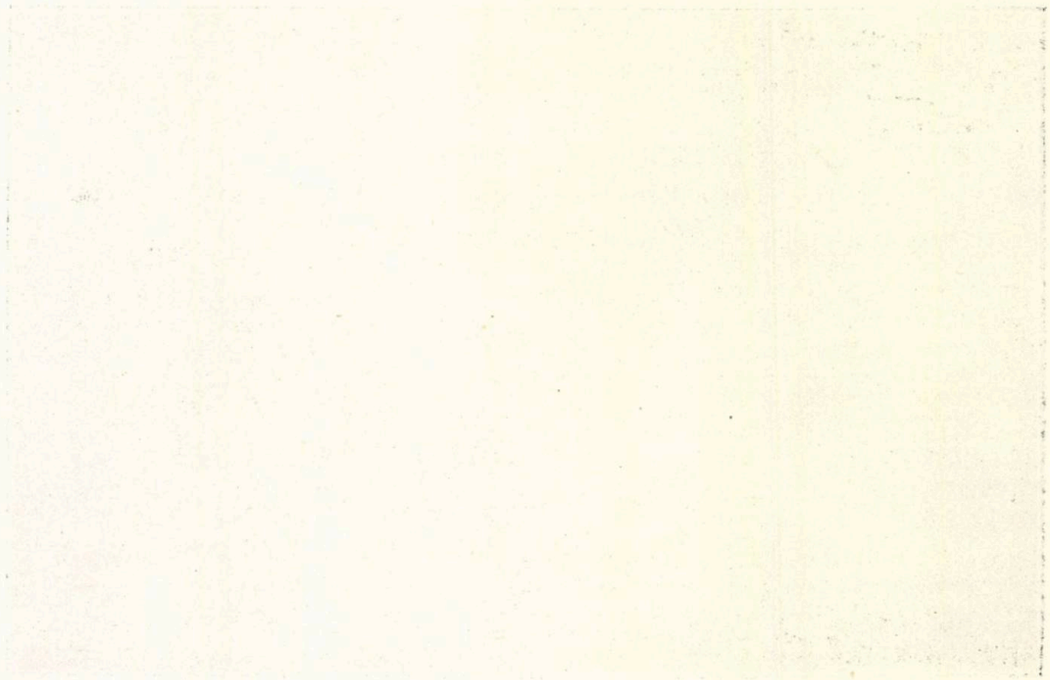

Răspunsul d-luĭ Dr. Istrati

la scrisoarea d-luĭ General C. I. Brătianu [1])

Stimatul meŭ domnule General Brătianu,

Când am primit la 15 Maiŭ a. c. scrisoarea d-v, nu v'am răspuns din următoarele pricinĭ:

1) Am văzut că era scrisă cu mânie și sub impresiunea supărăriĭ candidatuluĭ ce nu a izbutit.

2) Am crezut că timpul trecând și recitind acea scrisoare, singur veţĭ recunoaște că ar fi fost mult maĭ bine să nu o scrieţĭ.

Sub această impresiune, am continuat ca și în trecut relaţiunile mele cu d-voastră.

Aţĭ găsit însă cu cale a o da în vileag prin „Literatură și Artă Română“ ce a apărut la 15 Noembre.

Din acest moment, mă simt dator a vă răspunde „curat militărește“ cum ziceţĭ d-voastră.

Declar: La întrebarea d-voastră faţă cu candidatura ce puneaţĭ la Academia Română, m'am grăbit a vă spune: „In ce mă privește, nu vă îngrijiţĭ căcĭ sunt pentru d-voastră“.

Eram pentru domnia-Voastră din următoarele pricinĭ:

Aţĭ scris și aţĭ lucrat mult.

Sunteţĭ militar și cu toate că nicĭ o breaslă nu are dreptul *obligatoriŭ* să aibă pe cineva în sânul Academieĭ, totuși eŭ doresc mult, din toată inima, faţă cu corpul de elită al ostașilor noștri, ca eĭ să aibă reprezentantul lor. De aceea, la debutul meŭ ca academician, v'am votat cu tericire ca membru corespondent și tot astfel v'așĭ fi votat, de era posibil, și ca membru activ. O făceam asta și faţă cu vârsta și situaţia d-voastră socială.

Când astă primăvară am procedat la desemnarea candidaţilor, în secţiunea științifică, am fost fericiţĭ, toţĭ membriĭ, a constata numărul mare al celor în drept a intra în cumpănă, spre a fi aleșĭ.

---

1) A se vedea numărul din urmă.

Ne-am fixat totuși asupra a doĭ candidați, domnia-voastră și d. profesor Mrazec, pe lângă d. dr. Marinescu care trecu în unanimitate.

Ați fost propus de d. Teclu și s'aŭ unit la propunerea făcută d. Hepites și cu mine. Atât!

Altfel a fost soarta candidatuluĭ al doilea.

Din acel moment nu-mĭ maĭ făceam nicĭ o iluzie de soarta candidatureĭ d-voastră: practica ne spune, și e drept să fie așa, că cel ce are majoritatea în secție, trece în plen.

Secția a ales pentru plen pe d. Hepites spre a arăta lucrările d-voastră și pe mine spre a face acelaș lucru în ce privește pe d. Mrazec.

D. Mrazec a reușit. Nu trebuia să fiți supărat, căcĭ am datoria a vă spune, că și d-sa e un om integru, demn, muncitor și corect cu prietenii; nu are vârsta și situația dv. socială încă, nu are fericirea de a fi militar, dar ca om de știință e o autoritate absolut în afară de orĭce discuțiune.

Iată care a fost conduita mea D-le General. Nu am nimic a-mĭ reproșa saŭ a regreta.

Să trecem la epistola d-voastră.

Ea e publică. Aprecierile — să zic numaĭ — puțin măgulitoare, ce faceți asupra academicianilor, domnia-voastră membru corespondent și doritor d'a fi membru activ, al aceleĭ Instituții eminamente naționale, îmĭ produc o dureroasă impresiune, căcĭ credeam că ele sunt efectul uneĭ supărărĭ momentane trecătoare și nu a stărĭĭ d-v sufletești permanente.

Dar, epistola rămâne, ceĭ ce aŭ cetit-o și ceĭ ce știŭ cele-ce s'aŭ petrecut cu alegerea d-voastră și ce a maĭ urmat de atuncea, vor judeca-o.

In ce mă privește personal că „așteptați de la mine totdeauna o judecată dreaptă și imparțială, dacă nu o inimă statornic caldă și prietenească“ vă voiŭ răspunde:

Sunt astăzĭ, după căderea d-voastră, acelaș, cu defectele și calitățile mele, ca și înainte de alegere, când în maĭ multe rânduri nu găseați cuvinte destul de calde și de laudă, la adresa mea.

Maĭ am un regret: ne perdem foarte des timpul în astfel de scrisorĭ și fapte, fără rod, în loc de a-l întrebuința maĭ bine.

Sunt dar maĭ în drept a vă zice la rândul meŭ:

„Personal eŭ vă rog să credeți, stimate Domnule General, că aștept de la d-voastră, totdeauna o judecată dreaptă și imparțială, dacă nu o inimă statornic caldă și prietenească.

Dr. C. I. Istrati

București. 22 Noembrie 1905

D. Ministru Vlădescu și Casa Artelor

Printre atâtea lucruri frumoase ce ni le aduce în deobște primăvara, anul acesta ea ni aduse și știrea, reprodusă de mai multe gazete, cum că d. ministru Vlădescu are intenția de a crea pe lângă ministerul instrucțiunii publice o „Casă a Artelor", în scopul de a veni în ajutorul literaturii și artei românești.

De nevoia acestui ajutor se vorbise mai de mult timp de mai mulți miniștri, dar nu se realizase de fapt nimic, așa că știrea bucură pe oamenii ce mai fac literatură și artă națională.

Unii din ei, mai tineri, veniau la redacția Revistei noastre și ne vorbeau de viitor ca de-o Arcadie ferice, întrebându-ne și pe noi dacă nu știm ceva precis în privința intențiunilor actualului ministru.

Mărturisim că simțiam o greutate în a da răspunsurile noastre mai mult sau mai puțin vagi, având aerul că nu ne interesăm în destul de niște lucruri ce privesc literatura și arta, sau cel puțin că nu putem pătrunde în tainele proiectelor d-lui Vlădescu.

Și atunci, într'un moment de curaj neobicinuit firii noastre, luarăm drumul spre grădina botanică din poalele Cotrocenilor, cu gândul de a ne iniția și noi în zisele mistere.

Era o dimineață frumoasă de început de toamnă și florile din grădina botanică umpleau încă amosfera cu mirosul lor. Sunarăm la ușă, și furăm introduși într'un salonaș, unde strălucia pe o consolă un imens buchet de flori.

Până atunci, nu cunoscusem personal pe ministrul instrucțiunii publice. Știam numai că e un om de știință, că a crescut și s'a înălțat prin sine însuși, că și-a desăvârșit studiile în Germania și la Paris, că a ajuns prin concurs profesor universitar, că a fost ales deputat, aproape singur, în opoziția conservatoare de acum patru ani, când a luptat în cameră susținându-și ideile, și că, acum, în noul cabinet Conservator, fusese numit ministru al instrucțiunii publice și al cultelor.

Mai presus, însă, de toate aceastea, îl știam om de știință, preocupat de specialitatea sa și, deci, ni-l închipuiam iubind mai cu seamă știința

şi dând mai puţină importanţă literaturii şi artei, ca lucruri de domeniul fantaziei.

Pe când ne gândeam la acestea şi la altele, iată că uşa salonului se deschide şi intră d. ministru, învitându-mă cu o bunătate vădită în privire să iaŭ loc pe o canapea pe care se aşeză şi d-sa.

După ce-i spusei scopul visitei mele : dorinţa ce aveam de a şti dacă, în adevăr, cele anunţate de gazete în privinţa aşa numitei Case a Artelor eraŭ adevărate, d. Vlădescu îmi surâse din noŭ cu bunătate şi începu să-mi vorbească liniştit cu o preocupare adâncă în gândul săŭ şi cu o frază corectă şi caldă.

— Da, în intenţiunea mea, zise d-sa, e să creez, în adevăr, o „Casă a Literaturii şi Artelor", unde tinerii noştri literaţi şi artişti să fie ca la ei acasă, adică să găsească un sprijin material şi moral. Doresc a încerca să daŭ, în marginile puterilor mele ca membru al guvernuluĭ, un avânt mai mare mişcăriĭ literare şi artistice din Ţară, convins fiind că în desvoltarea unuĭ popor literatura şi arta sunt manifestările ce-i daŭ strălucirea şi renumele. Ştiinţa, oricât de reală ar fi ea, nu are puterea de a se estinde, ea rămâne, mărginită într'un număr de capete savante, în vreme ce literatura şi artele, prin splendoarea lor, se lăţesc şi se duc în popor şi peste hotare. Cultura noastră de până acum s'a preocupat în deosebi de elementele absolut necesare; ele sunt deja stabilite şi-şi vor urmări ascensiunea în mod normal. Ceea ce, însă, are nevoie de un sprijin mai de aproape, de un ajutor continuŭ, este tocmai mişcarea literelor şi artelor care, cel puţin până astăzi, nu ţin locul ce ar trebui să ţie în desvoltarea noastră intelectuală.

Din ceea-ce spuiŭ, vezi că eŭ sunt părtaş al protecţiuniĭ literelor, protecţiune pe care o predică şi revista d-v.. Cred, în adevăr, că în condiţiile speciale ale Ţăriĭ noastre, nu se poate lăsa aceste ramuri culturale în voia lor. Ar fi a le lăsa să vegeteze încă mult timp, cum vegetează de atâţia aniĭ. Ştiŭ că sunt mulţi oameni împotriva protecţieĭ artelor, sub cuvânt că a le protege, este a le împedica, în parte, sborul natural, a micşora independenţa şi energia artiştilor, şi, de multe oriĭ, este a face greşeli şi a da recompense şi onoruri nu numaĭ celor ce merită, ci şi celor care nu merită şi care se însinuează saŭ stăruesc prin oameni sus puşi. Ca în toate, binele are neapărat şi o parte de răŭ.

Dar voiŭ încerca a lua toate măsurile ce-mĭ vor sta prin putinţă spre a înlătura cât maĭ mult relele, şi mă voiŭ sili ca această ocrotire a poeţilor şi artiştilor să fie făcută în înţelesul de a li spori munca şi de a-ĭ da o valoare cât maĭ reală. Aşa, spre pildă, nu voiŭ face din niciĭ unul din eĭ funcţionariĭ, cum s'a procedat în trecut,—ca şi când boala funcţionarizmuluĭ n'ar fi fost destul de lăţită la noĭ! Nu voiŭ face asta şi nicĭ ceva similar, fiindcă, după mine, adevăraţiĭ poeţi şi adevăraţiĭ artişti nu pot fi funcţionariĭ nicĭ chiar de formă: ar fi a-le tăia din aripile lor şi a li înjosi caracterul, pe lângă faptul că ĭ-aĭ distrage de la gândirea lor literară saŭ artistică.

De asemenea, nu voiŭ comanda lucrăriĭ literare saŭ artistice, ci voiŭ lăsa libertatea cea maĭ deplină atât în concepţiile cât şi în execuţia scriitorilor şi artiştilor: se ştie că lucrările comandate n'aŭ avut maĭ nicĭodată vĭaţă.

Instituţia ce sper a întemeia va trebui să ţie, faţă de artişti şi de poeţi, locul publiculuĭ, neexistent astăzi la noĭ ; ea va cere de la poeţi poezie şi de la artişti artă, şi ĭi va răsplăti prin ceeace eĭ ĭi vor da, cum ar plăti publicul care le-ar cumpăra lucrările lor. Ea va căuta, deci să pro-

cure un ajutor acolo, unde va fi merit real, spre a ridica arta noastră ca pe un copil ce nu poate merge încă în picioare,—cum încep a merge deja celelalte manifestări ale noastre: politice, economice, militare, scolastice şi altele. Ea va da un avânt mai mare începuturilor de astăzi, va lărgi orizontul mişcării, va încuraja talentele tinere, va stabili o atmosferă mai prielnică desvoltării lor. In scopul acesta, am intenţia de a creea subvenţiuni scriitorilor şi artiştilor care vor produce şi se vor distinge, de a înfiinţa burse pentru trimiterea unora în străinătate spre a-şi înavuţi cunoştinţele şi desăvârşi talentele, de a întemeia biblioteci speciale pentru toate genurile de literatură şi toate specialităţile de artă, aşa ca poetul să-şi găsească cărţile trebuincioase lui, pictorul şi sculptorul reproduceri după lucrările clasice ale picturilor şi sculpturilor vechi şi moderne, dramaturgul teatrul lui; cu un cuvânt, fiecare specialitate domeniul său.

Imi propun încă a creea sale de conferinţe literare, sale de expoziţii, ateliere de pictură şi sculptură puse la dispoziţia tinerilor; de a uşura editarea cărţilor de merit; de a îmbogăţi pinacoteca cu lucrări atât româneşti cât şi străine; de a ajuta răspândirea muziceĭ clasice înlesnind concertele populare; de a întemeia un teatru de operă naţională cu elementele necesare lui, încercând astfel, cum zic, a înlesni o viaţă nouă literaturii şi artei.

Şi d-l Vlădescu începu a desvolta pe larg foloasele ce va trage ţara şi poporul român din o asemenea mişcare literară şi artistică, cu cuvinte întemeiate pe o cugetare personală, cu speranţe mari, cu încredere în această desvoltare, la baza căreia stă ca o garanţie literatura noastră populară şi arta noastră veche,—şi toate acestea, cu o uşurinţă extraordinară în expresiile sale fericite, cu o căldură din ce în ce mai mare pentru ideile sale, cu o convingere nestrămutată că a sunat ceasul traducerii lor în fapte, convingere ce convenea atât de mult tinereţii şi energiei voinţei sale şi care dedea un fel de frumuseţe ideilor sale

Când se opri, d-sa zâmbi din nou aşteptând cuvântul nostru de răspuns.

— Gândurile d-v., d-le ministru, răspunseiu, sunt atât de frumoase şi atât de îmbucurătoare că singure ele, poate, vor da un imbold puternic şi vor însufleţi la lucru, pe calea talentelor lor, pleiada de tineri distinşi care scriu şi fac artă astăzi. Voiu fi fericit, la timpul oportun, de a vă prezenta unele din aceste talente şi câte-ceva din lucrările lor spre a vă convinge şi d-v. de dispoziţiile lor.

— In privinţa aceasta, reluă ministrul, voiu uza şi voiu abuza chiar, de *Societatea* d-v. de *Literatură şi Artă Română*, şi de d-ta personal, spre a putea realiza cât mai deplin ideile ce urmăresc.

Ministrul trecu apoi asupra altor lucruri, asupra altor preocupări din care se vedea dorinţa-i de a lucra pe terenul culturii noastre şi de a se distinge ca un călăuz luminat, — aşa că, deşi eraŭ trei persoane care îl aşteptaŭ în camera de intrare, d-sa binevoi a mă întreţinea cu proiectele sale timp de două ore neîntrerupte, după care mă retrăseiu.

In credinţa că, precum am fost eŭ încântat de cuvintele d-sale, vor fi şi alţii care fac literatură şi artă, mi-am permis a scrie aceste linii şi a desveli o conversaţiune personală, fără ştirea d-luĭ ministru Vlădescu şi poate împotriva voinţei sale.

N. Petraşcu.

Scrisorĭ către Simforoza

VI

Voesc să-ţĭ scriŭ despre Iisus Christos şi să fac tot ce-mĭ va sta în putinţă ca să-ţĭ daŭ fiorĭ convingerĭĭ mele despre Dumnezeirea luĭ. Aşa mĭ-a abătut şi ştiŭ că mă veĭ îngădui cu prietenie. D-tale, amica ideală: tot ce am maĭ ideal în mine. Pentru aceasta, însă, trebue să mă folosesc de Evanghelie la tot pasul şi minutul. Dar ce este Evanghelia, cine a scris-o, când a scris-o, cu ce scop, cu ce predispoziţiĭ, şi în cele din urmă care sunt garanţiile că ea ne istoriseşte adevărul -- sânt atâtea cestiunĭ preliminare, pe care aĭ tot dreptul să mi le puĭ în vedere, cu declaraţia că nu-ţĭ sunt familiare. Ar trebui, decĭ, să intrăm pe drumul lor şi să mergem până când s'o isprăvi. Dar ne-ar duce prea departe! şi gândul meŭ e să te port pe alte căĭ. O bună *Introducere în Noul Testament* poate să ne ajute şi să ne scutească. Admiţând că te veĭ adresa unuĭ învăţat dezinteresat şi independent, pot să-ţĭ proorocesc că veĭ eşi, aproximativ, la acest rezultat: Evangheliile aŭ fost scrise de 2 apostolĭ şi de 2 ucenicĭ apostolicĭ, anume: în primul secol al ereĭ creştine, cu scop să întărească şi să instruiască pe neofiţĭ; iar buna credinţă a autorilor este desăvârşită. — Dar eŭ am încercat să-ţĭ daŭ un echivalent indirect şi psihologic, mult maĭ nimerit (în cazul nostru) de cât o oţioasă prefaţă introductivă: Evangheliile aŭ fost scrise de oamenĭ care aŭ stat imediat lângă Christos şi de discipolĭĭ unora ca aceştia, pentru că dumnezeescul lor Descris nu putea să fie izvodit de pană omenească. *Figura luĭ Iisus Christos este pentru Evanghelie semnul nepieritor al adevăruluĭ şi al autenticităţiĭ eĭ.* Când d-ta veĭ pătrunde în intimitate-ĭ, veĭ înţelege câtă dreptate am. Prin urmare, provizoriŭ, citeşte numaĭ Evanghelia şi din nesuccesul d-tale — căutând să coprinzĭ şi să descheĭ icoana luĭ Iisus — scoate cuvenita învăţătură pentru toate cestiunile preliminare. Şi acum să urmez cu observările şi cu notele mele.

Este o impresiune pe care nicĭ o scriere din lume nu o dă atât de mult ca Evanghelia: anume impresiunea obiectivităţiĭ. Astfel istoriseşte Evanghelia că nu ştiŭ de veĭ găsi într'însa 2—3 locurĭ, unde să străbată, din ochiĭ autoruluĭ, o rază de simpatie, de durere, de mânie, orĭ de alt sentiment, pentru lucrul orĭ întâmplarea în dreptul căreia a ajuns cu istorisirea. Mântuitorul învaţă, vindecă, are certurĭ cu protivniciĭ, le cade în mână, la sfârşit, pătimeşte şi moare moarte de ocară — fără ca Evanghelistul să iasă cu un pas de afirmare personală din calea expuneriĭ sale perfect obiective. Vezĭ, de pildă, trădarea luĭ Iuda. Ura, cu care veacurile creştine era

să-l ardă și să-l înnegrească pe acest nenorocit apostol, deabia dacă lasă o schintee în Evanghelia luĭ Ioan: La un ospăț, în casa luĭ Lazăr, Maria, sora acestuia, parfumează pe divinul oaspete cu un mir de mare preț. Iuda Iscariotul, lipsit de sentimente, observă cu nedelicateță: «De ce nu s'a vândut mireasma aceasta cu treĭ sute de dinarĭ și (suma) să se fi dat săracilor?» Atunci Evanghelistul intervine: «Acestea le zicea nu pentru că-ĭ era aminte de săracĭ, ci pentru că era tâlhar, și având punga la el dădea la o parte din ce intra în ea». (Ioan 12, 5—6) Ceilalțĭ Evangheliștĭ nu înfățișează nicĭ atât.— In narațiunea câtor 4 despre osândirea și răstignirea luĭ Iisus nu veĭ găsi măcar o notă de emoțiune personală, dată în sfârșit pe față. O nebiruită înfrânare a judecățiĭ și a sentimentuluĭ propriŭ caracterizează toată Evangelia. Autoriĭ aŭ numaĭ ochĭ pentru evenimente, numaĭ urechĭ pentru cuvintele Invățătoruluĭ și ale celor care vorbesc cu Invățătorul, dar nicĭ o limbuție, nicĭ o întârziere cu părerea proprie. Această calitate a Evangelieĭ e de un mare preț când vine în discuțiune demnitatea eĭ de credință. Desăvârșita rezervă a celor ce aŭ scris-o și rara lor abnegare literară ajung, pentru cine poate și voește să le prețuiască, adânc convingătoare. Acești oamenĭ, care, în fața fapteĭ și a cuvântuluĭ Mântuitoruluĭ, se uită atât de complet pe eĭ, sânt atât de atenți și de respectoși cu tezaurul pe care-l încredințează comunității și viitorimiĭ (că nu îndrăznesc să-l amestec cu un ban de judecată personală!) sânt niște martorĭ probĭ cum istoria n'a maĭ întâlnit, incapabilĭ să desfigureze adevărul și credincioșĭ în istorisirea lor până la o literă.

Obiectivitatea și renunțarea de sine cu care evangeliștiĭ narează pe Christos sânt o înnaltă garanție, cum că eĭ n'aŭ inventat nimic. Poțĭ d-ta să împacĭ în mintea d-tale: inventiunea vorbăreață și pretențioasă, mândră de sine și cu toane: cu obiectivitatea narațiuniĭ evangelice?

Ceea ce este însă și maĭ mult e că această obiectivitate merge chiar până la sacrificarea autorilor și a colegilor lor — apostoliĭ — prin aceea că dă pe față, orĭ unde adevărul cere, nepriceperea, saŭ deșertăciunea, saŭ lipsa lor de bărbăție. — Iisus le zice odată discipolilor, după o scurtă dispută cu Fariseiĭ și cu Sadukeiĭ (care, ispitindu-l, cereaŭ un semn din cer): „Vedeți și vă păziți de aluatul Fariseilor și Sadukeilor!“ adică, figurat, de învățătura lor. Dar fiindcă discipoliĭ, în ziua aceea, uitaseră să cumpere pâine pentru drum, înțeleg cuvântul cu totul copilărește: că adică învățătorul, dându-le să priceapă că el știe, ce aŭ uitat, după cum știe toate, le pune în vedere să se ferească să ia aluat de la dușmaniĭ luĭ, căcĭ ar putea să fie otrăvit· (Mateĭ 16, 1—12) Evangelia înregistrează naivitatea. Altă dată, discipoliĭ aflând că Iacov și Ioan s'aŭ dus la Iisus, cu muma lor, și l'aŭ rugat să le dăruiască favoarea ca să stea unul de-adreapta și altul de-astânga luĭ, în viitoarea-ĭ împărăție—se supără pe eĭ. Iisus îĭ cheamă pe toțĭ și-ĭ aduce la calea dreptеĭ cugetărĭ evangelice într'un chip memorabil: «Știțĭ că domniĭ popoarelor stăpânesc peste ele și prinții lor le aŭ la discrețiune; între voĭ, însă, să nu fie la fel: ci care dintre voĭ va vrea să fie mare să vă fie serv, și care dintre voĭ va vrea să fie întâĭ să vă fie sclav; întocmaĭ după cum fiul omuluĭ n'a venit ca să fie servit ci ca să servească și să-și dea vieața preț de răscumpărare pentru mulțĭ». (Mateĭ 20, 20—28) Evangelia mărturisește totul.—In noaptea arestăriĭ, toțĭ discipoliĭ luĭ Iisus îl părăsesc și fug, iar Petru, cel maĭ curagios dintre eĭ, îl tăgăduește de 3 orĭ. Evangelia menționează dezertarea și istorisește lepădarea luĭ Petru.

Desigur că avem de a face cu niște oamenĭ pentru care deșarta preocupare de fala personală a fost depășită și lăsată în urmă de multă vreme. E adevărat că fu un timp când visurĭ de mărire și de întâietate îĭ făceaŭ să se certe între eĭ, dar de atuncĭ aŭ trecut prin evenimente, prin reculegerĭ lungĭ și ca să zic așa printr'o sită de mi-

racol (Invierea Domnului și Revărsarea sf. Spirit) care au făcut din ei cu totul alte minți și alte caractere.

In general, acești pescari din Galilea nu înțeleg pe Iisus, în decursul activității sale pământești. Mărturisirea lui Petru — „Tu ești Christos, Fiul Dumnezeului celui viu“ (Matei 16,16) — este un fruct târziu și încă necopt al educației apostolice. Discipolii nu-și dau seama desăvârșit de înțelesul operei și despre persoana Mântuitorului de cât după Inviere. Ei urmează chemării lui irezistibile, ascultă învățătura lui, privesc faptele lui supraființești, dar priceperea lor este greoae într'un chip neauzit. Instrucțiunea lor, printre holdele Galileei, pe piețele târgurilor și în sinagoge, pe munte și pe mare, înaintează și prinde foarte încet. Și e destul ca o întâmplare năpraznică să sgudue întrînșii edificiul Invățătorului (de pildă furtuna de pe mare) pentru ca ei să-și dea pe față toată mirarea și nepriceperea despre persoana lui Iisus: «Cine oare e acesta, că și vânturilor și mării poruncește și ascultă de el!» (Luca, 8, 25). Intr'un fel, nepriceperea aceasta cadrează și se explică cu obștească nepricepere, cu falsele închipuiri și așteptări pe care le avea despre Messia majoritatea poporului iudeu. In deosebi, însă, se poate spune despre discipoli, cu evangelistul (când Iisus le prezice patima și moartea sa) «că ei nu înțelegeau lucrul acesta și era învăluit pentru ei, ca să nu'l înțeleagă». (Luca, 9, 45). Un văl misterios stă pe ochii minții acestor oameni care trăesc 3 ani de zile alături cu Iisus. Ce înțeles are el; vom vedea mai târziu.

Dar un văl mult mai des (și aici e nevoie de câteva date mai depărtate) întunecă priceperea poporului iudeu, căruia, potrivit promisiunilor profetice, i se înalța acum „o vargă din tulpina lui Issais“ și „un ram din rădăcina lui aducea fruct“. (Isaia, 11, 1). Dintr'un punct de vedere, Moissi și toți profeții Vechiului Testament apar, în semiziua profețiilor lor, ca niște naufragiați, într'un sinistru revărsat de zori, ridicând brațe desnădăjduite și luptându-se cu valuri monstruoase. Această mare sbuciumată e geniul lor ebraic, cel plin de vedenii și de imagini. Iar înțelesul chemării lor supreme și limanul către care gonesc deapururi hoardele închipuirii lor este și se cheamă un viitor fără de seamăn pe care îl încununează pacea, îndreptarea morală și reconciliarea cu Iehova. Judecând după câteva locuri clasice din acești profeți, acest viitor era să'l aducă poporului ales: un trimis extraordinar, un profet asemenea lui Moissi (Deuteronomul, 18, 15) ale cărui numiri, atribuții și simbolizări sunt foarte felurite. Oricum acest *Uns* al lui Iehova (acest *Messia*) era să întemeieze în lume, pe temelia lui Israil, o mare împărăție spirituală. Pătrunderea profetică, prin cei mai mari reprezentanți ai ei, o văzuseră în veacuri ca atare: «El se numește Minune, Sfat, Putere, Erou, Părinte Vecinic și Prinț al păcii; iar domnia lui va fi mare și pacea nu va mai avea sfârșit pe scaunul lui David și în regatul lui, ca el să îndrepteze și să întărească, cu judecată și cu dreptate, de acum și până în etern«. (Isaia, 9, 5—6). «Iată vine vremea, zice Domnul, când voi face cu casa lui Israil și cu casa lui Iuda o legătură nouă, nu ca așezământul pe care l'am făcut cu părinții lor, când i-am luat de mână și i-am scos din Egipt, fiindcă pe acela nu l-au ținut, iar eu trebuia să-i constrâng. Dar iată așezământul ce voi face cu casa lui Israil: Legea mea voi da-o în inima lor și voi scri-o în cugetul lor, și vor fi poporul meu și eu Dumnezeul lor». (Ieremia 31, 31—33). Atunci, vă voi da o inimă pornită spre unire și în voi un spirit nou; căci inima cea de piatră voi smulge-o din trupul vostru și alta de carne voi pune la loc». (Ezechiel, 11, 19).

Se întâmplă, însă, că poporul ales, își pierde neatârnarea, trece de subt un stăpân subt altul (Asirienii, Babilonenii, Perșii, Grecii) se ridică cu forțări eroice la glasul vitejilor Macabei și recade, încet și definitiv sub brațul greu al Romei. Așteptările și speranțele poporului ales ajung mai încordate ca oricând, dar poate toc-

mai prin aceasta: ele se alterează și 'și scobesc o albie streină de arătările și de promisiunile Scripturii. Desrobirea cea prezisă de profeți era să fie sufletească și morală. Messia era să aducă în lume și să fie: «ramul cel înflorit», în umbra și desfătarea căruia, lumea întreagă, prin Israil, era să se întoarcă de la păcat și de la fărădelegi și să se reîntemeieze: cu totul alta. Și la «împlinirea vremii» (Galateni, 4, 4), Messia sosește—aidoma cu duhul profeților:—rege spiritual și mire mistic Fiicei Sionului. Dar Fiica Sionului nu mai putea pricepe pe Promisul mult așteptat!

Israil se enervase și se înrăise. Seculara-i umilire îl pierduse pentru spiritul Scripturii. Israil era acum revoluționar—și idealul lui: idealul unui popor îndelung înjosit, un ideal de răzbunare, de măceluri, și de mari succese militare. Urmașul lui David, cel ce era să restaureze împărăția strămbunului, trebuia s'o facă, cu sabia — călcând la pământ legiunile romane, sfărâmând jugul robiei și ridicând Ierusalimul peste toate cetățile din lume. Acest Messia al revendicărilor naționale, așteptat cu o încordare dătătoare de halucinații, fu orbirea și nenorocirea lui Israil. Dezastru fără de pereche în Istorie: Israil trece orb pe lângă îndeplinirea așteptărilor lui de veacuri, pe lângă răsăritul cel salutat de proorocі, îi întoarce călcâile, și dând buzna după fantoma minții lui tulburate—cade în ascuțișul săbiei!

Vestea—cea—Bună deabia de e auzită și primită de o mână de oameni: câțiva membri din Sinedriu, câteva femei pioase, și restul: săracі și nenorociți. Omenește, opera lui Iisus se sfarmă de stânca nesuccesului. Poporul, după câteva încercări să-l facă rege și să-l ridice ca pe o flamură revoluționară, se lovește de cea mai categorică respingere și de la entusiasm trece la vrăjmășie. Fariseii și Cărturarii (îngâmfata miliție religioasă și legală a lui Israil) demascați de Iisus și înfierați nepieritor ca fățarnici și ca formaliști perverși, în îndeplinirea legei lui Moissi: îi eraŭ dușmani de moarte, de la început. Sadukeii (aristocrația socială și prețioasă a poporului) eraŭ stratul cel cu minte: sceptic, rece, și amic Romanilor, neveghiându-și decât interesele și supremația, detestând orice mișcare populară, cu orice caracter. Toate aceste elemente se găsesc deodată conjurate contra lui Iisus—și el sigilează cu sângele său adevărul profețiilor mesianice (în deosebi, din vers în vers! Psalmul 22) și răscumpărarea celor ce vor renaște prin credința în prețul acestui sânge. Ca un simplu tâlhar, răstignit între 2 tâlhari, așa termină Iisus chemarea cea mai sfântă și mai covârșitoare, pe care, în carnea și subt nedemnitatea noastră omenească, el, Christos și Dumnezeŭ, era s'o îndeplinească pe pământ.

Omenește, opera lui era distrusă; dar în tainele voinței Dumnezeești era hotărât ca, tocmai din acest dezastru, să răsară omeniri: pacea, statornicia sufletească și siguranța nemuririi dincolo de Vreme; căci din coastele Calvaruluĭ răsare, peste veacuri și peste popoare, Taina cea neapropiată pentru cugetarea filosofică, dar reală, văzută, pipăită, plină de fericire, pentru cugetul ce o îmbrățișează cu umilință: Iisus Christos învіază a treia zi!

Maria Magdalina, Petru, cei doi care călătoreaŭ către Emmaus, cercul apostolic (întâi fără Toma, al doilea cu Toma), Iacov în deosebi, 500 de «frați» deodată. Pavel, cel din urmă și cel mai minunat, văd pe Iisus Christos reînviat! Și pe mărturia lor, adevărată și neclintită ca Hermonul, Simforoză, mintea și conștiința mea se odihnesc cu farmec.

VII

O altă notă adâncă a Evangeliei o înfățișează simplitatea și sobrietatea ei. Care nume, din panteonul literaturii universale, poate să fie pus alături cu al Evan-

gelistului, în privința aceasta? Cei mai sobri prozatori Romani și Greci, pe lângă Evangeliști, sunt niște scriitori și niște retori. Simplitatea și sobrietatea Evangeliei mie unuia mi se par tot atât de minunate și de tainice ca și Acela pe care îl învestmântă cu inul lor august.

Iată un fragment din Luca (10,38—42): „Și în călătoria lor, a intrat într'un sat; iar o femee cu numele Martha l'a primit în casă. Și aceasta avea o soră ce se chema Maria, care stând jos la picioarele Domnului îi asculta cuvântul. Martha, însă, se sârguia cu mult serviciu. Dar oprindu-se locului grăi: Doamne, nu bagi de seamă că soră-mea m'a lăsat singură să servesc? Zi-i, deci, ca să-mi ajute. Domnul răspunzând îi zise: Martho, Martho, te îngrijești și te nevoiești cu multe, și un singur lucru trebuește: Maria și-a ales partea cea bună care nu i se va lua». — Cum putea să fie episodul mai simplu povestit și ce cuvânt mai profund putea să-l facă memorabil?

Alt fragment, tot din Luca (15, 1—10). „Și se apropiau de el toți vameșii și «păcătoșii ca să-l asculte. Fariseii și Cărturarii, însă, murmurau și ziceau: acesta pri«mește pe păcătoși și mănâncă cu ei! Atunci el le spuse această parabolă: Cine din«tre voi, având o sută de oi și pierzând din ele una, nu lasă pe cele nouă-zeci și nouă «în pustie și nu pleacă după cea pierdută, până ce o găsește? Și după ce a găsit-o, o «pune pe umeri cu bucurie și venind acasă cheamă pe prieteni și pe vecini, zicându-le: «bucurați-vă cu mine, căci am găsit oaia cea pierdută. Vă zic că astfel va fi bucurie «în cer, pentru un păcătos care se pocăește, mai mult de cât pentru nouă-zeci și nouă «de drepți care n'au nevoie de pocăință. Sau care femee, având zece drachme, dacă «pierde o drachmă, nu aprinde lumânarea și nu mătură casa și nu caută cu sârguință, «până ce o găsește? Și găsind-o, cheamă pe prietene și pe vecine și le zice: bucura«ți-vă cu mine, căci am găsit drachma pe care o pierdusem. Vă zic că astfel va fi «bucurie înnaintea îngerilor lui Dumnezeu, pentru un păcătos care se pocăește». — Te întrebi: ce e mai de iubit în acest fragment: răpitoarea nevinovăție care pune sigilul ei inimitabil acestor parabole, adevărul lor de dinafară (ca observațiune) și relieful lor (ca lucru literar), ori ideia cea dumnezeiască și mântuitoare pe care o servesc?

Stilul Evangeliei poate fi analizat, iubit, slăvit—dar niciodată imitat. Lucrurile pe care Evangelistul le-a văzut, le-a notat, le-a folosit: rămân nepieritoare și unice. Lumina în care ele stau e înveci neînserată, și puterea care le-a chemat la o așa lumină este mai presus de tot ce se numește forță de evocare și geniu literar. Evangelia va fi deapururi culmea clasică spre care vor privi cu adorare toți cei ce—dintr'o dată sau după experiență—recunosc și vor recunoaște cum că simplitatea (claritatea și preciziunea le presupun incluse) este calitatea literară cea mai nobilă și mai trebuincioasă.

Dar ai putea să-mi obiectezi că, după cum în acest fragment, tot așa în toată Evangelia: partea covârșitoare o are cuvântul lui Iisus—și atunci frumusețea Evangeliei este a lui Iisus, nu a Evangeliștilor. Lucrul e chiar așa. Divina simplitate a vorbei evangelice este simplitatea lui Iisus; lumina, curăția și nemurirea ei sânt ale lui Iisus. Și Evangeliștilor ce le mai rămâne? Iisus cu întrega lui cunună! Căci iată minunatul adevăr: totul în acești oameni e Iisus. Viața, sufletul și idealul lor este Iisus. Răbdarea, mângâerea și siguranța nemuririi lor este Iisus. Învățătura și știința lor este Iisus. Geniul lor este Iisus.—Pricina care face ca Evangelia să nu-și afle perechea în etern este că ea n'a fost scrisă de niște scriitori. Nici una din preocupările mediocre, din tendințele literare, din convingerile estetice... de care e plin capul unui scriitor, când se apucă să scrie—nici una n'a încurcat mintea Evangelistului. Majoritatea operilor, și mai vechi și mai noi, pe care le citim și le admirăm, au fost compuse de oameni de meserie, adică de scriitori cu școală literară, având opiniuni, pretenții și

destulă slăbiciune pentru condeĭ. Cu Evangeliștiĭ stă lucrul dinpotrivă. Scrierea Evangelieĭ a fost în viața lor un fapt neașteptat, la care aŭ fost aduși de împrejurărĭ superioare, fără legătură cu aptitudinile lor firești, orĭ cu ocupațiile de maĭ nainte. Mateĭ era agent fiscal; Ioan era negustător de pește; Luca era medic. Aceste împrejurărĭ superioare sânt Iisus. Viața luĭ, activitatea luĭ miraculoasă și ușurătoare celor nenorociți, învățătura luĭ Dumnezeiască, moartea și învierea luĭ—iată școala, iată arta, iată geniul Evangeliștilor. Eĭ nu compun, nu stilizează: eĭ își aduc aminte. Inimeĭ și amintiriĭ lor eĭ rechiamă pe Iisus, așa cum le-a rămas nepieritor, și-l redaŭ întreg și întocmaĭ. Intre această rechiemare și pana ce o fixează duce drumul cel maĭ limpede și maĭ direct. Acea împletitură de potecĭ, de viroage, de punțĭ și de hățișurĭ, care, pentru scriitorul de meserie, se interpune vecĭnic între ceea ce vrea să scrie și mâna înarmată cu condeĭ, lipsește pentru Evangelist cu totul.

Acum, începem să înțelegem: de unde perfecta obiectivitate a Evangelieĭ—și venim la gândul că prevederea Dumnezeiască și-a ales tocmaĭ organele ce-ĭ trebuiaŭ. Iisus Christos, încredințat unor memoriĭ încărcate, unor cugete falșificate de învățătură, unor meseriași aĭ condeiuluĭ: n'ar maĭ fi rămas Iisus Christos. Iată un cuvânt adânc, pentru care comoara Vesteĭ celeĭ Bune este lăsată în păstrarea unor oameni neînvățațĭ și de rând: nimenĭ nu putea s'o păstreze maĭ bine! Acelaș cuvânt, pe lângă altele, ne va face să pricepem, maĭ târziŭ, de ce Iisus, în general, se adresează și se descopere lumiĭ celor micĭ și umiliți.

Înțeleg prin sobrietatea Evangelieĭ nu atât economia eĭ de vorbe, cât, maĭ ales, cumpătarea în detaliĭ și în împrejurărĭ. Nu voĭ lăsa neamintită, însă, minunata conciziune a expresiunilor Mântuitoruluĭ. Știința exegeților e nevoită uneorĭ să umple fețe intregĭ de carte până să ajungă la înțelesul uneĭ simple propoziții și chiar la înțelesul uneĭ vorbe. La început, când vezĭ atâtea învârteli împrejurul a 2—3 cuvinte, eștĭ ispitit să bănuești pe interpreți de exagerare saŭ de deșertăciune. Maĭ întotdeauna, însă, este vorba de o reală greutate exegetică; și dacă a fost complet învinsă, înțelesul cucerit, prin lumina luĭ neașteptată, te încredințează că munca n'a fost de prisos. Să-ți daŭ un exemplu: Iisus se află cu ucenicĭĭ la Beth-Abara, dincolo de Iordan, decĭ afară din Iudea. Dușmaniĭ luĭ din Ierusalim stăteaŭ la pândă. O împrejurare de mare importanță îl decide pe Iisus să treacă Iordanul, înnapoĭ: «Să mergem iarăși în Iudea! Dar discipoliĭ ĭĭ obiectează: Invățătorule, Iudeiĭ tocmaĭ căutaŭ să te omoare cu pietre, și iar te ducĭ acolo? Iisus le răspunse: Nu sânt două-spre-zece ceasurĭ în zi? Cine umblă ziua nu se împiedică, fiindcă vede lumina acestei lumĭ. Cine umblă noaptea însă, se împiedică, fiindcă lumina nu maĭ e în el (Ioan, 11, 7—10).

Ce înțeles are acest răspuns? Intelesul luĭ extern e clar: Cel ce, în intervalul celor 12 ore ale zileĭ, își merge calea ce i-a fost poruncită: nu se împiedică; lumina soareluĭ îl lmineză și îl face să vadă piedicile din drum; pe când, cel ce — cu toată căderea nopțiĭ — vrea să-și urmeze calea: se expune pieiriĭ. Dar aceasta e un fel de parabolă; care e intențiunea eĭ? Uniĭ exegeți interpretează astfel: Pe calea datorieĭ, n'aĭ să te temĭ de nicĭ o primejdie serioasă; dar, îndată ce te abați de la această cale, te expuĭ pericoluluĭ morțiĭ. Alți exegeți, observând, cu drept cuvânt, că ceĭ dintâĭ n'aŭ explicat cele «12 ore» (un timp determinat) daŭ altă interpretare: Timpul ce-mĭ este hărăzit încă nu s'a scurs; și atât cât el durează nimic nu poate ca să-mĭ dăuneze; când însă va fi trecut: voĭ cădea în mâinile dușmanilor. (Ziua este timpul până la patima luĭ Iisus; noaptea este timpul care începe cu suferința luĭ). In sfârșit, alți exegeți — printre eĭ și F. Godet, după care îți ilustrez acest exemplu (*Comentar la Evangelia luĭ Ioan*) — apăsând asupra cuvintelor „căcĭ lumina nu maĭ e în el“ completează explicarea; cât timp mă aflu în îndeplinirea chemăriĭ mele, Iudeiĭ

nu pot să-mĭ ĭa nicĭ un mĭnut; o primejdie adevărată ar putea numaĭ atuncĭ să mi se întâmple când, conform dorinţeĭ voastre, aş căuta să prelungesc pe plac parcursul meŭ şi ar fi ca să refuz să merg acolo unde mă cheamă datoria. Intr'adevăr, iată explicarea cea maĭ bună, dar agonisirea eĭ e rodul uneĭ cercetărĭ îndelungate.

Vreaŭ însă să-ţĭ atrag atenţiunea, în deosebĭ, asupra cumpătărĭĭ Evangelistuluĭ în câteva privinţĭ în care dorinţa noastră ar cere cât maĭ multe amănunte. Educaţia şi gustul nostru literar, atât de mult obicĭnuite cu abondenţa descripţiunĭĭ şi cu circumstanţierile adesea inutile, se simţesc în evangelie într'un loc de tot străin. Clasicĭĭ, pe care îĭ găsiaĭ odinioară avarĭ ca Harpagon: în descrierea ţărilor, cetăţilor, templelor, dumbrăvilor cercetate, ţi se par astăzĭ, în comparaţie cu Evangelişti, într'adevăr, galantonĭ. Mântuitorul străbate, în corabie, marea Tiberiadeĭ, în toate direcţiunile, sue şi coboară vârfurile munţilor Galileeĭ de numeroase orĭ, trece peste Iordan, vine de sărbătorĭ la Ierusalim, trecând peste culmea Scopus — de unde cetatea sfântă se descopere feerică -- urcă în nordul Galileeĭ până spre hotarele Fenicieĭ, până subt cununile cedrilor eternĭ!... — Şi nicĭ un cuvânt despre toate aceste frumuseţĭ, nicĭ o privire pentru aceste locurĭ scumpe doruluĭ şi reverieĭ noastre! (cu o singură excepţiune de un gen cu totul indirect). Evangelistul le trece cu vederea; el le disprețuește şi cu drept cuvânt! el, care lasă în scris secolilor şi omenirĭĭ frumuseţile superioare ale fapteĭ şi cuvântuluĭ Mântuitoruluĭ, el, care însoţeşte, serveşte, priveşte pe autorul acestor fragilităţĭ de preţ micimiĭ noastre.

Dar acest autor, printr'un capdeoperă care va sugruma deapururĭ rebela cugetare omenească, intră şi se manifestează în propriul săŭ lucru, se uneşte cu natura noastră şi ajunge la sânul Marieĭ, copilul Iisus — crescând în Nazaretul Galileeĭ, privind soarele care răsare şi apune, urmărind sborul pasărilor ceruluĭ şi plimbându-se printre criniĭ câmpuluĭ. Ce ne istoriseşte evangelia despre această adorabilă copilărie? O singură întâmplare! (Luca, 2, 41—52). Iisus, fiind de 12 anĭ, vine cu părinţiĭ la Ierusalim, de sărbătoarea Paştelor. Iar după zilele de sărbătoare, părinţiĭ se înapoiază în caravană numeroasă, cum şi veniseră, socotind că copilul e şi el în convoĭ, printre rude şi printre cunoscuţĭ. Iisus, însă, rămăsese în Templu (în Porticul păgânilor») adâncit în ascultarea doctorilor Legiĭ. La primul popas, părinţiĭ prind de veste că Iisus lipseşte; se întorc în Ierusalim, îl caută pretutindenĭ şi îl găsesc, în fine, în portic şezând în mijlocul dascălilor, pe care îĭ asculta, îĭ întreba şi le răspundea. Şi toţĭ ascultătoriĭ se minunaŭ de înţelepciunea şi de răspunsurile luĭ. Numaĭ episodul din portic! Iisus se întoarce cu părinţiĭ în Nazaret — «şi sporea în înţelepciune, în etate şi în har, înaintea luĭ Dumnezeŭ şi a oamenilor»; opt spre zece anĭ, de aci înainte, până în ceasul când Iisus intră în viaţa publică, sânt o imensă stepă, pentru dragostea şi pentru închipuirea evlavioasă.

Mateĭ şi Luca istorisesc (Marcu numaĭ menţionează) Ispita luĭ Iisus. Este cea maĭ adâncă şi maĭ tainică pagină din toată Evangelia. Fără ea, celelalte toate ar fi o construcţiune pe nisip. Ceĭ ce desconsideră această pagină şi-ĭ tăgăduesc adevărul: tăgăduesc 3 sferturĭ din taina existenţeĭ. Istorisirea ispiteĭ luĭ Iisus, maĭ mult ca tot restul Evangelieĭ, străluceşte prin cumpătare şi prin discreţiune. Când a vorbit despre ea Iisus, cu ce intenţiunĭ, puterĭ şi drepturĭ se apropie Ispititorul, ce înfăţişare avea — el, despre care Pavel zice (2 Corintenĭ, 11, 14) că se poate preface în înger de lumină — Evangelia tace înţelepţeşte. Ce prilej pentru un artist plăsmuitor să dea pintenĭ închipuirĭĭ sale! Şi cât de complet probează acest episod, atât de sever, atât de sobru, că Evangelistul nu scrie din fantazie, ci dintr'o ştiinţă foarte trează, pe care o redă cu acurateţă şi cu sfinţenie. După scena de la Mormânt: Magdalena la picioarele Reînviatuluĭ (asupra căreia mă istovesc în studiĭ şi în schiţe, fără nicĭ o

șchioapă de progres), ispita de pe stâncile Quarantanieĭ — Satan înnaintea luĭ Iisus— este cel maĭ strălucit motiv de pictură, din câte înfățișează Evangelia. Evangelistul, însă, e maĭ presus de aceste copilăriĭ ale ochiuluĭ! pentru că înțelepciunea și cumpătarea luĭ sunt maĭ mult decât omenești. E de prisos să-ți maĭ aduc și alte pilde. Dacă maĭ vreĭ încă una, deschide Evangelia luĭ Ioan și citește capitolul final.

Mă întreb acum dacă aceste însușiriĭ ale Evangelieĭ — obiectivitatea, simplitatea și sobrietatea eĭ — se pot explica îndestul, prin faptul că Evangeliștiĭ sunt niște autoriĭ de un gen unic, atinși și creați ca atariĭ de raza dumnezeiriĭ Mântuitoruluĭ, cum am încercat să-ți dovedesc maĭ sus. Mă întreb dacă discrețiunea și cumpătarea Evangelieĭ, chiar subt condițiunile speciale arătate, nu rămân încă misterioase... Și acest mister e umbra unuĭ adevăr, uneĭ ideĭ care ți se impune cu încetul: Mâna Evangelistuluĭ a fost condusă de un Sfat și de o Priveghiere maĭ mult decât firești.

«Inspirațiunea» Scriptureĭ nu e o invențiune.

G. Galaction.

Post-Scriptum. —E necesar să știŭ (în folosul uneĭ scrisoriĭ apropiate) dacă aĭ citit cartea luĭ Anatole France *L'Etui de nacre*, oriĭ cel puțin: *Le Procurateur de Judée*, cu care începe.—Te rog, răspunde-mĭ cu o vorbă.

(Urmează) **G. G.**

Sărmanul Albatròs

eparte pe marea, năerul,
Cu fața scăldată 'n lumină,
Plutise cu inima plină
Spre zări ce mijesc palmierul.

Cu drag perindează ș'acuma
Priveliști ce'n minte'i staŭ treze :
Priveliști de țermuri maleze
Ce nu știŭ ninsoarea și bruma.

Prin codri ce frunza nu 'și schimbă :
Poene cu altfel de erburi;
Și oameni cu alte proverburi,
Și alții ca port și ca limbă.

Ci parcă'l tot cheamă să plece
Un țerm mai frumos de cât toate.....
Dar singur unchesul socoate
Că moartea nu mult l'ar petrece.

Și'n multul săŭ umblet pe apă
Simțise c'aripa nădejdii
Mereŭ l'a scăpat din primejdii:
Dar anii de-acuma nu'l scapă.

Pe mări colindase cu jarul
Să'și vadă coliba tăcută,
Cărarea de dânsul bătută
Și umbra ce-o farmă stejarul.

Tot gârbovĭ staŭ munţiĭ Dobrogiĭ.
Doar satul s'a'ntins pe'ndelete;
Din naltele lor minarete
Pe seară se tângue hogiĭ.

Stă singur şi trage din pipă:
La răŭ şi la bine surată;
Dar moşul o singură dată
De lacrămĭ făcut-a risipă... .

Departe spre sudul cu vara,
Mergeaŭ pe senin şi pe ceaţă.
La stânga ivit dimineaţă
La dreapta sta soarele seara.

Cu pânzele'n vânt peste ape
Catartul sta oblu'nainte
De parcă strigoĭ din morminte
Se ţin după eĭ să nu scape.

Blestemul, saŭ numaĭ furtuna
Mergea cu sermana lor navă?
Ş'a măriĭ vultoare grozavă
Se cască; dar moartea li-ĭ una!

Pe feţele albe de groază
Lumina cea veşnic'a morţiĭ...
Perduţĭ sânt acuma toţĭ sorţiĭ;
Nebun cine vrea să se'ncreză!

Vitejĭ ce nu pot să maĭ lupte
Căcĭ vântul comanda o fură:
Le-astupă şi glasul in gură,
Iar nava-ĭ cu pânzele rupte!

Ci iată, purtat ca o peană,
Cum luptă pe vânt albatrosul
Când nimenĭ nu află folosul
Din lupta cu vremea vicleană.

Dar moşul priveşte cu milă
Şi-ĭ pare că luptă un frate,
Când paserea'n aer se bate
Trudită şi-aproape de silă.

Ci parcă simțind un tovarăș,
Spre navă sermana se îndreaptă :
Scăparea ce poate-o așteaptă.....
Ear vântul o 'nvârtecă ĭarăș !

Căcĭ tot ce viează pe lume
Tovarăș cu omul se prinde,
Când ghiarele moartea 'șĭ întinde
Și toate 'mpotrivă's anume.

Cu graiul ce n'are cuvinte
Ea pare că'șĭ spune durerea
Văzându-șĭ perdută puterea....
Dar ĭată că luptă 'nnainte.

Cu cea de pe urmă 'ncercare
S'avântă maĭ crâncen și țipă ;
Plutește pe vânt doar o clipă
Ș'o svârle'n catartul cel mare.

Ca smulsă de-a negureĭ duhurĭ,
Cu aripa ruptă'n catarte,
S'a dus peste valurĭ departe:
Vârtej s'a tot dus prin văzduhurĭ.

Sta moșul pe navă și parcă
De-o dată se umple de jale,
Și singur pornește la vale
Prisosul ce sufletu'ncarcă.

Ș'a plâns într'acea dimineață
Departe pe marea năerul:
Uitând că deasupra stă cerul
Ce moarte ne dă și viață.

Ion Bărseanul.

Căderea luĭ Sinan Paşa în Neajlov la Călugăreni

SZATMARY

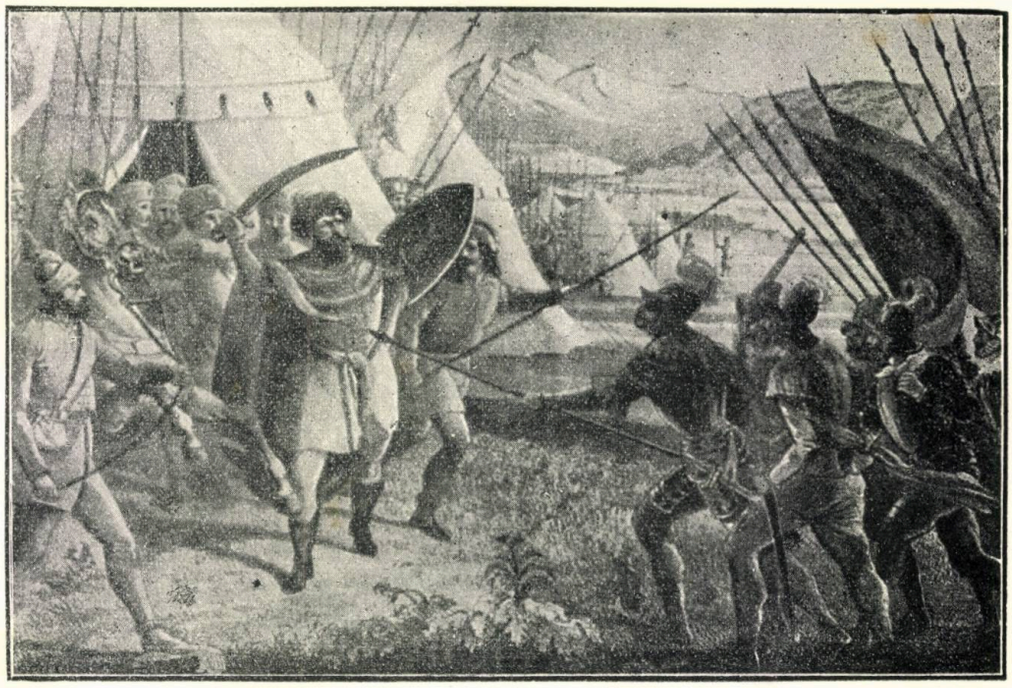

Moartea luĭ Mihaĭ-Viteazul la Turda

NEAMUL BOIERILOR PĂRȘCOVENI[1])

Se pare că propunerea Comiteluĭ Wallis nu a fost primită favorabil de ceĭ de la Viena, căcĭ *Ştefan* continuă a figura, ca *Consilier* chesaro-crăiesc, și maĭ departe. Astfel :

La 22 Iunie 1735 îl aflăm funcţionând în administraţiunea chesaricească a Oltenieĭ (Condica No. 2 a *M-riĭ Tismana*).

La 4 și 6 Iulie Ştefan împreună cu baronul Vlaston daŭ carte mănăstiriĭ *Tismana* (Condica No. 1, pag. 291 bis și 529 bis și Condica No. 2, pag. 72 bis).

Semnăturile luĭ Ştefan Prăşcovénul ca Consilier.

La 20 Noembrie (Condica No. 2, pag. 314) și la *27 Ianuarie 1736* (Condica No. 2, pag. 316).

La 21 Iulie 1736. (M-rea Govora, Condica No. 1, pag. 185) și la *2 August (M-rea Hurez*, Condica No. 1, pag. 135).

Pentru ultima dată maĭ întâlnim pe Ştefan Consilierul Părșcoveanul

1. A se vedea numărul 6.

la *12 Martie 1737* în activitate de serviciu *(M-rea Bistrița* Condica No. 1, pag. 443).

* * *

Născut pe la 1680, Ștefan Consilierul nu a putut să se retragă în viața privată din causă de bătrânețe, căci la 1737 el n'ar fi avut mai mult de 55-60 ani. Este de bănuit că ar fi încetat din viață din pricina vre unei boale, de oare-ce nu-l mai întâlnim nicĭ în viața casnică semnând acte orĭ zapise pe care le vedem scrise și iscălite de fiul său *Ștefan* după vre-uă 5 ani, pe la Iunie 1743.

Putem admite că *Consilierul* era mort la 1739. Căsătorit pe la 1710 cu una din cele treĭ fete ale *Radului Golescul*, pe atuncĭ mare Spătar, după cum resultă din următorul zapis [1] dat de fiul său Ștefan la mâna părinteluĭ Partenie egumenul mănăstiriĭ *Radul-Vodă* la 22 Septembrie 7254 (1745): „prin care dărueşte pe țiganul Oprea feciorul Duculuĭ din Goleștĭ, care acest țigan „l'am luat din partea ce mi s'a dat din cas(a) răposatuluĭ *moşul mieu Golescul* etc. etc". Acest Golesc nu poate fi altul decât *Radul* pomenit de d. Iorga că și-ar fi măritat una din fete cu un Părșcovean.

Din căsătoria luĭ cu Goleasca, Ștefan Consilierul Părșcoveanul avu 2 copiĭ: pe *Ștefan Vornicul* și pe *Ancuța* a luĭ Costandin Olănescu și apoĭ a luĭ Iordache Colfescul. Ambiĭ copiĭ fură botezați de Vistiereasa Ancuța Constantin Năsturel dându-le aceleași nume pe care le avea ea și fratele-său Ștefan Consilierul. Această împrejurare a făcut pe mulți să confunde pe tată cu fiŭ și pe nepoată cu mătușe.

VII. Ștefan al II-lea Părșcovénul Vornicul

1712—1792.

In hipotesa probabilă a căsătorieĭ luĭ *Ștefan I-iu* la 1710, putem admite că *Ștefan Vornicul* s'ar fi născut pe la 1712.

La Iunie 7251 (1743) aflăm [2] următorul zapis: „Adică eu Ștefan Părș-„covénul sin Ștefan Părșcovénul dă zapis mănăstireĭ Bistrița pentru schitul luĭ, Mă-„năileștiĭ ot sud Vâlcea, care din temelie fost-au zidit de moşi-mieu *Pahomie* călu-„gărul ce au fost frate cu moșu-mieu Preda Prâșcoveanul. Și fiind el călugăr din Bis-„trița, fost-au închinat acest schit tot supt ascultaré mănăstiriĭ până în vrémé răz-„miriții ceĭ dintâiu, iar atuncé, la acè vréme, fost-au luat tată-mieu acest schit de la „mănăstire și l'au ținut până au murit etc"

La 20 Ianuarie 7253 (1745). Printre netrebnicele din cartonul V al mănăstiriĭ *Bistrița* aflăm următorul zapis [3]:

„Adecă eu Ștefan Prăscovénul dat-am acest adevărat zapis al mieu la mâna „sfinției Sale părinteluĭ Kir Antonie ieromonah igumenul sfinteĭ și dumnezeeștiĭ mă-„năstirĭ Bistrița, precum să se știe că fiind schitul nostru Mănăileștiĭ închinat la sfânta „mănăstire Bistrița și fiind un sălaș de țiganĭ al schituluĭ în țigănia mé și fiind acest

1. Arh. Stat. *M-rea Radu-Vodă* pach. 39, doc. 82.
2. Arh. Stat. *M-rea Bistrița*. Condica No. 2, pag. 190.
3. Arh. Stat. pach. 5, doc. 455.

„țigan că mi-au trebuit mie, însă anume Stan țiganul cu țiganca luĭ Tudora și cu 2 copiĭ „și 2 fete etc. etc. Pentru care țiganĭ m'am învoit cu sfinția Sa dă i-am dat alțĭ țiganĭ „în locul acestora, ca să nu fie schitul lipsit de aceștĭ țiganĭ, însă țiganĭ anume. . . . . .

„Drept aceia să fie volnic sființa sa părintele igumenul ca să stăpânească pă „aceștĭ țiganĭ cu bună pace de către mine și de către tot neamul mieu și niminea „trébă să nu aibă cu dânșiĭ ci să fie de tréba schituluĭ pă cum au fost și ceĭ-l'alțĭ țiganĭ. „Și pentru credință m'am iscălit maĭ jos ca să să crează".

La 14 Maĭ 7259 (1751) Ștefan Prășcovénul dă scrisoarea luĭ [1] „la „mâna dumnealuĭ nénĭĭ luĭ Iordache, cumnată-mieu biv. Vel Medelnicer, ispravnic „Vlășciĭ, ca să fie de mare credință precum să s(ă) știe că având un loc de vie pă- „răginită în dealul. . . . . la Piteștĭ sud Mușcel, care loc iaste alături cu via dum- „néluĭ ce'i iaste de zéstre cu răposata jupânésa dumnealuĭ cea d'intâiu, care loc îmĭ „iastă și mie dă baștină rămas de la părinții. Și pentru multă facere de bine ce am „cunoscut de la dumnéluĭ am dăruit acest dă pâragină pogon. . . . . Ce, să aibă dum- „néluĭ a-l stăpâni și a face ce va ști cu dânsul. Și pentru maĭ adevărată credință, am „iscălit maĭ jos ca să s(ă) créz(ă). Și am scris eu Lazăr logofețelul dumné-luĭ ispravni- „culuĭ cu zisa dumné-lui coconuluĭ Ștefan".

La 26 Iulie 7260 (1752) Ștefan Părșcoveanul dă [2] scrisoare la mâna sfințieĭ sale părinteluĭ Kir *Neofit* Mitropolituluĭ, pentru țiganĭ etc.

La 24 Martie 1753. Costandin Obedénul Vel Paharnic zice [3], la sfârșitul dieăteĭ luĭ : „Epitropi și purtători de grije încă am orânduit pe dumné-luĭ „Costandin Strămbenul biv. Vel Stolnic, iubitul mieu frate, i pe dumné-luĭ *gineri mieu* „Ștefan Părșcovénul biv. Vel Spătar, i pe Kir Hagi Gheorghe, i pe Kir Stan Jiianul.

La 23 Aprilie 1760. Actul de vânzare [4] al Cluceruluĭ Ștefan Părș- covénul luĭ Panait Cojocarul, pentru „un loc de grădiniște ce mi l'a dat și mie „mama Nastasia a Vistieruluĭ Costiĭ și care loc iaste în mahalaua Arhimandrituluĭ pe lângă Mihaĭ-Vodă".

La 30 Maĭ 1762. Ștefan Părșcovénul biv. Vel Stolnic „adeverează „cu această scrisoare [5] a luĭ la cinstita mână a pré sfințiĭ sale părinteluĭ Mitropolitul „țăriĭ și al mieu întru duhul sfânt sufletesc părinte Kiriu Kir Grigorie cum să se știe „că un țigan anume Stan sin Pătru al schituluĭ sfântei Mitropolii ce să chiamă „*Gălmeile*, ține uă țigancă anume Safta fata luĭ Iane țăgan al nostru cu care are și „un copil anume. . . . . Dar fiind-că și un țăgan al nostru Ilie sin Staicul ține uă „țigancă anume Maria a schituluĭ, cu care are 3 féte anume: Stana, Stanca i Rada, „ne-am învoit cu pré sfinția sa și pentru Stan, țiganul schituluĭ, și pentru copilul luĭ, „am dat pe ele țăganul nostru, fiind meșter de fer și maĭ fiind și pricină și pentru, „un țigan anume Zlat care, eu zic că este al mieu, pré sfinția sa zice că iaste al schi- „tuluĭ, au rămas până să se aducă nașul țăganuluĭ și al cuĭ va mărturisi el că iaste „acela să-l stăpânească. Și pentru credință am întărit acest zapis și cu iscălitura mé".

La 2 Septembrie 1765 aflăm pe Ștefan Părșcoveanul ca biv. Vel Paharnic *(Episcopia Râmnic*, Condica No. 1 pag. 226. Acad. Română).

La 10 Iulie 1767. Kiriakos Rahtivanos arată către Dumitrana Știrbeiu că a stricat logodna cu fica eĭ „din oare-care pricinĭ zăticnitoare". Pentru chel-

1. *Acad. Română*, doc. 174|XXIX.
2. Arh. Stat. *Mitrop. Bucureștĭ*, pach. 335|154 doc. 7.
3. « « Condica *M-riĭ Obedénul* pag. 9.
4. « « *Bistrița*, pach. 50, doc. 2.
5. Arh. Stat. *Mitrop. Bucureștĭ*, pach. 335|154.

tueli, ea îi dă, „prin vechilu ce și-au făcut dumné-eĭ Ștefan Părșcovean biv. Vel „Paharnic, *ginerile dumisale*, 600 taleri. Semnează :Grigorie al Ug., G. Vel Vornic, „Costandin Dudescul Dvornic, Părvul Vel log., Mih. Vist.,.... Vel Vist., Gr. Băl(é)n(ul) Pah[1]".

La 14 Maĭ 1774 In divanul banatuluĭ Craioveĭ figurează Ștefan Părșcoveanul ca Vel Ban, iar Ștefan Bibescu ca Vel Logofăt *(M-rea Bistrița* Condica No. 1 pag. 156).

La 15 Maĭ 1775, Ștefan Părșcoveanul este Vel Logofăt de Țara de de jos *(M-rea Bistrița* Condica No. 2 pag. 302).

Tot ca Vel Logofăt de Țara de jos îl aflăm la *6 Iunie* în divanul lui Alexandru Ipsilante Voevod (M-rea *Jitianul*, Dolj Condica pag. 14), la *22 Iunie* (Condica No. 1 *Tismana* pag. 595) și la *3 Iulie* (Condica M-riĭ *Slobozia luĭ Ianache* pag. 535).

La 10 Ianuarie 1777. (Condica No. 3 M-rea *Bistrița* pag. 98 bis).

La 26 Maĭ 1777 Ștefan Părșcoveanul nu maĭ este în divan. El înaintează uă jalbă către Mitropolit semnând ca Vel Logofăt : [2]

† „După rugăciuné ce am făcut către Măria Sa pré Inălțatul nostru Domn Iω Ale„sandru Ipsilant Voevod pentru moșia domnească de peste Olt ce să chiamă *Slătioară* „ca să mi-o dăruiască mie, Măria Sa s'au milostivit și mi-au hărăzit-o, făcându-mi-să „și luminat hrisov domnesc al Inălțimei Sale spre întăriré domnéștiĭ miliĭ Măriĭ Sale „care hrisov l'aŭ dat Măria Sa întru cinstită și blagoslovitoaré dréptă sfințitului Mi„tropolit al Ungro-Vlahiei Kiriu Kir Grigorie, ca de la pré sfinția sa, cu această fă„găduială a mé, să primesc hrisovul în mâna mé, adecă : numita moșie de se va în„tâmpla care cum-va să fie închinată la vre-uă mâ(nă)stire sau la vre-un boier să am „a aduce hrisovul înapoĭ să-l dau iar în mâna pré sfințiĭ sale. Și pentru că am pri„mit hrisovul în mâna mé cu acest așezământ am dat pré sfințiĭ sale ac(e)astă ade„verință supt iscălitura mé ca să s(ă) crează".

La 10 Iulie 1778 aflăm pe Ștefan Părșcoveanul ca Vel Vornic (Condica No. 2 M-rea *Bistrița* pag. 192 bis).

La 23 Ianuarie 1779 (Condica No. 1 M-rea *Bistrița* pag. 228 bis), Ștefan este în divan ca Vel Vornic, dar la 28 Noembrie îl vedem semnând ca biv Vel Dvornic uă carte de hotărnicie a boierilor, dată mănăstiriĭ Jitianul (Condica pag. 37). Ștefan semnează în fruntea boierilor hotarnicĭ care aŭ judecat.

La 29 Iulie 1781 Ștefan Părșcoveanul Vel Dvornic iscălește ca martor, zapisul Bălașiĭ Rudeanca și Zamfira Rudeanca, dat egumenului M-rii Arhimandritul [3].

La 10 Septembrie 1782. Ștefan Părșcoveanul Vornicul se află în divanul Craioveĭ (Condica No. 3 *Bistrița* pag. 216 bis).

La 7 Maĭ 1783 (Condica No. 3 *Bistrița* pag. 440),

La 15 Decembrie 1783 Mihaĭ Costandin Șuțu Voevod dă uă carte prin care face milă de sare și alte scutelĭ schituluĭ Mănăilești ot sud Vâlcea,

1. Iorga *Studiĭ și documente*. V. pag. 329.
2. Arh. Stat. *Mitr. București* pach. 520|339 doc. 1 (netrebnic)
3. « « Condica *M-riĭ Sfinții Apostolĭ* pag. 203 bis.

care schit este zidit și întemeiat de răposatul Pan(ă) Trufanda Vel Spătar strămoșul dumnea-luĭ cinstit și credincios boieruluĭ Domniei-mele Ștefan Părșcoveanul Vel Dvornic [1].

In acest document sunt de observat câteva nepotriviri : Nu *Pană* ci *Papa* și pe călugărie Pahomie, este ctitorul schituluĭ Mănăilești. Acest Papa nu a fost nicĭ uă dată Mare Spătar și nicĭ a putut fi maĭ mult decât fratele *moșuluĭ* luĭ Ștefan Vornicul iar nu *strămoș* după cum se zice (a se vedea *arborele genealogic* al neamuluĭ).

La 28 Noembrie 1784 In divanul luĭ Mihaĭ Costandin Șuțu Voevod Ștefan Părșcovénul este Vornic de Țara de sus (Condica No. 1 M-rea *Tismana* pag. 103 bis.

La 8 Iunie 1787. „Câte faceriĭ de bine [2] să săvârșesc de pravoslovniciĭ creș-„tiniĭ, de pe putința fieștecăruia, sânt bine primite luĭ Dumnezeu (de vreme ce până și „un pahar de apă rece de va adăpa neștine pe cel însetat nu'și piarde plata sa) iară „milosteniile și dăniile ce să închină și să afierosescu sfintelor luĭ Dumnezeu lăcașur(ĭ) „sânt maĭ priimite și maĭ cinstite și maĭ de folos sufletelor, căcĭ întru dânsele apur(u)ré „și neîncetat să săvârșescu sfintele slujbe și mai ales sfânta și cea fără sângè jertvă, „care de la însuș(ĭ) Mântuitoriul nostru ἰc. Xc. dumnezeu iaste dată spre ertaré pă-„catelor noastre și spre arvuna moștenireĭ înpărății cerurilor. Drept aceia și eu ro-„bul luĭ Dumnezeu și fiiŭ adevărat al sfinteĭ bisericĭ a Răsărituluĭ, *Ștefan Prășcovén* „biv. Vel Dvornic, fiind-că din mică osteneala mé am făcut un heleșteiaș la fântâna „ce să numește a *Obedenciĭ* pe moșia Craiovița a sfinteĭ mănăstiriĭ Hurez (care fân-„tână ĭarăș de mine iaste zidită) îndemnatu-m'am din bun cugetul mieu de l'am în-„chinat danie sfinteĭ Episcopiĭ Râmnic, însă heleșteul cu ograda ce are înprejur și cu „foișorul ce am făcut lângă heleșteu și cu fântâna după cum iaste făcută cu cerdacul „eĭ. Ca să fiu pomenit la sfântul jărtvelnic atât eu cât și tot némul mieu. Pentru ca „și fântâna aceasta darăpânându-să după vremi să s(ă) meremetiséscă de ceĭ ce „după vremĭ Domnul Dumnezeu îĭ va alege arhierei sfântuluĭ scaun al sfinteĭ Epis-„copiĭ, să fie pentru adăparé celor însătoșaț(ĭ) spre pomeniré mé și a celor ce după „mine se vor osteni. Și pentru încredințaré am iscălit cu mâna mé puind și peceté. „Și am dat carté acésta la sfânta Episcopie și la pré cinstita mâna pré sfințiĭ sale „părinteluĭ episcopuluĭ Rămnic, Kiriu Kir *Filaret* ca după treceré mé dintru acéstă „viață să să urmeze stăpâniré sfinteĭ episcopiĭ".

Semnează: *Ștefan Prășcovén*, biv. Vel Dvornic, *Const. Gean(oglu)* biv. Vel Spătar mart., *Hagi Jianul* Post., *B(arbul) St(irbéiu)* biv. Vel Clucer mart.

La 19 Iulie 1790 în divanul țăreĭ Românești se află și Vornicul Ștefan Părșcovénul (Condica No. 1 *M-rea Bistrița* pag. 52 bis) și tot în divanul Prințipatuluĭ Țăriĭ-Rumânești îl aflăm și la 7 August acelaș an (Condica *M-riĭ Bucovăț*, pag. 21).

* * *

Următoarele procese ne vor arăta fiicele și soțiile Vorniculuĭ Ștefan Prășcoveanul :

1. Arh. Stat. *M-rea Bistrița* pach. 3 netreb., doc. 201.
2. *Acad. Română.* doc. 63|XCII.

La 9 Iulie 1794. Pré Inălțate doamne! După jalba[1] ce au dat „Inălțimeĭ „Tale, *Ștefan,* fiul dumné-luĭ Stolniculuĭ *Gheorghie Bengescul* de la Craiova, cerând „izbrăniré (alegere) acesteĭ diafora (contraversă, neînțelegere) ce are cu mătușile sale „fiicele răposatuluĭ biv. Vel Vornic *Ștefan Prișcoveanul.* Vătaful de aprozĭ, din lumi- „nată porunca Mărieĭ Tale, le-au adus înainté noastră față cu dumné-eĭ Sărdărésa „*Maricuța Cantacuzini* i cu d-eĭ Păhărnicésa *Sultana Bălăcénca* și cu d-eĭ *Joița* „*Jiianca,* mătușile jăluitoruluĭ. Și la provlima (arătarea, obiecțiunea) ce face jeluitorul că „moși-său, adică răpos. Vorn. *Părșcovénul,* l'ar fi făcut pă dânsul fiu și clironom nicĭ un „temeiŭ vrednic primit judecățiĭ și dreptățiĭ nu *văzum* să aibă jăluitorul fără numaĭ „arătaré dumné-lor boierilor divanuluĭ Craioviĭ și niște înscris mărturiĭ, ce deosebit arată „jăluitorul, de la oameniĭ casiĭ răposatuluĭ, însă de la un *Andrei Dobrunénul* i *Ioan* „*Botoșan* și de la săteniĭ locuitorĭ din *Pârșcoveni.* Din care arătare să adună că „către uniĭ zicé răsposatul că are gând să facă pe jăluitor fecior de suflet și clironom „și către alțiĭ iarăș zicé răposatul că l'au făcut fiiul său și că va să-i dé *Pârșcoveniĭ* „cu țigănia și casile din Craiova și alte două moșii: *Cioroiul și Rusăneștiĭ.* Dar toate „acesté să văd că au fost numai *aplos* vorbe (vorbe goale) ale răposatuluĭ iar nu sta- „tornică hotărâre. Pentru că de ar fi avut acest gând hotărât pentru jăluitor: a'i fi „fiú și clironom după sfârșitul dumi-sale, i-ar fi dat senet (act) înscris la mână, sau „ar fi iscălit însemnaré de diată care s'au găsit în scrisorile răposatuluĭ și în care îl „numește pe jeluitor de fiu și clironom al dumisale. Care însemnare de diată o *văzum* „și noi fără velét (an), fără lună, fără zi și neiscălită de niminé. Și deosebit văzum „uă scrisoare a sf. sale părintelui Episcop Argeșiu kir *Iosif* cu lét 88 Noemvrie prin „care scria chiar așa către răposat:

—„Izvodul l'am găsit și iată că'l trimeseiu cu dumné-luĭ Paharnicul *Ioniță Vlădă-* „*ianu.* Ci, dumné-ta, după cum vei fi având cugetul, îl vei *diortosi* (aprecia).

„Care, și de față fiind acum părintele Episcop Argeșiu, văzând acest izvod „ne arată că flindu-l pohtit răposatul ca să'i dé un logofăt tainic să'i *sideséscă* (con- „cépă) un izvod de diiată, i-au și dat pă un *Radul* Logofăt și făcându-i acest izvod „l'au dat apoĭ în mâna sf. Sale zicându-i să i-l păstreze când i-l va cere să o dé. Și „așa cerându-i-l atuncĭ i-l-au și trimis cu Pitarul *Ioniță Vlădăianul,* ginerile dumi- „sale. Și deosebit ne arătară numitele jupânese, mătușile jăluitoruluĭ, și uă adeverința „înscris, iscălită de un *Dimitrie Dascălul* din Craiova, prin care mărturisește că rugat „fiind de d-luĭ Stolnicul *Bengescul* ca să întrebe pă răposatul Vornic cu ce scopos au „luat pă copil la dumné-luĭ? L'au și întrebat pă răposat în multe rânduri, pe larg, „pentru copil ce scopos are? zicându-i că:

„— De l'au luat pentru a'i fi clironom, precum să *chinologhisise,* nu trebue „numaĭ cu vorbe subțirĭ, ci pentru neturburaré, trebuie după pravili să'l arată la toțĭ „copiiĭ dumisale și cu cuviincioasă dovadă de mărturiĭ și înainté Domnuluĭ ca să nu „se urmeze după moarté dumi-sale *dihoniĭ* și judecățĭ. Și răpos. la toate aceste zise „ale sale tot-dé-una îi răspundé chér cu aceste cuvinte:

„— Eu nu sănt copil mic ca să nu știu ce va să zică *Iotesie* (adopțiune), maĭ „vărtos când am și atâté féte și alțĭ nepoțĭ, și să fac un lucru ca acesta așa *îndată* — „*îndată,* făr'dă să mă socotesc, și să mă catigorisesc apoĭ, și să mă blesteme copiiĭ mieĭ. Eu „am un acest fel de gând dar încă nu fac și hotărâre până nu voiŭ cerca copilul să'I „pricep ce fel de om este; să'mĭ arate de este după pohta mé pentru ca să nu fac „nedreptate copiilor mieĭ. Eu de uă cam dată l'am luat de la tată-său numaĭ și nu- „maĭ ca să'l strâng și să-l am lângă mine cătă-va vréme să văd ce apucăturĭ are. „Să cheltuesc de la sine-mĭ atât la hainele lui cât și pentru procopséla lui. Care

1. Arh. Stat. *Condica domnéscă* No. 27. Caiet 17, fila 53.

„acesté zicé răposat Vornic că le-au zis și chér tatălui copiluluĭ. Și, apoĭ, (adăoga răposatul) precum mi să v(a) păré, văzând și făcând.

„Acesté le zicé răpos. până la sfârșitul vieții dumi-sale. Incă arată numitul „dascăl că cu două lunĭ maĭ înainté morții răpos. de multe ori s'au paraponisit (plâns) „răpos. Vornic zicându-i chér așa:

„— Că nu'mi placu apucăturile și mișcările nepotă-mieu. De voiŭ vedé peste „puțin că nu se îndreptéză îl trimițŭ ĭarăși la tată-său. Că, precum socotescu eu, nu „să potrivește cu scopul mieu. Eu nu fac păcat cu copiiĭ mieĭ.

„Acesté arată că le-au zis chér din graiu răposatuluĭ și peste puțină vreme „s'au întâmplat și moarté.

„Decĭ, nu numaĭ din neiscăliré izvoduluĭ dieții, cel arătat mai sus, ci și din „mărturia acestuĭ *Dimitrie Dascălul*, să dovedește că răpos. n'au făcut hotărâre desă„vârșit(ă) pentru a'i fi jăluitorul fiu și clironom, ci numaĭ un cuget ca acesta au avut. „Și fiindu-i témă pentru nedreptaté ce făcé la ceilalți copiĭ ai dumi-sale n'au vrut „nicĭ diiata să iscălésc, nicĭ vre un senet înscris cu iscălitura dumi-sale n'au dat la „mâna jăluitoruluĭ. Și nefiind la mijloc acest fel de senet chér al răpos., judecata și „dreptaté nu poate pune temeiŭ numaĭ la niște *aplos* vorbe ale răpos., nestatornice „și schimbate.

„Iar după toate acesté ne arătară numitele jupânese, mătușile jăluitoruluĭ, de „văzum și zapis iscălit de însuși d-luĭ *Gheorghie Bengescul*, tatăl jeluitoruluĭ, scris „din anul trecut Maĭ 16, prin care chiar așa scrie: că pentru periusia (averé) socruluĭ „d-sale răpos. Vorn. Ștefan Prășcovénul, ca să lipsésc prigonirile dintre dumné-lui și „cumnatele dumi-sale, s'au învoit: din toate moșiile ce au rămas răposatuluĭ să stăpă„nésc d-luĭ moșia Prășcovenii cu casile i cu toate namestiile ce se află pe dânsa și cu toate „cumpărăturile ce sânt lipite de moșia Prășcovenii, afară din Vălsănești carii sunt dați „zestre cumnateĭ d-sale *Zoițiĭ*, iar cele-lalte moșiĭ ale răpos. rămăn a se înpărți de „cumnatele d-sale între dumné-lor, la care d-lui să nu maĭ aibă amestec; iar țiganiĭ, „dobitoacele cum și alte rămase duprin toate locurile să aibă a le înpărți cu toțiĭ „frățește.

„Decĭ, când d-lui Stolnicul *Bengescul* ar fi fost încredințat și sigur pentru iotesia „fiuluĭ d-sale de către răpos. socru său, n'ar fi primit a să face învoială și așezământ „într e d-luĭ cu ceilalți clironomĭ ai răposatuluĭ. Ci cu acéstă învoială, mai vârtos dove„dește că însuși d-luĭ cunoscând că n'are fiul d-sale nicĭ un temeiŭ vrednic de iotesie, „de aceia zice în zapisul d-sale că, pentru ca să lipséscă prigonirilr dintre d-luĭ cu „cumnatele sale, s'au învoit și s'au așezat între d-lor. Ci, drept aceste mai sus arătate „nicĭ o dreptate nu pot avé jeluitorul la provlima ce face de Iotesie. Iar hotărâré cé „desăvârșit(ă) rămân a s(ă) face de către Inălțimé Ta".

Dositeu al Ungro-Vlahieĭ, *Dumitrache Ban Ghica, Nicolae Brâncovénul*, Vel. Log., *Nicolae Filipescu*, Vel Vorn., *Slătinénul*, Vel Vorn., *Grădișténul*.

Alexandru Constantin Moruzi Voevod întărește judecata acésta la *22 Septembrie 1794* (fila 52).

La 20 Iulie 1794. Medelnicerésa Anastasiica jeluește împotriva fiicelor răposatuluĭ Vorniculuĭ *Prășcovénul* pentru niște banĭ de zestre și meraz.

Veliții boieri înaintează Domnuluĭ următoarea Anafora:

„Pré înălțate Doamne, D-neĭ Anastasia Fălcoianca dând jalbă către M. Ta cere de „la clironomiĭ răposatului Vornic *Ștefan Prășcoveanul* să'i dea toată zestré surorii dumi-

„sale răposata Vornicésă *Kiriaki,* ce au fost a treia soție răposatuluĭ Vornic Prășcovénul i „parté ce au clironomisit răposata Vornicésă de la Teodorache Ghizé fratele dumné-eĭ. „Și deosebit cere să'i dé și uă lăzișoară cu amaneturile ce vor fi fost într'însa, care „lăzișoară zice că răposata soru-sa Vornicésa la vremé morțeĭ sale i-ar fi lăsat-o Me- „delniceresiĭ și răposatul Vornic oprindu-ă-o, nu au dat-o. După a căreia jalbă Vătaful „de Aprozĭ din luminata poruncă Mărie Tale au adus-o înainté noastră față cu dumné-luĭ „Sărdarul *Iordache Cantacuzino* și cu d-luĭ Pah. *Ioniță Vlădăianu* vechili fiind atât „din parté soțiilor d-lor fiicele răpos. Vorniculuĭ Prășcovénul cât și etc.

(Urmează)

G-l P. V. Năsturel

C. LECA (1856)

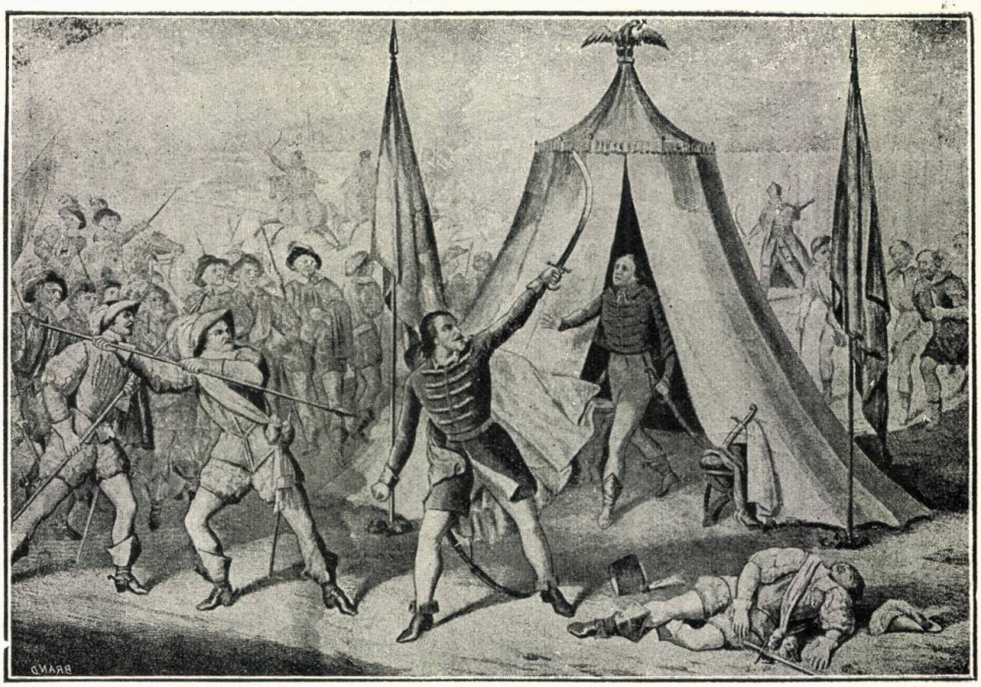

Omorîrea luĭ Mihai-Viteazul de către Basta pe câmpia Turdeĭ, 18 August, 1601.

AL. HENȚEA SENIOR

Omorîrea luĭ Mihai-Viteazul la Turda

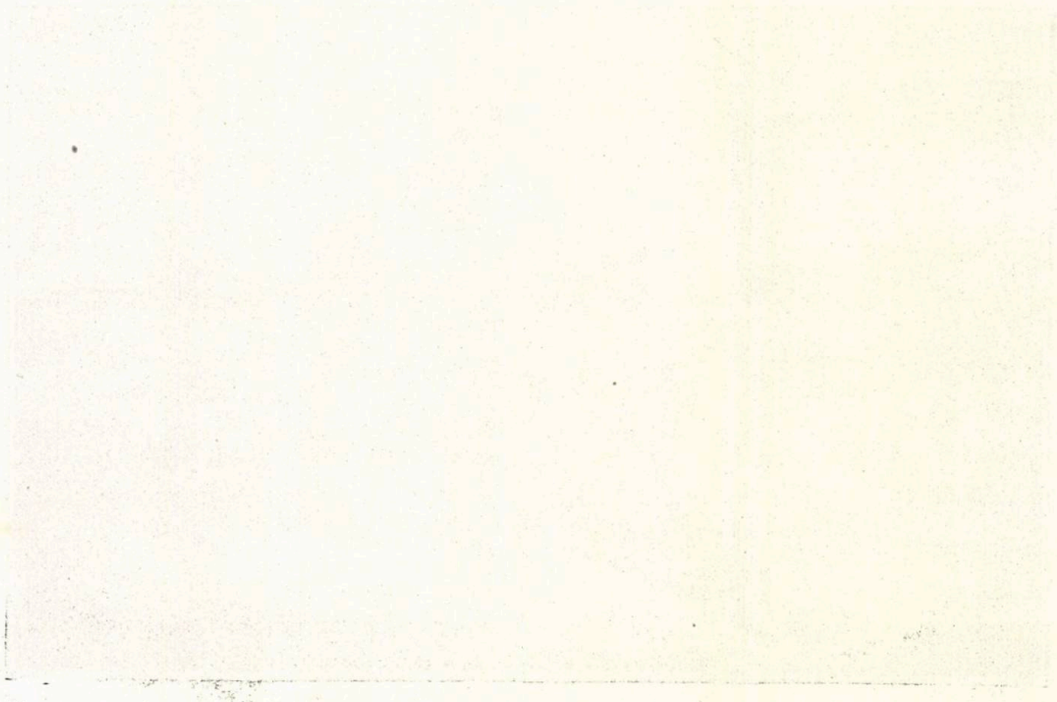

Pasiunea iubirii în teatrul lui Euripide

Intre toate pasiunile inimei omenești pe care teatrul grec le înfățișază în această ideală reprezentare a vieții noastre, iubirea e aceea care și-a luat mai târziu locul ce i-se cuvenea ca celui dintâi și mai puternic dintre sentimentele cu care natura a înzestrat pe om.

In primele producții ale teatrului grec, iubirea abia se întrezărește. Eschyl se glorifică în *Broaștele* lui Aristofan de a nu fi zugrăvit această pasiune violentă. La Sofocle o aflăm în *Antigona* și în *Trachinienele*. In cea dintâi însă ea nu ține mai niciun loc: numai moartea lui Hemon ne descoperă iubirea lui pentru fecioara condamnată. In cea de a doua, iubirea Dejanirei e stăpânită. Ea n'are transporturile de mânie ale Medeei, nici ardoarea pătimașe care o mistue pe Fedra în luptă cu ea însăși. Li s'ar putea aplica foarte bine, un vers din Heroidele lui Ovidiu:

Qua licet et sequitur pudor est miscendus amori [1]).

Tragedia a trebuit să aștepte pe Euripide pentru a cuprinde în zugrăvirile ei această pasiune, nesecabil isvor de lacrimi și de emoții dureroase.

E curios că până și Aristot a lăsat-o de-o parte în faimoasele-i teorii poetice. Poate că — după cum presupune un savant elenist [2]) — el a subînțeles-o în definiția ce dă tragediei, sau îi păstrase un loc în capitolul asupra comediei, din care nu ne-a rămas decât un singur fragment.

Cum se explică, în primele producții ale teatrului grec, această înlăturare a pasiunii care va ajunge în urmă unicul element al tragediei mișcătoare? Poate că pe atunci zugrăvirea ei era socotită ca nevrednică de un teatru care avea de scop să exprime sentimente înalte [3]). In aceste timpuri poetul avea o chemare nobilă: el se considera de învățător al tinerimii [4]). Trebuia deci să-i pună dinainte spectacole măreție, propriu a-i înălța sufletul.

Poate aceasta se datorește și situației în care se afla femeia la vechii

1) *Scrisoarea IV*, v 9.
2) *Em. Egger:* Histoire de la Critique, III § 8.
3) Vezi *Barthélemy:* Voyage du Jeune Anacharsis, Ch. LXXI, Deuxième séance; *Patin:* Euripide, t. I, pag. 53.
4) *Aristofan:* Broaștele, v. 1055.

grecĭ. Izolată în gineceŭ, neavând un rol însemnat în societate, ea era redusă numaĭ la viaţa de familie. Pudoarea era calitatea sa de căpetenie.

«Pentru o femeie e mare lucru de a căutà virtutea la umbra gineceuluĭ în ceeace priveşte iubirea», exclamă corul în *Ifigenia in Aulis* [1]). Iar în discursul ce Tucidide 'i-atribue luĭ Pericles, cu prilejul onorurilor aduse primilor războinicĭ căzuţĭ pe câmpul de luptă, oratorul adresându-se femeilor care-şĭ jeleaŭ bărbaţiĭ morţĭ, le zice:

«Şi dacă trebue să fac menţiune şi despre virtutea femeilor care vor rămâne acum văduve, voiŭ spune totul într'un cuvânt. Intr'adevăr, mare glorie e pentru voĭ de a nu vă arăta maĭ prejos de propria voastră natură şi de a avea o faimă cât maĭ mică pe lângă bărbaţĭ, şi în bine şi în răŭ» [2]).

Expresia iubiriĭ în teatru, se resimte de această condiţie a femeiĭ. Poetul o înfăţişază cu oarecare rezervă.

Euripide singur face excepţie în această privinţă. In teatrul săŭ plin de zugrăvirea celor maĭ neînfrânate porniri ale inimeĭ, iubirea ocupă un loc însemnat pe care nu-l va maĭ părăsi niciodată. Femeia e scoasă astfel din umbra gineceuluĭ pe primul plan al sceneĭ. Pasiunile cele maĭ arzătoare care o subjugă năvălesc acum fără sfială în domeniul tragedieĭ, turburându-ĭ regularitatea minunată a formeĭ în care o îmbrăcase arta măiastră a luĭ Sofocle şi gravitatea religioasă pe care i-o întipărise geniul plin de credinţă al mareluĭ Eschyl.

Această schimbare care face epocă în istoria tragedieĭ greceştĭ nu e poate fără oarecare legătură, cu spiritul ce domnea în comedia timpuluĭ. O modificare se produsese în constituţia teatruluĭ atic. Tinereţea luĭ Euripide coincide cu stabilirea definitivă a comedieĭ greceştĭ pe scena ocupată până acum numaĭ de tragedie. Poate ceva din licenţa caracteristică acesteĭ comediĭ a trecut şi în teatrul luĭ Euripide [3]).

Odată intrat în acest domeniŭ aproape neexplorat, Euripide nu se fereşte de a-l percurge în toată variata luĭ întindere. Iubirea, sub toate formele sale, umple incinta teatrului din Atena cu larma sbucnirilor eĭ nestăpânite. Strigăte de durere, plângeriĭ patetice, ameninţăriĭ furioase, isbesc acum urechile privitoruluĭ. Sufletul săŭ se mişcă de o priveliştе nouă. Desnodământurĭ crude vin pe urma acesteĭ nepotolite pasiuni, scena îmbracă o înfăţişare maĭ tragică. Poetul scoate cu o îndrăzneală rară toate efectele dramatice ce se puteaŭ trage dintr'o pasiune aşa de complexă. Turburările pe care aceasta le aduce în inima omenească şi relele ce atrag asupra celor pe care îĭ stăpâneşte şi asupra neamuluĭ lor, devine marea noutate şi trăsătura cea maĭ caracteristică a teatruluĭ luĭ Euripide [4]).

Vom urmări pe scurt manifestările principale ale acesteĭ pasiuni.

* * *

Alceste ne înfăţişază tipul desăvârşit al iubiriĭ conjugale, al devotamentuluĭ în căsnicie. Când s'a hotărît ca Admet să scape de moarte, dacă se află cineva care să consimţă a muri în locu-ĭ, Alceste primeşte de bunăvoe această moarte de care părinţiĭ soţuluĭ săŭ se lepădase, cu toată bătrâneţea lor. Ea îşĭ jeleşte cu toate acestea ursita care o smulge aşa de timpuriŭ

1) Versurile 568—570 (ed. Weil).
2) Istoria Resb. Peloponesiac, C. II, 45.
3) V. *Em. Egger:* Mémoire de Littér. Ancienne, XVII § 2.
4) *H. Weil:* Étude sur le Drame Antique (Hachette 1897) pag. 115.

de la bucuriile vieții, atât de puternice sunt aceste bucurii, pe care anticii puneau și mai mult preț [1]). In plângerile sale abia dacă strecoară o timidă imputare la adresa tatăluĭ luĭ Admet [2]), care n'a găsit cu cale să-și jertfească bătrânețele sale pentru mântuirea uneĭ căsniciĭ fericite.

Când e aproape să-și dea sfârșitul, Alceste cere cu limbă de moarte luĭ Admet ca să nu-și aducă în casă o a doua soție, căci o mamă vitregă urăște copiiĭ din prima căsătorie [3]). Ea se stinge jelind soarta nefericiților orfani. Privitorul aude în urmă țipetele de durere ale copiluluĭ și plângerea luĭ Admet, care a pierdut pe *cea maĭ bună dintre femeĭ.*

Pe când se fac pregătirile de îngropare, Heracle, care se ducea în Tracia spre a răpi caiĭ luĭ Diomede, se oprește la Admet și-ĭ cere ospitalitate. Acesta îl primește, căutând a-ĭ ascunde doliul în care se află, ca să nu jignească drepturile sfinte ale ospitalității.

Acum tragedia ne înfățișează niște scene de curată comedie, care aŭ făcut pe unii s'o socotească drept o dramă satirică, pe alții o tragi-comedie.

Maĭ întâĭ e scena între Feres și Admet. Fiul învinuește pe tată că n-a fost în stare să-și dea viața pentru dînsul, îl reneagă și-l blăstemă să trăiască maĭ mult de cât Zevs. Tatăl îl înfierează la rândul său. Dacă ținea așa de mult la soție, pentruce a lăsat-o să moară în locu-ĭ? Bătrânul spune verde luĭ Admet că dacă acesta ține la viață, nicĭ dînsul nu o prețuește maĭ puțin.

«Tu nu murì pentru mine, dar nicĭ eŭ pentru tine. Iți place să vezĭ lumina? Crezĭ că tatăluĭ tău nu-ĭ place? De sigur, mă gândesc că timpul de petrecut colo jos [4]) e lung, iar viața e scurtă și cu toate acestea plăcută» [5]).

Pare că ne aflăm în fața unuĭ adept al doctrineĭ care făcea din plăcerile vieții preocuparea de căpetenie. Scena e crudă și totuși foarte probabilă. Euripide care și-a permis atâtea în scenă, nu s'a temut de a pune dinaintea privitorilor și această luptă pe care o dă cu toată înverșunarea, instinctul cel maĭ puternic în om.

Moderniĭ aŭ condamnat adesea această scenă brutală. Dar un critic francez [6]) ne arată cu multă ingeniositate unul din procedeurile luĭ Euripide, care ne explică pentru ce moderniĭ se revoltă la scenele de un realism crud pe care poetul le presară adesea în dramele sale. Euripide notează nu numaĭ vorbele care pot eși probabil din buzele omenești, ci și mișcările ascunse ale conștiinței lor. El transcrie *cuvântul lor interior.* Ceeace spun Feres și Admet, o și cugetă în acelaș timp. «N-ați vorbi, de sigur, ca Admet—zice criticul—nicĭ ca Feres; dar jur că ați simți întocmaĭ ca dânșiĭ». Toate aceste sentimente care roesc în fundul sufletuluĭ nostru și pe care în totdeauna le tăcem, poetul grec le scoate la iveală.

Față de aceste înjositoare protestărĭ ale instinctuluĭ de viață, devotamentul Alcesteĭ ne pare și maĭ admirabil. «N'ar fi aproape nimic—observă așa de bine Lemaitre—a se jertfi pentru soțul său fără ca el s'o știe și fără ca să consimță la aceasta. Dar a-ĭ da viața sa știind că el primește jertfa și a continua de a-l iubi și încă a-l iubi maĭ mult din această pricină, iată ceea ce e într'adevăr măreț».

---

1) «Căcĭ nimic nu e maĭ prețios decât viața» (versul 313). Textul folosit în aceste studiĭ e acela din ediția grecească a luĭ Neofit Duca (Egina, 1834).
2) Vers. 302 și următoarele.
3) Versul 321.
4) In infern.
5) Versurile 706—709.
6) *Jules Lemaitre:* Impressions de Théatre, VI-e série, Euripide.

Cealaltă scenă împotriva căreia a strigat iarăși de multe ori critica modernă, e aceea care ne arată de o parte jalea caseĭ luĭ Admet însoțind pe moartă la groapă, de altă parte veselia zgomotoasă a luĭ Heracle, care se ospătează înăuntru cu pofta eroilor luĭ Homer. Iată o scenă de *mauvais ton*, cum o califică critica franceză din veacul al XVIII-lea; iar Voltaire adaugă că «astfel de scene nu s'ar răbda la noĭ nicĭ la bâlciŭ» [1]). Neînduratul critic uită că Euripide nu-și scrisese piesa pentru *noĭ*.

Aprecierile de felul acesta ne arată câtă vreme a trebuit să străbată critica pentru a-și spune cuvântul său întemeiat. De la Voltaire și La Harpe progresul e uimitor. Ceea ce nu înțelegeaŭ scriitoriĭ de atuncĭ [2]), s'a înțeles acum, după ce s'a pătruns tot maĭ mult în spiritul adevărat al anticității clasice. Și criticiĭ de azĭ își exprimă fără rezervă admirația lor pentru ceea ce se privea maĭ înainte cu o binevoitoare compătimire. Lucru ciudat! Copilăriile și stângăciile poeților grecĭ, pretinsele rudimente ale uneĭ arte la începuturile eĭ, aŭ devenit dinaintea criticeĭ veaculuĭ din urmă frumusețile marĭ ale arteĭ celeĭ adevărate, forme nepieritoare în care natura s'a resfrânt la licăririle spontane ale geniuluĭ

Atuncĭ s'a reparat și nedreptatea ce i se făcuse atâta timp luĭ Euripide. Unul dintre ceĭ maĭ autorizați representanți aĭ acesteĭ critice în Franța, interpret delicat al producțiilor literare), se închină dinaintea arteĭ cu care poetul grec a știut să scoată, prin această scenă atât de contestată, cel maĭ puternic efect dramatic. Oaspele gălăgios care se dedă la veselie alăturĭ de doliul de care n-are știință, va afla apoĭ că Admet l-a înșelat pentru a respecta legile ospitalității, ascunzându-ĭ moartea soțieĭ sale. Atuncĭ eroul se va simți jignit de această insultă adusă fără să vrea durerii luĭ Admet și va porni hotărît la groapă, spre a smulge din brațele morțeĭ pe tânăra-ĭ soție și a i-o aduce înapoĭ. Ceeace e tragic, e tocmaĭ acest amestec al comiculuĭ, contrastul dintre bucuria străinuluĭ indiferent și jalea celor aĭ caseĭ. Villemain vede în aceasta nota reală a vieții omenești, care e așa de izbitoare în Shakespeare.

Piesa se sfârșește cu scena în care Heracle îĭ încredințează luĭ Admet soția, cu sfatul de a nu-ĭ vorbi timp de treĭ zile, pentru a se curăți de consacrarea ce-o închinase zeilor infernalĭ. Invenție fericită, în care Patin vede un mijloc de a ne întoarce de la bucuria desnodământuluĭ la emoțiile teribile de maĭ înainte, și de a ne maĭ reține un moment în tragedie [4]).

* * *

Elena este înfățișată ca tipul soțieĭ credincioase. Euripide în tratarea acestuĭ subiect se depărtează de la tradiția comună răspândită în toată Grecia. Aci avem un exemplu isbitor de felul în care procedează poetul față de miturile consacrate ale Greciei

Punctul său de plecare a fost *Palinodia* liriculuĭ Hesichor, în care acesta pretindea că Paris dusese cu dânsul în Troia numaĭ o fantomă a Eleneĭ, și că Acheiĭ și Troieniĭ s'aŭ luptat atâta vreme pentru această fantomă, pe când adevărata Elenă nicĭ nu se îmbarcase măcar. Aceasta nu era o invenție a luĭ Hesichor [5]). Existaŭ în Laconia legende populare în care fi-

1) Dictionnaire Philosophique (art. Anciens et Modernes).
2) Lessing face o escepție onorabilă în această privință.
3) *Villemain:* Tableau de la Littérature au XVIII-e siècle, XLIII-e leçon.
4) Etudes sur les Tragiques Grecs, Euripide (Alceste).
5) V. *Otfried Muller:* Hist. de la Littér. Grecque, trad. Hillebrand, t. II, pag. 431.

gura Elena. Herodot ne vorbește chiar de un templu al Eleneĭ la Therapna [1]). O astfel de legendă a putut inspira pe poet.

Câteva indicĭi — de și vagĭ — aflăm în această privință și într'un pasaj din Odisseia [2]). Alțiĭ aŭ introdus în acțiune pe Proteŭ, minunatul demon atât de dibacĭŭ în arta metamorfozelor și astfel s'a complectat legenda: Proteŭ o va ține pe Elena la dânsul în Egipt, pentru a o încredința luĭ Menelaŭ [3]).

Euripide combină toate aceste elemente cu mult spirit și scoate în relief curățenia morală a celeĭ maĭ ideale frumusețĭ trupești. El se întâlnește în punctul acesta cu concepția predomnitoare a poeților și artiștilor grecĭ, în care Elena figurează ca tipul ideal al frumusețiĭ feminine [4]).

Prologul pieseĭ ne pune în cunoștință cu toate modificările mituluĭ. Moartea a răpit pe Proteŭ și fiul acestuia vrea s'o ia pe Elena de soție. Ea își află scăparea la mormântul celuĭ dintâĭ. Urmează convorbirea cu Teucer. Acesta îĭ anunță Eleneĭ sinuciderea mameĭ și a fraților eĭ din pricina necinsteĭ ce le-a făcut. Nu-ĭ poate însă spune nimic asupra luĭ Menelaŭ, căruia nu-ĭ știe nimenĭ de rost de când a fost luat de furtună pe la mijlocul mărĭĭ Egee. In Grecia se zice că a pierit.

Elena primește aceste veștĭ cu plângerĭ, în care grija ĭ de căpetenie e rușinea ce va atârna pentru totdeauna asupra eĭ. De se va întoarce în patrie va fi închisă, căcĭ va fi luată drept Elena pe care Menelau a urmărit'o până sub zidurile Troieĭ. Iată ceea ce-ĭ mărește durerea. Dacă ar fi trăit soțul săŭ, acesta ar fi recunoscut-o și ea ar fi fost în fine scoasă din necinstea ce i-se face. In desnădejdea ce simte, Elena se gândește la moarte.

Poetul insistă asupra acesteĭ ideĭ. Soția luĭ Menelaŭ e într'una îngrijată de rușinea ce-ĭ pătează pe nedrept numele, și în nerăbdarea cu care așteaptă întoarcerea bărbatuluĭ săŭ, se deosibește maĭ cu seamă dorința de a se spăla de ocară, de a se înălța în fața grecilor, printre care nu se află unul care să n'o urască.

Cât de departe suntem de cocheta Elenă a tradițieĭ comune, care și-a părăsit fără scrupule soțul pentru a pleca cu un amant ce i-a hărăzit augusta eĭ protectoare! Cum s'o maĭ recunoaștem în această soție ideală, care șaptesprezece anĭ exilată în streinĭ, așteaptă cu credință întoarcerea soțuluĭ, resistând la ademenirile unuĭ tânăr ce o iubește și care, îngrijată de insulta nemeritată ce apasă asupră-ĭ, pare a nu stărui în viață decât pentru a face să i-se recunoască nevinovăția, meditând moartea în desperarea cauzeĭ?

Figura curată a soțieĭ credincioase se desprinde din toate scenele ce se urmează. Recunoașterea soților e un noŭ prilej pentru poet de a ne exprima sentimentele de iubire ale Eleneĭ, iar rugăciunea eĭ către Theonoe completează această ideală zugrăvire.

Astfel, în tragedia luĭ Euripide, Elena este femeia castă, respectuoasă de legătura sfântă a căsătorieĭ. Ea înfățișează cu vrednicie fidelitatea conjugală.

* * *

1) Istoriile, c. IV, 61.

2) C. IV, vers. 125 și următoarele; 351 și următoarele.

3) *V. Herodot*, C II, 112—120. Istoricul grec declară că el se unește la această povestire în privința Eleneĭ, căcĭ dacă ea ar fi fost dusă în Troia, de sigur că ar fi fost dată Grecilor chiar fără voia luĭ Paris, după ce s'a văzut că atâția eroĭ aŭ pierit în luptă zadarnică. Priam și Hector nu și-ar fi primejduit totul pentru a mulțumi numaĭ capriciul luĭ Paris. (120).

4) A se ceti în această privință interesantul studiŭ al luĭ *A. Chassang*: Le Spiritualisme et L'Idéal dans l'Art et la Poésie des Grecs, Deuxième Etude (Hélène dans la Poésie et dans l'Art).

Evadne reprezintă tot o formă a iubiriĭ conjugale. Ea este soția care înțelege a rămâne credincioasă bărbatuluĭ până în mormânt.

Intre ceĭ șapte șefi Argienĭ căzuțĭ în luptă dinaintea Tebeĭ și cărora li se îngădue înmormântarea mulțumită mijlociriĭ luĭ Teseŭ, Capaneŭ a fost lovit de trăsnetul luĭ Zevs. Cadavrul săŭ, devenit prin aceasta sacru, va fi ars pe un rug deosebit, lângă palat. Soția luĭ Capaneŭ, Evadne, desnădăjduită de această pierdere, se hotărăște a-l însoți sub pământ. Ea vine împodobită ca pentru sărbătoare și se așază pe o stâncă înaltă care stăpânește palatul, pentru ca să se arunce pe rugul soțuluĭ.

«Spre gloria mea mă voĭ arunca de aci, de pe această stâncă, sărind în mijlocul ruguluĭ și alăturându-mă în flacăra strălucită de soțul meŭ cel iubit, întinzându-mĭ corpul lângă al săŭ, mă voĭ coborî în lăcașul Persefoneĭ. Și pe tine, mort, niciodată nu te va părăsì sufletul meŭ sub pământ. Adio! lumină și căsătorie» [1]).

In timpul acesta sosește nefericitul Ifis, tatăl Evadneĭ. Rugile sale spre a întoarce pe fiică de la sublima eĭ nebunie adaugă la pateticul acesteĭ scene. Hotărârea Evadneĭ e nestrămutată. Ce-ĭ pasă de durerea tatăluĭ, dacă moartea aceasta face bucuria eĭ și a soțuluĭ? Ea se aruncă în flăcărĭ, lăsând pe Ifis să-și plângă pustiul caseĭ și bătrânețele-ĭ nenorocite.

In tragedia luĭ Euripide jertfirea Evadneĭ pe rugul soțuluĭ săŭ cadrează foarte bine cu plângerile duioase ale mamelor celor morțĭ. Hotărârea sa eroică exprimă un sentiment rar, dar puternic în inima femeiască. Alăturĭ de mulțimea femeilor care își caută mângâerea uneĭ nereparabile pierderĭ într'o nouă căsătorie, saŭ în fastul și deșertăciunile viețeĭ de salon, nu sunt și altele—puține acestea! — care păstrează cu sfințenie amintirea soțuluĭ mort, închinându-și viața, într'o izolare monachală, la cultul acesteĭ scumpe memoriĭ?

* * *

Laodamia [2]) poate fi pusă alăturĭ de Evadne. Și ea reprezintă iubirea arzătoare, care înțelege a pieri odată cu obiectul mângâerilor sale. Are aceeași idee ca și Evadne în privința fidelităților conjugale. Când soțu-ĭ mort Protesilau, reînviat la rugile sale de către zeĭ pentru treĭ zile numaĭ, se coboară din noŭ și pentru totdeauna în întunericul de veci al lumiĭ de jos, Laodamia ne maĭ putând suferi viața fără dînsul își dă singură moartea.

* * *

Medeea ne descoperă o altă față a acesteĭ pasiunĭ. Ea reprezintă iubirea jignită în drepturile sale și care se răzbună.

Medeea și-a trădat patria, și-a părăsit casa, s'a făcut vinovată de o crimă monstruoasă față de aĭ săĭ, numaĭ pentru a însoți pe Iason de care o leagă o iubire pătimașe. Ajunși în Corint, unde se stabilesc, soțul o părăsește pentru a lua în căsătorie pe fiica regeluĭ de acolo. Această perfidie a bărbatuluĭ pentru care și-a jertfit totul aruncă pe Medeea într'o mare durere. Poetul ne-a zugrăvit într'ânsa o fire de o energie barbară. Ea nu-și poate impune resemnarea. Imprejurările în care e părăsită adaugă la desnădejdea Medeeĭ. Aceasta nu maĭ are țară în care să afle refugiŭ, nu maĭ are neamurĭ la care să caute mângâiere. Străină, între necunoscuțĭ care o privesc

1) *Rugătoarele*, versurile 1017—1027.
2) Ersina, probabil, a pieseĭ *Protesilau* din care nu ne-aŭ rămas de cât fragmente.

cu bănuială, va trebui să asiste cu nefericiții săĭ copiĭ la propria-ĭ înjosire. Și dânsa nu e femeia care să-și îndoaie mândria în fața uneĭ rivale. Sufletu-ĭ clocotește de o mânie teribilă și iubirea, căreia îĭ închinase totul, se transformă acum într-o vie dorință de răzbunare.

Poetul ne pregătește cu multă artă pentru acest personagiŭ înainte de a-l scoate în scenă. La începutul pieseĭ apare o servitoare care ne pune în cunoștință cu cele ce se petrec în această căsnicie tulburată. Iată cum ne descrie starea stăpâneĭ sale :

„Iar nenorocita Medee, necinstită, chiamă jurămintele, invoacă dreapta ce i s'a întins spre semn de cea maĭ mare credință și ĭa de martoriĭ zeiĭ pentru răsplata ce are de la Iason. Ea zace nemâncată, lăsându-și trupul în prada durerilor, topindu-se tot timpul în lacrămĭ, de când a aflat că e nedreptățită de soțul eĭ. Și nu-și maĭ ridică ochiĭ, nicĭ nu-și maĭ întoarce fața de la pământ : ci ca o stâncă, saŭ ca un val de mare ascultă la mângâerile prietenilor. Uneorĭ, sucindu-și gâtul eĭ cel frumos, jelește în sineși pe iubitu-ĭ tată și țara și casa pe care ĭ-a trădat ca să plece cu acest bărbat care acum o necinstește. Și după cele ce a pățit, știe, nenorocita, ce mare lucru e să nu-ți părăsești pământul părintesc. Și îșĭ urăște copiiĭ, și la vederea lor nu se maĭ bucură. Mi-e frică de dânsa, nu cumva să cugete ceva neașteptat : căcĭ e o inimă iute și nu va răbda această insultă. Eŭ o cunosc și mă tem să nu-și străpungă inima cu sabia ascuțită, strecurându-se în casă, unde se ridică patul» [1]).

Din această zugrăvire înțelegem ce mare e durerea Medeeĭ și la ce ne putem aștepta din partea eĭ.

Sclavul care aduce copiiĭ acasă se oprește dinaintea servitoareĭ, cu care intră în vorbă asupra nenorocirii ce a lovit pe stăpână. Bătrâna îl sfătuește să păzească pe copiĭ de vederea mameĭ lor, «căcĭ — zise dânsa — am văzut-o aruncându le o privire sălbatică ca și cum ar fi avut ceva de gând. Și nu-și va potoli mânia, o știŭ foarte bine, maĭ înainte de a și-o descărca asupra cuiva» [2]).

Dinăuntrul palatuluĭ pătrunde îndată vocea Medeeĭ, ca pentru a întregi această zugrăvire : «Nenorocita de mine ! Ce chinurĭ ! Vaĭ ! Vaĭ de mine ! Cum aș putea muri ?» [3]).

Bătrâna se tulbură, gonește copiiĭ ca să nu dea ochĭ cu Medeea.

«Vaĭ ! Vaĭ : Indur, îndur, nenorocita, lucrurĭ vrednice de plâns ! O, blestemațĭ copiĭ aĭ uneĭ mizerabile mame, pieriți împreună cu tatăl vostru, nimicească-se toată casa !» [4]).

Inainte de a ne-o arăta pe Medeea, Euripide ne exprimă puternic starea eĭ sufletească. Strigătele acestea furioase, vorbele de teamă ale servitoareĭ, ne pregătesc pentru actele crude de maĭ apoĭ. In acelaș timp interesul dramatic e deșteptat de la început. Se așteaptă cu nerăbdare ieșirea acestuĭ personagiŭ, care se anunță cu atâta vigoare. El apare, dar, printr'una din acele alternanțe care eraŭ secretul arteĭ grecilor, în locul mânieĭ nepotolite de adineaorĭ, Medeea ni-se arată într'o atitudine liniștită. In convorbirea ce are cu corul ea face reflexiĭ triste asupra condițieĭ mizerabile a femeeĭ. Cu-

1) Versurile 20—41.
2) V. 92—94.
3) Vers. 96—97.
4) V. 111—115.

vintele acestea ne fac s'o compătimim și astfel se temperează, prin acest sentiment, emoția de spaimă pe care o trezise scena dintâi. Medeea între altele exprimă și dorința de a se răzbuna în potriva lui Iason, iar corul se unește la aceasta.

In urmă vine Creon care, pentru a-și asigura liniștea, poruncește Medeei să părăsească acest ținut. După ce caută în zadar să-l întoarcă de la hotărârea lui, soția lui Iason când vede că nu mai are nici-o nădejde, roagă pe rege să-i mai lase cel puțin o zi, pentru ca să se îngrijască de soarta ei și a copiilor. Aceasta va fi ziua răsbunării.

Intrevederea cu Iason o întărâtă și mai mult. Cinismul cu care acesta își justifică fapta, nu află îndurare de partea Medeei. Răzbunarea ei se lămurește acum în concepția unui plan hotărît. Creusa va primi din parte-i ca daruri de nuntă, o coroană de aur și o haină de cea mai fină țesătură, care îi vor pricinui moartea. Oricine se va atinge de dânsa va afla aceeași soartă, atât de puternică e otrava în care le-a muiat. Apoi își va ucide copiii, fiindcă *n'are decât acest mijloc pentru a sdrobi pe soțul ei.*

La auzul acestui plan sălbatic, corul încearcă s'o întoarcă pe Medeea de la omorîrea copiilor. In zadar îi arată că această crimă îi va pune pe frunte stigmatul celei mai nelegiuite femei, în zadar cată s'o înduioșeze deșteptându-i în minte tabloul mișcător al copiilor căzând la picioarele ei:

«Nu, când copiii vor cădea la picioarele tale să te roage, nu vei putea să-ți mânjești mâinele de sânge, în furia ta oarbă» [1]).

Medeea cu toată iubirea ce are pentru dânșii nu-i va putea cruța. Pasiunea răzbunării o sgudue, logica inimei înfrânge pe aceea a rațiunii [2]).

Spre a înlătura orice umbră de bănuială, ea recurge la un vicleșug pe care l-am întâlnit și într'o piesă a lui Sofocle [3]). Se știe cum Dejanira, spre a smulge mărturisirea lui Lichas, se preface a se resemna față de necredința lui Heracle. Tot astfel Medeea chiamă pe Iason și se preface a se pleca dinaintea voinței lui. Gândindu-se mai bine a înțeles că noua căsătorie a lui Iason nu poate fi decât spre binele copiilor. Îi cere numai să intervie pe lângă Creon ca să nu-i arunce și pe dânșii în exil. Ea va trimite pe copii cu niște daruri la Creusa, pentru a pune și aceasta stăruințe pe lângă tatăl ei. Iason ademenit începe a urà copiilor măriri, la care Medeea răspunde cu lacrămi. Prinos admirabil pe care-l aduce iubirii de mamă și care singur ar fi de ajuns pentru a o înălța în ochii noștri!

Iason promite concursul său și pleacă împăcat, în timp ce copiii se duc cu ucigătoarele daruri.

După un scurt intermediu al coruluĭ, sclavul vine îndărăt cu copiii, bucuros că nu vor mai fi alungați. Creusa încântată de măreția podoabelor a promis totul. El observă însă cu mirare înfățișarea de statuă a Medeei. Nicĭun semn de bucurie pe chipul ei, deși a obținut ceea ce dorea.

Medeea trimite pe sclav înăuntru și rămasă numai cu copii, dă expresie, într'o bucată de o frumusețe care a fost de multe ori imitată dar niciodată întrecută, luptei sfâșietoare ce-o frământă în acest moment. Ea a înțeles că lovitura e inevitabilă, Creusa poate acum se mistue în prada chinurilor. Al doilea act al răzbunării trebuia dar să urmeze neîntârziat. Inainte de a-și lovi însă copiii, Medeea își oprește o clipă asupra lor dragostea-i de

1) V. 853—856.
2) *Pascal* a zis așa bine: «Le coeur a ses raisons, que la raison ne connaît pas».
3) Trachinienele.

mamă. Ea îi plânge, îi desmeardă și, în fața acestor curate chipuri de îngeri, simte că-i piere curajul. Dar pasiunea o birueste iarăși și din nou îi condamnă. E lupta naturei cu patima ce stă s'o înăbuse: atunci când e biruită ea nu se dă fără resistență.

Dar ori-ce s'ar spune nu se poate da impresia acestei admirabile scene. Pentru aceea o transcriem în traducere:

«Vai! Vai! De ce vă uitați așa la mine, copii? De ce îmi surâdeți cu cel din urmă surâs? Vai! Ce să fac? Căci curajul mă părăsește, femei, când văz privirea senină a copiilor mei. N-aș putea-o. Adio! planuri de mai înainte. Voi duce pe copii afară din țară. Căci la ce trebue să îndur de două ori atâtea suferințe, pentru ca să întristez pe tată cu nenorocirile lor? Nu, de sigur. Adio! planurile mele.—Și totuși ce fac? Vreau să mă fac de râs, lăsând pe vrăjmașii mei nepedepsiți? Trebue să îndrăsnesc acest lucru: e o lașitate din parte-mi de a spune vorbe dulci. Duceți-vă în casă, copii. Și cui nu-i e îngăduit să asiste la jertfa mea, să-și vază de treabă, dar mie nu-mi va slăbi mâna.—Ah! Nu, inimă, nu săvârși această nelegiuire! Lasă-i, nenorocit-o, cruță copiii. Trăind acolo cu mine ei te vor bucura . . . . . Nu! Pe zeii răzbunători ai infernului, nu se va întâmpla aceasta, ca eu să îngădui vrăjmașilor mei să-mi schingiuiască copiii. Trebue numai de cât să moară. Și pentru că trebue, eu îi voi omorî, care i-am și născut. Aceasta e cu totul de neînlăturat, nu e nici o scăpare. Și cu coroana pe cap, acoperită cu haina ce i-am trimis, soția regească își dă sfârșitul, o știu bine. Voi merge pe calea cea mai nenorocită și pe aceștia îi voi trimite pe una și mai nenorocită. Dar mai înainte vreau să le vorbesc copiilor. Dați, copii, dați mamei mâna dreaptă să v'o sărute. O, prea scumpă mână, buze prea iubite, înfățișare și chip nobil al copiilor mei, fiți fericite, dar acolo! Bucuriile de aci vi le-a răpit tatăl! O, ce dulce îmbrățișare, ce obraji moi, ce respirare suavă! Duceți-vă, duceți-vă, nu mai sunt în stare să vă privesc, sunt covârșită de nenorociri! Știu ce crimă sunt gata a săvârși: dar mânia e mai puternică de cât rațiunea mea. Aceasta e pricina celor mai mari nenorociri printre muritori» [1]).

Scena aceasta e de un patetic rar. Dacă ne unim la răzbunarea Medeei asupra vrăjmașilor ei, nu ne putem uni cu dânsa la uciderea copiilor. Și totuși Euripide a știut să ne facă a o compătimi. Plângerile Medeei în momentul când trebue să săvârșească crima, ne arată chinuirea ei morală. Ea își adoră copiii, și cu toate acestea îi ucide: pentru aceea ne înduioșăm la această priveliște, și dacă vestejim actul în sine, pe Medeea o compătimim. Ar fi fost odioasă dacă și-ar fi ucis copiii fără șovăire. Ea însă îi ucide după ce varsă asupra lor tot focul dragostei de mamă. De aceea îi plângem pe copii, dar o plângem și pe dînsa.

Iată triumful artei lui Euripide. Quintilian a putut să-l numească fără egal în zugrăvirea emoțiilor care constau mai ales din milă [2]). Poetul grec a întreprins în această scenă un lucru îndrăzneț, dar s'a achitat cu o artă de admirat. «Să plângi asupra victimei e lucru firesc inimei omenești—zice S. Marc Girardin—; dar să te facă să plângi pe asasin, ce biruință a artei!» [3]) Otfr. Muller o proclamă ca una din cele mai mișcătoare scene ce s'au reprezentat în teatru [4]).

1) Vers. 1031—1072.
2) *De Inst. Orat.* X, 1: In affectibus vero quum omnibus mirus, tum in iis qui miseratione constant, facile praecipuus.
3) Cours de Littér. Dramatique, t. IV, LXII.
4) Hist. de la Littér. Grecque, trad. Hillebrand, XXV.

S'a apropiat adesea această scenă [1]) de aceea din *Othello* al luĭ Shakespeare, în care eroul pătrunzând în camera Desdemoneĭ, înainte de a o sugruma, îșĭ oprește un moment privirile-asupră-ĭ, o contemplă cu voluptate și o acoperă de sărutărĭ).

Cele două genii aŭ prins astfel pe căĭ diferite aceleași trăsăturĭ ale naturiĭ veșnice și le-aŭ redat amândoĭ cu o putere de expresie care ne produce cea maĭ mare emoție.

După această mișcătoare scenă, apare un mesager care povestește moartea Creuseĭ și a luĭ Creon, mistuiți în flacăra arzătoare a otraveĭ darurilor fatale. Medeea îșĭ lovește atunci copiiĭ în palat, privitoriĭ aud numaĭ țipetele acestora [3]).

Tragedia sfârșește cu o scenă feerică : Medeea se arată în aer pe un car tras de dragoni, cu corpurile neinsuflețite ale copiilor pe care nu-ĭ va lăsa luĭ Creon niciĭ în această stare. Nenorocitul protestează în zadar, acoperind-o de blesteme. Medeea îl lasă în prada dureriĭ și îșĭ ia sborul spre cetatea luĭ Egeŭ care i-a asigurat ospitalitatea.

Astfel se îndeplinește răzbunarea cumplită a Medeeĭ. Isbit de zugrăvirea caracteruluĭ săŭ care se desvoltă cu atâta logică, Horațiu a formulat cunoscutul precept :

Sit Medeea ferox invictaque.... [4])

* * *

Fedra e o victimă a iubiriĭ pasionate. Ea se apropie de Medeea întru cât se răzbună când îșĭ vede iubirea disprețuită. Se deosebește însă de aceasta prin aceea că pasiunea sa e vinovată și ascunsă, de și puternică. Fedra se mistue în prada iubiriĭ fără a îndrăzni s'o declare aceluia pentru care suferă ; iar când imprudența uneĭ sclave îĭ va trăda secretul, sentimentul pudoareĭ o va hotărî să-șĭ curme zilele. Atunci târăște în nenorocirea sa și pe Hippolit, obĭectul iubireĭ sale.

In tragedia luĭ Euripide [5]) Fedra nu e de cât o unealtă în mâinile Afroditeĭ, care se folosește de dânsa pentru a pierde pe Hippolit, disprețuitorul cultuluĭ săŭ. Piesa se și deschide cu un prolog ținut de zeița iubiriĭ, care îșĭ celebrează puterea neînvinsă și anunță că va insufla Fedreĭ o iubire incestuoasă spre a pedepsi pe Hippolit.

Poetul ne-a zugrăvit în tânărul fiŭ al luĭ Teseŭ un adept al doctrineĭ ascetice a Orficilor, adorator al cultuluĭ zeițeĭ Artemis. El e adevăratul eroŭ al pieseĭ. Afrodita insultată în drepturile sale se răzbună asupra-ĭ.

De la început, închinarea luĭ Hippolit dinaintea statueĭ zeițeĭ-fecioare formează un contrast isbitor cu durerea Fedreĭ chinuită de un răŭ ascuns. Din vorbele coruluĭ aflăm că ea zace pe patu-ĭ de durere, închisă în palat, fără a fi gustat ceva de treĭ zile, hotărâtă a murì. Cu toată suferința ce o mistue, nimenĭ nu-ĭ știe boala. Soția luĭ Teseŭ se topește în tăcere, fără a scăpa o vorbă ce i-ar trăda iubirea.

Ea apare sprijinită de o servitoare și în prada deliruluĭ pronunță

1) *S. Marc Girardin* Opera citată, ibidem ; *Patin* Euripide, t. I, ch. IV.
2) Actul V, scena 2.
3) Horațiu s'a folosit de acest exemplu pentru a formula faimosul precept : Ne pueros coram populo Medeea trucidet. (Ad. Pisones, V. 185).
4) *De Arte Poet.* V. 123. Inainte de Horațiu, Aristot prescrisese această regulă pentru tragedie în *Poetica* sa (Cap. XV, § 2).
5) *Hippolit Purtător-de-coroană.*

vorbe de care se căește de îndată ce-și vine în fire. Servitoarea nu pricepe nimic și stărue de stăpână să-i împărtășească suferința. Cu multă greutate ajunge în cele din urmă să-i smulgă secretul. Fedra o ia pe departe. I-e rușine de ce are să mărturisească și, simțind în această patimă arzătoare fapta nimicitoare a Afroditei, ea se dă drept o victimă a eredității. Amintind de iubirea monstruoasă a mamei sale Pasifae, de aceea a nenorocitei sale surori Ariadna, Fedra exclamă dureros :

«De acolo mi se trage nenorocirea: ea nu e nouă» [4]).

Servitoarea se îngrozește la destăinuirea acestei iubiri vinovate. Corul se tulbură și presimte că o catastrofă se va desfășura în palat.

Soția lui Teseu le vorbește de pasiunea-i arzătoare, de încercările-i zadarnice de a o înăbuși, și nu vede alt mijloc decât moartea pentru a-și scăpa onoarea. Atunci bătrâna spre a o întoarce de la această ideie fatală o încurajază, o îndeamnă să-și mărturisească iubirea către Hippolit. Fedra respinge cu tărie aceste sfaturi. Ea se învoește numai a folosi filtrele magice pe care servitoarea i-le pune la îndemână, cu condiție ca să nu-i scape o vorbă față de Hippolit.

Scenele se urmează cu repeziciune. După o scurtă bucată lirică, Fedra se mișcă pe scenă desnădăjduită. Ea aude dinăuntru cuvintele sclavei care i-a trădat secretul și strigătele de protestare ale lui Hippolit. Imputările energice pe care acesta le face la adresa femeilor și pe care Fedra le aude, nu sunt poate streine de răzbunarea ei în ceasul de pe urmă.

Fedra își plânge durerea, blestemând pe nenorocita care nu i-a păzit secretul. Hippolit în furia sa o va învinui dinaintea lui Teseu și o va face de râs în toată țara. In această tristă situație dânsa ia o hotărâre supremă.

«Scăpându-mă de viață în această zi, voiŭ bucura pe Cipris care mă prăpădește și mă voiŭ supune unei iubiri amare. Dar murind, îl voiŭ face și pe altul nenorocit, pentru ca să știe să nu fie mândru de relele mele. Împărtășind aceeași soartă cu mine, va învăța să fie cumpătat» [1]).

Puțin după aceasta se arată o sclavă strigând după ajutor. Fedra s'a spânzurat în palat. Teseu va afla în mâinile sale niște tăbliță în care soția învinuește pe Hippolit de o iubire criminală și acesta va pieri la rândul său, ajuns de blestemele tatălui.

Astfel moare Fedra, victimă a unei pasiuni fatale pe care n'o poate birui. Natura ei virtuoasă o face să se revolte împotriva acestei pasiuni, dar era într'însa o voință divină care nu se putea frânge. Racine a zis așa de bine :

C'est Vénus tout entière à sa proie attachée.

I-s'ar putea aplica cuvintele pe care Ovidiu, desigur inspirat dintr'un vers al tragediei lui Euripide [2]), le pune în gura Medeei [3]) :

Meliora video, proboque ;
Deteriora sequor . . .

* * *

4) Vers. 341. Ovidiu exprimă foarte bine această idee în versurile : En ego nunc, ne forte parum Minoia credar, In socias leges ultima gentis eo. (Heroidele, IV. V. 61—62).
1) V. 724—729.
2) V. 383.
3) *Metamorf.*, C. VI, 1.

Amintim de iubirea incestuoasă a luĭ Macareu pentru Canace, care făcea obiectul pieseĭ pierdute *Aeol*, de aceea a Stenebeei [1]) pentru Bellerofon şi de pasiunea monstruoasă a Pasifaei [2]). Poetul ne înfăţişază în aceste roluri deslănţuirea pătimaşe a instinctelor animalice. Personagiile de felul acesta sunt firĭ bolnăvicioase, lipsite de acea energie voluntară care singură poate înfrâna nestăpânitele porniri ale instinctelor brutale. Ele sunt victima proprieĭ lor slăbiciunĭ.

Dacă adăogăm la acestea iubirea curată pe care ne-o zugrăveşte Euripide în tineri inimoşĭ, cum e aceea a luĭ Perseŭ pentru Andromeda [3]), a luĭ Hemon pentru Antigona [4]), avem icoana întreagă a vasteĭ sale «galeriĭ a victimelor iubiriĭ» — cum o numeşte Weil [5]).

* * *

Fatalitatea care stăpâneşte în teatrul grec ni se înfăţişază acum sub o formă nouă. De unde maĭ înainte puterea eĭ se întindea asupra evenimentelor exterioare, o vedem cucerind acum şi lumea internă a sentimentelor. Observaţia luĭ Patin că Euripide n-a făcut de cât să strămute fatalitatea din afară înăuntru [6]) este dar foarte exactă. Lupta dramatică se dă acum în inima omuluĭ, subiectul pieseĭ este — cum zice dânsul — veşnica luptă între sensibilitate şi raţiune.

Prin zugrăvirile acestea Euripide a putut fi cel maĭ imitat dintre tragiciĭ Greciеĭ. Ennius şi Seneca îl strămută pe scena latină, teatrul clasic francez şi cel italian [7]) pe scena modernă.

Astăzĭ se stoarce încă lacrămile privitorilor cu zugrăvirea înduioşătoare a iubiriĭ. Glorie poetuluĭ care cel dintâiŭ a înţeles ce obiect de simţiriĭ delicate şi nobile, de emoţiĭ plăcute şi teribile poate fi această pasiune a inimeĭ noastre, veşnic isvor de bucurie şi durere, de fericire şi nenorocire, de speranţă şi desnădejde!

N. Bănescu.

1) In piesa cu acelaş nume.
2) Probabil obiectul pieseĭ *Cretanii*.
3) In piesa cu acelaş nume.
4) In piesa intitulată tot astfel.
5) Am lăsat de o parte pe Andromaca. Ea reprezintă maĭ ales iubirea maternă, deci un sentiment care n'are nimic extraordinar.
6) Etudes sur les Tragiques Grecs, VII-e éd. Hachette, t. I, pag. 47.
7) Rucellaĭ, Luigi Dolce în sec. XVI, Maffei şi Alfieri în al XVIII-lea.

Mihai Viteazul, călare, comandând armatelor să-l urmeze.

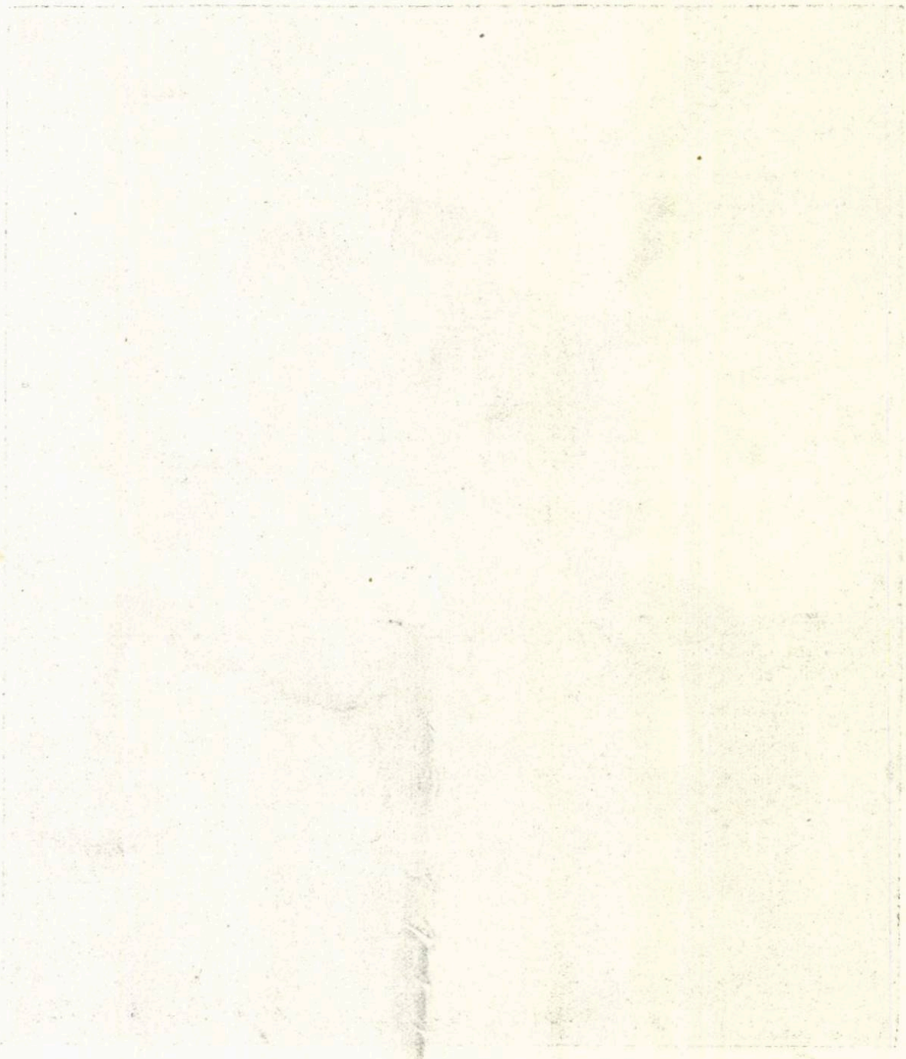

Câteva tablouri mai vechi

Am crezut de datoria noastră a reproduce în numărul de faţă câteva tablouri mai vechi, făcute de premergătorii picturei româneşti moderne. Notiţele biografice asupra celor ce le-aŭ făcut—unii pictori saŭ desenatori, alţii numai iubitori de artă—ne-aŭ fost date, într'o convorbire, de d-nul C. Stăncescu, directorul şcoalei de Arte-frumoase, la care am recurs totdeauna ca la un isvor viŭ de amintiri, şi căruia îi aducem aicĭ expresia sentimentelor noastre de recunoştinţă.

Carol Walenstein, primul al căruĭ nume îl înscriem în numărul nostru, a fost cel mai vechiŭ profesor de desemn de care îşi mai aduc aminte aceĭ ce aŭ urmat „Clasele umanitare“ la colegiul Sf. Sava, acum 60 de anĭ — Mi-l aduc aminte ca prin vis, zicea d-nul Stăncescu când, având 7—8 anĭ, m'a adus de la şcoala Sf. Gheorghe unde urmam clasa I-a primară, să ne dea premiurĭ la Sf. Sava. — Era un om scurt, cam cocoşat, foarte colorat la faţă; venise în ţară din Viena, nu se ştie cu ce ocaziune, dar toţi ştiaŭ că el făcuse tabloul: *Bătălia de la Călugăreni*, pe care mi-l aduc aminte a-l fi văzut la liceul Sf. Sava, după cheiul Dâmboviţii atunci când liceul s'a mutat, după Revoluţia de la 1848, în foastele case ale Mitro-polituluĭ Neofit.

Acest tabloŭ a fost în urmă litografiat la Viena, şi între anii 1850—60 în multe case el făcea singura podoabă.

Walenstein are în Muzeul nostru un tabloŭ prea bine compus, înfăţişând pe *Mihaĭ-Viteazul* jurând pe stindard, înconjurat de Boerii şi Căpitanii armateĭ sale. Tot în acest tabloŭ se vede lămurit şi maniera de a compune şi coloritul cam prea roş al pictoruluĭ.

Walenstein a avut un fiŭ tot pictor-desemnator, care a fost mult timp profesor de desemn la Ploeşti şi care a murit acum 3—4 anĭ — fără a lăsa vre-o lucrare importantă.

Maior Papazoglu, un fel de archeolog-amator, fusese în tinereţe în armata rusească şi, până în adâncĭ bătrâneţe, deşi nu mai servea în oştire, purta încă uniformă şi avea totdeauna pintenĭ. — Ni s'a spus că gustul de archeologie îl căpătase făcând în tinereţe oarecare căutărĭ archeologice cu Mihalache Ghica, fratele Domnitoruluĭ Alexandru Ghica, căruia i se datoreşte

gonirea multor obiecte aflate în urma săpăturilor făcute în diverse localităţi din ţară.

Maior Papazoglu, în ceĭ din urmă douăzeci anĭ aĭ existenţeĭ sale, a publicat în unire cu artiştiĭ şĭ litografiĭ din ţară, căcĭ el nu desemna, maĭ multe tablouri, căutate şi găsite de el prin biericĭ şi mănăstirĭ, şi care înfăţişa imaginile maĭ multor Domnĭ şi ale soţiilor lor, diverse clădirĭ şi monumente publice, maĭ cu seamă o colecţiune de Crucĭ, cu explicaţiunea coprinsurilor scrise pe ele.

Amatoriĭ de desemnurĭ, publicate între aniĭ 1840—1860, posedă maĭ toate aceste Icoane, de foarte mare interes pentru epoca în care aŭ fost făcute.

Papazoglu era un om cu oarecare avere, avea o casă în destul de mare lângă apele de la Văcăreştĭ, avea o mulţime de pietre cu inscripţiunĭ, vase, inele, şi nu uită, ceĭce aŭ văzut o cameră a sa al căreĭ tavan era decorat cu pieptinĭ de baga ceĭ maĭ mulţĭ foarte frumoşĭ ca formă, din care unĭĭ eraŭ din Spania.

Carol Szatmary. — Era de origină ungur. Venise în ţară foarte tânăr, pe la 1845, şi lucrase o mulţime de portrete în miniatură, pe fildeş.

Multe din Cocoanele noastre cele bătrâne îşĭ aŭ portretele făcute de el. S'a servit în urmă de fotografie ca să facă portrete şi a fost o epocă în care el era fotograful cel maĭ artist din Bucureştĭ.

Era bun desenator şi acuarelist foarte abil. Avea albumurĭ prea importante în care cu o repeziciune nepomenită reproducea cu mâna şi prin acuarelă tablourile pe care le vedea în Muzee.

Era un om învăţat, în curent cu tot ce se făcea în lume în arte, prin ziarele ilustrate din toate ţările, pe care le citea toată noaptea.

Luĭ, suntem datorĭ una din cele maĭ importante lucrărĭ care s'a făcut în ţară, pentru păstrarea tuturor monumentelor şi costumelor noastre naţionale.

A publicat prin cromolitografiĭ făcute după acuarelele sale o colecţiune de 60 de planşe marĭ, care azĭ nu se maĭ găsesc în comerţ dar ale căror originale ni se pare că le posedă d-nul C. Szatmary fiul, elev absolvent al şcoaleĭ noastre de pictură. C. Szatmary, tatăl, era pictorul tuturor, al Domnitoruluĭ Cuza, şi chiar Regele Carol i-a făcut multe şi importante comande cu subiecte de costume şi monumente naţionale. Szatmary era un om de o mare politeţe. Tablourile sale din Muzeŭ nu sunt cele maĭ bune ce a făcut.

C. Lecca e unul dintre pictoriĭ noştrĭ ceĭ maĭ cunoscuţĭ. De origină român din Transilvania, a făcut studiĭ artistice la Viena şi la Roma. — A fost mult timp profesor de desemn la Craiova şi apoĭ la Bucureştĭ pe la 1851—56. A fost cel dintâiŭ la noĭ care a făcut o mulţime de tablouri istorice dintre care unele sunt la Craiova, unele în Muzeul nostru naţional. Cel maĭ cunoscut este : *Intrarea lui Mihaiu-Viteazu în Alba-Iulia*. Cea maĭ mare parte din Tablourile sale, aŭ fost reproduse prin cromolitografie, prin editura librărieĭ G. Ioanid.

La Muzeul nostru, afară de tablourile sale istorice, este şi portretul Domnuluĭ B. Stirbey care nu este una din cele maĭ bune lucrărĭ ale sale.

A fost profesorul luĭ T. Aman. Lecca a făcut asemenea o mulţime de portrete în uleiŭ, asemănătoare, dar puţin colorate şi în genul lucrărilor şcoaleĭ Germane.

Lapati. — Era un pictor cu multe însuşirĭ artistice şi este sigur că, daca ar fi trăit ar fi putut produce opere însemnate. A trăit maĭ tot tim-

pul carierei sale artistice la Paris ; fusese elevul lui Géricault, căruĭ îĭ împrumutase, pe cât putuse, chiar chipul energic de a zugrăvi. Cunoscutul său tablou, din Muzeul Național : *Mihaĭ-Viteazul la bătălia de la Călugăreni* are multă asemănare cu celebrul Cuirasier al lui Géricault din Luvru. Lapati a făcut multe portrete bine apreciate de presa franceză și, la Paris într'o expoziție particulară, a expus vre-o zece tablouri, reprezentând subiecte naționale de la noi, scene familiare etc. Un tablou reprezenta o trăsură boerească în care erau mai multe persoane, bărbați și femei, din familia sa. Tabloul era foarte original și aducea aminte prin colorațiunea energică, unele din lucrările lui Eug. Delacroix.

Muzeul nostru mai posedă de Lapati și un alt tablou : O florăreasă, de o coloare destul de armonioasă dar nu tocmai bine desemnată.

Dembițky.—Era un simplu litograf, știa însă îndestul de bine să desemneze. El a făcut, mai mulți ani, diverse compoziții pentru nuvelele istorice publicate mai cu seamă de d-l N. D. Popescu în seria calendarelor sale populare.

Cea mai mare parte din lucrările sale, nu au tocmai un aspect artistic, mai mult din cauza lipsei de mijloace materiale spre a executa bine litografiile sale. Cu mult mai înainte de el a fost în București un pictor litograf bavarez Schtrichsner care a ilustrat faptele eroilor de Al. Pelimon și a făcut cele mai frumoase litografii ce cunoaștem. Schtrichsner era și un prea bun acuarelist.

Sava Henția. — Era un Român din Transilvania, a fost unul dintre cei dintâi elevi ai școalei noastre de Bele-Arte, unde a și terminat studiile sale artistice și a obținut marele premiu de streinătate.

A fost trimis la Paris, unde a făcut studii bune, fiind elevul lui Cabanel. N'a putut merge prea departe însă în artă, fiind atins de surdo-mutenie, provenită în urma unei boale grave. A fost un distins profesor la Asilul Elena Doamna, și generalul Davila l'a protegiat foarte mult. A făcut multe portrete asemănătoare și mai multe tablouri dintre cari : *Aurora* este o lucrare îndestul de isbutită, și face parte din Muzeul nostru Național. — La Muzeu mai avem și alte tablouri, între care *Cap de tânără italiană,* este o lucrare frumoasă.

Multă lume la noi posedă tablouri de S. Henția reprezentând flori, fructe, naturi moarte, etc.

A. Costin

ICOANE DIN STRĂBUNI

Jupâniţa

Azi pe gânduri şi'ntristată
E mai mult ca nicĭodată
Jupâniţa.
Plânşĭ i-s ochiĭ ; — greŭ oftează...
Vornicul nu-ĭ maĭ netează
Pe grumajiĭ albĭ cosiţa.

Ce grăbit a fost la ducă. ...
Că l'a sărutat năucă
Fără şoapte.
De-ar şti farmece, ea par'că
I-ar tot face să-l întoarcă
De la luptă, zi şi noapte.

Ce pustie-ĭ pare casa.. ..
Tot ce-n urma luĭ rămas'a
Spun de dânsul.
Pân'şi pragul i-aminteşte
Cât păşea de voiniceşte :
Cum o'neacă acuma plânsul...

La războiŭ, ea ştie bine
Că nu-s ochĭ cum se cuvine
Să'-l mângâie.
Şi maĭ ştiĭ ?... In luptă moare !...
Fără zâmbetul de soare
Ea atuncĭ cum să rămâie ? !...

Ar muri de-atâta jale.....
N'ar mai răsări pe cale
Florĭ la anul.
Ce n'ar da să-l vadă'n zare
Plin de dor făcând să zboare
In spre curte iar bălanul.

Nu i-a spus din ochĭ să stee ?
Ingrijat cine-o să-ĭ dee
Braţ frăţeşte ? !...
Gânduri negre-ĭ trec prin minte
Par'că n'a mai fost cuminte
De când lumea, — şi-l urăşte.

La venit, n'o să-l sărute....
Lacrimile eĭ tăcute
N'o să-ĭ spună.....
Şi de-o vrea s-o strângă dânsul
Cald la piept, — atuncea plânsul
Ea-şĭ ascunde : — se răzbună.

Dar privirea-ĭ iarăşĭ cată
In spre zare-ngrijorată
Să l zărească.
A zărit ceva... Şi par'că
Ar vrea capul să-şĭ întoarcă : —
Prinde iar să-l îndrăgiască...

Blând ca zorii se iveşte —
Iar din urmă-ĭ voinicește
Vin ostaşii.
De lumină-ĭ plin cuprinsul..,
Căcĭ s'a pus cu dinadinsul
Ca să-ĭ numere'n gând paşii.

«Sănătos Cel sfânt trimeată-l !...»
Câţiva paşĭ încă şi iată-l
Drept în poartă.
Bate inima să-ĭ sară ;
Iar altiţa-ĭ arde'n pară :
Plină-ĭ casa cea deşartă.

A zburat pe scări ca vântul —
Nu-şi mai ţine jurământul
Ce-şi făcuse.
Nu-l mai ceartă, nu-l întreabă —
Un copil uită de grabă
Când durerile'-s apuse.

S'a lipit la pieptu-i mută:
Cât de drag îi... Şi-l sărută
Cuminţită.
Aŭ fost nori ce pier... Căci iară
E senin şi primăvară....
Şi-acum plânge fericită.

Pe patul morții

Cu licărirea, ca o apă ce-și prididește unda'n soare,
Pe draniță, pe grinzi pripindu-și sfioase razele-i ușoare,
Pălește candela'n ungherul sărăcăcioaseĭ odăițe.
Tăcerea par'că-ți spune gândul ca lungi șoptiri nedeslușite,
Iar somnoroșii sfinți, ca'n vise, cu chipuri șterse, obosite,
Abĭa se lămuresc icĭ-colo din cele patru iconițe.

Suflând greoiŭ, pe pat oșteanul cu ochĭ închiși pe jumătate,
Ofteaz'adânc : pe fruntea-ĭ albă dureri în cute staŭ săpate.
Tremurătoare mâna-și duce la piept cu'n gest de grea ursită,
Și apăsând pe rană, — ochiĭ îndurerați în juru-ĭ cată ;
Alături stinsă de veghere bătrâna-ĭ mamă 'ngrijorată,
Trist clătinând din cap, cu lacrimĭ și-apleacă fața istovită.

Și'neacă-o clipă răsuflarea, c-o mână părul i-l desmiardă,
Vrea lacrimile să-și ostoaie, dar prinde tâmplele să-ĭ ardă :
«Te doare răŭ flăcăul mamiĭ ?» El o țintește lung... «Mămucă,
Dă-mĭ paloșul din cuiŭ !...» Și glasu-ĭ șuerător se stinge iară...
Privind tovarășu-ĭ de luptă supt gene lin staŭ să răsară
Ca roua lacrimile. — Mama, a'nmărmurit în loc năucă.

Își face crucĭ, spre iconițe răzleț privirile-ĭ și'ndreaptă :
De-acolo toată izbăvirea prea milostivă, ea așteaptă....
Un lung suspin de ușurare... Bolnavul murmurând, adoarme ;
Dar chipu-ĭ sarbăd viŭ s'aprinde la visul crunt ce i s'arată :
Se face'n luptă — cad păgâniĭ supt mâna luĭ înviforată,
Dar un hanger în piept îĭ vine cu furie izbit, să-l darme.

Se'ntunecă lumina zileĭ, un junghiŭ în stânga greŭ l'apasă ;
Târziŭ apoĭ, își vede mama : s'a'ntors pe semne iar acasă....
Plăpând pleoapele-și deschide, din noŭ l'apucă dor de luptă....
Privirea-ĭ cată într'aiurea ca o visare-abĭa zărită,
Și-un zâmbet vag încremenește pe floarea feței vestejită :
În pieptu-ĭ inima-ĭ se pare că sângerează din loc ruptă.

Pierdut bătrâna-l urmărește, pe ochĭ broboada'n grabă-și strânge
Ca nu cumva s-o bage'n seamă la căpătâiul luĭ că plânge ;
Bolnavul pipăe cu grijă, în mână palosul iar ține —
Privește lung, cu drag la dânsul... Bătrâna lacrimile își stoarce :
«Cum îți maĭ e viteazul mamiĭ ?!..» El dând din cap, spre ea se'ntoarce :
«De-o fi să mor mămucă dragă... să-ngropĭ și palosul cu mine !...»

A. Mândru.

Biblioteca Universității Iași

Lumea așa cum este

— studiŭ social —

X [1])

Afinitatea electivă

Omul de când s'a organizat în societate regulată a legiferat și conservarea specieĭ. Astfel s'aŭ făcut contractele sociale; căsătoriile, obligațiunile bărbatuluĭ față de femeĭe și viceversa, și implicit, nașterile, morțile. De aicĭ aŭ isvorît o sumă de convențiunĭ și principiĭ, teoriĭ și prejudecățĭ. Femeĭa a fost pusă într'o stare vădit inferioară bărbatuluĭ; i s'aŭ impus condițiĭ, regule, datoriĭ. Din momentul acesta, inferioritatea eĭ fu proclamată.

Atât timp cât vom crede că forța brutală poate și maĭ ales trebue să domineze frumosul, estetica și inteligența, atât timp o egalitate a femeiĭ cu bărbatul nu va putea deveni fapt.

Totul e opinia pe care o avem că dreptul e etern al celuĭ maĭ tare.

Pe vremea când se socotea omenirea ca fiind cu atât maĭ bogată și fericită cu cât e maĭ numerică, *pe vremea aceea*, femeĭa dătătoare de viață a fost supusă la o sumă de restricțiunĭ pe care bărbatul nu și le-a impus.

Nimic nu e onest saŭ rușinos; totul e părerea pe care o aĭ. Astfel, virginitatea a fost pusă ca chestie de onoare, deși în fond ea are în vedere înmulțirea, creșterea pe cât maĭ mult posibil a număruluĭ oamenilor, e chestie de speculație socială.

Astăzĭ însă, pământul nu maĭ e destul de încăpător. Industria aruncă un număr enorm de brațe în comerț și legiunea de proletarĭ crește îngrozitor pe fiecare an. Forța motrice, electricitatea, iaŭ locul mașineĭ omenești și aduce o depreciare crescândă a munceĭ brute.

De aceea în toate părțile lumiĭ vedem surplusurĭ și nicăerĭ minus.

Statisticile tuturor țărilor ne arată cu o indiferență uimitoare că mortalitatea nu atinge nicĭ cincizecĭ la sută numărul nașterilor. Și când într'o țară se produce un scăzământ momentan de nașterĭ se dă alarma și se strigă: degenerare!

Sunt câteva sute de anĭ de când s'a alipit lumiĭ încă o parte de pământ, liberă și nelocuită de nimenĭ. S'a năvălit asupra eĭ și într'un interval de nimic față cu eternitatea timpuluĭ, pământul acesta hrănitor și dătător de viață, a fost ocupat, supt, exploatat. Azĭ numărul locuitorilor de acolo e atât de dens că revarsă, și rezultatul e o concurență simptomatică pe tărâmul economic, dusă de către o sumă de brațe născute din noĭ, contra noastră.

Unde vom lua încă un pământ când cel de astăzĭ nu va maĭ fi destul de încăpător?

1) A se vedea numărul din urmă.

In ce ramuri de activitate omenească vom arunca copiii noştri când totul va avea un maximum de produs şi un minimum de consumaţie, datorit fatalei micşorări a trebuinţelor?

Cu toate astea cerem fecunditate; nu încetăm de a vedea fericirea umanităţi în numărul cel mare al indivizilor.

Pe ce se bazează acest raţionament? Pe faptul că o ţară numerică e o ţară bogată. Sunt însă motive de crezut că atunci când toate ţările îşi vor mări numărul locuitorilor — şi faptul e sigur — ţările cu o populaţie mai mare vor fi mult mai sărace de cât cele cu locuitori mai rari. E drept că mai mulţi indivizi, consumă mai mult, dar toată consumarea aceasta va da deficit, se va epuiza când îi vom lua mai mult de cât ar putea să dea.

Un pământ nu poate fi cultivabil mai mult de cât de două ori pe an; un pui de găină nu poate face mai mult de cât un ou pe zi. Se înţelege, atât timp cât situaţiile nu sunt egale, atât timp cât sunt ţări, unele în care nu există industrie, altele care n'aŭ comerţ, agricultură, — se înţelege, zic, ca acestea să formeze un excelent debuşeŭ, pentru ţările care aŭ plus, echilibrând astfel bogăţia internaţională.

E însă de văzut când vom ajunge — probabil pe cale artificială — ca fiecare popor să poată face faţă propriilor sale trebuinţi — ce se vor face ţările exportatoare; ce va deveni întreg schimbul economico-politic?

Ce se vor face acele enorme capitaluri moralo-materiale şi sutimile de mii de suflete ce trăiesc de pe urma lor? Azi munca e o monedă şi moneda hrană—dar mâine?

Vom avea un surplus, un excedent de indivizi cu care prin forţa lucrurilor vom fi siliţi să împărţim ceeace nouă înşine nu ne ajunge.

Din accst punct de vedere două pericole mari sunt de înlăturat: fecunditatea şi intrarea femeii în lupta pentru existenţă. Fecunditatea ca pericol omenesc, feminismul ca pericol social.

Altele sunt ramurile prin care femeia poate şi trebue să vie în rândul bărbaţilor. Astăzi când tindem să ne întrecem în intelectualizarea simţurilor, femeia are rolul cel mai frumos. Afinitatea electivă ne-a dat sensaţia că femeia e perfecţiunea în frumuseţe. Iată deci rolul ei: moral-intelectual.

Câmpul e vast, acolo e mult de făcut. Cea mai mare parte din activitatea intelectuală a bărbatului se concentrează azi, — graţie desvoltării creierului — asupra frumosului. Frumosul ne înalţă sufleteşte, ne innobilează; femeia deci trebue să fie cultivatoarea bărbatului.

Graţia, estetica, delicateţa, cu care a fost dotată de natură o face inferioară munceî brute, bărbăteşti, tocmai prin compoziţia ei superioară.

Munca e degenerătoare, ea istoveşte. Nu trebue să facem loc femeii în concertul de mizerie, dacă vrem să nu frângem omenirea. Femeia să rămâie femeie: expresia frumosului, expresia arteî în natura umană. De dragul frumosului — unicul scop al civilizaţiei — nu trebuie s'o lăsăm să se înglobeze la carul lupteî pentru trai.

Şi apoi o invaziune femenină pe terenul munceî bărbăteşti ar aduce o colosală scădere a valoareî braţelor; operaţie care de altfel se produce în mod lent graţie fecundităţii în care vedem noi salvarea omenirii.

Dar stăvilirea economică a femeii nu însemnează că restricţiile ce i s'aŭ pus pe tărâmul social ar fi logice. Nu.

E o înjosire pentru noi, pedica pe care o punem femeii în evoluţia ei socialomorală. Femeia, conştientă, — nu de superioritatea ei, dar de egala măsură a stării sale morale faţă de bărbat, — are dreptul, un drept sfânt, la aceeaşi viaţă de libertate pe care ne-am însuşit-o noi. Toate restricţiunile contra ei sunt pure prejudecăţi: opinia pe care ne-o formăm că cutare lucru e onorabil şi cutare ruşinos.

O situaţie absolut unică şi cu desăvârşire înjositoare o are femeea faţă de bărbat şi faţă de toate vieţuitoarele — din punctul de vedere al prostituţiei.

Prostituţia şi onorabilitatea sunt două cuvinte care nu se leagă. Deci ea trebue stârpită pe toate căile căci constitue un semn de decădere omenească.

Şi cu toate astea (încă un paradox) stârpirea prostituţiei aşa zisă oficială, e propagarea imoralităţii clandestine.

Motivul e simplu.

Omul, prin afinitate electivă — are nevoe de tovarăşa femelă. Prin organizaţia socială, femeia nu e liberă, la discreţia fiecăruia. Pe de altă parte bărbatul nepu-

tându-se imediat ataşa uneĭ femeĭ — aceasta tot din cauza numiteĭ organizaţiĭ — s'a născut prostituţia, care e şi dânsa un produs al civilisaţieĭ noastre : — satisfacţia momentuluĭ, satisfacerea uneĭ trebuinţĭ imediate şi inevitabile.

Trebue să te hrăneştĭ, trebue să raţionezĭ, trebue să procreezĭ ; afinitatea electivă e o condiţie inerentă vieţiĭ omeneştĭ. Cu toate acestea, prostituţia a fost socotită ca cel maĭ degradant lucru, cel maĭ mizerabil act omenesc şi rolul — natural— a fost încredinţat femeiĭ.

Deşi în viaţa de toate zilele noĭ ne vindem conştiinţa, lucru mult maĭ superior corpuluĭ — şi ne-o vindem în toate ramurile de activitate, totuşĭ, opinia fiind relativă — ceea ce facem noĭ e frumos şi admis de lege şi conştiinţă.

In schimb, prostituţia e cu desăvârşire imorală — cine se maĭ îndoeşte ? — cu toate că rolul eĭ e maĭ delicat poate, maĭ subtil faţă cu sărmanul nostru corp slab şi plăpând când e vorba de plăcere.

Şi nu ştiŭ dacă prostituţia clandestină practicată nu din afinitate electivă, ci graţie uneĭ stărĭ corporalo-morale morbidă, nu e maĭ periculoasă, maĭ josnică, maĭ desgustătoare, celeĭ oficiale, care reprezintă maĭ mult o trebuinţă omenească de cât un desfrâŭ propriŭ zis.

Incă odată, noĭ oameniĭ ne instituim în arbitriĭ spre a condamna moravurĭ cărora singurĭ le am dat viaţă.

Aşa e lumea : severă cu aproapele ; îngăduitoare cu ea însăşĭ şi căzută în imoralitate tocmaĭ atunci când i se pare că s'a înălţat în regiunile cele maĭ curate.

XI

Principiĭ

Trebuinţa naşte ideea. Multiplele situaţiunĭ create individuluĭ de el însuşĭ, aŭ adus fatal maĭ mult saŭ maĭ puţin mijlocul eĭ de producţie. Astfel clasa bogată a dat naştere claseĭ sărace, dreptatea a făcut să fie şi o nedreptate, din bine a isvorât răul, etc.

Asuprirea a născut lupta pentru libertate şi aceasta a evoluat treptat, transformându-se cu încetul în partide, ideĭ, principiĭ. Avem astfel, conservatorĭ, liberalĭ, radicalĭ, socialiştĭ, anarhiştĭ, nihiliştĭ ; fiecare cu teoriile şi tendinţele sale.

Scopul lor, o idee, ideea : îndreptarea uneĭ stărĭ de lucruri pe care fiecare o vede prin prisma sa, şi fiindcă, cum am zis, trebuinţa naşte ideea, toate societăţile, asociaţiile, partidele şi în genere orice teorie emisă este rezultatul uneĭ trebuinţĭ.

E de discutat, dacă partidele care reprezintă aceste teoriĭ luptând pentru ele nu se fac ecoul propriilor lor nevoĭ. De aceea într'adevăr, lupta politică, cum o numim noĭ, este în felul eĭ o meserie intelectuală. Ca să fiĭ avocat e o profesiune ; tot astfel profesor, medic, funcţionar, inginer, industriaş, comerciant şi tot astfel politician. Lupta pentru o idee e o luptă care nu este niciodată abstractă, căci ea are în totdeauna un rezultat concret. E chestie de amănunt ca să ştim dacă o faci pentru glorie morală saŭ materială. Rezultatul e în totdeauna acelaş : crearea uneĭ situaţiunĭ. Deci, teoriile politice sunt un mijloc de parvenire.

Două ideĭ predomineză în aceste teoriĭ : ideea conservatoare în care după cum se va vedea imediat, intră şi cea liberală, şi ideea socialistă.

Liberalismul a rămas numaĭ o formă, un titlu, un nume. In fond şi liberaliĭ fac conservatorism. Ambele aceste ideĭ se confundă, se unesc şi se contopesc între ele. Nu maĭ e o surpriză pentru nimenĭ ca să vezĭ un act din cele maĭ liberale emanând de la conservatorĭ saŭ unul conservator emanând de la liberalĭ. Dar vă veţĭ întreba, de ce atunci, nu rămâne în picioare ideea liberală ?

Conservatorismul e o ramură a instinctuluĭ de conservare ; o idee care se naşte cu tine odată : ideea de a te conserva. Liberalismul este o formă ; un produs al timpuluĭ, al civilizaţieĭ ; un conservatorism micşorat prin evoluţie.

In fond ideile liberale, ele înseşĭ, sunt conservatoare. Prin cuvântul liberal — ca şi social — înţelegĭ un act făcut în folosul omenirĭ, deci pentru distrugerea unuĭ răŭ, pentru îndreptarea uneĭ stărĭ de lucruri dăunătoare general şi individual, în sfârşit, pentru conservarea omuluĭ.

In mod fatal, teoriile cu cât sunt mai liberale-sociale, cu atât devin prin forţa lucrurilor — conservatoare.

In practică însă, graţie feluluĭ lor de a fi, ideile ca şi partidele s'aŭ schimbat. Teoriile aŭ rămas simple titluri, firme în dosul cărora stă o luptă pur materială. Din cauza aceasta, toate reformele bazate pe ele, chiar realizate fiind, nu numaĭ că nu îndreptează o stare de lucruri, dar încă o înrăutăţeşte.

Căcĭ, politica teoretică fiind un mijloc de parvenire pentru cel care se face şampionul eĭ, e natural ca situaţiunea pe care acesta şĭ-o creează să prejudiţieze pe ceĭ din mijlocul cărora s'a ridicat. Un politician sărac în adevărata accepţiune a cuvântuluĭ nu există. Principiile sunt forma; fondul e cel care le practică. De aceea oamenĭĭ fără principiĭ sunt oamenĭ fără formă şi fără fond!

Toate teoriile care se emit aŭ o singură calitate: aceea de a pune pe om într'o poziţie superioară animalelor, dovedind puterea luĭ de concepţie. Rezultatele, însă, pe care le daŭ ne pune — vaĭ! — într'o situaţie inferioară lor. Teoriile aŭ dat naştere claselor. Câtă vreme n'aŭ existat teoriĭ — şi e mult de atuncĭ — n'a fost nicĭ distincţie de clase. Principiile sunt în totdeauna individuale. De aceea doĭ indivizĭ pot să aibă aceleaşĭ principiĭ fără de a avea aceleaşĭ ideĭ. Cârma aceasta a omuluĭ a împărţit lumea: câţĭ oamenĭ, atâtea situaţiĭ. Rezultatul, restrângerea unor drepturĭ şi darea unor libertăţĭ nepermise.—Principiul e relativ: el are în totdeauna stabilitate prin forţă. Nici unul din principiile pe care un partid oarecare le emite, nu se realizează de la sine. In totdeauna i se dă fiinţă de către aceia care l-aŭ inventat. In lumea morală sunt două clase de oamenĭ: una conducătoare şi una condusă. Prima impune, a doua se supune. Intâia îşĭ trage principiile din conservatorism, — o ramură a instinctuluĭ de conservare, — cealaltă le primeşte tot din aceeaşĭ cauză.

Şi tot ca produs al civilizaţieĭ şi progresuluĭ — ca şi ideia liberală — aŭ intervenit două maĭ recente ideĭ sociale: anarchismul şi nihilismul.

Să distrugĭ tot şi să reclădeştĭ o lume nouă, ideală, pe ruinele celeĭ vechĭ. Ce utopie! Ca şi cum viaţa se poate modula, face şi reface. Nu. Teoriile acestea sunt aşa de absurde, ele înjosesc într'atâta cugetul nostru că nicĭ nu sunt de discutat.

Creierul în care o ideie anarhistă sau nihilistă, se poate încuiba, e un creier bolnav, după cum bolnavĭ sunt grandomanĭĭ, ipohondrĭĭ, neurastenicĭĭ, criminalĭĭ etc. Dar, fiindcă o minte sănătoasă nu poate fi decât într'un corp sănătos, teoriile morbide care izvorăsc din mijlocul nostru sunt produsul organizaţieĭ noastre sociale.

Revolta se recrutează în totdeauna din mijlocul mizerieĭ. Anarhismul şi nihilismul sunt produse de dânsa. Şi cum clasa suprapusă e în totdeauna contra acestor luptătorĭ pentru dreptate, rezultă prin interesele pe care unul le reprezintă pentru celalt, că sunt contra lor înseşĭ. Şi la un moment dat ne găsim într'o situaţie ridicolă: ne contrazicem la fiecare pas. Fie liberalĭ, fie socialiştĭ, luptăm contra propriilor noastre ideĭ, căcĭ tot ce propunem pe acest teren e din pur conservatorism instinctiv.

In definitiv decĭ toate teoriile politico-sociale se pot rezuma într'o singură ideie: conservatorism, — întru cât fiecare urmăreşte acelaş scop: darea de libertăţĭ saŭ restrângerea lor în folosul corpuluĭ nostru şi a aceluĭ „bien-être“ pe care toată omenirea îl întrevede ca pe un ideal îndepărtat.

Cu toate astea, noi înşine, în viaţa de toate zilele, ne punem piedicĭ vieţiĭ că nu e de mirat că nu putem trăi: nu ne lăsăm... ne luptăm cu noĭ înşine, instituim legĭ şi regulamente, care ne servesc, chiar nouă de piedică în goana vieţiĭ.

Legitimarea individuală, obligaţiunile de tot felul ce sunt ele altceva decât impunerea relativă a unor obligaţiunĭ pe care politica socială te face să le adopţĭ?

Suntem propriĭ noştri sclavĭ, iată tot. Omul nu e liber, el este instrumentul trebuinţelor sale. Din această cauză, toată politica, toate teoriile altruisto-sociale aŭ ca bază egoismul profund al vieţiĭ: conservatorismul.

XI

Viitorul

Omenirea în mersul eĭ de progres şi civilizaţie se întrece în a găsi mijlocul prin care să se menţie într'o stare pe cât maĭ bună posibil. Avem iluzia că un răŭ care atinge societatea, loveşte în corpul nostru propriŭ, ne răneşte pe noĭ înşine.

Intrevedem, graţie exerciţiuluĭ continuŭ al creieruluĭ, pericolul răsărind la orizont şi căutăm remediile; modul de apărare. Ceeace a apărut recent, mare şi frumos pe tărâmul cugetuluĭ omenesc a fost pacea universală — şi aceasta prin dezarmarea generală.

Raţionamentul a fost următorul:

Se cheltuesc pe an zecimĭ, sutimĭ de milioane, spre a se întreţine trupe, oamenĭ înarmaţĭ cu tunurĭ, puştĭ şi săbiĭ şi care la un moment dat să se arunce uniĭ asupra altora spre a se sfâşia.

Civilizaţia, lumina, cultura se întreabă: la ce astea toate? Atâta energie, atâtea braţe, atâta avere se sleieşte în vânt. Anĭ de zile se închid oamenii între ziduri, sunt hrăniţĭ şi îmbrăcaţĭ din munca altora, — pentru ce?

Pace prin dezarmare!

Sutimile de milioane să se cheltuiască pe alte lucruri; — pentru instituţiĭ care să folosească omenirii, s'o înalţe, s'o cultive, iar milioanele de braţe de muncă, să nu se istovească într'un etern „far-niente", ci să producă, să pue umărul la marea clădire care se numeşte omenire.

Pace prin dezarmare!

Oare strigătul acesta, este într'adevăr idealul pe care omenirea trebue să-l realizeze spre a asigura fericirea lumiĭ?

Evident, — răspund apostoliĭ păciĭ, căcĭ trebue să te gândeştĭ la miile de oamenĭ care mor nevinovaţĭ pe câmpul de luptă, la groaza şi disperarea celor ce rămân în urmă. Dacă ieĭ lucrurile din punctul de vedere practic examinează cifrele şi vezĭ ce sume enorme se cheltuesc cu întreţinerea armatelor.

Iată de exemplu, o statistică pe anul 1904.

Bilanţurile militare, prezintă la cheltuelĭ:

Franţa	978	milioane	francĭ
Germania	969	„	„
Austria	478	„	„
Italia	381	„	„
Rusia	1292	„	„
Anglia	1810	„	„

Aceste sume fabuloase şi totuşĭ riguros exacte s'aŭ cheltuit într'un singur an — 1904 — cu hrana, armamentul şi întreţinerea armatelor numaĭ a şease ţărĭ din Europa.

Decĭ, pace prin dezarmare!

Eĭ bine, raţionamentul e unilateral.

Nicĭodată nu se va obţine pacea atât de mult visată, printr'o dezarmare universală.

Astăzĭ, graţie inveţiunilor zilnice, industria şi agricultura, factoriĭ principalĭ, izvorul progresuluĭ întreguluĭ comerţ, caută să micşoreze pe cât maĭ mult posibil, numărul braţelor de muncă. Am spus lucrul acesta şi cu altă ocazie.

Pe câmp la arat, semănat, cosit, treierat, în toate, maşinile iaŭ locul braţelor.

La manufactură în general, acolo unde se întrebuinţaŭ zece oamenĭ, azĭ se întrebuinţează unul. De aicĭ în mod lent, o supra-producţie de braţe: — mizerie. Trusturile, cooperativele, asociaţiile de tot felul, companiile, toate astea adună capitaluri marĭ pentru puţinĭ indivizĭ şi fac imposibil accesul celor ce vin numaĭ cu munca intelectuală saŭ fizică.

Maĭ apoĭ, comerţul, principalul izvor de hrană, nu e o ramură la care poţĭ ajunge numaĭ cu braţele şi capitalul moral.

Ştiinţa, — cu simpla ştiinţă nu poţĭ să te hrăneştĭ şi infima minoritate a celor ce trăesc de pe urma eĭ deja aŭ coborât-o la un simplu negoţ maĭ mult saŭ maĭ puţin rentabil.

In genere decĭ, lupta pentru existenţă a devenit atât de grea, că prin forţa lucrurilor ea a născut ideĭ de partide cu misiunea de a ameliora viaţa individuluĭ. Azĭ toate aceste asociaţiĭ caută să egaleze drepturile omuluĭ. De ce? Nevoile zilnice, concurenţa, varietatea situaţiilor şi a trebuinţelor, goneşte pe cel slab expunându-l la peire, pe când cel tare se desfată în prisosurĭ.

Aglomeraţia de indivizĭ, năvala pe care o dă fiecare la ce poate apuca aŭ produs dezordinĭ. Cel maĭ isteţ are prea mult, cel cu maĭ puţină îndrăzneală prea puţin.

Mizeria crescândă a adus cu sine bolĭ de tot felul. Şi bolile remediile. Se înmulţesc microbiĭ, dar cresc şi mijloacele ştiinţeĭ.

In această situaţie vine ideia păciĭ. De ce, pe lângă că se cheltuesc atâtea sume în scopurĭ inutile, barbare, să se dea morţiĭ de bună-voie şi atâtea suflete? Dacă s'ar scuti lumea de atâtea contribuţiunĭ pentru întreţinerea armateĭ şi toată mulţimea asta ar fi redată concertuluĭ de muncă omenească? Ce ideal!

Vaĭ, tocmaĭ această dezarmare nu va aduce pace.

Pe lângă marea mizerie actuală, acolo unde deja sunt doĭ indivizĭ la o pâine, — mâine, când dezarmarea va deveni fapt vor fi douăzecĭ.

Cerinţele vor fi maĭ micĭ, trebuinţele maĭ marĭ.

Acele milioane de indivizĭ care trăesc pe spinarea statuluĭ, vor năvăli asupra noastră. Căcĭ ce nouă ramură de activitate veţĭ indica celuia care trebuia să devie soldat? Cu ce veţĭ înlocui sabia militaruluĭ şi ce veţĭ da de lucru uzinelor şi şantierelor militare?

Azĭ, ca militar, nevoile sunt marĭ, maĭ marĭ decât ca civil şi tot industria şi comerţul le satisface, — unde-ĭ veţĭ face loc? Statul ia în mod egal de la fiecare individ, o dare indirectă cu care se întreţine armata. Mâine, acele sutimĭ de milioane de francĭ luate fiind direct de la om la om, va fi nenorocirea noastră.

Ca de obiceiŭ bogatul, mulţămită mijloacelor care îĭ staŭ la îndemână, nu va da decât a suta parte pe când săracul — marea mulţime — a zecea. Căcĭ fostul soldat nu va putea împărţi decât munca proletaruluĭ, nu capitalul burghezuluĭ.

Omenirea, atuncĭ când pacea va deveni fapt, se va trezi cu o sută de milioane de oamenĭ aruncaţĭ gata în mijlocul eĭ, flămânzĭ şi goĭ în căutarea mijloacelor de existenţă.

Pace prin dezarmare? Nu. Războiŭ social? Un războiŭ care va secera şi regenera omenirea, deschizând eterneĭ vieţĭ, nouĭ orizonturĭ, noĭ mizeriĭ...

A. Orna

— SFÂRŞIT —

DEMBIŢKY (1871)

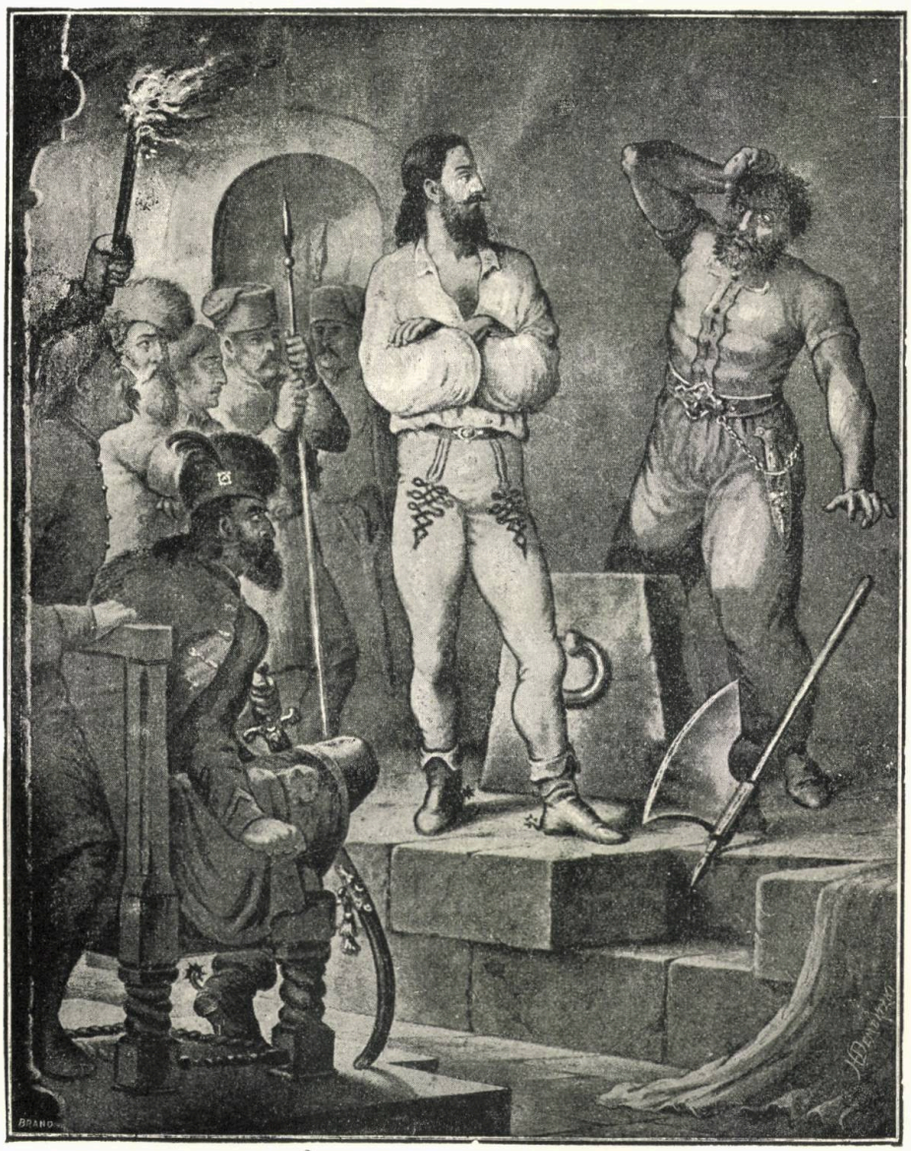

Mihaĭ-Viteazul şi Calăul în 1592

CRONICA
LITERARA ŞI ARTISTICA

D. N. I. Apostolescu, distinsul nostru colaborator, profesor, a plecat, pentru doĭ saŭ treĭ anĭ la Paris spre a-şĭ complecta studiile sale de filologie romanică. Urând d-luĭ Apostolescu succesul cel maĭ deplin, de care de maĭ înainte suntem siguri, informăm, în acelaş timp, pe cititoriĭ noştri că d-sa va urma a scrie din Paris Cronicele Revisteĭ cu aceeaşĭ regularitate şi cu aceaşĭ luminoasă pătrundere ce l'aŭ distins din capul loculuĭ în faţa cititorilor noştri.

N. D.

L'Académie des Inscriptions et Belles Lettres din Paris. Conferinţa d-luĭ **Gr. G. Tocilescu** din şedinţa de la 30 Septembre (13 Octombre st. n.)

Va fi în curând un sfert de veac, de când d-l Tocilescu sosit de la studiile din streinătate, începea cu mijloacele financiare cele maĭ modeste, săpăturile de la Adam-Klissi. Am reţinut din spusele sale că numaĭ cu suma de 300 leĭ, singură pusă în budget, a întreprins prima sa campanie şi a scos la ivială resturĭ şi monumente de cea maĭ mare importanţă. Suntem siguri că nicĭ dânsul nu'şĭ da atuncĭ seama de ce era să urmeze din săpăturile următoare şi nicĭ chiar de însemnătatea problemelor ce monumentele descoperite veniaŭ ca să deştepte. Şi o campanie a urmat alteia şi singur ne-ajutat de nimenĭ, pipăind şi cercetând — după 9 anĭ de lucru-se prezenta în sânul Academieĭ Române anunţând că a descoperit monumentul triumfal al luĭ Traian. Negreşit că această părere a sa a provocat contraziceri şi colegul săŭ Odobescu a murit cu credinţa că numaĭ de Traian nu poate fi vorba la Adam-Klissi, iar magistrul Hasdeŭ nu s'a unit cu părerea elevuluĭ săŭ de cât în ziua când acesta a venit cu moneda bătută de oraşul Tomis în onoarea luĭ Traian, având pe rever chipul chiar al monumentuluĭ. In Ianuarie 1891, ilustrul învăţat vorbea pentru prima oară despre lucrările sale archeologice la Roma în sânul institutuluĭ german, şi, atuncĭ şi astfel, se introduse în literatura archeologică europeană cestiunea Adam-Klissi. Negreşit că era o zi frumoasă pentru modestul archeolog român când vorbea de pe Capitoliul de atâtea orĭ de dânsul visat şi în sânul uneĭ aşa de învăţate societăţĭ. A fost pentru el o zi fericită şi în acelaş timp o îmbărbătare. Ipoteza, pe care o emise în comunicaţia sa de la Roma, că monumentul de la Adam-Klissi e un trofeŭ al victoriilor luĭ Traian asupra Dacilor, că se datoreşte architectuluĭ Apolodor de la Damasc, că atât punctul de vedere technic cât şi partea privitoare la stil aparţin acesteĭ epocĭ, a rămas până azĭ în picioare cu toată mulţimea discuţiunilor la care a dat naştere şi a interveniriĭ în luptă a archeologilor de elită din Europa. Şi timpul n'a făcut de cât să scoată la iveală probe nouă în sprijinul părerĭĭ sale. Ipoteza ce o emisese în comunicarea sa de la Roma că ruinele oraşuluĭ de lângă monument sunt ale municipiuluĭ Tropaeum îşĭ

găsea o fericită confirmare în ziua de 15 Iulie acelaş an, când în dărâmăturile unei case din interiorul aceluĭ oraş, d. Tocilescu găsea piedestalul statueĭ luĭ Traĭan cu inscripţia oficială din anul 115 d. Chr. constatând că statua s'a înălţat împăratuluĭ de către Trajanenses Tropaenses. In 1895 d-sa expunea într'o conferinţă publică în sala Ateneuluĭ în prezenţa Rregeluĭ rezultatul cercetărilor sale asupra monumentuluĭ; doĭ anĭ după aceea, apărea la Viena — cu spesele generosuluĭ N. Dumba în ediţie română şi germană „Monumentul Adam-Klissi". In acelaş an după apariţia cărţiĭ venea o nouă descoperire: era mausoleul; se desgropa o bună parte din oraşul Tropaeum, se săpa până în interiorul săŭ uriaşa movilă de lângă trofeŭ şi mausoleŭ.

Acestea sunt materialurile, pe care le-a dat la lumină, le-a cercetat şi le-a comunicat lumiĭ învăţate; şi pe ele şi despre ele învăţaţiĭ discută până astăzĭ. Era dar firesc lucru ca d-l Tocilescu faţă de diversitatea părerilor emise în privinţa epociĭ monumentuluĭ descoperit de dânsul să vină în mijlocul învăţaţilor din oraşul-lumină şi să spună părerea asupra proprieĭ sale opere. Şĭ-am avut o satisfacţie sufletească când am văzut că aceştĭ bărbaţĭ de elită aŭ dat dreptate cauzeĭ apărate de d. Tocilescu. Astfel, şedinţa Academieĭ de la 13 Octombrie (st. n.) în bună parte a fost consacrată comunicăriĭ d-sale. D-l Tocilescu în comunicarea sa a luat pe rând şi a analizat obiecţiunile aduse de Petersen, de Cicorius şi în deosebĭ de Furtwängler în privinţa epociĭ trofeuluĭ. Pentru a începe cu părerea acestuĭ din urmă, cum că monumentul ar fi din vremea luĭ August, d. Tocilescu a arătat că ea nu se bazează pe nimica serios: că d. Furtwängler de şi recunoscuse că oraşul se cheamă Tropaeum şi că a fost fondat de Traian, totuşĭ contestă d-luĭ Tocilescu dreptul de a numi oraşul Tropaeum Trajani, după numirea locuitorilor *Tropaenses Trajanenses*. Ce altă concluzie s'ar fi putut scoate din acest titlu? D-l Furtwängler susţine că piatra cu inscripţie a luĭ Traian, nu aparţine monumentuluĭ de oarece această construcţie ar fi fost făcută de către Crassus. Mergând la faţa loculuĭ împreună cu d. Tocilescu şi constatând că piatra făcuse parte din acest monument, d. Furtwängler, în loc de a lăsa la o parte părerea că monumentul ar fi din anul 27 şi anume al luĭ Licinius Crassus ajunge la concluzia că monumentul este tot al luĭ Crassus, dar că acesta l'a lăsat fără inscripţie şi că Traian găsindu-l în această stare şĭ-a pus numele pe el şi l'a usurpat.

Trecând la părerea luĭ Cicorius, — care susţine că monumentul deşi e al luĭ Traian, dar a fost dărâmat de Goţĭ, şi că apoĭ Constantin cel Mare a pus de a săpat întreaga parte decorativă — d. Tocilescu o combate cu argumente tot atât de puternice ca şi pe a d-luĭ Furtwängler. O întrebare în treacăt, este: cum n'ar fi rămas nicĭ o urmă din vechea decoraţie a monumentuluĭ şi cum pe de altă parte barbariĭ aŭ lăsat numaĭ inscripţia şi trofeul?

Vorbind despre altarul militar, d. Tocilescu arată că în comunicarea din 1896 — făcută la congresul filologic german din Colonia şi tipărită în *Buletinul* acestuĭ congres, — îşĭ lamurise părerea sa că mausoleul se rapoartă la o bătălie dată sub Domiţian lângă Adam-Klissi şi că Traian după învingerea Dacilor s'a simţit obligat să închine luĭ Mars Ultor, în locul unde Romaniĭ fuseseră odinioară înfrânţĭ, un monument şi un mausoleŭ pentru vitejiĭ soldaţĭ morţĭ acolo. Această părere şĭ-o însuşeşte d. Cicorius în ultima sa lucrare cu simpla deosebire, că dânsul crede că mausoleul ar fi fost înălţat de Domiţian şi numaĭ trofeul de Traian; ba merge maĭ departe luând movila de lângă monument drept însuşĭ monumentul luĭ Domiţian, că acest Cornelius Fuscus era originar din Colonia Vienna (azĭ Vienne în Francia), iar nicĭ de cum din Pompeĭ, care pe vremea împăratuluĭ Galba, era numaĭ în ruine. Decĭ un alt praefectus originar din Pompeĭ trebuie să fie cel care a picat în bătălia dată lângă Adam-Klissi. Această bătălie nefiind cea în care a picat Cornelius Fuscus, precum crede d. Cicorius, nicĭ altarul militar nu poate fi înălţat de Domiţian. In ce priveşte movila, care după d. Cicorius ar fi monumentul funerar al acestuĭ Cornelius Fuscus şi la care s'ar raporta epitaful coprins în epigrama luĭ Martial, — nu e altceva de cât monumentul unuĭ şef barbar, lucru lămurit constatat de către d. Tocilescu. In urma săpăturilor făcute s'a găsit un craniŭ şi doĭ cerceĭ de argint. Aşa numitul *ringgeld* alcătueşte cea maĭ lămurită caracteristică a unuĭ mormânt de barbar.

După încheerea acesteĭ mariĭ şi frumoase conferinţe, d. Tocilescu comunică inscripţiĭ inedite şi vesteşte descoperirea — în săpăturile portuluĭ de la Constanţa — a uneĭ mariĭ statuĭ reprezentând pe un poet orĭ un filosof.

Domniĭ Cagnat şi Clermont-Ganneau se interesară de aproape — şi după sfârşitul conferinţeĭ, — de rezultatele dobândite de d. Tocilescu; preşedintele, d. Héron de Villefosse, mulţumi conferenţiaruluĭ, care vorbĭa — de nu mă înşel — pentru a zecea oară — în Institutul Franţeĭ; iar d. Perrot — secretarul perpetuŭ — ceru manuscrisul comunicăriĭ spre a-l publica în dările de seamă ale Academieĭ.

Astfel, pe malurile Seineĭ un învăţat român, atrăgea atenţia învăţătorilor francezĭ asupra însemnătăţiĭ studiilor arheologice din România şi răspândea din ce în ce — după cum a făcut-o de atâtea orĭ — negura de îndoială care plutia în mintea maĭ ales a savanţilor din Franţa asupra seriozităţiĭ lucrărilor publicate în ţara noastră. Fie necunoştinţa celor de seamă, publicate însă numaĭ în româneşte; fie slăbiciunea lucrărilor scrise în franţuzeşte saŭ altă limbă streină, de unĭĭ Românĭ saŭ despre România — aŭ făcut pe mulţĭ învăţaţĭ din Occident să privească de multe orĭ cu neîncredere spre ştiinţa care pleacă de pe malurile Dunăriĭ. Lucrărĭ şi comunicărĭ, ca ale d-luĭ Tocilescu ne vor înălţa însă în totdeauna şi necontenit în ochiĭ streinătăţiĭ şi ne vor ajuta a câştiga simpatia şi cuvenita luare în seamă datorită oricăruĭ neam care a produs ceva.

L'École des Langues orientales vivantes. — D. Émile Picot, titularul catedreĭ de limba română de la această şcoală va fi suplinit anul acesta de d. Mario Roques, însărcinat a face cursurĭ despre grupul romanic oriental la Sorbonna şi Hautes Etudes. Pentru eleviĭ anuluĭ întâĭ şi al doilea se va explica *Istoria Românilor* de Gr. G. Tocilescu, iar pentru ceĭ din anul al doilea şi al treilea — poeziĭ de Coşbuc, o comedie de Caragiale şi basmele luĭ Ispirescu.

Cursul e urmat de peste 20 de elevĭ.

Generalul C. I. Brătianu, *Marele premiŭ academic «General Ioan Carp şi Maria Carp» publicat de Academia Română pentru sesiunea din anul 1906,* Bucureştĭ, Stabilimentul de arte grafice Albert Baer, 1905, 20 pp.

Din această broşură a d-luĭ general Brătianu rezultă clar că la Academie se fac inovaţiĭ. De unde până aci se respingeaŭ de la premiĭ cărţĭ care nu fuseseră scrise cu ortografia Academieĭ dintr-o anumită epocă, maĭ ales fiindcă acea ortografie nu exista la data publicăriĭ volumuluĭ incriminat; de unde se premiaŭ lucrărĭ datorite chiar numaĭ foarfecelor, saŭ se petreceaŭ alte lucruri tot aşa de distractive—acum se publică, o nostimă înştiinţare pentru concurenţiĭ la premiul „Carp“ într'o r o m â n e a s c ă şi interesantă înfăţişare lexicalo-gramaticală, din care extragem numaĭ următoarele rânduri:

«Lucrarea va fi originală a unuĭ singur ofiţer, fără colaborarea şi consfătuirea cu alţiĭ, fără a fi ofiţerul sustras de la serviciul său.

«In plicul închis cu numele autoruluĭ se va asigura îndeplinirea acesteĭ cerinţe — pe *cuvântul de onoare*».

Reflecţiile făcute de d. general Brătianu cu privire la condiţiunile academice de maĭ sus interesează, de aproape, pe toţĭ ceĭ care vor voi a-şĭ da seama de ce anume atârnă hotărîrea stabiliriĭ subiectelor ca şi a dăriĭ premiilor în instituţia de care vorbim.

O notă tot aşa de înveselitoare, cum e vestirea subiectuluĭ şi a condiţiilor premiuluĭ «Carp» e şi faptul că unul din membriĭ comisieĭ militare, de la care pretinde Academia că ar veni titlul impus lucrăriĭ, a scris în «Revista Armateĭ» un articol în potriva publicăriĭ unuĭ premiŭ cu un atare subiect, dovadă că după cum zice d. Brătianu «ofiţeriĭ numiţĭ în pomenita comunicare oficială, sunt cu totul străinĭ stabiliriĭ straniuluĭ subiect şi a draconicelor condiţiunĭ ce constitue marele premiŭ publicat de Academie» [1]).

Maĭ rezultă din spusele d-luĭ general Brătianu ca şi ale d-luĭ colonel Iannescu, — citat în maĭ multe locurĭ din această broşură — că subiectul premiuluĭ „Pregătirea trupelor pentru războiŭ în instrucţie şi conducere cu exemple istorice şi practice» propus de Ministerul de războiŭ prin decizia de la 20 Martie 1904 şi aprobat de Academie la 21, acelaş an, n'are absolut nicĭ-o importanţă nicĭ practică nicĭ teoretică. «Impăratul Napoleon I a spus-o acum un veac, — zice d. general Brătianu—că «*Tactica trebue schimbată la fiecare zece anĭ*“. Evenimentele în urmă aŭ dovedit cu pri-

1) pag. 16.

sosinţă temeinicia acesteĭ maxime napoleoniane: O armată modernă trebue să modifice şi să adopteze *Instrucţia* şi *Conducerea* după progresele timpuluĭ, aşa în cât „*Pregătirea trupelor pentru războiŭ în instrucţie şi conducere*“ astăzĭ nu poate fi mărginită cum o cere tema Academieĭ numaĭ «la exemple istorice şi practice», ci, o repet, ea trebue rezemată maĭ cu seamă pe progresele armatelor şi mijloacelor de care dispunem şi care intră în lupte [1]).

Concluzia la care ajunge eminentul şef al institutuluĭ geografic al armateĭ, este următoarea: «Rămâne astfel învederat că subiectul pus ca premiŭ de Academie nu a putut fi întocmit decât de o persoană cu totul străină de cele milităreşti şi care nu cunoaşte măcar îndrumarea temeinică a armateĭ noastre spre progres. El pare a nu fi cunoscut din literatura militară decât cartea publicată anul trecut de d-l căpitan Alexandru Dumitru Sturdza [2]), carte în care autorul preconizează «*exemple istorice*» pentru instrucţia trupelor şi opinează că nu găseşte nimic bun şi temeinic în cărţile şi regulamentele noastre militare! [3]).

Cititoriĭ maĭ pot afla din broşura d-luĭ general Brătianu, cum o decisie a Academieĭ de la 20 Martie (1904), ajunge a fi cunoscută Ministeruluĭ de războiŭ abia peste două luni — la 21 Maiŭ, — spre a putea fi publicată în «*România Militară*» către finele luĭ Iuniŭ, — scăzându-se astfel treĭ luni, din cele 17 câte eraŭ acordate până la prezentarea manuscrisuluĭ, de şi secretarul general al Academieĭ şi ministru de războiŭ de atuncĭ, eraŭ una şi aceeaş persoană [4]).

Astfel în loc de a da naştere la discuţiunĭ de ordine literară orĭ ştiinţifică, prin lucrările rodnice, îmbelşugate şi de înaltă ordine a celor maĭ mulţĭ dintre membriĭ săĭ, Academia este, de multe orĭ, isvorul unor cu desăvârşire neplăcute — şi maĭ ales neacademice — afacerĭ, cum e — de pildă — aceea descrisă de d. general Brătianu în broşura de care vorbim.

I. Manolache-Holda, *Feţe*, Portrete, schiţe şi nuvele, Bucureştĭ, Editura Institutuluĭ de arte grafice «Minerva», 1905, 320 pp.

Fiindcă Ispirescu, adică — maĭ lămurit — felul propriŭ poporuluĭ nostru de a-şĭ povesti starea şi închipuirile dintre vis şi viaţă, n'a fost saŭ n'a putut fi imitat de nicĭ un scriitor, până acum; de aceea încercările de îndrumare într'o asemenea cale vor fi totdeauna privite cu simpatie de către ceĭ care iubesc firea poporuluĭ român, — chiar când aceste începuturĭ nu amintesc decât puţin din farmecul nepreţuit al basmelor noastre.

Din literatura cultă românească doĭ scriitorĭ n'aŭ putut fi — nu ajunşĭ — dar nicĭ măcar imitaţĭ de către diferiţiĭ mânuitorĭ aĭ condeiuluĭ, dintre care uniĭ destul de talentaţĭ. Nicĭ nu s'aŭ făcut încercărĭ de către ceĭ care îşĭ pricepeaŭ lămurit puterile şi nu e nevoie — se înţelege, a maĭ pomeni de ceĭ care — prin lucrările lor aŭ produs efectul unuĭ orăşean, care n'a văzut nicĭodată ce e un munte şi care de la prima dată cearcă a urca piscurile pe care se suiseră, până acum, numaĭ doĭ orĭ treĭ vestiţĭ excursionişti şi ale căror ascensiunĭ aŭ rămas ca o minune şi pentru totdeauna în mintea lăcuitorilor de la poalele munţilor.

Unul este — se ştie destul de bine — nu numaĭ cel maĭ mare învăţat pe care l'a avut neamul românesc, ci şi un mare stilist şi singurul autor dramatic — de la noĭ — care a putut să ne dea o lucrare teatrală — *în versurĭ* — având viaţă deplină în acţiunea eĭ — cele treĭ marĭ şi strălucite piese ale luĭ Alecsandri — fiind prea mult lirice, în diferitele lor părţĭ. Dar înfăţişarea maĭ puţin observată, saŭ în orĭce caz de care s'a vorbit prea puţin până acum, faţă de celelalte propriĭ geniuluĭ d-luĭ Haşdeŭ, este cea poetică, de şi ea are tocmaĭ această calitate predominantă de a oferi ceva absolut a parte şi pe care nimenĭ nu a putut-o imita. Ceĭ care aŭ citit măcar odată poemele d-luĭ Haşdeŭ, păstrează neclintită amintirea lor şi după zecĭ de anĭ le revin în minte, ca modele de înaltă cugetare şi simţire.

Acum câteva luni — într'o zi când d. Tocilescu se întorsese din cercetările archeologice pe care le făcuse, vorbiam cu d-sa de producţiile poetice maĭ nouă, când ilustrul istoric şi archeolog amintind epoca literară care urmă cam după anul 1870, îmĭ

1) Pag. 7—8.
2) *Instrucţia teoretică a cadrelor inferioare şi a soldaţilor în armata română*, 1904.
3) Pag. 10.
4) Pag. 17—18.

vorbi cu entusiazm despre opera poetică a d-lui Haşdeŭ, citându-mĭ şi câteva seriĭ de versurĭ din volumul de *Poeziĭ* dela 1873.

Cu vre-un an şi ceva maĭ înainte, într'o seară la neuitatul Gion, pe când cu neîntrecutul său talent de «causeur», el lămuria multe din moderna viaţă literară şi se încânta de unele reale frumuseţĭ ivite în câmpul eĭ —deodată se întrerupse şi-mĭ zise : Eĭ dar astea ? Spune-mĭ tu de unde sunt versurile astea aşa de splendide, atât de puţin asemenea — aci apăsă pe cuvinte — altora chiar din poeziile cele maĭ frumoase cunoscute la noĭ ?... Nu-mĭ aduc aminte, în momentul ăsta, de la cine şi de unde sunt... Maĭ 'nainte însă ca eŭ, — după ce-am zâmbit o clipă, ştiind bine cât de repede îşĭ va aminti, — maĭ 'nainte de a-ĭ spune că sunt din poema *Dumnezeŭ* a magistruluĭ Haşdeŭ, Gion regăsise firul trecutuluĭ şi se minuna de marea putere a poezieĭ coprinsă în versurile pe care le citase, cum şi de înfăţişarea lor atât de a-parte în literatura poetică românească.

Dacă întemeetorul real al prozeĭ literare de azĭ e neîndoelnic Bălcescu, — şi C. Negruzzi dacă îĭ curăţim neologismele — şi dacă Odobescu a fost unul din ceĭ maĭ străluciţĭ continuatorĭ aĭ îmbogăţiriĭ limbiĭ într'un sens — Ion Ghica, Filimon, Creangă, Gion şi Urechiă într'altele — apoĭ unul dintre scriitoriĭ de frunte care aŭ dat o viaţă aproape nouă prozeĭ româneştĭ, une-orĭ unind-o cu însăşĭ poezia, a fost d. Delavrancea. Estetică de pictor şi de poet — totdeodată ; — filosofie reală amestecată cu frumoase credinţe poporane ; ideĭ propriĭ basmelor împărechiate cu o fantazie neînfrânată, saŭ observarea profundă a realităţiĭ— iată câteva din notele care topite într'un fel deosebit de al celorlalţĭ prozatorĭ fac din operile d-luĭ Delavrancea un ce cu greŭ, — dacă nu cu neputinţă — de imitat, ca gen. Un realism à la Alphonse Daudet, adică o profundă observare a vieţiĭ omeneştĭ — fără a cădea în naturalismul luĭ Zola, — alăturĭ de adânca pătrundere a firiĭ naţionale, — alcătuind când tipurĭ ca *Hagi-Tudose* orĭ *Domnul Vucea*, când minunatele poveştĭ *Intre vis şi vieaţă*, orĭ lămurind cugetarea unuĭ om dornic de un ideal de artist şi de o lume maĭ bună, — ca în *Trubadurul*, — toate astea, unite cu vigoarea şi măestria unuĭ stil de o eleganţă rară, aŭ încântat pe vre-o câţiva dintre scriitoriĭ de curând iviţĭ în lumea noastră literară, până a uita greutatea care şĭ-o suiaŭ pe umeriĭ lor, şi aŭ voit a imita pe d-l Delavrancea.

Autorul volumuluĭ de schiţe şi nuvele întitulat *Feţe* a căutat ca maeştriĭ săĭ atât într'ale stiluluĭ cât şi în privinţa mersuluĭ general al vieţiĭ răspândite în lumea personagiilor descrise orĭ în acţiunile povestite — să fie ceĭ doĭ marĭ prozatorĭ de care vorbirăm : Ispirescu şi Delavrancea.

«Spre culme», întâia schiţă este o poveste, cu oarecare elemente de basm, dar plină de o fantazie bolnăviciasă a unuĭ vis urît. Intr'adevăr e visul unuĭ om chinuit de boală şi amărît de necazurĭ, ca şi cel din bucata următoare «Treĭ oaspeţĭ». E ceva simţit, firesc, în descrierea uneĭ asemenea stărĭ, prin care, probabil, că autorul— mort de curând, şi după cum am auzit, nu din pricina bogăţieĭ şi a mulţumirilor — va fi trecut nu o singură dată. Boala, de multe orĭ pomenită în rândurile volumuluĭ [1]) pare a fi întovărăşit prea des în scurta luĭ viaţă pe tânărul acesta care ar fi putut să dea lucrărĭ de frunte, judecând după câteva schiţe şi nuvele din acest volum, care coprinde multe paginĭ de seamă.

Evident că Ispirescu n'a fost ajuns — şi chiar autorul n'a căutat a-l urma prea de aproape în acea plină producţie amintită întru câtva asemănătoare basmelor. Maĭ mult a imitat ca fel de povestire — pe d-nul Delavrancea, atât în genul relativ-popular cât şi în schiţele orĭ nuvelele cu nuanţe de observare psihologică. Unele din ele aŭ însă părţĭ prea aproape de model, şi pierd—se înţelege — prin compararea, făcută fără de voe, cu acesta. Astfel, de pildă în «Datorie veche», [2]) sunt paginĭ care amintesc prea lămurit pe «Hagi-Tudose» — cu toată sgârcenia luĭ murdară şi cu sfârşitul luĭ pe grămada de banĭ — spre a putea scăpa de ivirea în minte a tipuluĭ zugrăvit de d-nul Delavrancea. Sunt însă fragmente şi chiar aproape intregĭ nuvele în care autorul volumuluĭ *Feţe* dovedeşte un început de formare a uneĭ note propriĭ luĭ. Ceeace de multe orĭ strică într'un fel, dar foloseşte într'altul este, lămurirea amănunţită a unor anu-

1) «Spre culme», p. 7; «Vindecarea», pp. 49 sqq; vis bolnăvicios la p. 72, în «Datorie Veche; amintirea uneĭ boale trecute la p. 84, la începutul schiţelor «Din jurnalul unuĭ poet» ; etc.

2) Maĭ ales la pp. 69—71 şi 76.

mite stări, care pe de-o parte explică mersul ori starea personagiilor, dar pe de alta întunecă schiţa, nuvela ori portretul printr'o lungime neîntemeiată în ochii cititorilor. Astfel în «Circumstanţe atenuante» gândurile apărătorului Tănasă Creţu sânt prea de aproape şi mult urmărite, iar în «„Neseserul" Brigitei» e o prea îndelungată introducere spre a ajunge la punctul final de ordine anecdotică.

Dintre bucăţile care atrag mai mult atenţia, atât prin povestirea care a dat un tot interesant pentru cititor cât şi prin fraza mai liberă şi mai firească «Vindecare» [1]) «Intre prieteni», [2]) «Somnul bunicăi» [3]), «Tuşica Rusanda» [4]) şi încă vre-o câteva, ocupă locul de seamă.

In cea dintâiu un tânăr iubit de o fată, prietenă din copilărie, se bolnăveşte curând după ce ascultă vorbele de dragoste ale unei frumoase văduve, care părea a fi avut jettatura în ochii ei. Deochiat saŭ nu, bietul Alecu se bolnăveşte răŭ, îndată după plecarea Tinchii din băcănia lui. Autorul are aci părţi cu adevărat valoroase în descrierea fie a boalei fie a tămăduirii tânărului şi a momentelor gingaşe care urmează deşteptarea bolnavului.

Iată începutul:

«Lui Alecu îi e răŭ... Simte cum i se lasă în jos de la inimă moleşală, îi furnică mijlocul şi picioarele, apoi se urcă pe şira spinării până în ceafă... Tresare deodată apucat de un cutremur rece... Incet ca o momeală, furnicarul îi îmbrăţişă spatele, apoi se coboară liniştit în braţe; il simte cum trece cotul şi s'aşează moleşitor în podul palmii, sgârcindu-i puţintel degetele, care încep a amorţi... Amorţeala aceasta înteţindu-se, Alecu dă să se scoale de la teşghea, să se mişte prin dughiană, dar îi e peste putinţă: o perdea fumurie i se pune dinaintea ochilor şi drept în frunte, ca şi cum i-ar bate cineva un cuiŭ gros, simte o arsură, o durere şi o grozavă sfărmare de oase; turburat, îşi dă înapoi capul şi se loveşte de micul dulapaş de «băuturi spirtoase fine...» Lovitura aceasta-i măreşte durerea, îl înnebuneşte în spaima ce-l cuprinde pe neaşteptate, bolnav dintr'odată din bun teafăr cum era!

Îi e răŭ din farmeci!

Vrea să'şi treacă batista peste frunte şi ochi, dar nu isbuteşte să-şi ridice mâna, parcă ar fi avut cine ştie ce greutate pe umăr;.... cearcă numai cu mâna singură să dea pe la ochi, dar iarăşi nu reuşeşte... Desperat, cu inima slăbită de-o caldă lenevire şi tristeţă, îşi apleacă dămol capul pe piept, în timp ce din ochi îi curg lacrimi mari:

— Ah!... Dumnezeule!... Mamă!... Unde sânteţi!» [5])

„Intre prietini" — e o schiţă din viaţa unor studenţi bucureşteni, — cu multe note de adevăr şi bine prinse. „Somnul bunicăii s'ar mai putea intitula „Amintire tristă". E o seară de Crăciun. După o masă îmbielşugată care era cât pe aci să bolnăvească pe cel care descrie amintirea şi după un început de seară liniştită, bunica tânărului Ionică, întrerupe citirea nepotului săŭ ori mai bine zis cugetările lui prin diferite întrebări de multe ori glumeţe. Dar pe când vorbiaŭ astfel:

«Bunica s'aşează frumos pe pat în capul ciolanelor şi înfăţişarea ei mă nelinişti dintr'odată:

— Vino 'ncoace, nepoate, să'ţi spun ceva.

— Mă sperii! şoptii eŭ.

— Vin încoace fricosule, că mâni nu ne mai vedem ca astăzi. Am ajuns cu bine sfintele sărbători, am fost mulţumită de tine, m'am spovedit şi împărtăşit,—de acŭ ce-o vrea Dumnezeŭ aceea o fi!

Zicând acestea, bunica 'şi făcu cruce, apoi se dădu jos să bată mătănii; odată s'a putut apleca, dar a doua oară i-a înţepenit piciorul stâng şi mâna dreaptă în cât a oftat din greŭ.

Nepoate, ajută-mă să mă ridic!...

Nici o părere de răŭ nu se zugrăvi în ochii ori pe faţa ei, ci numai oboseala, o sfârşeală nemiloasă, care-i lăbărţase trăsăturile feţei, şi se topia în sbârcituri groase la colţurile buzelor» [6].

Apropierea treptată a morţii; frica tânărului de a se mişca din locul mai depărtat de pat, înspre care-l depărtase bunica sa; gândurile care-i roiaŭ prin minte; şi în sfârşit durerea şi groaza care-l coprinseră la vederea şi pipăirea corpului rece, întins înainte-i alcătuesc unele din cele mai emoţionante pagini ale volumului.

«Moş-Cheban» [7]), coprinde sâmburele unui roman, ca şi «Tuşica Rusanda».

Iubirea unui părinte pentru copilul săŭ — chiar slut [8])—ori dovotamentul de

1) Pp. 49—61
2) Pp. 92—68
3) Pp. 77—88
4) Pd. 29—40
5) «Vindecare», pp. 49—50
6) «Somnul bunicăi», p. 80.
7) Pp. 108—147.
8) «Moş Gheban».

câine al bietului ovreiŭ Iţic [1]) faţă de o iubită prea frumoasă alături de el, — a dat ocazie autorului să scrie câteva pagini de o valoare pe care cititorii o pot judeca de aproape prin ei înşişi. E păcat că sfârşitul acestei mici nuvele din urmă pare forţat, cum de altfel sânt şi unele întregi bucăţi, care puteau lipsi din volum, fără ca el să fi pierdut ceva din însemnătate„. Dihorul" [2]) „Tuns, Ras şi Frezat" [3]), „Maria Magdalena" [4]), ori „Fata prietenoasă" [5]) şi altele sânt nuvele şi schiţe care par ori sfârşite în grabă de autor, ori numai planuri pentru viitoare lucrări.

Ca limbă ea nu este prea cu totul lipsită de neologisme şi e une-ori cam bogată în provincialisme. De observat apoi întrebuinţarea verbului „a trebui" în sensul neobicinuit din fraza: totdeauna imbrăcată în negru, totdeauna trebuind, tăcută, nepăsătoare la tot ce vedea în juru-i [6]); cum şi a unui adjectiv „*îndeletnic*" derivat de la cunoscutul verb «a se îndeletnici»: «nu era îndeletnic de fel» [7]).

Dintre expresiile dătătoare de imagini, e nouă comparaţia din descrierea unui lan de porumb figură în care spune că frunzele sânt «cât iataganele» [8]).

Inainte de a sfârşi, un omagiŭ adus amintirii acestui om pe care cel care scrie aceste rânduri nu l'a cunoscut, dar despre al cărui sfârşit—grăibt de nevoile şi durerile vieţii-a aflat. E la noi, ca şi în alte ţări, un obiceiŭ ca îndată ce un individ cu o spoială de cultură nu a putut să-şi îndestuleze nu numai trebuinţele ci şi toate gusturile ce i-aŭ trăsnit prin cap—pe care de obiceiŭ nu are de unde să 'şi le satisfacă şi care sunt mai mari de cât i s'ar cuveni— e obiceiŭ ca acel individ să devie socialist ori anarhist. Imediat toţi cei bogaţi şi—ce e mai curios—toţi cei de neam nobil, boeresc chiar săraci fiind, ajung a fi socotiţi de el drept nişte fiinţe neumane, fără suflet şi fără de minte. Dacă întâmplarea a pus un condeiŭ în mâna unui asemenea răvnitor la banii ori la boieria altora, el va descrie—în totdeauna—pe nobil şi pe bogat ca pe nişte degeneraţi, ca pe nişte vecinic rele tipuri. Ei bine, autorul volumului *Feţe* care muria în sărăcie, nu s'a scoborît niciodată pe nişte potecî aşa de necuminţi, neserioase şi nedrepte. Din potrivă, într'o notiţă din cele întitulate „Vânt de ţară" cel face apologia vechei—şi până astăzi păstrate—ospitalităţi de la Curţile boiereşti [9]). E cea mai frumoasă laudă care se poate aduce cinstei şi dreptei judecăţi ale acestui tânăr scriitor dispărut tocmai când începuse a-şi croi un drum — care trebuia bătătorit — în lumea literară românească.

N. I. Apostolescu

1) «Iţic sin Iţic»; pp. 223—227.
2. Pp. 208—222.
3. Pp. 228—233.
4. Pp 289—315.
5. « 242—250.
6. » 40, «Tuşica Rusanda».
7) « 178. «Tăria Curţilor»
8) « 44 «Vânt de ţară»
9) « 47—48

Cronica arheologică

De la o vreme încoace o deosebită activitate se desfășoară pe terenul descoperirilor arheologice. In tot orientul savanții, francezi, germani și austriaci englezi și greci, se iau la întrecere răsturnând pământul, cu care vremea avusese o părintească grije să acopere rămășițele aceleĭ strălucite civilizațiuni antice care, pe zi ce merge, tot mai măreață ni se desvălue. Și din naufragiul acesteĭ culturi vechi, prin sapa și tărnăcopul arheologuluĭ, ies la iveală nouĭ temple, noĭ obiecte de cult și de artă, precum și noĭ inscripțiuni, care luminează paginile întunecoase ale istorieĭ antice.

Așa la Cnossos în Creta, arheologul englez D. Evans, continuându-și săpăturile, începute încă de demult, a dat peste o nouă aripă a palatuluĭ presupus a fi al Regeluĭ Minos, și a descoperit și unele obiecte de mare însemnătate științifică. Se știe, că, în aniĭ trecuți, tot acest arheolog descoperise în acelaș loc o întreagă bibliotecă arhi-veche presupusă a fi din timpul talasocrației cretane, și compusă numaĭ din cărămizi cu inscripții, care la mijloc, pentru mai multă rezistență, eraŭ mai groase.

Nu mai puțin însemnate sunt și săpăturile ce se continuă în prezent la Efes, și despre care un raport al d-luĭ Heberday, secretar al institutuluĭ arheologic austriac, a fost comunicat Academieĭ vieneze de științe de către arheologul Bendorf.

Principala lucrare a săpăturilor de la acest vechiŭ oraș s'a consacrat la desgroparea bibliotecii, descoperită anul trecut aicĭ. Și în adevăr s'a desvăluit o scară de marmoră, împodobită la baza eĭ de două statuĭ; ea conduce la fațada uneĭ clădiri cu două etaje, foarte bogat ornamentată. Cele treĭ intrări ale acesteĭ fațade duc la sala de cărți, în mijlocul căreia se află o statuă colosală a Minerveĭ. Postamentul și zidurile săleĭ sunt așternute cu plăcĭ de marmoră polychrome. Urcând câteva trepte ajungĭ la o cryptă boltită, în care se află un sarcofag, bine conservat. Cele patru laturĭ ale acestuĭ sarcofag sunt înpodobite cu basoreliefurĭ, care reprezintă împletituri de florĭ, susținute de victoriĭ și amoraș. Din săpăturile de până acum s'a aflat întregul istoric al clădirii. In ea este înmormântat tatăl ctitoruluĭ, Iulius Celsus Ptolemaeanus, proconsul el Asieĭ în anul 106 după Christos și în onoarea căruia s'a înălțat biblioteca. S'a găsit și statua acestuĭ însemnat bărbat, din care mai ales capul e în bună stare.

Puțin mai încolo spre răsărit, sa descoperit și un alt monument, un fel de clădire în forma unuĭ templu, fără interior. Pe fațada sa dinspre drum s'aŭ găsit două lungĭ decrete imperiale ale luĭ Valentinian, Valens și Grațian.

Spre laturea nordică a drumuluĭ s'a maĭ desgropat o altă coustrucție cu apside scunde și cu un peristyl de marmoră albă. Nu s'a putut fixa încă rostul acestor două din urmă construcții

Desgroparea bisericiĭ creștine dinspre miază-zi a orașuluĭ nu s'a sfârșit încă. S'a găsit însă în ea un extract al unuĭ edict al împăratuluĭ Iustinian către un oare care arhiepiscop Ypatios. Din acest extract se deduce, că această biserică este a Maiceĭ, Domnuluĭ, unde s'a ținut al treilea sinod ecumenic.

Școala franceză pe de altă parte își continuă activitatea la Delos, de unde atâtea lucruri însemnate pentru cultul și cultura elenă s'au scos la iveală în trecut de către actualul director al Muzeelor din Paris, d. Homolle.

In ultima ședință a Academiei de Inscripțiuni de Filologie din Paris, președintele ei, d. Collignon a citit o scrisoare—corespondență a d-lui duce de Louba, membru corespondent al acestei Academii, și prin care se anunță descoperirea în Delos a trei tesaure de monede grecești, a numeroasei statuete și a foarte multe pietre epigrafice, dintre care una, arată prețul lemnelor și al cărbunilor în această mică și însemnată insulă. In scrisoarea de mai sus se mai spune, că săpăturile, începute în luna Iunie trecut, se prevestesc a fi și în viitor foarte productive în descoperiri însemnate.

Arheologii Greci pe de altă parte continuă a emulà cu ceĭ streini pe terenul arheologiei naționale. Astfel în Insula Leuco, săpăturile de la localitățile Nydri și Margariti au dat la lumină multe obiecte de o netăgăduită însemnătate. S'a mai descoperit și un mormânt antic, în care s'au aflat oase, pe care directorul institutului German, savantul și cunoscutul arheolog Dörpfeld le-a expediat în Germania spre a se constata, dacă a avut loc, sau nu, cremațiunea. La Nydri s'au mai descoperit și ziduri cu cărămizi de artă arhaică, care fapt își are importanța lui, știindu-se că mulți arheologi dau drept patrie a lui Ulise Insula Leuco.

Tot acum ni se anunță, că D. Byzantinos, conservator de antichități, s'a reîntors din Volo, unde fusese să supravegheze săpăturile ce se întreprind la Satul Capacli, unde s'a descoperit un mormânt de o importanță foarte mare din epoca micenianà.

In Insula Tinos se activează pe de altă parte săpăturile, care au dat până acum la lumină, multe și însemnate lucruri. S'a desgropat templul lui Poseidon și calea sacră, care conducea la Temenos ; de asemenea s'au scos multe statui, altare și inscripțiuni. Toate acestea prevestesc că și alte descoperiri importante se vor face în curând.

Nu mai puțin însemnată este și știrea, că guvernul grecesc a luat, în sfârșit, hotărârea de a scoate și restul de statui, care de peste două-zeci de secole se află în fundul mării lângă mica insulă Antikythera. Acum câțiva ani s'au scos la suprafață multe din aceste statui, dar vai! într'o stare lamentabilă! Scoicile și-au făcut cuib în marmoră și au distrus desăvârșitele forme ale statuelor. Numai partea, cu care ele se rezemau de fundul mării, a scăpat neatinsă, și din ea se poate deduce importanța artistică și perderea ireparabilă a unor obiecte de artă desăvârșită. Din fericire printre ele s'a găsit și o statuă a lui Apolon, prefăcută în bucăți ; ele astăzi fiind lipite au reîntregit obiectul de artă, care acum produce admirațiunea vizitatorilor muzeului atenian.

Acum aflăm, că statul grec a cumpărat o mașină perfecționată, care permite scafandrilor să rămână chiar trei ore la o adâncime de 60—70 metri și zece minute la una de 120—140 metri. Lucrările vor începe în curând și se speră, că comorile de artă ascunse în fundul mării încă din vremea lui Sylla — în timpul acestui dictator s'a înecat corabia, care transporta o întreagă încărcătură artistică spre Cetatea eternă — se vor scoate la suprafață.

Pentru arheologia bizantină e important de menționat că în Arta, biserica Maicei Domnului din vale, fiind amenințată să se prăbușească și să se distrugă astfel frumoasele mozaicuri din ea, a atras atenția lumii științifice și guvernului și s'a hotărît reparațiunea ei. Astfel D. Cavadia, conservator al Muzeelor din Atena, însoțit de D. Dörpfeld, de la institutul german s'au transportat la fața locului pentru acest scop. D. Dörpfeld, care pentru prima oară vizita această biserică, examinând mozaicurile, s'a exprimat, că ea este cea mai frumoasă din bisericile bizantine din Grecia, și că întrece chiar pe cea a Sf. Luca.

Din aceaste notițe se vede cât de mare importanță se dă arheologiei în Orient ca și în Occident. Ar fi timpul să ne gândim și noi să mai lăsăm la o parte condamnabila nepăsare pentru tot ce-i de domeniul antic. Trecutul Moesiei inferioare, a Ripae-i Traciae-i, trebue mai cu sârguință răscolit pentru a se aduce lumini nouĭ științei. Ar fi bine să se dea mijloacele necesare savantului nostru arheolog Gr. Tocilescu pentru a-și continua săpăturile întrerupte ; și suntem siguri, că se vor face descoperiri de o capitală însemnătate pentru istoria și cultura patriei noastre.

In legătură cu aceasta, răscolind printre manuscrisele Academiei Române, am dat peste un manuscris grec din Secolul al 18, cu No. 116 (trecut și în catalogul d-lui Litzica), în care se descrie o călătorie de la Moscova la Constantinopol, în 192 zile,

începând de la 8 Ianuarie 1776 până la 5 August acelaș an. După ce se enumără stațiunile, de popas, se ajunge la satul dobrogean Carasù, care se află aproape de Adam-Klissi.

Dau în traducere acest scurt pasaj, care desleagă o chestiune arheologică: «Eșind din Țelebichioi, te ducĭ, de la apus spre răsărit având la dreapta lacul Carasù, care ține un ceas; după cincĭ sferturĭ daĭ de podul de piatră al luĭ Carasù, negru însă și întunecos, și după pod, după un sfert de ceas, satul Carasù, o ruină, adică numaĭ o grămadă de petre. De la pod până trecĭ satul, drumul este foarte răŭ și plin cu pietre. *Am văzut meterezurile ienicerilor la răsărit și a spahiilor la apus.* După aceea e câmpie etc». (Ms. citat folio 17°).

Din aceasta se deduce: I că satul Carasù era ruină încă la anul 1776, și II, că cele două castre romane, care aduceaŭ la nedumirire pe arheolog din cauza curioaselor modificărĭ făcute la ele corespund cu pozițiile meterezurilor ienicerilor și spahiilor de maĭ sus, și prin urmare se împrăștie orĭ ce confuzie în privința aceasta.

Inainte de a terminà această cronică cred că e bine a aminti, că în Iulie trecut a apărut fascicola IV din tom. III a savanteĭ publicațiunĭ «Inscriptiones graecae ad res romanas pertinentes», lucrare tipărită de Academia de Inscripțiunĭ din Paris sub îngrijirea cunoscutuluĭ epigrafist R. Cagnat. In ea se cuprinde inscripțiile din Syria, Palaestina și Arabia. Tom. I fascicola IV al aceleași publicațiunĭ a apărut anul trecut și conține inscripțiile din Moesia Inferior. Printre ele revedem cu plăcere retipărite cele descoperite și descifrate de d. Gr. Tocilescu, al căruĭ nume figurează, împreună cu al altor savanțĭ, în scurtele notițe ale cărțiĭ destinate oamenilor de știință.

Orta.

Cărţi şi reviste străine

Deux soeurs, roman de Paul Bourget. — Madelena Liébaut, nevasta unuĭ doctor, dorește din tot sufletul să-şĭ poată remărita sora, Agata de Méris. Intâlnind la Ragatz pe Comandantul Brissonet, îşĭ face planul de a-ĭ întoarce minţile, făcându-l să se îndrăgostească de dânsa ; iar maĭ târziŭ când comandantul se va convinge că totul e'n zadar, de oare ce Madelena nu e liberă, printr'o dezlănţuire naturală a faptelor, el îşi va îndrepta sufletul către sora eĭ Agata Cele două surorĭ seamănă una cu alta de minune. E uşor acum de ghicit ceea ce are să se întâmple. Când Brissonet e prezentat d-neĭ de Méris, el îşĭ dă seama că e îndrăgostit de d-na de Liébaut, care la rândul eĭ îl iubeşte şi ea. De aicĭ un conflict între cele două surorĭ, o rivalitate firească,—căcĭ şi Agata e îndrăgostită de comandant.

Dar Madelena, femee cinstită, ştie să-şĭ domine pasiunea, invită pe comandant să se însoare cu sora sa ; acesta refuzând e concediat fără a i-se îngădui cea maĭ mică destăinuire.

In acest roman simplu şi intim, care pare maĭ mult o nuvelă lungă, nu se tratează nicĭ o chestiune de ordin social ; intriga e simplă şi firesc condusă. Ceeace aduce noŭ acest roman, e libertatea de limbă şi puţinul respect pentru tradiţia gramaticeĭ. Expresiĭ noĭ, întorsăturĭ curioase, împerecherĭ de cuvinte ciudate, iată ce lovesc maĭ ales simţul înţelegerĭĭ, citind romanul luĭ Paul Bourget, pe lângă psihologia nesfârşită şi rece, care în loc să învioreze tipurile, le suprimă orĭce umbră de viaţă.

Tierras solares poeziĭ de Ruben Dario.—Muzica magică a versuluĭ şi bogăţia sigură a viziuniĭ fac succesul poeziilor luĭ Dario. Caracterul eminamente literar, a orĭ căreĭ manifestărĭ intelectuale a luĭ Dario a acoperit până acum acest singur aspect a poetuluĭ de la tropice. Spiritul său artistic apare învăluit într'o ceaţă de melancolie visătoare, cerul său e tulbure ca un peisaj de toamnă în ceasul când coboară amurgul. Sufletul său se oglindeşte în versurile sale fără nicĭ cea maĭ mică abatere, instinctele tendinţele şi temperamentul său sunt expuse cu o prodigioasă sinceritate. O poezie de Dario, este o piatră strălucitoare, ce nu-şĭ poate nicĭodată pierde lumina. El e una dintre cele maĭ ilustrabile figurĭ ale raseĭ latine, şi cel maĭ subtil şi maĭ înzestrat cu darurile limbeĭ şi fantazieĭ, dintre toţĭ scriitorĭĭ spanioli contimporanĭ.

Henri Heine, penseur de H. Lichtenberger. Autorul desprinde din personalitatea luĭ Heine, fiecare faţă sub care s'a manifestat marele poet : ca polemist religios, ca jurnalist democrat, ca tribun politic şi în fine ca cugetător, ca *filosof*.

Filosofia luĭ Heine este în esenţa eĭ impresionistă. Origina nu trebue căutată în principiile raţionale abstracte, nicĭ în formele uneĭ voinţĭ conştiente şi imuabile, ci trebue considerată ca o reflectare a vieţiĭ într'un suflet schimbător, prin el însuşĭ,

impresionabil la culme, și poate frământat dintru început de elementul morbid ce l'a adus odată cu nașterea. Să nu ne așteptăm deci la principii armonice, la un sistem ori la o sinteză definitivă ; nu vom putea scoate decât un număr de cugetări în stare fluidă, pornite în toate direcțiile, diluate în universul simțurilor și al rațiunii. Se mai adaugă pe lângă acestea și o perpetuă trăgănare între două tendințe opuse, și anume romantismul său și gustul său pentru superstiție și obscur, raționalismul și îndrăsneala sa crescândă, isvorîtă din progresul criticii și al științei experimentale. Aceste două tendințe care au dominat secolul al XIX, sunt exprimate de Heine cu intensitate și strălucire. Trăind într'o epocă de tranziție, el reflectează admirabil neliniștea, frământarea, aspirațiile și dorințele Europei moderne,— fapt care pare îndestulător spre a-i statorici un loc de cinste în istoria cugetării veaculuĭ al XIX.

La Revue, 1 Septembrie. — Emile Faguet publică un articol critic : *Sur Byzance.*

Educațiunea a fost foarte puternică în Constantinopol, atâta vreme cât cetatea a fost independentă. In secolul al VI, școala de drept din Beirut, celebră de prin secolul al III, era încă în starea ei de înflorire. In secolul al IX, reorganizându-se școala de drept din Constantinopol, o nouă impulsie se dădu acestor studii ; căci bizantinul era mai ales jurist și teolog, până în cele mai adânci suptilități la care au ajuns aceste studii.

Educația la Constantinopol se compunea în general din cunoștința cărților religioase și studiul antichității grecești și a întregii literaturi elenice, gramatica și retorica, adică arta de a scrie și vorbi, și apoi filosofia, logica, matematica și muzica. Ana Comnean un vlăstar din vestita familie, era o savantă.

In Constantinopol s'a creat o *artă* nouă, arta bizantină. Originele par a fi în Asia mică. Chestiunea e încă obscură. Această artă care a alcătuit al treilea tip architectural, și care încă inspiră architectura modernă, unește grația liniilor curbe cu aspirația către cer ; stilul e grațios și sublim ; odihnește privirea și exaltă totdeodată ; e oarecum triumful senințății în mărire și faimă. Stilul bizantin reprezintă bolta cerului — cum spune Renan ; pare a fi starea sufletului care se ridică cu o mișcare dulce și mlădioasă și sigură totodată către sferele cerești. Templele bizantine nu sunt ca o rugăciune, ci ca o înnălțare la cer !

In numărul de la 15 Octombrie, Gustav Kahn semnează un articol asupra lui José-Maria Hérédia.

Opera trainică și puternică a lui Heredia o alcătuește volumul : *Les Trophées* în care marele poet reînvie trecutul, prezentându-l fermecător, servindu-se ca mijloace de limbă de archaisme, — fapt care fu semnalul unei reacții în literatura franceză contimporană. In opera lui Heredia se simte îndestulător influența din Chénier și Leconte de Lisle, și a câtorva pictori dintre cei mai mari, de pildă Chassériau, a cărui influență se evocă la citirea sonetului : *Tepidarium*. Heredia iubea senzualitatea plină și visul păgân al lui Chasseriau precum și arta lui Gustave Moreau.

Technica lui Heredia constă în rezumarea poemului în cele din urmă versuri ale sonetului, determinând astfel într'un chip foarte plastic trăsătura de energie, scoțând printr'un accent puternic relieful tablouluĭ ce voia să ni-l redea. Pentru Mallarmé sonetul era o laborioasă și estetică distracție a unuĭ poet, între două mari efuziuni lirice. Mulți scriitori au admis această părere. Dintre formele fixe, sonetul conține cele mai utile dificultăți, el poate fi citit fără ca dificultățile technice să iasă în evidență. S'a discutat însă, dacă versul plin, făurit, menit să arate cugetarea poetului printr'un efect muzical ori printr'un efect de imagine, ce loc trebue să ocupe în forma sonetului : să fie versul ultim ori penultim. Mallarmé e pentru versul penultim, Heredia pentru versul ultim ; Mallarmé pune în sonete ideĭ și reverii, Heredia face decoruri.

S'ar putea spune de Heredia că a statornicit sonetului una din căile lui viitoare, prin precizia evocației și prin alegerea subiectelor în trecut.

Revue Bleue, 2 Septembre. — Camille Mauclair se ocupă de una din chestiunile sociologice care cer o deslegare grabnică în toate țerile Europeii, și care pe noi ne interesează mai de aproape, ca fiind un popor ce numără cel mai mare coeficient de analfabeți : *Le Besoin d'art au peuple.* E un adevăr incontestat că poporul

are nevoe de artă, are dreptul să guste arta, *frumosul*. Cultura estetică fiind temelia culturiĭ morale va trebui decĭ să aibă întăĭetate. Acolo unde idealul lipseşte, morala e netemeĭnică. Acolo unde *frumosul*, poezia, arta lipsesc, viţiile abundă. Insă întrebarea e alta: ce fel de artă îĭ trebue poporuluĭ? A ajuns poporul la treapta când să simţă nevoia cultureĭ estetice maĭ superioare? Saŭ dacă n'a ajuns, e nemerit ca să-ĭ înnălţăm noĭ sufletul până la această treaptă? De la modul cum se va răspunde acestor întrebărĭ atârnă dezlegarea celeĭlalte probleme: *de ce fel de artă are nevoĭe poporul.*

In numărul de la 28 Octombrie Alfred Poizat studiază o figură din epoca Renaşterii, şi anume pe *Ariosto.*

Poezia luĭ Ariosto, jumătate arabă, jumătate creştină, după cum reese din *Orlando Furioso* opera de căpetenie a mareluĭ maestru, e o poezie ciudată. Subiectul poemuluĭ epic citat, îl formează lupta dintre cele două civilizaţiĭ contradictorĭi: Civilizaţia arabă venită prin Spania şi Sicilia şi civilizaţia veche romană, aşa după cum o îngăduiaŭ scrierile păstrate şi tradiţia. Opera poetuluĭ din Ferrara nu e decât icoana vieţiĭ reale din epoca renaşterii, ea zugrăveşte viaţa sufletească uşoară, lipsită de cugetare, însă bogată într'o fantazie liniştită, aleasă, spirituală, dar fără adâncime şi fără melancolie. Surâsul care se lipeşte de buze după citirea fiecăriĭ paginĭ, este produsul visătoriilor luĭ Ariosto încoronate cu cel maĭ imaterial idealism — fapt care fac din Orlando Furioso cea maĭ perfectă şi cea maĭ din urmă epopee din evul de mijloc. Secolul al XVI n'are alt scriitor maĭ personal, maĭ intim şi maĭ reflexiv de cât Ariosto.

Mercure de France, 1 Octombrie. — Jean de Gourmont publică un articol de speculaţie filosofică: *L'Idée du retour éternel dans les religions de L'Inde,* plecând de la o sentinţă a mareluĭ Zeŭ indian Zarathustra: „In vis, în cel din urmă vis al dimineţiĭ, eŭ mă găseam pe o insulă — dincolo de lume — ţinând în mână un cântar şi cântărind lumea".

Kant în cercetările sale filosofice, ajunsese să-şĭ conceapă raţiunea pură, procedând metafizic. Pentru a salva morala compromisă, îşĭ întemeiază etica sa pe raţiunea practică. Nietzsche îşĭ întemeiază de asemenea teoria sa asupra cunoştinţiĭ absolute, pe religiunea vieţiĭ după moarte.

Isus predica împărăţia cerurilor, împărăţia luĭ Dumnezeŭ, Nietzsche predică Domnia *übermensch-uluĭ,* împărăţia omuluĭ superior: „Eŭ vă învăţ, zice Nietzsche, cugetarea care va da multor oamenĭ dreptul de a se suprima, marea cugetare a selecţiuniĭ".

Dar ideia veşniciĭ vieţĭ îşĭ are rădăcina cu mult maĭ adânc în istoria cugetăriĭ omeneştĭ. Chiar în superstiţiile poporuluĭ german e o idee analoagă: ideia vremiĭ platonice, un fel de credinţă sentimentalo-ştiinţifică, al căruĭ izvor nu se poate găsi, — căcĭ în Platon nicăiri nu se pomeneşte de veşnica revoluţine a lucrurilor. Această concepţie a *Omului platonic* e de sigur o încercare Cozmogonică, transmisă de filosofia grecească.

Filosofia luĭ Nietzsche nu-ĭ de cât o transpoziţie a filosofieĭ luĭ Buda, e o manifestare paralelă şi depărtată a aceleaşĭ stărĭ de spirit, o reîntoarcere ritmică a aceleiaşĭ concepţiĭ. Cităm un pasaj din cărţile sfinte ale luĭ Brahma: „ Puterea morţiĭ stăpâneşte toate lumile; cel ce nu va aduce sacrificiĭ, va rătici urmărit de puterea morţiĭ din lume în lume. Cel ce aduce sacrificiĭ puterilor, va alunga moartea în rătăcirea luĭ, din lume în lume".

Şi iată cum se naşte ideia *mântuiriĭ, ideia unităţiĭ vesnice, „nirvana"*, care nu-ĭ de cât speranţa immobilităţiĭ definitive, întoarcerea la inconştienţa absolută. Ca o complectare necesară a acesteĭ concepţiĭ, ideia uneĭ eşiri a sufletuluĭ, ideia metempsichozeĭ revine în acelaş timp. Concepţia luĭ Nietzsche s'a dezvoltat paralel cu înţelegerea teoriilor budiste. Confruntând textele, afirmaţia se vădeşte.

Supra-omul în cugetarea luĭ Nietzche nu e decât culmea umanităţiĭ, conştiinţa absolută, divinitatea umană. Religia creştină neputând nega ideia valorilor morale, şi-a închipuit, paralel cu budismul, o nouă ficţiune mângâietoare orĭ dureroasă: transpoziţia pământească a ideeĭ paradisuluĭ şi infernuluĭ.

Supra-omul nu-ĭ de cât paradisul oamenilor superiorĭ, a uneĭ aristrocraţiĭ intelectuale către care ar tinde veşnic toate aspiraţiile oamenilor divinizaţĭ.

Omul mic — contimporanul nostru — stând pe pragul acesteĭ supraomeniri imposibile nu trebue să desperăze: el posedă facultatea de a se înnalţa. Omul e decĭ veş-

nic condamnat la viaţă — zice Nietzsche. — In faţa acesteĭ fatalităţĭ absolute, o singură atitudine frumoasă există *Să considere viaţa ca un spectacol.*

La Revue de l'art, Octombrie.—Paul Lafond studiază opera pictoruluĭ Spaniol Vicente Lopez, născut la Valenţa în 1772 şi mort la Madrid în 1850.

Hrănit cu cea maĭ puternică educaţie picturală pe care maiştriĭ săĭ o împrumutaseră de la italienĭ, el îşĭ fixă o linie de mijloc în arta sa. Fără ideal particular, nu împrumuta de la trecut o anumită *manieră* definitivă, ci numaĭ technica. Frescile sale, decoraţiunile de ziduriĭ, calde şi luminoase, de-o minunată abilitate de execuţiune, sunt totdeauna interesante, deşi de cele maĭ dese oriĭ lipsite de invenţiune şi sărace în cugetare. El face parte din categoriile artiştilor de rasă. Printre lucrările sale de acest gen, cităm plafonurile din *Sala de Vestir* şi *Pieza del Despacho del Rey.* Compoziţiile sale religioase, în care el n'a întinerit nimic, nicĭ n'a inovat nimic, sunt totuşĭ superioare contimporanilor săĭ. Cele maĭ bune din acest gen, sunt *Saint Rufo* şi *Saint Augustin.*

Pânzele istorice saŭ alegorice ale luĭ Vicente Lopez, nu sunt cea maĭ bună parte din opera sa; dar ceeace face din Lopez un artist de merit superior şi fără pereche prin contimporaniĭ săĭ, sunt portretele, dintre care cel maĭ bun pare a fi portretul luĭ Fernando Varela, un bătrîn de 66 aniĭ, aşezat pe un fotoliŭ, în cap cu o bonetă, iar pe umeriĭ o manta verde lăsată să cadă slobod pe spete.

L'Occident, Octombrie.— Raul Narsy semnează un articol intitulat: *M. Salomon Reinach ou le classique cosmopolite.* Citĭm un pasaj caracteristic: „M. Reinach est de ceux qui n'ont pas l'ombrageuse susceptibilité nationale. Il est de ces humanitaristes qui ne voient, dans le culte jaloux d'une identité de chaque nation, dans leur différenciation radicale qu'une persistance barbare et a demi caduque qu'un état dépasse. Pour ces précurseurs, le Français, l'Allemand, l'Italien postulent l'Européen. Il faut des lors ouvrir franchement l'ère internationale propager une culture cosmopolite. Rien n'y contribuerait plus efficacement que d'écarter d'un jeune Français la rude leçon d'un Pascal ou d'un étranger que la pensée française se résume dans l'*Essai sur les moeurs* ou dans l'Enciclopédie".

Revista maĭ publică şi al unsprezecelea discurs al Josue Reynolds asupra picturiĭ: „Cea maĭ mare ambiţie a unuĭ artist este de a trece drept un om de geniŭ. Câtă vreme acest epitet măgulitor este unit de numelele săŭ, el sufere orĭce acuzare de negligenţă, incorectitudine, saŭ orĭce alt defect... Maĭ mulţĭ scriitoriĭ pretind că sunt defecte care sunt inseparabile geniuluĭ, şi sunt alţiĭ care privesc oarecare defecte ca dovada geniuluĭ, şi nu numaĭ că le scuză, dar care cred că nu e geniŭ într'o operă oarecare, dacă nu găsesc asemenea defecte.

Nuova Antologia, Septembrie.—Publică sfârşitul drameĭ luĭ Roberto Braco: *Piccolo Fonte,* Gisella Fadin tipăreşte amintiriĭ de călătorie prin Norvegia.
G. Marchesini studiază tendinţele noĭ pedagogice în articolul: *I Criteri pedagogici et l'avenire della filosofia liceale.*

Luchino Dal Verme studiază bătălia de la Tsuschima din punct de vedere strategic, criticând oarecare principiĭ militare şi rezemându-şĭ afirmaţia că timpul joacă rolul cel maĭ principal în zăzboiŭ, pe diferite fapte, statisticĭ şi planşe.

Emporium, Septembrie.—Vittoria Pica se ocupă de activitatea pictoruluĭ contimporan scandinav Anders Zorn. Camille Mauclair studiază opera compozitoruluĭ francez: Claude Debussy. V. Rossi se ocupă de arta retrospectivă: *attra verso il medio evo.*

In numărul din Octombrie se dă un articol asupra luĭ Alexandru Charpantier renumitul sculptor francez contimporan; autorul monumentuluĭ Charlet din Paris. Maria Lisa Danielei; Camozzi studiază arta monumentuluĭ antic Sant Alberto di Butrio. Intr'un articol despre metoadele industrieĭ moderne, şi anume despre noile maşinĭ şi instalaţiĭ pentru extragerea auruluĭ.

D. Spineanu.

n° 9 (sept.)

O scrisoare din partea Academiei Române

Direcţia Revistei noastre a primit, zilele acestea, din partea d-lui I. Kalinderu, Preşedintele Academiei Române, scrisoarea de mai la vale.

ACADEMIA ROMÂNĂ — *Bucureşti, 3 Decemvrie 1905.*

Domnule Director,

In sesiunea generală din 1904, Academia Română a simplificat ortografia ei şi a publicat nouele regule într'o broşură, din care am avut plăcerea a trimite şi domniei-voastre una.

Ca preşedinte al Academiei, m'am bucurat şi mă bucur că în cea mai mare parte aceste regule au fost adoptate şi de *Literatură şi Artă Română* şi vă exprim mulţumirile mele pentru concursul ce aţi dat şi daţi astfel Academiei în lucrarea ei de unificare a scrisului limbei noastre. Am observat însă că în revista domniei-voastre se mai întrebuinţează încă semnele scurtării la i (ĭ) şi la u (ŭ) cari au fost suprimate.

Aţi face un serviciu real uniformizării în scrierea limbei, dacă aţi avea bunăvoinţa să daţi ordine ca şi asupra acestor puncte să fie de acord revista domniei-voastre cu regulele Academiei. Aţi contribui şi mai mult la opera Academiei şi am vedea poate mai curând dispărând în scrisul nostru acea varietate de ortografie, care impresionează rău mai ales pe străinii cari au ocazia să ne cetească, sau pe acei cari doresc să înveţe limba română.

Această cestiune o relev nu pentru a da iarăşi naştere la vre-o discuţie asupra ortografiei — discuţie care de sigur se va mai rădică, însă mult mai târziu, astfel cum s'a făcut şi în alte ţări — dar o relev pentru ca cel puţin acum deocamdată să ne vedem cu toţii scriind la fel limba, pe care la fel o vorbim.

Nădăjduind că veţi îndeplini rugămintea mea, vă rog să primiţi salutările mele distinse.

I. Kalinderu

La scrisoarea de mai sus care ne onorează, am trimis d-lui I. Kalinderu, următoarele rânduri:

Domnule Președinte,

Drept răspuns la scrisoarea ce binevoiți a-mi trimite, am onoare a vă informà că numărul viitor al Revistei *Literatură și Artă Română* va fi tipărit conform regulelor ortografice stabilite anul trecut de Academia Română.

Sunt fericit că pot așà de ușor să satisfac dorința ce-mi exprimă Academia prin organul autorizat al președintelui ei.

Da-mi-ați voie, Domnule Președinte, ca să profit de ocaziunea aceasta și să vă supui și eu, în calitate de organ al opiniei publice, una din dorințele ei cele mai vii și mai legitime cu privire la Academie?

De mai mult timp, opinia publică dorește de a vedeà o mică schimbare în spiritul ce domnește azi în această înaltă instituție, și anume: de a se dà o mai de aproape atenție scriitorilor literari originali.

Până acum Academia Română, cum ziceam și cu altă ocazie, în râvna ei de erudiție, s'a absorbit aproape cu totul în trecut, dând preferință, atât în alegerile cât și în premiile sale, cercetătorilor de documente și de lucrări vechi și lăsând mai la o parte talentele originale.

Calea aceasta pare opiniunii publice ca o deviare oarecum dela concepția fundamentală a unei Academii.

E știut în adevăr că o Academie este ca o anticameră a posterității, și, pe drumul acesta, nu merg decât cei talentați cu adevărat. Oamenii de știință literară, profesorii, istoricii, eruditii noștri nu creează, în de obște, mai nimic de la ei, ci numai comentează sau analizează literatura făcută de alții, adică mută lucrurile dintr'o carte mai veche în alta mai nouă, fără să arunce sămânță vie în câmpul literaturii, fără să înavuțească comoara de gândire și de simțire a poporului — scopul suprem al unei Academii. De-asupra explicării lucrurilor de altadată, care e domeniul eruditilor, sunt acele izvoare vii ale vieții literare de astăzi, talentele, care fac literatură dela ei și care se pot asemănà cu planetele ce strălucesc prin lumina lor proprie, spre deosebire de oamenii eruditi care strălucesc prin o lumină împrumutată. Talentele sunt cari, prin harurile minții și simțirii lor, duc mai departe evoluția gândirii neamului și desăvârșirea graiului.

Lor ar trebuì, prin urmare, îm permit a crede, să li se dea, înaintea celorlalți, încurajările de premii și îmbrățișările ca membri, căci ele sunt cele ce răspund mai cu adevărat chemării unei Academii.

Iată, Domnule Președinte, o primă dorință a opiniei publice.

Sunt și altele. Voiu aveà, sper, ocaziunea în viitor, a le supune și pe acelea dreptei și luminatei dv., aprețieri. Neapărat, aceasta nu cu credința că lucrurile se vor schimbà dintr'o zi în alta, ci cu speranța că, găsindu-le drepte, veți încercà a le implânta mai adânc în spiritul Academiei cu acelaș zel pe care l'ați pus în mersul spre mai bine al tuturor instituțiilor în fruntea cărora ați fost sau sunteți.

Mulțumindu-vă de mai înainte, Domnule Președinte, de atenția binevoitoare ce veți dà, fie chiar un moment, acestor rânduri, vă rog a primì expresia prea înaltei considerațiuni ce vă port.

București, 9 Decemvrie 1905. **N. Petrașcu.**

Burdumba

Soarele apunea întinzând zăbranic vioriu peste dealuri și poleind cu văpăi de aur fața mării ce licărea în depărtare.

Aerul cald și greu cădea, încărcat de miros de buruieni și de rășină, peste valea oablă ce se desfășură din Dekelia până la Phaler.

Era liniște, o liniște tristă fără ciripit de pasări prin tufe, fără țârâit de greeri prin earbă, parcă firea, moleșită de pojarul zilei, nu îndrăznea să-și ridice capul furișat undeva în adâncul umbrei.

In ciasul acela, pe drumul ce cobora cotind prin livezi, doi palikari în mers țanțoș și legănat, se duceau la oraș.

Armați cu câte o pușcă cu țeava lungă și patul scobit, cu iatagan și pistoale la brâu, purtau itari albi de lână, fustanelă creață și înfoiată, ilec cusut cu găitane, fes mic pe vârful capului și țaruchi de pele roșie cu botul ascuțit și cu canaf în vârf.

Tineri și voinici, ei erau vestiți pentru dibăcia lor de trăgaci și pentru nenumărate fapte de vitejie. Totuși Burdumba — cel 'nalt și spătos dintre dânșii — se mândrea mai mult de barba lui neagră și frumoasă «cu care lega inima fetelor», pe când Naco — subțire și spân cum era — își punea în ochi toată puterea lui de robire.

Se duceau la oraș căci a doua zi era sărbătoare împărătească și la Atena se adunau pușcașii cei buni să tragă la țintă.

Celui care făcea mai mare ispravă Regina Amelia — neîntrecută la arme și la călărie — îi dăruia un ban de aur, atârnat de o cordea albastră și — răsplată fără de seamăn — îl săruta pe frunte.

Ii mai trăgea inima la dus și fiindcă stăpânul și ocrotitorul lor Generalul Scufo a doua zi își serba ziua numelui și atunci se revărsà belșugul și veselia pentru toți în casa lui.

Vorbeau și glumeau amândoi, căci erau voioși de a părăsì negura pădurilor — în care păzeau și vânătoreau tot anul — pentru a se desfătà la loc deschis, printre oameni, la lumină. Și iuțeau pasul în dorul de a ajunge mai degrabă, căci zările începeau să se înece în taina amurgului, iar dulcea melancolie a serei, îi făcea să-și amintească, fără voe, de tăcerea și de singurătatea ce lăsase în urmă.

Cu pieptul plin de aer îmbălsămat, slobozi în mișcări și cu privirea nețărmurită — în largul coprins ce li se deschideà înainte — cătau ei cu nesațiu și numărau acum, numindu-le una dupe alta, stelele aprinse pe cer și când zăriră cornul ascuțit al lunei, Burdumba, scuturând capul, murmură o rugăciune și-și trecù mâna prin barbă, iar Naco stătù locului să se închine, punându-se în genunchi.

Acești copii ai libertății, care trăiau singuri — aproape fără altă lege decât vrerea lor — în mijlocul pustietății și a sălbăticiei și pentru cari înclinările firești le erau doar călăuza vieții; acești aprigi prigonitori ai nedreptății și ai necinstii — așa cum le cumpăniau și le înțelegeau ei, acești nedomoliți și pătimași luptători pentru faima puterii și a bărbăției — care stătuse de nenumărate ori față în față cu moartea, — acești barbari fără măsură la bine și la rău; acești păgâni, căci nu credeau decât în ce le uimea mintea ori le vrăjia simțirea; acești vărsători de sânge, acești haiduci neîndurați pentru cine le stetea împotrivă, acești eroici apărători ai hotarelor Patriei, își închinau smeriți capul și-și plecau sfioși genunchii înnaintea Majestății pururea statornice și strălucirii pe veci neperitoare a puterii și a minunilor Dumnezeești !...

— Născuți în munții Tesaliei, din păstori Fărșeroți, și unul și altul aveau — pentru a fi oameni deplini — pe lângă deprinderea de a înfruntà de mici copii nevoile și primejdia și pildele părinților cari murise luptând cu vitejie împotriva Turcilor.

Tata lui Burdumba, faimosul Kiciu, mâna dreaptă a lui Marcu Botzari, fusese spaima și urgia dușmanilor prin îndrăzneala, repeziciunea și cruzimea loviturilor ce le dedeà. El cu 50 de voinici ținuse pept la Dragana unei întregi ordii arăpești și dacă la Suli, nu-l înjunghia pe la spate un mișel vândut Turcilor, ar fi hotărît izbânda deplină a bătăliei pentru creștini.

Tata lui Naco, căpitan Pyru, cel mai ager și mai neadormit cercetaș al Eteriei, perise cu arma în mână pe zidurile Missolonghii.

Risipite și alungate dela căminele lor, familiile celor doi viteji găsise loc de adăpost la niște rude ce aveau lângă Megara. Acolo copiii crescuți în vâlva libertății ce însuflețea pe poporul Greciei neatârnate, sub cerul ei senin ridicară, pentru întâia dată, capul în lume și credincioși legei sângelui și tradiției părintești se scriseră în oaste, unde cu fapte de bărbăție și cu vrednicii plătiră birul recunoștinței către noua lor patrie.

Ori unde-i mâna datoria, ori unde-i apuca împrejurările se știa că Naco și cu Burdumba erau în frunte la slujbă și la primejdie. Nu-și cruțau nici odihna, nici chiar viața, când erà vorba de dobândirea unei izbânzi, ori de îndeplinirea unei sarcini, de aceea în curândă vreme le fù numele cunoscut și dela mare până la mic, toți îi priveau cu admirare, ca pe străvechii eroi.

Dar tocmai din pricina nestăpânitei vioiciuni și a mândriei celei prea dârje ce dovedeau în totdeauna, firea lor neîmpăcându-se cu orânduelile ostășești, lepădară ei — înainte de vreme — armele stăpânirii și cu tovarăși, tot atât de dornici ca și dânșii de zări deschise, de crânguri răcoroase, de țărmuri fără hotar, luară calea haiduciei.

In mai multe raite ce deteră atunci prin ținuturile mărginașe avură prilej să-și stâmpere, în sânge de păgân, setea lor cea veche de răzbunare și să sape în carne vie osânda cuvenită mișeliei dela Suli și jertfei dela Missolonghi.

Isprăvile lor întinzându-se însă și asupra ținuturilor din lăuntrul țării și jignind liniștea și avutul locuitorilor, potera puse mâna pe dânșii și judecata îi hotărî streangului, când Generalul Scufo — atotputernic sfetnic al ocârmuirii — recunoscând în cele două căpetenii ale vinovaților haiduci — pe nebiruiții lui soldați de odinioară, făcù să li se dea ertare și-i tocmì să-i păzească pădurile din dealul Dekeliei și să-l însoțească pretutindenea la vânătoare.

Și așà de cinci ani, slujiau ei pe stăpânul și ocrotitorul lor cu cea mai vie dragoste și cu nestrămutată credință.

La început pentru a-și ispăși păcatele și a face pe oameni să-i uite, nici unul nici altul nu scoaseră, câtăva vreme, capul din vizuină, mai pe urmă însă — și mai cu seamă de când scăpase Burdumba viața unei fete din Lycovrissi — un sat din preajma Dekeliei, — erau bine văzuți și bine primiți de toată lumea.

Deși aproape de aceeași vârstă, cei doi tineri se deosibiau la apucături și la suflet, precum se deosibiau la trup. Iute, arțăgos, crunt la mânie, Burdumba avea o inimă simțitoare și era foarte pătimaș la dragoste, pe când Naco rece, chibzuit și răbdător nu erta nici odată nimic, nici nu înțelegea cum un om sănătos și cu mintea întreagă, să aibă slăbiciune pentru o femee.

Cu toate acestea se iubiau mult, fiind crescuți și intrați în vălmășagul vieței împreună.

Naco gingaș și fără fir de păr pe obraz, părea un copil pe lângă trufașul lui tovarăș, de aceea îi și zicea el în glumă: *barba Jani*, căci din botez îl chemà Ion.

Locuiau la un loc și erau nedespărțiți zi și noapte, numai Sâmbăta, când unul când altul trebuia să se ducă la oraș pentru merinde și pentru praf de pușcă.

Intr'o zi, când Naco era lipsă, Burdumba care dedea un ocol pe la marginea pădurii auzi un țipăt și strigăte desnădăjduite, din spre drumul mare. Punând repede două degete în gură, fluieră prelung și tremurat și descărcând două pistoale în vânt, porni la fugă într'acolo.

Ajuns la răscruce privi în toate părțile dar nu văzú decât niște care cu bolovani de marmură ce veneau de la Pentelic.

Un țipăt iar și iar un strigăt!... glasul aproape sugrumat chemând ajutor!!.. pornea de după un tapșan din apropiere. Se repezi din nou și de odată căzu în mijlocul a cinci hoțomani de flăcăi, cu cari o fată voinică și frumoasă—plină de sânge, cu părul despletit și cămașa sfâșiată, se lupta să nu cadă în mânele lor....

Cu o lovitură de pat de pușcă doi fură culcați la pământ, pe alți doi îi apucă de grumaji și-i asvârli în lături, iar celui din urmă punându-i pistolul în piept, îl făcù să se prăbușească în genunchi și cu capul în pulbere să-i ceară *aman!*

In puține cuvinte copila, plângând, îi spuse cum nemernicii, părăsindu-și carele să năpustise asupra ei—s'o prade ori s'o necinstească—pe când se întorcea cu frate-său acasă. Băiatul, legat de mâini și de picioare, zăceà, trântit cu fața în jos, într'o groapă mai departe....

— Ah! tâlhari și mișei!... schingiuiți copiii și batjocoriți femeile?!... Câinilor!... și în culmea mânii scoțându și cuțitul, tăià urechia dreaptă a celui mai aproape de dânsul și țintuind'o pe trunchiul unui copac le răcni: periți

de aici, că vă sdrobesc și spuneți și altora cum răsplătește Burdumba faptele unor spurcați ca voi !....

De abià își rostise el numele, că cei patru, cari steteau încremeniți de groază și ciuntitul, care urla de durere, se făcură nevăzuți, iar fata alergă la dânsul să-i sărute mâna.

Netezindu-i părul și vorbindu-i—cu o dulceață pe care el însuși n'o deslușia de unde-i vine—o îmbărbătă, o mângâiă și arătându-i urechia țintuită pe copac îi zise: iată-ți chezășia liniștei de acum încolo ! apoi deslegând pe bietul copil—jumătate mort de frică—îi însoți până la un loc, le ură drum bun și intră iar în pădure.

Faptul, povestit și câte puțin mărit, din om în om ajunse la urechile generalului Scufo care văzând Sâmbăta următoare pe barba Jani, îi laudă purtarea și-i strânse mâna «mândru de un voinic care înfruntase și fugărise singur, douăzeci de tâlhari armați până în dinți».

De atunci de câte ori mergea el în târg, trebuia să se oprească la Lycovrissi, căci sătenii, cunoscându-i obiceiurile, îi ieșiau înainte și-l rugau, și-l pofteau să ospeteze și să se veselească cu dânșii. Până și starițul schitului de la Pentelic—stăpânul cărăușilor cu pricina—îi trimise printr'un călugăr binecuvântarea, numindu-l «vrednicul său fiu».

Burdumba ar fi trebuit să se îngâmfe de toate acestea, dar de inima lui nu se prindeau astfel de zădărnicii și dacă aveà vre-o părere de bine era când Marulla—fata al cărui apărător fusese—îndrepta ochii ei focoși asupră-i și la plecare, petrecându-l, îl întreba cu glas duios : când mai vii ? In colo aveà, parcă, o mustrare de cuget că Naco nu fusese și el părtaș la cele întâmplate și mai ales nu se împărtășia din bunătățile, ce i se dedeau lui cu prisos.

Cât despre simțul ce-i încolțise în pept și-i coprindea— ca o binefăcătoare căldură—întreaga ființă, îl ținu—fie din îndoială de sine, fie din silă de a-și desvălì slăbiciunea—multă vreme ascuns de prietenul său.

Ii cunoștea felul de judecată, asupra acestor taine sufletești, și nu voia pentru o bănuială, ori un cuvânt să-și strice rostul vieții cu dânsul. Se stăpâni deci, se stăpâni cu dinadinsul, deși tot mai cu putere erà cotropit de dragoste și tot mai dese îi erau întâlnirile cu iubita.

Acum, ca să nu facă atâta cale pentru dânsa, se învoise să-i iasă el la cotul pădurii înainte, când se ducea—la început, de două ori pe săptămână apoi mai în fiecare zi—la moara de apă și la prisaca ce aveau pe malul Chyfisului.

Și căuta—omul acesta neînmlădiat altminteri de nimic și de nimeni—tot soiul de prilejuri, închipuia toate primejdiile și toate neajunsurile, pentru a-și face drum singur într'o parte, pe când—tot pentru aceeași seamă — își mâna tovarășul într'alta.

Și fata venea uneori în faptul zilei, lăsa pe frate-său să se ducă cu catârul la moară și la amiazi se întorcea cu el acasă. Uneori mergea împreună cu Jani până acolo, că n'ar fi scos băiatul o vorbă către nimeni, să-l fi tăiat bucăți, atât de mult era supus voilor și atâta de tare iubea pe mântuitorul lui.

Odată întârziind Burdumba și Naco, temându-se să nu i se fi întâmplat ceva, prinse a-l căutà pe unde știa că umblă și rămase înmărmurit zărindu-l, într'o poiană, culcat pe un pat de frunze alături de o prea frumoasă ființă,

cu părul negru și brațele albe, care-l alinta cu vorbe drăgălașe și cu sărutări, ținându-i capul în poală.

Ca să nu-l turbure se întoarse binișor îndărăt, dar i se puse în cale doar să vadă că-l căutase, dacă nu înțelegea că dedese, mai nainte de dânsul.

— Hei!... barba Jani, îi strigă el, de cum îi auzi pașii, tu ești?

— Eu, dar ce e?

— Nimic. Credeam că te rătăcisești și umblam după tine, zise spânul râzând. Ai dat de căprioare, după cum nădăjduiai, ori nu?

Burdumba simți că i se îmbujorează obrazul și cum se apropiă de Naco, se uită lung la dânsul și de odată nu-i răspunse nimic.

Il muncea gândul: să se destăinuiască? să nu se destăinuiască?!..,

Celălalt, simțind poate ce se petrece într'ânsul, începù să fluere, uitându-se pe sus și luând-o înainte pe cărare zise iar: Va să zică nu ai găsit?.,

Jani, aprins de tot la față și cu sângele bubuindu-i în urechi, își mușcă carnea dela un deget, cu necaz, dar tăcù.

— Ar fi pentru întâia oară, când n'ai avea noroc.... și mi-ar părea rău..., mi-ar părea rău. urmă Naco, plecându-se să smulgă un fir de romaniță.

— Ascultă copile—așà aveà Jani deprindere să-i zică — tu îmi ești tovarăș, tu îmi ești frate..,. și binele și răul îl împărțim deopotrivă.... De inima ta nu mă îndoesc, dar mă tem de limba ta, de judecata ta...

— Ce fel? răspunse el, întorcând întrebător capul.

— Nu ți-am tăinuit în viața mea decât un lucru, dar acela îl port ascuns aici și mă arde de mult... și sufer... și rabd!

Naco se opri în loc și luându-l de mână îi zise spune ce este și aibi—ca întotdeauna—încredere în mine.

Atunci așezându-se amândoi pe un butuc răsturnat, începù Jani să-i povestească dragostea lui cu Marulla, cu atâta patimă, cu atâta foc, în cât amurgia când isprăvì cu vorbele: și am s'o iau de nevastă, cum ne-om închipui mai cu temeiu rostul traiului, că nu voiu—cu nici un preț—să leapăd pușca și să părăsesc slujba Beiului!...

Vremea însă și mai ales împrejurările nu-l ertară să-și îndeplinească dorința.

E drept că—la început—Naco făcu tot ce-i stătù prin putință și cu pilda și cu povața și căinându-l și zădărindu-l, ca să-l împiedice „de ași pune singur latul robiei în gât", dar când se încredință că toată osteneala îi erà în zadar, că «sănătos la trup și întreg la minte cum se arăta barba Jani nu-și puteà biruì slăbiciunea, nu avu Marulla prieten mai credincios de cât pe dânsul. Și de atunci viața din nainte urmă liniștită și fără stingheréală, iar în căsuța din mijlocul pădurii își făcură cei doi amorezați vremelnic cuib de fericire.....

II

De când îi tăiase Burdumba urechia, Christo nepotul Economului Monastirii Sf. Ștefan din Muntele Pentelic — băiat frumos și chipeș în felul lui, jurase cumplită răzbunare în potriva Calâului care'l ciuntise și în potriva Marullei.

Cu mare evlavie ridicase bucata de carne, din trupul lui, țintuită pe copac și după ce o uscase bine la soare, o pusese 40 de zile, la leturghie

sub sfintele daruri — apoi învălind'o într'o pungă de pele o atârnase la gât ca pe niște moaște izbăvitoare de primejdii, dar și dătătoare de însuflețire.

El atât de vioiu, de șăgalnic, de îndrăsneț, mai 'nainte, umblà acum mohorât, cu capul plecat și pururea gânditor. Se sfia și de umbra lui și bătea tot lăturile, tăcut și singuratic. Era parcă desgustat și obosit de viață Își lăsase să-i crească părul și barba, ascunzându-și în plete cusurul, iar cu barba acoperindu'și uscăciunea și gălbeneala feței.

Tovarășii îl botezase Papa Christo, căci numai rasa și comănacul îi lipsiau ca să semene a călugăr.....

De când i se întâmplase nenorocirea, undia, neîncetat nădejdea să'și răsbune, dar fie că nu se încumeta să dea de-adreptul pept cu dușmanul, fie-că nu avea noroc să-l prindă la strâmtul lui, Christo își mânca zilele, muncit de mânie și de rușine. Mai vârtos de când, ascuns în pădure, descoperise — pândind pe Jani — dragostea dintre el și Marulla, furia lui nu mai cunoștea hotar și nu aștepta decât prilejul să'i cadă, ori unul ori altul, în mână, ca să sfârșiască cu dânșii.

I se aprindea sângele, vedea roșu înaintea ochilor, își rodea ca un smintit pumnii gândind că omul care'l necinstise și'l nenorocise se bucura de frumusețea aceleia pe care și el o iubia — o iubia cu tot ce avea mai bun, mai tânăr, mai înfocat, într'ânsul, că acel desmetic era stăpân pe inima copilei, în fața căreia el își vărsase sângele și înfruntase moartea.

Oh ! dacă ar fi avut putere, i-ar fi sdrobit pe amândoi deodată, i-ar fi călcat în picioare, i-ar fi chinuit și și-ar fi bătut joc de suferințele lor !

Iubirea, gelozia şi ura îi clocoteau tot mai groaznic în piept, deși tot mai sdrobit și mai chinuit de durere era el însuși !.... Ajunsese într'o stare de plâns și nimeni nu'i mai putea intra în voe. Starețul chiar se temea să nu i se rătăcească cumva mințile și de aceea îl ținea tot pe lângă dânsul și'l lua mereu la slujba bisericii, ca doar din cetania celor sfinte să se mai liniștească și să-și vie în fire sărmanul.

Cu silită smerenie le îndeplinea el toate, dar până și la evanghelie sub epetrahil mintea nu'i înceta să lucreze și să'l îmbrâncească spre cele mai crâncene năsdrăvănii.

Călugării îl iubiau, căci deși ursuz era iscusit și îndemânatec Părintele Ilarion, economul, îl întrebuința mai ales la trebile gospodăriei și se sfătuia cu dânsul la multe de ale grădinii și de ale îndestulării. L'ar fi însărcinat el bucuros și cu târguelile, căci tocmai bătrânul Antohie, pazarghideanul mănăstirii își luase odihna de veci, — dar se temea că, sălbatec cum era, să nu'i dea pricină de vreun neajuns.

— Cu vremea însă traiul la un loc cu atâtea fețe evlavioase cuvintele de mângâiere, de întărire, de curățiе sufletească, ce după socotința călugărilor trebuise să străbată, din cărțile sfinte, în mintea și în inima lui, îl adusese să'şi pună încetul cu încetul — precum ziceau — stăpânire pe vrere și simțire, să se scuture de povara desnădejdii, ce'i pustiise făptura, și îmbrăcând haina mântuitoare a pocăinții să aștepte, cu răbdare, îndeplinirea năzuinților ce ar avea, dela cel Atotputernic. Și într'adevăr că zâmbetul începu să'i lumineze iar obrajii și ochii lui — îndreptați pe calea rugii la cel de sus — primiră din nou căldura binefăcătoare și oglindirea senină a boltei cerești. Se năștea parcă de-a doua oară, iar despre cele trecute nu'și mai aducea aminte !....

Fu o bucurie obștească și o încredințare mai mult, printre părinți, despre uneltirea puterii Dumnezeești, la săvârșirea acestor minuni. Părintele Ilarion, în, deosebi fu foarte mulțumit, căci greoiu și beteag cum era se putea cruța acum de sdruncinul drumurilor, dând în grija lui Christo înlesnirea cu cele de trebuință schitului, din târg.

Și Christo priimi cu cu atât mai vesel sarcina cu cât el hotăra zilele de ducă, el alegea târguelile și la Lycovrissi ; mai cu osebire, își statornici popasul de căpetenie.

Era cu adevărat un alt om acum, căci pentru a avea mai multă trecere la lume și a sprijini cu totdinadinsul cucernicia îndeletnicirei lui, lua — când mergea la oraș — vestminte de călugăr și râdea — cu oarecare mulțumire în barbă — când auzia pe oameni zicându-i : cinstite părinte.

Fără îndoială era frumos din parte-i de a alunga dela dânsul, ispita și nemernicia lumească, luând înfățișarea unui cuvios slujitor al Domnului și era și o isteață chibzuială, de a putea altfel găsi uși deschise, și bună primire pretutindeni. Căci bunii părinți din munte erau iubiți și cinstiți de toată lumea. Atâția și atâția își câștigau hrana vieții, tăind lespezi de marmură albă din bogatele lor băi, atâta și atâta bine răspândeau în preajma lor și de la poarta mănăstirii nu se întorsese încă nimeni nemângâiat și nemiluit !

Orice rană sufletească, cu vorbe și cu pilde sfinte, știau ei să vindece precum se grăbeau să îndulcească orice nevoe, orice neajuns !

Niște milostivi ocrotitori ai prigoniților, niște adevărați părinți ai toturora !....

Și dară Christo — întâmpinat cu mâni întinse și cu capete descoperite ori și unde- -avea cuvânt să fi înbrăcat haina călugărească, mai vârtos pentru Lycovrissi, unde de la tatăl Marullei își lua el mierea și făina, măgulit când îl primea cu un „bun sosit părinţele“ iar la plecare, îl petrecea cu : „sărut mâna“ și cu „să vii sănătos, sfinția ta !“

Și sfinția sa îi dădea bine cuvântarea și'i plătea fără să tocmească, de aceea de cum i se ivea cărucioara — Mercurea și Sâmbăta — în capul uliței, Kir Panaghi — pe cât de iute îl purtau picioarele lui scurte și'l îngăduia pântecele lui rotund — îi eșia înainte poftindu'l „să se răcorească în casă“.... Iar Christo — cu degetele în cruce — îi pășia pragul blagoslovind..,.

Și atât de minunat își juca rolul, că nimeni— din vârful Pentelicului până la Atena — nu-l cunoștea și nu'i zicea altfel, de cât Papa Christo.

— Schimbarea lui la față era într'adevăr o minune și minunat era pe lângă dânsul și ajutorul neașteptat ce găsise în — bunul și dreptul lui la suflet unchi—Părintele Ilarion, care fără să-și poată măcar închipui, ce slujbă îndeplinea, prin sfaturile și însărcinarea ce'i dedese, deschisese, lui Christo ciuntitul, calea pe care în zadar se trudea el de un an s'o afle, pentru a-și putea răsbuna.

Oh, fu smerit și ascultător, supus și băgător de seamă, din clipa în care pricepu că vicleuia e adesea mai tare decât puterea și își vicleni el însuși firea și simțirea, își amăgi gândul și dorința, numai chibzuind cum mai repede și mai prielnic, să tragă folos, din prietenia obștească și din încrederea ce tatăl Marullei îi arăta în deosebi.

Din amundouă își făuri el arme potrivite, iar din porecla tovarășilor își alcătui pavăză de luptă !....

Şi poate că tot nu s'ar fi bizuit el să se prefacă astfel, dacă întâmplarea nu-i punea în cunoştinţa unei împrejurări, ce-l făcu — cu drept cuvânt — să creadă în mila şi sprijinul Mântuitorului.

Incă pe când se trudea cu desnădejdea în suflet şi'şi socotea mai apropiat ceasul morţii decât al desrobirii, află de la nişte flăcăi, ce cărau lemne din pădurile Dekeliei la schit, că Burdumba şi cu Naco, — paznicii şi se putea zice stăpânii pădurilor — se făcuse nevăzuţi, fără să se ştie nici cum, nici unde, iar alţi paznici le luase locul. Nebun, de îndoială, dar şi de bucurie, porni el însuşi în cercetare şi dovedì că spusele flăcăilor erau adevărate, că amândoi pierise ca năluca, nelăsând nicăeri şi nimănui urme despre dânşii. Se mai încredinţă iarăşi că Marulla era la tată-său acasă, dar după cât putuse el judeca, — văzând-o de departe — nu i se păru afară din cale mâhnită.

— Atunci, ori plecarea lor se făcuse cu ştirea ei, ori nu pentru vreme îndelungată se despărţise de dânsa, îşi zise Christo.

Lucrul trebuia dar cunoscut mai adânc şi acum că rămăsese singură — fie chiar pentru puţin — trebuia s'o lovească pe ea întâi, până ce va venì şi celuilalt rândul!...

Atunci, pocăit şi readus la viaţă se arătă el călugărilor, atunci fu el prilejul norocit al minunei cărţilor şi metaniilor, atunci ca copilul risipitor, înduioşind inima bunilor părinţi, se întrupă într'alt om şi eşì la largul lumii cu capul sus!

Oh! moaştele sfinţite ce purta la piept, îi vor fi de acum călăuză!

Indrăzneala, veselia şi vioiciunea reînviară din nou într'ânsul, iar pe agerimea minţii — ascuţită în ispitele durerii — îşi puse temeiul nădejdii.

Atunci primì — cu dragoste — să ia locul lui Moş Antohie, atunci după chiar îndemnul Părintelui Ilarion, luă rasa şi comănacul, «că tot de «ele o să ai tu parte, până la urma urmei, oh! fiu al lui Christos!» precum îi spunea, învăţându-l ce fel să umble şi cum să se poarte, ca să facă cinste sfintei lor tagme.

— Trecuse acum câtăva vreme, de când Christo îndeplinea — cu marea mulţumire a tuturora — noua lui slujbă şi tot mai lăudat îi era numele şi tot mai dragi erau printre oameni chipul şi cuvântul lui.

Se purta cu atâta blândeţe şi atâta cumpăt punea în toate, că de multe ori necunoscuţii îl rugau să le asculte păsul şi cine 'l auzia vorbind: molcom, cu poveţi din scripturi şi cu pilde din vieţile sfinte, nu se putea să nu-i dăruiască încrederea şi să nu-şi deschidă inima la dânsul.

Cu chipul acesta aflase — precum şi vroia — multe şi pe mulţi i-ar fi putut înfrână şi stăpânì, căci inima celui cainic şi păcătos e poartă uşor deschisă, oricărei adieri de mângâiere şi de compătimire.

Aşa din destăinuirea unor curteni de ai generalului Scufo prinse că Naco şi cu Burdumba, în fruntea unei cete de palikari, trecuse într'ascuns munţii în Epir şi acolo, împreună cu alte cete de sub ascultarea faimosului skipetar Lambro Guşşi umblau să se unească cu Arvaniţii răsculaţi de Hagi Ghega Bey, iar de la Prizrend şi de la Ipek să aprindă focul în Macedonia şi în Serbia-Veche. Era o vajnică întreprindere, pe care Ellinii — în beţia lor de mândrie şi de libertate — o încercaŭ pentru desrobirea şi altor popoare creştine de sub jugul păgânesc.

Generalul Scufo și alți patrioți o ajutau pe sub mână, cu năzuința de a întregi la prilej, măcar cu Thesalia, hotarele noului regat al Greciei.

Luptele erau dese și crâncene ; veștile sosite, nu dedeau mari nădejdi de isbândă dar pomeneau de luptătorii periți, de traiul lor cumplit de greu și de loviturile vijelioase ale turcilor, ce răspândeau moartea și groaza pretutindeni.....

La auzul acestora o bucurie nelegiuită — ca o uneltire a diavolului — învălui inima prefăcutului călugăr și o schimbare neașteptată se făcu în simțirea și în pornirile lui.

De unde până aci, sub înșelătoarea-i haină, nu căuta decât să câștige încrederea și bunavoința oamenilor, pentru ca slobod în mișcări să lovească cu siguranță, dar să nu fie bănuit de odată, luă hotărîrea de a-și îndrepta toată năzuința către o apropiere și o legătură prietenoasă cu Marulla, pentru ca astfel, să ajungă a-i șterge cândva din inimă icoana iubită și a lua, în clipa prielnică, locul celui dus, poate pe veci, de lângă dânsa...

— Marulla, după plecarea lui Burdumba — perzându-și rostul vieței — trăia, muncită de dor și de gânduri, fără de tragere de inimă la nimic.

In grăbita lor despărțire el nu știuse să-i spună nici unde se duce, nici cât va lipsì. Știa numai că primise poruncă să plece și-și pusese nădejdea întoarcerei în voia lui D-zeu și în dragostea ei.

Și trecuse de atunci vreme îndelungă și nu se mai întorcea!

Perduse fata și răbdarea și credința și adesea, în ceasurile nopții, doborîtă de mâhnire, uda cu lacrimi perina, pe care cu greu se abătea din sboru-i somnul.

La început, ca să-și alunge grija și să-și amăgiască zilele, lucra cu mai multă râvnă decât totdeauna și tată-său — care n-o avea de cât pe dânsa și pe Thano fratele ei mai mic — o ținea de rău văzând-o că se obosește din cale afară, că-i e fata pierită și nici cântecul nu i se auzia, nici graiul nu-i mai era vesel.

Lupta însă stetea mai presus de firea și de puterea ei, căci curând îmbolnăvindu-se, Kir Panaghi speriat o luă — și cu toată împotrivirea ce-i făcea — o duse la Poros, la sora răposatei lui neveste.

Acolo mătușa sa — care nu avea copii — o 'nbrățișă, o îngrijì, o alintă, aerul mării o învioră și-i rumeni din nou obrajii, mințile și simțirea i se potoliră așa că în apropierea Paștilor, când se întoarse acasă avea iar înfățișarea ei voinică și sănătoasă, și glasul îi răsuna iar drăgălaș peste tot locul.

Astfel văzând-o și auzind-o Christo, într'o dimineață când se ducea la târg, rămase încremenit și abia putu să mulțumească bătrânului Panaghi, care îi întindea mâna să se coboare din căruță.

Nu se aștepta s'o vadă și mai cu seamă nu știa cum s'o întâmpine căci, deși dușmănos și amarnic, când nu era ea de față și îmbrobodindu-i cu cele mai negre bănueli plecarea din casa părintească — lovitura ce primì drept în inimă, răsărindu-i înainte, — frumoasă cum nu mai fusese și veselă cum n'ar fi socotit-o, vre-o dată — făcu ca toate, toate să se frângă într-însul și zdruncinat până în adânc, înțelese că pentru femeea aceea purta ceva mai puternic în suflet decât ură și răzbunare!

Intră încet și închinându-se i se păru că de i-ar vorbi ar fi în stare să cadă jos, într'atâta se simțea de slab și de ametit!...

Era îndr'adevăr frumoasă Marulla și era cu tot dreptul mândria sa-

tului. Inaltă și bine legată la trup, cu umerii largi și cu pieptul rotund, cu mâinile mici, cu portul mândru, cu pașii parcă alunecând. Ochii ei verzi cu luminile vii, își ascundeau cu greu mărimea între genele creţ̦e și lungi, părul negru, prins în două coade groase, părea un coif de sub care răsărea fața ei albă cu fruntea mică, cu nasul drept, cu gura zâmbitoare și rumenă. Privirea ei pătrundea ca un fer ars, când plecându-și, cum obișnuia, gâtul mlădios într-o parte, o îndrepta asupra cuiva.

De o așa arsură se simți pătruns Christo, când dete cu ochii de Marulla, pe care de-abea acum o întâlnea fără de strâmtorare, la dânsa în casă.

Și era atâta de mișcat și de nehotărît, că în clipa aceea, o clipă numai, de uimire, uitase și ce vrea și ce căta, îi era rușine de el și de haina lui și se blestemà — ca pe un nemernic, — că putuse înfiripa măcar nelegiuitul gând de a face răŭ unei atât de minunate făpturi.

III

Se îngâna ziua cu noaptea și împrejurul focului — pe jumătate stins — dormeau voinicii, sosiţ̦i târziu pe coama Hrișului. da unde se putea zări sclipind apele și minarelele satului din vale.

După trei săptămâni de umblet necontenit — pe poteci și prin strâmtori cunoscute numai de dânșii — tovarășii lui Burdumba se strecurase, prin pasurile Pindului, întrebuinţ̦ând cele mai dibace vicleșuguri și chiar puterea câte odată, cu cei cari 'i întrebau de cale, ori le steteau înpotrivă.

Ajunsese acum la întâiul popas, unde așteptau pe Foti Lala, trimisul căpitanului Lambro.

Drumul fusese obositor și anevoios căci având poruncă să nu facă silnicii, și mai puţ̦in vărsare de sânge, ei trebuiau să ocolească primejdia și să aibă către oricine și purtare și răbdare, mai mult decât omenească.

Deci, pentru a zădărnicì orice prilej de bănuială sau de neajuns, ei chiar dela graniţ̦ă se frânseră în cete de câte 10—15 inși, care apucând pe drumuri deosebite se întâlneau — la fiecare două zile — la un loc hotărît dinainte, de unde, după ce iar se sfătuiau, se rupeau din nou și porneau mai departe.

Burdumba — căpetenia lor — rămânea totdeauna la urmă, potrivind ca să se afle aproape la mijlocul cetelor împrăștiate la dreapta și la stânga.

Toţ̦i tineri, voinici și hotărîţ̦i, palikarii n'aveau de cât o lozincă — isbânda sau moartea și tari astfel — sub povățuirea celui mai viteaz și mai încercat dintre dânșii, întreceau în bărbăţ̦ie o oaste de zece ori mai mare.

Naco, cu graiul dulce, cu înfățișarea blajină și mai ales cu însușirea — moștenită dela tată său — de a cumpănì și a pătrunde repede cele ce vedeà și auzeà, era înainte mergătorul, cercetând locurile și iscodind lumea.

Cea mai mare parte dintre ţ̦ărani — frați de sânge cu dânșii — îi primeau și-i ospătau bucuros, numai pe la ciflicurile Beilor și Agalelor turcii îi priveau chiorâș, dar de frică, ori de nevoe, îndestulare găseau pretutindeni.

Și se duceau ei, chezășuind virtutea și vrednicia neamului și reînviind sub pașii lor, pe vechiul pământ strămoșesc, speranţ̦a libertăţ̦ii ce-i însoţ̦ea ca o supremă călăuză.....

Un flăcău de streajă se plimba cu gluga în cap dejur împrejur și

arunca din când în când vreascuri pe foc. Flacăra înteţită sbucnea pârâind printre crăngile uscate iar fumul albicios se rădică drept perzându-se în văzduh.

Invăliţi în sarici lăţoase unii cu capul pe o peatră, alţii de-adreptul pe pământ, dormeau cu armele alături; de-oparte pe un tapşan vre-o câţiva catâri, purtători de merinde, steteau tolăniţi pe iarbă, ori păşteau a lene mişcând din urechi...

Cerul se limpezea cu încetul şi în zare o dungă trandafirie vestea apropierea zorilor; norii grămădiţi de-asupra muntelui alunecau uşor zdrenţuindu-se; aburii se întindeau — dela jumătatea dealurilor — peste tot coprinsul şi prin desişul de molifţi, se auzea curgând pârâul pe patul lui de flori şi de bolovani.

Voinicii adânciţi în vraja somnului erau asemenea unor stane de peatră, numai strejile se schimbau, după cum le venea rândul.

O linişte deplină pretutindeni...

De odată un şuer tremurat răsună în depărtare. Streaja se repezì şi deşteptă pe unul dintre tovarăşi. Şuerul răsună din nou. Burdumba — căci el erà deşteptatul — puse degetele 'n gură şi şueră prelung de trei ori, apoi ridicându-se în picioare aşteptă.

Strejarul aruncă lemne pe foc şi dupe poruncă se culcă în locul căpitanului.

Puţin şi şuerul se auzì din nou mai aproape, apoi iar, până ce un glas răguşit strigă: Frăţie?

Libertate! îi răspunse Ianì... şi la capătul potecii din sus se ivì un bărbat învelit într'o manta neagră, cu turban pe cap. Mai nalt, dar mai subţire decât tânărul palikar, noul sosit era în puterea vârstei, mustaţa lungă şi căruntă îi acoperea cu totul gura, pe când sprâncenile se coborau ca nişte streşine de-asupra ochilor. Cu o largă tăetură în obraz, nu ar fi fost urit, daca nu i s'ar fi sgârcit mereu gura, falca şi ochiul stâng.

Acesta era Foti Lala, căpetenia unor karaguni (sarici negre), jumătate ciobani şi jumătate haiduci — spaima ţinuturilor arnăuţeşti. Burdumba îl întâmpină şi după ce'şi dădură mâna, stătură puţin locului, vorbindu-şi încet.

O nouă fluerătură şi pe aceeaşi potecă, coborîră vre-o douăzeci şi cinci de flăcăi, îmbrăcaţi la fel ca Foti, armaţi până în dinţi.

— Câţi voi? întrebă Lala,

— Optzeci şi cinci, zise Iani, arătând pe cei ce dormiau.

— Noi patruzeci. Am lăsat cinci la conac şi zece sunt puşi de pază de-alungul potecilor.

— Dar Căpitan Lambro?

— Bătrânul ne aşteaptă mâne seară la Pleasa. De acolo — pe cât am înţeles — ne ridicăm către Dibra unde Ghega Bey şi-a adunat pe ai lui, de nu vom fi cumva siliţi să spargem vr'un lagăr turcesc în drum, adăugă Foti, încreţind şi mai cumplit, parcă, falca şi ochiul.

Soarele se ridicase, luminând minunata vale ce se perdea şerpuind printre dealurile păduroase şi verzi.

Flăcăii deşteptì acum funicau în toate părţile, cari vorbind ori râzând cu noii veniţi, cari desfăcând sacii şi zimbilele cu merinde, cari aţâţând focul ori cărând apă, pe când Naco, cu mânicile suflecate, ajutat de câţiva palikari făceà pregătiri pentru mâncare.

In curând şapte berbeci — bine gătiţi şi împănaţi cu mirodenii — se

frigeau nejupuiți de pele și întinși pe proțapi de lemn, în gropile cu jeratic de uscături, la care marele bucătar al cetei veghiase cu osebită râvnă, pentru cinstea musafirilor.

Dela un cap la altul al poenei, doi câte doi voinicii împărțindu-și frățește peștele, carnea și brânza de burduf mâncară înviorați de zgomot, de glume, iar după ce adunară rămășițele, după ce din nou legară samarele începură a zice din gură ori a cântà din tilinci și a jucà.

Se țineau, unul lângă altul, de brâu, cel din cap și din coadă fluturând cu basmaua de-asupra capului, pe când dela dreapta spre stânga se purtau, în șir, legănându-se și la soroace bătând pământul cu călcâiul....

— Iată-i gata de drum ori de luptă de-acum, zise Foti, dând pe amândouă nările nouri de fum și de unde ședea pe un petroiu — cu țigareta legată în filigrana de argint între degete și cu un picior ridicat pe genunchiul celuilalt, strigă: dați-o în repezeală băeți că uite soarele-i la namiezi și până la conacul nostru o să vi se lungească urechile de foame!...

Un ropot de tălpi îi răspunse și într'un vârtej trecu, pe dinaintea celor două căpetenii sburdalnica ceată chiuind!...

— Pe prispa, lipită cu pământ galben, a unor case înalte în pereți, cu streșini podite și sprijinită pe stâlpi de lemn văruiți, un bătrân trupeș, al cărui cap trecea mult de cercevelele ferestrelor, se plimba, punând, când și când palma de-asupra ochilor și privind lung împrejur.

Era frumos și falnic bătrânul cu pletele albe pe umeri, cu fața lui osoasă și dogorită de soare, cu ochii mici dar pătrunzători, cu mustața zbârlită de-asupra buzelor roșii și subțiri.

Și ce mândru-i erà portul: ilec alb cu late cusături de găitane și chenar de mătăsuri negre, poturi de aba largi la coapsă și strâmți la glesne, — cusuți și înflorați ca ilecul — opinci tăbăcite — legate cu bete de păr de capră — peste ciorapi împletiți de lână vărgată. Pe cap purta fes alb lungueț, fără canaf, iar la brâu, peste cingătoarea de mătase, sileaf de pele roșie bătut cu paftale și ținte de argint. Pistoalele ghintuite — cu patul îmbrăcat într'o rețea de sârmă — și prăselele iataganului — în vârf cu ochiu de smarand — străluceau în lumina soarelei — ce scăpătà acum după dealuri.

Lambro Gussi — căci el erà — se plimbà neliniștit, vorbind cu cineva culcat pe o rogojină la capătul prispei.

— Și zi, i-ai văzut cu ochii tăi, tăbărâți în dosul pădurii? mulți erau?

— Nu în dosul pădurii, Afendicamu, dupe deal la poalele pădurii, lângă isvoare. Erau mulți firește... ca la 100—150 nizami și başibuzuci amestecați, răspunse omul cu greutate, ținându'și coastele.

— Și tu, cum de nu te-ai ferit să nu te ajungă namila de Tătar! Ți-a frânt mijlocul?

— Eram urcat în copac, strejuind sosirea lui barba Foti, când văzându'i venind, m'am grăbit să mă scobor, dar rupându-se creanga cu mine am căzut grămadă jos, tocmai când başibuzucul zărind că mișcă ceva în tufe a tras în mine. Nu m'a înemerit el, dar mi-a ușurat fuga. Parcă aveam aripi la picioare, așa goneam, pe când gloanțele lor răpăiau în urma mea. De-o fi fost namilă într'adevăr nu știu, că eu namilă l'am văzut în clipa aceea....

— De frică Bodeo!

— De repezială, beymu, de repezeală!... Și vezi D-ta, că durere n'am simțit decât ajungând aici....

— Și eaca noaptea și Foti tot nu vine. Nu cumva palikarii s'au rătăcit?

— Dacă au dat ei de Naum la Frăstuna, să n'ai nici o grijă, că ala are Pindu în chimir.

— L'o fi având... dar dacă n'au dat de el?

— Ași!... palikarii sunt frați de cruce cu caprele, trag de-a dreptu la scaeți și la mărăcini... I-a găsit el pe dânșii, nu te teme.....

— Și păreau să facă popas nizamii? că de-o fi așa au să dea ai noștri peste ei și boclucu'i gata.....

— De, eu știu?.... că obosiți erau în deajuns şi unii chiar dejugau boii de la carele cu proviant....

— Atunci teamă 'mi-e.... că de! Foti e câinos și nu se ține sătul dacă n'o mânca barim o dată pe săptămână carne de turc, s'apoi....

Nu sfârșise încă vorba și o împușcătură puternică, pironi pe bătrân în loc, încleștindu'i mâna pe patul pistolului....

O altă împușcătură urmă, apoi alta și așa câteva de-a rândul, când mai slabe, când mai tari, până ce din două părți se auzi sgomotul focurilor, tot mai regulat și mai hrănit.

— Dracu să'i ia!... zise Lambro, se bat de-al binelea?

Apoi coborîndu-se în mijlocul unei roate de voinici — eșiți ca din pământ, la auzul puștilor, adăogă:

— Nicoli și tu Goga, luați cincizeci de băeți și alergați la izvoare. Nu dați meidan basibuzucilor să-și bată joc de ai noștri!... și întinzând brațu'i vânjos, ca să le arate drumul, îi binecuvântă, strigându-le:

Cu D-zeu copii!.....

— Credincios întocmirilor de mai nainte Burdumba la plecare își împărțise tovarășii în patru cete, fiecare sub ascultarea unuia mai bătrân și lăsând pe Foti cu ai lui să le arate drumul, el rămăsese cu douăzeci și cinci de flăcăi la urmă.

Cât ținu urcușul merseră pe potecă aproape unii lângă alții, la prăvăliș se despărțiră, apoi tot mai răriți umblară — câte o dată — chiar pe brânci din pricina copacilor, sau a marginilor de prăpăstii, pe lângă care treceau. Și mai greu le fu când trebuiră să treacă un crac al Băesei, peste care, cu mare meșteșug, oamenii lui Foti așezară trunchi și crângi de brad, în chip de podișcă, ce se clătina și se mlădia însă de'i venea apa la genunchii trecătorului.

După un înconjur, pe o clină foarte repede a muntelui Gramoștea, pe cărări „bătute numai de capre“ — cum zicea Naco râzând — înconjur trebuincios pentru a nu cădea asupra topciilor arapi de la Kiafasezi, ajunseră noaptea târziu la conacul lui Lala.

Mâncarea și băutura din belșug, apoi somnul — pe straturi moi de pae în saivanul unei stâne părăsite — făcură din drumeții sdrobiți până aci de oboseală, cei mai fericiți oameni din lume.

Visară — căci doar visul este mângâerea celui pribeag ori necăjit — despre tot ce le putea lor amăgi inima și mintea. Așa Jani se găsi iar în pădurea lui, alături de frumoasa Marulla — stăpâni pe viața și pe dragostea lor — atât de mulțumit, oh! atât de mulțumit, că întinzând cu sete brațele să și-o mai strângă o dată la pept, fu deșteptat de loviturile lui Naco — care se sbătea să scape din mânile lui.

— Da ce te-a apucat omule, zicea el gâfâind, nici prin somn nu'ți poți stăpâni pumnii ?! Ce mă luai drept vrăjmași și vroiai să mă strivești ?...

— Vai! Nacule, ce departe eram de vrăjmași, dacă ai ști ?! Mă visam cu Marulla, pe care o strângeam în brațe....

— Apoi vai de dânsa, fărtate, dacă oi fi strângând'o, cum mă strâgeai pe mine, îi răspunse spânul, râzând pe înfundate, ca să nu deștepte pe alții.

Râseră cu poftă amândoi și cum era încă întuneric își schimbară căpătâiul și prinseră din nou a dormi...

A doua zi calea le fu mai blajină, căci o luară pe drumul chirigiilor. Trecând întâiul popas lângă Bubuștița și ocolind Koritza — unde iscoadele dovedise câteva bulucuri de Turci, se lăsară — cu băgare de seamă, la vale.

Țineau ei mai cu drag potecile dosite de copaci, ori trase pe muchi necălcate de lume, vroind să păzească lozinca dată de-acasă și să nu'și cheltuiască vlaga în deșert.

Pe la toacă însă, cum se coborau în grămadă spre Stropani, pe singurul drum ce'i putea duce la Pleasa, eată că la un cot de pădure zăriră strejile unei tabere de ostași. Nu mai puteau astfel merge înainte, nici sta pe loc, căci Turcii le tăiau calea și bătrânul îi aștepta negreșit.

Foti și Naco — cari mergeau cu câțiva flăcăi înainte — se trântiră la pământ, iar cei din urmă se aruncară numaidecât în pădure.

Un drumeag părăsit se înfunda într'o poiană ascunsă într'un desiș de fagi.

Acolo Burdumba mânând pe ai lui, putu, fiind mai sus, să'și dea seamă de ce era de făcut.

Nizamii aprinseseră focul și'și găteau mâncarea iar o ceată de başibuzuci făceau paza de jur împrejur. De aceștia dedese Lala și Naco, cari deabușile abia putură să se tragă mai de-olături cu tovarășii lor.

Burdumba prubuluind depărtările și așezându'și pușcașii pe două șiruri, slobozì întâià detunătură ce ca un trăsnet căzu în mijlocul ordiei — secerând pe vrăjmași — apoi a doua detunătură, ce fu și mai crâncenă.

Turcii spăimântați și zăpăciți, începură să tragă în neștire ; unii căutând să se așeze în rânduri, alții zorind să înhame și să înjuge vitele la care. Căpeteniile alergau în toate părțile, dând îndemnuri, țipând, chemând, dar în fața unei lovituri năprasnice și a unui dușman nevăzut, nu știau ce să facă și se frământau fără de nici un rost. Un semnal de trâmbiță răsună deodată, porunci grabnice trecură printre furnicarul de nizami cari își împănară țevile puștilor cu încărcături, apoi un Miralaiu bătrân trase sabia și duiumul porni repede în spre cotul pădurii. Başibuzucii înconjurară carele.

Foti care simțise mișcarea, strecură din om în om vestea până sus la Jani, apoi intrând de tot în pădure se pregăti de apărare.....

— Ei în pădure nu pot să intre și câți 'or intra sânt perduți !..... Mâna pe trăgaciu copii, zise el celor din prejur, c'o să avem de lucru !... De s'o încălzì treaba mai rău, afară cuțitele și pe dânșii !.... Tăcere !... iată'i !... Intr'adevăr pașii răsunau greoi aproape de dânșii. Turcii se opriră.

In preajma lor nimeni : de-o parte pădurea, de alta o râpă, la mijloc drumul. Dintre rânduri se rupse un număr de oameni, cari cercetară în pas grabnic locurile. Un alt pâlc și un altul se rupseră iară, așezându-se la

câțiva pași de grosul trupei. La un semn al bătrânului Miralaiu, un pâlc o luă în sus, altul se așeză în jos, iar cel din mijloc intră în pădure.....

Vântul începuse să bată și cerul se înora cu încetul.

Ca un susur, trecu printre cei ce steteau la pândă cuvântul lui Foti:

— Mâna pe cuțit și unul să nu scape viu !....

Soldații trecuse de întâii copaci și călcau, sărmanii, cu frică, dar neîntâmpinând nimic înaintau mereu....

Sgomotul ce făceau crăngile isbindu-se de vânt, împedecă să se audă chiar vaetul, ce ici și colo, putu să scape celor strânși cu o mână de gât și cu alta înjunghiați în spate !..,

Unul singur putu — fie căzând, fie înadins — să sloboadă un foc și din trei părți deodată nizamii răspunseră trăgând asupra pădurii. Loviturile lor se spulberară însă de vânt.....

Porunca lui Foti se îndeplinise, căci leșurile păgânilor zăceau la rădăcina pinilor, pe pat de foi și de crăngi uscate !...

Toate acestea se petrecuse cu o repeziciune uimitoare. Palikarii smulseră armele morților și numai atunci înțeleseră pentru ce se jertfise ei nebunește pătrunzând în întunerecul pădurii. In țeava fiecării puști erau câlți și cârpe cătrănite, care aprinzându-se puteau da foc pădurii, și lumina celor de afară ascunzătoarea năvălitorilor.

Dar încă nu'și încărcaseră bine pușile aceștia, că așa înșiruiți cum erau pe drumul strâmt, se văzură de o dată, fulgerați de două salve, ce culcară pe o parte dintr'înșii la pământ, pe când din spre carele de la popas se ridicară vaete și detunături, de încremenire pe bieții nenorociți, prinși între două focuri !....

Ce se petrecuse ?

Burdumba lăsând câțiva băeți în poiană ca să nu peardă tabăra de jos din ochi, o luă repede printre copaci, înșirându'și oamenii unul câte unul, cu arătare să iasă, cu ori-ce preț, la drum.

Norocul îl sluji, cum nu se aștepta, făcându'i să dea peste albia secată a unui șioi, care'i scoase, fără greutate, până la o surpătură de mal, din susul drumului.

De acolo, prin cercetași aflând ce vroia să știe, înaintă cu băgare de seamă și căzu asupra vrăjmașului tocmai când Goga și Nicoli se năpusteau asupra taberei, ucideau pe basibuzuci fără de milă, ori pe cei căzuți la aman, îi desarmau și legându'i de loitra carelor, îi trimiteau — sub pază a câtorva de ai lor — peșcheș bătrânului de la Pleasa.

IV

— Și ?....

— Și încolțit din trei părți și cu o râpă adâncă la spate, ce puteau face alta decât să scape pe unde le era mai scurt și de unde puteau nădăjdui ajutor! Nu'i așa ?..., Miralaiul își rupse numai decât oamenii în două, lăsând partea cea mică să tragă focuri în noi, iar cu cealaltă pornind în goană spre tabăra carelor....

Numai de două ori au tras în noi din față și în palikarii din coastă și, când i-am văzut cu țevile goale, ne-am repezit asupra lor și n'ar mai fi rămas picior, dacă nu se dădeau prinși. Am pus să'i lege de copaci, iar noi

am zorit înainte căci împușcăturile curgeau dese și parc'ar fi fost vârtej, așà sburau crângile retezate de plumbi, pe deasupra capetelor noastre. Când ne-am apropiat, Turcii împușcau aman pe băeții lui Goga, adăpostiți după carele oprite în loc, și cercau să'i înconjure.

După trei detunături ce repezirăm într'ânșii, nizamii se frânseră în două unii cu fața spre noi, alții cu fața spre care.

Vezi bine..,. de care le ardea lor mai mult decât de pelea noastră!... La care le erà mana şi pomana....

Acu începuse să însereze și locul trebuia curățit cu orice preț. Două alte detunături îi isbiră pe neașteptate; — Erau flăcăii lui Burdumba de sus din poiană. Spre mirarea tuturor. Turcii răspundeau moale dela o vreme și tot cătau să se adune .., Atunci înțelegând că li se isprăvise iarba, ne-am năpustit pe ei ... i-am tăiat. .. i-am ciopârțit, până ce au rupt'o la fugă !....

Jani cu treizeci de palikari și Nicoli cu vre-o douăzeci de ai lui — s'au luat după dânșii, iar noi barba Căpitane, ți-am adus pe cei prinși și carele să faci cum vei socoti.... și să fii sănătos !....

Așà grăi Foti Lala, către bătrânul Lambro, care eșise înaintea luptătorilor, zicându-le cu ochii scânteind de bucurie :— bine copii, bine!.... să trăiți!... ați răsbunat multe fără de legi și ați spălat multe rușini în sângele spurcaților !.... să trăiți !.... Dar dela noi câți au căzut și câți s'au rănit, Foti ?...,

— Nu cred să fi perit nimeni, dar răniți sunt cam mulțișori. Că nu'i puteam stăpâni, barba.... Sânge iute ! Vroiau toți să dea pept și se uitau ciudat la mine când le strigam: înapoi ! răspunse Lala.

— Răniții de grabă la Papa Stamate, robii la culă și carele la bașcă, iar pentru ceilalți.... Cione și Mihale să meargă cu zece-cinsprezece băeți să-i îngroape şi de va găsi și de ai noștri să'i aducă în curtea bisericei. Până în zori să fie tot gata !.... Până în zori !

— Vântul se potolise, iar Luna plutea mare și luminoasă pe bolta Cerului senin. Lambro intră în casă, se așează pe un scaun și lăsându-și capul pe mâni se cufundă în gânduri.

„Cele întâmplate îi încurcau toate socotelile ! La o asemenea pacoste nu se aștepta, nici era bine pregătit să'i întâmpine urmările ! fără tăgadă păgânii vor da năvala asupra lor, ca să răsbune sângele vărsat și să-și scoată paguba ! Vor da foc satului, vor ucide bărbați, vor silui femeile, vor lua robi copii, vor nenoroci lumea! Prea de timpuriu și prea nechibzuit s'au început luptele și a-i noștri vor plăti scump o curată nebunie ! s'au jucat flăcăii de-a războiu și părinții au să plătească stricăciunea ! Peste putință ca până în câteva zile să nu ne pomenim cu urgia pe capul nostru. Ce e de făcut ?.... Să trimit Hagiului veste să vie 'ncoace ? Să mă reped eu la dânsul? Noi, cât de mulți să tot fim șease-șapte sute, cu ajutoare cu tot. Putem noi ține pept ordiilor păgânești ?.... căci vor trimite oști pusderie.... să ne sfărâme. Știu că un voinic de-ai mei face cât zece de-ai lor, dar ori-și cum viața voinicilor mi-e scumpă nu'o pot jertfi decât pentru slobozirea neamurilor robite.“ Luminează-mă Doamne și mă întărește, strigă el căzând în genunchi la Maica Domnului...,

Se rugă ferbinte, se rugă mult bătrânul, apoi simțindu se parcă mai ușurat, eși din nou pe prispă, își aprinse ciubucul, și prinse iar a privi. Noaptea erà liniștită și nu se auzea decât foșnetul apei la scocul morei și câte un lătrat de câne în depărtare....

Omul de pe rogojină dormea sforăind, iar Lambro cătă cu jind, la dânsul, căci el nu putea dormi....

— Sfârșindu-li-se iarba de pușcă și din provizia carelor ne mai nădăjduind ceva, nizamii—după ce luptară cu toată înfocarea în potriva itaganelor, care-i tăiau și'i împingeau din toate părțile — începură, mai întâi încet și în regulă, apoi mai repede și cu neorânduială, să dea îndărăt, până ce o luară cinstit la picior....

Burdumba și Nicoli — într'un avânt nestăpânit — porniră cu flăcăii după dânșii parte furișându-se prin zăvoae, ca să le tae drumul, parte hârțuindu'i până la podul dinspre Rapsița. Acolo Turcii, întorcându-se de odată în loc, se năpustiră cu atâta învierșunare asupra lor, că Jani — care alerga în capul tovarășilor săi — trebui să sară în lături, căci altfel cădea cu gâtul drept în spăngile lor. Aci lupta fu deznădăjduită! Pept la pept se isbeau și se sbuciumau groaznic, căci numai astfel ceilalți puteau trece apa și dincolo de apă era scăparea.

De pe pod răsună o trâmbiță chemând pe cei rămași în urmă. Incă o îmbrânceală, încă lovituri și dintr'un repet fură și aceștia la fereală, lăsând douăzeci de-ai lor lungiți la pământ....

Nicoli era rănit la piept, Burdumba zăcea fără de cunoștință cu o largă rană în frunte.

La lumina lunei tovarășii—după ce le spălară și le legară rănile — își desfăcu fustanelele și îi puseră ca într'un leagăn în ele. Pe cei patru flăcăi morți îi ridicară pe puști, iar Turcilor căzuți le deteră brânci în apele Devolului.

Naco care se afla cu băeții în poiana pădurii — se dusese cu Foti în sat, nu puțin îngrijat despre Jani pe care îl știa cât de îndărătnic era la prigoană și cât de nepăsător la primejdie. Nu'și găsea de loc astâmpăr, așă că părăsindu-și cămăruța ce i se dedese, la un vecin al bătrânului Căpitan eși la drum, să se plimbe. Lambro văzându-l se coborî și el după prispă, bucuros de a găsi pe cineva cu care să schimbe o vorbă.

Își urară unul altuia «noapte bună» și după ce-și destăinui neliniștea de care era stăpânit, cu privire la tovarășul său, Naco — bun de gură cum era — povesti bătrânului călătoria lor, îi împărtăși nădejdile ce se puneau la Atena pe isbutirea mișcării lor, precum și teama de a nu fi făcut o greșeală năpustindu-se, fără de nici o pricină, asupra turcilor...

— Dar vă steteau în cale și v'ar fi măcelărit ei, dacă nu le luați înainte, îi răspunse Lambro, bucuros de a găsì prilej, să îndreptățească cel puțin fapta, de care însuși se mustra...

— Se poate, zise Naco, dar ne-am împedicat de un ciot și ne-am făcut spaimă ca de-o buturugă, mi se pare!

Bătrânul zâmbi, fără de voe, simțind dreptatea cuvintelor lui.

Și-i povești apoi Naco, despre Dekelia, despre Atena, despre Generalul Scufo ocrotitorul lor, despre Burdumba mai ales, pe care i'l zugrăvi ca pe un erou... și i-ar fi povestit el până la ziua albă, dacă într'un târziu auzind pași mulți și grei — urcând coasta — n'ar fi eșit înaintea tristului alaiu, cu care se 'ntorceau tovarășii lor.

Văzându-și prietenul nemișcat și plin de sânge, durerea lui Naco, sbucni în sgomotoase vaete și blesteme, că-l lăsase să plece singur... și cu rugăminți luându-l el însuși de subțiori, îl duse în cămăruța și 'l așeză în patul lui.

Popa Stamate ridicat din așternut, schimbă legăturile și dete lui Jani cele dintâi îngrijiri, hotărând ca nimeni să nu-i turbure liniștea, căci primejdia era mare.

Naco de ciudă plângea, căci Burdumba scuturat de friguri vorbea într'aiurea și cerea să se scoale necontenit. Și totuși perduse mult sânge și era moale ca o petică.

Știrea răspândită printre cetași, îi mâhni adânc.

— Semn iabrași! ziceau ei clătinând capul....

A doua zi și zilele următoare îi fu rău de tot lui Burdumba, atât de rău că Papa Stamate venea de patru cinci ori să-l vadă și în lipsa lui lăsa pe chiar fică-sa de pază la capul lui.

Șanga, fată frumoasă și voinică, era iubită de tot satul și cunoscută până departe împrejur, căci era bună, darnică și pricepută ca și tată-său la tot felul de leacuri. Mânile ei mici și subțiri aveaŭ atâta dibăcie că, aproape fără durere, punea scrântiturile la loc, așeza și îmbina frânturile de oase lega și îmbuna rănile, iar graiul ei cel dulce și prietenos avea darul s'aline suferințele și să însuflețească pe cei desnădăjduiți.

Dar și în trebile casei și ale gospodăriei nu se găsea alta mai harnică și mai desăvârșită decât dânsa și maica-sa preoteasa, cu drept cuvânt o privea ca pe cel mai de preț giuvaer ce-i dăruise D-zeu.

De mult se deprinsese lumea s'o vadă alergând și priveghind la căpătâiul bolnavilor, căci Sf. Sa Părintele avea încredere în priceperea ei, ca și în sine însuși.

Era fată cuminte și de nădejde Șanga și unde intra ea, intra și mila de sus. Fu deci o mare mângâere pentru bătrânul Căpitan văzând-o îngrijind pe scumpul și viteazul lui oaspe și prietenia ce purta părintelui Stamate, îi crescu și i se întări cu osebire în inimă și pentru dânsa.

Și era greoi la boală și neastâmpărat Jani — ca tot cel nedreprins cu durerea și nerăbdător s'o spue — Părintele însă care prinsese dragoste de dânsul — și Șanga, — îl căutară cu atâta tragere de inimă și cu atâta luminată îndemnare, că puțin câte puțin, de unde-l credeau perdut, nădejdea începu să încolțească în sufletul tuturora și peste o lună voinicul putu să se scoale și să intre iar în rândul oamenilor.

— Teama de răzbunare din partea turcilor îndemnă pe Lambro, să trimită, chiar de a doua zi, un credincios la Dibra să pună pe Ghega Bey în cunoștința celor petrecute și să-l roage — ca până se vor putea uni — să dea câteva raite prin ținutul Ochridei și prin prejur, doar l'or lăsa păgânii împace.

Și Beyul trimise prietenului său — tot printr'un credincios — răspuns că așa va face și așa făcu.

In adevăr nu era zi să nu aibă turcii câte o ceată de Ghegi în spinare și Ghegii — aprigi și fioroși — băgase groaza până în măruntaele Osmanlâilor...

Lambro putu să-și adune astfel, în tihnă oamenii, să'i dăscălească, să-i deprindă, cu oboseala și cu nevoile vânturătorilor de țară, o dată îi duse — până la o bătae de pușcă — de o tabie, încărcată cu tunuri și cu oști și le arătă cum — la prilej — să se năpustească asupra-i, și s'o robească.

Acum bătrânul chiar dorea și une ori căută pricină ca Turcii să se lege de dânsul, dar ei, ori că se temeau de vre-o cursă, ori că nu îndrăz-

neau să mai înăspreasscă lucrurile, steteau la meterez și-l lăsau să le dea târcoale.

Și doar din ce în ce mai cu îndrăzneală aprinsese ei focul răzmiriței și colcăiau satele de răzvrătiții care nu mai vroiau să cunoască alți stăpânitori decât pe baiaraktarii lor. Și baiaraktarii le luase jurământ de supunere și le împărțeau arme și era jaf și pârjol asupra ori cui nu era creștin...

Pașalele și valii le trimiteau ei vești și sfaturi să nu-și primejduiască cu asemenea fărădelegi, liniștea și viața, căci Padișahul e neîndurat și mâna lui atotputernică ajunge și zdrobește pe vinovați ori unde și ori cum. Dar turburătorii nu le dedeau nici o ascultare și resfățându-se în credința isbândei își urmau neorânduelile ca și cum ar fi fost de capul lor!...

Lambro, pe cât putea, ținea pe ai lui de aproape în frâu, spunându-le în graiul lui scurt și hotărât că: nu pentru poftele și mulțumirile noastre ne-am sculat, ci pentru desrobirea acelora care suferă mai amar de cât noi!...

Palikarii lui Burdumba, cu tot avântul lui nedomolit, își făceau un un fel de fală de a nu lua parte la întreprinderi nepotrivite războinicei lor chemări. Așà niciodată nu s'ar fi aruncat asupra satelor sau locuinților turcești pentru a le dà foc, a le jăfui, a le pângări. Ațâțărilor și răutății le răspundeau — când erà nevoe — cu arma în mână, și pept la pept...

Intre dânșii — copii ageri și vioi ai unui pământ încălzit de soarele libertății — și tovarășii lor de luptă, — cruzi și sălbateci, crescuți cu vulturii în creerii munților — deosebirea era fără tăgadă. Căci, dacă și unii și alții erau viteji și mândrii, dacă îndrăzneți până la nebunie, ei nu cunoșteau pedica, nici se temeau de primejdii, iar jurământul îi legau toată viața, cei dintâiu veseli, prietenoși, cu graiu plăcut și inima deschisă, aveau un farmec atrăgător în ochii, în portul, în duioșia lor, pe când ceilalți haini, pizmași, cu vorba aspră și chipul încruntat, erau răzbunători și neapropiați, deși la dânșii datina ospeției sfințea, chiar pe vrăjmașul cel mai crunt, când le intrà în casă...

Trăiau, cu toate acestea, bine împreună și afară doar de fulgerarea ochilor, când pentru vre-o ispravă, Lambro își lăudà noii tovarăși ori îi dedeà drept pildă la ai săi, Skipetarii nu călcau legăturile ce-i uneau cu trimișii Elladei.

Intr'o zi însă puțin lipsì să li se desfacă prietenia și să nu mijlocească pricină sângeroasă între dânșii.

Goga, Mihali, Andoni și alți flăcăi se dusese de dimineață la vânătoare în dorința de a sărbători însănătoșirea lui Burdumba. Câțiva palikari le eșise înainte, la capul satului, să le facă alaiu la întoarcere.

Pe la prânzul cel mic se întoarseră într'adevăr, dar în loc de vânat ei aduceau pe un biet bătrân, plin de sânge și legat de chilna unei căruți, în care se aflau două femei.

Firește mirați, palikarii le făcură în glumă mustrări asupra acestui fel de vânătoare și se legară de soiul vânatului, pe care voiau să-l guste și ei, când, deodată, Goga cu doi tovarăși, vineți de mânie, începură să-i înfrunte în chip grosolan și aprinși din ce în ce — ocărându-i scoaseră cuțitele și săriră la dânșii.

Ceștilalți se puseră în apărare și primejdia ar fi fost gata, dacă femeile din căruță și bătrânul, din coadă, nu începeau să țipe de groază și

atunci desmeticindu-se cu toţii, îşi urmară drumul, despărţiţi în două tabere tăcute şi duşmănoase...

Se făcù mare vâlvă în sat din aceasta şi atât Lambro cât şi Jani, după ce dojeniră aspru pe ai lor, hotărîră a nu-i lăsa mai mult fără de nici o treabă şi de a doua zì chiar trimise unul o sută, celălalt patruzeci de oameni, cu Foti şi cu Naco să cerceteze şi să strejuiască potecile de peste Camna şi Jablanitza, căci îndată dupe Paşti aveau să pornească şi ei spre Dibra, la Hagi-Ghega-Bey.

— Jani se îndreptase, dar tot tânja şi când şi când îşi făcea drum la Papa Stamate, unde Şanga îi nimerea — mai cu priinţă decât tată-său — leacul ce i se cuveneà. De altfel, afară de casa lui Lambro şi a lui Foti, puţine praguri călca el cu aşa drag ca pe al mântuitorilor lui! Şi mama preoteasă îl primea bine şi-l ospătà, cu tot ce avea mai bun şi adesea ochii ei — pe când steteau împreună la masă, ori pe când voinicul povestea din viaţa lui de ostaş şi de haiduc — se prindeau a-l mângâià cu priviri duioase şi dulci, ca ale unei mame. In sufletul ei se înodase de mult o dorinţă pentru îndeplinirea căreia şi-ar fi dat tot ce avea mai scump pe lume.

Işi desvelise ea, dela început, vrerile părintelui, dar el nu-i dădea nici nădejdi, nici nu o făcea să-şi peardă credinţa, ci — cu mânile ridicate la cer — zicea: va fi cum va voi D-zeu şi-şi căutà de treburi; iar pe Burdumba îl apropia tot mai mult de inima lui, şi când pleca, cu flăcăii în cotro-va îl aştepta mai cu nerăbdare, decât daca i-ar fi fost, cu adevărat, fiŭ născut...

Şi iată că zilele treceau, obişnuinţa îi legà tot mai strâns, dar nimic viu, nimic deslusit nu răsărea din înclinările şi din felul lor de a fi.

Pe Burdumba îl frământau adesea gândurile şi de multe ori îi trebuià toată voinţa şi toată puterea lui de stăpânire, pentru a nu luà drumul îndărăt către Marulla.

Negreşit erau clipe în care ochii, împaenjeniţi de vedenia-i iubită, se înşelau privind pe Şanga — aproape asemenea la făptură şi la port cu dânsa — şi se perdeà în nedomirirea: către care mai cu foc îi sburau dorurile? Către cea care i se arătà şi-l aţâţà în vis, ori către cea pe care aevea o pipăià cu văzul, o înţelegeà cu auzul, o simţià pătrunzându-i până în adâncul fiinţii?!

Şi-şi plecà atunci capul împovărat şi gura lui însetată n'o puteà răcorì cu toată unda izvoarelor, iar zbuciumul din piept nu şi-l puteà domolì cu toată lupta şi cu toate primejdiile, către care alergà împins parcă de un nebunesc avânt!...

Şanga erà însă prea mândră şi prea cumpănită în toate, pentru a-şi dà pe faţă aceea ce simţeà, chiar dacă înţelegeà poate ce vroiau părinţii şi ce se petrecea în sufletul frumosului palikar — precum suratele îl poreclise pe Jani.

Deprinsă a merge drept, pe drumul ei, înainte, nu găseà — în credinţa ei de fecioară şi de creştină — că printr'o abatere dela dânsul s'ar puteà întâlnì cu fericirea.

Până la vârsta de optsprezece de ani trăise atât de mulţumită, că numai la gândul de a-şi schimbà cândva traiul, iar voinţa şi puterea — ce o ajutase să semene binele printre toţi şi pretutindeni — să şi le lege numai către unul şi numai lui să le închine, i se turbura mintea, şi sângele înteţit, în furtunoase bătăi îi răzvrătea sânul...

De aceea, când veneà el pe la dânșii, se bucurà fata văzându-l, dar nu-i dedea nici prilej de destăinuire, nici nu se alunecà la vorbe cu vre un tainic înțeles.

Și totuși când singură în cămăruța ei, își cercetà cu de-amăruntul mintea și simțirea, nu puteà tăgăduì că icoana tânărului palikar nu erà adânc săpată într'însa. E drept că în dorul ei sălbatec de neatârnare ar fi vroit s'o șteargă, s'o zmulgă, din gând și din inimă, dar cu cât cercà să o nimicească, cu atât durerea îi erà mai vie, cu atât teama unui gol, poate mai primejdios decât dànsa, o covârșià învederându-i slăbiciunea.

Și nu-și aflà mângâere decât tot când capul lui falnic se apleca puțin ca să le intre pe ușă, iar ea sărind din locul unde părea că-l așteaptă, își făcea cale pe-afară, până ce potolit peptul, îi îngăduià și să-l întâmpine, voioasă dar rece ca întotdeauna, și să-i vorbească fără de graba nerăbdării, ori duioșia plăcerii.

Numai Andoni Guva, feciorul Litzei — mătușa de pe mamă a Șangăi — strângea pumnii și-și încruntà fața, când preà des — după socotința lui — Jani steteà la sfat și la glume cu fata, când, cu vreme și fără vreme, vedeà pe frumosul palikar ospătând și petrecând în casa, în care el însuși nu putuse dobândì o atât de largă îngăduire !...

(Urmează) **D. C. Ollanescu**

Comedia din Livadă

Veche-i lumea din livadă;
Dar de n'au putut să-i vadă
Inceputul, filosofii,
Cum vezi luna 'n fundul cofii:

Cărăbușul însă crede'l...
Cu al minții sale sfredel
A pătruns, dedat silinței,
Pân' la simburul științei;

Ș'a găsit în cărți s'aștearnă
Cum c'a fost odată iarnă.
Las' c'a fost prilej de sfadă:
De-a fost iarnă cu zăpadă;

Dar și alții observară
C'a mai fost odată vară,
Ci fiind mai înainte
N'a mai fost așa ferbinte...

*

Eu privesc cu drag la insul
Ce cutreeră coprinsul
Unei foi, și de pe dungă
Jos se teme să n'ajungă.

Printre mii de mici insecte
Sunt partiduri, sunt și secte,
Sunt imperii mari și nații;
Spiță'și au încoronații.

Ș'un imperiu ține, frate,
Mai cât umbra unei sălcii...
Mărchidani cu lada 'n spate
Mi'l colind'agale melcii.

Prizărit popor al luncei
Care umblă tot de-a mija,
Toamna nu-i aduce grija
Pridindu-i rodul muncei!

Ș'adevărul drept arătu'l:
La'nceput a fost omătul
Prizărindu-se o turmă
De vieți abiă pe urmă.

Ci umblară mult de-a sârgul
Până ce'și făcură târgul
Dela fir de nalbă 'ncoace
Unde răul se tot coace.

Dela fir de nalbă 'ncolo
Străbătù un Marco-Polo:
Un gândac și jumătate
Singur el puteà străbate!

Și de-abià târziu se 'ntoarse
Din pământuri vechi și arse,
Scuturând în ușa tindii
Praf de aur de prin Indii.

Patriarh cu gânduri sfinte,
Mare'n liniștea-i cuminte,
Rasa vrednică, nomadă,
Ș'o tot mută prin livadă :

Pe la margine de apă
Unde stearpa clisă crapă,
Pe sub șir de mușuroae
Unde cerul se 'ncovoae.

Lung făgaș lăsase carul :
Drum să umble furnicarul
Ori la târg la judecată
Ori la țarină uscată.

— Dar ce drum cotind eresul
Duce către înțelesul
Ce atrage orice creer...
Cugetă 'nvățatul greer.

*

Ca și ceastă-laltă lume
Unii țin la obiceiuri ;
Rugăciuni de fac anume
Și pe vrăji ei pun temeiuri.

Iar în noaptea de 'nviere,
Cum se clatin clopoțeii,
Tainic es de prin unghere
Cei bătrâni cu nepoțeii.

Sub ciuperca la trei hramuri,
Și cu bolți de mânăstire,
Se 'mbulzesc mărunte neamuri
Așteptând măreața știre.

Stau smeriți cosașii harnici,
Ba și fluturii zădarnici,
Iar țânțarii, serafimii,
Pe de-asupra gândăcimii.

Licuriciul-pălimarul,
Umblă tot pe lângă sfeșnic,
Când... auzi vestind bondarul
Invierea Celui veșnic.

*

Ci, eră o seară caldă
Când ș'albinele se scaldă,
Curg în aer line râuri,
Trece boarea peste grâuri.

Stelele surâd mai dulce,
Fac luceferii pe fanții ;
Ș'adunându-i ca să-i culce
Lunca 'și numără infanții.

Dar mirare, jos prin iarbă,
Tot ce mișcă, toți gândacii
Cari umplu două Dacii
Și văzduhu'l fac să fiarbă ;

Cărăbuși, bondari, lăcuste,
Drept în sus ținându'și botul,
Arătau părtași cu totul
Unei fericiri auguste.

Căci oprind a vremii limbă,
Cântec nou ce fără nume-i,
Sună la urechea lumei :
Și'n repaos mersu-i schimbă.

Parc'asculți rărindu-și mersul
Seaca timpului bătae,
Clipa lenevos se tae,
Greu s'așează universul.

Obosit de lunga-i cursă
S'a oprit pământu'n spațiu ;
Și de sus fără de sațiu,
Gura 'și cască Marea-Ursă.

Neted revărsându-și prundul
Bolta sa ș'o crapă cerul.
Printre cioburi vine gerul,
Zările'și ridică fundul.

Rece vatră prăvălită,
Pe de margini antipozii,
Ș'o cometă zgribulită
Stă colac în jurul cozii.

— Stăm în loc ? Hei, Sfinte Petre,
Ce, pământul nu mai mișcă ?
S'a stricat vre o rotișcă ?
Scoate'mi carul dintre petre.

Sfinte Gheorghe fugi de-ajută,
Grabnic calul ți-l repede !
Pune'ți mâna pe obede
Că'mi stă lumea 'n drum perdută.

Hai să văd urnit pământul !
Și tu Drace dela roate,
Ce te-apuci a mi le scoate
N'aștepta să spun cuvântul !...

...Dumnezeu strigà pe semne,
Cum veneà c'un car cu lemne,
Și'ntâlnise plin de jale
Universul zdrob în cale.

Ne'ndrăznind măcar să'ntrebe,
Ascultà zmerita plebe.
Doi țânțari : — Să-ți spun eu cine?
Cântă greerul, vecine !

— Greeruș ? chiar el, hainul ?
Dar făceà filosofie !
Mă miram cine să fie,
Vai, trăznil'ar zacherlinul.

— Greeruș, mâncași, se vede
Mătrăgună, beladonă,
De te ei drept primadonă
Și faci larmă prin livede

— Bre, cum cântă, ca și-o zână
Gândăcimea de-o deșteaptă ! —
...Vespea grabnică la faptă
Cântărețul mi-l îngână :

— Primadona greeriță
Cântă noaptea din guriță,
Cântă după drob de urdă
Până face lumea surdă.

Alelei tu greerișcă,
Te-ași culca pe bobi de hrișcă
De mi-ai da tu ce ți-ași cere :
Dulce fagur de tăcere.

Ian ascultă, greeruș,
Leagă-ți clanța de-o țăruș,
Să n'ajung așa departe.
Câinii noștri să-i întarte...

Zică-ți lumea greerice :
Și mai dulce ți-aș mai zice,
Să'mi ticneasc'o noapte masul
Prea ne asurzești cu glasul.

...Scurt se întoarce hâtrul flutur:
— Știi că nu-mi făcuși plăcere?
Cere-ți scuze ori te scutur...
Cântă-mi înainte vere.

*

Și'n această lume mică
După trebi cei mici furnică,
Fluturii își pun fireturi
Și se țin de ziafeturi.

Vânturându-și creițarii
Când speranțele mai roze's,
Lefteri vezi c'ajung țințarii
La tăun ce-l chiamă Moses.

Vietăți de-o zi și-o noapte !
Dar când judec'a lor fapte
Din chilia sa bondarul,
Mult îi pare plin paharul.

— Dac'aș ști că de-o potrivă
Cată Slava milostivă
La păcatul fiecărui,
Singur Dracului mă dărui.

...Ci, furnicile mărunte,
Steagul roș ducând în frunte,
Țin adese meetinguri
In găvanul unei linguri.

Trântorul, gând rău le poartă,
Și necazul și-l deșartă:
— Știți ce-a spus la întrunire
O furnică'n rătăcire?

Că nici știu ce se ascunde
Prin borcanele rotunde;
Că de nu mă duc: mi-i frică!
Măi c'a dracului furnică!

M'au descris că sunt un fante,
Ziua rușinos pe gratis,
Când de rumene bucante
Gândurile'mi tulburati's.

Insă domnișoara muscă,
Din politica lui bruscă
A'nțeles că-i săptămâna
De când vrea să-i ceară mâna.

Nu-i luase bine seama,
Și sfioasă, da din umeri:
— In zădar cuvinte numeri
Ce nu 'ntrebi întâi pe mama.

*

Ca un șuer, ca un vaer
Iată că venea prin aer,
Vântul, călărețul iute,
Pomenit pe neștiute.

Furtunos ca zeii vedici,
Insă păgubit de minte,
Mână totul dinainte
Biruind grozave pedici.

Impingând cu largu-i umăr,
Nouri negri făr' de număr,
Se tot pleacă să nu-și spargă
Capul sec de bolta largă.

Prinde lunca să blesteme,
Crâncen se lupta frunzarul.
Singur mai grozav țințarul
Bâzâia că nu se teme.

Toți ai lui de multă spaimă,
Stinși în floarea tinereții,
Costelivi păzeau pereții:
Singur el își face faimă.

—Dar viteaz mai ești vecine!
Zice altul fără pică.
—Da, și când mănușa-mi pică
S'o ridici că ai la cine!

—Taci, marchiz de operetă
Spada mea să nu te-ajungă!
—Drace, uiți că am floretă
Când dorești să te străpungă.

...Spadasini de școală veche
Se luptau să se răpună.
Vâjiindu-le 'n ureche
Furia creștea nebună.

Nici simțeau cât de departe
Mi-i ducea pe sus Austrul
In curând vor fi deșarte
Cearta lor, trufia, lustrul.

Și 'n acest răstimp, pe luncă
Nourii vărsau potopul,
Tunetul vestea poruncă,
Trăsnete loviră plopul.

Fericit acel ce 'nnoată,
Că-i rămâne altă moarte,
Dar șiroaele vin toarte
Și-mi înneacă lunca toată.

Potopitu-s'au imperii,
Impărați cu-a lor suite,
Hoți și genii dăruite
Doar cu strunele durerii...

Nimenea nu mai rămâne
Ca să cânte acest dezastru?
Ce păcat, l'ar spune mâne
Mai frumos vr'un poetastru.

*

Trei furnici, la mânăstire
Și-au găsit adăpostire,
Și cu cornuri de prescură
Cuvioasele crescură.

Gros bondar le ține predici,
Starița le pune piedici...
Și ce rău, din închisoare:
Nu mai știi nici când e soare.

Când la scară o caleașcă.
— Vre-o pereche boerească?
— Libelula cu țințarul,
Iar lăcusta-i armăsarul.

...Musafiri din Capitală,
Cari n'au nici o sfială.
Maicele, după tratații:
— Da, cumplite inundații!

Ș'așteptau ca musafirii
Limbele să le deslege...
— Bun șerbet dau trandafirii!
— Bre, ce oameni făr' de lege!

...Maică, singur eu ți-ași spune
Cum a fost și ce amarnic,
Și 'n pomelnic mă vei pune,
Dar să știi c' a fost zadarnic.

Nici o jale nu se simte,
Lumea-i tot precum fusese,
Căci viața se tot țese
Pe cărările ei strimte.

Goanga până eri omidă
La guvern își mână tribul;
Și sub steag de pălămidă
La gazetă toacă scribul.

Ioan Bârseanul.

Amintire dela jubileul de 50 ani al Teatrului național din București.

Tablou alegoric înfățișând viața întreagă a Teatrului național. (A se vedea *Din viața teatrului* de D. C. Ollanescu, în *Literatură și Artă Română*, din 1903

MARIN GELEA

ROMAN DE **N. PETRAȘCU**

București, Imprimeria Albert Baer, 1905, 476 pp.

În literatura noastră, cel mai puțin cunoscut fel de manifestare e, fără îndoială, romanul. Un fel de teamă, aproape superstițioasă, îndepărtează — sau mai bine zis: îndepărta până în timpul din urmă, pe literații români chiar și de la ideea — numai trecătoare — a scrierii unui roman. Dacă epopeea e socotită ca o producție imposibilă de tratat în timpul de față în literatura universală, apoi nu era departe de a se spune, într'o bună zi, că romanul este o speță literară nepotrivită cu firea, cu felul de manifestare al literaturii poporului român. S'ar mai fi adăogat poate că vestita scriere a lui Filimon este o excepție curioasă și că *Paraziții* d-lui Delavrancea e o nuvelă, iar nu un roman. Un punct... — în loc de cruce — și acest capitol din istoria literaturii române ar fi fost închis pentru totdeauna. Lumea chiar începuse a se obișnui cu această părere, care — în chip latent — se și găsia în mințile marei majorități a micului număr de cititori de literatură națională, românească! De odată, cam în acelaș timp cu începutul acestui nou secol, în care nu de mult am intrat, se iviră unul după altul aproape o întreagă serie de romane, ca o isbucnire a unor dorinți de mult mângâiate, dar nemilos oprite de puternice stăvilare. Nuveliști, poeți, istorici, traducători, ziariști, etc scoaseră de sub tipar cu iuțeală, în mijlocul uimirii publicului — care nu mai avu timpul — și până la un punct nici curajul — de a protesta, declarând, — conform părerii stabilite — că în România nu poate fi posibilă apariția unui roman de valoare — toți scoaseră producțiile despre cari nu acum e timpul și locul de a vorbi, dar despre care vom aminti numai, că aproape t o a t e fură cu subiecte istorice. Dacii, descălecatul Moldovei, vremea lui Ștefan cel Mare, — mai ales — vitejia celor cari urmăriau drumul arătat de Ion Vodă cel cumplit, etc., fură câteva din subiectele acestor romane. E curios cum tocmai forma cea mai apropiată de epopee, — romanul istoric — s'a căutat a fi tratat și tocmai în epoca în care publicul pare încă ostil unor atari producții literare, cu atât mai grele cu cât e vorba de subiecte întemeiate pe izvoare istorice, — multe îndoelnice. Dacă temelia cea mai puternică a epopeei, este cunoștința poporană a subiectului tratat, apoi

baza romanului istoric va fi nu numai cunoașterea — de către autor — a unor lucrări privitoare la acea vreme, dar o desăvârșită, adâncă și mereu împrospătată studiare a întregii epoci din care se ia faptul, ori evenimentele descrise. Imaginația poetico-literară a romancierului se va găsi atunci, și numai atunci, hrănită de a d e v ă r a t u l nutriment trebuincios existenței sale. Numai când au avut impresia că trăiesc — în anumite momente — din lumea antică sau din evul mediu, au putut — de pildă — Leconte de Lisle ori Hérédia în poemele lor, și Victor Hugo în *La légende des siècles* și în *Notre-Dame-de-Paris* să dea și cititorului iluzia că în rândurile din față-le este reală evocarea unor timpuri de mult trecute. Este interesant și ar merita să fie studiat acest lucru — din punctul de vedere psicologic —: Cum se face că unii cititori — chiar puțin ori de loc știutori ai unei epoce istorice la care se referă poetul ori romancierul, vor gusta cu plăcere părțile într'adevăr inspirate dintr'o cunoștință temeinică și se vor simți mai puțin dispuși în fața unei pagini bazate doar pe propria imaginație constructoare a autorului — lucru pe care însă ei — cititorii aceia — nu-l știu ?

Intr'un cuvânt autorii români cari au încercat în acești din urmă ani, a face romane istorice s'au supus la grele încercări, dar cari vor folosì — pe viitor — multora; în plus ei au drept la recunoștința cititorilor pe cari i-au scos din credința că romane în românește n'au să se mai producă.

Acum o lună apărù în volum scrierea de care vrem a vorbì — *Marin Gelea* — roman publicat de d. Petrașcu mai întâi în *„Literatură și Artă Română“*, — scriere de analiză psicologică a evoluției intelectuale a unui tânăr trăind în actuala societate românească.

Inainte de a face o analiză, pe care ori și care cititor — cu dorință de a-și da seama despre punctele de frunte ale unei lucrări — și-ar putea-o face — iată în câteva cuvinte schema cea mai sumară și esențială pe care se brodează întreaga povestire și toate amănuntele de observare psicologică ori socială :

Un tânăr, care-și petrece copilăria în mijlocul frumuseților și a vieții senine dela țară, după ce isprăvește liceul într'un mare oraș de provincie — din țara noastră — își desăvârșește învățătura și cultura, prin studiul architecturii, la Paris. Intors cu gânduri visătoare și pline de speranță, — ca ori și ce om dornic de muncă și înzestrat de fire cu talent de seamă și cu gust ales, Gelea — tânărul artist — își începe noua lui viață în țară într'un chip fericit, pentru orice om, și datorit — ca mai totdeauna—întâmplării. O dragoste încolțește în inima lui cunoscând pe Elena, gingașa fiică a lui Binu,— un om de seamă, cinstit fără afectare și dintr'o străveche familie boerească. Dar vălmășagul vieții silește pe Gelea ca fără de voe, să cunoască pe oamenii în mijlocul cărora trăia : Bucureștii cu lumea poleită de prin saloane, viața așà zisă politică ; necorectitudinea, pretențiile ridicule și hotărîrile predomnitoare în marea majoritate a societății noastre, încă netămăduită de otrava Fanariotizmului. Iluzia de o clipă că își va puteà realizà dorința cea mai de seamă a vieții lui artistice — izbânda primirii unui plan, multă vreme legănat de mintea lui și creat, vom vedeà cum, — piere, și el rămâne încremenit de putința necinstei omenești : Planul lui pentru zidirea unei clădiri monumentale — Mitropolia din București — e respins spre a se admite o lucrare searbădă și fără nici o umbră de ideal artistic a unui protejat ministerial. Astfel o parte din viața lui e sfărâmată, căci lovitura e preà puternică pentru o

fire prea sensibilă ca a lui Gelea, spre a se mai puteà reînviorà — și cum ? — vreodată. Dar poate că voința — această pârghie minunată, care de multe ori aproape reînviază și înalță pe mulți — poate că voința l'ar fi oțelit chiar atunci, imediat, dacă nu venià o altă și mult dorită îndeplinire a celuilalt ideal : biruința în dragostea lui față de Elena, după ce trecuse prin ispita ivită în cale-i — în ființa încântătoare a frumoasei Olga Lari.

Astfel Gelea e înfrânt în primul lui ávânt—în cel de artist, doritor de isbândă ; dar e norocos în mersu-i pe poteca întortochiată a vieții, în drumul către fericirea intimă a vieții casnice.

Așà se prezintă firul cel mare, conducător al acțiunii povestite și descrise în roman; iar în juru-i se înlănțuesc în chip firesc și artistic amănuntele și elementele cari dau viață și fac unitatea neștirbită a lucrării. Iată, acum, un rezumat din roman, în ordinea în care se prezintă faptele, insistând mai ales asupra observărilor, psichologice, a pastelurilor și în genere a stilului.

Când se începe istorisirea, e „o zi caldă cu adieri de vânt și cu cerul închis“ dela sfârșitul lui Aprilie. Un poștalion tras de cinci cai negri aștepta la poarta casei lui Gelea, spre a-l duce afară din București, la moșia lui Binu, unde erà să petreacă sărbătorile Paștelui. Tot farmecul unei călătorii în goana cailor mânați de un surugiu îndemânatec și vioiu ; toate imaginile repezi ale împrejmuirilor străbătute : toate amintirile născute în mintea călătorului legănat de mersul trăsurii și înviorat de aerul curat și proaspăt al câmpiilor, — totul și toate se urmează cu o atât de firească înfățișare, reprezintă ceva atât de real, încât cititorul celor 37 de pagine cari alcătuesc primul capitol — «In drum. — Din trecut» — va zice mai întâiu în sine — și puținul răgaz pe care i-l dă neastâmpărata dorință de a cunoaște ce-o să urmeze, — își va zice într'o latentă cugetare a sa, că acesta este — fără îndoială — cel mai dorit model de verosimilă și în acelaș timp poetică descriere a unui drum în Țara Românească în timpurile de față.

Iată o repede înșirare a elementelor compuitoare al acestui început al romanului, care, în mod neobservat — și tocmai aci e arta — este șio introducere destul de completă, interesantă și trebuitoare pentru cunoașterea personagiului principal al istorisirii, precum și al începutului de acțiune.

Călătoria începe din mijlocul Bucureștilor, dintr'o stradă liniștită, în ziua aceea de primăvară de care pomenirăm. După o descriere primă, a casei din care eșià călătorul cum și a ușoarei pregătiri de drum, trăsura își începe calea atât de variată în mersul de atâtea ceasuri. «La un strigăt tare al surugiului «gata» de răsună strada, caii o porniră înainte sprinteni, umplând strada cu vuetul clopotelor. O luară la vale pe Schitu-Măgureanu, de-alungul Cișmegiului care părù tânărului din trăsură mai frumos ca altădată. Arborii dintrînsul de diferite forme, unii abià înverziți, alții încă negri ca iarna, în zborul repede al trăsurii, păreau minunați. Lacul ce se zăreà, ici-colo, printre ei, aleele largi, trecătorii de pe ele, toate, văzute dela distanță, erau mai deosebite. De partea cealaltă a stradei un șir de case în neorânduială, unele strâmbe și joase, alături de altele mai mari, colțuri murdare, afișe rupte pe garduri. Trecătorii de pe trotuare mergeau gândindu-se la nevoile lor, nevăzând nici frumusețea de-o parte a stradei, nici mizeria de cealaltă parte. Poștalionul trecù deacurmezișul bulevardului Elisabeta și peste podul Dâmboviței și o luă prin Mihai-Vodă, îndreptându-se spre Dealul Spirei și Bariera Rahovei.

«Deși cu o viață lăuntrică mult mai mare decât impresiile de din afară, Marin Gelea — tânărul din trăsură — fù izbit din ce în ce mai mult de tristețea stradelor depărtate ale Capitalei, alcătuite din case sărace și cu fațadele încărcate de ornamente

urîte. Ele înlocuiau clădirile de altădată, simple și liniștite, înconjurate de curți largi, pline de arbori și de iarbă, cu cărări printr'însele, cu flori la ferestre și pe stâlpii balcoanelor, subțiri și ciopliți în lemn [1])».

Tabloul se întunecă din ce în ce: sărăcia mahalalelor ultime ajunge și mai tristă; când iată câmpul. Un oftat de mulțumire; și iată mintea călătorului cugetând limpede, și aducându-și aminte de ținta către care plecase. Asocierile de idei îi amintesc întâia lui întâlnire cu familia Bineștilor, în tren în drumul dintre Viena și București, atunci când se întorcea pentru ultima oară din Paris. Cugetările răslețe se amestecă neîncetat cu vederea câmpului plin de viață primăvăratică ori a rarilor trecători de pe șosea. Frânturi de întrevorbire cu surugiul ori cu feciorul de pe capră, se sting iute ca ori și ce vorbă începută cu oameni cu cari n'ai ce vorbì mult. Mintea nu stă însă mult ocupată de priveliștea, care oricât erà de frumoasă, nu puteà să nu se repete de nenumărate ori într'un drum de patru ceasuri, la câmp. Livezile, arăturile, satele prin care treceà îi readuceau în minte printr'o firească legătură de idei vremea copilăriei lui fericite, petrecută la moșia tatălui său în Negrilești. «I se părea că se revede copil mic în curtea cea pătrată din Negrilești, în casele lor vechi, acoperite cu șindrilă neagră, cu ceardacul văruit albăstriu, cu ferestrele mici și înflorate în fier, cu ușile grele de stejar, tăiate dintr'o bucată, cu tinda adâncită puțin deasupra beciului, cu scara ce se clătină când călcai; și mai departe, cu porumbăria pe furca-i plecată de vreme, cu poarta cea mare acoperită cu mușchi verde, cu grajdul rămas numai din roș, și cu fântâna cea seacă, de sub plopul subțiratec, în ramurile căruia se vedeà veșnic resturile câte unui zmeu [2])». Și întreaga copilărie, cu iubirea și mustrările blânde ale părinților, cu jocurile fără de sfârșit, cu prieteniile ori cu un început de dragoste primăvăratică, fericită, curată și idilică — își făceà loc pe cărările din ce în ce mai largi ale amintirii. Dar orașul de provincie cu teatrele lui primitive, care însă în ochii mulțumiți cu puțin ai unui copilandru, apăreau aproape superbe! Dar putința de a vedeà de aproape — la câțiva pași numai — pe Alecsandri! Dar în sfârșit citirea alintătoare a romanelor sentimentale, admirația pentru Eminescu și faima lui, care începeà să se întindă — cum îi apăreau departe și amestecându-se cu imagina vieții dusă în gimnaziu. Chipuri anoste, robite literii moarte, ori ici și colo, câte un spirit mai de seamă, — se ivià galeria foștilor lui profesori. Unul, puțin cam preà solemn în vorbele lui, îi înfluențase prin cele zise într'o zi, după catedră, întregul mers al vieții lui viitoare. Cine din noi nu-și amintește cum o mișcare, o vorbă, un fapt, ori o citire le-a influențat pentru totdeauna anumite puncte de urmărit în viață, dacă nu întreaga lor îndrumare?

— «Suntem în Fierbinți — zise surugiul întorcându-se și arătând un sat mai mare care se întindea frumos pe o coastă. Casele curate și albe, văruite proaspăt, cu brâe albăstrii pe lângă prispe și ferestre, aveau un aer de sărbătoare. Pe parii gardurilor, oale și doniți spălate; pe nuele scoarțe, lăicere, velinți, spre a fi scuturate. Prin uși, femeile cu mâinele sumecate, priveau un moment trăsura ce trecea și-și reluau treburile. Prin curți, oameni pe lângă pluguri; pe sub arborii înfloriți, câte o vită, cloști cu pui, gâște cu boboci galbeni ca aurul» [3]).

Cugetările întrerupte în șirul lor, câteva minute, de vorba surugiului și de vederea satului prin care treceau, revin curând în mintea dispusă pentru această stare de evocare a timpurilor trecute. De astădată sunt anii de studiu în Franța, Parisul cu arta și vioiciunea lui; apoi călătoriile în Italia, Grecia, Constantinopoli, Egipt și Spania, în urma celui dintâi succes artistic al

1) **N. Petrașcu**, *Marin Gelea*, I, «Pe drum. — Din trecut», pp. 3—4.
2) Op. cit., p. 9.
3) Ibidem p. 24.

lui. Firea lui Gelea modelată astfel de traiul, de studiile, de călătoriile și oamenii aleși cu care căutase a trăi până atunci apare într'un cadru lămurit de acum, întocmai așa cum îl vom vedea în tot coprinsul romanului: Temperament de artist; fire sensibilă, în fața celei mai mici frumuseți ori urâciuni din viață ori din natură — el se simția mișcat și ființa lui vibra de mulțumire ori de durere. Iubia natura și varietatea ei infinită mai presus de ori ce: „Nimeni n'ar putea spune emoțiile lui în fața nopților de vară, senine „ca ziua". Apusurile de soare în acele mări de sânge, sclipirile stelelor în depărtări albastre, răsăritul lunii pline, îl mișcau ca niște drame, până la lăcrămi, cum îl entuziasma mirosul unor flori, ca lăcrămioarele, viorelele ori trandafirii. Chiar unele cuvinte ca, spre pildă, «flori de primăvară», «pe maluri de lac» și altele, îl aruncau, îl înecau într-un fel de fericire, într-un nevinovat extaz de copil». [1])

In sfârșit la o cotitură a șoselei de unde începu a se vedea megiesia boerească a lui Binu, acesta însuși apăru înaintea călătorului, ieșindu-i în cale, drum de seamă de la abia zărita lui lăcuință. Ca final pitoresc al acestui capitol iată un pastel pe care l'ar invidia și un pictor și un poet:

„Vântul care suflase puțin de cu vreme, se liniștise acum. Soarele colora încet apusul. Era rece, deși frumos.

Spre a avea un drum mai plăcut, lăsară șoseaua și o luară prin mijlocul pădurii Cârja. Când eșiau dintr'însa se vedea pe coastă lumini aprinse în satul Albele și, mai sus pe deal, casa boerească, lungă și joasă care, cu felinarele aprinse în balcon și cu ferestrele scânteind, părea de departe ca o creangă de lumini atârnând deasupra lacului din vale» [2]).

Cel de al doilea capitol se începe cu povestirea originii boerești, — asupra căreia vom reveni — a familiei lui Binu. Inrudiți cu Buzeștii, cunoscuți de cronicari și cântați de poezia poporană — Bineșii trăiau acum retrași la țară: Costache Binu și fiică-sa Elena — de curând sosită dintr'un pensionat francez din Dresda, — alcătuiau întreaga familie, împreună cu „coana Ana" sora bătrânului, femee mai mult aspră la fire și trăind ca și în călugărie în urma neașteptatei morți a logodnicului ei. Ani peste ani trecuseră și ea credincioasă amintirii celui iubit, trăia, — veșnic îmbrăcată în negru — o viață plină de dragoste și devotament pentru fratele și nepoata sa. După sosirea mosafirului și după o scurtă odihnă, intrară cu toții în «sofragerie, unde mirosea a coaje de măr afumat și a cozonaci proaspeți, un miros dulce și patriarhal» [3]). Masa, rânduirea odăii, ființele celor patru comeseni apar lămurite și cu trăsăturile caracteristice fiecăruia. Elena, cu înfățișarea ei candidă și dătătoare de iubire, e ca o lumină blândă în mijlocul fericirii adăpostite acolo — la fiecare într'un fel. Copilăria și tinerețea ei, — acum în floare, — necazurile și creșterea ei ne trec repede pe dinainte. Vorba, la început, neîndemânatecă între Gelea și fiecare dintre Binești, se înviorează treptat-treptat. Gelea își povestește impresiile simțite la întoarcerea în țară, o parte din gândurile lui, și din vorbă în vorbă, descrie frumusețile țării noastre văzute de el în călătoriile și excursiile făcute pe la mânăstirile, prin munții și pe plaiurile noastre. Curtea-de-Argeș, Câmpulung, Poenari, Vâlcea — cu toate frumusețile ei, — Gorjul și în sfârșit colțul de miază noapte și apus al Moldovei se desfășoară ca într-o panoramă înaintea ochilor și minților prietenilor sfătoși, strânși în jurul mesei, într-acea seară de primăvară cu priviri către iarnă. In sfârșit odihna într'o cameră, care-i aduse aminte lui Gelea,

1) Op. cit., p. 34.
2) Ibidem, pp. 36—37.
3) Ibidem, pp. 44—45.

camera părintească, îl despărți, de tovarășii săi cei de curînd — tocmai târziu în noapte.

«A doua zi, când el deschise ochii, văzù în casă o lumină albastră : afară ningea. Arborii înfloriți erau plini de zăpadă. In fața ferestrei lui o funie întinsă între doi copaci părea ca o linie dreaptă de zăpadă. O liniște adâncă domnea de jur împrejur; nu se zărià, nu se simțià nici o suflare omenească. Până departe pe muchea dealului, pe acoperămintele adormite din sat, mantia albă acoperia totul într'o coloare ideală; ai fi crezut că e o lume fantastică urzită de un vrăjitor. Lumina aceasta azurie prefăceà pe Gelea în poet. Privì ceasornicul : erau abià șease ceasuri. In căldura plăcută a așternutului curat, el adormì din nou [1])».

Puține, foarte puține, rânduri se întâlnesc în romancierii, nuveliștii ori poeții descriitori ai unor atari priveliști și simțiminte, care să fi zugrăvit cu mai multă delicateță un asemenea tablou și care să fi reînviat cu așà de precizà putere amintirea unor senzații organice. Din 1888 — adică dela citirea introducerii [2]) făcute de Ion Ghica la *Amintirile din pribegie*, mi-a rămas adânc întipărită în minte puterea descriptivă și evocatoare a unui rând din pasagiul începător — cel în care se explică perderea — pe de o parte — și păstrarea — pe de alta — a multor din scrisorile celor cari rătăciră, pribegi, după 1848. Neavând aici textul, citez din memorie cuprinsul general al pasagiului, fiind, aproape sigur, că rândul de cuvinte de care vreau a vorbì va fi reprodus întocmai. Ion Ghica se aflà în Constantinopoli, într'o iarnă, mult mai târziu după vremea imediat următoare neizbutitei revoluții, când într'o seară, îndată după ce se culcase, tocmai când — zice el — «de abià izbutisem a mă obișnuì cu temperatura cea rece a cearceafurilor», auzi bătăi în caldarâmul stradei și strigăte de «Iangâân vaar», adică «foc». Atunci în grabă el părăsì așternutul și se îndreptă, cât mai curând, spre locul incendiului, unde găsì aruncate printre altele și corespondența de care va vorbì și care erà păstrată de el tocmai într'una din casele aprinse. Ei bine, dacă la Ion Ghica vorbele cu care el amintește de primele senzații avute într'un așternut rece, deșteaptă mai mult niște reprezentări ale unor senzații de temperatură,—în rândurile citate dela d. Petrașcu este o reprezentare și mai rar cu putință de a fi reîmprospătată în mintea noastră : e o reprezentare a unei senzații organice : E vorba de acel „bien être“ pe care-l simte omul „în căldura plăcută a așternutului“ pe când afară zăpada a îmbrobodit câmpia și pădurile.

Tabloul are apoi finețea unui vis de poet fericit. El se complectează prin vorba răspicată și răsunătoare — în frigul dimineții — a doi țărani vorbind sub fereastra lui Gelea și apoi se continuă, ca în vis, în lumina ca din povești care se coborâse în salonul caselor, unde Elena întrerupeà liniștea prea adâncă prin sunetele unui vals cântat la piano [3]).

In atmosfera de prietenie și de mulțumire pe care o aduce traiul la țară, iarna, între puținii adunați în jurul focului pâlpâitor în sobă, — începù să se iveascà între Gelea și Elena, prin potrivirea și seninătatea firii lor, un nelămurit încă fior de dragoste, frate cu dorința primăverii care se zbăteà să scape de îmbrățișările ernei, nedoritoare a părăsì ușor întinsul țării. O vorbă încă sfioasă, despre viața de până în ajun a Elenei; un cântec la piano ; apoi o masă cu lăutarii, reamintind străvechi obiceiuri de petrecere; o vizită a unor vecini în ziua de Paște — iată o serie de note întregind o zi petre-

1) Op. cit. pp. 67—68.
2) «*Revista Nouă*», An. I, No. 5.
1) **Petrașcu**, op. cit., pp. 68—70.

cută la țară. In câteva pagini întrevede cititorul apoi, – în plimbarea a doua zi făcută — biserica și gospodăria satului, hora și dulapul (scrânciobul) ; tipuri și firi de țărani : oarba Ancuța, care se încântă ca un rapsod de versul ei și care ziceà despre cântecele triste : «Eu aș ascultà cântece de jale și aș plânge și moartă... [1])» ; ori bătrânul Radu, om de nouăzeci de ani, cu vorba caracteristică Românului resignat în răspunsul dat la întrebarea ce i-o face Binu : — «Ce mai zici, moș Radule ? îl întrebă Binu. — Ia mai trăim și noi[!] Cocoane ! [2]).

Instârșit timpul plecării lui Gelea se apropià ; locul pentru clădirea vilei lui Binu fusese ales. Pretextul prietenesc al acestei vizite în sărbători nu mai aveà deci putința de a prelungì ședereа la Binu a tânărului architect. In ultima zi, — o zi frumoasă, în care primăvara învinsese nepoftita întoarcere a ernii, pe sub vișinii înfloriți din grădină, Elena și Gelea se plimbau. In grija care o mistue pe tânăra fată de a vedeà plecând pe tânărul acesta care-i mai izgonise singurătatea în care trăià, vorba alunecă iarăși asupra altor lucruri decât asupra celui pe care vroià să-l afle : Va plecà ori nu astăzi ? Căci în mintea celor în a căror inimă încolțește iubirea — o zi mai mult, câștigată din depărtarea preà apropiată, e o fericire întreagă. Vorbesc dar de artă, de poezie. Elena care nu cunoștea mult din literatura românească— din pricina creșterii ei în străini— întreabă pe Gelea—privind la desfășurarea frumuseților primăverii : «A descris undeva Eminescu primăvara?» [3]).

E atât de firească și de potrivită întrebarea asta din gura tinerei care ar fi vrut să cunoască ceva de seamă românesc, fiind-că simțirile ei nu se înstreinase de dragostea neamului, în cât pare că o așteptai din clipă în clipă. Dar de ce numaidecât Eminescu? De ce? Iarăș foarte firească întrebare la Elena ca și la ori și ce om care știe numai din auzite de literatura românească. Mai întâiu Eminescu e un nume care prin sine însuși dă o idee înaltă despre omul care l'a purtat. «Numele de Eminescu el însuși, atât de dulce la pronunțat, avea ceva tainic în mintea sa» ne spune autorul, chiar despre Gelea, — în timpul vieții din liceu [4]). Se adaogă apoi nenorocirea poetului, care, pentru mulți, l-a făcut mai cunoscut decât însăși opera sa; și în fine — în afară de meritata studiere a produselor minții lui — vine extraordinara reclamă făcută nu numai de grupul junimist — doritor de a avea un sprijin în amintirea lui Eminescu — dar și de toți râvnitorii de a scrie versuri, inspirați de școala romantică — de mult imitată la noi, — și care găsia un fel de frate mai mare în Eminescu — după cum le plăcea lor să creadă. Tot secretul cunoașterii lui Eminescu — într'un fel sau altul — mai presus decât a celor lalți poeți ai noștri, stă ascuns în primul și cel mai de seamă rând, în cele trei fapte de care vorbirăm. Așa dar, despre cine era să întrebe Elena, dacă nu despre Eminescu ? pe care, de sigur, trebue să-l fi cunoscut din auzite și Binu — cu toate că se ocupa numai de agricultură. Gelea îi răspunde citând două versuri dintr'un pastel de Alecsandri, de și printr'o curioasă împrejurare bardul de la Mircești a fost neîntrecut în descrierea iernii nu în pastelurile de primăvară. Artistul simte aceasta și imediat, ca o scuză, vorbește despre cunoscuta plângere a poeților, și a tutulor artiștilor, de-a nu-și putea lămuri întocmai cum ar vroi, cugetările și imaginile întrezărite în mintea lor.

1) Ibidem, p. 91
2) Ibidem, p. 87
3) Ibidem, p. 94
4) Ibidem, p. 17.

Plecând de la punctul de vedere critic al cestiunii, adică de la spusele și observațiile lui Nietzsche, Faguet, — și Guy de Maupassant, întru câtva — în afară de rândurile — ele însele artistic expuse — ale atâtor mari poeți și artiști de tot felul, ne putem aduce aminte de faptul că un scriitor, un pictor, un muzicant ori un sculptor, e un vecinic *dăruitor* al elementelor primite din afară, dar nereținute pentru sine, ci după elaborarea lor, îndată, «iarăși la lume date». Din potrivă omul care nu poate ajunge poet, pictor, sculptor, arhitect, etc., dar care pricepe frumusețea lumii externe răsfrântă în mintea lui va fi un simplu *receptiv*[1]). Din acest punct de vedere poate că are dreptate — oarecum — un estetician de a spune că ori și ce «cunoștință intuitivă este o cunoștință expressivă»[2]), și că între expresiunea obișnuită și cea artistică este numai o diferență de cantitate[3]). Da! cu o singură deosebire numai, că omul care este lipsit de ceeace se numește putere artistică, — dar pe care Croce ar voi să o socoată drept un simplu grad de mai mare expresiune, — are față de artist, această mare și colosală inferioritate de a nu puteà să-și exprime decât pentru el, în mintea, în fundul conștiinței sale — dacă putem zice astfel, ceeace poetul sau oricare alt artist îl exprimă pentru toți, lipsindu-se pe sine de această bogăție de care nu se poate bucura singur. In acest sens omul neartist este — dacă am împrumutà, pentru un moment, câteva cuvinte de ordine și de înțeles socialist — este un burghez care necontenit primește dela cei din juru-i, mărindu-și neîncetat capitalul, o nesfârșită avere de care se folosește și se bucură numai el singur, pe când artistul e un lucrător care muncește la unul din acești capitaliști — publicul — fără ca obiectul lucrat, cizelat, înfrumusețat de el să-i rămâe lui. Ceva mai mult, pe când omul care trăește numai pentru el, nu poate să nu deà o parte din banii avuți — ca schimb — pentru îndestularea nevoilor sale, omul fără simț artistic sau mai bine zis fără putința de a exprimà — în afară, pentru toți — ceeace simte, este un fel de zgârcit, un fel de avar cu neputință de închipuit — deși bine înțeles fără de voia lui. Iată o paranteză cam mare, dar trebuincioasă — nu pentru a discutà lucruri pe care mersul unui roman, care nu-și perde atare înfățișare niciodată, nu puteà să le discute — ci pentru a lămurì mai mult pentru mine — cititor — de ce rândurile citate din «Lunca din Mircești» a lui Alecsandri sunt... slabe, anemice, ca și aproape întreaga poezie, de altfel. Iată o întrebare pe care am îndrăznit să mi-o pun, de multe ori citind ori recitind *Pastelurile* lui Alecsandri, mai ales că din tot ce s'a scris până acum în poezia românească — vorbesc, bine înțeles numai de poeții din generația ce s'a stins — nu cred că să fie mai splendidă creațiune decât aceste neîntrecute pasteluri, cu atât mai mult cu cât nu au nimic împrumurat, la temelia lor, din vreo literatură străină. Și aci o paranteză — în paranteza cea mare: Din 40 de *Pasteluri*, bine înțeles cel mult jumătate ar fi de o asemenea ordine; restul: poezie obișnuită sau chiar mijlocie, cum ar fi, — în ultima categorie — chiar «Lunca din Mircești». Care să fie dar cauza palidității acestui pastel foarte de mulți lăudat? Pricina e limpede, cu toate astea, dacă te gândești nițel. Alecsandri când a scris, ori când a prins fluturarea acestor versuri, erà fericit, fericit peste măsură de tot ce-l înconjurà în primăvara superbă și

1) Cf. «Manifestări artistice», conferință, *«Literatură și artă română»*, An. VIII, No. 4, pp. 226—235.
2) **Benedetto Croce**, *Estetica como scienza dell'espressione e linguistica generale;* Milano. Palermo-Napoli Remo Sandron, editore: 2-a ed., 1901, I, Teoria, I, p. 14.
3) Ibidem, II pp. 16—17.

plină de exuberanţă mai ales într'o pădure, într'o luncă. Atunci omul avar de fericire intimă, s'a arătat fără de voe, şi a oprit pentru sine poezia r e a l ă; dar fiindcă Alecsandri aveà obişnuinţa versificaţiei şi a aruncării de fragmente poetice — oricând ar fi voit, a scris rândurile de mai sus, în care el citià nu ce reese din ele, dar ce simţise el — şi nu îl exprimase însă.

E posibil ca mulţi din cititorii admiratori ai pastelului lui Alecsandri să se fi încântat nu de poezia, care nu izbucneşte din frazele strofelor nici chiar de lirismul pur, care înlocueşte uneori descripţia, ci de amintiri proprii — ale lor — cari se juxtapuneau, dar nici într'un caz nu se suprapuneau ori contopiau cu cele ale poetului — ca să mă serv de nişte geometrici termeni. Din potrivă acolo unde Alecsandri a fost poet, în adevăratul înţeles al cuvântului, — adică un d ă r u i t o r c o m p l e c t — el a scris rândurile din «Iearna», «Gerul», «Miezul Iernei», «Serile la Mircești», «Sfârşitul Iernei», «Malul Siretului», etc., etc. S'ar putea face o îndoită probă despre slabul avânt poetic din pastelul de care a fost vorba mai sus, o probă însă indirectă în ambele ei înfăţişări: „Lunca din Mircești“ are versuri şchioape, lucru rar la Alexandri când poezia este reală, cu ritmul născut iar nu oarecum alcătuit; al doilea: să se compare cu traducţia în versuri franceze a d-lui G. Bengescu. Se va întâmpla că la traducător se vor găsi, de multe ori, înfăţişări mai poetice decât la autor în asemenea cazuri. De pildă iată cele două versuri citate de Gelea alături de traducţia lor franceză:

Este timpul reînvierii, este timpul reînoirii
Şi-a sperării zâmbitoare şi-a plăcerii şi-a iubirii... [1])

Cam multă repetiţie a lui *şi*, care totuşi nu întăreşte nimic; o mulţime de cuvinte care, aşa cum sunt, nu formează imagină: „zâmbitor“, „plăcere“, „iubire“, etc. In plus solecismul care, nu în totdeauna şi în toate locurile, are farmecul obicinuit al unei alintări moldoveneşti: *a* în loc de *al* („a sperării“ în loc de „al sperării“, etc.), cu atât mai plicticos cu cât e de trei ori repetat. Iată acum versurile franceze, care firește că nu pot fi extraordinar de superioare originalului, de cât dacă aproape l-ar fi refăcut, dar care totuşi sunt lipsite de repetiţie, de solecisme—bine înţeles—şi au un mai bun mers poetic:

Tout revit; plus d'ennuis, plus de souci morose;
L'espoir rit a nos yoeux sous les cieux azurés; [2])

Gelea care se găsià într'un moment de poetică fericire, de mulţumire isvorâtă din tot ce-l înconjura, spune Elenei versurile palide ale lui Alecsandri, fiindcă pentru el, atunci, nu puteau fi—chiar cu rezervele ce le face—de cât plăcute; erau ca un răsunet lăuntric al firii lui—îmbătate de viaţa reînăscută a firii—şi de graţia tinerei fete pe care începea s'o iubească. Dar gândurile lui se revarsă elegant şi distins în vorbele cari urmează: Visul lui de artist şi dragostea de muncă se lămuresc în fraze limpezi şi pline de avânt [3]) O dragoste nespusă de a lucrà, de a începe cele de mult hrănite în mintea lui, se naşte imediat. Reacţiunea asta obicinuită la toţi cei deprinşi cu o muncă regulată şi care se întâmplă ori de câte ori pauza e mai mare, vine cu putere în urma amintirii vieţii de toate zilele.

---

1) **V. Alecsandri,** *Pasteluri,* «Lunca din Mircești», strofa 5.
2) **V. Alecsandri,** *Pastels,* Poésies roumaines traduites en vers français par **Georges Bengesco,** 1902; Bruxelles, P. Lacomblez, et Paris, Le Soudier; XXI «Le Bois de Mircesti», p. 56.
3) **Petraşcu,** Op. cit., pp. 95—97.

In sfârșit Gelea părăsește casa lui Binu, lăsând în urmă-i păreri de rău și—în sufletul Elenei—nesiguranța de a nu ști dacă e ori nu iubită. Pe gânduri, ea sta și cumpănia fiece cuvânt al lui rămas mai adânc în minte.

„Seara, când se culcă, privi spre lumânare care se sfârșia; puse altă lumânare și se lăsă pe scaunul de lângă pat, privind flacăra ce se aprindea încet. In creșterea flăcării, se vedea pe ea. Când se întregi lumina plină și puternică, ea surâse. Stătu puțin în fața patului prinzând să se desbrace, dar văzu că nu-i era somn. Se uită încet prin prejur. Se apropiă de măsuța de lucru, deschise sertarul, îl închise la loc. Își desfăcu părul, veni din nou în mijlocul odăei, se duse spre ferestre, ridică o perdea, privi întunericul de afară, și, în cele din urmă, se hotărî să se culce. I se păru că aude un sgomot prin sală. Ascultă mai bine. Se înșelase. Se desbrăcă punându-și hainele pe canepea și se ridică în pat. Când sună douăsprezece ore ea era încă deșteaptă. Luă o carte de pe masa de noapte, o deschise, citi câteva rânduri, puse degetul între foi, închizând cartea și lăsând-o deasupra trupului său. Cartea îi lunecă din mână.... Ea adormi curată și albă, sub lumina galbenă și neclintită a lumânării, uitată aprinsă... [1])"

Cum după un cântec frumos, care se stinge încet, liniștit, notă cu notă, ți se par brutale și supărătoare aplausele ascultătorilor, tot așa de nepotrivit și de nedelicat ar fi ori și ce adaos—venit din partea unui cititor—în semn de laudă a acestei scene de o fineță de observări proprii unui fruntaș romancier și psicholog.

In București, Gelea se duce, curând după întoarcere, la un concert simfonic dat la Ateneu. Frumusețea sălii celei împodobite de varietatea îmbrăcăminților elegante ale femeilor din loji ori staluri formează un tablou gingaș din care iată o aruncătură de penel.

«O fâșie galbenă de soare străbătea de sus prin mijlocul sălii, aprinzând în drumul ei florile pălăriilor și pietrele scumpe de prin urechi și oprindu-se tocmai în fundul scenei pe frunțile lucii ale contrabasiștilor» [2]).

In „Actrița", d. Haralamb Lecca are — descrisă în versuri — o seară la teatru.

Se juca 'ntâia oară
O dramă, — și cortina văpsită se coboară
Pe cea din urmă scenă din primul act, când ard
Palate prețuite mai mult de-un miliard.
Răsar în candelabre lumini cu foc de stele.
Viorile orchestrei simt coardele pe ele
Cum tremură, când valsul începe ritmu-i lin,
Menit să născocească iubire din senin [3]).

Și poetul dintr'o aruncătură de ochi înfășură întreaga sală, în care însă, nota strălucirii se amestecă — în descriere — cu ironia, uneori sarcastică.

Dacă am reamintì sala primitivului teatru descris de Filimon, în *Ciocoii noui și vechi,* — vom avea cele trei mari descrieri de frunte ale unei săli de teatru ori de concert, — în literatura noastră. Cu totul deosebite una de alta, fiecare privind lucrul dintr'un alt punct de vedere și în alte împrejurări, ele sunt interesant de amintit alături, spre a se face, de cititorul care va voì o amănunțită analiză a stării sufletești a fiecăruia dintre autori în momentul conceperii descrierii literare din poemă și cele două romane citate.

Intâmplarea aduce ca tânărul architect să facă, la eșirea din Ateneu, cunoștința unei doamne, Simici, care aveà, în București, o casă dintre cele mai luxoase și pretențioase, deși bărbatul ei era un ajuns de vre-o câțiva

1) **Petrașcu,** pp. 103—104.
2) Ibidem, op. cit., III, p. 106.
3) **Lecca** *Prima, Poezii,* «Actrița», IV.

ani. Aci Gelea vede o întâie probă de felul înaltei societăți care se strângeà în acest salon de seamă. Stâlpi de cluburi; alergători după zestre; reclamagii, ca dr. Maurescu,— franțuziți cu pretenții de nobleță, ca d-na Secaly —; și rare-ori câte un om de treabă, — care însă, era puțin băgat în seamă, — ca profesorul Nestor. Vorbe aruncate pe socoteala tutulor, chiar a celor cari cu un minut mai 'nainte părăsiseră salonul; destăinuiri scandaloase; ori discuții în cari se fac glume pe socoteala a tot ce este românesc; iată un rezumat, foarte pe scurt, al vieței puțin candide dintr'o zi fixă de primire, într'un cerc bucureștean. Aci Gelea cunoaște pe tânăra și frumoasa Olga Lari, o văduvă, distinsă în vorba și înfățișarea ei, care se simte atrasă, dela prima dată, către tânărul architect.

Aci se ivește un nou element de seamă, în mersul povestirii: e tocmai dragostea Olgei Lari pentru ființa distinsă a lui Gelea.

«In seara când ea cunoscù pe Gelea, găsì, întorcându-se la dânsa acasă, toate din jurul său mai plăcute ca altădată: mobilele mai de gust, lumina lămpilor mai dulce, ecoul camerelor mai armonios, servitorii mai cu băgare de seamă, prânzul mai bun, florile ce-l împodobiau mai frumoase și mai mirositoare. Când se dezbrăcâ să se culce, trupul ei, văzut în oglindă, îi părú mai tânăr, mai parfumat, și, ca o davadă de mulțumire, plecă încet gura pe unul din brațele-i ce eșiau albe-trandafirii din dantelele cămășii, și depuse un sărut, mișcată ca și când ar fi sărutat-o altcineva. Pânzele așternutului său avură ceva mai mângăios la atingere; capu-i cu părul despletit, îi părù un cap de copil, în oglinda din fața patului; presimți somnul mai dulce, închise ochii și adormì aproape râzând [1])».

Mulțumirea care îmbrățișează o ființă tânără, la ivirea unui simțimânt, nou — în golul existenței fără de rost, a zilele perdute într'o pace amorțitoare — urmărește neîncetat pe Olga Lari. Deșteptarea plină de veselie — dimineața; molatica plăcere a unei băi; așteptarea, la început plină de speranță, apoi tristă, cu cât vremea trecea — a vizitei lui Gelea; gândurile mereu îndreptate spre el — toate se leagă într'un mănuchiu de observații care vor rămâne în literatura noastră printre cele mai de seamă [2]).

Bogăția și gustul ales al saloanelor d-nei Lari, descrise în pagini cari ar face deplina mulțumire a lui Bourget, dau naștere unei convorbiri asupra artei în genere și în special asupra însușirilor portretiștilor. Cu rizicul de a reproduce prea multe file din roman, și de a-l reedita — asttel — oarecum, iată încă vreo câteva rânduri, luate din această convorbire. Când Olga Lari găsește neasemănare între chipul ei și un portret ce i l'a făcut un pictor român, Gelea 'i răspunde:

— «Asemănarea de-a firul părului nu i o însușire de căpetenie la un portret... Ea a fost imputată tutulor portretiștilor. A face să semene un portret prea mult, este a face mai puțină artă; căci asemănarea stă în copierea amănunțită a tuturor trăsăturilor fizice ale modelului; iar arta stă mai cu seamă în reproducerea tipului de frumusețe și în interpretarea sufletului aceluia care stă dinaintea artistului. Cu cât un portret seamănă mai mult, cu atât el e mai puțin artă. Asemănarea exagerată aduce portretul spre pământ, îl îngustează la o persoană; arta îl înalță, îl duce spre tipul acelei persoane [3])».

Și astfel iubirea căreia adresându-i-se un poet i-a zis:

Les lettres et les arts te doivent leur naissance,
Tu nous as fait aimer la coulante éloquence [4]).

această iubire care neîncetat creștea în Olga Lari, o face a vorbi—mai mult

1) **Petrașcu** Op. cit., p. 147.
2 Ibidem pp. 147—156.
3) Ibidem, op. cit., p. 165.
4) **Despostes,** *Diane,* linre I.

de cât ar fi făcut-o, poate în alte împrejurări—despre puterea de exprimare a unui artist în opera sa. Nu doară că nu ar fi putut duce la bun capăt o atare convorbire; dar de sigur că în ea cunoștințele și gusturile artistico-literare, erau ale unui diletant, pe când vorbele și cugetările lui Gelea erau ale unui artist. Pe cât îi era posibil unei femei tinere și bogate, pe care împrejurările n'o îndreptaseră către vreun cerc studios, d-na Lari avea o cunoștință generală despre pictorii, literații ori muzicanții celebri, și avusese chiar intenția—după cum spune lui Gelea—de a aveà un salon literar. Căutase apoi a fi în raporturi—pe cât se poate—cu oamenii de seamă din lumea literară și artistică românească, astfel că în albumul ei de culegeri de autografe se găsia un „quatrain" de Alecsandri între altele; iar pe masa ei de lucru păstra „ca „prese-papier" o mână de marmură: mâna Olgei, mulată de sculptorul Georgescu" [1]).

Mai înainte de a vedeà, mai de aproape, societatea în care era silit să trăiască Gelea, încă plin de iluzii—iată-l cu doi prieteni—discutând acasă la el—aci în glumă, aci în chip serios—scene, tipuri și înfățișări tocmai din această societate. Casa tânărului arhitect—artist, pătruns de dragostea amintirilor atât de glorioase cât și de ordinea intimă a îmbrăcămintelor și a vechiului gust de împodobire național—e o descriere [2]) asupra căreia trebuind a insista mai mult, voiu reveni asupră-i după rezumarea completă a întregului roman al d-lui Petrașcu. Aci e locul a spune doară că zugrăvirea celor doi tovarăși de școală ai lui Gelea ne arată pe cel dintâiu ca un om cu totul distins, ale cărui poezii—Nerva, era un poet de frunte—și a cărui elocință erau de o vigoare și de o neobicinuită originalitate; iar pe Despin—muzicantul ale cărui producții, scrise în genul național, nu fuseseră gustate de publicul înstrăinat de la noi—ca pe un om hazliu, de multe ori paradoxal, și cam dârz din firea lui. Sunt într'o zi, către seară, puțin după concertul de la Ateneu. Nerva e aprins și discută din ce în ce mai violent, arătând neseriositatea și mai apoi putreziciunea din unele straturi sociale. In mijlocul glumelor lui Despin—căruia nu-i plăceau sau se făcea că nu-i place a luà lucrurile in serios—Nerva se atâță și îi vorbește în ciudă.

«—Familiile vechi românești..., las' că le numeri pe degete, dar apoi cele mai multe din ele sunt degenerate..., le-a luat locul cele două straturi de parveniți, din care unul e în putreziciune și celălalt falsificat înainte de a se fi format: parveniții de acum 70 de ani... care se duc și parveniții de-acum 35 de ani, care se vor duce și ei cu iuțeala a tot ce e iarbă străină, vitregă mijlocului și deci osândită piericiunii. Nici unii, nici alții, nu sunt aristocrația noastră căci n'au tradiții.

«La ei, nu numai că n'o să găsești simțul solidarității de rasă, dar li-e rușine să zică că sunt Români, cum li-e rușine mitocanilor de părinții lor; în străinătate se dau de alte lifte; mai mult, au o ură împotriva a tot ce răsare, mai ales, pe pământul țării acesteia..., și duc o viață falsă de fanfaronade și de expediente, ca și decorul de forme false în care trăesc, ca și lucrurile prefăcute din casele lor, ca și strălucirea lor de suprafață, toate flori de carton, fără miros și fără viață» [3]).

Oameni cari nu știu să-și mai vorbească limba, fără ca să fi învățat, barim, de-a binele o alta; tipurile de parveniți, de atâtea categorii, femeile cari nu-și mai știu nici de casă nici de copii, nici de nimic,— trec pe dinainte, luați în sfârcul biciului nemilos al criticului social. Dar Nerva e înscris într'un partid politic, în care îndeamnă și pe cei doi amici ca să intre, cu

1) **Petrașcu,** *Marin Gelea*, III, p. 177.
2) Ibidem, pp. 192—196.
3) Ibidem, IV, «Poetul Nerva.—Compositorul Despin.—Oameni politici», pp. 199—200.

toate batjocurile lui Despin, care e un spirit cu totul independent. Dacă fanariotismul stăpânește încă moravurile noastre, spune — într'o fromoasă descriere [1]) — tot Nerva, totuși e o datorie să alergi — spre a îndreptà, pe cât se va putea și ce se va putea — acolo unde sunt cel puțin câteva intenții mai bune, câteva idei pe firmă, fie ele chiar învechite, căci unde sunt intenții și idei e un ideal...» [2]),

Ca o întregire și ca o deplină viață reală a celor povestite despre vorbele și discuțiunile celor trei prieteni, autorul întretae, din când în când, istorisirea pentru a introduce ca un refren într'o poemă, motive de readucere a cititorului la neîncetata atențiune asupra locului și vremii în care se petrecea convorbirea.

Pe când Nerva era mai încălzit de propria-i vorbă «ușa biuroului se deschise încet și un cap frumos de femee bătrână se arătă cu o tavă în mână, cu trei dulceți proaspete de portocale, făcută chiar atunci și trei pahare cu apă rece; ea așează tava, tot încet, pe o măsuță». Prietenoasă și simpatică, bătrâna mamă a lui Gelea, vorbește și se poartă cu ei ca și cum toți i-ar fi copii. Vorba ei firească și bună alcătuește în puținile pagini, unde apare [3]) — o altă înfățișare a naturaleții distinse care se ivește din acest roman.

— «Tocmai la pont a venit cristalina asta de apă, coană Ilenuță; n i se uscase beregata ca un coș de brutărie»... — zice Nerva.

— «Imi închipuiam eu... Că-ți deapănă, maică, guriţa ca o vârtelniță... Când te aud de dincolo dela mine, îmi trece de dorul lui Popa Vasile care boscoroodea în altar...

— «Adică, coană Ilenuţă, îți place mai mult Frâncu? o întrebă Nerva încrucișându-și brațele și pomenind numele unui prieten al lor, tăcut și ascultător.

„—Ei, pe el lasă-l noroculuí, măiculiță, prea-i stâlpit pe ușa morii!“ [4]),

Din când în când viața care într'un fel sau altul, venia din afară până la ei, e simțită lămurit de cititor, din descrierea romancierului. Iată două modele: Nerva vorbește. Cuvântarea lui se întrerupe o clipă.

«O trăsură greoae trecu pe stradă. Ea făcu să tremure și să sune paharele goale de pe tavă. Nerva întinse mâna și despărți paharele» [5]) Și vorba se urmează în acelaș ton.

Intr'alt moment:

«Răgușit și trăgănat se auzi afară glasul unui oltean strigând «gaa» «gaa». Strigătul lui isbi biserica din față și strada răsună».

Cititorul acelor rânduri — locuitor în București — va vedea în ele un ecou distins al unor observări pe care — ca să zicem ca Benedetto Croce — le făcuse și el, dar nu le putuse exprima decât... propriei lui minți.

Un pastel sfârșeste cele dintâi părți ale acestui capitol:

«In casă, umbra serii învăluise toate lucrurile. Ici-colea mai strălucea câte o margine de cadră, câte un obiect de metal. Afară, în stradă, o lumină de amurg, o jumătate de noapte, albăstrind aerul în coloarea unui covor de Smirna și dând luminilor albe din felinarele aprinse ceva neobicinuit de stele mari coborîte pe pământ. Pe cer, spre apus, se grămădiau nori vineți și subțiri. Sub ei, în poala cerului, o linie galbenă de pucioasă ca o lance de aur întinsă pe o pernă de mătase viorie [6])».

O întrunire publică a opoziției la care se duce Gelea spre a puteà ascultà un discurs al lui Nerva, îi arată întreaga nesinceritate, toată pregătirea de culise a unui entusiasm forțat, valurile de cuvinte eșite din atâtea guri de oameni doritori de a pune mai curând mâna pe putere. Desgustat

1) **Petrșacu** pp. 213—218.
2) Ibidem, p. 217.
3) Ibidem, pp. 202—203
4) Op. cit., p. 202.
5) Ibidem, p. 206.
6) Ibidem, p. 210.

și amărît, caută a se reîntoarce și mai mult către lucrurile dragi lui, către munca de alcătuire—în acel timp—al unui plan de casă românească. Ca un contrast viu cu neplăcerea din ajun, Gelea vede a doua zi serbarea zilei de 10 Mai. Pregătirile, toată mișcarea înainte de frumoasa defilare a vioaei armate; sosirea majestoasă a Suveranului; înălțarea inimilor tutulor celor de față—redă puteri lui Gelea și-l face a-și puteà șterge din amintire uriciunea zilei din ajun. Aceleași observații, aceiași notare amănunțită și dătătoare de o mare impresie generală, se găsesc și în aceste ultime părți ale capitolului de care vorbim. Oamenii politici ai partidei dela putere—în acel moment — sosind treptat la tribune sunt obiectul comentariilor tăcute—răscolite doar în minte—a celor mai mulți din cei de față.

Spre a mă ține de vorbă și spre a nu fi tras la răspundere de autor, că-i reproduc aproape întregul volum în notele ce mi-am propus să fac privitoare la roman, mă opresc de a mai cita din cele până aci rezumate. Iată însă povestirea cât se va putea mai pe scurt a celor cinci capitole cari urmează și în care acțiunea de căpetenie a romanului ia o incordare relativ dramatică prin intrarea directă în luptă a lui Gelea.

O vară petrecută la Sinaia, la poalele Bucegilor și o mare serată bucureșteană în care se vede, din fir până în ață, chipuri și tipuri caracteristice epocii în care trăim, alcătuesc bogatul coprins al părților întitulate: «La Sinaia.—Un inel de logodnă» [1]); «Salonul d-nei Secaly.—Un cântec de lebădă» [2]).

Vremea dușmană—cu ploi nesfârșite în Mai și cu seceta din timpul verii—prăpădise tot ce avea semănat Binu pe câmpuri. In starea care-l adusese pierderea recoltei unui an întreg, el nu mai cugetă câtuși de puțin la clădirea vilei proiectate. In scrisoarea în care vestește pe Gelea de amânarea îndeplinirii acestei dorințî, îi spune—între altele—că sora și fiica sa petrec timpul verii la Sinaia. Știrea face pe Gelea a părăsì cât mai curând Bucureștii și a se îndrepta către frumoasa vale a Prahovei. Dacă o viață întreagă s'ar trudi omul iubitor de natură să poată uita splendorile Bucegilor; susurul răcoarea și vioiciunea Peleșului și a văii Cerbului; vijelioasa cădere a Urlătoarei; ori freamătul și mirosul de parfum sănătos al pădurilor de brazi și de molifți—tot n'ar isbuti să-și goniască din minte, nu amintirea, ci imagina vie și dorul fără de sfârșit născute numai la auzul numelui vre-unui loc din acele părți ale Carpaților. Intr'un roman al său, întitulat *Là-Haut*, Edouard Rod a descris în pagini entusiaste aspra regiune muntoasă a unei localități din Elveția. Faguet [3]), încântat de răcoarea, care pare că se ivia dintre filele volumului, și de măreția prăpăstiilor, întrevăzute ca în vis, i-a închinat unele din cele mai calde rânduri isvorîte dintr'un condeiu cu vârful atât de ascuțit și de obicinuit pentru satiră. Ar fi o greșală și—cel puțin din partea celui care scrie această notiță—o îndrăsneală a căuta să rezume ori să mai aducă laude unei descrieri a blândei noastre regiuni muntene, a vârfurilor și a văilor pline de verdeață și de isvoare cu unda străvezie, ori a vieții pline de farmec din acest giuvaer al țării numit Sinaia. D. Petrașcu a scris — și cu ce avânt! — adevărate fragmente de poemă, în zugrăvirea frumuseților strânse cu atâta îmbelșugare în jurul culmei Bucegilor. Când vom vorbi în genere despre stilul romanului, vom găsi distinse exemple de o artistică legătură între

1) *Marin Gelea*, V, pp. 261—316.
2) Ibidem, VI, pp. 316—373.
3) *Propos littéraires*. Première série, 1902, pp. 71—95.

fraze și cugetarea pe care o exprimă; și va fi și un mai nemerit prilej de a'mi satisface plăcerea mea de cititor, și în acelaș timp de vechiu și statornic admirator al locurilor descrise de autorul romanului, putând reproduce multe rânduri de seamă.

In acest decor încântător al munților, în care — din nenorocire — orășenii veniți din mai toate părțile țării vorbesc aproape numai franțuzește, în acest decor sunt, se înțelege, și părți întunecate, pe care autorul le schițează tocmai pentru mai marea notă de adevăr coprins în tabloul descris.

Nopțile, cu frumusețea și cu varietatea lor uimitoare în priveliști [1]); apusurile de soare [2]); excursiile, și — mai presus — vecinătatea Elenei dau adevărată viață fericită și idilică lui Gelea. In drumul și în popasul dela muntele Omul, într'una din acele plimbări de ceasuri întregi printre vârfurile colțurate ale munților [3]), cale făcută de câțiva iubitori ai naturii, Gelea putù să-și deschidă lămurit cugetul și să priceapă și el că iubirea atât de mult dorită a Elenei nu îi este streină.

Reîntors în București, el se duce într-o seară — din toamna care sosise — la o serată a d-nei Secaly. Aci va găsi cititorul deplina înfățișare a luxului, a tipurilor eșite la iveală — ca putregaiul în fața apei — ca și a câtorva firi bune ori nelămurite bine de rostul vieții. Iată bogăția familiei Secaly; iată franțuzeasca tinerelor și a cucoanelor; iată pe Românul Polidor Logotheti,—cel care întreținea două școli la Atena — sau pe Leandru Polip — celebru scriitor r a d i a n t, care nu-și putuse hotărî încă felul producțiilor în care va străluci mai cu foc: «De la el, nu scrisese nimic în viață, și acest nimic fusese secretul puținului lui prestigiu: de ar fi scris ceva, ar fi fost pierdut pentru totdeauna [4])»

Iată în mijlocul strălucirii salonului, în aplausele născute în urma cântecului ei, pe frumoasa și grațioasa Lila Mireș, despre care însă, prin colțuri, nu se vorbea tot așa de frumos; ori mai colo pe Olga Lari, căutând a reînvia în inima lui Gelea scânteia unei pasiuni al cărui început i se păruse că-l vede lămurit..

Protectoare a câtorva artiști și scriitori români mai de seamă, pe care îi introdusese și în salonul a l e s al d-nei Secaly — naționalista Zoe Tăut e un chip de femee distinsă dintr-o străveche viță românească. Ea era conducătoarea unei Societăți care făcuse mult bine școalelor și bisericilor din Ardeal, mai ales atunci în epoca aceea de entuziasm național — al întregei Românii — și despre care acum ne aducem aminte, unii, ca de un vis frumos, — cu atât mai mult cu cât deșteptarea a fost mai tristă, mai amară mai urâtă și nenorocită. Dacă greșelile unor oameni de Stat, ori desbinările dintre acei Români subjugați au trecut mai cu ușurință în umbra care trebue să le acopere; apoi o parte mai dureroasă este spectacolul care dăinuește și până astăzi. Intr-adevăr, nu e puțin lucru, — și scriitorul îndepărtat în viitor care va istorisi rece și fără de nepărtinire vremea de față, va zice nu numai întocmai, dar și mai apăsat — că «exemplele triste date de acei ce veniau din acele țări la noi și cari, sosiți aici, uitau cu totul lupta grea a fraților lor îngrijindu-se numai de interesele lor personale, au slăbit acea mișcare generoasă, în cât azi ea nu mai deșteaptă nici un entusiasm... Vor trebui, de sigur, alte generații ver-

1) **Petrașcu**, Marin Gelea, pp. 286–287.
2) Ibidem, p. 289.
3) Ibidem, p. 307—311.
4) Ibidem, p. 334.

gine în credințele și sentimentele lor, spre a putea reluà din nou lupta de unde ea a fost părăsită [1])».

Ceva mai mult, și cu atât mai de regretat, e nota dârză și de multe ori puțin politicoasă a multora din cei care ne-a cinstit cu prezența lor în Regat. E o notă care ar aduce după ea ceva mai mult decât pierderea simpatiei de acum câțiva ani, de n'ar fi îndulcită de cealaltă înfățișare comică, hazlie cu desăvârșire, și care se poate rezuma în puține cuvinte și anume : Literatura, — nici vorbă, — știința și mai ales poezia românească își are lăcașul între Brașov și Seghedin. Nu numai că cei mai de seamă, cei mai fini, cei mai trainici scriitori — și în specie poeți — se găsesc, sau mai bine zis, cei mai mulți cresc până la o vârstă dincolo de munți ; dar nici chiar n'au existat ori există cântăreți ai Muzelor, în acest prozaic Regat, dacă ne gândim bine la ce însemnează un adevărat inspirat...

E de mirat cum prudența, o virtute atât de caracteristică fraților noștri de peste munți, nu-i face a observa, atât pe ei cât și pe intimii lor prieteni — că exagerările, mai ales cu o temelie așà de... puțin serioasă, duc repede și în chip sigur la o înmormântare — din nenorocire acoperită de ridicul — a tutulor acestor pretenții de tineri zburdalnici.

Despin, bătându-și joc de neștiința, în ce privește literatura românească, — ignoranță aproape universală printre musafirii d-nei Secaly, — ar fi putut să spună și câteva cuvinte despre impunerea unor gusturi așà de alese, cum fură cele de care vorbirăm — dacă pe vremea când vorbià și glumià el la serata descrisă, s'ar fi manifestat cu violență niște atari pretenții. Acum, în mijlocul unui grup de domnișoare, le vorbește despre „Panait Brâncă, un poet român din veacul XVII care n'a scris decât două volume, dar două care fac cât nouă !", ori la întrebarea făcută de o tânără — la auzul numelui de Eminescu — dacă acesta e un poet din școala lui Verlaine, le ține o cuvântare în care sarcazmul nu împedică și o trăsătură de adâncă seriozitate :

«Bine cuconițelor, dv. trebue să știți, că după teoria cea mai nouă, omenirea asta, de la invenția ei și până astăzi, s'a împărțit și o să se împartă în două feluri de oameni, foarte deosebite : oamenii din școala altora și oamenii din școala lor. Cea din urmă analiză a germanului Brünenhall a redus la aste două teorii primordiale toate clasificațiile de mai 'nainte : rasă albă, rasă galbenă, Parți, Mezi, brahicefali, dolicocefali... nu mai fac două parale. Cei din școala altora sunt fără nume în istorie : «ei vor sluji fraților lor», cum a zis Brahma. Cei din școala lor sunt oameni cu nume. Ca exemple : Boudha, Socrate, Cesar, Leonardo da Vinci, Goethe, Bismark, eu..., dv...

«Eminescu e din cei cu școala lor... [2])».

Către sfârșitul seratei, după o comedie franceză, aleasă—parcă anume— dintre cele nesărate, Nerva vorbì frumos și inspirat ca totdeauna, despre „Firea Poetului [3])", desvoltând frumoase cugetări și sfârșind printr'o invocare către Eminescu, aproape idolatrizat de unii, în epoca povestită de roman, adică nu mai departe de acum vre-o 15—20 de ani.

In sfârșit, într'o zi când tocmai Gelea sperà mai puțin să vadă ivindu-se norocul de a puteà să-și desfășure pe deplin talentul cu prilejul vreunei mari lucrări arhitecturale, Nerva hotărăște pe Ministrul Cultelor — prietenul său, căci ajunsese la putere — a publică un concurs pentru clădirea unei Mitropolii, impunătoare prin frumusețea și proporțiile ei, — după cum ziceà propunătorul legii, votată de cameră. Gelea erà convins, ca și toți, că

1) **Petrașcu** p. 327.
2) Ibidem Op. cit., p. 351.
3) Ibidem pp. 364—360.

de acum înainte nu mai are altceva de făcut decât a grăbì cu făurirea planului, mai ales că însuși Ministrul îl asigurase că, „deși a publicat un simulacru de concurs, dânsul nu contà pe alt arhitect decât pe talentul lui [1])". Atunci începu acea perioadă chinuitoare și fericită — într'un fel — a muncii minții înainte de ivirea lămurită a lucrării înjghebată într'un tot. Mai întâi poezia trecutului glorios și a evlaviei strămoșești, apoi Bizanțul și arhitecturile înflorite ale Orientului îl legănară în visuri dulci [2]). Apoi o liniște se întinde asupra întâiului avânt, și atunci el începu a se zbuciumà în zadar căutând eșirea către un liman și către un orizont întins și sigur. O nouă și puternică descriere a unei stări sufletești [3]) ne arată acì fiorii care-l străbăteau simțindu-se în golul nesiguranței; aci amintirile din trecut — venite ca în niște friguri nestinse; — aci mânia ori neputința de a studia în asemenea clipe. Amețit de necaz, într'o seară, plecâ de acasă pe când afară viscolia.

«Felinarele, rari, își tremurau flacăra, gata parcă să se stingă, și aruncau sclipiri de lumină palidă în jurul lor. In văzduh, mișca, spulberată, o lume turbure de ninsoare, aproape oarbă. Arborii, negri ca niște brațe de schelete în linţoliuri, se încovăiau desperat în bătaia crivățului care, deslănțuit de prin stepele Rusiei, ardea obrajii și sufla înfiorător de sălbatec. Părea o luptă între viața și moartea lucrurilor, o luptă uriașă într'un cimitir imens din regiuni polare. Pe trotuare, unde și unde, câte un trecător zgribulit și grăbit. In sănii, femei mascate, câte două, câte trei se duceau la baluri publice» [4]).

Intors acasă, cu tâmplele svâcnind, se culcă în tristețea singurătății. Pe când gândurile lui se învârtejesc către acelaș mereu visat subiect de artă și pe când se gândește la așa zisa zână a frumuseții, deodată — prin asociere — îi apare înainte chipul iubit al Elenei. Amintirea ei îl adoarme fericit, și a doua zi când se scoală, vede cu imensă bucurie că norul care îi ascundea viziunea doritei opere începe a se risipi, și lucrarea a răsări într'o lumină de glorie. Astfel puterea dragostei amintite și lucrarea inconștientă a minții în timpul odihnei și mai ales a cugetării în alte părți [5]), îi ajută a sui urcușul alunecos al creațiunii.

Când totul fu gata, în fața cartoanelor cu planuri, Gelea văzu—cu ochii minții—toată splendoarea viitorului lăcaș. Sunt pagini de poezie și de credință în această descriere a viitoarei biserici [6]).

Când însă auzi care este rezultatul dat de comisiunea însărcinată să aleagă între planurile expuse, i se păru că se scufundă pământul sub el: Un arhitect fără nici o urmă de talent, dar fiul unui om bine văzut de puternicii zilei, obținuse premiul întâi, lăsând pe Gelea pe al doilea plan adică el fusese respins. E cu putință? se întreabă el în fața sguduirii pe care o simte, «amețit ca de o măciucă ce l-ar fi lovit în moalele capului».... Și atunci,—după o zi—după înlocuirea necazului printr'o reînvinsă tristeță—ca la toate firile blânde și nedușmănoase—, el isbucnește, în fața prietenului său Nerva, în fraze scânteetoare de indignare și de nobilă arătare a idealului său sdrobit și a muncii și visurilor sale risipite ca în bătaia vântului, de nepriceperea și nedreptatea omenească.

Ca o mângâiere, cu atât mai scumpă, cu cât venia mai la vreme, se

---

1) *Marin Gelea*, p. 375.
2) Ibidem, pp. 337—382.
3) Ibidem, pp. 384—288.
4) Ibidem, p. 387.
5) **H. Höffding**, *Esquisse d'une psychologie fondée sur l'expérience*, trad. par L. Poitevin, Paris, F. Alcan 1900, III, Le conscient et le inconscient, § 2, pp. 93—94.
6) **Petrașcu**, *Marin Gelea*, v. «Planul Mitropoliei», p. 894—397.

arată din nou Olga Lari, într'o ademenitoare și măgulitoare scrisoare, lăsată omului abătut și care căuta să scape aproape de tot ce-i mai aducea aminte de viața de până acum.

Astfel, în puține zile, Gelea—vestit de Olga Lari că va călători prin Italia și că se va opri în satul Bellagio, o regăsește acolo, pe marginile lacului Como. Vrând a-și uita cât mai mult de tot ce existase până în ajun; încântându-se de frumusețile poeziei răspândite în priveliștea care i se deschidea înainte, Gelea se apropie din ce în ce mai mult de seducătoarea femee, aproape stăpână pe viața lui din acele clipe. Vederi și nopți frumoase de Italia; cântece și plimbări pe luciul apei; efecte de lună—descrise în pagini de o limpezime și o seninătate inspirată de marii romantici [1]), îmbătau simțirile omului încă bolnav sufletește, până când în sfârșit odată după miezul nopții, întors dintr'o lungă și splendidă plimbare cu barca pe apa lacului, Gelea e aproape de a cădea și a-și jertfi dragostea pură care-l aștepta departe, în țară, în inima unei femei doborâtă de o boală reînăscută și cu atât mai chinuită cu cât uitarea celui pe care-l socotia de viitor și nedespărțit tovarăș în viața toată, o învăluia ca într'o ceață din ce în ce mai deasă.

In Olga Lari se desvăluește o aprinsă și pasionată iubire, atunci când simte și crede că Gelea va fi cu siguranță al ei. In balconul caselor care dau pe lac, ea îi spune în noaptea târzie cu vorbe întretăiate, tot focul care-i aprindea ființa.

«Și, albă ca batista, cu un surâs rătăcit pe obraz, cu glasul stins, deodată, pe buzele-i palide, cu ochii turburi pe care-i închise de tot, o cuprinse un fior sălbatec și-i căzură brațele reci dealungul poalelor.

«Tremurând, el o ridică și o duse încet pe patul ei. Cu corsagiul deschis puțin, cu sânul fraged, abia atins de o urmă de carmin, cu părul desfăcut pe o pernă ca o pată de aur pe zăpadă, corpul ei părea al unui copil».

Rămas în picioare dinaintea patului ei, ca încremenit, Gelea nu-și puteà întoarce privirea dela comoara tainică ce-i sta în față. Frumusețile ei ascunse i se ridicară în minte, distincte, una câte una, turburându-l și aducându-i un început de exaltare. Ca dintr'o jertfă antică fumegândă, din farmecul ființei ei, se desprindea, cu o putere amețitoare, dumnezeescul parfum al dragostii. In mai puțin decât se poate spune, în trupul lui se ridică ca o furtună oarbă răscolind o mare înspumată și din abisul căreia năvăliau stoluri de nimfe voluptoase voind să-i stingă făclia minții ce abiă mai licăria deasupra-i... [2]).

Despărțirea, a doua zi — se face între Gelea și Olga — tristă și neîndemânatică — nu rece, nu dușmănoasă, ci cu un ascuns simțimânt de părere de rău, că drumurile traiului îi dusese pe cărări deosebite, când poate că n'ar fi fost nepotriviți — cel puțin în gusturile lor.

Ispita, cel mai mare dușman al firii omenești, e descrisă scurt și nervos [3]), ca și însești simțimintele care sa sbăteau în mintea și în inima celui care — în sfârșit — reușește să se birue. Tot amintirea chipului și firii gingașe ale Elenei îl scăpară și acum, dar de astă dată, pentru a-i da chiar mulțumirea pentru care mai putea duce o viață.

Intors în țară, Gelea se duce la moșia lui Binu; desăvârșește, prin firea lui, tămăduirea plăpândei iubite a lui, — redându-i bucuria îndeplinirii unui vis — singurul poate predomnitor în mintea ei.

---

1) A se vedea, între altele (p. 436—440), plimbarea de noaptea pe apa lacului, în bătaia lunii, pe când un cântec dintr'o gondolă depărtată se amesteca într'un parfum de flori, aducând fraze în limba cea mai muzicală:

Candida fulgida
Sorge la luna
Dalla laguna....

2) VII, «Un pas greșit», p. 441
3) Ibidem, pp. 441—444.

...Și în cele din urmă, după ani de zile trecuți în pustietatea nemuncii, dar în bucuria apropiată a vieții line, înconjurat de copii și de soția lui — Gelea stă într'o zi pe gânduri, aruncându-și ochii minții înapoi și amintindu-și de trecutul care-i sdrobise — pentru totdeauna putința unui viitor așa cum l-ar fi vroit el. Nerva, care — a doua zi chiar după caderea lui Gelea în lupta pentru premiul dat de Minister, — îl părăsise în schimbul unui os aruncat de stăpânire, ajunsese un politician de rând; Despin — strivit în lupta lui dreaptă și nefățarnică — murise; și chiar în ziua în care Gelea se gândia la trecutul cel sbuciumat, el condusese — cu puține ceasuri mai 'nainte — la locașul de veci pe acest om care nu-și încovăiase niciodată șira spinării.

«Ca și dela Despin — dela care nu rămăsese decât cele câteva bucăți de muzică din primii săi ani de dragoste sinceră de artă, — ca și dela Nerva, — dela care nu trăiau decât puținele poezii, făcute în tinerețe și cari rătăceau prin diferite reviste, — dela Gelea, nu se vedeau până azi, decât câteva mici încercări de arhitectură civilă și planul Mitropoliei pe hârtie, singurele lucrări făcute cu entusiasmul lui de odinioară. Ele nu erau decât niște preludii ale unei renașteri mari, pe care o visase el și care, își închipuise dânsul că-i va consfinți misiunea lui pe pământul țării.

«Societatea însă, distrugând pre acești trei oameni, se distrusese pe ea însăși. Coborându-i la nivelul ei, ea stinsese într'înșii trei lumini ale timpului ce-i ar fi putut da viață nouă și strălucire.

«Eroi, care, prin căldura inimii și prin lumina minții lor, se ridicase din fundul rasei, din cenușa mormintelor strămoșești, cu dorul de a ridica cu dânșii neamul lor, ei periră ca niște martiri în regiunile sociale de sus, din pricina atmosferii bolnăvicioase ce-i înăbușì».

... Și vorba se înalță elocventă, arătând prăpastia către care aleargă cu iuțeală de vârtej societatea românească de azi. Dar optimist, mânuitorul condeiului își îndreaptă privirea către un viitor fericit și speră în reînvierea străbunei virtuți și vârtuți românești.

Va să zică e un roman cu înfățișarea de satiră socială, biciuind moravurile din timpul de față? ar puteà spune cineva. Dacă fondul unui tablou, iar nu persoanele ori priveliștea alcătuesc partea principală, atunci firește că și romanul de față e o satiră; dar dacă — dimpotrivă — se ieà în seamă însăși partea vie, cea principală, tipurile urmărite de autorul unei opere dealungul ei — sau în primul rând, dacă este o lucrare plastică — apoi atunci romanul d-lui Petrașcu este povestirea evoluării unui suflet plin de avânt artistic și sentimental, în lupta cu greutățile vieții. Și fiindcă nimic nu este mai potrivit pentru o literatură — mai ales modernă — decât ca scena în care s'au întâmplat cele istorisite, să fie din țara în a cărei limbă este scrisă lucrarea — *Marin Gelea* este un roman — psihologic, în primul rând — a cărei desfășurare se petrece în Țara Românească și aproape în timpurile noastre. Dar atunci în mod inevitabil în descrierea societății se vor lua modele dintre concetățenii noștri! — ar puteà zice, mai ales, un bucureștean. Modele? Da? adică aproape; dar nu tipuri copiate. In *Tartufe* s'a văzut o satirizare a Janseniștilor, — și indirectă chiar a lui Pascal, — după anumite vorbe ale personagiului celui ipocrit[1]); dar fiindcă erà o legătură numai trecătoare, nimeni nu s'a gândit la identificare. Pe Trissotin și Vadius ori pe Alceste, i-au căutat criticii și cercetătorii, și pe unii i-au găsit, pe jumătate ori pe sfert, identici cu diferite personagii nu puțin cunoscute. Ser-

1) **Brunetière**, *Études critiques sur l'histoire de la littérature française*, quatrième série, 4-ème éd., 1904, Hachette «La philosophie de Molière», III, La question de *Tartufe*, pp. 210—218.

barea centenară întru amintirea lui Cervantes, lucrările publicate cu această ocazie, precum și comedia lui Richepin — *Don Quichotte* — care se reprezintă — cu succes — chiar acum la Comedia Franceză, — au readus în discuție identificarea — și gradul până la care se poate face — a unui nobil spaniol de pe vremuri, cu personagiul ridiculizat la începutul romanului și iubit către sfârșitul lui de către autor. Mare — și aproape în toate literaturile — este numărul acestor quasi-identificări ael unor indivizi dintr'un anumit timp cu cei dintr'o lucrare literară. Ce e însă important e să nu fie o copiere, să întrevadă cititorul cel mult modelul — corectat în spre înfrumusețare ori spre tipul ridicol — al unui om, care prin pretențiile lui ese din viața particulară, și aparține — oarecum — publicului. O nouă condiție este ca, mai târziu, — când nici o urmă de întrezărire a unui personagiu nu va mai fi posibilă cititorilor unei lucrări — care a trecut peste câteva generații,— tipurile create de autor, prin frământarea elementelor luate din afară cu cele de el create, să se susțină cu aceeași putere ca și în timpul în care — pe drept ori pe nedrept — unii contemporani momentului apariției lucrării literare, vedeau ici ori colo pe vreunul, sau vre o părticea din vreunul din cunoscuții lor ori ai întregului public. In romanul d-lui Petrașcu, subsemnatul — care cunoaște foarte puțin societatea bucureșteană, cea mai de multeori descrisă aci — n'a văzut pe nimeni din cei pe care s'ar fi putut presupune că i-ar fi întâlnit oricine, și totuși a văzut că lumea care mișună în cele două saloane descrise, e verosimilă, se mișcă în voe și are viață. Exagerări ? Nu văd. Intru cât indivizii sunt niște t i p u r i, ei vor apăreà în paginile descrise cu notele cele mai caracteristice, lăsând în umbră pe cele obișnuite tutulor. De altfel viața, împrejurările și — de multeori — mediul dau naștere la nostimade mai comice — și într'un fel mai dezgustătoare — decât ale tipurilor celor mai batjocorite de satire ori de comedii. In drama *Câinii*, a d-lui Lecca, este un tip de gazetar — „Popescu“ — obraznic față de cei mici și chiar față de cei de seamă — dar de care nu mai are nevoe, — și umilit, până la slugărnicie, înaintea celor puternici. Scena alternării celor două înfățișări la telefon, înaintea căruia se și ploconește e de un comic și de o naturaleță de nespus [1]). Cu toate astea dintr'un simțimânt, rău înțeles, de solidaritate chiar cu „Popescu“ din piesă — un ziarist a protestat în urma primelor reprezentații, declarând că nu poate există un așà de înjosit și slugarnic gazetar în independenta noastră presă. Las la o parte apărarea asta de tovarăș de muncă și îmi permit a spune numai atât: Nu în gazetărie, dar printre studenți, s'a găsit unul, acum vre-o 10—12 ani, care venind la i n v ă ț ă t u r à în București, s'a prezintat, înainte de începerea cursurilor, unui profesor universitar, și a însoțit prima salutare de cuvintele «Sărut mâna, Măria ta !» O mai amănunțită povestire n'ar slujì la nimic și nici nu mi-ar fi p e r m i s ă, neavând dreptul de a dà în vileag o slăbiciune—poate fără de v o e întâmplată— la un om care credeà că între patru ochi poate să-și permită luxul unei asemenea salutări. Destul că fapte de-astea se întâmplă ; și nu sunt, deci, exagerări zugrăvirea unor atari t i p u r i.

In *Câinii*, d. Haralamb Lecca a biciuit până la sânge o întreagă seamă de asemenea m o d e l e, desvălindu-le, cu violență, caracterul josnic, în mersul încordat și zguduitor al dramei. In romanul său d. N. Petrașcu

1) **Lecca**, *Câinii*, 1902, Act. II, scena IV, pp. 26—27.

a desfășurat istorisirea din roman într'un cadru format de societatea actuală, insistând — pe cât se puteà face într'o povestire — în descrierea unor caractere — dacă se poate zice astfel — pe care însă numai vioiciunea scenică, dramatică, le poate face cu desăvârșire evidente.

Cugetând la manifestările acestea directe ori indirecte de zugrăvire a societății din timpurile de față, râsul sau surâsul—aduse de părțile satirice ale unei drame ori ale unui roman—îngheață de multe ori pe buze în fața dureroaselor priveliști ale unei mari grupări omenești mergând spre pierzare. Și poate că nu tocmai politica e de vină în toate astea. Dacă societatea în mijlocul căreia se face învălmășagul și scăderile cari se zic că sunt o urmare a politicei,—dacă societatea aceasta ar aveà o anumită și serioasă temelie de educație morală, dacă nu ar începe să părăsească—și în chip dăunător și neștiințific—orice credință, precum și orice urmă de legătură cu trecutul, atunci mrejile omorîtoare de caractere—ale așa zisei politice, făcute de unii, n'ar prinde nimic, n'ar pogorî pe nimeni — sau aproape pe nimeni—; din potrivă s'ar isbì ca de un zid tare, de conștiințele neclintite ale celor plini de vârtute prin moralitate, prin credință, prin larga și frumoasa iubire de neam—care s'ar începe cu sine însuși, gândindu-se a nu se necinsti, fiindcă înjosește pe un om din cei cari formează un tot național. Astfel vorbele spuse de omul care în *Câinii* întrupează pe omul cinstit, dar pe care-l doboară pe de o parte o curtizană, iar pe de alta răutatea omenească întrupată în cei cărora le făcuse numai bine—vorbele spuse de el te îndurerează adânc prin adevărul lor trist, desnădăjduitor, amar:

„Da nu e politica de vină, săraca! Noi suntem! Societatea asta mucigăită, viermănoasă, în care la 10 saluți pe domnul cutare până la pământ, iar seara îți spun gazetele că e la Văcărești, pentru escrocherii. Hamlet zicea: «e ceva putred în Danemarca». La noi, frică mi-e că va veni o zi, când vom fi siliți să zicem: „tot e putred în România“ [1]).

Din acest punct de vedere, romanul d-lui Petrașcu îngândurează pe cititor, indurerat de această nouă constatare a clinei de prăpastie pe care cu iuțeală de vârtej alunecă societatea orășenească din straturile de sus.

Nu acesta este, însă, temeiul romanului, o repetăm, și credem că reese destul de învederat din amănunțita expunere a subiectului. Roman de analiză psichologică, cu note de satiră socială—fără îndoială—, *Marin Gelea* însemnează, în literatura noastră, o trăsătură luminoasă, ba încă—să sperăm—și cu rodnice urmări din multe puncte de vedere.

(Urmează) **N. I. Apostolescu.**

1) **Lecca,** *Câinii*, Actul întâi, scena IV, p. 19.

Prinos

Un cântec trist de clopot
Plângându-se prin văi,
A stat să-mi prohodească
Iubirea mea dintăi.

Trudit și greu se lasă
Amurgul pe pământ,
Și tot mai trist răsună
Al clopotelor cânt.

Dar când s'aprinde cerul
De lacrimă scântei,
Și 'n negura de gânduri
Mi-apare chipul ei,

In cinstea amintirii
Ingenunchez pios,
Și-aduc în rugăciune
O lacrimă — prinos.

Corneliu Moldovanu.

DEMBIȚKI. Desenator.

Ștefan cel Mare și mama sa Doamna Maria după bătălia dela Războeni la poarta Cetății Neamțului.

POLDNIC. Desenator.

Aprodul Purice dând într'o bătălie calul său lui Ștefan cel Mare.

Cântare

Iubitei mele, o cântare de iubire:
Căci duc în suflet dar de bucurie,
Pe buze port strigări de fericire—
Iar glasul meu e cânt și veselie...

Arată-te frumoasa mea și vino,
Căci am culeș toți spinii din cărare
Iar crengile-aplecate le-am tăiat, —
Că nici o frunză nu mai e în stare
S'atingă 'n treacăt părul tău bogat!

Arată-te! arată-te iubita mea,
Și vino 'n mângâerea dimineții —
Căci soarele de-o răsărì pe cer,
O să te-abată iar din calea ta
Ca să-ți râvnească taina frumuseții!

*

Ca într'a nunții zi de sărbătoare
Impodobit-am tainicul ieșac
Cu lucruri scumpe și pânzeturi rare;
Gătit-am patul meu cu flori de mac,
Și flori am presărat până la prag, —
Ca să se-oprească ochiul tău cu drag
Și'n bogăție să se desfăteze,...

Topească-se 'n săruturi buza ta
Iar braţul tău să mă îmbrăţişeze!
Să mă dezmierde cu iubire ochii tăi
Şi ca un vin de preţ să mă îmbete;
Iar sânul tău, ca rugul în văpăi
Sorbind toată fiinţa mea cu sete,
Să mă cuprindă 'n flacăra iubirii —
Tot întunericul din minte-mi risipind
Prin luminosul gând al fericirii...

. . . . . .

Ca moartea de puternică-i iubirea,
Ca marea-i zbuciumată şi adâncă;
Necunoscută taina ei şi firea,
Precum e calea şerpelui în stâncă...

Corneliu Moldovanu.

Ştefan cel Mare pe calul Aprodului Purice dă acestuia rangul şi numirea de Vornicul Movilă

S. HENŢEA. Pictor.

Ştefan cel Mare şi Leşii la Dumbrava-Roşie

CRONICA
LITERARA ŞI ARTISTICA

Dimitrie Dan.— *Mănăstirea şi comuna Putna.* Un volum în 8°, 262 pag. ediţia Academiei Române, Bucureşti.

După lucrările străine ale lui Romstorfer, Kozak şi alţii despre Mănăstirea Putna şi pe lângă cercetările mai vechi ale lui Melhisedek, avem în sfârşit şi o lucrare românească, conştiincioasă scrisă de un român bucovinean.

Vestita mănăstire se studiază în opera de mai sus din toate punctele de vedere: istoric, arheologic, epigrafic, al situaţiunii geografice etc., şi nimic nu rămâne necercetat. Avem de-a face cu un repertoriu complect al tuturor chestiunilor, cari ar interesa pe cercetătorii diferitelor ramuri de ştiinţă istorică, deşi nu i-ar puteà satisface pe deplin prin scurtele, uneori, indicaţii ce se dau.

După o descriere scurtă, destul de clară, a localităţii Putna, ni se expune în chip amănunţit istoricul mănăstirii.

Tradiţiunile locale şi cea din cronicarul Neculcea, complectate cu alte izvoare, sunt expuse într'un stil limpede şi concis.

„Tradiţia locală din Putna susţine că, cu mult înainte de zidirea mănăstirii Putna ar fi existat o Sihăstrie, în Ursoaia, o mănăstire de călugări, cari aveau o regulă monahală foarte aspră.

In Ursoia se afla o cruce pe locul unde ar fi stat altarul acelei mănăstiri. Tot tradiţia locală ne istoriseşte că sihastrul Daniil trecând dela schitul sau mănăstirea Sf. Laurenţiei, care era pe teritoriul Vicovului-de-Sus, s'a aşezat pe cel mai sălbatic loc al Putnei, unde şi-a scobit în stânca de lângă pârâul Viţcul, chilia de piatră. Acest Daniil ar fi îndupleçat pe Ştefan-Vodă, să zidească mănastirea Putna, făgăduindu-i că Dumnezeu pentru această faptă creştinească îi va ajuta la toate întreprinderile lui. Sihastrul ar fi zis mai departe lui Ştefan-Vodă, că dacă se va prinde să facă 44 biserici, va învinge în 44 bătălii.... Ştefan-Vodă îndată ce a promis sihastrului Daniil că va zidi în aceste locuri tainice o mănăstire, n'a întârziat cu lucrul, ci după ce a luat în 26 Ianuarie 1465 Chilia, a început în 4 Iulie 1466 zidirea mănăstirii Putna, ca mulţămită lui Dumnezeu pentru această izbândă. Theodor, arhitectul grec al lui Ştefan-Vodă, a lucrat la ea îndelungatul restimp de trei ani, căci patronul său îi ceruse să-i clădească o biserică măreaţă. Ea a fost terminată în anul 1469 şi abia în 8 Septembrie 1470 sfinţită, după ce Ştefan-cel-Mare se întoarse cu strălucită biruinţă asupra Tătarilor din lupta dela Lipnic, aproape de Nistru».

Mai departe aflăm: cum mănăstirea a fost dăruită cu diferite ofrande în bani de diferiţi domni, ca Bogdan-Vodă cel chior, Alexandru Lăpuşneanu, etc.; cum fù prădată de hoţi, cum la 1654 a fost distrusă de Timuş Chmelnitschi, ginerele lui Vasile Lupu, cum fu restaurată sub Gheorghe Ştefan Vodă şi Istrati Dabija în 1662; cum a

suferit stricăciuni din cauza cutremurului din 1739, şi aşa mai departe, urmărindu-se diferitele ei peripeţii până în timpurile noastre.

Toate acestea se bazează mai ales pe inscripţii, şi putem spune că partea epigrafică a cărţii nu lasă de dorit. Se dau inscripţiunile slavone, însoţite de traducerea lor, a diferitelor morminte între cari figurează al lui Ştefan-cel-Mare, Ştefăniţa Vodă, al Mariei de Mangap, doamna lui Ştefan-cel-Mare, al mitropolitului Sucevei din 1477, Teoctist, al Mitropolitului Iacov din 1738, etc.

Toate aceste morminte au fost deschise în anul 1856 şi în ele s'au aflat diferite odoare, ştofe şi alte obiecte preţioase. Mormântul lui Ştefan-cel-Mare fusese, însă, deschis încă în 1758, după cum se vede din dovezile ce le enumără autorul.

Partea lucrărei, care se ocupă cu odoarele, crucile, cădelniţile etc., păstrate în mănăstire, este un lung catalog, care ar puteà dà indicii arheologului şi artistului în special în cercetările lui; nu l-ar putea însă satisface pe deplin. Sunt prea scurte notiţele referitoare la aceste obiecte. Se mai constată, apoi, şi lipsa de cunoştinţa termenilor technici; de pildă, despre crucile lucrate în *filigran,* se zice «ferecate cu împletitură de sârmă de argint»; despre emaiuri nu se pomeneşte nimic de felul lucrării lor, de sunt *cloisonnés, champlevés,* de *basse-taille* etc.; la ferecături, de sunt *ciselés ou repoussés* (cu dăltiţa) sau *sur fondu* etc. Totuşi partea aceasta, după cum s'a zis, are valoarea unui preţios catalog, care ar puteà orienta bine pe cercetătorul istoriei artei.

Partea arhitectonică a lucrării d-lui Dan prezintă de asemenea unele lipsuri, mai ales cap. III, unde se vorbeşte despre biserica mănăstirii. Dela primele rânduri se constată cercetătorul conştiincios, dar profan în arhitectură.

Ni se descrie pereţii, lungimea, lăţimea, grosimea lor, ferestrele, stilul lor, uşile, cele trei dispoziţiuni—pronaosul, naosul şi altarul — acoperământul, etc. dar tot acest material este amorf. Să se compare, de pildă, descrierea sumară a bisericilor Sf. Sofia, Theotocos din Constantinopol, Sf. Fosca din Torcello, sau St. Vital de la Ravena din opera *L'architecture romane* de E. Corrojer, cu descrierea bisericii mănăstirii Putna de d. Dan.

Un capitol remarcabil însă, din lucrare, este acela, care se ocupă cu înşirarea icoanelor mănăstirii. Unele, în adevăr, merită o deosebită atenţiune, având pe ele inscripţiuni din sec. al 15, 16 şi 17 cum sunt cele de sub No. 3 şi 4 p. 53. „Invierea Domnului" (No. 5), ferecată de arhimandritul Spiridon din Putna în 1566 şi a cărei execuţie poate fi încă mai veche.

Artiştii noştri, istoricii de arta picturii, ar putea avea frumoase obiecte de studiu la aceste icoane. De asemenea interesante sânt cadelniţele, ripidele, potirele, anafornitele, dintre cari unele sunt din sec. al 15 şi al 16. Ele ar putea de asemenea interesa mult pe arheolog şi pe artist.

Nu mai puţin importantă este şi descrierea amănunţită a stofelor şi vesmintelor scumpe, ce se păstrează la mănăstirea aceasta.

Înşirarea tuturor obiectelor de mai sus se complectează printr'o expunere minuţioasă a numeroaselor manuscrise şi cărţi vechi tipărite, cari alcătuesc o adevărată bibliotecă şi o podoabă, preţioasă de consultat, a mănăstirii.

Noţiunile ce ne dă autorul asupra comunei Putna sânt iarăşi interesante şi merită atenţiunea oamenilor competinţi.

Cartea dar a d-lui Dan, abstracţiune făcând de micile ei lipsuri, va fi cu folos consultată de cercetătorii diferitelor ramuri ale istoriei noastre.

G. M. Ionescu. — *Istoria Bisericei Românilor din Dacia Traiană.* Origini an. 44—678 vol. I, 532 pag. în 12. Bucureşti, 1905.

O lucrare concepută pe un plan foarte întins. Autorul ei, cercetător sârguitor lucrând în tăcere, stăruitor şi printre picături, de oarece este îngreuiat cu şase ore de lucru la Ministerul Cultelor, a putut, după o muncă, poate, de ani de zile, să strângă un material enorm, şi să trateze despre întunecata chestiune a originii bisericii Românilor.

Fost-a răspândit creştinismul la noi din vremurile apostolilor, sau venitu-ne-a prin intermediul slavilor, după cum susţine învăţatul Golubinsky? Iată o problemă de o însemnătate capitală, pe care deşi mulţi o priviau deslegată în defavoarea savantului rus, totuşi nici un răspuns categoric conchizător nu s'a produs.

Cartea de faţă vine cu probe, din care multe erau cunoscute, să afirme că noi am fost creştinaţi încă din primul veac a erei creştine şi că apostolul Andrei a fost acela, care a propăvăduit dumnezeeasca învăţătură prin ţara noastră.

Pe lângă cunoscutele argumente filologico-istorice, autorul aduce în sprijinul tezei sale şi dovezi, izvorîte din cercetările arheologice.

Cele şapte inscripţiuni cu conţinut creştin — sunt mai multe, dar încă nepublicate, — cari s'au descoperit prin săpăturile d-lui Tocilescu, la Tomis, (Constanţa) la Tropaeum Trajani (Adam-Clisi), la Axiopolis (Cernavoda) etc., învederează existenţa creştinismului în Scitia Minor sau Ripa Thraciae, care corespunde cu Dobrogea de astăzi. Unele din ele sânt din secolul 2 şi al 3-lea, epocă, care e cu mult anterioară celei în care a apărut Slavii şi mai ales Bulgarii, prin părţile noastre.

Basilicile apoi, descoperite la Adam-Klissi şi Axiopolis sunt încă o probă de existenţa creştinismului în Dacia şi provinciile limitrofe.

In privinţa susţinerii, însă, cum că aparenţa pledează contra ipotezei, că una din basilici — Basilica Iulia -- de la Adam-Clisi ar fi creştină, noi credem că dreptatea stă tot de partea d-lui Tocilescu. Iată în adevăr ce citim în lucrarea d-lui G. M. Ionescu, pag. 243 :

«După plan vedem că nu putem admite, că basilica aceasta e creştină pentru următoarele motive: *a)* noi am văzut cu altă ocaziune, că împăratul Traian era vrăjmaş declarat al creştinilor, că pe toţi acei cari mărturiseau pe faţă religiunea creştină şi pa care Plinius cel tânăr, proconsul în Britania, o numia *superstitionem pravam et immodicam*, suntem de părere că, nu numai că n'ar fi putut permite creştinilor din Municipium Trajani să construiască o asemenea biserică, dar nici măcar n'ar fi putut să-i sufere a şi manifesta în public ideile lor creştine; *b)* pe când această basilică este aşezată cu axa lungimii perpendiculară pe strada principală, celelalte două basilici sunt paralel cu strada şi, prin urmare, îndreptate spre răsărit; dacă această basilică ar fi de provenienţă creştină, urma, firesţe, să aibă aceeaşi poziţiune şi formă ca şi celelalte două, care sunt creştine. D-l Netzthammer este de aceeaşi părere, că această basilică ar fi fost o mare hală publică şi ar fi servit la scopuri lumeşti. Din lipsa altor dovezi conchizătoare, putem afirma că aparenţa pledează contra unei bazilici creştine».

Pe vremea lui Traian însă, şi chiar mai 'nainte, creştinismul prinsese rădăcini prea puternice în imperiul roman şi număra printre credincioşi persoane sus puse, din suita împăraţilor şi chiar rude de ale lor. Dela aceste persoane ne-au rămas şi unele denumiri ale catacombelor, studiate în timpul nostru, aşa de bine, de arheologul Rossi. Traian era bine informat şi, de aceea, la întrebarea amicului său Pliniu,—care însuşi declară că creştinii sunt mulţi ca nisipul mării,—ce e de făcut, răspunse, să nu urmărească pe nimeni într'adins, afară numai dacă ar exista o învinuire formală.

De altfel, legea romană declară inviolabil câmpul — area — consacrat îngropăciunii, şi chiar sub auspiciile autorităţilor, cu prilejul înmormântărilor —depositiones — cari se asemănau în practica lor exterioară cu cele păgâne, creştinii puteau să se adune nevătămaţi de nimeni şi să practice cultul lor.

Să se noteze apoi, că la an. 316, cetatea Tropoeum Trajani s'a preînoit de Constantin cel Mare şi prin urmare bazilica, construită, să zicem, pentru scopuri profane, putea fi adoptată pentru serviciul divin al nouei religiuni de Stat. Cât priveşte că faţada, nefiind întoarsă la răsărit, bazilica nu poate fi creştină, iată ce se poate citi în A. Pératé, *Archéologie chrétienne*, pag. 176: «La façade en était généralement tournée vers l'orient, sans toutefois que cette règle eût rien d'absolu : une lettre de saint Paulin nous apprend que la basilique qu'il fit à Nole, au lieu d'être orientée selon l'usage, regardait le tombeau de saint Félix; et nous savons que dans les basiliques de Gaule la façade, presque toujours, était vers l'occident».

In privinţa bazilicei *Cœmetirialis* dela Adam-Clisi, ar fi trebuit autorul să se oprească mai mult. Ea este un document unic, poate, şi prea preţios pentru studiul primelor bazilici creştine.

Totuşi după cum s'a spus, d-l G. M. Ionescu folosindu-se de luminile arheologiei, atât de mult oropsită la noi de neştiutori, a adus reale servicii cauzei ce susţine şi merită toate laudele.

In privinţa cestiunii, în care Sciţie a predicat apostolul Andrei şi cu ce anume regiune corespunde ea, autorul ne desvălue un enorm bagaj de erudiţie.

Au existat mai multe Sciţii: Sciţia Mare, între munţii Ianan şi fluviul Oxus

şi Taxarte; Sciţia Europeană, descrisă de Herodot în cartea IV; Mica Sciţie, Sciţia Minor şi Sciţia Parva, prin împrejurimile Crimeei.

Cu argumente, întemeiate pe numeroase citaţii preţioase, se susţine, că Sciţia Minor este Dobrogea de astăzi, că pe timpul predicii apostolului Andrei, Rusia de Sud nu mai purta numele de Sciţia, perzând această denumire încă din veacul al III î. de Ch., şi prin urmare, prin Dobrogea de astăzi şi prin stânga Dunării, adică în ţara noastră, a cutreerat apostolul Andrei predicând cuvântul lui Dumnezeu. Acest apostol n'a putut predica Sacilor, Sogdianilor şi Sciţilor din Rusia meridională, deşi ni se menţionează trei călătorii misionare ale sale.

De altfel, şi legendele poporului român sunt foarte numeroase, cu privire la apostolul Andrei, ceeace poate fi o dovadă că s'a păstrat în amintirea urmaşilor Romei din părţile noastre părintele creştinării lor.

In privinţa acestei păreri, însă, Schlumberger în «Mélanges d'arhéologie byzantine». în articolul despre «tripticul Harbaville», arată că sfinţii cei mai populari ai ruşilor sunt apostolul Andrei şi Sf, Nicolae. Autorul «Istoriei Bisericii Române», în viitoarele volume ale acestei opere ar putea discuta chestiunea, dacă nu cumva legendele despre apostolul Andrei nu ne-au venit dela Slavi.

Mai departe D. Ionescu tratează pe larg istoricul martirilor din ţările noastre oprindu-se cu multe amănunte mai ales asupra celor din veacul al IV-lea, Saba Gotul zis şi Stratilatul (372), Nichita (316—372) etc. Expune apoi pe larg chestiunea episcopilor din Dacia Traiană, insistând asupra fiecăruia în parte. Vorbeşte despre Ulfila sau mai bine Wulfila, şi, în sfârşit, arată certurile dintre bisericile de Roma şi de Constantinopol pentru preponderanţa religioasă în Iliria.

Toate aceste chestiuni, tratate cu o deosebită erudiţie, formează din opera de faţă o lucrare de mare interes. Bine ar fi fost, însă, dacă notele bibliografice s'ar fi pus în josul paginilor şi nu intercalate în text, şi dacă polemicile personale, rare de altfel, ar fi fost lăsate la o parte, cum sunt de pildă cele din pag. 47 şi cea referitoare la d. Hasdeu p. 117.

* * *

D. Charles Millet face în *Revue Archéologique* din August trecut o critică severă dar imparţială, savantului rus, arheologului bizantinist Kondakov, care a concentrat într'un volum, scris ruseşte, cercetările ce a făcut cu ocaziunea călătoriei sale în Siria. D. Kondakov, care a urmat o cale cu totul opusă de cea a cercetătorului francez Vagné, deşi a vizitat şi unele monumente descrise de acesta din urmă, se vede după articolul menţionat al lui Millet, că e nedrept. De aceea criticul îşi apără pe renumitul său compatriot, biciuind pe colegul rus.

G. Schlumberger. — *L'Epopée byzantine à la fin du X siècle.* Troisième partie Les Porphyrogénètes, Zoé et Théodora (1025—1057). Un volum mare în 8°, 850 pag., ilustrat de 294 figuri şi 11 planşe, Paris, Hachette 1905.

Schlumberger şi Strzgowski sunt cei doi corifei cunoscători de arta bizantină, remarcabili atât prin concepţiile şi teoriile lor, cât şi prin vasta lor erudiţie.

Mai ales Schlumberger, pe lângă calităţile unui cercetător profund, are şi acel apanaj exclusiv al francezilor de a fi desăvârşit făuritor al formei clare şi atrăgătoare. Şi în *epopeea bizantină* a unit din nou neîntrecuta sa erudiţie cu stilul fermecător al unui mare istoric-artist.

Lucrarea, care fixează atenţiunea noastră, face parte din marea operă întreprinsă de acest bizantinist francez şi dedicată gloriei împăraţilor bizantini din sec. al X şi al XI. Prima parte este închinată slăvitorului luptător Nichifor Foca, şi a fost continuată cu al doilea volum, în care povesteşte domniile strălucite şi tragice ale lui Ioan Zimisces şi Vasile Bulgarohtonul.

Partea aceasta a III a lucrării, apărută de curând se consacră celor din urmă 32 ani ai dinastiei macedonene, până la 1 Septembrie 1057, când apare familia Comnenilor. Anii aceştia sânt, după cum însuşi autorul se exprimă, ani de vijelie, plini de evenimente teribile, în cari joacă un rol prea însemnat două surori, împărăteasa Zoe şi Theodora precum şi crudul Mihail Calafate.

«Existenţa aşa de extraordinară a acestei Zoe Porfirogeneta, aventurile ei amoroase, teribilele revoluţiuni ale palatului, care zgudue tronul împărătesc, existenţa

nu mai puțin agitată a Theodorei, sora Zoei, dau povestirii acestor evenimente un aer romantic și tragic.

Figurile cele mai originale și cele mai curioase defilează fără încetare sub ochii cititorului : elegantul, finul și slabul Constantin Monomahul, care nu trăește, de cât petnru dragoste și pentru literatură ; delicioasa Sklerena, această amantă așa de devotată și credincioasă, M-me de Pompadour a sec. al XI bizantin ; impetuosul erou George Maniake ; ambițiosul și eloquentul patriarh Mihail Cerularіu» : acesta este cuprinsul capitolelor povestirei atrăgătoare și pasionate a savantului francez.

In ajutorul d-lui Schlumberger spre a-i da strălucirea unei expuneri atât de clare vine desăvârșita sa cunoștință despre civilizațiunea bizantină din secolele X și XI. Arheolog desăvârșit — *sigilografia bizantină* va rămânea un monument pentru veacuri — profund cunoscător al artei ajunse la apogeu în veacul ac X, și în această parte a lucrării sale nu uită partea culturală, așa că textul e presărat de o mulțime de figuri, reprezentând monumente de artă, în mare parte inedite, sigilii, monezi, medalii, miniaturi admirabile, ceeace interesează în cel mai mare grad pe arheolog și pe istoricul artei.

O. Tafrali

Cărţi şi reviste străine

Les maîtres de l'art: **Michel-Ange**, de Roman Rolland.

Până acum nu există în limba franceză un volum mai scurt, înfăţişând viaţa şi opera geniului celui mai puternic al Renaşterei italiene, a lui Michel Angelo.

Interesant de studiat atât din pricina grandioasei frumuseţi a operilor sale cât şi a vieţei lui tragice, creatorul Profeţilor Sixtinei şi a figurilor dela mormintele *Medicilor*, este încă interesant şi prin influenţa puternică ce a exercitat-o asupra artei timpului său.

Roman Rolland a scris, în aproape 200 de pagini, o biografie magistrală. Urmărind desfăşurarea vieţii lui Michel Angelo, dela început la sfârşit, dânsul luminează opera lui făcându-ne cunoscut omul : viaţa lui înfrigurată, dureroasa naştere a operelor sale, lupta necurmată, mai cu seamă—care-l făcu să sufere atâta—dintre aprinsa violenţă a închipuirii lui şi dintre slăbiciunea voinţei sale, — pricina de căpetenie a neîntrupării complect a planurilor lui uriaşe.

Douăzeci şi patru de planşe în afară de text caracterizează toate feţele geniului lui Michel Angelo. Cu un cuvânt o carte utilă şi frumoasă.

Le mystère du visage, roman, de Camille Mauclair.

Perfecţiunea micilor tablouri rămâne secretul pictorului lor. Le copiază după natură ? Pune el, cu o artă netăgăduită, coloare pe fotografii inexistente, ce sunt departe de a fi reproducerea banală a vieţii ? Nu ştim, dar desigur că în dosul operei, este o muncă conştiincioasă, pornită totdeauna dintr'o sforţare inteligentă şi dintr'o cugetare matură. Nimic obscur sau neglijat, nimic nu scapă luminii, toate detaliile sunt lămurite, scoase în evidenţă, concurând toate spre ultimul efect. Ceeace tulbură, e lipsa unui defect pe pânză. Puţină pretenţie, multă artă, —sferă îngustă, detalii foarte amănunţite — iată cum ne apare romanul lui Camille Mauclair.

La Chiesa et la società moderna, de Antonio Briganti.

Autorul de care ne ocupăm, un savant episcop, un ilustru şi călduros scriitor, pune mai multe probleme de ordin moral şi religios, şi a căror discuţiune pare foarte interesantă. Intre societatea modernă şi biserică e mai ales acum un antagonizm selbatic, ireductibil. Biserica, sau mai bine zis relaţiunile ei cu societatea, sunt cu totul paralizate. Dar ceeace e mort, e mort ; să ne gândim la viitor, la un viitor de ştiinţă, plin de libertăţi, în care omul va fi mai mult *om* ca totdeauna, fără a mai dezmerdà himere. Aceste idei parc'ar plutì în văzduh ; ele fac filosofia unei mulţimi de spirite, care sunt sau se cred luminate. Deci rolul bisericii ar fi sfârşit. Catolicizmul, mai ales, trece în timpul de faţă printr'o criză puternică. Insă trecutul nu oferă tocmai

multe motive dușmanilor bisericii, de a crede că în criza actuală a credinții stă începutul triumfului lor. Succesele momentane ale erorii, nu fac decât să pregătească redeșteptări cu mult mai mărețe ale credinții.

La Revue, 15 Noembrie.

Revista face încă o încercare de soluțiune colectivă, punând o problemă socială : *La morale sans dieu.* Extragem câteceva din răspunsurile date.

Anatole France : „Până în prezent morala majorității oamenilor a fost întemeiată pe dogma religioasă și ecourile ascultate au fost acele de pe Sinai și de pe malul Tiberiadei. Dar ceeace astăzi e de plâns sau nu, e că credința s'a recit. Oare naufragiul vechilor credinți — care pare a se împlini astăzi, — va atrage după el și naufragiul moralei? Iată o problemă foarte grea, căreia separația bisericii de stat (în Franța) îi dă o actualitate foarte îngrijitoare. Căci multă lume crede — drept sau nedrept — că în această laicizare a țării, stă ca rezultat direct laicizarea conștiințelor. Se poate concepe, se poate admite *o morală fără Dumnezeu?* Și mai departe — în urma a numeroase citate — marele literat înclină spre părerea acelor cari cred că **nu.**

Jules Lemaître : «*Je ne sais pas, j'ai peur que non*».

Emil Faguet: «Această chestiune este una din cele pe care le studiez mai mult și aproape fără întrerupere, dar până acum n'am ajuns încă la nici o concluziune nici convingere fermă.

F. Brunetiere înclină spre ideia că o morală fără Dumnezeu este cu neputință.

Istoricul *Aulard* : Eu cred în sfârșit că în timpul de față e cu putință de a se fonda o morală populară numai pe rațiune».

Revue Bleue, 18 Noembre.

Louis Havet, membru al Institutului, semnează un articol plin de fapte și documentări : *L'Unité de la science.*

Noi înțelegem prin cuvântul știință, blocul format prin întrunirea diferitelor discipline, geometrie, algebră, fizică și fiziologie, istorie și linguistică, etc. Pentru observatorul cel mai iscusit, unitatea se manifestă prin imposibilitatea de a hotărî trăsături de despărțire între diferite discipline.

Când se afirmă că între diferitele științi nu există discipline, aceasta înseamnă că ele se pătrund una cu alta, se întretae, se unifică, că luate două câte două, ele nu numai că au părți limitrofe, dar chiar părți comune. O pilă descompune apa : prin rezultat fenomenul face parte din chimie, prin mijlocul ei din fizică. Se întâmplă chiar ca o disciplină care pare independentă de alta, să fie în realitate continuă. Istoria naturală cuprinde zoologia care cuprinde antropologia, care coprinde arheologia preistorică, iar istoria nu-i decât o continuare a acesteia ; sociologia de asemeni. Nu numai că nici o disciplină nu se lasă a se delimita, dar pătrunderea reciprocă devine din ce în ce mai intimă.

Dacă știința este una, e pentrucă cunoștința este una, și că știința nu-i decât cunoștința necesar probată.

Mercure de France, 15 Noembre.

Wanda Landowska semnează un articol de critică muzicală : *Sur L'interprétation des oeuvres de Clavecin de I. S. Bach.*

Toți compozitorii până la Haydn, zice Rubinstein—ne-au lăsat într'o ignoranță complectă asupra intențiunilor lor în subiectul execuțiunii operelor lor și nu e nici un mijloc de a se ști ceva pozitiv până la el.

Calitățile cele mai căutate ale unei opere muzicale, cele mai apreciate sunt : forța și puterea, *forța expresiunii* și puterea sonorității. Noii autori muzicali în prefețele lor recomandă în totdeauna și înainte de orice grație, finețe, preciziune. Bach în speculațiunile de perfecționare viza un instrument nu de o sonoritate mai puternică dar de un timbru, mlădios pe cât posibil mai mult. In prefața sa la *Invențiuni,* Bach spune că le-ar fi scris pentru a deprinde pe elevi cu execuția corectă; el urăște pe acei compozitori care nu gândesc decât la gimnastica degetelor, numindu-i „*Clavier-Husaren.* După el pentru a se da o bună interpretare trebue să aplicăm cele trei principii ale retoricii romane : *emendatum, perspicuum et ornatum,* adică justeță, puritate și grație.

Muzica în urmă s'a popularizat, s'a democratizat. După expresiunea lui Wagner, ea a încetat de a fi plăcerea numai a câtorva aleși, cu gusturi rafinate.

La Revue de l'art. Noembre.

Leon Rosenthal se ocupă de *estetica lui Géricault.*

Géricault pare a fi adoptat rând pe rând cel puțin trei formule principale. La Roma el a elaborat în contactul antichității, o artă cu totul plastică, manifestată esențial în tabloul: Course de chevaux libres. La Paris el a aplicat realității contemporane un temperament epic; la Londra el pare a o rupe cu acest trecut și a se ocupa numai cu observațiunea minuțioasă și directă. Dintre aceste trei sisteme, care e acel căruia i s'a dedat mai ales? In ochii noștri, perioada romană nu-i decât preludiul perioadei pariziene; în perioada engleză, în care el pare a uita tot ce dobândise mai superior, în care el părăsind facultățile sale de generalizare în cugetare și în formă, nu e decât o manifestare timpurie, și pânza: *le Radeau de la méduse* reprezintă cât mai complect posibil ceea ce *a fost* Géricault.

Nuova Antologia, Noembre.

Excelenta revistă italiană pe lângă versurile bronzate ale lui Arturo Graf, mai publică și un studiu amănunțit asupra: *il falimento delle teorie delle razze,* o nuvelă de Luciano Zuccoli, apoi un studiu de artă asupra resturilor medievale ale Abruzilor, și în fine un excelent articol asupra *istoriei criticii literare,* semnat de Orazio Bacci.

L'Occident, Noembre.

Raoul Narsy semnează un articol: *La traite de l'intelligence.*

Biserica, mai mult decât armata era starea pământului țării noastre, dar a dispărut, de oarece își perduse eficacitatea virtuților sale. Acestea erau ce-i dreptul supranaturale, în sensul că toate erau din domeniul imaginațiunii. Biserica Franței nu e responsabilă de sfârșitul său, după cum inimicii săi nu sunt responsabili de martirul și agonia sa. Aceștia, ipocriți sau cinici, ucigași de o potrivă, nu mai recunosc sânul ce i-a născut, hărăzindu-i vieții națiunilor. Dar biserica nu poate să uite nici odată că aceștea sunt fii ei.

D. Spineanu.

1855/1906

BIBLIOTECA CENTRALE

Burdumba[1)]

V

Paștele în anul acela cădea în preajma sfântului Gheorghe, așa că munții și văile se îmbrăcase cu flori și verdeață și era cald și nopțile, minunat de frumoase, erau luminate ca ziua de chipul bălan al lunei.

Strejile satului puteau să-și întindă astfel privirile până departe și, învelite în saricile lor negre, să petreacă toată noaptea pe culmile de unde priveghiau.

Incă din nainte de Florii se primise știre la Pleasa că cete de başibozuci se ivise pe la Darda, Bigliște și Baban, răpise mulțime de vite, pușese foc și făcuse omoruri.

Lumea îngrozită căzuse cu rugăminți la bătrânul Lambro să nu-o lase pradă vrăjmașului și el orânduise pretutindeni paznici și dăduse tuturor cele mai strașnice porunci în privința apărării.

Bănuiala, care-l muncise pe el atâta, începea dar să se adevereasca și păgânii n'aveau să-i cruțe, daca năvăliau asupra lor.

Trăia ziua și noaptea cu grija aceasta și puținii dintre căpetenii, către cari își destăinuise el gândul, luase hotărîrea să isbească pe vrăjmași mai înainte de a se apropia de vetrele lor.

Burdumba, care dăduse povața, fu cel dintâi gata să le iasă în cale, însă Lambro îl rugă să nu părăsească locul, unde va avea poate mai mult de lucru decât aiurea.

Trei flăcăi fură, în cea mai mare grabă, trimiși: unul Dibra, cu o carte către Hagi Ghega-Bey, ceilalți doi în urmărirea lui Foti și Naco.

Era vremea grea de cumpănă și parcă se simția că ceva cumplit se pregătește, pe sub-ascuns, că trăsnetul le amenința — din clipă în clipă — capul. Și cu toate astea, veghile nu zăriau nimic, cetele de flăcăi—cari băteau împrejurimile—nu întâlnise pe nimeni, iar din satele bântuite, nu se mai ridicau plângeri, nici altele nu mai fusese amenințate....

— Vârtej de primăvară, fârtate, scormonă adânc dar trece repede, zicea Nicoli flăcăilor, ce se întorceau cu dânsul dela Baban. Aveau se vede

1) A se vedea numărul din urmă.

nevoe de-ale gurei tâlharii, de au eșit din vizuină și au dat iama pe aici. S'au îndestulat și s'au făcut nevăzuți.

— Dar când or flămânzi? întrebă Andoni.

— Vom face noi să le treacă pofta de mâncare!, răspunse un altul.

— Ori-și cum, băeți, când ies lupii la drum, e semn de vreme rea, deci ochii în patru, întâmpină Nicoli, bătându-și patul pușții.

Sub povara unor astfel de împrejurări intrară ei în săptămâna patimilor și se pregătiră să sărbătorească sfintele zile ale Invierii.

— In sat erau ca la vre-o treizeci de prinși, din încăerările de mai nainte, parte închiși în culă, parte lucrând pe la unii alții cu fearele de picioare.

Basibozucii—cei mai mulți la număr—cercaseră de câteva ori să fugă, dar paznicii, prinzând de veste, ucisese trei dintr'înșii, iar pe ceilalți îi zăvorîse între patru ziduri, ori îi băgase în lanțuri. Și sufereau cumplit, nenorociții, muncind din greu, bătuți pentru cea mai ușoară vină, îngrijiți mai rău decât câinii. De aceea ura în potriva stăpânilor și mai vârtos în potriva creștinilor—cari nu le dedeau pas nici să se închine liniștiți—clocia în adâncul lor și se putea cunoaște, numai după privirile încordate și după răspunsurile lor scurte ori răstite, cât era să fie de crâncenă socoteala ce odată aveau să răfuiască cu dânșii!....

Și totuși, dacă s'ar fi purtat cu omenie, dacă n'ar fi dovedit că la fiece prilej ei căutau să scape de jugul sub care silnici își plecau capul, Skipetarii, ei înșiși robi ai oaspeților lor, i-ar fi ținut—după datine—zălog până ce s'ar fi putut răscumpăra, ori de nu, i-ar fi întrebuințat la muncă, slobozi și fără de alte mărginire decât primejdia morții, în caz de uneltiri viclene sau de fugă....

Bătrânul, adus de Goga mai în urmă, era un hoge, iar cele două femei, fetele lui, de curând măritate după niște ciflicari de pe lângă lacul Presbei. Hogea, de frică ori de bătae, zăcuse câtva și acum, mai înfiripat, stătea, cât era soare, culcat pe bătătură, iar femeile trecuse ca roabe în casa mamei stăpânului lor.

Vakât Mollah era însă un om vestit pentru bunătatea și înțelepciunea lui în părțile locului și adesea era chemat să judece pricinele ori să împăciuiască vrajbile dintre credincioși, cari se supuneau cuvântului lui hrănit de sfintele învățături ale Koranului. De aceea făcându-se de odată nevăzut și împreună cu dânsul perindu-i și fetele, ușor se înțelesese, printre ai lui, în ce mâni căzuse.

Iscoadele, trimise în toate părțile, aduseră știrea că se aflau — câteși trei — în viață, dar în robia Skipetarilor și deci puțină nădejde rămânea să se mai întoarcă acasă.

Bărbații fetelor trimiseră cuvânt către Bairaktarul Lambro, că vor da vite, scule, bani pentru a'și răscumpăra nevestele, locuitorii ținutași — prin sol înadins — cerură pe Hogea lor înapoi, cu legământ să împiedice ori ce năvălire dușmănoasă asupra Pleasei, pe viitor, dar Lambro — deși ar fi voit să se plece cererilor, în urma însă a nelegiuirilor ce îndârjiră pe ai lui și în care Goga însuși se alesese cu o rană, nu cuteză să le dea drumul...

Și Vakât Mollah, deși volnic să umble nesuparat, ba chiar cinstit de toți, în coprinsul satului, nu mai părăsia colțul bătăturei, în care se ruga pentru el și pentru tovarășii lui de robie, privind — cu ochii plini de o ne-

țărmurită desnădejde — cum carne din carnea lui, Fatmah și Azize, două mândre și drept credincioase fiice de Osmanlâu, slugăriau pe un ghiaur!

Ce se petrecea în peptul bătrânului, câte gânduri, câte îndemnuri îi întețiau mințile nimeni afară de pământul, pe care-și apleca de nenumărate ori fruntea, sau cerul, spre seninătatea căruia își îndrepta ruga, nu puteau să le știe, căci un cuvânt de mânie nu-i scăpase vre-o dată, nici un semn de nerăbdare nu-i trădase sbuciumul sufletesc. Ceilalți prinși îl priveau ca pe un sfânt și dacă nu veneau des în atingere cu dânsul, nu mai puțin se simțiau cu toții străpunși de aceeași ură și același dor de răzbunare le dedea tuturor aceeași însuflețire.

Fără să știe pentru ce, bătrânul hoge li se părea trimis de Allah, ca prin suferința ce îndura — cu mult mai cruntă decât a lor — să le ușureze durerile și prin rugăciunile, — ce din inima sângerată trimitea către a tot stăpânitorul — să le dea nădejdea că nu erau nici uitați, nici părăsiți!...

Și iată că, în seara de Joia mare, sfatul bătrânilor, într'un avânt de mărinimie creștinească, hotărî după eșirea bisericii, să lase pe Vakât Mollah și pe cei unsprezece nizami robiți să se întoarcă la vetrele lor.

Fetele bătrânului erau păstrate ca chezășie a îndeplinirii celor făgăduite iar pe başbozuci, sub nici un cuvânt, nu-i puteau slobozi, fiindcă, varvari și fără de lege cum erau, n'avea nimeni încredere să se prindă în vre un legământ cu dânșii.

Dupe ce-și îmbrățișă copilele — ale căror lacrimi și suspine se prefăcură, după șoaptele schimbate cu tatăl lor, în izvoare de bucurie, — bătrânul și nizamii fură scoși din sat în puterea nopții și însoțiți de flăcăi armați, până dincolo de podul Devolului, de unde întorcând amenințători pumnii înapoi, se perdură tăcuți în negura depărtării.

— A doua zi sosi trimisul lui Lambro de la Dibra aducând de la Ghega Bey carte prin care se ruga ca numaidecât să se ridice Baiaraktarul cu ai lui câți va putea mai mulți, și să alerge în toată graba către dânsul fiind nevoe de oameni dibaci și hotărîți, pentru a împedeca împreunarea a două oști trimise în potriva lui. Va trece Drinul la Beala, apoi va cobori spre Rastina și va cădea pe neașteptate în spatele păgânilor, dincoace de Zlatcova, pe când el însuși îi va isbi pe din față....

Il mai vestia că dela Cernagora până la Bitulè toate ținuturile erau în ferbere și că de nu s'ar folosi acum de mișcarea începută, vor puteà pătimi, când mai târziu, Turcii unindu-se îi vor putea bate, cu înlesnire, pe fiecare în deosebi....

Spunea încă multe cartea Hagiului, așa că îndată sfatul căpeteniilor adunat hotărî să pornească chiar a doua zi, în cete de câte o sută, cu înțelegerea de a se întâlni cu toții la locul de trecătoare a Drinului, cel mult până în 5 zile.

Cele de trebuință la drum și la luptă fiind de mult gata, hotărîrea se răspândi ca fulgerul în sat, de unde porniră gonaci să dea de veste și pe la cei dimprejur, așa că Lambro cu ai lui, n'aveau de cât să-și ia armele și să plece.

Burdumba, care aștepta nerăbdător sosirea ceasului acestuia și se dusese să-și ia rămas bun de la papa Stamate, nu puțin fu mirat văzând pe Lambro intrând, după dânsul, pe aceeași ușă, luându-l de mână și—fără de a se pune jos,—ducându-l înaintea icoanelor și zicându-i:

— Vreau să-ți vorbesc în fața sfintelor obraze, căci ce am să-ți spun, ce am să te rog, este vrednic de binecuvântarea și de sprijinul lor...

Eu trebue să plec, să părăsesc tot și să plec.... Mă chiamă datoria, mă chiamă miile de glasuri ale celor asupriți, mă chiamă reînvierea și mărirea neamului!...

— Alături de D-ta, unde te vei duce, voi fi și-mi voi da viața pentru isbânda către care ne vei purta, răspunde Jani, ridicând mâna ca pentru jurământ.

— Știu că nimeni dintre noi nu poartă, mai cu vitejească îndrăzneală și putere, armele decât tine, dar tu ești tânăr și ai vreme îndelungă de luptă încă, eu simt că aceasta îmi va fi poate cea de pe urmă la care alerg cu inima plină de încredere și de nădejdii.... Dar plecând eu, nu voiu să las pustiul și prada în urma mea, la ai mei. Mâne, dupe ce ne vom duce noi, cine va să păzească și să apere, pe femeile, pe copii, pe bătrâni noștri? Cine va întinde brațul ca să oprească năvala păgânilor asupra lor? Cine ne va păstra nepângărite casele și biserica? Cine va veghia asupra avutului și pământului nostru? Cine? Nimeni altul, mai cu înțelepciune, mai cu priință, mai cu noroc, decât tine fiule, alesul între aleși?...

— Tată căpitane, începu cu glas mișcat Burdumba, fericirea pe care o aștept de atâta vreme, însărcinarea ce am primit dela ai mei, primejdia către care vrei, numai singur, să te îndrumezi, nu mă îngădue să-ți împlinesc voea, căci ori cât de mărcață mi-ar fi menirea rămânând aci, nu cred să fie ceva mai măreț, decât să cad în luptă, iar nu să aștept prilejuri, bune sau rele, să vie lupta la mine. Nu uita că noi purtăm numele Elladei în frunte și această frunte cată totdeauna sus!

— Nici că puteai vorbì altfel, fiule, mândru și viteaz cum ești, și-'mi pare rău că sunt doar un bătrân oștean, fără vlagă nici farmec la vorbă, căci aș puteà mai bine să-ți dăsvăluiu și ce'mi arde în inimă și ce-mi colcăe în minte, de aceea nu-ți pot zice decât atât: dacă ai suflet și braț tare în luptă, dacă porți strălucirea unui neam de eroi în frunte; dacă menirea ta este să pieri ori să isbutești, apoi, nicăeri primejdie mai mare, nicăeri datorie mai sfântă, nicăeri jertfă de sine mai scumpă nu vei găsi decât aici, unde păgânul umilit, sdrobit de noi, pândește prilejul, de care te îndoiai, ca să ne facă să-i plătim, cu cele mai îngrozitoare chinuri, cu cele mai sângeroase măceluri, rușinea și pagubele ce i-am pricinuit!

Nu e dar lucru mai măreț decât să pui peptul și viața ta zid de apărare în potriva morții, mai mult, în potriva mârșăviilor ce se pregătesc neamului tău și această sarcină ți-o dau ție, fiule, apărându-ne colțul acesta unde ne-am născut! grăi cu înflăcărare bătrânul și lacrămi îi umeziau obrajii căutând rugător la Jani, care stătea nehotărît.

Cu o mișcare semeață netezindu-și precum obicinuia, barba, tânărul se întâlni în priviri cu Șanga, care încremenise pe prag, împreună deodată mânile,în semn de rugăciune, și cu atâta foc își aținti ochii în ochii lui, că simțindu-și sângele răscolit de o putere până atunci nebănuită, Burdumba întinse dreapta lui Lambro și-i zise:

— M'am domirit Căpitane! Pleacă și te întoarce cu bine!.. Jur înaintea lui Dumnezeu că păgânii nu vor pătrunde aici, decât când voiu fi mort!...

Lambro îl strânse de mai multe ori la pept, apoi după ce schimbă urări cu preotul și preoteasa, sărută pe Șanga pe amândoi obrajii și eși cu

Burdumba, care se închină la cei din casă, fără de a puteà rostì un cuvânt, într'atâta îl turburase cele petrecute într'însul și în jurul lui, în câteva clipe.

Bătrânul puse la cale toate, pentru cât va lipsi, lăsâ o ceată de cincizeci de flăcăi în cap cu Andoni, sub ascultarea lui Jani, iar sfatul bătrânilor îl alese tot pe dânsul de Căpitan al tuturor.

In Sâmbăta Paștilor trei sute de voinici, armați și gata de plecare, steteau în genunchi cu capul descoperit în curtea bisericii, iar în mijlocul lor — pe un altar ridicat anume — Papa Stamate și Papa Cozma, se rugau la Dumnezeu să dăruiască luptătorilor — pentru neam și credință — noroc și isbândă deplină.

Mamele, nevestele, fetele, copii, tot satul îi înconjurau și-i însoțiră până departe, îmbărbătându-i cu urări de grabnică întoarcere, cu tot ce găsiau mai duios și mai cald în inimile lor și numai după ce se făcură ei nevăzuți, își deteră drumul lacrămilor, prea mândre de a curge față de iubiții lor, cărora le-ar fi sdruncinat poate avântul, sau le-ar fi dat păreri de rău și slăbiciuni.

Burdumba cu Papa Stamate și câțiva palikari îi petrecură până la marginea codrilor comunei, de unde înainte de sfințitul soarelui se întoarseră în sat, rămas până atunci în paza și în răspunderea lui Andoni.

—Acest Andoni era însă un om rău. Feciorul vădanei Litza, bogătașa satului râvnea până și la bucățica dela gura săracului și pizmuia de moarte pe oricine ar fi putut să-i facă umbră. De aceea puțini îi erau prieteni, iar el, cu îngâmfarea de a fi întâiul la toate și socotind că nimeni nu-i vrednic să-i stea în cale, lega cu cei cârtitori și cu nemulțumiții mai bucuros tovărășie.

De când venise Jani și mai ales de când îl bănuia că are înclinări de dragoste către vară-sa Șanga — pe care de mic copil i-o juruise măsa de nevastă — o ură neîmpăcată îi scormonia peptul ; de altă parte mulți dintre tovarășii lui priviau cu ochi răi pe cei sosiți din Ellada și mustrările primite din pricina lor îi mai înăsprise însă, așa că Andoni se folosi de plecarea lui Lambro și de trecerea Căpitâniei în mâna lui Burdumba ca de un bun prilej pentru a ațâța focul ce mijea în ei. In noaptea învierii chiar o mare parte dintr'înșii uneltiră într'adins pierderea lui Burdumba....

Orânduiala pentru paza satului împărția privigherea și răspunderea între Greci și Skipetari pe din două, iar închisoarea era dată în seama când a unora când a altora. Acolo țintiră dușmanii lui Jani ca să-și răsbune. Bașibozucii erau nu numai închiși ci și ferecați în lanțuri, o mică scăpare din vedere și unul dintre ei s'ar fi însărcinat să facă aceea-ce trebuia, în schimbul fie al libertății, fie a îndulcirii traiului....

In gândul lui nelegiuit, Andoni își alcătuia astfel o îndoită izbândă : se scăpa de un protivnic și rămânea căpetenia satului !

Drept aceea pe Behram-Dede, un Bulgar Pomak spăimântător de sălbătăcie și de cruzime, își puse el ochiul. Un uriaș pururea flămând și pururea gata de pradă — o adevărată feară, fără frică, fără lege, fără D-zeu !

Înțelegerea fusese să-i dea drumul, să se ascundă și când Burdumba, va trece noaptea să-l înjunghie cu hamgerul pe la spate...

Ca vechiu soldat Jani chibzuia toate cu regulă, așa că odată el, odată Andoni dedeau raita pe la streji.

Când veni rândul lui Andoni, acesta scoase pe Behram-Dede din feare, îl ascunse el însuși în livada lui Goga, la marginea satului, de unde — având

un deal la spate și drumul mare în față—nu putea fugi fără a fi descoperit.

Stătu Pomakul o bucată bună tupilat în crângile unui cireș până ce nu mai auzi decât pasurile omului care veghia, în apropiere, și câte un fluerat vestind că și ceilalți paznici erau deștepți.

Intr'un târziu se coborî și socotind negreșit vremea potrivită pentru săvârșirea hotărîrii ce luase, se târî, încetișor, pe brânci până în mijlocul unor copaci, de după care vedea, la câțiva pași, trecând în sus și în jos umbra Skipetarului armat.

Ca să-și aprindă ciubucul, omul se opri, lăsă pușca în iarbă și prinse a scăpăra din amnar, însă nu apucase să scoată bine scântei, că de odată Behram aruncându-se asupra lui îi implântă cuțitul între umeri până la mâner. Nenorocitul căzu cu fața în jos la pământ, iar ucigașul—fără să se turbure—îl desbrăcă, îi luă armele, apoi după ce-i aruncă trupul în tufiș, îi luă sarica în spinare, își puse gluga în cap și ștergându-și ferul de sânge, mormăi rânjind :

— Pe unul l'am dat gata, pe celalt ghiaur l'or mai da alții. .. Și apucă drumul la vale.....

— Cine-i acolo ? Stăi !... strigă deodată un alt glas poruncitor și ca eșite din pământ douăzeci de țevi de pușcă se îndreptară asupra lui Behram.

Zăpăcit acesta se opri, dar auzid vorba turcească în jurul lui își dete gluga pe spate; lepădă sarica și făcând o adâncă temenea, zise :

— Eu sunt fraților ! .. Eu Behram, dela Dedehissar, scăpat acum din fearele ghiaurilor și al vostru cu trup și cu suflet în potriva lor !...

Țevile, ca prin farmec, se făcură nevăzute, iar de dupe un mal eși, gârbov, sprijinindu-se pe un toiag Vakât Mollah înaintea lui. Il privi de aproape, îi puse câteva întrebări apoi, întorcând capul strigă : Ibrahim, vino !...

O cialma cât o roată se desprinse din umbră și, la slaba lumină a lunei înhobotată de nori, basibuzucul văzu un tânăr nalt, voinic, cu brâul încărcat de pistoale și o boccea pe umeri, înaintând.

- E de ai noștri, grăi bătrânul, du-te cu dânsul.... dați repede.... că ceilalți vin după voi !...

Vorba lui, grea ca plumbul neîngăduind răspuns, cei doui își duseră mâinele dela gură la frunte și o luară repede spre sat.

O ceată, ca de treizeci de inși și alta de două ori mai mare, armate cu puști, cu topoare, cu furci, cu scări, cu iatagane, îi urmară, la o sută de pași una de alta. Bătrânul Hoge îi lăsă să treacă, apoi se urcă într'o căruță cu doi cai mari și ageri, rostind ca prin vis — către un bărbat chipeș care-i mâna—de-acum în voea lui Allah !... și cu capul în mâni începu să se roage . . .

Behram, ajuns în dreptul locului unde zăcea ucisul, cârmi la dreapta și sări, cu tovarășul lui, din nou, în livada din care pornise. De acolo, teptil și cât puteau mai mult prin șanțuri și pe sub garduri, eșiră la răspântia, unde de porneau drumurile spre culă de-oparte, spre biserică și casa popei de-alta.

Dincolo de culă într'un loc înfundat între livezi ședea mama lui Goga, unde robiau Fatmah și Azize, acolo își îndreptară ei pașii ocrotiți de întuneric, deși Behram, cu sarica lui, putea trece nebânuit pretutindeni.

Ibraim pusese gluga lui Behram peste cialma și amândoi — la cel mai mic sgomot—se aruncau la pământ, apoi, după ce se făcea liniște, porniau iar. Avură noroc să ajungă, fără pedică, unde doriau. Acolo Ibraim își des-

făcu bocceaua, din care scoase două rânduri de strae bărbătești și o sticlă cu catran, își desfăcu cialmaua unde ascundea șomoioage de pae și după ce-și aleseră un loc de pândă, deteră foc paelor în dreptul ușii.

Pălălaea se ridică într'o clipă, ușa stropită cu catran se aprinse de asemenea așa că nu trecu mult și auziră strigăte înăuntru, iar dela o fereastră de sus un cap despletit de femee, eșind afară, începu să strige ajutor.

Ibraim fluieră de trei ori—un semn negreșit—apoi răcni: Fatmah, Azize sunt aici!... Două țipete îi răspunseră și alte două ferestre fură deschise. Repede, luând un colț al cialmalei—în care înodase o piatră—Behram, care în zadar căutase o scară, îl asvârli spre una dintre ferestre. La lumina focului femeile văzură mișcarea și după a doua cercare, capătul cel greu căzând în năuntru, ele îl legară de cercevea și apucându-se cu mâinele, se lăsară să alunece una după alta jos.

Într'o clipă se îmbrăcară și când ajungiau dincolo de răspântie auziră, în urmă țipete groaznice, iar un fum gros vărstat de flacări se înălța pârâind tot mai sus...

Satul lăsat fără de apărare, prin uciderea paznicului dela capătul intrării, se umplu repede cu tovarășii lui Vakât Mollah dibaci de pradă și de omor.

Strejile puse pe la locuri mărginașe nu puteau ști ce se petrece într'însul și când focul de la mama lui Goga coprinse clădirea de jur împrejur, când țipetele bătrânei și a copiilor lui fiu-său treziră pe vecini din somn, cetele dușmanilor răspândite, pe mai multe laturi, începuse schingiuirile și jaful...

Cel dintâi cu care dădură ele pept fu însă Burdumba, care însoțit de vre-o câțiva flăcăi se întorcea acasă. Trei împușcături, repezite asupra tâlharilor, dădu alarma și în curând toată lumea fu în picioare, toți alergară la chemarea și la poruncile Căpitanului. Numai Andoni, de lângă poarta căruia pornise trăsnetul, nu se arată nicăeri....

Odată cu începerea jafului, una din cete se repezi asupra culei, sfărâmă porțile, smulse pe prinși din feare și în strigăte și mișcări sălbatice alerga—acum întreit de puternică—să se împreune cu celelalte.

Asupra acestora, eșiți în calea lui, trăsese Burdumba întâele focuri și asupra lor, fugărindu-i, se năpustise cu pistoalele întinse și cu hamgerul în dinți, întâii tovarăși sosiți lângă dânsul.

Lupta se dedea prin case, pe drumuri, prin livezi, căci nelegiuiții spărsese încuetori, dărâmase ziduri, prădând și nimicind tot în vijelioasa lor năvălire!

Ajutați de scări unii se cățărau pe învelișuri, pătrundeau prin podurile caselor, răscolindu-le cu furcile și punându-le foc.

Femeile, copii, bătrânii—câți mai rămăsese în sat— buimaci de amorțeala somnului și îngroziți de urletele fioroase ale tâlharilor, fugiau aproape goi țipând și apărându-se cum puteau de năprasnicile lor lovituri....

Toată partea de jos a satului era în flacări și o luptă crâncenă se încinsese în preajma bisericei. Burdumba cu treizeci de flăcăi pusese stavilă puhoiului, care cerca să străbată mai departe, căci Bitu Skipetarul și palicarul Stavro cu alți voinici, îi goneau vârtos din urmă.

Sburau gloanțele șuerând și trăsneau armele, repezindu-le în carne vie, dar nici unii, nici alții nu se dedeau înapoi. Era o luptă pe viață și pe moarte și toți făceaŭ minuni de vitejie.

Din mijlocul vălmășagului sbucni deodată strigătul : arde biserica!,.. și o vălvătae se văzu tremurând la una din ferestre. Basibozucii, spărgând geamurile aruncau câlți aprinși înăuntru, pentru a sili pe ceilalți să-și părăsească locul și să le deschidă drumul. Jani, ghicindu-le gândul, își împinse rândurile și mai mult într'înșii. Turcii însă îl minţiră din nou, căci feriră înlături și ocolind repede biserica siliră pe Greci să se ia după dânșii și să le lase slobodă trecătoarea ce apărase până atunci.

Urlând se repeziră ei asupra întâei case ce întâlniră — casa lui Papa Stamate—și într'o clipeală trecură printr'însa și începură jaful.

Scrâșnind din dinți și spăimântător de mânie Burdumba căzu cu ai lui peste dânșii și, fără grijă de loviturile ce putea primi, auzind țipete venind de sus, isbuti să pătrundă până la cămara în care se zăvorîse preotul, preoteasa și fiica lor, tocmai când—prin ușa desprinsă din țâțâni—o namilă, neagră și pântecoasă, de om,—cu Șanga leșinată în brațe-- eșia sbierând : eu mi-am luat partea!... Dar n'apucă să sfârșească bine, că două mâini, încleștându-se pe grumazul lui, îl făcu să se clatine, să-și scape prada jos și să se prăbușească grămadă horcăind.

Pe tovarășii lui, pe amândoi, îi reteză cu o fulgerătoare învârtitură de iatagan!...

— Spiro! Vasì! Eracli!... Curățați locul de spurcăciunile astea și nu vă mișcați de aici, strigă Jani, ridicând trupul copilei din băltacul de sânge în care căzuse și scoțându-l afară în ciardac.

— Preotul și preoteasa, crezând'o moartă, se repeziră, bocindu-se, după dânsa.

— . . . . . .

VI.

— Incepuse să se lumineze de ziuă și urletul, vaetele, împușcăturile și răpăiala flacărilor se întindeau—ca o clocotire a iadului—peste tot satul.

Privelișstea era înfiorătoare!

Focul mistuise un sfert dintre case și multe ardeau ori fumegau încă.

Ziduri negre, dărămături, lucruri stricate și risipite, uși sfărâmate, ferestre smulse, merinde călcate în picioare, copaci pârliți, cu frunzile ca mâncate de omizi, vite înjunghiate ori trase în țeapă pe la parii gardurilor, leșuri de morți, trupuri de răniți și sânge, sânge de nu rămânea loc nici talpă neroșită sub pasuri, iată dărăpănarea, desnădejdea și sărăcia ce pricinuise urgia unei nopți blestemate, iată ce văzuse soarele ridicându-se în Pleasa, Pleasa cea atât de mândră, de pacinică și de îmbelșugată odinioară!...

Și nu rămăsese colț neprihănit de atingerea scârboasă a năvălitorilor, nici ființă omenească nevătămată de nelegiuitele lor făptuiri!...

Trecuse de amiază și lupta tot dăinuia în potriva celor din urmă păgâni grămădiți într'o casă, din susul satului, de unde trăgeau ca dela meterez.

Toți ceilalți fugise ori fusese măcelăriți.

Văzând că nu e chip să-i înfrângă voinicește, Stavro și cu Bitu — cari plini de pulbere și de sânge nu lepădase, dela mezul nopței, armele din mâni,—puseră pe flăcăi să adune tăciuni și deteră foc casei.

Ș'atunci, acei viteji care își jertfise de o sută de ori viața și și-ar mai fi primejduit-o încă, apărându-și neamul și pământul, simțiră o crâncenă plă-

cere de a sta față la chinul îngrozitor și de a-și bate joc de desnădăjduita svârcoleală a celor încolțiți astfel pe pragul morții, căci de cum unul—zorit de flăcări—scotea capul afară sau cerea să fugă, ei — dela pândă, îl luau la ochi și era pe dată răpus.

Și numai când se surpară zidurile și totul nu mai fu decât o grămadă de cenușă, răsuflară ei ca ușurați de apăsarea nevoei și ca prinos de laudă pentru luptătorii—vii și morți—își descărcară, după datină, cu strigăte de bucurie, pistoalele în vânt.

— După îngroparea morților și ridicarea răniților — între care din norocire se aflau puțini localnici și unsprezece palikari—Burdumba adună sfatul bătrânilor și împreună chibzuiră asupra celora ce rămâneau de făcut. Se trămise lui Lambro veste despre cele întâmplate și i se cerură grabnice ajutoare, se alcătui o pază neadormită împrejurul și în năuntrul satului, se dărâmară și se curățiră stricăciunile pricinuite de jaf și de foc, pe cei fără de adăpost îi deteră în gazdă la rude ori la prieteni, iar Părintele Stamate, fiica sa și acele mai cu tragere de inimă dintre femei luară în îngrijire pe bolnavi și pe răniți!...

Jalea și suferința împovorau sufletele tuturora!

Deabia la o săptămână după Duminica Tomei, bieții săteni—ca desmeticiți din cumplita lovitură ce primiseră—începură să-și vadă de treburi și atunci putură cunoaște întinderea nenorocirii și pagubelor lor.

Nimic nu mai rămăsese în picioare sub acoperemântul prăbușit al locuințelor, nimic nu mai scăpase întreg din avere, iar dintre cei ai casei unul măcar trebuia să fie beteag.

Plătise scump, prea scump, trufia lor de odinioară!...

Și cu toate astea întâmplarea prea adânc rănise inimile, prea crunt sdruncinase mințile și răscolise prea cu putere slăbiciunile, pentru ca să nu deștepte prepusuri și să nu încordeze dușmănii, în sufletul acelor oameni plini de eresuri și de credinți ciudate și ele se îndreptară—negreșit fără drept și fără cuvânt—asupra singurului om care nu puteà fi nici bănuit, nici învinovățit, asupra celui care, cu neasemănată-i vitejie, dedese avânt și îmbărbătare tuturora, pusese peptul lui pavăză pentru apărarea altora, smulsese atâtea victime din ghiarele morții, fusese el întâiul și el mai primejduit pretutindeni la luptă, asupra lui Burdumba!...

Tovarășii lui Andoni—al cărui trup fu găsit într'un tufiș, cu o largă rană în spate—nu se sfiau să spue că numai cine putea trage folos din moartea lui și cine îl putea pizmui avându-l alături, îl ucisese și ar fi isbutit desigur să picure această mârșavă defăimare în sufletul mulțimei, dacă Behram Dede, aflat printre răniți n'ar fi mărturisit, că el înjunghiase pe strejarul dela capătul satului, pe când pândea să ucidă pe Căpitanul, după chiar uneltirea lui Andoni.

Păgânul nici bănuia că ucisul era însuși uneltitorul, carele în dorința de a fi față la săvârșirea faptului, luase locul adevăratului paznic și perise, căci Behram nu putea altfel scăpa și fugi.

Tot dela dânsul se știu că Fatmah și Azize, strâvestite, fuseseră scoase din sat și predate lui Vakât Mollah care, împreună cu Ibraim și cu Mustafa bărbații lor, dând biciu cailor—pe la începutul împușcăturilor — pornise în goana mare spre Ciflikteрé, de unde erau.

— Purtarea lui Andoni, dată astfel pe față, tăia mult din îndrăzniala

bârfitorilor, cari se mărginiră a lăsa—în umbra nelămuririlor, deci a îndoelei—cele ce s'au putut petrece între tineri prntivnici, pentru ca să ajungă lucrurile atât de departe !...

Și iată că lumea — mai vârtos cea crunt păgubită și sdruncinată—lumea ușoară la cuget și din fire pornită a arunca asupra altora răspunderea și ispășirea păcatelor sale, căzu, totuși în ispita de a socoti ființarea lui Burdumba, și a palikarilor în mijlocul ei, ca un fel de piază rea și fu de ajuns ca unul-doi s'o spună cu necaz, ori cu glas amenințător, pentru ca dela dânșii să treacă grabnic la alții și așa mai departe, până ce năpastea ajunse a fi credința obștească !...

Firește că în afară lucrul nu luase nici o formă jicnitoare ospeției de care se bucurau noui veniți, dar în sine aproape fiecare localnic nu mai da sbor nici unei năzuinți, nu cerca nici o întreprindere, de teamă să nu i se întoarcă în potrivă, iar cei mai habotnici își făceau, într'ascuns, semnul crucii când zăreau pe Jani, ori pe vr'un tovarăș al lui. Se simția o greutate, o stânjenire între unii și alții, dar Elinii, punându-le pe socoteala mâhnirii și a nevoei, ce apăsau pe bieții oameni, nu le dedeau înțelesul ce aveau într'adevăr...

Și a trebuit să fie în chip deosebit isbiți, pentru a nu mai rămânea nesimțitori la cele ce se petreceau în preajma lor.

Intr'o sâmbătă se făcu pentru morți o mare slujbă la biserică. Sătenii mari și mici erau de față, dar în loc să stea — ca alte dăți — alături sau mestecați cu palikarii, ei așteptară, până ce Burdumba cu ai lui se așezară, an stranele din stânga, ș'apoi se grămădiră în partea din mijloc și spre tindă lăsând stranele din dreapta pustii.

Nici unul dintre bătrâni nu-și mai luase locul. Era ceva neobicinuit dar plin de înțeles în această purtare.

Faptul păru atât de ciudat lui Burdumba, că pentru întâia oară să întrebă dacă nu cumva li se pricinuise vre-o nemulțumire din partea a lor săi, îi cercetă cu deamăruntul, dar nedovedind nimic, se destăinui, îngrijat către Părintele Stamate, care—și dânsul—cam cu gura jumătate îl sfătui: „să nu ție seamă de asemenea lucruri".

— Vrea să zică sunt lucruri și lucruri neplăcute, de vreme ce găsești cu cale ca eu să nu le țiu în seamă, răspunse Căpitanul. Ce lucruri pot fi acelea părinte ?...

— Nu e nimic, tată, ce poate să fie? D-ta ești oaspele și Bairaktarul nostru, toți te ascultă, toți te cinstesc. Ți-ai închipuit negreșit, aceea ce nu e, ce nu poate fi...! îi zise preotul.

— Că este ceva nu mai rămâne îndoială, dar nu mă domiresc bine ce?!..

Înțelegi că eu port nu numai răspunderea cinstei și liniștei D-stră, ci și pe aceea a numelui, a datoriei și a tovarășilor ce am. Dacă mă ajutați să pot păstra neatinse pe unele, trebue să-mi dați același ajutor și pentru apărarea celorlalte, altfel tovărășia ar fi nedreaptă și noi am fi cei năpăstuiți...

Părintele îl privi lung, fără să-i răspundă, cum însă tăcerea aceasta puteà fi luată în rău înțeles, Șanga—care auzise cele vorbite—luă cuvânt:

— Să mă erte și să'mi îngăduc Părintele, a-ți da eu lămuriri !

Ai dreptate Căpitane este ceva și ceva de seamă ! Cele petrecute la biserică sunt semnul unei rele apucături, unei fățarnice prietenii...

De când cu nenorocirea ce a căzut asupra satului, proștii, nesoco-

Biblioteca Centrală

tiții—cari sunt și mai mulți și mai harnici la rele—au împrăștiat svonul că, de n'ar fi fost palikarii din Ellada printre noi, de nu li s'ar fi încredințat lor paza obștească, de n'ar fi ucis—știu că e o minciună, fiindcă mie mi-a mărturisit Behram fapta lui în ceasul morței—, de n'ar fi ucis, zicea svonul pe cel care te-ar fi putut înfrâna pe D-ta, în numele și în locul nostru... și altele, păgânii nu s'ar fi încumetat, să se năpustească asupra satului, nu ar fi trecut cu foc și sabie peste noi..,

Iată ce s'a zvonit și zvonul — în sufletele celor slabi, celor nenorociți, — s'a prefăcut în oarbă credință ; iată pentru ce lumea vă privește cu ochi prepuelnici și se ferește de a venì în atingere cu voi.

Ți-am spus acestea, cu inima neîntinată de astfel de nemernicii, pe care le disprețuesc și sunt gata — pentru cinstea neamului meu — să le nimicesc smulgându-le din inimile celor pătimași, precum aș dorì să le șterg din mintea și să le zmulg din inima d-tale !...

Iani mișcat de cele rostite cu atâta putere și fără ocol, stătù câtva pe gânduri, apoi ridicând capul și netezându-și repede barba, grăì :

— Acesta-i adevărul ! și m'am pătruns de dânsul ! Rostirea ți-a fost dreaptă și curată, cum îți este inima și gândul. Iți mulțumesc că mi-ai deschis ochii, ca să știu ce-mi rămâne de făcut !...

— Ce vrei să faci ? întrebă îngrijat preotul.

— Orice hotărâri ai luà, ele, nu pot fi decât înțelepte... adăogă Șanga...

— Vor fi ce trebuesc să fie ! răspunse Burdumba, apăsând asupra vorbelor, căci îndată ce va sosì Foti, pe care-l aștept, noi părăsim Pleasa, unde am stat mai mult decât se cuvenià să stăm. Noi am venit să ne batem cu Turcii, nu să ne dușmănim cu frații noștri ! Oaspele neplăcut e mai greu decât un munte în casa în care-i găzduit !...

Vom plecà să ne facem datoria, acolo unde e Lambro, unde e primejdie, căci împotriva urei și a pizmei noi nu știm luptà !...

— Dacă ne părăsiți cu astfel de gânduri — după câte ați făcut și ați suferit pentru noi — eu îmi las biserica și merg cu voi, căci vreau să fiu părtaș la greul vostru, precum voi ați fost la al nostru !... zise ridicând mânile Papa Stamate.

— Și pentru a vă risipì amărăciunea și dezgustul nebuniei și nerecunoștinței noastre, voiu luà și eu pușca — oh ! n'aveà teamă sunt deprinsă cu dânsa — și voiu păsì alături de tata, ori unde se va duce cu voi !... rostì înflăcărată Șanga, arzând cu privirea pe Căpitanul înmărmurit !...

Peste două zile sosì Foti Lala cu patruzeci de flăcăi.

El aduceà triste vești : mișcarea pusă la cale de cei doi Căpitani, nu putuse izbutì !...

— Hagi Ghega Bey, spuneà Foti, sgârcindu-și amarnic obrazul, încredințat că noi vom lovì deodată cu dânsul pe Turci, se năpustise asupra lor aproape de Zlatcova, dar fusese bătut și alungat până la Dola, pe când Lambro — care nu putuse trece Drinul, revărsat din mal în mal, — o luase pe la Veleș în sus spre Trebiștea și Otișani, pentru a se legà cu Beyul la Dibra, ori undeva aiurea.

Turcii, cu călărimea care prăpădise pe Ghega, se întorsese la Crușova, de unde luându-și tunurile și carele cu proviziuni cătau, ca prin pasurile dintre Rabna și Caragica, să iasă pe Vardar la Kiupriulu și Iskiub, de unde nă-

dăjduiau — după spusa iscoadelor — să înăbușe, mai cu înlesnire răscoala ce ferbià în ținuturile de sus.

Dela Dola Hagiul a trimis vorbă că e hotărît să treacă peste Bistra să se unească cu fiul său Iskender, pe care-l azteptà cu patru cete dela Elbasan, și cu Barba Lambro, ș'apoi să se urce, prin Gostivar și Rakovatz, la Kalkandelen, încălecând astfel pe trecătorile dintre Șar Dagh și Kara Dagh. De acolo — ageri și îndrăzneți cum sunt — vor puteà mai ușor nimicì pe Turci, prăvălind stânci peste dânșii, tăind ori aprinzând pădurile, vânzându-le — ca în vremea lui Botzari și lui Ali-Tepeleni — pe carne și pe viață de om, fiece pas ce vor face venind spre ei!

— Dar Naco, dar băeții noștri, unde's? întrebă Iani.

— Naco și cu palikarii au făcut Paștele la Mănăstirea Sf. Naum — la lacul Ochridei — de unde s'au dus să aștepte, pe Barba Lambro la Beala, pe când noi păziam cărările pe Camna și Jablanitza, dar nu s'au putut întâlnì cu dânsul și bănuesc — după cum i-a îndemnat, când m'a mânat aici, c'ar fi pornit să-l ajungă.

Foti aveà îndatorire să deà seamă Baș-Bairaktarului despre cele petrecute în sat și să stăruе — cu ajutorul tuturora — la îndreptarea răului, El trebuià să stea sub ascultarea lui Căpitan Jani și să-i fie drept ajutor pretutindeni.

Burdumba adună însă sfatul bătrânilor și — spre mirarea și chiar părerea de rău a unora — fără de a dà vre-o lămurire, nici a arătà vre-o pricină alta decât datoria ce aveà de a împlinì solià primită dela ai săi — le înapoia sarcina ce-i încredințase, pe care îi ruga s'o treacă asupra viteazului și încercatului Foti și se arătă hotărît, ca de a douazi chiar, să ieà cu ai lui calea, din care se abătuse numai pentru a veghià să nu se întâmple ceeace, din nenorocire pentru dânsul se întâmplase!...

Și vorbià cu amărăciune, dar cu semeție totdeodată, așa că rămase neclintit în cele spuse, cu toate încercările vrednicului Foti și cu toată semuita stăruință a celorlalți dea-l împedeca să plece.

Aici e liniște și noi voim sgomotul! aici e de acum loc de mântuire și noi căutăm primejdia! le răspunse Burdumba, mândru, înălțându și fruntea brăzdată de o largă tăetură de sabie!..

Vestea pornirii se răspândì grabnic în sat, iar palikarii nu perdură o clipă măcar pentru a-și gătì cele trebuincioase, căci după cum le spusese Jani — adunându-i în curtea bisericii — nu le rămâneà pentru luptă și pentru izbândă, decât sprijinul celui de sus și încrederea în brațele și în armele lor!

Fiecare știa deci ce-l așteaptă!

— In casa Părintelui Stamate tristețea erà atât de mare, că parcă ar fi stat mortul pe masă!

Șanga, mai cu seamă, muncită de gânduri, umblà în neștire, ca un trup fără vlagă, nerăspunzând întrebărilor maică-sei și ocolind orice prilej de lămurire cu cei de pe lângă dânsa.

Numai când vedeà pe Căpitanul intrând pe poartă, i se făceà inima ghem în pept și ar fi plâns și ar fi răcnit — ca s'o audă și să-i împărtășească el suferința — dacă o mână de fer nu i-ar fi sugrumat cuvintele și răsuflarea, dacă o izbitură năpraznică nu i-ar fi sfărâmat voința și puterea... O cutremura până în adâncul sufletului, crâncena proorocie, ce mătușa sa Litza îi făcuse, aflând că și dânsa e gata să plece cu palikarii:

— Fată, îi zise bătrâna, la noi stă. din moşi strămoşi, neclintită credinţa că pe flăcăul prins de dragoste îl ajunge glonţul!

Nu uită că Andoni al meu şi-a plătit'o cu viaţa!...

Şi-şi înăbuşiă suspinele şi se muşcă, Şanga, până la sânge, numai să se amăgească singură şi să-şi ascunză sbuciumul simţirii, căci ar fi vroit să moară de o mie pe ori mai bine decât să trăiască cu bănuiala, că din pricina ei l'a ajuns pe Jani glonţul în luptă!...

Smerită dar şi — pe din afară — liniştită îl întâmpina, ca în totdeauna, şi-l ascultă şi-l slujiă, ca pe un oaspe binevenit, doar în ochii, încărcaţi de văpaia patimei, nestăpânite i se răsfrângiau şi vrerile şi năzuinţele şi pornirile, ce o mistuiau!...

Numai noaptea se destăinuiă credinciosului căpătăiu şi dedea ea slobod drum izvoarelor de lacrimi; numai în taina neturburată a întunericului, îndrăzneţe i se înfiripau dorurile, iar visurile îi trăiau aevea şi o ademeneau, ca în vraja năzdrăvană a somnului!...

Oh! atunci uitând vorbele pline de amărăciune şi de răutate ale Litzei— vadana pizmaşă şi prepuelnică — se lăsà toată în voea gândurilor şi simţia cum de pe mâni, i se urcau pe braţe, pe umeri, pe faţă mângâerile lui blânde şi cum înfiorată, de cea mai fără de seamăn plăcere; îi dedeà parcă sufletul şi viaţa, în ferbinţeala unei sărutări!...

Pentru Burdumba — amărît de purtarea sătenilor şi mai vârtos chinuit de cele ce se petreceau înăuntrul lui — viaţa se făcuse cu atât mai nesuferită cu cât se apropia ciasul plecării...

Intr'adevăr, de când simţise din tălmăcirile atât de vii, ce-i dăduse Şanga şi din înfocarea vorbelor şi privirilor ei, că fiinţa aceasta bună şi curată la inimă, cinstită în gând şi în faptă, aveà o înclinare duioasă către dânsul; de când — amintindu-şi de îngrijirile şi de gingăşia purtării ei — înţelese că sub răceala şi smerenia cu care fusese întâmpinat, se ascundea iubirea ei nevinovată, o răzvrătire — până atunci necunoscută şi nedeslușită — se ridicase întrânsul: două puteri învrăjbite se luptau între ele, făcându-l şi crunt să sufere şi să se mâhnească fără de seamă!

Marulla, iubita, logodnica — care-i dăduse tinereţea şi frăgezimea, în schimbul unei făgăduieli neîmplinite; — Şanga, prea scumpa, dorita, care-i aducea, fără nici o nădejde, prinosul vieţii şi farmecul simţirii!... Două comori deopotrivă de preţioase, două izvoare deopotrivă de dulci, două stăpâniri deopotrivă de covârşitoare!

Şi el steteà nedomirit şi nu îndrăznià să dea avânt îndemnurilor, ce-i redeşteptau când molatica înfiorare a dezmerdărilor trecute, când dulcea tresărire a mângâerilor ce, nu de mult, îi atinsese fruntea şi-i dăruise mântuirea!...

Ca un călător oprit între două drumuri — amândouă încântătoare — Jani nu ştià pe care să apuce, de teamă să nu se depărteze de ţelul cel sfânt şi să nu cadă în răsăciri mai îngrozitoare decât moartea! Şi-i erà povara grea şi grumajii i se încovoiau acum, fără să-i mai aplece el într'adins, când păşià pragul Părintelui Stamate; iar cel ce i-ar fi cetit în ochi ar fi deslușit, pe lângă firească licărire a mândriei de a reintrà în luptă, o nemărginită desnădejduire de a părăsì — poate pentru totdeauna — locul unde el neîmblânzitul, el cuceritorul, fusese îmlădiat şi cucerit, casa în care lăsà — smulsă şi sângerată — o bună parte din inima lui!...

Părintele, credincios cuvântului dat, îşi pregătise calul şi-şi ticsise dă-

sagii cu burueni și cu legături,... căci merinde și praf și plumbi veți găsì — zicea el — ori și unde, alinător și sfetnic, în clipa durerii, nu găsiți cu înlesnire. Ș'apoi mă bântue teama — poate deșartă, dar totuși nu-mi dă pace — că bătrânul nostru o să aibă nevoe de mine".

In zadar preoteasa și Foti și alți bătrâni ai satului se străduiră a-l întoarce dela hotărârea luată, că le fù strădania în zadar.

Numai fiică-sa — către care căta el înduioșat câteodată — nu-i zicea nimic, deși păreà că se bucură știindu-l că pornește ca ocrotitor al iubitului ei, numai dânsa — care cu toată înflăcărarea arătată de a-l însoți, stăruià acum să rămână acasă — prin mângâerile și îngrijiriie ei, îl îmbărbătà și-l binecuvântà parcă, de statornica împotrivire ce făceà tuturor.

Oh! Șanga, în fiecare zi de mai multe ori, se furișà în biserică și acolo îngenunchind la Maica Domnului, se ruga ferbinte pentru tatăl și pentru alesul ei.

Și-i cerea sfintei — în fața căreia nu-și puteà tăinuì nici gândul nici legătura simțirii — să-l aducă pe unul sănătos înapoi, iar pe celălalt să-l scoată nevătămat din primejdii!...

Pentru dânsa — afară de fericirea de a-i ști pe amândoi feriți de rele — nici nu cereà să înfiripeze vre-o dorință, crezându-se datoare măcar atâta jertfă să aducă la picioarele Prea Curatei, pentru a o îndupleca să-i asculte și să-i împlinească ruga!..

Și tot mai întărită în nădejdea ei mântuitoare se întorcea Șanga dela altar și tot mai pătrunsă că a fost un îndemn dela D-zeu hotărârea lui tată-său, de a nu părăsì pe cei cari, în curând poate, vor avea să-l cheme în ajutor!

Și această ardoare a credinței o sprijinià și o călăuzià în toate, așa că vedeà apropiindu-se clipa despărțirii cu o sfâșietoare durere, dar nu cu temerea prăpăstuirei dorurilor și așteptărilor ei!...

Aveà dela un pusnic din Sf. Munte o iconiță cu moaște sfinte, pe care de când erà mică copilă o purtà la pept și căreia de mult îi recunoscuse ea puterea de a face minuni. Acest odor — ce nu o părăsise niciodată — fù cusut de ea într'ascuns în căptușeala dulamei lui Burdumba, în seara când venì să și ieà rămas bun dela dânșii!...

Făcătoarea de minuni îi va apărà viața, precum el i-o apărase pe a ei.

A doua zi de mânecate, — după ce amândoi Căpitanii cu flăcăii lor și aproape toți sătenii ascultară slujba leturghiei — Jani cu palikarii îngenunchiară sub binecuvântarea preotului, sărutară crucea și evanghelia și eșind cu Părintele Stamate în cap, părăsiră Pleasa.

Foti cu băeții armați îi însoțiră până departe, iar Bitu și cu cinci dintre cei mai ageri cercetași fură dați sub ascultarea Părintelui, atât ca să-i fie de pază, cât și pentru a le arătà drumul.

Când să se despartă — după ce călătorii și însoțitorii rupseră pânea și goliră paharul frăției și reînoiră jurământul credinței — Burdumba îmbrățișă pe Foti și-i zise:

— Am trăit zile frumoase cu voi și bucuria ca și durerea voastră au fost și ale noastre! Pe una vom fi fericiți de a v'o puteà plătì noi, cum pe cealaltă vă jur că vă va plăti-o dușmanii. Așà să spui tuturora și dacă nu veți fi răzbunați, să știți atunci că sunt mort.

Să ne vedem cu bine fraților!...

Un ura puternic se ridică în văzduh, iar vorbele mândrului Căpitan fură acoperite de detunături de puști și dintr'o parte și din cealaltă !

VII

— Se deslănțuise o cumplită furtună omenească !

Arvaniții, cari întotdeauna trăise de capul lor, fără îngrădiri de legi, nici stingherealâ de dregătorii, supuși numai datinilor strămoșești și ascultând de sfaturile și orânduelile căpeteniilor lor, se socoteau adânc umiliți și nedreptățiți că li se trimiteau porunci, că erau împovărați cu dări și cu putere de ostași se așezau în mijlocul lor — pentru ai ocârmui — trimiși de ai sultanului, ne ceruți, ne aleși și ne primiți de dânșii.

Sătui de a tot geme, de a se tot svârcoli în zadar, se ridicaseră cu armele în potriva prigonitorilor.

Nu erau prea depărtate vremurile de vitejie, în care ținuse în loc și spăimântase ei ordiile turcești !

Iscoade iscusite și sfetnici dibaci pregătise cu încetul și de demult lucrurile și cum ranele vechi sângerau încă, nevoile mergeau crescând și împilările se sfăceau mai nesuferite, nu trebui decât o scântee pentru ca focul să sbucnească și să se întindă cu repeziciune în toată țara.

Sprijiniți cu bani și cu oameni din afară, îmbărbătați, — de cei cari în numele libertății căutau prilej de a rupe ceva din împărăția sdruncinată a Osmanlâilor — răzvrătitorii se înmulțeau și se făceau mai îndrăzneți din zi în zi. Norocul îl slujise în câteva încăerări, stăpâneau mai toate cărările și trecătorile munților, satele și unele orașe legase frăție cu dânșii, căpeteniile — fie creștini, fie musulmani — mergeau într'o faptă și într'un gând, uniți la olaltă, suferințile tuturora având acelaș isvor și dorind — fără întârziere — aceeași alinare !....

Lupta se dedea pentru un trai mai bun, pentru întărirea drepturilor și pronomiilor, pentru scuturarea jugului neomenos al strângătorilor de bir pentru micșorarea, daca nu pentru înfrângerea, înrâuririi Padișahului asupra soartei atâtor neamuri, ce trăiau amestecate și grămădite pe acelaș petic de pământ.

De aceea Ghegii, Toscii, Skipetarii, Fârșeroții, — în cap cu Bairaktarii și cu Celnicii lor — alergau din munți și din văi, hotăriți să moară dar să isbutească ; de aceea ținuturile frumoase și îmbelșugate, dintre Drin și Vardar—silnicite—purtau și grija răzvrătiților și povara oștirilor trimise asupra-le de Sultan.

Și se mai adăogau încă luptătorii veniți de la Sârbi, din Ellada, din Cernagora toți urmând să trăiască din munca și agoniseala celor pentru care, în schimb, își dădeau viața.

Foiau voinicii pretutindeni, vuia văzduhul de strigăte și detunături, codrii ocrotiau deopotrivă pe dușmani și pe prieteni, iar în urma lor jaful, pârjolul, bătălia lăsau locurile uscate și pustii, ca și cum ar fi trecut puhoae de lăcuste ori svârcoliri mistuitoare de vânturi peste dânsele.

— Deși cetele umblau răslețe, aținând calea vrăjmașilor, lovindu-i fără de veste și hârțâindu-i fără răgaz ; deși nimiceau, fără cruțare, satele și locuințile turcești și se întreceau, care de care, în vitejii, mișcările lor erau

chibzuite așa, că la nevoe se strângeau de odată la un loc, precum se strâng degetele mânei, într'un pumn amenințător și puternic.

După ce curățise și alungase pe păgâni din părțile de jos și de mijloc ale țării, se îndreptase acum spre miazănoapte — târând oștile împărătești după dânsele și pândind prilejul potrivit de a le cădea ca un vârtej — în spinare.

Acolo Ghega Bey, plănuia să se răzbune de înfrângerea ce suferise la Zlatcova, înfrângere din care abia scăpase cu fuga.

Vestit, prin vitejia și priceperea la meșteșugul războiului, vrednicul nepot al Pașei de la Ianina Ali — Tebeleni, Hagiul, — cel mai bogat Beiu Gheg, stăpân a peste o sută de sate, ce se închinau, pe viață și pe moarte lui — cunoscut și temut până la Stambul — căci era mândru și vijelios tare, se așezase între Iskiub și Kalkandelen și acolo căpeteniile luptătorilor răzvrătiți îl alesese Baș-Bairaktarul lor !....

Și doar erau tot oameni încercați și hotăriți căpeteniile acestea, oameni, al căror singur nume înfățioșa o viață întreagă de fapte și de bărbății, și totuși Bozo Predovici, vărul Vlădicâi din Cernagora, Lambro Gușși Skipetarul, Raicu Stancoff, fiorosul haiduc al Sârbilor, Chrisanti Balamaci, Celnicul Fârșeroților, Tașu Vida Deliu căpetenia Toscilor, Burdumba cu palikarii, Mavroxantti Maniotul cu klefții lui și alții asemenea, se plecase înaintea-i și-și pusese într'însul nădejdea și cinstea izbândei !

Hagi Ghega Bey era un bărbat înalt și voinic, cu obrazul plin și roșcovan, cu capul jumătate ras și mustățile sure, stufoase și lungi. Purta vesminte bogate și strălucitoare, pistoale de Damasc ferecate în argint și petre scumpe, la brâu, iar la coapsa îi atârna un lung iatagan, cu mânerul de fildeș și flori de aur iataganul lui moșu-său Ali. Vorba îi era scurtă și poruncitoare și pentru nimic în lume nu suferea împotriviri.

Se spunea multe despre cruzimea și iuțeala lui.

Așa odată despicase capul unui Bey, rudă cu dânsul, numai pentru că se lăuda a fi cel mai bun trăgaci la țintă, altădată ucisese cu un glonț pe cel mai frumos cal ce avea, fiindcă-l trântise, iar pe dușmani nu-i erta niciodată și câți cădeau în mâna lui erau spânzurați.

Un om rece și neclintit în hotărîri, drept, deși foarte aspru, darnic deși puțin milostiv.

Putea să stea nebăut și nemâncat, numai ciubucul să nu-i lipsească și n'avea decât o slăbiciune : o nemărginită încredere în sine !

Un asemenea om, însuflețit pentru o faptă mare, putea într'adevăr face minuni, dar vai de acela care nu se înclina — fără de nici o îngrădire — la tot ce spunea ori ce făcea el !

Cine-i dobândea încrederea — și i-o dobândea cu greu — putea face cu dânsul ce vroia ! noroc, când acela era om harnic și cinstit, urgie, când se întâmpla să fie ticălos ori zavistnic.

Pe Burdumba, de cum îl văzuse îl apropiase de dânsul și'i încredințase slujba cea mai de vază : de a'l însoți pretutindenea, și era știut că Beyul era peste măsură de îndrăzneț și se afla totdeauna acolo unde primejdia era mai mare

Se svonise, și iscoadele adeverise svonul, că Muzafer Pașa, Arvanit de neam, — om fără suflet, războinic sălbatic și lacom de sânge — pornea cu două mii de oameni și cu tunuri de la Iskiub la Prizrend, ca de acolo să

dea năvală asupra răzvrătiților, pe când, Suleyman Missirli — învingătorul lui Ipsilante — avea să-i izbească din altă parte cu harapii și tătarii lui.

Prinși între două focuri luptătorii ar fi fost desființați și răzmirița stinsă odată cu dânșii....

Beyul, care de câteva zile era posomorât și gânditor, păru că se înviezâ la auzul acelei vesti, își răsuci câtva mustățile — semn la dânsul de adâncă chibzuire — apoi mormăi între dinți :

— Intre noi doi acuma Muzafer !...

Nu-și ascundea mulțumirea de a putea întoarce cu prisos Turcilor paguba ce-i pricinuise la Drin, având, mai vârtos, a se măsura cu un atât de cumplit protivnic !

Peste puțin încălecă și însoțit de Bozo, de Raicu și de patru sute de flăcăi se afundă în desișul pădurilor. Tașu Deliu și Balamaci cu cetele lor apucară altă cale, iar lui Lambro — care se afla cu ceilalți căpitani în codrii Cara-Daghului — îi trimise de sârg știință despre ce avea de făcut.

Iskender, rămas la tabără avea poruncă să-i îndestuleze cu cele de trebuință, la anume locuri în munți, iar dealungul Vardarului, de la Brazda în sus, se așezară pâlcurile de voinici — sub ascultarea lui Burdumba — cu însărcinare de a priveghea drumurile și de a se trage bătându-se, către poalele munților, pentru a momi pe Turci să se ia după dânșii...

Socoteala Beyului nu fu deșartă, căci de a doua zi strejile se ciocniră cu cercetașii lui Muzafer.

Agerii palikari adăpostiți după copaci, după ridicături de pământ trăgiau ca la țintă în carne vie, pe când nizamii pășau pe drum deschis fără de a se putea feri, de loviturile ce-i încrestau, când dintr'o parte când dintr'alta.

Hărțuiala urmă, tot mai crâncenă, astfel până spre seară când împușcăturile încetară deodată.

Grosul oastei se apropia de Derbendely, iar Grecii se făcuse nevăzuți.

Locul era măreț și sălbatic.

Vardarul eșit afară din matcă înecase și nimicise până departe toate drumurile lăsând, parcă înadins, o trecătoare printre stâncile lucii și dealurile păduroase ce se ridicau, ca niște uriași îndrăzneți, către cer.

Numai pe acolo puteau să'și urmeze mai departe calea cei cari, din zori de zi cu ochii la pândă și cu mâna pe trăgaciu, se bătuse cu un dușman care'i atâțase zadarnic și le pricinuise suferinți și perderi, fără de a fi fost zărit ori atins măcar !

De aceea Pașa Muzafer, plecat cu zor și plecat mânios de la Iskiub — tuna și fulgera în potriva «mișeilor și tâlharilor cari nu îndrăznise să iasă la față și acum la strâmtoare intrau de frică în pământ»...

— Ha !... ha !... v'oiu prinde eu spurcaților,... v'oiu prinde !, răcnia el... Nici o țandără de os, nici un fir de păr nu va rămânea de pe urma voastră, câni fără de lege !...

Și făcea spume la gură înjurând și ochii lui mici și sângerați aruncau, scântei printre pleoapele fără de gene.

Mare și pântecos, cu barba roșie și rară, cârn și ciupit de vărsat, — cum era, răspândea groaza și nebunia în preajma lui și nimeni nu cuteza să'i înfrunte nici chiar privirea, daca-i era drag să'și păstreze capul pe umeri !

Totuși înainte de a intra în munți, cunoscând felul de luptă plin de

primejdii și de vicleșug al răzvrătiților, trimise iscoade înainte și numai după un cias dădu poruncă de urcat pripoarele.

El însuși călăria în fruntea tunarilor pe când pedestrimea, sub ascultarea unui Miralai bătrân, venea pe urmă.

Incepuse să înopteze și luna plină se urca pe fundul vioriu al zării. Nu se auzia decât sgomotul roatelor și mersul greoiu al gloatei, iar prin foșnetul crăngilor, când și când un țipăt de bufnă, în depărtare. Pașii înaintau parcă în silă ; o neliniște apăsătoare se întîndea asupra tuturora.

Tăcut și gânditor Muzafer căta împrejur și, ca și cum ar fi înțeles taina, zise într'un târziu :

— La Cacianic făcem popas !... apoi întorcându-se pe șea strigă : — zor ! zor !... grăbiți mișcarea !...

Dar n'apucă să sfârșască bine cuvântul și calul poticnindu-se îl asvârli cu capul în jos într'o râpă ce despica drumul de-a curmezișul.

Trei tunuri se prăvăliră, cu caii și cu oamenii după dânsul !...

Un fulger și totul se schimbă !...

Incremeniți neferii rămân o parte pe loc, parte o iau la fugă înapoi ciocnindu-se cu cei cari fără bănuială își urmau drumul mereu.

Zăpăciala și vălmășagul era la culme.

Țipete și porunci se ridicau neînțelese de pretutindeni, iar spaima, cumplita spaimă se strecură ca un fior de moarte în mulțimea de ostași, cari în neștire trăgeau focuri și se sbăteau între pereții înguști unde se aflau îngrămădiți!

In clipa aceea un urlet sălbatic și numeroase detunături sguduiră văzduhul : bucăți de stâncă, copaci sfărâmați, crăngi aprinse, se rostogoliau din vârful dealurilor peste capetele celor ce furnicau svăpăiați în vale.

Se părea că iadul înverșunat își deslănțuise mâniile și din rărunchii pământului isbucnea focul și urgia, ca și cum s'ar fi apropiat sfârșitul lumii.

De milă ori de groază acum și luna își acoperise fața, așa că întunericul făcea și mai cruntă această năprasnică svrcolire.

Și curgea de sus flacări și bolovani, pe când la capătul de din jos al strâmtorii Tașu Deliu, Balamaci și Burdumba cu cetele lor se ațineau să ucidă pe toți câți ar fi cercat să scape din capcana în care căzuse !...

— De cum bătrânul Lambro — sub ascultarea căruia steteau cetele din partea Cara-Daghului — sfârșise cercetarea ținutului ce avea de priveghiat, luase hotărârea de a împedeca, cu ori ce preț, folosința altor drumuri, decât al aceluia de la Derbendely, ca mai prielnic scopurilor lor.

Puse deci să se sape adânc un mal al Vardarului, să se iezească puternic apele, până la un loc potrivit și zdrobind zăgazurile morilor, ce se țin șir de la Caceanic la vale pe râu, izbuti să înece și să strice toate trecătorile, afară de cea aleasă de dânsul.

Cine avea de trecut printre munți nu putea trece decât pe acolo.

Sfredeli apoi toată creasta stâncilor, iar când Beyul îi dădu de știre că Muzafer pornește din Iskiub, o împănă cu iarbă de pușcă, dărâmă podul aruncat, la un cot de deal, peste râpa Dragodei și așteptă semnul — cunoscut numai de dânsul — pentru a pune fitilul și a trimite asupra vrășmașilor o pusderie de sfărâmături purtătoare de moarte.

De cealaltă parte Ghega Bey și cu tovarășii lui, tăiase în grabă brazi și adunase mormane de crengi și când — țipetele celor căzuți în prăpastie, le vestiră că gloata ajunsese acolo unde i se odihneau iscoadele de veci —

cu urlet spăimântător de feare, repeziră crăngile aprinse și rostogeliră bușteníi, peste dânsa.

Ceata trimisă de Muzafer, să cerceteze locurile și să'l vestească dând de primejdie, își urmase nevătămată drumul până la râpă, de unde văzând că nu e chip de mers înainte, vroi să se întoarcă, dar Raicu Stancoff — ascuns în apropiere cu haiducii lui — se năpustì viforos asupra ei, măcelări pe cei mai mulți și le aruncă leșurile în prăpastie. Celor puțin căzuți la *aman*, le dărui viața numai ca să aibă destăinuiri asupra rostului celor ce veneau după dânșii. Așa nimeni ne mai putând da pașei vre-o știre, Beyul se pregătì să 'l lovească tocmai când numai aveà chip să'i scape din mână.

— Ah! Muzafer, călcător de lege și vânzător de neam, să vie Sultanul tău acum să te scoată din ghiarele mele, hainule!... Tu o să plătești pentru toate relele și suferințele ce am îndurat!... zicea umflându-și cu mânie peptul Ghega Bey, ascultând cuvintele repezi ce după săvârșirea isprăvei i-le rostea Raicu la ureche.

Așa, chibzuind Pașa că trimișii lui nu întâmpinase nici o pedică și 'și căutase de cale, porni fără de grijă, punând tunari înainte, pentru a zdrobì mai de grabă, și, la prilej de năvală, a arunca spaima în rândurile dușmanilor.

Insă tocmai tunurile fură jertfa nesocotinței și nenorocului Turcilor, tocmai din pricina lor zăpăceala și vălmășagul fură mai cumplite.

Caii speriați săriau în două picioare, svârliau, se încâlceau în hamuri. Isbite și împinse de atâtea frământări și atâtea svâcnituri tunurile zdrobiau și răsturnau tot în jurul lor, așa că Miralaiul — care cu greu 'și făcuse loc prin mulțime și isbutise să fie ascultat—înțelegând că ele erau mai mult o pedică și o primejdie, porunci să se tae șleaurile, să se dea cai de'o lături și grabnic să le împingă în golul ce le stetea în față.

După tunuri neferii prinseră să arunce lemnele, crăngile, petrele ce le căzuse pe cap, apoi trupurile morților și tot ce găsea la îndemâna lor, înăuntru. Lucrarea urmată și reîncepută sub grindina loviturilor ce curgeau de sus, fu peste măsură de grea, dar în sfârșit îi făcu să umple în parte rîul și pe când se îngână ziua cu noapteaî cei d'intâiu oameni putură să treacă, pe acest pod năzdrăvan dincolo de prăpastie.

Ruptoarea odată făcută, dela sine șirurile ciuntite și zdrențuite din toate părțile, se îndrumară pe singura cărare ce'i ducea la mântuire....

Până la răsăritul soarelui, ce mai rămăsese din nefericita oaste a lui Muzafer trecuse pasul munților și eșise la larg, numai el dormià în fundul văei somnul cel neturburat al morței.

Trupul lui găsit de Arvaniți, sub niște roate de tun, fu ridicat și dus înaintea Beiului, care 'i tăià capul, îl puse într'o ladă cu portocale și'l trimese pescheș Valiului de la Iskiub, scriindu-i: așa pier vânzătorii de țară!...

VIII

Vestea acestei isbânzi se răspândì repede pretutindeni, mărindu-se firește cu atât mai mult cu cât se întindea mai departe.

Așà la Elbasan și la Berat se spuneà că Hagiul sdrobind ordiile Sultanului, îi trimesese cuvânt, că în locu-i pune el stăpânire pe tot pământul Arvaniților până la mare, pe când la Pleasa, Ianina și de acì în jos până la

Atena că Lambro Gușși și Burdumba ținuse pept năvalei și nimicise, până la unul, mii de vrăjmași.

Și acestea poate nu fără temeiu, căci Ghega Bey visà nu mai puțin decât să ia ocârmuirea ținuturilor în care răzmirița rupsese legăturile cu cei dela Stambul, iar dintre căpeteniile strânse în preajma Baș-Bairaktarului Lambro și Jani aveau cea mai mare vază. !

Bătrânul skipetar pentru pregătirea iscusită a loviturei ce răpusese pe Muzafer, tânărul grec pentru vitejia desfășurată înfruntând o oaste întreagă...

Nimeni însă nu dedeà mare preț ispravei sângeroase a lui Raicu și a fiorosilor lui tovarăși.

In cugetul acelor oameni aprigi, crunți, disprețuitori de moarte, a căror viață erà lupta și a căror mândrie era primejdia, licărea negresit o înălțătoare deosebire între faptele celor doi inimosi Căpitani și năvala, aproape mișelească, a vajnicului haiduc !...

Ori și cum țara tresărì până în adâncurile ei, undind nădejdi de bine și îndemnuri de bărbăție, iar răzvrătiților le crescù și numărul și îndrăzneala.

Indrăzneala mai cu seamă, căci, socotindu-se acum mai presus de orice atingere, începură să colinde din nou locurile și să treacă prin foc și prin sabie tot ce le stetea împotrivă.

De pe dealurile unde tăbărau noaptea, puteau privì mistuindu-se în flacări ciflicurile și conacele turcești, cărora în raitele lor zilnice le puseseră foc.

Dela depărtări se auziau țipetele celor schingiuiți, adesea fără de nici o vină și mai ales fără de nici o alegere între bătrâni și tineri, între bărbați, femei și copii !

Se cutremurà de groază toată suflarea omenească !

O țară mare și frumoasă căzuse prada nelegiuirii și a sălbăticiei !...

In adevăr Ocârmuirea se dovedeà neputincioasă de a le pune înfrânare, silințele oștilor erau nedestoinice a zdrobì împotrivirea, mereu norocoasă a răzvrătiților, însuși Suleyman Missirli — copilul răsfățat al izbândei — mânat de o vitregă soartă, nu izbutise măcar să se apropie de locurile unde steteau ei ascunși, ci rătăcià pe căi piezișe, înșelat de iscoade vândute ori mincinoase și amenințat de a-și perde în încercări zadarnice de lupte și faima de odinioară și răbdarea și chiar bărbăția !...

Și se dusese până la Constantinopole vestea acestor isprăvi și Pașii, care pe care, se învinovățiau că nu zdrobise încă acea nouă putere, ce se ridicà răzbunătoare în potriva puterii lor.

— Cum să-i lovești, când se poartă numai prin văi necălcate de om, ori pe piscuri atinse doar de pașii cerbilor, ziceau unii ; cum să înăbuși clocotirea și năzuințele unor neamuri ce scutură jugul asupririi mărturisiau alții !....

— Pe fruntea mărețului Padișah povara unor asemenea griji ; pe luciul săbiei lui Osman rugina unei astfel de pete ? !...

Și în palatul Sultanului, unde se luau hotărârile și de unde porniau poruncile, în zadar se frământau sfetnicii, albiți în slujbă, să deà de leacul «acestui rău cotropitor !». Căci sufereau amarnic și le erà rușine când Episcopul, trimis de Papa să cerceteze bisericile lui de prin părțile locului, le povestea — ca o minune și o binefacere pentru dânsul — de ocrotirea și ajutorul ce găsise la Hagi Ghega Bey, în trecerea sa prin ținuturile răzvrătite.

— Adevăr vă zic vouă — grăia bătrânul — când am plecat, cu călugării mei, dela Mitrovitza — călări și întovărășiți de patru, cinci feciori

armaţi — fără să mă gândesc la altceva, decât la graba ce aveam de a ajunge la Scopia, nu-mi puteam închipui că tocmai „tâlharii“ — cum îi numiţi voi — să mă acopere şi să'mi ia apărarea în potriva unor cete de zeibeci şi de neferi, ce voiau să mă prade şi să mă pue la opreală ?!...

Şi le arătă cum un anume Lambro — om falnic şi cu minte — eşind pe neaşteptate din munte, căzu asupra acelora, îi risipi şi'i luă la goană; apoi dându-i de tovarăş un preot, ce avea cu dânsul, şi câţiva munteni voinici, îl duseră înaintea Baş-Baiaraktarului, care'l primi cu cinste, îl ospătă şi'l însoţi, el însuşi, până departe, înconjurat de mulţi Căpitani, în ochii cărora se putea ceti, — pe lângă hotărârea fără seamă — o mândrie şi o tărie de sine netăgăduit impunătoare !

Şi fără să dau şi fără să-mi ceară nimic, am ajuns teafăr la Scopia şi mi'am putut căta de cale până aici ! sfârşia Episcopul închinându-se...

— Imprejurarea ce făcu însă mai mult sgomot şi dete într'adevăr de gândit stăpânirii, fu călătoria săvârşită de nişte bogătaşi şi cărturari străini prin ţinuturile dela mare până la Rhedop, călăuziţi şi ocrotiţi de o ceată, sub căpitănia lui Naco şi Burdumba.

— După o earnă, petrecută la Corfu, îndemnaţi de frumuseţile locurilor şi de faima minunatelor mănăstiri, clădite pe vârf de stânci, la care nu poţi ajunge decât tras pe scripete până sus, înteţiţi mai vârtos şi de mişcarea războinică ce începuse a se dovedi printre Arvaniţi, îndrăzneţii călători tineri, puşcaşi dibaci, fără teamă de oboseală, nici de primejdii, luară calea necunoscutului şi în curând se aflară în codri printre haiduci, ori în meteoare printre călugări.

Primiţi cu oarecare pizmă şi bănuială, la început, dărnicia şi neamestecul lor în treburile altora, le câştigară uşor încrederea şi prietenia. Dragostea pentru vânătoare îi puse în atingere cu mulţi Bey puternici, cari spre a le dovedi cât le fusese de plăcuţi îi mânau către alţi Bey de aiurea, până ce la Elbassan, legându-se cu Iskender, fiul lui Ghega Bey, se înţeleseră să-şi prilejească drum până unde s'ar afla tăbărît Hagiul.

Era în apropierea Paştilor şi doriau să petreacă sărbătorile în vestita monastire a sfântului Naum, de pe lacul Ochridei.

Străvechiul locaş — clădit într'adevăr pentru pacea sufletească şi uitarea celor lumeşti — se afla de astădată într'o ciudată ferbere atât prin mulţimea închinătorilor, cât şi prin felul lor de a fi. Pretutindeni flăcăi sburdalnici umpleau tindele şi bătătura chiliilor, puscile şi iataganele steteau grămadă prin unghere iar desagii cu plumbi şi cornurile cu earbă se vedea atârnate până şi de crucile mormintelor, aşa că semăna mai mult a un lagăr sgomotos, decât a un cucernic adăpost, încăpătorul coprins al schitului, deşi smeriţii părinţi îşi îndepliniau datoriile către D-zeu şi nu pregetau să se îndeletnicească, după datini, cu îndestularea cinstiţilor oaspeţi.

Părintele Ghedeon, staritul, înalt, spătos, iute la umblet şi la fire, care cu glas poruncitor mâna Soborul ca pe o ceată de ostaşi, fusese în tinereţe unul dintre Mavroforii de la Drăgăşani, părăsit ca mort pe câmpul de bătae, ridicat şi îngrijit de călugării dela Govora, unde, după tămăduire, îşi închinase viaţa lui Christos. In chilia lui goală şi rece, îşi păstra cu aceiaşi sfinţenie ca icoanele, pistoalele şi hamgerul — dar dela Ipsilante — cu cari îşi făcuse adesea loc printre rândurile vrăjmaşilor.

De aceia i-se înduioşau ochii şi 'i sălta inima, căutând la tinerii ve-

seli ce'i foiau împrejur și îi era graiul ademenitor și dulce dându-le pilde și sfaturi, iar amintirea vredniciilor trecute îl făcea să trăiască o viață nouă lângă dânșii....

Și totuși, Sf. Sa, care găzduia atâta lume nu se simți strâmtorat, când economul Paisie, îl vestì că niște călători de seamă cereau să pătrundă în monastire.

Își puse repede camilafca și bucuros îi pofti sus la Arhondărie, unde ținea, totdeauna la praznice, odăi gata pentru musafiri...

Incântați de tot ce vedeau și întâmpinau, noii sosiți legară repede cunoștință cu toată lumea și în noaptea învierii, luară, cu cea mai adâncă evlavie, parte la slujba bisericii.

Strălucirea atâtor lumini, resfrânte pe bogățiile altarului, cântările ce se înălțau stăpânitoare de inimi, prea slăvind mărirea sărbătorii, bucuria ce înfloria—ca la întâmplări fericite—pe fețele tuturora, avântul ce părea că înfrățește pe credincioși, în clipa fericită, când strigară *Christos a înviat!*, detunătura a cinci-zeci de guri de foc ce vesteau săvârșirea tainei celei fără de nume, făcură asupra lor o atât de vie întipărire, că uimiți plecându-și genunchii trimiseră către cel de sus prinosul unei rugăciuni plină de dragoste și de recunoștință !...

De mult, din anii nevinovatei copilării, nu le fusese răscolită mai cu putere ființa decât în acea noapte, în care se simțiră pătrunși de adevărul minunei, ce trezise într'înșii fiorii unei credințe părăsite ori neînțelese până atunci !...

La trapeza din Duminica Paștelor luară parte, împreună cu părinții, și se întrecură apoi la joc, la voinicii, la tragerea în țintă, cu tot tineretul și cu flăcăii lui Naco.

Căpitan Naco, mai cu seamă, se afla în deaproape prietenie cu unul dintre acei călători. Inflăcărat de isprăvile lui Lord Byron petrecuse vreme îndelungată la Missolonghi învățase limba și se deprinsese cu traiul și cu firea Grecilor, așa că dând de palikari în mânastire simțise reînviindu-i vechile avânturi și amintiri.

Naco hazliu și guraliv, cum era, îi povestea vrute și nevrute, îl făcea să râdă și să se cutremure, desfășurându-i întâmplările prin care trecuse și-i ațâța mereu voința și nerăbdarea de a da pe față—lumei întregi—nelegiuirile și suferințile îndurate de cei răzvrătiți.

Sir Reginald Moore,—om de înaltă viță, înrudit cu cei mai cu vază și mai puternici cârmuitori din țara lui—plănui, de atunci, să cerceteze și să adeverească toate și prin unchiul lui, Sol al Regelui Angliei, să le facă să ajungă până la scaunul Stăpânitorului dela Stambul.

Era bogat și hotărît, deci nimic nu-i putea sta în potrivă ; era crezut și sprijinit, deci avea bune nădejdii de isbândă !...

Și așa, după câteva zile de răsfățată odihnă și de îngrijire, ceata călătorilor—binecuvântată și din belșug căpuită de starițul Ghedeon pentru drum—porni din mânastire, însoțită de Naco și cei patru-zeci de voinici ai lui, care se duceau să întâlnească pe Lambru Guși la Beala.

Drinul umflat de topirea zăpezilor, își revărsase însă apele, înecând drumurile și trecătorile.

Amândouă cetele, acum întovărășite, se opriră în fața prăpădului, dar nici nu stătură pe loc, căci Naco eră grăbit și veștile, despre cele petrecute

la Zlatcova, fluturau împrejurul lor când rele de tot, când peste măsură de bune.

Ba, că Hagiul erà rănit și purtat pe targă prin cărările munților, ba, că erà mort ori căzut în mânile Turcilor, ba, unii jurau că-l văzuse la Dibra intrând în capul unui alaiu de prăzi, de prinși, de tuiuri smulse în bătălie!...

Indoiala le dete îndemn s'o ia pe Drin în sus, chibzuind că numai la Dibra vor află ei adevărul.

Și când pe la fereală, când pe sub colnice, izbutiră să intre în desișurile Jablanitzei, pline de priveliști minunate și de vânat de soiu, călcând fără să știe, pe urmele lui Lambro Skipetarul.

Și erà lucru vrednic de mirare buna înțelegere și lipsa de osebire ce domnea între cărturarii și bogătașii ceia — cu gingașe apucătari — și palikarii, eșiți din treapta cea mai de jos a țărănimei! Uniți în faptă și în gând mersese cu înfrățirea până a luà cu toții același port încât părìau a fi toți palikari la olaltă....

Când ajunseră la Dibra, în curțile Beyului cu clădiri fără ferestre la drum și cu împrejmuiri înalte de zid — ce coprindeau pogoane de grădini și de livezi—Naco, singur vorbitor în numele cetei, află că Hagiul erà sănătos, că tăbărise pe la Gostirar undeva și că cetele tuturor Căpitanilor se găsiau în preajma lui.

Porniră și dânșii.

Drumul acesta fù însă, pentru tovarășii străini și mai cu seamă pentru Sir Reginald Moore — om plin de ciudățenii în felul lui de a judeca lucrurile și împrejurările — cel mai nemerit prilej despre a se încredința de ticăloșia ținuturilor prin care treceau!...

— Pretutindeni urme de prădăciuni și de pustiire, plângeri și blesteme spăimântătoare, sărăcie și asuprire fără de nume!

Cu inima strânsă de milă și înfiorați de cruzimea nelegiuirilor, — ce se întindeau ca ghiara morții asupra atâtor nenorociți, — li se părea — ca în vedenia unui vis rău—că prinși de vârtejul prăpăstuirii pătrunsese de vii în iad.

— Orice și-ar fi putut închipuì era cu mult mai pre jos de chinurile de cari ei înșiși se simțiau stăpâniți, în fața dărăpănării ce se desfășura înaintea lor...

— Și atunci. se ridică — în acele suflete de oameni curați și cinstiți— furtuna covârșitoare a mâniei, atât în potriva impilătorilor, cât și împotriva celor ce uneltise răzbunarea!.

— Cu toții erau vinovați într'adevăr!... dar dacă răii, trădătorii, pătimașii, cari — pentru mulțumirea și îndestularea vrerilor și poftelor — împlântase vrajba, urgia și mizeria în adâncul sufletelor și căminelor, aceștia: *stăpânii*, nu aflau nici o îngăduire la dânșii; pe când alungații, zdrobiții, cei fără de hrană și fără de nădejde, cari — pentru a-și apăra un codru de pâne, ori un colț de adăpost, pentru a putea fi și a trăì, pentru a scutura încătușarea mânilor și a sfărâma jugul ce le doborà grumajii — își tăiase drumul cu pala și cu flacări curățise putregaiul sub care pereau, aceia își plătise, cu prețul trecutelor suferinți și cu jertfirea vieții, ciasul uitării și al păcătuirii!...

— Oh! judecata lumii va fi aspră și neîndurătoare pedeapsa lui D-zeu, căci lacrimile săracului și ale prigonitului sunt ca picăturile de sânge din ranele lui Christ, ele cad ca focul pe nelegiuiți, dar vindecă ranele suferinții!.

Așa, prin cuvinte calde și mișcătoare, cerca tânărul Sir Reginald, să câștige hotărârea unchiului său, solul Regelui Angliei, pentru o mijlocire puternică în folosul răsvrătiților, din mijlocul cărora, nu de mult sosise la Constantinopole,

Și fusese de-ajuns abia câteva zile, ca să se cunoască—până în cele mai mici amănunte — călătoria nobilului Lord, în coprinsul orașului și chiar în palaturile împărătești.

Se știa, de pildă, că sub ocrotirea unei cete de haiduci, care — prin vitejia și năzdrăvăniile ei—uimise și îngrozise lumea, tânărul călător, petrecuse, cu tovarășii săi, o lună în tabăra fiorosului Ghega Bey, că avusese adesea prilej să fie față la lupte sângeroase, între cetașii acestuia și neferii Sultanului—totdeauna înfrânți—, că tari de prietenia Baș-Baiaraktarului, cutreerase, ca într'un alaiu de isbândă, toată țara răzmiriței — ce se închina fără de cârtire la numele și la poruncile aceluia, că avea *fârtați* pe căpitanii palikarilor dela Atena, Naco și Burdumba, despre purtarea și credința cărora nu găsiau destule cuvinte de laudă, că cu dânșii, în fruntea a șasezeci de voinici, ținuse de nenumărate ori pept și biruise pe Bașibozucii și pe Zeibecii, cari se năpusteau hoțește asupra lor.

Mai vârtos povestirea unui fapt de o rară îndrăzneală, făcuse din Burdumba un adevărat erou!

„Odată, pe când acesta vâna împreună cu cinci flăcăi, în apropierea „unui crâng, căzu peste o streajă de vre-o două-zeci de nizami, cari de cum „îl văzură se repeziră să 'l prindă, căci Valiul de la Iskiub, îi pusese capul „bărbos la preț".

„Strâns de aproape Iani zdrobi, cu un foc de pistol, umărul celui mai „de'ntâi nizam, îl prinse în brațe și se slujì de el ca de o pavăză în pă„triva loviturilor".

„Invârtind cu putere iataganul făcù puțin gol împrejur, apoi ridicând „pe rănit în dreptul capului se năpustì, tăind în dreapta și în stânga, până „ce plin de sânge și ciopârțit peste tot trupul, izbutì să scape în pădure nu„mai cu doi flăcăi, căci ceilalți fusese uciși!..."

Repede numele lui Burdumba fù cunoscut de toată lumea, iar închipuirea și vorba, înflorite din gură în gură, îi mărirà într'atâta faima că, ajungând la urechile Sultanului, făcuse dintr'însul un fel de căpcăun în stare să se lupte cu o armie întreagă și să omoare omul cu un bobârnac.

Burdumba! Burdumba!...

Numele acesta răsuna ca o lovitură de tun!...

Și Grecii îngâmfați — îl slăviau ca pe un talisman de vitejie, pe când Turcii se înfiorau, ca de o piază rea, auzindu-l!...

Nimeni însă nu erà mai mândru de el, nimeni mai cu dragoste nu-l rostea și nu-i prea mărea amintirea decât Sir Reginald Moore, care, cu tot farmecul, de care îi erà înconjurat traiul, cu toate desfătările ce i-l făcea, din ce în ce, mai plăcut, simțea — că un dor nestăpânit — îi trăgeà inima și-i pironea mintea, către vremile unde din faptul zilei erà în picioare gata de drum, cu armele în mâni, cumpănindu-și pașii pe margini de prăpăstii, scotocind cu văzul adâncimea zării, încordat, hotărît, fruntaș totdeauna — la luptă și la primejdii, dar slobod de orice legături cu lumea și fericit, când noaptea puteà să-și întindă sarica pe pământ și să doarmă — somnul fără de griji — cu capul pe un bolovan!

Oboseala nu-l coprindea atunci cutreerând codrii și urcând pripoarele, merindele sărăcăcioase din desagă și apa rece de izvor, îi dădeau vârtute și sănătate, cântecele voinicești și murmurul duios al frunzelor îi încântau auzul, tovarășii îi erau veseli, soarele prieten, iar stelelor și lunei le spunea el ce nu trebuia nimeni să știe !

Pe când acum i se muiau genunchii, urcând scări, i se frângea mijlocul, făcând închinăciuni, era veșnic năpădit de griji, frământat de bănueli, noaptea nu putea închide ochii, toate îl oboseau și în nimeni nu avea încredere, nu-i plăcea aproape nimic și cu câteva boabe de struguri adesea era până peste cap sătul.

Și se simția atât de desamăgit și se vedea atât de străin și de singur, în lumea mincinoasă ce-l înconjura, că de n'ar fi luat — el și tovarășii lui — cu jurământ sarcina de a face lumină asupra celor ce știau din țara răzmiriții, de mult s'ar fi întors, cu toții, în munții și printre vitejii, pe cari îi părăsise cu mare părere de rău !

Dar trebuiau să lupte, trebuiau să stărue, să deștepte pe nepăsători, să zorească pe îndărătnici, să sgudue amorțeala unora, să înflăcăreze graiul și mințile altora, să dea puternicilor prilej de îndreptare, să tragă în pustiul sălbatic brazda mănoasă a propășirei...

Vroiau să aducă la viața de sine, turma celor de prigoană, doriau să dea o patrie și un nume celor uitați și celor desmoșteniți.

Cei mari și puternici sunt însă prea mult iubitori de sine, pentru ca să'i turbure nevoile ori durerile altora, afară numai dacă nu le cășunează lor vre-o jicnire și nu-i stingherește pe dânșii dela vre-un câștig...

Deci, în zadar solul regesc—mișcat de spusele lui nepotu-său—căută să înduplece — cu sfaturi și cu stăruinți prietenești— pe Pași și pe sfetnici, în zadar o carnă întreagă revărsară, vrednicii tovarăși, tot ce aveau mai cald și mai viu în inima și mintea lor, pentru a 'și face părtași năzuințelor ce'i însuflețeau, în zadar cercară să câștige pe ocârmuitori, în zadar răscoliră prin graiu și prin scris țări și orașe, căci Turcii îndârjiți trimeteau oști după oști cu porunci strașnice să înfrâneze pe răsvrătiți, să'i supună, să'i zdrobiască cu orice preț.

(Urmează) **D. C. Ollanescu**

Mănăstirea Sinaia

Mănăstirea Sinaia se compune din două quadrilatere de clădiri.

Primul quadrilater, cu ziduri groase, cu fereste mici și cu aparența de fortăreață, a fost clădit de Spătarul Mihail Cantacuzino la anul 1695. Forma lui este aceia a Mănăstirii Sinaia din muntele Horebb din Sinaia (Arabia), căci, după cum spune Spătarul Mihail Cantacuzino, e făcut după asemănarea ei. Pe Poarta de intrare, care este așa de mică, în cât abia poate trece omul, stă inscripția:

«Această poartă și cu toate înoiturile câte se văd aci, au fost făcute de părintele Dionisie Proin Tiruloiu, în zilele lui Io Nicolae Voivod în anul dela Adam 7228 (1720) Mai 20».

Adică ea indică prima dată a reparației dela fundarea schitului.

Odată intrat în interiorul quadrilaterului, observăm chiliile călugărilor, de jur împrejur joase și cu ziduri groase, o bisericuță în mijloc, un paraclis și o fântână cu apă limpede și rece.

Odinioară schitul a avut până la 70 călugări, acuma nu mai are decât 20 și este sub îngrijirea și conducerea unui superior cu titlul de Arhimandrit.

Biserica din mijloc este zidită tot de Spătarul Mihail Cantacuzino la 1695. Intr'însa se află mai multe icoane și obiecte vechi de argint, pentru serviciul divin. Pe pereți se vede Spătarul Mihail Cantacuzino cu frații săi.

Pictura primitivă nu mai există decât pe alocurea, căci la 1795 biserica s'a zugrăvit din nou, după cum arată piatra din fața intrării bisericei, care conține următoarea inscripție:

«Zugrăvitu-s'a această biserică în zilele Domnului Alexandru Constantin Moruzi Voivod, fiind Mitropolit Dositeiu, prin osteneala și cheltuiala Egumenului Damaschin, 1795 Septembrie 16».

Spre nord și în fund se află paraclisul, care face parte din clădirile ce au fost făcute la intemeierea Mănăstirii deși actul de fundațiune nu vorbește de dânsul. Așezat în rândurile chiliilor, fără a avea aparența unei biserici, pare a fi fost o casă ascunsă de rugăciuni cu ziduri foarte groase și de o formă și după un plan cu totul particular.

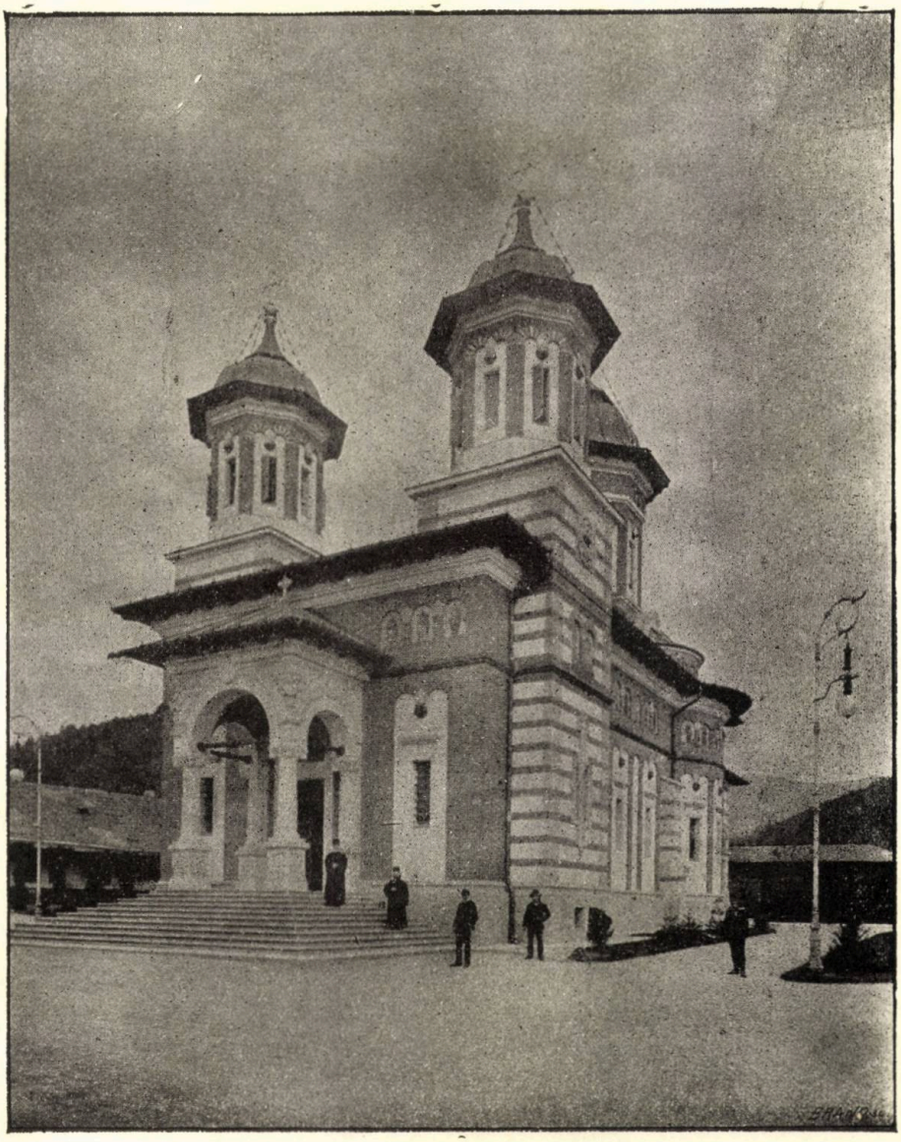

Biserica cea mare din Sinaia (restaurată).

Și acest paraclis a fost reparat ca și biserica din mijloc, pe la anul 1792, după cum ne spune piatra de inscripție după frontispiciul său:

«Întărirea celor ce nădăjduiesc spre tine, întărește Doamne biserica ta, care o ai câștigat cu scump sângele tău. 1792 Mai 7».

Este de regretat că, din întregul plan al clădirilor, zidite de însuși fundatorul Cantacuzino, nu mai există astăzi clopotnița cea veche pe unde era intrarea în Mânăstire, care ar fi atestat și mai bine starea de asediu în care trebuia să trăiască călugării pentru odihna lor.

Această clopotniță, independent de grosimea zidului, de soliditatea porților nu permitea intrarea decât pe un spațiu de 2 metri, adică atât cât putea trece omul cu calul împovărat.

Al doilea quadrilater există numai din anul 1846, în care avem de observat clopotnița dela intrarea în mănăstire, care s'a zidit în anul 1891, casele despre nord cu o vedere încântătoare spre Peleș și Bucegi, destinate pentru locuința Superiorului și a o parte din slujitorii bisericii, care s'au zidit de odată cu biserica din mijloc tot la 1846.

Biserica din curtea principală a Mănăstirii datează din 1840—1846 și a servit până la 1898. La această dată se simțìà necesitatea unei reparațiuni mai radicale. Cu această lucrare a fost însărcinat d. Arhitect G. Mandrea care a alcătuit planurile pentru reconstrucție, întrebuințându-se și unele ziduri vechi. Stilul ales pentru această reconstrucție a fost stilul lui Ștefan cel Mare. Biserica s'a executat sub direcțiunea arhitectului de mai sus cu materialele cele mai solide ca: piatră cărămidă aparentă, formamente de piatră și faianță. Glafurile de de-asupra ferestrelor în număr de 95 sunt ocupate cu imagini a diferiților Sfinți și Martiri, toate executate în faianță mată arse la foc mare. In fine o strașină aparentă încoronează întreaga clădire care e acoperită cu aramă.

Atât aspectul general cât și detaliurile minuțioase al acestei Biserici, fac ca întreaga lucrare să se prezinte într'un mod foarte estetic și regăsim în ea formele clasice părăsite a stilului bizantin, care prin secolul al XII-lea fusese neglijate și neînțelese.

In Biserica din Sinaia posedăm un mare monument executat în stilul țării în timpii moderni. Pictura interioară este executată, după frescele vechi ale Bisericilor noastre de către pictorul Exner.

Din cauză că d. Mandrea fù nevoit să părăsească această lucrare aproape terminată, mobilierul, catapeteasma, pavagiul și partea de jos a picturii s'au executat în urmă sub direcțiunea d-lui arhitect Pompilian.

Biserica a fost complect terminată la 1903. Cu ocaziunea târnăsirii acestei biserici s'a bătut și o plachetă pe care figurează vederea Bisericii.

R. Căminaru

MARIN GELEA [1]

ROMAN DE **N. PETRAȘCU**

București, — Imprimeria Albert Baer, 1905, 476 pp.

II

«Pentru a-și face cineva o idee despre un om e deajuns să intre în casa lui și să privească mijlocul în care trăește, modul lui de viață, cărțile ce citește și alte împrejurări» [2]) Negreșit că un intim al unui scriitor ocupându-se de o lucrare a prietenului său și având înainte i ca un adevăr distins observarea pe care o cităm, va puteà pune, repede și lămurit, în cea mai strânsă legătură — multe, din traiul zilnic și din felul rânduirii unei lăcuințe, — cu părți caracteristice din lucrarea amicului său. Se mai poate învederà, însă, și într'alt chip, raportul între anumite note literare și personalitatea unui autor; și găsesc — cel puțin pentru mine — că primul chip, deși mai plăcut, mai atrăgător, mai literar, — cu nuanțe de psicologie chiar — e nepotrivit pentru cel care scrie aceste rânduri, în casul de față. Socot însă că în orice fel voiu căutà a'mi explicà legătura dintre felul de a scrie al autorului acesti roman și chipul său de a privi lucrurile și oamenii, nicăeri nu se va găsi nimic care să nu fie întemeiat pe probe temeinice. De alt fel faptul că îmi permit a cere ospitalitatea coloanelor revistei «*Literatură și Artă Română*» — al cărei director aste tocmai d. Petrașcu — este o dovadă că nu vreau a fi ipocrit. Intr'alt fel, ar fi fost cât se poate de ușor ca să tipăresc această dare de seamă într'altă publicație — facând astfel o excepție pentru obicinuitele recensii și cronici pe care le dau acestei reviste.

Pentru a puteà arătà dar cât de strânsă legătură este între firea autorului, stilul și descrierile sale din acest roman, mă voiu raportà la două lucruri: 1) Publicarea revistei de față, care este în pragul celui de al X-lea an și 2) la mici extrase dntr'un volum al său de critică, pe care îl am la îndemână, aci.

Cine nu știe prin câte greutăți nu trece — în țara noastră — publicarea unei reviste. Dacă s'ar apucà drept model traiul de peste 3 decenii al *Convorbirilor Literare*, s'ar puteà răspunde că ele își datoresc viața faptului că au fost sprijinite de o întreagă grupare, și că dacă această grupare

1) A se vedeà, No. din urmă.
2) **N. Petrașcu,** *Scriitori români contimporani,* Studii critice, vol. IV, 1898 «Duiliu Zamfirescu», p. 103.

n'ar fi fost și politică, iar nu pur și simplu literară, de mult revista ar fi trecut în lumea unor plăcute amintiri. Prin câte greutăți dar – îmi închipui — că nu va fi trecut «*Literatură și Artă Română*» și cel care o conducea în tot acest răstimp de aproape un deceniu. Ar fi fost ușor dar ca ea să fi fost transormată — la un moment dat — într'o ușoară și purtăreață revistă — gazetă, care ar fi avut dorul de a fi și mai răspândită prin ieftinătatea ei. Dar... atunci eleganța acestei publicații s'ar fi stins; toată plăcerea de a deschide paginile ei mari presărate de atâtea ilustrații — și în care poezie sau proză se prezintă distins și ochiului nu numai minții — în chenarul lat și alb al filei, s'ar fi risipit. După «*Revista Nouă*» n'am mai fi avut putința de a aveà «frumoasa publicație a lui Petrașcu», după cum numește d. Hașdeu[1]) «*Literatură și Artă Română*». Nu insist mai mult asupra acestui prim punct spre a nu intrà în amănunte de altă ordine și care ar părea — cel puțin ar puteà fi bănuite — drept laude ale unui colaborator. Și — cu această ocazie — o mică lămurire: Străvechiul obiceiu al unor grupări literare în care se obicinuește admirația mutuală — laudă-mă tu pe mine, ca să te ridic și eu în slăvi pe tine — e tot ce poate fi mai neplăcut pentru cititorul unei publicații oarecare. Mă simt în largul meu, în această privință, pentru că — de'mi arăt acum plăcerea pe care'mi-a făcut-o romanul domnului Petrașcu, — niciodată d-sa n'a avut ocaziunea a vorbì despre vre-o lucrare a mea, făcând asupra-i măgulitoare aprecieri.

Vin dar la partea cea de a doua, care fiind mai impersonală— dintr'un anumit punct de vedere—e și mai interesantă pentru toți cei cari au citit pe de o parte criticile domnului Petrașcu, pe de alta romanul d-sale.

In studiul din care citirăm primele vorbe de mai sus, se descrie camera în care locuia odinioară, în București, poetul Duiliu Zamfirescu. E o cameră simplă de otel, și totuși personalitatea poetului—artist știa să-i infirme ceva din gusturile sale de poetică rânduire și așezare. «Drept toată mobila un pat într'un colț, două scaune și o masă în mijloc, obiectele banale ale camerilor de otel, dar pe lângă care se mai adăogau, ca semne distictive ate sufletului celui ce locuia acolo, un clavir în alt colț, pe perete câteva lucrări de artă, o coroană de frunze de ștejar, pe panglicele căreia sta scris: *A Freund*, în amintirea primei sale încercări de teatru, *Prea târziu*, o pânză de Georgescu, înfățișând un drum ce se suia pe un deal și se pierdea în zare; pe masă câteva cărți, deasupra cărora era Lemartine și Théophile Gautier, cu flori presate și despărțitori cusute cu fir printre foi, câteva caete, pe care se vedeau începuturi de poezii, scrise c'o slovă dreaptă, regulată și citeață; deasupra pianului un portret două de femei; și pe masa de noapte un nelipsit trandafir într'un pahar cu apă. In această cameră, imbibată de parfum ca un *boudoir* de femee, găseai totdeauna pe Duiliu Zamfirescu scriind sau citind, câteodată preludând la piano mici exerciții, transportat de cele câteva acorduri, cu capul plecat, și dându-și din vreme în vreme cu mâna șuvițele de păr după ureche. El era atunci de vr'o 24 ani. Frumos, elegant, cu părul puțin cam lung, căzând în unde negre și mătăsoase, cu fața albă, străbătută ușor de un sânge colorat, cu ochiul viu și rotund, cu nasul de o admirabilă corectitudine, cu musteața rasă, lăsând să se desprindă din toată ființa lui o seducție quasi femeiască și o armonie de gesturi, de mișcări, de umblet, cari îți duceau mintea spre figuri de prin poeme"[2]).

Iată dar felul descrierii unui om admirat cum și al locului în care el își petrecea atâtea ceasuri din viața lui, nu într'o producere pur literară ci în mijlocul unei critici literare.

Dacă cititorul romanului își va însemna descrierile cari zugrăvesc lă-

1) *O eveastă românecă* Bucureşti, Socecu, 1903.
2) **N. Petraşcu,** vol. citat, pp. 103—104.

cuința proprie ori cea întâmplătoare a unuia din personagiile de frunte — anume chiar a lui Marin Gelea — și le va alătura de rândurile mai sus citate, își va forma o idee lămurită de gustul neschimbat al scriitorului în așezarea plăcută vederii pe care vrea s'o aibă o cameră în care stă ori a stat un prieten, un personagiu simpatic al romanului și deci—probabil—și însuși cel care face descrierile.

Marin Gelea sosind la un otel din Sinaia — unde era să petreacă vara, — își rânduește din primul moment odaia în care era să șează „...Intră în camera lui, își așează lucrurile pe o mesuță, aruncă pe cele două fotoliuri câte o bucată mică de bucara, privind încă pe una din ele de un roș în care ardea par'că un galben ascuns; își înveli masa cea mare cu o stofă de lastră verde; își acoperi patul cu o bucată de taftă ceadarie; puse portretrul mășei pe masă; prinse pe pereți vre-o câteva mici aquarele făcute de el și înfățișând vederi de pe locurile pe unde umblase“ [1]).

Dacă o lăcuință de câteva săptămâni trebuia chiar din primul ceas ca să se prezinte ochilor într'un chip relativ mai plăcut decât o searbădă cameră de hotel, cu atât mai mult casa din București a lui Gelea trebuia să prezinte o înfățișare distinsă, frumoasă nu printr'un lux fără de nici un rost, ci printr'o artistică împreunare a obiectelor casei. Astfel biroul lui Gelea e o minunată cameră în care predomină elementul vechiu românesc, îmbinat cu note nouă din care răsare liniștea, pacea, una din cele mai de seamă părți ale firii lui Gelea. «El spărsese peretele dintre cele două camere dela drum, nelăsând dintr'însul decât un călcâiu de zid și adăogându-i la cele două laturi câte un stâlp de formă veche românească, copie după stâlpii Paraclisului dela Horez. Cu zidul acesta și cu stâlpii, el simulase o tâmplă de altar, voind să dei camereii lui de lucru și salonașului, astfel împreunate, aparența de biserică. Ceruise pereții cu o culoare moale și dulce între albastru și verde; schimbase tavanurile susținându-le cu grinzi aparente; puse vitralii la cele două ferestre dinspre drum; își făcuse o mobilă de lemn de nuc după modelele desemnate de el, și semănase, ca într'un mic muzeu, o mulțime de lucruri românești unele păstrate din părinți, cele mai multe culese de dânsul prin mânăstiri și schituri»[2]).

Descrierea amănunțită, care urmează în paginele următoare (194—195), desăvârșește pe deplin ideea primă văzută în aceste rânduri.

Astfel plecând de la însuși felul lăcuinței unui om, spre a-i judeca gusturile, este evident pentru orișicare cititor al romanului *Marin Gelea* ca și al unor părți din criticele autorului acestei lucrări pur literare, că în tot și peste tot va predomina un gust ales în descrierea ca și în povestirea faptelor de care va fi vorba.

Stilul întrebuințat în toată întinderea acestei lucrări va avea deci drept caracteristică, — prin asemănare cu firea desvăluită de scriitor în diferitele părți citate — o liniște și o seninătate, care se va uni cu note de picturală descriere și cu o caldă iubire de viață.

Cât de liniștit și de obiectiv ține să fie autorul acestui roman în paginele pe cari le scrie, o poate vedea cititorul din rânduri în care d. N. Petrașcu discuta într'un articol cestiuni în care fără de voe, — pentru cei mai mulți scriitori — tonul se înalță. ajunge dacă nu violent cel puțin vecin cu o atare înfățișare. In acelaș volum de *Studii critice* din care citarăm primele rânduri, este un articol intitulat «Academia Română» [3]) în care se discută, mai mult se pune în vedere, greșeala pe care o face această instituție de a

1) *Marin Gelea* p. 273.
2) Idem, *Marin Gelea*, pp. 192—193.
3) **N. Petrașcu**, *Scriitori români contimporani*, pp. 103—104.

nu da atenţiune literaţilor noştri, ci numai oamenilor de ştiinţă literară. Articolul e destul de bine cunoscut şi a fost tipărit mai întâi şi în *Literatură şi Artă Română* [1]). Cunoscătorii lui ştiu bine cu câtă linişte vorbeşte autorul despre această înaltă şi stăruitoare dorinţă de omisiunea înaltei societăţi învăţate. Măturisesc că am admirat — aproape cu invidie — acest calm păstrat într'o atare împrejurare.

Preste tot, în roman se va găsì, în stil şi în descrierea celor mai multe stări, aceiaşi linişte, aceiaşi frază ondulată şi o firească şi lină evoluare a evenimentelor. In special Gelea din momentul în care se arată în pragul casei, ca să înceapă drumul spre moşia lui Binu, până în momentul când e zguduit puternic de întreaga cestiune a concursului pentru planul Mitropoliei, — este un om potolit, cu mişcări uşoare şi elegante, cu o înfăţişare semifemenină în rostul vorbei şi al cugetării lui. Când seara la masa lui Binu, Gelea povesteşte — în atmosfera caldă a sălii şi tovărăşia intimă a familiei bătrânului boer — el vorbeşte lin, poetic, şi în imagini cari revarsă lipsa de turburare a unui suflet. Iată un pasagiu caracteristic din povestirea lui :

„Spre munţi, în regiunile deluroase, alte privelişti, alte frumuseţi. Acolo încep a se arătà arborii uşori, plutele depărtate şi aburoase, ca nişte umbre fericite care p l u t e s c între fiinţă şi nefiinţă, în moliciune, tot aşa de gata a se stinge ca şi a reapărea...

„Iar la munte, p a c e a adâncă coprinde toată firea. Carpaţii, zid apărător al ţării împotriva năvălitorilor, acoperiţi de păduri seculare, se arată de o tinereţe şi mai puternică decât câmpia, căci par necălcaţi de picior pământean [2])".

Când Olga Lari simte întâi fiorul dragostei, la amintirea lui Gelea, aceiaşi delicateţă de simţire se naşte şi în sufletul ei, iar nu o izbucnire de patimă neînfrânată :

„In seara când ea cunoscù pe Gelea, găsì întorcându-se la dânsa acasă, toate din jurul său mai p l ă c u t e, ca altădată : mobilele mai de gust, lumina lămpilor mai d u l c e, ecoul camerilor mai armonios,..." iar când se culcă «pânzele aşternutului său avură ceva mai m â n g â i o s la atingere...», «...presimţi somnul m a i d u l c e, închise ochii şi adormì aproape râzând [3])».

In saloanele ei, în mijlocul delicateţii cadrului în „camerele tăcute" «călcând pe covorul moale», sau vorbind despre artă, Gelea are aceiaşi vorbă lină, potrivindu-se cu locul în care se găsià şi cu subiectul asupra căruia se ţinea întrevorbirea.

Dar fără îndoială că una din cele mai de frunte puteri ale stilului din acest roman este aceia a unei deşteptări lămurite şi poetice a imaginilor ce se ivesc la citirea unui pastel, sau unei serii descriptive.

Iată câteva fragmente din descrierile atât de frumoase ale Sinaei şi ale împrejurimilor ei.

Gelea şi cu familia Elenei se îndrumau către s-ta Ana.

«In marginea unei prăpăstii, la jumătatea drumului, o bancă. Ei se opriră câteva minute pe ea. Coana Ana se aşeză pe muchia verde a drumului. De-asupra-i, un frasin întindea crăngile până la pământ. Din vreme în vreme, câte o pasăre lovia cu aripa în sbor frunzele. Incolo, o tăcere adâncă, mişcătoare în maestatea ei, neturburată de nimeni şi de nimic [4])».

Inceputul unei escursii în Bucegi :

„Erà una din acele dimineţi frumoase, pe care numai privind-o cineva simte o bucurie nemărginită. Soarele atingeà vârful munţilor, încadrând cu o margine de aur

1) Anul II, 1898, No. VI.
2) **N. Petraşcu**, *Marin Gelea*, p. 54
3) Pp. 147.
4) Pp. 294.

umbra de pe coaste și din vale, peste care ceața zorilor de ziuă întindea ca un văl albăstriu. Pădurea — o perie moale — tresăria în lumina cerului ca un corp adormit sub sărutatul ființii iubite.

„Curând și caravana intră în codru. Pe sub arbori, ici-colea, pete galbene de raze furișate printre crăngi. Caii mergeau încet suind, apărându-se de muște cu cozile și mișcând din urechi. Peste o oră, căldura îi făcea să meargă cu ochii pe jumătate închiși. Copitele lor mici călcau pe marginea verde a cărării ferindu-se de grunzurii din mijlocul ei. Obișnuiți cu drumurile stâncoase, ei urcau singuri, cotiau râpile, puneau piciorul sigur pe marginea prăpăstiilor, când atinși de soare în luminișuri, când sub umbra deasă a brazilor. Din vreme în vreme, ei lungiau gâtul și apucau câte o creangă de copac în gură. Roiuri de muște mici dănțau în aer, sburând dinaintea lor.

„Călăreții, cu piciorul în scările largi, ridicau mereu, mișcând corpurile înainte după pasul cailor [1])».

In sfârșit iată un pasagiu în care mersul frazei pare în unele părți că e o reproducere deplină a unei impresii auditive, pe care—de fapt—vorbele numai o descriu, și pe care numai îndemânarea artistică a scriitorului a putut să o facă atât de bine simțită.

E vorba tot de caravana care suia panta munților Bucegi:

„Când ajunse sus, o boare dezmerdătoare adia, mișcând încet smarandul ierbei strălucind încă sub boabele de diamant ale dimineții. Soarele trimitea, în pale de aur transparent, o lumină blândă și răcoroasă, limpezind crestele și colinele până în depărtări. Câte o pasăre de munte trecea fâlfâind din aripe. Un sunet depărtat de bucium străbătù munții de-arândul și făcù să clocotească tot cuprinsul. După el, pacea adâncă se întinse și domni din nou peste vârfurile uriașe, peste stânci, peste codri [2]).

In sfârșit, înainte de a termina, două... cum să le zicem... lămuriri.. sau exprimări de dorințe, și anume: Intâia de ordin oarecum didactic, foarte firească la un profesor de limba română; iar a doua de înfățișare istorico-literară.

1) O cestiune de punctuație... Firește că zisele mele nu înseamnă că le socot — în această privință — ca pe niște cuvinte de Evanghelie!... Nu! bine înțeles!... Mai ales că, dacă Academia Română a reușit să decreteze niște anumite reguli în privința ortografiei, va rămâne totuși pentru totdeauna ca obiect de discuție — în trăsături generale — cestiunea de a se ști cum trebue punctuată, în chip desăvârșit, o bucată literară — și chiar neliterară, de multe ori. Așa dar, dacă — în privința punctuației — ar fi fost vorba de energica perioadă a lui Gelea — dela paginile 410—416 — subsemnatul ar fi pus mai multe puncte — în loc de unul singur, cum este — la sfârșitul fiecărei părți de perioadă, în loc de punct și virgulă cum s'ar mai fi putut nota. De fapt așa și e punctuată cea mai mare parte a despărțirilor periodice, dar — totuși — nu pretutindeni.

2) La începutul celui de-al doilea capitol, autorul vorbește despre spița neamului boeresc al lui Binu, pe care-l arată înrudit cu Buzeștii, prin soția lui Stroe Buzescu, — *Irina*. Amănuntele istorice pe cari le dă [3]) nu lasă nici o îndoială că d. Petrașcu pomenește sub numele de Irina — pe vestita Sima Stolniceasa, pe care studiul minunat al neuitatului Gion a făcut-o cu desăvârșire cunoscută [4]) în timpul din urmă. De ce dar schimbarea numelui, când totul ne arată lămurit pe Sima? S'a zis că un cititor atent al romanului va zări ici și colo la unele din personagiile cari sunt amintite în istorisire, părți — mai mult sau mai puțin însemnate dela cutare ori cutare

1) *Marin Gelea*, pp. 306—307.
2) Ibidem, pp. 310—311
3) Ibidem. pp. 37—38'
4) **Gion** Din Istoria Basarabilor, *Sima Stolniceasa Buzeasca*, București, Socec, 1903

individ contemporan. Nici unul nu poartă însă numele celui cu care se aseamănă în unele privinţe. Atunci s'ar puteà zice că nici ruda îndepărtată a lui Binu, deşi având putinţa de a fi identificată cu Sima, nu va purta numele său real, cu atât mai mult cu cât nu puteà fi într'adevăr înrudită cu o închipuită familie — Binu. Această dorinţă de perfect paralelizm logic, în alcătuirea acestei părţi din schema romanului, poate fi însă — pe drept — socotită ca excesivă — dacă ipoteza de mai sus este adevărată — bine înţeles, Mai e încă ceva. Dela porsonagiile contemporane autorul nu a luat decât unele trăsături, cu ajutorul cărora a construit tipuri nouă — deosebite şi în amănunte şi în unele puncte generale, de modelele lor. Pe Irina, sau pe Sima, afară de rudenia ei cu Binu, o vedem aşa cum erà : soţia lui Stroe Buzescu, adevăr istoric, pe care-l aminteşte şi autorul. Inscripţia pe care ea a pus să o sape de-asupra mormântului soţului său, este reprodusă întocmai în roman ; aşa încât numai încape nici o îndoială despre faptul că Irina şi Sima sunt unul şi acelaş personagiu.

Ştim însă că s'ar puteà răspunde — şi cu mult succes, până la un punct: Dar bine Alphonse Daudet în romanul său *Le Nabab* are drept unul din cele mai de seamă personagii pe Morny, ministrul lui Napoleon al III-lea, şi deşi spune că era consilierul împăratului francez, cam în cutare vreme ; îl numeşte Mora ! Iată, dar, s'ar zice, model de schimbarea numelui unui individ cunoscut de istorie şi ale cărui raporturi sunt bine stabilite în roman.

O deosebire, totuşi, există. Ducele de Morny, deşi aparţinând istoriei era din timpurile de faţă ; şi deci se simţia nevoe de oarecare învăluire a personalităţii sale — prezintate publicului. Din potrivă, Sima pierise de mult — de veacuri — ; şi apoi nimic neplăcut amintirii ei nu se găseşte în paginele romanului.

Ne închipuim dar, după cum spuneam mai sus, că autorul romanului românesc, a vroit dintr'un exces de consecinţă logică faţă de toate personagiile dela care împrumută câte ceva, ca să le modifice numele, începând chiar cu cele cari erau aproape — sau de tot identice — cu o anumită persoană, cum era, de pildă Sima.

In ce priveşte asemănările şi quasi-identificările unor altor personagii din roman, credem că se va căuta să se găsească pretutindeni : chiar acolo unde nu e nici o umbră de asemenea apropieri. „Pas une ligne de mon oeuvre, pas un de ses héros, pas même un personnage en silhouette qui ne soit devenu motif à allusions", zice Daudet în *Le Nabab*, în declaraţia pe care o face şi o tipăreşte la începutul ediţiilor următoare celei dintâi. Nu ştim dacă la o nouă ediţie, autorul romanului *Marin Gelea* nu va repeta vorbele marelui romancier francez, adăogând, tot după cum a făcut şi Daudet, citaţia cunoscută din fruntea lui *Gil-Blas*. Se ştie că Le Sage după ce îndeamnă pe cititori a nu căuta — cu orice preţ — modelele tipurilor descrise în lucrare, zice : „In privinţa asta fac o mărturisire publică : eu nu mi-am propus altceva decât să reprezint viaţa oamenilor aşa cum este"...

Reprezintând aşà cum este, viaţa unor straturi sociale din România, d. Petraşcu a făcut prin lucrarea sa un serviciu despre a cărui însemnătate îşi vor da seama numai cei cari vor veni imediat după noi, — generaţia următoare. Dacă multe părţi din *Ciocoii vechi şi noui* şi din *Slujnicarii* lui Filimon — pentru sfârşitul epocei fanariote — şi unele din comediile lui Alecsandri — pentru mijlocul veacului al XIXlea — vor sluji ca isvoare istorice

pentru cercetătorii acelor vremuri, apoi — pe lângă valoarea lor literară — două lucrări ale timpului din urmă își au însemnătatea și de isvoare folositoare istoriei contemporane: drama *Câinii* a domnului Lecca, și romanul *Marin Gelea* al domnului Petrașcu. Doritorul de a cunoaște scăderile și slăbiciunile societății românești dela finele secolului al XIXlea — și începutul celui următor, — va aveà de cules interesante amănunte din aceste lucrări zugrăvitoare de adevăr — de multe ori dureros, dar totuși neexagerat.

Marin Gelea — în afară de această secundară înfățișare de care vorbirăm, secundară fiindcă nu ea este ținta urmărită de romancier — va rămâne însă o lucrare de frunte în literatura romanelor noastre naționale, unde până acum se puteà cità foarte puține nume de autori — două sau trei — cari să fi dat lucrări de adevărată valoare, atât ca povestire cât și ca parte artistică.

N. I. Apostolescu.

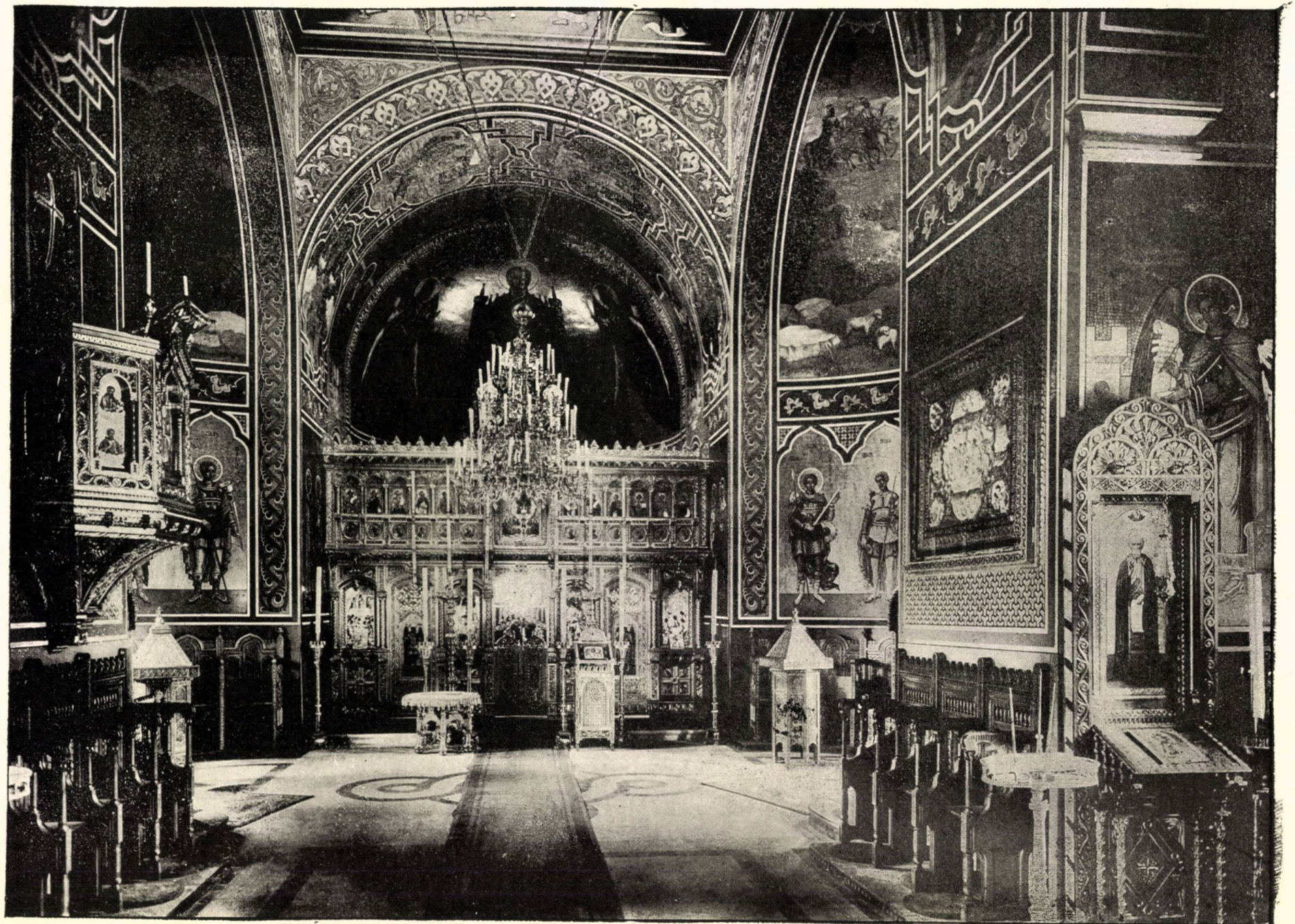

Interiorul bisericei celei mari din Mânăstirea Sinaia

NEAMUL BOERILOR PĂRȘCOVENI[1]

La 24 Septembrie 1794[2]) Domnul dă următoarea sentință:

„La acéstă anafora a pré sființii sale părintelui Mitropolit și a dumnélor Veliților „boieri ne odehnindu-să clironoamele fiice ale răposatului Vornicului *Părșcovénul* au eșit la „Divan înainté Domniei méle prin vechili, soțiile dumnélor, Serdar *Iordache Canta-*„*cuzino* i Pah. *Vlădăianu*, care fuseseră vechili din parté tuturor surorilor, față cu „Medelnicerésa *Anastasia* zicând că: răposata Vornicésa *Kiriaki*, sora Medelniceresei, au „lăsat diata iscălită de ea însuși și adeverită de Mitropolitul Țărei, în care este iscălită „însuși și Medelnicerésa; și, cum că, după întocmiré acestei diate, s'au și făcut înpărțéla „dându-să legaturile fiește căruia precum au orânduit răposata; și ceré ca, înpotriva „dietii, să nu se osândéscă averé răposatului a răspunde cererile Medelniceresei precum „să coprinde într'acéstă anatorà. La care, răspunse Medelnicerésa că: adevărat, s'au „iscălit într'acé diétă a Vornicesii ce este adeverită și de Mitropolitul țărei, dar cu iconomie „s'au făcut toate acestea, ca să nu intre lucrurile acelé în mănele soțului său, Me-„delnicerul *Mincă Fălcoianul*, să i le prăpădéscă, precum și cea-ilaltă avere a sa i-au „mai prăpădit. Și că la acéstă iconomie au iscălit diata, îndemnată fiind de arhiereul „duhovnicul al însuși răposatei carele au încredințat-o că după cuvântul răposatei „cum că i să face aceasta spre folos, adecă de i să lasă prin diată oarește pentru „vederé soțului său Medelnicerul, iar cele-l-alte toate i se va da negrești de către „dumnélui Vornicul.

„S'au întrebat Medelnicerésa cum de nu au făcut cerere într'acéstă *diastemă* „cât au trăit Vornicul? Și zise că fiind încredințată cum că i le va da, jalbă n'au „pornit, iar cererе cu neîncontenire au făcut prin însuși arhiereul duhovnic ce l-au „avut și Vornicésa; și, când cu o pricină de vremi înpotrivitoare, când cu alta dă răzmi-„riță, când cu neaflaré d-lui Vornicului aici, s'au prelungit până acum, însă nici uă „dată nu au răspuns răposat. Vornicul cuvânt înpotrivă că nu i le va da, ci tot-dé-una „făgăduia că i le va da toate, încă să'i mai și dăruiască.

„S'au mai întrebat Medelnicerésa dă au priimit cele ce i-au lăsat sora-sa prin „diiată și zise că unile numai, iar altele nu le-au priimit, între care fiind și uă vie ce „o lasă răposatul în diiată ca după moarté Vorniculuï să rămâie drept a sa stăpânire,

---

1 A se vedea No. 10 din 1905.

2, Arh. Stat. *Condica domnească* No. 27. Caiet 17, fila 54.

„Vornicul încă în viață fiind o face acé vie danie la *Sf. Spiridon* și că ne priimind „Medelnicerésa dania au luat-o de la mănăstire.

„Și să făcu Domniĭ Méle îndestulare cu bună pliroforie (convingere) că ade-„vărat acésta așa este, adică că de la mănăstire și-au luat Medelnicerésa via. Deci, „cum că iaste la pricina acésta uă meșteșugire și o înșelăciune asupra dieții, s'au făcut „cunoscut Domnii Méle atât din mărturiile ce să văd bine descoperite într'acésta ana-„fora încă și cu însuși încredințaré Arhiereului duhovnic al răposatii ce este cunoscut „de *efiplipotos* și cu frica lui Dumnezeu, cât mai vărtos din cele multe amestecături și „nestatorniciĭ ale răposatului Vornicului *Părșcovénul* care sunt de față cunoscute la „pricinile de judecățile ce s'au întâmplat între fiicele dumnélui, și mai ales din dania „viii, care înpotriva dieții răposatii, au fost făcut-o Vornicul (danie) la mănăstiré Sf. „Spiridon.

„Drept acéia, am orânduit D. Mé maĭ întâiu să să facă dă dumné-lui Vel „Logof. foai, tot dă tot rămasul răposatei Vornicesii, cum și dă merasul ce au luat „Vornicésa de la frati-său după foaia înpărțelii ce s'au găsit la Medelnicerésa și apoi „să să deosibéscă legaturile, cele orânduite prin diată, a să da și deosebit cele ce au „primit Medelnicerésa, ca să se vază cu cât să *băgubește*. Și ce lipsă este, să ni se „arate, ca să facem Domnia Mé hotărâre cu cât să să osândéscă averé *Părșco-„vénuluĭ* a plăti *sirepiĭ* după multele amestecături și vicleșuguri ce s'au făcut la acésta.

„In urma căreia porunci, ce am dat D. Mé dumnélui Vel Log. pentru acéstă „urmare, după ce au făcut lămuriri condeielor prin foi osibite, cerând fiicele răposatului „prin jalbă către D. Mé ca să încredințeze Medelnicerésa i prin blestem acé însemnare de „zestrile răposatii, fiind că foaia dă zestre cé adevărată nu s'ar fi găsind, am orânduit „D. Mé ca și fiicele răposatului să încredințeze prin blestem că nu să află la știre-le „cé adevărată foaie dă zestre și Medelnicerésa să dé credință iarăși prin blestem că „adevărată iaste arătaré ce au făcut pentru zestrile soru-si. Și, așa, ni să face arătare „de către pré sfințitul părintele Mitropolit și d-lor Velițiĭ boieri, prin deosebită ală-„turată anafora, că și fiicele răposatului Vornic au priimit blestemul pentru foaia dă „zestre a răpos. Vornicesii *Kiriakăi* că nu iaste la stiința lor, și Medelnicerésa iarăși, „cu primiré blestemului, și-au dovedit arătaré sa a fi adevărată.

„După care așternându-se socotéla și căzându-se atât cele priimite dă Medel-„nicerésa i alte legaturi înpărțite i pomenirile și altele toate câte s'au cuvenit, dă față „cu fiicele răposatului, au rămas să mai ia Medelnicerésa taleri 7949 bani 112 din „care mai scădem și D. Mé tal. 949 bani 112, iar taleri 7000 hotărât să să plătéscă „Medelnicersei din averé răpos. Vornic *Părșcovénul* care bani, prin *mumbașiretul* „zapciului ce am orânduit, poruncim să să înplinească de la clironoamele fiicele ale „răpos. și cu acésta să rămâie izbrăniți întru tot. Intr'acestaș chip dar întărim D. Mé „anaforaoa aceasta și zapciul să urmeze a face *taxilul*.

La 13 Martie 1797. Clironoamele fiice ale *Părșcovénului* revin asupra acestei sentințe, însă Alexandru Ion Ipsilante Voevod le respinge cereré [1]).

La 16 August 1797 aflăm anaforaua [2]) Veliților boeri, întărită și de Alexandru Ion Ipsilant Voevod în același an, la 28 Octombrie, prin care anafora se arată că dumné-ei *Sărdărésa Maricuța Cantacuzini* „au jăluit „zicând că dintre toate surorile dumné-ei, numai dumné-ei i-au făcut nedreptate răpo-„satul taică-său, *Vornicul Părșcovénul*, la zestré ce i-au dat. Și fiind-că în foaia „dumné-ei de zestre scrie că i-au dat două moșiĭ *Rusănești* și *Grozăveștiĭ* și, ori

1. Arh. Stat. *Condica domnéscă* No. 35, fila 234.
2. Idem, fila 360.

aceste 2 moșiĭ să le primėscă sau taleri 2000 pentru dânsele. La care zice că pentru „*sevas* (respect) ce păzea către răposatul, ca către un părinte al dumné-ei, nu l-au „putut sili ca să'i dé aceste moșii în stăpânire, până când însuși răposatul, din bună „voia dumné-lui, ar fi dat soțului dumné-ei un răvaș ca să stăpânéscă uă moșie *Slăti-*„*oara* în locul acestor 2 moșii. Apoi, zice că până a nu apuca să iea dumné-ei nici „dijma, la acé moșie *Slătioara*, răposatul Vornicul ar fi scris isprăvnicelului de acolo „și ar fi luat înapoi răvașul prin care îi dedese moșia aceasta a fi a d-ei.

„După moarté răposatului, zice că mergând dumné-ei la Craiova pentru în-„părțéla clironomiei părintești, au arătat surorilor dumné-ei nedreptaté ce i-au făcut „răposatul taică-său la zestre și ar fi răspuns toate, într'uă unire, că și d-lor au auzit „din gura răposatului că dumné-ei este *adichisită*, (aranjiată, rânduită); după care „se zice că s'au și așezat cu dumné-ei ca să-i dé în parté dumné-ei cele câte i-au dat „de se stăpânesc astă-zi de dumné-ei, pentru ca să nu mai céră zestre. Și cu acesté „au rămas și dumné-ei mulțumită. Iar acum, de vréme ce se face de iznoavă înpărțélă „pentru ca să iasă și alta întrégă parte a surorii dumnéei *Sultanii Păhărnicesei* și „rămâne să fie și dumné-ei uă potrivă cu cele-lalte surori, cere de la dreptate a i se „da din casa părintéscă ori acele 2 moșiĭ ce'i sânt puse în foaia de zestre a dumné-ei, „orĭ moșia *Slătioara* care i-o dedese în locul acelora; și acei taleri 2000 îi va întoarce „soțul dumné-ei înapoi, de vreme ce dumné-ei zice că având fete să mărite, nici cum „nu poate să primėscă banii aceia, care rău, i-au priimit soțul dumné-ei pe acareturi „părintești, care sânt zestre a dumné-ei.

„După a căreia jalbă Vătaful de Aprozi a adus la judecată pe dumné-ei *Săr-*„*dăreasa Maricuța* jăluitoare față cu surorile sale: D-ei *Clucerésa Dumitrana Făr-*„*făroaia*, d-ei *Păhărnicésa Sultana Bălăceanca*, d-ei *Medelnicerésa Zoița Jianca* și „*Ianache Chircul* vechiul dumnélui *Clucerului Bengescul* ce au ținut pe răposata *An-*„*cuța* sora dumnélor și are copii clironomii. Dumné-ei *Sărdărésa Maricuța* a arătat „foaia de zestre a d-ei ce se văzu cu lét 1777 Fevruarie 10, iscălită de răposatul Vor-„nicul Prășcovénul, în care se văzu scriind chiar așà: *moșia* Rusănești *în sud Ro-*„*manați, sau taleri 1000, s'au luat bani; moșia* Grozăvești, *în sud Romanați sau* „*taleri 1000, s'au luat bani; via de la* Sutești *ce am cumpărat'o dela văru* Grigo-„rașco Bălénul, *sau taleri 1000, s'au luat bani,* și mai jos scrie că pentru unele con-„deie care sânt lucruri *chinuita* și nu sunt ocolite, acele lucruri nu s'au dat, ci în „locul acelora au primit dumnélui *Sărdarul Iordăchiță* de i-au dat moșia *Bogații* din „sud Dâmbovița. Pe cele 2 moșii *Rusănești* și *Grozăvești* le au dat răposatul Vor-„nic, mai în urmă, după ce s'au măritat Serdărésa Maricuța, zestre Medelniceresii „Zoița Jiancăi, care amândoao aceste moșii s'au stăpânit de Medelnicerésa în 15 ani „de când s'au măritat și până acum."

Boerii Veliți propun Domnului, în anaforaoa lor, ca să se respingă, ca fiind nedreaptă, cererea Serdăresei Maricuța Cantacuzini.

După cum se vede din această anafora, Marele Vornic Ștefan Părș-coveanul n'ar fi avut decât 5 fete. Lipsește *Uța*.

La 10 Iulie 1814. Vleiții boieri au a se pronunța într'un alt proces „și anume:[1] în pricina Paharnicului *Costandin* și *Grigorie*, frați *Grădișteni*, a „Serdarului *Aleco Bengescul*, a biv. Vel Logofătului *Costandin Bălăcianu* pentru *io-*„*thesie* (adopțiune) și a Hatmănesei *Maricăi Prășcovéncăi* și a Vel Agăi *Costandin* „*Golescu* și a Clucerului *Costandin Otitilișianu* și a Serdarului *Costandin Lazărul*

1). Arh. Stat. *Condica Veliților boieri*, No 5. fila 29 (Caietul al 2 lea)

„soțul și vechilul soții sale dumné-ei *Zoiței Prășcovéncăi*, rudele răposatului boierului „Vel Vornic *Barbu Știrbeiu*, care ziceau că averile casei răposatului nu sunt câștigate „de dumné-lui, ci rămase de la moașa lor și că nu puté să le înstreineze dând răpo- „satul, făr' de nici un cuvânt, drept fiului și fiicei dumné-lui biv Vel. Logofătului *Dimi- „trie Bibescul* lucruri ce nu li să cădé, nedreptate cum au făcut răposatul și mai în- „ainte înzestrând pe muma copiilor Logofătului *Dimitrie Bibescul* iar din lucrurile „moașii dumné-lor."

Procesul era intentat în anularea testamentului (Diata) Vornicului *Barbu Știrbeiu* făcut la 1 Septembrie 1811 și prin care diată „el lasă stăpână pe averea „lui pe soția sa Vornicésa *Ecaterina*" legându-i : moșia *Rumănești* din sud. Dâmbo- vița și casele din București după podul Mogoșoaii. Apoi, la 3 frați boieri *Grădișteni* ce'i sănt nepoți de soră *Costandin*, *Șerban* și *Grigorie* le lasă moșia *Gârbovii* i *Râioșii* cu via ot. sud. Gorj să le înpartă frățește. Apoi, moșia *Corlățești* din sud „Romanați și moșia *Bonta* ce i-au zis și *Glogovénca* și moșia *Popești* ce sânt acum „toate un hotar și moșia *Osica* cu parté din *Șopârlița* sud. Romanați, le lasă la 5 „nepoate fiici ale răposatei *surorei dumné-lui Stancăi Prășcovencei*, adică : d-ei Clu- „ceresei *Dumitranei Farfaroaicăi*, d-ei Hătmănesei *Maricăi Cantacozini* și d-ei „Cluceresei *Uței Vlădăiancăi*, i copiilor d-ei răposatei Logofetesei *Sultanei Bălăcean- „căi* și copiilor răposatei Cluceresei *Ancuței Bengeascăi* ca să le împartă toți frățește, „Iar moșia *Cioroiu* din sud Dolj ce cade lângă *Florești* o lasă d-ei Serdăresci Zoiței «fiicei răposatei surori-si *Stancăi Prășcovéncăi*.

„Iar moșia *Broscarii* din sud Mehedinți și moșia *Mecleneștii* și viile ce sânt „date danie ot sud Dolj ce au fost ale soru-si Luxandrei le lasă bisericei Sf. Troiței „din Craiova.

„Lasă și *Barbului*, fiului dumné-lui Logofătului *Bibescu*, pe care l'au botezat „puindu-i numele dumné-lui *Barbul* și făcându-l fiu desăvârșit dându-i și *siclitada* „(nume de familie) dumi-sale de a se iscăli *Știrbei*, aceste lucruri, însă : moșia *Citu- „roaia* din sud Romanați cu toți țiganii ce se află în țigănia de acolo și cu toate ho- „tarăle ei, i moșia *Curtișoara* ce i se zice și *Dobrețul*, i moșia *Bărbești* de peste „Olteț, i *Ulul* ce sânt tot un hotar cu *Cituroaia*, i via de la *Sutești*, i casele din „Craiova și livedé de la fund.

„Lasă și *Saftei*, copilii dumné-ei Logofetesii Bibeascăi, moșia *Corcova* cu via „de la Mehedinți, i moșia *Văgiulești*.

„Pe Logofeteasa Bibeasca tot Vornicul Barbu Știrbei și cu soția sa au fost „luat-o de mică copilă și au făcut-o fiică de suflet și au crescut-o și au căsătorit-o tot „dumné-lor dându-i de bărbat pe Logofătul *Dimitrie Bibescul*".

Iată și actul de înfiere : *La 15 Septembrie 1811* Mitropolitul *Ig- natie* și *Nectarie* Episcopul Râmnicului dau *carte de iothesie* la mâna dumné-lui *Vornicului Știrbei* și a soției sale *Vornicésa Catrinei* cum că „nefăcând dumné-lor copii ca să le rămâe clironomi (moștenitori) pentru ca să nu li „se piardă *siclitada* familii, au luat din copiii dumné-ei Logofetesei *Catincăi Bibeascăi*, „fiicii dumné-lor, pe *Barbul* ce l'au botezat, puindu-i numele dumné-lui Barbul, și l'au „făcut fiu desăvârșit și Știrbeiu, lăsându-l după săvârșiré dumné-lor în locul dumné- „lui Știrbeiu să stăpânească cele ce prin diată i le lasă".

La 20 Decembrie 1811 Mitropolitul Nectarie liberează uă *carte de iothesie*, cu coprinderea de mai sus „pentru iothesia *Barbului* copil, pe carele „după orânduiala bisericei și a sfinților părinți l'au luat dumné-lor din sfânta biserică „fiu de suflet, cu citirile cele orânduite".

Reproducerea, în acest studiu, a celor ce preced, nu ni s'a impus de cât din punctul de vedere al descendinţilor lui *Ştefan Părşcoveanul* şi al legăturilor lui de rudenie cu alte neamuri boiereşti. Cu toate acestea nu va fi fără interes cititorului să afle pe scurt şi modul de atac şi apărare al părţilor care se judecă în 1814.

— «Când a făcut Vornicul Barbul Ştirbei Diata, era deja în patimă de dambla şi cu minţile smintite, zic rudele lui. Diata şi cartea de iothesie au făcut'o în Bucureşti, unde stătea bolnav şi unde a şi murit. Diata au scris'o însuşi Logofătul Bibescu care era cu totul interesat, iar părintele Mitropolit Ignatie ce au adeverit'o nici limba românească nu ştia (era grec), nici obiceiurile ţărei, fiind un Arhiereu strein şi pe vreme răzvrătită Cum au vrut cetitorul (Hristodor Grămăticul) aşa i-au tălmăcit-o. Cele 2 moşii date de răposatul Vornic, bisericei din Craiova nu era ale lui ci ale surorei sale *Luxandra* ce a ţinut în căsătorie pe *Vistierul Geanoglu* (era mort la 1814). Diata Luxandrei este din 2 Mai 1773.

Apărarea răspunde (fila 36 a Condicei) :

— «Vornicului Barbu Ştirbei nu ia venit dambla ci ameţeală, când se afla în Braşov din patima de astmă ce avea, care patimă după cum este ştiută de obşte nu zminteşte mintea omului ci-i aduce slăbiciune până când dă în dropică şi apoi se sfârşeşte precum şi răposatul aşa au fost în tot cursul patimii sale cu mintea întreagă. El se afla trăitor aici în Bucureşti. Vornicul Barbu Ştirbeiu a murit la 1 an şi 11 luni după ce şi-au scris Diata.

Următoarea schiţă genealogică permite a îmbrăţişa dintr'o singură aruncătură de ochi, personagiile din proces :

COSTANTIN STOLNICUL ŞTIRBEI
=Dumitrana Ştirboaica

Barbu	**Soră**		**Luxandra**	**Stanca**
=Ecaterina	= *Manolache Grădişténul*		= Geanoglu Vistierul	= Ştefan Părşcovénul
adoptă pe Barbu (Bibescu) Ştirbeiu Voevod.	*Scarlat* Clucer	*Constandin* Pah.	*Şerban* Stoln.	*Grigorie*
				şease fete

Am admis mai sus că Ştefan Vornicul s'ar fi născut la 1712.

Pentru prima oară îl aflăm, la 1753, ca ginere al Paharnicului Costandin Obedénul. Cu jupăniţa *Ilinca Obedeanca* Ştefan Părşcoveanul nu avu nici un copil, documentele fiind mute în această privinţă. Căsătoria cu Obedeanca o contractase el cu mult înainte de 1753. Murindu-i jupâneasa, el se căsători a doua oară cu jupâniţa *Stanca*, fata Stolnicesei *Dumitrana Ştirboaica*. La 1767 el era în căsnicie cu această jupânească şi avea chiar mai multe fete cu dânsa, dacă nu chiar pe toate, şi anume : *Maricuţa, Dumitrana, Sultana, Zoiţa, Ancuţa* şi *Uţa*.

La 1774 Ştefan devine *Ban* al Craiovei şi partizanii lui ii puseră

candidatura la domnie fără însă să reușească, precum nu fu Ștefan mai norocos nici în a treia lui căsătorie cu jupâneasa *Kiriaki*, căci nu avù nici un fiu cu dânsa ca să-i rămâe numele mai departe. Atunci se gândì că, cu cele 6 fete ce le are, neamul lui se va stinge și spre a para unei astfel de eventualități socotì să adopte ca fecior pe unul din nepoții săi, pe Ștefan Bengescul, dar hotărârea lui rămase numai în stare de proect. După încetarea din viață a Vornicesei Kiriaki, Ștefan Vornicul Părșcoveanul își dădù și el obștescul sfârșit în anul 1792 după cum rezultă din anaforaua din 1794.

Pe sora lui *Ștefan Vornicul*, pe jupânița *Ancuța*, o aflăm trecută pe *Arborele genealogic* al boerilor Olănești:

„*Costandin Olănescu* Postelnicul născut la 1711 și mort la 1733 a avut de „soție pe *Ancuța Hristodor Părșcoveanul* moartă la 1776.

„Foaia de zestre a *Ancuții* este iscălită de fratele său *Ștefan Părșcoveanul* „la 3 August 1731 [1]. Mai există o altă foae de zestre din 22 August 1746 iscălită „de unchiul Ancuții, Costandin Năsturel (Herăscu) biv. Vel Vistier, fratele măsei, care „îi dă zestre moșia Bârlogul etc. Ancuța a luat în a doua căsătorie pe *Iordache Col-*„*fescu* cu care a avut 2 fii pe Ioniță și Filastache Colfescu etc. După moartea lui „Iordache Colfescu, *Ancuța* s'a călugărit sub numele de *Ana* monahia etc."

Aceste indicațiuni, esacte în fond, au nevoe, totuși de oarecare explicațiuni.

1) Pe tatăl Ancuții îl cunoaștem sub numele de *Ștefan* Consilierul și pentru prima oară îl aflăm, în document original, scris (acesta al d-lui Grigorie Olănescul) cu numele de *Hristodor;* poate că *Hristodor*, s'ar fi traducând în românește prin *Ștefan*: atât Hristodor cât și Ștefan se prăznuesc la Crăciun. Cert este că *Ștefan* Consilierul este tatăl lui *Ștefan Vornicul* și al *Ancuții Olăneascăi*. Postelnicul Constantin Olănescul încetând din viață la vârsta de 22 ani, nu putea avea de soție o fată mai bătrână decât el. Am putea admite că Ancuța era mai tânără cu 3—4 ani decât soțul ei. In acest caz ea s'ar fi născut pe la 1714 sau 15 și aceasta verifică până la un oarecare punct, părerea noastră relativă la nașterea lui Ștefan Vornicul la 1712.

2) Foaia de zestre a *Ancuței* fiind iscălită de frate-său Ștefan la 3 August 1739 rezultă:

a) ori că iscălitura tatălui se confundă cu a fiului,

b) ori că data este greșită, dacă avem în vedere că Costandin Olănescu fusese ucis, sau i s'a tras moartea, în anul 1739.

Foaia de zestre trebuia să aibă o dată anterioară anului 1733, sau acest an chiar, dacă tinerii căsătoriți nu au trăit împreună decât puțin timp. In acest caz *Ștefan Consilierul*, tatăl, trăia, și el ar fi semnat desigur foaia de zestre, iar nu fiu-său.

Dacă data de 1739 este esactă, atunci nu am putea esplica cazul decât că Consilierul înzestrase *verbal* pe fie-sa *Ancuța* și acuma, la 1739,

1. Originalul esistă la d. Gr. P. Olănescu.

Ștefan și Ancuța trebuind să iasă din indiviziune, au făcut foaia de zestre cu pricina. Eșirea din indiviziune se impunea din cauză că, cu nefericitul ei soț Postelnicul Costandin Olănescu, Ancuța avusese un băiat, pe *Costandin* născut chiar în anul morței tatălui său la 1733.

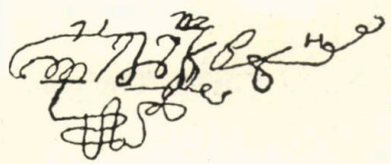

No. 1.

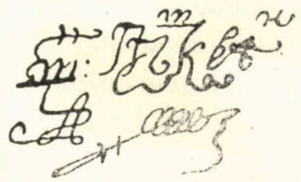

No. 2.

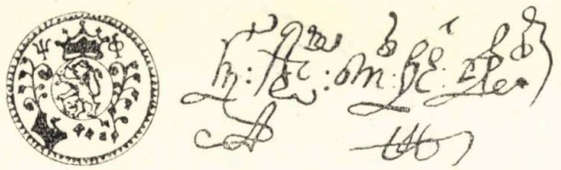

No: 3.

Reproducem aci trei iscălituri de ale lui Ștefan Părşcoveanul Vornicul și anume:

No. 1 este pusă pe actul din 20 Ghenarie 7253 (1745); No. 2 este pusă pe actul din 14 Mai 1751; No. 3 este pusă pe actul din 8 Iunie 1787.

3) In fine, se zice că Costandin Năsturel biv Vel Vistierul care a iscălit a doua foaie de zestre a Ancuței la 1746, ar fi fost *fratele mamei Ancuței*, pe când în realitate el era cumnatul lui Ștefan Consilierul, tatăl Ancuței, prin urmare, îi venea unchiu.

4) Cu aceste esplicațiuni, trecem acum la *Cartea de judecată* din 28 Ghenarie 1753 despre care ne-am rezervat a rèveni cu deslușiri. Era vorba (vezi, *II Iordache Vel Stolnic*) de *Nicolae Brătășanul* Postelnicul care «cere să întoarcă dumné-lui Stolnicului *Iordache* banii pe 800 stânjeni de moșie din «*Frățești*» etc. Stolnicul *Iordache*, întrebat de judecători, a zis «că și jupânésa «dumi-sale se trage din neamul acestui Trufanda Postelnicul".

In adevăr, Stolnicul Iordache nu este altul decât *Iordache Colfescul* soțul de al doilea al Ancuței Olăneasca, născută Prășcoveanul.

Reședința Părșcovenilor.

Părşcovenii au avut două reședințe: una la Craiova și alta la București după cum probează următoarele documente:

La 15 Decembrie 1765 Ion Brăi(loi) biv. Vel Armaș și un Postelnic, dau Stolnicesei Dumitrana Știrbeiu «un loc de casă aici în Craiova între curtea „dumnélor și între *Curtea* dumné-lui Paharn. Părșcoveanul", pentru biserica făcută de ea «alăturea cu acest loc[1])».

1. Iorga *Studii* și *Documente* V. pag 329.

Din Condica No. 5 a Mitropoliei din București rezultă că Părșcovenii erau vecini cu Fălcoenii pe lângă sfântul Spiridon din Calea Șerban-Vodă. Casele lor nu pot fi altele decât actualele în care se află instalat Pensionatul *„Despina Doamna“* și care sunt proprietatea d-lui Ion Bălaciano, fost ministru plenipotențiar al M. S. Regelui Carol I. Armele Părșcovenilor figurează pe frontispiciul acestor case.

Armele Părșcovenilor. De la marele Vistier Trufanda și până la Vornicul Ștefan, toți Părșcovenii au purtat: pe.... un leu.... ținând în laba dextră uă sabie iar în senestra uă cumpănă.

Mândre arme: putere, bravură și dreptate.

In satul Părșcoveni din județul Romanați se află o biserică zidită pentru prima dată de Stolnicul Iordache Trufanda și de jupâneasa lui Ancuța.

Această biserică, reparată de Stefan Vornicul (fiind-că deasupra ușei se află el și cu tatăl său ținând biserica) în timpul căsătoriei cu Stanca Știrboaica, are următoarele personagii zugrăvite ca ctitori sau din neamul lor:

Pe peretele dela miază-zi începe: Jupân *Ioniță Becécu* având la dreapta pe jupânița *ego* (lui) *Maria*, aceasta trebue să fie văduva lui Iorga Postelnicul din Moldova. După ei vine Jupân *Iordache* Vel Stolnic având la stânga lui, ținând mâna ei dreaptă pe umărul lui, pe jupânița *ego Ancuța*. Intorcând spatele către precedenta și cu mânele îndreptate spre soțul său, se află jupânița *Stanca*, a doua soție a lui Ștefan Vornicul.

Pe peretele dela ușă și înaintea jupâniței *Stanca Știrboaica* vine jupânița ego *Ilinca* (Obedeanca) ținând mâna stângă pe umărul drept al soțului ei jupân *Ștefan Medelnicerul* (Vornicul) care, ține la rându-i, cu mâna stângă de biserica zugrăvită deasupra ușei. De cealaltă parte a ușei și ținând cumâna dreaptă de biserică, se află jupân *Ștefan Părșcoveanul Consilie ul* având lângă el pe jupânița ego *Zoița* care ține mâna dreaptă pe umărul stâng al boerului.

Pe peretele dela miază noapte, întorcând spatele către precedenta se află jupânița ego *Stanca*, soția jupânului *Preda Medelnicerul,* ținând mânele pe pept din cauza lipsei de loc unde este zugrăvită. De aceea, spre

a nu fi îndoială despre personagiul care i-ar fi fost soț, acesta este zugrăvit cu fațe spre jupâneasa lui și cu mâna dreaptă întinsă spre ea. Lângă jupân *Preda*, și întorcându-i spatele, se află jupânița ego *Stanca* sau *Anca* soția lui jupân *Costandin Armașul* către care are întinsă mâna stângă. Dinaintea jupânului Costandin, pe poalele anteriului lui, se află zugrăvit un cocon, feciorul lui și al Stancăi. Acest jupân Costandin nu este altul decât Costandin Năsturel ginerile lui Preda Medelnicerul.

Biserica are două clopote, «care, zice Căpitanul Florescu, au un sunet deosebit de cele ale altor biserici fiind și metalul mai bun». Pe clopote se citește „Ștefan Părșcoveanul Vel Logofăt lét 1776 și apoi literile I. W. care ne arată că clopotele au fost turnate în Ungaria sau în Transilvania.

„De altfel, Domnule General, îmi scrie Căpitanul Florescu, ați cerut la timp „aceste fotografii și deslușiri, căci, biserica fiind ruinată, s'au strâns, bani iar în pri- „măva 1906 va fi dărămată pentru a se restaurU din nou, bine înțeles fără chipurile „ctitorilor".

„Moșia a fost cumpărată de un domn Hagiopolu la 1854 dela Vlădăeni cari o „aveau de moștenire dela Părșcoveni. Dela Hagiopolu a cumpărat-o actualul proprie- „tar d. Negri".

Mulțumesc camaradului meu Căpitan Florescu pentru osteneala ce și-a dat și mai ales pentru scrupulozitatea ce a pus în această împrejurare pentruca științele ce mi-a trimes să fie limpezi.

PANĂ VISTIERUL † înainte de 1614
= . . . . . ?

Catrina † 1646
= Vasile Vist. † 1615

Despa
= Necula Spătar Catargiu

Maria
1612 = **Tufanda Vist.** † 1630

Iordache Stolnic ot Prăşcovéni
1615—1675
= Ancuța snă Preda Brâncovénul

Fată
= Iorga Postel.
vărul lui Vasile Vodă Lupul

Matei Post.
1649

Papa Post.
1650
(Pahomie)

Preda Medel.
1651—1705
= Stanca

Fată
= Barbu Bălăceanu

Ștefan Consilierul
1680—1739
1710 = Zoița snă Radului Golescu

Ancuța 1692
1707 = Costandin Năsturel

Ștefan Vel Vornic
1712—1792
1-iu = Ilinca Obedeanul
2-a = Stanca Știrbeiu
3-a = Kiriaki

Ancuța (Ana Monahia)
1714—1776
1-iu = Costandin Olănescu
2-a = Iordache Colfescu

Maricuța
1777 = Iordăchiță Cantacuzino Serdar Hatman

Dumitrana
= Farfara Clucer

Sultana
= Bălăceanu Costandin Vel Ban (1827)

Zoița
= Jiianu

Ancuța
= Bengesco

Uța
= Vlădăianul

Costandin **Grigore**

(Urmează)

General P. V. Năsturel

ICOANE DIN STRĂBUNI

Spătarul

I

Stă gata oștimea să plece furtună
Spre-a stepelor hoardă la Nistru 'nvrăjbită:
O pânză de suliți pe șesuri s'agită, —
De buciume codrii în preajmă răsună.

Dar iată spre Vodă din luncă și'ndreaptă
O albă nălucă în tropot fugarul;
Pe umblet Voivodu-l cunoaște: „Spătarul!...“
Și ochii lui Vodă cu drag îl așteaptă.

Zăpadă-i e barba și gârbov răsare
In calea lui Vodă, — și fața-i e suptă, —
Dar ochii de vultur setoși i-s de luptă
Și barda-i din mână străfulgeră-n soare:

„Stăpâne, bălanul în grajduri îmi piere!...
„De-o lună la scară năpraznic nechiază...
„Și bate pământul și noaptea veghiază —
„Voivoade, bălanul la Nistru se cere!...

„I-e dor să mă poarte prin cete păgâne
„Al spadelor șuer din zboru-i s'asculte,
„Să calce-n picioare turbanele zmulte —
„Și... dorul de luptă mă arde stăpâne!

„Copii-mi, vitejii!... Căzură de-a rândul
„Supt ochi-mi Voivoade, pierzării dând hoarda!...
„Şi-acuma simt parcă cum tremură barda
„In mână-mi,—şi parcă-mi se 'ntunecă gândul!"

„Căci doi erau Doamne! Doi soare-răsare
„Pe ceruri apus-au!... Şi-n urma lor casa
„De-atuncia pustie de-apururi rămas-a!...
„Stăpâne!... stăpâne!... Ei cer răzbunare!...

Bălanul nechiază bătând voinicește
Pământul, — şi parcă 'nțelege. Supt soare
Adâncă tăcere... Oftând, rugătoare,
Bătrânul privirea spre Vodă-şi ţinteşte...

— „Albit în războae ţi-e cererea dreaptă!...
„Şi sfântă-i o pală viteză, ne-nfrântă!...
„Dar vremuri de-obidă norodul frământă,
„Azi, sfatul, Spătare, o ţară ţi-aşteaptă!...

„Destul vitejit-ai!... De vrei răzbunare
„Priveşte-mi feciorii!... Cu pletele 'n aier,
„Ca şoimii scurta-vor al hoardelor vaier!...
„Intoarceţi bălanul spre scaun, Spătare!..."

Un semn. Şi oştimea în zurnet şi zbucium
Pornind, către Nistru se pierde şi piere.,.
Bătrânul cu lacrimi ascultă 'n tăcere
Ca-n vis cum se stinge cântarea de bucium:

„Voivoade,... Voivoade!... Erta-vei tu oare
„Că-ţi calcă cuvântul o frunte 'nnălbită?...
„Bălane, de-a dreptul spre hoarda 'nvrăjbită
„Mai poartă-mă-odată ca fulgeru 'n zare!..."

Pe-oblânc se apleacă, de gât îşi apucă
Fugarul, — şi-n coamă cu drag îl sărută,
Din lanuri îşi face cărare bătută,
Şi-n urma oştirii dispare nălucă.....

II

Cresc umbre 'ncruntate pe-a Nistrului valuri,
Supt zarea 'nroşită curg snopi de văpaie;
Prin vaduri, amestec de glas de bătaie,
Haotic se 'nnalţă, vuind, în spre maluri.

Ca lanţuri de nouri de fulger vrâstate
Când bubue bolta şi n'află hodină, —
Feciorii de-a valma strâng hoarda şi-o 'mbină :
Ici-colo cad cete mănunchiu săgetate.

Cu frânele 'n aer bătându-şi fugarul
Spre stepă 'n zbor Hanul cu groază zoreşte —
Dar Nistrul în faţă-i vrăjmaş prohodeşte,
Şi 'n urmă-i răsare nâvalnic Spătarul :

„Blestemul de tată mânatu-te-a 'ncoace
„Cu gând neprielnic din stepa-ţi pustie !...
„Căci Hane, nu-i fiere şi nici vijelie
„Mai cruntă ca ura ce 'n sufletu-mi zace !...

„Opreşte-ţi fugarul !... Din slăvi priveghiază
„De-apururi copii-mi, cerând răzbunare !...“
Şi ochii mai aprig s'aprind de turbare :
„Nu tremură-o frunte când pala-i vitează !...“

Se 'ntoarce 'n loc Hanul cu ochii în pară,
Pieziş îşi priveşte duşmanul, şi-aşteaptă. .
Ca fulgerul barda Spătarul şi-ndreaptă :
„Inchină-te morţii, tătar neam de fiară !,..“

Sar caii 'nainte, pământul frământă, —
Un zdrângăt de-oţele... Căzându-i turbanul,
Cu paloşu 'n aer se 'ncumetă Hanul, —
Dar barda din şuer în pieptu-i se 'mplântă.

In preajmă trec pâlcuri de hoardă 'n răsipă...
„Ca tine tot neamul să-ţi piară !...“ Dar iată
Din viforul luptei s'abate-o săgiată :
Pe faţă-i s'aşterne a morţii aripă.

Ca ultima rază pierzând licărirea,
Privirea spre ceruri 'şi 'nnalţă ; — şi 'n urmă,
Se clatină, cade : puterea-i se curmă... : —
„Copii, tatăl vostru, primì... izbăvirea !...“

Voivodu-l zăreşte, s'avântă de vale, —
Ajunge : spre dânsul cu drag se apleacă :
„Spătare !... Viteze !...“ Şi glasu-i se 'nneacă...
In juru-i bălanul nechiază cu jale...

Blând ochii Spătaru 'şi deschide, rămâne
O clipă cu dânşii spre Vodă, — şi parcă
Un braţ să-şi ridice în tremur mai cearcă
Prin şoapte-amurgite : „Mă... iartă... Stăpâne !..“

A. Mândru.

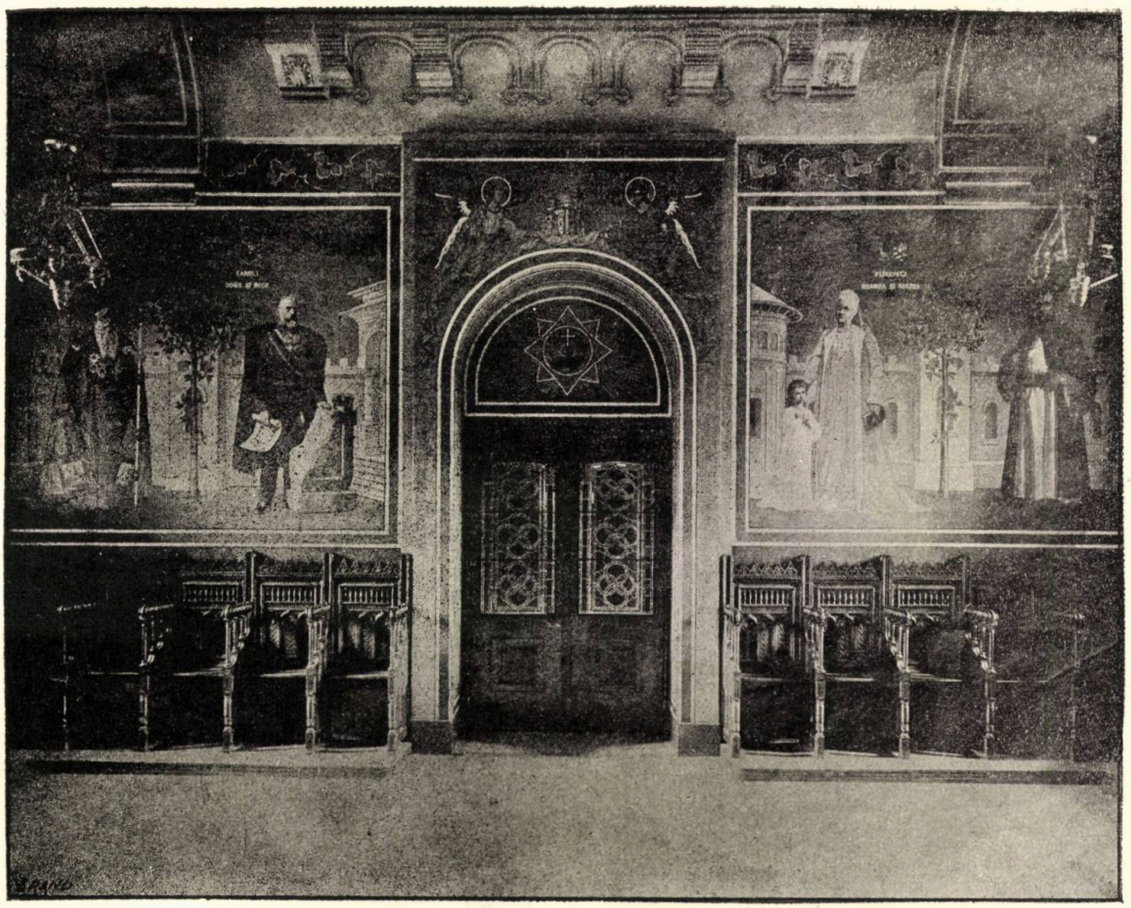

Vederea uşei dela intrare şi a ctitorilor bisericei celei mari din Mănăstirea Sinaia

Determinism

In viața de toate zilele ne găsim de multe ori în fața unor astfel de fapte și împrejurări că fără voie ne întrebăm: cum? de unde? Intrebări la care evenimentele singure dau respuns și în a căror desfășurare noi nu putem contribuì cu nimic. Acțiunile noastre, credem noi, sunt rezultatul judecății. Inainte de a face ceva ne spunem: așà e bine și așà nu. Și ni se pare că efectul-acțiune este rezultatul cauzei + rațiunea. După regulele matematice tabloul vieței noastre s'ar puteà rezumà astfel: rațiune + cauză = efect + acțiune. Trebue însă să ne întrebăm: Dacă rațiunea e cauza care e cauza rațiunii? Ce determină creerul nostru să judece dacă cutare lucru e frumos sau urât; cutare faptă bună ori rea? De unde deducem noi că acțiunea chiar rezultată dintr'un raționament liber, n'a fost determinată — nu de fapte și împrejurări — dar, și aici e marele semn de întrebare — de chiar raționamentul nostru. E un paradox. Creerul nostru e liber să judece; să zică da sau nu — cine însă influențează asupra lui în pronunțarea sentinței sale? De unde știm noi că acel da sau nu e liber ori determinat? Zicem: am făcut cutare lucru fiindcă așà am găsit eu de cuviință; nimeni și nimic nu m'a determinat; e propria mea rațiune care 'mi dictează. — Dar această „proprie rațiune" de unde provine ea? Am zis da și am spus-o în mod cu desăvârșire liber. Pronunțându'l însă pe acest da, nu sunt iarăși liber de a mă întrebà de ce n'am zis nu? Vedeți, sunt o sumă de chestiuni în fața cărora te oprești și cari rămân nerezolvate. Căci, încă odată: suntem noi liberi în acțiunile și judecata noastră, ori aceste acțiuni provin dintr'o judecată determinată? Cu alte cuvinte, liberul nostru arbitru e determinat și determinat în mod fatal sau determinismul acesta e rezultatul libertății noastre de rațiune?

Aplicăm această întrebare:

Prin compoziția sa biologică omul există ca trebuință acelor cari l'au creat:

1. In senz fiziologic;

a) ca motiv de creațiune;

b) ca rezultat al naturei creatoare;

c) ca subiect de conservare al creațiunii;

2. In senz psicologic:
a) ca legătură socială;
b) ca subiect al naturei raţionale.

Deci, omul există el prin singura trebuinţă a naturei sale? este el determinat a lucrà prin sine însuşi? Nu. — Individul nu e liber; acţiunile sale sunt determinate în mod fatal, prin legi fixe şi naturale. Noi nu suntem decât motivul prin care natura naşte viaţa. Noi nu suntem decât mijlocul prin care forţele creatoare îşi exprimă puterea lor de producţiune. Noi nu ne naştem nu trăim şi nu murim din propria noastră trebuinţă. Ca motiv de creaţiune noi suntem un produs al naturei. Avem iluzia că trăim pentru noi înşine, căci ne învârtim şi lucrăm într'un cerc pur omenesc. Cu toate astea scopul vieţii e în afară de noi. Există ceva de asupra puterei noastre care ne guvernează şi ne conduce în toate acţiunile noastre căci altfel n'am crede că ceia ce facem e pentru noi făcut.

Ca rezultat al naturei creatoare, ca subiect de conservare a creaţiunii suntem sclavii noştri proprii. Robia fiziologică este aceia de care omul nu va scăpà niciodată. De aceia individul căştigă treptat toate terenurile numai pe un singur duşman nu'l poate biruì: propriul său corp. Legile naturei umane vor rămâne eternul obstacol al cuceririlor noastre. Peste tot am putut trece — numai ceiace e în noi, compoziţia din care suntem noi făcuţi n'am putut-o înfrăna. Acea uitare de sine: impulsiunea de a creia neîncetat e o puternică dovadă că noi călcăm pe un teren căruia 'i aparţinem dar care nu ne aparţine.

Ca legătură socială acţiunile şi raţionamentul nostru depind în totdauna de impresiile exterioare. Faptele noastre sunt în totdeauna influenţate de împrejurările din afară. Raţiunea nu e unică şi influenţa morală e în totdeauna cumpăna judecăţei noastre. Calea pe care pornim atunci când e mai liberă e cel mai puternic influenţată de situaţia morală a celor ce ne înconjoară. Astfel şi 'n caz afirmativ şi 'n caz negativ, deciziunile noastre sunt datorite influenţei exterioare a legăturei sociale. Ca subiect al naturei raţionale, sentinţele noastre pornesc din raţiune, — raţiune pe care n'am făcut-o noi şi căreia nu noi i-am dat viaţă. Judecăm liberi şi neînfluenţaţi de nimeni, — dar decizia noastră — în libertatea ei, aşà cum am luat-o, cine ne-a hotărît s'o pronunţăm? Noi. Dar cum noi aparţinem naturei în primul rând, apoi societăţii, faptelor exterioare, situaţiei morale şi în genere vieţii omeneşti ca organ al acesteia, — acţiunile noastre nu sunt libere ci determinate în mod fatal.

E ceva în natură, care hotăreşte de faptele noastre. De n'ar fi astfel acţiunile noastre cari sunt expresia stării moralo-intelectuale n'ar depinde de situaţia în care ne găsim.

Aşà de exemplu, situaţia atmosferică, influenţează de multe ori asupra deciziunei noastre. Creierul e susceptibil tuturor impresiunilor exterioare. O bună dispoziţie va influenţa asupra-ne spre a face o faptă bună şi vice-versa. O bună stare fizică; o impresiune cât de neînsemnată, venită din afară, va contribuì, — va decide mai dinainte asupra deciziilor noastre. Astfel sentinţele liberului arbitru sunt în totdeauna determinate de ceva.

O faptă anterioară + o impresie momentană + o influenţa fizică, un gest, o mişcare, un gând, o observaţie, totul poate interveni spre a schimba din temelii o decizie cât de puternică. E un semn aceasta că tocmai prin li-

bertatea pe care o avem de a ne schimba părerile, deciziile noastre sunt determinate înainte de a le fi pronunțat.

Nu. Omul nu e liber. Prin acțiunile sale ca rezultat al rațiunii, individul e determinat tocmai prin aceia că tot ce face dânsul suferă de influența exterioară ; influență datorită compoziției sale biologice. Faptele noastre sunt determinate de situațiile din afară, înainte încă de a le da noi ființă și determinarea aceasta e fatală, întru cât lucrăm pentru un scop care e în afară din noi : scopul vieții.

A. Orna.

Pe gânduri...

De multe ori rămân pe gânduri
Și cad cuprins de-un farmec blând,
Încerc s'așternă în niște rânduri
Durere, dragoste, plângând,

Și nu găsesc o vorbă, care
Să întrupeze pe deplin,
Ce e o dulce sărutare,
O lacrimă — sau un suspin.

George Assian.

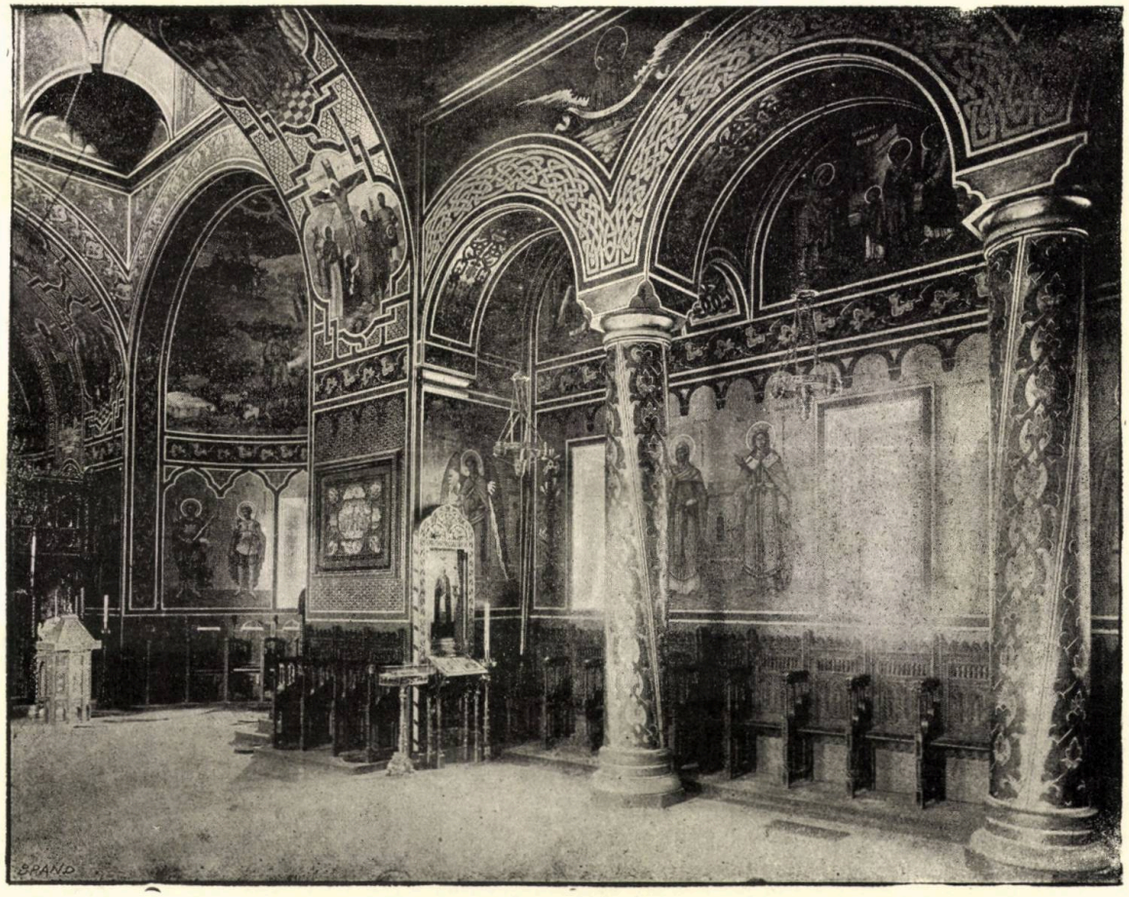

Laturea din dreapta a interiorului bisericei celei mari din Mănăstirea Sinaia

CRONICA
LITERARA ŞI ARTISTICA

Octavian Goga, *Poezii*, Budapesta, Institutul tipografic şi de editură «Luceafărul», 1906, 126 pp.

In «Amintiri despre C. Negri», publicate de regretatul A. Papadopol-Calimach în «*Revista Nouă* [1])» e un loc unde se povesteşte cum s'a ivit în mintea lui Negri şi a lui Alecsandri ideea de a scrie — în colaborare — poezia «Strigoiul». Intr'o noapte frumoasă, cei doi vestiţi prieteni se întorceau călări către Mânjina. Farmecul nopţii, liniştea care-i înconjura, umbrele dinprejur şi cele pe cari caii şi călăreţii le întindeau în mers, în sfârşit mulţumirea sufletească în care se găsiau în acele clipe ii făceau, în mersu-le tăcut, să simtă un fel de revărsare poetică a firii lor, tradusă prin crâmpee de frase ritmate, prin versuri care pluteau nedecise în mintea lor, căutând numai subiectul — ideea fundamentală — de care să se lipească formând un tot poetic. Atunci, după propunerea unia din cei doi călători, care se hotărî într'un moment, să rupă tăcerea, atât Alecsandri cât şi Negri lămurindu-şi starea psihică pe care o vedeau comună—îşi aleseră un subiect, şi anume ceva în legătură cu misterul, cu tăcerea nopţii, cu umbrele fantastice care le jucau în jur şi printre ramurile copacilor: Strigoiul.

Iată cum fără să intre în amănunte de ordine psicologică, regretatul Papadopol Calimach, descria în realitate una din cele mai interesante stări comune tutulor poeţilor, sau chiar numai simplilor versificatori, — sau ceva mai mult — tutulor oamenilor, într'un anumit ori în mai multe momente din viaţa lor. Cele câteva rânduri, scrise fără pretenţie, fără alt scop decât de a arătà isvorul unei anumite producţii poetice, vor revenì însă de nenumărate ori în mintea celor cari le-au citit, atât prin farmecul povestirii lor, cât şi prin deşteptările unei idei generale.

Intr'adevăr: Dacă o poezie, o serie de versuri ori o frază ritmată nu produce nici o mişcare a inimii, nici o desfătare a sufletului, nici o plăcere sau mulţumire estetică — atunci, fără de voe, cititorul acelor modeste rânduri scrise de un om care n'a fost nici critic literar nici psicolog, va puteà să-şi pună întrebare, — în ipoteza că versurile merită atenţie. — Nu cumva omul ăsta ale cărui versuri le citii acum, se va fi aflat totuşi în nişte momente asemănătoare celor pe care Alecsandri ori alt poet, dar şi un nepoet, le-a avut ori le poate aveà într'o anumită stare inspirătoare de poezie? — Necontenit presupunem, se 'nţelege, că nu e vorba de o „fabricare“ de versuri, ci de o reală inspiraţie. — Şi dacă inspirat a fost, de ce a scos la iveală, vorbe goale, unele foarte sunătoare — cele care înşeală pe cititorii neatenţi la sensul cuvintelor şi al frasei — amestecat într'adevăr din când în când cu câte un avânt de reală poezie?.. Pentrucă, Doamne! cine a rămas de piatră într'o zi de primăvară, într'o

1) Anul II, 1889.

pădure în care vegetaţie se înalţă, se întinde, fericită şi plină de viaţă sub căldura dulce a unui soare cu raze pline de tinereţe? Care om, cu puţin gust mai ales, n'a fost adânc pătruns de frumuseţea unui apus de soare, a unui miros de flori într'un minut fericit, de farmecul unei păduri de argint sub zăpada cotropitoare, ori de un cântec de flaut auzit într'o noapte de vară? Un luminiş de pădure; o cotitură de râu; o femee cu mişcări graţioase — sau numai „Necunoscuta" lui Baudelaire; două pisicuţe jucându-se; ori în sfârşit impresiile unui copil sosit în vacanţă, acasă, departe de oraş într'un sat depărtat, pe o iarnă cu nămeţi de zăpadă, şi bucurându-se după multe luni de o primă seară aproape de părinţi, dinaintea focului, pe când afară e vifor şi urlet de lupi — toate astea, şi atâtea alte nenumărate impresii primite din afară în legătură cu lumea înconjurătoare, pot să miște şi chiar să sgudue complexul sufletesc al unui mare număr de indivizi. Dar... aceştia, în cele mai multe cazuri, vor fi numai *receptivi,* [1]) şi vor primi adică numai sensaţiile şi vor avea numai nişte impresii, fără ca altceva să mai urmeze.

Când însă primitorul unor asemenea imagini, nu le va lăsa în stare confuză în mintea şi inima lui, ci le va — cum să zicem?... elabora, atunci exprimarea lor în forma de el turnată, va da naştere unei manifestări externe p o e t i c e, a r t i s t i c e, Se va mai întâmpla însă că o serie de indivizi nu vor fi mai *receptivi,* dar nici nu vor fi cu totul *dătători* — ca poeţii — ci vor putea să smulgă din nelămurita stare de poezie internă — la care poate ajunge fiecare om [2]) — câteva crâmpeie de fraze poetice, pe care le vor completa apoi cu încetul printr'o paşnică şi obişnuită exercitare şi versificaţie. Vorbele sunătoare, grămădite — de cele mai multe ori fără sens, vor forma acoperişul — un învăliş cât se poate de folositor alcătuitorului de versuri, faţă de marea majoritate a cititorilor. Aci o mică paranteză, pertru două exemple — două amintiri — cu privire la această înfăţişare prielnică pseudo-poeziei, amintind ce e mai ciudat — tocmai pe un adevărat poet — dar nu producţii poetice ale lui.

Intâia. Erà puţin timp după moartea lui Eminescu. Faima lui se răspândise pretutindeni; tineri cu părul mare şi cu înfăţişarea tristă începuseră a se ivi, şi — ce e mai grav — ştiau pe dinafară multe, foarte multe, din versurile poetului — a cărui nenorocire îi înduioşa, dar ale cărui producţii nu le prea înţelegeau. Tineri şi tinere, liceani dela cei mai mari până la cei mai mici se întreceau în a *cunoaşte* opera poetică a lui Eminescu. Intr'o zi de Iuliu, acel an, puţin după încheerea anului şcolar, o tânără fată, asculta — în faţa mai multor cunoscuţi ai familiei, — laudele părinţilor asupra strălucirii cu sare trecuse, examenele. — Mi-a plăcut grozav, povesteşte mama d-rei, — când a spus poezia — aia..?... Cum îi zice? — „Epigonii" de Eminescu, răspunde roşindu-se de necaz şi de ruşine, — în faţa ignoranţei mamei sale — tânăra prea învăţată; şi apoi căutând a'şi răzbuna oarecum, şi a'şi lămuri superioritatea sa literară, se adresă între alţii şi mie zicând: — Inchipuiţi-vă că mama, ori de câte ori mă auzia învăţând „Epigonii" (probabil că domnişoara învăţa cu glas tare şi făcând gesturi), când ajungeam la

Eliad zidia din visuri şi din basme seculare
Delta biblicelor sfinte, profeţiilor amare, etc.

(domnişoara a recitat întreaga strofă), mă întrebă „ce însemnează asta?". Un zâmbet de invitare a-i aprobă părerile în bloc,sili pe auditori să-i laude înalta pricepere, pe când eu simţiam coborându-se asupră-mi toată stima şi consideraţia de a fi fost băgat în seamă — de şi mult mai mic decât învăţata vorbitoare — graţie faptului că şi eu citisem pe Eminescu şi — firește — îl înţelesesem. De altfel cine nu-l înţelegea în epoca de atunci? Dovadă domnişoara. A trebuit să treacă mulţi ani până să am curajul de a pune întrebarea, mai întâi mie şi apoi altora — nu dacă tânăra fată fusese nepoliticoasă, ci dacă ar putea să răspundă vre-o dată la nedomirirea ignorantei sale mame. Azi, domnişoara de atunci e maestră la o şcoală profesională şi — am aflat—că se bucură de aceiaşi veche reputaţie de cunoscătoare distinsă în ale literaturii.

A doua amintire. Prin 1896 — ţin minte şi anul — se bolnăveşte greu un bun prieten al meu, coleg de studii la Universitatea din Bucureşti. Sărac, cum erà, a trebuit să fie dus la un spital, spre a putea să-i facă o operaţie. Într'una din zilele

---

1) **Faguet** *En lisant Nietsche.*
2) **Ben. Croce,** *Estetica,* I, Teoria

în care m'am dus să-l văd, îi găsesc, pe măsuţa de alături, *Poeziile* lui Eminescu, şi anume deschise la «Mortua est». Ingrijat de o asemenea pesimistă ba chiar macabră lectură — fără a mai socoti slăbiciunea şi nonsensurile poeziei, — am început mai întâi să glumesc asupra apucăturilor poetice ale prietenului meu şi apoi să-l mustru că se oboseşte citind. Spre marea mea mirare, însă, aflu că volumul îi fusese dat de îngrijitoarea sălii în care se afla — spre a se distra; — ba însă, adăoga râzând prietenul meu, ca îi şi recomandase în special să citească «Mortua est», ca fiind una din cele mai frumoase poezii.

Iată două amintiri care, în totdeauna, mi-au explicat faima unor poeţi grozav de *sunători*, — dar numai sunători, — sau chiar a unor poeţi de seamă, dar lăudaţi — uneori — de oameni care nu puteau să-i priceapă.

Deschizând volumul domnului Octavian Goga, cititorul va găsi că el se începe cu o rugăciune, în care la început autorul se roagă, în genuchi lui Dumnezeu, zicându-i:

Stăpâne — o r â n d u i e - m i cărarea!

După o frumoasă metaforă din versuriie :

In pieptul zbuciumat de doruri
Eu simt ispitele cum sapă,
Cum vor să-mi tulbure isvorul
Din care sufletul s'adapă.

şi după expresia veche, tocită, ştearsă de multă întrebuinţare din acest ultim vers, urmează o curioasă continuare a rugăciunii — ori rugăminţii — adresate lui Dumnezeu Poetul cere ca Divinitatea să-i sădească în braţul său

Tăria u r i i şi-a iubirii [1])

şi să-i dea

Zvonul firii îndrăgostite [2]).

Curioasă Divinitate, în orice caz prea aproape de vechile Furii sau Eumenide,— aceea care va avea bunăvoinţa să întărească ura vieţuitoarelor de pe acest pământ, pe care blândeţea, iubirea şi frăţia sunt aşa de răspândite. Să zicem însă că asta e dorinţa poetului şi nu mai e nevoe de a fi discutată, de oarece, se ştie, că *de gustibus*... dar, lucru ciudat, strofa următoare începe cu versul rugător

Alungă patimile mele,

care nu se mai potriveşte de fel cu întărirea urii. O poezie, se înţelege, are un mare câmp deschis fantaziei, dar în totdeauna — absolut în totdeauna — trebue să aibă o logică *a ei*, un mers comun ca judecata întregii bucăţi — indiferent dacă ea ca totalitate ar fi chiar ilogică, imposibilă, ideală; altfel galimatia va fi zeiţa protectoare a rândurilor scrise negru pe alb de cântăreţul Muzelor.

In sfârşit, această primă poezie se termină prin următoarea strofă nu puţin sunătoare:

In suflet samănă-mi furtună
Să-l simt în matca-i cum se zbate,
Cum tot amarul se revarsă
Pe strunele înfiorate
Şi cum sub bolta lui aprinsă,
In smalţ de fulgere albastre
Inchiagă-şi glasul de aramă :
C â n t a r e a p ă t i m i r i i n o a s t r e [3]).

Adică ?...

...Propun două exerciţii — ambele mântuitoare — cititorilor cari vor să înţeleagă, î n t o t d e a u n a *tot* ce citesc, dintre care unul foarte vechiul dar — din ne norocire, — dese-ori uitat iar altul de curând recomandat de d. Haşdeu. Intâi o preschimbare în proză a rândurilor rimate, şi al doilea traducerea lor într'o limbă străină oarecare. Dacă în urma uneia sau, mai bine, după ambele exerciţii, nişte versuri —

1) Pag. 4
2) Ibidem
3) Pag. 5.

între cari negreşit intră şi cele de mai sus — nu vor mai face pe cititor 1) a se mai întreba: Adică ce a vrut să zică autorul? sau 2) să strige supărat: Dar nu se pot traduce! — atunci nu rămâne drept prim punct de neînţelegere decât marea profunzime a cugetării poetului — cu atât mai înalt şi mai sublim. Fără a îndrăzni să mă pronunţ asupra strofei de mai sus, sunt mirat numai de ce mi-a revenit în minte — prin ce asociare de idei? — începutul scrisorii lui Horaţiu către Pisoni, atunci când recitind aceste versuri ale domnului Octavian Goga am căutat a 'mi lămuri ce ar fi un suflet sbătându-se într'o matcă şi primind pe coardele lui (ale sufletului) un amar revărsat, pe când pe sub bolta lui (tot a sufletului) care e aprinsă, îşi închiagă, în smalţ de fulgere albastre, glasul de aramă: cântarea pătimirii noastre.

Şi cu toate astea, probabil, că e limpede; dar — îmi permit să adaug — e profund, prea profund. In ce priveşte s m a l ţ u l fulgerelor (?), al soarelui [1]) şi al pulberei de rouă, [2]) probabil că e vorba de ceeace pe franţuzeşte este e m a i l, aşà în cât până la un punct volumul domnului Octavian Goga este şi un fel de *Emaux et Camées*, iar d-sa un îndepărtat — ca distanţă kilometrică, ca depărtare de Francia — un nou Théophile Gautier.

De altfel, trecând prin impersonalul poet — pictor, d. Goga se apropie uneori de alţi romantici, tocmai de cei mai personali, şi astfel vedem cum, în treacăt, ne spune al cui fiu este, de şi cu ocasia asta, ar zice unii, a găsit şi o asonanţă (rima n'a vrut să vie) pentru un vers. Rândurile încep liniştit şi frumos — de astă dată în mod serios — pentru a se termina însă cu frântură de genealogie pe care o vedem în josul paginei 32:

La umbra unui fir de nalbă,
Plângea o floare de cicoare,
Şi un firicel de izmă creaţă
Se săruta atunci cu Oltul...
Atunci m'am dus în lume eu
Feciorul lui Iosif preotul! [3])

Din alte părţi aflăm cum se numea, de pildă, un vecin al autorului, sau un lăutar, ori dascălul dela biserica satului natal şi aşa mai departe. De curiozitate cititorii pot să noteze aceste cunoştinţe ale autorului deşi în aceste mici bucăţi în majoritate lirice şi foarte rar epice, puteau să lipsească—cum se şi întâmplă—şi Hebe şi Artemis şi Odyseos ori Demodoc — şi cu atât mai mult. «Vecinul Neculai al popii [4])», «fata popii Irimie [5])», «Iosif preotul [6])», «dascălul Ilie [7])», «popa Naie [8])», «Mura [9])», «Laie Chioru [10])», «judele Zălun [11])», «crâşmarul Niculae [12])», «Barbă Putredă [13])», «pristăvelul Niculiţă [14])», «părintele Solomon [15])», «Iepure ţiganul [16])» şi alte personagii mai mult sau mai puţin legendare ori cu profil de camee.

Unele din aceste cunoştinţe revin — alte ori numai vin — în aşa fel în cât cititorul se miră că s'au grăbit să alerge la chemarea poetului, când puteau foarte bine să stea acasă. De pildă la p. 17, d. Goga, după ce descrie o curte, cu pruni, cucută şi pălămidă, întreabă deodată, aşa pe neaşteptate:

— Ce s'a ales din casa asta,
Vecine Neculai al popii?

Lasă că erà vorba de o curte, iar nu de o casă, dar ce-ai cu omul, numai fiindcă ţi-a fost vecin, să-l chemi aşa, ex-abrupto (?), înaintea publicului? Poate omul se sfieşte, nu e obişnuit cu mulţimea, deşi într'altă bucată «Ruga mamei» (fragment), se spune că acelaş vecin ar puteà în anumite cazuri.

---

1) Pag 81, «Pribeag»
2) Pag. 114, «Noapte».
3) «Reîntors».
4) pp. 17, 10, 93.
5) p. 19.
6) p. 32.
7) pp. 33, 34.
8) p. 45.
9) pp. 65, 66.
10) pp. 56, 67, 68, 70, 71, 73, 75.
11) p. 66.
12) pp. 72, 73, 75.
13) p. 85.
14) p. 86.
15) p. 84.
16) p. 85.

«să-şi arunce 'n grindă
Căciula lui de oaie [1])»

Singura scuză însă în acest caz sunt împrejurările. Intr'adevăr iată ce se zice tot acolo cu vre-o câteva rânduri mai sus, de către acea mamă care face urări pentru viitorul fiului ei:

— Să-şi caute mireasă
Subţire ca o floare,
Ca floarea de cicoare;
Să facem nuntă mare,
Să curgă rîuri vinu'
Să joace şi vecinu'
Vecinu' Niculae.

Sânt, firește, asemena momente în viaţa indivizilor ca şi în a popoarelor în care uiţi de multe şi te dai pe brazdă, mai ales când ar fi fost vorba de un aşa solemn moment ca acela pe care-l dorește, cu atâta entuziasm, mama acelui fiu dela pp. 91—93:

—Să-l văd în hora mare,
Pe el c'o domnişoară,
Prea sfântă Născătoare
Şi pururea fecioară !... [2])

In ce privește pe popa Irimia, sau mai bine zis familia popii Irimia, ştim numai din cele spuse la pagina 19, de jalea tânărului care se tânguește de felul

cum s'a stâns
Frumoasa mea copilărie —
Şi dragostea din două veri
Cu fata popii Irimie....

Poate că nu e hasardată ipoteza de a vedea în popa dela pagina 89 pe Irimia de mai sus, mai ales avându-se în vedere coprinsul lor:

Stinsă-i para lumânării
De pe lespedea de piatră
Şi bătrânii bieţi alături
Tot mai stau uitaţi la vatră.
Luna trece şura popii
Luminând în drum pridvorul, —
Pipa moşului nu arde,
Baba şi-a uitat fuiorul.

E cât se poate de probabil ca şura să fi aparţinut preotului Irimia, deşi locul nu e absolut sigur, în volum mai fiind vorba şi de părintele Solomon, cel care citea nu ştiu cui „slujba lui sfântu Vasilie [3])". Cestiunea rămâne încă de discutat, de şi mulţi înclină pentru prima părere, socotind că e mai nemerit ca Irimia, să fie mai de aproape cunoscut autorului împreună cu toate clădirile ce-i alcătuiau coprinsul.

Dacă până aci se pot face oarecari ipoteze asupra identităţii unora din personagii, e însă absolut nesigur de ce popă e vorba în poezia dela pp. 74- 75, în care un cetăţean după ce invită la băut, pe un preot, necunoscut nouă, zice:

— Că noi bem de patru zile
Cu cârciumarul, umfle-l zmeii,
Bem părinte ca la nunta
Dela Cana Galileii.

Singurul indiciu care ne-ar pune urmele acelui preot, ar fi că el ce afla în cârciuma unui anume Niculae, a cărui nevastă era cu „ochii vineţi [4])" — probabil din cauza răului tratament pe care-l îndura dela bărbatul său. Câmpul cercetărilor e deschis.

Uitam ceva şi ceva preţios: Lăutarul obişnuit la acea cârciumă era un anume Laie Chioru, un fel de Demodocos, pe care autorul îl cântă în multe locuri, şi a cărui moarte dă naştere unei elegii, publicată la pp. 65—66 ale volumului. Ea începe astfel:

De-o zi 'ntreagă plâng alături, biata Mura cu fecioru'
In bordei pe masă 'ntinsă doarme astăzi Laie Chioru.

1) p. 93.
2) p. 93.
3) «Zadarnic», pp. 94—95.
4) p. 73.

... Şi cu toate astea cititorul atent, cel care nici nu aruncă volumul numai de cât, cu toată mulţimea — cum să zicem? — slăbiciunilor; dar nici nu se încântă de sunetul unor versuri al căror înţeles nu poate fi găsit, poate să spună că a găsit şi poezie, ici şi colo, în aceste 126 de pagini. «La noi» [1]) coprinde rânduri în care se simte — în multe părţi — avânt chiar lăsând la o parte nota patriotică, — plângerea unui Român supus unei domnii streine, — lucru care, bine înţeles poate influenţa până la un punct ca să ne arate poezia mult mai frumoasă decât este «Oltul» [2]) se sfârşeşte cu următoarele două strofe, cari merită a fi citate, cu toată neclaritatea de pe la început:

— Slăvite fărmituri a vremii,
De mult v'am îngropat văleatul...
Neputincios pari şi tu astăzi —
Te-a 'ncins cu lanţuri Impăratul.
Ca unda ta strivită gemem
Şi noi tovarăşi tăi buni.
Dar de ne-am prăpădi cu toţii
Tu, Oltule, să ne răzbuni!

Să verşi, păgân, potop de apă
Pe şesul holdelor de aur;
Să piară glia care poartă
Instrăinatul nost tezaur;
Ţărâna trupurilor ooastre
S'o scurmi de unde ne'ngropară
Şi să-ţi aduni apele toate,
Să ne mutăm în altă ţară!

In «Dascălul» [3]) poetul reuşeşte a da o icoană a unei vremi bătrâne şi liniştite din care a rămas neschimbat acela către care se îndreaptă:

Moşneag senin, eu tâmpla ta curată
O cer, pe veci, nădejdii mele pază.
Din soarele copilăriei mele
In ochiul tău mai licăreşte-o rază.

Dacă voi mai aminti a doua strofă cum şi sfârşitul din «Reîntors» [4]); părţi din „In Codru“ [5]),—care însă are şi fraze uşor de înlăturat, fără ca întregul ideii fundamentale să piardă ceva; «Dimineaţa»—deşi prea încărcată de nenumărata mulţime de *şi*: în sfârşit notele gingaşe ale unei nopţi de iarnă—amintind pe departe schiţa domnului Delavrancea «De azi şi de mult» [6]) — dând farmec poeziei «Pace» [7]) — am isprăvit cu tot ce se putea spune despre partea care face a fi citită din întregul volumului.

Ca influenţe r o m â n e ş t i, d. Goga se vede a fi citit cu băgare de seamă — citez în ordinea vechimii — mai ales pe Heliade, Alecsandri, Eminescu, Vlahuţă, Coşbuc şi Lecca. De la unii regăsim şi crâmpee de frază, care pot fi uşor recunoscute de cititori, prin forma proprie celor de la care s'a împrumutat. De pildă:

. . . . . .
Voi singuri străjuiţi altarul
Nădejdii mele d e m a i b i n e [8])
. . . . . .
. . . . . .
Veniţi să primeniţi isvorul
Nădejdii mele d e m a i b i n e [9])
. . . . . .
. . . . . .
D u r e r e a u n u i n e a m ce-aşteaptă
De mult, ... [10])
. . . . . .
Zdrobită'n praf, m u r i a a r a m a [11])
. . . . . .

1) Pag. 10—12
2) Pag. 13—16
3) Pag. 24—26
4) Pp. 33 şi 35.
5) Pp. 46—48.
6) «*Revista Nouă*», An VI.
7) Pp. 83—84
8) «Plugarii», p. 6.
9 «Copiilor», p, 100.
10) «Oltul», p. 14.
11) «Oltul», p. 15.

Rătăcitor, cu ochii turburi,
Cu trupul istovit de cale,
Eu cad neputincios, stăpâne,
In faţa strălucirii tale [1]).
. . . . . .

fără a mai pomeni de expresii cari firește că nu pot fi apărate de cei cari le-au întrebuinţat mai întâiu, cu ajutorul tribunalelor; dar cari sunt prea în mintea fiecăruia ca să nu-şi aducă aminte de adevăratul lor părinte. Aşa «cu ochi cuminţi [2])», «doar isvorul mai tresaltă [3])», ori aproape o strofă — având ca început :

Nu-i jalea pătimirii tale,
. . . . . .
Ci cântecul de 'ngropăciune
Al doinei noastre care moare [4]),—

sau trecerea dela frigul ernii la căldura verii a unor rânduri din «Pohod na Sybir» ca :

Şi se târa poporul mut de umbre,
Neputincioasă ceată de 'ngropare,

produc un neplăcut efect asupra celui care le citise cu mulţi ani mai înainte, sau chiar şi foarte de curând, în paginele atât de cunoscute ale atâtor poeţi români.

Ca limbă d. Goga caută a întroduce câteva provincialisme, din Transilvania, în special formele prenominale n o s t [5]) şi v o s t [6]) în loc de n o s t r u şi v o s t r u.

Greu de crezut că o asemenea inovaţie gramaticalo-estetică va fi primită de limba literară. Şi mai greu va fi a se schimba unele forme sintactice. Aşa de pildă, de unde se ştie că un atribut adjectival comun unor părţi de propoziţiune, unor nume, strâns legate între ele, dar de genuri diferite, va lua de preferinţă genul masculin, faţă de cel femenin sau neutru, — d. Goga răstoarnă această regulă stabilită de graiu, întrebuinţând tocmai forme contrarii. De pildă în loc să zică :

Poveţile 'nşirate d'atâţia cumetri şi cuscre

ne spune — ca să iasă versul :

Poveţile înşirate seara
De-atâtea cuscre şi cumetrii (sic) ;—

în care mai vedem şi o formă curioasă cumetr*iĭ* în loc de cumetr*i*, cum zice toată lumea când cuvântul e nearticulat.

Ar puteà zice, însă, cineva. Ei ! dar astea sunt lucruri prea... amănunţite, şi care uneori nici nu se bagă de seamă, nu se simt în vorbire şi nici chiar în citire. Am cinstea de a socoti, — aşa cum cred şi au crezut oameni mult mai pricepuţi în ale vieţii literare şi filologice — că tocmai lucrurile acestea delicate : nuanţele de exprimare alcătuesc temelia şi geniul unei limbi. Alfel va veni o vreme în care s'ar puteà susţine că nu e o greşeală a zice şi a scrie «trebue că merge» în loc de «trebue să meargă» ; «trebue că vine» în loc de «trebue să vină» ; «X face semn cu mână» în loc de «X face semn cu mâna», şi invers «caii dau cu picioare» în loc de «caii dau cu piciare*le*», ori «Maria, Ion, Dina şi Rada sunt vecin*e*» în loc de «sunt vecini» — expresii cari — de altfel — se pot găsi, uneori cu îmbelşugare, în unele gezete scrise într'o limbă — relativ românească.

Provincialisme ca «i r u g ă», care — prin armoniosele-i sunete — aminteşte i r o s e a l a unor poeţi din Moldova ; sau ca «î n t r u c h i p a t» şi «î n t r u c h i p a r e» ; sunt tot atât de frumoase ca şi «d u j m a n [9])» în loc de «d u ş m a n», ori ca «v i f o r n i ţ a p ă g â n ă [10])», sau—în fine—ca «m a ş t e r» şi «m a ş t e r ă [11])» Presupunem—de şi contrariul e aproape sigur — că în Transilvania ori mai în inima statului unguresc, unele cuvinte şi expresii româneşti întrebuinţate de d. Goga au alt sens decât la noi,

1) »Rugăciune», p. 3.
2) «Dascălul», p. 25
3) «Sara», p. 61.
4) «In codru», p. 47.
5) pp. 8, 43.
6) pp. 8, 16, 40, 41, 58.
8) Pag. 109: .... Şi el mi-a întruchipat altarul..., «Invins».
7) Pag. 77 : Dorurile mele
N'au întruchipare, «Cântece, V».
9) Pag. 55.
10) Pag. 99.
11) Pag. 4, 109, 117.

fără ca lucrul să se ştie până acum. Note explicative se impuneau într'un atare caz— deşi atunci volumul ar fi avut o curioasă înfăţişare — nefiind o culegere de folklore. Oricum, neştiind ce înţelege d. Goga prin cuvântul «p o d m o l», — care înseamnă noroiu, — rămâne a se ghici ce însemnează versurile :

Norodul a coprins podmolul
Lângă frăgarul din uliţă [1]) —

unde nu se vede limpede altceva decât greşita accentuare ritmică a cuvintelor «lângă» şi «uliţă», sau în

La podmol, în fapt de sară,
Toată lumea-i adunată [2])

Din aceiaş categorie face parte şi expresia

Doi cărbuni sfiala-şi scapăt [3])

Ceeace e grav, însă, e faptul că poetul preferă — în câteva locuri a fi cu totul ridicol, numai în speranţă că va puteà strecura expresii întrebuinţate în vorbirea mult nemţită şi ungarizată a Românilor de peste munţi. Aşa în «Casa noastră» la pagiua 19, se citesc următoarele rânduri :

— O văd pe mama 'n colţul şurii
Aşează încet merindea 'n glugă...
Induioşată mă sărută
Pe părul meu bălan, pe gură :
«Zi Tatăl nostru sara, dragă,
Şi să te porţi la 'nvăţătură!

E zadarnic a mai adăuga ceva. Cel mai bun lucru e de a complecta o asemenea citaţie prin alta din care se va vedea că băiatul s'a p u r t a t aşa de bine l a î n v ă ţ ă t u r ă încât a reuşit să poată accentua curat ungureşte vorbirea noastră românească, încât să poată zice în a sa poetică „adiată" :

Voi să-i daţi lui popa Naie [4])
Liturghii o lună întreagă,
Că-i sărac şi popa Naie
Şi n'arè bucate, dragă [5])

In ce priveşte accentul vom găsì multe asemenea neplăcute abateri. Astfel la pag. 63, rândul 8, cuvântul «lăutare» e accentuat pe a doua silabă ; «zodie [6])» tot pe a doua; «cupă [7])» pe ultima, ca şi «albe» dela pag. 80 [8]), fără a mai vorbì de «uliţă [9])» în loc de «ùliţă» sau de «Vasilie [10])» în loc de «Vasilie», adică de treceri de pe antepenultimă pe penultimă ; etc.

Ritmul modern, în poezia de astăzi nu mai poate fi pus pe o linie secundară ca până mai acum câteva zeci de ani — în literatura noastră. El este partea fundamentală a *versului* ; căci rima e o simplă podoabă, care nu poate suplini discordanţa dintre accentul tonic şi cel ritmic. Armonia care se presupune, adică se cere, într'un vers va răsărì puternic nu numai din cuvintele astistic rânduite de inspiraţia poetului, ci şi din cadenţa atât de frumoasă în limbele cu accentul deosebit ca poziţie în limba română ; şi de a cărui uniformitate — dimpotrivă — suferă atât de mult limba franceză.

Frânturile de cuvinte, înşirate ca nişte pene într'un trunchiu gata de a fi despicat, vor contribuì, ca şi greşelile ritmice, la naşterea unei cacofonii. Aşa de pildă numai vers artistic deşteptător de idei poetice nu poate fi unul ca :

Mai ţii-le tu minte oare ?....

în care se iveşte şi o inversiune nepotrivită graiului românesc, care de multe ori are un deosebit bun simţ pentru a nu da naştere la expresii greoae.

---

1) «Apostolul», p. 21.
2) «Aşteptare, p. 124.
3) «A murit.. »,p. 66.
4) N'o fi ăsta cel cu şura ?
5) «De-o să mor», p. 45.
6) Pag. 66, rândul penultim
7) Pag. 73, rândul 10.
8) Rândul ultim.
9) Pag. 21. rândul 6.
10) Pag. 35, rândul ultim.

In schimb pretinsa armonia produsă de anumite combinări fără de sens, reînvie nestinsa „beţie de cuvinte“ a unor anume poeţi ori literaţi doritori de vorbe uşurate de înţeles. Un singur exemplu va lumina felul acestor modele de... artă. E vorba de un copil pe care autorul ţine să-l consacre drept şef al unei lumi viitoare, un fel de preşedinte de republică socialistă — cea care va scăpa odată pe oameni de greutatea de a mai munci şi când toţi vor primi leafa stând pe saltea, tocmai ca şi Conu Leonida. Iată ce spune d. Goga că-i vine să facă la vederea acelui copil:

... să-l ridic cu braţele amândouă [1])
In strălucirea arşiţei din slavă,
In razele ce cad dogoritoare,
Să-l înfrăţesc cu vulturul din zare
Şi să-l cunun cu doina din dumbravă![2])

Vrând a ne da lămurit seama despre coprinsul acestui volum de versuri — sau de poezii cum îl intitulează d. Goga — am ajuns la sfârşitul lui, după o atentă citire, cu impresia că autorul va fi avut multe momente de inspirare poetică, dar că puţine din ele sau limpezit în formă poetică, — cele mai multe rămânând neexprimate,—cititorii neavând înaintea lor decât fraze neînviorate de poezie, şi foarte adesea pline de o retorică înfăţişare. Sunt şi părţi — foarte puţine e adevărat — în cari au străbătut raze din adevărata lumină pe care o care o caută orice om cu avânturi de poezie; dar până acum se pare mai mult o inspirare indirectă şi forţată decât una reală. Intr'adevăr, s'ar puteà — se poate face — de oricine următoarea simplă experimentare: Să citească mult — câteva ore în şir de se poate — versuri plăcute şi potrivite stării de spirit în care se găseşte. La sfârşit—înainte de a se simţi obosit— va constata o anumită dorinţă, o lămurită şi neînvinsă tendinţă de a face şi el versuri,— aşa zicând poezie. Când citirea va fi variată — dela poeţi feluriţi — va rezultà un amestec, care va hotărî mai totdeauna — pe cei slabi de îngeri — a-şi pune pe hârtie produsul acestei reacţiuni poetice — nu chimice. Astfel se nasc — şi mor iute, e adevărat — mulţi poeţi, mai ales în vale de bine-voitorul Parnas român, aşa de primitor pentru cei cari bat la porţile intrării lui — bine înţeles dese ori, cu o anumită reclamă. E de sperat — se înţelege — că d. Goga va dovedi într'un viitor volum că e un poet cu inspiraţie reală şi îmbielşugată, căci acum — de o cam dată — numai cele două sau trei poezii care se găsesc în acest volum de versuri — multe foarte sunătoare — nu pot să-l facă să aibă măcar norocul lui Arvers ori al lui Soulary.

Memento: **Euripide**, *Hecuba* şi *Ifigenia în Aulis*, traduse în româneşte, precese de câte un studiu introductiv şi însoţite de note de *N. Bănescu*, Craiova, Ralian şi Ignat Samitca, 1905; **M. G. Băilleanu**, *Rusia* contemporană şi elementele democratismului rus, Bucureşti, Imprimeria Statului, 1905.

Paris, Noembre, 1905. **N. I. Apostolescu**

1) Probabil fiindcă era greu.
2) «Clăcaşii», pag. 119.

Cărți și reviste străine

a Physiologie Morale du Poète et ses conséquences sociales, de Florian Parmentier.

Studiul de față este bazat pe observația experimentală. Orice fapt e produsul observațiunii și al unui studiu minuțios, fie asupra naturii, fie asupra individului însuși. Cartea începe prin un studiu sintetic asupra poeziei, în care autorul caută a lămuri existența efectivă și relativitatea idealului; continuă a arăta prin ce se distinge poetul, și anume prin persistența în sufletul său a instinctului psicologic, a cărei criză în fața vieții comune este vădită; mai departe arată izvoarele inspirației, cătând să statornicească oarecare legături de simpatie între sufletul poetului și «*l'idée vivante*», accentuând că una din cauzele originale ale corupțiunii poeziei este lipsa de sinceritate. Foarte interesant e studiul psicologic comparat între inspirație și sugestie, unde caută a cerceta automatismul cerebral al pseudo-poeților și fenomenelor psicologice care alterează în individ apercepția idealului. In partea a doua se ocupă de relațiunile dintre poet și societate, arătând conflictul care se naște între aspirațiunile idealiste ale poetului și tendințele pozitiviste ale majorității, scoțând în evidență cu această ocaziune misiunea nobilă a poetului care nu-i alta decât „de a concilia în spiritul omului realitatea materială care cade sub imperiul simțurilor, cu existența efectivă a unui ideal care le scapă".

A Ultima Notte, roman de Paulo Osorio (Porto).

Romanul de care ne ocupăm este o lucrare puternică, plină de vigoare și sănătate, fără retorică și fără sboruri de imaginație. Observațiunea personagiilor și mediul în care acestea își desvăluesc ființa este cu totul sinceră, fără ca subiectul să fie încătușat în procedeuri elegiace ori satirice. Deși romanul are o teză, totuși ea nu apare, atât de bine a reușit autorul să împodobească paginile cu suflarea realității nevăzute și trăite. Fără predică și fără comentarii, el se mulțumește a lega fapt de fapt, lăsând cetitorului facultatea comentariilor.

Proletarul intelectual Pedro Lemos, fiul unui părinte bețiv și al unei mame ftizice, este un tip internațional, degenerat; mica burgheză Luiza, ajunsă vicontesă de ocazie căsătorindu-se cu un parvenit desfrânat, este cu totul departe de a fi un tip indigen, iar isteria acestor doi amorezi clandestini este una din durerile epocei, care are nevoe poate de mai mult și mai adânc studiu.

Ancheta revistei «**La Science sociale**» *asupra circumscripției regionale elementare: «țara»*.

Revista *La Science sociale*, pusă sub direcția D-lui Edmond Demolins, a luat inițiativa unei mari anchete sociale asupra lumii întregi, pentru a determina și descrie regiunile înțelese în general sub numele de «țară». E vorba de micile circumscripții

teritoriale, care înfăţişează caractere comune şi condiţiuni de viaţă uniforme, determinate prin natura locului şi a muncii, sau prin originile populaţiuni.

Ţările formează pretutindeni subdiviziuni naturale de ţinuturi şi provincii. Aceste mici circumscripţii naturale există pretutindeni, chiar atunci când n'au denumiri precise.

Cunoaşterea ţării e aceia care îngădue cât mai mult fiecărui individ de a se cunoaşte *pe sine însuşi*. Ţara pune în fiecare din indivizii ce o locuesc **nota** sa particulară; căci noi emanăm dela dânsa, iar ea trăeşte în noi. «*Ţara creează tipul social*».

Această anchetă are de scop de a se descrie şi explica ştiinţificeşte acest fenomen, şi de a scoate şi formula legi. E vorba deci de a răspunde la următoarele patru întrebări:

1. Care e denumirea, întinderea şi limitele geografice a ţării voastre?
2. Care sunt condiţiunele «locului» care caracterizează ţara voastră?
3. Care e felul muncii (principalele ocupaţiuni) desfăşurate în aceste condiţiuni ale locului.
4. Intru cât şi în ce influenţează condiţiunile de loc şi de muncă asupra stării sociale a ţării, în cât aceasta să alcătuiască o unitate distinctă şi un tip aparte?

Aceasta anchetă are de scop să stabilească *Cartea socială a lumii*, începută de mai mulţi ani,—şi de a complecta *Clasificaţia socială*, a cărei trăsături generale sunt de pe acum hotărîte.

Comunicaţiunile trebuesc trimise de preferinţă în limba franceză.

Răspunsurile anchetei vor fi publicate în fascicule distincte, împărţite pe provincii şi ţinuturi.

Toţi colaboratorii vor primi în mod gratuit un oarecare număr de fascicule privitoare la provincia pe care au descris-o şi vor primi de asemenea drepturile de autor în bani, proporţional cu însemnătatea comunicării făcute.

O notiţă detaliată asupra acestei anchete, asupra felului de a răspunde la chestionar, şi asupra condiţiunilor făcute colaboratorilor, se poate cere gratuit la adresa: *M. Edmond Demolins, Bureaux de la «Science Sociale», 56, rue Iacob, Paris.*

La Revue, 15 Decembrie.

Gaston Bonnier, membru al Academiei de ştiinţe, publică un foarte poetic articol: *Les abeilles et la couleur des fleurs.*

Pentru ce sunt florile gătite cu culori atât de bogate? Poeţii au găsit multe răspunsuri acestei întrebări, care au dat naştere la puternice controverse printre învăţaţi în timpurile din urmă. Darwin cercetă lucrarea lui Cristian Convad Sprengel (1793) care trata despre: *Secretul naturii desvăluit în structura şi fructificaţiunea filorilor.* Sprengel, contemplativ, visător, dar cu toate acestea un observator minuţios, considerând fiecare floare aparte, ajunsese la ideia foarte ciudată de alminteri că fiecare floare a fost modelată de creator într'aşa chip, în cât să corespundă la bogăţia de culori de pe corpul unei insecte dintr'o specie determinată. Tendinţa finală a acestei alcătuiri dumnezeeşti, consistă, după Sprengel, în perpetuarea speciilor, şi anume că insectele respective ar fi fost mijlocitoarele fecundaţiunii dintre florile femele şi florile mascule. Darwin admiţând teoria lui Sprengel, a înlocuit cuvântul *Creator* prin ideia *selecţie*. Insă teoriile acestea au căzut astăzi, fără ca să se poată da explicare faptului variaţiunii culorilor la flori.

Gaston Bonnier arată foarte clar că nu poate fi nici o corelaţie între culoarea florilor şi culoarea insectelor, căci: 1) florile cele mai colorate nu sunt cele mai vizitate de insecte şi 2) insectele vizitează mai ales florile cari au sucurile (nectarurile) cele mai abondente şi unde sunt mai uşor de luat. Felix Plateau arată că albinele n'au nici o preferinţă pentru florile mai colorate, şi încă un fapt care dovedeşte că nu culorile atrag pe albine, e că niciodată nu sunt atrase de imaginea unei flori în oglindă ori de pictura unei flori. Nici parfumul florilor nu e acela care atrag insectele căci florile parfumate dar sărace în nectar nu atrag albinele. Adesea ori albinele şi celelalte insecte fac erori.

Să revenim la prima întrebare; dacă culorile n'au rolul de a atrage insectele, pentru ce scop sunt atuncea florile colorate? Şi lărgind întrebarea: Cărei adoptaţiuni

misterioase datorim noi culoarea stâncelor, a pietrelor prețioase ori a unui apus de soare ? Și iată pentru ce dușmanii considerațiunilor teologice și ai finalismului prin urmare, trebue să se mulțumească fără răspuns acestei întrebări, căci sărind din ipoteză în ipoteză cad dela sine în finalismul pe care dela început și-au propus să-l evite.

Mercure de France, 15 Decembre.

Fernand Baldensperger semnează un articol de critică literară: *Les deux tristesses de* Vigny.

«Durerea nu-i unică, — scrie Vigny în 1857. — Ea e compusă dintr'un mare număr de idei care ne chinuesc, și care sunt chemate de sentiment ori de memorie. Trebue să le despărțești, să păsești drept în fața fiecăreia, să te lupți cu ele corp la corp, să nu le lași până nu-ți vor deveni familiare, stingându-le, sau cel puțin înghițindu-le, făcându-le astfel inofensive, ca un șarpe de casă.

In această luptă, a unei inimi mândre în contra obiecțiunilor vieții, Vigny a repurtat multe biruințe. Cugetarea sa a izbutit să reducă și să dezarmeze două idei— una mișcătoarea problemă a suferinței nevinovatului, care face parte din domeniul moralei religioase, iar alta, de natură mai mult sociologică și practică, care s'ar putea chema decăderea aristocației. Sub diferite forme, poemă, roman, dramă, Vigny a însuflețit și simbolizat datele care se desprind din aceste două ireductibile neliniști.

In 1834, el se definește : un moralist epic, — și urmărind intențiunea vie în subiectul poemelor sale, ori în intriga dramei și a romanului său, vedem că definițiunea ce și-a dat-o e îndreptățită.

Vigny credea că constituirea unei clase aristocratice este problema cea mai grea a timpului,—de oarece puterea efectivă a banului nu era îndestulătoare pentru a întemeia o elită. In 1841 scrie : «In organizațiunea noastră cu totul democratică și republicană, o singură formă socială ne convine, și anume republica cu o aristocrație de inteligență și de bogăție. Vremea va face alta».

Acestea au fost cele două izvoare din care s'a adăpat mai ales pesimismul lui Vigny. Toate celelalte mici dureri ale vieții au fost înăbușite de stoicismul poetului : nici durerea amantului înșelat, nici suferințele îndurate veghind la patul soției sale bolnave, nici melancolia desnăjduită de a-și vedea renumele de poet întunecat de glorii care nu i-au fost supărătoare.

La Revue Bleue, 23 Decembrie.

Jules Wogue semnează un comentariu asupra notelor inedite ale lui Ernest Renan : *Les Idées littéraires de Rénan en 1843—44.*

Georges Williers se ocupă de : *les faiblesses de notre diplomatie.*

Dificultățile exterioare care s'au petrecut în lunile din urmă și pe care diplomația franceză nu credea c'o să le întâmpine, au dat multora prilejul de a face un examen de conștiință politică și militară.

Socialismul — internațional prin esență — părea să fi devenit în urmă arbitrul destinelor Franței, împingând interesele poporului la o alianță rău condusă și la un umanitarism dăunător siguranței naționale. Imprejurările devin complici, iar oamenii vinovați — aceasta urmărind linia politică. Mai intervin pe lângă împrejurări și oameni și oarecare *instrumente* ale unei politice. De pildă un ministru propune rău sau bine, un fapt ori o normă de condus faptele, însă 75% din împlinirea propunerilor e la dispoziția diplomației. Ea asigură succesul unui plan ori îi pregătește falimentul ; ei îi revine de a corija erorile sau de a exagera imperfecțiile.

Albert Sorel într'o strălucită lucrare vorbind de condițiunele vieții moderne, care, departe de a se simplifica, devin din ce în ce mai complicate, arată că astăzi rolul diplomației este cu mult mai greu și mai important. In adevăr telegraful a introdus între relațiunile dintre state două lucruri : graba și pasiunea. Inainte vreme, când curierii aveam nevoe de mai multe săptămâni ca să percurgă distanța dela o capitală la alta, ambele state aveau mai multă vreme de cugetat. „Timpul și călătoria potoliau furia “.

Astăzi distanța nemai fiind un obstacol—căci telefonul și telegraful au redus-o — nimic nu mai separă oamenii de stat, nimic nu mai trăgănează comunicația imediată ; deciziunile sunt imediate, imediate de asemenea consecințele lor. Rapiditatea informațiunii și comunicării au dublat gravitatea faptelor.

L'Occident, Decembrie 1905.

Jules Saury speculează asupra relațiunilor dintre știință și credință. Știința este de necesitate ateistă și materialistă, — căci niciodată un fapt supranatural n'a fost constatat, căci și pentru Ariosto ca și pentru Laplace , toate decurg din eternitatea lumii. Darwin și Pasteur credeau într'o conciliare a științei cu credința—ele rămân cu toate acestea distincte, cu domenii aparte, coexistând. Oratorul religios trebue să rămâe veșnic străin de laborator. Cât privește despre nemurire,—renunțăm la această himeră, care nu poate mângâia decât pe acei cari au nevoe de mângâere. Căci ce-i mai zadarnic decât această nădejde ? Chiar pentru biserică nemurirea nu-i de cât o credință ca oricare alta — căci în adevăr niciodată biserica n'a zis *scio*, ci numai *credo*.

La Revue de l'Art, Decembre 1905.

Emile Male continuă a publica studiul său asupra *artei simbolice la sfârșitul evului de mijloc*.

Un mijloc de a face să se simtă concordanțele dintre noul și vechiul testament și anume punând față în față apostolii cu profeții. Cine-i vedea la înaltele ferestre din Bourges, nu se putea opri de-a nu admira minunata asemănare dintre profeți și apostoli—ca și cum ar fi anunțat acelaș Mântuitor.

Opoziținea profeților și a apostolilor a fost unul dintre subiectele favorite ale veacului al XV, și cu mai multă măreție decât în veacul al XIII.

Fiecare dintre apostoli ține în mână o bandă pe care e scris o frază din *Credo*, pe când profeții înfățișează versete alese în cărțile lor ; dar lucru ciudat, fiecare verset profetic corespunde unei afirmațiuni din Credo, un fel de dialoguri între legea veche și cea nouă. Nici o disonanță nu găsim în acest cânt alternat. Cu multe veacuri înainte de Christos, profeții recitau toate articolele simbolului apostolilor, însă cu totul într'alt chip. Nu e cu putință a face sensibil acordul dintre cele două testamente, mai simplu și mai măreț.

Dacă artiștii din veacul al XV au născocit aceasta, ei egalează celor din veacul al XIII prin adâncimea cugetării.

Emporium, Decembre 24.

Vittorio Pica studiează opera pictorului italian Pietro Fragiacomo, ale cărui peisaje fac bucuria privirii. (Calm crepuscular, Aprile, Intoarcerea pescarilor etc.), Jean de Gourmont se ocupă de poetul simbolist francez contimporan : Fr. Viélé-Griffin. născut la Norfob (Statele Unite) în 26 Mai 1864. Locuește în Paris și Touraine.

Cele mai principale dintre operile lui ar fi : *Cygnes, Cueille d'Avril, Laus Veneris*, etc.

Nuova Antologia, Decembre.

Giovanni Marradi publică o frumoasă poezie : *Tito speri*. Carol Segrè tipărește *impressioni d'Inghilterra*, note de călătorie, cercetând natura mediului și excentricitățile societății engleze, vizite la persoanele marcante, însemnări asupra situațiunilor sociale și politice. A. Groppali în articolul : *La nuova concezione della vita*, dezvoltă tema supremației voinței în tendințele actuale ale umanității.

D. Spineanu

CUPRINSUL

REVISTEI „LITERATURĂ ȘI ARTĂ ROMÂNĂ

PE ANUL IX, 1905

TEXT

		Pagina
Antonescu P.	Arhitectura religioasă la Români	195
Apostolescu I. N. . .	Cronica: Aşchii, *versuri* de *Badea Pletea* (Corneliu Budu); Apucături vechi de *I. Tanoviceanu*; Calindaru lu Rumeri din Istrie de *Andrei Glavina* şi *Const. Diculescu*; Festivalul lui Gion	254
» » » . .	Cronica: 30 ani, *amintiri* de *Aristizza Romanescu*; «La Roumanie Contemporaine» de *André Bellessort*; Din zile mari, *poem* de *St. O Iosif*.	312
» » » . .	Cronica: Une conféderation orientale comme solution de la question d'Orient, de *Un Latin*; Cu paloşul de *Radu Rosetti*; Gânduri şi sfaturi ale unui om ca oricare altul de *N. Iorga*	392
» » » . .	Cronica: Pe urma dragostei de *Elena Văcărescu*; Ernani de Victor Hugo traducere de *H. Lecca*; Buletinul societăţii filologice	514
» » » . .	Cronica: O conferinţă a d-lui Tocilescu la Academia de inscripţii din Paris; Premiul G-l Carp la Academia Română de G-l *C. I. Brătianu*; Feţe, de *I. D. Manolache-Holda*	607
» » » . .	Marin Gelea, roman, de *N. Petraşcu*, recenzie . . .	653
» » » . .	» » » » » » » . . .	718
» » » . .	Cronica: Poezii, de *Octavian Goga*	747
Assian Georgi	Pe gânguri, *versuri*	744
Bănescu N.	Eroinele lui Sofocle, *studiu*, partea III.	41
» »	» » » » partea IV.	224
» »	Pasiunea iubirii în teatrul lui Euripide	577
Bârseanu Ion	Semne, Dunăre-Dunăre, *poezii*	365
» »	Vrajă, Poveste, *poezii*.	465
» »	Sărmanul Albatros, *poezie*.	562
» »	Comedia din Livadă, *poem*.	646
Bengescu Maria . . .	Bogdan Serai, *ruinele unei biserici moldoveneşti în Constantinopoli*	33
Brătianu I. C. General	O lămurire, *scrisoare d-lui Dr. C. I. Istrati*.	439
Ciocârlan I.	Orbul, *schiţă*.	177
Costin A.	Nicolae Ionescu, *notiţă biografică*	67
» »	Câteva tablouri mai vechi.	591

		Pagina
C. M.	Cronica: Chestia țărănească de *Spiru C. Haret*	189
C. P.	Cronica: Amintiri din războiu, de *M. Sadoveanu*; Raportul Septenal al Academiei Române	189
Eliade Pompiliu	Sămănătorul... de neghină	527
Galaction G.	Scrisori către Simforoza, partea I—III	69
» »	» » » » IV—V.	273
» »	» » » » VI.	554
Grigorovitza Em	Smintit, *schiță*	217
Istrati I. C. Dr.	Răspuns d-lui General Brătianu	549
Kalinderu I.	O scrisoare din partea Academiei Române	623
Manolache-Holda I.	Sărmanii, *nuvelă*	407
Mândru A.	Jupânița, Pe patul morții, *poezii*	594
» »	Icoane din Stăbuni, *poezie*	736
Moldoveanu Corneliu	Cronica: Manasse, dramă, de *Ronetti Roman*; 30 de ani, *memorii*, de d-na *Ar. Romanescu*	52
» »	Trandafirul, Nenoroc, *poezii*	117
» »	Secetă, Taină, *versuri*	377
» »	După furtună, Frânturi, Homo, *poezii*	478
» »	Prinos. Cântare, *poezii*	674
Mihăileanu-Stempo St.	Două logodne, *piesă* în trei acte, actul I	295
» » »	» » » » » » » II	379
» » »	» » » » » » » III.	497
Naum Andrei	La Roma, Pe vârful Ortigiei, Stejarul, Din legenda Evei, *poezii*	1
» »	I-grec al lui Pithagora, *poezie*	165
» »	Noroc mort, Trecutul, *versuri*	308
Năsturel V. P. Gl.	Neamul boerilor Părșcoveni, *studiu*, partea I.	97
» » » »	» » » » » II.	167
» » » »	» » » » » III.	285
» » » »	» » » » » IV.	367
» » » »	» » » » » V.	567
» » » »	» » » » » VI.	727
Nicolescu Ilie	Despre Mihai Viteazul.	131
Nirvan N. I.	Cântece trăite, *versuri*	30, 181
Ollănescu C. D.	Banul alb, *nuvelă*, partea I	5
» » »	» » » » II.	85
» » »	» » » » III	143
» » »	Burdumba, *nuvelă*, partea I.	625
» » »	» » » II.	689
Orna A.	Cugetări.	112
» »	Lumea așa cum este, *studiu social*: Despre evoluție, Justiția	282
» »	Lumea așa cum este: Egalitatea, Onoarea, Aristocrația, Proletariatul	356
» »	Lumea așa cum este: Capitalul, Munca, Mizeria.	468
» »	» » » » Afinitatea Electivă, Principii, Viitorul.	599
» »	Determinism	741
Orta	Cronica arheologică.	190
»	» »	614
Păun D. V.	Criza geniului.	139
» » »	Cântarea studenției, Metempsicosa, *poezii*	222
» » »	Inspirațiunea	335
Petrașcu N.	Marin Gelea, *roman*, partea VI.	21
» »	» » » » »	103
» »	» » » » VII.	236
» »	O expoziție retrospectivă Grigorescu	267
» »	Marin Gelea, *roman*, partea VIII.	338
» »	» » » » IX, sfârșit	447
» »	D. Ministru Vlădescu și Casa Artelor	551

		Pagina
Petrașcu N.	Răspuns la o scrisoare a Academiei Române.	624
Popescu Sp.	Rostul Școalei de Arhitectură	349
Podan I. C.	Cronica: In grădină, *poem* de *D. D. Anghel*; Dela Hotare, *schițe și chipuri* de *Em. Grigorovitza*; Valea Albă, 1476, *roman* de *Gh. Becescu-Silvan*; Dureri înăbușite, Crâșma lui Moș Precu, de *M. Sadoveanu*; A patra expoziție a Societății «Tinerimea Artistică»	123
Rovin El.	Cronica: Teatrul Național. Papa Lebonard	57
» »	Cronica: Teatrul Național: Fetele lui Iacovache, localizare de *. Gusti*; Singurul mijloc, *vodevil*, de d, *A. Bisson*; Inchiderea stagiunii	185
» »	Cronica Teatrală.	326
Spneanu D.	Cărți și Reviste străine . . 60, 127, 192, 263, 331, 404, 524, 617, 686 și	756
Tutoveanu G.	Fantoma, *poezie*	38
» »	La Putna, *poezie*	281
» »	Decembre, Aevea trăită, Sfârșit, Stol, Abis, Slănic, *poezii.*	472
Tafrali O.	Poema lui Gheorghe Palamide, *studiu*, partea I.	244
» »	» » » » » II.	483
» »	Cronica: Mănăstirea și Comuna Putna de *Dimitrie Dan*; Istoria bisericei Românilor din Dacia Traiană de *G. M. Ionescu*; L. Epopée byzantine â la fin du X siècle de *G. Schlumberger.*	681
Tuducescu Iuliu	Din Monumentele Familiei Kretzulescu	435
Z. N. A.	Album de broderii și țesături românești, de *Minerva Cosma*	522

ILUSTRAȚII

Antonescu P.	Planul Bisericii Teotocos din Constantinopoli	199
» »	» » Domnești din Curtea-de-Argeș	199
» »	Biserica Domnească din Curtea-de-Argeș	201
» »	Sănicoara, *ruină, desemn*	206
» »	Biserica Sf. Dumitru din Craiova	209
» »	Planul Bisericei Domnești din Târgoviște	211
Dembițki	Mihai Viteazul și Călăul	605
»	Ștefan cel Mare și Doamna Maria	675
Dittmarsch	Omorârea lui Caraiman Pașa la Călugăreni	547
Francken Franz	Mihai Viteazul la Curtea lui Rudolf II.	163
Gabrielescu N.	Sănicoara, *reconstituită*	204
Grigorescu N.	Copiliță	269
» »	Bătrână din Bretania (Franța).	271
» »	Tip de ovreiu	278
» »	Cârciumă la drumul mare.	278
» »	Care cu boi	293
» »	Peisaj de toamnă	293
» »	Țiganca.	309
» »	Fetiță.	329
Hențea S.	Omorîrea lui Mihai Viteazul la Turda	575
» »	Ștefan cel Mare și Leșii la Dumbrava Roșie.	679
Lapati	Mihai Viteazul comandând armatelor.	589
Lecca C.	Omorîrea lui Mihai Viteazul la Turda	575
Obedeanu V. O.	Portretul lui Mihai Viteazul (copie).	141
Papazoglu Maior	Căderea lui Sinan Pașa la Călugăreni	565
Poldnic	Aprodul Purice dându-și calul lui Ștefan cel Mare.	675
Sadeler Aeg	Portretul lui Mihai Viteazul (1601).	137
Szatmary Carol	Moartea lui Mihai Viteazul la Turda	565

Pagina

Wallenstein C. (Senior) Bătălia dela Călugăreni 547
* * * Mănăstirea Tismana. 19
Bogdan Serai, *Ruinile unei biserici moldovenești din Constantinopoli* 31
Valea Doftanei 39
Tipuri de romance dela munte. 53
Nicolae Ionescu, *portret* 65
Rotunda Ateneului Român 83
Palatul Institutului Oteteleșanu 115
Potretul lui Mihai Viteazul 175
Alt portret al lui Mihai Viteazul 183
Biserica Sf. Apostoli din Tesalonic 200
N. Grigorescu, *portret* 267
Casă veche boerească. 347
Drumul mare pe marginea satului 363
Zi de bâlciu 375
Biserica de pe moșia Bărbulești 433
Biserica Sf. Mihail din Plăviceni 437
Crucea ridicată de Vornicul Iordache Kretzulescu . . 445
Ruinele cetății lui Vlad Țepeș. 463
Patrafirul lui Matei Basarab și potirul lui Negru-Vodă. 481
Amintire dela Jubileul Teatrului Național 651
Ștefan cel Mare pe calul lui Aprodul Purice . . . 679
Biserica cea mare din Sinaia (restaurată) 723
Interiorul bisericei celei mari din Mânăstirea Sinaia . . 725
Vederea ușei dela intrare și a cititorilor bisericei celei mari din Mânăstirea Sinaia 741
Laturea din dreaptă a interiorului bisericei celei mari din Mânăstirea Sinaia 747

Director : **N. Petrașcu**

BIBLIOTECA UNIVERSITĂȚII - IAȘI -